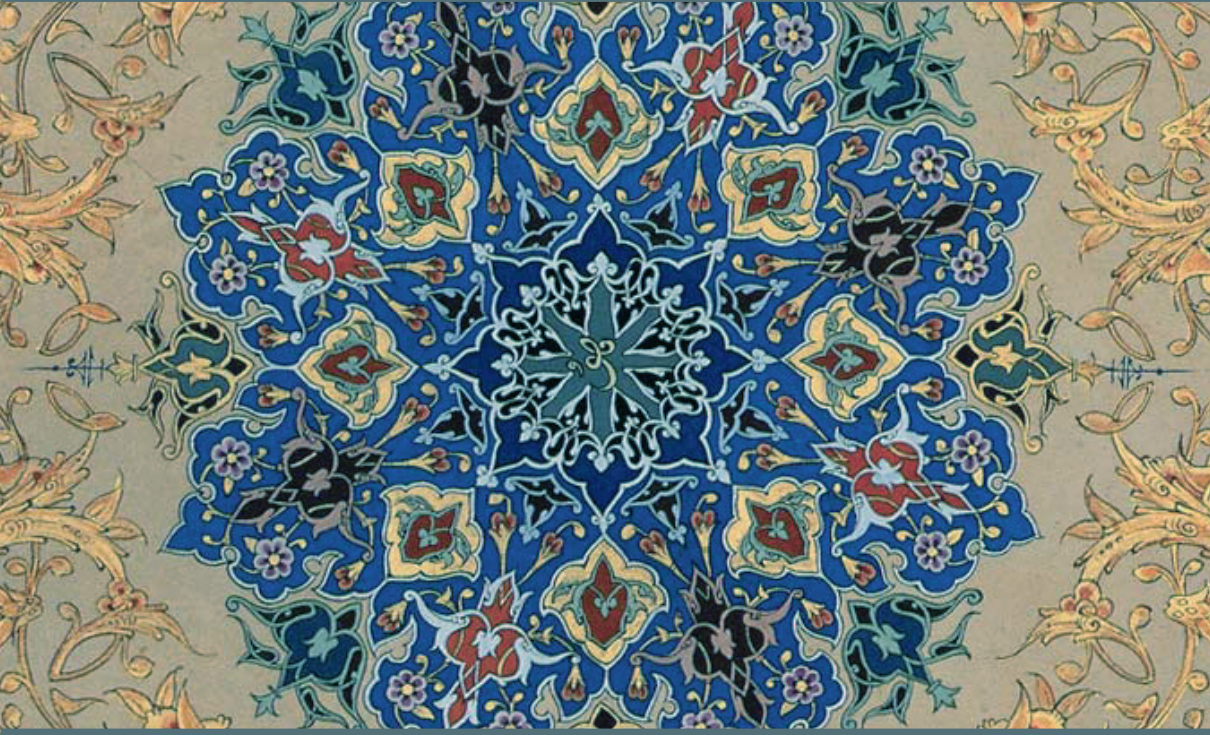

Komisyon

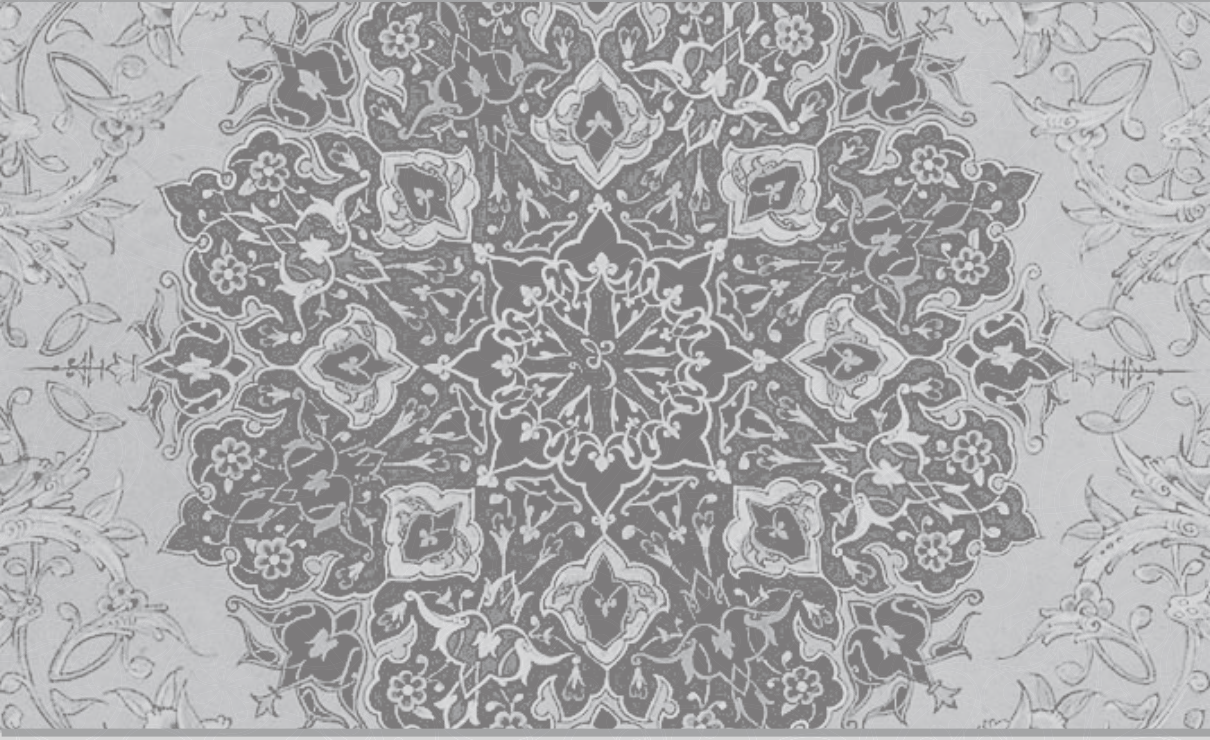

Sorular ve Cevaplar

CİLT I | KELAM & FELSEFE

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Komisyon

Sorular ve Cevaplar

CİLT I | KELAM&FELSEFE

el-Mustafa Yayınları: 25
ISBN: 978-605-9982-06-1

Sorular & Cevaplar 1

Kelam & Felsefe

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 27932

© el-Mustafa Yayınları, 2014
Bu kitabın tüm yayın hakları,
el-Mustafa Yayınları'na aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı ya-
pılabilir, izinsiz olarak hiçbir bi-
çimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz.

Eserin özgün adı

پرسش ها و پاسخ ها – کلامی ، اعتقادی

Genel Yayın Yönetmeni

Dr. Resul Abdullahî

Yazar

Komisyon

Editör

Yusuf Tazegün

Tashih ve Redakte

Nurcan Altun

Rızvan Murat Altun

Baskı Hazırlık

DBY Ajans

Birinci Baskı

İstanbul, Ağustos 2014

Baskı ve Cilt

Yılmaz Basın Yayın

Maltepe Mah. Litros yolu 2. Matbaacılar sitesi 3NB2

Topkapı / İstanbul • Tel: 0212 493 00 85

(Sertifika no: 27185)

Uluslararası el-Mustafa Üniversitesi
Türkiye Temsilciliği

Merkez Efendi Mah. Mevlana Cad. Aktaş Apt. No: 108
Zeytinburnu / İSTANBUL Tel: (0212) 664 46 40
www.elmustafa.com.tr • elmustafa@hotmail.com.tr

İçindekiler

› Başlarken	9

KELAM, AKAİD, FELSEFE

» Allah'ın Kur'an'da İspatı.....	13
» Allah ile İnsanların Ortak Özellikleri.....	17
» Allah Kelimesinin Anlamı	19
» Allah'ın Yeri	21
» Allah'ın Birliğinin Akli Delili	25
» Allah'ın Kudret Nişaneleri.....	28
» Allah'ın Mahiyeti.....	33
» Abdestte Ayakların Yıkınması.....	37
» Ahiretin Varlığının İspatı.....	41
» Akıl ve Din Çelişkisi.....	47
» Akıl ve Me'kul (Yiyen ve Yenilen).....	52
» Azrail.....	57
» Bahailik ve Tarihi	60
» Bahaî İnancı ve Mensuplarının Durumu	67
» Bakî Mezarlığını Ziyaret ve Ağlamak.....	75
» Başka Âlemlerdeki Varlıklarla İrtibat	84
» Bid'at ve İslam'daki Yeri	90
» Bilim, Akıl ve Dinin Tanımı ve Farkları.....	93
» Burhan-ı Sıddıkın	105
» Cehennem Katları	113
» Cennetin Katları	115
» Cennet Nimetleri	119
» Cennete Girecek Olanlar.....	121
» Cennette Düşünebilme.....	126
» Çocukların Allah ile İlgili Soruları.....	130

» Çocukların Yaptığı İyilik ve Kötülüklerin Karşılığı.....	133
» Diğer Dinlerin Hakkaniyeti ve Kemale Ulaşmak.....	137
» Din ve Mezhep Seçiminde Ailenin Rolü.....	141
» Dinî Plüralizm ve Dinin Farklı Algılanışları.....	148
» Doğal Afetler.....	158
» Ehl-i Beyt Kaç Kişidir?.....	163
» Evlat Sahibi Olamamak.....	169
» Evrim Teorisi.....	171
» Gayb İlmi.....	175
» Guluv.....	182
» Halifetullah Makamı.....	191
» Hem Dünyada Hem de Ahirette Huzur.....	194
» Hermenotik (Hermeneutik).....	196
» Hicret Gecesi.....	204
» Hz. Âdem'in (a.s) Cennetten İnişi.....	209
» Hz. Ali ve Namaz Esnasında Ayağından Ok Çıkarılması.....	213
» Hz. Ali'nin (a.s) İlk Üç Halifeye Biatı.....	219
» Hz. Ali'nin (a.s) İmametinin Gadir-i Hum'da İbلاغ Edilmesi.....	223
» Hz. Ebu Talib'in İmanı.....	230
» Hz. Hüseyin'in Şehit Olacağını Bildiği Halde Ölümüne Gittmesi.....	237
» Hz. Hüseyin'in (a.s) Mateminin Önem ve Felsefesi.....	239
» Hz. İmam Rıza'nın Dilinden Peygamberlerin İsmeti.....	244
» Hz. İsa'nın, Ruhullah Lakabı.....	253
» Hz. Mehdi (a.f).....	257
» Hz. Mehdi'nin Gaybet Dönemindeki Velayeti.....	262
» Hz. Mehdi Konusunda Ehl-i Sünnet ve Şia Arasındaki Fark.....	267
» Hz. Mehdi ve Mehdilik Felsefesi.....	280
» Hz. Mehdi'nin Diğer Kurtarıcılardan Farkı.....	284
» Hz. Mehdi'nin Gaybeti.....	292
» Hz. Mehdi'nin Yaşadığına Dair Deliller.....	296
» Hz. Mehdi'nin Zuhurunu Bekleyenler.....	307
» Hz. Mehdi'nin (a.f) Gaybet Döneminde Vazifemiz.....	310
» Hz. Mehdi'nin (a.f) Şehadeti.....	312
» Hz. Peygamber'in (s.a.a) Üstün Özellikleri.....	315
» Hz. Peygamber'in Vasiyeti.....	318
» Hz. Peygamber'in (s.a.a) Berzah Yaşamı.....	322
» Hz. Musa'nın Bir Kıbtı'yi Öldürmesi.....	329
» İlahi Kaza ve Kader ile İntiharın Çelişmemesi.....	333

» İmametın İspatı.....	336
» İmamın Sahip Olması Gereken Özellikler	340
» İmamların (a.s) Masum Oluşu	348
» İmamların İsimleri.....	355
» İman Nedir?	357
» İnsanlığa Hizmet.....	361
» İncil’de Teslis.....	363
» İncil’de Ahmet İsmi.....	368
» İnkârcıların İnkârlarının Sebebi	374
» İnsani Şeytan.....	377
» İnsanların Cinlerle İrtibatı.....	379
» İslam Dininde Aklın İşlevselliği.....	381
» İslam Dininin Hatemiyeti	385
» İslam Dininin Zamanın Şartlarına Göre Sunulması.....	392
» İslam Ülkelerinin İçinde Bulunduğu Durum	396
» İslâm’ın Hakkaniyetinin Akli Delilleri	403
» İslam’a Göre Halk ve Hükümet İlişkisi	410
» İslam’a Göre Özgürlüğün Sınırı	417
» İslam’da Kölelik Sistemi.....	422
» İslam’dan Önce Hz. Peygamber’in (s.a.a) Dini.....	430
» İslam’ın Barış Dini Olması.....	433
» İslam’ın Üstünlüğü.....	437
» İslamiyet’te Kadının Şahsiyeti ve Konumu.....	444
» İsmet Makamı	450
» Kaderi Bilmek.....	456
» Kadının Örtünmesi.....	459
» Kadının Zarıflığı.....	461
» Masum Kavramının Timsalleri.....	466
» Matem Tutmanın Felsefesi.....	471
» Mecusiler Yahut Zerdüşt Dini.....	474
» Meleklerin Ömrü	481
» Miraç.....	483
» Mümin Karı-Kocanın Ölümünden Sonraki Durumu	488
» Namaz Kılmayanların Durumu	490
» Namaz Vakti ve Namazları Cem.....	492
» Namazda Ellerin Konumu	495
» Namazda Neyin Üzerine Secde Edilmelidir?.....	501
» Neden-Sonuç Konusuna Mutezile ile Şia’nın Bakışı Arasındaki Fark.....	508

» Ölümünden Korkmak	510
» Ölümünden Sonra Ruh.....	511
» Psikolojik Savaş.....	513
» Reenkarnasyon	520
» Ric'at.....	526
» Ruhlar Âleminde Zaman.....	531
» Sahabe ve Halifelere Lanet Konusu.....	534
» Sihir.....	539
» Soyut Varlıklar	544
» Şans.....	548
» Şefaat.....	550
» Şefaatin Kıyametteki Yeri ve Önemi.....	553
» Şeytanın Yaratılış Sebebi.....	558
» Şeytanın Çocukları.....	562
» Şeytan'ın Düşüncelerimize Sızması.....	564
» Şiilik Nedir?.....	568
» Şia'nın Temel Fırkaları.....	575
» Şia'daki Adaletin Mutezile ile Farkı.....	579
» Şia'ya Göre Büyük Günah	583
» Şia İnançlarını Takviye Eden Etkenler	591
» Şia'da Üzüntünün Hâkim Olması.....	594
» Şiaların Ahiretteki Durumu.....	603
» Şirk.....	610
» Tam Salâvat.....	614
» Terörün İslam'da Yasak Oluşu	618
» Tevessül.....	621
» Tevrat'ta Geçen Hz. Süleyman'ın Allah'a İtaatsizliği.....	629
» Ulu'l-emr Âyeti	635
» Usul-u Din.....	641
» Furu-u Din.....	653
» Usul ve Fûrû-u Dinin Kaynağı.....	654
» Usul-u Din'de Adaletin Yer Alması.....	657
» Namazın Fûrû-u Din'den Olması.....	660
» Vahhabiler.....	662
» Yaşamda Sürekli Zorluklarla Karşılaşmak	667
» Yeniden Dirilişin Cismani veya Ruhanî Oluşu.....	671
» Yeryüzünün En Üstün Yaratığı.....	675
» Yok Olmak	678

Başlarken

Sorular, ihtiyacımız doğrultusunda oluşan bilmediğimiz, anlam veremediğimiz durumların gerekli mercîye danışılması ile ilgili bir araştırma sürecine tabidir. Bu mercî, ister düşünce yoluyla, ister bir başka insanın deneyimlerinden edinilmiş bilgilere başvurma olsun, hepsi öğrenme arzusunun istekleridir. Öğrenmek, ruhsal olgunluğa kavuşma dürtüsü, bu dünyada oluşumuzun nedeninin araştırılması gibi birçok sorumluluğun farkındalığı, bizleri sorarak en doğrusunu bulmamıza iten bir durumdur.

Buna toplum içerisinde en yatkın olan her zaman gençler olmuştur. Onlar tam bir tevazu ile sadece doğruları öğrenme peşinde olup, akıllarının ve doğru bilgi değerlerinin kabul ettiği cevapları alma temayülünde olmuşlardır.

Ayrıca içinde bulunduğumuz bu çağda, gittikçe artış eğilimi gösteren intihar, yaralama, öldürme, cinayet, terör ve global savaş tehdidi gibi modern çağla birlikte; azgınlaşan insanın varlığını tehdit ve yok etmeye yönelik eylemlerin de dayatması ile birlikte din ve ahlak eğitimi, hem akademik hem de pratik anlamda yeniden insanlığın gündemine girmiştir.

Özellikle de günümüz gençliği yaratılış gayesi, yaşam felsefesi, ahiret yurdu hakkında çok daha meraklı ve kokuşmuş Batı medeniyeti içerisinde gerçek saadet yolu olan İslami irfanı tanımaya çok daha isteklidir. Tanımak da hiç şüphesiz sormak ve araştırmakla müyesser olabilir. Kur'an ayetlerinde bizler araştırmaya, akletmeye ve sormaya davet edilirken aynı şekilde hadisler de öğrenmenin yolunun sorudan geçtiğini şöyle bildirmektedir:

“Ancak güzel sorular soran, öğrenebilir ve sadece öğrenen, güzel sorular sorabilir.”

Fakat bu hususta dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta; aklımıza takılan soruların mutlaka doğru cevabını bulmamız, hiçbir zaman zihnimizde cevapsız soru bırakmamamızdır. Bu sorular ve aldığımız cevaplar sayesinde dünya görüşümüz şekillenecektir. Bu da ister istemez pratikteki yaşamımızı, hal ve hareketlerimiz oluşturacaktır.

Dünyanın dört bir tarafından sorulan sorulara en doğru şekilde cevap vermeye çalıştık, sorulara cevap verirken de kısa cevap ve ayrıntılı cevap olmak üzere iki başlık halinde konuyu ele aldık. Elimize ulaşan ve cevabını verdiğimiz binlerce soru içerisinde, toplumumuzun ihtiyaç duyduğu soru ve cevapları seçerek bir araya getirmeye çalıştık. Bunun neticesinde elinizde bulunan 3 ciltlik kitap ortaya çıkmış oldu.

Kitabımızın birinci cildi, kelim, akait ve felsefe alanında çokça karşılaşılan inançla alakalı birçok soruya ve bu sorulara verilen daha çok akli cevapları içermektedir.

İkinci cilt, Kur'an, Kur'an ilimleri, tefsir ve ahlak, irfan, tasavvuf alanında bizlere ulaşan soruların cevabıdır.

Kitabımızın üçüncü cildi ise, hadis ve tarih başlıklarıyla iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde elli ve ikinci bölümde yetmiş soruya cevap vererek, siz değerli okuyucularımızın aklına takılan şüpheleri gidermeye çalıştık. Böylece toplamda dört yüzden fazla sorunun cevabını verme gayreti içerisinde olduk. Her bölümdeki sorular çok farklı konuları içerdiğinden, başlık sıralamasını alfabetik sıraya göre yaptık.

Son olarak bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen Revak-ı Hikmet kurumuna, Komisyon başkanlığını yürüten ve cevapların hazırlanmasında çok faydalandığımız Dr. Resul Abdullahi beye, el-Mustafa Yayınları editörü Yusuf Tazegün hocamıza ve düzeltmeleriyle yardımcı olan Nurcan Altun ve Rıdvan Murat Altun kardeşlerimize en kalbi teşekkürlerimizi sunarız.

Umulur ki bu kitap, Öz Muhammedi İslam'ı meşale olarak seçip, bu aydınlık yol ile yaşamlarına yön vermek isteyenlere faydalı olur. Yine umulur ki azıkların az, yolun uzun olduğu günde, günahlarımız dolayısıyla yorgun düşmüş bedenlerimiz, Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.a) elimizden tutmasıyla ebedi saadete ulaşır.

Tevfik Allah'tandır..

el-Mustafa Yayınları

Kelam, Akaid, felsefe

Allah'ın Kur'an'da İspatı

Soru

Kur'an'da Allah'ı ispat etmek için kesin bir delil öne sürülmüş müdür? Düzen, ahlâk ve estetik burhanlarının kesin olmadığını biliyoruz.

Kısa Cevap

İnsanın temel kaygılarından ve aynı şekilde dinlerin temel ve önemli konularından birisi, tanrının varlığı meselesidir. Kur'an'da Allah'ı ispat etmek için birçok kesin delil mevcuttur. İmkân ve zorunluluk burhanı, imtina burhanı, doğrular burhanı ve hareket burhanı bu burhanlardır. Doğrular burhanı ile hareket burhanı ayrıntılı cevapta belirtilecektir.

Ayrıntılı Cevap

İnsanın temel kaygılarından ve aynı şekilde dinlerin temel ve önemli konularından birisi, tanrının varlığı meselesidir. Tanrının varlığını ispat etme ve ispat etmeme hakkında değişik görüşler vardır ve biz imkân dâhilinde onlara işaret edeceğiz. Bazı filozof ve mütekellimler tanrının varlığını apaçık görmekte, delile muhtaç bilmemekte ve deyim yerindeyse fitrî bilmektedir. Müslüman filozof ve mütekellimler kendi inançları için Kur'an ve masumların rivayetlerine atıfta bulunmaktadırlar. Kur'an bu hususta şöyle buyuruyor:

“Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var?”¹

Hz. Ali (a.s) şöyle buyuruyor:

¹ İbrahim, 10.

“Ey Allah’ım sen kalpleri sevgin ve muhabbetin ve akılları da marifetinle yağurmuşsun.”¹

Bu hususta başka âyet ve rivayetler de mevcuttur. Bu esasla Müslüman düşünürler bu âyet ve rivayetlerden tanrının varlığının her şeyden daha açık olduğu neticesini almışlardır. Batı dünyasında da “Plantinga” gibi bazı düşünürler tanrının açık bir olgu olduğu ve her açık olgu gibi bir netlik taşıdığı görüşündedirler.²

Burhanın Tanımı:

Burhan, işlerin hakkaniyetini kesin bilgiyle ispat eden şeye denir. Bu kelime, etimoloji uzmanlarının kökeni hakkında değişik görüşlere sahip olduğu Arapça bir kavramdır. Ama bu kelimenin “bere ve yebreu” mas-tarından olup beyaz olma anlamında olması ve ondan sonra belirsizlik taşımayan söz veya kendisinde bir gizliliğin olmadığı açık bir şey için kullanıldığı ve hüccet, açık beyan ve kesin delil manasına geldiği uzak bir ihtimal değildir.³ Kur’an mantığında burhan, bir şeyin hakkaniyetini kesin bilgiyle ispat eden ve hiçbir kuşkuyla mahal vermeyen açık ve net şeylere denir.⁴ Bu tanımları esas alarak şöyle söylemek gerekir:

Tanrının Varlığını İspat Etme Yolları

Tanrının varlığını ispat etmek için üç genel yol ve değişik burhan öne sürülmüştür:

1. Ruhî, fitrî veya kalbî yol;
2. Bilimsel ve felsefî addedilen yol;
3. Felsefî yol.⁵

Ruhî, Fitrî veya Kalbî Yol: Bu, insan varlığı yoluyla tanrının ispat edildiği yoldur. Yani herkesin fitratında bir his ve eğilimin olması ve bu his ve eğilimin insanı kendiliğinden Allah’a çekmesidir. Bu delil, bazı

¹ Allâme Meclisi, *Biharu'l-Envar*, c. 95, s. 403.

² Muhammed Rızayî, Muhammed, *el-İlahiyat-ı Felsefî*, s. 178-179, İntişarat-ı Defter-i Tebliğat-ı İslamî Havza-i İlmiye-i Kum, çap-ı Kudsî. baskı, 1383.

³ Merkez-i Ferheng ve Maarif-i Kur’an, *Dairetu'l-Maarif-i Kur'an-ı Kerim*, c. 5, s. 502 ve 503, Merkez-i Çap ve Neşr-i Defter-i Tebliğat-ı İslamî Kum, 2. baskı, 1386.

⁴ *Dairetu'l-Maarif-i Kur'an-ı Kerim*, c. 5, s. 505.

⁵ Mutahharî, Murtaza, *Tevhid*, s. 15

âyet ve rivayetlerde açıkça belirtilmiştir. Zikredilen âyet ve rivayetler bu kabildendir.⁶

Bilimsel ve Felsefî Addedilen Yol: Bu yol, yaratıkların düzenini ve onların yönlendirilmesini öğrenme aracılığıyla Allah'ı tanıma yoludur. Bu yol kendi içinde daha cüzî yollara da ayrılabilir ve bunlardan birisi varlıklardaki düzen veya düzen burhanıdır.⁷ Düzen burhanı, tanrının varlığını ispat etmek için öne sürülen en yaygın burhanlardan biridir. Kur'an-ı Kerim düzen burhanına çok vurguda bulunmaktadır.⁸ Kur'an-ı Kerim'de Allah'ı ispat etme hakkında birçok kesin delil mevcuttur. İmkân ve zorunluluk burhanı, imtina burhanı, doğrular burhanı ve hareket burhanı bu burhanlardır. Doğrular burhanı ile hareket burhanına burada işaret edeceğiz. Diğer burhanlar içinse bu husustaki detaylı kitaplara müracaat edilmesini tavsiye ediyoruz.

Doğruların (Sıddikin) Burhanı

Bilgelerin yolu en doğru ve en sağlam yol olduğundan bu burhana doğruların burhanı dendiği söylenmiştir. Sözlükte (Arapça) ise kendisinden doğrunun çok duyulduğu, söylem ve inancında doğru olan ve fiilinin sözünü tasdik ettiği kimseye sıddık denmektedir.⁹ Kur'an'da işaret edilen burhanlardan birisi de doğruların burhanıdır. Örneğin Kur'an şöyle buyurmaktadır:

“Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁰

Kur'an ve rivayetlerden alınan ilhamla şekillenen bu delilin esası, yaratıkları inceleme ve düşünme yerine Yüce Allah'ın münezzeh zatını düşünerek O'nun varlığına ermeyi hedefler. “Ey zatıyla zatına delalet eden kimse.”¹¹ Doğrular burhanı biraz girift olmakla birlikte zarif ve ruhu geliştiricidir. Doğrular burhanı, Hak Teâlâ'yı ispat etmek için Hakk'ın za-

⁶ el-İlahiyat-ı Felsefî, s. 181.

⁷ el-İlahiyat-ı Felsefî, s. 181; Tevhid, s. 34.

⁸ Bakara, 164.

⁹ Dairetu'l-Maarif-i Kur'an-ı Kerim, c. 5, s. 534.

¹⁰ Âl-i İmran, 18; Dairetu'l-Maarif-i Kur'an-ı Kerim, c. 5, s. 534.

¹¹ Biharul-Envar, c. 84, s. 339.

tından yola çıkıp Hakk'ın zatını kanıtlayan bir burhandır¹. Zira gerçekte Yüce Allah, yaratıkları ve eserlerinin kendisine delalet etmesi ve kendisini aşikâr kılmasından daha üstün ve aşikârdır. O; varlık bahşeden, eşyayı yetiden eyleme ve yokluk zulmetinden varlık nuruna geçirendir. O halde O, varlık ve zuhurda her şeyden daha öncedir. O kendi zatının ve her şeyin burhanıdır.² Bu burhan İbn Sina, Şeyh İşrak, Molla Sadra ve Allâme Tabatabâî tarafından değişik şekillerde ifade edilmiştir. Burada iki ifade tarzı belirtilecektir:

Molla Sadra varlığın asilliği, yalınlık, varlığın değişken birliği ve zatıyla müstağni olan ve başkasına bağımlı olan varlık diye varlığı ayırma temelinde, varlığın değişken mertebeleri silsilesinde kendisinden daha kâmil ve ergin bir mertebenin olmadığı bir mertebenin olduğunu ispatlar. Bu mertebe zatında müstağni olan, kendisinde hiçbir ihtiyaç ve eksikliğin olmadığı ve zatıyla kaim olan bir varlıktır.³ Kendisi bunu yukarıdaki âyet-i kerimenin altında ifade etmiştir.⁴

Allâme Tabatabâî'nin Fussilet Sûresinin elli üçüncü âyetini açıklarken ifade ettiği takrir ise şudur: Yüce Allah her şey için gözlemlenecektir. Çünkü her varlık her açıdan O'na muhtaç ve bağımlıdır. Her varlığı ayakta tutan ve ona galip olan O'dur. O halde bazıları O'nu tanımadan gafil olsalar bile O her şey tarafından bilinmekte ve tanınmaktadır.⁵ Kur'an âyetlerinde bu burhana işaret edilmiştir. Fussilet Sûresi elli üçüncü âyet, Âl-i İmran Sûresi on sekizinci âyet, Buruc Sûresi yirminci âyet, Hadid Sûresi üçüncü âyet ve Nur Sûresi otuz beşinci âyet, ilgili âyetlerdir.

Hareket Burhanı

Molla Sadra, Enam Sûresinin yetmiş yedi ila yetmiş dokuzuncu âyetleri gibi Kur'an'dan bazı âyetleri açıkça bu burhana uyarlayan ilk kimsedir.⁶ Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“İşte böylece İbrahim'e göklerdeki ve yerdeki hükümler ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun. Üzerine gece karanlığı

¹ el-İlahiyat-ı Felsefi, s. 239; Dairetu'l-Maarif-i Kur'an-ı Kerim, c. 5, s. 534.

² Dairetu'l-Maarif-i Kur'an-ı Kerim, c. 5, s. 534.

³ a.g.e., s. 536.

⁴ a.g.e.

⁵ a.g.e., s. 537, el-Mizan'dan alıntı, c. 17, s. 405.

⁶ Dairetu'l-Maarif-i Kur'an-ı Kerim, c. 5, s. 532.

basınca, bir yıldız gördü. “İşte Rabbim!” dedi. Yıldız batınca da, “Ben öyle batanları sevmem” dedi. Ay’ı doğarken görünce de, “İşte Rabbim!” dedi. Ay da batınca, “Andolsun ki, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, mutlaka ben de sapıklardan olurum” dedi. Güneşi doğarken görünce de, “İşte benim Rabbim! Bu daha büyük” dedi. O da batınca (kavmine dönüp), “Ey kavmim! Ben sizin Allah’a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım” dedi. “Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah’a ortak koşanlardan değilim.”

Varlıkların değişmesi ve hareketi, onların hadis olduklarının açık delilidir. Onların yokluktan meydana geldiklerini ifade eden hadis oluşları da kendilerini yaratan bir yaratıcının varlığına delil sayılmaktadır. Başka bir deyişle, varlık âleminde hareketin kökeninin incelenmesiyle Allah’ın varlığını ispat eder bu delil.⁷

Burhanın genel ifade ediliş tarzı şöyledir: Varlık âlemindeki mevcut hareketler, var olmak için bir özneye ihtiyaç duyar ve bu ihtiyaç bir hareket bulunduğu müddetçe devam eder. Hareketin öznesi de eğer hareketli olursa, o da bir hareket ettiriciye ihtiyaç duyar. En sonda devrin ve teselsülün imkânsız olması esasınca ilk hareket ettirici olarak adlandırılan hareketsiz olan bir hareket ettiriciye ulaşmalıyız.⁸ Bu yorum uyarınca, yukarıdaki âyet-i kerimedeki gündüz ve gecenin değişimi ve günün geceye ve gecenin de gündüze intikal etmesi ve de güneşin doğuş ve batışı, varlık âleminde hareketin delilidir. Bu, hiçbir hareket ettiriciye ihtiyaç duymayan bir özneye muhtaçtır. Bu da Yüce Allah’tır. Bu nedenle, bilimsel ve felsefi nitelikli bir burhan olan düzen burhanı dışında, Kur’an-ı Kerim’de başka burhanlar da zikredilmiştir.

Allah ile İnsanların Ortak Özellikleri

Soru

Allah’ın ilim, kudret, adalet ve hayat sıfatları ile insanın aynı sıfatları arasında ne gibi bir fark vardır?

⁷ a.g.e., s. 531.

⁸ a.g.e.

Kısa Cevap

Yüce Allah, zatında kemali yansıtan sıfatlar ile nitelenir. İlim, kudret ve hayat bu kabildendir. İnsan da bu sıfatlarla nitelenir ve o Allah'ın izniyle bilen, güçlü ve diridir. Ama Allah'ın bu sıfatlarla nitelenmesi ile diğer varlıkların bu sıfatlarla nitelenmesi arasında iki açıdan fark vardır:

1. Bu sıfatlar (ilim, kudret ve hayat) değişik mefhumlara sahiptir ama varlık ve gerçekleşme açısından Yüce Allah'ta birdirler. Allah'ın zatında ilim özelliği kudret özelliğinden ve bu ikisi de hayat özelliğinden ayrı değildir. Yüce Allah'ın zatının tümü ilim, kudret ve hayattır. İnsanda ise bunun tersine bu sıfatların mefhumları farklıdır. İnsandaki ilim ve şuur gerçekliği, kudret gerçekliğinden farklıdır ve insanın bilgi ve gücü de diri olmasından başka bir şeydir.

2. Allah'ın sıfatlarının gerçekliğinin birbiriyle farklı olmadığı gibi, O'nun sıfatları ve zatı da birbirinden ayrı değildir. Allah'ın sıfatları, O'nun zatının aynısıdır, Hak Teâlâ'nın zatına bir ek değildir. Oysaki insanın sıfatları zatına eklenmiştir. Zira insan başta insandır ama âlim ve kadir değildir. Bilakis ilim ve kudreti sonradan elde etmiştir.

Ayrıca insan mümkün bir varlık olduğundan ve mümkün varlıklar da varlık açısından sınırlı olduklarından, insanın sıfatları da zatı gibi sınırlıdır. Bunun aksine Yüce Allah salt ve sınırsız varlık olduğundan, sıfatları da sınırsızdır. Örneğin Yüce Allah'ın kudret ve iradesinin sonsuz olması ve yarattığı düzenin esiri olmamasıyla birlikte, kendisi hikmet ve maslahat sahibidir de. Hak Teâlâ'nın hikmetinin manası, eşyayı varlık gaye ve kemaline ulaştırmasıdır. İnsanın işlerindeki hikmetin manası ise onun bir işi bir gaye ve kemale ulaşmak için yapmasıdır. Çünkü müsebbibin varlığı ve onun sebebe isnadı ve onunla irtibatı bir şey olduğundan ve onda ayrı olduğunu düşündürmeye neden olacak iki şey olmadığından, Yüce Allah'ın onu irade etmesi, onun özel sebebiyle irtibat kurmayı irade etmesinden ibarettir ve o sebebi irade etmek de onun kendi özel sebebiyle irtibat kurmasını irade etmekle eşittir.

Böylece bu, Zat-ı Hak ile irtibat kurmakla eşit olan bir sebebi irade etmeye ulaşır. Hakk'ın onu irade etmesi de tüm eşyayı, irtibatları ve düzenleri irade etmesiyle eşittir. Hikmet sahibi olmak anlamındaki hikmet sıfatı, Yüce Allah hakkında ve insan hakkında olmak üzere iki şekilde tezahür eder. İnsanın hikmet sahibi olması, onun her işte makul bir gaye taşıması, işlerinde en üstün ve yüce hedefleri ve de hedefe ulaşmak için

en üstün ve en yüce araçları seçmesi manasındadır. Oysa Yüce Allah mutlak olarak ganidir. O, bir gayenin peşinden gitmez ve O'nun yoksun olup kavuşmak isteyebileceği bir yetkinlik düşünülemez. O'nun hikmet sahibi olması, varlıkları mümkün olan kapasitelerine göre yetkinliklerine ulaştırmak veya eşyayı ikincil yetkinliklerine doğru yönetmek, mükemmelleştirmek ve yönlendirmek anlamındadır. Bu da eşyayı yetkinliklerine ulaştırmanın bir başka türüdür.

Allah Kelimesinin Anlamı

Soru

Allah kelimesinin lügatteki anlamı nedir?

Kısa Cevap

Mübarek “Allah” kelimesi, özel bir isimdir ve Allah’ın en kapsamlı isimlerindendir. Hz. Ali (a.s.) Allah kelimesinin anlamı hakkında şöyle buyurmuştur:

“Allah yaratıkların kendisinde şaşkınlığa düştüğü ve kendisine âşık oldukları bir mabud anlamını veriyor. Gözlerden gizli olan ve akılların (zatının kühnünü) idrak edemedikleri varlıktır Allah.”

Ayrıntılı Cevap

Bu isim Allah dışında hiçbir varlık için kullanılmamaktadır. Zira Allah’ın her bir ismi, Allah’ın sıfatlarından özel bir kısmını yansıtır. Allah’ın bütün sıfatlarını ve ilahi tüm kemalleri bir bütün olarak kapsayan veya başka bir tabirle Allah’ın cemal ve celal sıfatlarını kendisinde toplayan tek isim “Allah” ismidir.¹

Allah kelimesi Arapçada “v-l-h” kökünden istikak edilmiş ve “tahayyur” yani şaşkınlık anlamındadır. Zira akıllar Allah’ın pak zatında şaşır kalmışlardır. Bu bağlamda İmam Ali’den (a.s.) şöyle nakledilmiştir:

“Allah yaratıkların kendisinde şaşkınlığa düştükleri ve kendisine âşık oldukları bir mabud anlamını veriyor. Gözlerden gizli olan ve akılların (zatının kühnünü) idrak edemedikleri varlıktır Allah.”²

¹ Tefsir-i Numûne, c. 1, s. 21-22.

² Biharu'l-Envar, c. 3, s. 222.

Bazıları Allah kelimesinin “e-l-h” kökünden gelip ibadet anlamında ve hakikatte ise “yalnız hak olan mabud” anlamında olan “el-ilah” olduğunu savunmuşlardır. Allah’ın diğer isimlerinin ise “Allah” kelimesi için sıfat olduğu söylenmektedir. Örneğin gafur, rahim, semii, âlim, basir, razık, zu’l-kuvve, mentin, halik (yaratıcı), barii ve musavvir sıfatları bunlardan bir kaçıdır. Bu sıfatların her birisi Allah’ın farklı bir boyutuna ve yönüne delalet ediyor. “Gafur” Allah’ın affeden, “Rahim” Allah’ın bağışlayıcı olduğuna delalet ediyor.

“Allah gafur ve rahimdir.”¹ “Semii” Allah’ın işitilen şeylerden haberdar olduğuna, “âlim” bilgisi bütün şeyleri kapsadığına delalet ediyor.

“Allah işiten ve bilendir.”² “Basir” Allah’ın görülecek şeylerden haberdar olduğuna işaret ediyor.

“Allah, yaptıklarınızı hakkıyla basir (yani) bilendir.”³ Razık, Allah’ın bütün varlıkların rızkını temin ettiğine delalet ediyor. “Zu’l-kuvve” Allah’ın kudretine, “Metin” Allah’ın fiillerinin ve programının sağlam olduğuna delalet ediyor.

“Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir.”⁴ Halık ve Bari, Allah’ın yaratıcı ve musavvir, surat ve şekil veren varlık olduğuna delalet ediyor.

“O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah’tır. Güzel isimler (esmaul-husna) O’nundur.”⁵

Evet! Allah’ın tüm sıfatlarını kapsayan en kapsamlı olan isim “Allah” ismidir. Bu nedenledir ki bir âyette Allah’ın bir çok isminin Allah ismine vasıf olduğunu müşahade ediyoruz:

“O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah’tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah’tır.”⁶

¹ Bakara, 226.

² Bakara, 227.

³ Hucurat, 18.

⁴ Zariyat, 58.

⁵ Haşr, 24.

⁶ Haşr, 23.

Allah kelimesinin kapsamlı ve genel bir isim olduğuna en açık bir şekilde şahitlik ve delalet eden delillerden bir diğeri de iman ve tevhidi ibraz etmenin sadece “lailahe illallah” cümlesiyle mümkün olmasıdır. Bu cümlelerin dışında hiçbir cümleyle iman ve tevhid inancı gerçekleşemez. “Lailahe ille’l-alim” veya “lailahe illa’r-razık” vb. cümleler tek başına tevhit ve İslam’a delil olamazlar. Hakeza diğer mekteplerin takipçileri müslümanların mabuduna işaret etmek istedikleri vakit Allah kelimesini zikrediyorlar. Bu da bu ismin camii ve kapsamlı olmasındandır. Zira ibadet edilen varlığın (mabud) Allah ile vasıflandırılması müslümanlara hastır.

Allah’ın Yeri

Soru

Acaba Allah’ın kalbimizde yer edindiğini söyleyebilir miyiz? Asıl soru şudur ki Allah nerededir? Bazıları Allah’ın kendi arşında yer edindiğini veya göklerde olduğunu söylüyorlar. Lütfen bu konuda bir açıklama yapınız.

Kısa Cevap

Allah hem göklerde ve hem de yerededir, arşa da yerleşmiştir ve ayrıca kalbimizde de yer edinmiştir; Allah’ın bir zaman veya mekâna ihtiyacı olmadığından her yerde ve her zamanda O’nun varlığı hissedilebilir. Biraz dikkat ile bu konu doğru şekilde idrak edilebilir. Sadece bazı konularda düşünce ve tefekkür gerekmektedir.

Gerçek bir Müslüman olup Allah’ın yarattıkları ve nişaneleri vasıtasıyla kâmil bir yakın ile O’nun varlığını derk edebiliriz. Bu her zaman için geçerlidir. Bunu, Allah’ın zatının niceliği ve keyfiyeti hakkında düşünmeden, boşluk vadisine düşmeden, normal yaşantımızı açmaza sürüklemeyen yapabiliriz. Bu yöntem, insanoğlunun birçok bilim dalında kullandığı yöntemdir.

Ayrıntılı Cevap

“...Göklerin ve yerin mülkü onundur. Diriltir ve öldürür ve O, her şeye kadirdir. O, evveldir, ahirdir, zahirdir, batındır ve O, her şeyi bilendir. O, gökleri ve yeri altı günde yaratan ve sonra hâkim olandır... Nerede olursanız olun mutlaka O, sizinledir.”⁷

⁷ Hadid, 1-6.

Yukarıdaki âyetler ışığında, ilk önce bir rivayeti nakledip kısaca tahlil ettikten sonra sorunuzu yanıtlayacağız:

İmam Sadık'ın (a.s) öğrencilerinden olan Hişam b. Hakem, şöyle nakleder: Ebu Şakir Deysanî adında iki tanrılı inanca sahip bir şahıs bana hitaben şöyle dedi: "Sizin Kur'an'ınızda öyle bir âyet var ki ikiliğe inancımızı güçlendiriyor." Dedim ki: "Hangi âyet?" Dedi ki: " Gökteki ilah da, yerdeki ilah da O'dur." ¹ âyeti." Ben o anda bir cevap bulamadım. Hac döneminde İmam Sâdık'a (a.s) bu konuşmayı aktardım. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

"...Geri döndüğünde ona de ki, senin Kûfe'deki ismin nedir? Sana bir isim söyleyecek. O zaman ona Basra'daki adını sor. Kesinlikle bir önceki adını tekrarlayacaktır. O an ona bir bak ve de ki, Bizim Allah'ımız da böyledir! Göklerde de Allah'tır, yerde de Allah'tır, denizde de Allah'tır, çölde de Allah'tır. O her yerde ve her mekânda Allah'tır."²

Şimdi zikrettiğimiz rivayete dayanarak iki nükteye dikkat etmenizi istiyoruz:

Birinci nükte: Sorunuzun bir bölümüyle ilgili olan kutsi bir hadiste Allah şöyle buyuruyor:

"Ben göklere de yere de sığmam ancak mümin bir kulumun kalbinde yer edinirim."³

Bu hadise göre⁴ sorumuz şöyle olacaktır: acaba siz bir dostunuza onun kalbinizde olduğunu veya kalbinizin onun için çarptığını söylerse- niz, bu sevgi yüklü sözlerin manası, onun fiziksel anlamda sizin kalbinizde yer edindiği veya sizin kalbinizin onun bedeninde olduğudur? Kesinlikle değildir. Bu tür söylemler sizin dostunuza karşı olan sevginizin nişanesidir. Bu bağlamda eğer Allah, ben mümin kulumun kalbinde yer edinirim, buyurmuşsa bunun anlamı Allah'ın bir cisim olup bir kalbi mekân etmesi değil, kulun Allah ile arasında samimi ve dostça bir irtibatın olduğudur. Şunu bilmeliyiz ki O, madde âleminin iki özelliği olan

¹ Zuhurf, 84.

² Kuleynî, Muhammed b. Yakup, *el-Kâfi*, c. 1, s. 128, hadis 10, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahrân.

³ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, c. 55, s. 39, Muessesetu'l-Vefa, Beyrut, kameri 1404.

⁴ Bu rivayet istinat edilebilecek muteber rivayetlerden değildir.

zaman ve mekânın yaratıcısıdır ve O'nu bu tür özelliklerle vasıflandırmak doğru değildir.

İkinci nükte: Bu doğrultuda, Allah'ın arşta oturduğu da düşünülmemelidir. Allah, kendisi ile arş arasındaki irtibat hakkında çeşitli tabirler kullanmıştır.

Bir yerde “Arşın Rabbi”⁵ olarak, başka bir yerde “Arşın Sahibi”⁶ olarak tanımlıyor ve bazen de arşta yer edindiğini beyan ediyor.⁷

Tüm bu yerlerde “Arş” ın tek bir manada tutulmaması tabiidir. Al-lame Meclisî'nin deyiimiyle: “Arş kelimesi kullanıldığı yere göre kendine has bir mana taşır ve sadece ilahî ilim sahibi kimseler bunların dakik manasına ulaşabilirler.”⁸

Kur'an-ı Kerim'in Arapça nazil olması göz önünde bulundurularak; bu dilde de diğer dillerde olduğu gibi her bir kelimenin hakikî manasının yanında mecazî manası da vardır. Kur'an'da bulunan ve sizin için belirsizlik taşıyan “Arşta yer edindi” tabiri için birkaç mana düşünülebilir:

Arapça sözlüklerde “isteva/istiva etti” ibaresi için birkaç mana zikredilmiştir. Örneğin: Oturdu, yöneldi, yükseldi, kapladı vs...⁹ Şu çok açıktır: tüm bu manalar Allah'ın bir yeri ve mekânı olduğu ve bu mekânın adının Arş olduğu konusunda delil teşkil etmez.

“استوى” kelimesinin bir manasının tefsiri olan şu şiire dikkat ediniz:

Bişr Irak'a istiva etti;

Kılıç kullanmadan ve kan dökmeyen.

Acaba bu şiirde استوى / istiva kelimesi, o savaş komutanının çok büyük bir cüssesinin olduğuna ve cüssesiyle tüm Irak topraklarını kapladığına mı işaret eder?

Arap edebiyatından anlayan hiçbir kimse böyle bir tefsiri kabul etmez. Bu nedenle ve edebi ve tefsir kuralları çerçevesinde, âyetlerde işaret edilen ve Allah'ın bir mekânda oturması anlamına gelen arşta yer edinme şeklindeki tefsir kabul edilemez.

⁵ Tevbe, 129, Enbiya, 22, Müminun, 86 ve 116, Neml, 26, Zuhuruf, 82.

⁶ Gafir, 15, Buruc, 15, İsra, 42, Tekvin, 20.

⁷ Araf, 54, Yunus, 3, Rad, 2, Taha, 5, Furkan, 59, Secde, 4, Hadid, 4.

⁸ Biharu'l-Envar, c. 55, s. 31.

⁹ İbn Menzur, Lisanul-Arap, c. 14, s. 414.

Şimdi sorunuzun diğer kısmını cevaplayalım. Allah'ı maddî bir varlık kabul edip O'nun için bir yer ve mekân tayin etsek, şu soru akla gelir: O, nerededir?

Sorunun sade ve kısaca cevabı, Allah'ın madde cinsinden olmayışı ve bu nedenle de bir mekâna ihtiyaç duymamasıdır. Ayrıca tarih boyunca bu konunun dakik idrakinde belirsizliklerle karşılaşmıştır. Hatta Allah inancını taşıyan ve O'na ibadet edenler dahi Allah ile ilişkili konularda doğru bilgiye ulaşamadıklarından kendilerini kınamaktadırlar. Bu hususta bazı noktalara değinmemiz gerekiyor:

Eğer Kur'ân ve rivayetleri incelemiş iseniz şu noktaya ulaşırsınız: bu kaynaklar, Allah'ın niceliğini ve keyfiyetini halka ispat etmekten ziyade, yaratılanların üzerinde düşünmeyle ve varlık düzeninin nasıl idare edilmesini anlamayla Allah'ı tanıtmaya peşindedirler.¹

Bir gün Allah Resulü (s.a.a), tefekkür halinde olan bir gurupla karşılaşır ve onlara sorar: “*Ne hakkında düşünüyorsunuz?*” Onlar, Allah'ın yaratıkları hakkında düşünüyoruz, derler. Peygamber (s.a.a), onların bu hareketlerini destekleyerek Allah'ı tanımak için bu yolu devam ettirmelerini ve Allah'ın zatı hakkında ise düşünmeye kapılmamalarını tavsiye etti.²

İmam Hasan Askerî (a.s), kendisine Allah'ın nasıl bir varlık olduğunu soran yarenlerinden birine cevabında ilk olarak, Allah'ın onlardan bu konunun incelenmesini istemediğini söylemiş ve daha sonra Allah ile ilgili kısa açıklamalarda bulunmuşlardır.³

Her halükarda bu metot, bu meseleye özel değildir. Bazı beşeri ilimleri de kapsamaktadır: Bizim milyarlarca galaksinin olduğuna ve her birinin milyonlarca yıldız barındırdığına yakinimiz var ve bunda hiçbir şüphe de yok. Ama gök bilimleri hakkında genel bir bilgi sahibi olmadan bu konu hakkında düşünmeye başladığımızda hayretlerle dolu bir dünyayla karşılaşırız ve ondan öteye de geçemeyiz. Bunlar Allah'ın yaratıklarıdır. Allah'ın yaratıkları hakkında bu kadar bilinmeze duçarken hiç kimse O'nun hakkında kâmil bir ilme ulaşamaz.⁴

¹ Âl-i İmran, 191, Yunus, 24, Rad, 3, Nahl, 11 ve 69, Rum, 21, Zümer, 42, Mülk, 3-4 ve onlarca başka ayet.

² Verram b. Ebu Ferraş, *Mecmua-i Verram*, c. 1, s. 250, İntişarat-i Mektebetu'l-Fakih, Kum.

³ *Biharu'l-Envar*, c. 3, s. 260, hadis 10.

⁴ *el-Kâfi*, c. 1, s. 103, hadis 12.

Ama bununla birlikte şunu da unutmamalıyız: tüm bu söylenenlerin anlamı Allah hakkında hiçbir fikrin, düşüncenin ve araştırmanın olmaması ve düşünmenin yasaklanması değildir. Aksine manevî ve ilahî ilimle donanmış kimseler, belirlenmiş şartlar dâhilinde bu yola adım atabilirler. Aşağıdaki rivayete dikkat ediniz: İmam Seccad'a (a.s) Allah'ı tanıma hakkında soru soruldu. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

“Allah, ahir zamanda, derin düşünceli insanların olacağını, Tevhit Sûresinin ve Allah'ın bazı hususiyetlerine işaret edilen Hadid Sûresinin bazı ayetlerini güzel bir şekilde tefsir edeceklerini biliyordu.”⁵

Peygamber (s.a.a) ve İmamların (a.s) dönemindeki Müslümanlar dahi bu âyetlerin gerçek manasına ulaşamamışlardır.

Allah'ın Birliğinin Aklî Delili

Soru

Allah'ın bir olduğunun akli delili nedir?

Kısa Cevap

İbrahimi dinlerin en önemli ilkesi olan tevhid, Allah Teâlâ'yı bir bilmek, Onun bir olduğunu kabul etmektir. Tevhidin zıddı Allah'a şirk koştur. Allah'ın her türlü şerik, eş ve benzerinin olmaması, her türlü harici, akli ve vehmi terkipten uzak olması ve terkipsizliğinin ispatı Onun birliğinin ve tevhidinin ispatı dairesine girer.

Allah'ın birliğine birçok akli delil getirilmiştir. Vahdet burhanı, nazım (âlemdeki düzen) burhanı, Peygamberlerin birliği burhanı, eş ve benzerinin olmadığı burhanı, Allah'ın muhtaç olmadığı burhanı ve terkipsiz ve sınırsız olması burhanı gibi. Bizi Allah'ın birliğine götürecek en kestirme yol Onun 'sırf' varlık olmasıdır. 'Sırf' varlık ise sınırsızlığından dolayı hiçbir şekilde kendisinde varlığın mahiyet ve haddinin olmadığı varlıktır. Vacibin şeriki olursa her birinin kendine özgü kemali olacak ve ötekinin sahip olduğu kemale sahip olmayacaktır. Bu da Allah'ın sınırsız ve sırf varlık olmasıyla çıkacaktır. Öyleyse başka bir Allah'ı farzetmek imkânsızdır ve Allah'ın şeriki yoktur.

⁵ el-Kâfi, s. 91, hadis 3.

Ayrıntılı Cevap

Tevhid, İslam dininin, hatta İbrahimi dinlerin en önemli ilkelerinden biridir.

Tevhid lugatte bir bilmek manasına gelirken, kelimcilerin ıstılahında Allah Teâlâ'yı bir bilmek ve bir olduğunu kabul etmek demektir. Bunun tam karşısında Kur'an-ı Kerim'in büyük zulüm¹ ve bağışlanmayacak günah² diye nitelediği **şirk** vardır.

Tevhidin, zat, sıfat ve fiillerde (yaratıcılık ve rububiyette) tevhid, ibadi tevhid, malikiyet, hâkimiyet ve kanun koymada tevhid ve itaatta tevhid olmak üzere çeşitli mertebeleri vardır. Aşağıda zatta tevhid ve burhanlarını kısaca ele alacağız.

Zatta Tevhid

Tevhidin bu mertebesi vahid ve ahad tevhid olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Vahidi tevhid yani varlığın zorunluluğu, bir varlığı gerekli görmek ve her türlü şerik, eş ve benzeri olduğunu reddetmek demektir. Ahadi tevhid ise harici, akli ve vehmi terkibi reddetmek, Allah'ın terkip-siz olduğunu ispat etmektir. Yani Allah-u Teâlâ, başka bir ferdi olmayan (bir fertte sınırlı olan külli), vacibu'l-vücudun (zorunlu varlığın) külli mefhumundan bir fert değildir. Hatta Onun başka bir ferdini düşünmek imkânsızdır. Felsefede böyle bir vahdete vahdet-i hakikiyye-i hakka denmektedir. Bunun karşısında adet, cins, tür vb. vahdetler vardır.

Zati Tevhidin Delilleri

Allah Teâlâ'nın zatının tevhidi için birçok akli delil söylenmiştir. Kur'an ve rivayetlerde de birçok delil gelmiştir. Aşağıda bu delillerden bazılarını getiriyoruz:

1- Âlemdaki Düzen Burhanı: Âlemde iki tedbir ve irade söz konusu olsaydı bozukluk ve düzensizlik ortaya çıkardı. Âlemde düzensizliğin olmaması Allah Teâlâ'nın zatının vahdetini gösterir.³ Belirtmek gerekir ki,

¹ “An o zamanı ki hani Lokmân, oğluna öğüt verirken oğulcağızım demişti, Allah'a şirk koşma; şüphe yok ki şirk, elbette pek büyük bir zulümdür.” (Lokman/13)

² “Şüphe yok ki Allah, kendisine eş tanıyanları bağışlamaz, ondan başka dilediğinin bütün suçlarını bağışlar.” (Nisa/48).

³ Bkz. Enbiya, 22, Müminun, 91.

bu delil her şeyden önce bir yaratıcı ve müdebbiri ispat etse de bununla zatın vahdetini de ispat edebiliriz.

2- Peygamberlerin Vahdeti Burhanı: Birden fazla vacibu'l-vücut ol- saydı, onlar da insanların hidayeti için mutlaka peygamberler gönderir- lerd. Oysa şimdiye kadar böyle bir şey olmamıştır.⁴ Başka bir ifadeyle, farzedilen şerikin peygamber göndermemesi, şerikin mülkünün saltana- tının eserlerinin görülmemesi ve şerikin fiil ve sıfatlarının bilinmemesi şerikin olmadığına delildir.⁵

3- Eş ve Benzerinin Olmaması: Allah'ın zatı her yönden sınırsızdır ve tüm kemallere sahiptir.⁶ O hangi yönden farzedilirse farzedilsin sonsuz bir varlıktır. Bulunmadığı bir yer ve bir zaman, sahip olmadığı bir kemal yoktur.⁷ Onun haddi ve sınırı yoktur, Kur'an buyuruyor:

“O, göklerde ve yerde tek Allah'tır.”⁸

“Artık nereye dönerseniz dönün, orada Allah'a dönmüş olursunuz.”⁹

O her yeredir ve zaman ve mekân gibi herhangi bir had ve sınırla sınırlanmaz.¹⁰ Eğer başka bir Allah olduğunu farzetsek onun da vacibu'l- vücut gibi zatının, ortak ve farklı yönlerinin olması gerekir. Allah'ın var- lığının sırf ve sonsuz olması ve sınırsız kemalinden dolayı eş ve benzeri yoktur. Dolayısıyla başka bir ilahın olması imkânsızdır.¹¹

4- Allah'ın Muhtaç Olmaması: Allah'ın varlığında hiç bir şekilde muhtaçlık yoktur. Onun Muhtaç olmaması demek herhangi bir şeyle bileşiminin de olmaması demektir. Zira bileşenleri olan varlık parçala- rına muhtaç olacaktır. Öyleyse Allah'ın muhtaç olmaması zat tevhidinin vacibu'l-vücutun terkipsiz olduğu manasına gelmektedir.¹²

⁴ Bkz. Ahkaf, 4, Enbiya, 25.

⁵ Nehcu'l-Belaga, 31. Mektup.

⁶ Bkz. Nâsır Mekarım Şirazî, *Akide-i Yek Müselman*, s. 38, Matbuati-i Hedef, 1. Baskı.

⁷ Bkz. Nâsır Mekarım Şirazî, *Huda ra Çegune Beşinasim?*, s. 42, İntişarat-ı Muhammedi (s.a.a), 1343.

⁸ En'am, 3.

⁹ Bakara, 115.

¹⁰ Nâsır Mekarım Şirazî, *Akide-i Yek Müselman*, s. 43.

¹¹ Bkz. İhlas ve Şura/11.

¹² Allah'ın muhtaç olmadığına dair Kur'an'da âyetler var. Örneğin: “Allah ise, odur müstağnî ve hamde lâyük olan.” (Fatur/15)

5- Terkipsizlik ve Allah'ın Sınırsız Olması Burhanı: Burada ve başka yerlerde söylendiği gibi Allah Teâlâ'nın varlığı sırftır ve sırf varlık, varlığının sınırsızlığından dolayı Onun için hiçbir şekilde mahiyet ve had düşünülemez. Vacib'in şeriki olursa her birinin kendine özgü kemalleri olacaktır ve birinde olan kemal diğerinde olmayacaktır. Öyleyse her birinin sahip olduğu ve olmadığı bileşenleri vardır ki bu şekilde bir bileşim (sahip olma ve olmama bileşeni, başka bir deyişle varlık ve yokluk) en kötü bir bileşimdir.¹ Bu esasa göre mümkünü'l-vücut, varlığının sınırından dolayı Allah'ın yanında yer alamaz. Çünkü Allah Teâlâ'nın terkipsizliği ve sınırsızlığı Onu şerikten beri kılmıştır.

Allah'ın Kudret Nişaneleri

Soru

Allah'ın yeryüzü ve gökyüzündeki kudret nişanelerini beyan eder misiniz?

Kısa Cevap

Gökyüzü, yeryüzü, onlarda yer alan ve evrende olan her şey tümüyle Allah'ın kudret nişaneleridir. Bu nişaneler hiç kimsenin tümünü saymaya güç yetiremeyeceği kadar çoktur. Kur'an-ı Kerim defalarca inanları bu âyetleri görmeye davet etmiştir. Galaksiler, sistemler ve onlarda bulunan gezegen ve enteresan oluşumlar, çarpışmalar, şimşek ve onun birçok faydası, yaratılışın en girift varlığı sıfatıyla insanın yaratılması, bal arısının çetrefilli hayatı vb. tümüyle O'nun varlık, ilim, hikmet ve kudret nişanelerinin sadece bir kısmını teşkil eder.

Ayrıntılı Cevap

Gökyüzü, yeryüzü ve onda olan her şey tümüyle Allah'ın kudret nişaneleri ve nimetleridir. Varolan her şey O'nun nişanesi olmaktan başka bir şey değildir ve hiç kimsenin onları saymaya gücü yoktur. Yüce Allah defalarca insanları bu âyetleri görmeye davet etmiştir. Biz burada bu nişanelerin bazılarını işaret ediyoruz:

¹ Abdullah Cevad Âmulî, *Şerh-i Hikmet-i Mûtealiye (Esfer-ı Erbaa)*, c. 6, s. 433-434, İntişarat-ı ez-Zehra.

1- Allah'ın Gökyüzü ve Yeryüzündeki Nişaneleri:

Birçok âyette (mesela Âl-i İmran/19; Bakara/164; Rum/22; Casiye/3; Ankebut/44; Yunus/3; Ankebut/61; Gafır/57; Zariyat/47-48; Enbiya/32; R'ad/2) O'nun gökyüzü ve yeryüzündeki nişanelerine işaret edilmiştir. Gezegenlerin ve galaksilerin büyüklüğü, kapsamlılığı, genişliği ve sayısız oluşları, Allah'ın sonsuz kudretinin nişaneleridir. Bu azametın bir bölümüne işaret ediyoruz: Hiç kimse tam olarak gökyüzünün ne kadar geniş ve kapsamlı olduğunu bilmemektedir. Bizim galaksimiz, galaksiler ailesinin bir parçasıdır. Galaksilerden bir diğeri de birçok özelliği Beyaz Yol'a benzeyen ve bize 20 milyar uzaklığı olan "Andromeda"dır. Beyaz yol dudak ısırtan bir hızla ona doğru gitmektedir. Ama çarpışma ihtimali mevcut değildir; çünkü iki galaksinin birbirine ulaşması en az 75 milyon asır çekecektir.² Bizim galaksimizde yerküreden bir milyon kat daha büyük olan güneş yer almaktadır! Burada Palermo rasathanesinin göklerin azameti hakkındaki tanıklığı çok ilginçtir: "Rasathanenin büyük teleskopu yapılmadan önce gözlemlediğimiz evrenin genişliği beş yüz ışık yılından (ışık dakikada on sekiz milyon kilometre yol almaya tekabül eden saniyede üç yüz bin kilometre hız ile hareket eder!!) fazla değildi. Ama bu teleskop evrenimizin genişliğini binlerce milyon nur yılına ulaştırdı ve neticede yeni galaksiler keşfedildi. Ama kuşkusuz onun ötesinde de yüzlerce milyon başka galaksiler mevcuttur. Anlaşıldığı kadarıyla gördüğümüz bu azim evren çok daha büyük olan bir evrenin küçüğü ve hacimsiz bir zerresidir."³

Bilginlerin bir asır önce ispat ettikleri üzere yeryüzünde yedi değişik yöne hareket etmekteyiz!! Hareketsiz olduğunuzu zannettiğiniz şu anda bile en az değişik yedi yöne doğru bazen saatte bir milyon sekiz yüz bin kilometreye ulaşan bir hızla hareket halindesiniz! Bu hareketlerden biri yeryüzünün kendi etrafındaki hareketidir. Bu dönüş Fransız bilgin Foucault tarafından keşfedildi. Bu dönüş saatte 1300 kilometre hızla gerçekleşmektedir. Ama yeryüzünün güneş etrafındaki hareket hızı karşısında naçizdir. Uzay araştırmacıları yeryüzünün saatte dudak ısırtan 110000 kilometre veya saniyede 30 kilometre hız ile ilerlediğini söylemektedir. Bundan ötürü biz her gün bu yönde 2600000 kilometre yolculuk yapmaktayız!! Baba ve annesinin birinci doğum gününü kutladığı bir bebek bu

² Saidiyan, *Dairatu'l-Maarif*, s. 1557.

³ *Mecelle-i Feza*, No. 56, Ferverdin 1351, Peyam-ı Kur'an'dan alıntı, c. 2, s. 177.

yönde 950 milyon kilometre hareket etmiştir! Yetmiş yıl yaşamış bir insan, ömrü boyunca bu yönde 75 milyar kilometre yani güneş sisteminin beş katı hareket etmiştir!¹ Ama biz asla bu yolculuğu hissetmeyiz. Yüce Allah defalarca hayatın sürmesi ve neslin baki kalması için yeryüzünün durgunluğuna işaret etmektedir.² Yeryüzünün değişik yönlere doğru bütün bu hareketleri ile birlikte hayat için durgun ve güvenilir olması Yüce Allah'ın kudretinin kesin delili değil midir?!

2- Allah'ın Gök Gürlemesi ve Şimşegin Oluşumundaki Nişaneleri:

Bazı âyetlerde (mesela Rum/24 ve R'ad/12-13) gök gürlemesi ve şimşek Allah'ın nişanelerinden sayılmıştır. Bu nişane bazen korku ve endişe ve bazen de ümit ile beraberdir. Yıldırım düşmesinden korkulur ve yağmur yağması umulur. Kur'an gök gürlemesinin Yüce Allah'ı andığını ve övdüğünü buyurmaktadır. Bilginlere göre gök gürlemesi ve şimşek pozitif ve negatif yükler ile iki bulutun çarpışmasıyla ve bazen de bulut ve yerin çarpışmasıyla oluşmaktadır. Yani pozitif enerji taşıyan bir bulut, negatif bir yük taşıyan yeryüzüne yaklaşmakta ve olağanüstü bir sıcaklığı olan ve isabet ettiği her şeyi küle dönüştüren bir ateş topu meydana gelmektedir. Her ne kadar ateş topunun müddeti saniyenin onda biri ve bazen yüzde biri olsa da meydana gelen sıcaklık 15000 santigrat dereceye ulaşmasından ötürü olağandışı tehlikeler icat edebilir (güneş yüzeyinin sıcaklığı sekiz bin derecedir!)³ Bu açıklamalar ile şimşegin tehlikeleri ve Kur'an âyetlerinde işaret edilen korkunun nedeni açıklığa kavuşmaktadır. Gök gürlemesi ve şimşek ilahî büyük nişanelerden olmakla birlikte birçok fayda ve berekete sahiptir.

a) **Sulama:** “Genellikle şimşekler bazen 15 bin derece santigrat civarında olan çok olağanüstü bir sıcaklık üretirler. Bu sıcaklığın, etraftaki havanın bir miktarını yakması ve neticede hava basıncının azalması yerterlidir. Az basınçta bulutlardan yağmur yağdığını biliyoruz. Bu nedenle şimşegin çarpmasının ardından yağış başlamakta ve yağmurun iri taneleri aşağıya dökülmektedir. Bu yüzden gerçekte şimşegin bereketlerinden biri sulamadır.”⁴

¹ Saidiyan, *Dairatu'l-Maarif*, s. 1558.

² Nebe, 6.

³ *İcaz-ı Kur'an*, s. 78; Ayetullah Nasır Mekarim Şirazî, *Peyam-ı Kur'an*, c. 2, s. 264.

⁴ Ayetullah Nasır Mekarim Şirazî, *Peyam-ı Kur'an*, c. 2, s. 265.

b) İlaçlama: “Şimşek, sıcaklığıyla ortaya çıktığı zaman yağmur damlaları fazla bir oksijen miktarıyla karışıma uğrar ve ağır suyu yani oksijen suyunu (H₂ O₂) oluştururlar. Bunun faydalarından biri de mikropların ortadan kaldırılmasıdır. Bu yüzden tıbbî işlerde yaraların yıkanması için kullanılmaktadır. Bu oksijen suyunun damlaları yere döküldüğünde bitkilerin afet ve hastalıklarını yok etmektedir. Gerçekte onları ilaçlamaktır. Bu nedenle gök gürlemesi ve şimşegin az olduğu her yılda bitkisel afetlerin daha çok olduğunu söylemişlerdir.”

3- Allah'ın İnsanın Yaratılışındaki Nişaneleri:

Rum/20; İnsan/2; Müminün/12-13; Secde/6-9; Casiye/4 gibi âyetlerde insanın yaratılışındaki bazı Allah'ın nişanelerine işaret edilmiştir. Bugün hayatın oluşum şekli ve tek hücreli varlıkların gelişimi bilginlerin hayranlıklarını artırmıştır. Ölü ve cansız topraktan girift ve çok hücreli bir varlığı yaratmak ne kadar esrarengiz ve şaşırtıcıdır?! Bugün insan bedeninin en küçük bir parçası uzmanlık ve üst uzmanlık derecesinde dikkatle incelenmektedir. Bununla birlikte yine de meçhul hususlar çoktur. Örneğin göz gibi en küçük azaların tanınması (tedavi edilmesi) için çok sayıda uzman ve üst uzmana ihtiyaç duyulurken, onları yoktan var etmek için mutlak olarak bir ilim ve aklın lazım olmadığına kimse inanır mı? İnsan bedeni on milyon hücreden oluşmuştur. Her hücre binlerce tesisatı olan bir şehre benzetilebilir. İnsanlığın en görkemli ve modern sanayi sistemleri, gıda maddelerini bedeninin muhtaç olduğu maddelere dönüştüren bu tesisatlar ile boy ölçüşemez.

4- Allah'ın Bal Arısının Yaşamındaki Nişaneleri:

Bal arısının yaşamı ilahî kudretin nişanelerinden biridir. Onun ürettiği ürün Kur'an'da şifa olarak adlandırılmıştır. Yüce Allah bal arısının yaşamı ve işi hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Rabbın bal arısına: dağlardan, ağaçlardan ve (insanların senin için yapacakları) çardaklardan evler (kovanlar) edin, sonra meyve (ve çiçek) lerin her birinden ye de Rabbinin (bal imalinde öğrettiği ve) kolaylıklar gösterdiği yaylın yollarına git diye ilham etti. Onların karınlarından (ağızlarından) renkleri çeşitli şerbet (bal) çıkar ki onda insanlar için şifa vardır. İşte bunda da tefekkür edecek bir zümre için elbette bir âyet var.”⁵

⁵ Nahl, 68-69.

Evet, bugün bal arısının esrarengiz yaşamı sadece bu ilahî vahiy ile açıklanabilir. Meşhur çevrebilimci Morris Meterling şöyle demektedir: “Biz (bal arısının yaşamındaki) bu kanun ve düzenlerin nereden ve nasıl meydana geldiğini bilmemekteyiz. Bu sırrı anlayabilecek ve bu yasaları yapanı tanıyabileceğimiz bir günün beklentisindeyiz. Özetle biz arılar ülkesinin kanunlarının hangi danışma meclisinde onaylandığını ve uygulanmalarına karar verildiğini ve belirli günde hareket emrini kimin verdiğini bilmiyoruz.”¹ Bir bilgin arıların evinin kenar derinliğini ölçer ve onun büyük açısının yüz dokuz derece ve yirmi sekiz dakika olduğunu tespit eder. Sonra bu meseleyi Kink adında büyük bir Alman mühendise bir soru şeklinde eğer bir insan en az malzemeye üç kenar yüzeyi olan en kapsamlı piramiti yapmak isterse onun açıları ne kadar olmalıdır diye sorar. O, diferansiyel formülüyle bu problemi çözer ve yüz dokuz derece ve yirmi altı derece diye cevap verir. O, sorunun arının evi hakkında olduğunu bilmeksizin bu cevabı verir. Böylece arının evinden sadece iki dakika hesapla farklı olduğu sonucu çıkar. Sonra Mag Luzern adında bir başka mühendis daha dikkatli bir işlem yapar ve o iki dakikanın ilk mühendisin sanısından kaynaklandığını ve doğru cevabın bal arılarının yapıkları gibi olduğunu anlar.²

Bu nişaneler ve diğer sayısız nişaneler bir olan yaratıcının ve onun sonsuz kudretinin kanıtı değil midir? Yaratılış evreninde bu sırlara benzer binlerce sır mevcuttur. Bunlardan her birine dikkat etmek her insafı insanı ilahî sonsuz kudrete sevk etmeye yeter. Eğer insan gözünü açarsa evrenin her zerresinin O’nu ve kudretini gösterdiğini görür. Bütün bu düzen ve azamet tesadüf eseri ve yaratıcısız mıdır? Bu, çok güçlü bir yaratıcının varlığını yansıtmıyor mu? Evet, bu evrenin her zerrisi bilen ve kudretli bir rabbin varlığını göstermektedir. Ama bu gören bir göz istemektedir! Baba Tahir’in deyişiyle:

Denize baksam seni görürüm
Sahraya baksam sahrada seni görürüm
Dağ, taş ve ovaya nereye baksam
Senin güzel varlığının nişanesini görürüm.

¹ Metrolog, *Zenbur-i Asal*, s. 35-36; *Peyam-ı Kur’an*’dan alıntı, s. 387.

² *Tefsir-i Ebu’l-Futuh Râzi*, Merhum Şarani’nin dipnotu, c. 7, s. 123; *Peyam-ı Kur’an*, c. 2, s. 388.

Allah'ın Mahiyeti

Soru

Allah'ın bir enerji olduğunu söylemekteler, bu doğru mudur?

Kısa Cevap

Yüce Allah zorunlu varlık, âlim ve irade sahibidir. O her türlü ihtiyaç, sınırlılık ve eksiklikten arı ve münezzehtir. Ama enerji eksiklik, ihtiyaç ve sınırlılıkla eşdeğer olup ilim ve iradede yoksun bir varlıktır. Enerjinin özellikleri ile Yüce Allah'ın sıfatları arasında yapılan mukayeseyle Allah'ın enerji olmadığı konusu aydınlanmaktadır. Enerji, işin yapılma kabiliyetini (etki ve etkileşim) belirler, çeşitli formlar taşıyabilir, bir formdan başka bir forma geçebilir ve şu özellikleri kendinde barındırır:

- 1- Enerji maddenin bir türevidir ve onda yer alır.
- 2- Enerjinin kaynağı vardır.
- 3- Enerjinin bir takım sınırları vardır.
- 4- Enerji değişime uğrama kabiliyetine sahiptir.

Ama Yüce Allah maddenin bir türevi değildir ve maddede yer almaz. O'nun kaynak, neden, nicelik ve sınırlılığı yoktur. Değişim ve dönüşümüne uğrama özelliğinden yoksundur. Kur'an-ı Kerim de Allah'ı hiç ihtiyaç duymayan ve kusur, eksiklik ve sınırlılıktan münezzehten bir varlık olarak tanıtır. Düşünce ehli kimseler mezkûr mukayese ve ussal kanıt ile Allah'ın enerji olmadığını anlar.

Ayrıntılı Cevap

İlkönce enerjinin sözlük manasını beyan edecek sonra da özelliklerini inceleyeceğiz. Üçüncü merhalede ise enerjinin özellikleri ile Yüce Allah'ın özelliklerini mukayese edecek ve en sonda da konuları derleyerek sonlandıracacağız.

Enerjinin Tanımı

“Enerji, işin yapılma kabiliyetini belirler, çeşitli formlar taşıyabilir, bir formdan başka bir forma geçebilir.”³

³ Encyclopedia International, c. 6, s. 432.

Enerjinin Özellikleri

Mezkûr bilimsel tanım ve bilimsel kaynaklarda belirtilen noktalar¹ ışığında enerji kavramının temel özellikleri şu şekilde beyan edilebilir:

1- Enerji maddenin bir türevidir ve onda yer alır. (Örneğin, bazılarının madde menşinden yoksun sandıkları güneş ışığı gerçekte maddeler arasındaki kimyasal bir etkileşimin mahsulüdür.)²

2- Enerji (source) ve kaynak bir üreticiye sahiptir ve her zaman fiziksel bir süreç yahut kimyasal bir etkileşimin mahsulüdür.

3- Enerji ölçülebilirdir ve niceliğe sahiptir. Her tür enerji, üreticisine bağlı olarak özel bir ölçüm (boylam) birimi ile ölçülen bir miktar (büyüklük) taşır.

4- Enerji belirgin bir güç boyutu ve kendine has sınırlılıklar taşır. (Örneğin ışık sadece düz bir çizgi halinde hareket eder ve hiçbir zaman maddî bir engelden geçemez gibi.)

5- Hepsinden daha önemlisi, enerji suretleri nitelik ve cinsleri değişecek şekilde birbirlerine dönüşme kabiliyetine sahiptir. (Örneğin, yayda birikmiş çekim enerjisi yayın bırakılmasıyla hareket enerjisine yahut baraj arkasındaki suyun potansiyel enerjisi elektrik enerjisine dönüşmektedir.) Hatta son on yıllarda, başlarında Einstein'ın olduğu büyük bilginler maddenin enerjiye ve enerjinin maddeye dönüşümünün mümkün olduğunu kanıtlamışlardır.³

Enerjinin İlahî Sıfatlarla Mukayesesi

Bu özelliklere odaklanırsak ve Kur'an-ı Kerim ve muteber itikat kitaplarındaki⁴ Yüce Allah'ın sıfatlarını incelersek mezkûr özelliklerin Hz. Hakk'ın sıfatlarıyla çeliştiğini göreceğiz. Çünkü Yüce Allah zorunlu varlık, âlim ve irade sahibidir. O, her türlü ihtiyaç, sınırlılık ve eksiklikten arı ve

¹ R.K, *Fizik-i Halidî*, s. 148-163, Kar ve Enerji.

² Güneşin vuran ışığı hidrojen (H) atomları arasındaki kaynama ve hidrojen molekülünün (H₂) teşkilinin mahsulüdür.

³ $E=mc^2$ formülü gereği.

⁴ Örneğin Feyz'e ait Nehcül-Belağa nüshasında s. 14 ve el-Esfar, c. 6, s. 139'da Hz. Ali'den nakledilen bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Her kim Allah'ı başka bir şeyle eş bilirse, O'nu ikileştirmiş ve O'nu ikileştiren, O'nu cüzlere ayırmış ve O'nu cüzlere ayıran da cahillik etmiştir..." Enerji hem bileşik ve hem de eş kılınma kabiliyetindedir ve bu özellik de Allah'ın özellikleriyle çelişir.

münezzehdir. Ama enerji eksiklik, ihtiyaç ve sınırlılıkla eşdeğer olup ilim ve iradede yoksun bir varlıktır. O halde Yüce Allah maddenin bir türevi değildir ve maddede yer almaz. O'nun kaynak, neden, nicelik ve sınırlılığı yoktur. Değişim ve dönüşüme uğrama özelliğinden yoksundur.

Kur'an-ı Kerim de Allah'ı hiç ihtiyaç duymayan ve kusur, eksiklik ve sınırlılıktan münezzeh bir varlık olarak tanıtır. Zira bir yerde şöyle buyurur:

“Allah Samed'dir.⁵ (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.)”

O halde muhtaç olmayan bir mabudun bir şeye ihtiyaç duyması makul değildir. Neticede Allah hiçbir kapsamda yer almaz; çünkü bir kapsamda yer alırsa ona muhtaç olur. Nitekim bu âyet-i kerime de Allah'ın sonuç olmadığını ve bir üreticiye ihtiyaç duymadığını aksine tüm evrenin O'na ihtiyaç duyduğunu ve O'nun her şeyin nedeni olduğunu belirtmektedir. Hz. Ali (a.s) Samed kelimesinin tefsiri hakkında şöyle buyurmuştur:

“Samed'in anlamı şudur: O, ne isimdir ve ne de cisim, O'nun ne bir eşi vardır ve ne de bir benzeri, ne sureti vardır ve ne de timsali, ne haddi vardır ve ne de hududu, ne bir yeri vardır ve ne de bir mekânı... ne nuranidir ve ne de karanlık, ne ruhanidir ve ne de cismani ve hiçbir bir mekan O'nu kapsayamaz.”⁶

Son âyet ve onun hakkında zikredilen hadis, enerji ve Allah arasındaki farkı iyice beyan etmekte ve mezkûr ussal kanıt atıfta bulunmaktadır. Bir başka yerde ise şöyle buyurulmuştur:

“Allah, her şeyi kuşatıcıdır.”⁷

Öyleyse hiçbir araç Allah'ı ölçemez; zira O, her aracı kuşatıcıdır. Aynı şekilde şöyle buyurulmuştur:

“Şüphesiz ki sen her şeye kadirsin.”⁸

⁵ İhlas, 2.

⁶ *Biharul-Envar*, c. 3, s. 330.

⁷ “Allah, her şeyi kuşatıcıdır.” (Nisa/126)

⁸ “Şüphesiz ki sen her şeye kadirsin.” (Tahrir/8)

Bu âyet ile Allah'ın hiçbir sınırlılığının olmadığı kanıtlanabilir. Bir diğer yerde ise “ilâhî sünnetlerde hiçbir zaman bir değişiklik bulamazsın” diye belirtilmektedir; zira sabit ve dönüşken olmayan sünnetler sadece sabit ve değişken olmayan bir varlıktan kaynaklanır.

Önemli Bir Nokta

Işığın enerjinin bir türü (bir sureti) olduğu belirtildi. Öte taraftan Kur'an-ı Kerim'de ışık (nur) Allah'a isnat edilmiştir.¹ Böyleyken muteber tefsirlerin bu âyeti nasıl yorumladıklarına bakmak gerekir.

- el-Mizan Tefsiri'nde “münevver” nurundan maksadın (göklere ve yeryüzüne) varlık veren anlamına geldiği belirtilmiştir: “Yüce Allah'ın nuru, tüm nurların kendisinden kaynaklandığı ve O'nun genel rahmeti olan şeydir.”²

- Nur Tefsiri'nde şöyle yer almıştır: Nurdan maksat aydınlatmak ve hidayet ediciliktir; yani Allah sonsuz bir nur gibi evreni yönlendirmekte ve ona kılavuzluk etmektedir. Nitekim âyetin sonunda şöyle buyurmuştur:

“Allah nuruyla hidayete erdirir...”³

- Bir başka açıklamada ise şöyle beyan edilmiştir: Varlık ışıltısıyla yer ve gökleri aydınlatan ve onlara hayat veren Allah'tır. O, lütfunu onlardan esirgerse her şey zeval, karanlık ve dağılmaya yüz tutacaktır. Hatta eğer nur “zâtı zahir ve açık olan ve diğerini zahir kılan bir şeydir” tanımı ile tanımlansa bile Allah mutlak nurun örneğidir.⁴

Netice itibariyle enerji ile Yüce Allah'ın sıfatlarının mukayesesi derin ve geniş bir çelişkiyi yansıtmaktadır. Enerji belirtilen sınırlılık, eksiklik ve zaaflarla birlikte Allah ile ilişkilendirilemez; çünkü O, âlemlerin Rabbi ve mutlak kemal, kudret ve ilimdir. Ancak enerji bütün çeşitleriyle eksiklikleri kendinde barındırır ve onun hiçbir çeşidi evreni yaratan Tanrı ile uyuşma kabiliyetinde değildir. Eğer bir hususta bir çeşit enerji O'na isnat edilirse, belirtilen noktalar çerçevesinde açıklanması gerekir.

¹ “Allah, göklerin ve yerin nurudur...” (Nur/35)

² Her şeyi aydınlatan âlemin nuru O'ndan kaynaklanması nedeniyle Yüce Allah'ın nuru, genel rahmettir. *el-Mizan*, c. 15, s. 122.

³ *Tefsir-i Nur*, c. 8, s. 185 (az bir değişiklik ile)

⁴ *Bergüzide-i Tefsir-i Numune*, c. 3, s. 297, Nur Sûresi, 35. âyetin tefsiri.

Abdestte Ayakların Yıkınması

Soru

Birinci soru: Ehl-i Sünnet abdestte ayağını yıkıyor ve ayağı yıkamanın farz olduğunu söylüyor ve kesinlikle bu farzdır. Şia ayağını mesh ederek niçin farzı terk ediyor? Farzın terk edilmesiyle büyük günah işlenmiş olmaz mı? İkinci soru: Siz Ehl-i Beyt Şiaları, Hz. Ali'nin (k.v) davranışlarına bağlısınız oysa Hz. Ali (k.v) ne farzı ne de sünneti terk ediyordu. Bilakis sürekli bunları yerine getiriyordu ama siz Şialar, namazda sünneti ve abdestte farzı terk ediyorsunuz! Bunu terk etmede deliliniz nedir?

Kısa Cevap

Her fırka ve grubun kendisini fırka-i naciye (kurtuluşa eren fırka) bilmeleri gayet doğaldır. Biz, sizin aksinize kendi yükümlülüğümüze boyun eğdiğimizi, farzı yerine getirdiğimizi ve Ehl-i Sünnet kardeşlerimizin farzdan uzaklaştıklarını kabul ediyoruz ve bu iddiamızın delillerini Kur'an ve rivayetlerle ortaya koyacağız.

Şia; Kur'an, Ehl-i Beyt (a.s) ve büyük sahabelerden aldığı öğretilerden yararlanarak şöyle inanır. Abdest, iki yıkama ve iki meshten oluşur; önce yüz sonra dirsekten parmak ucuna kadar el yıkanır ve ardından önce baş sonra ayağın üzerine mesh edilir.

Söylediklerimize ek olarak biz, abdestin ibadetlerden olduğunu ve ibadetlerin ise "Tevkifi" olduğuna inanıyoruz. Tevkifi Allah Teâlâ'nın emriyle Allah Resulü'ne (s.a.a) Cebrail'in (a.s) öğrettiği, değiştirilemez olan demektir. Hiç kimsenin azaltıp çoğaltma hakkı yoktur ve tam olarak Resulullah'ın (s.a.a) abdest aldığı gibi abdest alınmalıdır. Bu surette her türlü delillendirmeler, nassın (Kur'an ve sünnet) karşısında içtihat olacaktır.

Ehl-i Sünnet âlimlerinin bazıları şöyle diyor: Aklı açıdan yıkamak mesh etmekten daha uygundur; yıkamak temizliktir ve bu şekilde Âlemlerin Rabbi karşısında namaza durmak daha münasiptir. Ne var ki bu kıyastır ve kıyasın batıl olduğu ve ilmi bir yeri olmadığı kendi yerinde ispat edilmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Şia; Kur'an, Ehl-i Beyt (a.s) ve büyük sahabelerden aldığı öğretilerden yararlanarak şöyle inanır: Abdest, iki yıkama ve iki meshten oluşur.⁵ Önce yüz, sonra dirsekten parmak ucuna kadar el yıkanır ve ardından önce başa olmak üzere baş ve ayağın üzerine mesh edilir.

⁵ Tusî, *Tezhibu'l-Ahkâm*, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye baskısı, h.k. 1365, c. 1, s. 63, hadis 25.

İhtilaf Kaynağı

Mesh etme ve yıkama noktasında var olan ihtilafa kaynaklık eden şey “ercul=ayaklar” kelimesinin irabı yani harekesidir. “Erculekum” kelimesinde var olan “lam” harfinin okunmasında iki görüş vardır. Bazıları kesre yani “li” şeklinde okumuşlardır. Bu durumda hiçbir ihtilaf olmamalıdır. Ama buna rağmen bazı Ehl-i Sünnet müfessirleri şuna inanmaktadır: Ehl-i Sünnet’te kabul görmüş olan görüş tercih edilmektedir. Zira bu durumda “ercul” kelimesi “ruus” kelimesine atfedilmiştir. Elbette bu atf, baş gibi mesh edilsin cihetinde değildir. Belki şundan dolayıdır ki, ayaklar diğer organlara oranla daha farklıdır. Üzerlerine su dökülür ve su israf edilir. Başa atf edilmesinin nedeni bu israfın önünün alınması içindir.¹

Acaba kendi anlayışına göre Kur’ân’ı mana etmek (tefsir-i bi-rey) bundan daha farklı olabilir mi? Kur’ân’ı bu şekilde mana etmek kendi akide ve anlayışlarını tevcih etmek için Kur’ân’ı kullanmak anlamında değildir de nedir? Oysaki Kur’ân vahiy olan bir kelamdır. Biz Kur’ân’ın hizmetinde olmamız gerekirken Kur’ân’ı hizmetimize alıyoruz. Kur’ân’ın öğretilerinden yararlanıp kendi akidelerimizi şekillendirip güçlendirmemiz gerekir ve her çeşit önyargıdan uzak durmamız gerekir.

Bu tür görüşler tefsir değildir. Bunlar Kur’ân’a yüklenen kişisel görüşlerdir. Bu nedenle ilgili âyeti konu edip incelememizde yarar vardır. Bir diğer kısım müfessirler, “erculekum” kelimesinde olan “lam” harfini “le” yani fethe şeklinde okumuşlardır.

Âyetin İncelenmesi:

Kur’ân’da sadece Maide Sûresinin altıncı âyetinde abdest konusu işlenmiştir. Âyet şöyledir: “Yâ eyyuhâ-llezhîne âmenû izâ kumtum ilâ-ssalâti fağsilû vucûhekum veydiyekum ilâ-lmerâfiki vemsahû biruûsikum v-erculekum ilâ-lka’beyn.”² Meşhur kıraate göre “erculekum” kelimesi fetheyle (le) okunur. Bu nedenle buna yönelik iki terkip şekillenmiştir.

Mensup (fethe şeklinde) olan “vücuḥ” kelimesine atfedilmiştir. Bu durumda “erculekum” kelimesi de mensup okunması gerekir, dolay-

¹ Zemahşerî, Mahmut, *el-Keşşaf*, Beyrut basımı, h.k. 1407,3. baskı, Naşiru Daru’l-Kitabu’l-Arabi, c. 1, s. 611.

² Maide, 6.

sıyla yıkamaya mahkûmdur. Bu nedenle ayakların da yüz ve eller gibi yıkanmasına hükmedilir. “Ruûsikum (Başlarınız)” kelimesi mecrur (kesre yani “i”, ruûsi=başları şeklinde) gelmiş olsa da “biruûsikum” bir bütün olarak “İmsehu” fiilinin mefulü ve asıl itibariyle (yani harfi car üzerine gelmeden önceki irabın aslı) mensuptur. “Erculekum” kelimesi, “Biruûsikum” kelimesinin mahalline atfedilmiştir ve “Biruûsikum” kelimesinin hükmü ne ise “Erculekum” kelimesinin hükmü de odur, yani mesh etmektir. O halde ayakların da tıpkı başta olduğu gibi mesh edilmesi gerekir.

Bazı Ehl-i Sünnet âlimleri şöyle istidlal etmişlerdir: Yıkamak meshi de kapsar. Yani yıkamak çok rutubet ve ıslaklıktır. Ama bunun tersi doğru değildir. Yani mesh, yıkamaya şamil gelmiyor. Buna binaen eğer bir kimse ayaklarını yıkaşa boynundaki borcu kesinlikle eda etmiş olur. Zira eğer farazi olarak meshin vacip olduğunu kabul etmiş olsak, ayaklarını yıkayan bir kimse aynı zamanda mesh de etmiştir. Ama ayaklarını mesh eden bir kimse eğer gerçekten yıkama vacip olmuş olsa bu durumda üzerindeki teklif kalkmamış olur. Zira bu kimse yalnız mesh etmiştir. Oysa bu farza göre yıkamak vacip idi.³

Bu tür istidlallerin doğru olmadığı açıktır. Zira yıkamak ve mesh etmek birbirinden iki ayrı mahiyettir ve gerçekte bu iki kelimenin birbirlerine olan nispeti tezattır. Buna binaen bunların hiçbirisi, bir diğerini doğrulamaz. Yani yıkamak, mesh etmeyi kapsamadığı gibi mesh etmek de yıkamayı kapsamaz. Aksine, bu tür konularda lügati anlamının en güzel ölçüsü, örfte o lüğatin nasıl anlaşıldığıdır.

Acaba örf bu iki kelimededen, söz konusu istidlalin açıkladığı şeyi mi anlıyor, yani ayağını yıkayan kimseye, ayağını mesh etmiştir mi diyor?

Konunun akışını kolaylaştırmak ve bir neticeye varmak için kabul etsek bile bu iki kelimenin birbirlerine nispeti tezat değil, “Tam girişimlik (umum ve husus-u mutlak)”tır ve böyle bir nispetle yıkamak, fazla mesh etmekten ibaret olur. Ne var ki böyle bir şeyin kabul edilmesiyle birlikte öncelikle, bu genelleştirilebilmelidir. Yani mesh etmekle mükellef olduğumuz her yerde yıkamanın yeterli olduğunu söylememiz gerekir ki kafanın mesh edilmesi konusunda da geçerli olacaktır. Yani mükellef,

³ Razi, Ebu Abdullah Fahrettin Muhammed b. Amr, *Mefatihü'l-Gayb*, Beyrut basımı, h.k. 1420, Naşiru Daru'l-İhyai't-Turas el-Arabiye, 3. baskı, c. 11, s. 306; Reşit Rıza, Muhammed, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakim (Tefsiru'l-Menar)*, Lübnan, Beyrut, Naşiru Daru'l-Marife, 2. baskı, s. 223.

başını mesh edeceği yerde yıkamakla yetinmelidir. Hâlbuki bu sözün batıl olduğu apaçık ortadadır ve kimse bunu kabul etmez.¹

İkincisi: Bu surette yine de ayaklar, mesh etmenin yerine yıkamaz. Zira abdest ibadetlerdendir ve ibadetler ise “Tevkifi” dir (hiç kimenin azaltıp çoğaltma hakkı yoktur) ve tam olarak Resulullah’ın (s.a.a) abdest aldığı gibi abdest alınmalıdır ve bu surette her türlü delillendirmeler, nassın (Kur’ân ve sünnet) karşısında içtihat olacaktır ki bu da zorunlu olarak batıldır.

Ehl-i Sünnet âlimlerinden Reşit Rıza şöyle diyor: Aklî açıdan yıkamanın daha uygun olduğunu görüyoruz; yıkamak temizliktir ve Âlemlerin Rabbi karşısında bu şekilde durmak daha münasıptır.

Hiç şüphesiz Reşit Rıza burada kıyasın ismini getirmemiş ve yıkamak temizliktir ve temizlik, her yerde iyidir; bu konu diğer konular gibidir o halde yıkamak iyidir, diyerek kıyasa dayanmıştır. Ne var ki dinî hükümlerin ispat edilmesinde kıyasın yeri yoktur ve Reşit Rıza “el-Menar” tefsirinde buna inanmıştır. Zira o “Allah, Sana emrettiğim zaman seni saygı ile eğilmekten ne alıkoydu?” dedi. (O da) “Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın. Onu ise çamurdan yarattın” dedi.”² âyetinin zeylinde kıyasın yerildiğine dair İmam Sadık’tan (a.s) iki rivayet naklediyor. Şöyle diyor: Ebu Na’im “Hilye (Hilyetu’l-Evliya)” kitabında, Deylemî Cafer Sadık’ın babasından ve babasının da dedesi Allah’ın Resulü’nden (s.a.a) naklettiğine göre Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Dinde kendi görüşüne göre kıyas eden ilk kişi şeytandı.”³

Aynı şekilde Cafer (Sâdık) şöyle dedi:

“Dinde kendi görüşüne göre kıyas eden kimseyi, Allah Teâlâ kıyamet gününde şeytanın dostu kararlaştırır.”⁴

Sonuç

Buraya kadar iki ayrı konu için iki hükmü açıkladık. Yani yüz ve başın yıkanması ve mesh edilmesi ve eller, yüz ve ayaklar başta olmak üzere

¹ Bkz. Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiru’l-Kur’ân*, Musevi Hemedanî, Kum, h.k. 1374, Defter-i İntişarat-ı İslami Camiayi Müderrisin Havzayıllmiyeyi Kum, 5. baskı, c. 5, s. 363.

² A’raf, 12.

³ A’raf, 12.

⁴ Reşit Rıza, Muhammed, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Hâkim (Tefsiru’l-Menar)*, c. 8, s. 331.

bunların her birinin, bir şeye atfedildiğini ortaya koyduk. Yani abdestte yüzün yıkanması farz olduğu gibi, iki elin dirseğe kadar yıkanması da farzdır. Aynı şekilde başın bir kısmının mesh edilmesi farz olduğu gibi, ayağın da bilek kemiğine kadar mesh edilmesi farzdır.⁵ Sunduğumuz konuları dikkate alarak Şia'nın farzları terk etmediğini ve Peygamber (s.a.a) ve Hz. Ali'nin (a.s) sünnetinin aksine amel etmediğini söyleyebiliriz.

Ahiretin Varlığının İspatı

Soru

Ahiretin mümkün ve gerçek olduğuna dair hangi deliller mevcuttur? Kıyamet inancı nasıl kanıtlanmaktadır?

Kısa Cevap

Önem açısından ahiret ve kıyamet meselesi tevhid meselesinden sonra en önemli dinî ve İslamî meseledir ve Kur'an âyetlerinin üçte birinden çoğu bu hususta nazil olmuştur. Kıyameti ispat eden deliller akli ve nakli diye iki bölüme ayrılmaktadır:

1. Akli Deliller: Hikmet delili ve adalet delilini kapsamaktadır.

Hikmet delili: İlahî hikmet gereği tüm varlıklar zatî kemallerine erişmelidir ve kıyamet adında başka bir hayat olmadığı takdirde eşyanın zatî kemallerine erişmesi önünde bir engel çıkacaktır ve bu da ilahî hikmete aykırıdır.

Adalet delili: Bu dünya sınanma ve sorumluluk mekânıdır ve tüm ceza ve ödüllendirmelerin ameli kılınması için gerekli kabiliyeti taşımamaktadır. O halde ödüllendirme ve cezalandırmanın mekânı olan, amellerin neticesinin zuhur ettiği ve ilahî adaletin tahakkuk edip her ferdin layık olduğu şeye nail olacağı başka bir dünyanın bulunması gerekmektedir.

2. Nakli Deliller: Ahireti reddeden hiçbir delilin olmadığını belirten, ahirete benzer fenomenlere işaret eden ve bitkilerin yeşermesine değinen Kur'an-ı Kerim âyetleri ve de kıyamet inancını kanıtlayan ve onun birçok özelliğini beyan eden yüce İslam Peygamberi'nin (s.a.a) hadisleri ve Ehlibeyt İmamlarının (a.s) rivayetlerini kapsamaktadır.

⁵ Tusî, *Tezhibu'l-Ahkâm*, c. 1, s. 62, hadis 20. Konuyla alakalı daha fazla bilgi için bakınız: Risale-i Şeyh Mufid, el-mesh ale'l-ricleyn, s. 25.

Ayrıntılı Cevap

Yukarıdaki soruyu yanıtlamak için birkaç noktaya dikkat etmek gerekmektedir:

1. Kıyametin Tanımı ve Ona İnanmanın Önemi

Kıyamet, insanların ölümden sonra başka bir cihanda dirilmesi, canlanması ve dünyevî amellerinin neticelerini görmek için amellerin muhasebesi maksadıyla ilahi adalet mahkemesine çağrılmalarıdır. Ahiret ve kıyamete inanmak tevhid inancından sonra en önemli dinî ve İslamî meseledir. Peygamberler, Allah ile kıyamet ve ahiretten ibaret iki hakikatle insanları tanıştırmak ve onları inandırmak için gelmiştir. Kur'an âyetlerinin üçte birinden çoğu ahiret ve insanın ebedî yaşamıyla ilgilidir. Kur'an ahirete iman etmek, kıyamet inancını inkâr etmenin sonuçları, ebedî nimetler, ebedî azaplar, iyi ve kötü ameller ile onların uhrevî neticeleri arasında bulunan bağ gibi kıyametin değişik boyutları hakkında izahatta bulunmuş ve değişik yöntemler ile dirilişin mümkün ve zaruri olduğunu vurgulayarak açıklamış ve inkârcıların şüphelerine cevap vermiştir. Nitekim bozgunculuk ve sapmaların menşeinin kıyamet ve diriliş gününü unutmanın veya inkâr etmenin olduğu belirtilmiştir.¹

2. Kıyameti İspat Eden Deliller

Bu deliller akli ve nakli diye iki kısma ayrılmaktadır:

Akli Deliller:

Kıyameti ispat eden akli deliller hikmet delili ve adalet delilini kapsamaktadır. Elbette bu iki delil tevhid inancını kabul etmeye dayanmaktadır. Tevhid meselesi ispat edilmedikçe kıyamet meselesi ispat edilemez.

a) **Hikmet Delili:** Bu delil iki şekilde ifade edilmiştir. Bu delilin birinci ifade ediliş tarzı şöyledir: İlahi yaratma hedefsiz değildir ve yaratılışın hedefi hayır ve kemal olan ilahi zata aşk duymaktır. Bu yüzden Yüce Allah hayır ve kemalin en üst düzeyde yer alacağı ve yaratıkların layık oldukları gaye ve kemallerine ulaşabileceği bir tarzda evreni yaratmıştır.

¹ Misbah Yezdi, Muhammed Taki, *Amużeş-i Akaid*, c. 3, s. 11, İntişarat-ı Sazman-ı Tebliğat-ı İslamî, 1374.

İnsan ebedî bir ruha sahip olduğu için sonsuz kemallere ulaşabilir. Bu kemaller merteye ve varlık değeri açısından maddî kemallerle mukayese edilebilecek nitelikte değildir. Eğer insan hayatı bu dünyevî hayata özgü olursa ilahi hikmet ile bağdaşmayacaktır. Çünkü ilahi hikmet tüm varlıkların zatî kemallerine erişmesini gerektirmektedir. Eğer kıyamet adında başka bir hayat olmazsa eşyanın zatî kemallerine erişmesinin önünde bir engelin çıkması sonucu doğacaktır. Oysa bu ilahi hikmete aykırıdır.² Bu delilin ikinci ifade ediliş tarzı da şöyledir: İnsanın temel güdülerinden birisi beka ve ebediyete olan sevgidir. Bu, yaratılıştaki ilahi el tarafından insan fitratına konulmuş, onu ebediyete yönelten ve sürekli hareket hızını artıran bir güç hükmündedir. Şimdi böyle dinamik bir varlığın hareket hızının zirvesindeyken bir kaya parçasına çarptığı ve darmadağın olduğu varsayılırsa, böyle bir akıbet ve son, belirtilen hareketlendirici gücün varlığıyla nasıl bağdaşacaktır? Kesinlikle mesele bundan ibaret değildir. O halde fena ve dünyevî ölüme mahkûm bu hayat dışında ancak başka bir yaşamın insanı beklemesi durumunda böyle bir fıtrî meyil ilahi hikmet ile bağdaşacaktır.³

b) Adalet Delili: Bu delilin muhtevası şudur: İnsan seçebilen bir varlıktır. Bu dünyadaki tüm insanlar iyi ve kötü işleri seçme ve yapmada özgürdür. Böyleyken bir tarafta tüm ömrünü Allah'a ibadet ederek ve O'nun kullarına hizmette bulunarak geçiren bir takım insanlar yer almakta, diğer tarafta ise heveslerine ulaşmak için kendileri ve diğerlerine en kötü zulümlerde bulunan ve en çirkin günahlara bulaşan bir takım bozguncular durmaktadır. Esasen insanın yaratılışı, zıt eğilimler, irade ve seçme gücü ve de akli ve nakli bilgi türleri ile donatılması, değişik davranışlar için kendisine zemin hazırlanması ve bu dünyada hakikat ile batıl ve de hayır ile şer ikili yollarının başına konmasının hedefi, kendisinin birçok sınamaya tabi tutulması, kendi irade ve tercihiyle tekâmül yolunu seçmesi ve böylece seçilen amellerin neticeleri ve onların ödül ve cezalarına erişmesi içindir. Ama biz bu dünyada iyilik işleyenlerin ve bozgunculuk yapanların kendi amelleriyle uyuşan ödül ve cezalara ulaşmadığını ve hatta birçok bozguncunun diğerlerine nazaran daha çok imkânlarla sahip olduğunu müşahade etmekteyiz. Esasen dünya hayatının birçok fiili ödüllendirme ve cezalandırma kapasitesi bulunmamaktadır. Bu dün-

² a.g.e., s. 38.

³ a.g.e., s. 39.

yada binlerce günahsız insanı öldürmüş bir canı bir defadan fazla kısas edilebilir mi? Böyle bir şahsın diğer suçları kesinlikle cezasız kalacaktır. Oysaki ilahi adalet en küçük iyi veya kötü bir davranışta bulunmuş herkesin kendi davranışının neticesine ulaşmasını gerektirmektedir. O halde başka bir âlemin olması icap etmekte ve ilahi adaletin tahakkuk etmesi için her ferdin ödül, ceza ve ortaya çıkan amellerin neticeleri noktasında müstehak olduğuna erişmesi gerekmektedir.¹

Nakli Deliller:

a) Kur'an-ı Kerim Âyetleri: Ahiretin ispatı ve onu inkâr edenlere karşı getirilen deliller hakkında Kur'an-ı Kerim âyetleri birkaç kısma ayrılmaktadır:

Birinci Kısım: Bu kısımda bulunan âyetler ahireti reddeden bir delil olmadığını vurgulamaktadır. Bu âyetler inkârcıları silahsızlandırma konumundadır. Tıpkı şu âyet gibi:

“Dediler ki: Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Ölürüz ve yazarız. Bizi ancak zaman yok eder. Bu hususta onların bir bilgisi yoktur. Onlar sadece zanda bulunuyorlar.”²

İkinci Kısım: Bu kısımda bulunan âyetler ahirete benzer fenomenlere işaret etmektedir:

Bazı âyetler bitkilerin yeşermesine işaret etmektedir: Kur'an şöyle buyuruyor:

“Allah'ın rahmetinin eserlerine bak! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor. Şüphe yok ki O, ölüleri de elbette diriltecektir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”³

Bazı âyetler Ashab-ı Kehf'in uykusuna işaret etmekte ve Ashab-ı Kehf'in ilginç kıssasını naklettikten sonra şöyle buyurmaktadır:

“Böylece biz, (insanları) onların hâlerinden haberdar ettik ki, Allah'ın vaadinin hak olduğunu ve kıyametin gerçekleşmesinde de hiçbir şüphe olmadığını bilsinler.”⁴

¹ Subhani, Cafer, *Muhazarat fi'l-İlahiyat*, s. 405, Müessesesi-i İmam Sâdık (a.s), h.k. 1323.

² Casiye, 24.

³ Rum, 50.

⁴ Kehf, 21.

Hayvanların Diriltilmesi: Kur'an-ı Kerim'de olağanüstü bir şekilde diriltülen birkaç hayvana işaret edilmiştir. Hz. İbrahim'in (a.s) eliyle dört kuşun diriltilmesi⁵ ve Hz. Üzeyir'in (a.s) bineğinin diriltilmesi bunlardan-
dır. Hayvanların diriltilmesi mümkün olduğuna göre insanların diriltil-
mesi de imkânsız olmayacaktır.

Bu dünyada bazı insanların dirilmesi: Hz. Musa (a.s) zamanında İs-
railoğullarından öldürülmüş bir şahıs, kurban edilmiş bir ineğin bazı
vücut parçalarının kendisine vurulmasıyla dirilmiştir. (Bu kıssa Bakara
Sûresinde zikredilmiştir.)⁶

Bir takım âyetler ahiretin gerekli olduğuna dair aklî delillere işaret
etmektedir. Ahireti ispat etmek için öne sürülen adalet⁷ ve hikmet delil-
lerine işaret eden âyetler bu kabildendir.⁸

Bazı âyetler evrenin ilk yaratılışını kıyametin ispatı için bir delil ola-
rak göstermektedir. Kur'an şöyle buyurmaktadır:

**“O, başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu tekrarlayacak olandır. Bu,
O'na göre (ilk yaratmadan) daha kolaydır.”⁹**

Çölde yaşayan bir Arap bir insana ait çürümüş kemik parçasını bu-
lup aceleyle şehre geldi ve Peygamber-i Ekrem'in huzuruna çıkarak kim
bu çürümüş kemikleri diriltecek diye feryat etti. Bunun üzerine şu âyet
nazil oldu:

**“Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: Çü-
rümüşlerken kemikleri kim diriltecek? De ki: Onları ilk defa var eden
diriltecektir. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir.”¹⁰**

b) Ehlibeyt İmamlarının (a.s) Rivayetleri: Ehl-i Beyt'in kıyamet hak-
kındaki rivayetleri değişik mesele ve boyutlarla ilgilidir ve onların tümü
ahiret ve kıyametin inkâr edilemeyeceğini yansıtmaktadır. Rivayetlerde
beyan edilen hususların bazıları şunlardır:

⁵ Bakara, 260.

⁶ Bakara, 67-73.

⁷ Casiye, 21-22.

⁸ Secde, 18; Kalem, 36-36; Sad, 38; Yunus, 4.

⁹ Rum, 27.

¹⁰ Yasin, 78-79.

Kıyamette Güvende Olmayı Talep Etmek: İmam Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Ey Allah'ım! Temiz bir kalple sana gelmenin dışında ne mal, ne servet ve ne de evlatların işe yaramayacağı o günden sana sığınırım.” ¹ İmam Ali (a.s) bu rivayette temiz bir kalbe sahip olmayı kıyamette güvende olmanın aracı olarak görmektedir.

Kıyametteki Mutluluk ve Sevinç Etkenlerinin Beyanı: İmam Rıza (a.s) kıyametteki sevincin etkenlerinden birisini şöyle beyan etmektedir:

“Her kim Aşura'yı musibet, hüzün ve ağlama günü bilirse, Allah kıyamet gününü onun sevinç ve mutluluk günü yapar.” ² Bir başka rivayette de Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmaktadır: “Her kim kendi neslinden yaşı küçük bir çocuğu hoşnut kılmak için memnun ederse, Allah da kıyamet günü hoşnut oluncaya dek kendisini hoşnut etmeye çalışır.” ³

Kıyametteki Üzüntüyü Gideren Vesilenin Beyanı: İmam Rıza (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Her kim bir müminin üzüntüsünü giderirse, Allah da kıyamet günü onun gönlünden gamı giderir.” ⁴

Kıyamette Ağlayan Gözlerin Beyanı: Peygamber (s.a.a) bir rivayette Fatıma Zehra'ya (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Ey Fatıma! Kıyamet gününde Hüseyin'in (a.s) musibetlerine ağlayan göz dışında tüm gözler ağlayacaktır.” ⁵

Ölümün, Müminin Ebedî Nimetlere Ulaşmasını Sağlaması: İmam Hüseyin (a.s) Aşura günü vefalı ashabına hitaben şöyle buyurmuştur:

“Ey izzet ve onurun evlatları azıcık sabredin, ölüm geçirileceğiniz ve bu dünyanın onursuz ve zorlu yaşamı ve şartlarından cennet ve onun daimi nimetlerine yöneleceğiniz bir köprüden başka bir şey değildir.” ⁶

Bir başka rivayette de İmam Hasan Mücteba (a.s) şöyle buyurmaktadır:

¹ Rabbani, Hadi ve Musevi, Seyyid Muhsin, *Ayine-i Badha*, s. 235, h. 988, Müesses-i Ferhengi Daru'l-Hadis, 1382; *Biharu'l-Envar* c. 94, s. 109'dan iktibas edilmiştir.

² *Ayine-i Badha*, s. 134, h. 392; *Mizanu'l-Hikme* h. 22632'den iktibas edilmiştir.

³ a.g.e., s. 95, h. 324, *Mizanu'l-Hikme*, h. 22632'den iktibas edilmiştir.

⁴ a.g.e., s. 152, h. 572, *Kafi* c. 2, s. 200'den iktibas edilmiştir.

⁵ a.g.e., s. 135, h. 495, *Biharu'l-Envar* c. 44, s. 293'ten iktibas edilmiştir.

⁶ Natiki, Muhammed, *An Suy-ı Merzha ya Cihan-ı Pes ez Marg*, s. 63, Nesim-i İntizar, 1382, *Biharu'l-Envar*, c. 6, s. 155'ten iktibas edilmiştir.

“Ölüm mümine gelen en büyük sevinç ve hoşnutluktur. Zira bu zor ve sorunlu diyar ve yaşamdan nimetleri bol ebedi bir yaşama doğru gitmektedir.” ⁷ Bunlar kıyamet inancını ispat eden ve onun birçok özelliklerini açıklayan rivayetlerin bir kısmıdır. Böylece bu sağlam delillerle birlikte artık ahiretin mümkün ve gerçek olduğuna dair hiçbir şüphe ve kuşku kalmamaktadır.

Akıl ve Din Çelişkisi

Soru

Akıl, dinle çeliştiğinde neden yine de bizim Müslüman olmamız gerekiyor?

Kısa Cevap

Akıl, insanların içsel hücceti olup kemal yolunda kendilerine rehberlik eder. Şeriat (din) ise kirlilik girdabından insanları kurtarmak ve onları insanî kemal ve saadete sevk etmek için dışsal bir hüccettir. Buna göre zahir ve batın hüccetlerin birbiriyle çatışır olması mümkün değildir. Akıl bir fenomen ve her fenomen de sınırlı olması nedeniyle onun işlev alanı ve sahası da tabii olarak sınırsız olamaz. O halde aklın işlev sınırı ve faaliyet alanı yaratıklar alanına özgüdür. Tanrıyı tanımada sınırlı bir kabiliyeti vardır ve Tanrının sonsuz olan zat ve hakikatine ulaşamaz. Akıl, tekvin ve teşri kanunları sahasında faaliyet gösterebilir ve onları anlayabilir. Ama her iki saha da vahiyden yoksun olamaz. Aklın kapasitesi ahiretin detayları ve hükümlerin nedeni gibi konularda azdır ve şeriatın kılavuzluğuna muhtaçtır. Neticede İslam ve akılcılık arasında hiçbir tezat mevcut değildir. Elbette bazen din sahası dışında olan bir husus din sahasına sokulması yahut doğru şart ve mukaddimeler hakkında ussal kaniyattan yoksun olunması veyahut aklın özel bir anlamının seçilmesi bizi bu uyumsuzluğa sevk eder. Son nokta olarak, siz iddianıza hiçbir delil yahut örnek zikretmemişsiniz.

Ayrıntılı Cevap

Terim olarak akıl, insanların vesilesiyle gerçekleri buldukları yalın bir cevherdir. Bundan dolayı akıl gerçeği bulmaktır. Gerçekleri bulmaya

⁷ a.g.e., s. 62, *Biharu'l-Envar*, c. 6, s. 154'ten ictibas edilmiştir.

ek olarak, düşünme özünün muhafızı ve üstün kılıcısıdır.¹ Bilgelerin ıstılahında teorik akıl ve pratik akıl olmak üzere aklın bölümleri vardır. Teorik aklın işlevi gerçekleri idrak etmek, tanımak ve onlar hakkında yargıda bulunmaktır.² Pratik akıl ise insan davranışlarını ve hareketlerini kontrol eden yetidir.³ Başka bir ifadeyle yapılması gereken ve yapılmaması gerekenlerin idrak edilmesidir. Gerçekte pratik akıl sosyal bilimlerin temelidir. Pratik aklın yargısına konu olan şey ise bu işi yapayım mı yoksa yapmayayım mı sorusudur.⁴

Pratik akıl İmam Sâdık'ın (a.s) tabiriyle insan kulluğunun merkezi ve Yüce Allah'tan cenneti kazanma sermayesidir.

“Akıl kendisiyle Rahmana kulluk edilen ve cennetlerin kazanıldığı şeydir.”⁵

Özetle, akıl ve vahiy tartışmalarında akıldan kasıt, insanın tümel hususları idrak yetisidir. İslam'ın hayat bahşeden okulunda akıl, üstün ve yüksek bir konuma sahiptir.

Allâme Tabatabâi *el-Mizan Tefsiri*'nde şöyle demektedir: Akıl insan vücudundaki en değerli güçtür.⁶ Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de üç yüz defadan çok insanları bu Allah vergisi güçten istifade etmeye ve yararlanmaya davet etmiştir.⁷ Allâme Tabatabâi'nin görüşünde, İslam'da akıl yürütme ve düşünmenin önemi o kadar çok ve değerlidir ki Yüce Allah Kur'an'da hatta bir âyette dahi kullarına anlamamayı yahut körü körüne bir yolu kat etmeyi emretmemiştir.⁸ Bu yüzden İslam ve akılcılık arasında hiçbir tür tezat mevcut değildir. Elbette bazen din sahası dışında olan bir hususun din sahasına sokulması yahut doğru şart ve mukaddimeler hakkında ussal kanıttan yoksun olunması veyahut aklın özel bir anlamının seçilmesi bizi bu uyumsuzlığa sevk eder.

Beyan önderi Hz. Ali'nin (a.s) peygamberlerin misyonu hakkında Nehcül-Belağ'daki nuranî sözlerine bakarak akıl ve şeriâtın birbiriyle

¹ Kerecî, Ali, *Islahat-ı Felsefî ve Tefavut-ı Anha Ba Yekdigar*, s. 171-173.

² Şehid Mutahharî, *Deh Goftar*, s. 30-31.

³ Cevad Âmulî, Abdullah, *Rahik-i Mahtum*, c. 1, 1. bölüm, s. 153.

⁴ Şehid Mutahharî, *Deh Goftar*, s. 30-31.

⁵ Kuleynî, *Usul-i Kâfî*, c. 1, s. 11, 3. Hadis.

⁶ Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan*, c. 3, s. 57.

⁷ A.g.e., c. 5, s. 255.

⁸ Nefisî, Şadi, *Aklgerayi Der Tefsir-i Karn Çardehom*, s. 194-195.

çatışmamakla kalmayıp, birbirini tamamladığı ve teyit ettiği neticesi alınmaktadır.

“...Akılların definelerini onlar için çıkarırlar.”⁹

Hız. Ali (a.s) bu beyanda, peygamberlerin gönderilme felsefesi hakkında, Yüce Allah insanların gömülmüş uyuyan akıllarını uyandırması için onlara peygamberleri gönderdi, diye buyurmaktadır. İnsan akıl ve fıtratı, tüm hakikat ve gerçeklerin kendinde bulunduğu bir mahzen gibidir. Dolayısıyla peygamberlerin söyledikleri her şey akıl ve mantık ile uyumludur. Fıkıh usulünde bir ıstılah (gereklilik kaidesi) vardır: “Akıl hükmettiği her şeye şeriat da hükmeder.”¹⁰ Bunun tersi de doğrudur: “Şeriatın hükmettiği her şeye akıl da hükmeder.”

Velhasıl şeriat hükümlerinin temellerinden biri de akıldır. Bundan dolayı peygamberlerin ve şeriat sahibinin hükümleri aklın aksine değildir. Onların söyledikleri her şey aklın bildiği ama şeytanların vesveseleriyle insanların gaflet ettiği hususlardır. Peygamberler akılların definelerini ve bildiklerini insanlara hatırlatmak için gelmişlerdir. Esasen insanları hak ve hakikate davet etmede peygamberlerin yöntemi ile insanın doğru kanıtlama ve mantık yoluyla elde ettiği şey arasında bir fark yoktur. Fark sadece peygamberlerin gaybî kaynaktan yardım dilemeleri ve vahyin zülâl pınarından beslenmeleridir. Elbette büyük şahsiyetler yüce âleme bağlı olmalarına rağmen kendilerini aşağı çekmiş insanların anlayış ve idraki oranında konuşmuş ve insanlardan bu fıtrî ve herkeste olan gücü kullanmalarını ve sağlam ve mantıklı kanıt ve delillere bağlanmalarını istemişlerdir. O halde peygamberlerin konumu insanları basiretsiz bir hareket ve kör körüne bir itaate mecbur kılmaktan arıdır. Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor:

“De ki: Bu, benim yolumdur; ben ve bana uyanlar basiretle Allah'a çağırırız.”¹¹

Bu yüzden din ve akılcılık yahut gaye, kaynak ve yöntemleri bir olan şeriat ve hikmetin birbiriyle hiçbir ihtilafı yoktur. Gerçek din ussal delille tabiat ötesine yönelik kesin bilgi ve ilim elde etmeleri için insanları

⁹ Nehcül-Belağâ, 1. Hutbe.

¹⁰ Sebzevarî, Seyyid Abdulala, *Tehzibu'l-Usul*, c. 1, s. 145; Muzaffer, Muhammed Rıza, *Usulu'l-Fıkıh*, c.1, s. 217.

¹¹ Yusuf, 108. âyet.

davet eder. Akıl ve nakil, birbirinin uzantısında yer alır. Akıl, insanların içsel hücceti olup kemal yolunda kendilerine rehberlik eder. Şeriat ise kirlilik girdabından insanları kurtarmak ve onları insanî kemal ve sadete sevk etmek için dışsal bir hüccettir. Nitekim İmam Kazım (a.s) şöyle buyurur:

“Yüce Allah insanlar için zahirî hüccet ve batınî hüccet diye iki hüccet karar kılmıştır. Zahirî hüccet, ilahî elçiler, peygamberler ve imamlardır (a.s). Batınî hüccet ise akıldır.”¹

Buna göre zahir ve batın hüccetlerin birbiriyle çatışır olması mümkün değildir. Hüccet, delil ve kılavuz anlamındadır. Kılavuz ise yol, mak-sat ve onun sonunu bilen kimseye denir. İmam Kazım’dan (a.s) nakle-dilen rivayet esasınca bir olan Allah’a ulaşmak için dışarıdan bir kılavuz ve içeriden bir kılavuz olmak üzere iki kılavuz mevcuttur. Elbette bu iki zahir ve batın hüccetin iki bağımsız ve birbirine ihtiyaç duymayan yol olmadığına dikkat etmek gerekir. İnsan ancak bu iki kılavuz ara-sında yöndeşlik ve uyuşmanın ideal şekliyle gerçekleştiği zaman hedefe ulaşır. Zira İmam Hüseyin’in (a.s) buyurduğu gibi aklın kemali Hakk’a uymadadır.² Hakeza Kur’an-ı Kerim’in buyurduğu gibi Allah hakır³ ve hakikat O’nun nezdindendir.⁴ Öyleyse Hakk’a uymayla akıl kemale ulaşır. Rabbin buyruklarından biri de zahir hüccetine uymaktır. Kur’an-ı Ke-rim şöyle buyuruyor:

“Ey iman edenler, Allah’a itaat edin; peygambere itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de.”⁵

Şu önemli bir noktadır: Dinî yüce hakikatler bazen Descartes’in cüzî ve hesaplayıcı akli (Descartes’in görüşünde tümel aklın bir anlamı yok-tur ve ona işaret etmemektedir. Onun tüm dikkati hesaplayıcı ve ileriye düşünen akıl üzerinedir) veya pragmatik akıl (pragmatizm perspekti-finde tecrübi sorunlarımızı bir nebze halleden akılcılık faydalıdır) veya-hut Kant’ın bakışındaki teorik akıl (Kant perspektifinde teorik akıl mese-leleri halletmede yetersizdir ve bu alandaki akli hükümler pratik değerden

¹ Bkz. Reyşehrî, Muhammed, *Munteheb-u Mizani’l-Hikme*, s. 358, Rivayet no. 4387.

² Bkz. *Munteheb-u Mizani’l-Hikme*, s. 359, Rivayet no. 4407.

³ Lokman, 30. âyet.

⁴ Âl-i İmran, 60. âyet.

⁵ Nisa, 59. âyet.

yoksundur) ile çatışır. Fedakârlık, özveri, şehadet, infak, gaybe iman ve İslamî temel binlerce gerçeğin cüz'î ve hesaplayıcı akıl ile tahlil edilemeyeceği ve açıklanamayacağı açıktır. Öte taraftan da akıl ve vehim arasında da fark gözetmek gerekir. Bazen vehim aklın yerine geçer. Bu yüzden benzer şeyleri hakiki hususların yerine geçirir. Nitekim âyet-i kerimde şöyle buyurulmuştur:

“...kendilerini gerçekte güzel iş yapmakta sanıyorlar.”⁶

Ama gerçekte sanı ve düşünceleri tamamıyla vehim ve yanıltır. Neticice itibariyle akıl ve dinin uyuşması ve yondeşliğinin açıklanmasıyla ve gaye, kaynak ve yöntemlerinin bir olması nedeniyle İslam ile ussal kanıtlar arasında tezat ve çelişki olduğuna dair varsayımın çürütülmesiyle ussal esaslardan bir esasın dinî hakikatler ile uyuşmaması durumunda, ya ussal kanıtın ve istidlalin mantıkî öncül ve ölçülerine riayet edilmemiş veya dinî önerme hakkındaki yorumumuz yanlış ve vehme tabi olmuştur. Elbette İslam'ın inanç (usuller) ve hükümler (cüz'î hususlar) olmak üzere iki alanında bazı hüküm ve meseleler akıl üstüdür ve akıl onlara muhalefet etmemekle birlikte hakikatlerine ulaşamaz ve onları anlayamaz. Hükümlerin nedeni veya ahiretin detayları ile ilgili konular gibi. Ama bizim düşünce ve perspektifimizde bazı hükümlerin akıl ile çatışır ve ona muhalif olarak addedilmesinin iki nedeni vardır.

Birinci neden: Birçok İslamî temel gerçek cüz'î ve hesaplayıcı akıl ile tahlil edilebilir ve açıklanabilir değildir.

İkinci neden: Akıl ve vehim arasına fark konmalıdır ve açıklandığı gibi vehmin bulguları aklın bulguları olarak algılanabilir.

Sonuç itibariyle ussal kanıt anrının hücceti olduğundan, akli sermaye ile metinlere müracaat eden herkes sonsuz kutsal ilimlerden nasip lenir ve hissesini alır; hem naklî metin ve hem de akli kanıttan faydalananır. Ama eksik tümevarım ve mantıkî örneklendirme veyahut mugalâta tarzı ile kutsal metinleri anlamaya çalışırsa, beşerin toz ve dumanı dinî kutsal içeriğin etrafını bir halka gibi sarar ve onu tozlu kılar.

Aynı şekilde, dinin tüm tümel ve tekil meseleleri akli olarak savunulabilir mi diye soran kimseye şöyle cevap vermek gerekir: Akıl, dini bilmek için lazım ama yeterli değildir. Bu yüzden, dinin cüz'î hususları akıl

⁶ Kehf, 104. âyet.

ile savunulamaz; zira ister tabii olsun, ister şer'î olsun cüz'î hususlar ussal kanıt alanına girmez. Başka bir ifadeyle, bilimsel, aynî, hakiki ve itibarî olmak üzere tüm cüz'î hususlar ussal kanıt alanı dışında kalır ve aklın alanında olmayan bir şeyin ussal nedenselliği ve açıklaması olmaz. Ama tümelerde, tabiatın ve şeriatın tümel çizgilerinde ussal nedenselliğe yol açıktır. Daha açık söylersek, akıl kendini birçok alanda yetersiz ve aciz gördüğünden vahye ihtiyaç duyar. Aklın mantığı şudur: Ben, birçok şeyi anlamadığımı ve vahye ihtiyaç duyduğumu biliyorum.¹

Akil ve Me'kul (Yiyen ve Yenilen)

Soru

Akil ve me'kul (yiyen ve yenilen) şüphesini, cevabıyla birlikte açık-lar mısınız?

Kısa Cevap

Akil ve me'kul şüphesi bedensel meada ilişkin yapılan en eski eleştirilerden biridir. Özetle eleştiri şöyledir: Kıtık döneminde bir insanın başka bir insanın etini içinde bulunduğu kıtlık ve şiddetli açlıktan ötürü yediğini farz ediniz. Yenilen insanın bedeninin bütünü veya bir kısmının, yiyen insanın bedeninin bir parçası haline geldiğini varsayarsak acaba kıyamet gününde yenilen insanın bedeninin parçaları, yiyen insanın bedeninden ayrılacak mı yoksa ayrılmayacak mı? Ayrılacağını kabul edersek yiyen insanın bedeni eksik kalacak. Ayrılmayacağını söylersek yenilen insanın bedeni eksik kalacaktır. Eğer bu iki kişiden birisi kâfir diğeri mümin olursa ve mümin olan kimsenin bedeninin eksik olduğunu kabul edersek, mümin olan kimsenin bedeninin bir kısmı kâfirle birlikte cehenneme gidecektir. Eğer kâfir olan kimsenin bedeninin parçacıkları tevhit anlayışına sahip olan bir kimsenin bedeninin parçaları konumuna gelmişse, kâfir olan kimsenin bedeninin zerrecikleri mümin olan kimse sayesinde cennete girmiş olur. Her iki durum da Allah'ın adaletine ters-tir. Dolayısıyla bedensel meadın tahakkuku imkânsızdır.

Bu bağlamdaki şüphe başka bir beyanla şöyle tasvir edilmiştir: Eğer birisi sahralardaki yırtıcı havyanların veya denizlerdeki balıkların yemi

¹ Cevad Âmulî, Abdullah, *Din Şinasi* (Silsile Bahsha-yı Felsefe-i Din), s. 127-174.

konumuna gelir veya yabani kurtların veya yırtıcı hayvanların yiyeceği ve neticede onların bedenlerinin bir parçası haline gelir ve bu şekilde dağılırsa bu dağılmış olan zerrecilerin tekrar eksiksiz bir şekilde toplanıp önceki bedenin şekline dönmeleri nasıl mümkün olur?

Bu şüphenin kısa cevabı şöyledir: Her insanın zâhirî ve görünen boyutu onun cismani bedenine bağlı değil, bilakis onun ruhsal boyutuna bağlıdır. Zira insanın bedeni sürekli değişim halindedir. Bu nedenle belli bir beden, insanın hakikatini belirtmede muteber değildir. İnsanın bedensel şahsiyetini şekillendiren belirsiz ve müphem bir bedendir. Çünkü cisim, akan bir madde gibi akıcıdır ve dolayısıyla farklı formları kabullenir. Bu nedenlerden dolayı maddî olan insanın cismi için herhangi bir sebat ve beka tasavvur edilemez. İnsanın bedeni, insanın ruhu sayesinde kişiliğini buluyor ve bunun sayesinde bedenın zerrecikleri asıl sahibine isnat edilir ve şöyle denir: Falancanın elini ve ayağını veya şu organını bedeninden kestiler ve buna benzer isnatlar.

Oysa insan toprak olur, meyveye dönüşürse yukarıdaki isnatlar aradan gider.

Ayrıntılı Cevap

Eskiden beri “bedensel meadî” inkâr edenlerin dayandığı delil “akıl ve me’kul” şüphesidir. Geçen zaman içinde ve gerçekleşen bilimsel yeniliklerle bu şüphe farklı formlara ve kalıplara sokulmuştur. Günümüzde artık daha fazla kandırmacı yapıya bürünmüştür. Zikredilen eleştirinin büründüğü değişik şekiller üç konuda özetleniyor:

- 1- Bedenin dağılmış zerrecikleri nasıl toplanıyor?
- 2- Haşrolacak beden hangisidir?
- 3- Ruhlardan eksilen bedenlerin noksanlıkları nasıl giderilir? Bedenin dağıntık zerrecik parçaları nasıl bir araya getirilir?

İlkin şüphe şöyle ortaya atıldı: Mümin olan bir kimsenin bedeninin parçaları, kâfir olan bir kimsenin bedeninin parçalarına dönüşürse “çözölmüşün değişime uğraması” (bedelu ma yetehelle) veya “hücrelerin kendisini yenilemesi” kaidesine, mümin olan kimsenin bedeninin zerrecik parçası kâfir olan kimsenin bedeninin parçası konumuna geleceği konusunda hiç şüphe yok. Buna binaen eğer kıyamet gününde herkesin bedeninin parçaları geri dönerse bu iki bedenden birisi eksik olacaktır.

Bu durumda eksik olan beden ya mümin olan kimsenin bedeni, ya kâfir olan kimsenin bedeni olacaktır. Eğer mümin olan kimsenin bedeni eksik olursa o zaman onun bedeninin bir kısmının kâfir olan kimsenin bedeniyle birlikte cehenneme gidip azap görmesi lazım gelir. Ama eğer müşrik olan kimsenin bedeninin parçalarının mümin olan kimsenin bedeninin parçaları haline gelmiş olduğunu kabul edersek, kâfir olan kimsenin bedeninin parçalarının müminle birlikte cennete gitmesi lazım gelir. Bu her iki durum da ilahi adalete terstir. Bu nedenle bedensel meadın gerçekleşmesi imkânsızdır, denilmektedir.

Şüphenin daha geniş bir boyuta sahip olan ikinci şekli ise şöyledir: Eğer kişi sahradaki yırtıcı hayvanlara veya denizlerdeki balıklara yem olur ya da yabani yırtıcı hayvanların yiyeceği konumuna gelir ve yiyen hayvanların bedeninin parçaları haline dönüşürse, yenilen insan yiyen hayvanların bedenine yayılır. İnsanın bu dağınık ve eksik haliyle haşredilmesi nasıl gerçekleşebilir?

Mütekellimlerin Cevabı

Müslüman mütekellimler bu şüpheye iki cevap vermişlerdir. Cevaplarını özet bir şekilde aktarmaya çalışacağız:

1- Kalam ve akaid ilminin âlimlerinin çoğunluğu bu şüpheye şöyle cevap vermişlerdir: Yüce Allah mümin olanın bedeninin asıl zerreciklerini bütün olaylardan korur. Kâfir olan kimsenin bedeninin parçalarına dönüşmesini engeller. Asıl itibariyle hiçbir insanın zerrecikleri başka bir kimsenin bedenine dönüşmez. Başka bir insan veya hayvanın bedenine dönüşen zerrecikler yenilen kişinin bedeninin fazlalıklarıdır. Asıl zerrecikler ise her çeşit değişikliklerden korunur.

Bu cevap eski zamanlarda ikna edici olabilirdi ama günümüzde hiçbir şekilde ikna edici değil ve kabul görmüyor. Zira fizyolojik olarak insanın bedenindeki hücreler değişken ve değişim halindedirler. Bu nedenle eğer insanın bedeni, bir hayvanın yemi konumuna gelirse onu yiyen hayvanın bedenine dönüşmesi kesindir. Ama hücrelerin daimi değişkenliği nedeniyle bir müddet sonra ya enerji veya pislikler şeklinde bedenin dışına atılacaktır. Sinir ve kas hücreleri ve de beyin değişmez ve ömrün sonuna kadar baki kalır. Sonra toprağa karışır ve başka bedenleri şekillendiren maddelere dönüşür. Bu nedenle kalam-

cıların iddia ettikleri sabit kalan aslı zerreler diye bir şey bedende söz konusu değildir.¹

2- Kelamcı ve muhaddislerin vermiş oldukları ikinci cevap şöyledir: İnsanın bedeni ölümle beraber dağılıp gider. Ama her insanın tüm niteliklerini taşıyan asıl maya ve tıyneti (hakikati) cisimsel bedenin asıl çekirdeği unvanıyla kabirde baki kalır ve kendi yörüngesinde hareket halindedir. Başka hiçbir insanın bedeninin parçasına dönüşmez. Hatta eğer başkasının bedenine gireceğini farz etsek bile yine o bedenden çıkacaktır. Kıyamet gerçekleştiği an bu asıl maya ve tıynet harekete geçer ve dünyevî bedeninin sahip olduğu tüm niteliklere haiz olan uhrevî bedeni şekillenir. Buna binaen insan cisminin asıl mayasında “akıl” ve “me’kul” diye bir şey şekillenmiyor. Doğal ilimler tarafından bu tıynetin keşfedilmemesi onun yokluğuna delil olamaz.

İnsan tıyneti (bedeninin hakikati) nedir noktasında ise farklı düşünceler vardır: Bazıları nefis-i natıka (düşünen nefis), bazıları insanın saadeti ve şekavetinin bağlı olduğu şeydir, demişlerdir. Bir diğer gurup da asıl zerrecikler ve başka bir gurup da temsili ve berzahi cisim olduğunu söylemiştir.²

Filozofların Cevabı

İlahi filozoflar daha dakik cevap vermişlerdir: Her insanın zâhiri boyutu onun bedensel boyutuna değil, ruhsal ve manevî boyutuna bağlıdır. Zira bedenimiz sürekli değişim halindedir. Bu nedenle insanı belirginleştirmede belli bir beden ölçü değildir. Müphem ve belirsiz bir beden insanın bedensel kişiliğini şekillendirebilir. Zira cisim hareket halinde olan bir maddedir ki değişik şekil ve formlara girebilir. Değişik ve çok farklı formları kabullenmesi mümkündür. Bu bakımdan maddî olan cisimimiz için sebat ve beka diye bir şey söz konusu değildir. Belki ruh güdümünde beden belirginleşir. Bedenin zerreciklerini asıl sahibine nisbetlendirip şöyle denmesi mümkündür: Falancanın elini veya ayağını ya da şu organını kestiler. Beden topraktan sonra meyveye dönüşürse yukarıdaki intisap aradan yok olup gider.

¹ Şeriati Sebzevarî, Muhammed Bâkır, *Mead der Nigah-ı Akl ve Din*, s. 250, 4. baskı, Kum, Bustan-ı Kitap, 1382.

² A.g.e., s. 251. Bu kısa makalede kelamcıların sözünü nakletme gayesini gütmekteyiz. Gayemiz onların görüşlerini eleştirmek değildir. Dolayısıyla verdikleri ikinci cevaplarını eleştirmiyoruz.

Bu cevaba göre akıl ve me'kul şüphesi kökten yok olur. Zira bu açıklamaya göre ahiret hayatında falan tarihte sahradaki hayvanlara veya denizdeki balıklara yem olan bedenın zerrelerrinin bu dünyada muayyen olan bedenın tüm nitelikleriyle tekrar haşrolması gerekli değildir. Zira bedeninden ister irin ve artıklar ister enerji şeklinde bedeninden ayıran zerrelerden bir bedenın şekillenmesi ve ruhun ona taalluk etmesi mümkündür. Tereddütsüz ruh şekillenmiş olan bu bedene taalluk eder etmez insan kendi ilk formunu ve suretini alacaktır.

İslam'da zaruri olan şey insanların başlangıcındaki tanımlışlıklarıdır. Şöyle ki; mahşer alanında dünyada birbirini tanıyan bireylerin birbirini görür görmez geçmişteki hatıralarını hatırlayıp birbirlerini tanımlarlar. Dünyada insanların taşıdıkları zerrelerin aynısının kıyamet gününde haşrolması gerekli değildir.

Bir çok rivayetlerde nakledilmiştir: Bedensel engelleri olan kimseler kıyamet gününde salim ve sağlam haşrolacaklardır. Oysa insanın bedenini şekillendiren zerrelerin tümünün olduğu şekilde haşrolması gerekli olsaydı, o zerrelerin olduğu şekilde (yani bedensel engelleriyle birlikte) haşrolmaları gerekirdi. Diğer taraftan itiraf etmeliyiz ki uhrevî bedende göze çaracak ve dikkatleri üzerine çekecek şekilde değişiklik gerçekleşecektir. Aynı zamanda kişisel nitelikler korunacak ve insanlar birbiriyle karıştırılmayacaktır. Belki bedenın maddesinden belli bir kısmıyla bedenın şekillenmesi, ruhun sahip olduğu yaratıcı hususiyetin sabit olan cisimle topraklaşmış bedeni uygun bir hale getirmesi mümkündür. Rivayetlerde insanlığın kaynağı olarak zikredilen tıynet ile karıştırılırsa insanın bütün niteliklerinin, geçmişteki hatıralarının, gönderdikleri ve geride bıraktıkları tüm davranışların tekrar yenileneceği geçmektedir. Kendisi hem kendisini hem başkalarını tanır. Diğerleri de onu tanırlar.¹

“Hikmet-i Mütealiye”nin Cevabı

Hikmet-i Mütealiye'nin kuruyucusu Molla Sadra'nın bu şüpheye vermiş olduğu cevap şöyledir: Her insanın şahsiyeti ve hakikati insanın maddi bedenıyla değil, nefsi ve ruhuyla belirginleşir. İnsanın hüviyetini

¹ Subhanî, Cafer, *Akaid-i İslami der Pertuyi Kur'an ve Hadis*, s. 588-589, Kum, Bustan-ı Kitap, h.ş. 1386; Şeriati Sebzevarî, Muhammed Bâkır, *Mead der Nigah-ı Akl ve Din*, s. 250; Mekarim Şirazi, Nâsir, *Mead ve Cihan Bad ez Merg*, s. 330-331, Kum, Matbuat-ı Hedef, h.ş. 1336.

belirginleşmede rol sahibi olan beden, müphem ve belirsiz bir bedendir. Zira sürekli değişim halinde olan cisim, insanın hüviyetini ve şahsiyetini belirginleştiremez. Oysaki bedenın bütün organları aralıksız değişim halindedir. Hatta bedendeki kemiklerin hücreleri bile senede en az bir defa bütünüyle değişiyor. Bu yüzden değişken olan beden, hiçbir şekilde sebata ve bekaya sahip olamaz. Bu nedenle örneğin Zeyd'in bedenini hayvan yediğı için haşrolunmaz, zira bu beden ya yiyen (akıl) ya yenilen (me'kul) dir diye bir şey söylenemez. Her insanın bedenini belirginleştiren, insanın ruhudur.

Zeyd'in ruhu bir bedene taalluk ettiğı vakit, o beden Zeyd'in bednidir. Belki ruhun taalluk ettiğı her şey o ruhun bedeni, o şeyin kendisidir. Sanki dünyada bu bedenle yaşamış ve bu bedenle soğıu ve sıcakğı tatmıştır. Bizim itikadımızca bedenlerin haşrolmasında gerekli olan şey bedenlerin kabirlerden kalkmaları ve tanıdıkların birbirlerini tanımalarıdır. Birbirlerini gördüklerinde bu falanca ve şu filanca diyebilmektir. Her insanın bedeni, her insanın ruhunun taalluk ettiğı bednidir. Aksine bu bedenler bir avuç topraktır. Bu inanç esasınca Zeyd'in vücudu ve hüviyetinin değişmesi gerekmez. Bir insanın çehresi çirkinleştiğinde veya eli-ayağı kesildiğinde onun tanınmasını engellemediğı gibi. Acaba sağır, kör, felçli, yaşlı veya genç oldukları şekilde haşrolmaları mı gerekir? Kesinlikle bunun cevabı menfidir. Aksine insan ahirette en kâmil şekliyle haşrolur. Ehlibeyt İmamlarından nakledilen rivayetler de bu gerçeğe işaret etmişlerdir.²

Azrail

Soru

Ölüm meleğı her diri varlığın canını almakta mıdır?

Kısa Cevap

Hadislerin genel ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla ölüm meleğı (Azrail) canları almakla görevlidir ve her canlı varlığın canını o almaktadır.

Ancak önemli olan bütün canlıların canını alanın Allah olduğunu bilmektir. Onun uyguladığı sünnet gereğı bu iş belli araçlar vasıtasıyla

² Molla Sadra, *Esfari Erba'a*, c. 9, s. 190-191, Kum, Mektebetu'l-Mustafa, 1379.

gerçekleşir. Bu vasıta ölüm meleği olabileceği gibi diğer vasıtalar da olabilir.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an'da şu âyet yer almaktadır:

“Allah canları ölüm zamanı alır.”¹

Yüce Allah bu âyette canları alma işini kendisine isnat etmiştir. Allah kelimesi “yetevvefa” sözcüğünden önce geldiği için bu bir çeşit sınırlamayı ifade eder. Yani canları almak yalnız Allah'ın işidir, başkalarının değil.²

Ancak Kur'an'ın diğer âyetlerinden, Yüce Allah'ın dünyanın işlerini bir takım melekler vasıtasıyla yönettiği anlaşılır. Nitekim Allah, Naziat Sûresinin beşinci âyetinde şöyle buyurur:

“Yemin olsun işleri Allah'ın emriyle yöneten meleklerle.”

Bu yüzden meleklerden bir gurup ve onların başında³ ölüm meleği canları almakla görevlidirler.⁴

Kur'an bu konuda şöyle buyurmaktadır.

“De ki, canınızı almakla görevli olan melek canınızı almaktadır.”⁵

Ve yine buyuruyor ki:

“Sizden birinizin ölüm zamanı gelince bizim melekler onun canını almaktadır.”⁶

Eğer bu iki âyeti birinci âyetle bir arada incelemeye kalkarsak şöyle bir sonuç ortaya çıkar: Canları almak işi asıl olarak Allah'a aittir, başkalarına değil. Onun izniyle Meleku'l-mevt (Ölüm meleği) bunu üstlenir ve diğer melekler de ölüm meleğinin yardımcıları olarak onun izniyle bu gö-

¹ Zümer, 42.

² Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *Tefsir-i Mizan* (tercüme) c. 17, s. 407.

³ Çünkü meleklerin varlık mertebeleri birbirlerinden farklıdır. Bu arada Azrail (meleku'l-mevt), canları almak için emri altında olan meleklerden daha yüksektir.

⁴ Mekarim Şirazî, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, c. 17, s. 140.

⁵ Secde, 11.

⁶ En'am, 61.

revi üstlenirler.⁷ Buna göre evrendeki bütün işler Allah'ın ve onun emrini icra eden meleklerin veya diğer varlıkların vasıtasıyladır.

Bir hadiste yer aldığına göre, biri İmam Sâdık'a (a.s) şöyle sordu: Yüce Allah Kur'an'da "**Allah canları ölüm zamanı alır.**" buyuruyor ve diğer yandan "**De ki, canınızı almakla görevli olan melek canınızı almaktadır.**"⁸ buyuruyor ve yine buyuruyor ki: "**Sizden birinizin ölüm zamanı gelince bizim melekler onun canını almaktadır.**" Dünyada binlerce kişi aynı anda ölmektedir. Ölüm meleğinin aynı anda bunların hepsinin canını alması nasıl mümkündür? İmam cevabında şöyle buyurdu:

"Yüce Allah ölüm meleğine bir takım yardımcılar yaratmıştır. Ölüm meleği onların amiri sayılır. Onlardan her birini bir işle görevlendirir. Buna göre hem o ölüm meleği ruhları almaktadır, hem de o melekler. Yüce Allah alınan ruhları Ölüm meleğinden almaktadır."⁹

Mülhit bir kişi Hz. Emiru'l-Muminin Ali'ye (a.s) gelerek "Kur'an'da çelişki vardır" dedi. "Çünkü bir yerde Allah'ın insanların canlarını aldığını söylüyor, diğer yerde ölüm meleğinin bu işi yaptığını açıklıyor, başka bir yerde de meleklerden bir grubun bu görevi yaptığını söylüyor." İmam Ali (a.s) şöyle buyurdu:

"Ölüm meleğinin rahmet ve azap meleklerinden oluşan bir takım yardımcıları vardır. Onların işi ölüm meleğinin işi sayılır ve yaptıkları işler ölüm meleğine isnat edilir. Ölüm meleğinin işi de Allah'ın işi sayılır. Çünkü Allah canları almaktadır. O vermek, esirgemek, mükâfat ve azap etmeği de istediği kimsenin eliyle gerçekleştirir. O'nun görevlilerinin işi, O'nun işi sayılır. Nitekim Kur'an şöyle buyurmaktadır: "**Allah bir şeyi istemedikçe siz isteyemezsiniz.**"^{10 11}

Başka bir ifadeyle (genelde) ölüm meleği doğrudan canları almak yolunda bir girişimde bulunmaz. Bunu yardımcıları vasıtasıyla gerçekleştirir. Bütün sebepler, gücünü Allah'tan aldığı ve O'nun tedbiriyle hareket ettiği için her işi Allah'a isnat etmek mümkündür. O işi diğer vasıtalara, örneğin ölüm meleğine ve onun yardımcılara isnat etmek de mümkündür. Demek ki doğrudan bir işi yapan, sebebe bir işi isnat etmenin

⁷ Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *Tefsir-i Mizan* (tercüme) c. 17, s. 407.

⁸ Nahl, 32.

⁹ Şeyh Saduk, *Men la Yehduruhu'l-Fakih*, c. 1, s. 136.

¹⁰ İnsan, 20; Tekvir, 29.

¹¹ Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c. 6, h. 1, s. 140.

yanı sıra, o işi aradaki vasıtalarla ve son sebep ve yaratıcı olan Allah'a isnat etmek de mümkündür. Nitekim bir savaşta kazanılan zafer ve başarıyı hem askerlere, hem orta rütbeli komutanlara, hem de baş komutana isnat etmek doğrudur.

Bu mukaddimeyi dikkate alarak sorunun cevabına geçelim:

İnsan dışındaki diğer canlıların ruhlarını kim alır?

Hiz. Emiru'l-Muminin Ali (a.s) bir hadiste şöyle buyuruyor:

“Şu kadarını bilmen yeter ki, diriltlen ve öldüren Allah'tır. O, canları istediği kimselerin eliyle alır; meleklerle veya meleklerden başka yaratıklar vasıtasıyla.”¹

Yani önemli olan şunu bilmektir ki Allah yaptığı her işi belli araçlar vasıtasıyla yapmaktadır. Bu vasıta ölüm meleği olabileceği gibi başka bir vasıta da olabilir. Evet, başka bir rivayete göre Peygamber (s.a.a) miraca çıktığında Azrail'e şöyle sordu:

“Sen ölen ve ölecek olan herkesin canını alıyormusun?” O “Evet...” dedi. “Bütün dünya ve Allah'ın bana musahhar ettiği her şey, benim yanımda elinde bir sikke olan ve onu istediği şekilde çevirebilen kimse gibidir. Ben dünyanın bütün evlerine günde beş defa uğruyorum.”²

Bu hadisin genel açıklaması ölüm meleğinin insan olsun olmasın bütün canlı varlıkların canını aldığı ihtimalini güçlendirmektedir.

Bahailik ve Tarihi

Soru

Bahailik konusu ve onların tarihi hakkında bilgi verebilir misiniz?

Kısa Cevap

Bahailik fırkasının kurucusu, Mirza Hüseyin Ali Nuri'dir. O, Muhammed Bab'ın, Molla Hüseyin Beşrüyeyi'nin tebliği vesilesiyle ortaya çıkmasından sonra Muhammed Bab'ın anlayışına yönelerek onun görüşlerini kabul etmiştir. Muhammed Bab'ın ölümünden ve onun yerine geçen kardeşi Yahya Subh-u Ezel'i kabul etmemesinden sonra Muhammed

¹ A.g.e., 6. Hadis, s. 143.

² A.g.e., 6. Hadis, s. 141.

Bab'ın, zuhurunu vaat ettiği kimsenin kendisi olduğunu iddia etmiştir. Onun bu iddiaları gün geçtikçe artarak peygamberlik ve Allah'ın kendisinde hulul ettiği iddialarına kadar ulaşmıştır.

Hüseyin Ali Nuri, hicri 1269 yılında Bağdat'a sürülmüş ve 1279 yılına kadar da orada kalmıştır. Sonra Osmanlı devleti onu ve taraftarlarını oradan Akya'ya göndermiştir. Hicri 1310 yılında onun ölümünden sonra oğlu Abdalbaha lakaplı "Abbas Efendi" Bahailiğin yayılması için çalışmalarda bulunmuş ve İngiltere'nin himayesi altına girmeyi başarmıştır. Ondan sonra Abdalbaha'nın kızının oğlu Şevki Efendi, 1921 yılında Bahailiğin liderliğini ele geçirerek İsrail'in himayesi ve desteği ile faaliyetlerine devam etmiştir. O, 1957 yılında vefat etmiştir ve ondan sonra da Bahailiğin rehberliğini "Beytuladl" isimli 9 kişiden oluşan bir gurup üstlenmiştir. Bu grubun yönetim merkezi işgal altında olan Filistin'in Hayfa şehrinde yer almaktadır.

Bahailik, siyasi açıdan sömürgeci düzenin bir parçası olsa da veya sömürgeci düzenle uyum halinde olarak ondan destek alsın da düşünce ve tarihte ortaya çıkışı açısından "Şeyhiyye" fırkasına dönmektedir. Çünkü Bahailik, Babiye'den, Babiye, Keşfiyye'den ve Keşfiyye de Şeyhiyye'den türemiştir. Şeyhiyye "Rukn-u Rabi" düşüncesine inanmaktadır. Bu inanç ve Seyyid Kazım'ın konuşmalarında açıkladığı inançlar, Ali Muhammed Bab'ın, kendisinin "Bab-ı İmam-ı Zaman" olduğu iddiasını ortaya atmasına sebep olmuştur. Mirza Hüseyin Ali de onun bu iddialarına, "Nesh-i Şeriat" (şeriat kanunlarının ortadan kalkması) gibi yeni iddiaları eklemiştir.

Ayrıntılı Cevap

Bahailik, Mirza Hüseyin Ali Nuri'nin oluşturduğu bir fırkadır. O, Mirza Abbas Nuri'nin oğludur ve hicri 1233 yılında Tahran'da doğmuştur. Onun ailesi Mazenderan şehrinin Nur kasabasının Taker isimli küçük dağlık bir köyündendir. O, öğrenimini tamamladıktan sonra Kaçarlı Mirza İmam Verdi'nin defterinde sekreterlik yapan babası gibi, bakanlık hizmetlerinde görev almıştır. Rusya konsoloslğunun sekreterliğini yapan kız kardeşinin kocası gibi, konsolosluklarla irtibat sağlama işleriyle bilinenmiştir.³

O, kardeşi Yahya Subh-u Ezel ve ailesinden birkaç kişi, Ali Muhammed Bab'ın ortaya çıkışından sonra ona bağlanmışlardır. Ali Muham-

³ Yahya Nuri, *Hatemiyyet-i Peygamber-i İslâm*, s. 62-63.

med Bab'ın, Emir Kebir Mirza Taki Han'ın emri üzerine Tebriz'de idam edilmesinden sonra kendisinden 13 yaş küçük olan kardeşi Yahya Subh-u Ezel onun yerine seçilmiştir. Mirza Hüseyin Ali de maslahat üzerine ona teslim oldu ama sonraları ona isyan ederek emrinin dışına çıktı.¹ İlk önce “Mehdilik” iddiasında bulundu ve Ali Muhammed Bab'ın zuhurunu vaat ettiği kimsenin kendisi olduğunu söyledi.² Zaman geçtikçe “Ric'at-i Hüseyini”, “Ric'at-i Mesihî” ve “Peygamberlik ve Şeriat koyan” düşüncelerini iddialarına eklemiştir. En sonunda da “Allah'ın kendisinde hulul ettiği” düşüncesini, Allah'ın cisim olduğu fikriyle beraber ortaya atmıştır. “Enel Hakku'l-A'la” iddiasında da bulunmuştur ve bu iddiaların bazılarına işaret edeceğiz.

Hicri 1269 yılında zamanın hükümeti, halkın ve din adamlarının bas-kısı üzerine bu grubu Bağdada sürmüştür. Bağdat o zamanlar Osmanlı imparatorluğunun hükümeti altındaydı. Osmanlı imparatorluğu hicri 1279 yılında, onları önce İstanbul'a ve oradan da Edirne'ye göndermiştir. Bu sıralarda Babiler'in liderliği üzerine iki kardeşin kavgası son haddine varmıştı. Bu yüzden Osmanlı devleti onları mahkemeye çıkarttı ve mahkeme de bu iki kardeşin her birisinin kendini takip eden grupla beraber birbirinden uzak yerlere yerleşmeleri kararını verdi. Yahya Subh-u Ezel kendi taraftarlarıyla beraber Kıbrıs'a ve Hüseyin Ali de kendi taraftarlarıyla beraber işgal altında olan Filistin'de Akka şehrine yerleştiler.

Mirza Hüseyin Ali Akka şehrinde yaşamını sürdürdü ve hicri 1310 yılında hastalanması sonucu vefat etti ve oraya defnedildi. Sonraları oğlu “Abdubaha” lakabını alan Abbas Efendi, Bahailik düşüncesini yaymak için çok çabalarda bulundu ve 1911 yılında Avrupa'ya giderek İngiltere ve Amerika ile özel ilişkilerde bulunmayı başardı.

Osmanlı imparatorluğunun, birinci dünya savaşında yıkılmasından sonra Hayfa şehrinde yaşayan Abdubaha İngiltere'nin himayesi altına girmiştir. Savaştan sonra, önemli hizmetlerinden dolayı İngiltere, ona en yüksek hizmette bulunan unvanını vermiştir.³ O, kendi yazılarında bü-

¹ *Danışname-i Cihan-ı İslâm*, c. 4, s. 734, Mahmut Sadri'nin Makalesi.

² Mirza Hüseyin Ali'nin, kendi kötü hedefleri için kullandığı Ali Muhammed Bab'ın öğretilerinden birisi de “Men Yezheruhullah-Allah'ın ortaya çıkaracağı kimse” düşüncesidir. *Danışname-i Cihan-ı İslâm*, c. 4, s. 743.

³ Şevki Efendi, *Karn-ı Bedi*, c. 3, s. 299.

yük İngiltere imparatoru 5. George'un sürekli Arap bölgesi olan Filistin'e davet etmekteydi.⁴

1921 yılında Mirza Hüseyin Ali'nin kızından olan torunu olan Şevki Efendi,⁵ Abdulbaha'nın ölümünden sonra Bahaîliğin başına geçmiştir. O, İsrail'in kurulmasından sonra, onun başkanıyla görüşerek Bahaîliğin İsrail'e karşı olan dostluğundan bahsetmiş ve İsrail'in gelişmesi ve başarılı olması için duada bulunduklarını söylemiştir.⁶ O, hicri kameri 1329 yılı Nevruz mesajında Bahaîlere, İsrail devletinin oluşmasının ilahî bir vaat olduğunu söylemiştir.

1957 yılında Şevki Efendi'nin ölümünden sonra, merkezi, işgal altındaki Filistin'in Hayfa şehrinde olan dokuz kişiden oluşan Beytuladl isimli bir gurup Bahaîliğin yönetimini üstlenmiştir.⁷

Bahaîliğin Siyasi Bakış Açısı:

Geçtiğimiz konularda Abbas Efendi ve Şevki Efendi'nin siyasi görüşlerini genel olarak tanıdık. Burada söylemek istediğimiz konu, bu iki şahsın siyasi görüşleriyle sınırlandırılmamaktadır. Bahaîliğin siyasi yapısı, bu fırkanın kurucusunun kendisini savunma ve korumaya almasına dayanmaktadır. Örnek olarak aşağıdaki tarihi rapor okunmaya değer:⁸

Hicri kameri 1268 yılının Şevval ayında Bahaî olan iki kişi, Nasırudin Şah'a ateş ettiler. Bu olaydan sonra onlardan bir gurup tutuklanarak idam edilmiş ve Mirza Hüseyin Ali'nin Şah'a yapılan suikastta parmağı olduğuna dair deliller olduğundan dolayı da onu tutuklama girişiminde bulunmuşlardır.

⁴ Mekatib, c. 3, s. 347, *Hatemiyyet-i Peygamber-i İslâm* kitabının 68. sayfasından alınmıştır.

⁵ Abdulbaha'nın kızından olma torunudur.

⁶ *Emri Haberleri Dergisi*, Tir ayı sayısı 1333, *İslâm Dünyası Ansiklopedisi*, c. 4, s. 742.

⁷ *İslâm Dünyası Ansiklopedisi*, c. 4, s. 733- 744; *Hatemiyyet-i Peygamber-i İslâm*, s. 62-69.

⁸ Rusya elçisinin, Baha'nın, Şah'ın memurlarına teslim edilmesinden sakındığı ve Sadrazam'a bir mektup yazarak onun korunmasını istediği rapor edilmiştir. Dokuzuncu Risale, Abdülmecid Haverî, s. 387. Baha zindana düştüğü zaman elçi mahkemede şöyle söyledi: "...ben bu şerefli günahsız insanı (Baha), Rusya devletinin koruması altına almak istiyorum. Eğer onun saçının bir kılına zarar gelirse, burası kan gölüne dönüşür. *Hatemiyyet-i Peygamber-i İslâm* kitabının ekleri. Mirza Hüseyin Ali'nin Rusya ile ilişkilerini ve onun Rus imparatoruna yazdığı mektubu gösteren belgeyle ilgili bölüm.

Tarihi raporlara göre, o, tutuklanmaktan kurtulmak için yaz aylarında Rus konsolosluğuna gitmekteydi. Rus konsolosu, Sadrazamdan, Mirza Hüseyin Ali'nin korunması hususunda gevşek davranmamasını istemiştir. Mirza Hüseyin Ali de Bağdat'a sürgüne gönderildiğinde Rusya devletinin kendisini himaye etmesinden dolayı Rus konsolosuna bir mektup yazarak teşekkürlerini bildirmiştir. Elbette yıllar sonra da İkinci Nikolay Aleksandroviç'e hitapla bir plaket vermiş ve Rusya'nın kendisine yaptığı yardımlara değinerek teşekkürde bulunmuştur.¹ Bağdat'ta da İngiltere konsolosu onunla görüşerek İngiltere'nin desteğini ona önermiştir.²

İlginç olan noktalardan birisi de Bağdat valisinin Osmanlı devleti tarafından ona rapor vermesidir.³

Bahailik, Rusya'nın elinden İngiltere'nin eline düştüğü zaman, ülkesinin yaptığı zahmetlerin boşa gittiğini gören Rus başkonsolosu Dalgorouki öfkelenerek Bahailik fırkasının oluşturulması için yapılan bütün girişimleri ortaya koydu.⁴ Bu da, Bahailiğin sömürgeci düzenin bir parçası olduğu veya sömürgeci düzenle uyum halinde olduğu düşüncesini güçlendirmektedir. Her halükarda Bahailik, devamını sömürgeci düzene borçludur.

Bahailik İnancının Çıkış Yeri:

Bahailiğin, Babilik'in bir uzantısı olduğu açıklığa kavuştu. Ama Babilik'in hangi fırkadan oluştuğu hususunda şöyle söylemek doğru

¹ *Karn-ı Bedi*, c. 2, s. 49; *İslâm Dünyası Ansiklopedisi*, c. 4, s. 735. Bu olayların belgelerini öğrenmek için, *Hatemiyyet-i Peygamber-i İslâm* kitabının 109'uncu sayfası ve sonrasındaki senetlere başvurulabilir. Örnek olarak belirtilen kitapta Baha'nın Nikolay'a yazdığı mektubun metnine bakılabilir: "Ey Rus padişahı! Allah'ın nidası Kudüs meleşini (Mirza Baha) duy ve cennete doğru koş, onun yerleştiği yere, ruhlar âleminde Hasanî ve Melekût-i İnşâ'da Tanrı olarak isimlendirilmiş kimseye, aydınlık aydınlıklar adını almış (Akka şehri), sakın nefsin seni, merhametli ve bağışlayıcı rabbine yönelmekten alıkoymasın. Gizlide rabbine söylediklerini duyduk ve bu yüzden benim inayet ve lütfüm kaynayıp rahmet denizi coştı ve sana hak üzere cevap verdik. Mutlaka rabbın âlim ve hekimdir. Zindanda ellerimiz ve kollarımız zincire vurulduğu bir zamanda, senin elçilerinden birisi bize yardım etmiştir. Allah-u Teâlâ senin bu işinden dolayı sana, hiç kimsenin ulaşamayacağı yüce bir makam vermiştir..."

² *Karn-ı Bedi*, Şevki Efendi, c. 2, s. 736.

³ *İslâm Dünyası Ansiklopedisi*, c. 4, s. 736.

⁴ *Hatemiyyet-i Peygamber-i İslâm*, s. 78.

olur: Babiye, Keşfiyye'den ve Keşfiyye de Şeyhiyye'den türemiştir. Şeyhiyye fırkasının kurucusu, hicri kameri 1160 yılında dünyaya gelen Şeyh Ahmed İhsanî'dir. O, Ahbari düşüncesine sahipti ve inançları yüzünden İslâm âlimleri onun küfrünü ilan etmiştir.⁵ İnançlarına şunları örnek gösterebiliriz:

- 1) İmamlar, âlemin dört illetidir.
- 2) Usul-i Din dört tanedir; Allah'ı tanımak, peygamberleri tanımak, imamları tanımak ve Rukn-i Rabi. Rukn-i Rabi, Şeyhiyye fırkasının şeyh ve büyükleridir.
- 3) Kur'ân, Peygamber'in (s.a.a) sözüdür.
- 4) Allah, peygamberlerle tek bir şeydir.
- 5) Şeyhiyye fırkasının şeyh ve büyükleri Rukn-i Rabi'dir (dördüncü esastır).
- 6) İmam-ı Zaman, korkudan Hevr-u Galyayi âlemine kaçmıştır.
- 7) Adalet, Şia mezhebinin usullerinden değildir.

Onun kitaplarından birinde, halifelere saldırması, Kerbela'nın saldırıya uğraması ve oradaki insanların öldürülmesine sebep olmuştur. Elbette bu sırada sadece Şeyh Ahmed'in öğrencilerinden olan Seyyid Kazım Reştî'nin evine zarar gelmemiştir. Her halükarda o, belli bir süre sonra o zamanlarda Osmanlı devletinin yönetimi altında olan Hicaz'a gitti ve oranın hâkimleri tarafından korumaya alınarak saygı gösterildi.

O, hicri kameri 1241 yılında yaklaşık seksen yaşlarında vefat etti ve ondan sonra da Seyyid Kazım Reştî onun düşüncelerini yaymaya başlayarak "Keşfiyye" fırkasını kurdu.

Seyyid Kazım Reştî, hicri kameri 1212 yılında doğmuş ve 1259 yılında da vefat etmiştir. 20 yıl boyunca kendi takipçileri arasında Rükni Rabi olarak tanınmıştır. Mehdi'nin (a.s) kendi aralarında olduğuna inanmakta ve insanları hazırlamak için de tebliğcilerini çevre bölgelere göndermekteydi.

Bu inanç yüzünden onun öğrencilerinden birisi olan Ali Muhammed Bab, kendisinin "Bab-ı İmam-ı Zaman" olduğunu iddia etmiştir. Tabii ki

⁵ Rahmetli Sahib-i Cevahir ve Şerifu'l-Ulema Mazenderanî ve... onun küfrüne dair fetva veren alimlerin bir kısmıdır. *Hatemiyyet-i Peygamber-i İslâm*, s. 41.

o, sonraları bu iddiasıyla yetinmeyerek vaat edilen Mehdi'nin de kendisi olduğunu iddia etmiştir.¹

Bab, ilk yazılarında bazen Hz. Muhammed'in (s.a.a) kıyamete kadar son peygamber olduğuna ve on iki imamlara, özellikle İmam-ı Zaman'a (a.s) olan imanını açık bir şekilde söylemekteydi. Ama sonraları kendi önünü açmak için, kıyamete kadar peygamber gelmeyeceği konusunda, kıyametin gelmesinden maksadın kendisinin olduğunu eklemiştir.

Bahailer arasında özel bir yeri olan ve vahiy olarak algılanan "Beyan" adlı kitabında, Hurufiler ve Nekteviler'den ne kadar da çok etkilendiği anlaşılmaktadır.² Bu yüzden de Şeyh Ahmed İhsani'yi takip etmiştir.

O, "Beyan" kitabını ebcet harflerine göre ve sayılara tatbik (19 sayısı) ederek yazmıştır. O, bu kitabında her yılı 19 ay ve her ayı da 19 gün olarak bilmektedir.³ Kendisini ilk başlangıç ve Babullah (Allah'ın kapısı)⁴ olarak tanıtmakta ve hayat kelimesinin harfleri miktarınca olan (h+y=10+8) ilk on sekiz yarenini on dokuz kişiye ulaştırarak "Vahid" oluşturmaktadır. Çünkü vahid (bir), ebcet harflerine göre on dokuzla eşittir. O, bu yüzden Beyan kitabını birinci vahid, ikinci vahid ve... olarak ayırmaktadır.⁵ Elbette Beyan kitabının sonunda harflerin sözlük anlamlarında, 19 sayısının seçilmesinin sırrı hususunda şöyle gelmiştir: On dört masumlar İmam-ı Zaman'ın (a.s) dört vekili ve Bab'la beraber 19 kişidirler. Ama eğer Bab'ın kendisinin vaat edilen Mehdi olduğu iddiasına bakacak olursak, sayı şifrelerinde bir eksiklik olduğu görülecektir ve bunu düzeltmek için de başka çareler düşünmeleri gerekecektir.

O, cenneti, cehennemi, sırat köprüsünü, teraziyi ve saati kendine göre yorumlamaktadır. Ricat, imamet makamı, Allah'ın kendi veli kullarında

¹ *İntizar Dergisi*, 1. sayı, hicri şemsi 1380, Cafer Hoşnevis, s. 240-250; *Fırak ve Mezahib-i Kelamî*, Ali Rabbanî Gulpeyganî, s. 336-342; Şeyhiyye fırkasını öğrenmek için şu kaynaklara müracaat edilebilir: *Şeyh Ahmed İhsani'nin Hayatı*, yazar Şeyh Ahmed'in oğlu; *Tarih-i Nebil Zernedi*; Şeyhiyye İtiraz, Muhammed ibn-i Seyyid Salih Gazvinî Musevî; *Şeyhiyye, Babiyye ve Bahailiğin Ortaya Çıkışının Sırları*, Muhammed Kazım Halisi; *Keşfu'l-Murad*, Şeyhiyye inançlarının incelenmesi, Elif Hekim Haşimî.

² Hurufi ve Noktevi düşünceleri için bkz: *Hatemiyyet-i Peygamber-i İslâm*, s. 41-46.

³ *Beyanu'l-Vahidi'l-Hamis*, s. 18, tabii ki geriye kalan dört günü de şükretme ve bayram olarak belirlemiştir. *İslâm Dünyası Ansiklopedisi*, c. 4, s. 742.

⁴ Babullah kelimesi (باب الله) yedi harften oluşmaktadır ve Ali Muhammed de aynı şekilde (علي محمد) yedi harften oluşmaktadır.

⁵ *Hatemiyyet-i Peygamber-i İslâm*, s. 52-53.

zuhur ve hulul etmesi hususunda yaptığı açıklamalarda, Gulat, Karamite ve Şeyhiyye fırkalarından oluşan tabirler bulunmaktadır.⁶ O, namaz, oruç ve kible gibi İslâm'ın bazı ahkâmlarını değiştirmiştir.

Bahaî İnancı ve Mensuplarının Durumu

Soru

Bahailerin düşüncelerinin yanlış oluşu, necis olmalarının nedeni ve onların inançlarını saflıkla kabul edenlerin durumu hakkında açıklamada bulununuz.

Kısa Cevap

Bab adıyla tanınan Alimuhammed, ilk olarak 1847 yıllarında çok farklı inanç ve kurallar ortaya çıkarmaya başlamıştır. Sonraları onun düşüncelerini kabul eden ve daha da genişleterek Bahaîliği kuran Mirza Hüseyinali Baha'dır. Bu şahıs kitaplarında; kendisinin ve Alimuhammed Bab'ın gelmesiyle İslam dinin geçerliliğini yitirdiğini, İslami hükümlerin yürürlükten kalktığını ve Hz. Muhammed'in risaletinin sona erdiğini dile getirmiştir. Ayrıca kendisinin Bab'dan sonra kabul edilmesi gereken önder ve zuhurunun vaat edildiği kimse olarak kabul etmek gerektiğini söylemektedir.

Hüseyinali Baha'nın inancına göre, yüce Allah defalarca yeryüzüne inmiştir ve son inişinde önce Bab'da, sonra da kendisinde cismi özellik kazanmıştır. Yeni şer'i hükümler çıkarmak için de; insanın kızı, kız kardeşi ve diğer yakınları ile evlenmesini mubah, bevl, gaita, köpek, domuz vb. necisleri de pak bilmiştir.

Hâlbuki Bahaîliğin bu ve buna benzer inançlarından hiçbirisi sağlam delillerle desteklenmemekte ve kabul edilebilir bir nitelik taşımamaktadır, çünkü:

1- İslam dininde zuhuru vaat edilen Mehdi'nin özellikleri rivayetlerde belirlenmiş ve böylelikle her türlü kötü amacın önü alınmıştır. Bu rivayetlerde belirtilen hiçbir özellik Bab yahut Baha'da bulunmamaktadır.

2- Peygamber efendimizin (s.a.a) hatemiyeti ve son peygamber olduğu, ondan sonra bir peygamberin gelmeyeceği akli ve nakli delillerle

⁶ Hatemiyet-i Peygamber-i İslâm, s. 58.

ispatlanmış kesin bir inançtır. Kuran-ı Kerim, İslam peygamberi hakkında “Hatemu’n-Nebi” tabiri kullanmaktadır, yani Hz. Muhammed (s.a.a) diğer peygamberlerin risalet ve nübüvvetini sonlandırmıştır, artık ondan sonra hiçbir peygamber gelmeyecektir. Ayrıca İslamiyet, içerisinde hiçbir eksikliğin bulunmadığı mükemmel bir dindir, hem bu dini getiren peygamber bütün hakikatlere ulaşmıştı ve hem de bu dinin mensupları içerisinde her zaman bu hakikatlere ulaşan kimseler bulunmuştur. Ayrıca her türlü tahrif ten de korunmuştur. Demek ki, İslam dinini tamamlayacak yahut düzelterek yeni bir dine kesinlikle ihtiyaç duyulmamaktadır, zaten buna dayanarak şu düşüncüyü dillendirmektediriz: “İslam dini en mükemmel dindir, insanlık her asırda ve her zamanda tüm ihtiyaçlarının cevabını bu dinde bulacaktır ve ancak pratiğe dökmekle hidayete kavuşacaktır.”

3- Yüce Allah’ın bir cisimde bulunmasının, Baha gibi bir kimsenin bedeninde kendisini göstermesinin, batıl ve yanlış bir düşünce olduğu çok açıktır. Allah’ın cisimde olmayacağı inancı dinin zaruriyetlerinden ve bunu inkâr ettikleri için de necis olduklarına hüküm verilmiştir. Elbette Bahailiğe inana fakat sonra yanlış olduğunu anlayan kimse eğer tövbe eder Allah tarafından bağışlanacaktır. Bir daha bu tür yanlış ve batıl inançları, dile getirmesi caiz değildir.

Ayrıntılı Cevap

Bahailere göre Hüseyinali Baha’nın yazmış olduğu iki kitap çok önemlidir, onlar bu iki kitabı “şeriat ve vahiy” olarak telakki etmektedirler. Bu kitaplardan birincisi; *Kitab-ı İykan*’dır, sözde Bağdat’ta kendisine vahyedilmiştir. İkincisi; *Kitab-ı Akdes* ki, bunun da Akka’da kendisine vahyedildiğini iddia ediyor. Bu kitapların dışında yine bir takım yazıları ve mektupları bulunmaktadır, örneğin: *Kitab-ı Mübin*, *Kelimat-ı Mekkune*, *Heft Vadi*.

Mirza Hüseyinali’nin bu kitaplarda söylemiş olduğu ana inancı şu şekilde özetleyebiliriz: Kendisinin ve Bab’ın zuhuru ile İslam dini kaldırılmıştır, Hz. Muhammed’in risaleti sona ermiş ve onun yerine Cemal-ı Akdesi İlahi’nin risaleti ve hâkimiyeti başlamıştır. Kendisine vahyedilen bu iki kitap önceki tüm kitapları kapsamakta ve onları yürürlükten kaldırmaktadır, artık ahkâmla ilgili her konuda müracaat edilecek tek kitap onunkidir.¹ Allah, Hüseyinali Baha’nın bedeninde tecelli etmiş ve cismani-

¹ Mekatib-i Abdülbaha, c. 1, s. 343.

yet kazanmıştır, bundan sonrada defalarca bu şekilde bir bedende dünyaya gelecektir, ama bu Hz. Muhammed, Bab ve Baha'dan bin yıl sonra olacaktır, bin yıldan önce Allah tecessüm bulmayacaktır.²

Mübin adlı kitabında kendisini tanrıların tanrısı ilan etmektedir.³

Kitab-ı Akdes'te diyor: Allah'ın kullarına ilk farz kıldığı şey; vahyin kaynağının ve tecellisinin bilinmesidir ki oda benim. Ben, evrenin yaratılışında ve onun idaresinde Allah'ın yerinde bulunmaktayım.⁴

Ayyam-ı Ti'se kitabında doğumu hakkında şunları yazıyor: Lem yelid ve lem yuledin doğmuş olduğu bu sabahlara aferinler olsun.⁵

Kitab-ı İykan'da şöyle diyor: Eğer Hüseyin Beşreviye⁶ olmasaydı, Allah arşa oturmazdı.

Yine *Kitab-ı Mübin*'de İngiltere kraliçesine hitaben şunları yazıyor: Ey Britanya'daki Kraliçe! Rabbinin sesine kulak ver ki kâinatın efendisi ve kralıdır o. Aziz ve hakîm olan benden başka bir tanrınız yoktur.⁷

Abdulbaha'nın *Mektuplar* kitabında, Hüseyinali Baha'dan şu şiir nakledilmekte: Bütün ilâhlar, benim emrimin sızıntılarından ilâh oldular. Bütün rabler benim hükmümün esintilerinden rab kesildiler.

İsraki Haveri, *Rehik-i Mahtum* kitabında şunları yazıyor: Muhammed peygamberin nübüvvetiyle peygamberlik son buldu, buda artık peygamberin gelmeyeceğini bizzat Allah'ın Baha ile zuhur edeceğini gösterir.⁸

Bahâîlikteki İnançlar ve Kurallar

Bahâîliğin dinî vazifeleri *Kitab-ı Akdes*'te toplanmıştır, onlardan bazıları şunlardır:

- Babanın eşi hariç, yakınlar dâhil tüm kadınlarla evlilik yapılabilir: “Haram kılındı sizlere sadece babalarınızın eşleri.”⁹

² Hatemiyet-i Peyamber-i İslam, s.72 – 75.

³ Aynı, s. 229. Bu iddiasını yine 323. sayfada açıkça tekrar etmiştir.

⁴ *Kitab-ı Akdes*, s.1.

⁵ Aynı, s.50.

⁶ Hüseyin Beşreviye, Baha'nın Bab'a inanıp, onu kabul etmesini sağlayan kimsedir. *Danışname-i Cehan-i İslam*, c.4,s.733.

⁷ *Kitab-ı Mübin*, s.80.

⁸ *Rehik-i Mahtum*, c.1,s.78.

⁹ *Kitab-ı Akdes*, s.253.

- Evli birisiyle zina yapmanın cezası yoktur.¹

- Her şey pakdır, hatta bevl, gaita, köpek, domuz, sperm vb. pakdır, bunlar necis sayılmazlar.²

- Hac sadece erkeklere farzdır. O da Bağdat'ta Baha'nın yahut Şiraz'da Bab'ın evini ziyaret etmekle yerine getirilmiş olur.³

- Çocuk edinmek için evlilik farzdır. Eğer evlenen biri kendi eşinden hamile kalamıyorsa, bir başkasından yardım alabilir. Ancak yardım alacağı kimsenin Bahaîlerden olması gerekir.

- Altın ve gümüş tabakta yemek yemenin bir sakıncası yoktur, müzik helâldir, erkekler ipek elbise giyebilirler.

- Kible, Baha'nın kabrinin bulunduğu Akka şehridir.⁴

Ayrıca *Kitab-ı Akdes*'te şunları da okumaktayız: Bahaîler devlete, devlet başkanlarına ve hâkim sisteme itiraz etme hakkına sahip değillerdir, bunun yerine kalpler ve gönüllerle ilgilenmek gerekir.⁵

Dikkat edilmesi gereken bir nokta da; Bahaîlerin bulundukları her ülkede, oraya hâkim olan inanç sistemiyle kendilerini uyuşturmaya çalışmalarıdır. Örneğin, Hindistan'da Hindu inancında olan Allah'ın cisimde tecelli edip, bir beden de bulunması inancını daha çok kabullenmektedirler. Amerika ve Avrupa'da yaşayanlar eşitlik, insan hakları gibi değerleri ön plana çıkarmaktadırlar. Şintoların yanında birçok tanrıya inandıklarını söylemekteler, Hristiyanların içinde Allah'ın insan şeklinde yeryüzüne indiğini ve Müslüman toplumlarda da tevhidi kabul ettiklerini dile getirmekteler.⁶

Bahaîliğin Reddine Deliller

1- Mirza Hüseyinalı Baha'nın yukarıda getirmiş olduğumuz sözlerinden, onun açıkça Bab'a inandığını ve kaimiyetini kabul ettiğini görmekteyiz. Hâlbuki İslamiyet'te nakledilen güvenilir hadislerde, beklenen

¹ Aynı, s.300.

² Aynı, s.142.

³ Aynı, s.68.

⁴ Hatemiyet-i Peyamber-i İslam, s.82.

⁵ Kitab-ı Akdes, s.225.

⁶ Bkz: Hatemiyet-i Peyamber-i İslam, s.72- 85; Firek ve Mezahib-i Kelami, s.343-350.

Mehdi'nin özellikleri hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde belirtilmiştir.⁷ O özelliklerden bazıları şunlardır:

Babasının ismi Hasan'dır (hadis: 147), annesi kenizlerin efendisi ve üstün bir kadındır (hadis: 9), on ikinci ve son imamdır (hadis: 136), Hz. Ali'nin (a.s) evlatlarındandır (hadis: 214), Allah Resulünün (s.a.a) kızı Hz. Fatıma'nın (s.a) evlatlarındandır (hadis: 192), Hz. Hasan (a.s) ve Hz. Hüseyin'in (a.s) evlatlarındandır⁸ (hadis: 107), imam Hüseyin'in (a.s) evlatlarındandır (hadis: 185), Hz. Hüseyin'in (a.s) soyundan dokuzuncu evladıdır (hadis: 148), Hz. Zeynel Abidin'in (a.s) evlatlarındandır (hadis: 185), imam Bakır'ın (a.s) soyundan yedinci evladıdır (hadis: 103), imam Sadık'ın (a.s) soyundan altıncı evladıdır (hadis: 99), imam Kazım'ın (a.s) soyundan beşinci evladıdır (hadis: 98), imam Rıza'nın (a.s) soyundan dördüncü evladıdır (hadis: 95), imam Taki'nin (a.s) soyundan üçüncü evladıdır (hadis: 60), ve imam Taki'den (a.s) sonra imam olan Hasan Askeri'nin (a.s) oğludur (hadis:146) . Onun için iki gizlilik dönemi bulunmaktadır.

Bu gibi benzeri hadislerde zuhurunun vaat edildiği Mehdi'nin özellikleri tek tek buyrulmuştur ve bu özelliklerden hiçbirisi Bab ve Baha'da bulunmamaktadır, bu yüzden âlimlerimiz onların bu iddiasına sert bir şekilde karşı çıkmışlardır.

2- Hüseyinalı Baha, Alimuhammed Bab'ın kaimiyetini ve onun yeni bir din getirdiğini kabul etmekte, sonra Allah'ın bedeninde kendisini gösterdiğini ve başlı başına bir şeriat insanlığa sunduğunu söylemektedir. Oysa tüm Müslümanların ortak görüşüne göre; Hz. Muhammed (s.a.a) son peygamberdir ve ondan sonra ne yeni bir peygamber gelecek ve ne de yeni bir din. İslam âlimleri bu çok açık inanç için birçok nakli ve akli deliller getirmişlerdir.

Nakli Deliller:

Yüce Allah, Kuran'ı Kerim'de açıkça Hz. Peygamberin (s.a.a) “ Hatemen Nebiyyin “ olduğunu buyurmaktadır:

⁷ Bkz: Lütfullah, Safi Gulpeygani, İmamet ve Mehdeviyet, c.3,s.63- 70. Bu değerli ve bilimsel eserde Hz. Mehdi'nin (a.f) 40 özelliği sıralanmıştır ve bu özelliklerin hiçbirisi Bab ile uyuşmamaktadır.

⁸ İmam Bakır'ın eşi, imam Hasan'ın kızı Fatıma olduğu için bu yönden Hz. Mehdi imam Hasan'ın soyundan da gelmektedir.

“Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir, lâkin Allah’ın resulü ve peygamberlerin sonuncusudur (hatemen nebiyyin).”¹

Arap literatüründe “hatem” son veren anlamında kullanılmıştır, eskiler yüzüğün kaşına çizim yaparlardı ve onu mühürlemek için kullanırlardı, bu özelliğe sahip yüzüklere hatem denir, ama kaşı çizimsiz olan yüzükler için “fetehe” kelimesi kullanılır.²

İbn-i Kesir kendi yazmış olduğu tefsirde, bu ayetin tefsirini yaparken Peygamberden (s.a.a) bir hadis nakletmekte ve hatemun nebi oluşunu diğer peygamberlere bir üstünlüğü olarak buyurmaktadır.

Nehcül Belağ’a’da da kaç yerde Hz. Ali (a.s) Peygamber efendimizden (s.a.a) “hatemu resul” olarak bahsetmektedir.³

Bunların dışında Kuran’ı Kerim’de yine bazı ayetlerden nübüvvetin son bulduğuna dair delil getirebiliriz:

Bir: İslamiyet’in tüm zaman ve mekânlardaki insanlar için olduğunu bildiren ayetler.⁴

İki: İslam dinini tek ilahi hak din olarak tanıtan ayetler. Bu ayetlerden istisnasız diğer dinlerin, tüm zaman ve mekânlarda İslam’ın mukabilinde batıl olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Bahaîlerin: “Peygamberin hatemul enbiya olmasından maksat, diğer peygamberlerin ziynet ve süsü olduğudur” sözü tamamen yanlıştır, zira bu söz ne sözlük anlamıyla uyuşmakta ve ne de müfessirlerin, sahabelerin anlamalarıyla bağdaşmaktadır.⁵

Ayrıca Allah Resulünün (s.a.a) buyurmuş olduğu hadislerden de şu anlaşılmaktadır: İslam peygamberinden sonra başka bir peygamber olmayacaktır. Bunu beyan eden rivayetlerde, Bahaîlerin başka anlamlara yoracağı hatem kelimesi de kullanılmamıştır.⁶ Örneğin Hz. Peygamber (s.a.a), Hz. Ali’ye (a.s) hitaben şöyle buyuruyor: “Ya Ali! Sen bana Harun’un Musa’ya olan nisbeti gibisin, fakat benden sonra peygamber gelmeyecektir.”

¹ Ahzap- 40.

² İrabu’l-Kuran Ve Beyanihi, c.3,s.44; Akrebu’l-Mevarid, c.1,s.257 ve c.3,s.319.

³ Nehc’ül Belağ’a’nın 71, 172 ve 133. hutbeleri.

⁴ “Âlemlere uyarıcı olsun diye...” (Furkan,1). “Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik...” (Sebe,28).

⁵ el- Mizan, c.16,s.345.

⁶ Bu konuda Peygamberden (s.a.a) çok fazla rivayet bulunmaktadır, öyle ki Mir Hamid Hüseyin *Abakat* eserinde başlı başına bir cilt ayırmıştır.

Akli Deliller:

İnsanoğlu yaratılışı ve fitratı gereği Allah'ı arayan bir varlıktır.⁷ Lakin bu fitrat sayesinde kabul edilen her dinin, hak olacağı diye bir şey söz konusu değildir. Fitrat sadece Allah'ı bulma ve ona tapınmaya doğru bir eğilimdir, hakkı bulmak için fitratın yanı sıra basiretten de yararlanılmalıdır. Yüce Allah insanoğlu için iki çeşit peygamber göndermiştir; bunlardan biri her insanda bulunan akıl, diğeri de dışarıda bulunan peygamberlerdir. Peygamberler, aklın yetersiz olduğu yerlerde ona yardımcı olmak, aklın ulaşamadığı öğretilere insanı ulaştırmak için gelmişlerdir.⁸ Peygamberler hidayetin açık yolunu bizlere göstermek için gelmişlerdir.⁹

Fakat peygamberler iki kısıtlama ve bir tehlike ile karşı karşıyadırlar; bu kısıtlamalardan birincisi bizzat o peygamberden¹⁰ ve ikincisi de muhataplarından¹¹ kaynaklanmaktaydı. Tehlike ise, getirmiş olduklarının tahrif edilip, değiştirilmesidir. İşte bu yüzden gelen yeni din eski dini tamamlayan ve onu düzenleyendir, demek ki peygamberler birbirlerini tamamlamaktadırlar. Öyleyse tüm peygamberlerin en üstünü, ilahi öğretide doruklara ulaşmış bir peygamber geldiğinde artık peygamberlik sona ermiştir, çünkü ondan daha üstün ve onu tamamlayacak başka hiçbir peygamber bulunmamaktadır. Peygamberler ümmetlerinin önderleriydi ve O (s.a.a) peygamberlerin önderi. Diğer taraftan Peygamberimizin (s.a.a) ümmetinden hiç olmazsa bir grubu; akli ve kültürel yönden üstün öğretileri olduğu gibi alabilecek kapasitedeydiler.¹²

⁷ Bu düşüncenin; Kurani, akılsal, tarihsel ve psikolojik delillerini, araştırmacı- yazar Mehdi Hadevi'nin yazmış olduğu *Baverha Ve Porseşha* kitabında, s. 17- 21'de bulabilirsiniz. Ayrıca bkz: Allame Meclisi, *Biharu'l Envar*, c.8,s.1,h.1.

⁸ *Baverha Ve Porseşha*, s.46- 58.

⁹ Aynı, s.21- 24.

¹⁰ Peygamberlerin hepsinin makamı ve derecesi bir değildi, bu yüzden ilahi öğretileri almakta bir takım sınır ve kısıtlamalar içerisindeydiler.

¹¹ Peygamberlerin muhatapları, sadece bilgi, akli kabiliyet ve yetiştigi kültür oranında ancak o peygamberin öğretilerinden yararlanabilmekteydiler. Zaten daha fazlasını kaldıramazlardı, bu yüzden peygamberler muhataplarının anlayamayacağı hakikatleri söylemezlerdi. Aynı, s.24.

¹² Son din, hem kendi döneminin insanların kültürel ve akli kapasiteleriyle yakından alakalıdır ve hem de gelecek nesillerinkiyile. Dolayısıyla son dinin değiştirilmekten koruyup ve olduğu gibi kavrayarak gelecek nesillere aktarmayı başaracak kimseler bulunacaktır. Bunu genel olarak düşünmek ve her insanın tek başına dine müracaat etmesiyle onu anlayacağını ve koruyacağını düşünmek doğru değildir. Öyleyse hatemiyetin ve bir dinin son din olmasının nedeni; muhataplarının fikri yönden

Bu iki kısıtlamanın ortadan kalkmasıyla, İslam tüm mesajını yani ilahi hidayetin hepsini sunabilmiştir (bir kısmını da önceki peygamberler sunmuştu). Bu da İslam'ın mükemmel¹ ve son din olduğunu gösterir. Diğer taraftan tahrif tehlikesi bulunmaktaydı, öyleyse son din tahriften ve gelecek zamanlarda değişime uğramaktan korunmuş olmalıdır. İslam dini tahriften korunmayı da iki faktör ile gerçekleştirmiştir:

Bir: Asıl kaynağın tahriften korunması.²

İki: Her dönemin ihtiyaçlarına cevap vermek için doğru yöntemlerin belirlenmesi. Bu yöntemleri bilen herkes ana kaynaklara müracaat ederek gereksinimleri karşılaya bilir.³

Tüm bunlardan çıkaracağımız sonuç; İslam dininin mükemmel ve insanlık için yeterli bir din olduğudur, dolayısıyla son dindir ve yeni bir dine yahut peygambere gerek duyulmamaktadır.

3- Hüseyinali Baha sadece yeni bir din ve şariat getirdiği iddiasıyla yetinmemiş, üstelik bir de Allah'ın kendisinde hulul ettiğini söylemiştir. Açıkça Allah'ın bir bedende var olacağını ve cismi özellikler kazanacağını söylemiştir. Bu asılsız sözlerin yanlış olduğu o kadar açıktır ki, delil getirmeye bile gerek duymuyoruz.

Velhasıl Bahaîliğin bu tür inançları Müslümanların, onların dinin zaruriyatını inkâr ettikleri kanısını taşımalarına neden olmuştur.⁴ Dinin zaruriyatını inkâr eden kimse kâfir hükmündedir, kâfir ise necistir.⁵ Bu delilden başka, fıkıh kitaplarında kâfirlerin necis olduklarına dair diğer deliller genişçe işlenmiştir.⁶

Yüce Allah, kim olursa olsun kullarının her türlü günahını affedendir. Bahaîliğe inan ve onları yanlış görüşlerini kabul eden kimse, eğer tövbe eder, o düşünceleri bırakır ve İslami inançları kabul ederse, şüphesiz Allah

mükemmel olmaları ve artık dine ihtiyaç duymamaları yahut o öğretileri anlamak için artık peygambere gereksinimleri olmaması değildir.

¹ Mükemmel din; insanların her zaman ve her mekânda karşılaştıkları tüm ihtiyaçlarına cevap verebilen dindir. İslam dini bu özelliği kendisinde bulunduran yegâne dindir. Bkz: Baverha ve Porseşha, s.59- 81.

² Bkz: Mebani-i Kelami-i İctihad, Mehdi Hadevi, s.45- 59.

³ Merhum İmam Humeyni, bu yöntemin adını "Fıkıh-i Cevahiri" yahut "Fıkıh-i Sünneti" olarak buyurmaktadır. Bkz: Baverha Ve Porseşha, s.28- 31.

⁴ Mecme Fıkhi İslami, s.84- 85.

⁵ İmam Humeyni, Tehrir'ul Vesile, c.1,s.118- 119.

⁶ Muhammedali Girami, el-Muallegat Alal Urvetul Vuska, c.1,s.86-90.

affedecektir. Fakat sonra Bahâilîğin inançlarını başka yerlerde itiraf etmesi ve bu inançları dile getirmesi doğru olmadığı gibi, caiz de değildir.⁷

Bakî Mezarlığını Ziyaret ve Ağlamak

Soru

Bakî Mezarlığını ziyaret edenler ve bunların içerisinde özellikle İranlılar niçin ağlıyorlar?

Kısa Cevap

Bu soruya cevap verebilmek için öncelikle ağlamanın içyüzünü ve nerelerde, nasıl ağlandığını bilmemiz gerekmektedir.

Ağlamanın bir dış ve bir de iç yönü bulunmaktadır; öncelikle insanın iç dünyasında bir takım duygusal ve psikolojik etkileşimler olur, bununla birlikte beyinde bazı hareketler oluşur ve bu gözden yaşların dökülmesi olarak kendisini gösterir.

İnsanın bu şekilde psikolojik yönden etki altında kalıp, ağlamasının çeşitli nedenleri olabilir, genelde şu sebepler zikredilmiştir: Çok sevdiği bir şeyi yahut kimseyi kaybetme sonucu, inancından kaynaklanan bir sebeple, mükemmelliği isteme dolayısıyla, zulme maruz kalmışlar için, başarısızlık nedeniyle, sevinçten, ayrılıktan ve manevî gelişim için ağlanılmaktadır.

Ehl-i Beyt dostlarının Bakî kabristanında, İmamları için ağlamaları; bir çocuğun oyuncasını kaybetmesinden yahut birinin iflas etmesinden dolayı ağlaması gibi değildir. Şialar; manevî gelişim, kemale ulaşma ve ilahî hoşnutluğu kazanmak için böylesine gözyaşlarını dökmektedirler. Aslında bu hüznün, Ehl-i Beyt mektebinin ne kadar sosyolojik yönden gelişmiş olduğunu gösterir. Bu üzüntü, hakka karşı yapılan zulümler için üzülmüdür, bu ağlamalar korkudan, zayıflıktan ve acizlikten dolayı değil, âşık birisinin bazen sevdiğine kavuşması ve bazen de ondan ayrı olması nedeniyle. Ağlamak, gözlerden yaşlar akıtmak, kalbin yumuşak olduğunu gösterir, kalbin taşlaşmadığının nişanesidir ve dökülen yaşlar aslında zalimlerin mazlumlara yapmış olduğu zulümlere bir çeşit itirazdır.

⁷ Bu konu hakkında ayrıca bakınız: Prof. Abdülbaki Gölpınarlı, 100 Soruda Tarikatlar.

Sürekli mükemmelliğe ulaşma arzusu içinde olan kimsenin ağlamasıdır ve “niçin bizi mükemmelliklere ulaştıracak insanları elimizden aldınız” ın hüznü ve üzüntüsüdür.

Bu tür ağlamaların içsel yönden faydası; bir yönden uyanış gerçekleştirmesi ve diğer yönden insana huzur, lezzet, mutluluk, keyif vermesidir. Bu ağlamalar sonucu, kalp her ne kadar perişan olsa da diğer taraftan içsel şühut ile gelen büyük bir mutluluk vardır. Mutluluğun yanı sıra insanda tanıma, doğru davranış ve sevginin çoğalması gibi değerleri de oluşturmaktadır. Sonuçta ise örnek alınan insan gibi olma ve istenilen özellikleri kendinde oluşturma azmi elde edilmektedir.

Dış yönden faydası ise; peşi sıra siyasi ve sosyolojik gelişimi getirmesidir. Toplumsal olaylar karşısında kayıtsız kalmamayı insana öğretmektedir. Ayrıca bu ağlamalar, kimin safında yer aldığını gösterme, kimi sevdiğini ve kimden nefret ettiğini de belli etmedir. Ağlamak, ideallerin korunmasını sağlar, beğenilen değerlere ağlamak, onları her an canlı tutmak ve unutulmasının önünü almak demektir.

Sonuçta şöyle diyebiliriz: Ağlamanın en büyük faydası öz Muhammedî İslâm'ın korunması ve sürekli zulüm ve haksızlık ile savaşmaktır, işte bu Şia'ların Bakî kabristanında, Ehlibeyt İmamlarının yanında ağlamalarının nedenidir.

Ayrıntılı Cevap

Bu soruya cevap verebilmemiz için, öncelikle ağlamanın mahiyeti, nerelerde-nasıl ağlanıldığı, Şia'nın matem merasimleri ve ağlamaya bakışı gibi konuları fazla uzatmadan incelememiz gerekmektedir.

Ağlamanın Çeşitleri

Ağlamak içsel ve dışsal olarak iki boyuttan oluşmaktadır. İçsel boyut psikolojik durum ve duygulardan kaynaklanmakta, dışsal boyut ise bunun sonucu olarak gerçekleşen fizyolojik durumdur. İnsanın dış etken yahut düşünmek gibi iç etken sonucu duygulanması ve duyguların beyni çalıştırarak, gözyaşı bezlerine emir vermesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda gözden yaşlar akmakta ve bu duruma da ağlama denilmektedir.

Fakat ağlamanın içsel boyutunun (duygusal etkiler) birçok nedeni olabilir, dolayısıyla ağlanmanın da çeşitli kısımları bulunmaktadır:

1- İnsanın doğal olarak kendisine bağlı olan şeyleri sevmesinden kaynaklanan ağlama: insan çok sevdiği bir şeyi kaybettiği zaman elinde olmadan ağlamaya başlar.

2- İnsanın inancından kaynaklanan ağlama: Bazen de inancı gereği ve sahip olduğu dünya görüşünden kaynaklanarak ağlar. Örneğin inançlı bir Müslüman, Allah'ın huzurunda durduğu zaman geçmişte işlemiş olduğu günahlarını, yapmış olduklarının hesabının ağırlığını ve nasıl olurda Allah'a karşı böyle bir yanlış yapabildiğini düşünerek ağlamaya başlar.¹ Bu çeşit ağlama insanın geçmişi nedeniyle geleceği için ağlamasıdır. Tövbe ve münacat esnasında ağlamalar bu türdendir.

3- Mükemmelliği isteme dolayısıyla oluşan ağlama: Mükemmel olmak isteyen kimse, kendisini bu kemallere ulaştıracak kimseyi (Peygamber ve masum İmam'lar gibi) kaybetmesi nedeniyle üzüldür. Zira varlığımızın derinliklerinde kemalleri övmekte, onları bulmakla mutlu ve kaybetmekle mahzun olmaktayız.² Ümmü Eymen Allah Resulü'nün (s.a.a) vefatından sonra çokça ağlıyordu, ikinci halife: "Niçin böylesine ağlıyorsun, Resulullah Allah'ın katında değil mi?" dedi, o da ağlamasının nedenini şu şekilde açıkladı: "Benim ağlamamın nedeni, artık vahyin kesilmiş olması ve bir daha vahye ulaşamayacağımızdandır."³

4- Zulme maruz kalmışlar için ağlama: Kalbi taşlaşmamış ve hala temiz duygulara sahibi olan her insan; soğuk bir kış gecesinde, babasından ayrı annesinin kucığında acıyla can veren bir bebeği gördü mü ister istemez ağlayacaktır. Elbette insanî duyguları kalbinde barındıran kimse; çölün ortasında günlerce susuz olan altı aylık bir bebeğin, babasının

¹ İmam Seccad (a.s) buyuruyor: "En beğenilen gözyaşı, gece karanlığında samimice Allah korkusundan dökülen gözyaşısıdır." *Biharul-Envar*, c. 9, s. 329, Babu Fadlil-Buka) İmam Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır: "Ne mutlu Allah'ın emirlerini uygulamak için yönelenlere ve ne mutlu işlemiş oldukları günahlar için ağlayanlara." *Nehcü'l-Belağa*, hutbe: 176. Hiç şüphesiz bu ağlamalar insanın dünya görüşüne bağlıdır ve sadece Allah'a ve ahiret gününe inananlar için geçerlidir.

² Tevbe Süresinin 92. Âyetinde bazı kulların şu özelliği buyrulmaktadır: "Ey Resulüm! Binek temin etmen için sana geldiklerinde: 'Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum' deyince, harcayacak para bulamamaları sebebiyle gözyaşı döke döke dönüp gidenleri de kınamak doğrudur."

³ *Delailu'n-Nübüvve*, Beyhakî, c. 7, s. 266.

kucağında, boğazının okla parçalanmasını ve su yerine kan içtiğini duyduğu zaman elinde olmadan ağlayacaktır. Acaba hangi insan, bu tür çileler karşısında duygulanmaz ve gözlerinden yaş akıtmaz? Tabi insan olan herkes duygulanacaktır. Bu ağlamalar zalimin mazluma yaptıkları ve mazlunun başına gelenler içindir.

5- Başarısızlık ve aciz kalma nedeniyle ağlama: Bazen de insan bir işte başarısız oldu mu yahut büyük bir yenilgiyle karşılaştı mı, büyüklüğünü kaybederek zelilce ağlamaya başlar. Bu çeşit ağlama özgüveni olmayan, zayıf insanların yaptığı bir iştir. Saib Tebrizî'nin şu şiiri buna deşinmektedir:

Mumun ağlaması kelebeğe yas tuttuğı için değıl,
Sabah yakın, oysa daha karanlık geceler onu beklemede.

6- Mutluluk ve sevinçten ağlamak: Karamsarlık ve tamamen ümidi kestikten sonra birden isteklerin gerçekleşmesiyle insanda oluşan duygusalıktan kaynaklanmaktadır. Evladını kaybetmiş bir annenin yıllar sonra onu bulduğı anda ağlaması yahut çok sevdiğinden ayrı olan birisinin kavuşma anında ağlaması bu türdendir.¹

7- Ayrıılık dolayısıyla ağlama: Âşık insan sevdiğinden ayrı olduğundan ve ona kavuşamadığından gözden yaşlar akıtır. Hafız bir şiirinde şöyle diyor:

Ağlamaktan gözbebeklerim kanlar içinde
Gör iştiyakınla halk ne haller içinde
O sevgili gözüm önünden gitti gideli
Etrafım Ceyhun ırmağına döndü.

8- Merhamet ağlayışı: Düşünürlerin dediğine göre, insanın en önemli yönlerinden birisi duygularının olmasıdır. Duygusuz insan yani aslında insan değildir. Bir ömür evlatlarının yanı başında olan, ancak bir defa dahi onları şefkatle okşayıp öpmeyen bir baba, Allah'ın rahmetinden uzak kimsedir. Bir kişi, Peygamber'in (s.a.a) huzurunda "Ben çocuklarımı şimdiye kadar hiç öpmedim" dedi. Allah Resulü (s.a.a) cevabında şöyle buyurdu: "Merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez." ² Oğlu İbrahim

¹ "Cafer b. Ebu Talib, Habeşistan'dan Medine'ye döndüğünde Resulullah (s.a.a) onu karşılamaya gitti. Onu gördüğü için sevinçten ağladı." Biharu'l-Envar, c. 21, s. 24.

² Mizanu'l-Hikme, c. 10, s. 700; Biharu'l-Envar, c. 43, s. 282-283.

öldüğü zaman ağladığında, niçin ağladığını sorduklarında ise buyurdu: “Bu ağlayışım hoşnutsuzluk ağlayışı değil, merhamet ağlayışıdır ve merhameti olmayana Allah da merhamet etmez.”³

9- Yalandan yapılan ağlama: Bu tür gerçekçi olmayan ağlamalara “timsah gözyaşları” denilmektedir.⁴

Ağlamadaki Hedef

Yukarıda saymış olduğumuz ağlamanın tüm çeşitleri; siyasal, kültürel ve dini hedefler doğrultusunda yapılabilir. Örneğin Ehlibeyt İmamlarının yaşamları esnasında ağlamaları, aslında hâkim yönetime karşı yapılan bir çeşit soğuk savaş niteliğindeydi, bu şekilde yönetimden hoşnut olmadıklarını göstermekteydiler. İnsanların zihninde “Niçin bu büyük insanlar, Peygamber’in (s.a.a) evlatları hoşnutsuzlar?” sorusunu uyandırmak için ağlıyorlardı.

Tarih, Peygamber’in (s.a.a) biricik kızı Fatma Zehra’nın (s.a) babasından sonra çok ağladığını yazmaktadır. Hz. Zehra gerçek İslâmî emirleri açıklamak, insanları bilgilendirmek, toplumları uyandırmak, zalimlerin gerçek yüzünü ortaya çıkarıp, hakkı gasp edenlerin maskesini düşürmek için gözyaşı döküyordu. O kutlu insanın ağlamasının sırrı budur. Fatma’nın (s.a) ağlayış seslerini duyanlar, ister istemez hemen soruyorlardı: “Ne oldu Fatma’ya, niçin bu kadar üzgün, niye ağlıyor? Oysa Resulullah *‘Fatıma’yı üzen beni üzmüştür’* diye buyurmuştu, kim Fatma’yı üzdü?”⁵

Hz. Ali de halka bu soruların cevabını veriyordu, onları bilgilendirip, gerçekleri açıklıyordu. Bu yüzden gece, Hz. Fatma’nın sürekli altında ağladığı ağacı kestiler. Fakat Hz. Ali (a.s) bir gölgelik yaptı ve Hz. Zehra (s.a) orada ağlamaya devam etti. Yoldan gelip gecenler de onun bu halini görüyorlardı. İşte bu çeşit ağlama aslında siyasi ağlamadır, hâkim

³ Biharu’l-Envar, c. 23, s. 151.

⁴ Buraya kadar sıralamış olduğumuz ağlamanın çeşitleri her ne kadar genel olsa ve bazen bazıları diğerinin içinde bulunsun da, konunun daha iyi anlaşılması ve asıl nedenin daha iyi kavranması için bu şekilde belirtilmiştir.

⁵ Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur: “Fatıma benim bedenimin bir parçasıdır, onu sevindiren beni sevindirmiştir ve onu üzen beni üzmüştür, Fatıma benim için en kıymetlidir.” Biharu’l-Envar, c. 43, s. 23; Sahih-i Muslim, c. 5, s. 54. “Şüphesiz Allah, Fatıma’nın gazabıyla gazaplanır ve Fatıma’nın razı olduğuna razı olur.” Kenzu’l-Ummal, c. 12, s. 111; Biharu’l-Envar, c. 43, s. 19.

yönetimin gasıp olduğunu gösteren ağlamadır. Bu yüzden şunu söylemekteyiz: Fatıma'nın (s.a) gözyaşları, Ali'nin (a.s) kılıcının destekçisiydi.

Bakî bu hüznüleri ve dökülen o gözyaşlarını yeniden insana hatırlatan yerin adıdır. Bakî, Zehra'nın çektiği dertlerin göstergesidir; o üstün kadının acılarının nişanesi. Kalp gözü açık her insan, Bakî kabristanına baktığında Hz. Zehra'nın (s.a) ve diğer imamların (a.s) İslâm yolunda nasıl acılar çektiğini görecektir. En kıymetlilerimizin çekmiş olduğu bu acıları hatırlayan gönüller nasıl olurda ağlamadan durabilir?

Öyleyse Şia'ların Bakî kabristanında, İmam'ları için ağlamaları; bir çocuğun oyuncakını kaybettiğindeki ağlaması yahut çok zengin birinin iflas ettiğinden dolayı ağlaması gibi değildir. Şia'lar, manevî gelişim, kemale ulaşma ve ilahî hoşnutluğu kazanmak için böylesine gözyaşlarını dökmektedirler. Aslında bu hüznü, Ehl-i Beyt mektebinin ne kadar sosyolojik yönden gelişmiş olduğunu gösterir. Bu ağlamalar, hakka yapılan zulümlere üzülmünün dışa yansıması ve Şia'ların nasıl da kemale ulaşmak istediklerinin göstergesidir.

Bu ağlamalarımız bir yönden İmam'larımız için, diğer yönden ise kendimiz içindir. Allah Resulü risaleti karşılığında hiçbir ücret istemedi, yalnızca Ehl-i Beyti'nin sevilmesini istedi. Onların suçu, Peygamber'in emneti olmaları mıydı? Neden bu kadar zulüm ve işkence gördüler? Niçin o eşsiz insanlara bunca eziyet ettiler ve niçin bırakmadılar tüm güzellikleri kendilerinde toplayanlardan güzellikleri öğrenelim?

Velhasıl Şia'nın bu şekilde ağlaması, mazlumun başına gelenlere ağlamadır, faziletleri istemekten kaynaklanmakta ve kökleri inançlarımızda yatmaktadır. Lakin yanlış anlaşılmasın, bu ağlayışlar zayıflık ve acizliğin göstergesi, insanı tembelleğe iten ağlayış tarzı değildir. Bilakis insanı uyandırmakta, harekete geçirmekte ve güce güç katmaktadır. Bu ağlayışlar peşi sıra düşmana karşı nefret ve dosta karşı sevgiyi getirmektedir, kesinlikle acizlik değildir. Çünkü:

Zalimleri karşısında acizliğini gösterme
Yanık gözyaşların devasa ateş olur.

Ağlayışlarımız bir taraftan, o üstün ve her şeyden çok sevdiğimiz insanlardan ayrı olduğumuz içindir.¹ İmam Hüseyin'i (a.s) hatırladığımızda

¹ Hz. Yakub, oğlundan ayrı olduğu için o kadar ağladı ki sonunda gözleri görmez oldu. İmam Seccad (a.s) çok ağlıyordu ve kendisine itiraz edenlere şu cevabı veriyordu:

gözyaşlarıyla birlikte “Keşke bende sizle birlikte olsaydım”² diyerek, ayrılığın acısını hissetmekteyiz.

Diğer taraftan da coşku gözyaşlarıdır; yiğitçe savaşı, sürekli başı dik duran, dıştan bakıldığında esir olarak görülseler de aslında en özgür insanların bu halleri ve konuşmaları ağlamaya neden olur.

Bazen de merhametten kaynaklanmaktadır. Nasıl olur da bir insan, Kербela’da işlenen o cinayetleri duyup da gözünden yaşlar boşalmaz? En taş kalpliler bile Kербela faciasını duyduklarında ellerinde olmadan ağlayacaklardır.

Ağlamanın Faydaları

Ağlamanın bir dış yönü ve bir de iç yönü bulunmaktadır. İnsan ağlaması sonucu hem dış yönden ve hem de iç yönden bazı faydalara ulaşır. Onları şöyle sıralaya biliriz:

İçsel Faydaları:

1- Belirttiğimiz gibi ağlamak, içsel heyecanların dışa yansımadır. Eğer birinci kısım olan kandırma amaçlı yahut acizlikle yapılmazsa psikolojik rahatlığı peşi sıra getirecektir.³ Gerçekte kalbin cilasası hükmündedir.

Bu şekilde heyecanları boşaltmaya çalışmak, insanın üstün döngüsüyle alakalıdır. İnsan mükemmel olma peşindedir ve mükemmel olmadığını anladığında heyecanlanmaya başlar. Zulüm ve haksızlığın olmamasını istemekte ve olduğunu gördüğünde etkilenir. İlahi bereket ve nimetlerin kendisinde ve başkalarında olmasını ister, bunları hatırladığı zaman da heyecanlanıp ağlar. Eğer ağlamalar bu şekilde ve bu nedenle gerçekleşirse; ümit verici, harekete geçirici, stresten⁴ uzaklaştırıp, sakinleştirici olacaktır. Demek ki ağlamak, insan yaşamında beğenilmeyen bir davranış

“Yakup oğullarından birinin ayrılığında o kadar ağladı ki gözleri görmez oldu. Oysa Yusuf’un yıllar sonra kendisine geleceğini ve ona kavuşacağını biliyordu. Peki, ben nasıl ağlamayayım...” A’yanu’s-Şia, Seyyid Muhsin Emin, s. 72.

² Mefatihü’l-Cinan, s. 779.

³ Bazı psikologlara göre hatta bu amaçla yapılan ağlamalar bile insana huzur vermektedir.

⁴ Bazıları şöyle bir itirazda bulunmuşlardır: Şia’ların yapmış oldukları yas merasimlerinde ağlamak ve üzüntü hâkim, bu ise beğenilmeyen bir özelliktir, insanı strese sokup, psikolojik yönden rahatsız olmasına neden olmaktadır.

niş değildir. Aksine tedavi edici nitelik taşımaktadır.¹ Masum İmam'lar için düzenlenen yas merasimlerine katılanlar ve orada ağlayanlar, sonrasında tarif edilmez bir mutluluğa ve huzura ulaştıklarını söylemektedirler. Çünkü bu ağlamanın nedeni ahiret ve mazlumun mazlumiyeti içindir.

2- Ruhi heyecan ve etkenler, insanın marifetini çoğaltmakta, araştırmaya itmekte ve konu hakkında daha fazla bilgiye ulaşmasını sağlamaktadır.

3- Duygu ve marifetin artmasıyla birlikte; bireyin o duygu ve marifet doğrultusunda hareket etmesine neden olacaktır.

4- Ağlamanın dördüncü faydası ise; ağlanılan kişi yahut konuyla bir süre sonra uyum içinde olması ve onun rengine bürünmesidir.

5- Ağlamak, o konuya olan sevgi ve bağlılığın artmasını sağlayacaktır. Şüphesiz birisinin başına gelenler için ağlamak o kişi ile bir bağın olduğunu gösterir. Zira insan tanımadığı ve bilmediği kimse için üzülmez.

6- Mükemmel insan her yönden kendisini geliştiren insandır. İnsanın sadece bir yönünün gelişip, diğer bir yönünün gelişmemesi onun eksikliğinin göstergesidir. Zihinsel ve fiziksel noktada gelişim ne kadar

Cevap: Bilimsel açıdan ve özellikle de psikolojik yönden her çeşit üzüntü ve üzgün olmak, beğenilmeyen bir tavır olarak kabul edilmemektedir. Üzüntü uzun süreli, şiddetli ve belli bir sebep olmaksızın olduğu takdirde bir hastalıktır. Acı verici olaylar karşısında bir süreliğine üzülmek ve sonrasında yine günlük faaliyetlere devam etmek çok normaldir. Normal olmayan, işlerin kontrolden çıkması, üzüntünün devam etmesidir. Böyle bir insan, yasının esiri olmuştur, zamanın geçmesiyle de üzüntüsü azalmamaktadır. Üzülmeye hastalık derecesine vardığını, ancak aşağıdaki belirtileri gördüğümüz takdirde söyleyebiliriz: 1-Sağlığın bozulması. 2-Toplumdan uzaklaşma. 3-Kendini değersiz hissetmek. 4-Günah duygusuna kapılmak. 5-İntiharı düşünmek. 6-Hedefsiz ve amaçsız davranışlarda bulunmak. 7-Üzüntü emarelerinin uzun süreli oluşu. 8-Bu belirtilerin aniden ortaya çıkması.

Bu belirtilerin hiçbiri Ehl-i Beyt İmam'larının yasında ağlayan Şia'larda bulunmamaktadır. Bilimsel ve psikolojik açıdan masumlar için yas merasimleri düzenleyip, ağlamak çok normal bir davranıştır. Bkz: *Encümeni Revanşınası-i Amerika*, Tercüme; Muhammed Rıza Niku, s. 564- 602, 88- 96.

¹ Mevlana bir şiirinde şöyle diyor:
Ağlamak tüm dertlerin devasıdır
Ağlar göz, ilahi feyzin menşeyidir
İncinin ağlayışı denizin rahmetidir
Gözyaşları cennetin kılıdudur.
Bulut ağlamasa çimenler güler mi?
Bebek ağlamasa hiç süt içer mi?

gerekliyse, duygusal yönden gelişim de o kadar gereklidir. Bunu gerçekleştirecek olan da ağlamadır.

Hız. Ali'ye (a.s), Yahudi bir kadına zulüm edildiğı ve ayağındaki hal-halın zorla alındığı haberini verdiler. İmam buyurdu: “Eğer bir insan bu haberi duyduğunda, üzüntüden ölse asla kınanmaz.”²

Dışsal Faydaları:

1- Ağlamak zulüm ve haksızlığa karşı durmadır: Çoğu zaman bir damla gözyaşı büyük hedeflerin göstergesidir. İmam Hüseyin (a.s) ve yaranlarıyla birlikte olduklarını, onların safında yer aldıklarını, düşmandan nefret ettiklerini anlatmak için; kimi konuşma yapar, kimi de şiir okur, hamaset yapar. Fakat bunların içerisinde en gerçekçi ve en doğru olanı yaşanan bu acı olaylar karşısında safını ve hedefini bir damla gözyaşı ile gösterendir. Bu kimse, o üstün insanlarla gönül bağı kuran ve zalimlere karşı savaşı ilan edendir. Elbette bu şekilde ağlamak için hiç şüphesiz öncelikle imamların hedef ve düşüncelerini bilmek gerekir.

2- Ağlamak öz Muhammedî İslâm dinini korumaktır: Şia'ların, Peygamber'in (s.a.a) emaneti ve risaletinin karşılığı olan masum İmam'lar için ağlaması, Hız. Zehra'nın mazlumiyetinde gözyaşlarına boğulması, İmam Hüseyin'e (a.s) ve Bakî kabristanındaki mazlumlara için ağlaması, Peygamber'in (s.a.a) getirmiş olduğu hak İslâm dininin koruyucusudur.

İmam Humeyni (r.a) şöyle buyuruyor: “İmam Hüseyin'in (a.s) kıyamını koruyan bu ağlamalardır. Hiçbir hareket ve mektep, sine vuranları ve ağlayanları olmadıkça asla devamlılık gösteremez.”³

Şehit Mutahharî bu konu hakkında şöyle diyor: “Gençlerden biri bana şunu sordu: ‘İmam Hüseyin'in mektebinin korunması için mer-siyelerin okunması ve ağlanması şart mıdır?’ Dedim ki: Evet, bu şartı masum İmam'larımız bize buyurmuşlardır. Felsefesi de şudur; bir mektep duygu olmaksızın ruhlara ve gönüllere etki edemez. Sadece düşünce ve felsefeden oluşan mektepler devamlılıklarını da koruyamazlar. Etkili ve kalıcı mektep, içinde duyguların da olduğu mekteptir. Hiç şüphesiz İmam Hüseyin'in (a.s) mektebi akıl, felsefe ve mantık mektebidir. Fakat

² Nehcü'l-Belağa, hutbe: 27.

³ Sahife-i Nur, c. 8, s. 69-72.

sadece bu yön anlatılır ve üzerinde durulursa çekiciliğini kaybedecektir. Dolayısıyla her zaman canlılığı koruyabilmek için mersiye ve ağlamalara da ihtiyaç vardır.”¹

Sonuçta Şia’ların Bakî’de, İmam Hüseyin’in (a.s) yahut diğer imam-
ların merasimlerinde ağlamaları, öncelikle doğal ve insanı bir tepkidir,
ikinci olarak da belirtilen hedeflere ulaşmak için mutlaka yapılması gere-
kendir. Bu çeşit ağlama, kesinlikle İslâm’a aykırı değildir, bilakis Kur’ân
ve hadisler bunu onaylamakta, Peygamber efendimizin siyeri ve sahabe-
lerin davranışları da bunu desteklemektedir.

Başka Âlemlerdeki Varlıklarla İrtibat

Soru

Meşru olmayan yollarla örneğin uyuşturucu maddeleri kullanarak
başka âlemlerdeki varlıklarla irtibat kurmak mümkün müdür? Mümkün
olduğu takdirde, insanın o varlıklardan edindiği bilgi veya aldığı haber-
ler doğru mudur?

Kısa Cevap

Başka âlemlerdeki varlıklarla irtibat kurulabileceği konusunda hiç-
bir şüphe yoktur. Ancak bunu alkol veya uyuşturucu maddeleri kulla-
narak yapmak mümkün değildir.

Başka âlemlerle irtibat kurmak ve âlemdeki gizli sırlar hakkında bilgi
edinmek için kullanılan vesileler, onların şeriata uygun olup olmadıkları,
karanlık veya aydınlık olmaları açısından farklılık göstermektedirler. Ö-
rneğin sihir yoluna başvurmak karanlık bir yoldur. Bu yolun birçok olum-
suz etkisi vardır. Şia âlimlerinin fetvasına göre sihir yapmak haramdır.

Diğer taraftan bu gibi yollara başvurarak doğru ve sağlam bir bilgiye
ulaşmak da mümkün değildir.

Ayrıntılı Cevap

Ruhlarla ve diğer âlemlerdeki varlıklarla irtibat kurmak ve hissedil-
meyen varlıklar vasıtasıyla âlemdeki gizli sırlardan haberdar olmak gibi

¹ Seyr-i Der Sire-i Nebevî, s. 58.

konular, üzerinde çok durulan ve merak edilen konulardandır. Sorunun cevabını almak için aşağıdaki noktalara dikkat ediniz:

1- Âyet ve rivayetlerin genelinden ve İslam ilim adamlarının yaratılış ve yaratılışın aşamaları hakkında yapmış oldukları açıklamalardan şunlar anlaşılmaktadır:

a) Yaratılış çerçevesi, sadece bu dünya ile sınırlı değildir. Başka âlemlerde, farklı dillere sahip olan farklı varlıklar vardır.²

b) Her âlemin kendine göre yaşayanları vardır. Melekler ve cinler bunların birkaç örneğidir.

c) Her âlemde kendine özgü olay ve haberler vardır.

d) Bu âlemlerin hepsi aynı derecede değildirler. Bunlardan bazıları nurlu ve aydınlık, bazıları karanlık, bazıları çok yüce ve yüksek merhalelerde ve bazıları da en alt ve aşağı seviyededirler.

2- İnsan, içindeki merak hissinden dolayı diğer âlemlerle irtibata geçmeyi ve o âlemlerden haber almayı istemektedir. Ancak şu noktaya dikkat etmek gerekmektedir ki alkol veya uyuşturucu kullanmak gibi meşru olmayan işler, kişiyi asla böyle bir hedefe ulaştıramayacağı gibi, onu hıyalperestliğe sürükler. Bu amaçla uygunsuz yollara başvurmak, olumsuz birçok etkiye sahip olduğu gibi ona hiçbir yarar da sağlamaz. Bu yolla edindiği kuruntuların ise hiçbir değeri ve hakikati yoktur.

3- Diğer âlemlerden haber almanın yollarından birinin, ruhlarla irtibata geçmek olduğu söylenebilir. Ancak bu konu hakkında şu noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir:

a) Bu şekilde bir irtibatın var olduğu, doğru ve kabul edilen bir konudur. Çünkü İslami kaynaklar, birçok yerde bu konuyu onaylamıştır. Bu konu hakkında; Peygamber Efendimiz'in (s.a.a) Bedir Savaşı'nda ölen müşriklerin ruhlarıyla konuşmasını³, yine Peygamber Efendimiz'in (s.a.a) Cennetü'l-Bâki Mezarlığı'nda mümin kimselerin ruhlarıyla konuşmasını⁴

² Fatiha Sûresi'nde "Rabbu'l-Âlemin" tabiriyle âlemlerin sayısına dikkat çekilmiştir. Allâme Meclisî'nin "Biharu'l-Envar" adlı kitabının 57. cildinin 319. sayfasındaki hadisler ve benzeri diğer hadisler bu konuya dikkat çekmektedir.

³ Biharu'l-Envar, c. 6, s. 254, Ahval-i Berzah, Kabir ve Azap.

⁴ Biharu'l-Envar, c. 22, s. 472, Vasiyet-i İnde Gurb-i Vefatehu.

ve Hz. Ali'nin (a.s) de ölmüş kimselerin ruhlarıyla konuşmasını¹ örnek olarak zikredebiliriz.

b) Ruh çağrıldığı zaman, ruhun kendisi gerçekten de madde âlemine gelmemektedir; sadece ruh çağırın kişinin, duyu ve hisleri telkin yoluyla onu kendi yanında hissederek onun sesini duymakta, onunla konuşmakta ve irtibata geçmektedir.²

c) İrtibata geçmek için birçok çaba sarf etmek, riyazet çekmek gerekmektedir. Bu riyazetlerin şeriata uygun olan yolları ve de uygun olmayan yolları vardır. Şeriata uygun olan riyazetler vasıtasıyla, nefiste pak, temiz ve yapıcı bir güç oluşur. Ancak şeriata uygun olmayan riyazetler insanın nefsinde şeytani bir güç yaratır. Her iki türlü riyazet de, ruhlarla irtibata geçmede etkili olabilir. Ancak ikinci yol ve irtibat, yıkıcı ve şeriata uygun değildir.³

d) Çağrılan ruhların, cinlerin ve münecimlerin gelecek hakkında verdikleri haberlerin güvenilecek bir yanı yoktur. Öyleyse ruhlarla irtibatı olduğunu iddia eden her kişinin sözünün kabul edilmesi için bir gerekçe yoktur.⁴

Eğer gerçekten bir irtibat kurulsa bile ruhun göndermiş olduğu her haberi yerine getirip uygulamak mümkün değildir. Çünkü ruhlarla irtibata geçtiğini iddia eden kimseye verilen mesaj ve haberler, kötü bir ruh tarafından verilmiş olabilir.

e) Ruhların verdiği mesajların doğru olup olmadığı hakkındaki genel kanun şudur: Ruhların verdiği mesajlar, Allah'ın dininin esasları ve peygamberlerin davetleriyle çatışmamalıdır. Öyleyse ruhlardan gelen haberlerin doğru olup olmadığını anlamak için önce dinin kanunlarını, Peygamber'in (s.a.a) ve Masum İmamlar'ın (a.s) emirlerini iyi bir şekilde bilmek gerekmektedir. İşte o zaman, ruhların verdiği haberlerle İslam dininin öğretilerini kıyaslayarak onların (ruhların) verdiği haberlerin doğru olup olmadığı anlaşılabilir.

¹ Men La Yehduruhu'l-Fakih, c. 1, s. 179.

² Allâme Tabatabâi, Tefsir-i el-Mizan (Farsça Tercümesi), c. 1, s. 366.

³ A.e.

⁴ Ayetullah Mekarim Şirazi bu konu hakkında şöyle demektedir: "Ruhlarla irtibata geçmenin gerçekliğini kabul edebiliriz. Ancak şu konuyu da unutmamak gerekmektedir ki bazı kimseler bu konuyu suistimal etmektedirler. (Mekarim Şirazi, Nasır, Avd-u Ervah (Ruhların Geri Dönüşü), Ehedi Zümridiyan'ın Hakikat-i Ruh kitabından naklen.)

f) Ruhların yolladığı mesaj ve haberler (tabi ruhlarla irtibata geçildiğini ve bu haberin pak ve temiz ruhlar tarafından olduğunu ve verdikleri haberin doğru olduğunu dikkate alarak) bizim için hiçbir sorumluluk ve zorunluluk getirmez. Çünkü neyi yapıp neyi yapmamamız gerektiğini İslam bize söylemiştir ve bu konuda artık ruhlardan yardım almaya gerek yoktur. Sadece kişi isterse, ruhlarla gerçekten irtibat kurduğuna ve onların mümin ruhlar olduğuna yakın ettikten sonra, o ruhların yardım ve önerilerinden istifade edebilir. Ancak şu da var ki; böyle bir yakine ulaşmak oldukça zordur. Bu yüzden, ruhlardan gelen haberleri dikkate almamak gerekmektedir.

4- Başka âlemlerle irtibata geçmek için başvurulacak yollardan biri de ulum-i garibe'dir. Ancak bu hususta şu noktalara dikkat edilmelidir:

a) Bazı ilimler, Levh-i Mahfuz'da saklıdır ve Allah'tan ve O'nun izin verdiği Peygamber ve Masum İmamlar'dan (a.s) başka kimsenin bu ilimlere ulaşabilmesi ve bilmesi mümkün değildir.⁵

b) Her ne kadar cıfr gibi ilimler sayesinde bir takım bilgilere ulaşılsa ve bazı taklit mercileri de bu ilimlerin öğrenilmesini haram kılmamış olsalar bile, bu taklit mercileri şöyle söylemektedirler: Bu ilimleri öğrenmede, onların aslına herhangi bir yanlışlık ve hata yapmadan ulaşmak şarttır.⁶ Ancak bu ilimler bizlere eksik ve noksan bir şekilde ulaşmıştır.⁷ Buna nazaran bu ilimleri bilen âlimler, onları öğrendiklerine pişman olmuş ve hatta çocuklarına bile öğretmemişlerdir.⁸

Bu nedenle, gizli âlemlerden haber veren ilimlere ve bu ilimlerin verdiği sonuçların tamamına yakın edip inanmamalıyız.

5- İslam âlimleri ve fakihlerinin bu konu hakkındaki görüşleri şöyledir:

– Bazı fakihler, ruh çağırma'yı tamamen haram kılmışlardır.⁹ Bazı fakihler ise bu işin doğru yollarla yapılması, çağrılan ruha, orada bulunan-

⁵ Ayetullah Tebrizî, *Sırat-ı Necat*, c. 6, s. 391, 1405. mesele.

⁶ Ayetullah Erakî, *İstiftaat*, s. 259, 27. mesele.

⁷ Bkz. *Sinema-yı Marifet*, Ayetullah Mirza Kasım Tebrizî'nin yaşam hikayesi.

⁸ Bkz. *Mahname-yi Kiyân-i Ferhengi*, Ayetullah Maraşî Necfî'nin çocuğuyla yapılan röportaj, özel sayı.

Seyyid Mahmut Maraşî şöyle demektedir: "Babam bu ilmi biliyordu ama bize öğretmedi. Bize şöyle buyuruyordu: "Bu ilmi öğrendiğim için pişmanım ve onu öğrenmekle hata ettim."

⁹ *Tahriru'l-Vesile*, c. 1, Kitab-ı Mekasib ve el-Mütacir, el-Mekasib-i Muharreme, 16. mesele. İmam Humeynî, ruh ve bu gibi şeylerle irtibat kurmayı sihir ve büyüden sayıyor ve haram biliyordu.

lara ve çağırın kişiye bir eziyet söz konusu olmaması ve bu işin yapılmasında herhangi bir baskı ve zorlama olmaması durumunda, ruh çağırılmayı caiz bilmektedirler.¹

– Hipnotizma yolundan yararlanmak da yüzde yüz sakıncasız değildir,² eğer hipnoz tedavi etmek gibi doğru hedefler çerçevesinde olmazsa, hatta hipnoz ederken caiz olmayan yollardan yararlanılmasa bile hipnoz sakıncalıdır.³

– Sihir ve büyüü bozmak dışında; onları öğrenmek ve yapmak haramdır.⁴

Hz. Emiru'l-Muminin (a.s) bu konu hakkında şöyle buyurmaktadır: “Her kim, az veya çok sihir öğrenirse, kâfir olmuş ve Allah ile olan irtibatı tamamen kesilmiştir.”⁵

– Gelecekte haber vermek için fala bakmak ve bu yola başvurmak caiz değildir ve fala bakarak elde edilen para haramdır.⁶

– Sihir ilminden yararlanarak, cinler yoluyla büyü yapmak (ya da şeytandan yardım istemek) haramdır. (Hatta kimseye zararı dokunmasa bile.)⁷

Bazı seyr ve süluk âlimleri şöyle buyurmaktadırlar: “Eğer bir kimse ruh çağırmaya ve onlarla irtibata geçmeye çalışırsa, bu dünyadan hayırlı bir sonla gitmez.”⁸

Şimdi ise aşağıda bahsedilen soruları dikkatlice inceleyiniz:

1- Aşağıdaki şıklardan hangisi daha önemlidir?

a) İnsanın nur âlemi ile irtibat kurması.

b) İnsanın karanlık âlemlerle irtibat kurması.

¹ Ayetullah Hoî, *Sıratu'n-Necat*, c. 1, s. 422, 1222. mesele.

² Ayetullah Fazıl Lenkeranî, *Camîu'l-Mesail*, c. 1, s. 643, 222. mesele.

³ Ayetullah Mekarim Şirazi, *İstiftaat*, c. 1, s. 155, 559. mesele.

⁴ Ayetullah Tebrizî, *Sırat-ı Necat*, c. 5, s. 343.

⁵ *Vesailu's-Şia*, c. 17, s. 148.

⁶ Ayetullah Erakî, *İstiftaat*, s. 127, 9. mesele; Ayetullah Safi Gulpeygani, *Camîu'l-Ahkâm*, c. 1, s. 287, 983. mesele; Ayetullah Mekarim Şirazi, *İstiftaat*, c. 1, s. 156, 563–565. mesele.

⁷ Ayetullah Tebrizî, *Sırat-ı Necat*, c. 5, s. 343, 1108. mesele.

⁸ Merhum Ayetullah Şeyh Abbas Guçani'den ve üstadı Merhum Ayetullah Gazi Tabatabaî'den bu şekilde nakledilmiştir.

Şüphesiz ki “a” şıkkını tercih edeceksiniz.⁹

2- Ömrümüzün sınırlı, gerçek ihtiyaçlarımızın, bilmemiz gereken ve bizim için gerekli olan haberlerin çokluğunu dikkate alarak, hangi şıkkı tercih ederdiniz?

- a) Bütün doğru ve yanlış haberleri bilmeliyiz.
- b) Sadece gerekli ve doğru konular ve haberlerle ilgilenmeliyiz.
- c) Hem doğru ve hem de yanlış konular hakkında bilgi sahibi olmayız; hatta doğruyu yanlıştan ayırt etmeye gücümüz olmasa bile.

Açıktır ki “b” şıkkı en akıllı seçimdir.

En akıllı seçimi göz önünde bulundurarak, şöyle bir sonuca ulaşmış bu cevabı veriyoruz:

1- Değerli ömrün sonunun pak ve temiz olabilmesi için, başlangıcında da nurlu ve pak olan yollarda kullanılması gerekmektedir.

2- Şüphesiz ki âlemdeki nurlu varlıklarla irtibata geçmenin yolu, uyuşturucu kullanmak ve içki içmek gibi karanlık yollar olamaz. Bunun yolu dinî emirlere tam bir ihlas ve doğru niyetle bağlanmak ve Allah’a kulluk yolunda doğru niyetle hareket etmektir.

3- Şeytanî yollar ve şeytanî güçler vasıtasıyla gerçek bilgi ve haberlere ulaşmak mümkün değildir; aksine bu yollar kişinin şeytana yaklaşmasına sebep olur.¹⁰

⁹ Aydınlık ve karanlık âlemlerin bir arada olması ve birleşmelerinin mümkün olmadığı oldukça açık ve belli bir konudur. Çünkü nur âlemine ulaşmanın yolu, karanlık işlerden uzak durmaktır.

¹⁰ “وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ” “Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar.” (En’âm Sûresi, 121. âyet) Bu âyete göre, insan bu yollar vasıtasıyla bir şeyler öğrense bile, şeytan mutlaka kendi zehrini bir yerde kusar ve onun fark etmediği bir biçimde onu aldatarak uçuruma sürükler. Çünkü şeytanın aldatmak ve kandırmaktan başka bir işi yoktur. O, hedefine ulaşmak için yüz tane doğru haber verse bile mutlaka bunların onun güvenini kazanmak ve sonra onu telafi edilmeyecek bir uçuruma sürüklemek için bunu yapar. Yani yüz birinci haberine geldiğinde yapacağını yapar! Bu konuya en güzel örnek, şeytan ile Hz. Yahya (a.s) arasında geçen şu olaydır: “Şeytan, Hz. Yahya’ya (a.s) “Sana beş tane nasihatle bulunmak istiyorum. Böylece asla yolunu şaşırılmaz ve ondan sapmazsın.” diye arz eder ve sırasıyla bu nasihatleri söylemeye başlar. Beşinci nasihate gelince Hz. Yahya (a.s) Şeytan’a “Dur! Sakın beşinci nasihatini söyleme! Çünkü senin işin vesvesedir ve beşincide yapacağımı yaparsın!” diye buyurur.” (Ayetullah Behçet’in *Mevaiz-i Ahlâk* kitabından naklen, Bâkırzade’nin yazımı ile.)

Bid'at ve İslam'daki Yeri

Soru

Bid'at ve onun İslam'daki yeri nedir?

Kısa Cevap

“Bid'at” sözlükte yeni ve geçmişi olmayan iş manasındadır. İslulahta ise “dinde olmayan bir şeyi dine sokmak” anlamındadır. Yani din ve şeriatın bir cüzü olmayan ve de İslam'ın hiçbir kanunu ve buyruğuyla uyuşmayan bir şeyi dine isnat etmektir. Bu yüzden İslam'ın tümel buyruklarını yeni ve modern hususlara uyarlamak bid'at değildir.

Ayrıntılı Cevap

Cevabın açıklığa kavuşması için dikkatinizi birkaç noktaya çekiyoruz:

1. Dine bid'at sokmak¹ büyük günahlardandır ve bunun haram oluşunda bir şüphe yoktur. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: “(Dinde yeri olmayan) her yeni şeyin icadı bidattir, her bid'at sapma ve her sapma da ateşliktir.”²

2. Bid'at şeriate ekleme yapma veya ondan bir şeyi azaltma yoluyla bir tür dinde tasarrufta bulunmaktır. Bundan dolayı yenilik din ve şeriatle ilgili olmaz ve de geleneksel ve normal bir mesele olarak gerçekleşirse bid'at sayılmaz. Örneğin bir ulus, sevinç merasimi olarak bir günü kendi için belirlerse ve bu şeriatın böyle bir emir verdiğine inanmaksızın gerçekleşirse, böyle bir fiil bid'at sayılmaz. Tabi bunun helal ve haram oluşunun incelenmesi ve araştırılması gerekir. Buradan sanat, spor, teknik vb. alanlarda insanlığın birçok yeniliğinin ıstılah anlamındaki bid'at sınırı dışında kaldığı ve bunlar hakkında söz konusu olan şeyin de özel ölçü ve kıstasa sahip başka açılardan helal ve haram olma meselesi olduğu açıklığa kavuşmaktadır.

3. Dinde geçmişi olmayan ve yeni husustan kastedilen şey, İslam'ın hiçbir tümel ve tikel kanun ve buyruklarıyla uyuşmaması ve mütenasip olmaması ve de İslam'ın tümel kanunlarını yeni ve modern örneklerle uyarlamanın mümkün olmayışıdır.³ Şöyle açıklayabiliriz: Şeriate bid'at unsuru, şeriate bir kaynağı ve kökü olmayan bir şeyi, dinin emrettiği

¹ Gerçekte dinin bir cüzü olmayan bir şeyi dine isnat etmek.

² *Biharu'l-Envar*, c. 2, s. 263; Ahmed Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 126.

³ Cafer Sübhanî, *Menşur-i Akaid*, s. 219 ve sonrası.

şer’î bir buyruk sıfatıyla insanların kullanması noktasına döner. Ama insan dinî bir amel sıfatıyla bir fiilde bulunduğu zaman, bu fiilin meşru oluşuna dair (özel veya genel şekliyle) şer’î bir delil taşırırsa bu fiil bid’at olmaz. Bu yüzden büyük Şia âlimi Allâme Meclisî şöyle buyurmaktadır: Şeriatte bid’at, Peygamber’den (s.a.a) sonra ortaya çıkan ve caiz oluşuna dair özel veya genel şer’î bir delilin olmadığı şeydir.⁴

Büyük Ehl-i Sünnet alimi İbn Hacer Askalanî de şöyle demektedir: “Bid’at yeni ortaya çıkan ve şeriatte kendisine delil teşkil edecek bir unsurun olmadığı şeydir. Şeriatın delil teşkil ettiği şey ise bid’at değildir.”⁵ Yukarıdaki açıklamalarla kuruntudan ibaret birçok şüphe de hallolmaktadır. Örneğin dünyadaki birçok Müslüman Peygamber-i Ekrem’in (s.a.a) doğum gününü kutlamaktadır ve bir gurup ise bunu bid’at bilmektedir! Oysaki söylediklerimiz esasınca bid’at ölçüsü bu hususa uyarlanmamaktadır. Zira her ne kadar bu tür bir yüceltme ve sevgi ilanı şeriatte olmasa da yüce Hz. Resulullah ve onun Ehl-i Beytine (a.s) sevgi duymak İslam’ın kesin usullerindendir ve bu gibi dinî bayramlar bu genel usulün gösterge ve yansımasıdır. Kur’an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

“De ki: Ben, buna karşılık sizden, yakın akrabamı (Ehl-i Beytimi) sevmeniz dışında bir ücret istemiyorum.”⁶

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Sizden hiç kimse malı, evladı ve tüm insanlardan daha çok beni sevmekçe iman etmiş sayılmaz.”⁷

Bu ilke Müslümanların bireysel ve toplumsal yaşamlarının değişik boyutlarında yansımalar taşıyabilir. Doğum günlerinde kutlama yapmak söz konusu günlerdeki Allah’ın rahmet ve bereketinin nüzulünü hatırlama ve ilahî dergâha şükretme özelliği taşımaktadır. Bu fenomen (rahmetin nüzul gününde kutlama yapmak) önceki şeriatlerde de yer almıştır. Nitekim Kur’an’ın açık ifadesiyle Hz. İsa (a.s) Yüce Allah’tan kendisine ve yarenlerinden oluşan topluluğa semavî bir sofraya indirmesini istemiş ve sofranın inme gününün nesiller boyu kendisi ve müntesiplerince kutlanmasını dilemiştir.

⁴ Biharu’l-Envar, c. 74, s. 202.

⁵ Fethu’l-Bari, c. 5, s. 156.

⁶ Şura, 23.

⁷ Camiu’l-Usul, c. 1, s. 236.

“Meryem oğlu İsa, “Ey Allah’ım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrayı indir ki; önce gelenlerimize (zamanımızdaki dindaşlarımıza) ve sonradan geleceklerimize bir bayram ve senden (gelen) bir mucize olsun.”¹

Ayrıca iki emanet hadisi hükmünce imamların rivayetleri şeriat kaynağı ve dini hüküm delillerinden sayılmaktadır. Dolayısıyla onların sözlerine uymak dine uymaktır ve bu, dinde bid’at çıkarma kategorisine girmez.

4. Bidatin manasına dikkat etmeyle kültürel, siyasi ve toplumsal meselelerde önemli bir rolü olan mühim bir konu anlaşılmaktadır ve o da batılın gerçek çehresiyle hiçbir zaman talip ve müşterisinin olmadığıdır; çünkü hiç ve boştur. O halde kendine dikkat çekmek için hakikat şekil ve rengine bürünmekte ve bir hakikat şeklinde görünmektedir. Çünkü tüm insanlar ve varlıkların hepsi hakikat ve gerçeği istemektedir. Tarih boyunca batıl cephesindeki en önemli faaliyet alanı kültür alanı olmuş ve bu yolla kendi çirkin çehresini güzel ve gerçek gösterme hedefini gütmüştür. Kur’an-ı Kerim yirmi yerden fazla batılın bu taktiği hakkında “tezeyyün (süslemek, güzel göstermek)” tabirini kullanmıştır. Örneğin bir örnekte şöyle buyurmuştur:

“Hani şeytan onlara yaptıklarını süslemişti.”²

Ve şöyle buyurmuştur:

“Kötü ameli kendisine süslü gösterilip de onu güzel gören kimse, ameli iyi olan kimse gibi mi olacaktır?”³

Bu açıdan tarihin kadim dönemlerinden bugüne dek zalim ve sömürgeci egemenlerin önemli araçlarından biri de sahte din üretmek ve yeni mezhep ve düşünceler icat etmek olmuştur. Böylece bu vesileyle ilahî dinler karşısında direnmek ve hak cephesini zorlamak istemişlerdir. Elbette düşmanın değişik propaganda yöntemlerini detaylı bir incelemeye tabi tutmak ve görünüşü güzel ve aldatıcı çehreler arasında batılın gizli yüzünü keşfetmek ve tanıtmak kolay bir iş değildir. Bilimsel ve düşünsel alanlarda üstün yeteneklere sahip olanlar ancak böyle bir işi yapabilir. İslam’da âlimler ile oturmanın ve onlarla beraber olmanın defalarca vur-

¹ Maide, 114.

² Enfal, 48.

³ Fatır, 8.

gulanmasının⁴ felsefe ve sırrı belki de budur. İşte bu şekilde insan, gerçek bilginler ile irtibat kurarak sapma tehlikesinden korunabilir.

5. Sapma hiçbir zaman ilk merhaleleriyle kısıtlı kalacak şekilde incelenmemelidir. Gelecek zamandaki devamına da bakılmalıdır. Nitekim hendese biliminde sapma açısının genişlik miktarı ilk başta çok azdır ama uzamasıyla birlikte az olan genişlik yüzlerce veya binlerce kilometreye dönüşmektedir. Buradan ilmi havzalarda geçerli yöntem olan geleneksel fıkha önem vermenin ve taklit mercilerine uyma zorunluluğunun felsefe ve sırrı ve de bu yöntemin niçin imamların nuranî şahsiyetlerince teyit edildiği⁵ anlaşılmaktadır. Bu yöntem dinî metinlerdeki hakikatleri anlamak ve kavramak için en sağlam akli yöntemidir.⁶ Her halükârda dinde bid'at çıkarmak yıkıcı siyasal, toplumsal ve kültürel neticeler taşır ve bu dinin toplumda tahrip edilmesinin en önemli etkenidir. Belki de bu netice ve sonuçlar nedeniyle Peygamber (s.a.a) Zırr Mescidi'ni yıkmaya emri vermiştir.⁷ Çünkü Kur'an bu hususta şöyle buyurmaktadır:

“Bir de zararlı faaliyetlerde bulunmak, küfre yardım etmek, müminler arasına ayrılık sokmak için ve öteden beri Allah ve Resulüne karşı savaşanlara üs olsun diye bir mescit yapanlar vardır. Bunlar, “Bizim iyilikten başka hiçbir kastımız yok” diye de mutlaka yemin ederler. Ama Allah şahitlik eder ki bunlar mutlaka yalancıdır.”⁸

Bilim, Akıl ve Dinin Tanımı ve Farkları

Soru

Siz bilim, akıl ve dini nasıl tanımlıyorsunuz? Bunların arasında ne gibi farklar ve çelişkiler vardır? Bütün ilimlerin kaynağı Ku'ran'dadır sözü ne derece doğrudur?

⁴ Kâfi, c. 1, Bab-u Mecaliseti'l-Ulema ve Sohbetehum.

⁵ Vesailu'sh-Şia, c. 18, s. 19. İmam Sâdık'tan (a.s) şöyle rivayet edilmektedir: “Sözlerimizi nakleden ve açıkladığımız helal ve haramı okuyup onları tanıyan kimseyi hâkim karar kıldım.” Şeyh Saduk, Kemalu'd-Din ve Tamamu'n-Ni'me, c. 2, s. 844'te asrın imamından şöyle nakletmektedir: “Meydana gelen olaylar hakkında hadislerimizin nakledicilerine müracaat edin; zira onlar benim size hüccetimdir ve ben de Allah'ın hüccetiyim.”

⁶ Daha fazla bilgi için fıkıh usulü ve delilli fıkıh kitaplarına müracaat ediniz.

⁷ Sire-i İbni Hişam, c. 2, s. 530; Biharu'l-Envar, c. 2, s. 253.

⁸ Tevbe, 107.

Kısa Cevap

İlmin, üç sözlük ve iki terim anlamı vardır: İlim; bazen bilmek, bazen bilgi ve bazen de bilinen manasına gelmektedir. Birinci manada ilim mastar; ikinci de mastar ismi ve üçüncüdeyse belirtili nesnedir.

Bilginin iki de terim manası vardır: Bazen maksat, mutlak şekilde anlamaktır; ister bu anlama hakikatle uyumlu olsun ister olmasın. Ancak bazen maksat, hakikate uygun olanı anlamaktır.

Din ve ilim arasındaki çelişki meselesinde ilimden kasıt, tecrübeye dayalı olarak olayları ve maddî varlıkları tahlil etmeye çalışan bilimdir.

Bu tarife göre, kitabı mukaddesin tahrif olmasından dolayı, her ne kadar Hristiyanlıkla bilim arasında bir takım tezatlar oluşmuşsa da, İslâm'la bilim arasında hiçbir tezat oluşmadığı gibi Kur'an bilimin sonradan ulaştığı bazı gerçekleri önceden haber vererek mucizesini ortaya koymuştur. Ne yazık ki Kur'an'ın bazı bilimsel hakikatlere ışık tutması, bir takım insanların, tefsir kurallarına dikkat etmeden ve bilimin ispatladığı kesin kurallarla teorileri arsında fark gözetmeden âyetleri bilimin verilerine tatbik etmeğe kalkışmalarıyla büyük bir hata yapmalarına sebep olmuştur. Bizce Kur'an hidayet kitabıdır ve insanlığın hidayetle ilgili ihtiyaç duyduğu her şeyi açıklamıştır. Bazen bilimsel meselelere değinmesinin sebebi de yine bunlar vasıtasıyla insanın hidayetine yardımcı olmaktır. Elbette bu durum aynı zamanda Kur'an'ın bilimsel mucizesinin de bir göstergesidir.

Kur'an'ın üstünlüğünü ispatlamak için bütün ilimleri içerdiğini söylemeğe ihtiyaç yoktur. Elbette Kur'an'da bilinmeyen birçok hakikatler gizlidir ve zaman geçtikçe Kur'an, bu hakikatleri beşere sunmaktadır.

Akla gelince, birçok anlamı vardır, ama bizim akıldan maksadımız genel kavramları anlayabilen kabiliyet ve güçtür. Hristiyan âleminde bir takım insanlar, baştan beri Hristiyanlık dinin tahrife uğramış öğretileriyle aklın uyuşmadığını fark ettiklerinden, iman ve akli iki ayrı alanda incelemeye tabi tuttular. Ancak İslâm âleminde akıl, özel bir itibara sahiptir. Kur'an defalarca insanları düşünmeye davet etmiştir. İnançlar boyutunda, akla dayalı olmayan inancı reddetmiş ve fıkıh alanında da akli, fıkıhın kaynaklarından birisi olarak tanıtmıştır. Hatta daha ileri giderek demiştir ki, ne zaman akıl kesin bir bilgiye ulaşırsa ve bu bilgi de dinin bazı zahiri ve kesin olmayan hükümleriyle çelişirse, aklın bulgusu o hükümlere tercih edilir. Daha açık bir deyişle dinin gerçek hükmü akılla belirlenir.

Din, insanları yetiştirip toplumu idare edebilmek için var olan ve bir takım inanç, ahlak ve kanunlardan oluşan, farklı aşamalara sahip bir bütünden ibarettir.

Din kanunlar bütünü olarak, Allah Teâlâ'nın ilminde ve levh-i mahfuzda var olan bir hakikattir. İlahi hazinedeki bu hakikatin tamamı veya bir kısmı, zaman ve mekânın şartları göz önünde bulundurularak, insanları hidayet etme maksadıyla peygamberlere gönderilir. Daha sonra akla ve nakle müracaat edilerek bu hakikat ortaya çıkar ve belli bir çerçeveye oturtularak bir gurup insanın inancı haline gelir.

O zaman dinî aşağıdaki merhalelerde özetlemek mümkündür:

1) Nefsu'l-emrî din 2) Gönderilmiş din 3) Keşfedilmiş din 4) Kanunlaşmış din

Ayrıntılı Cevap

İlim kelimesi için üç mana zikredilmiştir: Bazen ilim, mastar manasına gelen "Bilmek", bazen mastar ismi manasına gelen "Bilgi" ve bazen de kavranmış anlamına gelen "Bilinen" anlamında kullanılır.

Bazen yanlışlıkla veya müsamahayla bilgi kelimesi, bilinen kelimesinin yerine kullanılması bir takım safsatalara sebebiyet vermiştir. Örneğin, gerçekte insanın kendisinin, bilgi alanında tekâmülünden ibaret olan bilginin tekâmülünden hatalı bir şekilde bilinenlerin özsel/cevheri değişimi ve gelişimi neticesini alıyorlar. Bu netice bilgiyle bilinenin birbirine karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Gerçek de tekâmül edip gelişen insanın bilgisidir, bilinenler değildir.

İlim konusunda iki terim vardır: a) Mutlak manada bilme ve anlama, ister gerçeğe mutabık olsun, isterse olmasın. Yani insanın zihnine bilgi olarak gelen her şekil (Popper'in ikinci dünyası) veya bilgi dünyasında bilgi olarak sunulan her şey (Popper'in üçüncü dünyası).

Gerçekle Mutabık Olan Bilgi¹

İlim ve dinin karşılaşması meselesinde ilimden maksat pozitif bilimlerdir.² Bu bilimler tecrübe ve deneye dayalı olarak fiziksel olayları incelemeğe

¹ Mehdi Hadevî Tahrânî, *İnançlar ve Sorular*, 153-162 ve *İctihadın Kelamî Kökenleri*, 377-379.

² *İlim ve Din*, Ian Barber, Hurremşahî tercümesi, s. 9.

tabi tutarlar. Sonuç itibarıyla bu terim bundan önce ilim olarak zikredilen iki terimden farklı bir anlam içermektedir.

Akla gelince, birçok anlamı söz konusudur. Ancak bizim akıldan maksadımız genel/külli kavramları anlayabilen kabiliyet ve güçtür.¹ Aklın anlayışı, eğer doğru öncüllere ve sahih istidlal yöntemlerine dayalı olursa kabullenilebilir olacaktır. Şunu da unutmamak gerekir ki, aklın anlama sahası genel/külli kavramlardan ibarettir ve onun dışındaki sahalarda başka araçlardan, örneğin duyu organlarından, faydalanmak zorundadır. Elbette duyu organları vasıtasıyla elde edilen veriler, akıl vasıtasıyla tahlil edilerek bir takım çıkarımlar yapılır. Bundan dolayı duyu organlarındaki algılama hataları bazen aklın da hata etmesine sebebiyet verir.²

Din kelime olarak şu manalara gelir: İtaat, boyun eğme, taraftarlık, kabul, teslimiyet ve karşılık. Kur'an'da din kelimesi bazen beşeri kanunlar ve kararlar için³ ve bazen de batıl dinler için kullanılmıştır. Örneğin Kıptilerin İsrail oğullarına hâkimiyetini sağlayan kanunları⁴ ve Hicaz put-perestlerinin yağmacı kanunları için din tabiri kullanılmıştır.⁵

Ama Kur'an'a göre gerçek manada din, insanı yetiştirip toplumu idare etmek için var olan inanç, ahlak ve kanunların bütününden ibarettir. Din gerçekte yaratılışın konuşan dilidir. Dinin büyük bir kısmı insanı ve evreni tanıyarak, onun saadete ulaşma yollarını anlamaktan ibarettir. Din sadece Allah tarafından düzenlenirse haktır.⁶ Çünkü insan ve evren hakkında yeterli bilgiye sadece O sahiptir ve bundan dolayı da kanunları, insanda var olan güç ve kabiliyetleri göz önünde bulundurarak düzenler.⁷

Eğer dinden maksadımız ilahî dinler olursa, onun için farklı aşamaları göz önünde bulundurabiliriz:

Nefsu'l-Emrî Din: Yani Yüce Allah katında ve iradesinde, insanı hidayet ve saadete ulaştıracak din. İnsanın özü bir olduğundan dolayı bu dinde bir tek nüshaya sahip olup evrenseldir ve hiçbir zaman ve mekânla sınırlı değildir.

Gönderilmiş Din: Yani Allah tarafından insanın hidayeti için peygamberlere gönderilen din. Bu din, bir taraftan nefsu'l-emrî din ile aynı

¹ Muhammed Hüseyinzade, *Dinî Anlayışın Dayanakları*, s. 36-44.

² Hadevî Tahrânî, *İnançlar ve Sorular*, s. 16-17.

³ Yusuf, 76.

⁴ Mümin, 26.

⁵ Kafirun, 6.

⁶ Nasr, 2, Bakara, 193, Enfal, 39, A'raf, 29, Tevbe, 29-33.

⁷ Cevad Amulî, *Marifet Aynasında Şeriat*, s. 93-97, *İnançlar ve Sorular*, s. 16-17.

kaynağa sahip olduğundan evrensel bir yapıya sahiptir. Ama diğer taraftan inmiş olduğu neslin zamansal ve mekânsal ihtiyaçlarını içerdüğinden bir takım özel/evrensel olmayan unsurlara sahiptir.

Keşfedilmiş Din: Yani gönderilmiş veya nefsu'l-emrî dinden, kişilerin akla veya nakle müracaat ederek keşfettikleri dindir.

Kanunlaşmış Din: Keşfedilmiş dinin genelleşerek belli bir kanun kabına girerek halkın bir grubunun inancı haline gelmiş dindir.

Kur'an, "Allah katında din İslâm'dır."⁸ derken maksadı nefsu'l-emrî dindir. "İslâm bütün dinlerin sonuncusudur..." denildiğinde maksat gönderilmiş dindir. Şahısların dini göz önünde bulundurulduğunda maksat keşfedilmiş dindir.⁹

Bazıları dini, kitap ve sünnetten ibaret biliyorlar. Bu anlayışa göre de din sabittir ve dini tanıma sadece kitap ve sünnetle mümkün olur. Bu bakış açısında din, şahısların zihinlerine bağımlı değil (Popper'in üçüncü dünyası) herkese açıktır. Dolayısıyla da değişkendir.¹⁰

Elbette dikkat etmek gerekir ki, dini bu manada kullanmak, yukarıda anlatılanlar göz önünde bulundurulduğunda, dinî sadece belli bir katman ve aşamasıyla kısıtlamak olur. Ayrıca eğer din, Allah katında ve levh-i mahfuzdaki sabit hakikat değil de sadece kitap ve sünnetten ibaret olursa, böyle bir din, değişimden kendisini kurtaramayacaktır. Çünkü kitap ve sünnet, nefsu'l-emrî dinin yansımasıdır ve kitapla sünneti tanıma gerçekte başka bir marifeti/tanımayı tanımadır. Buna göre kitap ve sünnetin alanı, kelam, usul, rical ve din felsefesi ilimlerindeki görüş farklılıklarına göre daralıp genişleyebilmektedir. Örneğin eğer usul ilminde sika/yalan konuşmayan şahsın sözünü hüccet/delil kabul edersek dinin alanı değişime uğrayacaktır (genişleyecektir).¹¹

Batıların Görüşünde Din:

Batıda dinle ilgili yapılan tariflerin geneli belli bir bakış açısına dayalıdır. Örneğin psikolojik açıdan denmiştir ki din, insanın ilah olarak adlandırdığı varlık karşısında yalnızken ortaya koyduğu duygu, davranış ve tecrübelerinden ibarettir. (William James)

⁸ Âl-i İmran, 19.

⁹ Hadevî Tahrânî, *İctihadın Kelamî Kökenleri*, s. 384-389.

¹⁰ Suruş, *Şeriatin Teorik Genişlemesi ve Daralması*, s. 182, 184 ve 245.

¹¹ Hadevî Tahrânî, *İnançlar ve Sorular*, s. 153-162.

Sosyolojik açıdan din şöyle tarif edilmiştir: Fertlerin oluşturduğu; inanç, davranış, slogan ve dinî kurumların bütünüdür. (Talcot Pearsoons)

Maddeci bakış açısında din: Bizim kabiliyetlerinizin özgürce gelişmesini önleyen emir ve yasaklar bütününden ibarettir. (Raynah)

Dinî açıdan din: Bütün varlıkların bizim bilgimizin ötesi bir gücün tecellisi olduğunu kabul etmekten ibarettir. (Horbert Spencer)¹

Bizce dinin en kapsamlı tanımı şudur: Din sonsuz hakikat ekseninde oluşmuş bir takım (bireysel ve toplumsal) inanç, davranış ve duyguların bütünüdür.

İtikatlar, yalan veya doğru olmakla vasıflandırılabilirler önermelerdir. Her dinin itikadı, o dindeki bir takım davranış ve duygusallıkları izah eder.²

Neticede ilim, terim manalarından birine göre gerçekle mutabık olan/örtüşeni anlamadır. Gerçi Batı'da, din ve ilimin çatışması söz konusu edildiğinde ilimden maksat sadece pozitif bilimlerdir.

Akıl, külli/genel kavramları anlayan güçtür. Din ise, halkın hidayeti için Allah tarafından peygamberlere vahiy yoluyla gönderilen ilahî hidayetten ibarettir.

Bu üç kavram arasındaki farkları ve tezatları iki başlık altında incelemeye tabi tutacağız:

1. Akıl ve Din (Akıl ve İman)

Hristiyan âleminde, Hz. İsa'nın (a.s) getirdiklerinin tahrif edilmesinden dolayı dinle aklın verileri arasında çelişki olduğu görüldü. Bunun ardından bilim adamlarının kafasında şu iki soru oluştu:

a) Aklın dinin sahasında bir yeri var mıdır?

Görünüşe göre kimsenin imanı anlamada akıldan faydalanılabileceği konusunda sorunu yoktur. Ancak buna binaen daha önemli bir soru karşımıza çıkar o da şudur:

b) Aklın imanın sahasında yeri nedir? Başka bir deyişle, fertlerin, imanlarının doğru olduğuna dair ikna edici delillere ihtiyaçları var mıdır?

¹ John Hayk, *Din Felsefesi*, Behram Rad'ın tercümesi, s. 23-24, *İctihadın Kelamî Kökleri*, Hadevî Tahrânî, s. 384.

² Michael Peterson, *Dinî İnançlar*, s. 18-22.

Bu sorulara cevap verebilmek için Batı'da üç fikir akımı ortaya çıktı:

Üst Düzey Akılcılık: Bu anlayışa göre, yeterli delile sahip olmayan her inanç kınanmalıdır ve dinî inancın kabullenebilir olması için herkesi ikna edecek şekilde ispatlanması gerekir. İngiliz matematikçi Cliffort ve Jean Lack bu inancı paylaşıyorlardı. Aquinas bu konuda şöyle diyor: "Hristiyanlığın hakikatini, dakik akli araştırmalarla ikna edici bir şekilde ispatlamak mümkündür. Ancak akılla imanın yolları ayrıdır ve biz imanın peşine düşmeliyiz aklın değil." Suen Born da üst düzey akılcılığa yakın bir düşünce yapısına sahiptir.

İman Eksencilik: Bu düşünce akımına göre, dinî düzenlerin akıl tarafından değerlendirilmeğe ihtiyacı yoktur. Bu grubun iddiasına göre dinî düzenler o kadar köklü bir yapıya sahiptirler ki onları ispatlayacak ondan daha köklü bir yapı söz konusu değildir. Kierkegard bu inanca sahipti ve ona göre akılla din birbirinin zıddıdır.

Elbette bu grubun gaflet ettiği mesele şudur, halis bir müminin inançlarının köklülüğünden maksat bu inançların onu yaşam tarzıyla ilgili kapsamlı bir şekilde yönlendirip onun için yeteri kadar hedef ve delil icat etmesidir. Ama buradan yola çıkarak insanların dinle ilgili düşüncelerinin diğer bilgi ve düşüncelerinden daha köklü olduğu ve doğruluğu daha kolay anlaşılır olduğu neticesine ulaşamayız.

c) **Eleştirel Akılcılık:** Bu düşünce akımına göre dinî düzenler akılla değerlendirmeğe tabi tutulabilirler ve bu değerlendirme mutlaka yapılmalıdır. Gerçi dinî düzenlerin doğruluğunun mutlak anlamda akılla ispatı mümkün değildir.

Bu yöntemde evvela, genele hitap eden bir ispatlama yerine şahıslara özel ispat söz konusu edilmiştir George Maverris diyordu ki: "İspat meselesini şahsa özel telakki etmemiz gerekiyor. İkinci olarak bu düşünceye göre dinî inançların hakikatiyle ilgili olarak kesin neticeye hiçbir zaman ulaşamaz. Meseleyi bu şekilde yorumlama, büyük ölçüde Popper'in görüşüne uygunluk arz etmektedir."³

³ Michael Peterson, *Akl ve Dinî İnanç*, s. 69-95, Hadevî Tahrani, *İnançlar ve Sorular*, s. 49-58.

Ama İslâm'da akıl, dini tanıma kaynaklarından birisi olarak kabul edilmiş ve inanç meselelerinde,¹ akla öncelik tanınmıştır. Öyleki Kur'an'da² delil yerine taklide dayalı olan inanç defalarca kınanmıştır.³

Hatta aklın bu önemi yüzünden dinin kesin olmayan/zâhirî hükümleri aklın kesin hükümlerine göre açıklanmıştır.

Ahkâmda (fıkıhta) da akıl, fikhî hükümlerin kaynaklarından birisi olarak kabul görmüştür. Yani aklın doğru istidlal yöntemlerine dayanarak elde etmiş olduğu açık hükümler, dinî metinleri anlamada bitişik/muttasıl veya ayrı/munfasıl karine olarak kabul edilir ve bu metinlerin anlaşılmasında onlardan faydalanılır.

Akl hem nefsu'l-emrî dine ulaşma vesilesidir; hem de gönderilmiş/mürsel dine ulaştırın delildir. Nefsu'l-emrî dine üç yoldan ulaşmak mümkündür:

a) Vahiy ve şühut yoluyla ki bu yol belli bir gurup insana özeldir.

b) Nakil, yani vahiy ve şühut yoluyla elde edilenlerin beyan edilmesi.

c) Akıl.

Gönderilmiş dinî keşfetmenin iki yolu vardır: 1- muteber nakil 2- akıl.

Eğer nakil, aklın keşfettiklerini beyan ederse bu, nakil yoluyla gelen aklın bulgularına yönlendirdiğinin göstergesidir.⁴

¹ Kur'an, Zümer Süresinin 17 ve 18. âyetlerinde şöyle buyuruyor: "Tağût'tan, ona kulluk etmekten kaçınan ve içtenlikle Allah'a yönelenler için müjde vardır. O hâlde, kullarımı müjdele! Sözü dinleyip de onun en güzeline uyanlar var ya, işte onlar Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir. İşte onlar akıl sahiplerinin ta kendileridir." İmam Musa Kazım (a.s) da Hişam'a şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ bu ayetle akıl sahiplerine müjde vermiştir." Tuhufu'l-Ukul, s. 404.

Bu ayet aşağıdaki nüktelere işaret etmiştir: 1-Allah'a kulluğun gereği ayetten açıklanan görevden ibarettir. 2-Duymayla dinleme arasında fark vardır. Birincide sadece işitme söz konusudur hatta istenmese bile; ama ikincide istekli bir dinleme söz konusudur. Yani onlar bir şeyi dikkatle dinleyip anlamadan reddetmezler. 3-Duyduklarını eleştiriye tabi tutup en iyisine tabi olurlar. 4-Gerçi burada yol gösteren akıldır ama Allah Teâlâ onu ilahî hidayet olarak telakki etmiştir. 5-Akl ve anlama nimetinden yoksun olan insanın hiçbir değeri yoktur. Aynı bademin özünün içinden ibaret olması gibi "Onlar akıl sahiplerinin ta kendileridir" .

² Bakara 170, Maide, 104, Enbiya, 53-54, Şuara, 74 ve Zuhuruf, 23.

³ Tuhufu'l-Ukul, 404- 425, İslâm'da Talim ve Terbiyet, s. 17-30 ve 175-195.

⁴ Marifet Aynasında Şeriat, s. 335, İçtihadın Kelamî Kökenleri, s. 384-389.

Başka bir tabirle akıl, dinin bazı bölümleri için ölçü, bazıları için aydınlatıcı ve bazıları içinse anahtar pozisyonundadır.

Aklın ölçü olduğu yerlere örnek olarak dinin gerekliliği ve şirkin batıllığı verilebilir. Bu tip meselelerde vahiy görüş bildirirse bile insanların akıl hazinelerinde olanı açıklamaktan başka bir şey yapmamıştır. Hz. Ali (a.s) buyuruyor:

“Peygamberler, insanların akıllarında saklı olan hazineleri ortaya çıkarmak için gönderilmişlerdir.”⁵

Burada akıl vahyin karışında değildir. Ancak akılla vahiy ilahî hidayetin iki ayrı mertebesidirler. Elbette burada vahiy, akla üstün, akılsa vahye mutabıktır ve birbirleriyle hiçbir ihtilafları olmadan her ikisi de ilahî hüccet/delildir.⁶

Aydınlatıcı Akıl: Akıl, dinî hükümlerin istihracında aydınlatıcı pozisyonundadır. Dolayısıyla da aynı kitap, sünnet ve icma gibi fıkha kaynaklık eden delillerden sayılmaktadır. Akıl bu alandaki rolünü şöyle oynar: Bazen onun yol göstericiliği icma gibidir. Nasıl icma masumun görüşünü yansıtmaya açısından delil sayılıyorsa, akıl da bazen kitap ve sünnette olanı bulmak için araç olur. Bu hedefe ulaşmak için akıl, kitap ve sünnetten alınmış esaslardan faydalanır (gayri mustakillat-ı aklî). Ama bazen akıl, şeriatın hükümlerine ulaşabilmek için kendinde var olan kaynaklardan faydalanır (mustakillat-ı aklî).

Anahtar Akıl: Aklın anahtarlığından maksat şudur; akıl, aydınlatıcı olarak şeriatın kanun ve hükümlerini kendi ufkunda külli ve soyut bir şekilde keşfedip beyan ettikten sonra şeriatın sınırlarına karışma yetkisi yoktur. Örneğin akıl, masumun sözlerine dayanarak ahkâmın özellikleri hakkında fikir beyan edebilir. Ama bunun ötesine geçemez.⁷

Sonuç itibarıyla yukarıda belirtilen yerlerde, aklın hüküm ve hakemliği İslâm tarafından kabul edilmiştir. Sadece doğru ve yalan olma vasfıyla nitelenen inançlarla ilgili önermelerde aklın onayı gerekmeyle kalmayıp, ahkâm/fıkıh ve ahlakla ilgili meselelerde de akıl, önemli kaynaklardan birisi

⁵ Nehcül-Belağa, 1. Hutbe.

⁶ İmam Musa Kazım (a.s) buyuruyor ki: “Allah’ın insanlara iki delili/hücceti vardır; iç delil, insanların akıldır ve dış delil, vahiydir.” Tuhefu’l-Ukul, 407; İslâm’da Talim ve Terbiye, Şehit Mutahhari, s. 17-30 ve 175-195, İslâm Ahlakı, Muhyiddin Hairî Şirazi, s. 5-17.

⁷ Cevadî Amulî, Marifet Aynasında Şeriat, s. 190-194.

olarak kabul edilmiştir. Elbette akıl bazı yerlerde görüş bildirme gücüne sahip değildir. Ahiretin ayrıntıları ile ilgili meseleleri buna örnek olarak vermek mümkündür. Peygamberlerin öğretilerinin esaslarından bir tanesi de bize akılla ulaşması mümkün olmayan şeyleri öğretmeleridir.

“...ve size bilmediklerinizi öğretiyor.”¹

2. Bilim ve Din:

İslâm'ın bu konudaki görüşünü beyan etmeden önce bu meselenin çıkış yeri olan Batı'ya ve Batılı düşünürlerin görüşlerine bir göz atacağız.

Kiliseyle Galile gibi bilim adamlarının çatışması ve kilisenin bilim adamlarına karşı katı tutumuna rağmen, bilimin bir takım verilerinin kesinleşmesi Batıda üç ayrı akımın oluşmasına sebep oldu:

a) Din ile bilimin rekabet, hatta çatışma durumunda olduğunu savunan görüş: Bir gurup radikal Hristiyan diyordu ki: Dinle bilimin çeliştiği noktalarda Kitab-ı Mukaddesin iddiaları öncelik hakkına sahiptir.

Buna karşılık bazı maddeciler tabiattaki tekâmülü tercih ediyorlardı. Daha sonra Haksly gibi bilim adamları, maddeden başka gerçeğin olmadığı iddiasındaki felsefî görüşten yola çıkarak Hristiyanlığı ve Allah inancını kökünden reddedip ‘insanın madde dışında görünmeyen bir hedefi yoktur’ diyorlardı.

b) Bir gurup ise din ile bilimin değişik açılardan birbirlerinden ayrı olduklarına inanıyorlardı. Yeni Ortodoksları, dinî egzistansiyalistleri, pozitivistleri ve dil filozoflarını bu guruptan saymak mümkündür. Yeni Ortodokslardan olan Karl Bat diyordu ki: “Konu açısından ilahiyatın konusu, Tanrı'nın İsa'da tecellisidir, ama bilimin konusu tabiattır. Yöntem açısından, Tanrı'yı sadece bize olan tecellisi yoluyla tanımak mümkündür. Ancak tabiatın sınırlarını beşeri aklın yardımıyla tanımak mümkündür. Öte taraftan dinin hedefi, insanı Allah'la görüşmeye hazırlamaktır. Ama bilimin hedefi, tabiata hâkim olan kuralları tanımadır. O zaman din ve bilim, bu üç alanda bir birlerinden ayırılmaz ve hiçbir şekilde çatışmaları söz konusu değildir.

Egzistansiyalizmin kurucularından olan Kierkegard diyordu ki: “Bilimsel bilgi kişisel değil objektiftir. Ancak dinî bilgi tümüyle kişisel ve subjektiftir.”

¹ Bakara, 151.

Bilimin konusu, maddî varlıklarla onların rolleridir. Ancak dinin konusu şahsi ve ahlâkî gerçeklerdir. Gerçekte dinî bilginin hedefi, Allah'la mümin insanın, ilişkisiyle alakalıdır ve onu bilimsel olarak ve duygudan soyutlanmış bir şekilde düşünmek söz konusu değildir.

Pozitivizme göre bilimsel bilgiyi diğer bilgilerden ayıran en önemli özellik, onun herkes tarafından denenebilir olmasıdır. Bundan dolayı bilgi elde etmenin tek yolu bilimsel yöntemdir ve sadece üzerinde deney yapılabilecek şeylerin içeriği ve anlamı olan bir anlatımı vardır. Dinin dili; Allah, ruh ve nefsin ebediliği gibi denenmesi mümkün olmayan şeylerden bahsettiğinden dolayı bilimsel değere sahip değildir. Felsefesi genel dile dayalı olan Wittgenstein diyordu ki: “Dilin muhtelif kullanımları vardır. Bilimsel dilin hedefi bir tür öngörü ve kontroldür. Ama ilahiyatta dil, dua, huzur bulma ve benzeri hedefler için kullanılır. O zaman din ve bilim tamamen iki ayrı faaliyet alanına sahiptirler ki konu, yöntem ve hedef açısından farklılık arz etmektedirler.”

c) Din ve bilim arasında sıkı ilişki olduğunu savunan görüşler: Wa-
itheid dinî ve bilimsel verilere dayanarak kapsamlı bir hakikat yorumu
sunmaya çalışmıştır.

Mack Gay diyor ki: “Bilim ve din, farklı yöntem ve hedeflerle ortak konular için farklı açıklamalar sunma çabasıdadırlar. Bilim gerçeklerin sebeplerini keşfetmek istemektedir. Ama din olayların manalarını ortaya koymak istemektedir. Buna göre mükemmel bir anlayışa ulaşmak için hem kelami yorumlara ihtiyacımız vardır hem de bilimsel açıklamalara.”

Elbette Mack Gay şu soruya cevap vermekten aciz kalmıştır: Din ve bilimin çeliştiği yerlerde hangisini tercih edeceğiz?

Suen Born diyordu ki: “Bilim ve ilahiyat anlatım tarzlarındaki yöntem farklılıklarından dolayı bir birlerinden ayrılırlar. Bilimsel açıklama şuursuz maddî varlıklardaki zati kabiliyetler üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak dinî açıklama, bağımsız bir fail olarak Allah'ın fiilinden kaynaklanan bir takım özel olayları konu edinir.”

Elbette bazıları bilimin görevinin açıklama olduğunu kabul etmezler ve bilimin gücünün, öngörü ve kontrol olduğunu savunurlar. Aynı şekilde din için de derler ki: Dinin asıl vazifesi açıklama değil, bireysel ve toplumsal hayatı düzenleme gibi sorumlulukları üstlenmektir.²

² Akıl ve Dinî İnanç, s. 358 ve 396.

Ama İslâm'da, Kur'an'ın tahriften korunmasından dolayı din ve bilim arasında bu tür çatışmalar söz konusu değildir. Bilimin yeni buluşları dinle çelişmediği gibi Kur'an'ın bilimsel mucizesini de ortaya çıkarmıştır. Elbette şunu da hatırlatmalıyız ki, Kur'an ayetlerinin yüzde onundan fazlası farklı alanlardaki bilimsel meselelere yöneliktir ve bu ayetlere yönelik üç bakış açısı söz konusudur:

Bir gruba göre Kur'an bütün bilimsel meselelere değinmiştir. Dolayısıyla bu grup ayetleri bilimsel meselelere tatbik etme çabasındadırlar.

Başka bir grup Kur'an'ın bilimsel tefsirine karşıdırlar ve bilimsel tefsiri Kur'an'ın hedef ve maksatlarına aykırı telakki ediyorlar.

Başka bir grup da, ihtiyatlı bir yaklaşımla Kur'an ayetlerini bilimin kesin bulgularına uygun olarak tefsir etmişler ve bilimsel bulgular temeline dayalı tefsir alanında aşırılıktan uzak durulmasını tavsiye etmişlerdir.

Birinci akım Kur'an'daki bazı âyetlerin zahirine¹ dayanarak diyorlar ki: Her şey Kur'an'da beyan edilmiştir. Nitekim âyette şu ifade yer alır: “Her şey için açıklayıcı.”² Ama bunlar, Kur'an'ın insanların saadeti ve hidayeti için nazil olduğu gerçeğini göz ardı etmişlerdir. Kur'an, bilimin değişik alanlarıyla ilgili bilgileri ihtiva eden bilim ansiklopedisi değildir. Kur'an'daki “Her şey” den maksat, hidayetle ilgili olan her şeydir: “O her şeyi beyan eden hidayet ve rahmettir...” Yani Kur'an, insanların hidayeti için gerekli olan³; yaratılış, ahiret ve güzel ahlak gibi gerçek bilgileri -ki insanlar hidayeti bulmada onlara muhtaçtırlar- kapsamlı bir şekilde ihtiva etmektedir. Elbette bazen terbiye etmekle ilgili bazı hedeflerine ulaşabilmek için tabiat ve varlıkla ilgili bazı konulardan da yararlanmışlardır.⁴

Bilimin aydınlatıcılığı sayesinde Kur'an'ın bilimsel mucizesi kendini göstermiş ve bu vesileyle bilim hayranlarına İslâm'ın ve Kur'an'ın hakaniyeti aşikâr olmuştur.

İkinci grup, Kur'an ve bilimin çelişmesinden korkarak Kur'an'ın bilimsel tefsirine karşı çıkmışlardır. Ama şu gerçeği görememişlerdir; eğer Kur'an kesinleşmiş bilgilere dayanılarak tefsir edilirse asla çelişki söz konusu olmayacaktır. Bundan dolayı üçüncü grup Kur'an'ın bilimsel

¹ Nahl, 89, Enam, 38-52, Saba, 3, A'raf, 52, Furkan, 6.

² Nahl, 89.

³ Maide, 15-16.

⁴ el-Mizan, c. 12, s. 325.

tefsiriyle ilgili bir takım şartları öngörmüşlerdir ki bu şartlar ilgili yerlerde beyan edilmiştir.⁵ Şunu da hatırlatalım, böyle bir çelişki ancak Keşfedilmiş Dinde söz konusu edilebilir ve Nefsu'l-Emrî Din ile Mürsel Dinde böyle bir şeyden söz edilemez. Kimse de dinden anladığı her şeyin yüzde yüz doğru olduğunu iddia etmemiştir.

Burhan-ı Sıddıkîn

Soru

Burhan-ı sıddıkîn nedir? Acaba bu burhan en doğru ve en derin burhan olarak tanıtılmış mıdır?

Kısa Cevap

İslami felsefe tarihinde bu burhan hakkında birçok takrir ve beyanlar sunulmuştur. Birincisini İbn Sina *İşarat* adlı telifinde sunmuştur. Bununla birlikte en iyi takrirlerinden birisi *Hikmet-i Mûtealiye* mektebinin kurucusu olan Molla Sadra tarafından –bu mektebin usullerine dikkatle- şöyle takrir edilmiştir: Asaletu'l-vücut aslına ve anlayışına göre vücut asıldır. Eğer vücut asıl ise kendi dışındakilerden müstağnidir. Dolayısıyla bizim istediğimiz hâsıl olmuş ve vacibu'l-vücut (varlığı zatından ve zorunlu olan varlık) ispatlanmış oluyor. Ama eğer zâtı itibariyle müstağni değilse bu durumda malul ve zâtı itibariyle muhtaçtır ve bağıllığın ve rabtın aynısıdır. Dolayısıyla müstakil ve bağımsız ve tam olan varlıksız, var olması muhaldir.

Bu burhanın sahip olduğu bazı imtiyazlar, onu en derin ve güçlü olan delillerin arasına sokmuştur. Zira:

1. Sıddıkîn burhamı yakinin en yüksek ve kesin derecesini ifade ediyor.
2. Bu burhan Allah'ı tanımak için belirtilen en değerli yoldur. Zira vücudun hakikatine dayanarak vacip olan Allah'a varıyor. Allah'ı tanıtan diğer burhan ve delillerde ise yaratıkların kendileri Allah'ı ispatlamak için vasıtadırlar. Oysaki onlar noksanlık ve yoklukla karışmışlardır.

⁵ Bu şartlar şundan ibarettir: 1-Tefsir kaidelerine uymak, 2-Bilimsel teori ve ihtimallere değil kesinleşmiş bilimsel bilgilere dayanmak, 3-Kur'an'ın makamını dikkate almak, 4-Âyetler arasındaki uyumu dikkate alma, 5-Şeriatin kesin hakikatleriyle çelişmemek, 6-Bilimsel kanunla ayet arasında ilişki olması. Daha fazla bilgi için: Nasır Rafî, Muhammed, *Kur'an'ın Bilimsel Tefsiri*, c. 2, s. 176 ve 219.

3. Bu burhan en sade ve en basit delildir. Molla Sadra'nın sunmuş olduğu takrire göre bu burhanda devri ve teselsülü iptal etmeye gerek kalmıyor.

4. Vücudun asıl ve basit (bileşik olmayışı) olmasının iktizası olan "İmkân-ı vücudî" den istifade edilmiştir. Meşşâî ekolünde ise bunun tersine "İmkân-ı zâtî" den istifade edilmiştir.

5. Hakkın zatını, zatın tevhidi, hakkın sıfatlarını, sıfatların tevhidi, hakkın fiillerini ve tevhit-i efalini tanımak için bu burhanın kendisi yeterli geliyor ama diğer burhanlar bunu sağlayamıyor.

Ayrıntılı Cevap

Allah'ın varlığını ispatlayan delilleri bir cihetle iki gruba ayırmak mümkündür. Burhanlardan bir kısmı yaratıkları vasıta ediyor ve yaratıklardan yardım alarak Allah'a ulaşmaya çalışıyor. Burhanlardan ikinci kısmında ise yaratıklar Allah'ın varlığını ispatlamak için vasıta kılınmıyor. Bilakis varlık hakikatinin bizatihi kendisinden ve vücut mefhumundan hareketle Allah'a varılıyor.

Birinci türden olan burhanlara "inni (malulden (yaratılmış) illete doğru yol kat etmek)" ikinci türden olan burhana da "limmi (illetin kendisinden illete doğru yol kat etmek)" veya "lime benzer (şibh-i limmi)" burhanlar denilmektedir.¹

İncelemek ve açıklamak istediğimiz siddikîn burhanı, ikinci tür burhanlardandır. Siddikîn burhanı öyle bir burhandır ki Allah'ı ispatlamak için Hak Teâlâ'nın zatının kendisinden yararlanarak Hak Teâlâ'nın zatına istidlal ediliyor. Allah'ın dışında var olan şeylerden yararlanarak Allah'ın zatına istidlal yapılmıyor. Siddik kelimesinin anlamına dikkatle bu burhanın bu isimle adlandırılmasının sebebi aşağıdaki konulardan birisi olabilir.

1. Siddik olan insanlar Hak Teâlâ'nın makamında Hak Teâlâ'nın zatına istişhad etmek için bu yöntemden yararlanıyorlar.

2. Bu burhan en muhkem ve en değerli burhandır.²

¹ Rızâî, Muhammed, "Mukayese-i beyni Burhan-ı Siddikîn-i Felasefe-i İslami ve Vücut Şinâhtî Felasefe-i Garb ber İspat-ı Vücut-i Huda", Feslname-i Kelam İslami, 1376, sayı 23.

² Sadruddin Şirâzî, Muhammed bin İbrahim, *el-Hikmetu'l-Mutealiye fi'l-Esfari'l-Akliyeti'l-Arba'a*, 3. baskı, Beyrut, Daru'l-İhyau't-Turasili Arabî, 1981, c. 6, s. 13.

3. Hakka kavuşmak için takip edilen bu yöntem ve yol, sıddık olan enbiyaların yoludur. Enbiyalara oranla mertebeleri enbiyaların ardından gelen sıddıkların yöntemi ve yolu da budur. İslâm filozofları geçmiş zamanlardan günümüze kadar bu burhan için farklı ve değişik takrirler ve beyanlar sunmuşlardır. Konunun uzamaması için bunların en mühimlerinden bir kısmına işaret edeceğiz:

İbn Sina'nın Burhan-ı Sıddıkın Hakkındaki Takriri:

Burhan-ı Sıddıkın kavramını ilk olarak İbn Sina Allah'ın varlığını ispatlamak için kendisine özgü olan burhana ıtlak etti. O bu burhanı *İşarat* adlı eserinde şöyle takrir etmiştir:

“*Var olan (mevcut) ya vacibu'l-vücuttur*” (yani vücudu zorunludur) ya mümkünü'l-vücuttur, yani ne vücudu ve nede ademi zorunlu değildir. Eğer vacibu'l-vücut ise bizim peşinde olduğumuz isteğimiz ispatlanmış olur. Ama eğer mümkünü'l-vücut ise mümkün olan varlığın, var olması için (onun varlığını yokluğuna tercih eden) bir müreccihe ihtiyacı vardır. Eğer söz konusu olan müreccih mümkün olursa onun kendisi de başka bir müreccihe muhtaçtır. Aynı şekilde sonsuza dek bu devam ediyor. Ama devr ve teselsül batıl olduğu için mümkün olmayan (yani vacip olan) bir müreccihe (mümkün olan şeyin varlığını yokluğuna tercih edene) kavuşmamız gerekmektedir. İşte vacibu'l-vücut olan bu müreccih Allah'tır.”³

Şeyh İşrak'ın Burhan-ı Sıddıkın Hakkındaki Takriri:

Hiçbir şey yok olmasını iktiza etmiyor. Aksi takdirde var olamazdı. Nurların nuru zatı itibariyle tek bir varlıktır. Varlığı ve zatının takarrur (vücut) bulmasında hiçbir şart söz konusu değildir. Onun dışında var olan ne varsa ona tabidir. Onun için ne herhangi bir şart gerektir, ne zıddı vardır, dolayısıyla onun zatını iptal eden bir şeyde yoktur. Bu nedenle varlığı daimi ve zatıyla kaimdir.”⁴

Kayserî'ye göre Burhan-ı Sıddıkın'ın Takriri:

Kayserî *Fususul-Hikem* adlı İbn Arabî'nin kitabına yazmış olduğu mukaddimede burhan-ı sıddıkın için beş takrir (beyan) zikretmiştir. Onlardan birisini numune olarak zikredeceğiz: “Vücudun hakikati kendinden başka değildir. Zira vücudun hakikati kendinden başka olmuş olsa

³ İbn Sina, *el-İşaratu ve't-Tenbihat*, 1. baskı, Kum, Neşru'l-Belağa, 1375, s. 97-98.

⁴ Şeyh İşrak, *Hikmet-i İşrak*, Henri Corbin, 2. baskı, Tahrân, Muesese-i Mutalaati ve Tahkikat-ı Ferhengi, 1373, s. 121.

mezkûr hakikat tahakkuk ve vücud bulmakta icat edici olan (mucide) bir varlığa muhtaç olacaktı ve böylece teselsül lazım gelirdi ki teselsül batıldır. Dolayısıyla vücudun hakikati kendinden başka bir vücut değildir. Bu nedenle bu hakikat “vacibi bî zat” ; zâtı itibariyle zorunlu bir hakikattir. Zira bir şeyin zatının kendisinden ayrılması imkânsızdır.”¹

Hekim Sebzevarî’ye göre Burhan-ı Sıddıkî’nin Takriri:

“En muhkem ve en kısa yol şudur ki eğer vücut (varlık) asıl ve mahiyet vücudun tabii ve gölgesi ise ve vücudun aslı azad, sırf ve mutlak ise ne sınırlı, ne karışık ve ne de mukayyettir. Yokluk ise vücudun (varlığın) karşıtı ve zıddıdır. Hiçbiri kendi karşıtını, çelişkisini kabul etmez. Öyle ise hiçbir zaman vücudun aslı, yokluğu (adem) kabul etmez. Zâtı itibariyle yokluğu iter. Yok, olmaya kabil değildir. Bunun neticesi şudur: Vücut, hakikatin zaruret-i ezeli ve vücub-i zati olmasıdır.”²

Allâme Tabatabâî’nin Burhan-ı Sıddıkî’nin Hakkındaki Takriri:

Allâme Tabatabâî, usul-i felsefe adlı kitabında burhan-ı sıddıkîni şöyle takrir ediyor: “Vücut gerçeği ki subûtunda (var oluşunda) hiçbir şüphe yoktur, kesinlikle nefyi kabul etmez ve yok olmayı tahammül etmez. Başka bir ifadeyle vücut gerçeği (hakikat-i hesti) her türlü kayıt ve şarttan ari vücut gerçeğidir. Hiçbir kayıt ve şartla lâ vakiiyet (gerçeklik olmama) olmuyor. Bu âlem ve eczalarıyla böyle olmadığı ve nefi (yok olmayı) kabul ettiği için bu cihetle bu âlem nefiy (yokluğu) kabul etmeyen bir gerçeğe dayanıyor, onun vücuduyla gerçeğe sahiptir. O olmazsa bu âlem ve onun eczaları da olamazdı. Elbette bunun anlamı o gerçeğin eşya ile bir olması veya onlarda nüfuz veya hulul etmesi veya o gerçeğin kendisinden bazı parçaların ayrılıp eşya ile bağ kurması anlamında değildir. Şu anlamdadır: O gerçek nur gibidir ki karanlık olan cisimler onunla aydınlanır ve onsuz karanlıktırlar.”³

Allâme’nin burhan-ı sıddıkîne yapmış olduğu açıklamanın özeti şudur: “Mutlak gerçeklik (vakiiyet-i mutlak) kesinlikle yokluğu kabul etmez. Yokluğu kabul etmeyen ve yokluğu mumteni-i bi’z-zat olan bir şe-

¹ Kayserî, Muhammed Davut, *Şerh-i Fususi’l-Hikem*, 1. baskı, İntişarat-ı İlmi ve Ferhengi, 1375, s. 18.

² Hekim Sebzevarî, *et-Tahkikat Ala eş-Şevahidi’r-Rububiye*, 2. baskı, Meşhed, el-Merkezu’c-Camii li Neşr, 1360, s. 461-462.

³ Allâme Tabatabâî, *Usul-i Felsefe ve Revişi Realizm*, Tahran, İntişarat-ı Sadra, c. 5, s. 76-86.

yin vücudu, vacib-i ezeldir. Bu nedenle gerçekliğin aslı, vacib-i ezeli olacaktır. Bu durumda yok olabilen gerçeklikler ve sınırlı varlıklar yok olmayan gerçeğe dayanıyor.”

Molla Sadra'nın Burhan-ı Sıddıkın Hakkındaki Takriri:

Sadru'l-Muteellihin, kendisinin beyan ettiği Hikmet-i Mütealiye usullerine göre bu burhanı takrir etmiş ve bu burhanı en muhkem delil ve sıddık kimselerin yolu olarak bilmiştir.⁴ Onun burhanı bazı usullere bina edilmiştir ki ilkin bu usullerin açıklanmasına ihtiyaç vardır. Dolayısıyla önce bu usulleri açıklayacak, daha sonra burhanın kendisini takrir edeceğiz.

Asalet-i Vücut ve Mahiyetin İtibarı Oluşu: Zihnin ötesindeki dış âlemde her varlık tek bir gerçeğe sahiptir ve bu gerçek dışında başka bir gerçeği yoktur. Ama zihin, dış âlemde var olan tek gerçekten, vücut ve mahiyet olmak üzere iki kavram algılıyor ve üretiyor. Örneğin bir insan veya bir ağaç dışsal iki bölüme sahip değildir ki bu bölümlerinin birisine vücut ismini diğer bölümüne mahiyet ismini taksın. Böyle bir durum söz konusu değildir. Ama zihinsel tahlilde ise her şeyin mahiyeti ve nitelikleri o şeyin vücut ve oluşunun aslından farklıdır.

Şahsın veya ağacın “mahiyeti” ve “niteliği” dış âlemde oluşturuş şekliyle zihne geliyor. Ama onun zihindeki ve dışarıdaki vücudu tamamen farklıdır. Dışsal ateş ve ağaca hamledilen eserler onların zihinsel varlıklarına hamledilmiyor. Buna binaen vücut ile mahiyet başka bir ifadeyle vücut (varlık) ve mahiyet birbirinden ayrı iki meseledir. Eğer vücut olmazsa yaratıklardan hiçbirinin mahiyeti şekillenmez. İnsan ve ağacın mahiyetini yokluk merhalesinden zuhur merhalesine çıkaran, gerçek vücuttur. Vücuttan olmazsa eşyaların mahiyetinin kendisinin olmak veya olma-makla dışsal bir taalluku yoktur. “el mahiyetu min haysu hiye leyset illa hiye la mevcudetün ve la madumetün= mahiyet mahiyet olma itibarıyla kendisi dışında başka bir şey değildir ve mahiyet olma cihetiyle ne mevcuttur, ne madumdur.” Şeyin vücut ile tahakkuk buluyor olması ve vücudu kaldırmakla aradan yok olunması mahiyetin değil, onun dışındaki asıl olduğuna delildir.

Vücuttaki Teşvik: Vücuttaki vahdet ve teşvik şundan ibarettir: Vücut tek bir hakikat, şiddet ve zaaf mertebelerine sahiptir. Vacibu'l-vücuttan

⁴ Esfar, c. 6, s. 13-14.

tutun, madde denilen varlıklara kadar her birisi sahip olduğu mertebe oranında vücut hakikatine sahiptir. Yani bütün bu varlıklar vücutta bir-biriyle müşterektir. Ama mertebe bakımından birbirinden farklılaşırlar.

Besatet-i Vücut: Vücut basit (bileşik olmayan, eczadan arî) bir hakikattir ki ne cüzü vardır ve ne başka şeyin cüzüdür. Zira vücut dışında başka bir şey yoktur.

Malul İletine Oranla Bağın (rabt) ve Muhtaçlığın Kendisidir: Molla Sadra illet ile malul arasındaki ilişkinin fakrî bir ilişki şeklinde olduğu kanısındadır. Malul varlığının ve hüviyetinin tamamını illetten aldığı için bağımlı vücuda sahiptir. İlletsiz olan vücut sahibi değildir. Mutlak bir şekilde illete bağlıdır. Malulün zatından sınırlılık, ihtiyaç ve fakirlik dışında başka hiçbir şey beklememek gerekmektedir.

Bu usullere dikkatle Molla Sadra kendi burhanını şöyle takrir ediyor:

Anlatıldığı gibi vücut dışsal, müşekkik ve basit bir hakikattir. Vücudun en şiddetli kemal derecesi ondan daha tam ve tamam olamayışı ve kendi zatı dışında başka bir şeye bağlı ve müteallik olmayışıdır. Buna binaen vücut ya kendi dışındakilerden müstağnidir veya zatı itibariyle kendi dışındakine bağlı ve muhtaçtır. Birinci suretteki vücut “vacibu’l-vücut” tur ki kemalin nihaî derecesidir, noksanlık ve yokluk kendisinde yoktur. İkinci suretteki vücut muhtaç ve başkasına bağlı olduğu için “vacibu’l-vücut” yani varlığı zorunlu değildir. Belki zatı itibariyle vacip olan varlığa bağımlıdır. “vacibu’l-vücut” dışında onun varlığını sağlayan ve vücudunu ayakta tutan başka bir varlık söz konusu değildir.¹

Başka bir beyanla, asaletu’l-vücut esasınca eğer vücut başkasından müstağni olursa bizim isteğimiz hâsıl olmuş olur ve vacibu’l-vücut ispat edilir. Ama eğer vücut zatı itibariyle müstağni değilse bu durumda maluldür ve zatı itibariyle müstağni olan varlığa muhtaçtır. Zira zatı itibariyle muhtaç, bağımlılığın aynısıdır. Dolayısıyla fakir ve bağımlı olan bir şeyin kendiliğinden tahakkuk bulması imkânsızdır. Böyle bir varlığın bağımsız, müstağni ve tam olan bir varlık olmaksızın var olması muhaldir.”²

Şu noktanın hatırlatılması lazım gelmektedir ki bu burhan İslâm felsefesinde Allah’ın varlığını ispatlamak için sunulan burhanlardan en

¹ Esfar, c. 6, s. 14-16.

² Misbah Yazdı, Muhammed Taki, *Talikai Nihayetu’l-Hikme*, Kum, Muesese-i Der Rah-i Hak, h.k. 1405, s. 413.

muhkem, en güçlü ve en derin olan burhandır. Anlatıldığı gibi bu burhanın siddikîn diye adlandırılmasının nedenlerinden birisi işte bu niteliklerdir. Konunun devamında burhan-ı siddikîni diğer burhanlardan ayıran imtiyazları anlatmaya çalışacağız.

Burhan-ı Siddikîni Allah'ı İspatlamak İçin Sunulan Diğer Burhanlardan Ayıran Özellikler:

1. Burhan-ı Siddikîni, Allah'ı ispatlayan burhanlar içinde en muhkem burhandır ve metanet bakımından nihaî derecededir. Kesinlik ve yakin bakımından da en yücedir.

2. Bu burhan Allah'ı tanımak için belirtilen en değerli ve şerefli olan yoldur. Zira bu yolda vücudun hakikatine dayanarak vacip olan Allah'a varılıyor. Vücut da saf hayır ve diğer hayırların kaynağıdır. Allah'ı tanıtan diğer burhan ve delillerde ise yaratıkların kendileri Allah'ı ispatlamak için vasıta kılınmışlardır. Oysaki onlar noksanlık ve yoklukla karışmışlardır.

3. Bu burhan en sade ve en basit (soyut, bileşik olmayan) delildir. Zira vacip olan Allah'ı, sıfatlarını, fiillerini tanımak için devrin ve teselsülün iptaline ihtiyaç olmadığı gibi Allah dışında başka bir varlığı vasıta kılmaya da ihtiyaç yoktur.

4. Vücudun asıl ve basit (bileşik olmayışı) olmasının iktizası olan “İmkân-ı vücudî” den veya “İmkân-ı fakrî” den istifade edilmiştir. Meşşâî hikmetinin yönteminde ise bunun tersine imkân-ı zatiden istifade edilmiştir.

5. Burhan-ı siddikîni tek başına Hakk'ın zatını, zatın tevhidini, hakkın sıfatlarını, sıfatların tevhidini, hakkın fiillerini ve tevhidin fiillerini tanımak için yeterli geliyor ama diğer burhanlar unu sağlayamıyor.

6. Bu burhan Hak Teâlâ'nın vücudunun aslını ispatlamanın yanı sıra “hakaik-i hakikiye” nin tevhidini de ispatlıyor ve açıklıyor. Allah'ın ilim, kudret, irade ve kayyumiyet gibi diğer ilahi isimler ve güzel sıfatlarını da ispatlıyor.³

Sonuçta bilmemiz gerekir ki, burhan-ı siddikînin önemi ve değeri, asıl itibariyle irfanî bir hakikate bina edilmektedir. Sırf zihinsel ve kavramsal değildir. Burada siddikînden maksat da diğer varlıklardan hareketle Allah'a giden kimseler değil, bilakis Allah'tan hareketle Allah dışındaki diğer varlıkları isbata giden kimselerdirler. (Başka bir ifadeyle; Allah'ı baz alarak Allah

³ Esfar, c. 6, s. 24-26.

dışındaki diğer varlıkları O'nun vasıtasıyla ispatlayan kimselerdir, diğer varlıkları baz alarak Allah'ı ispatlayan kimseler değildir.) Yani Allah'ın vücudu onlar için aşikâr olmuş, dolayısıyla başkasını vasıta ederek onu ispatlamaya ihtiyaç duymuyorlar. Bilakis Allah dışındaki başka varlıkların ispatlanmaya muhtaç olduğunu söylerler. Marifet ve bilgi edinmek için bu makam üstün bir makamdır ki herkes için hâsıl olmaz. Bu hakikat ve yakinsel dayanakları işte budur. Böyle bir marifet ve irfan olmaksızın bu istidlal sadece yakinsel olan o hakikatin bir suretini ve formunu beyan ediyor. Vücut kavramının (saf vücut) bedihiliği ve yakini oluşu vücudun hakikatinin yakınlığının ve mutlaklığını, yani Allah'tan sadece bir suret gösteriyor. Hal böyle olunca bu arada var olan farklılık, mantıksal istidlal ile yakini görüş arasında olan ihtilaf gibidir. Bu noktadan gafil kalmamak gerekir. Buna binaen siddıkların (imamlar ve arifler) bu tür beyanında acaba bir tür tezekkür ve uyarma mı var? Veya felsefi istidlallerin hâsılunda dikkat ve teemmül edilmesinin yeri midir? Akla gelen şu ki felsefeciler, sadece irfanî olan bu beyandan felsefi bir takrir sunmuşlardır. Şayet irfanî olan ilkelerin hazfedilmesiyle bu tür beyan kendi asıl muhtevasını boşaltıyor.

Şimdi siddık kimselerin en kâmil reel örneği olan İmamların (a.s) beyanlarından birkaç numune zikredeceğiz. Bu tür sözler şunu göstermektedir ki Allah'ı tanımak ve Onun marifeti (irfan) Onlar için yaratıkları tanımaktan öncelik taşımaktadır. Bu nedenden dolayıdır ki Allah hakkında vermiş oldukları beyanda Allah çok aşikâr bir asıldır. Tanınması başkalarının vasıtasıyla sağlanan meçhul bir varlık değildir. Bunun yanı sıra bu hakikate burhan ve felsefe yoluyla kavuşmamışlardır. Allah'ın kendisini tanıtmakla Allah'ı tanımışlardır. Siddıkların (İmamlar ve Allah'ın velileri) bu beyanıyla burhan-ı siddıkînden buna benzer felsefi beyan arasında dakik bir fark vardır ki bu fark maksat olan hakikate varmak için izlenen epistemolojik yöntemden kaynaklanmaktadır:

Bir rivayette Casulik, İmam Ali'ye (a.s) şöyle soruyor: “Beni bilencilendir ki Allah'ı, Muhammed ile mi tanıdın yoksa Muhammed'i Allah ile mi? Müminlerin Emiri cevabında şöyle buyuruyor:

“Ben Allah'ı Muhammed vasıtasıyla tanımadım, Muhammed'i (s.a.a) Allah vasıtasıyla tanıdım... Allah kendi taatini meleklerle ilham ettiğinde anladım ki peygamber Allah'ın özel tedbiri altında olan yaratılmış bir varlıktır.”¹

¹ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, Beyrut, Müesses-e-i el-Vefa, h.k. 1404, (110 cilt) c. 3, s. 272.

İmam başka bir yerde şöyle buyuruyor:

“Ben eşyayı görmeden önce Allah’ı görüyorum. Daha sonra eşyaları görüyorum.”²

İmam Hüseyin (a.s) Arefe duasında şöyle buyuruyor:

“Acaba senin dışındakiler senden daha mı aşikârdır ki onlar seni aşikâr etsinler? Ne zaman gaiptin ki delile muhtaç olasın ve delil sana delalet etsin, ne zaman uzaktın ki senin eserlerin sana getiren yol konumunda olsunlar, seni görmeyen gözler kör olsunlar...”³

Başka bir yerde şöyle buyuruyor:

“Kendini her şeyde bana tanıttın böylece her şeyde seni aşikâr gördüm. Öyle ise sensin varlıkların her şeyini aşikâr eden.”⁴

Cehennemin Katları

Soru

Eğer cennetin katları varsa, cehennemin de katları var mıdır?

Kısa Cevap

Ayet ve rivayetlerden cehennem katları hakkında alınan netice üzere, cehennem de cennet gibi katları sahiptir ve günahkârlar suç ve günah derecelerine göre bu katların birine konulacak ve azaplandırılacaktır. Bir rivayette İmam Bâkır (a.s), “Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır.”⁵ âyeti hakkında şöyle buyurmaktadır: “Bana Allah’ın cehennemi yedi tabaka karar kıldığı bildirildi.”

1. Cehennemin ilk ve en yüksek katı “Cehim” adını taşır. Bu kat-taki cehennem ehli, azap eden taşlar üzerine oturur ve onların beyinleri sıcaklığın şiddetinden kaynar.

2. İkinci kat “Lazi” dir. Bu derecedeki ateşin sıcaklığı el, ayak ve baş derisini yok eder. Burada Allah’ın emirlerine sırt çevirenler ve mal biriktirenler bulunur.

² Musevî, Seyyid Abbas Ali, *Şerh-i Nehcû'l-Belağa*, 1. baskı, Beyrut, Daru'l-Mehacetu'l-Beyda, h.ş. 1376, c. 5, s. 291.

³ *Biharu'l-Envar*, c. 64, s. 143.

⁴ A.g.e.

⁵ Hicr, 44.

3. Üçüncü kat “Sakr”dır. Onda ne yakmadık bir şey bırakan ve ne de gitmesine izin veren bir ateş vardır. Bedeni tamamen eritir. Orada on dokuz azap meleği vardır.

4. Dördüncü kat “Huteme” (parçalayıcı ateş) adını taşır. Ondan her tarafa dağılan büyük kıvılcımlar saçılır. Yöneldiği herkes tıpkı sürme gibi siyah kesilir.

5. Beşinci kat “Haviye”¹ (derinliklerin en derinine düşme) olarak adlandırılır. Orada bir gurup “Malik² bize yardım et” diye çılgılık atar. Malik, onların çılgılığına yanıt vermek için geldiğinde içinde kokmuş kötü bir su bulunan sarı renkli ateş tabaklarını önlerine koyar. Onların derileri aşırı sıcaktan dağlanmış, demire dönmüş olacaktır ve bu ateşten tabaktaki suyu içmek istediklerinde yüzlerindeki derileri tabağın aşırı sıcaklığından dökülecektir. İşte bu Yüce Allah’ın şu buyruğudur:

“(Susuzluktan) feryat edip yardım dilediklerinde, maden eriyiği gibi, yüzleri yakıp kavuran bir su ile kendilerine yardım edilir. O ne kötü bir içecektir! Cehennem ne korkunç bir yerdir.”³

Buna düşen kimse yetmiş yıl ateşte kalır ve derisi yandıkça yeni deri çıkar ve o şekilde devam eder.

6. Altıncı kat “Sair” olarak adlandırılır. Onda ateşten yüz çadır, her çadırda ateşten üç yüz saray, her sarayda ateşten üç yüz ev ve her evde de üç yüz tür ateş azabı bulunur. Bu evler içinde ateşten yılan ve akrepler ve yine ateşten pranga, zincir ve gerdanlıklar bulunur. Bu Yüce Allah’ın şu buyruğuna işaret eder: “Şüphesiz biz, kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırladık!”⁴

7. Yedinci kat “Cehennem” olarak adlandırılır. Onda “Falak” yer alır. Bu ateşin alevlendiği ve ateşli en dehşet verici azabın bulunduğu cehennem kuyusudur.⁵

¹ Cehennem’in “Haviye” olarak adlandırılmasının sebebi, düşme anlamında olan heva maddesinden türemiş olmasıdır. Düşmeden kasıt, derinlerin en derinine düşmektir. Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan*, c. 20, s. 349, Defter-i İntişarat-ı İslâmî, Kum, kameri 1417.

² Cehennem muhafızı meleğin ismidir.

³ Kehf, 29.

⁴ İnsan, 4.

⁵ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu’l-Envar*, c. 8, s. 289 – 290, Müessesetü’l-Vefa, Beyrut, kameri 1409.

Cennetin Katları

Soru

Mümkünse yedi cennetin ne olduğunu ve ne anlama geldiğini bana açıklayınız.

Kısa Cevap

“Daru’s-Selam”, “Dahru’l-Celal”, “Cennetu’l-Mava”, “Cennetu’l-Huld”, “Cennetu’l-Adn”, “Cennetu’l-Firdevs”, “Cennetu’n-Naim”. Sayılan bu isimler rivayet ve tefsir kitaplarında zikredilen yedi cennetin ismidir.

Elbette bütün bu isimlerin tek bir cennete ait olduğuna ama her birisinin cennetteki birer mertebenin ismi olduğuna inanan bazı kimseler de vardır. Zira Adn Cenneti denildiğinde içinde ikamet edilen cennet kastedilir. Daru’s-Selam, içinde olanların her çeşit üzüntü ve korkudan selamet içinde oluğu cihetiyle denilmektedir. Diğer isimler de aynı şekilde farklı açılardan aynı cennetin isimleridir.

Ayrıntılı Cevap

“Daru’s-Selam”, “Dahru’l-Celal”, “Cennetu’l-Mava”, “Cennetu’l-Huld”, “Cennetu’l-Adn”, “Cennetu’l-Firdevs”, “Cennetu’n-Naim”⁶ rivayet ve tefsir kitaplarında zikredilen yedi cennetin ismidir.

Burada âyet, rivayet ve müfessirlerin görüşlerinden yararlanarak bu cennetlerin her birisinin ne anlama geldiklerini açıklamaya çalışırız.

1- Daru’s-Selam:

Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyuruyor: “...ve Allah selam ve sulh sarayına davet ediyor.”⁷ Bazıları buradaki “selam”dan kastın Allah’ın kendisi olduğuna inanırlar. Zira Yüce Allah insanları kendi evine davet ediyor. Allah’ın evi ise cennetin kendisidir.⁸

Bazıları da şöyle demektedirler: Buradaki Daru’s-Selam’dan kasıt, bir yerdir. Orada sükûnet eden kimseler her çeşit olumsuzluklara karşı güvence içindedirler. Cubba’î den şöyle nakledilmiştir: Cennetin, Daru’s-Selam diye isimlendirilmesinin nedeni, orada ikamet eden kimselerin bir-

⁶ İanetu’t-Talibin, c. 4, s. 385.

⁷ Yunus, 25.

⁸ Bu görüş Hasan ve Kutade’den nakledilmiştir.

birlerinden emin olmaları, meleklerin onlara selam vermeleri, Rablerinin onlara selam göndermesidir. Orada sükûnet eden kimseler selamdan başka bir şey duymazlar. Hakeza onlar için selam ve selametlik dışında başka bir şey söz konusu değildir. Bu görüş, Allah tarafından da teyit edilmektedir ki şöyle buyuruyor:

“...sözleri ve (duaları) orada selamdır.”^{1 2}

Hakeza İbn Abbas’tan şöyle nakledilmiştir: “Daru’s-Selam cennetin kendisidir. Orada ikamet eden kimseler her çeşit afet, olumsuzluk, noksanlık ve hastalıklara karşı emniyet içindedirler. Orada saygındırlar. Kesinlikle saygısızlığa uğramazlar. Onlar sürekli azizdirler, kesinlikle zillete ve alçaklığa maruz kalmazlar. Daru’s-Selam’da ikamet eden kimseler devamlı ganidirler. Hiçbir zaman fakirlik onlara yönelmez. Onlar mutluluklarına ermiş kimselerdirler. Hiçbir zaman mutsuz olmazlar... İnci ve mercan saraylarındadırlar ki kapıları Rahman’ın arşına doğru açılır. Orada her taraftan yanlarına melekler gelir ve üzerlerine (dünyada Allah’ın emirlerini yerine getirmekte) sabrettiğinizden dolayı selam olsun, derler. Ne mutlu böyle bir akıbete.”

Allâme Tabatabâî çok kıymetli *el-Mizan*’da “lehum daru’s-selam” âyetinin tefsirinde şöyle yazıyor: “Selam ile kastedilen selamın lügatteki anlamıdır ki âyetin zâhirî akışından anlaşılmaktadır. O da zâhirî ve batınî afet ve olumsuzluklara karşı güvence içinde olmaktır. Daru’s-Selam, ölümün, yaşlılığın, hastalığın, fakirliğin, üzüntünün ve diğer hiçbir olumsuzluğun gerçekleşmediği bir yerdir. İşte vaad edilen cennet budur.”³

Şöyle de denilmektedir: Cennetin Daru’s-Selam diye isimlendirilmesinin nedeni, Allah’ın, sıhhat ve selamete sahip olan evi olmasındandır.⁴

2- Dahru’l-Celal:

İkinci cennetin adı “Dahru’l-Celal”dir. Rivayette Peygamber’den (s.a.a) şöyle nakledilmiştir:

¹ Yunus, 10.

² “Bazu ma verede fi’l-dünya ve’l-ahire”, s. 32, Daru’s-Selam yayınları.

³ Tabatabâî, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan*, c. 7, s. 345.

⁴ A.g.e., c. 10, s. 39.

“Allah yolunda yüksek sesle “la ilahe illallah” diyen herkesin üzerine Allah kendi rızasını karar kılar. Rıdvan-ı ilahi makamına ulaşan herkesi Yüce Allah “Dahru’l-Celal”de Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed’le (s.a.a) birlikte kılar. Hz. Peygamber’e (s.a.a) “Dahru’l-Celal nerededir?” diye soruldu, Hz. Muhammed (s.a.a) şöyle buyurdu: “Allah Teâlâ’nın kendi ismiyle isimlendirdiği cennettir. Orada ikamet edenler sabah ve akşamları celal ve ikram sahibi olan Allah’ı seyrederekler.” ⁵

3- Cennetu’l-Mava:

Cennetu’l-Mava, şehit olan kimselerin ruhlarının gittiği yere denilmektedir.⁶ Peygamber’in (s.a.a), Ramazan ayının faziletlerini anlatırken şöyle dediği nakledilmiştir:

“Allah Teâlâ, Cennetu’l-Mava’da altından yapılmış olan bin sarayı (oruç tutanlara) bağışlar.” ⁷

4- Cennetu’l-Huld (Ebedî Cennet):

Ebedî cennet, Peygamber’in (s.a.a) şöyle vasıflandırdığı cennettir:

“Yaşamının benim yaşamım gibi olmasını ve Rabbimin -kendi kudretiyle sütunlarını yaptığı ve- bana vaat ettiği cennete yerleşmek isteyen kimsenin Ali’nin velayetini kabul etmesi gerekir.” ⁸

5- Cennetu’l-Adn:

Allâme Hillî şöyle diyor: “Adn Cennetine bu ismin verilmesinin nedeni, orasının daimi kalınan bir yer olmasından dolayıdır.”⁹ Bir rivayette Peygamber’den (s.a.a) şöyle nakledilmiştir:

“Ben, Fatime’nin dalı, Ali’nin verimli hale getirdiği, Hasan ve Hüseyin’in meyvesi, Şia ve bizi sevenlerin yeşil yaprağı olduğu bir ağacım. Bu ağacın aslı Adn Cenneti’ndedir.” ¹⁰

⁵ Bakiyetu’l-Mebahis, s. 196.

⁶ Tacu’l-Arus, c. 10, s. 26.

⁷ Şeyh Saduk, Fezailu’l-Eshuri’s-Selas, s. 85.

⁸ Menakıb-ı Emiru’l-Muminin, c. 1, s. 426.

⁹ Muntaha’l-Matab, c. 1, s. 544.

¹⁰ Şehid-i Evvel, zikra, s. 6.

Kaşifu'l-Gıta şöyle diyor: “Cennetin ortası Adn Cenneti'dir.”¹

Başka bir rivayette şöyle nakledilmiştir:

“Adn Cenneti, Allah-u Teâlâ'nın kendi özel kudretiyle yarattığı, şimdiye kadar hiç kimsenin görmediği bir cennettir.”²

Bir diğer hadiste şöyle denilmektedir:

“Yüce Allah kendisi kendi (özel) eliyle Adn Cenneti'ni yaratmış ve kendisi ağaçlarını ekmiş, kendisi saraylarını yapmış, nehirlerini akıtmış ve daha sonra şöyle demiştir: “İşte müminler kurtuldular...”³ Yine bir başka rivayette şöyle denilmektedir: “Adn Cennetinin duvarları kırmızı yakuttan, anahtarları inci ve sedeftendir.”⁴

6- Cennetu'l-Firdevs:

Yüce Allah Cennetu'l-Firdevs'i altın ve gümüşten yaratmış ve katmanlarına güzel kokulu olan misk-i amberi yerleştirmiştir. Rivayette şöyle nakledilmektedir:

“Yüce Allah cenneti misk-i amberden yapmış ve orada en güzel ve en iyi meyveleri ve çiçekleri ekmiştir.”⁵ “Cennetu'l-Firdevs cennetin en yüksek mertebesidir.”⁶

Bu cennet, Hz. Zehra'nın (a.s.) babasının vefatı sırasında ağlarken vasıflandırdığı cennettir. Şöyle buyurmuştur:

“Ey baba sen, Rabbin seni çağırdığında davetine icabet ettin, ey baba Firdevs'in yan tarafı senin yerindir.” Peygamber'in (s.a.a) ikamet edeceği yerin, Firdevs Cenneti olduğu anlaşılmaktadır.”⁷

7- Cennetu'n-Naim:

Ramazan ayının faziletlerinde şöyle nakledilmektedir: Ramazan ayının yedinci günü geldiğinde, Yüce Allah Cennet-i Naim'de kırk bin şehidin

¹ Kaşifu'l-Gıta, *Keşfu'l-Gıta*, c. 2, s. 302.

² *Vesailu's-Şia*,...

³ *Mehasin-i Barki*, c. 1, s. 155.

⁴ *Men la Yahduruhu'l-Fakih*, c. 1, s. 296.

⁵ Erdebili, *Zübdetu'l-Beyan*, s. 55.

⁶ *Kaşifu'l-Gıta*, s. 19.

⁷ Şevkanî, *Neylu'l-Evtar*, c. 4, s. 161.

ve kırk bin siddıkın sevabını verir.⁸ Bu cennet, Hz. İbrahim'in (a.s) kendi duasında "Allah'ım beni Cennet-i Naim'in varislerinden kıl" şeklinde vasıflandırdığı cennettir.⁹

Allâme Tabatabâi *el-Mizan* tefsirinde şöyle yazıyor: "Cennet-i Naim, velayet cenneti olan cennettir."¹⁰ Yine şöyle buyuruyor: "Naim (nimet) yani velayet, Cennetu'n-naim, velayet (imamet) cennetinin kendisidir."¹¹

Hatırlatılması gerekir ki müfessirlerin bir kısmı, yedi cennet olarak bilinen bütün cennetlerin, asıl itibariyle bir cennet ve (sayılan bu) isimlerin bütününe tek bir cennetin farklı adları olduğunu savunurlar.

Zira cennette daimi ikamet edildiğinden dolayı Adn Cenneti, selamet ve güvence yeri olduğu ve orada ikamet eden kimseler için hüzün ve üzüntüden uzak, güvenilir bir yer olduğu cihetiyle de Selam Diyarı (Daru's-Selam) deniliyor.¹²

Netice olarak asıl itibariyle cennet bir tanedir ama mertebelere ve derecelere sahiptir. Dolayısıyla farklı isimlerle adlandırılmıştır ve her bir isim bir mertebesinin adıdır.

Cennet Nimetleri

Soru

Cennet nimetleri bıktırıcı değilse, cennet ehli bir lezzeti bırakıp başka bir lezzete nasıl yönelebilirler?

Kısa Cevap

Bu sorunun kaynağı galiba dünyanın özellikleriyle ahiret meselelerinin birbirleriyle mukayese edilmesi ve dünyanın özelliklerinin ölçü kabul edilmesidir. Eksiklik, kusur, hastalık, zayıflık ve yokluk bu âleme aittir. Halbuki âyet ve rivayetlere göre ahiret âleminin özellikleri bu dünyanın-kiyle muvafık değildir.

⁸ Şeyh Saduk, *Emali*, s. 104.

⁹ Şuara, 87.

¹⁰ Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan*, c. 11, s. 369.

¹¹ A.g.e., c. 19, s. 121.

¹² *İlanetu't-Talibin*, c. 4, s. 385.

Bir lezzeti bırakıp (eğer cennette bırakmak varsa) başka bir lezzete yönelmek o nimetten yorulduğu için değil, nimetlerin taze ve çeşitli olmasından dolayıdır. Cennet, bütün peygamberlerin ve müminlerin isteklerinin kemalidir. Emiru'l-Muminin'in (a.s) deyiimiyle cennet hakkında senin için anlatılanlara kalp gözüyle bakarsan, dünyada olanları -her ne kadar yeni ve güzel olsalar da- kalbinden silersin.

Cennetlik insan hep canlıdır, zira daima çeşitli tecelliler görmektedir. Cismani tecelliyattan ilahi rıdvana yükselmiş ve hakkın rububiyetinin dergahında yaratılışın temaşasına koyulmuştur.

Bir başka nokta şudur: Cennetlik bir insan için asıl lezzet, şu anda yaratıcısının misafiri olması ve O'nun sofrasında oturmasıdır. Yani o hakikatle bağlantısını kurmuştur. Bu yüzden yorulmanın manası yoktur.

Ayrıntılı Cevap

Cennette yokluk ve eksiklik olmaz. Dolayısıyla onun lezzeti daimidir, değişme ve bozulma diye bir şey söz konusu değildir. Yüce Allah buyuruyor:

“Şüphce yok ki ahiret yurdunda gerçek yaşayış vardır.”¹

Demek ki ahiret âlemi ve ona ait her şey hayat ve yeniliktir. Cennetlik insan hep canlıdır, zira daima çeşitli tecelliler görmektedir. Cismani tecelliyattan ilahi rıdvana yükselmiş ve hakkın rububiyetinin dergahında yaratılışın temaşasına koyulmuştur. Bu yüzden bir lezzeti bırakıp başka bir lezzete yönelmek nimetten yorulduğu için değil, lezzetin tazeliği ve nimetlerin canlı ve çeşitli olmasından dolayıdır.

Cennet, o yüce ebedi yer, bütün peygamberlerin ve müminlerin isteklerinin kemali, daha genel bir ifadeyle bütün muvahhidlerin arzusudur.

Hız. Ali (a.s) bir hutbesinde cennetin özelliklerini şöyle anlatmaktadır:

“Cennet hakkında senin için anlatılanlara kalp gözüyle bakarsan dünyaya ait olan her şeyi -her ne kadar güzel ve çekici, istekleri nefsanî ve hoşagiden şeyleri insana çekici gelse de- kalbinden silersin. İrmakların kenarındaki ağaçların hareketleri, yapraklar birbirine değerken çıkardıkları güzel sesleri ve miskten tepelere gizlenmiş ağaçların kökleri üzerinde düşünürsen

¹ Ankebut, 64.

kendinden geçersin. Taze ve sağlam dallara asılmış yaş ve yeni inci salkımları, dallarda ve goncalarda kolaylıkla koparılabilen ve herkesin isteğine göre ulaşılabilen rengarenk meyveler de aynı şekildedir. Cennet ehlinin sarayları, temiz ve saf bal, artılmış şerbetler dolaşırılır. Cennettekiler öyle kimselerdir ki ebedî mekanlarına yerleşinceye kadar hep ilahi inayetlere mazhar olurlar. Orada burada olmaktan kurtulurlar. Öyleyse ey (sözlerimi) duyan bil ki, tasavvur ettiğin güzel manzaralara ulaşmak için gönlünü meşgul etsen cennete gitmek için can verirsin. Ve buradan hemen kalkarak gidip kabristana komşu olmak istersin ve dünyayı kalbinden silersin.”²

Bir diğer nokta da şudur, cennet, müminlerin Allah’la yaptıkları muamelenin sonucunda onlara verilmiş bir müjdedir.

Cennetlik bir insan için asıl lezzet, şu anda yaratıcısının misafiri olması ve O’nun sofrasında oturmasıdır. Yani o hakikatle bağlantı kurmuştur. Bu yüzden yorulmanın bir manası yoktur. Dünyada nikahın, yenilen lezzetli yemeklerin ve güzel içeceklerin lezzet ve etkilerinin zayıflayıp yok olması bu âlemin eksikliğinden dolayıdır. Bu dünyada eksiklik olmadığını varsayarsak güzellik ve neşesi kötü hale dönüşmeyecek ve her ne lezzet ve eğlencesi olsa hiç bir kusur, bıkkınlık ve eksiklik olmadan ebedî olacaktır. Kur’an bir âyette sanki buna cevap vererek şöyle buyuruyor:

“Orada ebedî olarak kalırlar ve oradan ayrılmak da istemezler.”³

Yani cennet ehli değişimi istemezler ve cennet onlar için yorucu değildir.

Cennete Girecek Olanlar

Soru

Kimler cennete girecektir?

Kısa Cevap

Kur’an-ı Kerim’in çeşitli âyetlerini incelediğimizde cennetin Allah’ın kesin vaadi olduğu, muttakilerin, müminlerin, Allah ve Resulünün (s.a.a) emrine itaat edenlerin oraya gideceği anlaşılmaktadır. Böyle biri gerçek manada saadete ve kurtuluşa erenlerin sınıfında olacaktır.

² Nehcu’l-Belağa, 165. hutbe.

³ Kehf, 108.

Allah ve Resulünün (s.a.a) emirlerinden biri veliyy-i emre itaat, imamı tanımak ve Ehl-i Beyt'in (a.s) hakkını eda etmektir. Şüphesiz kalpte, dilde ve amelde Allah'a, Peygamber'e ve Kur'an'a ve Peygamber'in, Ehl-i Beyt (a.s) hakkındaki onların velayetine inanmaya dair emrini bildiği halde buna inanmayan kimse gerçek mümin değildir ve dolayısıyla Allah'ın lütuf ve vaadine de nail olmayacaktır. Zira Kur'an şöyle buyuruyor:

“İnananlar ve iyi işlerde bulunanlar için kıyılarında ırmaklar akan cennetler vardır.”¹

Gerçekte cennet veya cehennem dünyada kendisiyle yaşadığımız inanç ve amelin yansımasıdır. Kur'an'ın tabiriyle; “İyilik ederseniz faydası kendinize, kötülükte bulunursanız zararı gene size.”

İmam'a ve Ehl-i Beyt'e (a.s) tabi olmak, Onları (a.s) sevmek iddiasında bulunmaktan öte bir şeydir. İmamsız ve biatsiz ölmenin cahiliye ölümü olduğu gerçeği yalnızca Şia'nın söylediği bir şey değildir. Cennete girmenin şartının imamı tanımakta olmasının sırrı, imamın varlığının gerekliliği, saadete ulaşmak için imama duyulan ihtiyaç vb. gibi konularda yatmaktadır.

Kısacası birine hakikat ulaşmamışsa, o da hakikati aramakta ihmalkâr davranmamışsa yani kusurlu değilse cehennemi hak etmez. Çünkü cehennem, hakkı ve hakikati bilmeyip ona ulaşamayanların değil günahkârların yeridir.

Ayrıntılı Cevap

Cennet Allah'ın kesin vaadidir.²Ama bu vaat kimler içindir? Cennet ehline ait âyetleri incelediğimizde görüyoruz ki cennete girmenin şartı mümin olmaktır:

“Allah inanan (mümin) kadın ve erkeklere kıyılarında ırmaklar akan cennetler vaat etmiştir.”³

Peki, mümin kimdir? Şahadeteyni yalnızca dilde söylemek imanın gerçekleşmesi ve müminler topluluğuna girmek için yeterli midir?

¹ Buruc, 11.

² “Çekinenlere vaat edilen cennet şöyledir...” Muhammed, 15.

³ Tevbe, 72.

“Kim Allah’a ve Resulüne itaat ederse kıyılarında ırmaklar akan cennetlere sokar.”⁴

Allah’a ve Resulüne itaat nasıl olur? Bu konudaki âyetlere baktığımızda itaatin akait ve amelden meydana gelen iki alanda ve iki bölümden oluştuğunu görmekteyiz:

“İnananlar ve iyi işlerde bulunanlar için kıyılarında ırmaklar akan cennetler vardır.”⁵

Öyleyse:

-Resule (s.a.a) itaat etmedikçe muti olmayız.

-Kalbi ve itikadi itaatin amelde de görülmesi gerekir.

-Allah Resulünün (s.a.a) küçük bir emrine de inanmasak tam itaat edenlerden sayılmayız.

İman ve Salih Amelin Neticesi Nedir?

Kur’ân’a göre bu ikisinin terkiibinin neticesi takvadır. Takva sahipleri de cennet ehli dirler:

“Çekinenler için rableri katında kıyılarında ırmaklar akan cennetler vardır.”⁶

Buraya kadar söylediklerimizden şöyle bir sonuç çıkarabiliriz: Sadetli olmanın temeli takvalı olmaktır; takva ise Allah’ın ve Resulünün emirlerinin tümüne istisnasız boyun eğmektir.

Takvanın mertebe ve dereceleri vardır, onun en düşük mertebesi farzları yerine getirmek ve günahlardan sakınmaktır. Bu yüzden her şeyden önce farzları tam olarak yerine getirmemiz gerekir. Bu farzlardan biri Resulullah’tan sonra Onun (s.a.a) yerine geçecek gerçek halife ve imamları tanıyıp onlara itaat etmektir.⁷ Kalpte ve dilde inancı olmayan, amelde

⁴ Nisa, 13.

⁵ Buruc, 11.

⁶ Âl-i İmran, 15.

⁷ “Ey inananlar! Allah’a, peygambere ve içinizden emredek kudret ve liyakate sahip olanlara itaat edin.” (Nisa/59); “De ki: Sizden tebliğime karşılık bir ücret istemiyorum, istediğim ancak yakınlarıma sevgidir.” (Şura/23) ; “Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır.” (el-Müstedrek Ala’s-Sahihayn, c. 3, s. 109)

de imamete itaat etmeyen kimse iman ehli değildir, salih ameli yoktur ve takvanın hiç bir mertebesine sahip değildir.

Nokta: Nisa Sûresinin 59. âyeti gereğince Veliyy-i Emir'e itaat etmek vaciptir ve ona itaat etmek Allah'a itaat etme haddindedir. Ancak iktidarı ele geçiren herkes veliyy-i emr olamaz, veliyy-i emrin masum olması gerekir. Eğer veliyy-i emr masum olmazsa Allah ve Resulünün emirlerinin aksine emirler verebilir. Bu durum da Allah'a itaat ve veliyy-i emre itaat şeklinde birbirine muhalif ve zıt iki şeyin bizden istenilmesi anlamına gelir ki kesinlikle imkânsızdır.

İmamet inancının insan saadetindeki rolüne değindikten sonra şimdi de imamın toplumun ve bireyin saadetli olması, onların cennet ve cehenneme gitmesinde ne gibi etkisi vardır sorusuna cevap verelim:¹

Hak İmama İnanmanın Kurtuluşa Varmadaki Rolü

a) Kurtuluş

Yüce Allah başarılı insanların örneği olan Hz. İbrahim'i (a.s) şöyle anlatıyor:

“Ve şüphe yok ki İbrahim de Onun taraftarlarındandı elbet. Hani rabbine tertemiz bir yürekle gelmişti o.”²

Şüphesiz Hz. İbrahim (a.s) Hz. Nuh'un (a.s) gerçek manada şiası ve takipçisiydi. Çünkü Allah'ın dergâhına geldiği zaman temiz bir yürek, sefa ve selametle doluydu. Hz. İbrahim'in (a.s) duası da şuydu:

“Utandırma beni insanların dirilecekleri günde. O günde ki ne mal fayda verir, ne evlat. Ancak Allah'a, şirkten ve şüpheden arınmış bir gönülle gelen faydalanır.”³

Kalb-i selim (şirkten ve şüpheden arınmış bir gönül) ibaresinden şunu anlıyoruz: Başarılı, kurtuluşa eren ve mesut kimse dinini öyle yaşar ki Allah'ın dergâhına gittiği zaman selim bir kalple gider.

Ne ilginçtir ki bir sonraki âyette şu cümle gelmiştir:

¹ İnsanların imama olan ihtiyaçlarının sırrı daha geniş ele alınması gereken bir konudur. Şu anda böyle bir imkânımız olmadığından onu başka yazıda ele alacağız.

² Saffat, 83-84.

³ Şuara/87-89

“Ve cennet, o gün, çekinenlere yaklaştırılmıştır.”

Âyet demek istiyor ki, selim kalp takvanın neticesidir; takvalı olmanın mükâfatı da cennettir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki: Saadet, kurtuluş ve mutluluk selim kalbe sahip olmak için gösterilecek çabayla mana kazanır. Gerçek mutlu kimse selim kalbi olandır. Saadet, kalbin salim olmasına bağlıdır.

b) Saadetli Olmada İmamet İnancının Rolü

Aşağıda genel olarak imametın ve özel olarak Ehl-i Beyt'in imamet ve velayetine inanmanın ehl-i saadet olmadaki önemini ve etkisini açıklayan bazı delillere işaret edeceğiz:

Hz. Peygamber (s.a.a):

“Kim zamanının imamını tanımadan ölürse cahiliye ölümüyle ölmüştür.”

Bu hadis bazı kaynaklarda (örneğin Buharî’de) şöyle geçer:

“Kim boynunda biat olmadan ölürse cahiliye ölümüyle ölmüştür.”

Resulullah şöyle buyurdu:

“Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır.”

Yine şöyle buyurdu:

“Ben kendimden sonra iki büyük emanet bırakıyorum, Allah’ın kitabı ve öz soyumdan olan Ehl-i Beyt’imi. Bu ikisine sarıldığınız sürece sapmazsınız.”

Bu hadisler ümmetin ittifak ettiği hadislerden olduğu için onların senetlerini zikretmeye gerek görmedik.

Yine buyurmuştur ki:

“Benim Ehl-i Beyt'im sizin aranızda Nuh'un gemisi gibidir. Kim o gemiye bindiyse kurtuldu ve kim de ondan geri kaldıysa helak oldu.”

İşte sağlam senetlerle ve hatta mütevatir olarak nakledilen bu hadisler insanın saadet ehli olması için Ehl-i Beyt'in velayetini kabul edip Hz. Ali'nin imametine inanmasına bağlı olduğunu açıkça göstermektedir.

Bureyde-i Eslemî (Ehl-i Sünnet onu sahabe olarak kabul etmektedir) Resulullah'ın (s.a.a) “Bizi doğru yola hidayet et” âyetindeki doğru yoldan kastın Muhammed ve âl-i Muhammed olduğunu buyurduğunu rivayet eder.¹

Resulullah (s.a.a) buyuruyor: “Kim sırat köprüsünden fırtına gibi geçmek ve sorgusuz cennete gitmek istiyorsa kesinlikle benim velimin velayetini, vasım ve halifem olan ailemden Ali b. Ebi Talib'in velayetini kabul etmelidir. Ve kim cehennem ateşine girmek istiyorsa onun velayetini terk etsin, Rabbimin izzet ve celaline yemin olsun O, Allah'ın kapısıdır (ancak o kapıdan Allah'a gidilir) öyle bir kapı ki onun dışında Allah'a gidilmez. Şüphesiz O doğru yoldur. Allah kıyamet günü kullarından Onun velayeti hakkında soracaktır.”²

Cennette Düşünebilme

Soru

İnsan cennette düşünür mü? Eğer cevap müspet ise bunun niteliği nasıldır? Örneğin aklın göstergesi olan seçmek için şartlar ve icat edebilme var mıdır? Cehennem nasıldır? Aklın yokluğunda insan hayvan gibi olmaz mı? Bu iki mekânda insan nefsi nasıldır?

Kısa Cevap

Akıl ve düşünce her zaman insan ile beraber olmuştur. İnsan maddî âlemden geçtikten sonra düşünme gücünü kaybetmeyecektir. Aksine bazı hicap ve engellerin kalkmasıyla hakikat ve gerçekleri daha keskin ve keskin bir bakışla kavrayacaktır. Kur'an-ı Kerim'de bulunan birçok âyeti okumayla, insanların hem kıyamet gününde, hem cennette ve hem de cehennemde düşündüğü ve bu düşünmenin kaynaklık ettiği davranış ve hareketlerde bulunacağı neticesini elde ediyoruz. İnsanlar öldükten sonra hayat, hayvanların hayatı gibi olmayacaktır. Elbette sadece bu dünyaya özgü olan aklın bazı işlevlerinin ahiret âleminde bulunmaması gayet tabiidir. Örneğin icadın cennet ve cehennemde bir yeri olmayacaktır; çünkü cennetliklerin ona ihtiyacı olmayacaktır ve Yüce Allah cehennemliklerin

¹ Seyyid Şahabuddin Şafi-i, *Rişfetü's-Sadiy*, s. 25; Şeyh Süleyman Hanefi, *Yenabi-ul Meveddet*, s. 114.

² Haskani, *Şevahidu't-Tenzil*, c. 1, s. 59 ve 90.

de bir takım sınırlamalara mahsur kalmasını mukarrer kılmıştır. Onların halini iyileştirecek her icat imkânsız veya faydasız olacaktır.

Ayrıntılı Cevap

Bu soruyu yanıtlarken ilk önce şu noktaya dikkat etmek gerekir: İslamî kaynaklarda akıl ve düşünme değişik manalara sahiptir. Akıl ilk manası mutlak anlamda tefekkür ve düşünmektir. Akıl kökünden türemiş türevleri barındıran birçok Kur'an âyetleri bu tür bir manayı kastetmektedir.³ Bazı rivayetler belirtilen manayı reddetmemekle birlikte, başka özel manaları da dile getirmişlerdir. Örneğin akıl, aracılığıyla ilahi rızanın kazanılabileceği ve ebedi cennete gidilecek bir şey bilmektedirler.⁴

Allah rızasının gölgesinde imanlı bireylerin ebedi hayata ulaştıkları cennette, aklın dünyadaki kullanımının işlevsiz hale gelmesi doğaldır. Cehennemliklerin fırsatlarının tamamlanması nedeniyle, onlar da Allah'ın rızasını kazanmaya ve cennete girmeye vesile olacak tarzda akıldan yararlanamayacaktır. Ama ahiret dünyasında aklın bazı işlevlerinin mana ve mefhumunu yitirecek olması nedeniyle, kıyamette yer alan insanların ve ardından cennetlik ve cehennemliklerin düşünme yetisini kaybedecekleri ve başlarına neyin geldiğini bilmeyecekleri ve anlamayacakları neticesini almamalıyız! Bu bağlamda ve Kur'an âyetlerinden yararlanarak, aşağıda üç kısım halinde, bu alanda insanların düşünme yetisini ifade eden örnekleri bilgilerinize sunacağız:

1. Kıyamet gününü niteleyen birçok Kur'an âyetinde insan akıl ve düşüncesinin göstergesi olan bir takım hususları gözlemlemekteyiz. İnananlar ve sakınanlar amel defterlerini sağ taraftan alarak ebedi cennetin kendilerini beklediğini anlar ve tam bir sevinçle⁵ diğer insanları yıldızlı karnelerini okumaya çağırır ve bunun dünya hayatındaki düşünce ve davranış tarzlarının bir neticesi olduğunu ilan ederler.⁶ Bunun karşısında menfi davranışlarını içeren karnelerini başka bir taraftan alan bireyler ise ağıt yakar, figan eder⁷ ve de kendilerini bekleyen cehennemden korkar ve ürker. Onlar dünyevî kudret ve büyük servetlerinin hiçbir

³ Bakara, 242; Âl-i İmran, 65; Yunus, 16 vd.

⁴ Şeyh Saduk, *Men La Yehduruhu'l-Fakih*, c. 4, s. 369, İntişarat-ı Camia-i Müderrisin, Kum, h.k. 1413.

⁵ İnşikak, 7-9.

⁶ Hakka, 17-19.

⁷ İnşikak, 10-11.

işlerine yaramadığını tam olarak kavrayacak ve bu yüzden keşke karnemizden haberdar olmasaydık ve keşke yine ölse diyebileceklerdir.¹

Yüce Allah, insanın dünyayı terk ettikten sonra ve bunun ardından düşünme gücünü sınırlayan bazı engel ve hicapların kalkmasıyla geçmişte olanlar ve önünde bulduklarıyla ilgili olarak keskin bir bakış ve özel bir dikkate sahip olacağını açıkça buyurmaktadır.² Bu yüzden Yüce Allah bireylerin amel karnesini kendilerine vererek her insandan yalnız başına kendi amelleri hakkında yargıda bulunmasını isteyecektir!³ Belirtilenler, kıyamet gününde insan düşünce ve aklının kudretinin göstergesi olan az sayıdaki âyetlerden alıntılanmıştır. Şimdi ise cennet ve cehennemde düşünme gücünün baki kalacağını dile getiren delillere değineceğiz:

2. Akıl ve düşünmenin Allah tarafından insana bahşedilen en üstün nimet olduğunu⁴ ve bu ilahi hediyeden yararlanmayan bireylerin Kur'an-ı Kerim'de en alçak canlılar olarak tanıtıldığını bilmeliyiz.⁵ Bununla birlikte, Yüce Allah'ın ebedi cennette yer edinen salih kullarını bu büyük nimetten yoksun kılması yakışık alır mı?! Cennetliklerin durumunu niteleyen âyetleri okumayla düşünmenin göstergelerini gözlemlemekteyiz: Onlar, cennetteki nimetleri Allah'ın dünyada kendilerine verdiğiyle mukayese etmekte⁶, bu hayırlı akıbet ulaşmada Allah'ın yardım elini gözlemlemekte⁷ ve ilahi vaatlerin doğruluğunu cehennemliklere hatırlatmaktadır.⁸

Peygamberler ile beraber olmaktan⁹ ve orada beyhude bir söz işitemekten¹⁰ ... lezzet alacak ve sonsuz ilahi nimetlerin içinde seçme gücüne sahip olacaklardır.¹¹ Mevcut durumlarını değerlendirerek ve bundan daha iyisini tasavvur etmenin mümkün olmadığını göz önünde bulundurarak, hiçbir zaman değişim ve dönüşümü istemeyeceklerdir.¹² Bütün bunlar akıl ve bilginin göstergesi değil midir? Bu tatlı, duygu ve düşün-

¹ Hakka, 25-30.

² Kaf, 22.

³ İsrâ, 13-14.

⁴ Bkz. Usul-i Kâfi kitabının ilk cildinde mevcut olan ilk rivayetler.

⁵ Enfal, 22.

⁶ Bakara, 25.

⁷ Araf, 43.

⁸ Araf, 44.

⁹ Nisa, 69.

¹⁰ Gâşiye, 11.

¹¹ Nahl, 31.

¹² Kehf, 108.

ceyle dolu hayat, sadece tabii yaşamın noksan faydalarına odaklanan hayvanların hayatına benzetilebilir mi?!

3. Öte taraftan cehennemlikler de düşünecek ve kendilerinin başına gelenlerden acı duyacaktır. Bazen cennetliklere hitap edecek ve onlardan bir miktar su veya bazı ilahi nimetleri kendilerine vermelerini isteyeceklerdir.¹³ Bazen cehennem bekçisi olan meleklerle hitap edecek ve Allah'tan izin alarak azaplarının hafifletilmesini talep edeceklerdir.¹⁴ Veya o meleklerin büyüğü olan “Malik”e yalvaracak eğer bir hafifletme yoksa en azından bu durumdan kurtulmaları için ölümü talep edecek¹⁵ ve hatta kendilerine yeniden bir fırsat vermesi ve bu fırsatta geçmişteki çirkin davranışlarını telafi etmeleri için direkt olarak ağlayarak ve sızlayarak Allah’a yalvaracaklardır.¹⁶

Cehennemlikler birbirlerini lanetleyecek ve sövecek¹⁷ ve her biri kendi günahını diğerinin boynuna atacaktır.¹⁸ Onlar Allah ve O’nun peygamberinin sözlerini kabul etmedikleri için hayıflanacak¹⁹ ve sonra onların sözlerini kabul etseydik ve akıl ve bilgilerimizden doğru bir şekilde yararlanırsaydık asla bu akıbete duçar olmazdık diye bir netice alacaklardır.²⁰ Yukarıdaki âyetleri gözden geçirme neticesinde cehennemliklerin de düşünce ve tefekkür gücünü kaybetmeyecekleri, bilakis bu düşünce ve tefekkürün onlar için cismanî azaptan derecelerle daha acı verici olan vicdanî azap getireceğini anlamaktayız; çünkü kalpler ve canları etkisi altında bırakacaktır.²¹

Eğer cehennemde akıl ve düşünme olmasaydı ve insanlar hayvanî bir hayat sürseydi, bu tür kelimeleri beyan etmenin bir anlam ve mefhumu kalmayacaktı.

İcat etme hakkındaki örneğiniz bağlamında da ne cennette ve ne de cehennemde bugün bizim tanımladığımız ve sizin tanımladığınız manada icat imkânının mevcut olmadığını belirtmeliyiz. Zira icat ihtiyaçtan doğar

¹³ Araf, 50.

¹⁴ Mümin, 49.

¹⁵ Zuhruf, 77.

¹⁶ Fâtır, 37.

¹⁷ Araf, 37.

¹⁸ Mümin, 47.

¹⁹ Ahzab, 66.

²⁰ Mülk, 10.

²¹ Hümeze, 6-7.

ve insan daha iyi bir hayatının olması için icatta bulunur. Ama cennette ne istersek zihnimize gelmeyen başka nimetlerle beraber istediğimiz şey, istediğimiz anda elimize ulaşacak¹ ve bu hususta düşüncemizi kullanmaya gerek kalmayacaktır. Başka bir ifadeyle orada seçme icat etme özelliği taşıyacaktır!² Cehennemde her ne kadar ihtiyaç olsa da, cehennemlikleri daha iyi bir duruma getirecek bir icat mümkün değildir. Çünkü Yüce Allah mevcut durumdan onların kurtulmasını istememektedir. Elbette niteliği bizim için aşikâr olmayan değişik yöntemler ile cehennemliklerin cehennemden çıkmak için çabaladıklarını ama onların bu çabasının sürekli başarısız olduğunu ve cehenneme geri döndürüldüklerini belirten Kur'an âyetleri mevcuttur.³ Son olarak insanların ne kıyamette ve ne de cennet ve cehennemde düşünce ve akıl gücünü kaybetmeyecekleri ve yaşamlarının hayvan yaşamı gibi olmayacağını söylemek gerekir.

Çocukların Allah ile İlgili Soruları

Soru

Kaç gün önce kızım “Allah nedir? Onu görmem mümkün mü?” diye bir soru sordu. Çocukların bu gibi sorularını doğru şekilde yanıtlamak çok önemlidir. Bu konuda bana yardımcı olur musunuz?

Kısa Cevap

Çocuğun Allah hakkındaki sorularından kaçmamak gerekir. Bu gibi sorulara doğru, sağlam ama anlaşılır ve basit cevaplar verilmelidir. Âlemde var olan düzen ve bu düzene dayalı delillerden yararlanıp çocukların kendi çevrelerinde bulunan nimetlerden örnek vererek Allah'ın varlığını; ilim, kudret ve rahmet gibi sıfatlarını ispatlamak mümkündür.

Ayrıntılı Cevap

İslam'da çocukların dinî eğitimine çok önem verilmiştir. Resulullah (s.a.a) ve Masum İmamlardan (a.s) bu konuda bine aşkın hadis

¹ Kaf, 35.

² Biz bu dünyada nasıl hiçbir zaman kokmuş bir şeyi yemeyi ve kirli bir suyu içmeyi istemiyorsak, cennet sakinleri de keskin görüşleri hasebince Allah rızasının olmayacağı bir şeyi asla talep etmezler.

³ Hac, 22; Secde, 20.

nakledilmiştir.⁴ İslam'ın, çocuğun doğumundan önceyi bile kapsayan eğitim programı vardır. Dünyaya gelen her çocuğun fıtratında Allah'a yöneliş ve tevhit eğilimi vardır. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Her çocuk İslam fıtratı üzere yaratılmıştır ancak baba ve annesi onu Yahudileştirir ve Hristiyanlaştırır.”⁵

Baba ve anne sürekli araştırarak çocuklarının fikrî ihtiyaçlarını tespit etmeli doğru yoldan ona bilmedikleri konuları öğretmeli, sorularını cevaplamalı ve çocuklarını dinî yönden eğitmelidirler.

Dinî Eğitim Yolları:

1- Pratik Eğitim: Baba ve annenin kişiliği çocuklarının kişiliğinin oluşumunda büyük ölçüde etkilidir. İnsan aile içinde ve kişisel hayatında dinî emirlere riayet ederse, örneğin namazını sürekli vaktinde kılar, oruç ve diğer fatzları yerine getirmeye özen gösterirse, sürekli Allah'ı anarsa örneğin yemeye başlarken bismillah der ve bitirince elhamdülillah derse, Allah'ın sonsuz nimetlerine şükrederse bütün bu davranışlar çocuğa Allah'ı tanıma dersi verir. Çocuğun beyni bir fotoğraf makinesi gibi önünde bulunan her şeyden fotoğraf alır. Bu yüzden çocuk dünyaya geldiğinde onun sağ kulağına ezan ve sol kulağına kamet okumak müstehaptır. Böylece Allah-u Ekber nidası doğuşundan itibaren onda etki bırakır ve o tevhit akidesiyle aşına olur.

Çocuk başkalarının sözlerini dinlemekten çok etrafındakilerin davranışlarından ders alır. Buna göre çocuğun bizim zor zamanlarda Allah'ı çağırarak Allah'a tevekkül ettiğimize şahit olması, dilde Allah'a tevekkül et demekten daha eğiticidir.

2. Kur'an öğretimi: Din önderleri çocuklarınıza Kur'an öğretin diye emretmişlerdir. İmam Cafer Sâdık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Çocuklarınıza Yasin Süresini öğretin çünkü bu sûre Kur'an'ın çiçeğidir.”⁶

Açıktır ki bu öğretim sadece Kur'an'ı ezberletmek ve üzerinden okumakla sınırlı değildir, Kur'anî kavramları ona öğretmeyi de içerir. Biz, İslam'ın bir çok temel ilkelerini bu yolla çocuğa öğretebiliriz.

⁴ Üstad Hüseyin Mezahiri, *Hanevade der İslam*, s. 121.

⁵ *Sefinetu'l-Bihar*, c. 2, s. 372.

⁶ *Mustedreku'l-Vesail*, c. 4, s. 325.

3- **Çocuğu manevî toplantılara götürmek:** Örneğin camilere, dua merasimlerine, muteber dinî kurum ve heyetlerin toplantılarına vb. yerlere götürmek. Böylece çocuk yakından birçok sorularının cevabını güvenirilir ve bilen kişilerden öğrenebilir.

4- **Çocukların dinî sorularına basit ama doğru cevaplar vermek:** Çocuklar gördükleri ve duydukları şeyler hakkında çok soru sorarlar. Çocukların dinî soruları, onların tam bir imana erişmelerini sağlayan adımlardır. Bu tür soruları bizi endişelendirmemelidir.

Çocuğun Allah'ı tanımayla ilgili sorularına karşı tutumumuz:

a) Bu sorulara doğru aynı zamanda basit ve açık cevaplar verilmelidir. Basit bir anlatımla ve Allah'ın bütün kullarına vermiş olduğu nimetlerden örnekler vererek en güzel ve anlaşılır yolla düzen burhanına dayanarak Allah'ı ve onun yüce sıfatlarını çocuğa ispatlamak mümkündür. Bu burhan Allah'ın ispatı için en kapsamlı ve anlaşılır burhandır. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde de bu burhana çok önem verilmiştir. Bu burhanda zor felsefî kavramlara ihtiyaç duyulmadığı için herkes için anlaşılır bir ispatlama yoludur.

b) Tabiattan yararlanmak. Çocuğu ilginç yapıya sahip Allah'ın mahluklarıyla tanıştıralım. Yerin, göğün ve denizlerin yaratılışında Allah'ın gücünün tecellisini çocuğumuza gösterelim.

Kur'an'da bir çok âyet bizi tabiat hakkında düşünmeye davet ediyor. Örneğin Kur'an'da bal arısı hakkında şöyle deniyor:

“Rabbin, bal arısına, “Dağlardan, ağaçtan ve insanların yaptıkları şeylerden kendine evler edin.” diye vahyetti. Sonra her çeşit meyveden ye, ardından emre boyun eğerek Rabbinin yollarını kat et. Onun karından çeşitli renklerde bir içecek çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. İşte bunda düşünen bir topluluk için bir âyet vardır.”¹

Yine devenin ve göğün yaratılışı hakkında şöyle buyuruyor:

“Bakmazlar mı devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına?”²

Eğer yaratılışın ilginç örneklerini çocuğumuza basit bir dille anlatsak büyük ölçüde onun Allah'ı tanımasını sağlamış oluruz.

¹ Nahl, 68-69.

² Gaşıye, 2-17.

c) Çocuğun bir çok sorularının cevabını Kur'an'dan çıkarabiliriz; örneğin çocuğumuz bize Allah kimdir diye sorarsa şu âyeti ona okuyabiliriz:

“Allah gökleri ve yeri yaratan, gökten su indiren, onunla sizin için rızık olarak meyveler çıkarandır. O'nun emriyle denizde hareket etmesi için gemileri emrinize verdi, ırmakları emrinize verdi.”³

Yine buyuruyor ki: “O, merhamet edenlerin en iyisidir.”⁴ Somut örneklerle Allah'ın merhamet ve şefkatini çocuğa açıklamalıyız.

d) Bir çok şeyin görülmediği halde var olduğunu ona anlatmalıyız. Örneğin hava veya akıl görülmeyen ama varlığında kuşku olmayan varlıklardandır. Bu gibi şeyleri inkâr etmek mümkün olmamasına rağmen bunlar görülmemektedirler. Yüce Allah da vardır ama görülmemektedir.

“Gözler onu göremezler...”⁵

e) Uygun dinî hikayeleri anlatmak. Çocuklar öykü ve kıssa dinlemeyi çok severler. Kur'an'da yer alan öyküleri basit bir anlatımla anlattırsak dinî mesajların bir çoğunu dolaylı olarak ona aktarmış oluruz. Örneğin Hz. İbrahim'in (a.s) müşriklerle tartışmalarını ve onun Yüce Allah'ın varlığını ve birliğini ispat etmek için ileri sürdüğü güzel delilleri anlatmak gerekir.

f) Çocukların kendi tecrübelerinden yararlanmak. İnsanların dine ihtiyaç duyduklarını anlatmak için çocuğun bir haftalık programını ona örnek vererek, insanın programsız ilerlemesinin mümkün olmadığını anlatmak gerekir. Sonra Yüce Allah'ın peygamberler vasıtasıyla insanlara göndermiş olduğu hayat programına din denildiğini anlatmak mümkündür.

Çocukların Yaptığı İyilik ve Kötülüklerin Karşılığı

Soru

Bildiğimiz gibi şer'i yükümlülük yaşı erkekler için 15 ve kızlar için 9'dur. Zilzal Süresinin 7 ve 8. âyetleri insanın tüm iyi ve kötü amellerinin kıyamet gününde kendisine gösterileceğini bildirmektedir. Çocukların bu amellerinin durumu ne olacaktır? Allah onların iyi işlerini ödüllendirecek midir ve kötü amelleri nedeniyle onları cehenneme yollayacak mıdır?

³ İbrahim, 64.

⁴ Yusuf, 64.

⁵ En'am, 103.

Kısa Cevap

Her ne kadar Allah tarafından belirlenmiş şer'i yükümlülük şartı ergenliğe girmek olsa da çocukların, tüm çocukluk döneminde tamamen başıboş oldukları ve her işi yapabilecekleri akla gelmemelidir. İslâm fakihleri iyi ve kötüyü anlayabilecek olan çocukları istisna etmişlerdir. Fakihlerin fetvasına göre eğer iyiyi ve kötüyü ayırt edebilen çocuklar, iyi bir iş yapar veya herhangi bir ibadeti yerine getirirlerse onlara müstehap bir amelin sevabı verilir.

Hatta bazı fakihler bunun bir tecrübe ve alışkanlık olmasıyla birlikte geçerli ve doğru bir ibadet sayılacağına inanır. Bunun karşısında, iyiyi ve kötüyü ayırt edemeyen çocuklar için yapılması sakıncasız olan bazı işler, ayırt edebilen çocuk için yasaktır. Hatta birçok durumda iyiyi ve kötüyü ayırt edebilen bir çocuğun kendisi veya onun şer'i velisi, yapılan kötü iş karşısında sorumludur ve bunun bedelini ödemesi gerekir.

Ayrıntılı Cevap

Allah tarafından belirlendiği üzere insanın yükümlü olma şartlarından biri onun ergen (erkekler için 15 ve kızlar için 9 hicri yaş) olmasıdır. Neticede yükümlü olmayan insanın cezalandırılması doğru değildir.¹ Bununla birlikte fakihler, birçok durumda yükümlülük yaşına ulaşmamış, ama istilahta kendilerine "mümeyyiz" denen "iyiyi ve kötüyü idrak eden" çocuklar için² bir takım hükümler belirtmiştir ve bunların bazıları şunlardan ibarettir:

1. Eğer bir kimse namaz halinde olursa ve bir başkası ona selam verirse onun selamının cevabını vermesi kendisine farzdır, hatta selam veren şahıs mümeyyiz bir çocuk olsa dahi durum değişmez.³

2. Yükümlü olmayan çocuk ile muamele yapmak doğru değildir, ama çocuk iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırt edebilir ve kendisi için normal olan az bir miktar ile muamele yapar ise, bu muamele doğrudur.⁴

3. İyiyi ve kötüyü ayırt edebilen Müslüman bir çocuk, bir hayvanı şer'i bir şekilde kesebilir.⁵

¹ Sadr, Seyyid Muhammed Bâkır, *el-Fetava'l-Vazihe*, s. 126.

² *Tevzihül-Mesail*, İmam Humeyni, mesele 57.

³ a.g.e, mesele 1141.

⁴ a.g.e, mesele 1389.

⁵ a.g.e, mesele 2594.

4. Eğer iyiyi ve kötüyü ayırt edebilen bir çocuk, bir başkasına söverse, her ne kadar ona İslâmî had cezaları uygulanmasa da onun İslâm hâkimi tarafından edeplendirilmesi gerekir.⁶

5. İyiyi ve kötüyü ayırt eden çocuğa namaz kılmayı ve diğer ibadetleri yapmayı öğretmek müstehaptır ve aynı şekilde onu kaza namazlarını kılmaya mecbur etmek de müstehaptır.⁷

6. İnsanın kendi avretini diğer insanlar karşısında kapatması farzdır. Bu hükmün istisnalarından biri çocuklardır. Ama iyiyi ve kötüyü ayırt eden çocuklar da ilk hükmün kapsamına girer ve onlar istisna sayılmazlar.⁸ Aynı şekilde başkalarının avretine bakmak haramdır. Elbette bu çocuk olursa fark eder ve şehvetli bir bakış olmaksızın onun avretine bakılabilir. Elbette bu hüküm iyiyi ve kötüyü ayırt etmeyen çocuklara özgüdür ve iyiyi ve kötüyü ayırt eden çocuğun avretine bakmak da haramdır.⁹

Ergenliğin şer'i yaşına ulaşmayı yükümlülüğün şartlarından biri olarak değerlendiren fakihlerden biri, üç noktaya dikkat etmeyi gerekli bilmektedir:

1. Yükümlülük yaşına ulaşmamış bir çocuğun yükümlü olmaması, onun şer'i velisinin kendisine hiçbir şer'i emir ve yasaklamada bulunma hakkının olmadığı ve onu bazı işlerden dolayı cezalandıramayacağı veya hut doğru işlerinden dolayı ödüllendiremeyeceği anlamına gelmez. Veli, bu konuları anlama kabiliyetini taşıyan çocuğu terbiye etmeli ve böylece onu, ergenlik yaşına gelmesiyle kendi yükümlülüklerini yapabilmesine hazırlamalıdır.

2. Yükümlülük için ergenliğin şart olması, doğru olarak yapılması durumunda çocuğun ibadî amellerinin doğru olmayacağı anlamına gelmez; yükümlüler için farz ve müstehap ameller, iyiyi ve kötüyü ayırt eden çocuk için zarar taşımaması şartıyla müstehaptır. Bundan dolayı çocuk yedi yaşına vardığında, namaz kılması müstehap olur ve dokuz yaşına vardığında hatta orucun bir kısmını tutsa bile oruç tutması müstehap olur.

3. İyiyi ve kötüyü ayırt eden çocuğun, yanlış işleri karşılığında hiç sorulanmaması diye bir şey söz konusu değildir. Örneğin çocuk başkalarına

⁶ *Tahriru'l-Vesile*, s. 876.

⁷ *Tevzihü'l-Mesail*, mesele 1389.

⁸ a.g.e.

⁹ a.g.e., mesele 2436.

maddî zarar veren bir iş yaparsa, ona ergenlik yaşına erdikten sonra bunu telafi etmesi için bir mühlet verilir.¹

Burada iki noktaya dikkat etmek zorunludur:

1. İyi ve kötüyü ayırt etme ve bilme yaşına varmamış çocukların davranışlarıyla ilgili olarak değersel bir yargıda bulunulamaz ve onların işleri iyi veya kötü olarak değerlendirilemez. Bundan dolayı Zilzal Sûresinde belirtilenler ve insanların iyi ve kötü amellerinin cisimleşeceği konusunda işaret edilenler, böyle çocuklar için geçerli olmayacaktır.

2. İyi ve kötüyü ayırt etme ve bilme de sınırları olan bir konudur. Yani bir çocuk şeriatın göz önünde bulundurduğu bazı konularda bilgi ve ayırt etme özelliğine sahip olabilir, ama başka konular hakkında ise bundan yoksun olabilir. Dolayısıyla sadece bildiği hususlar hakkında sorumlu olur.

Bu konuyu sonuçlandırmak amacıyla şöyle söylenebilir: Eğer bir şahıs yükümlülük yaşına ermemişse, ama akıllı, zeki, iyi ve kötüyü ayırt edebilen bir çocuk ise, bize göre böyle bir şahsın Müslümanlığı ve imanı kabul edilir. İmanı kabul edilmekle kalmayıp fakihlerimizin belirttiğine göre böyle bir gencin ibadetleri de doğru sayılır. Onun namazı, orucu, haccı, umresi ve diğer ibadetleri tüm şartlara riayet etmesi koşuluyla doğrudur. İslâm fakihlerinin tabirine göre böyle bir şahsın ibadetleri, hazırlık ve alışma amaçlı değil, şer'îdir.² Bundan dolayı yükümlülük yaşına girmemiş bir gencin ibadetleri doğru ve şer'î ise, imanı tabii olarak kabul edilir.

Netice itibari ile iyi ve kötüyü ayırt eden gencin yükümlülük öncesi imanı kabul edilmektedir. Ayrıca, bizim inancımıza göre böyle gençler bazı günahlar karşısında sorumluluk taşır ve salt yükümlülük yaşına ermemek onları tüm günahların neticesinden muaf tutmaz ve bu vesile ile kendilerine yeşil ışık yakılmaz. Bu açıdan eğer yükümlülük yaşına ermemiş iyi ve kötüyü ayırt eden bir çocuk, günahsız bir insanı öldürmenin çirkinliğini bilir ve günahsız bir insanı öldürürse, onun katili olur ve Allah katında sorumlu sayılır. Sonuçta yükümlülüğe ulaşmamış çocuklar akıllı, zeki ve iyi ve kötüyü ayırt edebiliyorlarsa, onların imanı kabul edilir. Bundan dolayı yükümlülük, İslâm ve imanın kabul edilme şartı değildir.³

¹ Sadr, Seyyid Muhammed Bâkır, *el-Fetava'l-Vazihe*, s. 126.

² Yezdi, Seyyid Muhammed Kazım, *el-Urvetu'l-Vuska*, c. 2, s. 217.

³ Mekarim Şirâzî, Nasır, *Ayat-ı Velayet der Kur'ân*, s. 361 – 362.

Diğer Dinlerin Hakkanîyeti ve Kemale Ulaşmak

Soru

İslâm dışındaki diğer dinler sayesinde kemale erişilebilir mi?

Kısa Cevap

Bugün dünyada var olan dinlerde bazı hakikatler vardır. Ama hakikatin kâmil şekli olan tevhit, sadece İslâm dininde görülebilmektedir. Bu iddia-nın ispatlanmasındaki en açık delil, güvenilir kaynakların olmaması, tahrifin olması ve bu dinlerin metin kaynaklarındaki akli çelişkiler ve bunun karşısında ise Kur'an'ın tahrif olmaması, güvenilir kaynak ve tarihin olması, dinin evrensel olması ve onun öğretilerinin salim akılla uyumlu olmasıdır.

Ayrıntılı Cevap

Verilecek cevabın daha iyi anlaşılabilmesi için, diğer dinlerin günümüz dünyasında delillerinin doyurucu olmaması ve İslâm dinin üstünlüğü ve haklılığına dair deliller vb. konuları incelememiz gerekmektedir.

A) Dünyada Bulunan Dinlerin (İslâm Dışında) Delillerinin Doyurucu Olmaması Hakkında:

Dünyada bulunan diğer dinlerin delillerinin doyurucu olmamasını açıklamadan önce şu iki noktayı hatırlatmak yerindedir:

Birinci nokta: Kastımız günümüz dinlerinde olan her şeyin batıl olduğunu ve onlarda hiç hak sözün olmadığını söylemek değildir. Kastımız, günümüz dinlerinde kabul edilmesi mümkün olmayan konuların olduğunu ve bu dinlerin hakikati kâmil olarak açıklayamayacaklarını söylemektir.

İkinci nokta: Biz bu kısa araştırmada günümüz dünyasındaki en önemli iki dinin, Yahudilik ve Hristiyanlığın delillerinin doyurucu olmadığına işaret edeceğiz. Bu şekilde bu iki dinden daha az kabul gören ve geçerliliği daha az olan diğer dinlerin değeri ve itibarı da anlaşılacaktır.

Hristiyanlığın, bugün hakikati tam olarak gösteremeyeceğini ispatlayan deliller şunlardır:

1. İncil mütevatir ve senedi de kat'i değildir:

Hız. İsa (a.s) İsrail oğullarındandı ve dili de İbranîce idi. Beytu'l-Mukaddes'te peygamberlik iddiasında bulunmuştur. O bölgenin halkı

da İbranî idi ve sadece az bir gurup dışında ona iman getirmediler. İman getirenler hakkında fazla bir bilgimiz yoktur. Yunancayı bilen Beytu'l-Mukaddes halkından birkaç kişi vardı ve Asya kıtasındaki küçük şehirlere dağılarak insanları Hz. İsa'nın (a.s) dinine davet ettiler. Yunan dilinde kitaplar yazdılar. Bu kitaplarda bazı konular yer almaktadır ve Yunan ve Rum halkına "İsa şöyle demiş ve böyle yapmıştır" üslubuyla yazılmıştır. Hz. İsa'yı (a.s) görenler, amel ve sözlerine şahit olanlar ve onun dilini bilenler Filistin'deydiler ve Hz. İsa'yı (a.s) peygamber olarak kabul etmediler. Yunanca yazılan hikâyelerin uydurma olduğunu söylediler. Bu hikâye ve kitapları kabul edenler, Hz. İsa (a.s) ve Beytu'l-Mukaddes'i hiç görmeyen ve onun dilini hiç bilmeyen uzak bölgelerin halklarıydılar. Eğer İncil'de yazdıkları hikâyeler yalan olsaydı, ne yazarların yazmalarını engelleyecek ve ne de dinleyenlerin yalanlamalarını sağlayacak bir durum vardı.

Örneğin İncil'de şöyle yazmaktadır: "Hz. İsa doğdu, birkaç kişi doğudan geldiler ve yeni doğan Yahudi padişahının nerede olduğunu sordular. Biz onun yıldızını doğuda gördük dediler. Onlar yerini göstermediler. Birden aynı yıldız gökyüzünde gördüler ve yıldız hareket ederek Hz. İsa'nın bulunduğu evin üzerinde durdu, o evde olduğunu anladılar." Böylesine kesin uydurma olan bir hikâyeyi rüsva olmaktan korkmadan İncil'de yazmışlardır. İbranice olarak Beytu'l-Mukaddes ehli için yazmadılar, başkaları için yazdılar. Başkaları için çok şey söylenebilir. Yıldız bilimcilerinden hiçbirisinin, bir kimsenin doğmasıyla beraber bir yıldızında ortaya çıktığına ve onun başı üzerinde hareket ettiğine inanmadığına yakinimiz vardır. Ne Mecusîler ve ne de başkaları böyle bir şeye inanmaktadır.

Aynı şekilde, Hristiyanların eski büyüklerinin Hz. İsa'nın öldürülmesi üzerinde ihtilâfları vardır. Bazı İncillerde o hazretin öldürülmediği yazmaktadır. Çünkü eğer bir şehirde birisi öldürülse, özellikle asılarak, halkın çoğu buna dikkat edeceğinden dolayı gizli kalması mümkün değildir. Ama İncil'i yazarlar, onu yabancıların dilinde yabancılar için yazdıkları ve bu yabancılar Beytu'l-Mukaddes'te bulunmadıklarından dolayı Hz. İsa'nın öldürülüp öldürülmediğinden habersiz oldukları için, yazarlar hiç korkmadan özgürce kendileri için neyi maslahat gördülerse yazdılar. Üç yüz yıl sonra Hz. İsa için bir toplantı düzenleyerek aradaki ihtilâfları nasıl ortadan kaldıracakları üzerine Yahudi âlimleriyle meşveret ettiler. Bütün İnciller arasından sadece dört incili seçerek onları doğru ve haddi

hesabı belli olmayan diğer İncilleri de batıl kabul etme kararını aldılar. Hz. İsa'nın öldürülmediği, reddedilen İncillerde bulunmaktaydı ki bu resmîyetten düşürüldü.¹

2. Hristiyanlığın bugün hakikati tam olarak gösteremeyeceğine dair ikinci delil, bugünkü İncil'de birçok tahrif ve eksikliklerin olmasıdır. Daha fazla bilgi edinmek için Allâme Şe'ranî'nin yazdığı *Saadet Yolu*², Fazıl Hindî'nin yazdığı *İzharu'l-Hak* ve şehit Haşiminejad'ın yazdığı *Kur'an ve Diğer İlâhî Kitaplar* adlı kitaplarına başvurabilirsiniz.

3. Üçüncü delil, Hristiyanlığın bazı inançlarının, akıl ve mantık kurallarıyla olan uyumsuzluğudur. Örneğin, tanrı oğulun insan şekline girdiğine, insanların günahlarını kendi üstüne alacağına ve çarmıha gerilmesinin günahların keffaresi olduğuna inanmaktadırlar. Yuhanna İncil'inde şöyle yazmaktadır: “Allah, âlemi muhabbet kudreti kıldı ve ona iman getiren kimselerin helak olmaması ve kalıcı olmaları için biricik oğlunu verdi. Çünkü Allah, oğlunu bu âleme dünyaya hâkimlik yapması için değil onun sayesinde dünya kurtulsun diye göndermiştir.”³

Yahudilik hakkında da aynı problemler vardır. İlk olarak üç tane Tevrat vardır.

1. Yahudiler ve Protestan âlimlerinin geçerli saydıkları İbranîce nüshası.

2. Samirîlerin (Benî İsrail'in başka bir grubu) geçerli saydıkları Samirî nüshası.

3. Protestanların dışındaki Hristiyan âlimlerinin geçerli saydıkları Yunanî nüshası.

Samirîlerin nüshası, sadece Musa'nın (a.s) beş kitabını ve Yuşa' ve hâkimler kitabını kapsamaktadır ve Ahd-i Atik'in diğer kitaplarını geçerli saymamaktadır. Hz. Âdem'in (a.s) yaratılması ile Nuh tufanı arasında birinci nüshada 1657 yıl, ikinci nüshada 1307 yıl ve üçüncü nüshada 1362 yıl yazmaktadır. Buna göre bu üç nüshanın hepsi doğru olamaz. Sadece birisi doğru olabilir ve hangisi olduğu da belli değildir.⁴

İkinci olarak, Tevrat'ta akılla uyuşmayan konular vardır.

¹ Şe'ranî, Ebu'l-Hasan, *Saadet Yolu*, s. 187-188-197-221.

² Aynı kaynak.

³ Yuhanna İncili, 3, 16-17.

⁴ *Saadet Yolu*, 206-207.

Örneğin Tevrat'ta Allah, yol yürüyen, şarkı söyleyen, yalancı ve kandıran insan şeklinde tanıtılmaktadır. Çünkü Hz. Âdem'e, iyilik ve kötülük ağacından yerse öleceğini söylemiştir ama Âdem ve Havva, o ağacın meyvesini yemelerine rağmen ölmemişler, tam tersine iyilik ve kötülükle tanışmışlardır.¹Yahut Tevrat'ta geçen Allah ile Hz. Yakup'un görüşmesi olayı vardır.²

b) İslâm Dininin Üstün ve Hak Olduğu Hakkında:

1. İslâm dininin canlı ve kalıcı mucizesi kitap, mantık ve ilim alanında olan Kur'ân-ı Kerim'dir ama önceki peygamberlerin mucizeleri hissedilir konulardadır. Bu yüzden Kur'ân-ı Kerim, sürekli canlı ve Peygamber'in (s.a.a) yaşayıp yaşamamasına bağlı değildir. Bundan dolayı İslâm dininin mucizesi kalıcı ve ebedidir.

Buna ilâve olarak Kur'ân-ı Kerim, meydan okumasıyla günden güne insanlara hayat ve kalıcılığını ilân etmektedir. Örneğin:

“Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin.”³

2. Kur'ân-ı Kerim'in tahrif olmamıştır. Yani onda hiçbir değişiklik gerçekleşmemiştir. Allah'ın Kur'ân'ı koruma sözü⁴ vermesine ilâve olarak Peygamber (s.a.a) de onun korunmasına özel bir dikkat göstermekteydi. Vahiy kâtibi olarak meşhur olan bir gruba, âyet ve sûreleri yazma emri vermiştir. Yarenlerini ve sahabelerini sürekli Kur'ân ezberlemeye teşvik etmiştir ve bu yüzden Peygamber'in (s.a.a) zamanında büyük bir gurup Kur'ân hafızları olarak meşhur olmuşlardır. Kur'ân okumaya teşvik etmiştir. Yani sadece mütalâa etme ve anlamlarını öğrenme değil, lâfızların tam olarak özelliklerine ve tecvid kurallarına göre okunmasını istemiştir.⁵ Bu çalışmalar Kur'ân-ı Kerim'in tahrif olmasını engellemiştir.

3. İslâm dininin haklılığını ispatlayan üçüncü delil ise Hz. Muhammed'in (s.a.a) son peygamber olmasıdır. İslâm dininin yazılı kaynakları,⁶ Hz.

¹ Tevrat, Ortaya Çıkma Yolculuğu, İkinci ve Üçüncü bölüm.

² Aynı kaynak, 21:24.

³ Bakara, 23.

⁴ Hicr, 9.

⁵ Saadet Yolu, s. 22, 215, 24 ve 25.

⁶ Ahzab, 40. âyet; Sahih-i Buharî, c. 4, s. 250.

Muhammed'in (s.a.a) son peygamber olduğunu ve ondan sonra başka bir peygamberin gelmeyeceğini onaylamaktadır.

Bütün toplumlarda bir müdür ve patronun en son verdiği talimat, yapılan iş için kriterdir ve bu talimatın uygulanması gerekir. Yeni bir talimatın gelmesiyle de önceki talimatlar kendiliğinden geçerliliklerini kaybederler.

Diğer dinlerin yazılı kaynaklarında peygamberlerinin son peygamber olduğu geçmemektedir. Tam tersine Hz. Muhammed'in (s.a.a) geleceği müjdesini kendi takipçilerine vermiştir.⁷ Yani kendisinin geçici olduğunu bir şekilde açıklamıştır.

4. Göz önünde bulundurulması gereken dördüncü konu, İslâm dininin toplumsal olduğudur; İslâm dininin, bireysel ve sosyal psikoloji, maddî ve manevî gibi insan hayatının değişik ve çeşitli alanlarında öğretileri vardır. İslâm dininin konularının toplumsallığını ve üstünlüğünü anlamak için, İslâm dininin yazılı metinleriyle diğer dinlerin yazılı metinlerini kıyaslayarak mütalâa etmek gerekir. Böylesi bir durumda, İslâm öğretilerinin, üstünlüğü ve toplumsal olduğu, inançta, tevhitte, Allah'ın sıfatlarında, bireysel ve toplumsal ahlakta, hukukta, iktisatta, siyasette, hükümette vb. açıklığa kavuşacaktır.

5. Beşinci nokta; günümüz dünyasında var olan dinler arasında, canlı ve geçerli tarihi olan tek din İslâm dinidir. Tarihçiler Peygamber'in (s.a.a) çocukluk çağının en ince ayrıntılarını dahi kaydetmişlerdir. Ama diğer dinlerin geçerli tarihi kaynakları yoktur. Bu yüzden bazı batılı düşünürler Hz. İsa'nın (a.s) varlığında şüphe etmektedirler. Eğer biz Müslümanların Kur'an'ı, Hz. İsa (a.s) ve diğer peygamberlerin isimlerini zikretmiş olsaydı, belki Hristiyanlık, Yahudilik dinlerinin ve peygamberlerinin, dünyada şu anki gibi geçerlilikleri ve resmiyetleri olmazdı.⁸

Din ve Mezhep Seçiminde Ailenin Rolü

Soru

Ailenin imanının ve Müslüman olmasının, çocukların iman ve Müslüman olması üzerinde ne gibi etkisi ve rolü vardır? Şia veya Müslüman

⁷ Saadet Yolu, s. 226-241; Yuhanna İncili, 21-41.

⁸ Eserler Külliyyatı, c. 16, s. 44.

olmayan bir ailede dünyaya gelseydik, o din veya mezhebe sahip olmayacak mıydık?

Kısa Cevap

İnsan, çevresinde olan aile, arkadaş, akraba gibi kimselerden etkilenen bir varlıktır. Aile, önemli ve hassas bir kurum olması hasebiyle aile bireylerinin, özellikle de çocuklar ve yeni yetişen gençliğin eğitim ve gelişim sürecinde önemli bir role sahip olabilir. Eğer aile doğru eğitim kurallarına riayet ederse çocukların gelişme ve ilerlemelerinin ortamı hazırlanır, inançlarının temelleri sağlamlaşır. Ama gevşek davranılır, ebeveynler eğitim kurallarına riayet etmez, ailede huzursuzluk ve kopukluk olursa çocukların inançsız yetişmelerinin ortamı hazırlanır, onların sapmalarına, fesat, şüphe ve tereddüte düşmelerine neden olur. Bundan da anlaşılacağı üzere, din ve mezhep seçiminde aile ve çevrenin etkisi inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak unutmamak gerekir ki Yüce Allah insanın fitrat ve doğasını öyle bir şekilde yaratmış ki, insan hep hakikati bulmak ve etrafındaki gerçeklere bilinçli bir hâkimiyet kurmak peşinde olmuştur. İnsan doğumundan ölümüne kadar hakikati idrak etmek için ilmî çaba göstermekten ve araştırma yapmaktan bir an dahi olsun geri kalmamıştır.

Yani Allah-u Teâlâ, insana yeryüzünde kemal ve saadete ulaşması, hakikat ve maarifi anlayabilmesi için yeterli miktarda sermaye vermiştir. İnsan bu sermayesinden faydalanırsa hem yaratılış gayesine ulaşacak, hem de olumsuz çevre ve bozuk ailenin etkilerine karşı durarak hak yolu bulacaktır.

Bu yüzden Yüce Allah insandan, inancının temellerini, yalnızca aile ve çevrenin etkisinde kalarak körü körüne bir taklit üzerine değil de araştırma esası üzerine kurmasını istemektedir.

Başka bir deyişle, bize ahirette, sahip olduğumuz inancımızın dayandığı delil hakkında sorulduğunda, “delilimiz atalarımız, ailemiz ve çevremizdir” şeklinde bir cevap verirsek (üstelik atalarımızın da ilim ve akıl ehli olmadıklarını, âlim ve bilen kimselerin yönlendirmelerinden uzak olduklarını biliyorsak) bu delilimiz geçerli olmaz. Ancak inançlar ilim ve yakın üzere olmalıdır dediğimiz zaman bu sözden maksadımız, insanın mutlaka ilmî ve felsefî deliller getirmesi gerektiği anlamında değildir; maksadımız kimin gücü neye yetiyorsa o kadarının yeterli olduğu-

dur. Yine maksadımız âlimlerin ve ailenin yönlendirmelerinden istifade edilmeyeceği manasında da değildir.

İnsan eğer körü körüne bir taklitten ve atalarının yanlış inançlarından uzak, ırkçı ve millî taassuplara kapılmadan varlık âleminin gerçekleri ve semavî dinler üzerinde araştırma yaparsa ilahi hidayet ve pak fitratına uygun hak din ve mezhebi tanıyacaktır.

Ayrıntılı Cevap

Cevabın daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle birkaç noktayı hatırlatmamız gerekiyor:

1-İnsan aile, arkadaş, akraba vb. gibi çevre faktörlerinden etkilenen varlık olduğundan daha fazla basiret göstermeli, akledip tefekkür etmeli, daha dikkatli bir şekilde etrafını incelemeli, çevresinde meydana gelen olumlu ve olumsuz olayları tesbit ederek hakikati bulmada ve doğru yolu seçmede o maariflerden yararlanmalıdır.

Bu marifet yolculuğunda aile, önemli ve hassas bir kurum olması hasebiyle aile bireylerinin, özellikle çocukların ve yeni yetişen gençliğin ilerlemesinde ve onların eğitim sürecinde etkili bir konuma sahiptir. Öyle ki aile doğru eğitim kurallarına riayet ettiği sürece çocukların gelişme ve ilerlemelerinin ortamı hazırlanır, inançlarının temelleri sağlamlaşır. Buna karşın gevşeklik göstermek, ebeveynin eğitim kurallarına riayet etmemesi, ailedeki huzursuzluk ve kopukluk da çocukların inançsız yetişmesinin ortamını hazırlar, onların sapmalarına, fesada, şüpheyeye ve tereddüte düşmelerine neden olur.

Çocukların inançlarında ciddi çelişkilere düşmemeleri, şüphe ve tereddütlere kapılmamaları ve nihayetinde inançsız yetişmemeleri için ailenin rol ve etkinliği, onların araştırma, okuma ve sorgulama yeteneklerinin gelişmesi yönünde güçlendirilmelidir. Ailenin müspet rolü ile ebeveyni körü körüne taklit etme arasında büyük fark olduğu aşîkârdır: Ebeveynler omuzlarındaki mesuliyetlerinden dolayı çocuklarının maddi ve bedensel boyutlarında olduğu gibi, onların manevî ve düşünce gıdalarına karşı da kendilerini sorumlu hissetmek zorundadırlar. Onların yaşına uygun şekilde özgürlük ve iradelerini gözetmeli, şahsiyetlerine saygı göstermeli ve doğru bir şekilde eğitmek suretiyle okuma, araştırma ve hakikati güvenilir yollardan aramalarının zeminini hazırlamalıdırlar. Bu süreçte ailenin müspet rolü tamamen ortadadır.

Öte yandan ebeveynin sahip olduğu inancın uygun bir ölçü ve dayanağı olmazsa, o zaman zayıf temelli akidelerini yalnızca taklide dayanarak çocuklarına aktarırlar ve bu aktarım sırasında çocuklarına herhangi bir sorgulama, okuma ve araştırma fırsatı vermediklerinden çocuklar da tamamen kapalı bir atmosferde taklide dayalı olarak atalarının dinine iman getirerek yetişirler. Böyle bir iman ve akide fazla sağlam olamayacağı için onları yaşamın çeşitli merhalelerinde dinî ve itikadî şüphelerden kurtarmayacak, bazı durumlarda da akidevi sapmalara neden olacaktır.

2- Yüce Allah insanın fıtrat ve doğasını öyle bir şekilde yaratmış ki insan hep hakikati bulmak ve etrafındaki gerçeklere bilinçli bir hakimiyet kurmak peşinde olmuştur. İnsan doğumundan ölümüne kadar hakikati idrak etmek adına ilmî çaba ve araştırma yapmaktan bir an dahi olsun geri kalmamıştır.

Ancak bu çaba onun yaşı ve bedensel yapısı ile düşünce ve davranışlarına uygun olmalıdır. Başka bir ifadeyle Allah-u Teâlâ, insana yeryüzünde kemal ve saadete ulaşması, hakikat ve maarifi anlayabilmesi için yeterli miktarda sermaye vermiştir. İnsan ondan faydalanarak yaratılış gayesine ulaşabilir. Kur'an-ı Kerim bu konuda şöyle buyuruyor:

“Cana ve azasını düzüp koşana, derken ona kötülüğünü de, çekinmesini de ilham edene andolsun ki kim, özünü iyice temizlemişse kurtulmuştur, muradına ermiştir ve kim özünü kirletmiş, kötülüğe gömmüşse ziyana girmiştir.”¹

İnsanın, öğrenme ve bilgi edinme yönünden Allah'ın en seçkin yaratığı olduğu gerçeği göz önüne alındığında bu sermayesinden Allah'a yaklaşmayı sağlayan en temel ihtiyacı -ki bu ihtiyaç yaratılış hedefine ulaşmaktır- uğrunda istifade etmezse ve onu maksada götüreceği yolun seçiminde ihmalkâr davranırsa (ve ecdadının ilim ve akıl ehli olmadıkları, yaşamlarının da ilmî bir yaşayış tarzı üzerine kurulmadığını bildiği halde onların düşünce, örf ve âdetleriyle yetinirse) mazeretli olabilir mi? Bu durumda o, tersine hareket ettiği insanî vicdan ve fıtratının mahkûmudur. Kur'an bu konuda şöyle buyuruyor:

“Andolsun ki biz, cinlerin ve insanların çoğunu cehennem için yarat-tık; onların kalpleri vardır onunla düşünmezler; gözleri vardır o gözlerle görmezler; kulakları vardır, o kulaklarla duymazlar. Onlar dört

¹ Şems, 7-10.

ayaklı hayvanlara benzerler, hatta daha da sapıktırlar. Onlar gaflette kalanların ta kendileridir.”²

3- Kendisini hakiki manada Müslüman bilen bir kimsenin İslam dine tabi olabilmesi için körü körüne atalarının peşinden gitmenin dışında mantıklı bir delile sahip olması gerekir. Bundan dolayı her Müslümanın okuması gereken ilmiyelerin başında usul-u dinin taklit üzerine olamayacağı, bu konuda herkesin kendisinin ilim ve yakine erişmesi gerektiği yazılıdır.³ Bunun yanı sıra İslam dininin düsturları da ilime ve akletmeye dayanmakta, her yerde bizi tefekküre davet etmektedir.⁴

Hatırlatmak gerekir ki, insanların eğitim seviyesi farklılık gösterdiğinden düşünceler de farklı olacaktır. Okuma-yazması olmayan biri ancak kendi düşünce ve yaşam şartlarına uygun bir delil getirebilir. Nitekim bir rivayette Resulullah (s.a.a), elinde ip eğiren yaşlı bir kadına, “Allah’ı nasıl ispat edebiliyorsun?” diye sorduğunda kadın “Elimdeki şu ip eğirme aletiyle” şeklinde cevap vermişti. Yaşlı kadın burada felsefi vb. deliller getirmemişti. Çünkü ne ondan böyle bir beklenti vardı, ne de onun böyle bir şeye gücü yeterdi. O herkesin anlayabileceği şu mantığı yürüttü: Eğer bu eğirmenin bir döndürücüye ihtiyacı varsa böylesine azametli bir kâinatın da bir yaratıcı ve idareciye ihtiyacı olmaz mı?

Yine bir bedevinin Allah’ın varlığına delili şu olmuştur: “Devenin ayak izi nasıl deveye delil ise, bu gök ve yer de lütuf sahibi ve bilen Allah’ın varlığına delildirler.”⁵

İslamiyet’in hak olduğunu ispat eden en sade ve en genel delil, onun insan fıtrat ve yaratılışıyla uyumlu olmasıdır. Yani ilahi fıtratını kötü ahlak ve davranışlarıyla günahların karanlık bataklığına gömmeyen kimse, İslam’ın hak bir din olduğunu rahatlıkla görebilir; doğru inanca ulaşmak için akletme ve düşünmenin yanı sıra bu yoldan da istifade edebilir.

² A’raf, 179.

³ Tam İlmihaller, 1. Mesele.

⁴ Temel dinî kaynağımız olan Kur’an’ın bir çok yerinde akletme ve düşünmeye davet vardır. Örneğin ‘ilim’, ‘fıkıh’ veya ‘akıl’ sözcüklerinin dışında ‘fikir’ sözcüğü de en az 17 kere kullanılarak tefekkür etmeye teşvik vardır.

⁵ “Devenin dışkı ve ayak izi deveye delalet ettiği gibi, burçları olan gök ve geniş yolları olan yer, lütuf sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah’ın varlığına delil değildir mi?” (Biharul-Envar, c. 66, s. 133)

4- Dinî inanç yakın derecesinde olmalıdır. Bu hadde ulaşmazsa yani şüpheyle karışık olursa tercih edilen zanna ulaşsa da yeterli değildir. Müslüman olmak için taklit etmek yeterli değildir. Müslüman olmak isteyen kimse dininin hak ve batıl olması konusunda dikkatli olması gerekir.

Yakın elde etmek hem ilmî delillerle mümkündür, hem de Kur'an'ın âyetlerini dinleme gibi başka yollarla.¹ Âlimlerin getireceği delillere uy- mak, usul-u dinde yakın ve ilime ulaşmak için faydalanılacak yollardan biridir.² Kur'an'ın kınadığı şey körü körüne ve tamamen taassup üzerine kurulmuş taklittir:

¹ Daha fazla bilgi için bkz. *el-Mizan* (Farsça tercümesi), c. 9, s. 209.

² *Tefsir-i Numûne* bu konuda şöyle yazar: Mufessirlerden bazıları İmam Sâdık'tan (a.s) bir hadis rivayet ederler ki onda dikkat çekici noktalar vardır. Hadis şöyledir: Adamın biri İmam Sâdık'a (a.s) şöyle arzetti: "Yahudi avamının, kendi âlimlerinin dışında semavi kitaplarından bilgi edinme imkânları yokken, neden Allah-u Teâlâ onları âlimlerinin peşinden gittikleri için kınamaktadır? (Söz konusu âyete işaret edilmektedir.) Yahudi avamının, kendi âlimlerine tabi olan bizim avamımızdan farkı mı var?.." İmam (a.s) cevap olarak şöyle buyurdu:

"Bizim avamımızla Yahudi avamı arasında bir yönden farklılık, bir yönden de eşitlik vardır. Eşit oldukları yönü şudur: Allah-u Teâlâ Yahudi avamını kınadığı gibi bizim avamımızı da kınamıştır. Farklı oldukları yönü ise Yahudi avamının kendi âlimlerinin durumundan haberleri vardı. Onların açıkça yalan söylediklerini, haram ve rüşvet yediklerini, Allah'ın hükümlerini değiştirdiklerini biliyorlardı. Onlar fitratlarıyla böyle insanların fasık olduklarını, Allah ve hükümleri konusunda söylediklerini kabul etmenin caiz olmadığını ve peygamberler hakkındaki şahadetlerine inanmanın yanlış olacağı hakikatini anlamışlardı. Bu yüzden Allah-u Teâlâ onları kınamıştır (ama bizim avamımız bu gibi âlimlerin takipçisi değildir)."

Bizim avamımız da kendi âlimlerinden açık fık, dünyaya ve haram mala düşkünlük görseler, fasık âlimlerini takip ettikleri için Allah'ın kınadığı Yahudiler gibi olacaktır: "*Avam, fakihlerden nefsinin koruyan, dinini hıfzeden, heva ve hevesine karşı gelen ve mevlasına itaatkar olan âlimleri taklit etsin.*"

Hadis, ahkâmı körü körüne bir taklidin kabul edilmeyeceğini açıkça gözler önüne sermiştir. İlim ve yakine ulaşmak için fakihlerin/âlimlerin yol göstericiliğinden faydalanılması kastedilmektedir. Zira hadis, kesin olarak usul-u dinden olan peygamberi tanıma konusundan bahsetmektedir. Bunda ise körü körüne bir taklidin caiz olmadığı bilinmektedir. (*Tefsir-i Numûne*, c. 1, s. 320.)

Bir başka yerde de şöyle yazmaktadır: İbrahim, amcası Azer'i kendisine tabi olmaya çağırıyordu. Azer yaşça ondan büyüktü ve toplumda tanınmış biriydi. Delilini de "Benim yanımda sende olmayan ilim vardır" diye zikretmektedir. Bu, herkes için geçerli olan, insanın bilmediği konuda bilenleri takip etmesi gerektiğini ortaya koyan genel bir kanundur. Gerçekte her işin uzmanına başvurmak ve bu cümleden ahkâmın fûruunda müctehidi taklit etmek meselesi bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Hz. İbrahim'in (a.s) bahsi fûru-u dinle ilgili değildi, usul-u dinle ilgiliydi. Ama bu meselelerde bile doğru yola hidayet olmak için bilenlerden istifade edilmesi gerektiğini göstermektedir. (*Tefsir-i Numûne*, c. 13, s. 81.)

“Onlara, Allah neyi indirdiyse ona uyun, dendi mi dediler ki: “Hayır, biz atalarımız neye uyduysa ona uyarız.” İyi ama atalarınızın akli bir şeye ermiyorsa ve doğru yolu bulmadılarsa ne olacak?”³

Bu âyetin bir benzeri de Maide Sûresi 104. âyettir. Âyetlerden şunu anlayabiliriz: Eğer ataları bilgin ve hidayet olmuş kimselerden ise onların peşinden gitmenin sakıncası yoktur.⁴ Ama onlar cahil ve hurafelerle dolu iseler onların peşinden gitmenin ne manası var? Bu, cahilin cahili takip etmesi demek değil midir?⁵

Öyleyse akıl ve ilim ehli olmayan, davranışları ilahi hidayet ve fitratın tersine olan kimselere körü körüne uyan birisine nasıl Müslüman diyebiliriz? Belirtmek gerekir ki gerçek Müslüman ya ilim ve akıl ehlidir ya da ilahi hidayet ve fitrat üzerinedir. Taklit de ediyorsa bu taklit körü körüne, taassup ve inat üzerine değil, ilme ve istidlale dayalıdır. Böyle olmazsa Allah katında mazeretli olmayacağını kendisi de biliyor.

Netice olarak diyebiliriz ki, insanın gelişim ve eğitim sürecinde çeşitli etkenler vardır: Soya çekim, aile, çevre ve insan iradesi bunlardandır. Aile ve çevre, dinî eğitimde itikadın sağlam olmasında veya bozulmasında önemli role sahip iki etkindir. Ama yalnızca bu iki nedenle sınırlanıp Allah'ın insana verdiği akıl ve mantık ışığında irade ve seçme özgürlüğünün göz ardı edilmesi de yanlıştır. İrade ve seçme özgürlüğü Kur'an'ın öğretilerine göre insanın hidayet ve saadetinde önemli rol oynamaktadır. Lakin daha önce de belirttiği gibi aile ve çevre insanın hem hidayetne, hem de hak yoldan sapmasına etki etmektedir. Bu yüzden bozuk aile ve çevrenin etkilerinden kurtulmak için inanç temellerinin seçiminde körü körüne taklit yasaklanmıştır. İnsan, inancının temellerini seçerken delil getirmek zorundadır. Bu yüzden ailenin doğru ve kesin usullerinin etkisini kabul etmek, varlık âleminin gerçekleri üzerinde tefekkür ve akletmek, ilahi dinler üzerinde araştırma yapmak ve elbette ilahi hidayet ve Allah'ın verdiği pak fitrata dönerek doğru yolu (Tevhid'i) yanlıştan, kâmil dini (İslam'ı) eksik dinden ve hak mezhebi (teşeyyü) batıldan ayırmamız ve ataların (doğru eğitim metotları ve delilli dayanaklarından değil de) yanlış itikatlarından, ırkçı ve millî etkilerinden uzak kalarak kendi yolumuzu seçmemiz gerekir.

³ Bakara, 170.

⁴ Böyle bir taklidin sırf bir taklit olmadığı, ilmî ve akli bir dayanağının olduğu söylenebilir.

⁵ Tefsir-i Numûne, c. 5, s. 576.

Dinî Plüralizm ve Dinin Farklı Algılanışları

Soru

Dinî plüralizmi ve dinin farklı algılanışları teorilerini açlayarak bunların farklarını beyan eder misiniz?

Kısa Cevap

1. Plüralizm, çoğulculuk manasındadır ve din felsefesi, ahlak felsefesi, hukuk, siyaset ve... gibi alanlarda farklı kullanımları vardır. Ama hepsinin ortak yanı çoğulculuğu tekelciliğe tercih etmektir. Dinî plüralizm, kurtuluşun bir tek dine özgü olmadığı ve bütün dinlerde hakikatin ve kurtuluşun var olduğuna inanmaktır.

2. Çoğulculuk, dinler arasında da düşünülebilir, bir dinin mezhepleri arasında da.

3. Biz Müslümanlar açısından plüralizm görüşü asla kabul edilemez. Çünkü İslâm dininin hak oluşuna dair elimizde yeterince delil vardır. Bu deliller gereğince İslâm'la diğer dinlerin aynı olması mümkün değildir. Buna ilave olarak kutsal kitap olan Kur'an'ın tahrif olmaması ve İslâm'ın son din olması diğer dinlerin iptali demektir.

4. Dinin değişik algılanmaları teorisi -ki onun dayanaklarından bir tanesi göreceli Hermonetikdir-, dinî araştırma alanlarından bir diğeridir ve taraftarlarına göre her yorumcu ve müfessirin ön kabul ve bilgileri, önündeki metni anlamasına etki eder. Dinin değişik algılanmaları teorisiyle ilgili değişik akımlar vardır. En önemlileri, Schelayer Maher, Wilhelm Dilthey, Martin Heidegger ve Hans Georg Gadamer'in görüşleridir.

5. Hermonetik, yeni din felsefesinin ürünlerinden olmasına ve Batı'dan kaynaklanmasına rağmen şu gerçek bilinmelidir ki tefsir, tevil ve metin anlama gibi konular eskiden beri usul-i fıkıh ilmi gibi İslâmî ilimlerde incelenen konular arasındadır.

6. Yukarıda adı geçen Batı kaynaklı yöntem ve kavrayışlar, farklı algılanmaları değerlendirmeye tabi tutacak ölçülere gereken önemi vermediklerinden, anlamada görecelik neticesine ulaşmışlardır.

7. Hermonotik ve plüralizm iki ayrı konudur, ancak plüralizmdeki bakış açılarından bir tanesi hermonotik bakış açısidir. Bu bakış açısı plüralizmle hermonotik arasındaki buluşma noktası sayılır. Daha açık bir tabirle, hermonotiğe göre bir metinden farklı çıkarımlar yapılabileceğinden farklı dinlerin ortaya çıkışını da bu şekilde izah etmek mümkündür.

8. Bu bakış açısına yöneltlen temel eleştiri şudur: bu bakış açısına göre hiçbir algılamamanın kesin doğru olduğuna hükmetmek mümkün değildir. Oysa insanların anlayışları, kabullenilmiş konuşma ve anlaşma kanunlarına tabidir. Anlamada, konuşanın ve yazarın durumu, kullandığı kelimeler, seçmiş olduğu şive gibi özelliklerle ilgili kaideler dikkate alınarak onun maksadını anlamak mümkündür.

Ayrıntılı Cevap

Plüralizm, çoğulculuk manasındadır. Bu deyimın din felsefesi, ahlak felsefesi, hukuk, siyaset ve... gibi alanlarda farklı kullanımları vardır. Ama hepsinin ortak yanı çoğulculuğu tekelciliğe (Exclusivism) tercih etmeleridir.¹ Dinî plüralizm; kurtuluşun bir tek dine özel olmadığı ve bütün dinlerde hakikatin ve kurtuluşun var olduğuna inanmaktır. Sonuç itibarıyla insan, hangi dine uyarısa uysun kurtuluş ve saadete ulaşabilir. Bu anlayışa göre dinler arasındaki hak-batıl savaşı sona ermeli ve dinî savaşlar ve çekişmelerin yerini gönül birliği almalıdır.²

Dinî Plüralizmin Kısa Tarihçesi

Dinî plüralizm ilk olarak Hıristiyan âleminde, yakın tarihte John Hick (doğum 1922) tarafından gündeme getirilerek propagandası yapılmıştır. O şöyle diyor: “Fenomen bilim açısından dinî çoğulculuk terimi sade bir şekilde şöyle tarif edilebilir: Dinler tarihi, onların her birinin birçok gelenek ve ayrıntıları sergilediğinin göstergesidir. Felsefi açıdan bu terim, sünnetler (gelenekler) arasında özel bir ilişkiyi savunan görüşü ifade eder. Bu terim şu görüşü ifade eder: büyük dinler, gizli ilahî hakikat hakkındaki farklı çıkarımlardır.³ Başka bir yerde de şöyle denmiştir: “Farklı dinler, dinî tecrübenin değişik akımlarıdır; her birisi insanlık tarihinin belli zamanlarında ortaya çıkmış ve belli bir kültürel ortamda kendi bilincini ortaya koymuştur.”⁴

Çoğulculuk, dinler arasında, her din hak bilmek şeklinde algılanabilir veya her birinin haktan nasibinin olduğu söylenebilir veya

¹ Rabbanî Gulpayganî, Ali, *Dinî Plüralizmin Eleştirisi*, s. 19, Muasır Bilgi ve Düşünce Kültür Kurumu, Tahran, 1. Baskı.

² a.g.e, s. 20.

³ Mivça İlayade, *Din Araştırması*, Tercüme Bahaddin Hurremşahi, s. 301, Dinlerin Çokluğu makalesi, John Hick.

⁴ John Hick, *Din Felsefesi*, Tercüme: Behram Rad, s. 238.

da dinlerin kendisinde, mezhepleri hak bilme şeklinde yorumlanabilir. İslâm dinî içerisindeki Sünnilik ve Şiîliği buna örnek olarak verebiliriz. Zira her biri, kendisini halis İslâm olarak tanıtmaktadır. Ancak plüralizmin açısından her ikisi de hak üzere olabilir. Ya da diyebiliriz ki her ikisinde de hakkın bazı yansımaları vardır. Daha açık bir deyişle dinî çoğulculuğu, dinler arası çoğulculuk ve dinin kendi içinde ki çoğulculuk diye ikiye ayırabiliriz.

Dinî Plüralizmdeki Temel Akımlar:

Dinî plüralizmle ilgili birçok akım ortaya çıkmıştır. Onların bazısına işaret edeceğiz:

Birinci Akım: Dinin kabuğuyla içi/beyni arasında fark gözeterek dinlerin beyin veya cevher dediğimiz kısmını ön plana çıkartıp kabuk kısmını göz ardı etmek. Bu anlayışta dinî öğretiler özellikle de ibadet ve ahkâmla ilgili olanları, dinin kabuk kısmı olarak algılanır.

İkinci Akım: Bu anlayış, vahiysel tecrübe ve dinî tecrübe üzerinde durur ve dinî, bir deneyim haddine indirger. Dinî tecrübe, anlatım ve ifade sahasında ön yargılar, kültürel ve bilgisel alt yapı gibi değişik sebeplerin etkisiyle çeşitlilik arz eder. Dinlerdeki çeşitlilik gerçekte, dinî tecrübele- rin değişik kültür aynasındaki yansımalarıdır.

Üçüncü Akım: Bu akım daha çok insancıl bir eğilim sayılır. Bu anlayışa göre dinler metafizik ve lahuti meseleler yerine ortak dünyevi konulara ve toplumsal yaşamın gereklerine eğilmeli ve metafizik ve lahuti meselelerini kendilerine saklamalıdır.

Dördüncü Akım: Bütün dinler ortak mesaja sahiptirler ve az bir tahkik ve incelemeyle aralarındaki ihtilaflar ortadan kalkacaktır. Dinler arasındaki ihtilaflar gerçekte yorumlama ve anlatım farklarından kaynaklanan ve gerçek olmayan ihtilaflardır.

Beşinci Akım: Bu akım hakikatin özüyle bizim yanıımızdaki hakikatın farkına dayalıdır. Özü itibarıyla bir hakikat vardır. Ama bu hakikate tam olarak kimse ulaşamamıştır ve bizim düşünce kabiliyetimiz ona tam olarak ulaşmaktan acizdir. Ancak bizim yanıımızdaki hakikat, o gerçeğin görünen kısmıdır. Dinler, insanların kutsallıkla yüz yüze gelmeleri ve bu kutsallığın değişik zamanlar ve kültürlerde kalıplara dökülmesi sonucu çoğalmasındır. Diğer taraftan Allah Teâlâ etkili bir irtibat icat etmek için,

kendi mesajını her milletin kendi zaman ve kültürüyle uyumlu bir kalıba dökmüştür.

Yukarıda zikredilen akımlarla ilgili kısaca şöyle diyebiliriz: Onların hepsi ciddi eleştirilerle karşı karşıyadırlar. Gerçi onlardan bazıları (birinci akım gibi) bazı doğru yorumlara sahiptirler ki bu konuda daha geniş inceleme yapmak için ilgili kitaplara müracaat edilmesi gerekir.

Altıncı Akım: Bu görüş, hermonotik eğilimli olup yorumcuyu merkez edinen bir yapıya sahiptir ve yorumcunun metni anlamada, ön kabullerinin ve bilgilerinin derin etkisine inanır. Bu görüşe göre yazar ve konuşmacı da aynı yorumcu gibidirler. Yazarlık fonksiyonu, metin yazıldıktan sonra kaybolur. Bu anlayışa göre metin kendiliğinden herhangi bir manayı anlatmaz. Yorumcu kendi ön kabullerine ve bilgilerine dayanarak metine özel bir mana yükler. Başka bir deyişle metindeki mana aynı hamur gibidir. Yorumcunun zihin yapısı ve bilgileri, o hamura özel bir şekil verir. Buna göre metin, herhangi bir manayı kendinde taşımaz. Metin, müfessir ve muhatabın ona yükleyeceği manaya muhtaçtır.¹

Bu Akımın Eleştirisi:

Plüralizmin ve Hermonotiğin kesişme noktası olan altıncı akım, bir takım eleştirileri de beraberinde getirmiştir ki onlardan bazılarını kısaca değineceğiz:

İnsanların anlamaları, genel konuşma kurallarına tabidir ve bütün normal insanlar bu kurallar çerçevesinde konuşup anlaşırlar. Anlama ve anlaşmada, konuşanın veya yazarın durumu, kelimelerin dizilişleri, seçilen dil (sembolik, alaycı şakacı, ciddi vs.) ve konuşmacının sözlerinden belli bir manayı irade etmesi gibi bir takım kurallara dikkat edilir ki yorumcu merkezli düşünenler dahi bu kurallara dayalı hareket etmek zorundadırlar. Elbette bir metin bir meseleyi bildirdiğinde, şartlar ve kriterler göz önünde bulundurularak o metin anlaşılmalı çalışılmalıdır. Dini metinler; nasih ve mensuh, genel ve özel içerikli hükümler, mutlak ve şartlı hükümler ve benzerlerini içerdiklerinden dikkatli bir şekilde incelemeye tabi tutulmalıdırlar. O zaman bir metni anlamada; yazarın dilini

¹ *Doğru Yollar*, Abdulkerim Suruş, Sırat Yayınevi, Tahran; *Kıyan Dergisi*, sayı: 36, Doğru Yollar makalesi, sayı: 37-38; Abdurresul Bayat ve Diğerleri, *Kelimeler Sözlüğü*, Dini Düşünce ve Kültür Müessesesi, Makale: Dini Plüralizm, birinci baskı, miladi 2002.

bilme, sözlü ve sözsüz karineleri dikkate alma gibi bir takım ön kabullere ihtiyaç vardır. Ancak muhatabı metninden uzaklaştıran ön kabulleri, metni anlama şartları arasına sokmaktan kaçınılmalıdır.¹

Plüralizmin Eleştirisi:

Dinî plüralizmle ilgili bütün eleştirilerin yanı sıra şu da bilinmelidir ki, biz Müslümanların inancına göre İslâm dinin hak oluşuna dair, akla uygun yeterince delil mevcuttur. Bunca delilin yanında bütün dinlerin aynı olduğu görüşünü kabul etmek doğru değildir. Bu delillere örnek olarak; İslâmî öğretilerin akla uygunluğu ve arasındaki uyum, İslâmî kaynakların senetli olması, Müslümanların kutsal kitabı Kur'ân'ın tahrif edilmemiş olması, Kur'ân'ın mucize oluşu nedeniyle kendisi gibi bir kitap yazılamayacağı hakkında meydan okuması, hükümlerdeki kapsamlılık ve kullanıma elverişlilik gibi konuları örnek olarak vermek mümkündür.

Bunların hepsinden daha önemli olan İslâm'ın son din oluşu meselesidir ki bu durumyla, bütün din ve şeriatları ortadan kaldırmıştır.²

Dinin Değişik Algılanması:

Dinin değişik algılanması teorisi veya hermonotik, dinî araştırma alanlarından bir diğeridir ve bu görüşe göre her yorumcunun ön yargı ve bilgileri, dinî metinleri anlamasında tesir bırakmaktadır. Dinin değişik algılanması teorisiyle ilgili değişik akımlar vardır. Aşağıda kısaca onlara değinilecektir:

1. Schelayer Maher'in Görüşü: Hermonotik, müfessirle metin arasındaki zaman farkından kaynaklanan yanlış yorum ve yanlış anlamayı önlemeyi gören bir yöntemdir.

2. -Wilhelm Dilthey'in Görüşü: Hermonotik, doğal bilimlere karşı davranış bilimleri için bir altyapı sayılır. Ona göre, tarih, yorumcunun yorumunu etkiler.

3. Martin Heidegger'in Görüşü: Hermonotik, anlamanın mahiyetini ve onu meydana getiren şartları açıklamaktan ibarettir. O, hermonotiği,

¹ *Kelimeler Sözlüğü*, s. 160; Fıkıh kitabı, no: 4. *Dinî Plüralizm*, Hasan Rahim Pur Ezgadi.

² *Kelimeler Sözlüğü*, s. 161-162.

yöntemden felsefeye çevirmiş ve varlık bilme temeline dayalı olarak onu, anlamanın mahiyeti ve anlamayı icat eden şartları açıklama olarak telakki etmiştir.

4. Hans Georg Gadamer'in Görüşü: Hermonotik, ufukların birleşimidir. O, Martin Heidegger'in, varlık bilim anlayışını bilgi bilime çevirmiş ve gerçekte, "anlamanın varlığını bilme" olarak onu sunmuştur. Gadamer'in hermonotiği, daha çok anlamanın merhalelerini açıklar ve bu anlamanın, doğruluğu ve yanlışlığı ya da itibar edilebilir olması veya olmaması meselesine pek dikkat etmez.

Onun açısından yorumcunun zihni, bilgiler, beklentiler, kabuller, sorular ve ön yargılarla doludur ki bunlar, okuyucunun ufkunu oluşturan unsurlardır. Bu ufuk ve bakış açısı devamlı yorumcuyla birlikte hareket eder ve devamlı olarak, dünyaya, eşyaya ve metinlere müracaat ederek, denge ve değişime uğrar. Yorumcunun işi, bakışları birleştirmektir. Daha açık bir tabirle, yorumcunun anlama ufkuyla metnin ufkunu buluşturmasıdır. Hermonotiğin işi de, bu ufukları birbirleriyle birleştirerek metinle yorumcunun arasında iletişim kurmaktır. Anlayışlardaki farklılık, ön kabuller ve ufuklardan kaynaklanmaktadır.

Gadamer'e göre, bütün açıları ve ufukları yansıtan mutlak bir görüş yoktur. Her anlayış ve tefsir, özel bir bakış açısıyla ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı tarafsız bir yorum mümkün değildir ve hiçbir tefsir kesinlik arz etmez. Gadamer'in hermonotik bakışında gerçekte, metin sahibinin niyetini keşfetme diye bir dert yoktur. Çünkü metni, yazarın zihninin tecellisi olarak görmemek gerekir.³

Gadamer'in Görüşünün Eleştirisi:

Kelamî ve felsefî tartışmalarda son yıllarda Gadamer'in görüşüne ilginin artmasından ve diğer akımlardan daha fazla tesir bıraktığından dolayı, bu görüş daha fazla öneme haizdir. Bu sebeple Gadamer'in görüşüne yapılan bazı eleştirilere değineceğiz:

Evvela, hangi delile dayanarak metnin anlamını ve yazarın maksudını göz ardı ediyor ve bilerek ondan gaflet ediyoruz? Acaba yorumcu,

³ Hadevî Tahrânî, Mehdi, *İctihadın Kelamî Kaynakları*, Akilevi Kültür Müessesesi, Kum, 1. Baskı, miladi 1998, Hermonotik bahsi, s. 200-224; Abdurresul ve Diğerleri, *Kelimeler Sözlüğü*, Hermonotik makalesi.

kendi zihnindeki ölçülerle yazarın zihnindeki ölçüleri ayırt etmek için çaba sarf edemez mi?

İkinci olarak, Gadamer'in anlayışına göre apaçık bir göreceliğe/nisbiyetçiliğe ulaşırız ve doğru anlayışla yanlış olanı ayırt eden hiçbir ölçü kalmaz. Gerçekte bu görüş, Kant'ın nisbiyyet/görecelik teorisinin bir benzeridir.

Üçüncü olarak, Gadamer'in görüşünün kapsamlılığını eleştirmek mümkündür. Ayrıca ön kabuller, ön yargılar ve adetlerin etkisinden kurtulmak imkân dâhilindedir.

Dördüncü olarak, Eğer her anlama, bir ön kabule muhtaç olursa, o ön kabulün kendisi de başka bir ön kabule muhtaçtır. Bu da devr veya teselsülü gerektirir.¹

Din Hakkındaki Değişik Algılamalarla İlgili Bazı Noktalar

Şu ana kadar hermonotik ve din hakkındaki değişik algılamalarla ilgili açıklamalarda bulunduk ve değişik akımlara kısaca değindik. Günümüz düşünürlerinde geniş yankı bulan Gadamer'in görüşü hakkında da bir takım meseleleri açıkladık. Ancak konunun açıklığa kavuşması için bazı noktalara değinmemiz gerekiyor:

Birinci Nokta: Gerçi "Dinden değişik algılamalar" meselesi büyük oranda modern felsefedeki hermonotikten alınmıştır, ancak tefsir, tevil ve metin anlama konuları İslâmî ilimlerde çok eski bir geçmişe sahiptir. Hermonotikle ilgili konuların İslâmî ilimlerde; özellikle de tefsir, usul ve teorik irfanda var olduğunu söylemek mümkündür. Konuya örnek olarak; akli, nakli, remzi, şühudi, Kur'an'ın Kur'an'la veya âyetin âyetle, Kur'an'ın reyle tefsiri gibi tefsir yöntemleriyle, lafızlar bahsi ve metinlerin zahirlerini anlama yöntemlerini ve benzerlerini zikredebiliriz.

İkinci Nokta: Mukaddes dinî metinler, Müslümanların kültürlerinin yapılanmasında ve değişik İslâmî ilimlerin oluşumunda çok önemli role sahip olduğundan (veya olması gerektiğinden) şöyle diyebiliriz: Anlama ve metinlerden çıkarım yapmayla ilgili teori ve yöntem üretme, çok özel öneme sahip kelimî konulardandır. Bundan dolayı, dinden değişik algılamaların yapılabileceği görüşüne inanmak ve benzeri akımlar, bu alanda

¹ İctihadın Kelamî Kaynakları, s. 225 ve 235; Kelimeler Sözlüğü, s. 590-592.

birçok çatışmaların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Son yıllarda bir takım Arap ve Acem düşünürlerde kendini gösteren bu düşünce akımları genellikle Hans Georg Gadamer'in etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bu düşünürler, felsefi hermonotiğin temel kaide ve yöntemlerini; Kur'an, hadis ve dini anlamada kullanma çabasına girmişlerdir. Bu düşünürlerin iddialarını özet olarak şöyle sıralayabiliriz:

1. Şeriat ve dinî metinler konuşma ve ifadeye sahip değildir.
2. Yorumcuların ve muhatapların zihinlerinden ve nesnel âlemden kaynaklanan ön kabuller, metinleri anlamada tesir bırakırlar.
3. Dinin gerçeği ve özü hiçbir müfessir tarafından anlaşılamaz.
4. Katkısız ve arı bir anlayış yoktur. Biz her zaman hakla batılın karışımıyla karşı karşıyayız.

Üçüncü Nokta:Yukarıda adı geçen düşünürlerin birçoğu, dinden değişik algılamalar hakkında değerlendirmeyi mümkün kılacak net ölçütler ortaya koyma meselesine gereken önemi vermemişlerdir ve doğru yorumu yanlış olandan ayırt etmeye yarayacak bir çalışma ortaya konulmamıştır. Başka bir ifadeyle, bu akımlarda, bütün anlayışlar birbirleriyle eşit değere sahiptir. Oysa dinî kaynaklara ve yaygın olan görüşlere göre, müfessir kendi bakışıyla yazarın bakışı arasındaki farkı netleştirmek için çaba harcamalı ve belirlenmiş ölçülere dayanarak kendi görüşünün sağlıklı olduğunu ve yazarın anlayışıyla uygunluk arz ettiğini göstermelidir. Aksi takdirde bu yeni akımlar, dini anlamadaki nisbiyete/göreceliliğe ilave olarak dinî anlama yöntemlerindeki nisbiyeti de beraberlerinde getirirler.

İslâm âlimlerinin görüşüne göre, eskiden beri dinî metinler hakkında farklı çıkarımların yapılması inkâr edilemez bir gerçektir. Ama bu farklı çıkarım ve ihtilaflar belli kurallar çerçevesinde gerçekleşir. Bu kuralların birçoğu bizzat dinî metinler tarafından belirlenmiştir. Buna göre, anlayışta içtihat, kendi görüşüne göre hareket etme ve kendi şahsi zihniyetini zorla dinî metinlere yükleyerek onları meşrulaştırma demek değildir.

Dördüncü Nokta: Söylediklerimiz göz önünde bulundurularak, felsefi hermonotik ve dinden değişik algılamalar teorisini destekleyenleri “müfessir merkezci” bir teori olarak adlandırabiliriz. Bu açıdan baktığımızda, İslâm âlimlerini, çalışmalarında konuşmacının (Allah veya meleklerinin) maksadını aydınlatmak istediklerinden “Müellif merkezci” tanımlayabiliriz. Bu anlayışa; müfessir metin (Kur'an ve sünnet) vasıtasıyla

konusmacının niyetini keşfettiğinden “metin merkezci” de diyebiliriz. Metin ve müellif merkezci anlayışta müfessirin bütün çabası, önündeki metnin yazarının maksadını keşfetmektir. Bu keşifte ona yardımcı olabilecek her türlü kural ve kaideden yardım alır. Bu kaidelere örnek olarak, sözlü karine ve şahitler, bilinmesi gereken zaruri ön bilgiler; konuşmacının dilinin kurallarını bilme gibi, dil kuralları. Umum ve husus, mutlak ve şartlı, mücmel ve mübeyyen, metnin söyleniş sebebi ve benzerlerini saymak mümkündür.

Buna göre müellif merkezcilik, bütün ön kabulleri yok saymak demek değildir. Gerçi bazı ön kabuller, müfessirin kendi zihniyetini metne zorla yüklemesine ve re'ye dayalı tefsire de yol açabiliyor, ancak bir takım kaçınılmaz ve gerekli ön kabuller de vardır. Örneğin;

1. Gramer bilgisi gibi metinden hakikî manayı çıkarmak için gerekli olan ön kabuller.

2. İnançsal ve kelimî ön kabuller. Örneğin. Allahın hikmeti, sözlerinin doğruya yöneltici olması, Kur'an'ın konuşan ve açıklayıcı olması, kitap ve sünnetin hüccet/delil olması ve...

3. Muhatabın zihninin soru üretmesine ve metnin yeni boyutlarını araştırmasına sebep olacak ön kabuller.

Beşinci Nokta: Son olarak mutlaka şu soruyu cevaplamalıyız; metni anlamada belli kurallara uyulmasına rağmen, niçin farklı görüş ve içtihatlar ortaya çıkmaktadır?

Cevap olarak kısaca şöyle denebilir: Bu ihtilafların bazıları, şekilsel olup açıklama tarzlarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır ki bu tip farklılıkları birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görmek gerekir. Örnek olarak birbiriyle çelişen fikhî fetvaları verirsek, bu ihtilafların kaynağı, iki ayrı zaman, iki ayrı şart, iki ayrı durum veya konularının farklılığı olabilir ki, eğer dakik bir şekilde konu incelemeye tabi tutulursa ihtilaf tamamen ortadan kalkabilir. Başka bir deyişle bu ihtilafları gidermek farklı görüşleri uzlaştırmak mümkündür.

Bazen de ihtilafların sebebi, düşünür, araştırmacı veya müfessirin ilmi derinliğidir. Başka bir tabirle, müfessirlerin zihinlerindeki sorulardan kaynaklanmaktadır. Müfessir, değişik açı ve merhalelerle ilgili soruları mukaddes metnin huzuruna götürdüğünde, Kur'an'ın kapsamlılığı, değişik açılara sahip oluşu ve bâtinî manaları taşıyor olması farklı cevapların

ortaya çıkmasına sebep oluyor. Gerçekte bu cevapların hepsi, bir birbirlerinin tamamlayıcısı durumundadırlar ve aralarında bir çelişki söz konusu değildir.

Elbette bazen dinî metinleri algılamadaki ihtilaf şekilsel değil hakiki-dir. Bu tip ihtilafları ortaya çıkaran sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

Dilbilgisi kurallarını dikkate almama veya yanlış anlama. Örneğin, metinde yer alan istisnalara ve kayıtlara dikkat etmeme gibi. İstidlal ve mantık kurallarını doğru uygulamama, tefsirde dar bakışlılık ve konuşmacının genel bakışlarını göz ardı etme, akli karineleri gözden kaçırma, senedi bilmek için yeteri kadar araştırmanın yapılmaması, dirayet ve rical gibi ilimlerden yararlanmamak.

Sonuç itibarıyla, bir dinden veya bir metinden, kurallara uygun hareket edilse de kısıtlı olarak bir takım ihtilafları çıkarımların yapılabileceği inkâr edilemez bir gerçektir. Hatta bazı durumlarda kaçınılmazdır. Ancak bir metni anlamak için gerekli uzmanlık ve salahiyyete sahip olmayan kişiler de din hakkında yeni bir yorumla ortaya çıkabilirler. Bu durumda onların iddialarının doğruluk veya yanlışlığını ancak din alanındaki uzmanlar gerekli bilgiye sahip kişiler belirleyebilirler.¹

Sonuç:

Plüralizm ve dinden değişik algılamalar teorisini açıklayarak, bu iki teorinin, dinî araştırmalar alanında iki farklı kategoriye ait olduğunu gördük. Son yıllarda bu iki teori yeni kelimelerin iki yeni konusu olarak karşımıza çıkmış bulunuyor

Bu iki düşüncenin buluşma noktası, plüralizmin hermonotik eğilimidir ve biz onu plüralizmdeki altıncı akım olarak tanıttık ve onunla ilgili eleştirilerimizi de beyan ettik.

Son olarak şunu hatırlatmalıyız ki plüralizm ve hermonotik konuları çok geniş araştırmaya ihtiyaç duyan konulardır. İsteyenler bu konuyla ilgili daha geniş kitaplara başvurmalıdırlar.

¹ Bu nükteler Abdurresul Bayat'ın Hermonotik makalesinden faydalanılarak yazılmıştır.

Doğal Afetler

Soru

Deprem, sel ve tufan, ilahî azaplar mıdır yoksa normal doğal sebeplerden mi kaynaklanmaktadır? Japonya ve diğer gelişmiş ülkelerdeki gibi inşaat yapımındaki gerekli kural ve teknolojiye dikkat etmek, ilahî azabın önünü mü almaktadır?

Kısa Cevap

Sel, deprem ve tufan gibi tabiattaki hoş olmayan olayların ortaya çıkmasındaki hedef sadece azap etmek değil, ilahî nimetlerin hatırlatılması, gaflet uykusundan uyanma, yeteneklerin ortaya çıkması, hayatın devamı ve zalimlerin ve asilerin azap edilmesi ve bunun gibi değişik sonuçları vardır. Bunların hepsi, tabiat olaylarının ortaya çıkma hedeflerinden olabilirler. Buna ilave olarak, bir hadisenin maddesel illetlerinin olmasıyla beraber aynı zamanda ilahî bir azap olmasının arasında hiçbir çelişki yoktur. Çünkü ilahî azaplar da Allah'ın maddeye koyduğu kanunlar ve sebep sonuç ilkesine göre nazil olmaktadır.

Başka bir deyişle, varlık âleminde olan her varlık, Allah'ın irade ve isteğine göre gerçekleşmektedir. Yüce Allah da kendi iradesini illiyet, sebepler ve illetler kanununa göre uygulamaktadır ve maddî illetler de Allah'ın irade ve isteğine bağlıdır. Tabiat olaylarının ortaya çıkması, doğal sebepler ve ilahî iradenin düzenine göredir. Sonuç olarak, tabiat olaylarının ortaya çıkması, maddî sebepler vesilesiyle ve ilahî iradenin düzenine göre olduğu için, onların ortaya çıkmasını engellemek veya azaltmak da aynı şekilde maddî kanunların ve ilahî isteğin doğrultusundadır. Onların gerçekleşmesini engelleme imkânının olmasının da bir kişinin veya bir toplumun azaba uğratılmasıyla hiçbir çelişkisi yoktur.

İnsanların duçar oldukları belalar iki kısımdır: Doğal afetler ve ahlâkî afetler (dış ve iç). İnsanlardaki helak edici olan ahlâkî rezilliklerin, doğal afetlerin gerçekleşmesine sebep olabilecekleri kendi yerinde ispatlanmıştır. Yani genel olarak her ikisinin de azap edici yönü olabilir. İlahî azaplar, refah ve dünyevî imkânlarla sahip olma haliyle de birleşebilir ve ilahî azapların çeşitlerini, sel, deprem ve bunun gibi hadiselerde sınırlamak da doğru değildir.

Ayrıntılı Cevap

Hoş olmayan doğal olayların, ilahî azap olup olmadığı konusunun incelenmesi için birkaç noktaya dikkat edilmelidir:

1. İnsanın yaratılış hedefi, dünyada hoş bir şekilde yaşaması değildir. İnsanın asıl hedefi gerçek saadete ulaşmaktır ve bu da ancak Allah'a ibadet etme ve O'na yaklaşma sayesinde gerçekleşebilir.

2. Tabii olayların, bazı yönlerden faydalı sonuçları vardır ve insana asıl hedefine ulaşmasında yardımcı olmaktadır. Çünkü bu hadiselerin kötülüğü görecelidir; yani biz bu olayları, zarara uğrayan insanlara göre şer bilmekteyiz, aynı yılan zehrinin insanlar ve zarar gören diğer canlılar için kötü bilmemiz gibi, ama bu zehir yılanın kendisi için hatta topraktaki zehirlerin yayılmasını önlediği ve bu zehirleri kendi vücudunda depoladığı için genel anlamda diğer canlı varlıklar için bile kötü değildir. Mevlana şöyle diyor:

Yılan zehri yılan için hayattır
Mutlak anlamda bir şeyi kötü görme cihanda
Ama o yılan insan için ölümdür
Kötülüğü görelî gör ve gerçeği anla¹

Doğal olayların da, insanların genel yaşayışı ve genel düzeni açısından, değerli sonuçları vardır.

Bunların bazı faydalı sonuçlarını şöyle sıralayabiliriz:

a) **Yeteneklerin ortaya çıkması:** İnsanın doğası gereği, maddî ve manevî yeteneklerinin çoğu ancak zorluklarla karşılaşp, sorunlarla mücadele etmesi sayesinde ortaya çıkar. Aynı sporcu birisinin beden kaslarının sadece zor ve yorucu antrenmanlar sayesinde gelişmesi gibidir. İnsanın ruhî ve manevî kabiliyetlerinin bir kısmı da musibetlerle karşılaşması ve hayatın zorluklarının üstesinden gelmek için yapılan çabalarla ortaya çıkmaktadır. Örneğin birçok ilmî keşif ve buluşlar, insanın zorunlu ihtiyaçlarının etkisiyle kendi bireysel ve toplumsal sorunlarını çözmek için ortaya çıkmıştır. Kur'an-ı Kerim, her zorluk ve musibetin sonunda bir kolaylığın olduğu gerçeğini vurgulamaktadır.²

¹ Şehit Mutahhari, *İlahi Adalet*, s. 130-134.

² İnşirah, 5 ve 6'ncı âyetler: "Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır."

Bundan başka, Kur'an-ı Kerim'e göre ilahî kurallardan birisi de, insanın, hayatın değişik bölümlerinde imtihan edilmesidir¹ ve bu da insanın gizli yeteneklerinin geliştirilmesi içindir. İmam Ali (a.s) de, insanın gizli yeteneklerinin ortaya çıkmasında, zorlukların etkisini çok güzel bir benzetmeyle şöyle beyan etmektedir:

“Bilin ki sahralardaki ağaç daha katı ve sert; bağ bahçe içindeki ağaçlar ise daha zayıf ve naziktirler.”²

b) Gafletten Uyandırma: Belaların en önemli getirilerinden birisi de dünya nimetlerine dalması sonucu gaflet uykusuna duçar olmuş insanı uyandırması, Allah karşısındaki görevlerini hatırlatması ve büyükleme-sini tevazua çevirmesidir. Kur'an-ı Kerim, bu konuya işaret ederek peygamberlerin kavimlerinin, isyan etmekten vazgeçip hak karşısında teslim olana kadar sürekli çeşitli zorluklarla karşılaşmalarını beyan etmektedir.

“Biz bir ülkeye bir peygamber gönderdiğimizde, onun halkını zorluk ve darlıkla mutlaka sıktık ki sığınıp yakarsınlar.”³

c) İlahi nimetlerinin değerlerini bilmek: Hoş olmayan doğal olayların bir diğer faydası da, insanın ilahî nimetlerin önemini anlaması ve onun değerini bilmesidir. Çünkü “Afiyetin değerini musibete duçar olan anlar.” İmam Sâdık'tan (a.s) da şöyle nakledilmektedir:

“Belalar, iyi ve kötü insanların her ikisine de ulaşsa da, Yüce Allah onu her iki gurup için de ıslah olma vesilesi karar kılmıştır. İyilere ulaşan bela ve afetler, geçmişte Allah'ın onların hizmetine sunduğu nimetlerin hatırlanmasını sağlamaktadır ve bu iş onları şükretmeye yönlendirmektedir.”⁴

3. Muhakkak ki insanın bilmediklerine oranla bildikleri, ucu bucağı görülmeyen okyanus karşısındaki bir damla suya benzer. Sadece dış dünyada değil, insanın kendi vücudunda dahi insanlığın ulaşamadığı bilinmeyen birçok sırlar vardır. İnsanın bilgisinin sınırlı olduğuna nazaran, şer zannettiğimiz her oluşumun bütün sır ve şifrelerine bilgimizin olduğunu iddia etmemiz mümkün değildir. Bu oluşumlarda bizim habermizim olmadığı birçok maslahatlar olabilir ve bir şeyi bilmemek onun olmadığı anlamına gelmez. Bu anlatılanlara göre, ihtiyatlı bir şekilde hü-

¹ Enbiya, 25; Bakara, 155.

² Nehcül-Belağa, 45. mektup.

³ A'raf, 94.

⁴ Biharu'l-Envar, c. 3, s. 139.

küm verilmesi daha iyi olur. Çünkü gerçekte hayır olan bir şeyi şer bilme ihtimalimiz çok büyüktür. Kur'ân-ı Kerim, bu hakikati çok güzel bir şekilde anlatmaktadır:

“Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür.”⁵

4. Gaflet edilmemesi gereken bir diğer önemli nokta da, insanın kendi davranışının, şerlerin meydana gelmesindeki etkisidir. İnsan irade sahibi ve genel sebep-sonuç kanununa tabi bir varlıktır. Onun, doğru olmayan seçimi, kendi iradesiyle yapmış olduğu bazı amelleri, bazı bela ve musibetlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.⁶ Kur'ân-ı Kerim, şöyle buyurmaktadır:

“O (peygamberlerin gönderildiği) ülkelerin halkı inansalar ve (günah-tan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık, fakat yalanladılar, biz de ettikleri yüzünden onları yakalayiverdik.”⁷

Hız. Ali (a.s), bu hususta şöyle buyurmaktadır:

“Kuşkusuz ki Allah, kulunu, kötü amelleri sebebiyle ürünlerinden eksilterek, bolluk ve bereketini kısıarak, hayır hazinelerinin kapılarını kapatarak; tövbe edecek kimsenin tövbe etmesi, kötülükten vazgeçeceklerin kötülükten vazgeçmesi, öğüt alacakların öğüt alması, sakınacakların da sakınması için imtihan eder.”⁸

Ahlâki kötü sıfatlar ve beğenilmeyen davranışların, tabiattaki belalara nasıl etki ettiğini ve onların arasında nasıl bir ilişkinin olduğunun incelenmesi, başlı başına geniş bir makalenin yazılmasını gerektirmektedir ki şimdilik konumuzun dışındadır.

Ama ilerlemiş ülkelerin ilimden faydalanarak bazı yıkıcı doğal olayların önünü almalarına gelince, öncelikle çirkin amellerden kaynaklanan azaplardan kaçmanın mümkün olmadığını ve hüküm verirken de sadece kısa bir zaman dilimine bakmanın doğru olmadığını hatırlatmamız gerekmektedir. Örneğin İkinci Dünya Savaşı'nda ülkeler, doğal afetlerden

⁵ Bakara, 216.

⁶ İslâmî Öğretiler, c. 1, s. 81-85, özeti.

⁷ A'raf, 96. Daha fazla açıklama için şu kaynağa başvurabilirsiniz: *Numûne Tefsiri*, c. 6, s. 265-274 ve c. 1, s. 53, Bakara Süresinin 7. âyetinin tefsirinde.

⁸ *Nehcû'l-Belağa*, 143. Hutbe.

daha fazla bir şekilde yıkıma ve hasara uğradılar. Bu savaşların ve belaların ortaya çıkma sebebi de başta olan güç sahiplerinde olan karakter ve ahlâkî özelliklerdi. Üstelik gelişmiş toplumlarda yaşayan insanlar şimdi ruhsal ve psikolojik güvensizlik ve toplumsal bozukluklar gibi başka belalara duçar olmuşlar ve ruhsal azap çekmektedirler.

Gizli bağ demir bağdan beter
Demir bağı kırmaya balta yeter
Demir bağ ayrılır da
Gizli bağı ayırmaya yoktur deva.

En önemlisi, Yüce Allah'ın bu beğenilmeyen tabiat hadiselerinde, değişik insanlar ve toplumlar için farklı hedefleri olmasıdır. Bu hadiseler mümin insanlar için rahmettir. Çünkü ya günahlarının keffaresi ve ahiret azabının hafifletilmesine sebep olmakta, hatta bazı rivayetlere göre onlara şehit sevabı yazılmaktadır¹ ya da gaflet uykusundan uyanmayı ve ilahî nimetlerin hatırlanmasını sağlamaktadır. Ama mümin olmayanların böyle bir fazilete kabiliyetleri yoktur. Dünyada nimet ve lezzet halinde olabilirler ama ahirette dünya azabıyla kıyas edilemeyecek elim azaplara duçar olacaklardır.

Hız. Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Bela, zalim bir insan için edep etme vesilesi, mümin birisi için imtihan vesilesi, peygamberler için derecelerinin artma vesilesi ve evlialar için de keramet vesilesidir.”²

5. İnsan sabrederek, istikamet göstererek ve musibet doğuran zorluklarla karşılaşp ruhunu kemale erdirerek musibetlerden faydalandığı zaman, bu belalar onun için nimet olur. Ama eğer zorluklar karşısında kaçmayı seçer ve feryat ederek şikâyetlenirse bela onun için gerçekten bela olur. Dünya nimetleri de musibetler gibi, aynı şekilde saadet ve refah vesilesi veya bedbahtlık vesilesi olabilir.

Buna göre bir şeyin nimet sayılması, insanın o nimetler karşısında verdiği tepkiye, şükredip şükretmemesine bağlıdır. Aynı şekilde bir hadisenin bela ve azap olması da insanın onlar karşısında verdiği tepkiye, sabırlı olması veya iradesiz ve sabırsız olmasına bağlıdır.

¹ Usul-u Kâfi, c. 1, s. 353.

² Mustedreku'l-Vesail, c. 2, s. 438.

6. İlahi ve manevî cezası olan şeyler ancak bela sayılabilir; yani insanın kötü amelinin eserleri, gerçek bela ve musibetlerdir. Çünkü bunlar insanın kendi iradesinin neticeleri ve hiçbir hayır ve kemalin de oluşumuna vesile değildirler. Örneğin rivayetlerde geldiği gibi kalp katılığı insan için bir beladır.

“Yüce Allah, hiçbir kulu, kalp katılığından daha fazla bir azapla azaplandırmamıştır.”³ Çünkü kalp katılığı cezası hissedilmemektedir ve bu yüzden de uyanma ve tembih vesilesi olmadığı için ilahî lütuf ve rahmet vesilesi sayılmamaktadır. Kalp katılığı amele etki ettiği için yüzde yüz azaptır.⁴

7. Tabiat olayları, illetlerin bir araya gelmesinin bir sonucudur ve bu illetlerin bazılarının birbirine olan nispetleri yan yana bir sıra halinde ve bazıları da bir doğrultuda birbirlerinin illetleri halindedirler. Her halükârda bir gurup maddî ve manevî sebepler (insanın bazı amelleri de hadiselerin oluşmasında etkilidir) bir tabiat olayının tam illetini oluşturmaktadır ve hepsi de Allah’ın irade ve isteğiyle oluşmuş olan dünyadaki genel düzenin içinde yer almaktadırlar. Tabiat olaylarının gerçekleşmesi veya onların önünün alınması, her ikisi de ilahî düzene göredir ve onun dışında da değildir. Yüce Allah, ne zaman bir topluluğa azap indirmeyi irade ederse, birçok yerde kendi yarattığı bu illet ve sebep yoluyla azap etmektedir. Tabiat olaylarının ortaya çıkması veya ortaya çıkmalarının engellenmesi, her ikisi de ilahî düzene göredir ve onun dışında değildir. Onların azap vesilesi olmalarının da bir sakıncası yoktur.

Ehl-i Beyt Kaç Kişidir?

Soru

Ehl-i Beyt’i neden birkaç kişide sınırlıyorsunuz?

Kısa Cevap

Ehl-i Beyt’in on dört masumlarla sınırlandırılması, beşeri bir sınırlandırma değildir. Tathir ayetinden ve Peygamber’den (s.a.a) gelen rivayetlerden anlaşılan bir sınırlamadır.

³ *Mustedreku'l-Vesail*, c. 13, s. 93.

⁴ *Adl-i İlahi*, s. 164-165.

Bu iddianın ispatlanması için birçok rivayet delil olarak getirilebilir.

1. Kur'an-ı Kerim, Peygamber'e (s.a.a) Arapça olarak indirilen ilahî bir kelimedir. Allah'ın kelamı, O'nun fiili gibi her türlü eksiklik ve kusurdan uzaktır ve dilbilgisi kurallarına aykırı hiçbir yanlışlık yoktur.

Eğer Tathir âyeti ve orada geçen Ehl-i Beyt, Peygamber'in (s.a.a) hanımlarının ve bütün yakınlarını kapsamına alsaydı, bu Arapça dil kurallarıyla uyuşmayacak ve ilahî kelamın fesahatine ve sıhhatine de zarar verecektir. Çünkü Peygamber'in (s.a.a) ailesinde hanımlar erkeklerden çok fazlaydı. Bu durumda söz konusu âyette müzekker (erkek) zamiri yerine müennes (dişi) zamiri kullanılması gerekirdi. Oysa âyette müzekker (erkek) zamiri kullanılmıştır. Bu da Arapça dil kurallarına aykırı bir olaydır.

2. Bir kelimenin anlamını belirlemek için, onunla birlikte olan kariNELERE bakılmalıdır. Kelimenin net ve gerçek anlamına bu şekilde ulaşılabilir. Tathir âyetinde de kelimenin kapsadığı kimseler bizim konumuzdur. Bu kelime sürekli isim tamlamasıdır; yani dayanak ve tamlayıcısı olmadan bu kelimenin anlamı kâmil olmaz. Bu âyette de "el-Beyt (bu ev)" kelimesi tamlanmıştır ve başka hiçbir evin de bu konuyla alakasının olmadığını bilmekteyiz. Eğer bu âyetteki "beyt (ev)" den maksat normal yaşanan ev olsaydı âyetin nazil olduğu evin sahibi Ümmü Seleme de bu âyetin kapsamına giren ilk şahıs olurdu. Ama gerçekleşen olay bunun tam tersidir; çünkü Peygamber (s.a.a), Ümmü Seleme'nin de kendi diliyle belirttiği gibi, onu bu unvanın içerisine almamıştır.

3. Nakli deliller: Tathir âyetindeki Ehl-i Beyt kelimesinden Allah'ın neyi irade ettiğini açıklığa kavuşturmak için birçok rivayetler vardır. Ama bu rivayetlerin farklı açıklama ve tefsirleri olduğundan dolayı, onları üç gruba ayırarak her bir gruba bir örnek zikredeceğiz. Aşağıda zikredilecek rivayetler, Şia'nın hadis kitaplarında benzerlerinin çok olmasına rağmen Ehl-i Sünnet kitaplarından alınmıştır.

a) Tathir âyetindeki "Ehle'l-Beyt" kelimesinin anlamına yönelik Peygamber'in (s.a.a) buyurduğu sözleri açıklayan rivayetler.

b) "Ehle'l-Beyt" kelimesinden hedeflenen maksat açıklığa kavuşturulduktan sonra Peygamber'in (s.a.a) bu ayet karşısında nasıl bir tavır sergilediğini anlatan rivayetler.

c) Tathir âyetinin muhataplarını ve bu ayete karşı o bölge insanların davranış ve düşüncelerini anlatan ve tarihsel yönü

Ayrıntılı Cevap

Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde geçen Ehl-i Beyt kelimesi sadece belirli şahısları ifade etmektedir. Bunlar şu kişilerdir:

1. Hz. Muhammed (s.a.a)
2. Hz. Ali (a.s)
3. Hz. Fatıma (s.a)
4. Hz. Hasan (a.s)
5. Hz. Hüseyin (a.s)
6. Hz. Zeynelabidin (a.s)
7. Hz. Muhammed Bakır (a.s)
8. Hz. Cafer Sadık (a.s)
9. Hz. Musa Kazım (a.s)
10. Hz. Ali Er-Rıza (a.s)
11. Hz. Muhammed Taki (a.s)
12. Hz. Ali Naki. (a.s)
13. Hz. Hasan Askeri (a.s)
14. Hz. Mehdi (a.s)

Ehl-i Beyt terimi Peygamber'e atfedilerek Peygamber'in Ehl- i Beyt'i olarak kullanıldığı gibi, bazen Peygamber (s.a.a)'i de içine alacak şekilde geniş bir anlamda kullanılır. Nitekim Peygamber (s.a.a), bazen kendisinden ve diğer Ehl-i Beyti'nden "Biz Ehl-i Beyt" olarak söz etmiştir. Kısacası Ehl-i Beyt terimi sadece yukarıda mübarek isimlerini zikrettiğimiz kişileri ifade etmektedir; başka hiç bir kimseyi değil; Bu terimi Peygamber'in soyundan gelenleri ifade etmek için kullanılan seyyit ve şerif kelimeleriyle karıştırmamak gerekir. Ehl-i Beyt kelimesinin yukarıda zikredilen belli kişiler anlamına geldiğini ispatlayan bazı deliller şöyledir:

1. Tathir ayeti ve Kisa Hadisi: Tirmizi Sünen'inde (Hadis: 3129 ve 3719) Hakim Müstedrek'inde (c. 3 s. 146) ve Beyhaki Sünen'inde (c.2 s. 169) ve diğer bir çok muhaddis Ümm-ü Seleme'nin şöyle dediğini nakletmişlerdir: "Allah yalnız siz Ehl-i Beyt'ten her türlü kusur ve kötülüğü gidermeyi ve sizleri tertemiz kılmayı irade etmiştir. ..." ayeti benim evimde nazil oldu. O zaman evde Fatıma, Ali, Hasan ve Hüseyin vardı. Resulullah bunların üzerine abasını örterek: "Bunlar benim Ehl-i Beytim'dir; Allah'ım, bunlardan her türlü kusuru uzaklaştır ve bunları tertemiz kıl." dedi." Bu hadis Şia ve Ehl-i Sünnet kaynaklarında mütevatir olarak nakledilmiştir. Üstelik bir çok senedi de sahihtir. Bizzat Tirmizi ve Hakim yukarıdaki

hadisin senet yönünden sahih olduğunu kaydetmişlerdir. Mustedrek'us-Sahihayn'ın nakline göre hadisin sonunda şu ifade yer almıştır:

“Ümm-ü Seleme diyor ki: “Ya Resulallah, ben Ehl-i Beyt'ten değil miyim? diye sordum; Resulullah: “Sen hayır üzeresin; ama Ehl-i Beyt'im bunlardır” diye cevap verdi.” Ahmet b. Hanbel'in naklinde de şu ifade yer almıştır: Ümm-ü Seleme diyor ki: “Ben abayı kaldırarak onların yanında yer almak istedim; Resulullah abayı benim elimden çekerek “Senin akıbetin hayırlıdır.” buyurdu. Tahavi Müşkil-ül Asar'da şu hadisi nakleder: Umret'ul Hamdaniye diyor ki “Ben Ümm-ü Seleme'nin yanına gelerek: “Ey Ümm'ül-Müminin, dedim, bu adam hakkında bana bilgi ver; bazıları onu seviyor; bazıları ise onu sevmiyor. Maksudı Ali b. Ebitalip idi.” Ümm-ü Seleme: “Sen nasıl? onu seviyor musun? Yoksa ona düşman mısın? diye sordu; Umre: “Ben ne onu seviyor ve ne de ona düşmanlık besliyorum” dedim. Bunun üzerine Ümm-ü Seleme aba hadisini anlatarak şöyle dedi: Allah, “Sadece siz Ehl-i Beyt'ten her türlü kusur ve pisliği uzaklaştırmayı ve sizleri tertemiz kılmayı irade etmiştir...” ayetini indirdi; evde sadece Cebrail, Resulullah, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin vardı. Ben Ya Resulallah, ben de Ehl-i Beyt'ten miyim? diye sordum. Resulullah, Allah katında senin için hayır vardır; dedi. Ben, soruma evet diye karşılık vermesini arzu ediyordum; o zaman evet diye cevap vermesi güneşin doğup ışığını saçtığı her şeyi bana vermekten daha sevimli idi. (Müşkil'ül-Asar, c.1, s.336)

Görüldüğü gibi, Resulullah ayette geçen Ehl-i Beyt kelimesi hakkında her hangi bir yoruma yer bırakmamak için abasını Ehl-i Beyt'in üzerine örterek bu Ehl-i Beyt'ten maksadın kimler olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur. Resulullah'ın bunları bir abanın altında toplaması ve hatta bir çok nakilde yer aldığı üzere Ümm-ü Seleme'nin bile onların yanına katılmasına engel olması Ehl-i Beyt'in kim oldukları hakkında her türlü şüpheyi ortadan kaldırmak içindir.

Peygamber'in hanımlarından hiç birinin bu ayetin kendisi hakkında nazil olduğunu iddia etmemesi de bu ayette geçen Ehl-i Beyt kelimesinin açık bir şekilde Peygamber'in döneminde Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin'e tahsis edildiğini göstermektedir. “Ehl” kelimesinin asıl mana itibarıyla de zevceye denilmediğini lugat kitaplarını incelemekle anlamak mümkündür; hatta Sahih-i Müslim'de varolan Zeyd b. Erkam'ın hadisi de bunu göstermektedir. Sahih-i Müslim'de nakledildiği

üzere “Zeyd b. Erkam’dan Ehl-i Beyt’ten kimler kast edilmiştir? Acaba maksat Peygamber’in hanımları mıdır? diye sorulunca, Hayır, Allah’a yemin ederim ki, hanım kocasıyla uzun bir dönem yaşar sonra kocası onu boşar ve o kendi babasına ve ailesine döner, dedi. (Sahih-i Müslim Hadis: 4425)

Hız. Hüseyin (as)’in evlatlarından olan yukarıda mübarek isimlerini zikrettiğimiz diğer dokuz İmam’ın Ehl-i Beyt’ten oluşları ise, bir önceki İmam’ın kendinden sonra gelecek İmam’ı şahsen tanıtması ve Peygamber’in geleceğini bildirdiği on iki imam’dan ve Ehl-i Beyt’ten olduğunu açıklaması ile sabittir. Söz konusu ayetin Peygamber’in hanımlarıyla ilgili ayetlerin siyakında yer almasına dayanarak bu ayetin Peygamber’in hanımları hakkında nazil olduğunu söylemek ise nassa karşı icthad olduğundan geçersizdir. Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı üzere bu ayetin Peygamber’in hanımları hakkında nazil olduğunu ısrarla söyleyen İkrime ve Mucahit gibi kişilerin sözü temelsiz ve batıldır. Bunların hadis uydurdıkları hatta İkrime’nin yalan olarak hadis uydurduğu için bir süre Abdullah b. Abbas’ın oğlu tarafından tuvaletin kapısını bağlandığı ve Mucahid’in Abbasi halifesi Mansur’a istediğiniz konuda sizin için hadis uydurabilirim dediği sabittir. Nesai Mucahid’i tanımış yalancılardan saymıştır. Bu zatın Hz Ali’ye karşı düşmanlığı da açıktır. (bkz. Vefeyat’ul-A’yan c.1 s.320; Delail’us-sıdk, c.2, s.95)

2. Selam Hadisi: Sahih Tirmizi Musnet Ahmet ve Müsned-i Teyalisi ve Mustadrek’us-Sahihayn’da Usd’ul-gabe’de yine Mecme’uz- Zavaid, El-Istiab ve bir çok diğer hadis ve tefsir kaynağında nakledilmiştir ki: Resulullah (s.a.a) altı ay boyunca sabah namazı için çıktığında Hz. Fatıma’nın kapısına uğrayarak şöyle derdi: Namaz vaktidir Ey Ehl-i Beyt! Gerçekten Allah sizden her türlü kusur ve kötülüğü gidermek ve sizleri tertemiz kılmak istemektedir. Hakim, Ma’rifet-u Ulumil-Hadis adlı eserinde bu hadisin Abdullah b. Abbas ve başkaları yoluyla mütavetir olarak nakledildiğini kaydetmiştir.

3. Mübahele Olayı: Müslim Sahihin’de kendi senediyle Sa’d b. Ebi Vakkas’tan şöyle nakletmiştir:

“Gelin çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım ve sonra beddua edip yalvaralım da Allah’ın lanetini yalancılardan üzerine okuyalım.”

Bu ayet nazil olunca Resulullah (Allah'ın salat ve selâmı ona ve Ehl-i Beyt'ine olsun) Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i çağırarak söyle buyurdu: Ey Allah'ım! Bunlar benim Ehl'imdir." Aynı hadisi Tirmizi, Sünen'inde ve Ahmet b. Hanbel Müsned'inde rivayet etmişlerdir. Ahmed'in naklinde hadisin sonu şöyledir: "Bunlar benim Ehl-i Beytimdir." Peygamber (s.a.a)'nin "Mübahele" olayında hanım ve yakınlarından hiç birini kendisiyle götürmemesi ve sadece Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i kendi yanına alıp bunlar benim Ehl-i Beytim'dir diye buyurması yine Ehl-i Beyt'in yalnız bunlardan ibaret olduğuna delildir.

Yukarıdaki açıklamalar üzerinde iyice dikkat edilirse anlaşılır ki, Ehl-i Beyt'en maksat yalnız yukarıda isimlerini zikrettiğimiz belirli kişilerdir. Buna göre Ehl-i Beyt'ten olmak için falan şart gerekir demek yer-siz olur. Evet Ehl-i Beyt kelimesinden Resulullah'ın akraba ve yakınları veya soy olarak Resulullah (s.a.a)'ın soyundan olan her kes kast edilirse ve buna hatta Peygamber'in hanımları da eklenirse o zaman "Birisinin Ehl-i Beyt'ten olabilmesi için Peygamber'in sünnetine uyması gerekir; eğer Hz Muhammedi'n sünneti seniyesine tabi değilse Ehl-i Beyt'ten olmayacağı ehl-i ilimce belirlenmiştir." demek bir anlam ifade eder; ama biz yukarıda açıkladığımız gibi Ehl-i Beyt kelimesi Kur'an ve hadislerde böyle bir anlam ifade etmemektedir.

Ehl-i Beyt sadece yukarıda ismi geçen şahsiyetlerdir. Bunların ise sünnetin gerçek açıklayıcı ve koruyucuları oldukları, ilim ve takvada kendi dönemlerinde her kesten üstün oldukları, tarihi inceleyen her kes için şüphe götürmeyen bir hakikattir. Biz araştırmacı kardeşlere ip ucu vermek gayesiyle Ehl-i Beyt imamlarının kimler olduklarını açıkça yazan ve hatta onların faziletleri beyan eden bazı Ehl-i Sünnet alimlerinin isimlerini kaydediyoruz:

1-Semsuddin b. Tulun: Bu zat Ehl-i Beyt imamlarının fazileti hakkında "El-"Eimmet-ül-İsna Aşer" kitabını yazmıştır.

2- Şeblenci-i Şafii: Ehl-i Beyt hakkında Nur'ul Ebsar kitabını yazmıştır.

3- Şemsuddin Zehebi: Siyer-u A'lam-in-Nubela'da zikretmiştir.

4- Fazl b. Ruzbehan: Bu zat on iki Ehl-i Beyt imamının fazileti ve onlara salavat getirmekle ilgili olarak bir kitap yazmıştır.

5- Ibn-i Hacer Mekki: Bu şahıs sözüm ona Rafızîlerin reddiyesi olarak yazdığı Es-Sevaik-ül-Muhrika adlı eserinde on iki imamı sayarak bunların

kendi zamanlarında Peygamber'in soyundan gelen en faziletli kişiler olduklarına itiraf etmiştir.

6- Muhyiddin Arabi Futuhat-i Mekkiye'sinde: On iki Ehl-i Beyt imamını sayarak bunların yüce şahsiyetlerini açıklamıştır.

7- Kunduzi-i Hanefi: On iki imam'ın faziletleriyle ilgili olarak kaleme aldığı değerli ve kapsamlı eseri Yenabi-ül Mevedde'de Ehl-i Beyt'in yukarıda saydıklarımız olduğunu ve bunların ilahi makam ve faziletlerini sahih senetli hadislerle ispatlamıştır.

8- Ebu Reyve: El-Ezva-u Ales-Sünnet-in Nebviyye adlı eserinde zikretmiştir.

Evlat Sahibi Olamamak

Soru

Allah'ın fertlere evlat verme ve vermemedeki hikmeti nedir? Eşim üç defa hamile kaldıktan sonra bu defa da sorunla karşılaştık ve bunun kendisinin ölümüne sebebiyet vermesi bile muhtemeldir. Allah bize bir evlat vermek istemiyor olabilir mi? Yahut bir günah mı işlemişiz ve sorunumuzun hallolması için cezasını mı ödememiz gerekmektedir? Lütfen bize kılavuzluk eder misiniz?

Kısa Cevap

Yüce Allah âlim ve hikmet sahibidir. İlahi sünnet her işin sebepler kanalıyla gerçekleşmesini gerektirir. İlahi sünnetlerden bir tanesi de kendine has nedenler aracılığıyla neslin üremesidir. Tarih boyunca evlendikten sonra veya genel olarak veyahut uzun bir müddet süresince evlat sahibi olmayan birçok insan vardır. Bu fertler arasında ömründe hiçbir günaha bulaşmamış Hz. İbrahim (a.s) gibi bazı büyük peygamberlere de rastlamaktayız.

Evli (insan veya insan olmayan) bir çiftin nesil üretebilmesi ve çocuk sahibi olabilmesi için bir düzen, sıra ve belirli bir zaman aralığınca gerçekleşmesi gereken bir takım değişik madde, öncül, şart, neden ve sebeplere gerek vardır. Bu dizide eğer sayılanlardan bir tanesi bile eksik veya uyumsuz olursa bir çocuk dünyaya gelmez veya sağlıklı bir şekilde doğmaz. O halde evlat sahibi olmayan kimselerin bu neden ve şartlar zincirinin kayıp halkasını bulmaya ve onu tamamlamaya çalışması gerekir.

Ayrıntılı Cevap

Yüce Allah âlim ve hikmet sahibidir ve O'nun tüm işleri kesinlikle hikmet üzeredir. O, bu engin evreni ve onun içindeki yaratıkları idare etmek için bir takım usul, kanun, neden ve sebepler kararlaştırmıştır. İlahi sünnet her işin sebepler kanalıyla gerçekleşmesini gerektirir. Bu ilahi sünnetlerden bir tanesi de kendine has neden, sebep ve kanunları olan doğum, neslin çoğalması ve insanların neslinin üremesidir. Tarih boyunca evlilikten sonra veya uzun bir müddet ve hatta yaşlılık ve ihtiyarlık dönemlerine kadar evlat sahibi olmayan birçok insan vardır. Bu fertler arasında Hz. İbrahim (a.s) gibi bazı büyük peygamberlere de rastlıyoruz ki Kur'an-ı Kerim onun dilinden şöyle nakletmektedir:

“Hamd, iyice yaşlanmış iken bana İsmail'i ve İshak'ı veren Allah'a mahsustur. Şüphesiz Rabbim duayı işitendir.”¹

Bu örnek ve diğer örnekleri göz önünde bulundurarak hiç kimse evlat sahibi olmayan insanlar günahlarından dolayı buna müpteladır diye bir şey söylememelidir. Hz. İbrahim'in (a.s) yaşlılık ve ihtiyarlık yaşına kadar evlat sahibi olamamasının nedeni (haşa) kendisinin günahkar olması mıydı? Kesinlikle böyle değildi. Aynı şekilde ömürlerinde hiçbir günaha bulaşmamış birçok salih ve hayırsever kul da evlat sahibi olamamıştır. Öte taraftan tanıdığımız çoğu kâfir, zalim, gaddar ve günahkâr fertlerin birçok evladı vardır. Bu yüzden ne evlat sahibi olmak insanın iyi olduğuna delalet eder ve ne de nimetten mahrum olan herkesin günahkâr olduğu söylenebilir.

Evli (insan veya insan olmayan) bir çiftin nesil üretebilmesi ve çocuk sahibi olabilmesi için bir düzen, sıra ve belirli bir zaman aralığınca gerçekleşmesi gereken bir takım değişik madde, öncül, şart, neden ve sebeplere gerek vardır. Bu dizide eğer sayılanlardan bir tanesi bile eksik veya uyuşmaz olursa bir çocuk dünyaya gelmez veya sağlıklı bir şekilde doğmaz. Bu yüzden evlendikten sonra istemelerine rağmen evlat sahibi olamayan kadın ve erkeğin nedeni bilmeye ve onu doğru bir şekilde tedavi etmeye çalışmaları gerekir. Kusurun sperma üremesi veya tohumun zayıflığı yahut kadın bedeninin onu koruma ve büyütmede güçsüz olması veyahut başka çeşitli nedenlerden kaynaklanması muhtemeldir. Bu kusurların her biri de hususî bir hikmet ve özel bir tedavi yoluna sahiptir. Ne mutlu ki bugün

¹ İbrahim, 39.

tıbbın ilerlemesiyle eşlerin çocuk sahibi olmamasıyla ilgili sorunların büyük bir bölümü ve onların tedavi yolu öğrenilmiş ve geçmişte evlat sahibi olamayan birçok karı ve koca elhamdülillah evlat sahibi olmuşlardır.

Gelecekte şimdiye dek öğrenilmemiş kusurların öğrenilmesi ve tedavi yollarının da tespit edilmesi Allah'ın izniyle ümit edilmektedir. Ama bu mesele hakkında henüz birçok meçhul ve bilinmeyen hususun var olduğunu itiraf etmeliyiz. Elbette Yüce Allah tüm kullarına şefkatli olduğundan, fertlerin hayatında başka şekillerde bu nimetten mahrum kalmayı telafi etmektedir. Böyle insanların sadece bir saatliğine Rableri ile yalnız kalması ve Allah'ın kendilerine bahsettiği nimetleri sayması yeterli olacak ve de Allah'ın hikmet uyarınca bir kapıyı kapatması durumunda, rahmet ile başka bir kapıyı açtığını kavrayacaklardır. Eğer insan çevresindeki hadise ve vakialara güzel bir bakışla bakarsa, sahip olmadığı nimetlere hayıflanmak yerine mevcut olan nimetlerin şükrünü her zaman yerine getirir ve böylece daha çok nimeti kendine çeker.

Evrin Teorisi

Soru

İslâm'ın evrim teorisini doğru kabul ettiğine dair bir olasılık mevcut mudur? Tanrının varlığını ispat etme hakkındaki cevaplarınızın birinde düzen kanıtı dile getirilmiştir. Düzen kanıtı ile evrim teorisi arasında bir çelişki var mıdır?

Kısa Cevap

Bazıları, yaratıklardaki mevcut düzen hakkında özel bir açıklama sunan Darwin'in evrim teorisinin tevhidî bakışı zedelediğine ve böyle bir durumda yaratıklardaki mevcut düzen için hikmet sahibi, bilge ve şuurlu bir düzen kurucuyu varsaymamızın artık gerekli olmadığına inanmaktadır. Bu görüş birkaç neden sebebiyle kabul edilemez:

1. Darwin'in evrim teorisi, girift canlı varlıkların basit canlı varlıklardan meydana geldiğini açıklamaktan başka bir şey söylememektedir. Lâkin bu teori basit varlıkların kökeni hakkında bir şey dile getirmemektedir.
2. Darwin'in evrim teorisinin doğruluğu ispatlanırsa, bu teori ilahi bir düzen kurucunun varlığına dayalı teoriyi geçersiz kılamaz. Çünkü

böyle bir durumda ilahi düzen kurucu fikrine sahip kesimler şöyle bir cevap verebilirler: Böyle hikmet sahibi ve âlim bir düzen kurucu, evreni ve evren içindeki girift varlıkları yaratmak için uzun vadeli bir plan ön-görmüştür ve girift varlıkların tedrici olarak ve de evrimsel bir süreç zarfında meydana gelmeleri gerekmektedir.

3. Öte taraftan Darwin'in teorisi salt kanıtlanmamış bir hipotezdir. Bu hipotezin birçok karşıtı bulunmakta ve bilimsel birçok teori ile de bağdaşmamaktadır.

Bu nedenle bizim inancımıza göre insanların atası Âdem'in (a.s) yaratılışı bağlamında Kur'an'ın onaylamadığı türlerin evrim teorisi kabul edilse bile düzen kanıtı ile bir çelişki addetmez.

Ayrıntılı Cevap

Bazıları, yaratılardaki mevcut düzen hakkında özel bir açıklama sunan Darwin'in evrim teorisinin tevhidi bakışı zedelediğine ve böyle bir durumda yaratılardaki mevcut düzen için hikmet sahibi, bilge ve şuur-
urlu bir düzen kurucuyu varsaymamızın artık gerekli olmadığına inanmaktadır. Evrim teorisine göre günümüzdeki girift canlı varlıkların yapısı salt tabii bir süreç neticesinde basit varlıklardan meydana gelmiştir. "Atlama veya mutasyon ve neslin artması" adındaki iki etken bu süreçte önemli bir rol oynamıştır. Atlama, dönüşümü gelecek nesillere aktarabilecek ve onların da sonraki nesillere intikal ettirebileceği şekilde çocuk ile anne ve babası arasında farklılık meydana geldiği an gerçekleşir. İkinci etken de şu şekilde etkilidir: Eğer varlıkların türemesi ortam kapsamından fazla olursa, böyle bir durumda mevcut yiyecek stoku için şiddetli bir rekabet ortaya çıkar ve neticede yiyecek temin etmede diğer türlerden daha güçlü olan varlık türü hayatını sürdürmek için daha fazla bir şans elde eder ve özelliklerini sonraki nesle aktarır.

Neticede ortada bir takım doğal etkenler mecmuası bulunmakta ve bu etkenlerin kendini göstermesiyle canlı dünya sürekli artar bir tarzda bağdaşırılık yönünde değişim kaydetmektedir.¹ Evrim teorisinin batıda din konusunu birkaç yönden çelişkiler ile yüz yüze bıraktığı gözlemlenmektedir:

¹ Paul Edwartz, *Berahin-i İspat-ı Vucud-u Huda der Felsefe-i Garb*, Tercüme: Cemali Neseb, Ali Rıza, Muhammed Rızaî, Muhammed, s. 79-80, Dairetu'l-Meariften alıntı, Kum, Merkez-i Mutalaa ve Tahkikat-ı İslami, 1371.

1. Evrim Teorisinin İlahiyat Meselesi ile Zâhirî Açıdan Çelişmesi:

Batıda din bilginleri arasında şuurlu ve hedef sahibi yönetici bir yaratıcının varlığına yönelik dile getirilen en önemli kanıt düzen kanıtıydı. Bu kanıt esasınca evrene egemen olan düzen, evren ve varlıklar bağlamında bir yaratıcının varlığını ispatlamakla birlikte söz konusu yaratıcı için kudret, tedbir, şuur ve gayeli olmayı da ispat etmekteydi. Lâkin evrim teorisi görünüşte doğanın şuurdan yoksun aksiyon ve reaksiyonlarını, evrendeki varlıkların türlerinin ortaya çıkmasının nedeni lanse etmekteydi ve neticede yaratılışın tedbirli ve gayeli bir şekilde oluşunu tümüyle yabana atmaktaydı.

Her ne kadar evrim teorisinin dinî düşünceler ile en derin çelişkisi bu yönde bulunuyorsa da bu hususun düzen kanıtını doğru yorumlamaktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Düzen kanıtı Müslüman mütekelimler arasında yaygın olduğu şekilde yorumlanması durumunda evrim teorisi tarafından yöneltilebilecek her eleştiri geçersiz olacaktır. Tanrının varlığına inanmak ile bu teori arasında herhangi bir gereğin bulunmadığı hatırlatılmalıdır. Yani tanrının varlığının ispat edilmesi sadece düzen kanıtı temeli üzerine inşa edilmemiştir.

2. Evrim Teorisinin İnsanın Kutsal Konumu ile Zahirde Çelişmesi:

Batıdaki dinsel teorilerde insanın yaratılışı en üstün hedef olarak göz önünde bulundurulmuş ve tüm varlıkların onun ihtiyaç ve emellerini temin etmek için yaratıldığı ifade edilmiştir. Bu bakışta insan, Allah'ın iradesi ile ve O'na ulaşmak gayesiyle varlık âlemine ayak basmış bambaşka bir varlık idi. Diğer varlıklar da insanın bu hedefe ulaşması için seferber olmuş sayılmaktaydı.

Hal böyleyken evrim teorisi insan da dâhil olmak üzere evrendeki tüm varlıkların bir evrim süreci içinde ve tabiatın şuursuz aksiyon ve reaksiyonları sayesinde ortaya çıktığını belirterek insanın kutsal üstünlüğü ve kendine özgü konumunu tümüyle zedelemiş ve insanın makamını diğer varlıklar düzeyine indirgemıştır. Çelişkinin bu boyutu, daha çok evrim teorisinin taraftarı olan ampiristler ile Kutsal Kitap öğretilerinin takipçilerinden müteşekkil tartışmanın iki tarafının insanın varlıksal geçmişini şimdiki makam ve konumu ile mukayese etmelerinden kaynaklanıyordu. Hâlbuki iki tarafın da tümüyle gaflet ettiği üçüncü bir varsayıma göre,

insan evrende akıl ve tefekkür gücüne sahip olan bir varlık sıfatıyla ayrıcalıklı bir konuma sahiptir ve onun varlıksal geçmişi (evrimin veya anlık yaratılışın ürünü olmak) kendisinin şimdiki üstün konumunu olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilemeyecektir.

Evrin Teorisine Yöneltilen Eleştiriler

Bu teoriye yönelik birçok eleştiri yöneltilmiştir ve onlardan bazıları şunlardır:

1. Darwin'in evrim teorisi girift canlı varlıkların basit canlı varlıklardan meydana geldiğini açıklamaktan başka bir şey söylememektedir. Lâkin bu teori basit varlıkların kökeni hakkında bir şey dile getirmemektedir. Bu basit varlıkların yapısı kendilerinin ihtiyaçlarını temin edecek şekilde olmalıdır. Aksi takdirde onlar hayatlarını sürdüremezler. Gerçekte bu teori dünyadaki bütüncül düzen bağlamında kâmil bir açıklama yapmamaktadır. Bu teori salt bazı varlıkların başka varlıklardan nasıl evrimleştiğini ifade etmektedir. Bundan dolayı bu teori, tevhidi açıklamanın alternatifi olamaz.¹

2. Eğer Darwin'in evrim teorisinin doğruluğu ispatlanırsa, bu teori ilahi bir düzen kurucunun varlığı teorisini geçersiz kılamaz. Çünkü böyle bir durumda ilahi düzen kurucuya dayalı teorinin taraftarları şöyle bir cevap verebilirler: Böyle hikmet sahibi ve âlim bir düzen kurucu, evreni ve evren içindeki girift varlıkları yaratmak için uzun vadeli bir plan görmüştür ve girift varlıkların tedricî olarak ve de evrimsel bir süreç zarfında meydana gelmeleri gerekmektedir.

3. Öte taraftan Darwin'in teorisi salt ispatlanmamış bir hipotezdir. Bu hipotezin birçok karşıtı bulunmakta ve bilimsel birçok teori ile de bağdaşmamaktadır.²

Bu nedenle bizim inancımıza göre insanların atası Âdem'in (a.s) yaratılışı bağlamında Kur'an'ın onaylamadığı türlerin evrim teorisi kabul edilse bile düzen kanıtı ile bir çelişki addetmez.

¹ a.g.e, s. 80.

² Düzen kanıtı ve evrim teorisi hakkında bkz. Üstat Şehit Mutahharî, *Şerh-i Usul-i Felsefe ve Reveş-i Realizm*, Mecmua-i Asar, c. 65, Tahran, Sadra, 1373, s. 940-950. Aynı şekilde Üstat Mutahharî bu eleştiriye *Tevhid* kitabında bilimsel olarak etüt etmiş ve incelemiştir. Mutahharî, Murtaza, *Tevhid*, s. 256-278, Sadra, Tahran, 10. baskı, 1381.

Gayb İlmi

Soru

Acaba Allah'tan başka bir kimse gayb ilminden haberdar olabilir mi? Eğer haberdar olabilirse, gayb ilminin Lokman Sûresinde sadece Allah'a ait olmasıyla sınırlandırılması ne anlama gelmektedir?

Kısa Cevap

Gayb, bir şeyin duyu organlarına ve idrake gizli olması ve şehadet de aşikâr olması anlamına gelmektedir. Bir şeyin bir kimse için gayb ve bir başka kimse için de aşikâr olması mümkündür. Bu konu o kimsenin varlığının sınırına bağlıdır. Ama Allah'tan başka diğer bütün varlıkların kapsamlarının sınırlı olmasını ve sadece Allah'ın her şeyi tam olarak kuşattığını göz önünde bulundurursak, gayb ilminin sadece Allah'a mahsus olduğu ve O'ndan başka kimsenin gaybı bilemeyeceği anlaşılabacaktır. Çünkü sadece Allah-u Teâlâ'nın, varlık âlemine tam bir kuşatıcılığı vardır. Hiçbir şey O'nun varlığının dışında değildir ve hiç kimse kendi sınırları içerisinde kendisini Allah-u Teâlâ'dan gizleyemez.

Yüce Allah, gayba âlim ve şahittir. Aslında her şey O'na göre şehadet âleminde ve O'ndan başka hiç kimse bu noktaya ulaşamaz. Ama diğerleri, varlıklarının ve idraklerinin kapasitelerine göre bazı konular, onlara aşikârdır ve diğer bazı konular da onların duyu organlarından gizlidir ve bu konularda ya hiç bilgileri yoktur ya da çok alt seviyede bir bilgileri vardır.

Elbette gayb ilmini Allah'a mahsus kılmak, bazı şahısların ilahî öğretiler ve ruhî özellikleri sayesinde gaybî sırlara ve ilimlere vakıf olmaları, görülmeyenleri görmeleri ve duyulmayanları duymaları imkânını engellemez. Bu, Allah-u Teâlâ'nın peygamberler ve evliyalar gibi seçmiş olduğu kullarına verdiği bir bağıştır.

Yukarıdaki söylediklerimize göre, gayb ilmini Allah'a mahsus kılan âyet ve rivayetlerle; peygamber ve evliyaların da gayb ilmine sahip olduklarını bildiren âyet ve rivayetler arasındaki zâhirî çelişkiyi aşağıda yapacağımız açıklamaları dikkate alarak çözümleyebiliriz:

1. Gayb ilminin Allah'a mahsus olması zati ve bağımsızdır ve bu, Allah'ın bağışlaması ve lütfü ile bağımlı gaybî ilme sahip olmakla çelişmemektedir.

2. Gayb ilmini ayrıntılarıyla sadece Yüce Allah bilmektedir ve diğerleri genel olarak onu bilmektedirler. Onların ayrıntılarından haberdar olmak Allah'a mahsustur.

3. Yüce Allah, her an gaybî sırlardan haberdardır ve diğer kimselerin her an birçok gaybî sırlara vakıf olması mümkün olmayabilir ve Allah'ın irade etmesiyle veya kendilerinin irade etmeleri ve Allah'ın da izni ve rızasıyla gaybî ilimlerden haberdar olabilirler. Bu konuda İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“İmam bir şeyi bilmeyi irade ettiği zaman, Yüce Allah ona bu ilmi öğretir.”

Yüce Allah Lokman Sûresi'nin 34. âyetinde şöyle buyurmaktadır:

“Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.”

Bu âyetin iki tefsiri bulunmaktadır:

1. Yukarıdaki âyette geçen beş husus, gaybî ilimlerden ve Yüce Allah ve O'nun gaybî ilimlere bilgili kıldığı kimselerden başkası bu beş hususa bilgi sahibi olamaz. Yağmuru yağdırmaktan maksat, sadece meteoroloji tarafından tahmin edilen yağış değil bununla beraber yağmurun tam olarak ne zaman, nereye ve ne kadar yağacağıdır ve bu ilim sadece Allah'a aittir ve diğerleri tahmin etme yoluyla bir miktar bundan haberdar olabilirler. Aynı şekilde rahimdeki ceninden haberdar olmak sadece cihazlar sayesinde belirlenen ceninin cinsiyeti değil, bununla beraber sağlık, cismi ve ruhî özellikler ve hatta onun kapasitesi ve gelecekte hak yolda olup olmayacağı gibi ceninle ilgili bütün özellikleri içermektedir. Böyle bir bilginin sadece Allah'a ait olduğu açıktır. Rivayetlerde bu bilgilerin bir kısmının İmamlar (a.s) için de söz konusu olduğu ispatlanmaktadır ve bu bilgiler genel olduğu ve ilahî öğretiler sayesinde kazanıldıklarından dolayı Allah'ın ayrıntılı ve zatî olan ilmiyle çelişmemektedirler. İmamlara (a.s) ait olan bu bilgiler zatî ve bağımsız değildir ve Allah-u Teâlâ'nın istediği ölçüde ilahî öğretim sayesinde onlara verilmiştir.

2. Bu âyetin ikinci tefsiri ise; bu âyette sadece kıyamet gününün tarihi gaybî ilimlerden sayılmaktadır ve Yüce Allah da bunu kendisine has bilmektedir. Âyetin diğer kısımlarında söz ve açıklama tarzı değişmekte

ve sadece Allah-u Teâlâ'nın yağmur yağdırdığı ve annelerin rahimlerinde olanlardan haberdar olduğu bildirilmektedir ve bu bilgiler Allah'a has kılınmamaktadır. Buna göre şimdi veya gelecekte, bilimin ilerlemesi sonucunda yağmurun tam olarak ne kadar ve ne zaman yağacağı ve ceninin durumu ve özellikleri hakkında bilgi edinilmesi, âyetin maksadıyla çelişmeyecektir. Aynı şekilde âyetin dördüncü ve beşinci kısımlarında insanların ölümlerinin nasıl ve nerede olacaklarını bilmediklerini beyan etmektedir. İnsanların bunu bilmemeleri, tabiat kanunuyla uyumaktadır ve hiç kimse zatî olarak gayb ve gelecekte olacak olaylardan haberdar değildir. Ama bunun böyle olması, Allah-u Teâlâ'nın bazı kimselere gelecekte olacak olayları veya ölümlerinin zaman ve mekânını haber vermediği anlamına gelmez.

Ayrıntılı Cevap

Bu sorunun cevabının açıklığa kavuşması için üç noktanın beyan edilmesi gerekir:

1. Gayb İlmi Nedir?

Gayb, bir şeyin duyu organlarına ve idrake gizli olmasıdır. Lügatçilere göre: Sana gizli ve saklı olan her şeye gayb denir.¹ Araplar güneş battığı zaman şöyle demektedirler: Güneş kayboldu ve gözlerden gizlendi.²

Kur'ân'da defalarca kullanılmış olan "şahadet" kavramına karşıt olan "gayb" madde ve his âleminin ötesinde olan ve duyu organlarıyla idrak edilmesi ve hissedilmesi mümkün olmayan konulardır ve onları hissetmek ve idrak etmek için başka araçlara ihtiyaç vardır.

Allâme Tabatabâi şöyle söylemektedir: Gayb ve şahadetin manaları görecelidir; yani bir şey bir kimseye göre gayb ve bir başka kimseye göre de şahadet olabilir. Bu, varlıkların bir sınırının olması ve her varlığın da kendi sınırından ayrılmasının mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır. Buna göre bir başka şeyin sınırları ve kapsamı içinde olan bir şey, o şey için şahadettir; çünkü onun müşahedesi altındadır. Eğer onun sınırları dışında olursa, ona göre gayb sayılır; çünkü onun müşahedesi altında değildir.³

¹ Kureyşî, Seyyid Ali Ekber, *Kur'ân Sözlüğü*, c. 5, s. 133.

² İbn Faris, *Mu'cem-u Megayisi'l-Lügat*, "gayb" maddesi.

³ *el-Mizan*, c. 11, s. 418.

2. Kimler Gayb İlmine Sahiptir?

Gayb ilmi her yönüyle Yüce Allah'ın elindedir. Çünkü sadece O, her yönden bütün âlemi kapsamaktadır, hiçbir şey O'nun varlığının sınırları dışında değildir ve hiçbir şey kendi sınırları içinde kendisini O'ndan gizleyemez. Bu konu Kur'ân-ı Kerim'in değişik birçok âyetinde vurgulanmıştır; örneğin:

“Allah görünmeyi de bilir, görüneni de. Büyüktür ve yücelerden yücedir.”¹

“De ki (ey Peygamber): Gayb ancak Allah'a aittir.”²

“De ki (ey Peygamber): Allah'tan başka hiç kimse göklerin ve yerin gaybını bilemez.”³

Yukarıda zikredilen âyetlere ilk bakıldığında, Allah'tan başka hiç kimsenin gaybı bilmediği anlaşılmaktadır. Ama bu âyetlerin yanı sıra, Allah'ın veli kullarının da genel olarak gayb ilmine vakıf olduklarına işaret eden âyetler de vardır; örneğin:

“Allah, size gaybı da bildirecek değildir. Fakat Allah, elçilerinden dilediğini ayırt eder.”⁴

“O bütün gaybı bilir, fakat gaybına kimseyi apaçık vakıf kılmaz. Ancak, (bildirmeyi) dilediği peygamber bunun dışındadır. Çünkü O, bunun önünden ve ardından gözcüler salar.”⁵

Hız. İsa'nın (a.s) mucizeleri hakkında Kur'ân-ı Kerim'de şöyle geçmektedir:

“Ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm.”⁶

Bu zikrettiğimiz âyetlerden başka, Peygamber (s.a.a) ve İmamların (a.s) genel olarak gayb ilmine sahip olduklarına delalet eden rivayetler de vardır. Onların gayba bilgilerinin olması en az iki şekildedir:

¹ Rad, 9.

² Yunus, 20.

³ Nahl, 65.

⁴ Âl-i İmrân, 179.

⁵ Cin, 26-27.

⁶ Âl-i İmrân, 49.

Birinci şekil, Peygamber'in (s.a.a) aldığı vahiydir. Vahiy Peygamber'e (s.a.a) verilen bir çeşit gaybî haberdır.

İkinci şekil, vahiy yolu dışında Peygamber (s.a.a), Masum İmamlar (a.s) ve velilerin gelecekle ilgili şeylerden haberdar olmalarıdır. Örneğin Peygamber'in (s.a.a) Medine'de Müslümanlara, çok uzaklarda cereyan eden Mute savaşı ve Hz. Cafer ve bazı diğer İslâm komutanlarının şahadeti hakkında haber vermesidir.⁷ Birçok hadiste Peygamber (s.a.a) ve Ehlilbeyt İmamlarının (a.s) gayb ilmine sahip olduklarına işaret edilmektedir⁸ ve bu rivayetler hakkında tevatür iddiasında bulunulabilir.⁹

Ama birinci ve ikinci gurup âyetlerin ve bu hadislerin nasıl birleştirilerek yorumlanacağı hakkında aşağıdaki şu noktalara işaret edilebilir:

a) Gayb ilminin Allah-u Teâlâ'ya ait olması, zati ve bağımsızdır. Buna göre O'ndan başkası bağımsız olarak gayb ilmine sahip olamaz ve sadece O'nun lütuf ve inayetiyle diğerleri gayb ilmine sahip olmaktadır; yani diğerlerinin gayb ilmi Allah'a bağlıdır.

b) Gayb ilimlerini ayrıntılı olarak sadece Yüce Allah bilmektedir ve Allah'tan başkaları gayb hakkında haberdar olsalar da ancak genel şekilde haberdar olurlar; yani bu konuların ince ayrıntıları sadece Allah'a aittir.

c) Yüce Allah, her an fiili olarak gaybî sırlara sahiptir; ama peygamberler, imamlar (a.s) ve bazı evliyaların gaybî sırların çoğunluğunu bilmemeleri mümkündür. Yüce Allah irade ettiği zaman veya kendileri irade ettikleri zaman ve Allah-u Teâlâ'nın da izin vermesiyle gaybî ilimlerden haberdar olabilirler.

Bu konuyu açıklayan bazı hadisler vardır. Örneğin İmam Sadık'tan (a.s) gelen bir hadiste şöyle geçmektedir:

“İmam (a.s) bir şeyi bilmeyi irade ettiği zaman Yüce Allah bunu ona öğretmektedir.”¹⁰

⁷ İbn Esir, *el-Kemal fi't-Tarih*, c. 2, s. 237.

⁸ Kuleynî, *Usul-u Kâfi*, c. 1. Bu konu hakkında birçok bölüm vardır. Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, c. 26.

⁹ Tavatür; hadis ilmi terimlerinde, bir konunun yalan ihtimali ortadan kalkacak derecede çok fazla nakledilmesi anlamına gelmektedir.

¹⁰ Kuleynî, *Usul-u Kâfi*, c. 1, “İmamlar Bir Şeyi Bilmek İstedikleri Zaman Onu Bilirler” bölümü, h: 3.

Bunlara ilave olarak Kur'an-ı Kerim'de, nefis tezkiyesi, şeriata amel etme, Allah'a doğru yönelme ve yaklaşma sonucu elde edilen özel bir çeşit marifetten söz edilir; örneğin:

“Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir.”¹

Hız. Ali (a.s) de “Onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlardır.”² âyetini tilavet ederken şöyle buyurmaktaydı:

“Yüce Allah, duymayan kulakların duyması, görmeyen gözlerin görmesi ve ıstıraplı kalplerin de sakinleşmesi için kendi yâdını kalplerin nuru karar kıldı. Sürekli hiçbir peygamberin olmadığı bir zaman diliminde Allah'ın bazı kulları vardı ki fikirleri yoluyla onlara sırları bildirmekte ve akılları yoluyla da onlarla konuşmaktaydı.”³

3. Lokman Sûresindeki Açıklama

Şimdi Lokman Sûresinin 34. âyetini inceleyelim. Yüce Allah bu âyetle şöyle buyurmaktadır:

“Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.”⁴

Bu âyet-i kerime için iki çeşit tefsir vardır:

a) Bu âyetle, bir önceki âyetle zikredilen kıyamet günü konusu ile uyumlu olan, terim olarak “gaybî ilimler” denilen Allah'a has ilimlerden bahsedilmektedir ve bu âyetle beş konuya değinilmektedir:

1-Kıyamet gününden haberdar olmak: Müşrikler bu konuyu defalarca Peygamber'e (s.a.a) sormuşlardır: “Ne zamanmış o (kıyamet günü)? diyecekler.”⁵ Kur'an-ı Kerim ise şöyle cevap vermektedir:

¹ Enfal, 29.

² Nur, 37.

³ Nehcül-Belağa, Fuladvend'in tercümesi, Mehdi, 213. Hutbe.

⁴ Âyetin Arapça metni şöyledir:

“إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيَنْزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ

غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ”

⁵ İsra, 51.

“...Kıyamet mutlaka gelecektir; Ben hemen onu gizliyorum ki, herkes yaptığıının karşılığını görsün.”⁶

2-Yağmurun yağma zamanı: Yağmurun ne zaman nereye ne kadar yağacağını tam ilmi Allah-u Teâlâ'ya aittir ve diğerleri sadece tahmin etme yoluyla bunlardan haberdar olabilirler.

3-Annelerin rahimlerinde olanlardan haberdar olma: Yani ceninin cinsiyeti, zahiri ve batini özellikleri ve kişiliği hakkında bilgi sahibi olmaktır. Buna göre, insanların elinde ceninin cinsiyetinden haberdar olmalarını sağlayacak cihazlar olabilir ama cismî ve ruhî özellikleri, iç kapasiteleri, ilmi, felsefi ve edebi zevkleri ve bunlar gibi binlerce özellikleri hakkında bilgi sahibi olunması Allah-u Teâlâ'dan başka hiç kimse için mümkün değildir.⁷ Aynı şekilde ceninin geleceğinden, akıbetinden, onun hak yola mı yoksa batıl yola mı uyacağından ve bunun gibi daha başka birçok konudan Allah-u Teâlâ'dan başka hiç kimsenin haberdar olması mümkün değildir.

4-Gelecekteki olaylar, onların özellik ve ayrıntıları ve her şahsın gelecekte kazanacağı ve yapacağı işler.

5-Her şahıs sonunda nerede dünyadan gidecektir.

Bu birinci tefsire göre, zikredilen konular gaybî ilimlerden sayılmakta ve Allah-u Teâlâ'ya özel kılınmaktadır. Eğer bazı rivayetlerde bu ilimlerin bir kısmından İmamların (a.s) da haberdar olduklarının ispatlandığı sorulursa, bu soruya şöyle cevap verilebilir: Bu bilgiler genel olduğu ve ilahî öğretiler sayesinde kazanıldıklarından dolayı Allah'ın ayrıntılı ve zatî olan ilmiyle çelişmemektedirler. İmamlara (a.s) ait olan bu bilgiler zatî ve bağımsız değildir ve Allah-u Teâlâ'nın istediği ölçüde ilahî özel irade sayesinde onlara verilmiştir.⁸

b) Bu âyetin ilk cümlesinden, kıyamet gününün vaktinden sadece Allah-u Teâlâ'nın haberdar olduğu ve O'ndan başka hiç kimsenin de haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. Bu konu, Arap edebiyatında sınırlılığı ve has olmayı ifade eden “İndehu (yanında)” kelimesinin “İlmu's-Saat (kıyametin vakti)” kelimesinden önce getirilmesinden anlaşılmaktadır. Diğer başka âyetler de bu sınırlılığı ve has olmayı desteklemektedir.

⁶ Taha, 15.

⁷ Mekarim Şirazi, Nasır, *Numûne Tefsiri*, c. 17, s. 99.

⁸ a.g.e, s. 100.

Ama âyetin ikinci kısmında, anlatım tarzının değiştiği ve sınırlama ve has kılma tarzında olmadığı görülmektedir. Âyetin bu kısmından, Allah-u Teâlâ'nın, yağmurun yağma vaktini ve annelerin rahimlerinde olanları bildiği anlaşılmaktadır ama O'ndan başkasının bu ilimlerden haberdar olmadığı veya olunamayacağını ifade edecek şekilde bir sınırlama söz konusu değildir.

Buna göre Allah-u Teâlâ'nın, yağmurun yağmasına ve annelerin rahimlerinde olan ceninlere ilminin olması, kulların da ilahî vahiy, ilham veya başka herhangi bir yolla bu konulara ilim sahibi olmalarını engellemez. Ama Allah'ın ilmi zati ve bağımsız ve diğerlerinin ilmi ise bağımlı ve sonradan kazanılmıştır.

Bu âyetin dördüncü ve beşinci kısımlarında ise anlatım tarzı daha fazla değişmektedir. Bu iki kısımda Yüce Allah'ın, insanların gelecekları ve ölümlerinden haberdar olmasından bahsedilmektedir. İnsanların bu hususlardan haberdar olmamaları tabiat kanunuyla uyusmaktadır ve hiç kimse zatî olarak gelecekte olacak olaylardan haberdar değildir. Ama bunun böyle olması, Allah-u Teâlâ'nın bazı evliya kullarına gelecekte olacak olayları veya ölümlerinin zaman ve mekânını haber vermeyeceği anlamına gelmez.¹

Âyetin ilk kısmından, diğer âyetlerin de yardımıyla, kıyamet günü vaktinin ne zaman olduğunun sadece Allah-u Teâlâ'ya has olduğu ve O'ndan başka hiç kimsenin de bu vakitten haberdar olmadığı ve olmayacağı anlaşılmaktadır.

Ama bu âyetin diğer dört kısmında, Yüce Allah'ın yağmurun yağma vaktinden, annelerin rahimlerinde olanlardan haberdar olduğu ve hiç kimsenin kendi geleceğinden ve ölüm yerinden haberdar olmadığı ama bu bilgilerin de sadece Allah-u Teâlâ'ya has olmadığı anlaşılmaktadır. Diğerleri de ilahî öğretim, vahiy, ilham veya bilinmeyen daha başka bir yolla bu konulara vakıf olabilir.

Guluv

Soru

Ehl-i Beyt İmamları hususunda aşırıya gitmek ve guluv nedir? Bunun neden ve hedefleri nelerdir? Şia bir Müslüman bu tehlikeli husustan nasıl uzak kalabilir?

¹ Subhani, Cafer, *Mürebbi-i Numune* (Lokman Süresinin tefsiri), s. 211-212.

Kısa Cevap

“Guluv (aşırılık)” sözlükte fazlalık ve uzamak anlamındadır. Başka bir ifadeyle had ve ölçüyü aşmaktır veya daha iyi bir tabirle her şeydeki ölçü ve konumdan çıkmak ve öteye geçmek aşırılıktır. Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de aşırılığa şöyle işaret etmektedir:

“Ey Kitap ehli! Hakkın dışına çıkarak dininizde aşırı gitmeyin.”

Aşırılığın mertebeleri vardır ve onları üç önemli mertebede sınıflandırmak mümkündür:

1. Uluhiyet ve tanrılık mertebesindeki aşırılık.
2. Nübüvvet ve peygamberlik mertebesindeki aşırılık.
3. Allah’ın sıfat ve fiilleriyle ilintili özelliklerden biri hakkında aşırılık.

Resulullah (s.a.a) ve Masum İmamlar (a.s) iki önemli yöntem ile aşırılık olgusuyla mücadele etmişlerdir. Birincisi, İslam’ın hak inançlarını ve özellikle de On iki İmam mezhebini hakikat taliplerine açıklamalarıydı. Bu önemli iş, tevhit ve tek tanrıya tapmayı eksene alarak, bunun usul ve çerçevesini açıklayarak, nübüvvet ve imametin usul ve temellerini belirterek ve de peygamber ve imamın evrenin Rabbiyle nasıl bir ilişki içinde olduğunu izah ederek gerçekleşiyordu. İkinci yöntemleri ise aşırılık yapanların sapmış hareketleri karşısında durmak, onlara karşı tavır takınmak ve düşüncelerini yahut daha iyi ifadeyle hayallerini ahmakça ve düzeysiz saymakla gerçekleşiyordu. Aşırılıktan kurtulmanın ve böyle bir düşünce yoksulluğunun bataklığına batmamanın yolu aşağıdaki hususlara dikkatle mümkündür:

1. İki emanete yani Allah’ın kitabına ve Peygamberin ailesine bağlanmak.
2. Aşırılığı ortaya çıkaran sebep ve nedenleri tanımak ve de cehalet ve aşırı sevgi gibi bu nedenlerden uzak durmak.
3. Aşırılığın naklettiği hadislere güvenmemek.
4. Düşmanların İslamî merkez ve toplumlarda böyle zehirli düşünceleri yaymak ve neşretmek için kurgulayıp uydurdukları yanlış komplo ve tertiplere dikkat etmek; Rusya, İngiltere ve Siyonizm tarafından desteklenmiş ve himaye edilmiş ve edilmekte olan Babilik, Bahailik ve Kadiyanilik gibi fırkaları ortaya çıkaran komploları bilmek.

Ayrıntılı Cevap

Belirtilen sorunun yanıtı hakkında bir araştırma ve inceleme yapmadan önce mukaddime olarak aşırılığın herhangi bir İslam mezhebine özgü olmadığını hatırlatmalıyız. O halde aşırılık, Budizm dininde olduğu gibi Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerinde de mevcuttur. Elbette aşırılığın bireysel bir görüş mesabesinde olduğuna dikkat etmek gerekir; yani özel öğretileri olan bir fırka ve ideoloji çerçevesinde zuhur etmemektedir. Bu yüzden aşırılık yapanların ölümüyle birlikte aşırılıktaki yöntemin de ortadan kalkıp yok olduğu müşahade edilmektedir. O halde aşırılık şahsa bağlıdır ve bunu ortaya çıkaranların ölümüyle de ortadan kalkıp yok olmakta ve sadece kendisinden bir isim kalmaktadır.¹ Belki de bu önemli hususa dikkatle aşırılığın menşe ve kökünün küfür ve ateizm olduğu söylenebilir;² çünkü temelleri aşk, akıl ve Yüce Allah'a imandan müteşekkil olan gerçek bir dinde, din ve misyon sahibinin ölümüyle böyle bir iman ediş daha sağlam ve muhkem olur ve bu da tam olarak aşırılığın aksinedir. Bu kısa mukaddimeden sonra aşırılığın sözlükte fazlalık ve uzamak olduğunu hatırlatmalıyız. Örnek olarak ağız suyu bitki tanesini uzattı ve büyüttü diye söylenmektedir.³ Lisanu'l-Arab'da şöyle belirtilmiştir: Aşırılık had ve ölçüyü aşmaktır. Yahut itidal haddinden çıkmaya aşırılık denmektedir.⁴ Her şeydeki had ve ölçüden çıkmak aşırılıktır, diyenler de olmuştur.⁵ İbn Esir, guluv (aşırılık) kelimesinin kök ve aslımı yükseklik ve irtifa ve de her şeydeki had ve ölçüyü aşma olarak bilmektedir.⁶ Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de her türlü aşırılığı men etmiş⁷ ve şöyle buyurmuştur:

“Ey ehl-i kitap! Dininizde haddi aşmayınız ve Allah Teâlâ'ya karşı haktan başkasını söylemeyiniz.”⁸

Bir başka âyette inançlarda aşırılık hakkında şöyle buyurmaktadır:

¹ Sad Mutaab el-Mansurî, *el-Guluv ve'l-Mevkifu'l-İslami*, s.10.

² a.g.e., s. 11.

³ *Müfredat-ı Ragıb*, s. 377.

⁴ Lisanu'l-Arab, c. 6, s. 329.

⁵ a.g.e.

⁶ İbni Esir, *en-Nihaye*, c. 3, s. 382.

⁷ *el-Guluv ve'l-Mevkifu'l-İslami*, s. 17.

⁸ Nisa, 171.

“De ki: “Ey Kitap ehli! Hakkın dışına çıkarak dininizde aşırı gitmeyin. Daha önce sapmış, birçoklarını da saptırmış ve dümdüz yoldan da şaşmış bir milletin arzu ve keyiflerine uymayın.”⁹

Yüce Allah aşağıdaki âyetlerde aşırılık yapanların inançlarını şöyle beyan etmektedir:

“Andolsun, “Allah, Meryem oğlu Mesih’tir”, diyenler kesinlikle kâfir oldular.”¹⁰

Aynı şekilde şöyle buyurmaktadır:

“Andolsun, “Allah, üçün üçüncüsüdür diyenler kâfir oldu. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur.”¹¹

Aynı şekilde bir başka âyette de şöyle buyurmaktadır:

“Yahudiler Üzeyir Allah’ın oğludur dediler.”¹²

Şehit Sadr aşırılığın mertebeleri olduğuna inanarak onu şöyle sınıflandırmaktadır:

1. Ulûhiyet ve Tanrılık mertebesindeki aşırılık.
2. Nübüvvet mertebesindeki aşırılık
3. Allah’ın sıfat ve fiilleriyle ilintili özelliklerden biri hakkında aşırılık.

Ulûhiyet ve tanrılık mertebesindeki aşırılığın manası, hakkında aşırılık yapılan şahsın Tanrı addedilmesi ve bazı örneklerde de böyle bir şahsın tanrının ortağı sayılmasıdır. Bu ortaklık da iki halin dışında değildir: Ya o şahıs tanrının dengi ve eşi derecesindedir veya bir ulûhiyet mertebesinde yer alacak şekildedir. Bazen de ulûhiyetteki aşırılık tanrının bir şeyde hulul etmesi veya onunla bir olması anlamında yorumlanmaktadır.

Yukarıda zikredilen tüm şıklar küfürdür. Böyle bir inancın gereği tanrıyı inkâr etmek olduğundan birinci tür küfür sayılmaktadır. İkinci türün küfür sayılmasının nedeni de tevhit ve tek tanrıya tapıcılığı inkâr etmeden dolayıdır. Üçüncü tür ise hulul ve birliğin Yüce Allah dışında başka bir varlığın ulûhiyet ve tanrılığına inanmayı gerektirmesi nedeniyle küfürdür. Nübüvvet makamındaki aşırılıkta bazen hakkında aşırılığa

⁹ Maide, 77.

¹⁰ Maide, 17.

¹¹ Maide, 73.

¹² Tevbe, 30.

kaçılan şahsa peygamberden daha yüksek ve üstün bir makam verilir ve kendisi Allah ile peygamber arasındaki irtibat bağı ve rabıt olarak lanse edilir. Bazen hakkında aşırılık yapılan şahıs peygambere eşdeğer ve denk görülür. Elbette peygamberin misyonu onu kapsamaz. Her iki tür de küfürdür. Çünkü şehadetin belirlenmiş manasıyla ve sorumlu insanların Resulullah'ın (s.a.a) peygamberliğine yönelik tanıklığıyla çalışmaktadır. Sıfat ve fiillerdeki aşırılık ise bir sıfat ve fiilin gerekli had ve ölçüyü taşımayan bir şahsa verilmesi ve o şahsın böyle bir sıfat ve fiilin örneği olmaması manasındadır. Eğer belirtilen sıfat ve fiil dinin gereklerinden olup Allah'a özgüyse, bu kısım dinin gereklerini inkâr etmeye girer ve küfür sayılır. Aksi takdirde ise küfür sayılmaz.¹

Şehit Sadr'ın (r.a) aşırılığı birkaç türe ayırıp türlerini beyan etmesi gibi, Merhum Seyyid Abdülala Sebzevarî de aşırıları ve aşırılık yapanları beş kısma ayırmış ve şu şekilde açıklamıştır:

1. Hakkında aşırılık yapılan şahsın tanrılığına inanmak. Aşırılık yapan kimse onun ezeli ve kadim rab olduğunu ve ondan başka bir tanrının olmadığını sanır. Böyle bir saniya kapılan kimsenin kesinkes Yüce Allah'ı inkâr ettiğini ve bu yüzden kâfir olduğunu söylemek gerekir.

2. Zorunlu varlık olduğunu kabul ederek harici bir şahsın tanrılığına inanmak. Böyle bir inanç şirk, ona inanan da müşrik sayılır ve kendisine fıkhn necaset hükmü uygulanabilir. Çünkü ulûhiyette Allah'ın ortak ve dengi yoktur. Oysa bu inancı taşıyan kimse rablikte ve onun varlık niteliğinde Allah için bir ortak ve denk gözetmiştir.

3. Allah'ın harici bir şahsa hulul ettiğine inanmak. Bunun kesin nitecesi de insan zatına özgü yemek, içmek, yatmak vb. insanla ilgili tüm fiillerin tanrılığa isnat edilmesidir. Böyle bir sanı dinin gereklerini inkâr etmeyi getireceğinden küfürdür. Elbette selim akıl Yüce Allah'ı bu cismani unsurlardan münezzehtir bilir.

4. Harici bir şahsın Yüce Allah'ın zatında fenaya ermesine inanmak.² Böyle bir ferde küfür hükmü verilebilir; çünkü dinin gereklerini inkâr etmiştir.

¹ Buhusun fi Şerh-i Urvetü'l-Vuska, c. 3, s. 307.

² Çok açık olduğu üzere kendisinin maksadı ruhani fena değildir; çünkü bu aşırılık olmamakla kalmayıp ruhun azametinden kaynaklanır.

5. Harici bir şahsın Yüce Allah'ın sıfatlarının mazharı olduğuna, bu makamın Yüce Allah tarafından ona verildiğine ve bu makamda onun teyit edildiğine inanmak.³ Elbette Allah'a ve peygambere şahadet getirmenin gereği olarak böyle bir şahsın Müslüman olduğu hatırlatılmalıdır.⁴

Şia'nın çok kıymetli mirasına müracaat ederek aşırılık fenomeninin tüm düzeylerde Şiilerin sert bir tepkisiyle karşılaştığını ve bunun karşısında duranların başında da Şia İmamların geldiğini anlamaktayız. Elbette Peygamber (s.a.a) bu sapık düşünceler karşısında durmada onlardan daha önce davranmış ve bu önemli hususu iki yolla yani hak ve hakikati açıklayarak ve aynı şekilde tevhit ve tek tanrıya tapınmanın doğru ve nurani yolunu her çeşit sapkınlık ve eğrilikten ayırarak gerçekleştirmiştir. İlk etapta Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) Kur'an-ı Kerim âyetlerine isnatta bulunarak tüm merhale ve mertebelerinde tevhit meselesine odaklanmış olduğunu müşahade etmekteyiz. Değişik rivayetler ve aynı şekilde Şia âlimlerinin tefsirleri, bu önemli hususu yansıtmaktadır ve onlara müracaat ederek bu meselenin hakkaniyetine tanıklık edilebilir.⁵ İkinci etapta da Son Peygamber'in (s.a.a) İslam toplumunda her türlü sapkın davranışı engellediği gözükmemektedir. Hadis kaynakları, Peygamber'in (s.a.a) aşırılık fenomenine karşı aldığı tavırlar ile doludur. Örnek sıfatıyla şu rivayete işaret edilebilir:

Eba Rafi' Karzî ve Seyyid Necranî Peygamber'e (s.a.a) hitaben şöyle dediler: "Ey Muhammed sana tapmamızı ve seni tanrı olarak adlandırmamızı istiyor musun?" Peygamber (s.a.a) cevaben şöyle buyurdu: "Allah'a sığınırım. Ben bir olan Allah dışında hiçbir şeye tapmam ve O'na tapmaktan başka bir şey emretmem. Ben böyle bir şey için gönderilmedim ve buna emir olunmadım." ⁶

İmamlar da Peygamber'in yolunu seçerek hiçbir gurup karşısında göstermedikleri tutum ve karşı koyuşu aşırılar karşısında sert bir şekilde sergilemişlerdir. Burada sadece değişik ve muteber rivayetlerde yer alan bazı örneklerle işaret ediyoruz:

İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor:

³ Belirtilmelidir ki beşinci kısım araştırmacılar tarafından inkâr edilmiş ve aşırılık örneklerinden sayılmamıştır.

⁴ Sebzevarî, *Muhazzabu'l-Ahkam*, c. 1, s. 384-383.

⁵ Cafer Subhani'nin *Kur'an Kavramları* eserine müracaat ediniz.

⁶ *Biharul-Envar*, c. 25, s. 262.

“İnsanı duru iman ve inançlarından uzak kılan en yakın şey, aşırılar ile oturup kalkmak, onların sözlerine kulak vermek ve de sanılarını onaylamak ve teyit etmektir. Babam babasından ve o da ceddi Allah Resulü’nden şöyle aktarmıştır: “Ümmetimden iki gurup İslam’dan nasiplenmemiştir: Gulat ve Kaderilik.” ¹

Bir başka rivayette de Ebu’l-Hasan İmam Rıza (a.s) şöyle buyuruyor: “Allah aşırılara lanet etsin. Onlarla oturup kalkmayın, kendilerini onaylamayın ve onlardan uzak durun; zira Yüce Allah onlardan uzaklaşmıştır.” ²

Ebu Haşim Caferî şöyle demektedir: İmam Rıza’ya (a.s) aşırılar ve tefviz edenler hakkında sordum ve kendisi şöyle cevap verdi:

“Aşırılar kâfir ve tefviz edenler de müşriktir. Hatta bir zerre kadar dahi onlarla oturup kalkmak, birlikte olmak, onlara güvenmek, kendileriyle arkadaşlık yapmak, irtibatlı olmak, evlenmek, onlara yer vermek, güven vermek ve yardım etmek Allah’ın, elçisinin ve biz Ehl-i Beyt’in velayetinden çıkmaya neden olur.” ³

Elbette bu alanda birçok rivayet vardır ve biz bu miktarı belirtmekle yetiniyoruz. Şia’nın makamı yüksek fakihleri de aşırılardan küfre sapıp dinden çıktıklarına dair icma ve görüş birliğine varmış ve bu henüz sürmektedir. *Urvetu’l-Vuska*’da şöyle yer almaktadır: Aşırılardan, Nasibilerin ve Haricilerin necis oluşlarında kuşku yoktur. ⁴

Vesiletü’n-Necat’ta şöyle belirtilmiştir: Kâfirin ve Müslüman taifesinden olup küfrüne hükmedilmiş Haricîler, Nasibiler ve aşırılardan bir ferdin ölü guslü caiz değildir. ⁵ Sorunun birinci kısmına cevap verdikten sonra şimdi ikinci kısmına yani aşırılığın neden ve hedeflerinin ne olduğuna ve Şia bir Müslümanın bu düşünsel beladan nasıl kurtulacağına değiniyoruz.

Aşırılığın Nedenleri:

Aşırılığın neden ve hedeflerini tanıdığımızda kesinlikle onun içindeki gizli tehlikenin büyüklüğü ve potansiyeli de öğrenmiş olacağız. Aşırılığın nedenleri şunlardan ibarettir:

¹ a.g.e., s. 270.

² a.g.e., s. 273.

³ a.g.e.

⁴ *Urvetu’l-Vuska*, c. 1, s. 141.

⁵ *Vesiletü’n-Necat*, İmam Humeyni’nin önsözüyle, s. 63.

1. Aşırı ve haddinden fazla sevgi.
2. Düşünsel sapma ve düzeyi düşük görüşler.
3. Arzular, tutkular ve halkın mallarını yağmalamak. Bazı aşırılığın aşırılık izharında bulunma güdüsünün temelinde halkın mallarına tamah etmek ve şer'i haklara egemenlik olduğu ciddi olarak söylenebilir. İmam-lar (a.s) bazı rivayetlerde bu sıfatlara işaret etmiştir. İmam Hasan Askerî (a.s) bazı aşırılıkları kınayarak şöyle buyurmuştur:

“Allah'ın laneti bizim adımızla halkın mallarını mülk edinenlerin üzerine olsun.”⁶

Bu önemli husus Şia imamlarının gerçek ashabı ve takipçileri nezdinde de aşikâr ve açıktı. Şerik bin Abdullah Necefi Kufî şöyle demektedir: “Onlar (aşırılar), halkın mal ve dirhemlerini almak için sahte hadisleri İmam Sâdık'a (a.s) isnat ederlerdi.”⁷

4. Ahlâkî anormallikler ve İslami değerlere yönelik lakaytlık. Bazı aşırılar, aşırılık örtüsü altında haramları helal ediyordu.

5. Dinî metinlerde gerçek dışı ve yanlış tevil ve tefsirlerde bulunmak.

6. Muhtelif dinlere mensup fertlerin imanı zayıf Müslümanlar arasına sızması, egemenlerin aşırılara müsamaha göstermesi ve hatta onlara eşlik etmesi, Babilik ve Bahailik'te yapıldığı gibi yöneticilerin, aşırılığın dini saptıran ve viran eden amellerini desteklemesi ve himaye etmesi gibi teşkilatlanmış ve örgütlenmiş etkenler.⁸

Değişik yöntemlerden yararlanarak aşırılıktan kurtulmak mümkündür ve bunların en önemlileri şunlardır:

1. Dinî merciliği tam tanımlamak, had ve sınırını belirlemek ve de Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) iki emanete bağlanmaya dair vasiyet ve öğüdünü hayata geçirmek. Eğer dindarlığın doğru yolunu delalet ve sapkınlıktan ayırt edip tanımak istiyorsak, Peygamber'in (s.a.a) vasiyeti esasınca Kur'an ve Ehl-i Bey'te sarılmamız gerekir. Çok açık olduğu üzere Kur'an ve Ehl-i Bey'te (a.s) sarılmak da Kur'an ve Ehl-i Bey'ti mümkün derecede en güzel ve kâmil olarak tanıyan amel ve takva sahibi âlimleri takip etmeyle tahakkuk eder.

⁶ Biharul'-Envar, c. 25, s. 318.

⁷ a.g.e., c. 25, s. 303.

⁸ el-Guluv ve'l-Mevkifu'l-İslami, s.101, 116'ya bakınız.

2. Aşırlık fenomeninin ortaya çıkmasına neden olan etkenleri tanımak. Bunların en önemlisi de cehalettir. Cehalet bid'at ve sapkın düşüncelerin ortaya çıkması ve icat edilmesinde temel bir rol oynamaktadır. Bu yüzden insanın ilmin iki boyutunda teçhizatlanması gerekmektedir. Birinci boyut, Allah'ı tam ve kâmil olarak tanımak ve tevhit mertebelerini öğrenmektir. Bu da âlim ve düşünürlerin kalemiyle yazılıp tedvin edilen ve Allah, insan ve varlık hakkında yetkin bir kavrayışa sahip muteber irfan, felsefe ve kelam kitaplarına müracaat ederek ve onları tüm yönleriyle derin bir şekilde ve hakikat arayışı içinde okumayla gerçekleşir. İkinci boyut ise İmamları (a.s), onların Allah yanındaki makamlarını (elbette bir olan yaratıcıyla onların nasıl bir ilişki içinde oldukları kastedilmektedir) ve onların sürekli tekrar ettikleri bir olan Allah'a kulluk etme şiarlarını tanımaktır. Bu yüzden Şia İmamları, insanı Allah'a ve O'nun üstün kullarına doğru yönlendiren hidayet meşaleleridirler.

3. Aşırıların naklettikleri rivayetlere güvenmemek. Bu önemli hususun gereği de rical ilmi kaynaklarındaki aşırıları tanımaktır.¹

4. Doğru ve sahih düşünceleri yayarak aşırıların düşüncelerine karşı koymak.

5. Aşırı sevgi vadisine çekilmekten uzak durmak. Sevgide aşırılığa kaçmak veya had ve çerçevesini idrak edememek, sapkın düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olur. Bu yüzden imamlar bizi bu yanlış yoldan sakındırmışlardır. İmam Zeynelabidin (a.s) bu gibi bir sevgiyi kınayarak şöyle buyurmaktadır:

“Yahudiler, Üzeyir'i seviyorlardı ve onun hakkında söylenmedik aşırı bir söz bırakmadılar. Oysaki ne Üzeyir onlardandı ve ne de onlar Üzeyir'den. Hristiyanlar, İsa'yı (a.s) seviyorlardı ve onun hakkında söylenmedik aşırı söz bırakmadılar. Oysaki ne İsa (a.s) onlardandı ve ne de onlar İsa'dan. Bu gelenek bizim hakkımızda da sürecektir. Yahudilerin Üzeyir ve Hristiyanların İsa hakkında söylediklerini söyleyecek kadar, bir gurup Şia bizi sevecektir. O halde onlar bizden değildir ve biz de onlardan değiliz.”²

6. Sapkın düşünceler ortaya atılırken düşmanların her yönlü örgütlenme, düşünsel tüketim ve desteğini kavramak ve dikkatlice izlemek. İslam toplumu bünyesinde tahripkâr ve sapkın düşüncelerin ortaya atılması ve büyütülmesi noktasında düşmanların komplo ve desiselerinden

¹ Tusi, *Rical-i Keşi*, Ebu'l-Kasım Hoyi, *Mucemu'r-Ricali'l-Hadis* ve diğer kaynaklar.

² *Biharu'l-Envar*, c. 25, s. 289.

tam ve kâmil bir şekilde haberdar olmak bizim için elzemdir. Babilik ve Bahailik fırkalarının kurulması Rusya ve İngiltere gibi düşmanların bu türden alçakça komplo ve organizasyonlarının en açık bir örneğidir. Babilik ve Bahailik fırkalarının himaye edilmesi ve desteklenmesi noktasında İngiltere ve Rusya elçiliklerinin rolü tarihe kaydedilmiştir.³ Nitekim Hindistan'da Kadıyanilik fırkasının himaye edilmesi noktasında İngiltere elçiliğinin rolü de tarihe geçmiştir.⁴

Elbette gözden kaçırılmaması gereken bir nokta da şudur: İlmî bir tetkik ve dikkatli bir bakışla aşırılığı, aşırı olmayan şeyden ayırmak lazımdır. Çünkü ilk bakışta aşırılık olarak addedilen mesela Merhum Sebzevarî'nin beşinci farzı gibi bir takım önerme ve meseleler aşırılık değildir ve hatta İslam öğretilerinde çok derin ve zarif manalara sahiptir. Elbette bunun aşırılık olmadığının anlaşılması da dikkat ve düşünmeyle müyesser olacaktır.

Halifetullah Makamı

Soru

Acaba Halifetullah (Allah'ın halifeliği) makamı herkes için midir? Bu makamdan daha üstün bir makam var mıdır? Bütün insanlarda yaratılıştaki kapasite olarak halifetullah olma yeteneği var mıdır? Kullukta kemalin en son makamı mıdır? Bundan başka makamlar var mıdır?

Kısa Cevap

Arapça literatürde halife yahut hilafet kavramları “hulf: başın geri” kökünden türemiş ve birinin yerine gecen manasında kullanılmıştır. Başka birisinin yerine geçmek ise somut işlerde kullanıldığı gibi, kuramsal ve hakikî işlerde de kullanılır.

Bakara Sûresinin 30. âyetinde geçen “Ben yeryüzünde muhakkak bir halife kılacağım...” cümlesinden açıkça anladığımız, Allah'ın halifesi olma makamının sadece Hz. Âdem'e özgü bir makam olmadığı, bilakis tüm insanlar için potansiyel olarak var olan bir makam olduğudur.

³ Daha fazla bilgi için Humayun Himmeti'nin Babıyun ve Bahaiyyun kitabına bakınız. s. 37-38.

⁴ Ebu'l-Âla Mevdudî, *el-Meseletu'l-Kadiyaniye*, s. 72 ve Hebbuddin Şehristanî, *el-Mucizetu'l-Halide*, s. 17'ye bakınız.

Sonraki âyetlerden de anlaşılana göre, Allah'ın yeryüzünde halifesi olmak için gerekli olan Allah'ı ve onun isimlerini tanımaktır. Bu ise insanın kulluk vazifesini en güzel şekilde yerine getirmesine bağlıdır. Lâkin tüm insanlar Allah'a olan kulluklarını istenildiği şekilde yerine getirmediklerinden Allah'ın halifesi olamamaktadırlar. Yeryüzünde Allah'ın halifesi olmak sadece Allah'a tam bir teslimiyet ile boyun eğenler için geçerlidir, aksi takdirde meleklerin bile layık olmadığı bu yüce makama büyük cinayetler işleyen bir insanın ulaşması düşünülemez.

Elbette herkes aynı derecede Allah'ın halifesi olma makamına sahip değildir. Zira kimin Allah'ın isimleri hakkındaki bilgi ve marifeti daha çoksa ve ne kadar o isimlerin mazhariysa, ilahî hilafet makamı da o denli yüksektir.

Âyet ve rivayetleri incelediğimizde bu tanıma ve mazhariyeti kendisinde en üst seviyede bulunduranlar; Peygamber Efendimiz (s.a.a), Hz. Fatime (s.a) ve 12 imamdır (a.s). Dolayısıyla Allah'ın halifesi olmada en üst derecede bulunan on dört masumdur. Sonrasında ise diğer peygamberler ve peygamberlerden sonra da Allah'a kullukta kusur etmeyen, salih, bilgili ve bildiğine amel eden insanlar gelmektedir.

Acaba bir insan için düşünebileceğimiz en üst makam Allah'ın halifesi olmak mıdır yoksa bundan daha üstün bir makam var mıdır?

Halifetullah/Allah'ın halifesi kavramını iyice incelediğimiz takdirde, bundan daha üstün bir makamın olmadığını anlıyoruz. Zira halife, yerine geçen anlamındadır. Allah kelimesi ise yüce Allah'ın tüm diğer sıfatlarını kapsayan ve kendisinde bulunduran bir isimdir. Nitekim Allah'ın halifesi olan aslında diğer bütün kemal sıfatlarında halifelliğini üstlenmiş kim-sedir. Öyleyse bu makamdaki daha üstün bir makam bulunmamaktadır.

Ayrıntılı Cevap

Yukarıda sorulan sorunun çok daha iyi anlaşılması için öncelikle iki noktaya değinmemiz gerekmektedir:

1- Halife ve hilafet kavramları “hulf” kelimesinden türemiş ve birinin yerine geçen anlamındadır. Bu hilafeti üç şekilde düşünebiliriz: Bazen somut işler için kullanılır:

“O düşünmek veya şükretmek isteyenler için gece ile gündüzü birbirine halef kılmıştır.”¹

¹ Furkan Sûresi,62.

Bazen kuramsal işler için:

“Ey Davut, gerçek şu ki, biz seni yeryüzünde bir halife kıldık. Öyleyse insanlar arasında hak ile hükmet...”²

Bazen ise hakikî işler için kullanılır. Örneğin Hz. Âdem’in yeryüzünde Allah’ın halifesi olarak tayin edilmesi gibi:

“Hatırla ki Rabbin meleklerle: Ben yeryüzünde bir halife tayin edeceğim, dedi...”³

2- Yüce Allah, insanı yarattığı zaman ona kendi ruhundan üflemeyle, kendi halifesi olma potansiyelini insana vermiş oldu.

“Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!”⁴

Bu âyetin dışında, Bakara Sûresinin 30. âyetindeki **“yeryüzünde bir halife tayin edeceğim”** âyetinden de açıkça Hz. Âdem’in Halifetullahlığından bahsedilmektedir ve bu hilafet sadece Hz. Âdem’le sınırlı değildir, onun soyundan da bu makama ulaşacak kimselerin olacağı anlaşılmaktadır. Çünkü: Birincisi, âyette geçen “hilafetin tayini” cümlesi Arap grameri açısından “cümle-i ismiye” dir ve böyle cümleler her zaman devamlılığa işaret eder. İkincisi, meleklerin: **“Yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun?”** sorusundan anlaşılan bu hilafet makamının Hz. Âdem’den sonra da devam edeceğidir. Zira kan döküp, fesat çıkaracak olanlar başkalarıdır, melekler burada masum olan Hz. Âdem’i kastetmemişlerdir. Eğer maksatları Hz. Âdem olsaydı şüphesiz yüce Allah: **“Âdem kan döküp fesat çıkarmaz”** diye buyururdu.

Fakat ilahî hilafet makamına ulaşmak; Allah’ın isimlerini tanımaya ve bu tanıma kulluğa bağlıdır. Kuşkusuz bazı insanlar da Allah’a kullukta kusur ettikleri ve ona gerektiği gibi kul olmadıklarından, Allah’ın isimlerini tanıyamamakta, dolayısıyla onun hilafetine ulaşamamaktadırlar. Çünkü meleklerin bile layık olmadığı bu yüce makama cinayetler işleyen bir insanın ulaşması düşünülemez.⁵

² Sad, 26.

³ Bakara, 30.

⁴ Hicr, 29.

⁵ Recebî, *İnsan Şinasi*, s. 153-154.

Diğer taraftan tanımanın farklı dereceleri olduğu için Allah'ın hilafeti de herkes için aynı derecede değildir. Kim ilahî isimleri daha güzel tanıır ve kendisinde mazhar kılsa, o derece ilahî hilafetteki makamı yükselir.

Âyet ve rivayetleri incelediğimizde bu tanıma ve mazhariyeti kendisinde en üst seviyede bulunduranlar, Peygamber Efendimiz (s.a.a), Hz. Zehra (s.a) ve 12 imamdır (a.s), dolayısıyla Allah'ın halifesi olmada en üst derecede bulunan on dört masumdur. Sonrasında ise peygamberler ve peygamberlerden sonrada Allah'a kullukta kusur etmeyen, salih, bilgili ve bildiğine amel eden insanlar gelmektedir.

İnsan için bu makamdan daha üstün bir başka makam var mı sorusuna gelince, kesinlikle olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü "Halifetullah/Allah'ın halifesi" kavramını iyice incelediğimiz takdirde, bundan daha üstün bir makamın olmadığı anlaşılır. Zira halife, yerine geçen anlamındadır. Allah kelimesi ise yüce Allah'ın tüm diğer sıfatlarını kapsayan ve kendisinde bulunduran bir isimdir. Nitekim Allah'ın halifesi olan aslında diğer bütün kemal sıfatlarında halifelliğini üstlenmiş kimsedir. Öyleyse bu makamdan daha üstün bir makamı düşünemeyiz.

Hem Dünyada Hem de Ahirette Huzur

Soru

İnsanın hem bu dünyada ve hem de ahiret refah ve huzur içinde olması mümkün müdür?

Kısa Cevap

Bu dünya özel mahiyeti ve ontolojik mertebesi nedeniyle mutluluk ve mutsuzluğu, üzüntü ve sevinci ve zorluk ve rahatlığı kendi içinde katışık halde bulunduran bir takım yasa ve kanunlara sahiptir. Hiçbir zaman refah, huzur ve mutluluk mutlak bir şekilde burada bulunmaz. İnsanın dünyada taşıdığı bazı zorluklar, mümin insan ile mümin olmayan insanın birbirinden ayırt edilmesi için yapılan imtihan ve sınamalardan kaynaklanmaktadır.

Gerçek refah ve huzur ancak ahiret diyarında bulunur ve bu dünyada çalışarak ve çabalayarak ahiretlerini âbâd etmiş mümin ve hayırsever müminler içindir orası; çünkü bu dünya ve yaşamı, ahiret yaşamının

mukaddimesidir. Evet, eğer sizin refahtan kastınız maddî imkânlar ile mal ve makam gibi dünya nimetlerine sahip olmaksa, insanın bu nimetlere sahip olmakla birlikte mümin ve takvalı olabileceğini ve bu yüzden uhrevî nimetlerden de faydalanabileceğini söylemek gerekir. Nitekim Hz. Süleyman (a.s) böyleydi.

Ayrıntılı Cevap

Refah, Farsça sözlükte sükûnet ve nimet manasındadır.¹ Bu dünyanın ontolojik doğa ve mahiyeti gereği, hiçbir (mümin veya kâfir) insanın yaşamı acı ve gamsız değildir. Hatta maddî açıdan tüm yaşam nimet ve imkânlarına sahip olan kimseler bazen fakir insanların asla müptela olmadığı acı ve dertlere müptela olabilmektedir. Zira bu dünya, madde dünyası ve tezat, acı, meşakkat, sınırlılık ve zeval âlemidir. Bu nedenle bir taraftan bela, acı, hastalıkların kaynağı ve diğer taraftan ise başarı ve sevincin kaynağıdır. Onun mutluluk ve mutsuzluk, üzüntü ve sevinç, zorluk ve rahatlık ve yenilgi ve galibiyeti katışıktır. Asla mutlak nimet veya mutlak mutsuzluk içinde yer alan bir şahsı bulmak mümkün değildir. Maişet açısından refah içinde yüzen ama ruhsal, psikolojik, bedensel ve ailevî sorunlardan yoksun olmayan birçok insan mevcuttur.

Yüce Allah mümin, ilahî ve hayırsever insanların bu özellikleri taşımayan diğer insanlardan ayırt edilmesi gayesiyle, maddî düzeni insanların daima sınanabileceği bir halde yaratmıştır. Öte taraftan birçok zorluk ve yenilgi büyük başarıların mukaddimesi sayılmakta ve birçok musibet de insanın uyanmasına sebep olmakta ve gaflet, kirlilik ve sapmaları gidermekte ve insana Allah'ı hatırlatmaktadır.² Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Andolsun biz, Firavun ailesini, öğüt alsınlar diye yıllarca süren kıtlık ve ürün eksikliği ile cezalandırdık.”³

Ama gerçek mutluluk ve saadeti ve de kalıcı lezzeti sadece ahirette aramak gerekir ve bu da müminler ve hayırseverlere ait ve özgüdür. Elbette bu dünyadaki yaşam ahiret yaşamının mukaddimesidir. Ahiret sadet ve huzurunu ancak dünyadaki çaba ve çalışma vesilesiyle elde etmek mümkündür.

¹ Dehhoda, Ali Ekber, *Lügatname-i Dehhoda*, refah kelimesi.

² Kaşifi, Muhammed Rıza, *Hoda Şinasi*, s. 94-101, Nehad-ı Nemayendegi Makam-ı Muazzam-ı Rehberi Der Damıgahha, Defter-i Neşr-i Maarif, 6. baskı, 1386.

³ Araf, 130.

O halde bu dünyada yaşamak menfi bir değere sahip olmamakla birlikte uhrevî yaşam gibi müspet bir değere de sahiptir. Bundan ötürü, gerçek mutluluk, huzur ve refahın bu dünyada bir anlamı yoktur; insanın hem bu dünyada ve hem de diğer dünyada refah içinde olabilmesi mümkün değildir. Diğer dünyadaki gerçek refah ise sadece müminler ve hayırseverlere aittir. Evet, eğer sizin refahtan kastınız maddî imkânlar ile mal ve makam gibi dünya nimetlerine sahip olmaksa, insanın bu nimetlere sahip olmakla birlikte mümin ve takvalı olabileceğini ve bu yüzden uhrevî nimetlerden de faydalanabileceğini söylemek gerekir. Nitekim Hz. Süleyman (a.s) böyleydi.

Hermenotik (Hermeneutik)

Soru

Hermenotik nedir ve onun görecelikle ne gibi bir bağlantısı vardır?

Kısa Cevap

Hermenotik teriminin iki manası vardır:

a) Geniş mana: Bu kelime bu manada, bir metnin yorumu hakkındaki her türlü araştırmadır. Bu yüzden hermenotik, bu alanda bütün dinleri, hatta usul ilminin lafızlar bölümünü dahi kapsamaktadır.

b) Dar mana: Bu kelimenin bu manasıyla yalnızca belli bir ekol kastedilmektedir ve metnin manasının bağlı olduğu muhatapların kültürel ortamı onun bahsettiği konulardan sayılmaktadır.

Geniş manadaki hermenotik, gerçekte metinlerle beraber ortaya çıkmış ve insanlığın kültür geçmişi kadar bir geçmişi vardır ama batıda şu anda başlı başına bir bilim dalı olarak karşımıza çıkan hermenotikin geçmişi yaklaşık üç asır öncesine dayanmaktadır.

Bu yüzden denilmektedir ki hermenotikin hedefi, yorumcuya, yazarın asıl maksadını anlamasına yardımcı olacak metodu vermektir. Dolayısıyla hermenotikte, yorumun dayanakları için beş tane ön varsayım olduğu söylenmektedir:

1-Yorumcunun ön kavrayışı veya ön bilgisi.

2-Yorumcunun hidayet edici beklenti ve alakaları.

3-Tarihten sorular.

4-Bütün konuların etrafında döndüğü metnin merkez manasını ve asıl bakış açısını keşfetmek.

5-Metnin manasının yorumcunun tarihsel ufkundaki manası.

Metni anlamada ön yargıların etkisi manasındaki hermenotik, Kant'tan alınmıştır. Kant'a göre, dış âlemle direkt olarak irtibat kurmak mümkün değildir. Zira bilgi denen şey, dış âlem, zihin ve bu ikisinin bileşiminden etkilenmedir.

Hermenotik görecelik gibi mukaddes metinlerin tek ve salt bir yorumunun olmadığına inanmaktadır. Zira yorumcunun ön varsayımları ve konumunun onları anlamada etkisi vardır. Bu yüzden herkes kendi şartlarına göre mukaddes metinleri anlamakta ve yorumlamaktadır. Nitekim, dini plüralizm hermenotikin bir neticesidir.

Hermenotikin doğurduğu bazı sonuçlar şunlardır:

1-Çeşitli yorumların mümkün olması ve belli bir ölçünün olmaması.

2-Sapık fırkalara itibar kazandırmak.

3-Rey tefsirine itibar kazandırmak.

4-Göreceliği dini tefsirlerde kabul etmek.

5-Dinî metinleri doğru ve eksiksiz olarak anlama imkânının olmaması.

Bu nedenle hermenotik, önemli itiraz ve şüphelerle karşılaşmıştır. Zira ne semavî dinler böyle neticeleri kaldırabilirler, ne de onların hidayet hedefleriyle uyushmaktadır. Ayrıca âlimler ve görüş sahiplerine göre din ilminin metod ve kaideleri vardır. Eğer dinî metinleri anlamada ihtilaf varsa bunun nedeni bütün temel kaidelere uyulmadığı veya bazı ilkellerdeki ihtilaflardan kaynaklanmaktadır; kaldı ki ihtilaf ayrıntıdadır, temel kaidelerde ihtilaf yoktur.

Ayrıntılı Cevap

Hermenotik, Antik Yunan Tanrısı "Hermes" kelimesinden türemiştir. Hermes sınırların ilahesi ve insanlar ile tanrılar arasında bağ kurucu, konuşmanın yaratıcısı ve tanrıların isteklerini insanlara yorumlayanıdır. Bu

nedenle hermenotik, lügatte “yorumu bağli”¹ demektir. İstilahta ise “metnin yorumu” ve onu anlamak hakkındaki konuların bütününe denir.²

Ama “yorum”³ ve “metin” bu ibarede ne manaya gelmektedir? Tefsir, kastedilen manayı anlamak, söyleyenin maksadını keşfetmek ve açıklamaktır. Tefsirin teville arasında fark vardır. Zira tevil, mananın köklerinin ve sözün manalarının keşfidir. Bu ibarede metin, ardında bir konu ve mefhumun olduğu her şeyi kapsamaktadır. Bu yüzden sadece yazıyı değil, söz, resim, müzik, sinema vb. gibi sanat eserlerini de içine almaktadır. Bazen -Heidegger’in yazılarında da görüldüğü üzere- ‘metin’in manası o kadar geniştir ki, gerçek âlemi de içermektedir. İşte hermenotik buradan itibaren artık tefsir alanından çıkarak felsefe ve varlığı tanıma alanına da girmektedir.

Bu yüzden, metnin tefsirine ait olan her konu, yine yazarın amacını ve metnin nihai manasını keşfetmek yönünde kaide ve kurallar veren veya böyle şeyleri inkâr eden her şey hermenotikin alanına girer. Bu mana hermenotikin genel manası ve tefsirin bütün dallarını kapsamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, İslami alanda yaygın olan usul ilminin lafızlar konusunda -başlı başına bir ilim şeklinde olmasa ve usul ilminin diğer bir çok konularının yanı sıra işlense de- hermenotikin alanına girebilir. Hermenotik bu istilahta gerçekte metinlerin ortaya çıkmasıyla ortaya çıkmış ve insanlık kültürünün geçmişi kadar bir geçmişi vardır.

Ancak günümüzde “klasik hermenotik” denilen, kendisini bağımsız bir ilim gibi gösteren ve batıda da bu isimle tanınan şeyin fazla bir geçmişi yoktur ve son birkaç yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Belirtmek gerekir ki, bazen hermenotik kelimesi -özellikle günümüz kültüründe- belli bir tefsir ekolü için kullanılmakta, diğer tefsir ekolleri hermenotik diye tanıtılmamaktadır. Konuların özü ve neticelerin özeti bu ekolde şöyledir: Bir metnin kültürlerde ve sünnetlerde değişik göstergeleri vardır

¹ Başka bir ifadeyle, bu kelime, “Hermes (Tanrıların peygamberi)” kelimesi ile kök yönünden irtibatlıdır. Sanki müfessirin de, peygamber gibi söz ve mesajın manasını keşfetme maksadı vardır. Öyleyse hermenotikin hedefi, yazarın maksat ve hedeflerini anlayabilmek için metot sunmaktır. (Cafer Subhanî, *Hermenotik*, s.7; *Mecelle-i Kabasat*, sayı.17, s. 3; Richard Palmer, *İlm-i Hermenotik*, Muhammed Said Hannaî Kaşanî’nin Farsça çevirisi.)

² Mircea Eliadei, *The Encyclopedia of Religion*, Hermeneutics, Van A.Harvey, s. 279; Kurt Mueller-Vollmer, *The Hermeneutics Reader*, Philological Hermeneutics, Philip August Boeckn, Basil Blackwell, 1986, s. 134.

³ Interpretation

ve o kültüre uygun mesajları muhataplarına vermektedir. Gerçekte muhatapların, zihinsel ortamları ve onların kültürel şartları metne mana vermektedir. Bu yüzden metinden kim, neyi anlarsa anlasın onun kültür ortamıyla uygun olursa doğru olacaktır. Muhtemelen muhatap, yazardan da öteye geçer ve metni daha derin bir şekilde anlayabilir! Bu ıstılahın hermenotikteki başlangıç noktası ve bu ekolün onda ortaya çıkması 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında olmuştur. Bu ekol Gadamer'in görüşlerinde doğruya ulaşmıştır ve günümüzün batı dünyasında oldukça fazla taraftarı vardır.

Bütün bu ıstılahları ele almak, bu kısa yazıya sığmayacağından onlara işaret etmekle yetinecek ve Hermenotik konusunu muteber kitaplara havale edeceğiz. Bu arada *Mebani-i Kelami-i İctihat* adlı kitabın bu alanda önemli bir yeri vardır.⁴

Metnin yorumu şu varsayıma dayalıdır: Bir metni veya sözü okumak ve duymak, onların kelime ve cümle anlamları bilinse de o metin ve sözün içinde sakladığı şeyi açığa çıkarmaz. Bu saklı şey, yalnızca tefsirle aydınlığa kavuşur.⁵

Her metnin manasında bir gerçek saklıdır. Onun tefsirle ortaya çıkarılması gerekir. Gerçekte metin, tefsirle konuşur.⁶

⁴ Mehdi Hadevi Tahranî, *Mebani-i Kelam-i İctihat*, s. 119-288.

⁵ Muhammed Müçtehit Şebusterî, *Kitap, Sünnet, Hermenotik*, s.130.

⁶ Hermenotik hakkında çeşitli anlamlar söylenmiştir, örneğin:

- 1- Yazar ve konuşmacının düşüncesini keşfeden kaideler ilmi (August Woolf).
- 2- Yanlış veya kötü anlayışa engel olmak için bir yöntem seviyesinde olması (Schleiermacher).
- 3- Düşünme eyleminin metinlerin tefsiriyle ilgili teorisi (Paul Rico).

Modern hermenotikte dört önemli görüş vardır. Onlara kısaca şöyle işaret edebiliriz:

- 1- Schleiermacher'ın görüşü: Hermenotik, tefsir metinleri hakkındaki tahkiktir.
- 2- Dilthey'in görüşü: Hermenotik, insan bilimlerinin temel dayanağıdır. Dilthey, hermenotiği doğal bilimlerin karşısındaki insan bilimlerinin metot ve asıl nizamı olarak görüyor.
- 3- Heidegger'in görüşü: Hermenotik, bütün şartlarda dikkatli düşünmedir. Ona göre, beşerin kendi varlığının hermenotik yapısı vardır ve bu bizim bütün bölgesel tefsirlerimizin ortamını hazırlar. Yani ön varsayımları bize dayatan bir durumdur ve biz de onu düşüncemize dayatıyoruz.
- 4- Gadamer'in görüşü: Heidegger'a tâbi olarak, tefsirin anlama geçmişi olduğunu kabul ederdi. Müfessirin varsayımları ve inançları düşüncenin önvarsayımı ve girişidir. Eşya ve metinle karşılaştığında, müfessirin bakış açısı devamlı dengelenir. Gerçek ve nihai hiç bir tefsir yoktur. Bu yüzden tefsirlerimizin, önceki tefsirlerden doğru veya daha iyi olduğundan emin değiliz.

Metinlerin tefsiri için beş mesele tefsirin giriş ve dayanakları olarak belirlenmiştir ki kısaca şöyledir:

1-Yorumcunun ön yargısı veya ön bilgisi: Yani müfessir ve araştırmacının bir ön yargısı veya ön bilgisi vardır. Bu konu sadece metinlerin tefsirinde değil, her ilmi araştırmada geçerlidir. Onlar olmadan metnin tefsiri veya ilmi araştırma mümkün olmaz.

2-Yorumcunun hidayet edici beklenti ve alakaları: Müfessiri, metinden soru sormaya ve onu anlamaya zorlayan şahsî alaka ve beklentileri, metni anlayanın girişi ve temel dayanaklarıdır. İnsan her soruyu alaka ve belli bir beklentiden dolayı sorar. Bu alaka ve beklenti, sorusunun temel dayanakları olan ön bilgileriyle mutlaka uyumludur.

3-Tarihe soru: Tarihe soru sormak demek, metni ortaya çıkaranın bunu neden yaptığını ve muhatapların anlamasını istediği şeyi sorgulamak demektir. Bu merhalede tarihi araştırma yapmak bazı meseleleri açığa kavuşturur. Örneğin, hangi ilgi ve beklenti yazarı metni yazmaya sevk etmiştir? Hangi vaziyette ve tarihî şartlarda konuşmuştur? Muhataplarının durumu ve tarihî şartları nasıldı? vb. şeyler.

4-Metnin merkez manasını keşfetmek: Yani, bütün konuların etrafında döndüğü asıl bakış açısını keşfetmek. Bu asıl bakış açının keşfedilmesi gerekir ve bütün metin o açının ilk varsayımıyla anlaşılmalıdır. Merkez mananın keşfi biraz müfessirin tecrübe ve sorularının etkisinde kalmaktadır. Bu durumda değişik müfessirler farklı tecrübe ve sorularının etkisinde kalarak metnin merkez manasını, bir dereceye kadar birbirlerinden farklı bir şekilde yaparak anlarlar ve neticede metnin tamamından değişik anlayışlar ortaya çıkar.

5-Metnin manasının müfessirin tarihsel ufkundaki tercümesi: Hermenotik teorisine inananlara göre müfessirin tarihi ve asrı metni ortaya çıkaranla farklı olursa, tefsir de müfessirin veri ve tecrübelerine göre olur.

(Mecelle-i Kabasat, sayı:17, s.4-7; Babek Ahmedi, *Sahtar ve Hermenotik*, s.97.)

Nakledilen bu sözlere dikkat edilirse, hermenotik hakkında iki farklı tefsirin olduğu görülür:

1-Metodoloji Hermenotiği.

2-Felsefe Hermenotiği.

(Cafer Subhanî, *Hermenotik*, s.9; Richard Palmer, *İlm-i Hermenotik*, Muhammed Said Hannai Kaşanî'nin Farsça çevirisi, s. 41; daha fazla bilgi için bkz. Mehdi Hadevi Tahranî, *Mebani-i Kelami-i İctihat*, s. 119-288.)

Bu farklılık insan yaşamının tarihe bağlı olmasından dolayıdır. Farklı kültür ve medeniyetler, bunun gibi çeşitli dünya görüşleri ve dinler, değişik tecrübeleri gerektirmekteler. İnsanın ilkel yaşantı ve tabiat kanunlarına mahkum olduğu zamandaki kendisine ve çevresine olan tecrübesiyle, ilerleme ve tabiata hâkim olduğu zamandaki tecrübesi arasında zorunlu olarak farklılık olacaktır.¹

Ön varsayımların metinleri anlamadaki etkisi manasındaki hermenotik, Kant'ın felsefesinden kaynaklanmaktadır.² Ona göre, 'bir şeyin kendisi' bizde olan şeyin dışında bir şeydir. Zira bizim dünyadaki bilgimiz, dış dünya ve zihnin bileşiminden meydana gelen anlamadır. Çünkü dış âlem duyu organlarımızla zihnimize geliyor ve zihindeki kalıplara oturuyor. Bilgi bu şekilde oluşur. Bilgi gerçekte zihinle dış âlemin etkileşimidir. Dışarıdan aldığımız şeyler dışarıda değildir. Çünkü bilgi, zihinle dışarının bileşimidir. Dolayısıyla dışarıdaki gerçekleri bilmenin herhangi bir yolu yoktur.

Görecelikle Hermenotikin İrtibatı

Görecelikle hermenotikin ilişkisi onun elde ettiği şeyle bilinir. Zira görecelik "gerçek ve salt bilgi yoktur, mutlak gerçeğe giden yol yoktur" derken, hermenotik de "metni anlamak görecelidir ve her metne göre çeşitli yorumlar vardır" demektedir. Hangi yorumun gerçeğe uygun olduğu bilinmediğinden, bütün tefsirlerin -aralarındaki farklılıklara rağmen- doğru yönleri vardır.

¹ Müçtehit Şebusterî, *Muhammed, Kitap, Sünnet, Hermenotik*, s. 17-31.

² Anlamak mevzusunu incelemek, kendi teori ve metodunun olması gereken bilginin bir dalı gibidir ve 19. yüzyılda başlamıştır. O zamana kadar sadece din, felsefe, sanat ve hukuk metinlerinin tefsir kaideleri üzerinde durulurdu ve bu alanlarda konuları ve geçmişleri vardı. Bu kaideler, metnin dilini ve kurallarını bilmenin lüzumu, metnin yazarının kelimeleri ve bileşik kelimeleri nasıl kullandığına dikkat etmenin gerekliliği, metnin bölümlerinde kullanılan üslup ve yazarın metni yazdığı zamanda bulunduğu konumu bilmenin gerekliliğidir. Bu konuda tam bir inceleme yapılmamışken, esasen 'anlama'nın, bilginin bağımsız bir türü olarak 'açıklamalı bilgi'nin karşısında yer alması ne demektir? Kant'ın 'Transcendental Felsefesi' bu incelemelerin ortaya çıkmasını etkilemiş, ayrıca dil olgusu hakkında da dakik konuları ortaya çıkarmıştır. Zamanla anlaşıldı ki dilin tarihi bir olgu olması ve beyanın imkân ve şartlarının tarihsel ve değişken olması gibi anlamak da tarihi bir meseledir ve onun da şart ve imkânları değişkendir. Belli bir tarihte anlatılan şeyi, başka bir tarihte anlamak için muhteva tercümesine ve yeni anlatıma ihtiyaç vardır. (Babek Ahmedî, *Sahtar ve Hermenotik*, s. 74.)

Başka bir ifadeyle, görecelik ve hermenotik, beşerin bilgilere karşı olan şüphesidir. Bir farklılık görecelik beşerin bütün ilimleri içindir ve bağlantısı dışarıyadır ama hermenotik en azından bazı ibarelerde metinlerin tefsirine, özellikle mukaddes metinlere aittir ve göreceliğin neticesidir.

Hermenotiğe Eleştirisi¹

Göreceliğin neticesi ve safsata ekolünün çıkardığı hermenotikin çeşitli olumsuz sonuçları var ki onlardan bazıları şunlardır:

1-Çeşitli yorumların imkânı ve bir tefsirin başka bir tefsire üstünlüğünü gösterecek bir ölçünün olmaması.

2-Bütün sapık fırkalara itibar kazandırmak. Çünkü bütün fırkalar kendi yaptıkları din tefsirlerinin üstün olduğu iddiasındalar ve onların sapık olduğuna dair hiçbir ölçü yoktur.

3-Genel bir ölçü olmamasından dolayı rey tefsirine itibar kazandırmak.

4-Dinî tefsirlerde görecelik.

5-Dinî metinlerin gerçek ve doğru anlaşılmasında.

Bunlar kabul edilebilecek sonuçlar değillerdir. Zira a) İlahi dinler, din için yapılan her tefsiri kabul etmezler.² b) Yaratıcının ve peygamberlerin kelimasında lugatçılığın ortaya çıkmasını gerektirirler. Çünkü peygamberler, insanları sapkınlıktan hidayete erdirmek, hak yolu göstermek ve ger-

¹ Daha fazla bilgi için bkz. Muhammed Hüseyinzade, *Mebani-i Marifet-i Dinî*, s. 160-173.

² Bilgi, hermenotik ve yorum çeşitlerinin görecelik doğru değilse ve her din ve metnin gerçekte birden fazla tefsiri yoksa öyleyse müfessir ve fakihlerin ihtilaflarının nedeni nedir? diye sorulabilir.

Cevap olarak diyoruz ki:

Müfessirlerin, zaruri hükümler ve itikatlarda ihtilafları yoktur. Eğer cüzi konularda ihtilafları varsa muhtemelen zahiridir. Gerçekte değişik görüşler birbirlerinin tamamlayıcılarıdır ve her biri bir açıdan meseleye bakmış olabilirler. Öte yandan, bazı ihtilaflar tefsir kaidelerine uymamaktan kaynaklanmaktadır. Örneğin dilbilgisi kaidelerine uymamak, nasih ve mensuhtan gafil olmak, tefsir metodunda detaya girmek, aklın altından çıkamayacağı bir yola girmesi, senedin muteberliğinde ihtilafların olması, âyet ve hadis ölçütünde ihtilaf olması, heva ve heveslerin veya mezhebî taassupların işin içine girmesi ve gerçekleri göz ardı etmek gibi.

Fakihlerin fetvalarındaki ihtilaflara gelince, her şeyden önce fakihlerin genel ahkâm ve dinin zaruri hükümlerinde ihtilafları yoktur. Hatta meselelerin çoğunda müstehtakirler ve yalnızca cüz'î meselelerde ihtilafları vardır. Bu ihtilafların nedenleri şunlar olabilir:

çek kemale ulaştırmak için gönderildiler. Eğer dinde her çeşit tefsir doğru olsa ve bir tefsirin diğer tefsirlere göre üstünlük ölçüsü belli olmazsa o zaman her inanç ve metot doğru olacak ve sonuçta tevhidin yanında putperestliğin de doğru olduğu söylenecektir. Bu da hedeften sapmadır. Hedeften sapma ise mutlak hikmet sahibi için imkânsızdır.³

Ayrıca dinî bilgi ve görüş sahiplerinin dinî kavramlardan elde ettikleri bilgiler, metoda dayalıdır ve mukaddes metinleri anlama ve tefsiri, dinî tecrübeler ve akılcı derin düşünceler gibi asıl kaynaklara başvurmakla gerçekleşmektedir. Tevhid dinlerinde mukaddes metinler mihver ve asıl rolü ifa etmektedirler.⁴ Bu usüle riayet etmek bizi kesin sonuçlara götürür, gerçek bilgiye ulaşmayı mümkün kılar.

Dinî Anlayışın Metodik Olduğunun Alametleri

Gerçek bilgiye ulaşmak mümkündür ve müfessir, kaide ve şartlara riayet ederse metinleri doğru bir şekilde tefsir edebilir. Bazıları dinî metinleri anlamının bir metodu olduğunu göstermek için kaideler zikretmişlerdir. Örneğin:

- 1-Bütün insanların içinde yaygın olması.
- 2-Kökünün yaratılıştaki olması (fitrî).
- 3-Belli bir coğrafi ve siyasi duruma bağlı olmaması.
- 4-Dinî kavramlarda, muhalif tebliğlerin karşısında dik ve sağlam durması.

Kısacası dinî öğretileri anlamının kanun ve kaideleri vardır. Kim görüş belirtmek isterse bu kanun ve kaideleri bilmesi gerekir. Bu, dinî me-

1-Hadislerin ravilerinin güvenilirliğinde ihtilaf edilmesi. Örneğin fakihlerden birinin görüşüne göre bir ravi güvenilirdir ve ona göre fetva veriyor, bir başkasına göre güvenilir değildir o da tersi bir fetva veriyor.

2-Rivayetlerin delaletinde ihtilaf olması.

3-Şöhret ve bazı delillere itibar kazandırmadaki ihtilaf.

4-Rivayetlerdeki çelişki ve ihtilafı gidermek için kullanılan metotlar, görüşlerin farklı olmasına neden olmuştur.

5-Genelin durum ve ölçütlere uygulanmasındaki ihtilaflar. (Mecelle-i Kabasat, sayı: 17, s. 11, 22-23, 29-30.

³ Cafer Subhanî, *Hermenotik*, s. 73-76; *Mecelle-i Kabasat*, sayı: 17, s. 7-8; Celal Ferzin, *Kıraat-ı Din, Anarşizm-i Hermenotik*, s. 147-189.

⁴ *Mecelle-i Kabasat*, sayı: 17, s. 26.

tinlerle de sınırlı değildir, bütün ilimler için geçerlidir. Bazı kaidelerin ölçüleri şunlardır:

- 1-Dil bilgisini ve müfredatı tam olarak bilme.
- 2-Âyeti âyetle tefsir edebilme gücüne sahip olma.
- 3-Âyetin anlaşılmasına neden olacak nüzul sebeplerini bilme.
- 4-Âyetlerin tefsirinde onları tefsir eden hadislere başvurma.
- 5-Çeşitli yorumları bilme.
- 6-Âyetlerin akış yönünü, öncesini ve sonrasını bilme.
- 7-Kur'an'ın muhkem ve müteşabihlerini göz önüne almak ve muhkemlerden, müteşabihleri tefsir etmek için faydalanma.
- 8-Rey tefsiri yapmama.¹

Hicret Gecesi

Soru

Peygamber (s.a.a) Mekke'den Medine'ye hicret ederken yanında Ebubekir'i götürmüş ve onu kurtarmıştır. Öte taraftan Hz. Ali'yi (a.s) tehlikede bırakmış ve ondan kendi yerine yatmasını istemiştir... Eğer İmam Ali (a.s) Allah tarafından atanmış bir vasi ve halifeyse, böyle bir şahıs ölümle karşı karşıya bırakılır mı? Öldüğü takdirde imamete bir zarar vermeyecek olan Ebubekir'in canının kurtarılması makul müdür?

Kısa Cevap

İlahî peygamberler muhtelif derece ve makamlara sahiptir. Bazıları sadece tebliğ elçisidir. Diğer bazıları ise vahiy alma ve nübüvvet, misyon tebliğ ve teşri, imamet ve devlet diye dört makamın tümüne sahiptir. Bu cümleden olmak üzere büyük Hz. Resulullah (s.a.a) dört makama da sahipti. Ama onun halifeleri (kendisi Allah tarafından gönderilen son peygamber olması ve nübüvvet ve risaleti sonlandırması nedeniyle) sadece imamet ve devletten ibaret olan iki makamı taşırlar ve onlardan dini korumak ve hadleri uygulamak ve ilahî hükümleri icra etmek için istifade ederler. Hz. Ali'nin (a.s) halife olması kararlaştırıldığından bu mesuliyet o yüce şahsın bütün hayatını kapsamaktaydı. Bunlardan biri de Peygamber'in

¹ Cafer Subhanî, *Hermenotik*, s. 13-15; *Mecelle-i Kabasat*, sayı: 17, s. 15-17.

(s.a.a) Mekke'den Medine'ye hicret ederken Ali'yi (a.s) kendi yerine yattırmasıdır. Bundan Peygamber'in (s.a.a) canının korunması ve de risalet ve nübüvvetin muhafaza edilmesi hedefi güdülmekteydi. Bunun yanında bu hareket, Hz. Ali'nin (a.s) cesaretinin bir sembolü ve imamet makamına erişmek için ilahî imtihandan bir geçiş idi. Sahabelerden hiçbirinin amelinin onun ameli karşısında boy ölçüşmesi ve buna eşit olması mümkün değildir.

Ayrıntılı Cevap

Bu soruyu yanıtlamak için iki nokta aydınlatılmalıdır:

1. Peygamber-i Ekrem'den (s.a.a) sonra Hz. Ali'nin (a.s) hilafet ve velayetinin kesin olması.
2. Hz. Ali'nin (a.s) hilafeti ile onun hicret gecesi Peygamber'in (s.a.a) yatağında yatması ve canını tehlikeye atması arasında bir çelişkinin olmaması.

Birinci mesele Ehl-i Sünnet ve Şia rivayetlerinde açık ve belirgindir. Biz burada bu rivayetlerin bir kısmına işaret ediyoruz:

1- Yevmu'd-Dar hadisi²: “**Yakın akrabalarımı uyar**” âyetinin tefsiri hakkında Bera b. Azıb'dan şöyle rivayet edilmiştir:

“**Yakın akrabalarımı uyar**” âyeti nazil olduğunda Hz. Ali (a.s) şöyle dedi: “Peygamber beni çağırdı ve şöyle buyurdu: Ey Ali! Yüce Allah en yakın akrabalarımı O'na davet etmem için bana emir buyurdu ve benim bunu yapmaya gücüm bulunmamaktadır. Onları ne kadar davet edersem edeyim yeni bir üzgünlükten başka bir şey görmeyeceğimi biliyorum. Dolayısıyla sustum. Sonra Cebrail geldi ve bu işi yapmazsan Rabbin seni cezalandıracaktır dedi. (Şimdi sen ey Ali!) bizim için üç kilogramlık bir yemek hazırla, bir koyun butu pişir ve bir kadeh de süt hazırla ve sonra Abdulmuttalib evlatlarını kendileriyle konuşmam ve emredildiğim şeyi kendilerine bildirmem için davet et.” Hz. Ali (a.s) şöyle buyurur: “Ben buyurduklarımı yaptım ve onları davet ettim. O gün kırk kişi ya da daha fazlaydılar ama kırktan az değildiler. Onlar arasında Peygamberin amcaları da vardı. Onlar bir araya gelir gelmez Peygamber “Hazırladığın yemeği getir” diye buyurdu. Ben yemeği getirdiğimde Peygamber bir parça et parçası sandığım bir şeyi alıp ikiye böldü ve yemek tabağının kenarına bıraktı ve sonra “Allah'ın adıyla başlayınız” diye buyurdu. Herkes doyana kadar yemeyle meşgul oldu. Al-

² et-Teraif, c. 1, tercüme: Davud İlhamî, s. 21-22.

lah Resulü sözlerine başlamak isterken Ebu Leheb öne atıldı ve şöyle dedi: “Ev sahibi sizi iyi büyüledi.” Bunun üzerine halk kalkıp dağıldı ve Hz. Peygamber’in sözlerini söylemesine bir fırsat kalmadı.

Sonraki gün yine bana “Ey Ali bu adam öne atıldı ve konuşmama izin vermedi, o yemeği yeniden yapmak ve o sütü de yeniden hazırlamak ve halkı toplamak zorundayız.” Dedi. Yemeği getirmemi buyurdu ve kendisi önceki gün yaptığı fiili tekrar yaptı. Herkes yedi, içti ve doydı. Sonra Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurdu: Ey Abdulmuttalib oğulları! Allah’a yemin ederim ki size getirdiğim şeyden daha övünçlü bir şeyi kavmine getiren bir Arap genci tanımıyorum. Ben size dünya ve ahiret hayrını getirdim. Allah sizi buna çağırmam için beni memur kıldı. Şimdi sizden kim bu işte bana yardımcı ve aranızda benim kardeşim, vasim ve halifem olmaya hazırdır?” Ben hepsinden daha küçük olmama rağmen “Ey Allah Resulü ben bu işte senin yardımcın olurum” dedim! O elini boynuma attı ve şöyle buyurdu: “Bu, benden sonra sizin aranızdaki kardeşim, vasim ve halifemdir. Herkes buyruklarını duymalı ve kendisine itaat etmelidir.” Bunun üzerine gülerек ayağa kalktılar ve Ebu Talib’e “Muhammed sana, evladına itaat etmeni ve sözünü dinlemeni buyuruyor” dediler.”¹

Bu hadisi Ahmet bin Hanbel kendi *Müsned*’inde değişik senetlerle nakletmiştir.²

2. Yakınlık Hadisi: Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Ali’nin (a.s) bana olan yakınlığı, Harun’un (a.s) Musa’ya (a.s) olan yakınlığı gibidir. Şu farkla ki (Hz. Musa’dan (a.s) sonra başka peygamberler de gönderilmiştir) benden sonra hiçbir peygamber gelmeyecektir.”³

Bu hadisler, Peygamber-i Ekrem’in risaletinin ilk döneminde Hz. Ali’nin (a.s) hilafet ve velayetinin kesin olduğunu iyice beyan etmektedir.

Ama ikinci mesele, yani Hz. Ali’nin (a.s) hilafeti ile onun canının hicret gecesi tehlikeye atılması ve Peygamber’in (s.a.a) yatağında yatması

¹ *et-Teraif*, c. 1, tercüme: Davud İlhamî, s. 66-67.

² *el-Müsned*, c. 1, s. 111 ve 159, Mısır baskısı; İbni Batrick, *el-Umde*, s. 42. Bu hadisi bu detayıyla Ali bin Burhan Halebî Şafî, *Sire-i Halebi*, c. 1, s. 323’den nakletmiş ve şöyle demiştir: Peygamber Ali’ye “Sen benim kardeşim, yardımcım, varisim ve benden sonra halifemsin” diye buyurmuştur. Aynı şekilde Muttaki Hindî, *Kenzu’l-Ummal*, c. 6, s. 397’de ve Ebu’l-Feda kendi tarihi, c.1, s. 116’da ve Nisai, *Hasais*, s. 6’da; Ebu Cafer İskafî Mutezili, *Naksu’l-Osmaniye* kitabında İbni Ebi’l-Hadid, c. 3, s. 263’ten naklen ve İbni Sad, *Tabakat*’ta bu içerikle mezkûr hadisi nakletmişlerdir.

³ Allâme Eminî, *el-Gadir*, Hadis-i Menzilet ve diğer kitaplar.

hususunun çelişmediği hakkında şöyle söylemeliyiz: Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) Mekke'deki on üç yıllık nübüvveti boyunca İslam takat tüketen zorluk ve darlıklar ile yüz yüze idi. Müslümanlar bu baskılardan kurtulmak için bazen (Peygamber'in emriyle) başka bölgelere hicret ediyordu. Bu doğrultuda ve Mekke dışında İslam'ın yayılma imkânının daha elverişli olmasından da hareketle risaletin on üç ve on dördüncü yılında Müslümanların yaklaşık yüzde doksanı Yesrib'e (Peygamber şehri) hicret etti.⁴ Mekke'de Allah Resulü'nün (s.a.a) yanında sadece sayılı bir gurup Müslüman kalmıştı ve Mekke müşrikleri bu gidişattan çok kaygılanmaya başlamıştı. Onlar Darunnedve'de (müşriklerin karar alma merkezi) toplanıp Müslümanların Yesrib'i (Mekke'nin hayati şahdamarını kesebilecek yer) üs olarak seçmelerinden dolayı duydukları tehlikeyi dile getirdiler ve Peygamber-i Ekrem'i (s.a.a) öldürmeye ve nübüvvet ve vahyin kökünü kazımaya karar verdiler ve de bu eylemin ön hazırlıklarını da yaptılar. Ama Yüce Allah (Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır)⁵ Peygamberi bu tuzaktan haberdar kıldı. Şimdi Peygamber ne yapmalıydı?

Hız. Ali'nin (a.s) Seçilmesi

Şimdi kâfirlerin planından haberdar olan Peygamber'in (s.a.a) hem İslam'ın korunması için bu tuzaktan canını koruması ve hem de Mekke'de yarım kalmış işlerini tam güvendiği bir şahsın aracılığıyla tamamlaması gayesiyle bir çare bulması gerekiyordu. Bu iş için en iyi ve güvenilir birey kimdi? Onun uyarma günü hilafet ve veliahtlık hükmünü herkese defalarca ilan ettiği bir yardımcı, kardeş, hemfikir ve yoldaşı vardı. Bu memuriyeti yerine getirmek için Hız. Ali'den (a.s) daha uygun hiç kimseyi bulmadığı için çaresiz olarak en iyi yaverini bütün o savaşçılar ve çekilmiş kılıçlar arasında yalnız bırakıyor ve de emanetleri teslim etme ve ailesini Mekke'den Medine'ye getirme memuriyetini de kendisine devreliyordu. İnsanın kendi canını, varisini ve nebevî ilimlerin taşıyıcısı olan bir kimseyi ölüm döşeğinde yalnız bırakması ve canını tehlikeye atması makul müdür? Evet, onun birkaç nedenden ötürü böyle bir iş yapması gerekiyordu:

1. Allah'a itaat etmek.

⁴ Bkz. Resul Caferiyan, *Sire-i Resul-u Huda (s.a.a)*; *Sire-i Halebî*; *Tarih-i İbni Esir*; Cafer Subhani, *Tarih-i İslam*.

⁵ Âl-i İmran, 54.

2. Kur'an-ı Kerim'in açık buyruğu esasınca âlemlerin Rabbinin elçisinin hiçbir zaman heves kaynaklı konuşmadığı ve söylediği her şeyin vahiy ve Rab tarafından olduğu bizim için kesindir.¹ Bu örnek de olağanüstü bir önem ve risk taşıması nedeniyle kesinlikle Allah'ın buyruğuyla gerçekleşmiştir.

3. Peygamber'in (s.a.a) canı ve risaletin korunması.

Tüm düşmanların Peygamber'i (s.a.a) öldürmeye kararlı oldukları, onun yatağından ayrılmamasına sürekli dikkat ettikleri ve bazen de (kendisinin evde olduğundan emin olmak için) yatak veya odasından ayrılması durumunda ilk fırsatta kendisini tuzağa düşürmek için pencereye taş attıkları² Leyletü'l-Mebit ve Allah Resulü'nün (s.a.a) hicret gecesinde, herkes az bir süre sonra Peygamber'in (s.a.a) öldürüleceğinden emindi. Ondan sonra risalet, vahiy ve nübüvvetten bir eser kalmayacaktı. Dini korumak için o anda ne yapmak gerekmekteydi? Peygamber'in (s.a.a) canı ölüm tehlikesinden kesinlikle korunmalıydı. Dinin kemal merhalesine ulaşmadığı bu zamanda Allah Resulü (s.a.a) öldürülseydi artık Hz. Ali'nin hilafetinin ne faydası olurdu? Öyleyse İmam Ali'nin (a.s) hilafet meselesi dinî buyrukların gelmesine ve o da kâinat efendisi Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) değerli canının korunmasına bağlıydı. Düşmanın dikkatli, kurnazca ve hesaplanmış planı göz önünde bulundurulduğunda en küçük bir hareket Peygamber'in (s.a.a) yatağında olmadığından düşmanı haberdar kılabilirdi. Birkaç saat sonra bu hadise gerçekleşti, düşman tüm gücünü kullandı ve büyük ölçüde Peygamber'in (s.a.a) saklandığı yere de yaklaştı ama neticeye ulaşamadı. Dolayısıyla Hz. Ali'nin (a.s) canını tehlikeye atması ve fedakârlığı olmadan ve de güvenlik meselelerine ve sırları korumaya riayet etmeden o değerli varlığın korunması mümkün değildi. Ve bu işi başka hiç kimse yapamazdı.

3. İslam mektebi için o hayati anlarda yapılan bu özveri ve fedakârlık, diğerlerinin gözünde hilafet makamı için İmam Ali'nin erdem ve liyakâtini daha açık kıldı. Yüce Allah tarafından bir âyetin nazil olması ve bu büyük eylemin O'nun tarafından övülmesi Hz. Ali'nin Leyletü'l-Mebit'teki fedakârlığının değeri hakkında yeterlidir. Allah şöyle buyuruyor:

¹ Necm, 3.

² Bkz. *Sire-i Halebi*.

“İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah’ın rızasını kazanmak için kendini feda eder. Allah, kullarına çok şefkatlidir.”³

Hz. Âdem’in (a.s) Cennetten İnişi

Soru

Hz. Âdem’in (a.s) cennetten inişi ne manaya gelmektedir?

Kısa Cevap

“Hubut” yüksekten aşağı inmek (nüzul) manasında olup “suud (yukarı çıkma)” kelimesinin karşıt anlamlısıdır. Bazen bir mekanda yerleşme manasında da kullanılmıştır.

Hz. Âdem’in (a.s) hubutu konusu ve hubut olayı, her şeyden önce Hz. Âdem’in (a.s) bulunduğu cenneti nasıl anlamlandırdığımıza bağlıdır. Acaba bu cennet bir dünya cenneti miydi, yoksa ahiret cenneti mi? Kesin olan şu ki o cennet ebedî cennet değildi. Buna göre hubut (inme) manası, makamdan hubut idi; yani Âdem’in (a.s) cennetten hubutundan kasıt, O’nun (a.s) cennetten çıkarılması ve cennetlik bir yaşamdan (dünyalık cennetten) mahrum olması, yeryüzüne yerleştirilmesi, bir çok âyetin işaret ettiği zorluk ve sıkıntılı bir yaşama düşmesidir.

Ayrıntılı Cevap

“Hubut” lügatte yüksekten aşağı ve düşük bir mekâna düşmek olup “suud”un (yükselmenin) karşıtıdır.⁴

Kur’an’ın bir çok âyetinde Hz. Âdem’in (a.s) cennetten çıkarılması ve yeryüzüne yerleştirilmesine hubut denmiştir:

1- “Biz (onlara), “İnin, (Hubut edin) birbirinize düşmansınız ve bir süreye kadar sizin için yeryüzünde yerleşim yeri ve (yaşayıştan) yararlanma imkânı olacaktır.” dedik.”⁵

2- “Hepiniz oradan inin, dedik. Eğer benden size bir hidayet gelirse, benim hidayetime uyanlara ne bir korku vardır, ne de üzüleceklerdir onlar.”⁶

³ Bakara, 207.

⁴ *Lisanu’l-Arap*, c. 7, s. 421; *Mecmeu’l-Beyan*, c. 4, s. 279.

⁵ Bakara, 36.

⁶ Bakara, 38.

3- “(Allah) dedi ki: Birbirinize düşman olarak (yere) inin. Size yeryüzünde bir süre için yerleşme ve yararlanma imkânı vardır.”¹

Hubut (inmek) Kur'an'da hulul etmek, bir yerde (şehirde) istikrar bulmak manasında da kullanılmıştır. Kur'an, Hz. Musa (a.s) ile Benî İsrail kıssasını şöyle anlatıyor:

“(Musa), “İyi olanı daha düşük şeyle mi değiştirmek istiyorsunuz? O halde bir şehre inin, (orada) size istediğiniz var.” demişti.”²

Hz. Âdem'in (a.s) hubutu (inişi) konusu ve hubutun manası ilk başta, Hz. Âdem'in (a.s) bulunduğu cennetin ne manaya geldiğine bağlıdır. Acaba bu cennet, bir dünya (yeryüzü veya berzah) cenneti miydi, yoksa ahiret cenneti mi? Kesin olan o cennetin ebedî cennet olmadığıdır. Buna göre bu hubut, makamdan hubut idi. Bu konu hem müfessirlerin ele aldığı bir konudur, hem de filozofların. Onların her biri bu konuda çeşitli görüş ve ihtimaller öne sürmüşlerdir. Biz burada sadece müfessirlerin görüşlerine yer vereceğiz.

Merhum Tabersî, *Mecmeu'l-Beyan*'da şöyle diyor: Hubut, nüzul ve vuku aynı şeylerdir (aynı manadadırlar), üçü de “Yukarıdan aşağıya hareket” demektir. Hubut bazen de “O halde bir şehre inin” âyetinde olduğu gibi bir mekâna hulul manasında da kullanılmaktadır.³

Allâme Tabatabâi bu konuda şöyle diyor: Hubut, cennetten çıkma, yeryüzüne yerleşme ve sıkıntılarla dolu bir yaşama geçmek demektir.

“Biz (onlara), “İnin, birbirinize düşmansınız ve bir süreye kadar sizin için yeryüzünde yerleşim yeri ve (yaşayıştan) yararlanma imkânı olacaktır.” dedik.”

Âyetinin zahiri ve ondan sonraki âyet, hubuttan sonraki yaşam şekliyle hubuttan önceki yaşamın (cennet yaşamının) farklı olduğunu

¹ A'raf, 24.

² Bakara, 61.

³ Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten çıkarılmaları ve yeryüzüne hubutlarında (inmelerinde) herhangi bir cezalandırılma söz konusu değildir. Zira peygamberlerin hiçbir şart altında kötü amel yapmayacaklarına dair delil vardır. Peygamberlerin cezalandırılmasını caiz bilenler onlara haksızlık etmiş ve Allah-u Teâlâ'ya en büyük iftirayı atmışlardır. Şüphesiz Allah'ın (c.c) Hz. Âdem'i (a.s) cennetten çıkarmasının nedeni yasak meyveyi yediği için maslahatın değişmesinden dolayıdır. İlahi hikmet ve tedbir Onun (a.s) yeryüzüne gelmesini, dünyanın zorluklarına uğramasını gerektiriyordu. (Mecmeu'l-Beyan, c.1, s. 196-197.)

göstermektedir. Bu yaşam zorluk ve sıkıntılarla doludur, cennetteki yaşam ise açıklık, susuzluk ve zorluğun olmadığı semavi bir yaşamdı.

Allâme şöyle devam ediyor: Âdem'in cenneti ahiret ve ebedî cennet (ki oraya giren kimsenin bir daha çıkmadığı cennet) değildi.

Burada şu soru cevapsız kalıyor: Göğün manası nedir? Gökteki cennetten kasıt nedir?⁴

Değerli üstad bir başka yerde şöyle diyor: “Âdem'in cenneti dünya cennetlerindendi.” sözünün manası onun berzah cennetlerinden olup ebedî cennet olmadığıdır.⁵

Şeytan'ın secde etmeye yanaşmamasından sonra meleklerin içinden çıkarılıp hubut edilmesini anlatan “Dedi ki: Oradan aşağı in; orada büyüklük taslamak sana düşmez; hemen çık; şüphesiz, sen aşağılık kimselerdensin.”⁶ âyeti hakkında da şöyle diyor: “Hemen çık; şüphesiz, sen aşağılık kimselerdensin.” cümlesi “Oradan aşağı in” cümlesine te-kittir. Çünkü hubut çıkmaktır. Hubutun çıkmaktan farkı, hubutta makamdan çıkmanın ve aşağı dereceye düşmenin de olmasıdır. Bu mananın kendisi gösteriyor ki, hubuttan kasıt yüksek bir mekândan aşağı gelmek değildir, aksine bulunduğu makamdan düşmektir. Bu da bizim iddiamız olan “minha” (=ondan منها) ve “fiha” (=onda فيها)’daki zamirlerin gök ve cennete değil de makama ait olduğunu onaylamaktadır. Zamir-den kastın gök ve cennet olduğunu söyleyenler de belki de makamı kas-tetmişlerdir.

Buna göre âyetin manası şöyle olur: Allah buyuruyor: “Sana secde etmeyi emrettiğimde secde etmediğin için ceza olarak makamından düş. Çünkü senin makamın huzu ve itaat makamıydı, böyle bir makamda ki-birlenmemen gerekirdi. Öyleyse çık, sen alçaklardansın.”⁷

Allâme bir başka yerde önemli bir noktaya değinerek şöyle diyor: “Hubutu emretmek tekvinî bir iş (tekvinî görev) olup cennette kaldık-tan ve hataya düştükten sonra gerçekleşmiştir. Öyleyse bu ilahi yasağa muhalefette ve ağaca yaklaşmakta hiçbir borç ve ilahi görev yoktu. Do-layısıyla ubudî bir günah ve Mevla’ya isyan da yoktur.”⁸

⁴ el-Mizan, c. 1, s. 135.

⁵ el-Mizan, c. 1, s. 213.

⁶ A’raf, 13.

⁷ el-Mizan, c. 8, s. 35.

⁸ a.g.e., s. 137.

Allâme'nin sözünü şöyle açıklamak gerekir: Özel ağaca yaklaşılmasını yasaklamak irşadi bir yasaktı. Tıpkı doktorun hastaya, eğer falan yemeği yersen hasta olursun demesi gibidir. Burada da Yüce Allah buyuruyor: “Bu ağaca yaklaşma ve onun meyvesinden yeme, eğer o meyveden yersen cennetten çıkarsın.” Allâme Tabatabâî'nin bu sözünden hubut ve hubutun nedeninin mana ve maksadı ortaya çıkmaktadır.

Ayetullah Cevad Âmulî, berzah cennetini Âdem (a.s) ve Havva'nın (a.s) kaldıkları yer olarak kabul ederek şöyle buyuruyor: Hz. Âdem (a.s) metafizik bir âlemden sınırlı, fiziksel bir âleme intikal etmiştir. Böyle bir intikal, Kur'an'ın Allah katından insanların hidayeti için nüzulu gibi varlık ve makam nüzuludur, bedensel ve mekân nüzulu değildir. Ayrıca hubut, Hz. Âdem'in (a.s) Tevbe ve seçimiyle birlikte olduğu için ona velayet ve hilafet hubutu da denmektedir.¹

İblis'in hubutu, onun mertebesinden düşmesiydi ama Hz. Âdem'in (a.s) hubutu değerini koruyarak yeryüzüne gelmesiydi. Yani Âdem ve İblis'in ortak zemine yerleştirilmeleridir. İblis, derecesinden yoksun olarak yere inerken, Hz. Âdem (a.s) ise önceki mertebesini koruyarak yeryüzüne geldi.²

Demek ki Şeytan'ın iki tür hubutu vardı:

1- Âdem'e (a.s) secde etmeme kibirinden dolayı meleklerin makam ve mertebesinden hubut etmesi. Cenetten hubutun gereği, üstün mertebesini kaybetme şeklinde idi:

“Dedi ki: Oradan aşağı in; orada büyüklük taslamak sana düşmez; hemen çık; şüphesiz, sen aşağılık kimselerdensin.”³

2- Cennetten hubutun Âdem ve Havva'yı kandırmak için gittiği geçici bir meskenden olması. Bu hubut, Âdem ve Havva'nın kandırılmasından sonra ve onlarla beraber gerçekleşti.⁴

Numûne tefsiri, “Âdem'in cenneti hangi cennetti?” diye soruyor ve bu soruyu şöyle yanıtlıyor: Kimileri onun iyilere ve temizlere vaat edilen cennet olduğunu söylüyorlar ama zahire göre o cennet değildi. Yeşillik ve nimetlerinin bol olduğu dünya bağlarından biriydi. Zira vaat edilen cennet ebedî bir nimet olup bir çok âyette onun ebediliğine, ondan çıkılmayaca-

¹ Tefsir-i Tesnim, c. 3, s. 383.

² a.g.e., c. 3, s. 374, 408 ve 466.

³ Taha, 117.

⁴ Tefsir-i Tesnim, c. 3, s. 371-375.

ğna işaret edilmiştir. Öte yandan asi ve günahkâr İblis'e orada yer verilmez, çünkü orası ne şeytani vesveselerin yeridir, ne de Allah'a itaatsizliğin. Ehl-i Bey'ten (a.s) gelen rivayetlerde de bu konuya açıkça değinilmiştir.

Ravilerden bir şöyle diyor: İmam Sâdık'a (a.s) Âdem'in cenneti hakkında sorduğumda şöyle buyurdu:

“Orası güneşi ve ayı gören dünya bağlarından bir bağıdır. Orası ebedî cennet olsaydı Âdem asla oradan çıkarılmazdı.”⁵

Bundan anlaşılıyor ki, Âdem'in yeryüzüne hubut ve nüzulundan kasıt makam nüzuludur, mekan nüzulu değil; yani o değerli makamından ve o güzel cennetten aşağı geldi.

Şöyle bir ihtimal de verilmiştir: Bu cennet ebedî cennet değildi ve başka bir gök cismindeydi. Bazı rivayetlerde bu cennetin gökte olduğuna işaret edilmiştir. Ama gök kelimesi böyle rivayetlerde mekâna değil de yüce bir makama işaret etmiş olabilir. Sonuçta bu cennetin öteki dünyadaki cennet olmadığı aşıkardır. Zira orası insanın seyrinin sonudur, bu ise o seyrin başlangıcı. Bu onun amel ve programlarının mukaddimesi, o ise amel ve programların neticesidir.⁶

Bu değerli tefsirin başka bir yerinde şöyle yazıyor: Hubut, lügatte taşın yüksekte düşmesi gibi mecburi bir iniştir. İnsan için kullanıldığında ceza amacıyla aşağı kovulmak demektir. Âdem'in (a.s) yeryüzünde yaşamak için yaratıldığı, cennetin de bu âlemde yeşillik ve nimetlerle dolu bir bölge olduğu göz önüne alındığında Âdem'in buradan hubutu mekan hubutu değil de makam hubutu olduğu anlaşılır. Yani Yüce Allah Onun makamını evla olanı terk ettiği için aşağı getirmiş, onca cennet nimetlerinden mahrum ve bu dünyanın zorluk ve sıkıntılarına düşür etmiştir.⁷

Hz. Ali ve Namaz Esnasında Ayağından Ok Çıkarılması Soru

Namaz esnasında Hz. Ali'nin (a.s) ayağından ok çıkarılması (ve bunu fark etmemesi) ile namazda yüzüğünü sadaka olarak vermesi arasında çelişki yok mudur?

⁵ Tefsir-i Nuru's-Sakaleyn, c. 1, s. 62.

⁶ Tefsir-i Numûne, c. 1, s. 187.

⁷ Tefsir-i Numûne, c. 13, s. 333.

Kısa Cevap

Sorunuza şu şekilde cevap verebiliriz:

1- İnsan, ilahi rızaya uygun ameller yaparak kemale erişebilme gücüne sahiptir. Yani insan-ı kâmil makamına ulaşarak bütün mükemmellikleri kendisinde toplayabilir.

2- İnsan-ı kâmil makamına ulaşmak demek, bu makama ulaşanların çeşitli halleri olmayacağı anlamına gelmez.

Bize ve birçok Müslüman'a göre İmam Ali (a.s), Müslümanlar için mükemmel bir örnektir ve insan-ı kâmil makamına sahiptir. Ama onun da çeşitli halleri vardır. Yani bazen ayağından ok çıkarılınca acıyı hissetmiyor, bazen de namaz esnasında fakirin sesini duyup yüzüğünü ona veriyor.

3- İmam Ali'nin (a.s) manevî haleti birincisinde, ikincisinden daha yüksektir.

Bu hususta daha ince bir açıklamada bulunmuşlardır. Şöyle ki, insan öyle bir yere ulaşır ki mülk ve melekûtu bir araya getirebilir. Yani Allah'a ve melekûta yönelirken mülk ve dünyaya ait işlerle de meşgul olabilir. Bu yüzden onlar Hz. Ali'nin (a.s) ikinci halini birinci halinden daha iyi bilmektedirler. Zira İmam (a.s) bu halinde yüce insani makama sahip olması ve salim cem makamı diye adlandırılan kâmil işraf marifetinden dolayı hem Allah'a yönelir, hem de Allah'ın yarattıklarına nazar eder. Yani Allah ile meşgul iken başkalarıyla da meşgul olabilir. Yoksa fakirle meşgulken Allah'tan gafil değildir. Hatta Allah'a yönelişi öyle güçlü ki, o halde tüm âlemi de görebilmektedir. Bu yüzden bu makam yalnızca maneviyat ve Allah'ta gark olmak ve okun acısını hissetmemekten daha yücedir.

Ayrıntılı Cevap

Soruya tam cevap vermeden önce aşağıdaki hususlara değinmemiz gerekmektedir:

1- İnsan, ilahi rızaya uygun ameller yaparak kemale erişebilme gücüne sahiptir. Yani insan-ı kâmil makamına ulaşarak bütün mükemmellikleri kendisinde toplayabilir.

2- Ehlibeyt İmamlarının (a.s) kemalleri kendilerinde toplayıp insan-ı kâmil olmaları, onların yaşantılarının da bir açıdan bakıldığında öteki insanlar gibi olmasını gerektirmektedir. Yani normal şartlar altında ve toplumsal bir yaşantıları olması gerekir. Dünyadaki yaşantı şartları kimi

zaman emniyetin olduğu, kimi zaman olmadığı gibi değişken olduğu için doğal olarak insanların davranış ve tepkileri de o şartlara uygun şekilde olacaktır. Örneğin yolculuk eden birisinin namazını seferi kılması veya savaşta korku namazı kılınması gerektiği gibi. Demek ki, insan-ı kâmil makamına nail olmak, bu kemal haddine ulaşanların çeşitli halleri olmayacağı, maddi ve dünya işleriyle asla uğraşmayacağı anlamına gelmez.

Buraya kadar söylediklerimizden sorulan soruya cevap olarak diyoruz ki: Bu iki önerme Hz. Ali (a.s) gibi insan-ı kâmilin hallerinden iki değişik hali ortaya çıkarmaktadır.

Şehit Mutahharî bu konuda şöyle buyuruyor: “Bu soruyu Fahr-i Razi gibi eski âlimler de soruyor ve diyorlardı ki: “Ali (a.s) namazında da-ima kendisinden öyle geçerdi ki etrafından asla haberi olmazdı. Öyleyse böyle olduğunu (yüzüğünü fakire verdiğini) nasıl söylersiniz?” Cevabı şudur: Öncelikle Hz. Ali’nin (a.s) namazda kendisinden geçtiği doğrudur, ancak evliyaların hallerinin hep aynı olduğu söylenemez. Resulullah’ın (s.a.a) iki haleti olduğu rivayet edilmiştir. Kimi zaman öyle bir hale geliyordu ki, ezanın bitmesini bekleyemiyordu ve şöyle buyuruyordu: “Rahatlat bizi ey Bilal.” (Yani acele ezan oku ki namaza başlayalım.) Öte yandan namazda secdeye vardığında İmam Hasan (a.s) veya İmam Hüseyin (a.s) gelip omuzlarına çıkardı. Resulullah da sabreder, onlar ininceye kadar secdesini uzatırdı.

Bir defasında Allah Resulü (s.a.a) namaz esnasında kıyam halinde iken, birisi Peygamber’in önünden geçerken yere tükürdü. Resulullah da bir adım ileri gidip ayağıyla onun üzerini örttü ve sonra yerine geri döndü. Fakihler Peygamber’in bu davranışına dayanarak namaz bâbında fetvalar vermişlerdir. Seyyid Bahru’l-Ulum diyor ki:

Yaratılmışların en hayırlısı yürüdü,
Ondan birçok bâblar açıldı.

Yani Peygamber’in namaz halinde iki adım ileri atması namaz kılar-ken namaz dışı hangi ameller ne kadar caizdir ya da caiz değildir gibi birçok meseleyi aydınlatmıştır. Demek ki çeşitli haller olabilir.”¹

Şeyh Saduk, *İlelu’ş-Şerayi’de*, Allâme Meclisî Biharu’l-Envar’da şöyle rivayet ediyorlar: “Allah Resulü (s.a.a) bir gün ashabıyla namaz kılar-ken

¹ Murtaza Mutahharî, *İmamet ve Rehberi*, s. 180-181 (Az bir değişiklik).

bir çocuk ağlamaya başladı. Allah Resulü, namazı aceleyle kılıp çabuk bitirdi. Kendisine bunun nedeni sorulduğunda şöyle buyurdu:

“Çocuğun ağlamasını duymadınız mı? Namazı çabuk bitirdim ki çocuğun annesi onunla ilgilensin ve onu sustursun.”¹

İmam Seccad'ın (a.s) ibadeti hakkında da şöyle rivayet edilir: “Bir gece İmam Seccad'ın (a.s) çocuklarından biri yüksekçe bir yerden düşüp kolunu kırdı. Çocuk acıdan feryat etmeye başladı, komşular toplandılar. İmam Seccad (a.s), ibadetle meşguldü. Bu olay ve gürültünün farkına varmamıştı. Ertesi gün İmam (a.s) çocuğun kolunun bağlı olduğunu gördü. Nedenini sorunca dün akşamki olayı anlattılar.”²

Yine şöyle rivayet edilir: “İmam Seccad (a.s), namaz ve secde halinde iken evin bir köşesinde yangın çıktı. “Ey Allah Resulü'nün evladı! Yangın yangın!” diye bağırdılar. Ama İmam (a.s) gürültünün ve yangının farkına varmıyor ve ibadetine devam ediyordu. Yangın söndürüldükten sonra İmam Zeynu'l-Abidin (a.s) başını secdeden kaldırdı ve bağışmalara itina etmeden namazını huşu içinde tamamladı.”³

Demek ki Allah'ın velilerinin çeşitli halleri vardır. Bazen normal bir halde olurlar⁴, bazen melekût âleminde ve Allah'ın zatında gark olurlar, Zat-ı Kibriya'dan başka bir şey görmezler ve etraflarında olup bitenden

¹ Biharu'l-Envar, c. 88, s. 93.

² Muntehu'l-Âmal, c. 2, s. 10.

³ a.g.e.

⁴ Hz. Yakup (a.s) ve Hz. Yusuf (a.s) örneğinde olduğu gibi. Hz. Yusuf (a.s) kardeşlerinin cefası üzerine Kenan'da bir kuyuya atılmıştı. Hz. Yakub'un (a.s) bundan haberi yoktu. Aradan geçen uzun yıllardan sonra Hz. Yusuf (a.s) Mısır'a aziz oldu. Kardeşleri Mısır'a yanına gitti, dönüşte gömleğini babalarına hediye olarak götürdüler. Kur'an buyuruyor: “Kervan (Mısır'dan) ayrılınca, babaları, “Eğer beni bunamış saymazsanız (inanın) ben Yusuf'un kokusunu alıyorum.” dedi.”

Ünlü şair Sadi, bu iki olayı birbiriyle mukayese ederek şöyle soruyor: Hz. Yakup (a.s), nasıl Hz. Yusuf (a.s) kuyuya atılınca bundan haberi olmaz ama gömleğinin kokusunu ta Mısır'dan alır?

Biri o kaybolan çocuğu sordu

Ki ey temiz ruhlu, akıllı pir

Mısır'dan gömleğin kokusunu aldın

Ama Kenan kuyusunda onu görmedin

Dedi ki: Bizim halimiz bu dünyada

Şimşek gibidir, kimi zaman çakar, kimi zaman söner

Bazen yücelerde otururuz

Bazen de önümüzü göremeyiz. (Külliyat-ı Sadi, s. 53.)

bihaber olurlar. Hatta kendi bedenlerinin bile farkında olmazlar. Rabbanî aşk ve irfana cezbolmuşken sanki bedenlerinin bütün azaları çalışmaz hale gelir ve bedenlerini hissetmezler. Hazreti Emir'in (a.s) ayağından namazdayken okun çıkarılması da bu türdendir.

Bu soruya şöyle bir cevap da verilmiştir: Ehlibeyt İmamlarının (a.s) özelliklerinden biri, onların daima Allah'ın zatında fani olmaları ve Allah'ın zatından başka bir şey istememeleridir. Toplumsal şartlar, zaman ve mekânın gereklilikleri göz önüne almanın nedeni ise böyle şeylerin Allah'ın rızasına uygun olduğu ve Ona yakınlaşmanın vesilesi olduğu içindir. Onlar mülkle melekûtu bir araya getirebiliyorlar. Eğer ahirete yöneldeler dünyayı göz ardı etmezler, eğer dünyaya yöneldeler ahiretten gafil olmazlar.

Bu yüzden ariflere göre Emiru'l-Muminin Ali'nin (a.s) namazda yüzüğünü fakire verme haleti, namazda ayağından ok çıkarıldığı zaman acıyı asla hissetmemesi halinden daha üstündür.

Arifler, insanın seyr-ü sülukunun dört aşaması olduğunu söylüyorlar:

- Halktan Hakk'a doğru.
- Hak'tan Hakk'a doğru Hak ile beraber.
- Hak'tan halka doğru Hak ile beraber.
- Halktan halka doğru Hak ile beraber.

Birinci seferde sâlik, zatını Allah'ta fani ediyor. Çünkü varlığı hakkani oluyor ve Allah'ın varlığında "Mahv (yok olma)" haleti arz oluyor.

İkinci seferde sâlik Allah'ın sıfat ve fiillerinde fani olmaktadır.

Üçüncü seferde "Mahv (yok olma)" haleti gider "tam bir uyanıklık" hali başlar. Artık o, Allah'ın bekasında bakidir ve ceberut, melekût ve nasut (maddi) âlemlerinde sefer etmektedir. Bütün âlemleri her şeyi ile müşahade eder ve Allah'ın zat, sıfat ve maarifinden haber verir.

Dördüncü seferde dünya ve ahiretin yaratılmışları, eserleri, lüzumları, menfaatleri ve zararları, bunların hepsinin Allah'a döndüğünü ve Allah'a dönüş şeklini müşahadeye nail oluyor. Son üç merhale Hak ile beraberdir. Çünkü varlığı hakkani ve bir şeye yönelmesi onun Allah'a yönelmesini alıkoymaz.⁵ Yüzüğü namazda dilenciye vermek, seyr-u sülukun dördüncü merhalesiyle mutabıktır.

⁵ Muhammed Rıza İsfahanî, *Haşiye-i Esfar*, c. 1, s. 13 ila 16 (özeti)

Diğer taraftan arifler diyorlar ki kemale ulaşma yolunda halet ya da cem makamına varılıyor ki bu da iki kısma ayrılmaktadır:

a) Mülk ve melekût âlemini beraberce toplayan salim cem yapanlar.

b) Bu ikisini kırık olarak cem edenler. Yani eğer madde ötesi maarif âlemine gitseler tabiat ve madde âleminin ahkâmından geri kalıyorlar ve içinde bulundukları duruma göre konuşuyor ve tüm halleri göz önüne almıyorlar. İşte bu yüzden Şath (küfürü andıran) ¹türü sözler söylerler.

İmamlar (a.s) masum oldukları için “Hiç bir şey onları meşgul etmez (La yeşgaluhu şa’nun an şa’n)” kaidesi gereği, maddi âlemde oldukları halde manevî âlemle de beraberdirler. Manevî âlemde iken aynı zamanda maddi âlemedirler. “Yücededir aşağıda olduğu halde, aşağıdadır yücede olduğu halde” isminin zahir olduğu yerdir. Kısacası cem-i salim’leri vardır. Bu yüzden muhkemât-ı evveliye ile uyuşmayan herhangi bir sözü asla söylemezler; yani şathiyat söylemezler.²

Hız. Ali’nin (a.s) rûkûda³ yüzüğünü fakire verdiği hali, bu cem-i salim’i ortaya koymaktadır. Yani Allah ile meşgul iken aynı zamanda başka şeyle de meşgul olabiliyor. Yoksa Allah’tan gafil olup fakire yönelmemiştir. Aksine Allah’a yönelişi öylesine tam ki o halde bütün âlemi görebiliyor.

Başka bir deyişle Hız. Hakk’a cezbolmak bazen tam iken bazen de eksiktir. Eksik cazibe, insan Allah’a gark olmuşken o halde kalır ve uyanık hale gelemediği zamandır.

Şehit Murtaza Mutahharî bu konuda şöyle buyuruyor: “Eğer cezb tam olursa o durumda dönüş olur. Yani insan Allah ile meşgulken başkasıyla da meşgul olur. Bedenden ayırma misalinde olduğu gibi. Bu merhaleye yeni yetişen kimileri bir kaç saniyeliğine hatta bir saatliğine

¹ Şath lügatte, kazanın yüzü, üstü demektir ki kaynadığında içindeki kenarından bir miktar akar. Bir yaşındaki keçiyi gütmek için kullanılan kelimeye de denir. Ayrıca yürürlükte ve yaygın olan ahkâmdan çıkmaya da denir. (*Ferhengi Farsi-i Muin ve Lugatname-i Dehhuda*)

İrfan ve tasavvuf istilahında ise zahirde küfürü çağrıştıran ve şeriatın temellerine aykırı olan sözlerdir. Bazı irfan ehli kişiler şevke gelip kendilerinden geçtiklerinde söyledikleri sözlerdir şathiyat. Onlar bu sözleri söylediklerinde tamamen kendilerinden geçiyor ve Allah’ın zatında fani oluyorlar.

Böylesi küfürü çağrıştıran sözleri duyan inançlı insanlar düşüncelerinin farkına vardıklarında onlardan uzaklaşıyorlar. Ama onların da bunlara getirdiği mantıklı açıklamaları vardır.

² *Tercüme-i Risaleti’l-Velaye*, Goftar-ı Ayetullah Cevad Âmulî.

³ Maide, 55.

bedenlerinden ayrılırlar. Ancak bazıları var ki, her daim bedenlerinden ayırdırlar, sanki seninle benimle oturuyorlar ama bedenlerinden ayırdırlar.⁴ İnsan-ı kâmilin en açık örneği olan Hz. Ali (a.s) yüzüğünü dilenciye verdiği zaman tam bir cezb halindeydi. Yani insan-ı kâmil öyle bir yere geliyor ki, bütün âlem onun uzvu olur.⁵ Bu halette onun varlık mertebesi ve Allah tarafından verilen vazife gereği bütün âlem gözünün önüne gelir. Bütün bu aşamaları Zat-ı İlahî’de ki fenadan kazanmaktadır. İşte namazdaki böylesine çeşitli haller birbirleriyle çelişmediği gibi bir uyum halinde ve teyit konumundadır.

İşte ariflerin, “Hz. Ali’nin (a.s) namazda ayağından ok çıkarıldığında bunu fark etmemesi namazda fakiri fark etmesinden eksiktir” sözlerinin sırrı budur. Yani Hz. Ali’nin namaz esnasında fakiri fark ederek ona yardımcı bulunuşu, ayağından oku çıkardıkları anda bunu fark etmemesinden çok daha üstün bir makamdır.

Hz. Ali’nin (a.s) İlk Üç Halifeye Biatı

Soru

Hz. Ali (a.s), Allah’ın kendisini halife seçtiğini biliyorduyorsa neden Ebubekir, Ömer ve Osman’a biat etti? Gücü yoktu dersiniz, o zaman gücü olmayan biri imamete de layık olmaz, zira ancak imamet yükünü taşıma gücüne sahip kimse imam olabilir. Yok, gücü vardı ama kendisi bu gücünden faydalanmadı dersiniz, o zaman haindir ve hainden imam olmaz(!) ve rehberliğine itimat edilemez. Oysa İmam Ali (a.s) ihanet vb. şeylerden beridir, haşa hain olamaz. Öyleyse sizin buna cevabınız nedir?

Kısa Cevap

1- İmam Ali (a.s) ve Peygamber’in (s.a.a) ashabından bazıları başlangıçta Ebubekir’e biat etmediler. Sonradan biat ettilerse de bunu İslam’ın korunması ve İslam devletinin hayrı için yaptılar.

⁴ Murtaza Mutahharî, *İmam ve Rehberi*, s. 181.

⁵ Üstat Ayetullah Hasanzade Âmulî, *Nehcü'l-Velaye* adlı kitabın 167. sayfasında şöyle yazıyor: Nefs-i Rahmaniye’ye Hakikat-ı Muhammediye de derler. Zira nefs-i müktefiye olan “Benze ve onunla birleş” derece ve makamların yükselmesi açısından sadr-ı evvel’in benzeri oluyor. Gerçi “Başla ulaşsın” ve hudus yönünden öteki nüfuslar gibi cismani unsurdur ama zikredilen benzerlikten öte münbesit vücut ile ittihad-ı vücudu eder. Bu makamda bütün kelimat-ı vücudiye onun şuununun hakikatine dönüşür.

2- Bütün sorunlar kılıç ve cesaretle halledilmez, her yerde zor ve güç kullanılmaz. Hikmetli ve akıl sahibi kimse, her sorunu kendisine uygun özel yöntemle halleder.

3- Eğer İmam, dinin korunması ve Allah Resulü'nün (s.a.a) çektiği zorlu zahmetlerin boşa çıkmaması için bazılarına biat ettiyse bunun manası onların gücünden korktuğu veya onlardan daha az güce sahip olduğu için değildir.

4- Tarihe ve İmam Ali'nin (a.s) sözlerine baktığımızda, İmam (a.s) halifelerin dönemindeki mevcut duruma itirazda bulunmuştur, ancak aynı zamanda İslam düşmanlarının karşısında İslam devletini korumuş ve takviye etmiştir.

Ayrıntılı Cevap

İslam tarihinin başlarındaki olaylara baktığımızda göreceğimiz ki:

“Peygamber (s.a.a) daha defnedilmeden Benî Saide Sakifesi olayı baş gösterdi. Hz. Ali (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) kefen ve defin işleriyle meşgulken bir gurup Hz. Ali'nin (a.s) dışında başka birine biat etti.”¹ Ama Abbas bin Abdulmuttalib, Fazl b. Abbas, Zübeyr b. Avvam, Halid b. Said, Mikdad b. Amr, Selman-ı Farisi, Ebuzer-i Gıffarî, Ammar bin Yasir, el-Berra b. Azip, ve Ubey b. Kaab gibi ashabın ileri gelenleri ona biat etmediler ve Hz. Ali'nin (a.s) tarafına geçtiler.² Müsned-i Ahmed (1/55) ve Taberî'nin (2/466) yazdığı gibi bu gurup Hz. Zehra'nın (s.a) evinde toplanmış ve Ebubekir'e biat etmemişlerdi.³

Tarihlerde şöyle yazar: Hz. Ali (a.s) kapısında toplanan ve kendisine biat etmesini isteyenlere şöyle cevap verdi: “Gidin yarın saçlarınızı kestirin ve gelin.” Ama ertesi gün yalnızca üç kişi geldi.⁴

Yine tarihler, Hz. Ali'nin (a.s) Hz. Fatıma (s.a) hayatta olduğu sürece kimseye biat etmediğini yazmaktadır. Ancak halkın Ebubekir'den dönmediğini görünce mecbur kalıp biat etti.⁵

¹ Kenzu'l-Ummal, c. 5, s. 652.

² Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, s. 62 (Daru'l-Fikr yayınları, Lübnan); *Tarih-i Yakubi*, c. 2, s. 124-124; Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk*, c. 2, s. 443 (İstikamet yayınları, Kahire); *Müsned-i Ahmed*, c. 3, s. 156 (Daru's-Sadr baskısı.)

³ A.g.e.

⁴ Allâme Askerî, *Maalimi'l-Medreseteyn*, c. 1, s. 162.

⁵ Taberî, a.g.e., s. 448.

İmam Ali (a.s) ve ashtaptan bir gurup, Peygamber'in (s.a.a) vefatından sonra bir süre Ebubekir'e biat etmediler. Biat ettikleri zaman da bunu yalnızca İslam'ın ve İslam devletinin korunması için yaptılar.

Belaze'î, İmam Ali'nin (a.s) biat etme nedenini şöyle açıklıyor: "Peygamber'in (s.a.a) vefatından sonra Arap kabilelerinden bazıları mürted olmuşlardı. Osman, Ali'nin (a.s) yanına gelerek "Ey amcaoğlu, sen biat etmeyinceye kadar onlardan hiç kimse düşmana karşı savaşmaya gitmeyecektir." diyor ve Onunla devamlı bu şekilde konuşuyordu. Sonunda Ali (a.s) Ebubekir'e biat etti.⁶ Ancak Hz. Ali (a.s) Ebubekir'in halifelik döneminde ve ondan sonraki dönemlerde bu olanlara şikayet ve itirazlarını dile getiriyordu.

İmam Ali (a.s) bu konuda şöyle buyuruyor:

"Allah'a andolsun ki Ebubekir, hilafete göre yerimin, değirmen taşının mili gibi olduğunu bildiği halde hilafeti bir gömlek gibi giyindi... Ben de hilafete arama bir perde çektim, ondan yüz çevirdim... Başladım düşünmeye; kesilmiş elimle atağa mı geçeyim, yoksa kapkaranlık körlüğe sabır mı edeyim?.. Gördüm ki sabretmek akla daha yatkın, sabrettim. Ama gözümde diken vardı, boğazımda kemik."⁷

"İmam Ali'nin (a.s) cesaretine rağmen neden kıyam etmedi ve ameli olarak neden bir şey yapmadı?" sorunuza gelince diyoruz ki: Bütün sorunlar savaş ve kılıçla halledilmezler ve her yerde zorbalık geçerli değildir. Hikmetli ve akıl sahibi kimse sorunları onlara uygun özel yöntemlerle halleder. Savaş meydanında güç, kudret ve cesarete sahip olmak faydasız işlerin yapılmasına asla kılıf olamazlar.

Hz. Harun, Hz. Musa'nın kavminin buzağıya taptığını görünce hitabetli bir konuşmacı ve Hz. Musa'nın vasisi olmasına rağmen hakkı söyleyip, nasihat etmekten başka bir şey yapamadı. Kur'an, Hz. Musa'nın Hz. Harun'a Benî İsrail'in buzağıya tapmasına engel olmak için neden herhangi bir girişimde bulunmadığına dair itirazını ve Hz. Harun'un verdiği cevabı şöyle anlatıyor:

"Anam oğlu dedi, sakalımı, başımı bırak benim, gerçekten de, sözüme tam uymadın da İsrailoğullarının arasına ayrılık saldın, diyeceğinden korktum."⁸

⁶ Ensabu'l-Eşraf, c. 1, s. 58.

⁷ Nehcu'l-Belağa, 3. Hutbe, s. 45.

⁸ Taha, 94.

Hız. İbrahim'in putperestlerden uzaklaştığı konusunda da şöyle buyuruyor:

"Onları ve Allah'tan başka kulluk ettikleri şeyleri bırakınca..."¹

Yine Ashab-ı Kehf'in zalim kavimlerinden uzaklaşması hakkında şöyle buyuruyor:

"Ve mademki dediler, onlardan ayrıldınız ve Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, sığınım mağaraya da Rabbiniz, rahmetiyle bir genişlik versin size ve işinizde de kolaylık sebepleri hazırlasın size."

Onlara bu idare etme ve kenara çekilmelerden dolayı korkak ya da hain dememiz doğru mudur?

Eğer İmam (a.s) Allah'ın dininin korunması ve Resulullah'ın (s.a.a) çektiği onca sıkıntı ve zahmetin boşa çıkmaması gibi değerli bir maslahattan ötürü birilerine biat ettiyse bu, onların güçlerinden kendi canı için korktuğu veya gücünün onlardan az olduğu manasına gelmez. Zira o dönemde İslam toplumunun imamlık ve önderliğini üstlenseydi liderlik gücünün ne ölçüde olduğunu herkes görecekti.

İmam (a.s) kıyam etmemenin tek yol olduğunu söyleyerek şöyle buyuruyor:

"Peygamber'in (s.a.a) vefatından ve yarenlerinin vefasızlığından sonra baktım, Ehl-i Bey'imden başka yardımcı göremedim, onların ölümüne razı olmadım ve diken dolu gözlerimi yumdum. Kemik saplanmış boğazımla (olayları) yudumladım. Sinirlerime hâkim oldum ve zakkumdan acı suyu tatma hususunda sabrettim." ²

Bir başka yerde bu konuyu şöyle açıklıyor:

"Bugün öyle bir durumdayım ki konuşacak olursam hükümet hırsına kapıldığını söylüyorlar. Susacak olursam ölümden korktuğumu iddia ediyorlar." ³

Kısacası Hz. Ali (a.s) korktuğundan dolayı değil (ki dost ve düşman herkes onun o eşsiz cesaretini itiraf etmektedir), aksine hakkını almak için kendisini yeterli derecede destekleyen kimse bulamadığından, vah-

¹ Meryem, 49.

² Kehf, 16.

³ Nehcu'l-Belağa, 26. Hutbe, s. 73.

deti korumak ve İslam'ın hayrı için sustu. Bu, her gerçek liderin yapacağı bir şeydir. Hatta Allah Resulü (s.a.a) kendisini destekleyen az olmasından dolayı, o az sayıdaki ashabının ve İslam'ın korunması için kavminden ayrılıp Medine'ye hicret etmek zorunda kalmıştı. Ama Müslümanlar çoğaldıktan sonra Mekke'yi fethetmeye koyuldu. Yine müşriklerle antlaşma yaptığı zaman “eğer kendisini Allah'ın peygamberi biliyorduyse neden müşriklerle antlaşma yaptı” denilebilir mi? Eğer karşı koyma gücü olmasaydı, peygamberliğe ve liderliğe salahiyyeti yoktu mu diyecektik?!!

Dolayısıyla Hz. Ali (a.s) kendisini Peygamber'in (s.a.a) halifesi olarak görüyordu ama Müslüman toplumun hayrı için sabretmesi gerekiyordu. Çünkü O, Allah yolunda kahramanlığı, kılıcı ve gücünü nerede kullanacağını çok iyi biliyordu. Peygamber'in (s.a.a) vefatından sonra ise en büyük kahramanlığın sabır olduğunu görüyordu. O biliyordu ki, kendisinin ve dostlarının eline kılıç almaları, daha yeni dikilmiş İslam fidanının kökünü kurutmak isteyen İslam düşmanlarının işine yarayacaktı. Bu maslahatlardan dolayı Hz. Ali (a.s) önemli olanı en önemli olana (İslam'ın aslının korunmasına) feda etti.

Hz. Ali'nin (a.s) İmametinin Gadir-i Hum'da İblağ Edilmesi Soru

Hz. Peygamber (s.a.a), niçin Emiru'l-Müminin'in (a.s) velayet ve hilafet meselesini Veda Haccından dönerken Gadir-i Hum denen yerde, o zor şartlar altında ilan buyurmuştur?

Kısa Cevap

Şam tarafından gelen Rum tehdidi İslam ülkesinin kuzey sınırlarını tehdit edip Rumların gücü herkesi dehşete düşürdüğünde, Allah Resulü (s.a.a) bütün İslam şehirlerinden ağır bir orduyu kuzey sınırlarına göndermek için hazırladı. Belirlenen zaman gelip çatığında Peygamber (s.a.a) ordunun hareket etmesi için emir verdi. Ancak bu sefer geçmişin aksine Ali'yi (a.s) yanında götürmeyip Medine'de kendi yerine temsilci olarak bıraktı.

Münafıklar da bu fırsattan faydalanmanın yollarını arıyorlardı. Onlar, “Allah Resulü (s.a.a) damadı ve amcası oğlunun canını korumayı Rumlarla cihaddan daha üstün tuttu. Bu, belki de O'nun -Ali'nin- (a.s) kendi isteğiyle

oldu” dedikodusunu yaymışlardı. Ali (a.s) bu dedikoduyu duyunca hemen Peygamber’in (s.a.a) yanına gitti ve muktedasından ısrarla O’nun hizmetinde olmak için izin buyurmasını istedi.

Ama Allah Resulü (s.a.a) görünüşte Hz. Ali’ye (a.s) itminan vermek, gerçekte ise Müslümanlara ve ordugahta olanlara önemli bir meseleyi bildirmek amacıyla Hz. Ali’ye şöyle buyurdu:

“Bana olan menziletinin Harun’un Musa’ya olan menzileti olmasına razı olmaz mısın? Ama benden sonra peygamber yoktur.”

Bu olay geçti ve Hayru’l-Beşer’in son kez hacca gitme zamanı geldi. Allah’tan ilham alarak herkese bu yolculuğu bildirmek, muhacir, ensar, etraf kabileler ve bütün şehirlerde, gücü yeten herkesin O yüce insana eşlik etmeleri için haber yolladı. Haberin herkese ulaşması için destur verdi. Her yere özel ulaklar gönderildi. Şehirde, vahada, çöllerde yaşayanlar Peygamber’le (s.a.a) beraber bu yolculuğa çıkmaları için davet olundular.

Allah Resulü (s.a.a) Hac kervanının öncülüğünde, kervandakiler de ardından şehirden çıktılar. Gitmeye imkânı veya tefviki olmayanlar göz yaşlarıyla kervanı uğurluyorlardı. Yolda insanlar guruplar halinde Hac kervanına katılıyorlardı.

Hac amellerini yerine getirdikten sonra dönüşte aniden Peygamber’in (s.a.a) hali değişti. Ne zaman vahiy gelse böyle bir değişiklik hep meydana gelirdi. Vahiy emini, Allah’ın kesin emrini Resule ıblag etti:

“Ey Peygamber, bildir sana Rabbinden indirilen emri ve eğer bu tebliği ifa etmezsen onun elçiliğini yapmamış olursun ve Allah, seni insanlardan korur.”

Peygamber (s.a.a) durdu. Durduğu yer kervandakilerin son ortak noktasıydı. Oradan sonra herkes kendi diyarına doğru gidecekti.

Peygamber’in (s.a.a) ümmetinin içinde pusuya yatmış öyle kimse-ler var ki ellerine fırsat geçse ümmetin kaderini istedikleri şekilde değiştireceklerdi. Allah’ın ve Resulünün istekleri onlara göre alıcısı olmayan bir eşya gibiydi. Öyleyse yeni yola düşmüş olan ümmet kervanına bir Emir gerekliydi. Ayrıca zaman ve mekan da bu hedef için en uygun bir zaman ve mekandı.

Kervanın ilerleyişi münadiler tarafından durduruldu. Öndekiler döndüler, dağınık olanlar toplandılar, yayalar oturdular, binekleri olanlar

bineklerinden indiler. Herkes verilecek emirlere hazırды. Çok önemli bir işten dolayı Peygamber'in (s.a.a) kendilerini toparladığına emindiler.

Minber, Allah Resulü'nün nur cemalini herkesin görebileceği bir yere kurulmuştu. Resulullah (s.a.a) minbere çıktı ve yüksek manalı bir hutbe beyan ettiler. Bu esnada yanına oturttuğu Hz. Ali'yi minbere çıkarttı ve Onun elini kaldırarak şöyle buyurdu:

“Ben kimin mevlasıysam, benden sonra Ali de onun mevlasıdır.”

Sonra Ona dua etti ve ümmetini mevlasına vefa etmek için davette bulundu. O gün Mevlanın çadırında bambaşka bir hava vardı. Resulullah (s.a.a) ilahi emanetin ağır yükünü kendi omuzlarından kaldırmanın ve ümmetinin halifesine olan vefasından dolayı mutluydu.

Ayrıntılı Cevap

Şam tarafından gelen Rum tehdidi İslam ülkesinin kuzey sınırları için tehlike arz edip Rumların gücü herkesi dehşete düşürdüğünde, Allah Resulü (s.a.a) kuzey sınırlarına göndermek amacıyla bütün İslam şehirlerinden asker toplayarak güçlü bir ordu hazırladı.

Rum, İslam'ın üstün gücünün ortaya çıkışından önce kendi zamanının iki büyük gücünden biriydi ve İran İmparatorluğuna rakipti. Bu yüzden onlarla cihad etmek zor, onlara galip gelmek imkânsız gibiydi. Bu durum Allah Resulü'nün (s.a.a) daha öncekilere oranla sayısı oldukça yüksek bir ordu hazırlamasına neden oldu. Önceden hedefin Tebuk kalesinin bulunduğu bölge olduğunu buyurmuştu. Çünkü Rum ordusunun o bölgede konuşlandığı haberi gelmişti kendisine. Belirlenen zaman gelip çatığında Peygamber (s.a.a) Medine'de kendi yerine bir temsilci seçti ve ordunun hareket etmesi için emir verdi. Ancak önceki seferlerin aksine bu kez en yakın yardımcısını, akrabasını ve savaş meydanlarının kahramanını Medine'de bırakıyor, ailesinin ve muhacirlerin korumasını Ona havale ediyordu.

Ali (a.s) gibi bir yiğidin olmaması mücahidlere ağır geliyordu. Münafıklar ise bunu fırsat bilip bunu suistimal etme peşindeydiler. Onlar, Peygamber'in (s.a.a) Medine'deki uzun süreli yokluğundan yararlanıp kendilerine göre bir plan yapacaklardı. Ama Ali'nin (a.s) şehirde kalması onlara engel olmaktaydı. Bu yüzden “Allah Resulü (s.a.a) damadı ve amcası oğlunun canını korumayı Rumlarla cihaddan daha üstün tuttu. Bu, belki de Onun -Ali'nin (a.s)- kendi isteğiyle oldu” dedikodusunu yaymışlardı.

Ali (a.s) bu dedikoduyu duyunca kendisini hemen şehrin dışında hareket etmeye hazırlanan orduya ulaştırdı ve muktedirlerinden ısrarla hizmetinde olmak için izin buyurmasını istedi. Ama Allah Resulü (s.a.a) ilk görüşünde ısrarlıydı. Görünüşte Hz. Ali'ye (a.s) itminan vermek, gerçekte ise Müslümanlara ve ordugahta olanlara önemli bir meseleyi bildirmek amacıyla Hz. Ali'ye şöyle buyurdu:

“Bana olan menziletinin Harun'un Musa'ya olan menzileti olmasına razı olmaz mısın? Ama benden sonra peygamber yoktur.”¹

Söz kesin ve açıktı. İnsanın kafası ne kadar az çalışsa da bu sözün ne manaya geldiğini, yalnızca Ali'ye (a.s) teselli vermek ve hoşnut etmek için söylenmediğini anlardı. Bu söz gerçekte Resulullah'ın (s.a.a) Onun (a.s) halifelliğini ilan etmesinden başka bir şey değildi.

Velhasıl ordu Tebuk'e doğru yola koyuldu. Uzunca bir yol katettikten sonra herhangi bir çatışma olmadan Medine'ye geri döndü. Ama herkes Peygamber'in (s.a.a) sözünü defalarca aklından geçirdi ve kendi aralarında tekrarladılar. İyiler onu hatırlarken mutlu oluyor, kötüler ise planlarının suya düştüğünü görüyorlardı.

Bu olay geçti ve Hayru'l-Beşer'in son Hac vazifesini yerine getirme zamanı geldi. Allah'tan ilham alarak herkese bu seferini bildirmek, böylece gücü olan herkesin -muhacir, ensar, etraf kabileleri ve bütün şehirlerde olanların- O yüce insanla beraber olmalarını istedi. Haberin herkese ulaşması için ferman verdi.

Münadiler Medine'nin sokaklarında haberi herkesin duyacağı şekilde yüksek bir sesle ilan ediyorlardı. Haberi duyanlar harekete geçiyor onu başkalarına ulaştırıyorlardı. Şehrin dışında hurmalıklarda olanlar veya koyun, deve güdenler şehire döndüklerinde haber kendilerine veriliyordu.

Özel ulaklar uzak noktalara gönderilmiş, diğer şehirlerdeki, vahadıklar, çöllerde olanlar Peygamber'le (s.a.a) beraber bu sefere katılmaları için davet edilmişlerdi. Her tarafa şu mesaj ulaştırılıyordu: “Gücü yeten herkes tavafta, sa'da, Safa ve Merve'de, vukufta, cemere taşlamasında Peygamber'le beraber olmak için hazırlığını yapsın.”

Necd çöllerinden Betha'ya, Medine'nin etrafındaki taifelerden Şam ve Irak sınırına kadar olan bütün kabilelerden imkânı olanlar harekete geçtiler.

¹ Bihar, c. 21, s. 207.

Atı ve devesi olanlar kendilerine göre, yaya olanlar da ona göre hazırlıklarını yapıp yola koyuldular.

Medine'nin etrafında olanlar ona bağlanan yollardan sel gibi Resulullah'la (s.a.a) hemsefer olmak için şehre geliyorlardı. Medine'ye gelemeyenler de mümkün olan ilk noktadan O'nunla (s.a.a) beraber olmak için O'nun (s.a.a) yolunun üzerinde duruyorlardı. Medine bambaşka bir hale gelmişti.

Allah Resulü (s.a.a) önde, kervanda olanlar ardında şehirden hareket ettiler. İmkânı olmayanlar da göz yaşlarıyla uğurluyorlardı kervanı.

Yolda insanlar guruhlar halinde Hac kervanına katılıyordu.

Allah Resulü (s.a.a) Zu'l-Huleyfe'de (Mescid-i Şecere) ihram bağladı ve Lebbeyk diyerek Mekke'ye girdi. Kervandakiler de Peygamber'e (s.a.a) uyarak O'nun (s.a.a) yaptığını yaptılar. Ama bu yolculukta Peygamber'in (s.a.a) en sadık dostu ve yardımcısı yanında yoktu. Herkes ve belki de herkesten çok Peygamber (s.a.a) O'nun yerinin boşluğunu kalbinde hissediyordu. Her an emirlere hazır olan, bütün seferlerde bulunan ve her türlü tehlikeye göğüs geren kimse Resulullah'ın (s.a.a) emriyle Yemen'e gitmişti.

O, atıyla yıldırım gibi Yemen'den Mekke'ye dönüyordu. Sanki içine bir ateş düşmüştü. Büyük bir endişe kalp atışlarını bir kaç katına çıkarmıştı. O, Hac kervanı hareket etmeden önce bir grubun başında Yemen'e giden Ali'den (a.s) başkası değildi. Dönmeye karar aldığı anda Resulullah'ın (s.a.a) Hacca gideceğini duydu. Resulullah'ın (s.a.a) hizmetinde olmak için başında bulunduğu grubun komutanlığını kendi yardımcısına devrederek vakit kaybetmeden Mekke'ye doğru yola koyuldu. Sonunda ihrama girdi ve kendisini muradına yetiştirdi. Allah Resulü (s.a.a) O'nu görünce çok sevindi ve kucakladı.

Resulullah'ın (s.a.a) aşıkları O'nunla (s.a.a) beraber Mina'ya gittiler. Orada Güneş doğuncaya kadar Allah'ı zikrettiler, celal ve ceberutunu övdüler ve kalplerindeki pasları temizlemeye koyuldular. Sonra rehberlerinin ardından develerine binip Arafat'a doğru yola çıktılar. İnsanlar Arafat çölünde uçsuz bucaksız bir derya gibi sakinleşmiş ve Resulün hitabesini dinlemeye hazır olmuşlardır. Böyle bir toplantı belki de daha sonra yapılacak büyük toplantıya ve önemli bir konuşmaya hazırlıktı.

Arafat'tan sonra Meş'ar'da vukuf, cemerinin taşlanması, kurban ve tak-siri² Resulün öğrettiği şekilde şevkle yerine getiriyorlardı ve kendisi de yerine

² Saçı ve tırnakları kısaltmak.

getiriyordu. Kervan Peygamber'le (s.a.a) birlikte artık Mekke'den ayrılıyordu. Büyük Müslüman topluluk, Allah'a itaat etmenin ve Peygamber'le (s.a.a) beraber olmanın verdiği sevinçle oradan ayrıldılar. Mekkeliler de kaç gündür, çeşitli bölgelerden gelen Müslümanların gidişini özlemle izliyorlardı. Bineği olanlar önde, olmayanlar -ki sayıları oldukça çoktu- onların arkasından gidiyorlardı. Allah Resulü (s.a.a), bu kükreyen dalgalı selin önünde yüzü Medine'ye doğru dönmüş parlayan bir güneş gibiydi. Resulullah (s.a.a) yıllarca zorluk, işkence, muhasara, sürgün çekmiş, savaşlar, çatışmalardan sonra şimdi kalbi Hakk'ın rızasının verdiği sevinçle doluydu. Bir zamanlar gizlice, geceleyin ve garibane bir şekilde ayrılmıştı Mekke'den. Oysa şimdi ilahi yardımlar O'nu öyle bir makama ulaştırmıştı ki, sinsice vesvese verenlerden içi rahat olmasa da Hicaz ehli Onun (s.a.a) risaletine inanmış ve en üstünleri Onunla beraber Hac amellerini yerine getirmişlerdi.

Güneş yakıcı kamçısını çöle vuruyordu. Kumlar kavruluyordu. Bütün çölde gökyüzünden başka bir gölgelik yoktu. Kervan yavaş yavaş ilerlerken Rabiğ denen yere vardı. Peygamber'in (s.a.a) hali birden değişti. Çehresi bambaşka bir hal almıştı. Ne zaman vahiy gelse hep böyle olurdu. Vahyin emini Allah'ın kesin mesajını iblağ etti:

“Ey Peygamber, bildir sana Rabbinden indirilen emri ve eğer bu tebliği ifa etmezsen onun elçiliğini yapmamış olursun ve Allah, seni insanlardan korur.”¹

Peygamber (s.a.a) durdu. Durduğu yer kervandakilerin birlikte olacakları son noktaydı. O noktadan sonra herkes kendi yoluna gidecek ve yurtlarına döneceklerdi. Bazıları büyük kervandan ayrılmış, kendi yollarını tutmuşlardı. Bazıları arkadaşlarıyla veda halindeydiler. Bazıları da kervandan geri kalmış ve henüz durak yerine varmamışlardı.

Allah Resulü (s.a.a) hem mesajın, hem de mesajı iletme zamanının önemini anlamıştı. Ümmeti, vefatından sonra çektiği zahmetleri korumalıydı. Her yönden kifayet edecek bir Emir, ümmet kervanının başına getirilmezse Mekke'nin zorlu günleri, Taif seferinin acısı, Medineli ensarın meşakkatı, muhacirlerin hicret sıkıntıları, Bedir, Uhud, Ahzap, Hayber, ve Huneyn şehidlerinin kanının heder olacağını biliyordu. Hepsinden önemlisi risaleti kâmil olmayacaktı. Peygamber (s.a.a), ümmetinin içinde fırsatçıların pusuya yattığını biliyordu. Onların eline fırsat geçse ümmetin kaderini

¹ Maide, 67.

istedikleri şekilde değiştireceklerdi. Allah ve Resulünün isteği onların yanında alıcısı olmayan maldan başka bir şey değildi. Öyleyse yeni yola çıkmış bu ümmet kervanına bir Emir gerekliydi. Ayrıca zaman ve mekan da bu hedef için çok uygundu.

Kervanın ilerleyişi münadiler tarafından durduruldu. Öndekiler döndüler, dağılmış olanlar toplandılar, yayalar oturdular, binekleri olanlar bineklerinden indiler. Herkes verilecek emirlere hazır. Çok önemli bir işten dolayı Peygamber'in (s.a.a) kendilerini topladığına emindiler.

Öğlen ezanının gönülleri okşayan sedası her tarafı kaplıyordu. Binlerce hacı uzun saflarda ve birbirine yapışık halde dosta doğru yönelerek kulluk ve itaat tekbirini getirdiler; Peygamberlerinin (s.a.a) arkasında ubudiyet secdesine kapandılar. Ondan sonra Resulün hayat veren sözlerini dinlemeye hazırlandılar.

Güneşin altındaki insan dalgaları mümkün olan her vesileyle güneşin yakıcılığını azaltmak için başlarının üstüne bir gölgelik yaparken develerin eşyalarından yapılmış minbere gözlerini dikmişlerdi.

Minber, Allah Resulü'nün nur cemalini herkesin görebileceği bir yere kurulmuştu. Resulullah (s.a.a) minbere çıktı. Önündeki insan seline büyük bir sessizlik hakimdi. Kimileri ayağa kalmış ve Allah Resulünün (s.a.a) nurlu sözlerini alıp başkalarına ulaştırmaya yardımcı oluyorlardı. Resulullah (s.a.a) kısa bir suskunluktan sonra en yakın dostlarından birini minbere çağırıyor. Onu herkes tanıyordu; O, Peygambere (s.a.a) ilk iman getiren ve Onun (s.a.a) ilk savunucusu idi. Peygamber (s.a.a) Medine'ye hicret ettiğinde yatağında yatarak canını ortaya koyması ve Bedir'de kılıç sallamaları herkesin aklındaydı. Aynı şekilde Uhud'da "Ali'den başka bir yiğit ve Zülfikar'dan başka bir kılıç yoktur" nidası, Ahzap'ta Amr bin Abdeved'i öldürmesi ve Hayber Kalesinin kapısını yerinden sökmesi unutulacak türden değildi. Hepsinden önemlisi Peygamber (s.a.a) O'nu kendisine göre Harun'un Musa'ya olan konumuna koymuş ve herkes bunu halifelik olarak algılamıştı.

Resulullah (s.a.a) yüksek manalı bir hutbe beyan ettiler.² Bu esnada yanına oturttuğu Hz. Ali'yi minbere çıkardı ve Onun elini kaldırarak şöyle buyurdu:

² Muhammed Bâkır Ensârî, *Esrar-ı Gadir*, Mevlud-u Kabe yayınları (Şeyh Tabersî, *el-İhticac*, c. 1, s. 55-67'den naklen, Beyrut.)

“Ben kimin mevlasıysam, benden sonra Ali de onun mevlasıdır.”

Sonra Ona dua etti ve ümmeti mevlasına vefa etmeye çağırdı. O gün Mevlanın çadırında bambaşka bir hava vardı. Müslümanlar tebrik etmek ve vefadarlıklarını bildirmek için gurup gurup Onun çadırına geliyorlardı. Resulullah (s.a.a) ilahi emanetin ağır yükünün kendi omuzlarından kalkmasından ve ümmetinin halifesine olan vefasından dolayı mutluydu.¹

Hız. Ebu Talib'in İmanı

Soru

Şu rivayet, bazıları tarafından Ebu Talib'in imanına bir delil olarak sunulmuştur: İmam Zeynel Abidin'e (a.s) onun iman hakkında soru soruldu, İmam da şöyle buyurdu: “Yüce Allah Peygamber'ine, Müslümanların kâfir olan eşleriyle evliliklerine son vermelerini emretti. Fatıma binti Esed Müslüman idi ve Ebu Talib'in ömrünün sonuna kadar eşi olmaya devam etti.” Kur'ân-ı Kerim'de yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman, onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar.”²

Yine aynı şekilde başka bir âyette buyuruyor:

“İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından, imanlı bir cariye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir.”³

Oysa bu âyetler ile müşriklerle evlenmenin haram oluşu Medine'de teşri edilmiştir. Öyleyse Mekke döneminde dünyadan giden Ebu Talib'in imanını için yukarıdaki rivayet nasıl delil olabilir, bunun açıklaması nedir?

¹ Gencname-i İmam Ali, Gadir ve Velayet bölümünden alıntı yapılmıştır.

² Mümtetine/10

³ Bakara/221

Kısa Cevap

Soruda nakledilen hadis merfudur ve senet yönünden müsnet hadisler derecesinde bir itibarı bulunmamaktadır. Fakat biz Hz. Ebu Talib'in imanını ispat etmek için bu rivayete dayanmıyoruz. Çünkü o hazretin imanını ispatlamak için birçok sahih ve güçlü hadis ve rivayet nakledilmiştir. Hz. Ebu Talib'in Allah'a ve Resulüne iman getirdiğine dair en önemli delilimiz onun sözleri, davranışları, canı pahasına İslamiyet'i savunması, malını bu yolda harcaması, ayrıca Peygamberimiz (s.a.a) ve Ehlibeyt İmamlarının (a.s) onu öven hadisleridir.

Bize göre kim taassubu bir kenara bırakıp olaya tarafsızca yaklaşır, Hz. Ebu Talib'i tarih sayfalarında incelerse, onun en güçlü imana sahip olduğunu itiraf eder ve anlar ki onun imanı hakkında kuşku uyandıran sözler ve hadisler temelsizdir ve Emevîler tarafından Hz. Ali'ye düşmanlıkları icabı uydurulmuştur.

Gerçek şu ki *Nehcû'l-Belağ'a*'yı şerh eden İbn Ebî'l-Hadîd'in de dediği gibi:

“Eğer Ebu Talib ve onun değerli oğlu olmasaydı, kesinlikle İslâm dini ve mektebi adına bir şey kalmayacaktı. İslamiyet yayılıp baki olmayacaktı. Ebu Talib, Mekke'de Peygamber'in yardımına koştu, oğlu Ali ise Yesrib'de (Medine) kendisini ölüme atmak pahasına onun yolunu savundu.”

Ayrıntılı Cevap

Bir insanın düşünce ve inancının nasıl olduğunu değişik yollardan öğrenebiliriz. Örneğin: 1- Ondan geriye kalan fikrî ve edebî eserlerini inceleyerek. 2- Toplum içindeki davranış ve tutumlarına bakarak. 3- Dostları ve arkadaşlarının onun hakkındaki sözlerine bakarak.

Şimdi Hz. Ebu Talib'in Allah'a ve Resulüne iman etmiş olduğu konusunu yukarıda işaret ettiğimiz üç yolla öğrenelim:

1- Edebî ve İlmî Eserleri

Ebu Talib'ten geriye birçok şiir ve edebî sözler kalmıştır. Bunları incelediğimiz zaman nasıl bir imana sahip olduğu aşikâr olur. İçlerinden birkaçını seçerek sizlere aktarıyoruz:

Taberî kendi rivayet zinciriyle şöyle anlatır: Kureys liderleri Ebu Talib'in Hz. Peygamber'i (s.a.a) himaye ettiğini görünce, topluca yanına gidip onu

savunmayı bırakmasını söylediler. Ebu Talib onlara cevap verdikten sonra şu şiiri okudu:

“Biz resulü, âlemlerin hükümdarının elçisini savunduk
Şimşek gibi parlayan kılıçlarla.
Evet, savunuyorum, himaye ediyorum mutlak saltanat sahibi Allah'ın
elçisini
Bu ona şefkat besleyen bir haminin himayesidir.”

Diğer bir kasidede, kardeşi Hamza'yı Hz. Peygamber'e (s.a.a) tâbi olmaya ve ona itaat etme hususunda sabırlı olmaya teşvik eder:

“Ya'lâ'nın babası! Sabret, Ahmed'in dininde
Dinin mazharı ol, sabırla başarısın.”

Bir diğer kasidede şunları söylüyor:

“Peygamber Muhammed'e yardım edeceğim
Onun için savaşıacağım; mızraklarla ve bütün adamlarımla.”

Başka kasidede ise Necaşî'yi Hz. Peygamber'e (s.a.a) yardım etmeye teşvik ediyor:

“Bil ki ey Habeş kralı, Muhammed,
Musa'nın ve Meryem oğlu Mesih'in veziridir.
Onların getirdiğinin benzeri olan bir hidayet getirdi
Hepsi Allah'ın emriyle hidayete erdirirler ve korunurlar.
Siz bunu kitabınızda okuyorsunuz
Doğru sözdür, yalan değil.
Öyleyse Allah'a eşler koşmayın ve Müslüman olun
Hakk'ın yolu karanlık değildir.”

Diğer kasidelerinde ise Peygamber'e ve İslâm'a olan inancını şöyle haykırıyor:

“Beni sevindirdin, mümin olduğumu söylediğin zaman
Allah için, Allah Resulünün yardımcısı ol.”

“Bilmiyor musunuz ki, biz Muhammed'i bulduk
Bir nebi olarak, tıpkı Musa gibi, ilk kitaplarda yazılmış hâlde.”

“Babamız Haşim böyle bir oğlu savunmak için hazırlık yapmadı mı?
Ve oğullarına onun uğruna savaşıp vuruşmayı vasiyet etmedi mi?”

“Ahmed’e diyorlar ki, sen bir adamsın ki
Dilin yalan söyler, seni amacına ulaştıracak araçların çok zayıf.
Haberiniz olsun ki Ahmed onlara hakkı getirmiştir
Ve hiçbir zaman onlara yalan söylememiştir.”

“Şeref sahibi ve anlayışlı herkes bilsin ki
Muhammed Musa ve İsa gibi bir peygamberdir
O ikisinin sahip olduğu semavî nura Muhammed de sahiptir
Bütün peygamberler insanları Allah’a davet edip, gûnahtan
sakındırırlar.
Ey Kureyş’in önde gelenleri! Onun üzerinde bir hâkimiyet
kuracağınızı mı sandınız?
Ne kadar boş ve uzak bir arzu sizinki, rüyadan başka bir şey değil
Şüphesiz o peygamberdir ve vahiy ona Allah tarafından gelmektedir.”¹

“Kureyş! Bilmiyor musunuz bizler Muhammed’i
Musa gibi bir peygamber olarak bulduk ve onun adı,
Özellikleri semavî kitaplarda bulunmaktadır
Ve Allah’ın kulları ona karşı bir sevgi beslemektedir,
Öyleyse Allah’ın sevgisini kalplere yerleştirdiğine zulüm yapılmamalı.”²

“Ey kardeşimin oğlu! Ebu Talib toprağın altına girmedikçe
Ve kabir toprağı üzerine dökülmedikçe;
Asla düşmanlar sana bir zarar veremeyeceklerdir.
Sana emredileni açıkla, kimseden korkma,
Müjdele ve gözleri aydınlat.”³

Ölüm döşeğindeyken, vasiyetini bir kaside hâlinde dile getirir:

“İyi görünümlü Peygamber’e yardım etmeyi tavsiye ediyorum
Oğlum Ali’ye ve kavmin yaşlısı Abbas’a.
Koruyucu aslan Hamza’ya ve
Cafer’e onu insanlara karşı himaye etsinler.
Anam ve doğurdukları size feda olsun
Ahmed’i insanlara karşı savunurken siperler gibi olun.”

¹ Cafer Subhanî, *Ferazhayi ez Tarih-i Peyamber-i İslâm*, s. 163, Neşr-i Meş’er, 1378; *Divan-ı Ebu Talib*, s. 32; *Sire-i İbn Hişam*, c. 1, s. 373.

² Cafer Subhanî, *Ferazhayi ez Tarih-i Peyamber-i İslâm*, s. 163, Neşr-i Meş’er, 1378.

³ Cafer Subhanî, *Ferazhayi ez Tarih-i Peyamber-i İslâm*, s. 163, Neşr-i Meş’er, 1378; *Tarih-i İbn Kesir*, c. 2, s. 42; *Tefsir-i Numûne*, c. 5, s. 195.

Ebu Talib'in bu şiirleri onun nasıl bir imana sahip olduğunun açık delilidir ve asla inkâr edilemez. Buna benzer beyitler, onun meşhur kasideleri içinde yer almaktadır. Ayrıca vasiyetleri ve hutbelerinde de aynı yönde sözleri vardır.

2- Toplum İçindeki Davranışları

Hız. Ebu Talib, ömrü boyunca bir defa dahi olsun kardeşi oğlunun (s.a.a) üzülp, acı çekip, rahatsız edilmesini istememiştir. Birçok zorluk ve sıkıntıya rağmen onu kendisiyle birlikte Şam'a götürmüştür.

Kardeşinin oğluna o kadar inanmıştı ki Allah'a yakarmak için onu yanına aldı ve yüce Allah'ı ona and vererek yağmur talebinde bulundu.

O, Allah Resulü'nü (s.a.a) savunmaktan bir an dahi geri durmadı, elinden geldiği ve gücünün yettiği her şeyle Peygamber'i (s.a.a) düşmanlara karşı savundu, tüm varlığını Müslümanlar için harcadı. Mekke döneminde Müslümanlara ambargo konulduğu zaman, Ebu Talib Mekke'nin başkanlığını bir kenara bırakarak dağlarda ve çöllerde Müslümanlar ile birlikte sıkıntılara katlandı. Öyle ki bu üç yıllık (Şi'b-i Ebu Talib'teki) sıkıntılar onun hastalanmasına neden oldu ve ambargonun kaldırılmasından birkaç gün sonra da vefat etti. Ebu Talib, Resulullah'a (s.a.a) öylesine iman getirmişti ki bütün evlatlarının ölmesine razıydı, yeter ki Hız. Peygamber (s.a.a) yaşasın.

Yüce Allah tarafından Peygamber'e (s.a.a) ayet indi ve "...Ve yakın akrabalarını uyar..." diye emir geldi. Allah Resulü (s.a.a) bütün akrabalarını etrafına topladı, kendisinin peygamber olduğunu açıkladı. İslâm dinini onlara tanıttı. Bu esnada Ebu Talib Resulullah'a (s.a.a) şöyle dedi: "Sevgili kardeşimin oğlu! Kıyam et. Sen üstün makam sahibisin, senin hizbin en kutlu hizbdır. Sen büyük bir insanın oğlusun. Ne zaman ki diller seni incitmeye başladı, keskin dillerde seni korumak için konuşacaktır. Onların kılıçlarını parçalayacaktır. Allah'a yeminler olsun ki Araplar, çocuğun annesinin önünde saygıyla durması gibi senin de karşında öyle duracaktır."¹

3- Dostlarının Onun Hakkındaki Sözleri

a) Hız. Ali (a.s) Peygamber'e (s.a.a) Hız. Ebu Talib'in vefat ettiği haberini verdiğinde, Hız. Resulullah (s.a.a) çok ağladı. Sonrasında Hız. Ali'ye (a.s),

¹ Cafer Subhanî, *Ferazhayi ez Tarih-i Peyamber-i İslâm*, s. 163; Seyyid b. Tavus, *et-Taraif*, s. 85.

gusül verip kefenlemesini ve defnetmesini emretti. Allah'tan da Ebu Talib için mağfiret diledi.² Bu Ebu Talib'in Müslüman olduğuna önemli bir delildir. Zira gusül, kefen ve defin Müslüman olanlara farzdır, kâfir olan kimseler için böyle bir şey bulunmamaktadır.³ Ayrıca hiçbir Müslüman, kâfir için Allah'tan mağfiret dileme hakkına sahip değildir.⁴

b) İmam Muhammed Bâkır (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Ebu Talib’in imanı halkın çoğunun imanından daha üstündür ve Hz. Ali (a.s) onun adına Hac yapılmasını emrederdi.”⁵

c) İmam Sâdık (a.s) buyuruyor:

“Ebu Talib, Ashab-ı Kehf gibi gönülde imanı olan bir kimse idi...”⁶

Bu rivayetten, Hz. Ebu Talib'in İslamiyet'e daha faydalı olmak ve Resulullah'ın canını korumak için hayatının bir döneminde imanını gizlediği anlaşılmaktadır. İmanını bu şekilde gizlemesi, imanının az olduğu anlamına gelmez, bilakis iman derecesinin yüksekliğini gösterir ve Allah tarafından fazladan mükâfata layık olur.

d) İmamiye ve Zeydiye âlimleri Ehl-i Beyt İmamlarının (a.s) buyurduklarına inanarak, Hz. Ebu Talib'in İslamiyet'in en önde gelen şahsiyetlerinden biri olduğunu ve vefat ettiği zaman da kalbinin iman ve ihlâs ile dolu olduğunu kabul etmektedir. Onun İslamiyet'i kabul ettiği ve Müslüman olarak can verdiğini ispatlayan birçok kıymetli eser kaleme alınmıştır.⁷

e) Ehl-i Sünnet'in önde gelen büyük âlimlerinden bir kısmı, örneğin Allâme Berzencî, İbrahim Hanbelî, İbn Cevzî vb. Şia âlimlerinin ise hepsi, örneğin Emini'l-İslâm Tabersî, Muhammed Bâkır Meclisî, Allâme Şeyh Ebu Cafer, İbn Fettaî Nişaburî, Seyyid Abdullah Şubber, Muhakkik Ravendî,

² Cafer Subhanî, *Ferazhayi ez Tarih-i Peyamber-i İslâm*, s. 163; Seyyid b. Tavus, *et-Taraif*, s. 85.

³ Muhammed Cemaluddin Mekki, *el-Lume ed-Dimeşkiye*, s. 20, Muessese-i Daru'l-Fikr, 1374; İmam Humeynî, *Tahriru'l-Vesile*, c. 1, s. 65; Daru'l-İlm, 1374; *Tevzihu'l-Mesail*, 13 Meraci, c. 1, s. 313, Mesele: 542, Defter-i Tebligat-ı İslami, 1383.

⁴ Tevbe, 113.

⁵ İbn Ebî'l-Hadid, *Şerh-i Nehcül-Belağa*, c. 14, s. 76.

⁶ Cafer Subhanî, *Furuğ-u Ebediyet*, c. 1, s. 77, Merkez-i İntişarat-ı Defter-i Tebligat-ı İslami, 1377, *Usul-u Kâfi*, s. 244'ten naklen.

⁷ Hayrullah Merdanî, *Pertuyi ez Sima-i Tabnak-ı Ebu Talib*, Neşr-i Rah-ı Kur'an, 1384.

Şeyh Saduk, Allâme Keracekî, Seyyid İbn Tavus, Seyyid Murtaza vb. Ebu Talib'in Müslüman olduğuna inanmış ve imanına şahadet etmişlerdir.¹

Merhum Tabersî *Mecmeu'l-Beyan* adlı eserinde şöyle diyor: "Ehl-i Beyt İmamları Ebu Talib'in iman ettiği hususunda icma etmişlerdir. Ehl-i Beyt İmamlarının icması da bağlayıcı kanıttır. Çünkü onlar, Hz. Peygamber'in (s.a.a) emriyle uyulması zorunlu olan iki ağırlık merkezinden (Kur'an ve Ehl-i Beyt) birini oluşturmaktadırlar. Resulullah, bunlara uyulduğu sürece sapıklığa düşülmeyeceğini vurgulamıştır."

Sorunun başında getirilen hadis ve sonrasında beyan edilen iki âyet ile çelişmesine gince; bu hadisi senet yönünden kabul etmediğimiz için sorun giderilmiş olur. Yukarıda genişçe açıkladığımızı gibi Hz. Ebu Talib'in imanını ispatlamak için birçok sahih hadis ve önemli delilimiz bulunmaktadır, bu rivayete ihtiyacımız yoktur.

Senet Yönünden Hadisin İncelemesi

Soruda İmam Seccad'dan (a.s) nakledilen hadis birkaç açıdan zayıftır:

1. Şi'a'nın, Kutub-u Erbaa gibi muteber bildiği hiçbir hadis kitabı bu hadisi nakletmemiştir. Hadisi sadece *İman-ı Ebu Talib* adlı kitap nakletmiştir.²

2. Hadisi rivayet eden Ebu Ali Muzeh hakkında teracum ve rical kitaplarında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Âlimler bu raviyi tanımamaktadırlar.

3. O, yedi vasıta ile Emiru'l-Muminin'e (a.s) ulaşmaktadır. Dolayısıyla direk olarak İmam Seccad'dan (a.s) rivayet nakletmesi mümkün değildir.

Sonuçta diğer bazı şeylerde şek ve şüphe edilebilir ama Ebu Talib'in imanında asla şüphe edilemez. O Resulullah'ın risaletinin ilk günlerinden başlayarak son nefesine kadar İslamiyet'i savunmuş ve Peygamber'i düşmanlarına karşı korumuştur. Onun imanı kesinlikle akrabalık yahut kabilelik taassubundan kaynaklanmıyordu. Büyük bir marifet ile Peygamber'e (s.a.a) iman getirmişti.

Bunun en açık örneği Şi'b-i Ebu Talib olayıdır. Peygamber'in (s.a.a) İslamiyet'i yaymaya başlamasıyla müşrikler Müslümanlara karşı siyasi,

¹ Muhammed Huseyn Tabatabâi, *el-Mizan Tefsiri*, c. 2, s. 308; Nâsır Mekarım Şirazî, *Tefsir-i Numûne*, c. 24, s. 35.

² Fehhar b. Me'd Musavî, *İman-ı Ebu Talib*, 1. Cilt, İntişarat-ı Seyyidu's-Şüheda, Kum, 1410.

ekonomik ve sosyal ambargo koymaya başladılar. Sürekli tehdit ve işken-
celerde bulunuyorlardı. Bu durum karşısında Ebu Talib Kureyş'le olan iliş-
kisini kesti, Müslümanları Mekke dağlarındaki bir dereye yerleştirdi, üç yıl
boyunca onları savunup yardımcı oldu.

Fedakârlığı o hadde varmıştı ki; Müslümanların bulunduğu yerin
etrafına, müşriklerin saldırısını önlemek için kuleler inşa etti. Geceleri
Peygamber'i (s.a.a) yatağından kaldırıp başka bir yerde istirahatını sağlı-
yordu, Peygamber'in (s.a.a) yatağına ise oğlu Hz. Ali'yi (a.s) yatırıyordu.³

Bize göre kim taassubu bir kenara bırakıp olaya tarafsızca yaklaşıp, Hz.
Ebu Talib'i tarih sayfalarında incelerse, *Nehcül-Belağ'a*yı şerh eden İbn Ebî'l-
Hadid ile aynı kaniya varacaktır. O bir şiirinde şöyle diyor:

“ğer Ebu Talib ve onun değerli oğlu olmasaydı;
Kesinlikle İslâm dini ve mektebi adına bir şey kalmayacaktı.
Ebu Talib Mekke'de Peygamber'in yardımına koştu,
Oğlu ise Yesrib'de kendisini ölüme atma pahasına onun yolunu savundu.”⁴

Hz. Hüseyin'in Şehit Olacağını Bildiği Halde Ölüme Gitmesi **Soru**

İmam Hüseyin (a.s) şehit olacağını biliyor muydu? Eğer biliyorduyse
kendi ayaklarıyla ölüme mi gitti?

Cevap

Şia rivayetlerinden anlaşıldığı üzere masum İmamlarda, Allah tarafın-
dan verilen gayb bilgisi bulunmaktadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“O, gaybı bilendir. Kendi gaybını (görülmez bilgi hazinesini) kimseye
açık tutmaz (onu muttali kılmaz).”⁵

Bu ayetten anlaşıldığı gibi gaybı bilen yalnızca Allah'tır. Fakat Allah
gayb bilgisini, Peygamber'ine veya diğer istediği kimselere verebilir.

Allame Tabatabaî bu hususta şunları yazıyor: “İmam Hüseyin (a.s), Şia
inancına göre Allah tarafından Peygamber vasıtasıyla belirlenen üçüncü

³ el-Gadir, c. 8, Tefsir-i Numûne, c. 5, s. 198.

⁴ el-Gadir, c. 8, Tefsir-i Numûne, c. 5, s. 198.

⁵ Cin, 26.

masum ve tam velayete sahip bir imamdır. İmam'ın olan veya olacak olayları bilmesi iki kısımdır.

Birincisi; imam her durumda âlemdede oluşan bütün olayları ister beş duyu organımızla algılanabilen, isterse de hissi olaylar olsun hepsini Allah'ın izniyle bilmektedir. Örneğin gökteki varlıklar, geçmişte ve gelecekte olan olaylar.

İkincisi; Peygamber ve İmamların bilgisi diğer insanların bilgisi gibi normal bilgidir. Fiziksel kapasiteleri ve normal bilgileri ölçüsünde ne uygunsa o işi yapmaktadırlar.”

Şunu unutmayalım ki İmam'ın, kesin oluşacak olayları bilmesi cebir anlamında değildir. Zira Allah insanların yapacağı işleri bilmektedir, ama bu insanın özgürlüğüyle çelişmez. Allah insanın iradesini kullanarak özgürce yapacağı işi bilmektedir.

İmam Hüseyin'in (a.s) şehit olacağını, Resulullah (s.a.a) ve Hz. Ali (a.s) çok önceden bildirmişlerdi bu husustaki rivayetler mütevatir olarak birçok tarih ve hadis kitabında nakledilmiştir. İmam'ın şehit edileceği haberini sahabeler, Peygamber'in eşleri ve akrabaları, Peygamber'den direk veya dolaylı olarak duymuşlardı.

Hız. Hüseyin'in (a.s) Medine'den Mekke'ye oradan da Irak'a gideceği haberini alan İslam'ın ileri gelenleri, iyice korkup tedirgin olmaya başladılar. Çünkü herkes Peygamber'den nakledilen hadisler üzere İmam'ın şehit edileceğini biliyordu. Bundan ziyade, zaten Kufelilerin geçmişı, Hız. Ali'ye karşı vefasızlıkları, ayrıca Yezid'in ve ordusunun acımasızlığı herkes tarafından bilinen bir gerçektir. İmam Hüseyin'in (a.s) şehit edilmemesi ve olayların başka bir şekilde cereyan etmesi çok zayıf bir ihtimaldi.

Hazret, sürekli olarak öldürüleceğini söylemekte ve hiçbir zaman Yezid'in azledilip yeni bir hükümetin kurulacağı haberini vermemekteydi. Lakin ister sonunda öldürölmek olsun, isterse de hükümete ulaşmak her halükarda bütün Müslömanların vazifesi İmam Hüseyin'in (a.s) yanında yer almaktır, Yezid'e biat etmeyip zalim hükümete karşı kıyam etmektir. Elbette İmam da halkın topluca kıyam etmeyeceğini iyi biliyordu, dolayısıyla kendisi ve yanındaki az bir grüpla sonunda ölüm olsa bile kıyam etmek zorundaydı. Bu yüzden şehit olacağını önceden söylüyordu.

Bazen kendisine Irak'a gitmemesi gerektiğini söyleyenlere şöyle buyuruyordu:

“Ben Resulullah’ı (s.a.a) rüyamda gördüm, beni yapmam gereken bir işle görevlendirdi, onu yapmam çok daha iyi olacaktır.”¹

Keşfu-l-Kumme adlı eserde, İmam Zeynelabidin’den (a.s) şöyle nakledilmektedir:

“Yol boyunca nerede dursak, babam hep Hz. Yahya’nın nasıl şehit edildiğinden bahsederdi. Örneğin bir gün şöyle buyurdu: Dünyanın Allah katında değersiz ve kötü olmasının sebeplerinden birisi de Hz. Yahya’nın mübarek başının kesilip, İsrailoğullarından zinakar bir kadına hediye olarak sunulmasıdır.”

Sonuçta, hadislerden ve tarih kaynaklarından anladığımız kadarıyla İmam Hüseyin (a.s), şehit olacağını ve askeri bir başarı kazanmayacağını kesin bilmekteydi. Fakat her şeye rağmen kıyam etmesinin nedeni; Yezid’in hükümetinin batıl olduğunu ilan etmek, Resulullah’ın (s.a.a) getirdiği dini, hurafelerden temizlemek ve İslam’ı Yezid hükümetinin yok edici darbelelerinden korumaktır.

İmam Hüseyin’in (a.s) en büyük başarısı; haklılığını Kufelilerin davetine olumlu yanıt vererek göstermesidir. Böylece herkese hücceti tamamlamış oldu. Hareketini de mazlumiyet ile birleştirerek zalimlerin maskesini düşürüp, kıyamını tarih boyunca ebedi kıldı. Eğer bugün Kerbela kıyımı üzerinden asırlar geçmesine rağmen hala canlı, hala özgün ve hala ilahi bir renge sahipse bu şehadet ve esaret sayesinde.

Hz. Hüseyin’in (a.s) Mateminin Önem ve Felsefesi

Soru

Hiz. Hüseyin’in (a.s) mateminin önem ve felsefesi nedir?

Kısa Cevap

İmam Hüseyin’in (a.s) mateminin önem ve felsefesini anlamak için birkaç noktaya dikkat etmek gerekir:

1. Kur’an değişik âyetlerde yüce insanlar ve din evlialarının erdem ve ulvî sıfatlarını diri tutmayı vurgulamıştır.

¹ Tarih-i Taberi, c. 4, s. 292.

2. Yüce şahsiyetli Şia imamları (a.s) Kerbela hadisesini diri tutmak için matem merasimleri düzenlemeyi, ağlamayı ve ağlatmayı, şairlerin mersiye okumasını ve İmam Hüseyin'i (a.s) ziyaret etmeyi teşvik etmiştir.

3. Muharrem ayı, kanın kılıca galip olma ve zalimler ile mücadele ayıdır. İmam Hüseyin'in (a.s) evrensel mesajını ulaştırmada da önemli bir rolü vardır.

4. Matem, tarih boyunca halklar için birliğin nedeni ve başarının sırrı olmuştur. Dünyadaki birçok devrim Kerbela'nın destansı kıyamından ilham almıştır. Bunun bir örneği Hint yarı kıtasının İngiliz sömürgeciliğinin elinden kurtarılmasıdır. Bundan daha önemli bir numune de görkemli İran İslam devrimidir. Son örneği de Siyonist saldırganlar karşısında duran Güney Lübnan'daki Hizbullah'ın direniş hareketidir. Bundan dolayı, İmam Hüseyin (a.s) için matem tutmanın izzet ve onuru korumak ve de dinî ve İslamî kültürün bekasını sağlamak gibi birçok eseri ve bunun önemini gösteren başka etkileri vardır.

Ayrıntılı Cevap

İmam Hüseyin'in (a.s) mateminin önem ve felsefesini anlamak için birkaç noktaya dikkat etmek gerekir:

1. Üstün, Yüce ve Seçilmiş İnsanların, Ulvî Sıfatlarına Dikkat Etmek

Kur'an-ı Kerim'in değişik âyetlerinde vurgulanan temel konulardan biri de ilahi erlerin ve tarihin yüce ve seçkin şahsiyetlerinin ve de onların ibret verici hayatlarının anı ve hatırasını diri tutmaktır. Meryem Sûresinde Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Kitap'ta İbrahim'i de an. Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi.”¹

Sonra da onun putlara ve putperestlere karşı şiddetli tutumunu beyan etmektedir. Bir diğer âyetinde de şöyle buyurmaktadır:

“Kitap'ta İdris'i de an. Şüphesiz o, doğru sözlü bir kimse, bir nebi idi. Onu yüce bir makama yükselttik.”²

¹ Meryem, 41.

² Meryem, 56 ve 57.

Ardından da Allah'ın nimetlerine sahip peygamberlere işaret edilmektedir. Bir başka sûrede de şöyle buyurmaktadır:

“Ey Muhammed! Kulumuz Eyyûb'u da an. Hani o, Rabbine, “Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu” diye seslenmişti. Biz de ona, “Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içecek soğuk bir su” dedik. Biz ona tarafımızdan bir rahmet ve akıl sahiplerine bir öğüt olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını bahsettik.”³

Bu âyetlerde ve benzerlerinde büyük şahsiyetlerin şahsî ve ailevî yönleri ve yaşamlarındaki normal işlere işaret edilmediği açıktır. Sadece onların salâhiyetleri, ahlâkî erdemleri ve yapıcı programlarından söz edilmiştir. Bu konu, insanlık tarihinin belirgin ve seçkin şahsiyetlerinin anı ve hatırasının diri kalması ve onların beğenilmiş sıfat ve hallerine dikkat edilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu yüzden Ehlibeyt İmamlarının (a.s), başta şehitler efendisi Hz. İmam Hüseyin (a.s) olmak üzere Kerbela şehitlerinin anı ve adlarını diri tutmak için değişik yöntemlerden yararlandıklarını görmekteyiz.

2. Ehlibeyt İmamları ve Hz. Hüseyin'e Yas Merasimleri

a) Matem Merasimleri Düzenlemek:

Ehlibeyt İmamlarının (a.s) Hüseyinî (a.s) hareketi diri tutmak için kullandıkları yöntemlerden biri de matem merasimleri düzenlemek ve Kerbela'daki yürek yakan musibetler için ağlatmak ve o hadiseyi uygun zamanlarda hatırlatmak olmuştur. İmam Seccad (a.s) imamet dönemi boyunca sürekli Aşura kıssasının matemini tutmuştur. Bu musibetten dolayı “bekain” çok ağlayanlardan sayılacak ve lakap alacak kadar ağlamıştır.⁴ Alkame Hazrami şöyle nakletmektedir: İmam Bâkır (a.s) Aşura gününde İmam Hüseyin için (a.s) evinde yas merasimi düzenlerdi ve kendisi atası için ağlardı. O, gizlilik göstermeyip evde olanlara İmam Hüseyin (a.s) için matem tutmalarını ve onun musibetinden dolayı birbirlerine başsağlığı dilemelerini buyururdu.⁵ İmam Sâdık (a.s), Davud Raki'ye şöyle buyurdu:

³ Sad, 41-43.

⁴ Vesailu's-Şia, c. 2, s. 922.

⁵ Vesailu's-Şia, c. 10, s. 398.

“Ben, İmam Hüseyin’i (a.s) hatırlamadan asla soğuk su içmedim.” ¹ İmam Rıza’dan (a.s) şöyle rivayet edilmiştir: “Muharrem ayı olduğunda hiç kimse babamı (İmam Kazım (a.s)) gülerken görmezdi ve onuncu güne kadar ona üzüntü ve hüznün hâkim olurdu. Aşura gününe gelindiğinde ise o gün onun musibet, hüznün ve ağlama günü olurdu ve şöyle buyururdu: Bugün Hüseyin’in (a.s) şehit olduğu gündür.” ²

Temiz imamların (a.s) kendisi şehitlerin efendisinin mateminde ağlamakla kalmaz, halkı da İmam Hüseyin (a.s) için ağlamaya yöneltir ve teşvik ederlerdi. Bir rivayette şöyle nakledilmiştir:

“Kim Hüseyin’e (a.s) ağlarsa veya (hatta) birini onun için ağlatsa, onun ödülü cennettir. Aynı şekilde hüznün ve ağlama haline bürünen herkesin de ödülü cennettir.” ³

Kerbela musibetini şiire döken ve merasimlerde okuyan şairleri de her zaman mersiye okumaya teşvik etmişlerdir. Kumeyt Esedî, Dabal Hazaî, Seyyid Hamirî vb. gibi.

b) İmam Hüseyin’i (a.s) Ziyaret Etmeyi Teşvik Etmek:

Büyük şahsiyetleri anmak ve kahramanların kabirlerini ziyaret etmek dünyadaki milletler ve değişik halklar arasında önem verilmiş ve henüz de önem verilen güzel bir adettir. Bütün bunlar arasında şehitlerin efendisi, seyyidi ve özgürlerin önderi İmam Hüseyin (a.s) başka bir güneştir. Adı ve hatırası tam bir güzelliikle anılması gereken bir yüceliğe ve büyüklüğe sahiptir. Temiz ve masum önderlerin (a.s), Hüseyin’in (a.s) Kerbela’sını ziyaret etmenin fazileti hakkındaki sözleri o kadar çoktur ki Allah tarafından seçilmiş bu insanların her fırsat ve münasebette halkı şehitlerin efendisinin (a.s) kabrini ziyaret etmeye yönlendirdikleri ve teşvik ettikleri söylenebilir. Bu, sanki onların kendilerini bağlı bildikleri bir programdı. Bu husus, Müslümanların o yüce imama ruhsal ve düşünsel olarak bağlanmasına neden olmakla birlikte zalimler ve zorbalar ile en üstün mücadele türü sayılmaktaydı. Nitekim her zaman böyle olmuştur ve bugün de böyledir. İmam Hüseyin’i (a.s) ziyaret etmek hakkında birçok hadis vardır ve biz birini nakletmekle yetiniyoruz: İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmuştur:

¹ Saduk, *Emali*, s. 142.

² Şeyh Abbas Kummî, *Mefatihü'l-Cenan*., A'mal-i Muharrem kısmı.

³ *Biharu'l-Envar*, c. 24, s. 284.

“Kıyamet günü nur sofralarına oturmak isteyen herkes İmam Hüseyin’in (a.s) ziyaretine gitsin.” ⁴

3. Muharrem Ayının Özelliği ve Kanın Kılıca Galip Olması

Muharrem ayı çok kıymetli bir kitap misalidir. Gündüz ve geceleri, saat ve anları Allah’ı tanıma, insaniyet, şeref, izzet ve özgürlük dersinin sayfa-landır. Evet hem nasıl yaşamak gerektiğini ve hem de nasıl ölmek gerektiğini insana öğretmektedir. Bu değerli hazine, Hz. Hüseyin’in (a.s) “Zillet bizden uzaktır” diyerek tüm nesil ve asırlara ve tüm zaman ve mekanlara “Ey Âdem’in evlatları, ey hak talipleri ve adalet isteyenler ayağa kalkın ve şeytani devletler, zorbarlar ve zalimler karşısında teslim olmayın” mesajını vermesinden ibarettir...

Ayrıca Hz. Hüseyin (a.s) tek ve yalnız olarak her tarafı silahlar ile donatılmış binlerce cellat karşısında kaldığı ömrünün sonlarında “Bana yardım edecek kimse yok mu?” diyerek yardım istedi. Sanki o her nesil ve her zamandaki tüm şuurlu insanlardan yardım istiyordu. Önceki saat ve dakikalarda yaren ve azizlerini biri diğeri ardınca kaybeden, aşığı olduğu gencin, Ali Ekber’in cenazesini çeke çeke çadıra götüren ve birkaç dakika önce vefakâr kardeşi ve sancaktarı Haşimoğullarının ayı Hz. Abbas’ı (a.s) kan içinde kıvranarak gören ve hiç kimsesi kalmayan ve yaşamaya bir ümidi olmayan ve biraz sonra susuz bir şekilde cedit Allah Resulü’nün (s.a.a) mülakatına gideceğini bilen İmam Hüseyin (a.s) niçin yardım istemekte ve kimden bunu talep etmektedir? O, ölümden kurtulmak için “Bana yardım eden kimse yok mu?” diye sesini yükseltmedi. O, kurumaya yüz tutmuş tevhit ve bir ilaha tapma ağacını unutmamaları, bu ağacı sulamak gayesiyle kendisi ve yarenlerinin akıttığı kanı korumaları, Aşura hareketinin ebedî kalması ve Kerbela şehitlerinin yiğitliklerinin sürmesi ve İslam’ı si-gortalaması için gelecek nesillerden yardım dilemektedir.

4. Birliğin Nedeni ve Başarının Sırrı Olarak Matem

Her millet kendi beka ve başarısı için birlik ve bir araya gelmeyi sağlayan bir etkene ihtiyaç duyar. Şüphesiz Peygamber’in (s.a.a) Ehl-i Beytinin takipçileri arasında en küçük bir zahmet ve masrafla milyonları bir eksen

⁴ Kamilu’z-Ziyarat, s. 135.

etrafında toplayabilen birliğin en önemli etkeni şehitlerin efendisinin ve onun vefakâr yarenlerinin matem merasimidir. İnsanları despotluk ve sömürgecilik pençesinden kurtarabilecek olan bu etkindir. Tarih boyunca Kerbela şehitlerine matem tutma hareketi, küçük ve büyük devrim ve kıyamların altyapısını oluşturmuştur. Yezidiler karşısındaki Tevvabın kıyımı ve Kerbela canilerinin çoğunu cezalandıran ve Emevî ordusuna büyük bir yenilgi tattıran Muhtar'ın kıyımı bunun örnekleridir.

Genel olarak bazı görüş sahiplerinin söylediği üzere dünyadaki birçok devrim Kerbela destanını yazarların kıyamından esinlenmiştir. Bunun açık bir örneği Hint yarı kıtasının İngiliz sömürgeciliğinden kurtulmasıdır. Bu devrimin önderi Gandi şöyle demektedir: “Ben Hint halkı için yeni bir şey getirmedim ve sadece Kerbela kahramanlarının hayatlarının tarihi hakkında yaptığım araştırma ve incelemelerden elde ettiğim armağanı Hint halkına takdim ettim. Eğer Hint halkını kurtarmak istiyorsak, Hüseyin bin Ali'nin (a.s) kat ettiği yolu kat etmeliyiz.”¹ Diğer bir örnek de dünyayı titreten İmam Humeyni'nin (r.a) önderliğindeki azametli İslam devriminin meydana gelmesinde Kerbela ve Aşura'nın büyük rolüdür. Son örneği de ağzına kadar silahlı Siyonist İsrail karşısında Hüseyin'in (a.s) mektebine bağlı Lübnan Hizbullah'ının direnişidir. Onlar Hizbullah'ın güç, iman ve fedakârlığı karşısında sersemleyip şaşkına döndüler ve fiyaskoyla yenilgiye uğradılar. Eba Abdullah Hüseyin (a.s) ve onun gerçek takipçilerinin sevenleri ve onun bakışına muhatap olmamız dileğiyle.

Hz. İmam Rıza'nın Dilinden Peygamberlerin İsmeti

Soru

İmam Rıza, Memun ile yaptığı bir tartışmada peygamberlerin ismini çok güzel açıklıyor,acaba o hadisi benimiçin nakledip, açıklamasını yapar mısınız?

Cevap

Muhammet İbn Babiveyh ona ulaşan senetle İmam Rıza'dan (a.s.) korumuzla alaklı şu hadisi nakletmektedir:

“Bir gün Memun, Ebul Hasan İmam Rıza'ya (a.s.) şöyle dedi: Allah Teâlâ'nın şu buyruğunun anlamı nedir:

¹ Muhammed Muhammedi İştihardi, *Nigah-i be Zindegiyi İmam Hüseyin (a.s)*, s. 109.

“Musa, tayin ettiğimiz vakitte gelip rabbi onunla konuşunca rabbim, demişti; bana görün de bakayım sana. Allah; beni asla göremezsın, dedi...”²

Nasıl oluyor da Kelimullah Musa b. İmran (a.s) Allah-u Teâlâ'nın görülemeyeceğini bilemiyor ve ondan böyle bir istekte bulunuyor?

İmam (a.s): Kelimullah Musa b. İmran (a.s) Allah'ın gözlerle görülebi-lecek olandan yüce olduğunu biliyordu. Fakat yüce Allah Musa ile konu-şunca ve onu (kendisiyle) gizlice söyleşmek için yakınlaştırdı kavmine dönerek onlara Allah'ın kendisiyle konuştuğunu ve onunla yakından mü-nacat ettiğini haber verdi. Musa'nın kavmi: “Senin duyduğun gibi biz de onun sesini duymadıkça sana inanmayacağız” dediler. Hz. Musa'nın kav-minin nüfusu yedi yüz bin kişiydi. Onlardan yetmiş bin kişi seçti, sonra onların arasından yedi bin kişi seçti, sonra onların arasından yedi yüz kişi seçti ve son olarak onların arasından da yetmiş kişiyi rabbinin tayin ettiği vakit için seçti. Onları Sîna Dağı'na götürdü. Dağın eteğinde onları bek-leterek kendisi yalnız başına dağa çıktı. Allah kendisiyle konuşmasını ve onlara sesini duyurmasını diledi. Allah da onunla konuştu ve topluluk Allah'ın konuşmasını yukarıdan, aşağıdan, sağdan, soldan, önden ve arka-dan duyular. Çünkü Yüce Allah ağaçtan ses çıkarttı ve o sesi her taraftan duyacakları şekilde yaydı. Ama onlar şöyle söylediler: “Allah'ı apaçık gör-medikçe duyduğumuz sesin Allah'ın sesi olduğuna inanmayacağız.” Böyle ağır bir söz konuşup azgınlık ve tekebbür gösterdiklerinde Allah onlara bir yıldırım gönderdi de onları zulümlerinden dolayı yakalayıp öldürdü. Musa (a.s) dedi: Ey Rabbim! İsrailoğulları'nın yanına döndüğümde onlar şöyle diyecekler: “Onları götürüp öldürdün mü? Çünkü Allah ile konu-ş-man gerçek değildi!”

Böylece Allah onları diriltip Musa ile gönderdi. Onlar yine dediler: “Sen eğer Allah'tan ona bakman için kendisini göstermesini istesen, o senin is-teğini kabul eder ve sen onu gördüğün gibi, bize de onu anlatsın; biz de Allah'ı gerektiği gibi tanımış oluruz.” Musa (a.s) cevaplarında şöyle dedi: Ey kavmim! Allah gözle görülmez, onun niteliği yoktur; ancak ayet ve ni-şaneleri ile tanınır.” Allah'tan bu dediğimizi istemezsen sana asla inanmayız, dediklerinde Musa (a.s) Allah'a şöyle arz etti: “Allah'ım! İsrailoğulları'nın dediklerini duydu. Sen onların yararına olanı daha iyi bilirsin.” Bu sırada

² 3 Araf:143.

Allah, Musa (a.s.)'a şöyle vahyetti: "Ey Musa! Onların istediklerini benden iste, seni onların cehaletinden dolayı sorgulamayacağım." O vakit Musa (a.s.) dedi: "Rabbim, kendini bana göster de bakayım!" Allah da şöyle buyurdu: "Beni kesinlikle göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer yerinde durabilirse görebilirsin beni." Derken rabbi dağa tecelli edince dağ, yerle bir oldu ve Musa bayılıp yere yığıldı. Kendisine gelince de; *"Sen noksan sıfatlardan münezzehsin, sana tövbe ettim"*¹ dedi. "Tövbe ettim sana" yani, kavmimin bilgisizliğinden sana olan gerçek inanç ve bilgime döndüm. Kavmim içinde senin görülmediğine inananların ilki benim.

Memun bu gerçekleri duyduktan sonra dedi: Bütün hayırlar üzerine olsun, çok faydalandık. Peki, Hz. Yusuf hakkında nazil olan şu ayet hakkında ne buyuruyorsunuz?

"Ant olsun ki kadın ondan murat almayı iyice kurmuştu eğer, eğer rabbinin burhanını görmeseydi Yusuf da."²

İmam Rıza (a.s.) şöyle buyurdu; Züleyha Yusuf'la beraber olmayı istemişti, yüce Allah Hz. Yusuf'a vermiş olduğu burhan olan; ismet ve nebevi masumluk sayesinde bu günahtan kendisini kurtarmıştır; çünkü masum hiçbir zaman günah işlemez.

Memun: Bütün hayırlar üzerine olsun ya Ebul Hasan dedi ve sonra Zunnun ayetinin tefsirini istedi,

"Ve Zunnun da hani öfkelenip gitmişti de sanmıştı ki bizim gücümüz yetmeyecek ona."³

(İsmet makamında bulunan bir peygamber, nasıl olurda böyle bir zanda bulunabilir?)

İmam Rıza (a.s.) cevap olarak buyurdu: Zunnun'dan kasıt Yunus bin Meta'dır, kavmine sinirlenerek onları terk edip, şehirden çıkıp gitti. Ayette geçen "Zannetti/ İsteyken" (yakın etmek-kesin inanmak) manasındadır. Yani rızkın hiçbir zaman ona daralmayacağını zannetti. "Onu sınıadığımız zaman rızkını daralttık" ve balığın karnında esir oldu, denizin ortasında, balığın karnının içinde, zifiri karanlıkta yaptığı işten pişman olarak Rab-bine şöyle seslendi:

¹ 1Araf:143.

² 2Yusuf:24.

³ 3Enbiya:87.

“Senden başka tapılacak bir mabut yoktur, sen her şeyden münezzehsin, şüphesiz ben kendine zulüm edenlerden oldum.”

Balığın karnında yaptığım bu ibadeti yapmıyordum. Allah duasını kabul etti ve buyurdu: Eğer böyle tespih, takdis edip, duada bulunmasaydı kıyamet gününe kadar balığın karnında kalacaktın.

Memun: Allah hayrını bol etsin ey Ebul Hasan! Bana Allah Teâlâ'nın şu ayeti hakkında bilgi veriniz:

**“Peygamberler, ümitlerini kesip tamamen inkâr edileceklerini zannet-
tikleri zaman bizim yardımımız geldi.”⁴**

İmam (a.s): Yani peygamberler kendi kavimlerinden ümitlerini kesince ve kavimleri de peygamberlerini yalancı sanınca bizim yardımımız geldi.

Memun: Allah hayrını bol etsin ey Ebul Hasan! Bana Allah'ın şu ayeti hakkında bilgi veriniz:

“Allah senin önceki ve sonraki günahlarını bağışlasın.”⁵

İmam (a.s): Mekke müşrikleri nezdinde Hz. Resulullah'dan (s.a.a) daha günahkâr bir kimse yoktu. Çünkü onlar bisetten önce 360 puta tapıyorlardı. Resulullah (s.a.a), “La ilahe illallah” kelimesini söylemeye davet edince bu onlara çok ağır geldi. İşte bundan dolayı şöyle dediler: “İlahları bir tek ilah mı yaptı? Doğrusu bu, şaşırtıcı bir şey. Onlardan önde gelen bir grup:

“Yürüyün, ilahlarınıza karşı (bağlılıkta) da kararlı olun; çünkü asıl istenen şey de budur” diye çekip gitti. Biz bunu son dinlerin hiçbirinde duymadık. Bu, ancak bir yalan!”⁶

Sonra Allah, Mekke'yi Peygamberi için (s.a.a) fethedince şöyle buyurdu:

“(Ey Peygamber!) Şüphe yok ki biz, sana apaçık bir fetih vermişizdir.”

Maksat, Mekke'nin fethidir. “Allah senin önceki ve sonraki günahlarını bağışlasın”dan kasıt, yani “Mekkeli müşrikler nezdinde Allah'ın birliğine davetinle önceden ve sonradan telakki edilen günahları örtsün”dür.

⁴ 1Yusuf:110.

⁵ 2 Fetih:2.

⁶ 3Sad:5-7.

Çünkü Mekke müşriklerinin bir kısmı Müslüman oldular, bir kısmı da Mekke'den dışarı çıktılar. Geri kalanlar ise Peygamber'in (s.a.a) halkı tevhide davet etmesine karşı gelebilecek yüksek bir güce sahip değillerdi. Böylece Peygamber'in (s.a.a) onlara galibiyetiyle onlar açısından günah sayılan şeyler de örtülmüş (kapanmış) oldu.

Memun, dedi: Ey Peygamber'in oğlu gönlüme şifa verdin, şüphelerimi dağıttın, Allah enbiya tarafından mükâfatını versin."

Açıklama

Hiz. Musa'nın Allah'ı Görmeyi İstemesi

Eşaire'ye göre ayette Hiz. Musa'nın Allah'ı görmeyi istemesi Rabbul Âlemi'nin görülebileceğine bir delildir, iki yönden:

1- Allah kendisinin görülebilmek imkânını dağa göstermesidir ve bu kendi haddinde mümkündür.

Buna Mutezile şöyle cevap vermiştir: Allah dağa mutlak olarak gözükmüdü, istikrarı mutlak algılamak için tecelli esnasında dağın da bulunması gerekir, bu da imkânsız bir şeydir. Sonrasında yüce Allah "Asla beni göremezsin" diyerek haber vermektedir. Bu haberdan sonra da yine Rabbin görülmesi muhaldir; Allah'ın dağa tecelli edeceğini söylemesi ve kendisi ona göstereceğini söylemesi, seninle tartışan birisine söylediğin şu söze benzer, "Eğer bu sözün doğruysa, demek ki Allah'ın şeriki vardır." Bu sözünle ona Allah'ın şeriki ve ortalığının olmasının imkânsız olduğunu anlatmak istiyorsundur, yoksa kesinlikle senin de Allah'ın şeriki olduğuna inandığın manasına gelmez.

2- Mutezilenin dediği gibi eğer Allah'ı görmek imkânsız olsaydı, Musa bunu istemezdi; çünkü akıllı insan imkânsız bir şeyi istemez, böyle bir istekte bulunması, mümkün olduğuna bir delildir. Bu, Eşaire'nin inancıdır. Allah görülmez diyen Mutezilenin bu sözünden kelimullah olan Hiz. Musa'nın cahil olduğu yahut o büyük makamıyla beraber Allah'ın görüleceğine inandığı anlaşılmaktadır. Oysa Mutezile buna asla inanmamaktadır ve bu görüş çok yanlış, eğri bir yoldur hiçbir akıllı insan bunu kabul etmemektedir.

Mutezilenin cevabı: Biz bu ayetten Allah'ın asla görülmeyeceği anlıyoruz. Eğer sizin dediğiniz gibi Allah'ı görmek caiz ve doğru bir şey olsaydı,

Musa ve kavmi Allah'tan caiz olan bir şeyi istediler, öyleyse niçin Allah bu işlerini büyük bir hata ve zulüm bilip dağı başlarına kaldırdı ve yıldırım gönderdi, sonra da şöyle buyurdu:

“Musa’dan bundan daha büyük bir şey istemişlerdi, bize Allah’ı açık göster demişlerdi de zulümleri yüzünden bir yıldırım düşüp yakıvermişti onları...”¹

Bu cevaba Eşaire şöyle itiraz ediyor: Allah’ın bu ayette büyük sayması ve kabul etmemesinin sebebi Musa’nın Allah’ı dünyada görmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Karşılıklı görüşme olarak Allah bunu kabul etmemektedir; ama ahirette karşı karşıya olmama şartıyla Allah görülecektir.

Mutezile şöyle diyebilir: Sizin bu sözünüzden imkânsız bir şey olan (dünyada görülmeyi isteme) hususunda Allah peygamberinin cahil olduğu anlaşılmaktadır (neuzibillâh). Biraz daha dikkat edilirse görülecektir ki; Eşaire’nin bütün itirazları kendilerine dönmektedir.

H. Yusuf’un İsmeti Hakkında

Ayette geçen, “*Ve Rabbinin burhanını görmeseydi...*” burhandan kasıt insanın günahı, kötü işlerden uzak durması gerektiğini bildiren ilahi yol göstermeler, akli delillerdir. İmam Rıza’nın (a.s) buyruğundan anlaşıldığı kadarıyla Hz. Yusuf’un da istemesinden maksat sadece onu “kast” etmesidir. Lakin masum hiçbir zaman en ufak günahı dahi kast etmez, öyleyse sadece kasıt etmesinin günah olmadığını söylemeliyiz, çünkü unutmak yüzünden olabilir. Her ne kadar İmamiye’ye göre masum için unutmak dahi söz konusu olmasa bile, yine de günah işledi diyemeyiz.

Bazıları peygamberin dahi günah işleyebileceği görüşünde oldukları için, peygamberler hakkında bir takım yersiz ve çok kötü tabirler kullanmışlardır, hatta bu ayetle ilgili, “Yusuf da elbiselerini çıkardı” demişlerdir.

Benim en çok ilgimi çeken Zemahşeri’nin bu sözler hakkında, *el-Keşşaf* tefsirindeki sözleridir, onların (Hz. Yusuf hakkında ileri geri konuşanların) sözlerini naklettikten sonra şöyle diyor:

Allah’a, enbiyaya ve resullere böyle töhmet, iftira, yalan sözler söyleyen cibr ve haşiv insanlara, tevhit ile adalet ehlinin bu sözleri çürütmek için ayet ve rivayet getirmesinin bir faydası yoktur. Bunun farkında olmalıdırlar ki;

¹ 1 Nisa:153.

eğer Hz. Yusuf günah işlemiş olsaydı mutlaka Allah onun tövbesinden bahsedirdi. Hz. Âdem, Nuh, Davut, Eyüp ve Yunus peygamberlerin terki evlalarından sonra tövbelerini aktardığı gibi. Oysa Hz Yusuf'u Kuran birçok yerde övmekte ve muhlis bir insan olarak tanımlamaktadır. Bütün bu sözlerden anlaşılan onun büyük bir mücadeleden geçtiği kendisini kontrol ettiği, onun için burhan olan Tahrim ayeti ve günahın kötü olduğu deliline dikkat ederek, Ulul Azm peygamberler gibi nefsiyle cihat etme kudretine sahip olduğudur.

Böylelikle önceki kitaplarda ve hepsine hüccet olan Kuran'da övülmeye layık olmuştur. Allah onun kisasını birkaç ayette anlatmadı, cedit İbrahim gibi gelecek nesillere örnek olsun diye onun hakkında kâmil bir sure indirdi ki salihler, iyiler; iffet ve namusta ona iktida etsinler. Böylece yüce Allah, Arapça açık olan Kuran'ın da en güzel kıssa olarak onun olayını anlatı ki; onun hakkında ileri geri konuşanlar zelil, rezil rüsva olsunlar.

Nasıl olurda böyle bir peygamber zinakar bir kadının yanında oturarak gömleğini açabilir, üç defa ilahi ses duyar, büyük azap ayetlerini dinler, başının üstündeki kuşun düştüğünü görür (risalet makamından düşeceğine işaretler) ama yine de yerinde duracak. Öyle ki sonra Cebrail'in kendisi geliyor! Acaba böyle bir peygamber örnek olabilir mi?

Bunun dışında en zinakar ve en kötü işler gören bir insan, bu peygamberin karşılaştıklarıyla karşılaşacak olsaydı, hareket etmeye azacık dahi gücü kalmazdı, öylece yerinde donup kalır. Peki, nasıl olur da bu yüce maneviyatlı şahsiyet hala böyle bir niyette kalabilir? Demek ki bunların, Hz. Yusuf hakkın da söyledikleri sözler tamamen yanlış ve batıldır, ne kadar açık bir delalet içerisinde oldukları.¹

Yine Fahr-i Razi bu konuda çok güzel bir beyanda bulunmuştur ki mutlaka burada nakletmeliyiz:

Hz. Yusuf kıssasında sadece yedi şahıs geçmektedir:

- 1- Yusuf.
- 2- Züleyha.
- 3- Mısır azizi, Züleyha'nın kocası.
- 4- Züleyha'nın davet ettiği kadınlar.
- 5- Yusuf'un getirmiş olduğu şahitler.
- 6- Hak hazretleri (celle celaluhu).
- 7- Kovulmuş ve lanetlenmiş iblis.

¹ 1 el-Keşşaf, c:2,s:457.

Şimdi şu hususa dikkat edelim, bütün bu yedi kimse Yusuf'un günaha düşmediği ve temiz olduğunu itiraf etmektedir. Bu açıklamalardan sonra bir Müslüman'ın aklında asla şek ve şüphe kalmamalıdır:

1- Yusuf şöyle diyor:

"O benden murat almak istedi." ve başka yerde " Rabbim, zindan bunların beni davet ettikleri şeyden daha hayırlıdır."²

2- Züleyha'nın kendisi açıkça itiraf etmektedir:

"Ondan murat almak isteyen bendim, hiç şüphesiz o gerçeklerdendi."³

3- Züleyha'nın kocası da şöyle diyor:

"Hiç şüphe yok ki bu sizin düzenlerinizdendir, gerçekten de kadınların düzeni pek büyüktür."⁴

4- Mısırlı kadınlar dedi:

"Allah için, onun bir kötülüğünü görmedik, bilmedik."⁵

5- Şahitlerin tanıklığı:

"Kadının yakınlarından birisi tanıklık etti."⁶

6- İblis ise şöyle diyor:

"Gerçekten onların hepsini azdıracığım, ancak içlerinden ihlâsa eren kulların müstesna."⁷

Şeytan, muhlis kulları kandıramayacağını söylüyor, yüce Allah da Hz. Yusuf'un ihlâsını onaylamaktadır.

7- Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

"İşte biz ondan çirkin ve kötü işleri böylece giderdik, çünkü şüphesiz o muhlis kullarımızdandı."⁸

² 2 Yusuf:26,33.

³ 3 Yusuf:51.

⁴ 4 Yusuf:28.

⁵ 5 Yusuf:51.

⁶ 6 Yusuf:26.

⁷ 1 Sad:82,83

⁸ 2 Yusuf:25.

Bütün bu itiraf ve Yusuf lehine yapılan tanıklıklarından sonra şöyle diyorum (Fahri Razi): Hz. Yusuf'a bu kadar kötü ve çirkin iftira atanlar, eğer Allah kullarıysa; Allah'ın Yusuf hakkındaki tanıklığını kabul etsinler, Allah onu tertemiz birisi olarak kabul etmekte. Yok, eğer iblisin ve onun ordusunun takipçilerindenseler, onun sözüne ve Yusuf'u tahir bilmeliğine inansınlar.¹

Fahri Razinin sözü burada son buldu gerçekten de çok güzel ve zarif bir şekilde beyan etti.

Hz. Resulullah'ın İsmeti

Peygamberlerin hepsinin her türlü günahattan masum olduğuna inananlar, Memun'un İmam Rıza'dan (a.s.) sorduğu ve Peygamberimizin geçmiş ve gelecek günahı olduğunu belirten ayette kalmışlardır. İmam'ın buyurduğu cevap en doğru ve sahih olanıdır, bun da kimsenin en ufak bir şüphesi dahi olamaz. Şimdi İmam'ın sözünü şöyle açıklayabiliriz:

Tarihçilerin kitaplarında naklettiklerine göre, müşrikler şöyle dediler: "Eğer Allah Muhammed'i Mekke'de hâkim ve güçlü kılacak olursa, bu onun davetinin, peygamberliğinin ve bizleri putlardan alıkoymasının doğru olduğunu anlamına gelir."

Peygamber Mekke'yi fethettikten sonra müşrikler İslam'ın hak din olduğunu itiraf ettiler ve grup grup gelerek İslam şerefine nail oldular, Peygamber'in nübüvvetini kabul ettiler. Kuran-ı Kerim şöyle buyuruyor:

"Allah'ın yardımı ve fetih gelip çattı mı ve insanların bölük-bölük Allah dinine girdiğini gördünüz mü?"

Böylelikle put tapmayla ilgili inatları son buldu ve İslam dinini seçtiler bunu İmam (a.s.) aynen beyan buyurdular.

Şunu unutmayalım ki; eğer ayette geçen günahı, birçok müfessir gibi zahiri manada düşünürsek, fetihle günahların bağışlanması doğru olmayacaktır. Ama bir takım yöneltmelerde bulunula bilinir mesela; "Peygamber cihat gibi çok önemli bir ameli yerine getirdiği için geçmiş ve gelecek günahları bağışlamıştır" vb. tevilleri yaptığımız takdirde belki doğru olabilir, oysa bunu aklın kabul etmediği belirgindir.

Öyleyse en doğru görüş İmam Rıza'nın (a.s.) buyurmuş olduğu tefsirdir. (İmam'a göre Peygamber'in geçmiş ve gelecek günahlarından maksat,

¹ 3 Tefsir-i Kebir, c:18,s:83.

müşriklerin puta tapmadığı, sadece bir ilaha taptığı için onu günahkâr bilmesidir.) İmam'ın böylesine açık, güzel ve doğru cevabından sonra bazı İmamiye âlimlerinin buna hiç değinmemesi gerçekten çok ilginçtir. Birçok kitaplar yazan, araştırmalar yapan, tefsir, hadis ve kelam ilminde uzman olan; Şeyh Tusi, Âleme Tabersi, Seyit Murtaza Alem'ul Huda bu ayete gelince sadece zayıf görüşleri nakletmektedirler ve sanki İmam'ın bu hadisini görmemişlerdir, oysa bu hadis Saduk'un (r.a) *Uyunu Ahbarı Rıza* vb. kitaplarında nakledilmiştir. Ayrıca zaman açısından bu âlimlerden çok eskiye dayanmamaktadır.

Peygamberlerin günah işleyebileceği görüşünde olanlar bu ayet gelince çeşitli gruplara ayrılmışlardır; bazıları günahı genel tutarak büyük ve küçük günahı kapsadığı görüşündedirler. Ayetin maksadını, geçmiş-gelecek bisseten önce-sonra, fetihten önce ve sonraki günahlar olduğunu söylemişlerdir ve Âdem ile Havva'nın günahı onun varlığının bereketiyle, ümmetin günahları ise davetinden dolayı bağışlanacaktır. Bunun tam karşısında ise bazıları Peygamber'in sadece küçük günahları yapmasının caiz olduğunu savunuyorlar ve büyük günahı asla işlemez demektedirler. Bütün bu görüşlere ortak itiraz; Mekke fethi ile bağışlanmanın hiçbir manası olmadığıdır.

Diğer bir önemli nokta; İmam'ın beyanından anlaşılan, geçmiş ve gelecek günahları kesinlikle biz nübüvvetten önce ya da nübüvvetten sonraya tefsir edemeyiz; çünkü Peygamber müşrikleri bisseten önce tevhide davet etmemiştir ve böylelikle de günah sayılmaz, fetihten sonra da diyemeyiz; çünkü o zaman Müslüman olmuşlardı ve onlar için artık günahkâr değildi. Sadece Mekke'nin fethini geç duyup, İslam getiren müşriklerin olma ihtimali de vardır.

Sonuç olarak Peygamber'in günahı sadece onları tevhide davet etmesiyle, ister hicretten önce olsun, isterse de hicretten sonra, ama onların fetihle beraber iman getirmesiyle artık Peygamber için o günah kalmamıştır.

Hz. İsa'nın, Ruhullah Lakabı

Soru

Neden Hz. İsa, Ruhullah (Allah'ın ruhu) olarak adlandırılmıştır? Yüce Allah'ın, Hz. Âdem'e kendi ruhundan üflemesinin manası nedir?

Kısa Cevap

Bazı özellikler, değişik ve birçok şeylerde veya bireylerde bulunmasına karşın, bazı deliller nedeniyle özel bir birey veya şeyde belirgin olarak ilan edilir. Örneğin Allah'ın olan tüm gökler ve yeryüzü arasında Kâbe'nin Allah'ın evi olarak tanıtılması bu kabildendir. Bu anlamda tüm peygamberler ve mümin bireyler Allah'ın ruhuna isnat edilmekle birlikte, bu istinat Hz. İsa ve Hz. Âdem ile ilgili olarak, bu iki şahsın özel bir şekilde yaratılması nedeniyle belirgin bir şekilde ortaya çıkmış ve bu esas uyarınca da Hz. İsa, "Ruhullah" olarak adlandırılmıştır. Elbette bu ad ve lakap onun kulluğuna bir hâle ve noksanlık getirmemiş veya onu ulûhiyet mertebesine çıkarmamıştır.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an-ı Kerim'de bu ilahî Peygamber'i tanıtmaya noktasında mevcut olan ayet şöyle buyurmaktadır:

"Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın Peygamber'i, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allah'a ve peygamberlerine iman edin, "(Allah) üçtür" demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. Allah, ancak bir tek ilâhtır. O, çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. Vekil olarak Allah yeter."¹

Bu ayete istinatta bulunarak ruhullah kelimesi, Hz. İsa'nın isimlerinden biri sıfatıyla İslâmî metinlerde kullanılmıştır. Öte taraftan Kur'an-ı Kerim'in açıkça belirtmesiyle ruh, az bir bilgiyle tüm yönlerinin bilinebileceği konulardan değildir.² Bununla birlikte Kur'an'da ruh kelimesini değişik manalarda kullanan birçok ayete rastlamaktayız ve bunların arasında ortak bir nokta bulunabilir. Kur'an'daki ruh kelimesinin bazı manaları şunlardır:

1. Allah'ın mesajını peygamberlere ulaştıran yakın melek.³
2. Semavi kitap.⁴
3. Allah tarafından kullarına gönderilmiş gaybi yardım.⁵
4. Hz. İsa'nın bir özelliği.

¹ Nisa, 171.

² İsra, 85.

³ Nahl, 102; Meryem, 17; Şuara, 193.

⁴ Şura, 52.

⁵ Mücadele, 22; Bakara, 87.

Son örnek bağlamında, Kur’ân’da bir defa Hz. İsa’nın Allah’ın ruhu olarak adlandırıldığını⁶ ve başka bir yerde de onun “Kutsal Ruh” ile desteklendiğini⁷ gözlemlemekteyiz. Tabirdeki bu ihtilafın niteliği bizim için açık olmayan ruhun değişik yönlerine matuf olabilir. Şayet bütün bu belirtilen hususlar, kendi başına herhangi bir belirsizlik veya soru yaratmayabilirdi. Ancak Hristiyanlar, bu ayetleri kullanarak, Kur’ân’ın da Hz. İsa’nın bir takım özelliklere sahip olduğunu kabul ettiğini, onu kadim bildiğini, Allah’ın yarattığı bilmediğini ve Allah’ın oğlu bildiğine dair kendi inançlarını desteklediğini iddia ederek Müslümanlara bir takım hususları kabul ettirmeye yeltenmesine neden oldu.⁸

Bu konuların eskiden beri dile getirildiği ve Masum önderlerimizin de bu tür iddialar karşısında takipçilerini uygun cevaplarla bilgilendirdiklerini bilmeliyiz. Aşağıdaki iki numuneye dikkat ediniz:

Hamran, İmam Sadık’tan “**Ondan bir ruh**” âyeti ile ilgili olarak bir açıklama ister. İmam cevap olarak şöyle buyurur:

“Bu ruhtan kasıt, yaratılmış bir varlıktır ve Allah onu Âdem ve İsa’nın varlığına koymuştur.”⁹

Bu şekilde İmam, “eğer Allah’ın ruhu bir fertte olursa, kesinlikle o da kendi tanrısı gibi ezeli ve ebedi olacaktır” diye öne sürülen şüpheyi ortadan kaldırmaktadır.

İmam Sadık (a.s), bu hususla bağlantılı olarak başka bir yerde Muhammed b. Müslim’e verdiği cevapta şöyle buyurmaktadır:

“Allah evler arasından Kâbe’yi seçtiği ve orası benim evimdir dediği gibi, bir Peygamber’i (İbrahim) de diğer peygamberler arasından seçmiş ve “o benim dostumdur” demiştir. Aynı şekilde diğer hususlara benzer şekilde İsa’yı kendi ruhu olarak ilan etmesinin sebebi de onu diğer ruhlar arasından seçmiş olmasıdır. Bu konu onun yaratılmış olması gerçeğine zarar ver-

⁶ Nisa, 171.

⁷ Bakara, 87 ve 253.

⁸ Elbette bazı Hristiyan mütekellimler teslise tapmayı kabul etmemekte ve bir takım yorum ve teviller ile kendilerinin muvahhit olduğunu ispat etmeye çalışmaktadır. Gerçek Hristiyanların Allah’a tapıklarını bilmeliyiz. Bu husus, Âl-i İmran Sûresinin 64. âyetinde belirtilmiştir.

⁹ Kuleynî, Muhammed bin Yakup, *el-Kâfi*, c. 1, s. 133, hadis 2, Daru’l Kutubu’l İslamiye, Tahran, 1365.

mez. İsa da diğer peygamberler gibi, Allah'ın yaratığı idi ve onun yönlendirmesiyle görevini icra ediyordu.”¹

İmam, burada önemli bir noktaya işaret etmektedir: Allah bazen herkeste veya birçok bireyde bulunan bir özelliği bir takım deliller nedeniyle bir şeyde veya bir bireyde belirgin kılar, ama bu, söz konusu özelliğin diğer şahıslarda bulunmadığı anlamına gelmez. Örnek:

1. Tüm evren Allah'ın olmasına karşın² O, Mekke şehrinde küçük bir alanı belirgin kılmış ve orasını “evim”³ vurgusuyla kendi evi olarak ilan etmiştir.

2. Kur'an'ın açıkça buyurmasıyla tüm peygamberler ve melekler, Allah'ın seçilmiş yaratıkları olmasına rağmen,⁴ bu kutsal kitabın bir başka yerinde peygamberlerden bir grubun belirgin olarak seçildiği ilan edilmiştir.⁵

3. Son olarak, ilahî ruh tüm peygamberlere verilmesine ve onların ve hatta diğer imanlı şahısların Allah tarafından bir ruhla desteklenmesine karşın,⁶ bu özellik Hz. İsa hakkında ve ondan önce de Hz. Âdem'de⁷ belirgin bir şekilde ilan edilmiştir.

Bu esas uyarınca Hz. İsa'nın “Ruhullah” olmasını onu Tanrı'ya benzer kılacak ve Tanrı'nın bir cüzünün kendinde cisimleştiğini çağrıştıracak bir özellik olarak algılamamak gerekir.

Hz. İsa'nın beşikteyken ilk sözü “Ben Allah'ın kuluyum.”⁸ idi. Kendisi misyonunun son döneminde de Allah'a şöyle hitap etmiştir:

“Ben takipçilerime, benim ve sizin rabbiniz olan Allah'a ibadet edin dedim.”⁹

“Sen benim kalbimden haberdarsın ve ben senin ilmine ulaşamam.”¹⁰

Hz. İsa bu şekilde kendi kulluk mertebesini ilan etmiştir. Bu ilahî Peygamber babasız yaratılmıştır. Nitekim Âdem de babasız ve annesiz olarak

¹ a.g.e, hadis 3.

² Âl-i İmran, 189 ve benzer başka ayetler de mevcuttur.

³ Bakara, 125.

⁴ Hac, 75.

⁵ Âl-i İmran, 33; Bakara, 130.

⁶ Mücadele, 22.

⁷ Hicr, 29; Sad, 72.

⁸ Meryem, 30.

⁹ Maide, 117.

¹⁰ Maide, 116.

yaratılmıştı. Bu esas uyarınca tüm insanların yaratılması, Allah tarafından bir mucize olsa da bu mucize bu iki şahıs hakkında daha belirgin kılınmıştır. Bu nedenle Allah, peygamberleri arasında bu iki şahsı belirgin kılmış ve onları kendi ruhuna isnat etmiştir. Elbette Allah istediği her kuluna kendi ruhundan üfleyebilir.¹¹

Hz. Mehdi (a.f)

Soru

Şia'nın Mehdi-yi Muntazar hakkında görüşü nedir?

Kısa Cevap

Bu soru çok genel olduğu için, konuyu birkaç yönden ele alıp İmam Mehdi'nin (a.f) hayatını, Kur'an ve rivayetlerdeki bilgileri ve son olarak 12. İmam'ın zuhurunun alametlerini kısaca inceleyeceğiz.

On ikinci İmam'ın ismi, Hz. Muhammed'in ismiyle (m-h-m-d) aynıdır ve Mehdi, Mev'ud, Muntazar (Beklenen), Sahibu'z-Zaman, Bakiyyetullah vs. gibi birçok lakabı vardır. Hicri 255 yılında Samerra'da dünyaya gelmiştir. Babası İmam Hasan Askerî ve annesi Nercis Hanım'dır.

İmam Mehdi'nin hayatını dört dönemde incelemek daha doğru olacaktır;

1. Gaybet-i Suğra'dan önceki dönem 255 hicri kameri – 260 hicri kameri.
2. Gaybet-i Suğra dönemi 260 hicri kameri – 329 hicri kameri.
3. Gaybet-i Kübra dönemi 329 hicri kameri – günümüze kadar.
4. Zuhur dönemi.

Birinci dönem, bu dönem on ikinci İmam'ın babasının yanında, gelişme ve terbiye önemidir.

İkinci dönem; bu dönemde zamanın imamı Hz. Mehdi, halkın ihtiyaçlarını vekilleri aracılığıyla gidermiştir. Bu vekiller, zamanın en takvalı Şia'larından seçilmiş ve halk arasında özel vekiller olarak tanınmışlardır. Bu dönemde halk, sabra, takvaya ve birliğe davet edilerek gaybet-i kübra zamanına hazırlanmışlardır.

Üçüncü dönem, hicri 329 yılından başlayıp İmam Mehdi'nin zuhuru-kadara kadar sürecek zamandır. Bu dönem fakihlerin içtihat dönemidir. Bu

¹¹ Gafir, 15.

dönemde insanlar direkt olarak zamanın imamıyla irtibat kuramadıkları için İmam Mehdi genel vekiller tayin ederek, insanların karşılaşacakları sorunları halletmek için başvuracakları bir kurum ortaya koymuştur. Bu kurum Şia'nın büyük fakihleri ve âlimleridir.

Dördüncü dönem, insanlığın altın çağı olacaktır. Gaybet-i Kübra zamanı bittikten sonra bir Cuma sabahı Mekke'de başlayacaktır. Mustazaf- lar, zalimlerin ve müstekbirlerin esaretinden kurtulacak ve gerçek fazilet olan ilahî takva insanlık hayatında hâkim olacaktır.

Kur'an-ı Kerim'de birçok âyet İmam Mehdi'yle ilgilidir. Örneğin İslâm dininin yeryüzünde bütün dinlere hâkim olacağını vaat eden âyet gibi.

İmam Mehdi hakkındaki hadisler altı binden daha fazladır. Örneğin Hz. Muhammed (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Mehdi benim çocuklarımdandır, onun bir gaybeti (gizlilik dönemi) olacaktır... O, dünya zulümle dolduktan sonra zuhur edecek ve dünyayı adaletle dolduracak, adaleti hâkim kılacaktır.”

Bu kıyamın alametleri şunlardır:

Yakın alametler;

1. Bir Haşimî'nin kıyâmı.
2. Horasan'da siyah bayrakların kurulması.
3. Büyük savaşlar vs.

Kesin alametler;

1. Yemen'de halkın hak kıyâmı.
2. Gökten gelecek ilahî nida.
3. Pak nefsin katledilmesi vs.

Ayrıntılı Cevap

Bu soru çok genel olduğu için, cevapta bu konuyu birkaç yönden ele alıp İmam Mehdi'nin (a.f) hayatını, Kur'an ve rivayetlerdeki bilgileri ve son olarak 12. İmam'ın zuhurunun alametlerini kısaca inceleyeceğiz.

On ikinci İmam'ın ismi, Hz. Muhammed'in ismiyle aynıdır.¹ Bazı hadislerde On ikinci İmam'ın isminin söylenmesi yasaklanmıştır. On ikinci İmam'ın; Mehdi, Mev'ud, Muntazar (Beklenen),² Sahibu'z-Zaman, Bakiiyetullah vs. gibi birçok lakabı vardır.

¹ İlamu'l-Vera bi'l-A'lamî'l-Huda, s. 417.

² İmam Mehdi Doğuştan Zuhura, s. 58.

İmam Mehdi (a.f) hicri 255 yılında Samerra'da dünyaya gelmiştir.³ Değerli babası on birinci İmam Hasan Askerî'dir. Muhterem annesi Nercis Hanımdır.⁴

İmam Mehdi'nin doğumu, Şii-Sünnî bütün İslâm kaynaklarında ve hatta Müslüman olmayan tarihçilerin kaynaklarında da nakledilen kesin bir olaydır.⁵

İmam Mehdi'nin hayatını dört dönemde incelemek daha doğru olacaktır;

1. Gaybet-i Süğra'dan önceki dönem 255 hicri kameri – 260 hicri kameri.
2. Gaybet-i Süğra dönemi 260 hicri kameri – 329 hicri kameri.
3. Gaybet-i Kübra dönemi 329 hicri kameri – günümüze kadar.
4. Zuhur dönemi.

1. Dönem

Bu dönem n ikinci İmam'ın babasının yanında, gelişme ve terbiye dönemidir. Bu dönemde İmam Mehdi, babası tarafından birçok kişiye tanıtılmıştır. İmam Mehdi'nin Müslümanlar tarafından tanınması, babası on birinci İmam'dan sonra ihtilafların çıkmaması yönünden gerekli idi.

2. Dönem

Bu dönem on birinci İmam'ın şahadetinden sonra başlamış ve hicri kameri 329 yılına kadar sürmüştür. Bu dönemde insanların Gaybet-i Kübra dönemine hazırlanması yönünden önemli bir dönemdir. Bu dönemde zamanın imamı Hz. Mehdi, halkın ihtiyaçlarını vekilleri aracılığıyla gidermiştir. Bu vekiller, kendisi tarafından zamanın en takvalı Şii'lerinden seçilmiş ve halk arasında özel vekiller olarak tanınmışlardır. Bu özel vekiller sırasıyla şöyledir:

1. Ebu Ömer Osman bin Said Emrî
2. Ebu Cafer Muhammed bin Osman bin Said Emrî
3. Ebu'l-Kasım Hüseyin bin Ruh Nubahtî

³ Ravzatu'l-Vaizin, s. 292.

⁴ a.g.e, s. 283.

⁵ Sevaiku'l-Muhrika, s. 208.

4. Ebu'l-Hasan Ali bin Muhammed Semurî

İmam Mehdi dördüncü vekil Ali bin Muhammed'e yazılı¹ bir emirle gerekli talimatı verdikten sonra, onun ölümünün yaklaştığını ve kendisinden sonra başka bir vekilin olmayacağını yani Gaybet-i Suğra döneminin sona erip yeni bir dönemin (Gaybet-i Kübra'nın) başlayacağını bildirmiştir. Bu yeni dönemde halk, İmam Hasan Askerî ve İmam Mehdi'nin öğretileriyle gaybet zamanındaki vazifelerini iyi öğrendikleri için büyük bir sıkıntıyla karşılaşmamıştır.

3. Dönem

Hicri 329 yılından başlayıp İmam Mehdi'nin zuhuruna kadar sürecek zamandır. Bu dönem fakihlerin içtihat dönemidir. Bu zamanda insanlar, zamanın imamıyla imani ve kalbi bir irtibatları vardır. Birçok insan bu dönemde, hayatlarının zor zamanlarında İmam Mehdi'den yardım almışlardır. Mukaddes Cemkeran Cami'nin keramet arşivinde binlerce kişinin nasıl gaybî yardıma muhatap oldukları kaydedilmiştir.

Bu dönemde insanlar, direkt olarak zamanın imamıyla irtibat kuramadıkları için İmam Mehdi genel vekiller² tayin ederek, insanların karşılaşacakları sorunları halletmek için başvuracakları bir kurum ortaya koymuştur. Bu kurum Şia'nın büyük fakihleri ve âlimleridir.

Bu dönem yani Gaybet-i Kübra dönemi İmam Mehdi'nin zuhuruna kadar sürecektir, elbette insanlığı kurtaracak bu zuhurun vakti bizler için malum değildir.

4. Dönem

Birçok rivayetten anlaşıldığına göre bu ilahî kıyam ve hakkın zuhuru, dünyada zulüm ve fesadın hüküm sürdüğü bir zamanda gerçekleşecek ve insanlık dünyanın bu fesattan kurtulmasını ilahî bir kurtarıcıdan bekleyeceklerdir. İlahi elçilerin haberlerine göre, o dünyayı zulümden ve fesattan kurtaracak, gerçek İslâmî değerleri beşeriyet âleminde hâkim kılacaktır. İşte o zaman mustazaflar zalimlerin ve müstekbirlerin esaretinden kurtulacak ve gerçek fazilet olan ilahî takva insanlık hayatında hâkim olacaktır.

¹ *Biharu'l-Envar*, c. 51 s. 361.

² *Vesailu's-Şia*, c. 18 s. 101.

İmam Mehdi ve ilahî zuhuru hakkında bilgi içeren ayet ve rivayetlere kısa bir bakış;

Kasas süresi 5. Ayet:

“Ve biz, yeryüzünde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları (yeryüzüne) vâris kılmak istiyoruz.”

Tevbe Süresi 33. Ayet:

“O (Allah), müşrikler hoşlanmasalar da (kendi) dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resûlü’nü hidayet ve Hak Din ile gönderendir.”

Kur’ân’da, Nur 55, Enbiya 105 gibi İmam Mehdi hakkında nazil olmuş âyetler de mevcuttur ki bu âyetlerin haber verdikleri olaylar ve zamanlar kesinlikle İmam Mehdi’nin zuhur zamanıyla uyushmaktadır. Bu konuda daha fazla bilgi elde etmek için bu konuda yazılmış eserlere ve tefsir kitaplarına başvurmak gerekmektedir.

İmam Mehdi hakkında, Şîî ve Sünnî kaynaklarda nakledilen rivayetler, Şehit Muhammed Bâkır Sadr’ın tabiriyle altı binden fazladır.³ Burada bir hadisi numune olarak nakletmek istiyoruz:

Hz. Muhammed (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Mehdi benim çocuklarımdandır, onun bir gaybeti (gizlilik dönemi) olacaktır... O, dünya zulümle dolduktan sonra zuhur edecek ve dünyayı adaletle dolduracak, adaleti hâkim kılacaktır.”⁴

İmam Mehdi hakkında, Ehl-i Sünnet kaynaklarında sayısız rivayet nakledilmiş ve kitaplar yazılmıştır hatta bu kitapların bir bölümü İmam Mehdi’nin doğumundan önce yazılmıştır. Bütün bu nakiller, bu konuda hiçbir şek ve şüpheye yer bırakmayacak şekilde kesin deliller sunmaktadır.⁵

Şimdi sıra bu kıyamın alametlerinde:⁶ Bu alametler yakın alametler ve kesin alametler olarak ikiye ayrılmıştır.

Yakın alametler;

1. Bir Haşimî’nin kıyâmı
2. Horasan’da siyah bayrakların kurulması

³ Feraidu’s-Simteyn, c. 2 s. 335.

⁴ Sire-i Pişvayan, s. 697.

⁵ İmam Mehdi Doğuşan Zuhura, s. 464-561.

⁶ Nurun Kıyâmı İmam Mehdi, s. 66, Büyük İslâmî Kütüphanesi tercümesi.

3. Ay tutulması
4. Çok fazla yağmur yağması
5. Büyük savaşlar

Kesin alametler;

1. Yemen'de halkın hak kıyımı
2. Süfyanî'nin yıkıcı kıyımı
3. Gökten gelecek ilahî nida
4. Yerin çökmesi
5. Nefsi Zekiye'nin katledilmesi

Bu alametler bütün İslâm âlimlerinin kabul ettikleri kesin alametlerdir.

Hz. Mehdi'nin Gaybet Dönemindeki Velayeti

Soru

İlahi Rububiyet yeryüzünde peygamberler (a.s) ve masum imamlar (a.s) tarafından yürürlüğe geçtiğinden, bu gerçek akli olarak velayetin devam etmesini gerekli kılıyor. Buna göre 1- Hz. Mehdi'nin (a.s) gaybeti döneminde bu velayet kime aittir? 2- İtikadî olarak bu velayet bizim için nasıl bağlayıcı olur? 3- Zamanın İmamı Hz. Mehdi'nin (a.s) lütuf ve inayetleri bize ne yolla ve nasıl ulaşır?

Kısa Cevap

Gaybet ve Huzur döneminde ilahi teşrii velayet Masum İmam (a.s) tarafından uygulanır. Bu da ya doğrudan masumun kendisi tarafından ya da imam tarafından belirlenen fakihler tarafından gerçekleşir. Çünkü Allah'a itaat bize gerekli olduğundan, Allah'ın velisine itaat de Allah'a itaat sayıldığından o da bize farzdır. Masum İmam'ın ister gaybet ister huzur döneminde lütuf ve inayeti sürekli halka ulaşmaktadır. Bu inayet ve lütufların gaybet döneminde özel kişileri eğitmek ve layık olanlara hidayet ulaştırmak gibi çeşitli yolları ve şekilleri vardır.

Ayrıntılı Cevap

1- Anlaşıldığı üzere sizin ilahi rububiyetten maksadınız Rububiyetin bir gereği olan velayetin sonuç ve etkileridir Bu yüzden velayet kavramı hakkında konuşulması gerekir.

Velayet ve Mevla kavramları “veliye” kökünden alınmıştır. Lügatte bu sözcüğün çeşitli anlamları vardır. Örneğin sahip, köle, kölesini serbest bırakan efendi, serbest bırakılan köle, arkadaş, yakın (amcaoğlu), komşu, oğul, amca, Rab, yardımcı, nimet veren, bir yere yerleşen, ortak, kız kardeş oğlu, seven, tabi, damat, daha öncelikli olan gibi.¹

Kavram olarak velayet, insanların işlerinde çeşitli yönlerde tasarruf yetkisi olan yönetici anlamındadır. İmam'ın İslam toplumuna velayeti, toplumun toplumsal, siyasi işlerini yönlendirmek, insanları hidayet etmek, onların din ile ilgili sorularını cevaplandırmakta tecellisini bulmaktadır. Eğer insanlar onun önderlik ve velayetine boyun eğlerse gerçekte kendilerinin dünya ve ahiretteki mutluluklarını garanti etmiş ve doğru yolu bulmuş sayılırlar. Eğer karşı çıkarlarsa veya bu önderlik ve velayeti kabul etmezlerse gerçekte kendi aleyhlerine hareket etmiş ve kendi zararlarına olan bir yol seçmiş olurlar.

Masum İmamı ister halk kabul etsin, ister etmesin o, Allah'ın iradesi gereği tüm insanların -ister Müslüman ister gayrimüslim- durumundan haberdardır ve onların kalp ve davranışlarında etki bırakmak yetkisine sahiptir yani velayet hakkına sahiptir. O, tekvinî olaylarda da Allah'ın izniyle tasarruf yetkisine sahiptir; isterse bir taşı altın yapabilir veya bir cansız perdedeki resmi canlandırabilir veya çaresiz hastalıkları iyileştirebilir ve kendisine tevessül edenleri (Allah'ın katında vesile kılanları) çıkmazlardan kurtarabilir. Bütün bunları Allah'ın verdiği izinle yapar. Ancak o, bu gücünden hikmet-siz ve normal ilahi düzende hâlele oluşturacak şekilde yararlanmaz. Çünkü o kullukta en yüksek mertebeyi haizdir ve gerçek kul, Allah'ın izni olmadan hiç bir iş yapmaz. Buna göre Şia literatüründeki velayet kavramını imamet kavramıyla karıştırmamak gerekir. Çünkü bu açıklamaya göre velayet, imametnin bir ön koşulu sayılır. Buna göre mutlak velayete sahip kişi olan Masum hazır olduğu dönemde kimsenin toplumun önderlik ve imametini üstlenme, toplumun din ve dünya işlerini yönetmesi ve onları kendi peşi sıra hareket ettirmesi caiz olmaz. Çünkü aklın da açıkça hükmettiği gibi seçkin ve üstün kişi dururken ondan sonraki mertebede olana sıra gelmez. Elbette o mutlak velinin izni çerçevesinde biri bir görev üstlenirse o başka. Örneğin gaybet döneminde belirli vasıfları taşıyan fakihin, o mutlak veli ve İmam adına bir takım görevleri üstlenmesine izin verilmiştir.

¹ Firuz Abadî, *el-Kamusu'l-Muhit*, veleeye maddesi.

Bu açıklamadan anlaşıldığı üzere Peygamber'e (s.a.a) ve Masum İmamlara (a.s) isnat edilen bu ilahi velayet makamı gerçekte ilahi hilafet makamıdır ve insanın yaratılış hedefini de simgeler. Hz. Âdem (a.s) de bu makamı sayesinde meleklerle mescut (secde edilen kişi) olma özelliğine sahip olmuştur.¹

Açıklandığı üzere velayet iki kısımdır:²

a) **Tekvinî velayet:** Bu anlamdaki velayet, geçen açıklamamızdan anlaşıldığı üzere velinin Allah'ın izniyle yaratıklar üzerindeki değiştirme ve yönlendirme gücüne sahip oluşundan ibarettir.³ Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur:

“Rabbimiz odur ki her şeyi yarattı ve sonra hidayet etti.”⁴

Bu manadaki velayet, işte âyetle zikredilen ilahi gücün bir tecellisinden ibaret sayılır. Bu tür velayet, kâmil insanda yani masumlarda vardır, onlar ister maddi anlamda diri olsunlar veya vefat etmiş olsunlar, Allah'ın iradesi gereği böyle bir güce sahiptirler.⁵ Bütün peygamberler ve onların masum vasileri bu cümleden on iki imam bu velayete sahiptirler.⁶

Buna Kur'an'da onlarca âyetle işaret edilmiştir. Örneğin Hz. İbrahim'e (kuşları diriltmede), Hz. İsa'ya (hastaları iyileştirmede ve ölüleri diriltmede), Hz. Süleyman'a (rüzgar ve kuşlar üzerinde egemenliği konusunda), Hz. Süleyman'ın vasisi Adsif'e (Belkıs'ın tahtını bir anda getirmesi için) verilen güç bu tekvinî velayetin örnekleridir. Bugün Hz. Mehdi (a.s), son Peygamber'in (s.a.a) vasisi olması vasfıyla böyle bir velayete sahiptir. Onun gaybette oluşu, bu tür velayetine bir hâlel getirmez.

b) **Teşrîî velayet:** Velayetin bu anlamı şariat, irşad, hidayet gibi özellikleri ispat eden âyetlerden anlaşılır.⁷ Bu velayetin anlamı insanların dünyevî

¹ Soru, başka bir sorudan iktibasdır.

² Bkz. *Tercüme-i el-Mizan*, c. 6, s. 16.

³ *Tercüme-i el-Mizan*, c. 6, s. 16, 5. Baskı, İntişarat-ı İslami Yayınları, Kum, h.ş. 1374.

⁴ Taha, 50.

⁵ Molla Sadra, *el-Arşıye*, Gulam Hüseyin Ahenî, s. 285, Mevla Yayınları, Tahran; Molla Sadra, *Esrarü'l-Ayat*, s. 107, Vezaretu's-Sekafe ve Talim-i Âli Yayınları, h.k. 1402.

⁶ Allâme Meclisi, *Biharu'l-Envar*, c. 21, s. 324, Muessesetu'l-Vefa, Beyrut, h.k. 1404, c. 57, s. 212; Tabersî, Ahmed b. Ali, *el-İhticac*, c. 2, s. 317, el-Murtaza Yayınları, Meşhed, h.k. 1403; Seyyid b. Tavus el-İkbal bi'l-Âmâl el-Hasene, s. 512, Daru'l-Kutubu'l-İslamiye Yayınları, Tahran, h.ş. 1367; Taberî, Muhammed b. Cerir, *Delailu'l-İmame*, s. 231, Daru'z-Zehair-i Kum.

⁷ *Tercüme-i el-Mizan*, c. 6, s. 16.

ve uhrevî işlerini düzene koymak ve onlara yön vermek anlamındadır. Buna göre Allah'ın velisi Allah tarafından insanların din ve dünya işlerini yönlendirmekle görevlidir. Bu velayeti halk kabul ederse o zaman İslami hakimiyet kurulur ve eğer kabul etmezse böyle bir düzen kurulmaz. Her halükârda bu velayet, Allah tarafından seçilmiş kişilere yani masum imamlara aittir. İmam'ın hazır olduğu dönemde onun kendisi tarafından bu velayet yürütüldüğü gibi, gaybeti döneminde de onun tarafından genel vasıfları açıklanarak belirlenmiş ve onun adına hüküm veren kişiler tarafından yürütülür. Bu kişiler gerekli şartları taşıyan fakihlerdir. Buna göre velayet-i fakih, İmam'ın velayetinin bir uzantısı sayılır. Buna göre bir yönetimin meşru sayılması için ilahi hüccet olan Masum İmam'ın yetkisi çerçevesinde ve onun velayetinin bir devamı olması gerekir. Aksi takdirde hiçbir hakimiyet kendiliğinden meşruluk iddiası edemez. İşte bu, dikkat edilmesi gereken önemli bir noktadır.

Huzur döneminde İmam'ın kendisine ulaşılabilirdiği için doğrudan onun tayini ile her bölgenin yöneticisi belirlenir ama gaybet döneminde böyle bir şey müyesser olmadığı için bu atama genel vasıfların açıklanması ve bu vasıfları taşıyan kişilerin genel olarak atamasıyla gerçekleşmiştir. Bu atamanın özel veya genel olmasının meselenin özünde bir etkisi yoktur. Her iki durumda da gerçekte bu, ilahi rububiyetin uygulamasıdır. Üstelik gaybet döneminde Masum İmam bazı özel kişilerle ilişki kurmanın yanı sıra tanınmayacak şekilde toplumun içinde yaşamaktadır. Buna göre denebilir ki gaybet döneminde velayet, Masum İmam'ın kendisine aittir ve çeşitli hadislerden anlaşılan genel atama ilkesi gereği bu velayet, veliyyi fakih tarafından yürürlüğe konur.⁸

2- Masum İmam (a.s), Peygamber'in (s.a.a) halifesi olmak vasfıyla ve Peygamber de yaratıcımız olan Allah'ın elçisi olduğuna göre emrettiği her şey bizim maslahatımıza uygundur. Akıl da ona itaat etmeyi gerekli bilir. Çünkü akıl insana nimet verene ve insanın maslahatını herkesten daha iyi bilene itaati gerekli görür. Çünkü ona itaat, insanın menfaatlerini koruduğu gibi onu büyük hasarlara düşmekten, ziyanlara uğramaktan da kurtarır. Veliyyi fakih de velayet yetkisini Masum İmam'dan aldığı için onun emirleri de aynen İmam'ın velayeti gibi zorunludur. Ona karşı gelindiği takdirde velinin emrine itaat edilmiş sayılmaz.

⁸ Seyh Hürr Âmulî, *Vesailu's-Sia*, 1. Baskı, Alu'l-Beyt Müessesesi Yayınları, Kum, h.k. 1409, c. 2, s. 324; *el-Ihticac*, c. 2, s. 458.

3- Masum İmam'ın lütuf ve inayeti gaybet döneminde de açıktır. Çünkü o bir manada ilahi feyzin vasıtası sayılır. Eğer İmam olmasa hiçbir varlığa feyiz ulaşmaz. Onun yüzü suyu hürmetine Allah'ın merhameti kullara ulaşmaktadır. Onun inayet ve lütfunun bazı örnekleri şöyledir:

a) Onun kabul olunmuş duası, sürekli Şialarına ve ihtiyaç sahiplerine ilahi hidayet ve imdadın yetişmesine sebep oluyor.

b) Gaybî imdatlarının çeşitli örnekleri, güvenilir insanlar vasıtasıyla nakledilmiş ve sürekli yaşanmaktadır. O hikmet ve lütuf sahibi İmamın böyle olmaması mümkün mü?

c) İnsanlar üzerinde hakimiyet hakkı sadece Allah'a mahsustur. Çünkü:

1. O, insanların yaratıcısıdır ve insanın kendisinden daha fazla ihtiyaçlarından haberdardır. Bu bir akli gerekliliktir.

2. Şeriat gereği de hakimiyet yalnız Allah'a aittir. Nitekim âyet-i kerime **"Hakimiyet yalnız Allah'a aittir"**¹ diye buyurmaktadır. Buna göre Allah'ın ve onun halifesi olan masumun izni olmadan kurulan her hakimiyet meşru değildir ve insanlar hakkındaki her tasarrufu da gasp ve zulüm sayılır. Buna göre veliyyi fakihin meşruiyeti Masum imam tarafından kendisine böyle bir yetki tanındığı içindir. İşte bu özellik, Şia'nın hakkında cereyan eden büyük bir ilahi lütuf sayılır.

d) Bazı manevî makamlara sahip olan özel kişilerin, İmam'ın huzuruna doğrudan müşerref olmaları ve çeşitli ilmî ve manevî alanlarda ondan feyiz almaları da dolaylı olarak bu feyzin bütün halka ulaşmasına sebep olur. Çünkü bu gibi şahsiyetler sürekli insanlar için yol gösterici olmuşlardır.

4- Şunu bilmeliyiz ki eğer Allah bir nimeti insanlardan esirgerse bunda yalnız insanların maslahatı riayet edilir. Çünkü Allah Teâlâ'nın kimseye karşı özel bir düşmanlığı yoktur. O bütün hallerde kulların maslahatını istemektedir ve onların durumundan en iyi şekilde haberdardır. Buna göre biz tevhit ilkeleri sayesinde diğer bütün durumlarımızı değerlendirmeliyiz. Bu kesin ilkeyi nazara alan kimse için bir çok akidevi sorular kendiliğinden çözümlenir. Örneğin hikmet sahibi, güçlü, her şeyi bilen, rahmeti sonsuz ve ihtiyaçsız Allah'a inanan bir kimse Masum İmam'ın gaybette olması konusunu ele aldığı anda anlar ki öteden beri insanların hidayeti için insanlara hidayetçi gönderen Allah, eğer şimdi masumun gaybette olmasını

¹ Yusuf, 40 ve 68; En'am, 57.

istemişse bu bizim maslahatımız içindir. Onun geçmiş insanlara inayeti olduğu gibi bize de inayeti vardır. İmam'ın gaybeti buna göre ilahi hikmet, şefkat ve ilim gereğidir. Bu gaybette de öyle bir yöntem uygulanmıştır ki hidayetden kimse mahrum kalmasın ve kulların maslahatları zayi olmasın. Yani bu gaybetin gerçekleşmesi, gerçekleşmemesinden daha önceliklidir yoksa mutlak hikmet sahibi Allah'ın maslahatı az olan bir yöntemi uygulaması ona layık ve mümkün değildir.

Hiz. Mehdi Konusunda Ehl-i Sünnet ve Şia Arasındaki Fark Soru

Ehl-i Sünnet'in Hiz. Mehdi (a.f) hakkındaki görüşü nedir? Acaba bu hususta Ehl-i Sünnet ve Şia arasında farklılık var mıdır?

Kısa Cevap

Mehdilik inancı ve Hiz. Mehdi'nin (a.f) zuhur edeceği düşüncesi, İslâmî inançlardan biri olarak kabul edilir. Bu inancı Resulullah'ın (s.a.a) müjdelmesi sonucu bütün İslâmî fırkalar ve mezhepler arasında önemli bir yeri vardır. Ehl-i Sünnet'e göre bu inanç, temel inançlar arasında yer almamasına rağmen bunun temelini sağlam inançlarda olduğunda da kuşku edilmez. Elbette Şia mezhebine göre Hiz. Mehdi inancı temel İslâmî inançlar arasında yer alır.

Hiz. Mehdi (a.f) ile ilgili hadisler Ehl-i Sünnet'in meşhur birçok kaynak kitabında yer almaktadır. Bu hadisler dikkatli bir şekilde incelendiğinde, Ehl-i Sünnet ve Şia mezhepleri arasında Hiz. Mehdi (a.f) hakkında birçok ortak yönlerin olduğu görülmektedir. Bu ortak yönler öncelikle şunlardan ibarettir:

1) Hiz. Mehdi'nin (a.f) zuhuru ve kıyamının kesin oluşu.

2) Hiz. Mehdi'nin (a.f) soyu.

-Hiz. Mehdi'nin (a.f) Ehl-i Beyt ve Resulullah'ın(s.a.a) evlatlarından olduğu.

-Hiz. Mehdi'nin (a.f) Hiz. Ali'nin (a.s) soyundan olduğu.

-Hiz. Mehdi'nin (a.f) Hiz. Fatuma'nın (s.a) soyundan olduğu.

3) Hiz. Mehdi'nin (a.f) fiziksel özellikleri.

-Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhur edince galip güç oluşu.

-Nurlu bir yüze sahip oluşu

-Geniş alınlı düz burunlu oluşu

-Yanağında ben olması

4) Hz. Mehdi'nin (a.f) Resulullah (s.a.a) ile aynı isimde oluşları.

5) Zuhurun ön hazırlıkları.

-İnsanların tamamen ümitsiz olması.

-Zulmün her tarafa yayılması.

6) Zuhur alametleri. Bu alametler arasında Ehl-i Beyt kaynaklarında en çok vurgulanan alametler şunlardır:

-Gökyüzünden gelecek bir nida.

-Süfyani'nin ortaya çıkışı.

-Süfyani'nin Beyda denilen bir yerde kaybolması.

-Nefs-i Zekiy'e'nin öldürülmesi.

7) Hz. Mehdi (a.f) ile ilgili olan konular.

-Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhurunun bir gecede hazırlanacağı.

-Zuhurun yeri.

-Hz. Mehdi (a.f) ile biat etme.

-Meleklerin yardım için yeryüzüne inmesi.

-Hz. İsa'nın (a.s) yeryüzüne inmesi ve namazda Hz. Mehdi'ye (a.f) uyması.

Elbette Ehl-i Sünnet genelde, Şia'nın aksine, Hz. Mehdi'nin (a.f) Hicri 255 yılında dünyaya gelmiş olduğuna ve gaybete çekildiğine inanmamaktadırlar. Onlar Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhura yakın (örneğin zuhurdan kırk yıl önce) bir zamanda dünyaya gelerek yeryüzünü adaletle dolduracağına ve Hz. Fatıma'nın (s.a) soyundan ve evlatlarından olduğuna inanmaktadırlar.

Ayrıntılı Cevap

Mehdilik konusu ve beklenen Hz. Mehdi'ye (a.f) inanmanın, Müslümanlar arasında çok büyük önemi vardır ve bu konu sadece Şia mezhebine has değildir; Ehl-i Sünnet bu konuda genel olarak Şia mezhebiyle muvafıktır ve Hz. Mehdi (a.f) hakkında manevî tevatür derecesinde hadis nakletmektedirler.

Ehl-i Sünnet açısından Hz. Mehdi (a.f) hakkındaki manevî tevatür derecesine ulaşan hadisler, yüzden fazladır ve bu hadislerin hepsinde Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuru işaret edilmiştir. Ehl-i Sünnet, yirmiye yakın sahabe'nin Allah Resul'ünden (s.a.a) Hz. Mehdi (a.f) ile ilgili rivayet naklettiklerini itiraf etmektedirler. Bu hadislerin hepsi, *Sünen-i Ebu Davud*, *Sünen-i Tirmizî*, *İbn Mace*, *Müsned-i Ahmed*, *Mustedrek-i Hâkim* ve *Mu'cem-i Taberânî* gibi meşhur İslâmî kaynaklar ve hadis kitaplarında yer almaktadır.

Ehl-i Sünnet'in kaynakları ve âlimlerinin sözlerinden, Hz. Mehdi'nin (a.f) Hz. Fatma'nın (s.a) evlatlarından olduğu ve bir gün zuhur edeceği anlaşılmaktadır.

Ehl-i Sünnet âlimleri, zuhur hakkında şunları söylemektedirler:

Ahiru'z-Zaman kurtarıcısının zuhuru hakkında, hicretin birinci asrında sahabe ve tabiinler arasında ve ondan sonra da bugüne kadar hiçbir ihtilaf yoktu ve bütün Ehl-i Sünnet âlimleri Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuru üzerinde görüş birliğine sahiptiler ve şu anda da sahiptirler. Birisinin bu hadislerin doğruluğunda ve Resulullah'ın (s.a.a) bu müjdeyi verdiğinde şüphesi olduğu zaman, o kimsenin zayıf imanlı veya bilgisiz olduğunu söylemekteydiler.

Bu hususta Suyutî şöyle demektedir: Hz. Mehdi'nin (a.f) ahiru'z-zamanda kıyam edecek ve yeryüzünü adaletle dolduracak kimse olduğu ittifak konusudur.¹

Ehl-i Sünnet âlimlerinden biri olan Hayruddin Âlusî şöyle söylemektedir: Âlimlerin çoğunluğunun en sahih sözlerine göre, Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuru kıyamet alametlerinden biridir ve onu inkâr eden Ehl-i Sünnet'in bazı âlimlerinin görüşü değersiz ve geçersizdir.²

Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuru hakkında Ehl-i Sünnet âlimleri tarafından çok sayıda kitaplar yazılmıştır. O kadar çok kitap yazılmıştır ki Şeyh Muhammed İrevanî "*el-İmam el-Mehdi (a.f)*" kitabında şöyle yazmaktadır:

Ehl-i Sünnet, Hz. Mehdi (a.f) ile ilgili rivayetlerin bir araya getirilmesinde ve ahiru'z-zamanda Mehdi isimli birisinin zuhur edeceği üzerine birçok kitap yazmıştır. Ben bu konuda otuzdan fazla kitabın yazıldığını bilmekteyim.³

¹ Mazenderanî Hairî, Muhammed Salih b. Mirza Fazlullah, *Sebaiku'l-Zehab*, s. 78.

² Muhakkık Rad'ın kitabından alıntı, *Mustafa, İslâm ve Ayende-i Cihan*.

³ İrevanî, Muhammed Bâkır, *el-İmam el-Mehdi (a.f)*, s. 11.

Elbette bu konu Ehl-i Sünnet ve Şia arasında ittifak konusu olmasına rağmen, İbn Haldun gibi Ehl-i Sünnet'e mensup bazı aydınlar, Hz. Mehdi (a.f) ile ilgili olan hadisleri zayıf saymaktadırlar.¹ Örneğin Reşit Rıza (*el-Minar* Tefsirinin yazarı) Tevbe Sûresinin otuz ikinci âyetinin açıklamasında, Mehdilikle ilgili hadislerin zayıf olduğuna işaret etmektedir.² Elbette bunlar kendi iddialarına delil ikame etmemişlerdir. Onların sözleri diğer Ehl-i Sünnet âlimleri tarafından şiddetle reddedilmiştir.

Şia âlimleri de kendi yazılarında bu iki şahsa cevap vermişlerdir. Hatta İbn Haldun'un kendisi, Müslümanların, Hz. Mehdi (a.f) hakkındaki inançlarını açıklarken şöyle yazmaktadır:

Bütün Müslümanlar arasındaki meşhur görüş şudur: Mutlaka ahiru'z-zamanda Ehl-i Bey'ten (a.s) olan birisi zuhur ederek dini koruyacak, adaleti ortaya çıkaracak, Müslümanlar ona uyacak ve o İslâmî yönetimi eline alacaktır. Bu şahsın ismi Mehdi'dir.³

Buna göre bazıları tarafından bu hadislerin zayıf sayılması, Ehl-i Sünnet âlimlerinin Hz. Mehdi (a.f) hakkında olan ittifaklarına bir zarar vermez. Çünkü bu inanç, Ehl-i Sünnet kanalıyla nakledilen hadisler sonucunda oluşmuştur.

Aşağıda bu gibi hadislere kendi kitaplarında yer veren bazı kimseleri zikredeceğiz. Yaklaşık bütün muteber Ehl-i Sünnet hadis kitapları, Hz. Mehdi (a.f) hakkında en az birkaç tane hadis zikretmiştir: 1- İbn Sa'd (vefat: 230 h.k.) ; 2- İbn Ebi Şeybe (vefat: 235 h.k.) ; 3- Ahmet İbn Hanbel (vefat: 241 h.k.) ; 4- Buharî (vefat: 273 h.k.) ; 5- Müslim (vefat: 261h.k.) ; 6- İbn Mace (vefat: 273 h.k.) ; 7- Ebu Bekir İskafî (vefat: 273 h.k.) ; 8- Tirmizî (vefat: 279 h.k.) ; 9- Taberî (vefat: 380 h.k.) ; 10- İbn Kuteybe Deynevî (vefat: 276 h.k.) ; 11- Hâkim-i Nişaburî (vefat: 405 h.k.) ; 12- Beyhakî (vefat: 458 h.k.) ; 13- Hatib-i Bağdadî (vefat: 463 h.k.) ; 14- İbn Esir Cezerî (vefat: 606 h.k.)⁴

Ehl-i Sünnet âlimlerinden bir diğeri de şöyle yazmaktadır: Hz. Mehdi (a.f) hakkında tevatür derecesinde birçok hadis nakledilmiştir. Bu konu Ehl-i Sünnet âlimleri arasında, onların itikatlarından sayılacak derecede oldukça

¹ *Tarih-i İbn Haldun*, c. 1, s. 199.

² Reşit Rıza, *el-Minar Tefsiri*, c. 10, s. 393, c. 9, s. 499-507.

³ *Tarih-i İbn Haldun*, c. 1, s. 555, b. 52.

⁴ Hz. Mehdi (a.f) hakkında hadis zikreden kimseler hakkında *el-Mehdi el-Muntezer fi el-Fikri'l-İslâmî* kitabının 2926. sayfasına başvurunuz.

meşhurdur. Aynı şekilde bir diğer Ehl-i Sünnet âlimi şöyle yazmaktadır: Hz. Mehdi (a.f) hakkındaki hadisler değişik kanallar ve birçok sahabe ve onlardan sonra da tabiinler tarafından nakledilmiştir ve bu nakiller kesin ilim ve yakın derecesine ulaşacak derecededir. Bu yüzden Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuruna inanmak farzdır ve bu farz ilim ehli yanında sabit olmuş ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın inançları arasında yaygınlaşmıştır.⁵

İbn Kesir de *el- Bidaye ve'n-Nihaye* kitabında şöyle yazmaktadır: Hz. Mehdi (a.f) ahirü'z-zamanda gelecektir ve yeryüzü zulümle dolduktan sonra onu adaletle dolduracaktır. Ebu Davud'un kendi Sünen'inden ayrı bir kitabı bu konuya ayırdığı gibi biz de Hz. Mehdi (a.f) ile ilgili hadisleri ayrı bir kitapta bir araya getirdik.⁶

Ehl-i Sünnet'in büyük âlimlerinden nakledilen bu sözlerden Mehdilik ve Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuruna inanmanın, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın sabit inançlarından birisi ve Hz. Mehdi (a.f) ile ilgili hadislerin de onlar arasında tevatür derecesinde olduğu anlaşılmaktadır.

Açıklanan konuya göre, Mehdilik hususunda Ehl-i Sünnet ve Şia mezhebi arasında ortak yönlerin olduğu anlaşılmaktadır. Burada Hz. Mehdi (a.f) hakkında Ehl-i Sünnet ve Şia mezhebi arasındaki ortak yönlere işaret edeceğiz:

H. Mehdi'nin (a.f) Kıyam ve Zuhurunun Kesin Oluşu

Hem Ehl-i Sünnet ve hem de Şia kaynaklarında, İmam Mehdi'nin (a.f) zuhuru hakkında tevatür haddine varacak kadar hadis nakledilmiştir. Yukarıdaki başlıkta bu konu işlenmiştir. Aşağıda bazı konuları zikrediyoruz:

H. Mehdi'nin (a.f) Soy

H. Mehdi'nin (a.f) soyu Şia mezhebine göre aşikârdır. Ama Ehl-i Sünnet belli hususlarda ona işaret etmişlerdir.

1. H. Mehdi (a.f) Ehl-i Beyt ve Peygamber'in (s.a.a) evlatlarından: İbn Mace kendi Sünen'inde Peygamber'in (s.a.a) şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

⁵ *Nazmu'l-Mütenasir fi'l-Hadisi'l-Mütevâtir*, s. 226. (et-Tariki'l-Mehdi el-Muntezer kitabının 91. sayfasından nakledilmiştir.)

⁶ İbn Kesir Şamî, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 6, s. 281.

“Hz. Mehdi (a.f) biz Ehl-i Beyt’tendir; Yüce Allah onun işlerini bir gecede hazırlayacaktır.”¹

2. Hz. Mehdi (a.f) Hz. Ali’nin (a.s) soyundandır: Suyutî *Örfü’l-Verdi* kitabında Peygamber’in (s.a.a) Hz. Ali’nin (a.s) elinden tutarak şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

“Bunun soyundan bir genç çıkarak yeryüzünü adaletle dolduracaktır.”²

3. Hz. Mehdi (a.f) Hz. Fatıma’nın (s.a) soyundandır: İbn Mace, Ümmü Seleme’den Peygamber’in (s.a.a) şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

“Hz. Mehdi (a.f) Hz. Fatıma’nın (s.a) evlatlarındandır.”³

Hz. Mehdi’nin (a.f) Fiziksel Özellikleri

Hz. Mehdi’nin (a.f) Ehl-i Sünnet kitaplarında zikredilen vasıfları, onların Peygamber’den (s.a.a) naklettikleri hadislerden alınmıştır ve bu zikredilen vasıflar Şia kitaplarıyla aynıdır.

1. Hz. Mehdi’nin (a.f) zuhur anında kudret sahibi oluşu: Birçok rivayette Hz. Mehdi’nin (a.f) zuhur anında güçlü oluşu vurgulanmaktadır.⁴

2. Nurlu bir yüze sahip olması: Cüveynî, Allah Resulü’nden (s.a.a) şöyle rivayet etmektedir:

“Hz. Mehdi (a.f) (Allah onun zuhurunu çabuklaştırsın) benim evlatlarımdandır... Onun yüzü parlayan bir yıldız gibidir.”⁵

3. Geniş alınlı düz burunlu olması: Siğânî, Allah Resulü’nden (s.a.a) şöyle rivayet etmektedir:

“Hz. Mehdi (a.f) (Allah onun zuhurunu çabuklaştırsın) düz burunlu ve açık alınlıdır.”⁶

4. Yanağında ben olması: Hz. Mehdi’nin (a.f) sağ yanağında siyah bir ben vardır.⁷

5. Zuhur anında kırk yaşında olacağı: Elbette Şia mezhebine göre Hz. Mehdi’nin (a.f) zuhuru ihtiyarlık yaşındadır ama kırk yaşındaki birisinin cismi yapısına sahip olacaktır.

¹ İbn Mace, *Sünen*, s. 699, h. 4085.

² Suyutî, *Örfü’l-Verdi*, s. 76-88.

³ İbn Mace, *Sünen*, s. 699, h. 4086.

⁴ Celalettin Abdulhamid, *Feraidu’s-Simteyn*, c. 2, s. 327, h. 589.

⁵ a.g.e, h. 565.

⁶ Siğânî, İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, c. 3, s. 2077.

⁷ Gencî Şafîî, *el-Beyan fi Ahbar-i Sahibe’z-Zaman*, b. 8, h. 51.

Hız. Mehdi'nin (a.f) Peygamber (s.a.a) ile Aynı İsimde Olması

Ehl-i Sünnet ve Şia, Hız. Mehdi'nin (a.f) Hız. Resulullah (s.a.a) ile aynı isimde olduklarına dair görüş birliğine sahiptirler.⁸

Zuhurun Ön Hazırlıkları

1. İnsanların tamamen ümitsiz olması: Davut b. Kesiri'r-Regî şöyle söylemektedir: İmam Sâdık'a (a.s) şöyle arz ettim: Bu zuhur konusu bizim için o kadar çok uzadı ki kalplerimiz daralmaktadır. İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurdu:

“İnsanların kurtuluşa olan ümitsizliği her şeyden çok olduğu zaman, bir münadi gökyüzünde “Kaim” diye nida edecektir.”⁹

2. Zulmün her tarafa yayılması: Allah Resulü (s.a.a) bu hususta şöyle buyurmaktadır:

“Eğer dünyanın ömründen bir günden daha fazla bir zaman kalmasa dahi, Yüce Allah, o günü o kadar uzatır ki benim Ehl-i Bey'imden birisi kıyam ederek, yeryüzü zulümle dolduktan sonra onu adaletle doldurur.”¹⁰

Zuhur Alametleri

1. Gökyüzünden gelecek bir nida: Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:

“Muharrem ayında gökyüzünde, Allah'ın seçmiş olduğu kimse (Mehdi) dir, onun sözünü dinleyerek ona itaat edin diye bir ses yükselecektir.”¹¹

⁸ Mukaddes-i Şafii, *İkdu'd-Durer*, s. 45-55.

⁹ Nu'manî, Muhammed b. İbrahim, *el-Gaybet*, s. 186.

¹⁰ Ebi Davud, *Sünen*, h. 4282. *el-Gaybe* kitabında şöyle geçmektedir: Muhammed b. Yakup el-Kuleynî şöyle nakletmektedir: Muhammed b. Yahya, Ahmet b. İdris'ten, o da Muhammed b. Ahmet'ten, o da Cafer b. El-Kasım'dan, o da Muhammed b. el-Velid el-Hazaz'dan, o da el-Velid b. Ukbe'den, o da el-Haris bin Ziyad'dan, o da Şuayb'dan, o da Ebi Hamza'dan, şöyle nakletmektedir: İmam Sadık'ın (a.s) yanına giderek ona şöyle dedim: “Bu zuhur görevi sizin üzerinize midir?” “Hayır” diye cevap verdi. Sonra “Oğlunuzun üzerine midir?” dedim. “Hayır” diye cevap verdi. Sonra “Oğlunuzun oğlu üzerine midir?” dedim. “Hayır” diye cevap verdi. Sonra “Oğlunuzun oğlunun oğlu üzerine midir?” dedim. “Hayır” diye cevap verdi. Daha sonra “O kimdir?” diye sordum. İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurdu: “O, yeryüzü zulümle dolduktan sonra onu adaletle dolduracak kimsedir. İmamlardan sonra bir fetret dönemi geçtikten sonra gelecektir, Allah resulünün peygamberlerden sonra gerçekleşen bir fetret döneminden sonra geldiği gibi.” (Numanî, *el-Gaybe*, s. 187.)

¹¹ Neim b. Himad, *el-Fiten*, s. 93.

2. Süfyani'nin ortaya çıkışı.

3. Süfyani'nin Beyda denilen bir yerde kaybolması: "Hesuf" kelimesi sözlükte içeri batmak ve kaybolmak anlamına gelmektedir. "Beyda" ise Mekke ve Medine arasında bir yerin ismidir. Süfyani büyük ordusuyla Hz. Mehdi (a.f) ile savaşmak için Mekke'ye doğru gitmek için yola koyulacaktır. Onlar Mekke ve Medine arasında Beyda denilen bir yerde mucizevî bir şekilde yerin dibine girerek yok olacaklardır.¹

4. Nefs-i Zekiyye'nin öldürülmesi: Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhur zamanında günahsız ve pak bir insanın Rükün ve Makam arasında öldürülmesi.²

H. Mehdi'nin (a.f) Zuhuru ile İlgili Olan Konular

1. Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhurunun bir gecede hazırlanacağı.³

2. Zuhurun yeri: Rivayetlerin ortak yönü, Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhurunun Mekke'de Kâbe'nin yanında başlayacağıdır.⁴

3. Hz. Mehdi (a.f) ile biat etme: Sünnî ve Şia kaynaklarında dikkati çeken bir diğer konu da, Hz. Mehdi'nin (a.f) yarenlerinin zuhurun başında ona biat etmeleridir.⁵

4. Meleklerin Hz. Mehdi'ye (a.f) yardım etmek için yeryüzüne inmeleri.⁶

5. Hz. İsa'nın (a.s) yeryüzüne inmesi ve namazda Hz. Mehdi'ye (a.f) uyması: Hz. Resulullah (s.a.a) şöyle buyuruyor:

"Hz. Mehdi, Hz. İsa'nın (a.s) sanki saçlarından su damlar şeklinde yeryüzüne indiğini görecektir. Sonra ona şöyle diyecektir: "Öne geçerek namaz kıldır." Hz. İsa (a.s) şöyle cevap verecektir: "Namaz senin için kılınmaktadır." O zaman Hz. İsa (a.s), Hz. Mehdi'nin (a.f) arkasında namaza duracaktır."⁷

H. Mehdi'nin (a.f) Kuracağı Devletin Özellikleri

1. Adaletin yayılması.⁸

¹ Siğânî, İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, c. 11, s. 371.

² Siğânî, İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, c. 8, s. 679.

³ Gencî Şafîî, *el-Beyan fî Ahbar-i Sahibe'z-Zaman*, s. 31, h. 11.

⁴ Nu'mânî, Muhammed b. İbrahim, *el-Gaybet*, s. 313, h. 4.

⁵ Gencî Şafîî, *el-Beyan fî Ahbar-i Sahibe'z-Zaman*, s. 35, h. 15.

⁶ Mukaddes-i Şafîî, *İkdu'd-Durer*, s. 46, 117 ve 185.

⁷ Mukaddes-i Şafîî, *İkdu'd-Durer*, s. 292.

⁸ Siğânî, İbn Ebi Şeybe, *el-Mesnef*, h. 19484; Ebi Davud, *Sünen*, h. 4282.

2. Herkesin refah ve huzur içinde olması: Hz. Resulullah (s.a.a) şöyle buyuruyor:

“Hz. Mehdi benim ümmetimdendir... İnsanlar onun zamanında, önceden hiç kimsenin yaşamadığı bir şekilde bir hayat süreceklerdir.”⁹

3. Herkes, Hz. Mehdi'nin (a.f) kuracağı devletten razı olacaktır.¹⁰

4. Her yönden emniyetli bir ortam olması.¹¹

5. İnsanlarda ihtiyaçsızlık hissinin olması: Hz. Resulullah (s.a.a) şöyle buyuruyor:

“Sizlere Hz. Mehdi'yi müjdeliyorum; onun zuhurunda Yüce Allah Muhammed ümmetinin kalplerini ihtiyaçsızlık duygusuyla dolduracaktır.”¹²

6. İslâm dini diğer bütün dinlere üstün gelecektir.

7. Hz. Mehdi'nin (a.f) kuracağı devlet tüm dünyayı kapsayacaktır: İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Kaim (Hz. Mehdi (a.f)) kıyam ettiği zaman, Kelime-i Şahadetin (Allah'ın birliğine ve Hz. Muhammed'in (s.a.a) onun kulu ve elçisi olduğuna dair şahadet) söylenmediği bir yer dünyada kalmayacaktır.”

Mehdeviyet İnancı Hususunda Ehl-i Sünnet ile Şia Arasındaki Farklılıklar

1. Hz. Mehdi'nin (a.f) Doğumu

On iki imam inancına sahip olan Şia mezhebi, Hz. Mehdi'nin (a.f) İmam Hasan Askerî'nin (a.s) oğlu olduğuna ve şimdiye kadar hayatta ve gaybette olduğuna inanmaktadır. Ama Ehl-i Sünnet, Mehdiğin ittifak konusu olduğuna ve mütevatir hadislerle göre Hz. Mehdi'nin (a.f) ahirü'z-zamanda zuhur edeceğine inansalar da Hz. Mehdi'nin (a.f) soyu ve doğumu hakkında birkaç gruba ayrılmaktadırlar:

Ehl-i Sünnet'in bir grubu, Hz. Mehdi'nin (a.f) İsa b. Meryem olduğuna inanmaktadırlar ve bu hususta Enes b. Malik'ten nakledilen tek bir hadise dayanmaktadırlar.¹³

⁹ Sığanî, İbn Ebi Şeybe, *el-Mesnef*, c. 7, h. 19484.

¹⁰ Sığanî, İbn Ebi Şeybe, *el-Mesnef*, h. 20770.

¹¹ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 37.

¹² Mukaddes-i Şafî, *İkdu'd-Durer*, s. 95.

¹³ İbn Mace, *Sünen*, Kitabu'l-Fiten, h. 4029.

Çok az bir gurup da, Hz. Mehdi'nin (a.f) Abbas b. Abdulmuttalib'in evlatlarından olduğuna inanmaktadır. Onlar *Kenzu'l-Ummal* kitabında zikredilen bir tane hadise istinat etmektedirler.¹

Diğer bir gurup da, Hz. Mehdi'nin (a.f), İmam Hüseyin'in (a.s) değil de İmam Hasan Mücteba'nın (a.s) evlatlarından olduğuna inanmaktadırlar.²

Başka bir gurup ise şöyle demektedir: Hz. Mehdi'nin (a.f) babasının ismi Peygamber'in (s.a.a) babasının ismiyle aynıdır. Hz. Muhammed'in (s.a.a) babasının ismi Abdullah olduğu için Mehdi b. Hasan Askerî, vaat edilen Mehdi (a.f) olamaz. Bu ihtimalin kaynağı da *Kenzu'l-Ummal* kitabında zikredilen bir rivayettir.³

Ehl-i Sünnet'in bir grubu da on iki imam inancına sahip olan Şia mezhebi gibi, Hz. Mehdi'nin (a.f) Peygamber (s.a.a) ve Hz. Fatma'nın (s.a) evlatlarından olduğuna ve Hz. İsa'nın (a.s) ise Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuru anında ona yardıma geleceğine ve namazda ona uyacağına inanmaktadırlar. Ama onun kimliği hakkında ayrıntılı bir bilgi ortaya koymazlar.

Ümmü Seleme Peygamber'in (s.a.a) şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

“Mehdi benim soyumdan ve Fatma'nın evlatlarındandır.”⁴

Cabir b. Abdullah Peygamber'den (s.a.a), Hz. İsa'nın (a.s) Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuru anında yeryüzüne ineceğini nakletmektedir.⁵ Abdullah b. Ömer şöyle demektedir: “Mehdi, Hz. İsa'nın (a.s) ona yardıma geleceği ve onun arkasında namaz kılacağı kimsedir.”⁶

Ehl-i Sünnet âlimlerinden olan Zehebî, “Mehdi (a.f) Abbas b. Abdulmuttalib'in evlatlarındandır” hadisini eleştirerek şöyle demiştir: Bu hadisi sadece Muhammed b. Velid nakletmiştir ve o, hadis uyduran kimselerdendir.⁷

¹ Hanbelî, Mevla Ali, *Kenzu'l-Ummal*, c. 14, s. 264, h. 38663.

² İbn Kayyum Cevzî, *Etnaru'l-Munif*, s. 151, Milanî'nin nakline göre el-İmam Mehdi, s. 21.

³ Hanbelî, Mevla Ali, *Kenzu'l-Ummal*, c. 14, s. 268, h. 38678.

⁴ Osman b. Sait el-Kamerî, *es-Sünen el-Varide fi'l-Fiten ve Gevailiha ve's-Saati ve İşaratiha*, c. 5, s. 1057.

⁵ a.g.e, c. 6, s. 1237.

⁶ Neim b. Himad el-Mervezî, *el-Fiten*, c. 1, s. 373.

⁷ Bu hadisi sadece Muhammed b. Velid Mevla Beni Haşim nakletmiştir ve o da hadis uyduranlardandır. İbn Hacer Heysemî, *es-Sevaik el-Muhrige*, c. 2, s. 478.

Ehl-i Beyt mektebinin görüşünün ispatı için şu noktalara değinebiliriz:

Öncelikle; on iki imamın geleceğini bildiren sahih hadisler bütün temel kaynaklarda yer alır. Hatta bazı kaynaklar bunları isimleriyle açık bir şekilde tanır. Buna göre bu hususta hadis yoktur diyenlerin sözünün yanlış olduğu ortaya çıkmaktadır. İbn Abbas'tan, Na'sel isimli bir Yahudi'nin Peygamber'in (s.a.a) yanına gelerek ona birçok soru sorduğu rivayet edilmektedir. Na'sel vasiler hakkında da Peygamber'e (s.a.a) soru sormuştur. Peygamber (s.a.a) onun bu sorusuna şöyle cevap vermiştir: "Benim ilk vasim Ali, ondan sonra Hasan, Hüseyin ve onun evlatlarından dokuz imam." Na'sel şöyle sordu: "Onların isimleri nelerdir?" Peygamber (s.a.a) imamların isimlerini on ikinci imama kadar zikrettiler. Peygamber (s.a.a), Cabir b. Ensarî'nin, Hz. Ali'den (a.s) sonraki imamların isimleri hakkındaki sorusuna şöyle cevap vermiştir:

"Ali'den sonra Hasan ve Hüseyin imamdırlar. Sonra Seyyidu'l-Abidin, sonra Muhammed b. Ali Bâkır, sen onu göreceksin. Onu gördüğün zaman benim selamımı ona ulaştır. Sonra Cafer b. Muhammed Sâdık, sonra Musa b. Cafer Kazım, sonra Ali b. Musa Rıza, sonra Muhammed b. Ali Cevat, sonra Ali b. Muhammed Taki, sonra Hasan b. Ali Zeki ve ondan sonra Hak için kıyam edecek ümmetimin Mehdisi (Muhammed b. Hasan) Sahib-i Zaman imamıdır. O, yeryüzünü, zulümle dolduktan sonra adaletle dolduracaktır." ⁸

İkinci olarak; Hz. Mehdi'nin (a.f) doğumunu ve çocukluğunu nakleden birçok tarihî delil ve kaynak vardır. Örnek olarak Ehl-i Sünnet'in birkaç sözünü aşağıda nakledeceğiz:

1. Hafız Süleyman Hanefî şöyle demektedir: Araştırmacı ve güvenilir kimselerin yanında doğru olan haber, Mehdi'nin Şaban ayının on beşinci gecesinde (255 hicrî kamerî) Samerra şehrinde doğmuş olduğudur.⁹

2. Hacı Muhammed Parsa *Faslu'l-Hitap* kitabında şöyle demektedir: Ebu Muhammed b. Askerî Ehl-i Beyt'tendir. Onun; Kaim, Hüccet, Mehdi ve Sahibu'z-Zaman olarak adlandırılan Ebu'l-Kasım'dan başka çocuğu yoktur. O, Hicrî 255 yılında Şaban ayının on beşinde dünyaya gelmiştir. Annesinin ismi Nercis'tir. O, babası şehit edildiğinde beş yaşındaydı.¹⁰

⁸ Tabersî, Ahmet b. Ali, *el-İhticac*, Tahkik, Bahadırî, İbrahim ve ...c. 1, s. 68-69. Aynı şekilde on iki imamın geleceğini bildiren hadisler hakkında Sahih-i Müslim'in, c. 6, s. 3 ve 4, el-İmare kısmına müracaat edebilirsiniz.

⁹ Kunduzî Hanefî, Süleyman, *Yenabiu'l-Mevedde*, s. 179.

¹⁰ A.g.e.

3. İbn Hallakan *Vefeyatu'l-E'yan* kitabında şöyle yazmaktadır: Ebu'l-Kasım Muhammed, ...Muhammed Cevat'ın oğlu Ali Hadî'nin oğlu Hasan Askerî'nin oğludur. O, Hücet olarak tanınan Şiaların on iki imamlarının on ikincisidir. O 255 yılının (h.k.) Şaban ayının yarısında Cuma günü dünyaya gelmiştir.¹

4. Zehebî de kitaplarından üçünde Hz. Mehdi'nin (a.f) doğumuna işaret etmiştir ve *el-İber* kitabının 256 yılının (h.k.) olayları kısmında şöyle yazmaktadır: Bu yılda Muhammed b. Hasan b. Ali el-Hadî b. Muhammed Cevat b. Ali Rıza b. Musa Kazım b. Cafer Sâdık Alevî Hüseyinî dünyaya gelmiştir. Künyesi Ebu'l-Kasım'dır ve Rafizîler (Şiiler) onu, el-Halef, el-Hücet, Mehdi Muntazar (beklenen Mehdi) ve Sahibu'z-Zaman olarak adlandırmaktadırlar. O, on iki imamların sonuncusudur.²

5. Günümüz Ehl-i Sünnet âlimlerinden olan Hayruddin Zerkli (vefat: 1397 h.k.) de *el-A'lam* kitabında şöyle yazmaktadır: O, Samerra şehrinde dünyaya gelmiştir ve babasının vefatı anında beş yaşındaydı. O, 255 yılının (h.k.) Şaban ayının on beşinci gecesi dünyaya gelmiştir ve 265 yılında (h.k.) gaybete çekilmiştir.³

Ayetullah Sâfi, *Mehdeviyet* kitabında Hz. Mehdi'nin (a.f) doğumuna bir şekilde işaret eden Ehl-i Sünnet âlimlerinden yetmiş yedisinin ismini zikretmektedir.⁴

Belki de İbn Hacer Heysemî gibi bazı Ehl-i Sünnet âlimleri, Hz. Mehdi'nin (a.f) ömrünün uzun olmasını onun doğmadığına delil olarak getirmiş olabilirler. Ama Hz. İsa b. Meryem'i Hz. Mehdi'ye (a.f) namazda uyması için yaşatan, Hz. Yunus'u (a.s) balığın karnında koruyan ve sadece peygamberlik süresi dokuz yüz elli yıl olan Hz. Nuh'a (a.s) uzun ömür veren yüce Allah, Hz. Mehdi'ye (a.f) uzun ömür vermekten aciz midir?⁵ Ehl-i Sünnet'in kendisi de Hz. İsa'nın (a.s), Hz. Hızır'ın (a.s), Hz. Salih'in (a.s) ve... hayatta olduklarına inanmaktadırlar. Buna göre Hz. Mehdi'nin (a.f) doğumu, Ehl-i Sünnet'in de vakıf olduğu kesin ve açık bir olaydır.

Muhammed b. Ali Hamza şöyle demektedir: Hz. Hasan Askerî'nin (a.s) şöyle buyurduğunu duydum:

¹ İbn Hılkan, *Vefeyatu'l-E'yan*, c. 4, s. 562.

² Zehebî, *el-İber fi Haberî min Giber*, c. 3, s. 31.

³ Zerkli, Hayruddin, *el-İ'lam*, c. 6, s. 80.

⁴ Sâfi Gulpeygani, Lütfullah, *İmamet ve Mehdeviyet*, c. 2, s. 56-241.

⁵ Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c. 51, s. 99-102 kaynağına müracaat edebilirsiniz.

“Allah’ın kullarına olan velisi ve hücceti ve benim halifem 255 yılının (h.k.) Şaban ayının on beşinci gecesi hava ısımaya başladığı sırada dünyaya gelmiştir.”⁶

2. Hz. Mehdi’nin Gaybeti

Önceden değindiğimiz gibi Şia, Hz. Mehdi’nin (a.f) doğduğu ve 329 (h.k.) yılında da gaybete çekildiği konusunda ittifak etmiştir. Onlar Hz. Mehdi’nin (a.f), Allah Teâlâ ona zuhur izni verene kadar hayatta kalacağına inanmaktadırlar. Peygamber (s.a.a) ve Ehl-i Beyt’ten (a.s) nakledilen hadis ve rivayetler de bu inancı desteklemektedir. Bu rivayetler Hz. Mehdi’nin (a.f) gaybetinden veya doğumundan kitaplarda kaydedilmiştir.

Ama Hz. Mehdi’nin (a.f) doğduğuna inanmayan Ehl-i Sünnet âlimlerinden bir gurup, onun gaybete çekildiği hususunda da Şia mezhebinden değişik görüşe sahiptirler.

3. İmam Mehdi’nin Masum Oluşu

Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğu Hz. Mehdi’nin (a.f) masum olduğuna inanmamaktadırlar ve onu, diğer insanlar gibi bazı günah ve hatalara duçar olabilecek normal bir insan olarak görmektedirler. Bu görüşü İbn Kesir gibi Ehl-i Sünnet âlimlerinin birçoğu kabul etmektedir.⁷ Ehl-i Sünnet bu konuda Peygamber’in (s.a.a) buyurduğu şu hadise istinat etmektedirler: “Hz. Mehdi (a.f) biz Ehl-i Beyt’tendir; Yüce Allah onun işlerini bir gecede hazırlayacaktır.”⁸ Ama Şia mezhebine göre bütün imamlar masumdur ve onların hata ve günah işleme ihtimalleri yoktur.

Ehl-i Sünnet nezdinde Mehdilik inancının sağlamlığını gösteren bir delil olarak Ehl-i Sünnet’in meşhur dört âliminin verdiği fetvaya işaret etmekte yarar vardır. Bu dört Ehl-i Sünnet âlimi şunlardır: 1) İbn Hacer Heysemî Şafîî, 2) Şeyh Ahmet Ebu Server b. Saba Hanefî, 3) Şeyh Muhammed b. Muhammed Hitabî Malikî, 4. Şeyh Yahya b. Muhammed Hanbelî.

Bu âlimlerin hepsi, Hz. Mehdi’nin (a.f) zuhuru inancını inkâr eden bir kimsenin cezalandırılması gerektiğini ve bu kimsenin edeplenmesi ve doğruya yönelmesi için dövülmesi ve yerilmesinin farz olduğunu ve bu şekilde de bu inkârından vazgeçmezse katlinin farz ve kanının da helâl olduğunu söylemektedirler.⁹

⁶ Kamranî, Mehdi, *İmamet ve Velayet Güneşi* kaynağından alınmıştır.

⁷ *Sünen-i İbn Mace’nin Şerhi*, c. 2, s. 519.

⁸ İbn Mace, *Sünen*, c. 2, s. 4087.

⁹ *el-Burhan Ala Alamat-i Mehdi Ahiru’z-Zaman*, s. 183-187.

Hz. Mehdi ve Mehdilik Felsefesi

Soru

Mehdilik felsefesinin temelleri nelerdir?

Kısa Cevap

Mehdilik felsefesinin temelleri iki yönden; illet-i gaî (ereksel neden) ve illet- failî (edimsel neden) incelenebilir.

Yani hilkatin hedefli olduğu ve amacın dışına da çıkılmasının muhal olması gereği, kâmil bir insan olmalıdır. Bu kâmil insan hilkat âleminin illet-i gaîsi (ereksel neden) sayılır. İllet-i failî (edimsel neden) açısından ise konu şöyle açıklanır: Sebep ve sonucun cinsi itibariyle, her yönden vahit olan ve hiç kesret (çokluk) yönü olmayan birinci illetle, kesret (çokluk) olan âlemin arasında, bir birlik yönünün olması gerekir. Bu birlik yönü de sadece nefis âleminde mümkündür. O da Peygamber'in (s.a.a) ve Ehl-i Bey'tin temiz ve güzel nefisleridir.

Ayrıntılı Cevap

Mehdilik felsefesinin temelleri iki yönden; yani illet-i gaî (ereksel neden) ve illet-i failî (edimsel neden) yönünden incelenebilir.

1. Kâmil İnsan ve İllet-i Gaî (Ereksel Neden) Silsilesinde Yer Alması:

Âlemin yaratılışındaki ilahî hedef ve onun illet-i gaîsi (ereksel nedeni) kâmil insandır. Bu hedef ve amaç da on dört masumun vücudunda tecelli etmiştir ve bu yüzden o, yeryüzünün hâkimi ve Allah'ın halifesidir.

Bu şekilde bir yönelişle İslâm felsefecileri, yeryüzünde kâmil veli ve Halifetullah'ın olması konusuna ele almış ve onu kendi ilke ve delilleriyle ispatlamışlardır.

Felsefenin önderi Ebu Ali Sina, *eş-Şıfa* kitabının bir bölümünde imam ve halife konusuyla ilgili olarak kâmil insanın batınî, ahlâkî ve amelî makam ve mertebelerini anlatarak şöyle diyor: Eğer birisi bu özellikle yani peygamberlerin sıfatıyla sıfatlanırsa, insanî bir eğitici olur... ve o yeryüzünün hâkimi ve yeryüzünde Allah'ın halifesi olur.¹

¹ *eş-Şıfa*, s. 455, 5. bölüm. Manzume şerhinde Ebu Ali Sina'nın ibaresi şöyledir: "Bu faziletlerin başı iffet, hikmet ve cesarettir ve bunların toplamı da adalettir. Adalet,

İşrak felsefesinde de, toplumun önderi ve imamı konusu ele alınarak gaybet konusuna teveccüh edilmiştir.

Şeyh İşrak Şehabü'd-din Suhreverdi, *Hikmetü'l-İşrak* kitabında imam, rehber, toplumun başkan ve rehberinin kısımları konusundan bahsederek kendi İşrak felsefesi kaynaklarına göre, bir toplumun yöneticisi, başkanı ve rehberinin taşınması gereken şartları beyan etmiştir. O bu hususta şöyle diyor: Âlem, hiçbir zaman hikmet (sağlam ilim), delil ve açıklamalara sahip olan birisinin varlığından boş kalmaz. Böylesi bir şahıs Allah'ın yeryüzündeki halifesidir ve yer ve gökyüzü olduğu sürece de bu şekilde devam edecektir. Sonuç olarak her zamanda, kâmil ilim ve amelin örneği ilahî bir şahıs, Allah'ın halifesi ve toplumun yönetimine sahip olacak ve hiçbir zamanda yeryüzü böyle bir insandan boş kalmayacaktır... Yönetimin ona ait olduğunu söylemekten maksadımız, onun yöneticilik makamını ele geçirmesi değildir. "İlahi İmam" bazen açıktan devlet kurarak güç kazanır, bazen de son derece bir gizliliğe (gaybet) bürünür. Bu imam, insanlar tarafından "Zamanın Kutbu", "Zamanın Velisi" olarak adlandırılan imamdır. Ondan bir iz olmasa dahi toplumun yönetimi ona aittir. Elbette bu lider, ortaya çıkarak hükümetin başına geçecek olursa, o dönem nurla dolar.²

Allâme Tabatabâi, velayet risalesinde şöyle yazmaktadır: Velayet, kâmil insanın en son derecesidir ve şeriatın gelmesinin en son amacıdır.³

Allâme Tabatabâi, *el-Mizan* tefsirinde şöyle söylemektedir: Velayet kelimesi için birçok manalar söylendiyse de, onun asıl manası, iki şey arasında engel olan bir aracının, o iki şey arasında hiçbir şey kalmayacak şekilde kaldırılmasıdır.⁴

İhvanu's-Sefa felsefecileri de kendi felsefelerinde, Mehdi (a.f) konusunun önemine yer vermişler ve "gaybet ve zuhur (Mehdilik)" konu-

teorik faziletin dışındadır. Eğer birisi buna ilave olarak teorik fazilete de sahip olursa kurtuluşa ermiştir. Eğer birisi bunlara da ilave olarak peygamberlerin sıfat ve özellikleriyle sıfatlanırsa, insanî eğitmen (türlerin şekillerinde eser sahibi) olur. Ve... Allah kullarının işleri ona sevk edilir; yani onlara tekvinî ve teşriî velayeti olur. O, yeryüzünde hâkim ve Allah'ın halifesi olur. (*Şerh-i Manzume*, c. 4, s. 313.)

² *Hikmet-i İşrak*, Şeyh İşrak'ın yazdığı eserlerin toplamından, c. 2, s. 11-12; *Şerh-i Hikmet-i İşrak*, s. 23-24.

³ *Kitabu'ş-Şia*, Henry Corbin ile yapılan konuşmaların toplamı, s. 185-186.

⁴ *el-Mizan*, c. 10, s. 89.

sunu açıklamışlardır. Onlar Mehdi'ye (a.f) ve onun yeryüzünü zulümle dolduktan sonra gelip adaletle dolduracağına inanmaktadırlar.

...İmamlar için iki dönem vardır: Açıklık dönemi ve gizlilik dönemi. Açıklık döneminde, imamlar insanların arasında açıktadırlar ve gizlilik döneminde ise (insanların arasında olmalarına rağmen) tanınılmıyorlar. Bu olay korkudan dolayı değildir. Ama gaybete çekilmiş imamın yarenleri, onun yerini bilerek istedikleri zaman yanına gidebilirler ve eğer böyle olmazsa bir dönem için Allah'ın hücceti olmamış olur. Ama Yüce Allah, hiçbir zaman mahlûkatı hüccetsiz bırakmaz ve insanlarla onun arasında olan bağı kesmez. İmamlar, açıklık döneminde de gizlilik döneminde de yeryüzünün direkleri ve Allah'ın gerçek halifeleridirler. Açıklık döneminde de gizlilik döneminde de, ölen birisi eğer zamanının imamını tanımamışsa, cahiliyet zamanının insanları gibi ölmüş demektir.¹

Büyük âlimlerden bir grubu şöyle dediler: İnsanın yaratılış hedefi, tekâmüldür. Tekâmül, daha üstün bir varlığa bağlanmaktır ve üstün varlık da sadece Yüce Allah'dır. Bu hedef, mutlaka bazı insanlarda gerçekleşmelidir. Eğer gerçekleşmezse, amacın dışına çıkmış olur ve Allah'ın fiillerinde amacın dışına çıkılması da, onun acizliği veya cahilliği anlamına gelir ki bu da muhal bir şeydir. Ve bu insanlar, on dört masumların ta kendileridirler.² Yani illet-i gaî (ereksel neden) esasına göre âlemin yaratılış hedefi, kâmil insandır.

2. Kâmil İnsanın Failî İletler (Edimsel Nedenler) Zincirinde Yer Alması:

Failî illetler (edimsel nedenler) açısından konu şöyle açıklanır: Sebep ve sonucun cinsi itibarıyla, her yönden vahit olan ve hiç kesret (çokluk) yönü olmayan birinci illetle, kesret (çokluk) olan âlemin arasında, bir birlik yönünün olması gerekir. Bu birlik yönü de sadece nefis âleminde mümkündür. Zatında madde âleminde ve maddenin ürünü olan, kemal ve fiili makamda ise tecerrüt âleminde olan iki yönlü bir nefis, yani herhangi

¹ Hana el-Fahurî, *Halilu'l-Cer*, Tercüme: Âyetî, Abdu'l-Muhammed, İslâm âlemindeki felsefe tarihi, s. 207-208.

² Geramî, Muhammed Ali, "Levla Fatıma" hadisi hakkında, s. 17.

bir nefis değil, kesretleri (çokluğu) etkisi altına alacak kâmil bir nefistir ve o da Peygamber'in (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in temiz ve güzel nefisleridir.³

Eğer Peygamber (s.a.a) olmasaydı, âlemin birlik yönü olmayacak ve o zamanda da kesretler (çokluklar) olmayacaktı.

Merhum Seyyid Haydar Âmulî, Camiu'l-Esrar kitabında şöyle yazıyor: Allah'ın gözü, kâmil insandır ve "Levlake..." hadis-i kutsisinde buyurduğu gibi Yüce Allah, onun bakışıyla âleme bakar.⁴ Yani kâmil insan, kemal makamında vasıl makamına erişir ve âlemi sebepler yoluyla idare eden Allah, kâmil insan yoluyla âlemi idare eder.⁵

Merhum Seyyid Haydar Âmulî, başka bir yerde ise şöyle demektedir: Sebep-sonuç ilişkisi kaidesi türünden ve açık olan felsefî bir kaide (birden sadece bir ortaya çıkar veya bir sadece birden ortaya çıkar), bizimle Allah arasında yaratılıştaki, feyiz verilmesinde, tekâmülde, hacetlerin karşılanmasında vb... bir aracının olması gerektiğini bize anlatmaktadır. Felsefe'de zikredilen araçlara "Mukaddes Akıllar" tabiri kullanılır. Meşşâ grubu, onların 10 tane olduğunu söylemekte ve İşrak grubu ise zikredilen sayıyı delilsiz saymakta ve akılların çok olduğuna, hatta sonsuz olduğuna inanmaktadırlar.⁶

Burada Camie-i Kebire ziyaretinin şu cümlelerinin anlamı açıklık kazanmaktadır: "Allah sizinle başlatır ve sizinle sona erdirir; sizinle yağmur yağdırır, sizinle gökyüzünün, onun izni hariç, yeryüzüne inmesini engeller; sizinle kalplerden gam ve sıkıntıyı giderir. Peygamberlere inen ilimler ve meleklerin getirdikleri sizin yanınızdır."⁷

Sözümüzü İmam Humeynî'nin bir açıklamasıyla noktalayalım:

İnsanın yaratılış gayesi, kutsi hadislerde geldiği gibi (Ey âdemoğlu! Her şeyi senin için ve seni de kendim için yarattım) mutlak gayb âlemidir. Kur'ân-ı Kerim'de Musa bin İmran'a (ala nebiyyina ve alih ve aleyhisselam) şöyle hitap ediliyor:

"Ben seni kendim için seçtim."⁸

³ a.e.g, s. 22.

⁴ Camiu'l-Esrar, s. 381.

⁵ Geramî, Muhammed Ali, "Levla Fatıma" hadisi hakkında, s. 23.

⁶ Geramî, Muhammed Ali, "Levla Fatıma" hadisi hakkında, s. 66-70.

⁷ Mefatihü'l-Cinan, s. 549.

⁸ Taha, 41.

Ve başka bir yerde de:

“Ben seni seçtim. Şimdi vahyedilene kulak ver.”¹

Yani insan, Allah ve onun mukaddes zatı için yaratılmıştır ve O'nun mahlûkatı içerisinde seçilmiştir. Tekâmülünün hedefi, Allah'ın katına ulaşması, O'nun zatında fani olmak ve onda fani kalmaktır. Onun dönüşü, Kur'ân-ı Kerim'de de buyrulduğu gibi:

“Şüphesiz onların dönüşü ancak bizedir.”²

Allah'a doğru, Allah'tan, Allah'ta ve Allah ile birliktedir. Diğer varlıklar da insan sayesinde Allah'a yönelirler; aslında onların dönüş yeri insanadır. Velayet makamının bir kısmını açıklayan Camie-i Kebire ziyaretinde de bu konuyla ilgili şöyle geçmektedir: “Ve mahlûkatın dönüşü sizedir; onların hesabı size aittir.” Ve yine: “Allah, sizinle başlatır ve sizinle sona erdirir.”

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Şüphesiz onların dönüşü ancak bizedir. Sonra onların sorguya çekilmesi de sadece bize aittir.”³

Camie-i Kebire Ziyaretnamesinde şöyle buyrulmaktadır: “Ve mahlûkatın dönüşü sizedir; onların hesabı size aittir.” Bu tevhit sırlarından bir sırdır ve kâmil insana müracaat etmenin Allah'a müracaat etmek olduğuna dair bir işarettir. Çünkü kâmil insan Allah'ta mutlak bir şekilde fani olmuştur; kendisinde enaniyet (benlik) yoktur. Kur'ân ve hadislerde işaret edildiği gibi, onun bizzat kendisi güzel isimlerdendir ve ism-i azamdandır.

Hiz. Mehdi'nin Diğer Kurtarıcılardan Farkı

Soru

Zamanın İmamı Hiz. Mehdi'nin (Allah zuhurunu yakın eylesin) diğer ilahî ve ilahî olmayan dinlerin kurtarıcıları ile ne gibi benzerliği ve farklı yönleri bulunmaktadır?

¹ Taha, 13.

² Gaşiye, 25.

³ Gaşiye, 25 - 26.

Kısa Cevap

Meşhur din ve mektepler, özellikle ilahî dinler ortak olarak; yüce bir şahsiyete sahip olan, bütün cihanı kapsayan hükümeti sayesinde adalet, emniyet ve barışın tüm dünyayı kapsayacağı ve zalimlerden, müstekbirlerden bir eserin kalmayacağı birisinin zuhurunun müjdesini vermişlerdir. O, zulüm gören kimseleri zalimlerin elinden kurtaracaktır ve o, adalet hâkim kılacak ve dünyadaki herkes kâmil bir razılık içerisinde birbirleriyle birliktelik ve kardeşlik çerçevesinde yaşayacaklardır.

Bütün bunlara rağmen, bu konudaki farklılıklar oldukça fazladır. Kurtarıcı, bazı dinlerde o dinin peygamberidir ve diğer bazı dinlerde ise belirsiz ve çelişkilidir. Şahsiyeti, özellikleri, hayatta olması, zuhur zamani, nasıl tecelli edeceği, onun beklenmesi, isim ve lakapları ve bunlara benzer daha birçok konu hakkında ihtilaflar vardır.

Ayrıntılı Cevap

İnsanlık hayatının son döneminin vaat edilen kurtarıcısını tanıtmak, eskilerden beri çeşitli din ve mekteplerin ehemmiyet ve önem verdiği bir konudur. Ancak, dinlerin sayısı bir taraftan ve soruya söz konusu olan konunun dairesinin geniş oluşu diğer bir taraftan, bu konuyla ilgili olan her açının incelenmesini imkânsız kılmaktadır. Sayısızca tahrifat ve ilahî dinlerin (İslâm dışında) kitaplarının ilk nüshalarına ulaşmanın imkânsız oluşu da bu dinlerin görüşleri hakkında kesin ve yakini olarak açıklama yapamamamıza neden olmaktadır.

Burada kısaca, dinlerin mevcut kitap ve kaynaklarına dayanarak; İslâm dini, Yahudilik, Hristiyanlık, Zerdüştlük ve Budizm'in, kurtarıcı hakkındaki görüşleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Bütün konuyu şu başlıklar altında toplayabiliriz:

A) Dinlerin ortak görüşleri:

- 1- Zuhurun müjdesi.
- 2- Kurtarıcının üstün ve seçkin şahsiyeti.
- 3- Global hükümet.
- 4- Barış ve adaletin sağlanması ve zulmün ortadan kaldırılması.
- 5- Salihlerin ve mazlumların yeryüzünün varisleri olması.

B) Dinlerin farklı görüşleri:

- 1- Vaat edilen kurtarıcının kimliği ve lakapları.
- 2- Vaat edilen kurtarıcının manevî konumu ve derecesi.

A) Dinlerin Ortak Görüşleri:

1- Zuhurun Müjdesi

İslâm: Bu konu, İslâm dininin kesin inançlarından biridir ve Kur'ân-ı Kerim'de ve İslâmî rivayetlerde ayrıntılı olarak bu konudan bahsedilmiştir.¹ Yüce Allah âyetinde zuhur vaadini vermiştir:

“Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi onları da yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, ...vaat etti.”²

İmam Muhammed Tâki'den (a.s) şöyle rivayet edilmiştir:

“Bizim kaimimiz vaat edilen Mehdi'dir (a.f) ... Muhammed'i (s.a.a) peygamber olarak gönderen ve bizleri de imamet makamına has kılan Allah'a andolsun ki eğer dünyanın ömrünün bitmesine bir gün kalsa bile, Yüce Allah o günü, Hz. Mehdi (a.f) zuhur edip zulümle dolu yeryüzünü adaletle dolduruncaya kadar uzatacaktır.”³

Yine Kur'ân'da şu âyet de Hz. Mehdi'nin kıyamı için açık bir müjde sayılır:

“O Allah ki Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderdi, dinini bütün dinlere galip kılsın diye, müşrikler bunu istemeseler bile.”⁴

Böyle bir vaat şimdiye kadar gerçekleşmediğine göre bu vaadin gerçekleşeceği gün kesindir. Yani İslâm'ın bütün dinlere her yönüyle galip olduğu gün mutlaka gerçekleşecektir ve bu bir ilahî vaat ve müjdedir.

¹ Allâme Meclisî, Kur'ân'ın 33 âyetinin Hz. Mehdi (a.f) hakkında olduğunu bilmiş ve onları rivayî olarak (rivayetlerle) tefsir etmiştir. Sadece “يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَقِسْطًا” tabirini içeren üç yüzdenden fazla rivayet zikretmiştir.

² Nur, 55.

³ Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c. 51, s. 156.

⁴ Saf,9

Yahudilik: Yahudilikte de defalarca Maşiyeh'in (Mashiah) zuhur edeceği müjdelenmiştir.⁵ O günde, büyük Mikailî server ayağa kalkacak ve... Yeryüzünde uyuyanların (ölülerin) çoğu uyanacaktır. Bunlardan bazıları ebedî hayat için ve bazıları da sayılmak ve ebedî aşağılığa duçar olmak için yeniden dirileceklerdir.⁶

Hıristiyanlık: Hıristiyanlık (Katolik, Ortodoks ve Protestan) dininin takipçileri de vaat edilen kurtarıcıyı beklemekteler. "İnsanoğlu kendi görkemi içinde bütün melekleriyle birlikte gelince, görkemli tahtına oturacak..."⁷

"Ben de Baba'dan dileyeceğim. O sonsuza dek sizinle birlikte olsun diye size başka bir Yardımcı, Gerçeğin Ruh'u'nu verecek. Dünya O'nu kabul edemez..."⁸

Zerdüştlük: Bu dinin takipçileri, her biri bin yıl arayla birbiri arasından zuhur edecek üç kurtarıcının bekleyişindedirler. Bu kurtarıcılardan hepsi Zerdüş'tün soyundan olacaktır ve onların üçüncüsü (İstut Erte) son vaat edilen kurtarıcıdır.

"Mazda'nın yarattığı güçlü Ferkiyanî'yi övüyoruz; ... cihanı yeniden yarattığı zaman... ölülerin yeniden dirilip ölümsüz hayata yöneldikleri zaman..."⁹

2- Kurtarıcının Üstün ve Seçkin Şahsiyeti

Bütün dinlerde vaat edilen kurtarıcının şahsiyeti oldukça seçkin bir konumda yer almaktadır. Ancak İslâm dini bütün bu dinlerin başında yer alarak, Hz. Mehdi'yi (a.f) daha üstün özelliklerle nitelemektedir.

⁵ "Gencine-yi ez Telmu'd" kitabında "Maşiyeh" in şahsiyeti hakkında birçok âyet vardır. (Feridun Gorganî, Abraham-ı Kohen, s. 352-354; *İntizar-ı Mev'ud*, 15. sayı, 6. fasıl, h.ş. 1384 yılı yıllığından naklen.)

⁶ *Mukaddes Kitap*, Danyal Nebi (a.s) Kitabı, tercüme: Fazılhan, Hemedanî, s. 1567, 1-3. bentler, Huda Murat Süleyman, *Dersname-yi Mehdeviyyet*, 1385, s. 24 (kitabından naklen)

⁷ A.g.e, Matta İncili, 25. báb, 31-33.báb; *Mukaddes Kitap*, Daru's-Sulte-yi Londra, 1914.

⁸ Yuhanna İncili, 14: 17.

⁹ Yişnalar, 2: 349, aynı kaynaktan naklen, 4. dipnot, s. 160.

İslâm dini açısından (özellikle Ehl-i Beyt mektebi), insanlık hayatının son döneminin vaat edilen kurtarıcısı, bir insanın sahip olabileceği olumlu özelliklerin hepsine sahip ve Yüce Allah'ın özel olarak seçtiği bir kimsedir. İsmet (günahsız olmak), ilahî feyzin vasıtası, Allah-u Teâlâ'nın nimet ve bereketlerinin nazil olduğu kapı, varlık âleminin mihreri ve huzur kaynağı gibi özellikler, İslâm dininin Hz. Mehdi'ye (a.f) atfettiği seçkin niteliklerdendir. Ancak dinler bu kurtarıcının bazı özellikleri hakkında ortak görüşlere sahiptirler. Bunlardan bazılarını burada onların kitaplarından naklederek zikrettik.

3- Global Hükümet

Büyük dinlerin çoğu kurtarıcının hükümetini, bütün dünyayı kapsayan yani bütün millet, din ve kültürlerin tam bir hoşnutluk ve razılık içerisinde bir bayrak altında toplanacakları, bir hükümet olarak bilmektedirler.

İslâm:

“Müşrikler istemeseler de dinini bütün dinlere üstün kılmak için Peygamberini hidayet ve hak ile gönderen O'dur.”¹

Bu âyetten, İslâm dininin nurunun Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhur etmesiyle dünyanın her yerine yayılacağı, bütün insanların ya teslim olup boyun eğecekleri ya da adaletin keskin bıçağı altında helak olacakları ve İslâm bayrağının her yerde dalgalanacağı ve izzetli olacağı anlaşılmaktadır.

Yahudilik: Hz. Davud'un (a.s) Zebur'unda şöyle geçmektedir: “Ya Allah, ahkâm ve şeriatını, mülk ve ahkâmını bir melekzadeye bahşet ki; denizlerden denizlere, nehirlerden nehirlere, yeryüzünün en uzak noktasına kadar saltanat etsin...”²

Hristiyanlık: “Bütün kabileler onun yanında toplanacaklardır.”³

¹ Saf, 9, Tevbe, 33.

² Ferzî Horasanî, Muhammed Ali, *Umid-i Sebz*, s. 72 (kitabından naklen)

³ Matta İncili, 25. bâb, s. 60, 31-33. Bentler.

4- Adalet ve Evrensel Barış:

Adalet ve evrensel barışın sağlanması ve zulmün ortadan kaldırılması; çoğunlukla kurtarıcının bahsedildiği yerlerde, üzerlerinde vurgulanan konulardandır.

İslâm: Müminlere verilen en mübarek müjde, Hz. Mehdi'nin (a.f) bütün dünyaya hükmedeceği, zulme galebe geleceği, korku ve vahşetten uzak, emniyet ve razılığın zirvesinde olan ideal bir yaşamı sağlayacağıdır.

“Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi onları da yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dinî (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve (geçirdikleri) korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaat etti.”⁴

Yahudilik: “Ve o, senin kavmini adaletle yönetecektir, senin miskinlerini yüce ve zalimleri aşağı kılacaktır. Onun zamanında salihler çoğalacaktır... Bütün yeryüzü ümmetleri onu mutlu olarak çağıracaklardır.”⁵

“...Kimdir o ki adalet onu ayaklarına çağırarak... Ve onu padişahlara musallat edecektir...”⁶

Hinduizm: “Zaman, ahiru'z-zamanda adaletli bir padişaha ulaşacaktır ki; ...”⁷

5- Salihler ve Mazlumlar, Yeryüzünün Varisleri:

Bu konu da çoğu dinlerde söz konusu edilmiştir ve herkesin ümidi, görünürde güçlü ve kudretli zulüm cephesinin parçalanacağı ve mazlum ve mustazafların (zayıfların) kudrete ulaşacağı günedir.

⁴ Nur, 55.

⁵ Davud'un (a.s) Zebur'u, 2,72-18; 96, 10-13. mezamirleri.

⁶ Mukaddes Kitap, Ahd-i Atik, Yeşeya Nebî (a.s) Kitabı, s. 1031 ve 1057. Aynı kaynaktan naklen, 4. dipnot, s. 140.

⁷ Ferzî Horasanî, Muhammed Ali, *Umid-i Sebz*, s. 72 (kitabından alıntı)

İslâm:

“Biz ise, o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları (mukaddes topraklara) vâris kılmak istiyorduk.”¹

“Andolsun ki, Zikir’den (Tevrat) sonra Zebur’da da: Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır diye yazmıştık.”²

Yahudilik: Zebur’da şöyle geçmektedir: “...Ancak Allah’a tevekkül edenler yeryüzünün varisleri olacaklardır... Ancak mütevazı olanlar yeryüzünün varisleri olacaklardır ve selamette olmaktan lezzet alacaklardır... Sadıklar yeryüzünün varisleri olacak ve onda ebedi olarak yaşayacaklardır.”³

Zerdüştlük: “...ki galip Suşiyant’a ve onun diğer dostlarına ait olacaktır... Suçlular ve aldaticılar ortadan kaldırılacaktır.”⁴ Suşiyant, Zerdüşť ayininin kurtarıcısıdır.

B) Dinlerin Bu Konudaki Farklı Görüşleri:

Cevapların hacminin uzamaması için, mektep ve dinler arasındaki en önemli ve asıl farklılıklardan ikisine kısaca değineceğiz.

1- Vaat Edilen Kurtarıcının Kimliği ve Lakapları

Her doğru inanç gibi mehdilik konusunda da çeşitli farklılıklar söz konusu olmuştur. Bu, o inancın sağlam olmadığına delili değil aksine bu inancın temelinin insanın fitratına uygun ve Peygamberler tarafında sürekli insanlara açıklanmış olduğunu gösterir. Ancak gerçekler çeşitli faktörler yüzünden tahrife uğradığına göre bu inanç da zamanla tahrife uğramıştır. Nitekim insanlık, tarihin bütün dönemleri boyunca sığınmak ve tapmak için bir ilah ve sığınak arayışında olmuşlardır, ancak çoğunlukla yanlış yollara ve sapıklıklara doğru sürüklenmiş ve Allah’a şirk koşmuşlardır.

Vaat edilen kurtarıcı konusu da insanların ideal ve amaçları için böyle önem ve konuma sahiptir. İnsanlık, her zaman için hakkın zafere ulaşacağı günün bekleyişinde olmuş ancak yine vaat edilen kurtarıcıyı tanımada yanlışla düşmüş ve zihinlerinin algılayabileceği kapasitede bir takım kişileri kurtarıcı olarak farz etmişlerdir.

¹ Kasas, 5.

² Enbiya, 105.

³ Mukaddes Kitap, Davut (a.s) Mezarımleri, 37. mezmur, 9-37. Bentler.

⁴ Yişnalar, s. 160.

Bu arada Hz. Mehdi (a.f) hakkındaki en sağlam ve en net açıklama İslâm dininde ve Ehl-i Beyt mezhebinde yer alır. Bu mezhebe göre Hz. Mehdi'nin tam kişiliği açıktır O, Ehlibeyt İmamlarının (on iki imam) sonuncusu ve halen hayatta ancak gözlerden saklıdır. İslâm dininde bu hazret için birçok isim ve lakap zikredilmiştir. En önemli lakabı Mehdi'dir.⁵

Yahudilik ayininde daha çok “Maşiyeh” ismi meşhurdur. Hristiyanlar da Hz. İsa'nın (a.s) zuhurunun bekleyişindedirler ve Mukaddes Kitap'ta onun hakkında çoğunlukla “Şilu”, “Doğruluk Ruhı”, “Allah'ın Oğlu” ve “İnsanoğlu” lakapları zikredilmiştir.⁶

Zerdüşter sonuncu suşiyantlarını (kurtarıcılarını) “İstut Erte” olarak adlandırmaktadırlar. Hinduizm'de ise “Kaliki” vaat edilen kurtarıcıdır.

2- Beklenen Kurtarıcının Dinlerdeki Konumu ve Dinlerin Ona Olan Teveccühleri

Maalesef, kurtarıcının zuhur etmesi oldukça önemli ve hayati bir konu olmasına rağmen, İslâm dini dışındaki diğer dinlerde bu konuya yeterince önem verilmemekte ve bahis konusu olmamaktadır. Ancak İslâm dini, hem Hz. Mehdi'nin (a.f) yüksek bir konum ve azamete sahip olduğuna inanmakta ve hem de onun bekleyicileri için önemli ve ağır sorumluluklar katar kalmıştır. İslâm dini açısından, Hz. Mehdi (a.f) masum (her türlü hata ve günahattan beri ve arınmış) bir imamdır.⁷ Kur'an'ın her âyetinin gerçek manasına ve tefsirine vakıftır. İlahî vehbi ilimle donanmıştır. Zamanın ima-

⁵ Tabersî, Nûri, Mirza Hüseyin, *en-Necmü's-Sakıp*, s. 55-132.

⁶ Yuhanna İncili, 41. bâb, âyet: 26; 7, 16-13; 7, 2; 19, 8.

⁷ Masum olmak: Selim b. Gays şöyle demektedir: Selman'ın şöyle dediğini duydum: Peygamber'e (s.a.a), “Ey Resulullah! Her peygamberin bir vasisi vardır; sizin vasiniz kimdir?” Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “Ey Selman! Ali b. Ebu Talib'in benim vasiim olduğuna dair şahadet ederim... Ve vasilerim oğlum Hasan, Hüseyin ve diğerleri Hüseyin'in oğullarıdır. Onlar Kur'an ile dirler ve Kur'an da onlardır ve bu iki parmak gibi birbirlerinden ayrılmazlar... Onlara itaat eden herkes Allah'a itaat etmiştir ve onlara itaat etmeyen kimse Allah'a itaat etmemiştir. Onların hepsi hidayet edicidirler. Şu âyet; benim, kardeşim, kızım Fatıma, oğlum ve benim ve kardeşimin oğulları olan vasilerin hakkında inmiştir: “Ancak ve ancak Allah, ey Ehl-i Beyt, sizden her çeşit pislîği, suçu gidermek ve sizi tam bir temizlikle tertemiz bir hale getirmek diler.” Onlar her türlü pislik ve kirden uzaktırlar ve onlar masumdurlar.” Daha sonra Peygamber (s.a.a) elini Hüseyin'in (a.s) omzuna koyarak şöyle buyurdu: “Ümmetimin Mehdi'si, bunun evlatlarındandır. İmam oğlu İmam ve âlim oğlu âlim ve vasi oğlu vasidir...” (Selim b. Gays'in Kitabı, s. 429.)

mıdır. İlahi feyzin vasıtasıdır.¹ Yüce Allah'ın nimet ve bereketlerinin nazil olduğu kapıdır, varlık âleminin kutbu ve huzur kaynağıdır. Öyle ki eğer bir an bile yeryüzünde bulunmasa, yeryüzü üzerinde bulunan her şeyi yutar ve dağılıp gider Çünkü yeryüzü hüccetsiz varlığını devam ettiremez. Her dönemde mutlaka bir ilahî hüccet vardır Nitekim Kur'an şöyle buyurur:

“Sen ancak bir uyarıcısın ve her kavmin bir hidayet edeni vardır.”

İmam Mehdi (a.f) Peygamber değildir ancak Peygamber'in vasisidir ve on iki imamın on ikincisidir. Liyakat sahibi insanlara nerede olurlarsa olsunlar onun vasıtasıyla manevî feyiz yetişir. ²

Hz. Mehdi'nin Gaybeti

Soru

On ikinci İmam'ın gaybete çekilmesi, Şia'nın, imametle ilgili olan bütün görüşlerinin tekrar gözden geçirmesini gerektirmez mi?

Kısa Cevap

Yukarıdaki, gaybete çekilmenin imamet görüşüyle çelişmesi sorusunun genel ve örneksiz bir şekilde konu edilmesinden dolayı imamın bazı görevlerini zikrederek, onun gaybetle uyumlu veya uyumsuz olduğunu incelememiz gerekmektedir.

İmamet, vahyin nazil olması dışında, nübüvvetin bir devamıdır; Peygamber'in bütün görevlerini üstlenmektedir ve bunların en önemlileri ise şunlardır:

1. İlahi hükümeti kurmak ve insanları zalim yöneticilerin elinden kurtarmaktır. Toplumsal bir hükümetin kurulması, insanlar tarafından kabul gören birisinin önderliğinde olması gerekmektedir; çünkü toplumun önderinden, bütün zamanlarda ve şartlarda hükümeti ele geçirmeye çalışması istenemez. Peygamber (s.a.a) de hicretten önceki dönemlerde hiçbir zaman böyle bir girişimde bulunmamıştır; bu da onun nübüvvetine herhangi bir zarar getirmemekte ve o zamanki şartların buna müsait olmadığına işaret etmektedir. Aynı şekilde, on ikinci İmam'ın (a.s) gaybet dönemi de İslâm'ın

¹ Mefatihul-Cinan, Camie Ziyareti, s. 548.

² Kuleynî, el-Kâfi, c. 1, s. 179.

ilk başlarında olduğu gibi, çok karışık ve fitnenin bol olduğu bir dönemdir. Bu yüzden on ikinci İmam'dan (a.s) kıyam etmesini istemek akıllıca değildir. Diğer bir taraftan da onun en büyük özelliğinin, adalet için kıyam edeceği olmasıdır. Sonuç olarak İmam'ın gaybete çekilmesi, onun ilk göreviyle hiç çelişmemekle beraber, insanların da dinden uzaklığının ve İslâmî bir hükümeti kabullenmedeki gevşekliklerinin bir göstergesidir.

2. İlahî öğretileri açıklamak ve insanları irşat etmek. İmam'ın (a.s) bu ikinci görevi bazen direk ve bazen de dolaylı olarak gerçekleşmektedir. İslâm Peygamber'i de, kendisinin insanlara ulaşma imkânının olmaması gibi zorluklardan dolayı, takvalı ve İslâm dinini bilen kimseleri, ilahî öğretileri açıklamak ve insanları irşat etmek üzere bazı bölgelere göndermiştir. Bu da aynı şekilde İmam-ı Zaman'ın (a.f), gaybet-i suğra (kısa gaybet) döneminde özel vekilleri ve gaybet-i kübra (uzun gaybet) döneminde de genel vekilleri ataması yoluyla gerçekleşmiştir.

Bunlar imamın görevlerinin bir kısmıdır ve on ikinci İmam'ın gaybete çekilmesiyle bunların hiçbir çelişkisinin olmadığı açıklığa kavuşmuştur. Ama imamın fayda ve bereketleri, onun görevlerinden daha fazladır ve gaybette olan veya olmayan imamla da sınırlı değildir.

İmam, âlemin canı ve yeryüzü ile göğün yörüngesidir. Peygamber'in (s.a.a) ailesi birçok defa, "eğer yeryüzünde imam olmazsa, yeryüzü ehlini yutar" buyurmuşlardır.

İmam, yeryüzü ile göklerin arasındaki irtibatı sağlayan ve ilahî bereketlerin inme kaynağıdır. Onun duası kabul ve niyetleri baştanbaşa hayır ve bereketlerdir. Bu konu, hidayet imamlarının ziyaretlerinde, üzerinde durularak vurgulanmıştır.

Allah kullarının, başta şeytan olmak üzere yeminli birçok düşmanları vardır. İmam (a.s) da, insanların nefislerine olan ilahî etkilime gücüyle, onları bataklıklara düşmekten kurtarmakta ve hidayet etmektedir. Bunların hepsi gaip İmam'ın faydaları ve bereketlerinden birer parçadırlar ve genel olarak Peygamber'in (s.a.a) meşhur olan bir hadisinde bulutların arkasındaki güneş tabiri ifade edilmiştir; yani insanlar İmam'larını görmeden, sürekli onun varlığının feyzinden yararlanmaktadırlar.

Ayrıntılı Cevap

Sorulan soru genel ve belli bir noktada odaklanmamıştır. İmam'ın (a.s) gaybete çekilmesinin, imamet görüşüyle hangi yönden çeliştiği

açıklanmamıştır. Bu yüzden imamın görevlerinin gaybetle olan çelişkisini ve uyumsuzluğunu veya uyumluluğunu konu edebilmek için, bu görevleri ayrı bir şekilde incelememiz gerekmektedir.

İmamet, nübüvvetin bir devamıdır¹ ve imam bir nebinin bütün özelliklerine sahiptir. Sadece vahiy kesilmiştir. Sonuç olarak imam da peygamber gibi üç asıl görevi üslenmektedir:²

1. Hükümet kurmak ve insanları zalim sultanların elinden kurtarmak.
2. İlahi öğretileri açıklamak ve onları insanlara ulaştırmak.
3. İnsanları doğru yola hidayet etmek.

Yukarıdaki üç başlık, imamın genel görevlerini göstermektedir. Ama eğer toplumsal şartların uygun olmaması ve İslâm ümmetinin gevşek olması, imamın karşılıklı ve toplumsal olan bazı görevlerini yerine getirememesine sebep olursa, eksikliğin imam tarafından olmadığı açıktır ve bu imamet felsefesiyle çelişmemektedir.

Kıyam etmek ve hükümet kurmak toplumsal bir harekettir ve uygun bir ortama ihtiyacı vardır. Eğer rehberin görevi, her şartta hatta Müslümanların maslahatına uygun olmayan durumlarda dahi kıyam ederek hükümeti ele geçirmek olduğunu söylersek, boş bir söz söylemiş oluruz. Çünkü İslâm Peygamber'i (s.a.a), Medine'ye hicret etmeden önce Mekke'deyken, toplumsal şartlardan dolayı, İslâm'ın zâhiri yönlerini yerine getirmeye dahi muvaffak olmamıştır. Bu durumda nasıl kıyam ederek hükümet kurabilirdi ki? Bu konu da aynı şekilde, Peygamber'in (s.a.a) hafif veya gevşek davrandığı anlamına gelmez. Tam tersine o zamanki toplumsal ortamın İslâm hükümetini kabul etmeye müsait olmadığını göstermektedir.

Bu durum, sadece Peygamber'in (s.a.a) zamanına özel değildir. İnsanların dinden uzaklaşmaları ve onu hafife almalarının birinci İmam'ın (a.s) dışında, diğer imamların imamet dönemlerinde de olduğunu bilmekteyiz. Birinci İmam (a.s) döneminde de, onun ömrünün sonlarında, İslâm hükümetini ayakta tutamamalarına sebep olmuştur ve bu durum imamet felsefesine hiç zarar vermemektedir.

Gaybet-i Kübra dönemi de, yapılan açıklamalara göre, İmam'ın bu göreviyle herhangi bir çelişkisi yoktur. Aslında ilahî hükümleri, İslâm hükümeti adı altında uygulama imkânı olduğu zaman gaybetin sona ereceği

¹ *Amuzeş-i Akaid*, Muhammed Taki Misbah Yazdi, s. 306.

² *İslâm'da Şia*, Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabâi, s. 176.

gündür. Hatta on ikinci İmam'ın (a.c.) en önemli özelliğinin,³ ilahî adaleti temsil eden hükümeti yeryüzünde uygulayacağı olduğunu söylemek de mümkündür. Sonuç olarak İmam'ın gaybete çekilmesi, İslâmî hükümetin kurulması yönünden, imamet felsefesiyle çeliştiği söylenemez.

İmamın ikinci görevi: Peygamber (s.a.a), İslâm'ın ilk yıllarında, kendisinin direk olarak her yere gitmesi ve bütün kabileler ve halk tabakalarıyla görüşmesinin mümkün olmamasından dolayı, dinî öğretileri açıklamak üzere Kur'ân hafızları ve din konusunda bilinçli olan kimseleri değişik bölgelere göndermiştir.⁴ Bu, ilahi öğretileri yaymada, Peygamber'in (s.a.a) güzel bir sünneti ve hatırasıdır.

On ikinci İmam da aynı şekilde bu yöntemi gaybet-i suğra (kısa gaybet) döneminde uygulamıştır. Özel vekiller insanların dinî konulardaki ilmi ihtiyaçlarını ve sorunlarını gidermişlerdir. Bu yöntem, gaybet-i suğra döneminden sonra da devam etmiştir. Sadece şeklinde biraz değişiklik olmuştur; yani İmam-ı Zaman (a.c.), isim getirmeden genel olarak bazı özelliklerin taşınması şartıyla, vekilleri atamış ve insanlara da yeni gelişmeler karşısında onlara başvurmalarını emretmiştir.⁵

Ama bazen bu vekillerin de çözemeyeceği sorunların olması mümkündür. Böylesi durumlarda İmam-ı Zaman (a.c) ya zamanın değerli kimseleriyle görüşerek ya da başka yollardan doğru yolu insanlara gösterecektir. Bu konu için, İslâm fıkhiinde olan "icma-i duhuli"⁶ görüşüne veya İmam-ı Zaman'ı (a.c) görme şerefine ulaşan kimseleri anlatan kitaplara kısaca bakmamız yeterlidir.

İmamın üçüncü görevinin de gaybetle çelişmediği hususunda, aynı şekilde önceki söylenen konular geçerlidir. Bu yüzden yeni bir açıklama yapmaya gerek yoktur.

Yukarıdaki konuların dışında, önemli iki noktanın da zikredilmesi gerekmektedir:

1. İmam (a.s), cismi olarak gaybete çekilmemiştir. Çünkü onun da diğer insanlar gibi normal bir yaşantısı vardır. Sadece ömrü, Allah'ın izniyle diğerlerine göre uzundur ve bu da akıl ve hayat kanunlarına ters değildir. Sonuç olarak on ikinci İmam'ın, unvan olarak gaybete çekildiğini söyleyebi-

³ *Delailu'l-İmamet*, Muhammed ibn-i Cerir Taberî.

⁴ *İslâm Tarihinden Kesitler*, Cafer Subhanî, s. 307.

⁵ *Vesailu's-Şia*, Şeyh Hürr Amili, c. 18, s. 101.

⁶ *Usulu'l-Fıkıh*, Şeyh Muhammed Rıza Muzaffer, s. 358.

liriz; yani İmam (a.s), zuhur zamanına kadar kendisini genel olarak dünya Müslümanlarının önderi ve imamı olarak tanıtmayacaktır.

2. İmamet felsefesi hakkında söylediklerimiz, sadece imamın görevleri ile sınırlıdır. Ama İmam'ın (a.s), imamet görevi dışında sağladığı başka faydaları da vardır ve bunlar onun sayesinde bizlere gelen ve şahit olduğumuz ilahî lütuf ve rahmetlerdir. Örnek olarak şunları söyleyebiliriz:

-Âlemin canı olması: Peygamber (s.a.a) ailesinin sözlerine göre İmam (a.s) âlemin canı¹ ve onun varlığı ve yokluğunun eksenidir. İmam hakkında rivayetlerde şöyle gelmiştir:

“Eğer yeryüzü imamsız olursa, üzerindeki bütün insanları içine yutar.”²

-O yüce bereketlerin insanlara inmesi ve ilahî feyzlerin gelmesindeki vasıta. Bu yüzden rivayetler ve On İki imamların ziyaretnamelerinde şöyle gelmiştir:

“Gökyüzü sizin vesilenizle yağmur yağdırmakta ve yeryüzü sizin hatırınıza ağaçları yetiştirmekte ve ağaçlar da sizin için meyve vermektedir.”³

-İnsanların nefislerine etkide bulunmada⁴ ve onları şeytanın karşısında sapıklığa düşmekten korumaktadır. Bunu Ramazan, Muharrem ve Sefer gibi mukaddes ve mübarek olan aylarda, dünyanın dört bir yanında görmekteyiz.

Bütün bu söylenenler, kayıp olan İmam'ın faydalarından bazılarıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.a) buyurduğu gibi insanlar İmam'dan, bulutların arkasındaki güneşten faydalandıkları gibi faydalanmaktadırlar.⁵

HZ. MEHDI'NİN YAŞADIĞINA DAİR DELİLLER

Soru

HZ. Mehdi'nin (a.s) yaşadığına dair deliller nelerdir?

Kısa Cevap

İmamet konusunda HZ. Mehdi'nin (a.s) varlığı ve imameti hakkında yalnızca akli deliller getirmek yeterli değildir. Akli delillerle genel olarak

¹ İmamların Hayatı, Mehdi Pişvai, s. 719.

² Usul-u Kâfi, Muhammed ibn-i Yakup Kuleynî, c. 1, s. 179.

³ Kâmilu'z-Ziyarat, İbn Kuluye Kummi, ikinci ziyaret.

⁴ Bidayetu'l-Ma'arifi'l-İlahiyye, Seyyid Muhsin Harazi, c. 2, s. 153.

⁵ Biharu'l-Envar, Muhammed Bâkır Meclisî, c. 52, s. 93.

imamet ve bir imamın her zamanda olması gerektiği konusunda faydalanıyoruz. Hadisler ise bu zamanda imamın yalnızca İmam Mehdi (a.s) olduğu konusunda bize yardımcı olmaktadır. Masum bir insan ve ilahî hüccetin bütün zamanlarda bulunması gerektiği konusu genel imametın çeşitli akli delillerine dayanılarak yapılmaktadır. Örneğin nübüvvet ve imamet ilahî bir feyizdir. Lütuf kaidesine göre böyle bir lütuf her zaman olmalıdır. Masum ve kâmil insanın Hz. Mehdi (a.s) olduğu konusunda inkâr edilemeyecek kadar hadis vardır. Bu yüzden bazı Ehl-i Sünnet âlimleri de bunu itiraf ederek kitaplarında şöyle yazmışlardır: “Vaat edilen Mehdi, İmam Hasan Askerî’nin (a.s) oğludur ve hicrî 255 yılında Samerra’da dünyaya gelmiştir, gaybette yaşıyor ve bir gün Allah’ın emriyle zuhur edecektir.”

İmam’ın (a.s) ömrünün uzun olması imkânsız bir şey değildir. Zira yaşlanmadan ve beden çöküntüye uğramadan bu dünyada uzun yıllar yaşama imkânı vardır. Bundan öte Allah-u Teâlâ’nın kendi hüccetini, adaleti icra etmesi, zulmü ve zalimleri reddetmesi için istisnai ve bilinen tabiat kanunlarının dışında saklaması da akla aykırı değildir.

Ayrıntılı Cevap

Hz. Mehdi’nin (a.s) varlığı ve imameti “imamet-i hasse” konularındandır. Bu konu için akli delillerden direkt olarak faydalanılmaz.⁶ Akli deliller genel olarak imameti ve İmam’ın her zamanda olması gerektiğini ispat eder. Akli deliller, genel imameti yani her zaman masum bir insanın ve ilahî hüccetin yeryüzünde olması gerektiğini ortaya koyar. İmam Mehdi’nin (a.s) dünyaya geldiği ve yaşadığı konusundaki hadisler ve tarihi deliller ilk mukaddimeye eklendiğinde, bu zamanda yalnızca İmam Mehdi’nin (a.s) ilahî feyze vasıta olduğu ve şu anda da yaşadığı ortaya çıkacaktır.⁷

İki Delilin İncelenmesi

1- İmamın bütün zamanlarda oluşuna akli delil:

a) Lütuf Burhanı: Nübüvvet ve imamet Allah’ın manevî bir feyizdir. Lütuf kaidesine göre daima bir nebi veya imam olmalıdır. Bu kaide, Müslümanların içinde hakkın eksenini olacak ve insanları hatadan koruyacak bir imamın olmasını gerektirmektedir.

⁶ Burhan ve akli delil belli bir kişiyi tanıtmaz. “Cüz’î ne kazanandır, ne de kazanılan” cümlesi bu manaya gelmektedir.

⁷ Ayetullah Hasanzade Âmulî, *Nehcu’l-Velaye*, s. 7-8.

İmam Sadık'ın (a.s) şu sözü belki de bu delile işaret etmektedir: “Şüphesiz yok ki Allah (azze ve celle) yeryüzünü imamsız bırakmaktan daha yücedir.”¹

Gaybette olan imamın faydalarını şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Allah'ın dinini genel manada korumak.²
- 2- Eğitilmeye hazır nefisleri eğitmek.
- 3- Dinin devamını sağlamak.
- 4- Yaşayan bir olgunun insanlara önder olması.

b) İllet-i Gâi (Son hedef) Burhanı: Kelam ilminde Allah'ın fiillerinde bir hedef ve amaç olduğu ispat olunmuştur. Zira Yüce Allah mutlak kemaldır, O'nda eksiklik yoktur. İlahi fiillerin neticesi yaratılmışlara dönmektedir. İnsanın var olmasındaki hedef, kâmil insandır. Yani insanı bir ağaca benzetsek, meyvesi kâmil insandır.

c) İmkân-ı Eşref Burhanı: Felsefede imkân-ı eşref kaidesi diye bir kaide vardır. Yani mümkün-ü eşref, varlık merhalelerinde düşük mümkün-den daha önceliklidir.³ Varlık âleminin en şerefli insandır. Varlık, hayat, ilim, kudret, cemal vb. sıfatların, ilahî hüccet olan insan-ı kâmile ulaşmadan önce diğer insanlara ulaşmaları imkânsızdır.

d) Bütün Faziletlerin Mazharı Olma Burhanı: Allah'ın mutlak hüviyetine zuhur makamında vahdaniyet hükümleri galiptir ve vahdet-i zatîde tafsilatlı isimlere yer yoktur. Öte yandan âlemde görülen tafsilatlı mazharlar ve çokluk ahkâmı vahdete galip gelmektedir. İşte burada ilahî ferman, mutedil bir sureti gerektirmektedir. Bunun da nedeni, tafsilatlı isimler ve vahdet-i hakikiye yönünden hak için mazhar olması ve vahdet-i zatî ve kesret-i mümkünün birbirlerine galip gelmemeleri içindir. O mutedil suret insan-ı kâmidir.⁴

Biz, şimdilik bu kadarla yetiniyoruz. Daha fazla bilgi için bu konuyu genişçe ele alan kitaplara başvurunuz.⁵

¹ Besairu'd-Derecat, s. 485, 10. Bâb, 3. Hadis.

² Şerifu'l-Ulema, Keşfu'l-Gıma, s. 148.

³ Nihayetu'l-Hikmet, s. 319-320.

⁴ Bkz. Temhidu'l-Kavaid, s. 172, Tahrir-i Temhidu'l-Kavaid, (Ayetullah Cevad Âmulî), s. 548-555.

⁵ Daha fazla bilgi için bkz. Ali Asğar Rızvanî, Mev'ud Şinasi, s. 267-283.

2- İmam Mehdi'nin (a.s) doğumunu ve yaşamını ispatlayan hadis ve tarihi deliller çoktur. Aşağıda buna bir kaç örnek getiriyoruz:

1- Ehl-i Sünnet'in bazı tanınmış isimleri, vaat edilmiş Mehdi'nin İmam Hasan Askerî'nin (a.s) oğlu olduğunu, h.k. 255 yılında Samerra'da dünyaya geldiğini, şu anda gaybette yaşadığını ve bir gün Allah'ın emriyle geleceğini kabul etmiş⁶ ve bunları kitaplarında yazmışlardır.⁷

2- İmam Askerî (a.s), oğlu İmam Mehdi (a.s) dünyaya gelmeden önce Onun (a.s) veladetini haber vermişti. Örneğin İmam (a.s) halası Hâkime Hatun'a şöyle buyurdu: "On beş Şaban gecesi (on dördüncü günün akşamı) Nergis Hatun oğlum Mehdi'yi dünyaya getirecek."⁸

Ahmed b. İshak diyor ki: İmam Ebu Muhammed Hasan Askerî'nin (a.s) şöyle dediğini duydum:

"Hamdolsun Allah'a ki canımı almadan halifem olan vaat edilmiş Mehdi'yi bana gösterdi. O edep, ahlak ve davranışta Peygamber'e (s.a.a) en çok benzeyendir. Allah onu bir süre gaybette tutacak, sonra zuhur edecek ve dünyayı adaletle dolduracaktır."⁹

İmam Askerî (a.s), yine oğlunun veladetini yakın sahabelerine ve akrabalarına haber vermiştir.

Muhammed b. Ali b. Hamza şöyle diyor: İmam Askerî'nin (a.s) şöyle dediğini duydum:

"Allah'ın kullarına olan hücceti, imam ve benim halifem on beş Şaban 255 yılında şafak vakti dünyaya geldi."¹⁰

Ahmed b. Hasan b. İshak Kummî diyor ki: İmam Mehdi (a.s) dünyaya geldiğinde İmam Askerî (a.s) bana şöyle bir mektup yazdı:

"Oğlum dünyaya geldi. Bunu kimseye söyleme; zira bunu ashabım ve yakınlarımdan başka kimseye söylemeyeceğim."¹¹

⁶ Araştırmacılar onlarca Ehl-i Sünnet âliminin İmam Mehdi'nin (a.s) doğduğunu kabul ettiklerini yazmışlardır.

⁷ Muhammed b. Talha, *Metalibu's-Sual*'de; İbn Sabbağ Malikî *Fusulu'l-Mühimme*'de, İbn Hacer Şafîi *es-Savaiku'l-Mühimme*'de ve İbn Hallakan *Vefeyatu'l-A'yan*'da zikretmişlerdir.

⁸ *Muntehabu'l-Eser*, s. 398-399.

⁹ *Biharu'l-Envar*, c. 51, s. 161 ve 379.

¹⁰ a.g.e, s. 397.

¹¹ *İsbatu'l-Hudat*, c. 6, s. 436; *Dadgosteri Cihan*, s. 103.

İbrahim b. İdris diyor ki: İmam Ebu Muhammed Askerî (a.s) bana bir koyun göndererek şöyle buyurdu:

“Bunu oğlum Mehdi için akika olarak kes, kendine ve ailene yedir.”¹

3- İmam Askerî (a.s), İmam Mehdi (a.s) dünyaya gelmeden önce onun doğacağını müjdelemiş, doğduktan sonra da yakın sahabelerine bunu haber vermenin yanı sıra Şiilerin imanını artırmak ve mutmain etmek için oğlu Mehdi'yi (a.s) bazılarına göstermiştir.

Ahmed b. İshak diyor ki: İmam Askerî (a.s), üç yaşındaki çocuğu bana göstererek şöyle buyurdu:

“Ey Ahmed! Eğer Allah'ın ve İmamların yanında değerlin olmasaydı oğlumu sana göstermezdim. Bu çocuk Allah Resulüyle aynı isim ve künyededir. Bu o kimsedir ki yeryüzünü adaletle dolduracaktır.”²

Muaviye b. Hekim, Muhammed b. Eyyüb, Muhammed b. Osman b. Said Amirî diyorlar ki:

“Biz kırk kişilik bir gurup İmam Hasan Askerî'nin (a.s) evinde toplanmış-tık. İmam (a.s) oğlu İmam Mehdi'yi (a.s) bize göstererek şöyle buyurdu: Bu sizin imamınız ve benim halifemdir.”³

Ali b. Bilal, Ahmed b. Hilal, Muhammed b. Muaviye b. Hâkim ve Hasan b. Eyyüb diyorlar ki: “Biz birkaç Şii İmam Hasan Askerî'nin (a.s) evinde toplanmış-tık. İmam'a (a.s) halifesi hakkında sorduk. İmam (a.s) biraz bekledikten sonra bir çocuğu bize gösterdi ve “Benden sonra imamınız budur” diye buyurdu.”⁴

Amr Ahvazî diyor ki: İmam Hasan Askerî (a.s) oğlunu bana göstere-rek buyurdu ki:

“Benden sonra bu oğlum sizin imamınızdır.”⁵

İbrahim b. Muhammed diyor ki: (İmam) Askerî'nin evinde güzel bir çocuk gördüm, İmam'a: “Ey Allah Resulünün oğlu! Bu çocuk kimdir?” diye sordum. İmam (a.s) “Benim çocuğum ve halifemdir.” diye buyurdu.⁶

¹ Biharu'l-Envar, c. 52, s. 22.

² a.g.e, c. 52, s. 23-24.

³ Yenabiu'l-Meveddet, s. 460; Biharu'l-Envar, c. 52, s. 26.

⁴ İsbatu'l-Hudat, c. 6, s. 311; Dadgosteri Cihan, s. 107.

⁵ Yenabiu'l-Meveddet, s. 46.

⁶ Dadgosteri Cihan, s. 107.

Yakup b. Menfus diyor ki: İmam Hasan Askerî'nin (a.s) huzuruna vardım ve kendilerine sonraki İmam ve Sahibu'l-Emiri sordum, buyurdu: "*Perdeyi kenara çek.*" Perdeyi çektiğimde beş yaşında bir çocuğun bize doğru geldiğini gördüm. Çocuk gelip İmam Askerî'nin (a.s) kucağına oturdu. İmam (a.s) "*Bu sizin imamınızdır*" diye buyurdu.⁷

4- İmam Hasan Askerî'nin (a.s) müjdeleri ve Mehdi'yi (a.s) güvendiği insanlara göstermesinden sonra, artık Onu, şaşkınlıktan çıksınlar diye diğer Şiilere tanıtmak bu güvenilir insanların vazifesiydi.

İmam Cevad'ın (a.s) kızı Hâkime hatun, Osman b. Said Âmirî, Hasan b. Said Alevî, Abdullah b. Abbas Alevî, Hasan b. Munzur, Hamza b. Ebî'l-Feth, Muhammed b. Osman b. Said Amirî, Muaviye b. Hekim, Muhammed b. Muaviye b. Hekim, Muhammed b. Eyüp b. Nuh, Hasan b. Eyüp b. Nuh, Ali b. Bilal, Ahmed b. Hilal, Muhammed b. İsmail b. Musa b. Cafer, Yakup b. Menfus, Amr Ahvazî, Farşlı hizmetçi, Ebu Ali b. Mutahhar, hizmetçi Ebi Nasr Tarık, Kâmil b. İbrahim, Ahmed b. İshak, Abdullah b. Mesturî, Abdullah b. Cafer Himyerî, Ali b. İbrahim Mehziyar, hizmetçi Ebu Ganim gibiler İmam Mehdi'nin (a.s) doğum haberini Şiilere ulaştırmaya çalışıyorlardı.

Hâkime Hatundan nakledilen şu rivayete dikkatinizi çekmek istiyoruz: İmam Hasan Askerî (a.s) birini peşime göndererek "*Bu akşam (Şaban'ın on dördünün akşamı) iftar için yanıma gel, zira Allah bu gece hüccetini gönderecek.*" diye haber yolladı. Yanına gittiğimde "*Dünyaya gelecek olan kimdendir?*" diye sordum, "*Nergis'ten*" diye buyurdu. Dedim ki "*Nergis'te hamilelik alameti görünmüyor.*" Buyurdu "*Ne dediysem odur.*" Ben oturduğum sırada Nergis geldi. Ayakkabımı ayağımdan çıkardı ve "*Efendim, nasılsınız?*" diye sordu. Dedim ki: "*Siz benim ve ailemin efendisisiniz.*" O benim bu sözüme çok şaşırdı ve rahatsız olarak "*Ne söylüyorsunuz.*" diye buyurdu. Dedim ki: "*Allah bu gece size öyle bir evlat verecek ki, O, dünyanın ve ahiretin efendisidir. Nergis benim bu sözümünden dolayı utandı. İftardan sonra yatsı namazını kıldım ve yatağıma gittim. Gece yarısından sonra uyandım ve gece namazını kıldım. Namazdan sonraki amelleri yerine getirdikten sonra uyudum. Sonra yine uyandım. Nergis'in de uyanık olduğunu gördüm. Gece namazı kılıyordu. Şafağın söküp sökmediğini anlamak için odadan dışarı çıktım. İlk şafağın söktüğünü ve Nergis'in uyuduğunu*"

⁷ Biharul-Envar, c. 52, s. 25.

gördüm. Bu arada “Neden Allah’ın hücceti doğmadı?” diye içimden geçti. Birden İmam Askerî (a.s) yan odadan seslendi: “*Halacığım acele etme, vaat yakındır.*” Ben oturdum ve Kur’ân okumaya başladım. Kur’ân okuduğum sırada birden Nergis hatun acıyla uyandı. Ben aceleyle onun yanına gittim ve “Bir şey hissediyor musun?” diye sordum. “Evet” dedi. Ben, “Allah’ın adını söyle. Bu, sana akşam söylediğim şeydir, endişelenme, sakın ol” dedim. Bu arada onunla benim aramıza nurdan bir perde geldi. Çocuğun doğduğunu anladım. Nergis’in üstündeki örtüyü kaldırdığımda çocuğun secde halinde Allah’ı zikrettiğini gördüm.

İmam Hasan Askerî (a.s) “*Hala, oğlumu benim yanına getir*” diye seslendi. Ben bebeği onun yanına götürdüm. İmam (a.s) onu kucağına aldı, bebeğin eline, gözüne ve bacaklarına elini sürdü. Sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet okudu ve “*Oğlum konuş*” diye buyurdu. Çocuk konuşmaya başladı ve şahadeteyni getirdi. Sonra İmam Ali’ye (a.s) ve diğer İmamlar’a (a.s) sırayla selam gönderdi. Sıra babasına gelince ona da selam verdi. Sonra İmam Askerî (a.s) bana şöyle buyurdu: “*Halacığım, çocuğu annesinin yanına götür, ona da selam versin sonra benim yanına getir.*” Çocuğu annesinin yanına götürdüm o da annesine selam verdi. Sonra İmam’ın (a.s) yanına götürdüm. İmam (a.s) “*Yedinci gün yanımıza gel*” diye buyurdu. Yedinci gün gittim, İmam (a.s) “*Halacığım, oğlumu getir.*” dedi. Bende götürdüm, ilk günkü gibi şahadeteyni söyledi ve İmamlara selam verdi. Sonra şu âyeti okudu:

“Bizse yeryüzünde zayıf bir hale getirilmesi istenenlere lütfetmeyi ve onları halka rehber kılmayı ve yeryüzüne onları miras bırakmayı dilemedeydik.”

Hâkime hatun şöyle devam ediyor: “Bu olaydan sonra İmam’ın (a.s) yanına gittim, perdeyi kenara çektim İmam Mehdi’yi (a.s) göremedim. Dedim ki: “Fedan olayım, İmam Mehdi’ye ne oldu?” Buyurdu ki: “*Halacığım! O, Hz. Musa gibi gizlide korunacaktır.*”¹

5- İmam Askerî’nin (a.s) şahadetinden sonra İmam Mehdi (a.s), keramet ve mucizelerle kendi imametini babasının (a.s) Şiilerine gösterdi ve hücceti onlara tamamladı.

Gaybet-i Suğranın başlangıcında, İmam Sadık’ın (a.s) zamanında böyle bir dönem için temeli atılan vekâlet sisteminin en önemli görevi Şiilerin

¹ Yenabiu’l-Meveddet, s. 449-450.

şüphelerini gidermek ve onların gaip İmam'a ve dört naibe inanmalarını sağlamaktı. İmam'ın (a.s) naipleri ve vekilleri ondan (a.s) gelen mucize, keramet ve ilimlerle meşgul olmaya başladılar.

Keramet ve mucizeler bazı yerlerde İmam'ın (a.s) kendisinden, bazı yerlerde de naiplerinin aracılığıyla Şiilere gösteriliyordu. Böylece Şiilerin İmam Mehdi'ye (a.s) imanları, dört naibe de güvenleri olacaktı. Kerametler genellikle ilk naip olan Osman b. Said Amiri tarafından gerçekleştiriliyordu. Zira bu dönemde Şiiler şaşkınlık içindeydiler ve İmam Mehdi'nin (a.s) varlığını tam olarak anlayamamışlardı.

Seyyid b. Tavus şöyle yazar: İmam Mehdi'yi (a.s) İmam Hasan Askeri'nin (a.s) birçok ashabı görmüş ve kendisinden hadis ve şer'i hükümler rivayet etmişlerdir. Bunların yanı sıra İmam'ın (a.s) vekilleri vardı. Bu vekillerin isimleri ve nereli oldukları belliydi. Onlar mucize, keramet gösteriyor, zor meseleleri hallediyor, İmam'ın (a.s) ceddi Resulullah'tan (s.a.a) rivayet ettiği birçok gaybî haberleri naklediyorlardı.²

Aşağıda bunun birkaç örneğini getiriyoruz:

1- Saad b. Eş'arî Kummî şöyle diyor: Hasan b. Nazr, Kum Şiileri arasında önemli bir yere sahipti. İmam Askeri'nin şahadetinden sonra şaşkınlık içinde idi. O, Ebu Saddam'ın da içinde olduğu bir gurupla yeni İmam'ın kim olduğunu araştırmaya başladı. Hasan b. Nazr, Ebu Saddam'ın yanına giderek "Bu yıl hacca gitmek istiyorum" dedi. Ebu Saddam ondan bu yıl gitmemesini istedi ama Hasan b. Nazr dedi ki: "Gördüğüm bir rüyadan dolayı içimde bir korku var, bu yüzden gitmeliyim." Yola koyulmadan önce Ahmed b. Ali b. Hammad'a İmam'a ait malları İmam Askeri'nin (a.s) yerine geçecek İmam belli oluncaya kadar saklamasını söyledi. Sonra Bağdat'a gitti. Orada eline bir mektup geçti. Bu mektupla İmam Mehdi'nin (a.s) imametini ve Osman b. Said Amiri'nin vekâletine iman getirdi.

2- Muhammed b. İbrahim Mehziyar şöyle diyor: İmam Hasan'ın (a.s) şahadetinden sonra yerine kimin geçeceği konusunda şüpheye düşmüştüm. Babam, İmam'ın (a.s) vekili olduğu için yanında çok mal vardı. Babam beni de yanına alarak mallarla birlikte yola koyuldu. Babam yolda hastalandı. Mallar konusunda bana şöyle vasiyet etti: "Allah'tan kork ve bu malları sahibine ulaştır. Kim şu alameti söylerse malları ona ver." Sonra

² et-Taraif fî Marifeti Mezhebi't-Tavaif, c. 1, s. 183-184; Zendegani-i Nevvab-ı Hass-ı İmam-ı Zaman (a.f), s. 93 ve 94.

vefat etti. Birkaç gün Irak'ta kaldıktan sonra Osman b. Said'den taraf bana bir mektup geldi. O mektupta malların bütün özellikleri yazılıydı. Ve onları benden ve babamdan başka kimse bilmiyordu.¹

Muhammed b. İbrahim Mehziyar, bu keramet ve mucizeyle İmam Mehdi'nin (a.s) imametine ve Osman b. Said'in vekâletine iman getirdi.

3- Ahmed Dineverî Sirac diyor ki: İmam Hasan Askerî'nin (a.s) şahadetinden bir iki sene sonra hacca gitmek için Erdebil'den yola çıktım. Dinever'e geldim. Halk Hasan Askerî'nin (a.s) halifesi konusunda şaşkınlık içindeydi. Dinever halkı benim gelişime sevinmişlerdi. Şiiler on üç bin dinarı Samerra'ya götürüp İmam'ın hakkını halifesine vermem için bana vermek istediler. Dedim ki: "İmam'ın yerine kim geçecek henüz bende bilmiyorum." Dediler ki: "Biz sana güveniyoruz, ne zaman İmam'ın halifesini bulursan o zaman ver." Bende on üç bin dinarı alıp kendimle beraber götürdüm. Kirmanşah'ta Ahmed b. Hasan b. Hasan'la görüştüm. O da bin dinar ve birkaç bohça parça verdi. Bağdat'ta İmam'ın (a.s) naibini arıyordum. Bana üç kişinin naiplik iddiasında bulunduğunu söylediler. Biri Baktanî idi. Onu imtihan etmek için yanına gittim. Ondan keramet istedim. Beni ikna edecek bir şeyi yoktu. Sonra ikincisi olan İshak Ahmer'in yanına gittim. Onu da hak üzere bulmadım. Üçüncüsü olan Ebu Cafer veya Osman b. Amirî'nin yanına gittim. Hal hatır sorduktan sonra dedim ki: "Yanımda halkın malları var, onları İmam Askerî'nin (a.s) halifesine vermek istiyorum ama şaşkınlık içindeyim, ne yapacağımı bilmiyorum." O dedi ki: "Samerra'ya İbnu'r-Rıza'nın (İmam Askerî) evine git. Orada İmam'ın (a.s) vekilini bulacaksın." Ben de Samerra'ya gittim. İmam'ın (a.s) kapıcısından kimin vekil olduğunu sordum. Kapıcı, biraz bekle, şimdi dışarı çıkacak, dedi. Biraz sonra biri geldi ve elimi tutup beni içeri götürdü. Hal hatır sorduktan sonra dedim ki: "Cebel bölgesinden bir miktar mal getirdim ama delil peşindeyim. Naipliğini ispat eden kimi bulursam malları ona teslim edeceğim. Bu sırada bana yemek getirdiler. Dedi ki: "Yemeğini ye ve istirahat et, sonra işine bakılır." Akşamdan biraz geçmişti ki o adam bana bir mektup verdi. Mektupta şunlar yazılıydı: "Ahmed b. Muhammed Dineverî! Kendinle beraber şu kadar para ve bohça getirdin. Çıkında şu kadar para var." Mektupta her şey ayrıntısına kadar yazılıydı. Örneğin: "Zırh yapan falan şahsın oğlunun çıkınında on altı dinarı var. Kirmanşah'tan ise filancıya ait bir çıkın var. Falan bohça da Ahmed b. Hasan Maderanî'ye aittir, onun kardeşi

¹ a.g.e, s. 518, 5. hadis; Rical-i Keşşî, c. 2, s. 813.

yün satıcısıdır...” Bu mektupla tüm şüphelerim giderildi. Anladım ki Osman b. Said Amirî İmam’ın (a.s) naibidir. İmam (a.s) bu mektupta malları Bağdat’a götürüp daha önce görüştüğüm şahsa teslim etmemi emretmişti.²

4- Ali b. Esved şöyle diyor: Gaybet-i Suğranın başlangıcında yaşlı bir kadın bana bir parça verdi ve onu İmam’a (a.s) ulaştırmamı istedi. Ben onu diğer birçok parçayla birlikte getirdim. Bağdat’a gelip Osman b. Said’in yanına gittiğimde dedi ki: “Bütün malları Muhammed b. Abbas Kummi’ye ver.” Ben yaşlı kadının verdiği parçanın dışında her şeyi ona teslim ettim. Ama İmam’dan (a.s) onu da Osman b. Said’e teslim etmem için bir mesaj gelmişti.³

5- İshak b. Yakup diyor ki: Osman b. Said’in şöyle dediğini duydum: Iraklı biri yanıma geldi. İmam (a.s) için mal getirmişti. İmam (a.s) onu geri vererek şöyle buyurdu: “Amcanın oğluna olan dört yüz dirhemlik borcunu öde.” Adam çok şaşırdı. Malının hesabını yaptı, baktı gerçekten amcasının oğluna 400 dirhem borcu var. Onu malının içinden çıkardıktan sonra geriye kalanı İmam’a (a.s) verdi, İmam da kabul etti.⁴

6- Muhammed b. Ali b. Şazan şöyle diyor: Yanımda halka ait çok mal vardı. İmam’a (a.s) vermek için kontrol ettiğimde 500 dirhemden 20 dirhem eksik olduğunu gördüm. O miktarı tamamlayıp İmam (a.s) naibi olan Osman b. Said’e bir mektupla birlikte yolladım. Ama mektupta bu konu hakkında bir şey yazmamıştım. O cevap olarak şöyle yazdı: 500 dirhem ulaştı, 20 dirhem senin kendi malındır.⁵

Gaybet-i Suğranın başlangıcında gösterilen bu gibi keramet, mucizeler ve haberler sayesinde İmam Hasan Askerî’nin (a.s) Şiileri İmam Mehdi’nin (a.s) imametine ve Osman b. Said’in niyabetine inanmışlardı. Doğumun gizlide olması, İmam Mehdi’nin (a.s) gaybetinden dolayı Şiilerde oluşan şüphe ve şaşkınlık İmam’ın (a.s) kurduğu bu ekip sayesinde Gaybet-i Suğranın başlangıcında tamamen giderilmişti.

Şiiler, İmam Mehdi’nin (a.s) bu tür keramet ve gaybî ilimlerinden iki sonuca ulaşmışlardı. Biri, Peygamber’in (s.a.a) ve Ali’nin (a.s) çizdiği imametın asıl yolundan gittiklerini ve imametın İmam Hasan Askerî’den (a.s) İmam Mehdi’ye (a.s) geçtiğini ve Gaybet-i Suğra döneminde İmam Mehdi’nin (a.s) perde arkasından Şiileri idare ettiğini anlamışlardı.

² *Biharu’l-Envar*, c. 51, s. 300-302.

³ a.g.e, s. 335.

⁴ a.g.e, s. 326.

⁵ Kuleynî, *el-Kâfi*, c. 1, s. 523-524.

Diğeri eskiden İmamlar'ın (a.s) zamanında faaliyet gösteren vekâlet sistemi Gaybet-i Suğra döneminde de devam ediyordu. Bu sistemin sorumluluğu İmam (a.s) tarafından Osman b. Said Amirî'ye verilmişti. Böylece Şiiler hem İmam Mehdi'nin (a.s) imam olduğuna, hem de Osman b. Said'in özel naip olduğuna inanmışlardı.

Osman b. Said Amirî vefat ettikten sonra İmam Mehdi'nin (a.s) emriyle oğlu Muhammed b. Osman naiplik görevini üstlendi. Ancak bazı Şiiler Muhammed b. Osman'ın naipliğinde şüphe ettiler. İmam Mehdi (a.s) ona bazı keramet ve mucizeler vererek bu sorunu da halletti. Birkaç makam sevdâlisinin dışında kimse Muhammed'e muhalefet etmedi. Onlar yalan yere niyabet iddiasında bulundular. Muhammed b. Osman keramet ve mucizelerle onların iddialarını çürüttü. Şiiler bunları görünce Muhammed b. Osman'ın hakkaniyetini daha iyi anladılar.¹ Daha sonra Hüseyin b. Ruh'un zamanında da bazı önemli kimseler muhalefet ettiler. Ama ondan da keramet ve mucizeler gördükten sonra muhalefetten vazgeçip özürde bulundular.²

Hüseyin b. Ruh'tan sonra Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed Semurî naip oldu. Gaybet-i Suğrada son yazılan mektup başka bir keramet sayılıyordu. İmam Mehdi (a.s), hicrî 329 yılı Şaban ayının dokuzunda bir mektup yazarak Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed Semurî'ye şöyle buyurdu: "Altı gün sonra öleceksin. Vekâlet işini bir düzene koy ve halkın mallarını kendilerine ver. Bundan sonra özel naiplik dönemi bitmiştir." Ravi diyor ki: "Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed Semurî'nin yanına gittim. O bu mektubu bana gösterdi. Söylenen günde yanına gittim, onu can vermek üzereyken gördüm."³

İmam-ı Zaman'ın (a.s) Ömrünün Uzun Olması

Uzun ömürlü olma yaşama ait konulardan biridir. Yaşamın hakikat ve niteliği insan için meçhuldür. İnsan belki de hiçbir zaman bunun sırrını çözemeyecektir. Yaşlılık eğer insan yaşamına arız oluyorsa veya onu canlı bir varlığa arız olan doğanın bir kanunu olarak görüyorsak ve zaman geçtikçe her canlı varlığı bozulmaya ve ölmeye götürüyorsa böyle bir olay değişken ve geciktirilmesi mümkün olan bir şeydir. Bu yüzden bilim yaşlılığı geciktirmek için önemli ilerlemeler kaydetmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru bilimsel

¹ *Biharu'l-Envar*, c. 51, s. 316 ve 336; *Kemalu'd-Din*, s. 398.

² Casim Hüseyinî, *Tarih-i Siyasi-i Gaybet-i İmam-ı Devazdehum*, s. 197.

³ *Kemalu'd-Din*, s. 516; *Biharu'l-Envar*, c. 51, s. 361.

gelişmeler neticesinde uzun yaşamaya olan ümitler artmıştır. Belki de yakın gelecekte bu tatlı rüya gerçek olacaktır. İmam Mehdi'nin (a.s) ömrünün uzun olması hakkında şaşılacak herhangi bir şey yoktur. Çünkü bilimsel açıdan böyle bir şeyin gerçekleşmesi mümkündür. Allah'ın hücceti de ilahî ilmiyle, doğal ve bilimsel yollarla uzun süre yaşayabilir, yaşlılığını geciktirebilir.

Öte yandan kısa yaşamayı genel bir kanun olarak kabul etsek bile, her şeyin istisnası olduğu da bilinen ve inkâr edilmeyen bir gerçektir. Doğada bunun örneği çok görülmektedir. Uzun ömürlü bitkiler, ağaçlar ve hayvanlar vardır. İnsanların içinde de adaleti icra edecek, zulmün ve zalimlerin kökünü kazıyacak olan Allah'ın hüccetinin uzun yaşamasının bir istisna olduğunu kabul etsek, doğanın kanununu onun karşısında değişken ve Onu, Allah'ın iradesi gereği tabiatın ve sebeplerin ötesinde biri olarak görsek ne sakıncası var? Böyle bir şey genel olmasa bile mümkün olan bir şeydir. Allâme Tabatabâî'nin dediği gibi "Gaip İmamın yaşamını doğaüstü bir olay olarak kabul etmek mümkündür. Zira doğa ötesi olayların olması imkânsız şeylerden değildir. Bilim, meta fizik bir olayı reddedemez. Zira sebepler yalnızca bizim bildiğimiz sebeplerle sınırlı değildir. Bilmediğimiz, etkilerini görmediğimiz, anlamadığımız birçok sebepler de vardır. Bu yüzden bazı insanların da çok uzun süre yaşamaları, bin yıl hatta binlerce yıl yaşayabilmeleri için bazı sebepler olabilir."⁴

Ayrıca, tarihte uzun ömürlü yaşayan insanlarda vardır. Hz. Nuh (a.s) onların ispatlanmış olanlarından biridir. Kur'an, Onun (a.s), 950 yıl peygamberlik yaptığını buyuruyor.⁵ Ömrü de mutlaka bundan fazla idi. Hz. Hızır (a.s) ömrü uzun olanlardan bir diğeridir.⁶ Dolayısıyla İmam Mehdi'nin (a.s) ömrünün uzun olması imkânsız olmadığı gibi akla da aykırı değildir.

Hz. Mehdi'nin Zuhurunu Bekleyenler

Soru

Gaybet döneminde İmam Mehdi'nin (a.f) kendisi de zuhuru bekleyenlerden midir ve bu bekleme nasıldır? Bu konuda kaynak verip cevap yazabilir misiniz?

⁴ Allâme Tabatabâî, *Şia der İslâm*, s. 151.

⁵ Ankebut, 14.

⁶ *Kemalu'd-Din*, c. 2, s. 385. *Mecelle-i Havza*, no: 70-71, Bakiyetullahi'l-A'zam özel sayısı, s. 46.

Kısa Cevap

Fereci beklemek, İslam'ın, özellikle Şia mezhebinin temel rükünlerindendir. Fereci beklemek, bütün dünyadaki eşitsizlik ve sıkıntıların giderilmesi demektir.

Fereci bekleyenler, ahir zamanda ilahi bir insanın -İslam'daki adı Mehdi'dir- zuhur edeceğine, zulmü ortadan kaldırıp yerine adaleti yerleştireceğine, bütün dünyada Allah'ın hükümetini hakim kılacağına inanmaktalar. Bütün Peygamberlerle vasileri yaratılışın başlangıcından beri böyle bir arzu içindeydiler. Bu hedefin gerçekleşmesi için çeşitli zahmetlere katlandılar. İnsanlığın kurtarcısının zuhurunun yaklaşması için çekmedikleri zorluk kalmadı.

Fereci bekleyenlerden biri İmam Mehdi'nin (a.s) kendileridir. Zira her şeyden önce rivayetlerimizde intizar (beklemek) en üstün ibadet olarak sayılmıştır. Buna göre O mübarek insanın en üstün ibadetten gafil ve mahrum olması düşünülemez, hatta böyle bir şey imkânsızdır. Sonra ferec kelimesinin geçtiği rivayetlerde yalnızca müminlerin ferecine değinilmemiştir. İmam-ı Zaman'ın da fereci söz konusudur. Öyleyse İmam-ı Zaman da kendi zuhurunu beklemektedir.

Dolayısıyla Hz. Veliyy-i Asr'ın (a.s) kendileri de tevhidi düzeni getirmek ve insanlığın saadetine zeminini hazırlamak için böyle bir günün beklentisi içindedirler.

Ayrıntılı Cevap

İntizar-ı ferec, intizar ve ferec kelimelerinden oluşmuştur.

“İntizar” lugatte korumak, gözü yolda olmak ve endişe manalarına gelmektedir.¹ Hazır bulunma haline denir. Zıt anlamlısı ümitsizliktir. “Ferec” ise dert, keder ve sıkıntılardan kurtulmaya denir.²

İntizar-ı ferec, Kelam ilminde hak, barış ve adaletin batıl güçlere karşı başarıya ulaşmasının son arzu ve ümidi, vadedilmiş Mehdi'nin (a.f) eliyle İslami imanın bütün dünyada yayılması, insani değerlerin her yönlü ve tam olarak yerleşmesi, bütün âlemdede medine-i fazile ve ideal tevhidi toplumun

¹ Tacu'l-Arus, c. 7, s. 539.

² Ragıb İsfahanî, *Müfredat-ı Elfazi'l-Kur'an*, s. 628, Safvan Ahmed Davudî'nin tahkiki, 1. Baskı, Daru's-Şamiye, Beyrut, h.k. 1413.

kurulması manasına gelmektedir. İntizar yalnızca bir ümit ve bir arzu değildir. Bu intizarın arkasında amel de vardır.

İntizar-ı ferec kavramında iki yön vardır. Biri bütün varlık âleminde zulüm, şirk ve fesadı kaldırmak yönü, diğeri de tevhide dayalı küresel bir toplum oluşturmak ve adaleti sağlamak yönüdür.

İntizar-ı Ferec'in Önemi

Hadislerde intizar-ı ferece özel bir önem verilmiş, intizarın faziletine, bekleyenin görevlerine, intizarın faydalarına ve onun doğru manasına değinilmiştir. Söz konusu hadislerden birkaçını aşağıda getiriyoruz:

Resulullah (s.a.a) buyuruyor: "İntizar-ı ferec ibadettir." ³

İmam Ali (a.s) buyuruyor: "Allah'ın en sevdiği amel intizar-ı ferec'dir." ⁴

İmam Cevad (a.s) şöyle buyuruyor: "Şialarımızın en üstün ameli intizar-ı ferec'dir." ⁵

Bekleyenler

Birçok dinde, her ne kadar kim olduğu ve adının ne olduğu konusunda görüş birliği olmasa da ahir zamanda zuhur edecek ve dünyayı adaletle dolduracak bir ahir zaman kurtarıcısı inancı vardır.

İslam dininde bütün Müslümanlar, Peygamberimiz'in (s.a.a) zamanından günümüze kadar Resulullah'ın öğretileri sayesinde ahir zaman kurtarıcısına inanmakta ve Onun, Peygamber'in soyundan geldiğini ve Peygamber'in adını taşıdığını kabul etmekte. Ama bazı konularda aralarında ihtilaf vardır. Örneğin Şia, O'nun hicri üçüncü asırda dünyaya geldiğine ama bir süre sonra gaybete çekildiğine inanırken, Ehl-i Sünnet'in çoğu O'nun dünyaya gelmediği ve ahir zamanda dünyaya geleceği görüşündeler.

Bütün peygamberler, vasiler ve ilahi velilerin hedefi adaleti dünyaya yerleştirmek, küresel tevhidi sistemi ve ilahi kanunlarla yönetilen bir dünya düzeni kurmaktır. Öyle bir düzen ki, insanı dünya ve ahiret saadetine götürmelidir. Böyle bir düzen bütün peygamberler ve vasilerinin arzusu olmuş

³ *Biharul-Envar*, c. 52, s. 122, Şeyh Tüsi'nin *Emali* adlı eserinden alınmıştır.

⁴ Şeyh Saduk, *Men La Yehduruhu'l-Fakih*, c. 4, s. 381, İntizarat-ı Camiay-ı Müderrisin, Kum, h.k. 1413.

⁵ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, c. 2, s. 377, Daru'l-Kutubi'l-İsmailiyye, Kum, h.k. 1395.

ve bunun için mücadele vermişlerdir. Bu ilahi insanların tümü hep böyle bir an için gün sayarak onu bekleyenlerden olmuşlardır.

İmam Sâdık'ın (a.s) ashabından biri "Biz sizin zamanınızda olduğumuz halde neden bugünden zuhur zamanında Hz. Kaim'in (a.s) ashabından olmayı isteyelim?" diye sorduğunda İmam (a.s) şöyle buyurdu:

"Subhanallah! Aziz ve Celil olan Allah'ın hakkı ortaya çıkarıp, adaleti her yerde göstermesini, insanların durumunun düzelmesini, dağınık kalplerin birbirine yaklaşmasını, Allah'a karşı yeryüzünde günah işlenmemesini, ilahi hükümlerin uygulanmasını, haklının hakkına kavuşmasını... istemez misiniz?"¹

Bu hadis-i şeriften, hakkın batıl karşısında ulaşacağı son zaferi ve küresel ilahi hükümetin kurulmasını arzulayan herkesin Mehdi-i Mev'ud'un zuhurunu bekleyenlerden olacağı anlaşılmaktadır. Yine İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor: "Ben o günü görsem kendimi Ona hizmet etmeye hazırlarım."²

Fereci bekleyenlerden biri İmam Mehdi'nin (a.s) kendileridir. Zira birincisi, rivayetlerimizde intizar (beklemek) en üstün ibadet olarak sayılmıştır. Buna göre O mübarek insanın en üstün ibadetten gafil ve mahrum olduğu düşünülemez, hatta böyle bir şey imkânsızdır. İkincisi, ferec kelimesinin geçtiği rivayetlerde bir tek müminlerin fereci zikredilmemiştir. İmam-ı Zaman'ın da fereci söz konusudur. Yani İmam-ı Zaman da kendi işlerinin ferecini beklemektedir.

Dolayısıyla Hz. Veliyy-i Asr'ın (a.s) kendileri de dünyaya tevhidî düzenin gelmesini, adaletin bütün varlık âlemini kapsamasını, zulmün kökünün kazınmasını ve bütün varlıkların nihai kemale ulaşmasını istemektedir. Hz. Kaim'in kendileri de Allah Teâlâ'nın izniyle zuhur etmeyi ve muvahhidlerin arzusunu yerine getirmeyi bekleyenlerdendir.

Hz. Mehdi'nin (a.f) Gaybet Döneminde Vazifemiz

Soru

İmam-ı Zaman'ın (a.f) gaybeti dönemindeki vazifemiz nedir?

¹ Kemalu'd-Din, c. 2, s. 646.

² Muhammed bin İbrahim Numanî, *el-Gaybet*, s. 273, Mektebetu's-Saduk, Tahran, h.k. 1397.

Kısa Cevap

Gaybet dönemindeki vazifelerimiz, Masum İmam'ın (a.s) hazır olduğu dönemdeki vazifelerle aynıdır. Vazifeleri kısaca şöyle özetleyebiliriz: Şiilerin gaybet dönemindeki en büyük vazifesi fereci ve İmam Mehdi'nin (a.f) küresel devletinin zuhurunu beklemektir. Fereci beklemek ise Kur'an'ın, Resulullah'ın (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in (a.s) bütün emirlerine amel etmektir.

Ayrıntılı Cevap

Gaybet dönemindeki vazifelerimiz, Masum İmam'ın (a.s) hazır olduğu dönemdeki vazifelerle aynıdır. Biz İmam'ı (a.s) her ne kadar görmesek de, O bizim amellerimizi görmektedir. Dolayısıyla Kur'an'ın, Resulullah'ın (s.a.a) ve Ehlibeyt İmamlarının (a.s) bir Müslüman için belirledikleri vazifelerin tümü, gaybet döneminde yaşayan bizler için de geçerlidir. Bu vazifeleri kısaca şöyle özetleyebiliriz: Şiilerin gaybet dönemindeki en büyük vazifesi fereci³ ve İmam Mehdi'nin (a.f) küresel devletinin zuhurunu beklemektir. Ancak fereci beklemek bir slogan değil bir kültür ve görevler bütünü olduğundan gerçek manada mevlasını ve imamını bekleyen kimse bu görevleri amelinde gösterir. Söz konusu görevlerden bazıları şunlardır:

1- Dini iyice tanımak ve anlamak. Yani bekleyen kimse, akaid, ahlak, ahkam gibi alanlarda, İslami düşüncesine çeki düzen vermeli, ruhsal durumunu ve içindeki imanını güçlendirmelidir.

2- İmam-ı Zaman'ı (a.f) daha çok tanımak ve hakkında bilgi edinmek için araştırma yapmak.

3- Kur'an'a ve Ehl-i Beyt'in (a.s) kültürüne tam olarak uymak. Ehl-i Beyt (a.s) Resul-i Ekrem'e (s.a.a) en yakın ve dinin hakikatlerini en iyi bilen kimselerdir.

4- İmam-ı Zaman'ın (a.s) hak naiplerine (taklit mercilerine, özellikle veliyy-i fakihe) itaat etmek ve onlarla beraber zuhurun ortamını hazırlamak.

5- Diğer Müslümanlarla, özellikle İmam'ı gerçek manada bekleyenler ve Ona bağlı olanlarla birlik içinde olmak.

6- Halka dini gerçekleri anlatmak, hurafeler, şüpheler ve bozuk inançlara karşı koymak için fikir ve kültür açısından kendini yetiştirmek.

7- İmam'ın (a.s) kıyamına ve inkılabına ümitli olmak, başkalarına ümit vermek ve bütün işlerin düzeleceği konusundaki ümidi canlı tutmak.

³ *Kemalu'd-Din*, c. 1, s. 287, 6. Hadis. Emiru'l-Muminin (a.s) Peygamber'in (s.a.a) şöyle buyurduğunu naklediyor: "En üstün ibadet fereci beklemektir."

8- Takvalı olmak, kendini Allah'ın huzurunda görmek, günahı terketmek ve toplumdaki günah bataklığını kurutmak.

9- Gece gündüz İmam-ı Asr'a (a.f) kalben yönelmek, Onun amellerimizi gördüğünü bilmek ve İmam'ı örnek almak.

10- İmam'la (a.f) büyüklerin tavsiye ettiği dualarla, özellikle Nudbe duası, Ziyaret-i Âl-i Yasin, Ahd duası, Ferec duası gibi güzel dualarla irtibat kurmak.

11- Zorluklara, yalanlamalara ve diğer bütün sıkıntılara karşı sabretmek, hakka ve sabra tavsiye etmek ve düşman karşısında mücadeleci olmak.

12- Hadisler, kerametler, menkıbeler, gerçek faziletleri anlatarak ve bir rahmet İmamı olarak Onun insanlara olan inayetlerini söyleyerek halkın gönlüne İmam-ı Asr'ın (a.f) sevgisini yerleştirmek.

13- İslami ilkeleri takviye etmek ve yüceltmek; hacca ve umreye gitmek, dini bilgileri artırmak amacıyla toplantılar yapmak.

14- İmam'a (a.s) sevgi ve muhabbet beslemek, hayır ve sevap işler yaparak özellikle Onun tarafından umumun faydalanacağı binalar yapmak, fakirleri doyurmak, Onun selametiği için sadaka vermek veya sevapları ona hediye etmek. Bu şekilde Ona yakınlaşma isteğini ortaya koymuş oluruz.

15- Küresel adil hükümetin kurulma ortamını hazırlamak, adaleti uygulamak ve zulmün kökünü kazımak için mücadele vermek.

16- İç ve dış şeytanların din, kültür, milliyet ve vatana nüfuz etmelerini engellemek, İmamın düşmanlarından beri olmak, sevgi ve nefrette ıhlashlı olmak.

17- Din kardeşlerinin haklarına saygılı olmak, gerçek Şialara yardım etmek ve onları savunmak.

Bütün bunlar gaybet dönemindeki vazifelerimizden bazılarıdır.

H.z. Mehdi'nin (a.f) Şehadeti

Soru

Zamanın İmamı (a.f) kimin eliyle şehadete erecektir ve ondan sonraki dönem ne kadar sürecektir?

Kısa Cevap

İmam-ı Zaman'ın (a.f) ömrünün sonu hakkında iki grup rivayet mevcuttur. Birinci guruptaki rivayetler onun tabii bir ölümle, ikinci guruptaki

rivayetler ise şehadet ile ömrünün noktalanacağını bildirmektedir. Ama onun katilinin kim olduğu noktasında elde kabul edilir bir rivayet ve delil mevcut değildir. Aynı şekilde İmam-ı Zaman'ın (a.f) vefatından kıyamete dek süren zaman aralığını beyan eden muteber bir delile de rastlamadık. Elbette bu müddetin uzun olma ihtimali daha güçlüdür. İmam-ı Zaman'dan (a.f) sonra ricatın gerçekleşeceği, bazı imamların dünya hayatına döneceği, devlet yönetecekleri ve bazı ölümlerin de dirileceği Şia'nın kesin inançlarındandır.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an "Her nefis ölümü tadacaktır"¹ diye buyurmaktadır. Tüm yaratıklar hakkında ilahi bir sünneti beyan eden bu âyet esasınca İmam-ı Zaman (a.s) da dünya adaletini sağladıktan ve dünya devletini kurduktan sonra bu dünyadan göçecektir. Mehdi, tabii bir ölümle mi yoksa şehadet ile mi dünyadan göçecektir? Bir gurup rivayetten istifade edildiği üzere İmam tabii bir ölümle dünyadan göçecektir. Aşağıdaki rivayetler bu kabildendir:

1. Ümmü Seleme Peygamber'den (s.a.a) şöyle nakletmektedir:

"Mehdi benim hanedanımdan ve Fatıma'nın evlatlarındandır. O, halk arasında Peygamberin sünnetiyle amel edecek, yedi yıl kalacak, sonra dünyadan göçecek ve Müslümanlar kendisinin namazını kılacaklardır."²

2. "Sonra onlara karşı size tekrar egemenlik verdik"³ âyet-i kerimesinin tefsiri hakkında belirtilen bir rivayette İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

"(Burada) İmam Hüseyin (a.s) ile yetmiş yareninin (ricat ederek) gelmesi kastedilmektedir. İki taraflı sarı miğferler takmış şahıslar halka Hüseyin'in döndüğünü ilan edecektir. Müminler onun hakkında hiçbir şek ve şüphe etmeyecek ve onun deccal ve şeytan olmadığını bileceklerdir. O, sizin aranızda hal ile hükmedecek hüccettir. Onun İmam Hüseyin (a.s) olduğuna yönelik Şiilerimizin gönüllerinde marifet pekişince, Hz. Mehdi vefat edecektir. Onu yıkayacak, kefenleyecek, tahnit edecek ve toprağa gömecek şahıs da Hüseyin olacaktır. İmam ve vasi dışında hiç kimse vasinin (kefen ve defin) işlerini üstlenemez."⁴

¹ Âl-i İmran, 185.

² Allâme Meclisi, *Biharu'l-Envar*, c. 51, s. 104, h. 39.

³ İsra, 6.

⁴ Kuleynî, *el-Kafi*, c. 8, s. 250; aynı şekilde bkz. *Biharu'l-Envar*, c. 53, s. 94, h. 103.

3. Bir başka rivayette de dünyaya ilk ricat edecek şahıs kimdir diye sorulan bir sorunun cevabında İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Kıyam edecek Mehdi’nin ardından İmam Hüseyin (a.s) dönecektir ... Hüseyin (a.s), kendisiyle birlikte şehid olmuş yarenleriyle birlikte gelecek ve tıpkı Musa bin İmran’a eşlik etmek için gönderildikleri gibi, yetmiş peygamber kendisine eşlik edecektir. Mehdi (a.s) yüzüğünü ona verecektir. O halde Hüseyin (a.s) Mehdi’nin (a.s) gusül, kefen ve tahnit işlerini üstlenecek ve kendisini toprağa gömecek kimsedir.”¹

Diğer bir gurup rivayetten de onun şehadete ereceği anlaşılmaktadır:

1. İmam Hasan Mücteba’dan (a.s) şöyle nakledilmiştir:

“Allah’a yemin olsun ki, bu işi (imamet) Ali ve Fatıma’nın on iki evladının ele alacağına ve hepimizin zehirleneceği veya öldürüleceğine dair Allah Resulü bizim ile ahitlemiştir.”²

2. İmam Sâdık (a.s) da bu konu hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Allah’a yemin olsun ki bizden öldürülmeyen ve şahadete ermeyen hiç kimse yoktur.”³

3. İmam Rıza’dan (a.s) da aynı atrzda hadis nakledilmiştir.⁴

Bu iki gurup rivayet göz önünde bulundurulduğunda İmam Mehdi’nin (a.f) vefatı hakkında açık ve kesin bir görüş dile getirmek zor görünmektedir. Ama şehadet ile ölüm arasındaki ilişki türünün mutlak genel ve has olması; yani ölümün tabii ölme ve şehadeti kapsamı ve şahadetin de bir tür ölüm olması ve onun dışında olmaması hasebiyle, birinci gurup rivayetler şehadet olarak yorumlanabilir ve görünüşteki çelişki giderilebilir. Çünkü birinci gurup rivayetler ölüm hususunu bildirme sadedindedir, ölümün niteliğini bildirme sadedinde değildir. Eğer İmam Mehdi’nin şehadete ereceği farzı kabul edilirse o zaman onun katili kimdir? İlzamu’n-Nasib kitabında bazı âlimlerden nakledilen bir takım tabirler esasınca İmamın katili şöyle tamtılmıştır: “Mehdi’nin (yönetimdeki) yetmiş yılı sona erince ölüm kendisine yaklaşacaktır. “Beni Temim”den “Saide” adında erkekler gibi sakalı olan bir kadın, İmam yoldan geçerken bir ev üzerinden kendisine bir

¹ Biharu’l-Envar, c. 53, s. 103, h. 130.

² Biharu’l-Envar, c. 27, s. 217, h. 19.

³ a.g.e., 209, h. 7.

⁴ a.g.e., 214, h. 16.

taş atacak ve onu öldürecektir. Mehdi vefat ettikten sonra İmam Hüseyin (a.s) onu toprağa gömmeye işini üstlenecektir.”⁵

Şehid Muhammed Sadık Sadr bu sözü değişik şekillerde eleştirmiş ve eksikliklerini dile getirmiştir.⁶ Bu cümleden olmak üzere şöyle yazmıştır: Bu metin esasen konuyu (Mehdi'nin şehadeti) ispat edebilme kabiliyetinde değildir. Zira rivayet Ehlibeyt İmamlarından nakledilmemiştir, aksine tanımadığımız bazı âlimlerden nakledilmiştir. Hatta bu metin –göründüğü kadarıyla- bazı rivayetlerin içeriğine işaret etse de ne senedi ve ne de hangi imamdan nakledildiği belli olmayan mürsel bir rivayete dönüşmektedir. Buna ek olarak, belirtilen rivayetlerin senedi genellikle zayıf, içerikleri zihinden uzak ve hiçbir şeyi ispatlayamayacak türdendir.⁷

Zamanın imamından (a.f) ve onun vesilesiyle dünya birleşik devletinin kurulmasından sonra ricat gerçekleşecektir. Ricat, zamanın imamının zuhurundan sonra bazı kimselerin ve bu cümleden olmak üzere imamların dirilmesi manasındadır. Rivayetlerde Hz. İsa gibi bazı peygamberlerin, İmam Hüseyin (a.s) gibi bazı imamların, Selman-ı Farisi, Mikdad, Cabir b. Abdullah Ensari, Malik Eşter ve Mufazzal gibi Resulullah ve imamların bazı sahabelerinin ricat edeceği açıkça belirtilmiştir. Ricat inancı Şiiilerin akidelerinden olup hakkında birçok rivayet zikredilmiştir. Hatta Allâme Meclisi gibi bazıları bu rivayetlerin tevatür⁸ düzeyinde olduğuna inanmaktadır.⁹

Hz. Peygamber'in (s.a.a) Üstün Özellikleri

Soru

İslam dini en kâmil din ve bu dini getiren Hz. Muhammed (s.a.a.) de son peygamber olarak tanınıyor. Buna binaen kesinlikle İslam dinini diğer dinlere ve Hz. Muhammed'i de diğer peygamberlere üstün ve daha şerefli

⁵ Yezdi, Hâiri Ali, *İlzanu'n-Nasib fî İsbati'l-Hücceti'l-Gaib*, c. 2, s. 167.

⁶ Seyyid Muhammed Sadık Sadr, *Tarih-i ma Ba'd ez Zuhur*, s. 881-883.

⁷ *Ber Gerefte ez Mahname-i Mevud*, no. 83.

⁸ Hadis ilminde rivayetler üç kısma ayrılmaktadır: a) Mütevatir Hadisler: Birçok grubun naklettiği ve bu rivayet masumun sözüdür diye bizde yakın uyandıran rivayetlere denir. b) Mustafiz Rivayetler: İtibar ve değer olarak mütevatir hadislerin derecesinde olmayan ama itibarı haber-i vahitten fazla olan rivayetlere denir. c) Haber-i Vahit: Az bir grubun naklettiği ve rivayet değeri açısından önceki iki kısımdan daha düşük olan rivayetlere denir.

⁹ *Biharu'l-Envar*, c. 23, s. 359.

kılan bazı özellikler ve nitelikler olmalı. İslam'ı ve Hz. Muhammed'i (s.a.a) üstün ve daha şerefli kılan bu özellikler ve nitelikler hakkında bir açıklama yapar mısınız? İslam dinini diğer dinlere ve Hz. Muhammed'i (s.a.a) de diğer peygamberlere üstün kılan özellikler ve nitelikler nelerdir?

Kısa Cevap

İslam'ın iki niteliği vardır. Bu iki nitelik sayesinde nübüvvete olan ihtiyaç ortan kalkar ve başka bir nebinin gelmesine gerek kalmaz.

1- Bu din hatem dinidir. Yani insan için vahiy yoluyla açıklanması gereken her şeyi içermektedir.

2- İslam dini tahrifattan korunmuştur. Önceki dinler için gerçekleşen sorun, bu dinlerin asıl kaynaklarının yok olması ve tahrif edilmiş olmalarıdır. Öyleki günümüzde bu dinlerin asıl öğretilerinin birçoğuna ulaşmamız çok zordur. Fakat İslam, sahip olduğu özelliklerden dolayı asırlar boyunca tahrif olunmaktan korunmuş. Yüce Allah'u Teâlâ bize İslam'ın en büyük kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in korunmasını bizatihi kendisi üstlenmiş ve koruma altına aldığı garantisini vermiştir. Peygamber'in (s.a.a) kalbine nazil ettiği şekliyle ve vahyin denetiminde Peygamber'in kontrolünde yazıya döküldüğü şekliyle de onu korumuş ve günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an-ı Kerim'de yüce peygamberimiz son peygamber olarak bildirilmiş ve O hazretin seçimiyle nübüvvet müessesesi sona ermiştir. Bunun sebebi de Allah'ın fazl ve kereminin kesilmesi ve peygambere ihtiyaç olmasına rağmen Allah Teâlâ'nın peygamber göndermemesi değil, bilakis O yüce Peygamber'in (s.a.a) gelişle birlikte nübüvvete olan ihtiyacın ortadan kalkması nedeniyledir.

Konuyu şöyle açıklamak mümkündür: İslam dininin iki niteliği var. Bu iki nitelik sayesinde nübüvvete olan ihtiyaç ortan kalkar ve başka bir nebinin gelmesine gerek kalmaz. Bu nitelikler şunlardır:

1-Bu din hatem dinidir. Yani İnsan için vahiy yoluyla açıklanması gereken her şeyi içermektedir.

2-İslam dini tahriften korunmuştur. Önceki dinler için gerçekleşen sorun, asıl kaynaklarının yok olması ve tahrif edilmiş olmalarıdır. Günümüzde ise bu dinlerin birçok esasına ve temel öğretilerine ulaşmamız çok

zordur. Fakat İslam sahip olduğu özelliklerden dolayı asırlar boyunca tahrif olmaktan korunmuştur. Yüce Yüce Allah bize İslam'ın en büyük kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in korunmasını bizatihi kendisi üstlenip koruma altına aldığı garantisini bildirmiştir. Peygamber'in (s.a.a) kalbine nazil ettiği şekliyle ve vahyin denetiminde, Peygamber'in kontrolünde yazıya döktüğü şekliyle de onu korudu ve günümüze kadar ulaşmasını sağladı. Kur'an-ı Kerim hayat veren kaynaktır. Eğer biz onun hakikatine yönelirsek tıpkı İmam Humeyni'nin irfan ustası Ayetullah Şahabadi'nin dediği gibi, bu kitap bütün ilahi ilimleri kapsamaktadır ve en düşük derecesi ise herkesin ona rahatça ulaşabilmesidir. Herkesin rahatça ulaştığı ilahi ilimler işte budur ve bu, son dinin özelliğidir.

İslam'ın kâmil din oluşuna gelince; bu, insanın yaşamının her alanında ihtiyaç duyduğu şeyleri vahiy öncülüğünde açıklamasından dolayıdır. Akıl naklin yanında kullanma, Akıl vahyin yanında kullanma gibi alanlarda da açıklama getirip aklın önemini de ispatlamıştır. Çünkü İslam akıl ve akılcılık üzerinde önemle durmaktadır. Akıl ve nakil, akıl ve vahiy, akıl ve din, ilim ve din gibi ölçü ve düşünce konularından teşkil olan İslam bütünü insanlığa sunmuştur. Bu hassasiyet ve özelliğin İslam'a verdiği bu güç ile farklı alanlarda, farklı şartlarda, sosyal ve siyasal açıdan farklı yöntemleri insana göstermektedir. Bu yönlendirme sadece kişisel boyut ya da insan ile Rab arasındaki irtibat boyutu olarak kalmayıp bütün boyutlardan, özellikle de İslam'ın çok önemli bölümlerinden biri olan toplu hareket boyutunda kendini göstermektedir.

İslam'ın bu ayrıcalığını tüm din bilginleri şöyle itiraf etmektedir: İslam sosyal ve siyasi açıdan tüm zaman ve mekânlarda -şartlar dâhilinde -uygulanma kabiliyetine sahiptir. Elbette bu özelliğin aslı İslam'ın sunduğu kurallar ve ölçülerin insanın fitratına uygunluk esasına dayanmasıdır. Çünkü İslam, insanın varlığı esasına bağlıdır ve bu esas tarih boyunca sabit kalacaktır. Her ne kadar toplumsal, siyasal ve kültürel değişiklikler meydana gelse de İslam'ın bütün çekiciliği kendisini korumaktadır. Yani çekicilik özelliğini hiçbir zaman kaybetmemektedir.

Hristiyan bir yazarın bir kongrede sunulan makalesinde bu konuyla ilgili şöyle dediği bildiriliyor: Niye biz Mesihîler İslam peygamberini örnek bir şahıs olarak alıp istifade etmeyelim? Niye bütün değerli özellikleri mübarek bünyesinde bulunduran bu yüce şahıstan faydalanmayalım? Evet! Bu sözleri söyleyen kişi bir Müslüman değil Hristiyan biridir!

Her halükârda eğer bir insan azıcık insaf sahibi olur ve bu insafla İslam'ın hakikatini görür ve reelde İslam'ın tecellisi olan Peygamber'in (s.a.a) mübarek yaşantısına yaklaşırsa İslami değerleri ve çekicilikleri onda görecektir. Bu değerlerin bir kısmı geçmiş dinlerde mevcuttur. Zira geçmiş dinlerin bir kısmı tahrif olmuştur. Diğer bir kısmı ise olması gereken hakikat ve İslam diniyle mutabakat içindedir. Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

“Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır.”

Gerçeklikte bütün dinlerin söyleşileri tek bir hakikat etrafındadır. Ama bu söyleşilerin en kâmil şekli İslam Peygamberi'nde (s.a.a.) tecelli etmiştir.

H. Peygamber'in Vasiyeti

Soru

Peygamberimiz (s.a.a) vefat etmeden önce ashabının kendisinden sonra asla sapmaması için bir şey yazmak istediğinde Hz. Ali (a.s) neden bir şey söylemedi? Oysa O, cesur birisiydi, Allah'tan başka kimseden korkmazdı ve hakkı söylemeyen dilsiz şeytan olduğunu da biliyordu.

Kısa Cevap

Peygamberimiz'in (s.a.a) isteğinin (vefat etmeden önce vasiyet yazmak için kalem ve kağıt isteğinin) engellenmesi tarihin meşhur olaylarındandır. Bu olaya “Perşembe günü Olayı” da denmiştir. Hz. Ali'nin (a.s) bu olayda susması onun gerçekleştiğinin reddini göstermez. Aksine onun deliline bakmak lazım. Acaba bu susmak Onun (a.s) cesaretiyle çelişiyor mu, çelişmiyor mu?

Tarih kitaplarında ve diğer kaynaklarda yazılan kalem ve kağıt olayına baktığımızda şu noktalar karşımıza çıkmaktadır:

1- Kur'an, bir şahsın sayıklamakla itham ettiği Peygamberimiz (s.a.a) hakkında şöyle buyurmaktadır:

“O, hevedan (kendi istek, düşünce ve tutkularına göre) konuşmaz. Onun (söyledikleri), yalnızca vahyolunmakta olan bir vahiydir.”

Vesayet ise risalete ait olan en önemli işlerdendir.

2- Allah Resulü'nün (s.a.a) yanında ve hasta halinde çekişmek ve tartışmak yanlıştı ama bu yanlış yapıldı. O şahsın muhalif görüşleri bu tartışmaları daha da çoğalttı ve Allah Resulü'nün (s.a.a) daha fazla eziyet olmasına neden oldu.

3- Bir gurup, Resulullah'ın (s.a.a) vasiyetini yazmasına engel olan şahsa itiraz etti ama çekişme daha da büyüdü, o şahıs ve onun taraftarları yazma işini kabul etmediler. Sonunda Peygamber (s.a.a) herkesi yanından uzaklaştırdı. Ehl-i Sünnet kardeşlerimizin kaynaklarında geçen bazı rivayetlerde bu şahsın Ömer b. Hattab olduğu belirtilmiştir.¹

4- Hz. Ali'nin (a.s) velayeti ve hakkaniyeti o kadar açık ve bilinen bir şeydi ki onun vasi oluşunda kimsenin şüphesi yoktu. Hz. Ali'nin (a.s) Peygamber'in (s.a.a) evinde susması yukarıda işaret edilen bazı maslahatlardan dolayı idi. Sakife olayının ardından hakkının elinden alınmasına itiraz etmiş, ancak İslam'ın ve Müslümanların maslahatı için susmuş ve yönetimlere emin bir müşavir olmuştur.

Ayrıntılı Cevap

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için önce “Kalem ve Mürekkep” veya “Yevm-il Hamis (Perşembe Günü)” diye bilinen olayın kendisini anlatmamız gerekiyor:

Ehl-i Sünnet'in muhaddislerinin önde gelenlerinden ve Sahih-i Buharî'nin yazarı olan İmam Buharî, İbn Abbas'tan şöyle naklediyor:

“Resulullah'ın (s.a.a) vefatına yakındı. İçlerinde Ömer b. Hattab'ın da bulunduğu bir gurup Peygamber'in (s.a.a) evinde idiler. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “*Bana kalem ve kağıt getirin size öyle bir şey yazayım ki benden sonra asla sapmayasınız.*” Ömer b. Hattab dedi ki: “Peygamber'in (s.a.a) ağırları şiddetlendi; bizim yanımızda Allah'ın kitabı var, o bize yeter!” Peygamber'in eşleri ve evde olanlar tartışmaya başladılar. Kimisi Ömer'le aynı görüşteydi, kimisi de ona karşıydı. Tartışma ve çekişme uzayınca Peygamber (s.a.a) “*Gidin başımdan! Benim yanımda böyle çekişmeniz uygun değildir.*”² diye buyurdu

Buharî bir başka yerde İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor:

“Bütün bedbahtlıklar ve sorunlar, Peygamber'in (s.a.a) evinde yaşanan tartışmalar nedeniyle o vasiyetin yazılmamasından dolayıdır.”³

¹ a.g.e., 5. Hutbe, s. 51.

² Buharî, *Kitabu'l-İlm*, Bab-ı Kitabetu'l-İlm, c. 1, s. 22-23.

³ a.g.e. ve *Maalim-i Medreseteyn* (Allâme Askerî), c. 1, s. 140.

Bu olay Perşembe günü, yani Allah Resulü'nün (s.a.a) vefatından dört gün önce gerçekleşti. Hatırlatmak gerekir ki Peygamber (s.a.a), Hz. Ali'nin (a.s) velayeti konusunda her türlü muhalefete engel olmak için içlerinde Ebubekir, Ömer, Osman, Ebu Ubeyde Cerrah, Talha, Zübeyr, Abdurrahman b. Afv ve Saad b. Ebi Vakkas¹ gibi kimselerin de olduğu bir grubu Üsâme'nin ordusuyla İslam ülkesinin en uzak sınırına (Rum sınırına) gönderdi. Oysa Peygamber'in (s.a.a), vefatına az bir zaman kalmışken askeri gücü devletin merkezinden uzaklaştırması zahirde uygun değildi. Çünkü İslam'a yeni girenler, etraftaki kabileler, komşu ülkeler baş kaldırılabirlerdi. Ama Peygamber (s.a.a) bu kararı vererek Hz. Ali'nin (a.s) halifeliğine muhalif olanları Medine'den uzaklaştırmak istemişti. Peygamber (s.a.a) vefatından birkaç gün önce bu orduyu hazırlamış ve şöyle buyurmuştu:

“Kim Üsâme'nin ordusuna katılmazsa Allah ona lanet etsin!”²

Peygamber (s.a.a) Hz. Ali'nin (a.s) Ammar, Mikdad, Selman gibi dost ve destekçilerini bu orduya katılmaktan muaf tutmuş ve Hz. Ali'nin (a.s) de adı bu orduda geçmemiştir.³

Bütün bu tedbirlere rağmen Peygamber'in (s.a.a) vefat ettiği söylentisi çıkınca bir gurup ordudan ayrılmış ve Medine'ye dönerek Peygamber'in (s.a.a) evinde toplanmışlardı. Perşembe günü olayı da bu şekilde gerçekleşti.

Tarih Ömer'e itiraz edenlerin isimlerini yazmıştır. Onlardan biri Ca-bir b. Abdullah Ensari'dir.⁴

İbn Abbas'ın hadisine ve rivayet ettiği o olaya bir daha baktığımızda göreceğiz ki, o durumda ve Peygamber (s.a.a) o haldeyken yanında yapılan tartışma ve çekişme asla doğru bir iş değildi. Peygamber'in (s.a.a) vasiyetini yazamamasının nedeni bu tartışma ve çekişmeydi. Ömer b. Hattab itirazda bulunmasaydı ve Peygamber'in (s.a.a) huzurunda böyle bir çekişme olmasaydı vasiyet yazılacaktı.

Bu şekilde Hz. Ali'nin (a.s) bu çekişmeye girmemesinin nedeni de ortaya çıkmış oluyor. Bir peygamberin öğretilerinin ruhu, vahdet ve kalpleri

¹ Buharî, *Kitabu'l-İ'tisam bi'l-Kitap ve's-Sünne*, Bab-u Kerahiyeti'l-Hilaf ve Bab-u Kavli'l-Mariz, Kumu anni; *Maalim-i Medreseteyn* (Allâme Askerî), c. 1, s. 140.

² *Tabakatu'l-Kübra*, c. 2, s. 189; *Peygamber-i A'zam* (s.a.a), *Siyer ve Tarih* (Bir grup araştırmacı), s. 131.

³ Şehristanî, *Milel ve Nihel*, c. 1, s. 141. (*Peygamber-i A'zam* (s.a.a), *Siyer ve Tarih* (Bir grup araştırmacı), s. 131'den naklen.)

⁴ *Tabakatu'l-Kübra*, c. 2, s. 189; *Peygamber-i A'zam* (Bir grup araştırmacı), s. 131.

kazanmak üzereyse⁵ bu tartışma ve kavgayı uzatmak uygun olmazdı. Ayrıca Peygamber'in (s.a.a) sözlerini kabul etmeyenlerin ve Onu hastalığından dolayı sayıklamakla itham edenlerin Hz. Ali'nin (a.s) sözünü kabul edecekleri ne malum? Ve zaten Cabir bin Abdullah gibi büyük sahabeler ikinci halifeye karşı geldiler ama muhalif grubun baskılarının karşısında bir şey yapamayıp mağlup oldular. İşte böyle bir durumda olumlu ya da olumsuz görüş belirtmek Peygamber'in (s.a.a) yanında tartışma ve çekişmeyi uzatacağı için kesinlikle yanlıştı.

Hz. Ali'nin (a.s) vesayeti gizli bir şey değildi, Peygamber (s.a.a) onu defalarca söylemişti. Herkes bunu biliyordu ve herkes için hüccet tamam olmuştu. Suyutî, *Tarih-ul Hulefa* adlı eserinde bu hadisleri toplamıştır. Bunlardan biri "*Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır*" hadisidir ki, onu Tirmizî'den o da Ebi Sariha veya Zeyd bin Erkam'dan nakletmiştir. Yine "*Allah'ım! Kim ona yardım ederse sen de ona yardım et ve kim ona düşman olursa sen de ona düşman ol*" cümlesini de Ahmed bin Hanbel'den, Taberanî'den, onlar da İbn Ömer, Malik bin el-Hureys, Cerir, Saad b. Ebi Vakkas, Ebi Said Hudrî, Enes, İbn Abbas vs.'den nakletmişlerdir. "*Harun'un Musa'ya menzileti ne ise senin de bana olan menziletin odur, ama benden sonra peygamber yoktur*" hadisini de Ahmed b. Hanbel'den ve Taberanî'den nakletmiştir.⁶

Evet, büyük Gadir-i Hum olayının üzerinden henüz bir kaç ay geçmemişken ve bu kısa zamanda kimsenin bunu unutmamasına imkânı yokken İmam Ali (a.s) bu tartışmaya girmeyi gerekli görmemiştir. Resulullah'ın (s.a.a) evinde, Onun durumunu gözetmek ve Ona karşı saygısızlık etmemek için susmayı tercih etmiştir. Ama sonra konuşmaktan çekinmedi. Aksine Ahmed bin Hanbel'in *Müsned*'de (1/155), Taberî'nin *Tarih*'te ve İbn Kesir, İbn Hişam gibilerin de kendi eserlerinde yazdıkları gibi halifelikle ilgili alınan karara itiraz için önce bir gurupla beraber Fatıma'nın (s.a) evinde toplandılar. Sonra mescide gidip halka *Gadir-i Hum*'a şahid olanları yemin verdirdi ve onların büyük bir çoğunluğu (30 kişi kadar) buna şahitlik ettiler.⁷ İslam'ın vahdetine zarar gelmeyinceye ve kan dökülmeyinceye kadar hakkını aramaktan geri durmadı.

⁵ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevaid*, c. 4, s. 390 ve c. 8, s. 609; *Peygamber-i A'zam* (s.a.a), *Siyer ve Tarih*, s. 134.

⁶ Bir çok âyet, Müslümanları vahdete ve çekişmekten uzak kalmaya davet ediyor. Enfal/46'da şöyle buyruluyor: "Birbirinizle çekişmeyin, sonra zayıflarsınız ve kuvvetiniz kalmaz."

⁷ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, s. 157.

Hız. Ali (a.s) itirazlarına devam etseydi iç kargaşalık çıkabilir, gaddar düşmanların eline peygamberini ve rehberini yeni kaybeden topluma darbe vurmak için fırsat geçebilirdi. Nitekim Peygamber'in (s.a.a) vefatından sonra bir çok Arap kabilesi zekat vermemiş ve mürted olmuşlardı.¹

Evet, Hız.Ali'nin (a.s) endişesi, Resulullah'ın (s.a.a) çektiği onca zahmetin boşa gitmesiydi; kendisini ve ailesini İslam'ın korunması ve gelecek nesillere ulaşması için feda etti. Bu yüzden yıllarca sustu ve Resulullah'tan (s.a.a) sonra gelen hükümetlere güvenilir bir müşavir oldu.

Hız. Peygamber'in (s.a.a) Berzah Yaşamı

Soru

Lütfen Hız. Resulullah'ın berzah yaşamı ve bu dünyadan haberinin olup olmadığı hakkındaki görüşünüzü söyler misiniz? Çünkü Vahhabiler, Peygamberimiz vefat ettikten sonra artık bu dünyadan ilişkisinin kesildiğini, bu yüzden kendisini ziyaret edip dua etmemizin de faydasız olduğunu söylemektedirler. Delileri ise Bakara'nın 259. âyeti ile Maide'nin 117. âyetidir. Vereceğiniz cevap lütfen âyetlere dayalı olsun.

Kısa Cevap

Şia inancına göre Peygamber Efendimiz'in (s.a.a) vefat ettikten sonra fizikî olarak maddî âlemlerle irtibat kurmasının ve onu müşahade etmesinin imkânı yoktur ama Allah'ın bu büyük elçisinin takipçileriyle manevî irtibat kurması mümkündür. Peygamberimiz'in şu anda dünyadan ve onda olup bitenlerden haberi vardır. Efendimiz selam ve ziyaretlerimizi kesinlikle duymakta ve bunlar birçok faydalar da sağlamaktadır.

Vahhabilerin delil diye getirdikleri söz konusu iki âyet ve benzeri âyetler onların iddialarının aksini ispat etmektedir. Kur'an, şehitlerin ölmeyip aksine yaşadıkları, Allah katında rızıklandıkları ve dünyadaki yakınlarıyla manevî irtibat halinde oldukları örneğini ve daha başka örnekleri getirerek ölümlerle irtibat kurmanın mümkün olduğunu ispatlamaktadır. Hem şehit olan, hem de makamı diğer şehitlerden daha üstün olan Peygamberimiz'in de böyle bir şeyden mahrum olacağı düşünülemez.

¹ Allâme Askerî, *Maalim-i Medreseteyn*, c. 1, s. 489.

Ayrıntılı Cevap

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için her şeyden önce belirtmek gerekir ki bazı Vahhabî mübellîğler Kur'an'ın bazı âyetlerini yanlış yorumlamakta, iddialarının aksine olan âyetleri ve sahih nebevî hadisleri göz ardı ederek akidelerini ispat ve başkalarına dayatma peşindeler. Ama Ehl-i Sünnet'ten insafılı olanlar onları reddediyorlar.

Bu bağlamda onlar, Resulullah'ın (s.a.a) vefatından sonra herhangi bir etkiye sahip olmayan, bugünkü durumlardan habersiz bir kimse olarak görmekte, bu yüzden ziyaret ve şefaatinin de faydasız olduğunu söylemekte.² Bu akidelerinin mantıklı olduğunu göstermek için de soruda geçen iki âyeti güya delil olarak sunmaktalar.

Dolayısıyla ilk olarak yukarıdaki âyetleri analiz edip, onların bu âyetlere dayanarak iddialarını nasıl ispat etmek istediklerini anlatacak, daha sonra bu iddialarına cevap vereceğiz. Son olarak da Peygamber'in (s.a.a) vefatından sonra bile bu âlemi gördüğüne dair âyetleri delil olarak sunacağız:

1- Vahhabîlerin Delil Olarak Getirdikleri Âyetlerin İncelenmesi:

a) Bakara Sûresi 259. âyet, viran olmuş, kimsenin yaşamadığı bir şehri gördüğünde, meadî inkâr etmeden bu duruma şaşırın, toprak yığınlarının altında kalan ölülerinin nasıl dirileceği sorusu aklına takılan kimse hakkındadır.³

Bunun için Allah onu yüz yıl ölü olarak saklamış, sonra diriltmiştir. Diriltikten sonra orada kaç gün kaldığını sorduğunda “Birgün veya onun bir kısmı” diye cevap vermiştir.

Vahhabîler diyorlar ki: “O şahıs yüz yıl boyunca bu dünyadan habersiz kaldığı için Allah'ın sorusuna “Birgünden az” diye cevap vermiştir. Öyleyse insanlar öldükten sonra zamanın nasıl geçtiğini anlamadıkları halde başkalarına nasıl etki edip fayda verecekler? Dolayısıyla ölülerle konuşmak abesle iştigaldir.”

² Bir grup vahhabi, Peygambere (s.a.a) hayattayken tevessül etmenin ve istekte bulunmanın caiz olduğunu, ama vefatından sonra böyle bir şeyin boşuna olduğuna inanmaktalar.

³ Birçok hadis ve tefsirde âyetin bahsettiği kişinin Üzeyir Peygamber olduğu söylenmiştir. Bkz. Hakim-i Nişaburî, *Müstedrek*, c .2, s .282, Daru'l-Marifet, Beyrut, h.k. 1406.

b) Maide Sûresi 116 ve 117’de ise Hz. İsa’nın (a.s) Allah’ın kendisine soracağı “Ey Meryemoğlu İsa, sen misin insanlara, Allah’ı bırakın da beni ve annemi iki tanrı edinin diyen?” sorusuna karşılık “Hakkım olmayan bir sözü söyleyemem ki ben. Böyle bir söz söylediysem elbette bilirsin bunu. Benim içimde ne varsa hepsini mutlaka bilirsin sen. Fakat ben, senin bildiğini bilemem; içlerinde bulundukça onları gözetirdim, korurdum, fakat beni aldıktan sonra onların ne yaptıklarını sen gördün...” şeklinde verdiği cevap anlatılmaktadır.

Vahhabîler bu iki âyete dayanarak Peygamberlerin ümmetlerine yalnızca hayattayken ve onların içinde oldukları sürece nezaret edebileceklerine, öldükten sonra hiçbir şeyden haberlerinin olmadığına, bu yüzden onlarla konuşmanın ve bir şey istemenin manasız ve boşuna olduğuna inanmaktalar.

2- Vahhabîlerin Bu Âyetlere Yaptıkları Yorumların ve İddiaların Cevapları:

a) Birinci âyet hakkında demek gerekir ki Allah, insanları daha bu dünyada yaşarken bile belli bir bilinç seviyesinde tutmamıştır. Uyanıkken ve düşünürken çevresine karşı bir bilgisi vardır. Ama bir köşeye çekilip istirahat ettiğinde çevresindeki bir çok olaydan haberi olmaz. Uykuya dalduğunda ise bilinci en alt seviyeye iner. Bununla birlikte insan, yukarıdaki durumların tümünde yaşamaktadır. Şiiler bütün ölümlerin aynı seviyede olduklarını söylemiyorlar. Allah, onları kendisinin uygun gördüğü konumlarda tutar. Öyleki ister iyilerden olsun ister kötülerden, kimileri yaşayanlar gibi hatta onlardan daha fazla bir bilinç ve bilgiye sahipken, kimileri de en azına bile sahip değillerdir. Şehitlerin yaşadığı konusuna bir sonraki bölümde ayrıca değineceğiz.

Buna göre Allah Teâlâ, doğal olarak ölümlerin diriltilmesi hakkında az bir şaşkınlığa düşen kalbi imanla dolu kimseye kudretini göstermek için uzun süreliğine dünyayla irtibatını kesmeli, sonra bu irtibatı yeniden kurarak onun yakınına meada karşı çoğaltmalıydı. Ancak bu olaya bakarak “Dünyadan göçüp giden herkesin dünyayla irtibatı kesilir.” diye bir genelleme yapamayız. Aksine ileride de göreceğimiz gibi Allah bazı insanlara -şehitlere şehadetlerinden sonra verdiği gibi- bu gücü vermiştir.

Ayrıca Allah söz konusu âyette bile iki çeşit tutum sergilemiştir. Yani tamamen eşit şartlar altında o şahsın eşeği bu süre zarfında çürümüş ve geriye sadece kemikleri kalmışken yiyeceği bozulmamıştır.

Şimdi size soruyoruz: Acaba Allah, Peygamber (s.a.a) gibi birini vefatından sonra bile kendisiyle kulları arasında vasıta edemez mi? Nitekim dünyadan göçmeden önce Allah'la kulları arasında böyle bir vasıtalık birçok yerde vuku bulmuştur.¹ Böyle bir durum İslam akaidi ile tezat teşkil edebilir mi?

b) Bir insan fiziki varlığıyla topluma etki edebilir, insanlarla oturup kalkabilir, onları iyiliğe davet edip kötülükten sakındırabilir. Bazı kimsele-
rin fiziki varlıklarının yanı sıra manevî varlıkları da etkilidir. Birçok Ehl-i
Sünnet muhaddis ve müfessirinin de naklettiği bir rivayette Peygamberi-
miz (s.a.a) kendi manevî huzuru hakkında şöyle buyuruyor:

“Ben, ancak bir ayda ulaşılacak mesafede olan düşmanlarıma galip geldim.
Bunun nedeni, Allah'ın onların kalbine saldığı korkudan dolaydır.”²

Peygamberlerin ölüm, yolculuk, hapse düşme vb. gibi nedenlerden do-
layı toplumla olan fiziki varlıklarının bağı kopmaktadır. Ama neye dayana-
rak böyle şeylerin onların manevî bağlarını da kopardığını söyleyebiliriz?

Maide Sûresinde Hz. İsa'dan (a.s) nakledilen şey, onun yalnızca fiziki
varlığının sona erdiğini gösterir. Oysa müfessirlerin çoğuna göre bu irtiba-
tın kesilmesi onun ölümünden dolayı değildir. Çünkü Müslümanların ge-
neli Hz. İsa'nın (a.s) yaşadığına ve ahir zamanda fiziki olarak yeniden dö-
neceğine inanmaktalar.³ Bu esasa göre Hz. İsa'nın (a.s) söyledikleri, onun
manevî huzurunun olmadığı manasına gelmez. Sadece fiziki olarak etki
ettiği şeylerde artık etki edemeyecek ve direkt olarak takipçilerinin batıl
akidelerine engel olamayacaktır. Onun (a.s) Allah'a: “Ölümümden sonra
takipçilerime yalnızca sen nezaret edeceksin” diye arz etmesi manevî neza-
retinin de son bulduğu manasına gelmez. O, insanın amellerine, melek-
ler ve Peygamberlerin ötesinde gerçekte yalnızca Allah'ın nezaret ettiğini
kast ediyor. Kur'an'daki birçok âyet bu gerçeği ortaya koymaktadır. Örne-

¹ “...Onlar da nefislerine zulmettikleri vakit sana gelerek Allah'ın, kendilerini bağışlamasını
isteselerdi, Peygamber de onların bağışlanmalarını dileseydi elbette Allah'ın tövbeleri
kabul edici rahim olduğunu görürlerdi.” (Nisa/64)

² Bkz. Taberî Ebu Cafer, *Camî'u'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an*, c. 3, s. 2, Daru'l-Marifet,
Beyrut, h.k. 1412: “Bir aylık mesafeden korku vesilesiyle yardım edildim.”

³ a.g.e., c. 3, s. 203.

ğin Peygamberimiz'in (s.a.a) bazı eşlerini kınayarak eğer eziyetleri sürerse Allah'ın tek başına Onu destekleyeceği, Allah'ın yanı sıra Cebrail, imanlı kişiler ve meleklerin de destekleyeceği şeklindeki âyetler de bu türdendir.¹ Nasıl ki âyetteki sınırlama gibi görünen "Allah'tır onun yardımcısı" ibaresi Cebrail'in, meleklerin vs. velayet ve desteğini geçersiz kılmıyorsa Maide Sûresindeki "Beni aldıktan sonra onların ne yaptıklarını sen gördün" ibaresi de Hz. İsa'nın (a.s) manevî nezaretinin son bulduğuna delil olmayacaktır.

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra şunu da unutmayın ki, Peygamber'in (s.a.a) zamanında yaşayan yüz binlerce Müslümandan çok azı direkt olarak Peygamberimizi görme, isteklerini bildirme ve şefaât dileme imkânına sahiptiler. Kaldı ki Kur'an-ı Kerim'de o çok az sayıdaki kimselere de Peygamber'e (s.a.a) haddinden fazla rahatsızlık vermemeleri, Onu (s.a.a) normal yaşamından alıkoyacak şeyleri yapmamaları tavsiye edilmiştir. Çünkü böyle şeyler Ona (s.a.a) sıkıntı vermektedir. Onun da (s.a.a) hayası insanları etrafından dağıtmasına engel olmaktaydı.² Ama bir taraftan Kur'an'ın günah işlendikten sonra Peygamber'e (s.a.a) müracaat edilmesini tavsiye etmesi,³ diğer taraftan bütün Müslümanların Peygamber'in (s.a.a) vefatından sonra ve hayattayken bile Müslümanların çoğunun kendisiyle fiziki irtibatları olmadığı için direkt istekte bulunamadıkları gerçeği göz önüne alındığında neredeyse Müslümanların tamamına yakınının Peygamber'le manevî bağının olmaması, Allah'ın böyle bir irtibatı herhangi bir şekilde sadece belli kişilerle, hatta iman ve itikatta başkalarına göre daha zayıf olanlarla sınırlaması adil bir durum mudur? Şiiler, Ehlibeyt İmamlarının öğretilerinden yola çıkarak onlarla şimdi bile böyle bir irtibatı kurabileceklerine ve şefaâtlarına nail olabileceklerine inanmakta, bu konunun Peygamberimiz'le (s.a.a) bile sınırlı olmadığını diğer velilerin, şehitlerin de amellerimizi gördüklerini söylemekte.

3- Vahhabîlerin Şüphelerini Ortadan Kaldıran Âyetler:

Bu şüphelere yeterli cevap verildi ama konuyu tamamlamak ve daha fazla mutmain olunması için şu anda bizimle dünyada olmadıkları halde

¹ Tahrim, 4.

² "Ey inananlar, yemeğe davet edilmeden Peygamberin evlerine gitmeyin, davet edilirsiziz..." (Ahzab/53)

³ Nisa, 64.

yaşayan kimselerin olduğunu söyleyen birkaç âyeti getirip konuyu kapatacağız:

a) Allah Teâlâ, Kur'an'da Peygamberimiz'e (s.a.a) “Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerden sor: Rahmandan başka kulluk edilen mabutlar yarattık mı?”⁴ diye hitap etmektedir.

Şimdi soruyoruz: Peygamberimiz, bir şeyi geçmişte vefat eden peygamberlerden nasıl sorabilir? Ehl-i Sünnet müfessirlerinin geneli Peygamberimizin bu soruyu Miraç gecesinde, geçmiş peygamberlere sorduğuna inanmaktalar.⁵

Buna göre onlar belli bir tür yaşam şekline sahip oldukları için Peygamber'in (s.a.a) sorusuna cevap vermişlerdir. Öyleyse böyle bir yaşam şekline şu anda bizim Peygamberimiz de neden sahip olmasın ki?

b) Allah bir âyette⁶ Peygamberimiz'e (s.a.a) Hz. Musa'nın (a.s) kıssasını anlattıktan “onunla görüşme yapmak” hususunda şüphe etmemesini buyurmaktadır. Kimi müfessirler âyetteki zamirin Allah'a ait olduğunu, “Onunla görüşme”nin “Likaullah” olduğunu söylemiş olsalar da, birçok müfessir şöyle tefsir etmiştir: Allah Teâlâ, Peygamberimiz'e (s.a.a) vefatından önce Musa'yla (a.s) görüşeceği müjdesini vermişti. Ardından Miraç gecesinde bu görüşme gerçekleşti.⁷

Hangi tefsirin doğru olduğu konusunu bir kenara bırakırsak hiç bir Ehl-i Sünnet âlimi Hz. Musa (a.s) vefat etmesine rağmen böyle bir görüşmenin gerçekleştiğini reddetmemiştir.

Kur'an-ı Kerim ölümlerle görüşme imkânı olduğunu söylediğine göre kabirleri ziyaret etmek ve ölümlerle manevî bağ kurmak şirk ve bid'at olabilir mi?

c) Kur'an bir başka yerde imanlı bir kişinin dünyadan göçer göçmez Allah'ın özel inayetine mazhar olduğunu ve şöyle dediğini bildirir:

“Keşke kavmim Rabbimin beni bağışladığını ve yüce derecelere ermişler arasına kattığını bilseydi?”⁸

⁴ Zuhurf, 45.

⁵ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Cami li-Ahkami'l-Kur'an*, c. 16, s. 95, İntişarat-ı Nasır Hüsrev, Tahran, h.ş. 1364.

⁶ Secde, 23.

⁷ *el-Cami li-Ahkami'l-Kur'an*, c. 14, s. 108.

⁸ “Denildi ki: “Gir cennete.” Dedi ki: “Ne olurdu kavmim de, Rabbimin beni neden bağışladığını ve yüce derecelere, ermişler arasına kattığını bilseydi.” (Yasin/26-27)

Bu sözün kıyamete ait olmadığı bellidir. Çünkü kavmi orada onun cenette gireceğini gözleriyle göreceği için böyle bir arzuda bulunmasının manası yoktur. Bu söz bu imanlı kişinin berzahına aitti ve kavminin onun bu durumundan haberi yoktu. Ehl-i Sünnet müfessirlerinin çoğu onun bu arzusunun gelecekte haber vermek değil de geçmişe ait olduğunu söylüyorlar.¹ Acaba Vahhabiler'e göre Peygamberimiz'in değeri -haşa- o imanlı kişiden daha mı az ki o böyle bir şuur ve hisse sahip olduğu halde Peygamber Efendimiz bunlara sahip olmasın?

d) Bazı âyetlerde Allah yolunda öldürülenlerin ölümler olmadıkları, aksine bazıları anlamasa bile onların diri oldukları, Allah'ın yanında rızıklandıkları², şehitlerin kendi arkadaşlarıyla manevî irtibat kurdukları ve onları korkmamaya, üzülmemeye davet ettikleri, Allah'ın iyilere sevap vereceği bildirilmektedir.³

Peygamber'in (s.a.a) yaşadığı ve Onunla manevî irtibat kurma imkânı olduğu aşağıdaki âyetlerden rahatlıkla çıkarılabilir:

1. Kur'an, Peygamberlerin ve sıddıkların makamlarının, şehitlerin makamlarından daha üstün olduğunu buyurmaktadır.⁴

Dolayısıyla şehitler, şehit olduktan sonra yaşadıklarına göre makamları onlardan üstün olan Peygamberlerin yaşaması şaşılacak şey mi?

2. Diri olmayı şehitlerle sınırlasak ve Peygamberlerin diri olmadıklarına inansak bile çoğu Şii'ye ve Ehl-i Sünnet'e göre Peygamber Efendimiz zehirlendiği için şehittir.

Dolayısıyla Peygamberimiz de amellerimizi gören yaşayan bir şehittir ve bizimle manevî irtibat kurma imkânına sahiptir.

Vahhabilerin şüphesi Ehl-i Sünnet'i bile ikna edemediği için, onları ziyarete gitmekten ve manevî bağ kurmaktan alıkoyamamıştır.

Vahhabilerin sorunu, âyet ve rivayetleri dikkatlice incelemek yerine onların zahiriyle yetinmeleridir. Bunun sonucunda düşüncelerinde bir nevi donukluk ve şartlanmışlık meydana gelmiştir. Öyle ki, ölümlerle irtibat

¹ *el-Cami li-Ahkami'l-Kur'an*, c. 16, s. 20, İntişarat-ı Nasır Hüsrev, Tahran, h.ş. 1364.

² Bakara, 154, Âl-i İmran, 169.

³ "Onlar, henüz kendilerine katılmayanlara...müjde vermeyi isterler. Allah, inananların ecrini zayi etmez." (Âl-i İmran/170-171)

⁴ "...Onlar Allah'ın, nimetleriyle nimetlendirdiği peygamberlerle, gerçeklerle, şehitlerle ve iyi adamlarla eş olur..." (Nisa/69)

kurma hakkında olan kesin ve inkâr edilemeyen rivayetleri kabul etmek-
teler. Örneğin Peygamberimizin Bedir’de ölen kâfirlerle konuşmasını inkâr
edemiyorlar.⁵ Ve mezarlıktaki ölülerin, mezarlarının yanından geçen kim-
selerin ayak seslerini duyduklarına inanıyorlar.⁶ Hatta Peygamber’in (s.a.a),
kendisine selam verenlerin selamlarının cevabını verdiği de inanıyorlar.⁷
Ama selamın cevabını veren Peygamber’in, Allah’la kulları arasında vasıta
olabileceğini itiraf edemiyorlar.

Hz. Musa’nın Bir Kıbtî’yi Öldürmesi

Soru

Kur’an’da işaret edildiği üzere Hz. Musa (a.s) Mısırlı birini öldürmüş-
tür. O zaman nasıl ismete sahip olabilir?

Kısa Cevap

Bütün peygamberler (makamlarında farklılık olmakla birlikte) ma-
sumdurlar, Allah’a yakınlığın ve kemalin zirvesindedirler. Diğer insanların
yerine getirmesi gereken vazifelerden daha üstün ve ağır vazifelerle görev-
lendirilmişlerdir. Mabuttan başka her türlü varlığa teveccüh etmeyi büyük
bir günah bilmektedirler.

İslam bilginleri ve uleması Hz. Musa’nın (a.s) bir Kıbtî’yi öldürmesi
olayında masum (ismetini) oluşunu geniş biçimde açıklamışlardır.

Getirilen açıklamaların temeli, Hz. Musa’nın (a.s) bir günah işlemediği
yalnızca terk-i evla yaptığı noktasıdır. Ölen Kıbtî hakkında gelen bilgilerde
onu öldürmesinin haram olmadığı, yalnızca Hz. Musa’nın bu işi yapmakta
acele etmemesinin daha iyi olduğu geçmektedir.

Kur’an’ın kullandığı tabirler de onun ismetiyle tezat içinde değildir. Yine
aynı şekilde Hz. İmam Rıza’nın (a.s) Memun’a verdiği cevapta Hz. Musa’nın
(a.s) “Bu şeytanın işiydi. O apaçık bir düşman ve saptırıcıdır.” sözü veya
“Ey rabbim ben kendime zulüm ettim. Beni affet!” demesi hakkında şöyle
buyurmuştur:

“Bu şeytanın işiydi” sözü o iki kişinin arasındaki tartışmadır. Hz. Musa’nın
kendi yaptığı eylemi değildir ve beni affet demesinden kasıt şehre girmesi

⁵ Sahih-i Buharî, c. 5, s. 9, Daru’l-Fikr, Beyrut, h.k. 1401.

⁶ Sahih-i Buharî, c. 2, s. 92.

⁷ Müsned-i Ahmed, c. 2, s. 537, Daru’s-Sadr, Beyrut, tarihsiz.

yüzündendir. Çünkü, şehre girmemesi gerekirdi. Bana mağfiret et demesi ise Firavun'un taraftarlarından gizlenmesidir.”

Ayrıntılı Cevap

Bu soruya cevap vermeden önce birkaç noktaya değinmek gerekir.

İsmet kavramının kısaca açıklaması:

Bu kavramın sözlük manası “korunmuş, bir şeye bağlanmış” demektir¹. Kelam istilahında ise Allah Teâlâ'nın özel bir lütfudur ki bu lütuf sayesinde şahıs Allah'a itaatsizlik etmeye veya günah işlemeye kadir olmasına, bu işi yapması mümkün olmasına rağmen asla günah işlemeye yönelmez.²

Peygamberlerin ismete sahip olmalarını gerekli kılan bazı deliller:

1. Peygamberler ismete sahip olmazlarsa gönderiliş amaçlarında tezat meydana gelir. Şöyle ki peygamberlerin gönderiliş amacı insanları gerçek maslahat ve zararlardan haberdar etmek, bir dizi ön hazırlıklarda bulunarak onların terbiye ve tezkiye olup kemale ve de dünya ve ahiret saadetine ulaşmalarını mümkün kılmaktır. Bu da peygamberlerin ismete sahip olmamaları durumunda gerçekleşmez. Çünkü peygamber günah işlerse ona itaat etmemiz bize ya farzdır veya farz değildir. Eğer itaat etmemiz farz olmazsa peygamberlik kavramı anlamını yitirir. Diğer taraftan günaha itaat etmek de caiz değildir.

2. Peygamberin günah işlemesi, peygamberliğe seçilmeden veya seçildikten sonra insanların ona antipati duymasına ve ona itaat etmemesine yol açar.

Bu konuda zikredilen bu ve benzeri deliller dikkate alındığında Peygamberlerin ismetinin kesin ve gerekli olduğu anlaşılır.

Hız. Musa (a.s) Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetlerinin zahirine göre bir Kıbtî'yi (Firavun'un taraftarı olan birisini) öldürmesi onun ismetiyle çelişmez mi?

Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor:

“Musa (a.s), halkının farkında olmadığı bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi, diğeri düşmanlarından olan iki adamı dövüşür buldu. Kendi taraftarlarından olan düşmanlarından olana karşı ondan yardım istedi.

¹ Müfredat-ı Ragıb ve Kitabu'l-Ayn, ismet kelimesi.

² Subhânî, Cafer, Muhazzeratu fi'l-İlahiyat.

Musa, ona bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. “şeytanın işinden-
dir. O apaçık saptırıcı bir düşmandır.” dedi. (Musa,) “Ey rabbim! Ben
kendime zulmettim Beni bağışla.” Deddi. Allah da onu bağışladı. Kuş-
kusuz o bağışlayandır merhamet edendir.”³

Şimdi, Hz. Musa'nın (a.s) “Bu şeytanın işiydi, o düşman ve apaçık
bir saptırıcıdır” veya” Ey Rabbim! Beni bağışla ben kendime zulmettim.”
sözleri onun ismetiyle tezat oluşturmuyor mu? Bu konuda şuna değinme-
liyiz: Firavun'un saray ahalisinden (Kıbtî) olan biri, Hz. Musa'nın (a.s) ta-
kipçilerinden birini odun toplamaya zorlamaktadır. Bu yüzden aralarında
kavga başlar ve bu sırada Hz. Musa (a.s) Benî İsrail'den olan şahsa yardım
etmek için Kıbtî'ye bir yumruk atar ve bu yumruk sonucu Kıbtî ölür.⁴ Mü-
fessirler bu konuya şu açıklamayı getirmişlerdir: Hz. Musa'nın (a.s) ger-
çekleştirdiği eylem bir günah değil, bir terk-i evla idi. Hz. Musa (a.s) bu
işiyi kendini sıkıntıya sokmuştur. Bu eylem yüzünden Firavun taraftar-
ları onun peşinde düşmüşlerdir. Terk-i evla, kendiliğinden haram olma-
yan ama daha evla bir işin terk edilmesine vesile olan eyleme denir. Yani
hiçbir yanlış iş söz konusu değildir.⁵

Uyun-i Ahbari'r-Rıza kitabında rivayet edildiği üzere Memun, Hz. İmam
Rıza'ya (a.s) Hz. Musa'nın (a.s) kıssasını sordu. İmam Rıza (a.s) cevabında
Hz. Musa'nın (a.s) “Bu şeytanın işiydi. O apaçık bir düşman ve saptırı-
cıdır.” sözü veya “Ey rabbim ben kendime zulüm ettim. Beni affet!” de-
mesi hakkında şöyle buyurmuşlardır:

“Bu şeytanın işiydi sözü o iki kişinin arasındaki tartışmadır; Hz. Musa'nın
kendi yaptığı eylem değildir. “Beni affet” demesi de şehre girmesi yüzün-
dendi. Çünkü şehre girmemesi gerekirdi. Beni bağışla demesi ise Firavun'un
taraftarlarından beni gizle anlamındadır. Çünkü gafere ve gufranın mana-
larından biri, bir şeyi örtmek ve gizlemektir.”⁶

Seyyid Murtaza, *Alemu'l-Huda Tenzihu'l-Enbiya* kitabında bu âyeti iki
şekilde açıklamıştır.

1. Zulümden kasıt bir müstehabbın terk edilmesidir. Çünkü o Kıbtî'nin
daha sonra öldürülmesi daha evla idi. Hz. Musa (a.s) kendi taraftarına

³ Kasas, 15-16.

⁴ Mekarim, Şirazî, *Tefsir-i Numûne*, c. 16, s. 42, Mekarim Şirazî, *Tefsiru'l-Beyan*, c. 7-8, Şeyh Tûsi, *Tefsiru't-Tebyan*, c. 2, s. 391, *Tefsiru'l-İsnaaşer*, c. 10, s. 94.

⁵ *Tefsir-i Nuru's-Sekaleyn*, c. 4, s. 119, *Tefsiru'l-İsnaaşer*, c. 10, s. 94.

⁶ *Uyun-i Ahbari'r-Rıza*, s. 155, 15. bâb, *el-Mizan*, c. 16, s. 18, *Nuru's-Sekaleyn*, c. 4, s. 391.

yardım edebilmek için Kıbtî'nin öldürmesinde acele etmiştir. Terk-i evlaya duçar olmuştur. Müstehap bir amelin sevabından mahrum kalmıştır. İşte bu yüzden şöyle buyurmuştur:

“Ben kendime zulüm ettim.”

2. Bu şeytanın işiydi sözünden maksat o Kıbtî'nin başlattığı tartışmadır. Hz. Musa o Kıbtî'yi öldürmeyi kast etmemiştir, sadece Benî İsraili şahsa yardım etmek istemiştir.¹

Şeyh Tûsi, Tıbyan tefsirinde şöyle buyuruyor: O Kıbtî'nin öldürülmesi sakıncalı bir iş değildi. Allah Hz. Musa'ya (a.s) onu öldürmesini emretmişti ama evla olan onun ölümünün daha sonra gerçekleşmesiydi. Daha çabuk gerçekleştirdiği için terk-i evlaya duçar oldu. İşte bu yüzden af diledi.²

Mecmeu'l-Beyan tefsirinin yazarı da bu soruya şöyle cevap veriyor: “Öldürme, bir mümini zalimin elinden kurtarmak içindi. Yoksa asıl kasıt öldürme değildi. Bu yüzden sakıncasız bir işti.”³

Fethu'l-Kadir tefsirinde şöyle yazmaktadır: Af talep edilmesi evlanın terk edilmesi yüzündendir. “Ben kendime zulüm ettim” sözü ise Firavun'un adamını öldürmesi yüzünden kendisini tehlikeye düşürmesi yüzündedir. Çünkü Firavun anladığında Hz. Musa'yı öldürmek isteyecekti. “Bana mağfiret et” sözünden kasıt ise Firavun'un anlamaması için bunu gizle anlamındadır.

Kur'an-ı Kerim Şuara Süresinin 14. âyetinde Hz. Musa'nın (a.s) kendi dilinden şöyle naklediyor:

“Onların bana isnat ettikleri bir suç var.”

İşte bu iş onların kendi inançlarına ve bakışlarına göre bir suçtu. Yoksa gerçekte böyle bir suç ve günah söz konusu değildi.⁴

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Günah ve suçun çeşitli merhaleleri vardır. İnsan bazen şer'i ve ahlâkî kuralları çiğner ve bu ismete aykırı olur. Bazen ise durum böyle değildir yalnızca bir terk-i evla söz konusudur. Gerçi bu, Allah dostlarının yanında suç sayılmaktadır ama bunun ismetle çelişkisi söz konusu değildir.

¹ *Mecmeu'l-Beyan*

² *Tefsiru't-Tebyan*, c. 2, s. 291, Rehli baskısı.

³ Tabersî, Fazl ibni Hasan, *Mecmeu'l-Beyan*, c. 7, s. 382.

⁴ Şukânî, Muhammed ibni Ali, *Tefsiru Fethi'l-Kadir*, c. 4, s. 164.

İlahi Kaza ve Kader ile İntiharın Çelişmemesi

Soru

Birisi ölme kastı olmaksızın, tehdit amaçlı intihar girişiminde bulunuyor. Acaba bu da ilahi kaza ve kadere göre midir? Böyle birinin ahirette ki durumu ne olacak?

Kısa Cevap

Konunun daha iyi anlaşılması için öncelikle; “Kaza”, “Kader”, “Takdir” ve “İlahi kaza” gibi kavramların bilinmesi gerekmektedir. Ancak özellikle kaza ve kader konusunu çok daha iyi anlaya biliriz. Sözlük anlamı itibariyle; kader, ölçü/ölçme, takdir ise ölçülendirme anlamına gelmektedir. Kaza ise, hüküm verme ve sonuçlandırma demektir. Buna göre ilahi takdirin manası şudur: Yüce Allah, çeşitli sebeplerin sonucunda ortaya çıkacak her olayın sınırını belirlemiştir.

İlahi kazadan kasıt ise şudur: Bir şeyin meydana gelmesinin şartları oluşuktan sonra Allah'ın onu son aşamaya getirmesi; ama insanların fiilleri konusunda ki ilahi takdir, onun fiilini bütün özellikleriyle kapsamaktadır. Bu özelliklerden birisi insanın fiillerinde özgür olmasıdır. Buna göre insanların amellerinde ki ilahi takdirin manası şöyle olur: İnsan belli şartlar altında istediğini cibri değil de kendi iradesiyle yerine getiriyor. Bu durumda, “İnsanın özgür iradesi de ilahi takdire göredir” kuralı da göz önüne alındığında intihar olayı, ilahi kaza ve kaderle çelişmediği görülecektir.

Böyle birinin ahiretteki durumuna gelince, bu onun amelinin şekline bağlıdır. Yani intihar teşebbüsü genelde ölümle sonuçlanacak şekilde olursa bu intihardır ve rivayetlere göre elemli bir azapla azaplandırılacaktır. Ama ölümle sonuçlanmayacak şekilde bir teşebbüste bulunulmuş ve ölümle sonuçlanmışsa bu durumda verilecek azap birinci kısımda ki gibi olmayacak, cezası daha hafif olacaktır.

Ayrıntılı Cevap

Sorunun cevabına geçmeden önce bir kaç noktayı belirtmekte yarar vardır:

1- Kaza ve Kaderin Manası

Kader sözcüğü ölçü, takdir ölçülendirme ve bir şeyi belli bir ölçüde yapmak demektir. Kaza sözcüğü ise, sonuçlandırmak ve hüküm vermek anlamına gelir. Bu iki sözcük bazen “alın yazısı” manasında eş anlamlı olarak da kullanılmıştır.

İlahi takdirden maksat ise şudur: Allah-u Teâlâ her olay için özel bir nicelik, nitelik, zaman ve mekân belirlemiştir ki çeşitli sebeplerin sonucunda tedrici olarak meydana gelmektedir.

İlahi kazadan kasıt ise: Bir şeyin meydana gelmesinin şartları oluşuktan sonra Allah-u Teâlâ onu son merhalesine getiriyor.¹

2- Kaza ve Kaderin İnsan İradesiyle İrtibatı

İlahi takdir ya da alın yazısının iki alanı vardır:

a) İnsanın iradesinin dışında olan alan: Sel, deprem, tufan vb. hadiseler bu alanın kapsamına girer. Dindar bir insanın bu olaylar karşısındaki vazifesi, bunlara teslim olmaktır. Ancak bu teslimiyet, belaları engellemek, azaltmamak veya telafi etmemek anlamına gelmemektedir. Bunları yapmanın sakıncası yoktur, zira teslim olmak insan iradesinin dışında gerçekleşen asıl işlerin meydana gelmesine ait olan bir şeydir. Çaba göstermek ya belaya engel olmak içindir, ya etkisini azaltmak ya da ondan kaynaklanan eksikliği gidermek için. Bu ikisinin arasında fark vardır; çünkü bazen insanın tüm çabalarına rağmen o bela ya da olay gerçekleşmektedir. Örneğin, insan ancak belli bir deprem ölçeğine göre sağlam bina yapma kudretine sahiptir. Eğer daha yüksek bir ölçekte deprem olursa böyle bir durumda dindar insanın teslim olmaktan başka vazifesi bulunmamaktadır.

b) İnsanın özgür iradesiyle yaptığı fiillerin olduğu alan: Bu alanda ilahi takdir insanın özgür iradesi ve kararıyla çalışmamaktadır. Böyle bir çelişkinin olmamasından dolayıdır ki insanın bu alanda yaptığı işlerin sorumluluğu kendisine aittir. Zira ilahi kaza ve kaderin manası şudur: Meydana gelen her olay bütün özellik ve kayıtlarıyla ilahi irade ve ilime dayanmaktadır. Hepsî ilahi hikmetin idaresi altındadır. Allah'ın takdir ettiği şey, insan fiilinin bütün özellikleriyle beraber olmasıdır; onlardan ayrı değil. Bu özelliklerden bazıları zamana ve mekâna aittir, bazıları da onu yapana aittir. İradeyle yapılan fiillerin özelliklerinden biri failin onları kendi özgür irade ve isteğiyle yapmasıdır. Dolayısıyla, "Allah, insanın kendi iradesiyle yaptığı fiilleri önceden takdir etmiştir." denildiği zaman bunun manası kişinin belli bir zaman ve mekânda, cebri değil de kendi iradesini kullanarak o işi yapmasıdır.

¹ Muhammed Taki Misbah Yazdi, Akait Dersleri, s.151.

Demek ki kaza ve kader, insanın iradesiyle yaptığı fiillerle çelişmediği gibi onu teyitte etmektedir. Zira bunun manası şudur: Böyle bir fiilin cebri ve irade dışı meydana gelmesi imkânsızdır. İlahi kaza ve kader, böyle bir fiile taalluk etmiştir. Bu fiil cebir ile ve irade dışı gerçekleşirse ilahi kaza ve kaderin aksine olur.²

3- İntiharın Hükümü

İntiharın her şekli haram ve günahtır. İmam Sadık'tan (a.s) nakledilen bir rivayette İmam şöyle buyurmaktadır: “Kim kasıtlı olarak canına kıyarsa sürekli olarak cehennem ateşinde kalacaktır.”³

İmam Bakır'ın (a.s) da şöyle buyurduğu rivayet edilir: “Mü'min biri her belaya duçar olabilir, her çeşit ölümle ölebilir, ama intihar etmez.”⁴

Demek ki hangi sebepten dolayı olursa olsun, intihar eden kimse büyük günah işlemiştir ve ahirette elemli bir azap görecektir.

4- Ölme Kastı Olmadan Tehdit Amaçlı İntihar Girişiminde Bulunmanın Hükümü

Bu konu iki kısma ayrılır:

a) İntihar edecekmiş gibi görünmek (ölüme neden olmasa bile), günah işleyecek gibi görünmek demek olup isyankârlara benzemek ve ilahi emirlere karşı duyarsız davranmaktır.

b) İnsanın intihar teşebbüsü ölüm ile sonuçlanırsa o zaman; 1- Eğer tehdit şekli genelde ölümle sonuçlana şeylerden ise, örneğin bir binanın dördüncü katından kendisini atmışsa, bu durumda intihar kastı olmasa da böyle bir intihar şekli ölümle sonuçlanacağı için intihar sayılıyor ve hükmü intihar edenin hükmü ile aynıdır. 2- Eğer intihar şekli genelde ölümle sonuçlanmayan bir şekilde olur ve ölme kastı olmaz ise ama istemeyerek ölürse bu durumda böyle biri, intihar edecekmiş gibi görünerek Allah'ın emrine itina etmemişse de onun ahirette ki azabı birinci kısımda ki gibi olmayacaktır. Ona intihar etme hükmü verilmez. Bu yüzden azabının hafiflemesi söz konusudur. Çünkü hem gerçekten intihar kastı yoktu, hem de intihar şekli ölümle sonuçlanacak bir şekil değildi.

² Maarif-i İslami, s.106-107 (Az bir değişiklik ve eklemeyele)

³ Men La Yahduruh-ul Fakih, c.4, s.107; Usul-u Kafi, c.7, s.45.

⁴ Usul-u Kafi, c.3, s.112.

“Acaba tehdit amaçlı intihar, ilahi kaza ve kadere göre midir?” Sorusuna gelince yapılan açıklamalardan her şeyin ilahi kaza ve kaderin idaresinde olduğu ve insanın iradesiyle çelişmediği görülmektedir. Yani insanın ister ciddi bir şekilde intihar etme kastı olsun, ister olmasın her şey Allah'ın kaza ve kaderindedir. Ama ikisinin ahiret azabı farklıdır. Çünkü amelin ahirette ki sonucu, onun insana ne ölçüde bağlı olduğuna göredir. Ortada ciddi bir kasıt yoksa ve amel de genelde ölümle sonuçlanmıyorsa amel insana daha az bağlıdır, bu yüzden cezası da daha az olacaktır.

İmametın İspatı

Soru

Lütfen bir imamın olmasının gerekliliğini ve imameti ispatlayan akli delilleri açıklayınız.

Kısa Cevap

İmamet meselesi İslam'da çok önemli bir yere sahiptir. İmamet, insanın tekâmül yolundaki son durağıdır.

Bu makam, Hz. İbrahim (a.s) ve Peygamberimiz'de (s.a.a) olduğu gibi bazen nübüvvet ve risalet makamıyla beraber olmuş, bazen de Masum İmamlar'da (a.s) olduğu gibi nübüvvet olmadan tek başına da olmuştur.

Nasıl ki, insanın gelişip ilerlemesi için peygamberlere ihtiyaç varsa dinin korunması ve Peygamberlerin yolunun devam etmesi için de imamlara ihtiyaç vardır.

Bütün zamanlarda masum bir insan ve ilahi bir hüccetin olmasının gerekliliği birçok akli delile dayanmaktadır. O delillerden biri imamet ve nübüvvetin Yüce Allah tarafından manevî bir feyiz olduğudur. *Lütf kaidesine* göre böyle bir feyiz hep olmalıdır. *Burhan-ı mazhar-ı cami, burhan-ı imkan-ı eşref, illet-i gai* vb. deliller de imamın gerekliliğini ortaya koymaktalar.

Ayrıntılı Cevap

İmamet İslam'da önemli bir yere sahiptir. Kur'an-ı Kerim onu yalnızca büyük peygamberlerin ulaştığı, insanın tekamül yolculuğunun son merhalesi olarak kabul ediyor ve Hz. İbrahim (a.s) hakkında şöyle buyuruyor:

“Hani Rabbi İbrahim’i bir takım kelimelerle denemiş, o da tam olarak onları yerine getirmişti. (İşte o zaman Allah,) “Ben seni insanlara imam (önder) kılacağım.” dedi. (İbrahim,) “Benim soyumdan da.” dedi. (Allah,) “Benim ahdim (imamet makamı) zalimlere erişmez.” dedi.”¹ (Pak ve masum evlatlarından başka, kimse bu makama layık değildir).

Âyetten, bu makamın çok yüksek bir makam olduğu anlaşılmaktadır. Zira Hz. İbrahim (a.s) nübüvvet ve risalet makamına sahip olmasına rağmen ömrünün sonuna doğru ve zor imtihanları geçtikten sonra ona ulaşmıştır.

İmamet makamı bir çok yerde nübüvvet makamıyla beraberdir. Hz. İbrahim (a.s) gibi ulu’l-azm peygamberlerin imamet makamları vardı. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.a) de hem imam, hem resul, hem de nebi idi. Bazı yerlerde ise imamet ve nübüvvet birbirlerinden ayrılabilirler. Masum İmamlar (a.s) kendilerine vahiy nazil olmayan yalnızca imam olan kimselerdir.

Genel imametın aklî delilleri şöyledir:

a) **Lütuf Kaidesi:** Nübüvvet ve imamet, insanı yaratılış gayesine yakınlaştıran Allah tarafından verilmiş manevî bir feyizdir ve lütuf kaidesine göre bu feyiz devamlı olmalıdır. Lütuf kaidesi İslam toplumunda hakkın merkezi olacak ve toplumu mutlak hatadan koruyacak bir imamın olmasını gerektirmektedir.

Gaybetteki imamın varlığının faydalarını şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Allah’ın dinini genel manada korumak.²
- 2- Eğitime müsait nefisleri eğitmek, manevî feyiz yetiştirmek.
- 3- Mezhebin varlığını sürdürmek.
- 4- İnsanların örnek alabilecekleri yaşayan bir örneğin varlığını bile-rek ona bağlanmaları.

b) **Burhan-ı İllet-i Gai:** Kelam ilminde Allah-u Teâlâ’nın fiillerinde bir hedef ve amaç olduğu ispatlanmıştır. Ancak bu gaye Allah’a ait değil bizzat yaratığın kendisine aittir; çünkü Yüce Allah mutlak kemaldır ve onda herhangi bir eksiklik yoktur. Allah’ın fiillerinin gayesi kullarına/yaratıklarına

¹ Bakara, 124.

² Şerifu’l-Ulema, *Keşfu’l-Kına*, s. 148.

dönmektedir. İnsanın var olmasının gayesi insan-ı kâmil olmasıdır; yani insan bir ağaç gibidir, meyvesi ise insan-ı kâmindir.

c) **Burhan-ı İmkân-ı Eşref:** Felsefede eşref imkânı kuralı diye bilinen kural uyarınca eşref varlık, (en üstün ve şerefli varlık) varlık mertebelerinde, düşük mertebelerden daha önce olmalıdır.¹

Varlık âleminde insan, eşref-i mahlukattır. Varlık, hayat, ilim, kudret, cemal vb. şeyler yeryüzünün hücceti olan insan-ı kâmile ulaşmadan önce normal insanlara ulaşması imkânsızdır.

d) **Burhan-ı Mazhar-ı Cami':** Zuhur makamında Allah'ın mutlak hüviyetine vahdet ahkâmının galebesi vardır ve zâti vahdette ayrıntılı isimlere yer yoktur. Öte yandan dış âleminde kendini gösteren ayrıntılı mazharlarda çokluk ahkâmı vahdete galiptir. İşte burada, zâti vahdet veya çokluk imkânının ayrıntılı isimleri hakiki vahdet yönünden hakka mazhar olabilmesi için birbirine galip gelmediği ilahi ferman, itidalli bir sureti gerektirmektedir. O itidalli suret de insan-ı kâmindir.²

Allâme Hillî (r.a) Nasıruddin Tusî'nin imamın gerekliliği konusunda getirdiği delillerin açıklamasında şöyle sıralıyor:

1- İnsan aklının, kavrayışının yükselmesini naklî beyanlarla takviye edebilecek bir peygamberin varlığına ihtiyacı vardır. Zira insan aklıyla dinin bir çok usul ve furu'unu anlamak mümkün olsa da ona güvenme, onları yerine getirme konusunda bazen kalbinin derinliklerinde vesvese ve sarsıntılar meydana gelebilir. Ama bu aklî hükümler ilahi bir önder tarafından güçlendirilirse her türlü şüphe ve ikilem giderilecek ve insanın kalbi daha güçlü bir şekilde aklî bulgularının peşinden gidecektir.

2- Bir çok şey var ki akıl onların iyi ve kötü olduğunu anlayamıyor. Onların iyi ve kötü olduğunu anlayabilmesi için ilahi önderlere ihtiyaç vardır.

3- Bir çok şey faydalı, bazı şeyler de zararlıdır. İnsan yalnızca kendi aklıyla onların fayda ve zararını kavrayamaz. İşte burada ona faydalı ve zararlı olan şeyleri açıklayacak birine ihtiyacı vardır. O kimse de ancak vahiy kaynağıyla beslenen ilahi önderlerdir.

4- İnsan toplumsal bir varlıktır; bütün bireylerin haklarını koruyacak ve onları doğru bir kanala yönlendirecek kanunlar olmadıkça arzu edilen

¹ Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabâi, *Nihayetu'l-Hikme*, s. 319-320.

² Bkz. Abdullah Cevad Âmulî, *Temhidu'l-Kavaid*, s. 172.

kemal düzeyine ulaşamayacaktır. Böyle kanunların doğru tespiti ve icrası pak, masum ve bilgin rehberlerden başkası tarafından gerçekleştirilemez.

5- İnsanlar kemali idrak etmede, ilim ve maarif öğrenmede ve faziletler kazanmada farklıdırlar. Bazıları bu yolda gitme gücüne sahipken, bazıları da bundan acizdir. İlahi önderler mümkün olan kemale ulaşmak için birinci grubu takviye ederken ikinci gruba da yardımcı olurlar.

6- İnsanların ahlâkî yapıları farklı olduğundan faziletlerin eğitilmesinin tek yolu pak ve masum önderlerdir.

7- İlahi önderler, itaat ve günahların karşılığı olan sevap ve cezaları tam olarak bilmekteler; bunları başkalarına söylediklerinde onlar da vazifelerini daha bir azimle yerine getirirler.³

İmametın nübüvvetin devamı olmaktan başka bir şey olmadığı göz önüne alındığında bu felsefelerin çoğu Masum İmamlar (a.s) için de geçerlidir. Başka bir ifadeyle, Yüce Allah insanı, kemal ve saadet için yarattığı için onun hidayeti için vahye dayalı ve masumluk makamına sahip peygamberler göndermesi gerektiği gibi bu yolun devamı için peygamberlerden sonra masum halifeler seçmeli ki insanlığı amaçlanan hedefe götürmeye yardımcı olsunlar. Bu gerçekleşmezse hedefe varılmaz; zira:

1- İnsan akli tek başına kemal yolunda ilerleme sebeplerini tespit etmekte kesinlikle yeterli değildir, hatta bazen onun onda birini dahi bilmemektedir.

2- Peygamberlerin getirdikleri din, Onlardan sonra çeşitli tahriflere uğratılabilir. Bunu önlemek amacıyla masum ve ilahi koruyucular gereklidir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim hakkında **"Kuşkusuz Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik ve elbette onu biz koruyacağız."**⁴ diye buyurmaktadır ama bunu hiçbir sebep olmadan yapacağını buyurmamıştır. Dinin korunması sebeplere dayanmaktadır ve o sebeplerden en önemlisi Masum İmamlar'dır (a.s).

3- İlahi hükümetin kurulması, adaletin yerleştirilmesi ve insanın yaratılış hedefine ulaştırılması masum insanların dışında kimsenin yapabileceği şeyler değildir. Zira tarih, beşeri hükümetlerin hep şahsi veya belli gurupların menfaatini temin ettiğini, onların tüm çabalarının bu yönde olduğunu göstermektedir. Asırlarca demokrasi, halkın egemenliği, insan hakları vb.

³ Şerh-i Tecrid, s. 271 (az bir değişiklik ve özetle Peyam-ı Kur'an'dan yapılan alıntıdır, s. 37-38.)

⁴ Hicr, 9.

gibi sloganlar atılmış ama uygulamada bütün bunlar, şeytani güçlerin hedeflerine ulaşmak için kullandıkları araçlardan başka bir şey olmamıştır ve onlar bunlardan faydalananarak sinsi bir şekilde niyetlerini insanlar üzerinden gerçekleştirmişlerdir. Bunun başlıca sebebi her türlü hataya maruz olan, yani masum olmayan kişilerin mihver olmasıdır.

4- Toplumda din kanunlarının devam edebilmesi için, dinin bütün ayrıntılarını en küçük bir belirsizlik kalmayacak şekilde tümüyle bilen imamlara ihtiyaç vardır.

Bütün bu söylediklerimizden Ehlibeyt İmamlarının olmasının gerektiği ve varlıklarının felsefesi güzel bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

İmamın Sahip Olması Gereken Özellikler

Soru

Kur'an'a göre bir imamın sahip olması gereken özellikler nelerdir?

Kısa Cevap

Kur'an-ı Kerim'de (insanın toplumsal liderliği manasında) İmamet meselesi ikiye ayrılmıştır:

1. Nur İmamları: Salih ve ilahi imamlardır.
2. Ateş İmamları: Küfür ve dalalet imamlarıdır.

Kur'an'da nur imamları için zikredilen özellikler şunlardır: Masumiyet, hidayet eden, yakın ehli olan, ibadet eden, sağlam ve sabit, şahid, Allah yolunda cihad eden, hayır işlerde öncü, mizan, yıldız, doğru sözlü, azimli, bilgin, tayyib, mütefekkir, yeryüzünün varisi, takvalı, fedakâr, infak eden, mümin, insanların en iyisi, Allah'ın lütfu, Allah'ın rahmeti, salih, ilahi nuru olan. Bu özelliklerin en önemlisi imamın imametinin ilahi olması ve Allah tarafından verilmesidir. Ateş imamlarının da özellikleri şunlardır: Tuğyan, isyan, fesat, bozgunculuk, sapırma, ateşe davet, zulüm, istikbar, tefrika, horlamak, hilecilik.

Ayrıntılı Cevap

İmamet lügatte önderlik, muktedalık ve rehberlik demektir. İmam ise -ister insan olsun ister başka şey, ister hak olsun, ister batıl- peşinden gidilen şey manasına gelmektedir; mutlak önder, mukteda ve rehber imam

denir. Istılahta ise İslam Peygamberi'nden (s.a.a) sonra İslam toplumunun rehberliğine imam denmektedir.

İmamet, Şia kelmacılar göre “nübüvvet” gibi usul-u dinden olup ilahi bir makamdır. İmam, nübüvvetin dışında Peygamber'in (s.a.a) sahip olduğu bütün görevlere sahip olan kimsedir.

Allah tarafından atama, ismet ve üstünlük imanın üç temel şartıdır. Bu görüşün birçok aklı ve nakli delili vardır.

İmametın kapsamlı tanımı şudur: Belli bir kâmil insanın her asır ve zamanda, dünya ve ahiret bütün işlerde İslam Peygamberi'nin (s.a.a) hali-feliğinin genel ve her yönlü ilahi rehberliğidir.

Kur'an'da İmamet

Bu başlık altında birkaç konunun ele alınması gerekir:

a) İmametın Kur'an'daki manası: İmametın Kur'an'daki lugat manası önderlik, muktedalık ve rehberliktir; imam ise önder, mukteda ve rehber demektir.

b) İmamet âyetleri: Kur'an'da on iki âyette “İmam” ve “İmamlar” kelimeleri geçmiş ve imametden bahsedilmiştir. Bu âyetlerde imam kelimesi değişik yer ve manalarda kullanılmıştır. Sekiz yerde insana, iki yerde kitaba, bir yerde Levh-i Mahfuz'a, bir yerde de yol ve caddeye imam denmiştir.

c) Kur'an'da imametın kısımları (İnsanın toplumdaki önderliği manası bakımından): İmamet bu manada Kur'an'da iki şekilde geçmiştir:

1. Salih ve ilahi önderler olan “nur imamları.”
2. Küfür ve dalalet önderleri olan “ateş imamları.

Nur İmamlarının Kur'an'daki Özellikleri

Kur'an'da nur imamları hakkında gelen âyetler de kısımlara ayrılır:

1. İmamın özelliklerini beyan eden âyetler.
2. Kinaye şeklinde gelen âyetler. Ehl-i Beyt'in (a.s) rivayetlerinde onların nur imamlarına ait özellikler olduğu söylenmiştir.
3. İmam Ali'nin (a.s) faziletleri hakkındaki âyetler.
4. İmam Mehdi'nin (a.f) faziletleri hakkındaki âyetler.

Birinci Gurup Âyetler:

Bu gruba ait (imamın özelliklerinin beyan edildiği) bazı âyetler şunlardır:

“O zamanlar rabbi, İbrahim’i bazı sözlerle sınıdı. O, bunları yerine getirip tamamlayınca dedi ki: “Ben seni insanlara imam edeceğim.” İbrahim, soyumu da imam et, dedi. Allah dedi ki: Benim ahdimde, zalimler nail olamazlar.”¹

“Onları öyle rehberler ettik ki emrimizle halkı doğru yola sevkederler ve onlara hayırlı işleri, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik ve onlar, bize ibâdet eden kişilerdi.”²

“Ve içlerinden, sabrettikleri takdirde onları, emrimizle doğru yola sevkedecek imamlar tâyin etmiştik ve onlar, delillerimize adamakıllı inanmışlardı.”³

“De ki: Ona eş saydıklarınız içinde hangisi halkı gerçeğe sevkedip yol gösterir? De ki: Allah, gerçek yola sevkeder, doğru yolu gösterir. Halkı gerçeğe sevkeden mi uyulmaya daha lâyıktır, doğru yola sevkedilmeye değil o yolu bulamayan mı? Nasıl hükmediyorsunuz?”⁴

Kur’an’ın bu ve benzeri âyetlerinden nur ve hak imamlarının birkaç özelliği ortaya çıkmaktadır:

1- İmamın Allah tarafından atanması: Bu âyetlerde İmamet makamını Allah’ın verdiği belirtilmiş ve imamet ilahi bir ahd olarak sayılmıştır. Bu yüzden onu üstlenecek olanı da halk değil, ahdin bir tarafında olan Allah’ın seçmesi gerekir. Yine bu âyetlere göre imam, masum, en kâmil ve insanların en faziletlisi olmalıdır. Allah’tan başkası, bu özelliklere kimin sahip olduğunu bilmediğinden imamın da Allah tarafından seçilmesi gerekir. Nur imamlarının Allah tarafından seçilmesinin felsefesi insanlığın hidayet ve rehberliğinden dolaydır.

2- Masumiyet: Âyetlerden imamın günah, hata, yanlışlık ve her türlü kötü sıfatlardan uzak kalması ve bu konularda ilahi güvencede olması gerektiği anlaşılmaktadır.

3- Faziletli olması: Üçüncü ve dördüncü âyetlere göre İmam, Allah’ın buyruğuyla hidayet eden olduğundan hakka hidayet eden insanların en kâmil ve en faziletlisi olmalıdır. Demek ki imam, ilimde, dinde, yakinde, adalette, bütün fazilet ve kemallerde insanların en üstünü olmalıdır.

¹ Bakara, 124.

² Enbiya, 73.

³ Secde, 24.

⁴ Yunus, 35.

4- Hidayet üzere olması: İmamların özelliklerinden bir diğeri hidayet olmuş olmalarıdır.⁵

5- İlahi hidayetçi olması: İnsanları ilahi hidayetle yönlendirmek imanın özelliklerindendir.⁶

6-Yakin ehli olması: Yakın ehli olmak Kur'an'ın işaret ettiği imanın özelliklerindendir.⁷

7-Sabırlı olmak.⁸

8-İbadet ehli olmak.⁹

İkinci Gurup Âyetler:

Kinaye şeklinde olan âyetlerdir. Ehl-i Bey'tin (a.s) rivayetlerinde onların nur imamlarına ait olduğu belirtilmiştir. Bu konudaki âyetler çok olduğundan onların bir kısmına işaret ediyoruz:

Sırat-ı Müstakim: Sırat-ı Müstakim veya doğru yol, güvenle gidilen yoldur ve insan o yolda ilerlediğinde maksada varır. Kur'an şöyle buyuruyor:

“Bizi doğru yola hidayet et”¹⁰

İmam Sâdık (a.s) bu âyet hakkında, “Vallahi biziz doğru yol.” diye buyurmaktadır.¹¹

Şahit: Allah'ın imamlar için saydığı özelliklerden olan şahitlik makamı şaşırtıcı makamlardandır. Zira şahit olmanın gereği amellere, fiillere, niyetlere vb. şeylere şahit olmaktır. Bu durumda imamlar kulların amellerini gören ve onları gözetleyen kimselerdir. Kur'an şöyle buyuruyor:

“Böylece bütün insanlara şahit olmanız, Peygamberin de size şahit olması için sizi, orta (vasat) bir ümmet yapmışızdır.”¹²

İmam Sâdık (a.s) buyuruyor: “Biziz Allah'ın yarattıklarına şahit olanlar.”¹³

⁵ Yunus, 35.

⁶ Enbiya, 73.

⁷ Secde, 24.

⁸ Secde, 24.

⁹ Enbiya, 73.

¹⁰ Fatiha, 7.

¹¹ *Nuru's-Sakaleyn*, c. 1, s. 21.

¹² Bakara, 143.

¹³ *Nuru's-Sakaleyn*, c. 1, s. 134.

İlahi Kapı: Allah'ın kapısı olmak imamların özelliklerindendir. Yani kim Allah'ın feyzinden yararlanmak istiyorsa O'nun kapısından girmelidir. İmamlar, Allah'ın feyiz kapılarıdır. Kur'an buyuruyor:

“Hayır, evlere arka taraflarından girmek değildir. Hayır sahibi, Allah'tan çekinendir. Evlere kapılarından girin. Allah'tan sakının ki kurtulmuş kimselerden olup muradınıza eresiniz.”¹

İmam Bâkır (a.s) şöyle buyuruyor: “Âl-i Muhammed, Allah'ın kapıları ve O'na ulaşma yollarıdır.”²

Sâbık (Öncü): Bu kelime iman getirmekte ve salih amel yapmakta başkalarından öne geçen kimseler için kullanılmaktadır. Kur'an şöyle buyuruyor:

“Onlardan hayırlarda herkesten ileri giden, öncü var.”³

İmam Rıza (a.s) buyuruyor: “Hayırlarda herkesten ileri giden imamdır.”⁴

Terazi: Mizan veya amel terazisi, yaratılmışların amellerinin doğruluğunun ölçüsüdür. Kur'an şöyle buyurmaktadır:

“Kıyamet günü, adalet terazilerini kuracağız, kimse hiçbir şeyde haksızlığa uğramayacak.”⁵

İmam Sâdık (a.s) buyuruyor: “Teraziler, peygamberler ve vasileridir.”⁶

Yıldız: Işık saçmak İmam'ın (a.s) özelliklerindendir. Kur'an şöyle buyuruyor:

“Öyle bir mabuttur ki karada ve denizde, karanlıklar içine dalmışken yolunuzu bulmanız için yıldızları yaratmıştır.”⁷

Ali bin İbrahim'in tefsirinde şöyle gelmiştir: “Şüphesiz ki Muhammed'in Ehl-i Bey'ti (a.s) yıldızlardır.”⁸

Sâdık: Doğru anlamına gelmektedir. Kur'an buyuruyor:

¹ Bakara, 189.

² *Nuru's-Sakaleyn*, c. 1, s. 177.

³ Fatır, 32.

⁴ *Nuru's-Sakaleyn*, c. 4, s. 361.

⁵ Enbiya, 47.

⁶ *Nuru's-Sakaleyn*, c. 3, s. 430.

⁷ En'am, 97.

⁸ *Nuru's-Sakaleyn*, c. 1, s. 75.

“Ey inananlar, Allah’tan çekinin ve doğrularla beraber olun.”⁹

İmam Bâkır (a.s) buyuruyor: “(Allah bu âyetle) Bizi kastetmiştir.”¹⁰

Bilgide sağlamlık: Bazı âyetler imamların ilimlerinin derinliğine işaret etmektedir:

“Hâlbuki onların tevilini ancak Allah ve bilgide şüpheleri olmayacak kadar kuvvetli olanlar bilir.”¹¹

İmam Sâdık (a.s) buyuruyor: “İlimde sağlam olanlar Emiru’l-Muminin ve Ondan sonra gelen imamlardır.”¹²

Bazı âyetler ise Onların çok büyük bir ilme sahip olduğunu göstermektedir:

“Sizinle aramda tanık olarak Allah ve kitap bilgisine sahip olan yeter.”¹³

İmam Bâkır (a.s) buyuruyor: “Bu âyet bizi kastetmektedir ki, Resulullah’tan sonra ilkimiz ve en üstümüz olan kimse Ali’dir.”¹⁴

Tayyip: Tayyip çeşitli manalara gelmektedir: Allah’ın helal ettiği şeylerin verdiği lezzet; temiz olan, ruh ve bedene eziyet etmeyen şey.¹⁵ Burada bu manaların tümünü imam için varsayabiliriz. Kur’an şöyle buyuruyor:

“Görmedin mi Allah nasıl örnek getirmede temiz söz, tertemiz bir ağaca benzer...”¹⁶

İmam Sâdık (a.s) buyuruyor: “Ağacın kökü Allah Resulü, dalı Emiru’l-Muminin, budakları ise İmamlardır.”¹⁷

Hekim veya Bilgin: Kur’an şöyle buyuruyor:

“Yoksa Allah’ın, lutfedip insanlara ihsan ettiği şeylere haset mi ediyorlar? Gerçekten de biz İbrahim soyuna kitap ve hikmet verdik ve onlara büyük bir saltanat ihsan ettik.”¹⁸

⁹ Tevbe, 119.

¹⁰ *Nuru’s-Sakaleyn*, c. 2, s. 280.

¹¹ Al-i İmran, 7.

¹² *Usul-u Kâfi*, c. 1, s. 213.

¹³ Ra’d, 43.

¹⁴ *Nuru’s-Sakaleyn*, c. 2, s. 522.

¹⁵ *Mecmeu’l-Bahreyn*, c. 2, s. 111.

¹⁶ İbrahim, 24.

¹⁷ *Nuru’s-Sakaleyn*, c. 2, s. 535.

¹⁸ Nisa, 54.

İmam Sâdık (a.s) buyuruyor: “Andolsun Allah’a, haset olunanlar bizleriz.”¹

Varis: Kur’an şöyle buyuruyor:

“Şüphe yok ki yeryüzü Allah’ındır, kullarından dilediğine miras olarak kalır ve sonuç, çekinenlerindir.”²

İmam Bâkir (a.s) buyuruyor: “Yeryüzünün varisleri ve çekinenler bizleriz.”³

İmam Ali’nin (a.s) Özelliklerine İşaret Eden Üçüncü Grup Âyetler:

Şecaat: Şecaat ve yiğitlik imamın özelliklerindendir. Kur’an şöyle buyuruyor:

“İnsanların öylesi de var ki Allah rızasına nail olmak için adeta kendisini satar, Allah rızasını alır. Allah kullarını pek esirger.”⁴

İmam Zeynel Abidin (a.s) şöyle buyuruyor: “Bu âyet, Ali (a.s) Allah Resulü’nün yatağında yattığı zaman nazil oldu.”⁵

Malını (Allah Yolunda) Harcayan: Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır:

“Sizin dostunuz, sahibiniz, ancak Allah’tır ve Peygamberidir ve inananlar, namaz kılanlar ve rükû ederken zekat verenlerdir.”

Resulullah (s.a.a) şöyle buyuruyor: “Ali, namaz kılan ve rükû ederken zekât verendir.”⁶

İman ve Cihad: Allah’a iman ve Onun yolunda cihad imamların belirgin özelliklerindendir.

“Hacılara su verme ve Mescid-i Haram’ı imar etme işiyle uğraşanların derecesini Allah’a ve ahiret gününe inanıp Allah yolunda savaşan kimsenin derecesiyle bir mi tutarsınız?”⁷

¹ Nuru’s-Sakaleyn, c. 1, s. 491.

² A’raf, 128.

³ Nuru’s-Sakaleyn, c. 2, s. 56.

⁴ Bakara, 207.

⁵ Nuru’s-Sakaleyn, c. 1, s. 204.

⁶ a.g.e., c. 1, s. 644.

⁷ Tevbe, 19.

Şia müfessir ve raviler kaynaklarında, bu âyetin Hz. Ali (a.s) hakkında nazil olduğuna dair birçok hadis zikretmişlerdir.⁸

Yine Ehl-i Sünnet'ten Taberî, Sa'lebi, Tefsir-i Hazin, Vahidî (Esbab-ı Nüzul'da), Allâme Bağavî (Maalimu'l-Tenzil'de), Meğazilî (Menakıb'da), İbn Esir (Camiu'l-Usul'da), Fahr-i Razi (Tefsir'de), vs. bunu nakletmişlerdir.⁹

İnsanların En Hayırlısı: Kur'an şöyle buyuruyor:

“İnananlar ve iyi işlerde bulunanlarsa, şüphe yok ki onlardır yaratılmışların en hayırlıları.”¹⁰

İmam Bâkır (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) Hz. Ali'ye (a.s) şöyle buyurduğunu naklediyor: “Onlar, sen ve senin takipçilerindir.”¹¹

Allah'ın Rahmeti: “De ki: Allah'ın ihsanıyla, rahmetiyle, yalnız bunlarla ferahlanıp sevininler. Bu, onların derleyip topladıklarından daha hayırlıdır.”¹²

İmam Bâkır (a.s) buyuruyor: “Allah'ın ihsanı Resulullah, rahmeti ise Ali bin Ebi Talip'tir.”¹³

İmam Mehdi'nin (a.s) Özelliklerine İşaret Eden Dördüncü Gurup Âyetler:

Salih: Kur'an buyuruyor:

“Andolsun ki biz, Tevrat'tan sonra Zebur'da da yazdık: Şüphe yok ki yeryüzü, salih kullarıma miras kalır.”¹⁴

İmam Bâkır (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu naklediyor: “... Allah, Ehl-i Beyt'imden yeryüzü zulümle dolduğu gibi adaletle dolduracak birini çıkaracaktır.”¹⁵

Nurun Vasıtası:

“Ve yeryüzü, Rabbinin nuruyla ışıklanmıştır.”¹⁶

⁸ el-Burhan fî Tefsiri'l-Kur'an, c. 2, s. 748.

⁹ Bkz. Tefsir-i Numûne, c. 7, s. 322; İhkaku'l-Hak, c. 3, s. 122-127.

¹⁰ Beyyine, 7.

¹¹ Nuru's-Sakaleyn, c. 5, s. 645.

¹² Yunus, 58.

¹³ Nuru's-Sakaleyn, c. 2, s. 307.

¹⁴ Enbiya, 105.

¹⁵ Mecmeu'l-Beyan, c. 7, s. 106.

¹⁶ Zümer, 69.

İmam Sâdık (a.s) buyuruyor: “Kaimimiz kıyam ettiğinde Allah’ın nurunu yayacak ve insanların güneşin ışığına ihtiyacı olmayacaktır.” ¹

Ateş İmamları

Kur’an’da ateş imamlarının özellikleri şöyle gelmiştir: Onlar Allah’a ve ilahi ahkâma asla uymayan, heva ve heveslerine göre hareket eden kimse-lerdir. Onlar küfür ve dalalette öncüdürler. Bu alanda son hadde ulaştıkları-ndan bu konuda imam olmaya da müstehaktırlar. Bu yüzden Allah onları küfür, dalalet ve isyanın öncüleri yapmıştır. Firavun ve takipçileri, müşrik Arapların reisleri Kur’an’da ateş imamları olarak tanıtılmışlardır.

Ateş imamlarının özellikleri şunlardır: Tuğyan, isyan, fesat, saptırma, ateşe davet, zulüm, istikbar, tefrika, küçümseme ve kandırmaca.

Ateş imamlarının peygamberlere karşı davranışları, alay, iftira, tehdit, yalanlama, ahdi bozma şeklinde olmuştur.

İmamların (a.s) Masum Oluşu

Soru

İmam niçin masum olmalıdır ve İmam’ın masum olduğu nasıl belirlenmelidir?

Kısa Cevap

Şia, Ehl-i Sünnet’in aksine imamın da masumiyet konusunda Peygamberler (s.a.a) gibi olduğuna inanmaktadır. Bu yüzden İslâm Peygamberi ve diğer ilahî peygamberlerin de masum oldukları gibi, İmam da hata ve yanlıştan masum olmalıdır.

Ehl-i Sünnet ise peygamberden sonraki halifeliği ilahi değil, toplumsal bir makam olarak görmektedirler. Onlara göre bu makam halk tarafından halifeye verilmektedir. Yani halife seçim yoluyla bu makama gelmektedir. Bu yüzden onlar halifenin masum olması gerektiğine inanmamaktadırlar.

Şia’nın Aklî ve Naklî Delilleri:

1. Akıl, peygamberin risaletini ve şeriati koruyan, açıklayan ve dinin hükümlerini uygulayan önderin masum olmasının gerektiğini kavrar. Aksi takdirde halk bu öndere güven duymaz ve Allah’ın hücceti onlar hakkında

¹ Nuru’s-Sakaleyn, c. 4, s. 504, Yeksed o Pencah Mevzu ez Kur’an-ı Kerim (Ekber Ehgan)’den alınmıştır, Merkez-i Ferheng-i Dersha-i ez Kur’an Yayınları, 2. Baskı, h.ş. 1377.

tamamlanmış olmaz. Çünkü peygamber ve imamların gönderilme sebebi ilk aşamada, eğitim ve öğretimdir ve bu da Allah'ın onlara verdiği eksiksiz ve hatasız ilimle mümkündür. Bu ilahî ilim, eksiksiz bir şekilde halkın ihtiyacını karşılamalı ve dinin hükümlerinin tahrif ve bozukluğa uğramasını önlemelidir. Böylece imamın Allah tarafından atanmasının gerekli olduğu gibi onun mutlaka masum olması da gerekmektedir.

2. İmanın masumluluğunu ispatlayan ayet ve rivayetlerden oluşan mu-teber ve sahih nakli deliller vardır. *Tathir* ve *itaat* âyetleri ile *Sekaleyn* ve *Menzilet* hadisleri bu nakli delillerdendir.

Ayrıca Şia, Peygamber'in (s.a.a) halifelik makamı olan imametini seçim değil peygamberlik gibi atanma makamı olduğuna ve bunun da Allah tarafından belirleneceğine inanmaktadır. Başka bir deyişle, masum, açıkta ve gizlide günaha ve hataya bulaşmayan bir kimsedir ve Allah'tan başka hiç kimsenin, birinin masum olduğunu beyan etmeye gücünün olmadığı da açıktır. Yani masumluluğun teşhis edilmesi sadece ilahî delil ve Peygamber'in (s.a.a) bildirmesiyle mümkündür.

Ayrıntılı Cevap

1. İmam, sözlüklerde önder anlamına gelmektedir ve önder olan ve diğerlerinin de ona tabi olduğu kimseye imam denmektedir.

Ragıb-ı İsfahanî, *Müfredat*'ta şöyle demektedir: Takip edilen kişi imamdır.²

2. Terim anlamı olarak, kelam ilminde imametle ilgili değişik tanımlar yapılmıştır.

Şia'ya göre imametnin tanımı şöyledir: İnsanları, dinî ve dünyevî maslahatlarını korumaları için yönlendirmeyi ve onları, zararlarına olan her şeyden uzaklaştırmayı üstlenen genel dinî yöneticidir.³

Ehl-i Sünnet'e göre ise imametnin tanımı şöyledir: İmamet, insanların dünyevî ve dinî işlerinde, Peygamber'in (s.a.a) halifesi olarak, genel yöneticilik ve idareciliktir.⁴

3. İsmetin tanımı: İsmet sözlükte, saklamak ve engellemek anlamına gelmektedir. Kelam ilminde kullanılan bir terim olarak "Muhalefet et-

² Ragıb İsfahanî, Kur'an lafızlarının müfredatı, imam kelimesi.

³ Hoca Nasıruddin Tûsî, *Kavaidul-Akaid*, s. 108.

⁴ Kuşçu, Alaaddin, *Şerh-i Tecrid*, s. 472.

meye gücü yettiği halde, ilahî tekliflere muhalefet etmemeyi gerektiren ruhî bir melekedir ve bu ruhî meleke insanı hata ve yanlışlık yapmaktan korumaktadır.”¹

Şia imametin, nübüvvet ve risaletin devamı olduğuna inanır. Şu farkla ki Peygamber (s.a.a) şeriatin kurucusudur. Ona vahiy nazil olmaktadır ama imam şeriatin koruyucusu ve açıklayıcısıdır. Buna göre imam, vahyin gelmesi dışında diğer bütün konumlarda peygamberin görevini aynen taşımaktadır.² İslâm dininin öğretileri ve hükümleri hakkında içtihad da-yanmayan hatasız ilime sahip olmak ve açıkta ve gizlide hata ve günah-lardan masum olmak gibi peygamber için gerekli ve lazım olan özelliklerle-rin aynısının imam içinde gerekli ve lazım olduğuna inanır. İsmet sıfatının anlaşılması sadece Allah'ın beyan etmesi ile mümkün olduğu için imamet makamının, peygamberlik makamı gibi Allah tarafından belirlenen bir ma-kam olduğuna inanmaktadırlar. Ama Ehl-i Sünnet, bunu sırf toplum idare-ciliği olarak görür ve bu yüzden bu makamın, toplum tarafından halife-yeye verilen bir makam olduğuna ve halifenin seçim yoluyla bu makama gelebileceğine inanmaktadır.

Şimdi her iki grubun da bazı delillerini açıklayacağız. Şia'ya göre İmam-ların masum olduklarının bazı delilleri:

a) İmam'ın (a.s) Masum Olmasının Gerekliliğine Dair Aklî Deliller:

1. İmam, şeriatin koruyucusu, peygamberlerin risaletlerinin açıkla-yıcısı ve insanların eğiticisi olduğu için bu görevini hakkınca yerine geti-rebilmesi için insanlar tarafından yüzde yüz güvenilen birisi olmalıdır ve oysa masum olmayan hata veya günah işleyen kişiye karşı böyle bir gü-ven oluşmaz.

2. Eğer imam günaha bulaşacak olursa, onun ihtiram ve sevgisi kalp-lerden çıkar ve artık onun emirlerine itaat edilmez. Sonuçta da imamın gö-revlendirilmesinin faydası ortadan kalkar.³

¹ Muzaffer, Muhammed Rıza, *Delailü's-Sıdk*, c. 2, s. 4.

² Peygamber (s.a.a) Hz. Ali'ye (a.s) şöyle buyurmuştur: “*Senin konumun bana göre Harun'un (a.s) Musa'ya (a.s) olan konumu gibidir. Sadece benden sonra peygamber gelmeyecektir.*” *Sire-i İbn-i Hişam*, c. 2, s. 52.

³ Muzaffer, Muhammed Rıza, *Doğru Deliller*, c. 2, s. 8-10.

3. Eğer imam masum olmaz ve günaha bulaşırsa, iyiliği emretme ve kötülükten uzaklaştırma hükmüne göre onu cezalandırmak farz olur. Ama imama yapılacak olan böylesi bir davranış, öncelikle imamın görevlendirilme amacıyla çelişir ve onu yönetici değil yönetilen konumuna sokar. İkinci olarak da *itaat* ayetiyle (Nisa/59) çelişmektedir. Çünkü zikredilen âyet, imama itaat etmeyi ve onun makamına ihtiram göstermeyi mutlak bir şekilde emretmektedir.⁴

4. İmam da Peygamber (s.a.a) gibi şeriatin koruyucusu olduğu için masum olmalıdır. Çünkü korumaktan maksat, ilmî ve amelî korumadır. Şeriatin amelde ve ilimde korunmasının sadece masumluk sıfatına sahip olmakla mümkün olacağı açıktır. Çünkü masum olmayan birisi az veya çok şeriatı anlamakta veya uygulamada hataya düşer ve eğer şeriatin bir kısmının korunmasıyla yetinecek olursak şeriatin diğer kısımlarını Allah katında itibarsız olarak kabul etmemiz gerekir. Oysaki bu, dinin temel ilkeleriyle çelişir. Çünkü Peygamber (s.a.a), şeriatin bütün hükümlerini öğretmek ve uygulamak için gelmiştir ve insanların görevi şeriatı bir bütün olarak korumaktır.

5. İmamın görevlendirilmesinin felsefesi, açıklandığı üzere genelde fikrî ve amelî sapıklıklara yol açan hata ve yanlışlıkların düzeltilmesi yönünde insanları hidayet etmektir. Eğer imamın kendisi hataya düşecek olur ve masum olmazsa, imamın görevlendirilme felsefesine göre, kendisinin de hidayeti, irşadı ve hatalarını ona hatırlatması için başka bir imama ihtiyacı olduğu ortaya çıkar. Sonuç olarak o diğer imamın masum olması gerekecek ve eğer o da masum olmazsa, başka bir imama ihtiyacı olur ve... Bu da aklın hükmüne göre muhal ve batıl olan teselsül gerektirecektir. Bu yüzden mutlaka ismet melekesine sahip olan, başkalarını da hidayet etmeye kadir olan ve hata ve sapıklık belirtilerinin de olmadığı masum bir imamın var olması gereklidir.⁵

b) Naklî Deliller:

Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin ve imamların masum olduklarına dair âyetler vardır ve biz burada onların bir kısmını zikredeceğiz:

1. İmamet Âyeti:

“Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben seni insanlara imam yapacağım, demişti.

⁴ Aynı kaynak.

⁵ Muhtar-ı Mazenderanî, Muhammed Hüseyin, *İmamet ve Rehberlik*, s. 59.

“Soyumdan da (imamlar yap, ya Rabbi!)” dedi. Allah: Ahdim zalimlere ermez buyurdu.”¹

Bu âyet, imametın ilahî bir ahd olduğunu ve bu makamın zalimlere ulaşmayacağını açıkça ortaya koymaktadır. Diğer yandan da şu âyete göre: “Bu söylenenler Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir.”² âyeti gereğince büyük küçük bütün günahlar zulümdür ve bu günahları işleyenler de zalimdirler.

Bu âyete göre küçük veya büyük olsun bütün günahlar zulüm sayılmaktadır. Çünkü günah, Allah’ın emrine uymama ve ona isyan etmektir. Buna göre yukarıdaki iki âyet ışığında anlaşılıyor ki:

a) Bütün günahlar (büyük veya küçük), ilahî emirlere uymama ve karşı çıkma yönünden zulüm sayılmaktadır.

b) Allah’ın ahdi olan imamlık makamı kesinlikle zalimlere ulaşmaz.

Sonuç olarak imamet ilahî bir ahit ve makamdır³ ve Kur’ân-ı Kerim, ilahî makamları zulme bulaşmamış kimselere has kılmıştır. Başka bir ifadeyle her günahın Yüce Allah’a karşı gelme ve nefse yapılan bir zulüm olduğunu ve günahkârın, Kur’ân’da zalim sayıldığını dikkate aldığımızda ilahî makama sahip olan imamların, her türlü zulüm ve günahattan uzak ve beri olmalarının gerekli olduğu anlaşılır.⁴

2. Tathir Âyeti:

“Ey Ehl-i Beyt! Allah sadece sizden, her türlü günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”⁵

Bu âyetin Ehl-i Beyt’in masumluluğuna delil olması şöyledir: İlahî iradenin, Ehl-i Beyt’in her türlü kötülükten temizlenmesine taalluk etmesi, onların

¹ Bakara, 124.

² Bakara, 229.

³ Bu yüzden insanların seçimiyle hiç alakası yoktur. Allah-u Teâlâ tarafından bu makama layık olan ve hak eden kimselere verilmektedir. Elbette imamet makamının sosyal anlamda pratige geçmesi insanların bia’tı ile gerçekleşmektedir.

⁴ Peygamberlerin ve imamların masum olmalarının anlamı, melekler vasıtasıyla zorla kişinin günahattan korunması değildir. Masumluk “imanın artması”dır. Eğer insan Allah-u Teâlâ’ya imanı kâmil olursa ve kalp gözüyle Allah’ı görürse diğer yandan günahın doğurduğu çirkef ve pislği görürse artık böyle bir insanın günah işlemesi mümkün değildir. Masumlar, temiz topraktan yaratıldıktan sonra, çabalarıyla nuraniyet ve faziletli melekeleri kazanmaları sonucu kendilerini sürekli Allah-u Teâlâ’nın huzurunda bilmekte ve Onun her şeye hâkimiyetini idrak etmekte.

⁵ Ahzab, 33.

günaha karşı masum olmalarını gerektirmektedir. Çünkü âyette “rics” kelimesinin anlamı, her türlü fikrî, ruhî ve davranışsal kötülük ve pisliklerdir. Bu iradenin de bütün ümmete değil sadece belli şahıslara özgü kılınması, Tathir âyetindeki iradeyle bütün insanların temizlenmesi için olan iradenin farklı olduğu gösterir. Bütün Müslümanların temizlenmesi için olan irade, teşriî iradedir⁶ ve insanların günah işlemesi neticesinde gerçekleşmemesi de mümkündür. Ama Tathir âyetindeki irade, tekvinî iradedir. Bu irade gereği irade edilen şey (günahıtan temizlenme) mutlaka gerçekleşir.⁷

3. İtaat Âyeti:

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Peygamber’e de ve sizden olan emir sahibine de itaat edin.”⁸

Bu âyet de, imamların masum olduklarını ispatlayan âyetlerdendir. Çünkü âyet, Peygamber (s.a.a) ve Ulu’l-emre (emir sahipleri) olan itaatin mutlak bir şekilde ve hiçbir şarta tabi tutmadan farz olduğunu açıklamıştır. Oysa Peygamber (s.a.a) ve Ulu’l-emre (emir sahipleri) mutlak bir şekilde itaat etmek, Allah’ın itaati çerçevesinde olması gerektiğine göre onların emirlerinin Allah’ın emirleriyle asla çelişmediği anlaşılır. Aksi takdirde Allah’a mutlak itaat etme emriyle, hata ve sapıklığa düşme ihtimali olan kimselere mutlak itaat etme emri arasında çelişki söz konusu olur.⁹

4. Sekaleyn Hadisi:

Bu hadis, Sünnî ve Şia kaynaklarında nakledilmiş ve mütevatir hadislerdendir. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:

“Ben sizin aranızda iki değerli emanet bırakıyorum! Allah’ın kitabı ve itre-tim (Ehl-i Beytim). Bu ikisi, Kevser havuzunun başında yanıma gelene kadar hiçbir zaman birbirlerinden ayrılmazlar.”

⁶ Ahzab/33; Maide/6. Abdest âyetinin devamında şöyle buyrulmaktadır: “Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihsan ettiği) nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz.” Bu âyette açıklanan, teşriî iradedir. Yani oluşması kesin olan irade türünden değildir.

⁷ Subhanî, Cafer, *Menşur-i Akaid-i İmamiye*, s. 168-169. Burada şu noktaya da değinmek gerekir ki: Allah’ın, Ehl-i Beyt’in masumluluğuna olan tekvinî iradesinin, onlardan iradenin alındığı anlamına gelmez. Aynı şekilde peygamberlerin de masum olması, iradelerinin alındığı anlamına gelmez.

⁸ Nisa, 59.

⁹ Misbah Yazdı, Muhammed Taki, *Akaid Dersleri*, s. 203.

Peygamber'in (s.a.a) Ehl-i Beyti'ni Kur'an'la bir tuttuğu ve hiçbir zaman birbirlerinden ayrılmayacaklarını bildirdiği bu hadis onların masum olduklarının açık bir delilidir. Çünkü hata ve yanlışlıkla dahi olsa en küçük bir günaha bulaşmak, pratikte Kur'an'dan ayrılmak anlamına gelir. Buna göre Kur'an her türlü hata ve yanlışlıktan korunmuş olduğu gibi, yukarıdaki hadis gereğince Kur'an'dan asla ayrılmayan Ehl-i Beyt imamları da her türlü fikirsel ve ameli hata ve yanlışlıklardan uzaktırlar.

Peygamber'in (s.a.a) halifesi olan İmam'ın (a.s) günah ve hatadan uzak olduğu açıklığa kavuştuktan sonra, böyle birisinin ancak Yüce Allah'ın tayin etmesiyle bilinebileceği ortaya çıkar. Çünkü bir makama kimin layık olduğunu ancak O bilir.

Şimdi sadece imamın kim olduğunu açıklayan bazı muteber hadislerle kısaca bir bakalım:

Sünnî ve Şia tarafından kabul gören, değişik yerlerde ilan edilmiş ve İmam Ali'nin (a.s) imametı hakkında olan, Peygamber'in (s.a.a) açıkladığı birçok hadisler mevcuttur. Bu hadisler her iki mezhebin de kaynaklarında yer almaktadır. Bunlardan birisi Gadir-i Hum hadisidir.

Peygamber (s.a.a), Allah'ın emriyle İmam Ali'yi (a.s) kendi halifesi olarak bildirdiği yerde şöyle buyurmuştur:

“Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır.”¹

Aynı şekilde başka bir yerde Peygamber (s.a.a), Ali'nin (a.s) elini tutarak şöyle buyurmuştur:

“Bu (Ali), benden sonra sizlerin arasında benim halifemdir. O'nu dinleyin ve ona itaat edin.”²

İmam Ali'den (a.s) sonraki imamlar da, Peygamber (s.a.a) ve bir önceki imamlar tarafından tanıtılarak ilan edilmişlerdir. Örneğin İmam Hüseyin (a.s) hakkında Peygamber'den (s.a.a) şöyle nakledilmiştir:

“Bu benim oğlumdur, imamdır, imamın oğludur, imamın kardeşidir, dokuzuncusu kaim olan (kıyam edecek olan) dokuz imamın babasıdır. Hüccettir, hüccetin oğludur, hüccetin kardeşidir ve dokuz hüccetin babasıdır.”³

¹ Allâme Eminî, *el-Gadir*, c. 1, s. 207; İbn-i Meysem Bahrânî, *en-Necatu fi'l-Kiyamet fi Tahkik-i Emr-i Hilafet*, s. 81.

² Aynı kaynak.

³ İbn Meysem Bahrânî, *en-Necatu fi'l-Kiyamet fi Tahkik-i Emr-i Hilafet*, s. 167.

Konuyu uzatmamak için bu birkaç hadisle yetiniyoruz. Bu konuda daha fazla bilgi edinmek için şu kaynaklara başvurabilirsiniz:

Allâme Eminî, *el-Gadîr*; Allâme Şerefuddîn, *el-Müracaat*.

İmamların İsimleri

Soru

İmamların (a.s.) isimlerini ve imamların imamete tayin edilmiş olduğuna delalet eden Şia'nın mütevatir rivayetlerinden bir kaçını örnek olarak bizim için zikretmenizi rica ediyoruz.

Ayrıntılı Cevap

Konuyla ilgili Ehl-i Sünnet ve Şia'nın kitaplarında birçok rivayet zikredilmiş. Bu rivayetlerde imamların isimleri belirtilmektedir. Bu rivayetlerin birçoğu mütevatirdir ve bir kısmını Ayetullah Safi Gülpeygani *Muntahabü'l-Eser* adlı değerli eserinde toplamıştır.

Biz burada Ehl-i Sünnet'in güvenilir kitaplarından birisi olan *Yenabîu'l-Mevedde* ve Şia'nın kitaplarında zikredilmiş rivayetlerin birkaçını hatırlatmakla yetiniyoruz.

1- Yüce Allah Kuran'da şöyle buyurmaktadır:

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden olan ulu’l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah’a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir.”⁴

Ayeti ulu’l-emr unvanıyla bazı kimselere itaat edilmesini mutlak bir şekilde vacip kılıyor. Âyet-i kerime bu kimselere olan itaati, Peygamber’in (s.a.a.) kendisine olan itaatle aynı seviyede karar kılınca, Abdullah’ın oğlu Cabiri Ensari Peygamber’e (s.a.a.) ulu’l-emr olarak itaatleri farz kılınan bu kimseler kimlerdir, diye sordu. Peygamber (s.a.a.) şöyle buyurdu:

“Onlar benim halifelerimdir ey Cabir! Onlar benden sonra Müslümanların imamlarıdır. Onların ilki Ali bin Ebu Talip’tir. Ondan sonra Hasan, ondan sonra Hüseyin, ondan sonra Hüseyin’in oğlu Ali, ondan sonra Tevrat’ta Bâkir olarak bilinen Ali’nin oğlu Muhammed’dir. Ey Cabir sen onu göreceksin. Onunla buluştuğun zaman benim selamlarımı ona ilet. Ondan sonra

⁴ Nisa, 59.

Muhammed'in oğlu Cafer-i Sâdık, ondan sonra Cafer'in oğlu Musa, ondan sonra Musa'nın oğlu Ali, ondan sonra Ali'nin oğlu Muhammed, ondan sonra Muhammed'in oğlu Ali, ondan sonra Ali'nin oğlu Hasan ve ondan sonra ismi benim ismim, künyesi benim künyem, Allah'ın yeryüzündeki hücceti ve kulları içinde bakiyetullah olan Hasan'ın oğludur. Yüce Allah onun eliyle yeryüzünün doğusunu ve batısını fethedecektir. Kendi Şia'sından gaybe çekilecektir. Onun imamlığında kalpleri imanla imtihana tabi tutulmuş olanlar hariç kimse imanında sebat etmezler.”¹

2- Hazreti Ali buyuruyor:

“Ben Ümmü Seleme'nin evinde Peygamber'in (s.a.a.) huzurundayken şu âyet-i kerime nazil oldu: “Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlüne itaat edin. (zira) Allah (bununla) ancak siz ehlibeytten günah kirini gidermek ve tertemiz kılmak istiyor.”² Peygamber (s.a.a.) bana şöyle buyurdu:

“Bu âyet senin ve senin çocukların Hasan ve Hüseyin ve senin neslinden vücuda gelen imamlar hakkında nazil olmuştur.” Ben, “Ey Allah'ın Resulü (s.a.a)! Sizden sonra kaç kişi imamet makamına ulaşacaktır?” diye sordum. Allah resulü şöyle buyurdu: “Benden sonra sen imam olacaksın. Senden sonra Hasan, Hasan'dan sonra Hüseyin, Hüseyin'den sonra onun oğlu Ali bin Hüseyin, Ali'den sonra onun oğlu Muhammed'dir. Muhammed'den sonra onun oğlu Cafer, Cafer'den sonra onun oğlu Musa, Musa'dan sonra onun oğlu Ali, Ali'den sonra onun oğlu Muhammed, Muhammed'den sonra onun oğlu Ali, Ali'den sonra onun oğlu Hasan, Hasan'dan sonra onun oğlu hüccet imamet makamına gelecek. Bu isimler aynen bu tertiple arş-ı âlâda yazılmış idi. Allah'a bunlar kimlerdir, diye sordum. Allah şöyle buyurdu: “Senden sonraki imamlardır, pak ve masumdurlar, bunların düşmanları lanetlenmiştir.”³

3- İbn Abbas'tan şöyle nakledilmiştir: Na'sel isminde bir Yahudi, Peygamber'e (s.a.a.) kendisinden sonra kimlerin imam olacağını sorduğunda şu cevabı vermiştir:

“Benden sonra Ali, Ali'den sonra onun oğlu Hasan, Hasan'dan sonra Hasan'ın kardeşi Hüseyin imam olacaklardır. Hüseyin'den sonra lakabı Zeyne'l-Abidin olan Ali, ondan sonra lakabı Bâkır olan Muhammed, ondan sonra lakabı Sâdık olan Cafer, ondan sonra Kazım olarak bilinen Cafer'in oğlu Musa imam

¹ Biharu'l-Envar, c. 23, s. 290; İsbatu'l-Hudat, c. 3, s. 123; el-Menakıb-ı İbni Şehraşub, c. 1, s. 283, rivayet no: 29.

² Ahzap, 33.

³ Biharu'l-Envar, c. 36, s. 337; Kifayetu'l-Eser, s. 157.

olacaktır. Kazım'dan sonra lakabı Rıza olan onun oğlu Ali, ondan sonra Ali'nin oğlu Muhammed Tâki, ondan sonra onun oğlu Aliyyen-Nakiyu'l-Hadi, ondan sonra onun oğlu Hasan Askerî ve ondan sonra lakabı Mehdi, Kaim ve Hücet olan onun oğlu Muhammed Müslümanların imamlandılar.”⁴

İman Nedir?

Soru

İman nedir?

Kısa Cevap

İman, insanın bütün kalbiyle manevî değerlere bağlanması ve o değerler uğrunda aşk ve kahramanlıklar sergilemesidir.

Kur'ân-ı Kerim'de imanın iki kanadı olduğu geçmektedir: ilim ve amel. İlim tek başına küfürle birleşebilir ve amel de tek başına nifakı içerebilir.

İslâmî kelam âlimleri arasında imanın hakikati ile ilgili üç görüş vardır:

1. Eşaire'nin görüşü: İman, Allah'ın varlığını, O'nun peygamberlerini, emirlerini ve yasaklarını tasdik etmektir.
2. Mutezile'nin görüşü: İman, Allah'ın bizlere açıkladığı hükümler ve görevlere amel etmektir.
3. Felsefecilerin görüşü: İman, âlemdeki gerçeklere karşı ilim ve marifetin olması ve bu yoldan da nefsin kemale ermesidir.

Ama ariflere göre iman; Allah'a yönelmek ve O'ndan başka her şeyden yüz çevirmektir.

Batı'da ve Hristiyanlık dünyasında imancılık, yeni şekliyle genel olarak iki akımı içerir:

1. Dinî eğitimde, Allah'a olan imanda ve metafizik konularında aklın yeri olmadığını savunan aşırı imancılar ve akıl karşıtları olanlar.
2. İmanı akıldan önde tutanlar; yani, dinî temelleri ve imanı güçlendirme yönünde akıl ve mantıktan istifade etmelerine rağmen akıla fazla meydan vermeyen mutedil imancılar.

İslâmî düşünürler arasında muhaddisler ve ariflerin görüşleri kısmen de olsa aşırı imancıların düşüncelerine benzemektedir. Gazalî ve Mevlana da bir seviyeye kadar mutedil imancılığı savunanlardan sayılabilir.

⁴ Süleyman, Kanduzi Hanefî, *Yenabiu'l-mevedde*, c. 2, s. 387, 392, 76. báb.

Kuru, ruhsuz ve karışık felsefî yöntemleri kullanmada aşırılık, imancılık akımının oluşmasında etkili olmuştur. Ayrıca bu akımın Hristiyanlık âleminde kendine özgü zemini ve etkenleri vardır.

Ayrıntılı Cevap

Bütün canlıların eğilim gösterdiği bazı şeyler vardır. İnsan da aynı şekilde maddî eğilimleri dışında marifet ve güzellik gibi bazı manevî konulara eğilim duyar. İman da, bütün istekleri etkisi altına alan, bir çeşit daimi eğilimdir.

İmanın sınırları içerisinde olan her şey insan için kutsaldır; yani insanın daimi olan eğilimi sonuçta kutsal bir eğilime dönüşmektedir ve bunun sonucunda da aşk ve cesaret oluşmaktadır.

İmanla ilgili olan şeyler daima açık olmalıdır. Çünkü mümin olan kimşenin onları tanınması gerekmektedir.

İman kelimesinin, değişik ekollere göre farklı tanımları vardır.

Şia felsefecisi ve Kur'an müfessiri olan Allame Tabatabâi (r.a) imanı şöyle tanımlamaktadır: "İman sadece ilim ve tanıma değildir; çünkü bazı Kur'an âyetleri, ilim sahibi olmalarına rağmen mürtet olan bazı insanlardan bahsetmektedir. Mümin, ilime ek olarak, ilminin gerektirdiği hususlara da bağlanmalıdır ve ilminin içeriğine uygun bir şekilde, ilmin etkilerini yansıtacak bir şekilde kalbi bağlılığa sahip olmalıdır. Sonuç olarak sadece Allah'ın tek ilahî olduğunu bilen ve bu bilgisinin gereğine bağımlı olan yani O'na kulluğunu sergileyen ve ibadet eden birisi mümindir."¹

Kur'an'da, Allah'ın insanlardan olan isteğinin eksenini imanın oluşturması ve yüzlerce âyetlerde muhatap alınanlardan, vurgulu bir şekilde, iman getirerek kurtuluşa ermeleri istendiğinden² İslâm düşünürleri iman ne olduğu konusuna özel bir önem vermişlerdir.

İslâm kelimcileri arasında imanın hakikati hakkında genel olarak üç görüş vardır:

1. Eşaire'nin görüşü: İman, Allah'ın varlığını, O'nun peygamberlerini ve peygamberleri vesilesiyle gönderdiği emir ve yasaklarını tasdik etmek ve kalple tasdik edilenleri ikrar etmek, yani açıklanan gerçeklerin hak

¹ Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan Tefsiri*, Farsça tercüme, c. 18 s. 411-412.

² Asr Sûresi gibi.

olduğuna dair şehadet getirmektir. Bu durum, bir yandan ruhsal teslim ve hûşudur (kalbi sözleşme) ve diğer yandan da tasdik ve şahitlik edilen hususlarla canlı bir çeşit irtibatın ifadesidir.³

2. Mutezile'nin görüşü: İman, hükümlere amel etmek ve görevleri yerine getirmektir.⁴ Allah'ın varlığını ve peygamberleri tasdik etmenin kendisi bir çeşit göreve amel etmektir. Diğer görevler, farzları yerine getirmek ve haramlardan kaçınmaktır. Kendisiyle ilgili bütün görevleri yerine getiren kimse mümin sayılmaktadır. Onlara göre iman, görüşle değil amel etmekle oluşmaktadır.

3. Daha çok kelimacı filozoflara ait olan diğer bir görüş de şöyledir:

İmanın hakikati, varlık âlemindeki gerçeklere felsefi ilim ve marifetin olmasıdır.

Başka bir tanımla, teorik kemal merhalelerinde insan nefsinin ilerlemesi, imanın hakikatini oluşturmaktadır. Buna göre farzlara amel etmek ve haramları terk etmek -yani pratik kemal merhalelerindeki nefsin ilerlemesi-, bu ilim ve marifetin dış etkileri sayılır ve bir müminin teorik inancı, varlığın gerçekleriyle ne kadar çok uyuşursa, imanı da daha kâmil olur.⁵ Sadru'l-Muteellihin'nin *Esfar-i Erbaa* kitabının üçüncü seferin başlangıcı bölümünde özel anlamda ilahiyat konularına girerken şöyle yazıyor: "Bu kısım, hikmetin en değerli kısımlarındandır. Bu kısım, Allah'a, O'nun ayetlerine ve kıyamet gününe olan gerçek imandır. Şu âyetler bunlara işaret etmektedir:

"Müminlerin hepsi Allah'a ve O'nun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ederler."

"Kim Allah'ı ve O'nun meleklerini, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse, mutlaka büyük bir sapıklığa düşmüştür."

bu iman, iki saygın ilmi içermektedir: birincisi yaratılışın başlangıcına ve ikincisi de ahirete olan ilimdir. Yaratılışın başlangıcına olan ilim, Allah'ı tanımayı ve O'nun sıfatları, fiilleri ve eserlerini içermektedir. Ahirete olan ilim de nefsi ve kıyameti tanıma ve nübüvvete olan ilmi içermektedir."⁶

³ Bkz. *Makalatul-İslamiyyin*, Ebu'l-Hasan Eş'arî, c. 1 s. 347; *el-Lum'e*, s. 75 Taftazânî, *Şerhu'l-Mekasid*, c. 2, s. 184.

⁴ Mutezile'nin inançları için bkz. Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm ve Duha'l-İslâm*.

⁵ şehit Sani, *Hakaiku'l-İman*, s. 16-18.

⁶ Sadruddin Muhammed Şirâzî, *el-Hikmetu'l-Mutealiye fi Esfari'l-Aklyiyyi'l-Arbaa*, c. 6. s. 7.

Bu görüşte, Allah'ı ve peygamberleri tasdik etmek, dış gerçeklerle irtibatı olan mantuki bir tasdik ve varlık âlemini tanımının bir kısmı olarak sunulmaktadır. Görev ve teklife amel etmek de iman kavramının dışındadır.

Ama ariflere göre iman, ne ilim, ne amel ve ne de şehadet getirmektir. İmanın aslı, Allah'a yönelmek ve O'nun dışında olan her şeyden yüz çevirmektir. "İman, seni Allah'a yönelterek O'nunla birleştirir; yani Allah'a iman getirmek, O'na yönelmek demektir ve Allah'a yönelmek de ancak O'nun dışındakilerden yüz çevirmekle gerçekleşir. Allah dışındaki şeylerle zihnini meşgul ettiğin ölçüde, O'ndan yüz çevirmişsindir ve imanın da azalmıştır. Çünkü iman yönelmektir ve yüz çevirmek de onun zıddıdır. Zıt olan iki şey bir araya gelmezler.

Hristiyan kalamcıları, imanın tanımında daha çok irfani yolu benimsemektedirler.

Fideizm (İmancılık)

Tanınmış taraftarları genelde Batı'da bulunan bu akım gerçekte akılcılık akımının bir karşıtı olarak kullanılır. İmancılara göre dinî gerçekler iman esasına dayanır ve akli delillerle imani gerçekleri elde etmek mümkün değildir. Bu görüşün uzun bir geçmişi vardır. Hatta onun izlerini Pavlos'un döneminde bulmak mümkündür. Ama Batı'da ortaya çıkan bu görüşün ciddi bir akım olarak ortaya çıkışı 19. yüzyıldan başlar.

Bu akım aşırı ve mutedil olarak tasnif edilir:

Aşırı İmancılık, Akla Karşı Olanlar

Stanislav Shastof, aşırı imancılardan biridir. O bütün akli ölçüleri reddetmeyi imanın bir parçası sayar. Ona göre dinî öğretiler uyarınca faraza iki kere ikinin beş yaptığına inanabilen bir kimse gerçek imana sahip kimse sayılır. Key Yegor ve diğer aşırı imancılara göre dinî gerçeklerin mahiyeti her türlü akli delil ve ispatla uyuşmaz ve dinî gerçekler, akıl ötesi olmakla kalmayıp akıl karşıtı gerçeklerdir.

Mutedil İmancılık

Bu tür imancılık Hristiyan geleneği içinde meydana gelmiştir. Bu görüşte, imanın akıldan daha üstün olduğu vurgulanırken aklın dinî gerçekleri anlamadaki sınırlı rolü kabul edilmiştir.

İslâm Düşüncesinde İmancılık

İslâm düşünce sisteminde, Batı'da olduğu gibi aşırı imancılığa eğilim için bir zemin yoktur. Ancak bazı Müslüman düşünürlerin ortaya attıkları bir takım düşünceler Batı'da bulunan imancılık akımıyla alakasız değildir. Örneğin İslâm âleminde var olan muhaddislik akımları Batı'daki imancılık akımı gibi din konusunda akli delillere başvurmayı reddeder.

Yine Muhyiddin Arabî'nin *Futuhât-ı Mekkiyye*'deki bazı sözleri aşırı imancılıktan bazı izler taşımaktadır. Ona göre akla dayanarak iman eden kişi, gerçekte iman etmiş sayılmaz. Çünkü gerçek iman vahye dayalı olan imandır oysa bu iman akla dayalıdır.

İmam Muhammed Gazalî'yi de mutedil imancılarının arasında sayabiliriz. Ona göre üstat ve öğretmen sözünde imanı icat etmez, akli çabalar da kişiye imanı meydana getirmez. İman Allah'ın kendi lütfü ile insanlara verdiği bir aydınlatıcı nurdur.

Mevlana da sırf akla yaslanmayı ve delille gerçekleri kavramaya çalışmayı, takma ayakla yürümeye benzetir. O akli, aşk ve imandan geride bilir. Ona göre kavramalarla oluşan iman, her an sarsılmak tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Görüş:

Bize göre ister Hristiyanlıkta ve ister İslâm'da imancılık akımının oluşmasının sebeplerinden biri, akılcıların aşırı gidip imani konuları felsefenin dolambaçlı konuları içerisinde tutsak kılmaları olmuştur.

Ayrıca Hristiyanlıktaki dinî inançların genelde felsefi temellerle ispatlanmasında çekilen güçlük, inanmış Hristiyan düşünürleri, din ve iman konularını kelâmî ve felsefi konuların egemenliğinden kurtarmak yolunda hareket etmelerine sebep olmuştur.

İnsanlığa Hizmet

Soru

Bazen şöyle söylüyorlar: Edison elektriği bulmakla büyük bir hizmet sundu. Milyarlarca insan da o hizmetten yararlanmaktadır. Bir din adamının bir köşede Kur'ân okumasının veya fıkıh, felsefe yahut tefsir dersi vermesinin ise topluma ne gibi bir tesiri ve faydası vardır? Bazen de şöyle

söylüyorlar: Bir din adamı oturup ders okuyor ve en fazla bir risale yazıyor. Bu nasıl hizmettir? Oysa örneğin Pastör insanlara ne kadar büyük hizmetler sundu. Onun yaptığı işle ne kadar hasta iyileşiyor. Buna benzer sözler çok söylenmektedir. Sizin bunun gibi sözlere verilecek cevabınız nedir?

Kısa Cevap

İlimlerin sınıflandırılmasında ilahi ilimler rütbe ve makam bakımından birinci mertebeye sahiptir. İlahi ilimler de şu anda ilim havzalarında okutulmakta olan ilimlerdir ve bu ilahi ilimlerden sonra diğer ilimlere sıra gelmektedir.

Bize göre din adamları, üniversite hocaları, öğretmenler ve sosyal bilimcilerin işleri, sadece maddi yönde işlevsel olan hizmetlerden daha da yüksektir (gerçi onların yaptığı işlerde kendi yerinde değerlidir). Zira insanların ruhsal ve manevî ihtiyaçları maddî ihtiyaçlarından önceliklidir. Din adamlarının işi halkın ve toplumun ruhsal ve manevî boyutunu yetiştirmektir. Eğer bir toplum, maddî açıdan kayda değer ilerleme sağlar ama ahlak ve maneviyat yönünden aşağıda kalırsa, o toplumun hiçbir değeri kalmaz. Belki de onun elde ettiği maddî şeyler topluma yarar sağlayacağı yerde tehlike oluşturan bir unsur konumuna gelir. Bu nedenle âlim ve bilginlerin iş türleri farklıdır ve yargılamada onların işlerine mütenasip yapılmalıdır.

Ayrıntılı Cevap

Beşeri ihtiyaçlar maddî ve manevî olmak üzere iki boyutludur ve her fert ya da gurup kendi kabiliyeti ve gücü oranında ikisinden birini seçmekte ve o alanda araştırma ve gayretle topluma hizmet etmek için çaba sarf etmektedir. Sizlerinde bildiği gibi, ilimlerin sınıflandırılmasında ilahi ilimler rütbe ve makam bakımından birinci mertebeye sahiptir.

Bildiğiniz üzere Peygamberler halkın ruhsal hastalıklarını iyileştirmek için geldiler:

“Peygamber (s.a.a) seyyar bir tabiptir. Şifa bağışlayan merhemlerini ve tedavi malzemelerini hazırlamış, kör kalpleri, sağır ruhları gördüğü her yerde onların tedavisine çalışır. Müptela ve hasta olmuş halkları manevî ölümle-rinden ve ruhsal uçurumlarından kurtarmaya çalışır.”¹

Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerim’de bu konu hakkında şöyle buyurmaktadır:

¹ Nehcül-Belağa, s. 156, Benî Ümeyye Fitnesi.

“Her kim de birini yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır.”²

Bu âyet-i kerimedeki bir insanı yaşatmaktan kasıt, “yaşayan bir insanı yaratmak” veya “ölü birini diriltmek” değildir. Bilakis yaşatmaktan kasıt, akıl sahiplerinin örfünde ihya olarak sayılan şeylerdir. Akıl ehli bir tabip bir hastayı iyileştirdiğinde veya bir dalgıç boğulmak üzere iken birisini kurtardığında veyahut esir düşen birisi başka birisi tarafından düşmandan kurtarıldığında, falan kişi falan şahsı yaşattı (yahut ona yaşama hakkı verdi) derler. Allah Teâlâ'nın da yüce kelâmı Kur'ân'da böyle tabirler kullanmıştır. Örneğin Hakka doğru hidayeti ihya saymış ve şöyle buyurmuştur:

“Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine, insanlar arasında yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimsenin durumu.”³

Eğer soruda sorulan şey doğru olmuş olsaydı, şöyle bir sonuç almamız gerekirdi: Çocuklarını iyi terbiye eden anne ve baba, işi gücü sosyal bilimler olan öğretmen ve üniversite hocaları insan toplumları için faydalı bir hizmet yapmamıştır. Faydalı işleri sadece maddi alanda bir eser üretebilen kimseler yapmıştır. Ama bu tür bir yargı kesinlikle doğru değildir.

Bu nedenle din adamlarının işini kendi risaleti doğrultusunda değerlendirmek ve tahlil etmemiz gerekmektedir, başkalarının yargıladığı gibi değil. Eğer öyle olursa (hâşâ) ilahi Peygamberlerin, imamların, büyük âlim ve ariflerin de halka müspet ve kayda değer bir şey sunmadıklarını söylememiz gerekir.

İncil'de Teslis

Soru

Hıristiyanlıktaki teslis İncil'den ispat edilebilir mi? Eğer ispat edilemezse bu inanç nasıl ortaya çıkmıştır?

Kısa Cevap

Tarihçilerin geneli, kutsal kitabın hiçbir yerde açıkça teslisi beyan etmediği hususunda ortak görüş taşımaktadır. İlyade Ansiklopedisi teslis hakkında şöyle yazmaktadır:

² Maide, 32.

³ Tabatabâi, Seyyid Muhammed, *el- Mizan*, Tercüme: Musa Hemedanî, Kum, İntişarat-ı İslami, c. 5, s. 317.

“...Kutsal kitapta teslisi ispat eden bir ayet bulmak kilise için ciddi bir krize yol açmıştır. Bununla birlikte bazı Hristiyanlar kutsal kitaptan kendi görüşlerince teslisi beyan eden bir takım deliller dile getirmektedirler. Ama belirtilen pasajları inceleme ve irdelemeyle onların yeterli derecede açık olmadığı ve teslisi ispat etmeyi başaramadığı gözlemlenmektedir. Teslisin varlığına dair açık bir ifadenin olmayışı ve İsa'nın ilahlığıyla ilgili tabirlerin sınırlı ve mücmel olması, Hristiyanları onun hakkında “Tanrı'nın Oğlu” ıslahını genişletmeye ve bu ıslahı mecazî manadan hakikî manaya dönüştürmeye itmiştir.

Elbette Hristiyanlar, ilk üç asırda Hz. İsa'nın ulûhiyeti hakkında görüş ayrılığına düşmüştür. Dördüncü asırda Aryus adındaki seçkin bir piskopos Hz. İsa'nın ulûhiyeti konusuna itiraz edip ayaklanınca ve mücadele büyüyünce, ilk Hristiyan Kayser Kostantin'in çağrısıyla üç yüz piskopos Nikea (İznik) şehrinde miladi 325 yılında bir konsey oluşturdu. Bu konseyde Hz. İsa'nın ulûhiyeti görüşü kahir ekseriyetle kabul edildi ve Aryus'un görüşü reddedildi. Belirtilen inanç manzumesi esasınca teslise inanmak Hristiyanlığın doğru usullerinden biri sayılmasına rağmen, her zaman teslis inancına karşı çıkan kimseler var olagelmıştır.

Ayrıntılı Cevap

Teslis, Hristiyanlığın temel inançlarından biridir ve bu inanç esasınca bir tanrı üç şahıs, yani baba, oğul ve kutsal ruhtur. Bu üçü bir zata sahiptir, ama birbirlerinden ayırırlar. Hristiyanların eski ahdi ve yeni ahdi içeren iki kutsal kitabı, Yüce Tanrı'nın bir olduğuna delalet etmekte ve teslise hiçbir yer vermemektedir. Eski ahitte şöyle yazılmaktadır: “Yahova'nın Tanrı olduğunu ve O'ndan başka kimsenin olmadığını bilmen için bu sana zahir oldu.” (Tesniye, 4: 35) Yeni ahitte de şöyle yazılıdır: “Tanrı birdir.” (Timotaus'un başı, 2: 5)

İlk Hristiyanlar teslise asla inanmamaktaydı ve onlar Mesih'i Tanrı'nın peygamberi ve O'nun seçilmişini bilmekteydi. Ebyuniler, Hristiyanlığın ilk çağlarında yaşamış olan Hristiyanlar olup İsa'yı Meryem'in oğlu olan salt bir insan bilmekteydiler.¹ Aynı şekilde tarihçilerin geneli, kutsal kitabın hiçbir

¹ Alaster Maac Karas. *Der Amedî ber İlahiyat-ı Mesîhi*, Tercüme-i İsa Dibac, s. 362, s. İntişarat-ı Kitab-ı Ruşen.

yerde açıkça teslisi beyan etmediği hususunda ortak görüş taşımaktadır.² İlyade Ansiklopedisi teslis hakkında şöyle yazmaktadır: "...Kutsal kitapta teslisi ispat eden bir ayet bulmak, kilise için ciddi bir krize yol açmıştır. Hristiyan âlimler de tevhide vurguda bulunmuş ve onu beyan etmeye koyulmuşlardır. Şamlı Yuhanna şöyle demektedir: "Kutsal kitaba inananlar Tanrı'nın birliğinde şüphe duymazlar."³

Yeni Britannica Ansiklopedisi şöyle yazmaktadır: "Ne teslis kavramı ve ne de ona açıkça iman etmek yeni ahitte yer almamaktadır."⁴ Tevrat'ın tanrısının tek Tanrı olduğu hatırlatılmalıdır. Bu kitapta her şeyden çok Tanrı'nın bir olduğuna vurguda bulunulmuştur. On emrin ikinci emri şudur: "Senin benden başka ilahların olmasın." (Çıkış Kitabı, 3: 20) Aynı şekilde şöyle denilmiştir: "Sadece Tanrı odur ve onun bir başka benzeri yoktur." (İkinci Kitap, 4: 35 ve 39) "O'ndan başka hiçbir Tanrı yoktur." (İkinci Kitap, 4: 35 ve 39) "Ey İsrail oğulları dinleyin: Var olan tek Tanrı, bizim Tanrı'mızdır; siz O'nu tüm kalp, can ve gücünüzle sevmelisiniz." (İkinci Kitap, 4: 6) "Musa'nın tanrısı göğün ve yerin tanrısıdır." (Yaratılış Kitabı, 1: 1) "O, istediği her şeyi yapmaya kadirdir." (Çıkış Kitabı, bab: 15)⁵

Hristiyanların ve din araştırmacılarının inancına göre, eşanlamlı İncil'ler (Matta, Markos, Luka), Yuhanna İncil'inden birkaç on yıl önce yazılmıştır. Yuhanna İncili yaklaşık miladi. 100 yılında yazılmıştır. Yani Pavlos'un ölümünden otuz yıl sonra kaleme alınmıştır. Pavlos'un inancı halka egemen olduğu dönemde yazılmıştır. Bir taraftan eşanlamlı üç İncil arasında ve diğer taraftan da Yuhanna İncil'inde muhteva açısından kısa bir mukayesede bulunmayla, eşanlamlı İncil'lerin Hz. İsa (a.s) hakkında pek aşırılığa kaçmadığı görülecektir. Ama Yuhanna İncil'inde baştan sona dek Hz. İsa'nın ulûhiyeti gibi konular mevcuttur. Örneğin Yahudilerin İsa'ya muhalefet etmelerinin sebebinin onun kendisini Tanrı addetmesiydi, diye belirtmektedir. (Yuhanna 10: 31-38)

² Michael D. Coogan, *The Illustrated Guide to World Religions*, p. 65, Oxford University Press.

³ Süleymanî Erdestanî, Abdurrahman, *Der Amedi ber İlahiyat-ı Tatbiki İslâm ve Mesihiyet*, s. 120, 1. baskı, Kitab-ı Taha, Kum, Şemsi 1382, be nakl az *Yuhanna-i Dimeşki, el-Mie Makale-i fi'l-İmani'l-Orsozuksi*, Tercüme-i Arabî, el-Erşimindrit Adryanus Şur, s. 61, Lübnan, Menşuratu'l-Mektebe el-Bulusiye, es-saniye, Miladi 1991.

⁴ *Encyclopedia Britannica Online*: article Trinity.

⁵ Süleymanî Erdestanî, Abdurrahim, *Yahudiyet*, s. 82, 1. baskı, Ayat-ı Aşk, Kum, Şemsi 1382.

Bu İnciller aynı şekilde Hz. İsa'nın namaz, ibadet ve Tanrı'ya dua edişini nakletmiştir. Özellikle kendisi tutuklanmadan önce birkaç merhalede Tanrı'ya yakarmıştır. Matta (27: 46) ve Markos (15: 34) İncil'lerinde şöyle yer almaktadır: "Tanrım neden beni terk ettin?" ¹ Bununla birlikte bazı Hristiyanlar kutsal kitaptan kendi görüşlerince teslisi beyan eden bir takım deliller dile getirmektedirler. Ama belirtilen pasajları inceleme ve irdelemeyle onların yeterli derecede açık olmadığı ve teslisi ispat etmeyi başaramadığı gözlemlenmektedir. Konunun aydınlanması için özetle bu delillerin bazılarına işaret ediyoruz:

1. Bazı Hristiyanlar teslis mefhumunun köklerinin yeni ahitte gözlemlendiğini ve Matta İncil'inin sonundaki vaftiz hakkının verilmesi tabirinin (onları baba, oğul ve kutsal ruh adına vaftiz edin) bunu açıkça belirttiğine inanmaktadır.

Cevap: Yeni Ahit yazarları, Tanrı'yı baba olarak adlandırmayı adet edinmiştir ve bu ıstılah Yahudilikten gelmedir. İncil'lerin naklettiği üzere, İsa kendi öğrencilerine dualarında Tanrı'ya semavî baba olarak seslenmelerini öğretmiştir. (Matta 6: 9) Aynı şekilde İsa şöyle söylemiştir: "Babamın ve babanızın, Tanrı'mın ve Tanrı'mızın yanına gidiyorum." (Yuhanna 20: 17)²

2. Kutsal kitapta Tanrı bazı yerlerde çoğul olarak anılmıştır veya çoğul zamiriyle "uluhim" şeklinde zikredilmiştir. Hristiyanlar bu ayetlerden Tanrı'nın kesinlikle birden çok olduğu ve bu yüzden çoğul kipi kullandığını söylemektedir. Örnek: "Tanrı, insanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım dedi. Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun." (Yaratılış, 1: 26) "Sonra, Âdem iyiyle kötüyü bilmekle bizlerden biri gibi oldu dedi. Artık yaşam ağacına uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin verilmemeli." (Yaratılış 3: 22) "Gelin, aşağı inip dillerini karıştıralım ki, birbirlerini anlamasınlar." (Yaratılış 7: 11) "Sonra Rab'bin sesini işittim: Kimi göndereyim, bizim için kim gidecek diyordu. Ben, beni gönder dedim." (Yeşaya 6: 8)

Cevap: Hikâye yazarları ve dilbilimciler, bu tabirlerdeki çoğul ifadeleri saygı çoğulu olarak adlandırmaktadır. Nitekim biz de örfsel kullanışlarda bu dil tarzından yararlanmaktayız. Hatta kutsal kitabın bazı yerlerinde de

¹ Tefvikî, Hüseyin, *Aşınayî Ba Edyan-ı Bozorg*, s. 148, 5. baskı, İntişarat-ı Semt, Tahran, Şemsi 1381.

² *Aşınayî Ba Edyan-ı Bozorg*, s. 149.

bu saygı ve vurgu çoğuluna rastlamaktayız. Bu örneğin bir numunesini İbranicedeki “adonim” kavramının “beyler” manasında, Yaratılış 24: 9, 10 ve 51’de İbrahim’e hitaben, Yaratılış 39: 2, 3, 7 ve 8’de Futifar’a hitaben, Yaratılış 42: 30, 33; 44: 8), Yusuf’a hitaben, Yaratılış 40: 1’de (Firavun), 2. Samuel 11: 9; 1’de, 1. Krallar 1: 11, 33, 43, 47’de (Davud) ve diğer örneklerde gözlemlemek mümkündür. Odnim’in gerçek çoğul anlamıyla (beyler) kullanılışını örnek olarak Yaratılış 19: 2, Emsal 25: 13 ve Yeşaya 26: 13’te gözlemleyebilirsiniz. Bu örneklerde bu kavram çoğul için kullanılmıştır ve bu hususlar bir olan gerçek Tanrı için uluhim kavramının kullanılışının yaygın bir kullanış olduğunu açıkça göstermektedir. Buna verilecek diğer bir cevap da şudur: Uluhim kavramının çoğul olarak adlandırılmasının nedeni, ilahî gücün kemalini ve başka bir ifadeyle Tanrı tarafından ortaya konan güçlerin toplamını belirginleştirmek içindir.

3. Hristiyanların teslisi ispat etmek için kutsal kitaptan alıntıladıkları ayetlerden birisi de şudur: Gökte tanık olanlar üç kişidir: Baba, kelime ve kutsal ruh. Bu üç kişi birdir. (Yuhanna 5: 7).

Cevap: Bu ayet sadece bazı Latince nüshalarda mevcuttur ve kutsal kitabın yazıldığı Yunanca nüshalarda mevcut değildir. Bugün bu ayet kutsal kitabın asıl metninden silinmiştir ve Katolik kilisesinin Latince tercümesinde bile bulunmamaktadır. Teslisin varlığına dair açık bir ifadenin olmayışı ve İsa’nın ilahlığıyla ilgili tabirlerin sınırlı ve mücmel olması, Hristiyanları onun hakkında “Tanrı’nın Oğlu” ıstılahını genişletmeye ve bu ıstılahı mecazî manadan hakikî manaya dönüştürmeye itmiştir. Elbette onlar üç asır boyunca İsa’nın ulûhiyeti hakkında görüş ayrılığına düşmüştür.

Dördüncü asırda Aryus adındaki seçkin bir piskopos İsa’nın ulûhiyeti aleyhine ayaklanınca ve mücadele büyüyünce, ilk Hristiyan kayser Kostantin’in çağrısıyla üç yüz piskopos Nikea şehrinde miladi 325 yılında bir konsey oluşturdu. Bu konseyde İsa’nın ulûhiyeti görüşü kahir ekseriyetle kabul edildi ve Aryus’un görüşü reddedildi. İznik Konsülü Kanunu olarak meşhur olan bu konseyin İsa hakkındaki kararı şöyle okumaktayız:

“İsa Mesih, Tanrı’nın oğludur, babanın evladıdır ve babanın zatından olan yegâne evlattır. Tanrı Tanrı’dan, nur nurdan ve gerçek Tanrı gerçek Tanrı” dandır ki doğmuştur, yaratılmamıştır... O, bizim kurtuluşumuz için gelmiş ve şekle bürünmüştür... Onun bir zamanda olmadığını veya mevcut olmadan önce olmadığını veyahut yokluktan meydana geldiğini söyleyen ve kendisinin başka bir zat veya cinsten olduğunu veya

Tannı'nın oğlunun yaratıldığını ve değişim ve dönüşüme uğrayabileceğini söyleyene lanet olsun.”¹

Belirtilen kural esasınca teslise inanmak Hristiyanlığın doğru usullerinden biri sayılmasına rağmen, her zaman teslis inancına karşı çıkan kim-seler olmuştur. 1600 yılında “Unitaryenizm” adlı bir ekol ortaya çıktı ve bu ekol taraftarları teslise inanmayı reddetti. Zira onlar teslise inanmanın Yunan filozoflarının eksik görüşlerinin inançları derlerken etkili olmasının sonucu olarak değerlendirmekteydi.²

Unitaryenizm hareketinin önderi, Michael Servetus (Miguel Servet) adında İspanyalı bir şahıstı ve o yeni ahdi dikkatlice okuduktan sonra, İznik Konsülü inanç kuralları esasınca tüm Hristiyanlar için kesin bir usul olan teslis meselesinin bu sayfalarda olmadığı neticesine ulaştı ve bu inancın Katolik kilisesinin mahsulü ve de salt küfür ve geçersiz olduğuna inandı. O, 1531 yılında *Teslis Hataları Hakkında* adlı bir risale yayınladı. Sonunda kendisi küfür ve dinsizlik ithamıyla yakıldı. Her ne kadar o ortadan kaldırılsa da, teslise muhalif Hristiyan cemaatler ortaya çıktı. Elbette bu cemaatler şiddetli bir şekilde Protestan ve Katoliklerin saldırılarına maruz kaldı. Bu inanç takipçileri günümüzde de hala vardılar.³

İncil’de Ahmet İsmi

Soru

Ahmet isminin İncil’in neresinde geçtiğini öğrenmek istiyorum. Çünkü Hristiyan olan bir arkadaşşıma sorduğumda bana, İncil’de kesinlikle Hz. Muhammed’in (s.a.a) isminin geçmediğini, Ahmet ismine bile işaret edilmediğini söyledi.

Kısa Cevap

Bu konuda dikkat edilmesi gereken önemli nokta şudur: Kur’an, İncil’de İslam Peygamberi’nin (s.a.a) müjdeleyici olduğunu söylüyorsa, tahrif edilmiş İncil’i değil, Hz. İsa’nın (a.s) getirdiği İncil’i kastetmektedir.

¹ Miller, V.M, *Tarih-i Kilise-i Kadim der İmparatoriye Rum ve İran*, s. 244, tercüme-i Ali Nohostin, İntişarat-ı Hayat-ı Ebedi, Tahran, Miladi 1981.

² Hordrn, Welyaem, *Rahnemay-ı İlahiyat-ı Protestan*, s. 34, tercüme-i Tate Mikailyan, 1. baskı, Şirket-i İntişarat-ı İlmi Ve Ferhengi Tahran, Şemsi 1368.

³ Binas, Jan, *Tarih-i Camii Edyan*, s. 680-681, tercüme-i Ali Asgar Hikmet, 13. baskı, Şirket-i İntişarat-ı İlmi Ve Ferhengi Tahran, Şemsi 1382.

Elbette tahrif edilmiş hali hazırdaki İncil’de de bu meseleye işaret edilmesi dikkate değer bir konudur.

Hız. Mesih (a.s) “Farkilit”in geleceği müjdesini vermişti. Bu kelime (Farkilit), Yunanca’dır ve kelimenin aslı (“p” ve “r” harflerinin kesre şeklinde okunmasıyla) “Pırklitus”tur. Arapçalaştırıldığı için “Farkilit” şeklini almıştır. Pırklitus, isminin dilden dile dolaştığı ve herkesin onu övdüğü kimsedir. “Ahmet” kelimesinin anlamı da bunun aynısıdır. Hatta “Ahmet” kelimesinde var olan övülmüslük “ism-i tafzil” olduğundan dolayı Muhammed kelimesinde yoktur. Bu övülmüslük Yunanca olan “Pırklitus” kelimesinde de vardır.

Günümüz Hristiyanları, tercüme edilmiş İncillerde bu kelimeyi “teselli veren” şeklinde çevirmişlerdir. İncil kitabını okuyan okuyucular “teselli veren” kelimesiyle karşılaştıkları her yerde “Farkilit” kelimesinin tercümesi olduğunu bilmeliler. Hristiyanların inancına göre “Pırklitus” kelimesindeki “p” ve “r” harfleri fethi şeklindedir, dolayısıyla “pereklitus” şeklinde okuyorlar. Onlar şöyle diyorlar: Eğer “p” ve “r” harfleri kesre şeklinde olmuş olsaydı Ahmet anlamına gelirdi, Ama fethi şeklinde olduğu için “teselli veren” anlamındadır. Ne var ki bize göre birinci tercüme doğrudur. Kur’an-ı Kerim’de de şöyle buyurulmuştur:

“Hani, Meryem oğlu İsa, ‘Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben, Allah’ın size, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmet adında bir peygamberi müjdeleyici (olarak gönderdiği) peygamberiyim” demişti.”⁴

İncil’de, Hız. Mesih’ten (a.s) sonra İslam Peygamberi’nin (s.a.a) geleceğine dair açık deliller vardır ve biz, buna ayrıntılı cevapta işaret edeceğiz.

Ayrıntılı Cevap

Hız. Resulullah (s.a.a) ya hakikaten peygamberdi ya da -Allah’a sığınırız- yalan yere peygamberlik iddiasında bulundu. Eğer gerçekten peygamberse, o halde Kur’an’ın sözü, “p” ve “r” harflerinin kesre yani “Pırklitus” şeklinde olduğunun doğru olduğuna delildir. Ama eğer -Allah’a sığınırız- yalan yere peygamber olduğunu iddia etmiş olsa bile yine de onun sözü doğrudur. Çünkü Resulullah’ın (s.a.a) kendi davasına güvenmeksizin Hristiyanların elindeki kitaba dayanması akıllıca bir iş değildir. Peygamber

⁴ Saf, 6.

(s.a.a), İncil ve Yunanca lügatinden haberdar olmadığı için, bu kelimeyi Yunancayı bilen Hristiyan âlimine söylemişti ve o âlim de bu haberi Peygamber'e (s.a.a) vermişti. Söz konusu âlim Yunan lügatini çok iyi biliyor ve Yunancayı da okuyabiliyordu, o halde "Ahmet" in manasını bilen bu âlim, "teselli veren" kelimesinin anlamını daha iyi (bitariki evla) bilecektir. İncil Kitabı'nda "Pırklitus" (kesre okunuşuyla) kelimesini görmüş ve bilirkişiliğiyle "teselli veren" kelimesine itiraz ederek, bu kelimeyi "Ahmet" olarak tercüme etmiştir.

Bu açıklama doğrultusunda o zamanın İncil nüshalarında "teselli veren" anlamındaki "Pereklitus" (P ve r harflerinin fethi okunuşuyla) olarak değil, "Ahmet" anlamındaki "Pırklitus" (kesre telaffuzuyla) olarak yazılıyordu.

Hristiyanlar, "Farkilit" in Ruh'u'l-Kudüs olduğuna ve Mesih'in (a.s), "Farkilit" in Havarilere ineceği vaadi verdiği inancıyla. Ama "Farkilit" in, Ruh'u'l-Kudüs değil de muayyen bir fert olduğuna dair birçok delilimiz vardır:

1. Çok eski mütercimler (Farkilit'i) özel bir insan olarak bilmiş olmaları hasebiyle, bu lafzın aynısına tercümelerinde yer vermişlerdir. Eğer bu lafız "teselli veren" şeklinde anlamış olsalardı, bu lafza tercümelerinde yer vermezlerdi.

2. Birbirini destekleyen çeşitli tarih kaynaklarında, Hristiyanların İslam'dan önce bu lafzı muayyen bir ferde tatbik ettikleri görülmektedir. Örneğin, miladi ikinci asırda "Mentanes" ismindeki Hristiyan bir şahıs, Anadolu'da Farkilit'in olduğunu iddia etmiş ve o zamanın Hristiyanlarından bir gurup da ona yönelmişlerdir.

3. İncil'in 14. bölümünün 16. âyetinde şöyle yer alır: "*Ben, babadan sizin için başka bir Farkilit göndermesini istiyorum.*"

Bu sözden "Ben Farkilit'im, benden sonra başka bir Farkilit gelecektir" anlamı çıkar. Ancak Farkilit, çok övülen, ismi dilden dile dolaşan ve herkesin onu iyilikle andığı "Ahmet" anlamına gelirse bu ibare bu şekilde mana edilebilir. Yani "Ben güzel isimli bir ferdim ve babadan, başka bir güzel isimli bir ferdi göndermesini istiyorum" anlamına gelebilir.

Ama eğer "Farkilit" kelimesi, "teselli veren" anlamında olursa, İsa'nın (a.s) kendisinin "teselli veren" bir kimse, Muhammed (s.a.a) ya da Ruh'u'l-Kudüs'ün de başka "teselli veren" bir kimse olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü

Havariler, Hz. Mesih'in (a.s) gökyüzüne çekilmesinden (Su'ud) dolayı üzüntü içindeydiler ve Hz. Mesih, gökyüzüne yükselişinden sonra, artık Hristiyanlara teselli veremez ve teselli verecek başka bir Ruh'u'l-Kudüs de olamazdı. Zira kendisi gökyüzüne çekilmişti.

4. 26. âyette şöyle yazar: “O, her şeyi size öğretecektir ve size söylediklerimi tekrar size hatırlatacaktır.”

Bu ibareden, Hz. İsa'nın (a.s) hitabının dünyanın sonuna kadar ümmetin bütünüyle beraber olacağı anlaşılıyor. Zira o şöyle buyuruyor: Benim ümmetim olan sizler, benim sözlerimi unutacaksınız ve Farkilit, size hatırlatacaktır. Onlar Hz. Mesih'in (a.s) sözünü unutmadılar ama zamanla put-perestlik itikadı Hz. Mesih'in (a.s) sözleriyle karıştırıldı ve sözlerini unuttular ve Hz. Mesih'e (a.s) Allah ve Allah'ın oğlu dediler ve Teslise inandılar. Allah Teâlâ, Mesih'in (a.s) sözlerini ve onun Allah'ın kulu olduğunu hatırlatmak için, Farkilit'i yani Muhammed bin Abdullah'ı (s.a.a) gönderdi.

5. 30. âyette şöyle geçer. “Vuku bulmadan önce şimdi sizler için söyledim ki vuku bulduğunda iman getiresiniz.”

Ruhu'l-Kudüs bir kimsenin kalbine indiği zaman, özellikle Havariler onun indiğinden şek etmez. Aksi takdirde vahyin nüzulünden sonra peygamberlerin kendilerinin, onun sıhhatinde şek etmeleri gerekirdi. Oysa böyle bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla Ruh'u'l-Kudüs'ün nüzulünde Havarilerin ona inanmaları için Hz. Mesih'in (a.s) daha önce Ruh'u'l-Kudüs'ün geleceğini haber vermesine ihtiyaçları yoktur. Farkilit'ten maksat insanların doğru olduğunda şüphe ettikleri peygamberdir. Hz. İsa (a.s) gelmeden önce onun geleceğinden haber verdi ki geldiği zaman peygamber oluşunda şek etmesinler.

6-7. 15. bâbın 26. âyetinde şöyle geçer: “O benim hakkımda tanıklık eder ve siz de, ilk günden beri benimle olduğunuz için tanıklık edersiniz.”

Bu ibareden, Hz. İsa'yı (a.s) inkâr edenlerin Onu incittikleri açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla şöyle buyuruyor: Farkilit gelecek ve benim hak olduğuma şahadet edecektir, mucizelerimi gören sizler de şahadet edersiniz. Bu iki şahadet birbirlerini teyit eder ve böylece inkâr edenler için hüccet tamamlanır. Tüm bunların, Ruh'u'l-Kudüs'ün Havarilere nazil olmasıyla hiçbir uyumluluğu yoktur. Zira Ruh'u'l-Kudüs'ün, ilk günden beri Hz. Mesih (a.s) ile birlikte olan ve onun mucizelerini gören Havarilere, Mesih'in (a.s) hak olduğuna şahadet etmesine ne lüzum vardır? “O ve siz, şahadet

edeceksiniz” –birbirinizi teyit edeceksiniz- buyruğu inkar edenlerin mukabilindedir. Böyle olmaması durumunda, Ruhul-Kudüs’ün şahadetini Havarilerden başkası ıstıtmeyecek ve hiçbirini bir diğerini teyit etmeyecektir.

8. (16: 7) bábında şöyle denir: “Eğer ben gitmezsem, Farkilit gelmeyecektir.”

Bu ibare, Havarilere nazil olan Ruhul-Kudüs’e uymuyor. Çünkü Hz. İsa’nın (a.s) ahdinde de Ruhul-Kudüs Havarilere inmişti ve İncil’in nassına göre bu, Hz. Mesih onları, İsrail şehirlerine gönderdiği zaman gerçekleşmiştir.

9. 8. âyette şöyle geçer: “O geldiği zaman âlemi günahı terk etmeye ve doğruluk ve adalete zorunlu kılar.”

Bu ibare, bizim Peygamberimize (s.a.a) sıdk (şamil) ediyor. Çünkü o Hz. Resulullah (s.a.a), tüm dünya insanları içindir ama Ruhul-Kudüs ise batındadır ve Havarilerin gönlüne nazil olmuştur; tüm dünya insanları için değildir.

10. 13. âyette şöyle geçer: “O kendinden söz söylemez aksine, işittiğini söyler ve gelecekte haber verir.”

Bu ibare, insana uymaktadır. Hristiyanların inancına göre Ruhul-Kudüs ise Allah ile birdir. Dolayısıyla “Her işittiğini söyler” ifadesi bu bağlamda bir anlam taşıyor.

Aynı şekilde 14 ve 15. âyette şöyle geçer: “O beni büyütür. Zira o benim malım olan şeyleri alır ve size haber verir. Babaya ait olan her şey bana aittir. Bu nedenle bana ait olanları alır ve size haber verir.” Söylenilenlerden hiç birisi Ruhul-Kudüs’e tatbik edilemiyor.

İncil’in ibarelerine eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştiriler şunlardır:

Birinci eleştiri: “Farkilit”in tefsirinde “Doğruluk ruhu” üç yerde ve “Temiz ruh” da bir yerde gelmiştir. Bu, Müslümanların iddiasıyla uyuzmaz, dolayısıyla “Farkilit”ten kasıt Ruhul-Kudüs’tür.

Cevap: Yuhanna’nın ıstılahında ruh kelimesi sıkça gelmiş ve bundan da peygamber kastedilmiştir. O halde “Doğruluk ruhu” yani hak peygamber ve “Temiz ruh” yani temiz peygamber kastedilmiştir, Hristiyanların icat ettikleri “Üçüncü Oknum (unsur)” değil. Nitekim Yuhanna’nın (4:1-6). risalesinde şöyle denir: “Ey dostlar! Her ruhu (yani her peygamberi) doğrulamayın, onların Allah katından gelip gelmediklerini sınavın. Çünkü dünyada peygamberlik iddiasında bulunan pek çok kimse olmuştur. Allah’ın ruhunu (yani Allah tarafından peygamberlikle görevlendirilen

kimse) böyle tanıyınız. İsa Mesih'in cisme girip geldiğini itiraf eden ruh, Allah tarafından... Biz Allah'tanız o halde Allah'ı tanıyan herkes bizim sözümüzü dinlesin. İşte biz, "Doğru ruhu" ve yalancı ruhu buradan tanırsınız (yani hak peygamberi ve batıl peygamberi)."

Burada "Doğru ruh" hak peygamber manasında olduğu gibi Farkilit tefsirinde de bu anlamdadır. Daha önce "tercümede şaşırtmak için Ruhul-Kudüs kelimesini getirmişlerdir" dememizin sebebi de bundandır. Oysa "Ruh-i mukaddes" yani pak peygamber demeleri gerekirdi.

İkinci eleştiri: Bir paragrafında şöyle denmektedir: "*Dünya onu tanımadığından ve görmediğinden ötürü ona takati yoktur. Ama siz, yanınızda mukim ve sizde sabit olduğu için onu tanırırsınız.*" Bu ibareler, İslam Peygamberine uymuyor, diyorlar. Zira Havariler, Hz. Resulullah zamanında yaşamamışlar ve onu görmemişlerdir.

Cevap: Nebiler, o an için hazır olan özel bir grubu değil, ümmetin tamamını muhatap alırlar. Hz. Musa'nın (a.s) hazır olan cemaate sizin kardeşleriniz arasından Allah tarafından görevli bir peygamberin çıkacağı bağlamında verdiği haber buna delildir. Müjdesini verdiği peygamberin risaleti dönemindeki halk o esnada yoktu, Farkilit'in (müjdesi verilmiş peygamber) geleceği zamanda da Havariler yoktur.

Üçüncü eleştiri: Hz. Mesih şöyle buyurdu: "*Dünya onu görmez ve tanımaz.*" O görülmeyen Ruhul-Kudüs'tür. İslam Peygamberini ise herkes görüyordu!

Cevap: Tanımamak ve görmemekten maksat nübüvvet ve peygamberlik makamıdır. Peygamberi tanımamak ve onu görmemek değildir. Matta İncil'inde de (11: 27) buna benzer sözler vardır: "*Baba dışında hiç kimse "Oğlu" tanımaz ve "Oğul ve o ki...dışında hiç kimse "Baba"yı tanımaz.*"

Yuhanna'da (8: 19) şöyle geçer: "*Siz, beni tanıyorsunuz, Babamı da tanıyorsunuz. Beni tanımış olsaydınız Babayı da tanırdınız.*" Hakeza Yuhanna'da (14: 7) şöyle geçer: "*Eğer beni tanımış olsaydınız, babamı da tanırdınız, şimdiden onu tanıyorsunuz ve onu gördünüz...*"

Bu eleştirinin cevabı da şudur: Bütün bu ibarelerde var olan "görmekten" maksat gözle görmek değil, tanımak ve marifettir.

Dördüncü eleştiri: Farkilit hakkında şöyle dedi: "*O, sizin yanınızda mukimdir ve sizinle sabit kalacaktır.*" Bu da Havarilerde varolan Ruhul-Kudüs'tür. Hz. Resulullah ise onlardan sonra geldi ve onlardan ayırdı!

Cevap: Bu ibareden “Bundan sonra mukim olacaktır” kastedilmiştir. Zira daha önce: “Ben, “Baba”dan sizin için başka bir Farkilit göndermesini isteyeceğim.” O zaman olmadığı için şöyle buyurulmuştur: “Ben gitmeyene kadar, o size gelmeyecektir.”

Aynı şekilde (14:11) şöyle geçer: “O, sizinle ebede kadar kalacaktır.” Buradaki “Siz” ile “Havariler” kastedilmemiştir. Zira Havariler ebede kadar kalıcı değildirler. “Ebede kadar kalmak” ile kalplerde iman ve muhabbetin kalması kastedilmiştir, nitekim şöyle buyurulmuştur (14: 18): “Ben, kendimin Babasıyım ve siz, bendensiniz ve ben de sizdenim.” O’nun cismi ümmet içinde değil, iman ve sevgisi ümmet içindedir. Aynı şekilde Farkilit’e (yani) “Ahmet”e (s.a.a) olan iman ve ona duyulan sevgi sonsuza kadar gönüllerdedir.

Şu noktaya dikkat edilmesi zaruridir: Biz, Ruhul-Kudüs’ün Hz. Mesih’ten (a.s) sonra Havarilere ineceğini ve Hz. Mesih’in (a.s) böyle bir vaatte bulunduğunu veya bulunabileceğini reddetmiyoruz. Ne var ki bizim söylemek istediğimiz şey şudur: Hz. Mesih’in (a.s) bu bağlamda vermiş olduğu söz (vaat) ile Farkilit’in geleceği hakkında vermiş olduğu vaat farklıdır. Hz. Mesih birçok vaatte bulunmuştur: Onlardan birisi Ruhul-Kudüs, diğeri kendisinin geleceği, üçüncüsü Allah’ın melekûtu, yani dünyadaki insanların putperestlikten Allah’a ibadet etmeye yöneleceği ve Allah’a ibadetin yeryüzünde putperestliğe galip geleceği hakkındaki vaadidir. Dördüncüsü Havarilerin Allah yolunda çekecekleri zorluklar ve görecekleri işkenceleri bildirmesidir. Bu vaatlerden bir diğeri (beşincisi) Farkilit’in yani ahir zaman peygamberinin geleceği hakkındaki vaadidir.¹

Buna binaen, bunların bütünü, İslam Peygamberi’nin (s.a.a) İncil’de müjdelendiğinin apaçık delilleridir.

İnkârcıların İnkârlarının Sebebi

Soru

İnkârcıların, İslam dinine karşı veya dinlere karşı olmalarının sebepleri ne olabilir? Neden Allah’ı (cc) inkâr ederler? Delilleri veya nedenleri nedir, neden kaynaklanabilir?

¹ Alıntı: Şa’arani, Ebu’l-Hasan, *Rah-ı Saadet (İşbat-ı Nübüvvet)*, 3. baskı, Tahran, Kitaphane-i Saduk, h.ş. 1363, s. 241-251. (özet)

Ayrıntılı Cevap

İnkârcıların dinler ve özellikle İslam aleyhine olan tavrı, yerinde incelenmesi gereken değişik siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel nedenler taşımaktadır. Ama detaylı bir şekilde bu nedenleri ayrı ayrı olarak tahlil etmeden önce iki noktayı hatırlatmamız önemlidir. Birincisi, inkârcıların ve dindarların birbiri aleyhine tavır almaları yeni bir mesele değildir ve değişik şekil ve tarzlarda insanlık tarihinde görülmeleri, her iki kesim tarafından olağan karşılanmıştır. Bu yüzden bu tavır almanın sadece inkârcılar tarafından olmadığına dikkat edilmelidir. Lakin bugün teknoloji, medya ve militarizmin yıkıcı gücünü elinde bulundurmaları nedeniyle inkârcıların sesinin daha yüksek çıktığı hissedilmektedir.

Diğer bir nokta da şudur: Bütün durumlarda bu tür tavırların din ve İslam hakikati karşılığından kaynaklandığı düşünülmemelidir, bilakis bu tavırların dindarların dini yanlış algılamaları veya dini yanlış tebliğ etmeleri karşısında meydana gelmiş olması da muhtemeldir. Aşağıda ilahi en kâmil ve ergin din sıfatıyla İslam'ı göz önünde bulundurarak bu meselelerin dört nedenine değineceğiz.

1. Siyasal Nedenler:

Tarih boyunca ve Hristiyanlığın ortaçağında din iddiası güden bazı devletlerin Hristiyanlık dünyasındaki acı tecrübesi, halifeler dönemi, Safevîler, Talibanizm, İslam dünyasındaki İslam devletleri ve Yahudi dünyasındaki Siyonist rejim ve yanı sıra dinler içindeki mezhepsel ve fırkasal çatışma ve savaşlar, dini en azından kamu alanında (siyaset ve toplum) işlevsiz göstermek ve hatta bazen bu işlevsizliği özel alana da sirayet ettirerek esasen dinleri şiddet ve kan akıtma etkeni olarak tanıtmak için inkârcıların eline bahane vermiştir. Özellikle İslam bağlamında ifade etmek gerekirse sapık ve İslam'a müntesip siyasî gurupların işbaşına gelmesi ve Taliban ve el-Kaide gibi selefi hareketler ve özellikle doğru veya yanlış olarak el-Kaide'ye isnat edilen 11 Eylül hadisesi, İslam karşıtlığının artması ve İslam aleyhine medya ve propaganda eksenli saldırıların gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

2. Toplumsal Nedenler:

Kent toplumlarının ve modern yaşamın yaygınlık kazanması, Kur'an ve İslamî hadislerde betimlenen gerçek cennet karşısında yer edinen yeni bir toplumsal yaşam meydana getirmiş ve bu konu da İslam ve modernitenin

karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Müslüman aydınların İslam ve moderniteyi barıştırmak için gösterdikleri düşünsel tüm çabalara rağmen bu karşıtlık henüz sürmektedir. Müslüman aydınların bu karşıtlığı gidermede başarısız olmaları, onların genellikle modernite perspektifinden İslam'a bakmalarından kaynaklanmaktadır.

Şöyle ki; onlar ilkönce modernitenin hakkaniyetini kabul etmekte ve sonra İslam öğretilerini modernite değerlerine uyarlamaya çalışmaktadırlar. Bu kısır çaba, neticede bu aydınların revizyona gitmeleri ve İslam'dan ayrılmalarıyla sonuçlanmaktadır. Yanı sıra hem görünüşte İslam'ı korumaya ve hem de yorgun ve cansız bedenlerine modernitenin ruhunu yerleştirmeye matuf İslam toplumundaki mevcut davranış bozuklukları, ilerici İslam dininin mürteci olduğunu ve en azından bugünkü toplumun işine yaramayacağını ifade eden yanlış görüşü takviye etmiştir. Bu yanlış bakış kavram kargaşasından kaynaklanmaktadır; öyle ki modernite değerlerine yöneltilen her eleştiri ve soru, irtica ve geri kalmışlık ile yaftalanmaya neden olmaktadır.

3. Ekonomik Nedenler:

İslam ülkelerinde kapitalist ekonominin kabul edilmesi, Müslümanların inançlarını zayıflatmak için yeni sömürgecilğe kapı aralamıştır. Hatta bu ülkelerdeki azim bir sermaye olan petrol ilerlemeye neden olmamakla birlikte, Müslüman toplumlarda tüketim kültürünü ve tüketim mihverli ekonomiyi yaygınlaştırmak suretiyle Müslümanların ekonomik olarak aşırı derecede Batı devletlerine bağımlı olmasını beraberinde getirmiştir. Batı eşyaları ve teknolojisi Müslümanların hoşuna gidince kendileri tedricen bu tür ekonominin Müslüman olmayla uyummadığı neticesini almışlardır. Bu yüzden ya bu tür ekonomiyi terk edip üretim eksenli ekonomiye geçmekte ya da zahmete katlanmayıp İslam'dan vazgeçerek Batı hegemonyasını tamamen kabul etmektedirler.

4. Kültürel Nedenler:

Bu hususta değişik kültürel nedenler belirtilebilir. Bunlardan bir tanesi, bazı din âlimleri tarafından dinin yüzeysel anlaşılması ve neticede dinin yüzeysel ve dogmatik bir şekilde savunulmasıdır. Dini savunma iddiası güdenlerin İslam öğretilerine olan yabancılıkları ve hatta düşmanlıkları, bu gibi fertlerin konumunu İslam'ın tek resmi temsilcileri sıfatıyla yüksek göstererek Batı'nın medya imparatorluğuna İslam ve İslam kültürü hakkında

haşin, gayriinsanî, hurafeye dayalı ve makul olmayan bir portre çizmesine imkân vermiştir.

İnsani Şeytan

Soru

İnsani şeytan nedir?

Kısa Cevap

“Şeytan” kelimesi insan, cin veya herhangi bir türden olan isyankâr, asi ve saptıran varlıklar için kullanılan genel bir isimdir. Kur’ân-ı Kerim’de şeytan kelimesi özel bir varlık için kullanılmamış, şer, fitne ve fesat çıkartan insanlar için de şeytan tabiri kullanılmıştır.

Buna göre insani şeytandan maksat, ilahî emirlere isyan etmeleri sonucu sapıklığa düşen ve başkalarını da sapıklığa düşürmeye çalışan insanlardır.

Ayrıntılı Cevap

“Şeytan” kelimesi, uzakta olmak, uzak düşmek anlamında olan “şeten” kökünden gelmektedir. Şeytan, hayırlı işlerden ayrıldığı ve Allah’ın rahmetinden uzaklaştığı için bu isimle adlandırılmıştır.¹

Şeytan kelimesi genel isim ve İblis kelimesi de özel isimdir. Yani şeytan kelimesi, insan ve insan dışındaki, zararlı, saptıran, asi ve isyankâr olan her varlığa denir. İblis, Hz. Âdem’i (a.s) kandıran ve şimdi de ordusuyla birlikte insanları saptırmaya çalışan şeytanın ismidir.²

Sihahu’l-Lugat şöyle diyor: İnsan, cin veya hayvanlardan olan, hak ve hakikate yüz çevirmiş, dik kafalı her canlı şeytandır.³

Eziyet eden ve zarar veren bir varlığa şeytan denmesi, Kur’ân-ı Kerim’de şeytan kelimesinin kullanıldığı yerlerden birisidir. Doğru yoldan sapmış ve başkalarına zarar veren bir varlıktır.

Kur’ân-Kerim’de şöyle buyrulmaktadır:

¹ Mecmeu’l-Bahreyn, Şeten sözcüğü.

² Şeriatmedarî, Cafer, Kur’ân Kelimelerinin Şerhi ve Açıklaması, c. 2, s. 490; Bistunî, Muhammed, Kur’ân’a Göre Şeytanın Tanınması, s. 12.

³ Sihahu’l-Lugat, Nun Bâbı, eş-Şin Faslı, Şeten Sözcüğü, c. 5, s. 2144.

“Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister...”¹

Kur’an-Kerim’de şeytan kelimesi sadece özel bir varlık için değil, şer ve fesat çıkartan insanlar içinde kullanılmıştır.

“İşte böyle biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık...”²

İblis’e de şeytan denmesinin sebebi, onun vücudunda olan fesat ve şerden dolayıdır.³ Şeytan kelimesi, mikroplar için dahi kullanılmıştır. “Evlerinizde, geceleri çöp bırakmayın; çünkü çöp şeytanın yeridir.”⁴ Çöp zararlı hayvanlar ve haşerelerin birikme yeri olduğu için şeytan tabiri kullanılmıştır.

Bunlara ilave olarak, Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’in birçok âyetlerinde nefsin isteklerine uymayı, hasedi, gazabı, tekebbürü, münafıkları vb. şeytan olarak adlandırmıştır.⁵

Şeytan kelimesinin değişik birçok anlamları vardır ve bunların en açığı da İblis ve onun ordusudur. Diğer bir örneği ise fesat çıkartan ve doğru yoldan saptıran insanlardır. Elbette bazı konularda zararlı mikrop anlamında da kullanılmıştır.⁶

Başka bir anlatımla, şeytan kelimesi “şerli” anlamına gelen sıfat manasını taşımaktadır ve Kur’an-ı Kerim’de şeytan bu anlamda kullanılmıştır. Sadece bazen İblis hususunda ve bazen de şerliğin meleke haline geldiği şerli varlıklarda genel anlamında kullanılmıştır. Sonuç olarak şeytan, insanlar ve cinlerden olabilir ve şeytanlar arasında da şeytanlıkta yüksek dereceye sahip, öne çıkmış kimseler olabilir ve o da İblis’tir.⁷

Sonuç:

Şeytan kelimesi, hakka boyun eğmeyen, dik kafalı, fitne çıkaran ve doğru yoldan saptıran varlıklar için kullanılmaktadır ve insan, cin, hayvan

¹ Maide, 91.

² Enam, 112.

³ Bistunî, Muhammed, *Kur’an’a Göre Şeytanın Tanınması*, s. 13-14.

⁴ Reyşehrî, Muhammed, *Mizanu’l-Hikmet*, c. 13, s. 6340.

⁵ Musevi Garevî, Muhammed Cevat, *Kur’an Açısından İnsan*, c. 2, 9. Bölüm, *Şeytan Kelimesinin Kullanıldığı Yerler*, s. 327-398.

⁶ Bistunî, Muhammed, *Kur’an’a Göre Şeytanın Tanınması*, s. 13-14.

⁷ Misbah Yezdî, Muhammed Taki, *Kur’an Maarifleri*, c. 1-3, s. 297-298.

veya herhangi bir türden olabilir. İnsanî şeytandan maksat, bu sıfatları ve özellikleri taşıyan insanlardır.

İnsanların Cinlerle İrtibatı

Soru

İnsanlar cinlerle irtibat kurabilir mi? Kurabilirse bunu nasıl açıklayabilirsiniz?

Ayrıntılı Cevap

Kur'an-ı Kerim cinlerin varlığını teyit ederek, sahip oldukları özellikleri şöyle beyan etmektedir:

- 1- Cinler, topraktan değil ateşten yaratılmıştır.⁸
- 2- Bilgileri, algılamaları, hak ve batılı ayırma güçleri, mantukları ve istidlalleri vardır.⁹
- 3- Sorumlu varlıklardır.¹⁰
- 4- Mü'min ve salih olanlarıyla müşrik ve kâfirleri vardır.¹¹
- 5- Haşredileceklerdir ve kıyamete dönüşleri vardır.¹²
- 6- Göklere musallat olabiliyor, haber alabiliyor ve dinleme yapabiliyorlardı ama sonra bunları yapmaları yasaklandı.¹³
- 7- Bazı insanlarla irtibata geçerek bildikleri sınırlı sırları onlara verip insanları kandırıyorlardı.¹⁴
- 8- İnsanlarda olduğu gibi onlardan bazılarının güçleri fazladır.¹⁵
- 9- Onların insanların bazı ihtiyaçlarını gidermeye yetecek güçleri vardır.¹⁶
- 10- Onlar, insan yeryüzünde yaratılmadan önce vardılar.¹⁷

⁸ Rahman, 15.

⁹ Cin Süresinin çeşitleri âyetleri.

¹⁰ Cin ve Rahman Sürelerinin âyetleri.

¹¹ Cin ve Rahman Sürelerinin âyetleri.

¹² Cin, 15.

¹³ Cin, 9.

¹⁴ Cin, 6.

¹⁵ Neml, 39.

¹⁶ Sebe, 12-13.

¹⁷ Hicr, 27.

11- Hz. Süleyman'ın (a.s) kıssasında cinlerden bir ifrit, Belkis'in tahrini Hz. Süleyman (a.s) makamından kalkmadan¹ getireceğini iddia ettiğinde Hz. Süleyman (a.s) onu yalanlamamıştır.²

Bütün bu âyetlerden, cinlerin hayali değil, gerçek maddi varlıklar oldukları ve onlarla irtibat kurmanın mümkün olduğu anlaşılıyor. Onlarla irtibat kuranlar vardır. İnsanlarla cinler arasında eskiden beri çeşitli şekillerde irtibatlar olduğu nakledilmiştir ancak biz yalnızca sahih rivayetlerde geçen şekillerin gerçek olduğunu benimseyebiliriz.

Aşağıda Kur'an, rivayetler ve âlimlerin sözlerinde geçen bu irtibatın bazı şekillerine işaret ediyoruz:

a) **Cinlere sığınmak:** Kur'an buyuruyor:

“İnsanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırldı ve cinler bunların azgınlıklarını artırırldı.”³

Arapların şöyle bir âdeti vardı: Ne zaman korkunç bir çöle gitseler, o çölün cinine sığınırldı. İslam bunu yasaklamış, cin ve insanın yaratıcısına sığınmayı emretmiştir.⁴

b) **Cine musallat olmak:** Cinlere musallat olup onları hizmete almak mümkündür ama böyle bir şeyin caiz olup olmadığı konusunda fakihlerin arasında ihtilaf vardır. Kesin olan şey şudur ki, bu iş haram olan bir yoldan veya onların eziyet olmasına neden olacak şekilde olursa haramdır ve onları haram ve gayrı meşru işlerde kullanmamak gerekir. Zira gayrı meşru işi ister insanın kendisi doğrudan yapsın, ister vasıta ile haramdır.⁵

Ayetullah Hamaneî kendisine ruh ve cinlere musallat olarak hastaları iyileştirmek gibi yalnızca hayır işler yaptığına yakın edilen kimselelere başvurulmasının hükmü hakkında sorulduğunda şöyle cevap verdi: “Şer'an helal olan yollardan yapılması şartıyla bu işin kendisinde bir sakıncası yoktur.”⁶

¹ Neml, 30-40.

² Abdullah Cevad Âmulî, *Tefsir-i Mevzuî*, c. 1, s. 119.

³ Cin, 6.

⁴ Bkz. *Biharul-Envar*, c. 92, s. 148; *el-Mehasin*, (Resulullah (s.a.a) şöyle buyuruyor: “Cinlerin müdahalesinde namazda okunan ezanı okuyun.”)

⁵ Ebu'l-Kasım Hoî, *Minhaccu's-Salihin*, c. 2, s. 8.

⁶ İmam Humeyni'nin *Tevzihu'l-Mesail*'inin şerhi, c. 2, s. 980.

İslam Dininde Aklın İşlevselliği

Soru

İslâm dininde aklın işlevsellik sınırı ne kadardır? Nerelerde ve nereye kadar ondan istifade edilebilir?

Kısa Cevap

Akl, Allah'ın insan vücudunda karar kıldığı, en değerli güçtür ve onun kısım ve dereceleri vardır.

Teorik akıl: Onun görevi olayları idrak etmek, tanımak ve o olaylar hakkında hüküm vermektir.

Pratik akıl: İnsan davranışlarını kontrol eden güçtür. Diğer bir deyişle onun işi olması gereken ve olmaması gereken şeyleri idrak etmektir. Aslında pratik akıl, sosyal bilimlerin temelidir. Pratik akıldaki hüküm, “Bu işi yapmam mı, yapmamam mı?” şeklindedir.

Akl, yaratılmış olan varlıklardan bir varlık olduğu ve her varlık da sınırlı bir yapıya sahip olduğu için, onun işlev alanının da sınırlı olması kaçınılmazdır. Yani aklın, faaliyet ve işlevsellik alanının sınırı mahlûkların da-iresi içerisinde ve Allah'ı sınırlı ölçüde tanıma gücü vardır. Ama O'nun sınırsız olan zatı ve künhüne (hakikatine) ulaşamaz.

Akl, tekvinî ve teşriî kanunlar alanında faaliyet göstererek onları anlayabilir. Ama her iki alanda da vahye muhtaç olmaması düşünülemez. Meadın (geri dönüş) ince ayrıntıları ve hükümlerin illeti gibi konuları anlamaktan acizdir ve bu yüzden de şeriatın kılavuzluğuna ihtiyacı vardır.

Ayrıntılı Cevap

Akl kelimesi ve ondan türeyen kelimelerin sözlük anlamı, anlamak, idrak etmek ve ayakkabı bağı anlamındadır.⁷

Kur'an-ı Kerim'de anlamak ve idrak manasında gelmiştir.⁸ Rivayetlerde ise teşhis ve idrak eden, insanı iyiliğe ve salaha yönlendiren ve fesat ve şerden uzak tutan bir güç anlamlarını ifade eder.⁹

Akl, terim anlamı olarak insanların gerçekleşen olayları onun vesileyle idrak ettikleri bileşik olmayan bir cevherdir. Buna göre akıl, gerçek-

⁷ Muin, Muhammed, *Ferheng-i Muin*, (bir ciltlik), Akıl kelimesi.

⁸ Seccadî, Seyyid Cafer, *Kelamî ve Felsefî İlimler Sözlüğü*, Akıl sözcüğü.

⁹ Kuleynî, *Usul-u Kâfi*, c. 1, s. 11.

leşen olayları idrak etme gücüdür. Bu hakikatleri idrak etmeye ilave olarak akıl, insanın ruhunu kontrol ederek ona yücelik vermektedir.¹

Aklın çeşitli kısım ve dereceleri vardır.

Teorik akıl: İnsanın vesilesiyle tabiatı, matematiği, mantığı, ilahiyatı ve genel olarak teorik hikmetle ilgili olan, var olan ve olmayanları idrak ettiği güçtür.

Pratik akıl: İman, karar alma, azim ve iradenin konu olduğu, yani amelin başladığı yerdedir.

Normal akıl: Bütün çaba ve uğraşısı zahirdeki hayatı korumak olan aklıdır. İnsanların çoğunluğu bu şekilde idrak eden ve faal olan bir güce akıl demektedirler.²

Başka bir deyişle, teorik aklın işi olayları idrak etmek, tanımak ve o olaylar hakkında hüküm vermektir.³

Pratik akıl insan davranışlarını kontrol eden güçtür⁴, diğer bir deyişle onun işi olması gereken ve olmaması gereken şeyleri idrak etmektir ve aslında pratik akıl, sosyal bilimlerin temelidir. Pratik akıldaki hüküm “Bu iş yapılsın veya yapılsın” şeklindedir.⁵

Pratik akıl, İmam Cafer Sadık'ın (a.s) tabirine göre, insanın Allah'a kul-luğunu ve cenneti kazanmasını sağlayan sermayesidir.⁶

İslâm okulunda, aklın yüce ve değerli bir yeri vardır. Allâme Tabatabâî, *el-Mizan* tefsirinde şöyle yazmaktadır: Akıl, insan vücudundaki en şerefli güçtür.⁷ Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de üç yüzden fazla yerde, insanları bu Allah vergisi güçten istifade etmeye davet etmektedir.⁸ Allâme Tabatabâî'ye göre, İslâm dininde akletmenin ve düşünmenin yeri o kadar yücedir ki Yüce Allah, hiçbir âyette kullarını anlamamaya veya körü körüne bir işi yapmaya çağırmamıştır.⁹

¹ Kereci, Ali, *Felsefi Terimler ve Onların Birbirleriyle Olan Farklılıkları*, s. 171-172.

² Cevad Âmulî, Abdullah, *Kur'an'da Fitrat*, c. 12, s. 29-30 ve 397.

³ Şehit Mutahhari, *On Konuşma*, s. 30-31.

⁴ Cevad Âmulî, Abdullah, *Rehig-i Mehtum*, c. 1, birinci bölüm, s. 153.

⁵ Şehit Mutahhari, *On Konuşma*, s. 30-31.

⁶ Kuleynî, *Usul-u Kâfi*, c. 1, s. 11, 3. Hadis.

⁷ Tabatabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan*, c. 3, s. 57.

⁸ a.g.e, c. 5, s. 255.

⁹ Nefisî, Şadi, *14. Asır Tefsirlerindeki Akılcılık*, s. 194-195.

Aklın İşlevi ve Faaliyet Alanı:

Aklî ve naklî delillere göre aklın işlevi ve faaliyet alanı, âlemdaki mahlûklar ve varlıklar çerçevesindedir. Şeriat hükümlerini ve Allah'ı tanıması çok sınırlıdır. Yani insan aklı Allah'ın zatını tanımaya ve idrak etmeye kadir değildir. Çünkü bütün mahlûklar, yaratılmış ve oluşturulmuş olmalarından dolayı sınırsız ve sonsuz olamazlar. İnsan aklı da Allah'ın yarattığı bir şey olduğu için sınırlıdır ve sınırsız ve sonsuz olan bir varlığı tanıyamaz.

İnsan aklı, âlemi, ondaki varlıkları ve ona hâkim olan kuralları tanıyabilir ve hüküm verebilir.

Hükümlerin anlaşılması hususunda da ona dayanmaktadırlar. Fıkıh ilminde akıl, Kur'an ve sünnetin yanında delil olarak kullanılmaktadır. Usul ilminde de aynı şekilde hüsn ve kubh-u aklî (aklın idrak ettiği iyi ve kötü şeyler) bâbında kullanılmaktadır ve akıl, Allah'ın emir ve yasaklarına uymanın gerekliliğine hükmetmektedir.¹⁰

Elbette İslâm dininde, inançlar ve hükümler alanında da akıl ötesi bazı hükümler ve konular vardır ve akıl bu konuları reddetmemekle birlikte onların aslını (örneğin hükümlerin felsefesi, meadın, kıyametın ince ayrıntıları gibi) konuları anlayamaz.

Allâme Tabatabâî, Fransız Henry Corbin'in "Eğer akıl ile Kur'an, sünnet ve şeriat arasında ihtilaf olursa ne yaparsınız?" sorusunun cevabında şöyle diyor: "Kur'an açıkça aklın görüşünü onayladığı ve tasdik ettiği için hiçbir zaman onların arasında ihtilaf oluşmaz."¹¹

Buna ilave olarak Nehcül-Belağ'daki Hz. Ali'nin (a.s) peygamberlerin risaleti hakkındaki sözlerinden, akıl ve Kur'an'ın çelişmesinin imkânsız olduğu ve bunların uyumlu bir şekilde birbirlerini onayladıkları anlaşılmaktadır. Hz. Ali (a.s) şöyle demiştir: "Ve akıl, hazinelerini onlar için ortaya çıkarttı."¹²

Hz. Ali (a.s) bu açıklamasında, peygamberlerin gönderiliş felsefesinin, insanların uyuşmuş akıllarını uyandırılmaları olduğunu açıklamıştır.

İnsanın akıl ve fitratı, bütün hakikat ve gerçeklerin bulunduğu bir depo gibidir. Peygamberlerin söyledikleri her şey akıl ve mantığa uygundur. Usul ve Fıkıh ilminde gereklilik kaidesi vardır: "Aklın hükmettiği her

¹⁰ Meliki İsfahani, Mücteba, *Usul Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 279.

¹¹ Kediver, Muhsin, *Akl Defteri*, s. 115.

¹² *Nehcül-Belağ*, Birinci Hutbe.

şeye şeriat de hükmeder.”¹ Bunun tersi de doğrudur; yani “Şeriatin hükmettiği her şeye akıl da hükmeder.” Çünkü şeriatin kaynaklarından birisi de akıldır.

Buna göre, peygamberlerin ve şeriatin hükümleri aklın karşısında değildir. Onların söyledikleri her şey aklın derinliklerinde olan ama şeytanın vesveseleri sonucu insanların gaflet ettiği şeylerdir. Peygamberler, insanların akıllarının derinliklerinde olan hazineleri onlara hatırlatmak için gelmişlerdir.

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki şeriat ve akıl birbiriyle uyumlu ve iç içedirler ve şeriatla fitratla çelişecek bir hüküm yoktur. Bu yüzden, insan bir şeyi kabul etmek için vicdanını ikna edecek delillerin peşine gitmektedir ve bir hakikat delille açıklandığı zaman onu kabul etmektedir. Bütün bu açıklamalar, âlemi ve ondaki varlıkları tanımak, varlık âlemine hâkim olan kanunlar, aklın gücü ve sınırları içerisindeki, aklın değerlendirdiği ve hüküm verdiği şeriat hükümleri ile ilgili konularla ilgiliydi. Ama akıl, Allah'ın zatını ve hakikatini tanıma hususunda sınırlı ve güçsüzdür.

Hız. Ali (a.s) bu hususta şöyle buyurmaktadır:

“Akıllar, Allah'ın sıfatlarını tam olarak kavrayacak güçte değildir ...”²

Allah'ın sıfatları O'nun zatının ta kendisidir ve Allah da sınırsız bir varlıktır. Yani Allah'ın ilmi, kudreti ve hayatı ve bu türden kemal sıfatları da aynı şekilde sınırsız ve zatının ta kendisidirler. Onun sıfatları sınırsız olduğu için, insan akli onların hakikatine ulaşamaz ve onları idrak edemez. Diğer bir açıklamayla, insan yaratık olduğu ve sınırlı olduğu için, sınırsız olan bir varlığın zatına ulaşamaz. Hız. Ali'nin (a.s) şu sözünün manası da budur:

“İnsanların akıllarına, sıfatlarının gerçeğini vakıf kılmamıştır.”

Elbette bu, Allah'ın insanların kendisini tanımalarına engel olduğu anlamına gelmez. Çünkü Hız. Ali (a.s) hutbenin devamında şöyle buyurmaktadır:

“Akli, kendisini tanıma hususunda perdelememiştir.”³

¹ Sebzevarî, Seyyid Abdula'la, *Tehzibu'l-Usul*, c. 1, s. 145; Muzaffer, Muhammed Rıza, *Usulu'l-Fıkıh*, c. 1, s. 217.

² Nehcü'l-Belağa, 49. hutbe.

³ A.e.

Yani Allah, insanı kendisini tanımaktan menetmemiştir. Yine İmam Cafer Sâdık (a.s) bu hususta şöyle buyurmaktadır:

“... Akıl sayesinde kullar, kendi yaratıcılarını tanımakta, yaratılmış olduklarını bilmekte, onun rab olduğunu ve kendilerinin de onun tedbiri altında olduklarını ve yaratıcılarının ebedî ve kendilerinin de fani olduklarını anlamaktadırlar.”⁴

İnsan akli, bu âlemin bir yaratıcısı olduğunu ve o yaratıcının ilim, kudret ve hayat gibi kemal ve celal sıfatlarına sahip olduğunu anlayabilecek ölçüdedir. Aklın tanıma görevi bu ölçüdedir; Allah ona bu gücü vermiş ve menetmemiştir. Ama bundan daha fazlası olan, Allah'ın künhünü, hakikatini ve sıfatlarının gerçeğini tanımakta ise insan akli aciz ve güçsüzdür.

İslam Dininin Hatemiyeti

Soru

Sayın Sürüş'un hatemiyet meselesini konu etmesiyle, bazı gençlerin zihninde bir şüphe şekillendi. Onu cevaplandırma ihtiyacını his ettik. Söz konusu şüphenin özeti şöyledir: İlahi dinler, zamanın geçmesiyle değişime uğrayarak ilerleme kaydetmişlerdir. Bunun delili beşer bilincinin ilerlemesidir. Aynı delille İslam dini de böyle bir durumdan müstesna değildir. Zira beşerin ilerlemesi sekteye uğramamış, bu ilerleme gün geçtikçe daha da sürat kazanmıştır. Öyleki (günümüzdeki) beşeri toplum ve beşeri bireylerin İslam'ın zuhur ettiği dönemle mukayese edilmesi mümkün değildir. İbadetler ve ibadî hükümler sabit olarak kalabilirler. Zira bunların var olmalarının felsefesi, beşerin yaratıcısıyla irtibatlı olmasından kaynaklanır. Beşerin bilinç düzeyinin değişmesi ve ilerlemesiyle ilgili bir konu değildir. Ama islami yönetim, had ve diyetler gibi sosyal hükümlere gelince, bunların güncelleşmeye ihtiyacı var. İslam dininin son din olmasının sebebi, bu dinin hükümlerinin sonsuza dek geçerli olması değil, beşerin, ilahi dinlerin gönderilmesine olan ihtiyacının kalkmasıdır. İslam dini, hükümleri keşfetme noktasında insana yeterlilik kazandırıncaya kadar beşerin elinden tutar, en güzel şekilde kılavuzluk edebilir. Hatemiyetin anlamı da budur! Lütfen bu bağlamda uygun cevaplar içeren kaynaklar varsa beni aydınlatınız.

⁴ Kuleynî, *Usul-u Kâfi*, c. 1, s. 33-34.

Kısa Cevap

Birkaç noktaya dikkat etmek faydalı olabilir:

1. Peygamberliğin son bulması ve buna tabi olarak İslam dininin son din olması, Ahzab Sûresinin 40. âyetinde belirtilmiştir ve İslam dininin son din olması vesilesiyle peygamberlik de sona ermiş ve artık peygamberin gelmesi mümkün değildir.

2. Bir açıdan hatemiyetin sırrı şunlara dönmektedir:

a) İslam'ın kâmil olması. Zira ne mesajı getirenin (peygamberin) kendisinden kaynaklanan bir sınırlılığı söz konusudur ne de mesajı alan muhatapların kendilerinden kaynaklanan bir sınırlılığı söz konusudur. Bu nedenle İslam kendi mesajını bütünüyle açıklayabilmiştir.

b) İslam'ın her türlü tahrif ve değiştirilmeden korunmuşluğu.

3. İslam dini sabit ve değişken unsurlardan oluşmuştur. Dinin sabit ve değişken unsurlarının istinbatı (çıkarımı) ve beşerin hidayetiyle ilgili tüm ihtiyaçlarını karşılamak, Ehl-i Bey'tin (a.s) temelini atmış olduğu yöntemle mümkün kılınmıştır. Bu metoda içtihat adı verilmektedir. Bu yöntemin işlenilmesi ve (İslam'ın temel kaynağı olan) Kur'an'ın tahriften korunmuşluğu, hatem dininin korunmuşluğunu arkasından getirmektedir.

4. Evrensel unsurların istinbatı ve İslami nizam ve mektebin felsefesine, araştırmacı ve fıkıhsal yöntemle ulaşılır. Fen, sosyal vb. beşeri ilimlerin ilerlemesinin bunda hiçbir etkisi yoktur. Evet! Belli bir döneme ait araçları planlamak noktasında beşeri ilimlere ihtiyaç duyulduğunu kabul ediyoruz. Bu araçları planlamak için beşeri ilimlerdeki ilerlemenin etkisi olabilir. Ama bu, sabit ve evrensel unsurları belli döneme ait geçici unsurlara çevirmek anlamına gelmez. Dikkat edilmesi gerekir ki, İslam'ın toplumsal ve siyasi hükümlerinin büyük bir bölümü evrensel unsurlardan oluşmaktadır.

5. Sürüş'un görüşü olarak sunduğunuz şey delilsiz bir iddia olmanın yanı sıra temel ilkeleri açısından ciddi eleştirilerle karşı karşıyadır. Bu görüş, İslam'ın sosyal hükümlerini belli döneme ait geçici unsurlar olarak telakki etmek ve laiklik temeline dayalıdır. Oysa bu görüş İslam hakkında geçersiz bir görüştür.

6. Hatem dininin kendi muhatapları bağlamında bir sınırlılıkla karşılaşmadığını daha önce belirtmiştik. Elbette bu, o dönemdeki bütün halkın, hakikatin tamamını gerektiği gibi idrak edebilir bilgi seviyesine kavuştukları

anlamında değil, dinin zuhur ettiği dönemdeki halkın içinde dini birikim ve mirası koruyabilecek kabiliyetin bulunduğu anlamındadır.

Ayrıntılı Cevap

İlk olarak belirtmeliyiz ki:

1. İslam dininin son din oluşu, İslam inancının tartışılmaz konularından sayılmakta ve bu konuda tüm İslam fırkaları ve İslam mezhepleri görüş birliği içindedir. Yüce Allah Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

“Muhammed, sizin erkeklerinizden birinin babası değil, fakat O, Allah'ın Resulü ve Nebilerin hatemidir/sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”¹

“Hatem” kelimesi, bir şeyi sona erdiren anlamındadır.² Aynı şekilde kâğıt vb. şeylerin mühürlenmesi için kullanılan şey anlamına da gelir ve mühürlemek suretiyle, işin son bulması anlamından hareketle “hatem” ismi kullanılmıştır. Hatem kelimesinin anlamlarından biri “yüzük” ise de bu, genellikle mühürlerin nakşını yüzüklerinin üzerine oyarak yüzükler vesilesiyle mektupları mühürlediklerinden dolayıdır.³ Bu nedenle Resulullah'ın (s.a.a.) son peygamber oluşu, onunla peygamberliğin sona erdiği ve artık ondan sonra “Nübüvvet” diye bir şeyin söz konusu olamayacağı anlamındadır.⁴ Bazı İslam âlimleri “Hatem” ve “Hatemiyyet”i şöyle tanımlamışlardır: “el-hatimu men hateme'l-meratibe bi isriha/ Hatem, bütün mertebeleri kat eden bir kimsedir.” Yani son Peygamber, bütün merhaleleri kat etmiş, artık kendisi ve işi bakımından kat edilmeyen herhangi bir merhaleyi geride bırakmamıştır.⁵

2. Öteden beri düşünürler arasında hatemiyyet meselesinin sırrı ile ilgili bir çok konu ortaya atılmıştır.⁶

¹ Ahzap, 40.

² Mecmeu'l-Bahreyn, c. 6, s. 53.

³ Bkz. Tefsir-i Numûne, c. 17, s. 339; el-Mizan (Farsça tercümesi), c. 16, s. 487; Misbah Yezdi, Amuzeşi Akait, (tek ciltli), İntişarat-ı Beynelmîlel, s. 288.

⁴ el-Mizan (Farsça tercümesi), c. 16, s. 487.

⁵ Şehid Mutahharî, Hatemiyyet, s. 70.

⁶ Örneğin Şirazlı Molla Sadra, Mukaddes İslam dininin son bulması noktasında gerekçe olarak beşer aklının kemale ermesini göstermiştir. (Şerh-i Molla Sadra Şirazi ber Usul-i Kâfi, s. 110) Cevahir sahibi bu görüşü eleştirerek şöyle diyor: Mukaddes İslam dininin hatem dini olmasının sırrı onun evrensel, kapsamlı ve bütün değişim ve dönüşümlerle uyum içinde olmasıdır. (Mecme-i Resail, s. 9-10)

Biz, beşerin fitrî olarak Allah'a eğilimli olduğuna inanıyoruz. Fakat bu eğilim yeterli değildir. Bilakis hakka eğilimli olan bu fitrat basiret ışığı ile doğru yola hidayet edilmelidir. Yüce Allah deruni peygamber konumunda olan aklın yanı sıra dıştan peygamberler gönderdi ki bizler için aklın idrak edemediği konuları beyan etsin. Yani bu peygamberler hidayetin aydın yolunu bizlere göstermek için geldiler. Ancak bu peygamberler iki sınır (peygamberlerin vahyi ve hakikati Allah'tan alma ve muhataplarının hakikati idrak edip anlama) ve bir tehlikeyle (dinin istikametini tahrif ve değiştirme tehlikesiyle) yüz yüzediler. Bu nedenle her din bir önceki dine oranla bir taraftan kâmil edici, bir diğer taraftan da tashih ediciydi. Bu durum hatem dini olan İslam dinine kadar devam etti. Hatem din için ise ne peygamberinden ne de muhataplarından kaynaklanan bir sınırlama söz konusu değildi. Diğer taraftan tahrif olunma tehlikesinden de bu din korunmuştu. Yani bir taraftan marifetin zirvesinde yer almış bir peygamber gönderilmiş, diğer taraftan da toplumda anlama ve idrak etme ortamı meydana gelmişti. Yani toplumun bazı kesiminde bile olsa yüce ilahi öğretileri o yücelikte algılama ve öğrenme kabiliyeti şekillenmişti.¹ Bu iki sınırlamanın ortadan kalkmasıyla İslam dini, bir kısmı daha önceki dinler tarafından açıklanmış olan mesajını, yani ilahi hidayetini tümüyle açıkladı ve gerçekten kâmil ve hatem dini oldu.

Diğer taraftan hatem dinin tahriften korunmuş olması gereğince İslam dininde bu korunmuşluk iki etkenin ışığında gerçekleşmiştir:

a) Temel kaynağın (Kur'an) tahriften korunması.²

b) Bilen kimsenin, kullandığında asıl dinin anlaşılmasını sağlayan bir yöntemin temelini atılması.³

Şehid Mutahharî'nin deyimiyle; İlahi dinler değişmez ve değişken unsurlar olmak üzere iki bölümden oluşmuştur.⁴

İlahi dinlerin değişmez, evrensel, bütün zaman ve mekânı kapsayan unsurları, aslında insanın sabit ve sürekli olan hakikatine yöneliktir. Elbette ilahi dinler insanın değişken boyutunu da dikkate almıştır. İnsanın bu boyutunu dikkate alan hükümler (yani zaman ve mekânla bağlı olan dinî hükümlerden bir kısmı) sabit kalıplar değil, değişken hükümler olarak tecelli etmiştir. Dinin sabit ve değişken unsurları Ehl-i Beyt (a.s) tarafından temeli

¹ Hadi Tahrani, Mehdi, *Baverha ve Porseşa*, s. 41.

² Daha fazla bilgi edinmek için bkz. A.g.e.

³ Daha fazla bilgi için bkz. A.g.e.

⁴ Mutahharî, Murtaza, *Hatemiyyet*, s. 144-145.

atılmış olan yönteme başvurularak çıkarılır. (Fıkıh literatüründe) bu yöntem içtihat denilmektedir.⁵ İşte bu yolla beşerin hidayetiyle ilgili tüm ihtiyaçlarına olumlu cevap verilebilir.

Geçmişte fikhî konuların hacminin az ve hali hazırda fazla olmasının, günümüzde beşerin ihtiyaçlarının çoğalmasından kaynaklandığı açıktır. Ama bu, insanın ihtiyaçlarını temin etmek için, sürekli ve ebedî olan İslam'ın hükümlerini terk etmeyi gerektirmez. Bütün bu gelişme ve ilerlemelerden oluşan soruları cevaplandırmak, peygamberlerin öğretileri ve Masumlar (a.s) tarafından temeli atılmış yöntemin (yani içtihadın) ışığında mümkündür.

Bazı öğrencilere matematiği öğretmek için birkaç matematik öğretmenin seçildiğini farz ediniz. Bu öğretmenler sırasıyla, bir takım matematik kurallarını söz konusu öğrencilere öğretir ve nihayet sıra en son öğretmene gelir. Bu son öğretmen de, önceden öğretilen kuralların yanı sıra, öğrencilere dört asıl işlemi (toplama, çıkarma, çarpma ve bölme) ve bunlarla ilgili genel kaideleri de öğretir. Örneğin sıfırla çarpılan her sayının sonucu sıfır veya her zaman iki eşit sayının toplamının sonucu, o iki eşit sayının çıkarılmasının sonucundan daha büyüktür ve benzer onlarca ve yüzlerce başka kuralları öğretir. Artık bundan sonra öğrencilerin ilerlemeleri ve matematiğin yeni konularını keşfetmeleri bu dört işlemin vesilesiyle gerçekleşir. Açık ki öğrencilerin keşsettikleri yeni konulardan olumlu sonuç alabilmeleri için kesinlikle öğretmenin kendilerine öğretmiş oldukları genel kaideler ve kurallara riayet etmeleri gerekir. İşte bu durumda son öğretmen işi tamamladı deriz. Diğer taraftan öğrencilerden hiçbirisi, öğretmenin bize öğretmiş olduğu öğretilere ihtiyacımız yok, artık kendimiz matematikle ilgili yeni hükümler keşfederiz deme hakkını kendine veremez. Zira bir taraftan ilerlemenin asıl ölçüsü söz konusu dört işlem, diğer taraftan keşfedilen yeni kuralların doğruluğu da bu külli kaidelere dayalıdır.

3. Sürüş'un hatemiyetle ilgili savunduğu görüş yeni bir görüş değildir. Ancak o eski olan bir görüşü yeni bir kalıpta sunmuştur. Aslında bu görüş; acaba bir dinin hatemiyeti o dinin nüzul ve nüzulden sonraki zamanın sosyal, bilimsel ve kültürel şartlarıyla irtibatlı mıdır, şeklindeki sorunun cevabı mahiyetindedir. Sürüş'un cevabı yeni bir kalıpta İkbâl Lahurî'nin bu soruya vermiş olduğu cevabın aynısıdır. İkbâl Lahurî bu bağlamda şöyle diyor: "Hatemiyet, toplum belli bir erginliğe kavuşunca dine olan ihtiyaçlarının

⁵ Baverha ve Porseşha, s. 86-87.

sona ermesi anlamındadır.”¹ Veya bir öğrencinin öğretmenlik makamına ulaşmasıyla üstadı olan ihtiyacının sona ermesi gibi, peygamberin öğretileri de toplum içinde yayılır ve öyle bir hadde varır ki artık toplumun yeni bir peygamber ve yeni öğretilere olan ihtiyacı sona erer anlamındadır.²

İkbal Lahurî konuyu şöyle açıklıyor: Varlıklar ilk merhalelerde tekvinî hidayete ihtiyaç duyarlar. Zamanla his, hayal ve düşünme güçleri rûşt eder, yetkinliğe ulaşır ve tekvinî (hidayete olan) ihtiyaçları da azalır. Günümüzdeki beşeriyet de çocukluk devresini geride bıraktı, dolayısıyla vahye olan ihtiyaçları kalmadı.³ İkbal Lahurî'nin inancına göre hatemiyetin sırrı, beşerin İslam'ın hidayeti ışığında bir döneme varması ve artık o dönemde dine olan ihtiyacı kalmamasındadır.⁴

Marksistler de benzer görüşü paylaşan kimseler arasındadırlar. Yani onlar da sadr-ı İslam ve sonrası dönemin halkının özelliğini İslam dininin hatem dini olma ölçüsünü kabul eder ve şöyle derler: Peygamber (s.a.a) tarafından hatemiyetin ilan edilmesinin nedeni, Peygamber'in (s.a.a) dâhiliği ve yüksek yeteneğiyle beşerin yeni bir marifete ulaşarak din ve dindarlığın ortadan kalkacağını anlamış olmasıydı.⁵

4. Bu tür görüşler hakkında Şehid Mutahharî'nin eleştirilerinin haklı olduğu açıktır. Yani bu açıklamaya göre risaletin hatemiyeti değil, din ve diyanetin hatemiyeti söz konusudur. Ayrıca eğer Sürüş'un söylediği görüşü kabul edilecek olsa ve hatemiyetin sırrı onun dediği şekilde olsa öncelikle toplumun çoğunluğunun gün geçtikçe İslam'a ilgi göstermemeleri, ona yönelmemeleri gerekirdi. Oysa böyle bir durum söz konusu değildir.⁶

İkinci olarak dinin tanımı,⁷ dinin işlevi,⁸ enbiyaların gönderiliş hedefi,⁹ dinin kapsayıcı oluşu,¹⁰ dinin toplumsal hayatın farklı alanlarına

¹ *Rişe der ab est*, Kiyan dergisi, Sayı 29, s. 5, Baverha ve Porseşha kitabından alıntı, s. 36.

² *Rişe der ab est*, s. 13-14 (özet).

³ Nasirî, Abdullah, *İntizar-ı Beşer ez Din*, s. 106.

⁴ *Baverha ve Porseşha*, s. 35.

⁵ A.g.e., 86-87.

⁶ A.g.e., s. 34.

⁷ Misbah Yazdî, Muhammet Taki, *Amuzeş-i Akait*, s. 11-12.

⁸ Enbiyaların gönderiliş hedefi, insanı bireysel ve toplumsal boyutta kemale erdirmektir.

⁹ Bkz. 1. Hüsrev Penah, Abdülhüseyn, *Kalemruyi Din; Gostere-i Şeriat; İntizar-ı Beşer ez Din*. 2. Rabbanî Gulpeygani, Ali, *Mebani-i Kelami-i İctihad*. 3. Hadevi Tahranî, Mehdi, *Camiiyet ve Kemal-i Din*.

¹⁰ Bkz. Nasirî, *İntizar-ı Beşer ez Din*, s. 222-305 ve 308-349.

müdahalesi,¹¹ kişisel ve toplumsal konuların hepsine cevap verme konumunda olması vb.¹² bütün konuları bu söylemle uyum sağlayacak şekilde değiştirmek gerekir. Örneğin tarihi karinelerin, Kur'an'ın, rivayetlerin ve aklî şahitlerin tersine enbiyaların gönderiliş hedefinin yalnızca ahiretle ilgili olduğunu kabul edip toplumun idare işleriyle alakalı olmadığını kabul etmeli ve sekülerizme inanmalıyız, dinin evrensel ve kâmil olduğunu inkâr etmeliyiz. Ya da İslam'ın hükümlerinin geçici olduğunu kabul edip şöyle demeliyiz: Beşeri bilgilerin gelişmesiyle hükümler de değişir. “Şeriat'ın daralma (kabz) ve açılma (bast) teorisi”ne inanmak gerekir...¹³ Oysa kendi yerinde bu görüşler köklü şekilde eleştirilmiştir.¹⁴

Dolayısıyla hatem dininin, muhatapları tarafından bir sınırlamayla yüz yüze kalmaması, halkın hepsinin hakikatlerin tamamını gerektiği gibi algılayıp idrak edebildikleri anlamında değil, belki dinin zuhur zamanındaki halkın geneli içinde dinî mirası koruyabilme kabiliyetinin olduğu anlamındadır. Başka bir ifadeyle hatem dini, dinin zuhuru ve sonrası dönemindeki halkın sosyal, kültürel ve bilimsel şartlarıyla irtibatlıdır. Yani dinin bekası ve korunması için o zamanın halkı içinde dinin özüne varıp başkalarının ihtiyarına sunabilen bazı kimselerin varlığını gösterir.

5. Daha önce açıklandığı gibi İslam dini değişmez (evrensel) ve değişken (belli döneme ait) olmak üzere iki çeşit unsura sahiptir. Bilimlere olan ihtiyacımız araçları planlamak noktasındadır. Bu araçları planlamada beşeri ilimlerdeki ilerlemenin etkisi olabilir. Ama bu, sabit ve evrensel unsurları belli döneme ait geçici unsurlara çevirmek anlamına gelmez. Dikkat edilmesi gerekir ki İslam'ın içtimai ve siyasi hükümlerinin büyük bir bölümü evrensel unsurlardan oluşmaktadır.

İslam dini sabit ve değişken unsurlardan oluşmuştur. Dinin sabit ve değişken unsurlarının istinbatı (çıkarımı) ve beşerin hidayetiyle ilgili tüm ihtiyaçlarının karşılanması, Ehl-i Beyt'in (a.s) temelini atmış olduğu yöntemle

¹¹ Mevcut durumu külli usul ve kaidelere tatbik etme yöntemi anlamında olan içtihat ve istinbat İslam dininin has özelliklerindendir. Bu yöntem hiçbir konunun cevapsız kalmasına için vermez. Velayî, *Ferheng-i Teşrihi Istilahatı Usul*, s. 17-23.

¹² Bkz. *Baverha ve Porseşha*, s. 123-170.

¹³ Din, dünya maslahatını daimi hayat ve uhrevî kemale uygun düşecek şekilde temin edecek özel bir yöntemdir. (Dolayısıyla şeriatte yaşam şeklini ihtiyaç duyulan miktarda aydınlatacak kanunların bulunması zorunludur.) *el-Mizan* (Farsça tercümesi), c. 2, s. 187.

¹⁴ Daha fazla bilgi için “Baverha ve Porseşha” adlı eser okunabilir.

mümkün kılınmıştır. Bu metoda içtihat adı verilmektedir. Bu yöntemin işlenilmesi ve (İslam'ın temel kaynağı olan) Kur'an'ın tahriften korunmuşluğu, hatem dininin korunmuşluğunu arkasından getirmektedir.¹ Güncelleştirilmesi gereken şey sabit ve değişmeyen unsurlar değil, araçlardır. Elbette dikkat edilmelidir ki sabit unsurlar ibadi hükümlerle sınırlı değildir, içtimai ve İslam'ın siyasi hükümlerini de kapsar; yani İslam'ın içtimai ve siyasi hükümlerinin hepsi belli döneme ait unsurlar şeklinde değildir. Bunların arasında birçok sabit unsurlar da vardır. Bu unsurların istinbatıyla iktisat, siyaset ve hukuk gibi bazı özel alanlarda İslam'ın felsefesine, düzenine ve ekolüne ulaşılabilir.²

İslam Dininin Zamanın Şartlarına Göre Sunulması

Soru

“İslam dinini zamanın şartlarına göre sunmalıyız” cümlesiyle kastedilen nedir? Lütfen bir örnekle açıklayınız?

Kısa Cevap

İslam âlimleri geçmişte kendi zaman ve mekânlarının gereksinimlerine göre konuları ele almaktaydılar ve onların zamanında İslam dininin yeni sistemleri içeren bir düzen şeklinde konu edilmesine bir ihtiyaç yoktu. Ama bugün bu konuya ihtiyaç vardır. Üstad Mutaahharî, Şehit Sadr ve bunun gibi âlimler bu önemli konuyu ele almışlardır. Bize göre Hadevi Tahranî'nin “*Tedvin Edilmiş Düşünce*” teorisi en iyi ve en kâmil görüştür ve Kur'an'ın, hadislerin ve değerli İslam mirasının çeşitli boyutlarına dikkatli ve ince bakışıyla dini bütün boyutlarıyla kapsamlı bir şekilde açıklamıştır.

Şöyle bir soru ortaya atılmaktadır: İslam dini, son din ve hüküm ve kurallarının da kıyamete kadar kalıcı olduğunu söylemektedir ama diğer taraftan zaman ve şartlar sürekli değişmekte ve öncesiyle tamamen farklı olan yeni konular ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda zatı ve özü değişmez ve sabit olan bir şeyle, zatı ve özü değişken olan bir şey nasıl uyum içinde olabilir?

¹ *Mebani-i Kelami-i İctihat*, s. 383-405; Hadevi Tahranî, Mehdi, *Mektep ve Nizam-ı İktisadiyi İslam*, s. 21-44.

² Daha fazla bilgi için bkz. 1. Hadevi Tahranî, Mehdi, *Mektep ve Nizam-ı İktisadiyi İslam*. 2. Hadevi Tahranî, Mehdi, *Kazavet der İslam*.

Bu sorunun cevabında şöyle söylenebilir: Bu konuyu ilmi olarak bütün boyutlarıyla ele alan en kapsamlı görüş “Tedvin edilmiş düşünce” teorisidir. Bu görüşe göre dinin açıklamış olduğu esas ve hedeflere göre ve zamanı ve mekânı iyi tanımayla toplumların ihtiyaçlarına uygun bilgiler bütün boyutlarıyla insanlara sunulabilir. Yani her zaman geçerli olabilecek kaideler ortaya konulabilir ve bu görevi müçtehitler yerine getirmektedirler. Tabii ki araç ve tekniklerin güncellenmesi gerekmektedir ve ilim onları projelendirmektedir. Ama işin bu yanı müçtehit ve bilim adamlarının ortak görevleridir.

Ayrıntılı Cevap

Bu konuda “Tedvin edilmiş düşünce” teorisi en iyi, en kâmil ve en kapsamlı görüştür. Bu teoriye göre, dinin açıklamış olduğu esas ve hedeflere göre ve zamanı ve mekânı iyi tanımayla toplumların ihtiyaçlarına uygun bilgiler bütün boyutlarıyla insanlara sunulabilir. Bu teoriye göre bütün İslami öğretiler, toplumun çeşitli boyutlarıyla uyumludur.

Buna göre İslam dininin dünya görüşü ve toplumun her kesimi için açıkladığı hedefler esası üzerine daha iyi araçlar ve teknikler sunulabilir.³

Örnek olarak; Peygamber’in (s.a.a) Medine’de uyguladığı ekonomik sistemle İran’da h.k. 1420’de uygulanan ekonomik sistem (eğer doğru bir şekilde belirlenirse) felsefe, ekol ve düzen açısından bir olmalıdır. Ama dış dünyada oluşumları farklılık arz edebilir; çünkü o zamanın şartları bu günün şartlarıyla farklıdır.

Günümüzde bazı konularda ortaya çıkan birçok hata, bu kavramların ayrışmamasından kaynaklanmaktadır. Örneğin bir ara mahkemelerdeki savcılığı görevden kaldırdılar; çünkü İslam’ın ilk başlarında olmayan savcılığı kaldırmakla mahkemelerin İslamî olacağı zannediliyordu. Acaba savcılık gerçekten İslam dininin mahkeme düzeninin aslıyla mı ilgilidir, yoksa sadece bir araç mıdır? Belki o zamanda böyle bir araca ihtiyaç yoktu ama günümüz şartlarında savcılığın olması gerekmektedir. Böyle konuların doğruluğunu anlamak, bütün zeminlerde İslam dininin doğru hedef ve düzeninin ortaya çıkartılmasına bağlıdır. Bu araştırmanın sonucunda, neyin sabit kalması ve neyin de şartlara göre değişmesi gerektiğini bulabiliriz.

³ Daha fazla bilgi edinmek için bkz. Mutahharî, Murtaza, *İslam ve Muktezeyat-i Zaman*.

Son din olan İslam dini, özel bir zaman ve mekân için gelmemiştir, unsurları sabit ve evrenselidir ama belli bir zaman diliminde gerçekleştiği için onda bazı geçici unsurlar bulunabilir. Ancak bu, hiçbir zaman o özel dönemde sabit ve evrensel unsurların olmayacağı anlamına gelmez.

Başka bir deyişle, her zamanda değişken ve sabit unsurlar bulunmaktadır. Bazı unsurlar, özel durumların hiçbir etkisi olmaksızın bütün şartlar altında uygulanabilirler ve bazı unsurlar ise bu şekilde uygulanamazlar. Örneğin bir masum veya fakihin (masumun temsilcisi olarak) İslam hükümetinin başında olması sabit bir unsurdur ama masum veya masumun temsilcisi olan fakihin hükümeti nasıl yürüteceği zamanın özel şartlarına bağlıdır.

Örnek olarak, Hz. Ali'nin (a.s) hükümetinde kuvvetler ayrılığı görülmemektedir; yasama, yürütme ve yargı güçleri birbirinin içindedir. Bir yerin yönetimi için gönderilen bir kimsenin, yasama, yürütme ve yargı işlerinin hepsini birlikte yapması mümkündür. Tabii ki Hz. Ali'nin (a.s) sadece hüküm vermekle uğraşan hâkimleri de vardı ama Hz. Ali'nin (a.s) hükümetinin yapısında, İran anayasasında olduğu gibi kuvvetler ayrılığı yoktu.

İran İslam Cumhuriyeti'nin anayasasında da kültürel, siyasi ve sosyal şartlarla ilgisi olmayan dini sabit unsurların olduğu bölümler vardır ve İran İslam Cumhuriyeti'nin zaman ve mekân gibi özel şartlarıyla bağlantılı olan bölümleri de vardır. Bütün işlerin başında bir fakihin bulunması, sabit unsurlardandır. Ancak şimdiki şartlarda veliyyi fakih için göz önünde bulundurulmuş hükümet yapısı, değişken unsurlardandır. Anayasada, cumhurbaşkanı halkın oyuyla seçilmektedir ve hükümeti rehber tarafından onaylanmaktadır. Ama yargı başkanı direk olarak rehber tarafından atanmaktadır. Bu iki yetkilinin seçimi dinin sabit unsurlarından değildir. Eğer bunun tam aksi öngörülse yani cumhurbaşkanının direk rehber tarafından ve adalet bakanının da halkın oyuyla seçilmesi kanunda yer alsa, bunun şer'i açıdan hiçbir sakıncası olmaz ama maslahat açısından fark edebilir. Maslahat gereği yürütme gücünün başkanının, yani cumhurbaşkanının halk tarafından ve yargı başkanının da rehber tarafından seçilmesi gerekmektedir. Uygulamaya geçirme işinde halkın desteğinin çok önemli rolü vardır. Onların cumhurbaşkanına direk verdikleri oy maslahat açısından gerekmektedir. Aynı şekilde yargı gücünün özgürlüğünün korunması da rehber tarafından seçilmesine bağlıdır. Milletvekillerinin halk tarafından ve meclis başkanının da milletvekilleri tarafından seçilmesi aynı şekilde maslahat gereğidir. Bütün

bunlar içinde yaşadığımız özel şartlardan kaynaklanmaktadır. Başka şartları taşıyan bir ortamda, bizi hedefimize ulaştıracak daha etkili ve başarılı bir sistem olması mümkündür.

Bir zaman diliminde sabit ve değişken unsurların varlığı düşüncesinin aslı, fıkıhta ilahi kanunlar ve velayet kanunları unvanı altında açıklanmıştır. Fakihlerin ilahi hüküm ve kanunlardan maksatları sabit hükümler ve velayet hükümleri ve kararlarından maksatları ise değişken hüküm ve unsurlardır. Dinde olan sabit ve değişken olma konusu, insanın tanınmasıyla ilgili bir esasa da dayanmaktadır ve Şehit Mutahharî bu konuya değinmiştir. İnsanın bir sabit boyutu ve bir de değişken boyutu vardır. Sabit hükümler insanın sabit boyutuyla ve değişken hükümler de insanın değişken boyutuyla ilgilidir. Başka bir deyişle İslam dinindeki tedvin edilmiş düşünce teorisi insanın tanınması esasına dayalıdır.

Şer'i Hüküm ve Kanunlar

Yukarıda işaret edilen teoriye göre İslam dininde, aynı hedef ve ilkeler çerçevesinde oluşturulan bir gurup hüküm ve kanunlar vardır. Yani araç-teknikler kanun çerçevesinde şekillenmektedirler. Toplumda gerçekleştirilmek ve pratiğe dökülmek istenen her şeyin kanunlaşması gerekmektedir. İslam kanunları, İslam felsefesi yani dünya görüşü, ekol ve sistemi üzerine şekillenmiştir. Örneğin İslam dini özel mülkiyeti kabul ettiği zaman ona göre kanun ve kurallar da oluşturulabilir. Eğer İslam dini fakir ile zengin arasında mesafenin fazla olmamasını istiyorsa hükümlerde de bunun etkisi görülür. Bu hedef doğrultusunda zekât, humus ve çeşitli vergilerin verilmesi kanun ve hüküm şeklinde ortaya çıkmaktadır. Eğer İslam dini serbest ekonomiyi kabul etse, bunun mutlaka bir gurup hükümleri olacaktır. Fıkıh kitaplarında ortaya konulan anlaşmaların hepsi hukukta özgürlük ve irade esasına göredir. Bu anlaşmalar ile İslam ekonomisi şekillenmiştir.

Bu kanunların hepsi tek başına kısmi olsa da birbirlerine bağlıdır. Bunlara ilk bakıldığında birbirleriyle irtibatları yokmuş gibi gözükebilir. Ama bu kanunları koyan kimse, onların arasındaki irtibatları göz önünde bulundurmuştur. Eğer bu düşünceyle hüküm ve kanunlara bakacak olursak, yani onları birbirlerine bağlı bir gurup olarak bilirsek, o zaman uyumsuz kararlardan kaçınırız.

Ekol ve sistem sabit olduğu için onlardan kaynaklanan kanunlar da sabit olmaktadır. Ama araçlar değişken oldukları için onlardan kaynaklanan

kanunlar da değişken olmaktadır. Başka bir deyişle sistem ve tekniklerin her birisi kendisine göre hüküm ve kural oluşturmaktadır. Nizamın hüküm ve kanunları özel şartlara bağlı değildir ve bu yüzden sabit ve evrenseldir. Ama araç ve tekniklerin hüküm ve kuralları özel şartlara bağlı olduğu için değişkendirler.

İslam dini sabit (evrensel) ve değişken (geçici) iki unsura sahiptir.

Evrensel unsurların ortaya çıkartılması ve İslam'ın felsefesine kalam ilmiyle ve İslam düzenine de fıkıh ilmiyle ulaşmak gerekmektedir¹ ve bu görevi müçtehitler yerine getirmektedirler. Tabii ki araç ve tekniklerin güncellenmesi gerekmektedir ve ilim onları projelendirmektedir. Mutlaka buluş ve ilerlemeler, bu araç ve tekniklerin daha iyi projelendirilmesinde etkilidir. Ama bu alandaki çaba, sadece müçtehitlerin görevi değildir, müçtehit ve bilim adamlarının ortak görevleridir.

İslam Ülkelerinin İçinde Bulunduğu Durum

Soru

Neden o kadar İslami ülkenin hiçbirisi iyi durumda değil? Sürekli İsveç, İsveç ve Kanada övülüyor. İslami ülkelerden de Avrupa'ya daha yakın olan Türkiye gibi veya Japonya ve Kore'ye yakın olan Malezya gibi ülkelerde insani değerlere daha fazla riayet ediliyor, bu ülkeler demokrasiye daha yakın ve oralarda insanların gelişmesi için ortam daha fazla mühey-yadır. Sürekli şöyle denilmektedir: Sorun bizim Müslümanlığımızdadır. Her halükârda neden doğru dürüst bir İslami ülke yok? Neden savaşların, fitnelerin ve hatta ekonomik ve düşünsel fakirliğin daha fazla bulunduğu yerler İslami ülkelerdir? Kur'an-ı Kerim'de "**Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır**" denilmektedir. Öyle ise neden din ile kalkınamadık ve ilerleyemedik?

Kısa Cevap

İslam dini anlayışında insan büyük ve üstün bir değere sahiptir. O Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. İslam dininin insana verdiği değer ve ona gösterdiği ihtiram dünyanın hiçbir yerinde yoktur. İnsana değer vermek ile

¹ Mebani-i Kelami-i İctihad, s. 383-405; Mekteb ve Nizam-ı İktisadiyi İslam, Üstad Hadevî, s. 21-44.

dünyada savaşları başlatmak ve insanları öldürmek ise kesinlikle bir arada olamaz ve birbiriyile uyuşmaz.

Filistin halkına yapılan bu zulümlere, son yıllarda Sırbistanlılar tarafından binlerce Müslüman'ın öldürülmesine şahit olduk. Afganistan ve Irak'ta günahsız insanların (kadın, erkek, çocuk) Amerika tarafından öldürülmesine şahit olduk ve olmaktayız. ABD ve Avrupa ülkelerinde gün geçtikçe Müslümanların hayat tarzlarına sınırlamalar getirilmesine, İslam dinine hakaretler yağdırılmasına şahit oluyoruz. Acaba bunlar insana verilen değer midir? Maalesef günümüz dünyasında bazı Avrupa ülkelerinde teknoloji, bilim, ekonomi, askeri ve sağlık alanlarında yapılan hamleler ve kaydedilen ilerlemeler gözlerimizi kapatmış ve bizi kendilerine meczup etmiş ki artık onların insanlık ve insani değerlerle aralarındaki fasılayı görmez olduk. Onlar böylece kendi ayıplarını, yanlışlıklarını ve günahlarını kapatmış oldular. İslam medeniyeti bir zamanlar bütün medeniyetlere oranla altın konumundaydı. Ama neden İslami ülkeler günümüz dünyasında örnek olmaktan ve öncülük kafilesinden geri kaldılar, sorusu bağlamında söyle-necek çok şeyler var. Özetle şunu söylemek gerekir ki, bunun bir çok nedeni var ve bu noktada birçok etken etkili olmuştur. İlahi düsturlara amel etmemenin, Müslümanlar arasında vahdetin/birliğin olmayışının vb. bunlardan birkaç tanesi olduğunu söylemek mümkündür. İslami ülkeler büyük hastalık olan bu etkenlere müptela olmuşlardır.

Âyet-i kerimedeki rüşd, terakki ve ilerleme anlamında değil, bilakis gerçeğe doğru yol almak anlamındadır.

Ayrıntılı Cevap

Asıl konuya geçmeden önce konunun netleşmesi için bazı noktalara değinmek gerekli görülmektedir:

1- Bütün ilahi dinler arasında İslam dini, bütün fertler, bütün mekanlar, bütün zamanlar için olduğundan kıyamete kadar kapsamlı ve geneldir. Dolayısıyla hiçbir tereddüt olmaksızın İslam dini Masum İmamın (a.f.) gaybeti döneminde de hükümete sahiptir.²

Rahmetli Allâme Tabatabâi şöyle yazmaktadır: “Kur'an-ı Kerim insanları hükümet ve siyasi gücü kurmaya davet etmemiş, bilakis hükümet ve siyasi gücü kurmayı zorunlu ve gerekli durumlardan bir durum telakki et-

² Mezahiri, Nüktehayi Piramuni Velayeti Fakih ve Hükümeti Dini, s . 20 ve 22 arası, İntişarat-ı Besair, Çap-ı Rezevî, h.ş. 1378.

miştir. İnsanları hükümet kurmaya teşvik ve davet etmeye ihtiyacı yoktur. Kur'an'ın insanları kendisine davet ettiği ve onu gerçekleştirmeye teşvik ettiği tek şey dinin yörüngesinde ve din mihverli olarak bir arada toplanmak ve ittifak etmektir.”¹ Dolayısıyla dini sosyal ve siyasi hayattan uzaklaştırıp inzivaya ve birey dinine dönüştürmek, dini tahrif etmek ve hakikatinden ayırmak anlamındadır.

Günümüz dünyasında var olan İslami ülkelerin her birisi has bir hükümete sahip konuna gelmiştir. Onlardan bir kısmı cumhuriyet, bir kısmı padişahlık ve benzeridir.²

Hükümetlerde var olan bu çeşitlilik, onlardan bir kısmının dinî hükümetler olmadığına delildir. Zira İslam gerçek anlamda tahkiki olarak sayılı hükümet tarzlarını insanlara sunmamıştır. Bilakis İslami anlayışta meşru olan tek hükümet; dinî, ilahi öğreti ve değerlere dayalı hükümdür.

2- Dinî hükümet siyasette, iktisatta ve toplumu yönetme bağlamında has bir dini, bütün yönleri ve ayrıntılarıyla kaynak ve referans alan bir hükümdür. Yani devlet ve diğer bütün kuruluşları, dini öğretilere ve talimatlara karşı kendini sorumlu ve yükümlü bilir. Bütün tedbir, kanun koyma ve toplumun değişik ilişkilerini tanzim etme noktasında dinin varlığını korumaya ve tüm hükümet alanlarında dinî talimatlardan ve öğretilerden ilham almaya çalışıyor.³ Sosyal sorunları çözme noktasında yönetimde ve yapacağı programlarda fıkıhsal çerçeveyi ve dinî ölçü ve değerlerini dikkate alır ve göz önünde bulundurur.⁴

3- Dinî hükümette camianın yönetimi (rehberliği) din için bir araç konumundadır. Bu nedenle hükümetin, dinin hedeflerinden bağımsız kendine has herhangi bir hedefi yoktur. Yani hükümetin dinden bağımsız bir değeri yoktur. Onun değeri dine verdiği değere ve dininin değerlerini icra ettiği oranla değerlendiriliyor.⁵

¹ Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fî Tefsir-i Kur'an*, c. 3, s. 144, Tahran, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, h.ş. 1393.

² Bkz. Cevad Âmulî, Abdullah Nisbetî, *Din ve Dünya*, s. 20, Merkez-i Neşr-i İsrâ, Birinci baskı, h.ş. 1381.

³ Vaizî, Ahmet, *Hikmet-i İslamî*, s. 30- 31, Kum, Defter-i Telif ve Neşr-i Mutunî Dersi Havza, Neşr-i Samir, Birinci baskı, h.ş. 1380.

⁴ Cevad Âmulî, Abdullah, *Nisbeti Din ve Dünya*, s. 22, Merkez-i Neşr-i İsrâ, Birinci baskı, h.ş. 1381.

⁵ Cevad Âmulî, Abdullah, *Nisbeti Din ve Dünya*, s. 25, Merkez-i Neşr-i İsrâ, Birinci baskı, h.ş. 1381.

4- Demokrasi, halkın halka egemen olması anlamındadır. Genelde halkın ekseriyetinin reyile seçilen milletvekilleri vesilesiyle kurulan ulus meclis kanalıyla bu egemenlik tahakkuk bulur. Bu sistemde hükümet işlerini idare etme olgusu, kanunen rey sahibi olan ekseriyeti teşkil eden halka verilmektedir.⁶

Beşerin şimdiye kadar ulaşmış olduğu çeşitli hükümetler içerisinde en uygunu demokrasi şeklinde olan hükümettir. Beşeri hükümetlere karşı ilahi hükümet söz konusudur. İlahi sistemde rehberin tayini ve azledilmesi Allah'ın elindedir. Dolayısıyla seçilen rehbera itaat etmek topluma vaciptir. Peygamberler (a.s.) döneminde Allah tarafından seçilen peygamberlerin kendileri Allah'ın seçtiği hâkimler idi. Nübüvvetten (s.a.a.) sonra Şia anlayışında bunun sorumluluğu On iki İmamın (a.s.) uhdesindedir. Gaybet döneminde ise bu sorumluluk adil, müçtehit, toplumun siyasi yönetiminin uhdesinden gelebilen müçtehitlerin uhdesindedir.⁷

5- Materyalist ekollerin tersine İslam dini, insanın konumuna ve insanın insanlık makamına çok büyük ve olağanüstü bir konum atfetmektedir. İslam şöyle diyor: *“İnsanın kanı muhteremdir, insanın şahsiyeti muhteremdir, ölü insan bile muhteremdir.”*⁸ *İnsan bağımsız ve özgür bir şahsiyet olmasının yanı sıra bir sorumluluğa sahiptir. İnsan Allah'ın emanetçisidir.*⁹ Anlattıklarımız bir insanın İslam ve Kur'an anlayışındaki değerlerden birkaç örnektir.

Dünyanın neresinde insan denen varlığa matuf böyle bir ihtiram ve değer bulunabilir? Birinci dünya savaşında on milyon insan ve ikinci dünya savaşında yüz milyon insan öldürüldü veya sakat bırakıldı. Buna karşı dünyayı yöneten hiçbir önder, böyle büyük bir faciaya karşı bir damla gözyaşı dökmeyi bırakın, bütün bunları insan yaratılışının, doğanın gereksinimi ve zamanın determinizmi şeklinde telakki edip değerlendirdiler.

İslam dini insana insanlık camiasının bütün fertlerini bir bedeninin organı bilip bir insanı öldürmeyi, bütün insanları öldürmek gibi telakki ederek¹⁰ insana büyük değer vermektedir.¹¹

⁶ Rabbanî Gülpeygani, Ali, *Din ve Devlet*, s. 25, b. 3, Merkez-i Neşr-i Âsar, Pejuheşgah-i Ferheng ve Endişeyi İslami, h.ş. 1381.

⁷ Rabbanî Gülpeygani, Ali, *Din ve Devlet*, s. 27, b. 3, Merkez-i Neşr-i Âsar, Pejuheşgah-i Ferheng ve Endişeyi İslami, h.ş. 1381.

⁸ Nisa, 93.

⁹ Ahzap, 72.

¹⁰ Maide, 32.

¹¹ Subhanî, Cafer, *Kitab-ı Simayı İnsan-ı Kamil der Kuran*, s. 300-307, b. 9, Kum, Merkez-i Çap ve Neşr-i Defter-i Tebligat-ı İslami Havzayı İlmiye, h.ş. 1385.

İslam dininde insana verilen bu denli değer ve ihtiramı, dünyanın herhangi bir yerinde, insan severlikten ve insan hukukundan söz eden ülkelerin hiçbirinde görebilir misiniz?

Sömürgeci güç ve devletler dünyanın bir çok bölgesinde kendi menfaatlerini elde etmek için ne kadar savaşlar çıkardılar. Vahşice öldürdükleri insanların sayısı ve yıkıp viran ettikleri yerler ne kadardır?

Neden medeni, demokrat, özgürlükçü, insan haklarının savunucusu olduğunu iddia eden Fransa gibi bazı Batı ülkelerinde Müslüman kadının hicabına engel olunuyor?

Neden kendi ülkelerinden sürgün edilen, her gün onlarca insanın öldürüldüğü, birçoğunun karanlık kuyularda hapsedildiği, durumlarından haber bile alınamayan Filistin halkına yapılan bu denli büyük zulüm karşısında bütün Batı ülkeleri sesiz kalıyor? Bırakın itiraz etmelerini, yapılan bu denli zulümleri himaye ediyorlar. Allah aşkına insani değerlere riayet etmek bu mudur?

Son senelerde Sırplar tarafından binlerce Müslüman'ın öldürüldüğüne şahit olmadık mı? Öldürülen bu insanlar Batılı değil miydi?

Afganistan ve Irak'ta (kadın, erkek, çocuk, büyük ve küçük) olmak üzere günahsız insanların Amerika tarafından öldürüldüklerine şahit değil miyiz? Bunlar, insan haklarının riayet edilmesi gereken insan sınıfına giren varlıklar değil midirler?

Daha birkaç yıl önceye kadar güya medeniyetli olan batılı ülkelerin Afrikalıları köle aldıklarına şahit olmuyor muyduk?

Amerika ve Avrupa ülkelerinde hemen hemen her gün Müslümanlara sınırlamalar getirildiğine ve hakaret edildiğine şahit olmuyor muyuz?

Maalesef bu gün bazı batı ülkelerinde gerçekleşen bazı ilmi, iktisadi, askeri ve sağlıktaki gelişmeler bizim gözlerimizi kamaştırmış ve karartmış. Öyleki artık onların insanlıktan, insani değerlerden ve insan haklarından ne kadar uzaklaştıklarını göremiyoruz. Onların işaret edilen alanlarda göstermiş oldukları bu ilerlemeler ve gelişmeler yaptıkları bu denli hatalarını, yanlışlıklarını ve günahlarını kapatmış.

Burada kısa da olsa İslam medeniyetine değinmekte yarar var: İslam dini Hicaz bölgesinde zuhur etti. Hicaz bölgesi İslam'ın zuhur ettiği esnada medeniyet ve kültür bakımından dünyanın en geri kalmış bölgelerinden

bir bölge idi. İslam “Cahiliyet devri” olarak isimlendirilmiş bir dönemde, bu Hicaz bölgesinde zuhur etti ve varlığı burada başladı.

Peygamber’in (s.a.a.) risalet döneminden sonra hilafet başlamış ve bu hilafet on ikinci asra kadar devam etmiştir. Bu yıllarda İslam, medeniyetlerin en parlayışına sahip idi. Özellikle üçüncü, dördüncü ve beşinci asırlarda emsalsiz olan bilim adamları, ilim üretmek için amansızca çalışmış ve bu bağlamda gözleri kamaştırarak şekilde hizmetler vermiş ve ilerlemeler kaydetmişlerdir. Örnek bâbından Farabi, Ebu Reyhan, İbn Sina, Hacı Nasiruddin Tusi gibi şahsiyetlere işaret edebiliriz. Bu şahsiyetlerin kitapları asırlarca Batıların üniversitelerinde okutuluyordu, onların ilmi kaynaklarıydılar.

Tarihi kaynaklarda zikredildiği gibi bu dönemde Avrupa ve Batıların bu bağlamda böyle bir gelişme, ilerleme ve ilmi kalkınmalarının olduğu kaydedilmemiştir. Bilakis onlar için bu dönem bütün Avrupa’yı kapsamış istibdat ve istismar devri olmuştur.

Miladi sekizinci asırdan on birinci asra kadar İslam’ın altın çağı diye adlandırılmıştır. Batılı düşünürler bu dönemi İslam dünyasının kültürü ve medeniyetinin ilerleme ve kalkınma bağlamında had safhasına ulaştığını kabul etmektedirler. Onların Batı ve Avrupa dünyasının orta çağının düşüncelerine saplandıkları bu dönemde, İslam dünyasının ve İran’ın, medeniyet ve kültür bağlamında en parlak medeniyete sahip olduğunu itiraf ediyorlar.¹

Günümüzde dünyanın her tarafına hâkimiyet kuran Avrupa’nın büyük ve hayret verici yeni medeniyeti, art niyetli olmayan araştırmacıların itirafı ve onayıyla, İslam’ın başarılı ve güçlü medeniyetinden mayasını almıştır.

Örneğin Gustave Le Bon şöyle diyor: “Bazıları, inkârcı ve kâfir (Müslümanlar) bir kavmin, Hristiyan Avrupa’yı müptela olduğu vahşilikten ve cehaletten çıkardığını ikrar ve itiraf etmekten utanıyorlar. Bu nedenle bunu gizlemeye çalışıyorlar... Müslüman bilinen bu insanların ahlâkının nüfuzu, Romanya saltanatını alt üst eden Avrupa’nın vahşi kavimlerini ilerleme ve kalkınma yoluna sürükledi. Hakeza onların felsefi nüfuzu, batıların kendilerinden tamamen bihaber oldukları ilimlerin, fenlerin ve felsefenin kapısını onların yüzüne açtı. Altı yüz sene biz Avrupalıların üstadı idiler.”^{2 3}

¹ Renan, Colin, *Tarih-i İlmîyi Cambridge*., tercüme: Hasan Efşar, s. 281 ve 350, b. 3, Tahran, Neşr-i Merkez, h.ş. 1371.

² Mutahharî, Murtaza, *İnsan ve Sîriş*, s. 6-9, b. 6, İntişarat-ı Sadra, h.ş. 1361.

³ Will Durant, *Tarih-i Temeddün*, c. 4, s. 815, b. 4, İntişarat-ı İlmi ve Ferhengi, h.ş. 1373.

İslami toplumların geri kalmışlıklarının sebebi nedir, sorusuna gelince cevaben bu geri kalmışlığa neden olan sebeplerin bir kaçına kısa bir şekilde işaret ediyoruz:

1. Peygamber'in (s.a.a.) vefatından sonra çok az bir zaman hariç İslam düsturlarına amel edilmemesi.

2. İslam dünyası ve İran coğrafyasının sınırları içerisinde gerçekleşen iç savaşlar, askeri kargaşalar, Emevî ve Abbasîlerin gerçekleştirdikleri savaşlar; İslam medeniyetine ve İslami ülkelere dışarıdan yapılan yıkıcı ve viran edici saldırılar; Moğolların İslam dünyasına yapmış olduğu saldırı ve İslam medeniyetine karşı yapmış olduğu yağmacılık. Çok açıktır ki İslam dünyasının bir bölümünde elde edilen ilmi gelişmeler ve kalkınmalar sulh ve emniyet gölgesinde olmuştur. Farabî ve İbn Sina gibi şahsiyetlerin yapmış oldukları ilmi çalışmalar gibi.

3. İslam'ın yayıldığı coğrafya dünyasında düşünsel ortamın ve vahdetin olmayışı.¹

4. Sömürgeci fenomenin farklı şekil ve kalıplarda zuhur etmesi. Bu fenomen İslami ülkelerin servetini yağmaladı, İslami ülkelerde Müslümanlara ait olan üretici ve tasarrufa dayalı kültürü çözerek kendi israfçı ve tüketim kültürünü onlara dayattı. Bunun ardından bu ülkelerin insani kaynaklarını kendi hedeflerine hizmet edecek duruma getirdiler.

5. Peygamber (s.a.a.) döneminde şekillenen İslam'ın, birlik ve beraberlik, adalet, kültür ve ilim talipliği gibi inkılabi ve ıslahatçı mesaj ve şiarlarının unutulması. On dört asır boyunca varlığını sürdüren hükümetlerin hiçbirisi pratikte İslam'ın ve İslami mesajın ve kültürün hamisi değildiler.²

6. İslami ülkelerin bazı yöneticilerinin yetersizliği ve bencil olmaları.

Bahsedilen âyetteki rüş kelimesiyle kastedilenin ne olduğuna gelince, lügatte "rüş" kelimesi "yolunu bulmak ve gerçeğe varmak" anlamındadır. Bu kelime "hakikatten sapma ve gerçeklikten uzaklaşma" anlamını taşıyan "gayy" kelimesin karıştıdır.³ Dolayısıyla âyet-i kerimedeki "rüş", terakki ve ilerleme anlamında değil, bilakis gerçeğe doğru yol almak anlamındadır.

¹ Semih Atuf ez-Zeyn, *Rişchayi Zaaf ve Agabmandegi Müslimin*, tercüme: Mahmut Recebî, ve Kemal Niya, s. 41 ve 68, b. 1, Kum, Hicret.

² Alemdar, Kazım, *Çera İran Agab Mand ve Garb Pişreft Kerd?*, Tahran, Neşr-i Tavsia, s. 293 ve 363, b. 7, 1381.

³ Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c. 2, s. 204, b. 18, Tahran, Daru'l-Kutubi'l-Arabiye, h.ş. 1365.

Bu nedenle Müslümanların ilerlemesi veya geri kalmışlıklarıyla yakından ve uzaktan herhangi bir irtibatı yoktur.

İslâm'ın Hakkaniyetinin Aklî Delilleri

Soru

Ben neden Müslüman olmalıyım? Cevabımı lütfen aklî deliller ile veriniz.

Kısa Cevap

Her ne kadar bugün dünyada var olan dinlerde bir takım hakikatler yer alsada, gerçek tevhit olan kâmil hakikat sadece İslâm'ın çehresinde gözlemlenebilir. Bu iddianın en büyük delili, diğer dinlerin muteber senetlerinin olmayışı ve metinlerinde tahrif ve aklî çelişkilerin bulunması ve bunun karşılığında Kur'an'ın senet olması, muteber bir tarihinin olması, İslâm dininin kapsamlılığı ve öğretilerinin selim akıl ile uyuşmasıdır. Öte taraftan hak din olmak her zamanda bir dine özgüdür ve diğer din ve mezhepler ya esasen yanlış ve temelsizdir ya da geçersizdir ve kalkmıştır. Bugün hak şariat İslâm şariatıdır. Gerçek ve doğru İslâm, Ehl-i Beyt öğretilerinin çehresinde mücessem olmuştur ve sadece Ehl-i Beyt öğretileri öz Muhammedî İslâm'ın temsilcisi olabilir.

Ayrıntılı Cevap

Cevabın açıklığa kavuşması için bugün dünyada mevcut olan diğer dinlerin yetersizliğinin delilleri ve İslâm dinî ve Ehl-i Beyt mektebinin öğretilerinin hakkaniyet ve üstünlüğünün delilleri gibi konuları incelemeye tabi tutuluyoruz.

a) Dünyada (İslâm Dışında) Mevcut Olan Dinlerin Yetersizlik Delilleri

Birinci Nokta: Biz bugünkü dinlerde mevcut olan her şeyin yanlış ve onların hiçbir hak söz taşımadığını ifade etmek istemiyoruz. Sadece bugünkü dinlerde kabul edilir olmayan bir takım konuların olduğunu ve bu dinlerin kâmil bir örnek olamayacağını belirtmek istiyoruz.

İkinci Nokta: Biz bu kısa incelemede Hıristiyanlık ve Yahudilikten müteşekkil bugünkü dünyanın iki önemli dininin bazı yetersizliklerine işaret

ederken makbullük ve itibar açısından bu iki dinden daha aşağı olan diğer dinlerin değeri ve itibarı da belli olacaktır.

Bugünkü Hristiyanlık dininin hakikatin kâmil çehresi olamayacağını ispat eden deliller şunlardır:

1. İncil mütevatir değil ve kesin senedi bulunmamaktadır.

Hız. İsa (a.s), İsrail oğullarından idi ve dili İbraniceydi. Kendisi Beytül-Mukaddes'te peygamberlik iddiasında bulundu. Oranın halkı İbranî idi ve hallerinden haberimizin olmadığı az bir gurup dışında kimse ona iman etmedi. Ama Beytül-Mukaddes halkından olup Yunan dilini bilen küçük bir gurup Asya şehirlerine dağıldı. Halkı Hız. İsa'nın dinine davet etti, Yunan dilinde kitaplar yazdı, bir takım iddialar ileri sürdü ve Yunan ve Rum halkına "İsa böyle ve şöyle dedi" diye söyledi. Hız. Mesih'i gören, onun amel ve sözlerini duyan ve gören ve dilini bilenler Filistin'deydiler ve Hız. İsa'nın peygamberliğini kabul etmediler ve Yunan dilinde yazılan söz konusu hikâyeleri de uydurulmuş olarak değerlendirdiler. Bu kitap ve hikâyeleri kabul edenler ise ne Beytül-Mukaddes'i, ne Hız. Mesih'i gören ve ne de onun dilini bilen kimselerdi. İncil'de yazılan hikâyeler yalan ise, yazarlar yazma önünde bir engel ile karşılaşmadı ve duyanlar da onu tekzip etmek için bir imkâna sahip olmadı.

Örneğin Matta İncil'inde şöyle yer almaktadır: "Hız. Mesih doğduğunda doğu tarafından birkaç Mecusi gelir ve 'Yeni doğmuş Yahudi padişahı neredir?' diye sorar. 'Biz onun yıldızını doğuda gördük.' Onlar gösteremeyince aniden o yıldızın gökyüzünde hareket edip Hız. İsa'nın (a.s) bulunduğu evin üzerinde durduğunu gördüler ve onun o evde olduğunu anladılar."

Böyle bir hikâye kesinlikle uydurmadır. İncil'e eklemiş ve rezil olmaksızın çekinmemişlerdir. Çünkü bunları Beytül-Mukaddes ehli için yazmayıp batılılar için yazmışlardır. Sözün yalan olduğu açıktır. Biz hiçbir müneccimin herkesin doğumuyla bir yıldızın doğduğuna ve onun evi üzerinde dolıştığına inanmadığını kesinlikle biliyoruz. Ne Mecusiler buna inanmaktadır ve ne de diğerleri. Aynı şekilde eski Hristiyanların Mesih'in öldürüldüğüne dair görüş ayrılığı yaşadığını ve bazı İncil'lerde onun asla öldürülmediğinin yazıldığını biliyoruz. Eğer bir şehirde biri öldürölse, halkın çoğu bunu bilir ve özellikle asmak asla halkın dikkatten kaçmazdı. Ama İncil'lerin yazarları bunları yabancılar için ve yabancıların dilinden yazdıklarından ve bu yabancılar Beytül-Mukaddes'te olmadıklarından ve Hız. İsa'nın öldürölüp

öldürülmediğini bilmediklerinden İncil'lerin yazarları tam bir serbestlik ile uygun gördükleri her şeyi yazmış ve bundan endişe duymamışlardır. Hz. Mesih'ten üç yüz yıl sonra da bir meclis toplanmış ve Hristiyan âlimler kendi aralarında birbirleriyle olan bu ihtilafları nasıl çözmeleri gerektiğini tartışmış ve netice itibarıyla mevcut İncil'ler arasından dört İncil'i seçmeyi ve içeriğini doğru kabullenmeyi ve haddi hesabı olmayan diğer İncil'leri ise geçersiz kabul etmeyi kararlaştırmıştır. O toplantıda İncil'lerde Hz. İsa'nın öldürülmediği görüşü reddedilmiş ve gayri resmi addedilmiştir.¹

2. Hristiyanlık dininin yetersiz oluşunun diğer delili de mevcut İncil'lerdeki birçok çelişki ve tahriflerdir. Daha fazla bilgi edinmek için Allame Şarani'nin² *Rah-ı Saadet*, Fazıl Hindî Hibetullah b. Halilü'r-Rahman'ın *İzharu'l-Hak* ve Şehid Haşimî Nejad'ın *Kur'ân ve Kitabıhayı Asumaniyi Diger* kitaplarına müracaat edebilirsiniz.

3. Üçüncü delil, Hristiyanlığın bazı inançlarının mantık ve akıl esaslarıyla bağdaşmamasıdır. Örneğin Hristiyanlar oğul tanrının insan şeklinde mücessem olduğuna, insanların günahlarını kendi üzerine aldığına ve haça gerilme acısına katlanarak günahlara kefarete ödediğine inanmaktadır. Yuhanna İncil'inde şöyle okumaktayız: “Çünkü Tanrı dünyayı o kadar çok sevdi ki, biricik Oğlu'nu verdi. Öyle ki, O'na iman edenlerin hiçbir mahvolmasın, hepsi sonsuz yaşama kavuşsun. Tanrı, Oğlu'nu dünyayı yargılamak için göndermedi, dünya O'nun aracılığıyla kurtulsun diye gönderdi.”³ Yahudilik dinî hakkında da bu üç eleştiri geçerlidir. Çünkü evvela Tevrat'ın üç nüshası vardır:

1. Yahudiler ve Protestan âlimleri nezdinde muteber olan İbrani nüsha.

2. Samiriler (İsrail oğullarından bir kavim) nezdinde muteber olan nüsha.

3. Protestanlar dışındaki diğer Hristiyan fırkalarının muteber bildiği Latince nüsha.

Samirilerin nüshası, sadece Hz. Musa'nın (a.s) beş kitabı, Yuşa ve hakemler kitabını içermekte ve onlar eski ahdin diğer kitaplarını muteber bilmemektedir. Hz. Âdem'in yaratılışı ile Nuh tufanı arasındaki zaman,

¹ Allame Mirza Ebu'l-Hasan Şarani, *Rah-ı Saadet*, s. 187 ve 188 ve 198 ila 221.

² a.g.e.

³ Yuhanna İncil'i, 3: 16 ve 17.

birinci kitapta 1656 yıl, ikinci kitapta 1307 yıl, üçüncü kitapta 1362 yıldır. O halde her üç nüsha doğru olamaz. Sadece birinin muteber ve sahih olması gerekir. Sahih olanın hangisi olduğu da belli değildir.¹ İkincisi, Tevrat'ta da insan aklı tarafından kabul edilmesi imkânsız bir takım konular mevcuttur. Örneğin Tevrat'ta Tanrı yürüyen, ezgi okuyan, yalan söyleyen ve aldatan biri olarak tıpkı bir insan şeklinde tanıtılmıştır. Zira Tanrı, Âdem'e iyi ve kötü ağaçtan yemesi takdirde öleceğini söylemiş, ama Âdem ve Havva belirtilen ağacın meyvesinden yiyince ölmemiş ve hatta iyi ve kötüyle tanışmışlardır.² Hakeza Tanrı'nın Hz. Yakub ile görüşmesi hikâyesi de Tevrat'ta mevcuttur.³

b) İslâm'ın Hakkanîyet ve Üstünlüğünün Delilleri

1. İslâm dininin mucizesi diri ve ebedidir. Çünkü bu dinin asıl mucizesi Kur'an olup kitap, mantık ve ilim türündendir ve somut hususlar türünden olan geçmiş peygamberlerin mucizesinden farklıdır. Bu yüzden her zaman canlı ve kendi gücüne yaslanmıştır. Hz. Muhammed'in (s.a.a) hayatına ve varlığına özgü değildir, ezeli ve ebedi bir mucizedir. Ayrıca Kur'an meydan okuma ve mücadeleye davet etmeyle an be an tüm insanlara hayat ve ebediliğini ilan etmektedir:

“Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir süre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin).”⁴

2. Kur'an tahrif edilmemiştir; onda hiçbir değişim gerçekleşmemiştir. Çünkü Allah'ın **“Şüphesiz o Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz.”⁵** diye vaatte bulunmasına ek olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.a) bizzat kendisi de onu korumaya özel bir ilgi göstermiştir. Birincisi, vahiy kâtipleri diye meşhur olan bireylere ayet ve sureleri yazmalarını emretmiştir. İkincisi, ashap ve yarenlerini Kur'an'ı ezberlemeleri için çok teşvik etmiştir. Bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.a) zamanında birçok şahıs Kur'an hafızı olarak meşhur idi. Üçüncüsü, salt okuma ve kavramları öğrenmeyle kalmayıp lafızlara, lâfzî özelliklere ve tecvide dik-

¹ Rah-ı Saadet, s, 206 ve 207.

² Tevrat, Yaratılış Kitabı, 2. ve 3. bab.

³ a.g.e. bab. 21, 24.

⁴ Bakara, 23.

⁵ Hicr, 9.

kat göstererek onu okumaya teşvik etmiştir.⁶ Bunlar Kur'an'ın tahrif afetinden korunmasını sağlamıştır.

3. İslâm'ın hakkaniyetini ispat eden üçüncü yol, Hz. Muhammed'in (s.a.a) hatemiyeti meselesidir. Çünkü İslâm'ın dinî metinleri⁷, Hz. Muhammed'in Allah'ın son Peygamber'i olduğunu ve ondan sonra bir peygamber gelmeyeceğini vurgulamaktadır.⁸ Her toplumda bir müdür ve yöneticinin son buyrukları, ölçü sayılır ve uygulanması gerekir. Yeni buyrukların gelmesiyle, eskiler otomatik olarak yürürlükten kalkar. Diğer dinî metinler, o zamanki Peygamber'in Allah'ın son elçisi olduğunu belirtmemiş, sadece Hz. Muhammed'in (s.a.a) geleceğine dair takipçilerine müjde vermiştir. Başka bir ifadeyle geçici olduklarını bir şekilde dile getirmişlerdir.

4. Bugün dünyada mevcut dinler arasında canlı ve muteber bir tarihe sahip olan tek din, İslâm'dır. Tarihçiler hatta Hz. Peygamber'in çocukluk döneminin ayrıntılarını bile nakletmiştir. Oysaki diğer dinler muteber tarihi senede sahip değildir. Bu yüzden bazı batılı düşünürler hatta Hz. İsa'nın varlığı konusunda bile şüpheye düşmüştür. Eğer Kur'an ve Müslümanlar Hz. Mesih'in ve diğer peygamberlerin adını zikretmeseydi, belki de Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerinin peygamberleri böyle bir resmiyet kazanmaz ve toplumda revaç bulmazdı.⁹

Hak din her zamanda mutlaka bir din olmuştur. Yüce Allah, her zamanda bir şeriata sahiptir ve diğer dinler ya esasen yanlış ve temelsizdir ya da geçersiz ve kalkmıştır. İnsanlığa şimdiye dek nazil olmuş ilahî ve semavi dinler, boylamsaldır, enlemsel değildir. Yani yeni din önceki dinî geçersiz kılmış ve onu mükemmelleştirmiştir. Yeni dinin gelmesiyle, önceki dinin miadı dolar, resmiyetten düşer ve yerini yeni dine bırakır. Herkesin yeni dine uyması ve ona iman etmesi gerekir. Bu yüzden mukaddes metinlerde yeni dine iman etmeyenlerden “kâfir” diye söz edilmektedir. İslâm, insanlar için gönderilen en son ve en mükemmel dindir ve Yüce Allah, İslâm'dan başka bir dinî kabul etmeyecektir.

“Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır.”¹⁰

⁶ *Rah-ı Saadet*, s, s. 22 ve 215 ve 24 ve 25.

⁷ *Ahzab*, 40; *Sahih-i Buharî*, c. 4, s. 250.

⁸ *Rah-ı Saadet*, s. 226-241; *Yuhanna İncil'i*, 21: 41.

⁹ *Mecmua-i Asar*, c. 16, s. 44.

¹⁰ *Âl-i İmran*, 19.

“Kim İslâm’dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır.”¹

Maalesef Müslümanlar da tıpkı geçmişteki din sahipleri ve kavimler gibi değişik mezheplere bölündüler ve onların tümü kesinlikle hak üzere değildir. Aziz İslâm Peygamber’i (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Ümmetim benden sonra yetmiş üç fırkaya ayrılacak ve sadece bir gurup kurtuluşa erecek ve diğer yetmiş iki fırka ateşe girecektir.”²

İslâm mezhepleri arasında hak olan fırka Ehl-i Beyt mektebidir. İslâm Peygamber’i şöyle buyurmuştur:

Ben size iki ağır emanet bırakıyorum ve eğer onlara bağlanacak olursanız asla sapmazsınız. Bunlar Allah’ın kitabı ve benim Ehl-i Beyt’imdir.”³

Peygamber’in (s.a.a) güvenilir ve değerli sahabesi Ebuzer Gıfari şöyle nakletmektedir: Ben Peygamber’den (s.a.a) şöyle duydum:

“Benim Ehl-i Beyt’im sizin aranızda Nuh’un gemisi gibidir. Her kim ona binirse, kurtulur ve her kim de geri kalırsa boğulur.”⁴

Caferiliğin esas ve temeli tevhit, adalet, nübüvvet, imamet ve ahiret inancıdır. Şia, on iki masum İmam’a (a.s), Peygamber’in (s.a.a) halifeleri sıfatıyla inanır ve onların ilki Ali (a.s) ve sonuncusu da Mehdi’dir (a.s). Aziz İslâm Peygamberi’nden nakledilen hadislerde on iki masum İmam’ın (a.s) sayısı ve hatta adları belirtilmiştir.

Bir gün Abdullah b. Mesud bir gurup arasında otururken bedevi bir Arap ayağı kalkar “Hanginiz Abdullah b. Mesut’tur” diye sorar. Abdullah ben diye cevap verir. Arap şöyle sorar: “Peygamber’iniz kendinden sonraki halifele-
rinin sayısını size bildirdi mi?” Abdullah şöyle cevap verdi: “Evet bildirdi, onlar on iki kişi olup İsrail oğullarının naipleri sayısındadır.”⁵

Şiiiliğin hakkaniyetine dair delilimiz Kur’ân ve sünnettir. Yüce Allah’ın Kur’ân’da ve Resulullah’ın sözlerinde, emir sahiplerine itaat etmeyi açıkça emretmiştir. Kur’ân’ın birçok âyetinde imamet ve velayet meselesine işaret edilmiştir. Bazıları şunlardır:

¹ Âl-i İmran, 85.

² Hisal, s. 585.

³ Kenzu’l-Ummal, c. 1, s. 44, Babu’l-İtisam bil’Kitabi ve’s-Sünneti.

⁴ el-Müstedreku Âla’s-Sahihayn, c. 3, s. 151.

⁵ Hisal, s. 467.

“En yakın akrabalarımı (Allah’ın azabına karşı) uyar.”

“Sizin veliniz ancak Allah, Resulü ve namaz kılıp rükû halinde zekât veren müminlerdir.”

“Ey Elçi, Rabbin tarafından sana indirilen mesajı tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O’nun elçisi olma görevini yerine getirmemiş olursun.”

“Bu gün dininizi kemale erdirdim, nimetimi size tamamladım ve din olarak İslam’ı size beğendim.”

“Ancak ve ancak Allah, ey Ehl-i Beyt, sizden her çeşit pislîği, suçu gidermeyi ve sizi tam bir temizlikle tertemiz hale getirmeyi diler.”

Hız. Peygamber de (s.a.a) tarih ve rivayetlerin açıkça bildirdiğine göre, her zaman Müminlerin Emiri Ali’yi (a.s) vasi ve halifesi olarak tanıtmıştır. Nitekim Taberî kendi tarihinde şöyle nakletmektedir:

“En yakın akrabalarımı (Allah’ın azabına karşı) uyar.” âyeti nazil olduğu zaman Peygamber (s.a.a) kendi yakınlarına şöyle dedi: “Yüce Allah sizi kendime davet etmem için bana emir verdi. O halde sizden her kim bu işte bana yardımcı olursa, benim kardeşim, vasım ve halifem olacaktır.” Ali (a.s) şöyle buyurdu. “Ey Allah Resulü! Bu işte ben sana yardımcı olacağım.” Peygamber (s.a.a) elini Ali’nin (s.a.a) boynuna attı ve “Bu (Ali) sizin aranızda benim kardeşim, vasım ve halifemdir.” diye buyurdu. “Ona kulak verin ve itaat edin.” Peygamber’in (s.a.a) yakınları gülererek Ebu Talib’e “O, sana evladına itaat etmeyi ve ona uymayı emretti.” diyerek kendisini alaya aldılar.⁶

Hız. Peygamber (s.a.a) ömrünün sonunda veda hacı olarak meşhur olan haccından dönerken Gadir Hum mıntıkasında resmen Ali b. Ebi Talib’i (a.s) İmam ve Müslümanların önderi olarak tanıttı ve hazır olan herkesten Müminlerin Emiri sıfatıyla Ali’ye biat etmesini istedi. “Ben kimin mevlasıysam, bu Ali de onun mevlasıdır.” meşhur sözünü Peygamber o gün buyurmuştur. Bu hadis, İslâm’ın meşhur ve mütevatir hadislerindendir. Bu konular, İslâm dininin hakkaniyetinin ve Ehl-i Beyt mektebinin üstünlüğünün birçok aklî ve naklî delillerinden küçük bir kısmını teşkil etmektedir.

Daha fazla bilgi edinmek isterseniz, Allame Seyyid Abdülhüseyn Şerefuddîn’in *el-Müracaat* kitabına müracaat edebilirsiniz.

⁶ Tarih-i Taberî, c. 2, s. 320, Mısır baskısı; *el-Kâmil*, İbn. Esir, c. 2, s. 41, Beyrut baskısı.

İslam'a Göre Halk ve Hükümet İlişkisi

Soru

Halk ve hükümet arasındaki ilişki İslam'a göre nasıldır? Acaba İslam dini, devlet ve hükümet karşısında halkın hakkının olduğunu kabul etmekte midir?

Kısa Cevap

İslam hükümetinde halk, hükümetin en önemli temellerinden biri niteliğindedir ve aşağıdaki durumlarda sorumluluk sahibidir:

- 1- İslami hükümet sistemini seçmek.
- 2- Direkt yahut dolaylı olarak İslam hükümetinin üst düzey sorumlularını seçmek.
- 3- İslami yöneticiye danışmanlık yapmak.
- 4- Seçmiş olduğu milletvekilleri vasıtasıyla İslami Şura Meclisin'de kanunların konulmasını sağlamak.
- 5- Yöneticilerin yapmış olduğu işler, sözler ve davranışları denetlemek.

Ayrıntılı Cevap

İslam dini ve Kuran-ı Kerim'in ayetlerine göre, halk hükümetin en önemli temel taşı niteliğindedir. Kuran'da şöyle buyrulmaktadır:

“Andolsun biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdik.”¹

Buna göre İslam dini toplumda adalet sisteminin hâkim olması için bazı programlar belirlemiştir ve bunların uygulanmasını ise yöneticilerden ziyade halkın eliyle gerçekleşmesini istemektedir. İslamiyet'e göre halk ve hükümet arasındaki ilişkiyi şu başlıklar altında toplaya biliriz:

1- İslami Hükümet Sisteminin Halk Tarafından Seçilmesi.

Halk, İslam hükümetinin kurulmasını istemedikçe bu gerçekleşemez ve halkın desteğini almayan bir İslam hükümeti de hiçbir zaman gerektiği gibi çalışmalarını pratiğe dökmez. Dolayısıyla halk, İslami hükümeti kendi özgür iradesi ve bilinçli bir şekilde seçmiş ve devletten ilahi hükümleri

¹ Hadid: 25.

uygulamasını istemiştir. Bunun en güzel örneği Hz. Ali'dir. İmam Ali (a.s) Allah tarafından Peygamber'den (s.a.a) sonra, Resulullah'ın kurmuş olduğu İslam hükümetinin başı olarak seçilmişti ve halk istemediği, İmam'a (a.s) biat etmedikleri için İmam da hiçbir çalışmada bulunamamıştı. Halkın yıllar sonra imam Ali'ye (a.s) biat etmesiyle İmam, İslam hükümetinde icraatına başlamıştır. Bu hususta şöyle buyurmaktadır:

“ Ama şunu da bilin ki andolsun tohumu yarana, insanı yaratana, bu topluluk, biat için toplanmasaydı, Allah'ın, zalimin doyup zulmetmemesi, mazlunun aç kalmaması hakkında bilginlerden aldığı ahd-ü peyman olmasaydı hilâfet devesinin yularını sırtına atardım; ümmetin sonuncusunu, ilkinin kâsesiyle suvarır giderdim. Siz de anlamışsınızdır ki şu dünyanın değeri, bir dişi keçinin aksırığından da değersizdir bence.”²

Hz. Ali'nin (a.s) buyurmuş olduğu bu sözlerden anlaşılmaktadır ki; İslami hükümet kurmak, toplumsal adaleti sağlamak ve mazlumlara haklarını zalimlerden almak imamın görevlerinden biridir, fakat bu görevlerin gerçekleşmesi ise; halkın isteği, imama biati ve imama başa geçirmelerine bağlıdır. Aksi takdirde halk istemediği için imamın böyle bir sorumluluğu bulunmamaktadır, bu durumda imam sadece halkın iradesi sonucu İslami hükümetin kurulması için halkı aydınlatmaya çalışır.

İmam Humeyni (r.a) halkın biati hakkında şöyle demektedir: “Müslümanların işlerini idare sorumluluğunu üstlenmek ve hükümet teşkil etmek; anayasamızda da belirtildiği gibi halkın oyuna bağlıdır. İslamiyet'in ilk dönemlerinde buna Müslümanların velisine biat denilmekteydi.”³

İslami hükümet sisteminde başkan; yüce Allah'ın hüküm ve emirlerini uygulamakla yükümlüdür ve bu yalnızca biat ile anlam kazana bilir.

2- İslam Hükümetinin Sorumlularının Halk Tarafından Seçilmesi.

İslam hükümetinin başında bulunan sorumlular (rehber, cumhurbaşkanı, milletvekilleri vb.) halk tarafından seçilir, bu seçim bazen direkt ve bazen de dolaylı olarak gerçekleşir.

Halk; cumhurbaşkanı, uzmanlar heyeti, milletvekilleri, belediye ve köy şuralarını direkt olarak seçimlere katılarak kendisi seçer. Rehber ise halkın

² Nehc'ül Belağ, Hutbe: 3.

³ Cayıgahı Merdum Der Nizamı İslami Ez Didgahı İmam Humeyni, S:9.Müessesesi Tenzim Ve Neşri Asarı İmam Humeyni.

seçmiş olduğu Uzmanlar Heyeti tarafından seçilir, dolayısıyla burada da halk bir vasıta ile dolaylı olarak rehber seçiminde etkisini göstermektedir.

Halkın devlet sorumlularını seçmeleri İslami hükümetin olmazsa olmazlarından. İran İslam cumhuriyetinin kurucusu imam Humeyni (r.a) bu hususta şöyle demektir: “Halk; güvenilir ve iş bilen kimseleri seçip, sorumlulukları ona verip, iş başına getirmekle yükümlüdür.”¹ Başka bir konuşmasında buyuruyor: “Bize göre devleti idare edecek, bir memleketi yönetecek kimse halk tarafından seçilmelidir, bunun için de ülke çapında seçimler düzenlenmelidir.”²

3- İslami Yöneticinin Halka Danışması.

İslam hükümetinde yöneticilik yapan kimse, alacağı kararlarda halka danışmalı ve onların görüşlerinden faydalanmalıdır. Elbette bu yüce Allah'ın ve masumların kesin olarak belirtmiş olduğu konuların dışındadır. Eğer Allah ve masumlar bir konu hakkında hüküm vermişlerse, her ne kadar halk istemese bile, yönetici ilahi hükmü uygulamakla görevlidir. Zira halk en başında İslami hükümetin kurulmasına izin vererek, ilahi hükümlerin icrasını da kabul etmiştir. Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Dediniz ki yapılacak illerde size danışmalıyım. Öncelikle şunu bilin ki Allah'a yeminler olsun ben yönetmek ve hâkim olmaya hiç istekli değilim, sizler gelip beni başa geçirdiniz ben de sizin isteğinizi kabul etmediğim takdirde ümmetin ihtilafa düşeceğinden korktuğum için kabul ettim. Hükümet işini benim sorumluluğumda olduğuna göre; yapacağım işlerde Allah'ın kitabı ve Peygamber'in sünnetine bakarım, kitap ve sünnet ne buyursa onu yaparım bu durumda sizin görüşünüze ihtiyacım yoktur. Ama eğer bir işte Allah'ın kitabı ve Peygamber'in sünnetinde bir hüküm bulamazsam o zaman size danışır, görüşünüzü alırım.”³

Görüldüğü gibi Hz. Ali (a.s) o üstün makamı ve bilgisine rağmen ki defalarca, “Beni kaybetmeden ne soracaksınızsa sorun, ben bilirim”⁴ diye buyurmuştur, fakat yine de hükümetin bazı işlerinde halkı danışmayı kabul etmektedir. Bu durumda doğal olarak masum olmayan yöneticiler, karşılaştıkları yeni meselelerde halka, bilirkişilere ve görüş sahiplerine danışmalıdırlar.

¹ Aynı, s: 10.

² Aynı, s: 11.

³ Şeyh Tusi, Amali, s: 31.

⁴ Nehc'ül Belâğa, Hutbe: 189.

Yöneticilerin yapacakları işlerde çoğunluğun görüşüne göre hareket etmesi gerektiği, şuanda İslam inkılâbının anayasasının belirlemiş olduğu kesin kanunlardan biridir; öyle ki yürütme ve yargı; halkın çoğunluğunun oylarını alan İslami şura meclisinin almış olduğu kanunları uygulamakla yükümlüdür. Rehberin de alacağı kararlarda Nizamın Maslahatını Belirleme Kurulu ve rehberin danışmanları bu hususta önemli bir görevi ifa etmektedirler.

Sonuç itibariyle; halk seçmiş olduğu milletvekilleri ile kanunların konulması ve ülke idaresinin sağlanmasında faal bir rol oynamaktadır.

4- Kanunların Konulmasına İştirak Etmesi.

İslami hükümette halk, milletvekillerini seçmekte ve milletvekilleri de kanun koymaktadır, dolayısıyla kanunların konulması ve onların devlet tarafından icrasında ortaktır. Aynı şekilde İslam inkılâbının anayasası tamamlandıktan sonra halkın referandumuna sunulmuş ve oyları alınmıştır.

5- Halkın Yöneticileri Denetlemesi.

Halk bilinçli ve uyanık bir şekilde sürekli olarak devlet idaresinde bulunan yöneticileri denetlemekte, sürekli onları kontrol etmekte ve yapılan yanlışları dile getirmektedir ki böylece inhıraflıkların önü alınmış olmaktadır.

İslam hükümetinde bulunan halk her zaman; ilahi hükümlerin uygulanıp uygulanmadığı, adaletin pratiğe döküldüğü, herkese eşit şekilde davranıldığı, halkın refahının sağlanılmayı amaç edinildiği, gurur ve kibirden uzak olduğu, yöneticilerin kendilerini yetiştirip, Allah ve halk karşısında sorumlu olup olmadıklarını denetlemektir. Tek kelime ile halk bakar; yönetici Kuran ve sünnete göre hareket ediyor mu etmiyor mu? Bu denetleme ise değişik şekillerde gerçekleşmektedir, örneğin:

a) İyiliği emredip kötülükten sakındırmak: İslam dinin en önemli farzlarından biri de “emri maruf ve nehyi münker”dir. Dini öğretiler halkı bu farzı yerine getirmeye davet etmekte ve özellikle başta bulunan yöneticiler hakkında bunun uygulanmasını istemektedir.

Hız. Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Bütün iyi işler ve hatta Allah yolunda cihad bile, iyiliği emredip kötülükten sakındırma farzı karşısında okyanusta bir damla gibidir. Hiç şüphesiz

iyiliği emredip kötülükten sakındırmak ne eceli yaklaştırır ve ne de rızkı azaltır, en güzeli ise; zalim yönetici karşısında hakkı söylemektir.”¹

Halk zalim yönetici karşısında hakkı haykırmalıdır, çünkü toplumun geneli yöneticiye bağlıdır ve eğer o kötü olacak olursa halk da kötü olmaya başlar, dolayısıyla onları uyarıp, düzeltmeye çalışmak çok önemlidir.

İmam Bakır (a.s) buyuruyor:

“Kim zalim bir yöneticinin yanına çıksa ve onu ilahi takvaya davet edip, nasihatte bulunup, takvasızlığının ne kötü sonucu olacağından korkutursa; yapılan bu amel bütün insanların ve cinlerin ameliyle aynı sevaptır.”²

İslam’a göre; halkın yöneticilerini denetleyip, yanlışlarına göz yummadan hakkı onlara söylemeleri o kadar önemlidir ki; yapılmadığı takdirde o toplum azabı hak etmiştir. Bu konu hakkında imam Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Yüce Allah hiçbir toplumu, bazılarının gizlide işlemiş oldukları günahlar dolayısıyla azaplandırmaz. Ama bazıları açıkça, aleni olarak günah işlese ve toplumun geneli de onlara itiraz etmese işte o zaman o toplumun hepsi yüce Allah’ın azabını hak etmiştir.”³

b) Önderlere nasihat etmek: Hz. Ali (a.s), kendisi ile (imam) halk (ümme) arasındaki karşılıklı hakkın ne olduğunu açıkladığı zaman şöyle buyurmuştur:

“Ey halk! Benim sizin üzerinizde sizin de benim üzerimde farz hak bulunmaktadır... Benim sizlere olan hakkım; bana etmiş olduğunuz biatte vefalı olun, sözünüzde durun ve aşikârda, gizlide bana nasihat edin...”⁴

Bu hadiste buyrulan “nasihat”tan maksat; imam hakkında iyi olanı istemektir. Yani halk samimiyetle ve toplumsal iyiliği isteyerek yapılan işlere denetleyici olmalıdır, bunun içinde hiçbir zorluktan ve birlikte çalışmadan geri durmamalıdır. Aynı şekilde, İran İslam Cumhuriyeti’nin anayasasında halkın yöneticileri denetlemesi hususuna değinilmiş ve şu şekilde beyan edilmiştir:

¹ Nehc’ül Belâğ, Hikmet: 374.

² Vesail’uş Şia, c: 12, Bab: 3, Emrimaruf Nehyi Münker Babı, Hadis: 11.

³ Aynı, Hadis: 1.

⁴ Nehc’ül Belâğ, Hutbe: 34.

Direkt denetleme: Anayasanın birinci bölümü sekizinci maddesinde şöyle geçmektedir: “İran İslam Cumhuriyeti’nde; iyiliğe davet etmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak; herkesin birbirine karşı vazifesi, halkın devlete ve devletin de halka karşı görevidir...”

Dolaylı denetleme: Toplumun genişlemesi, işlerin çoğalması ve devlet çalışanlarının farklı alanlarda değişik görevlerde bulunmaları, halkın yöneticilerini direkt olarak denetlemesini kısıtlamaktadır. Bu yüzden daha farklı bir yöntem ile halkın dolaylı denetlemesi sağlanmaktadır. Halk kendilerini yönetmeleri için vekilleri seçmektedir bu vekillere vermiş olduğu bir diğer görev ise, denetleme görevidir.

İran İslam Cumhuriyeti’nin anayasanın birçok maddesinde, halkın değişik görev ve sorumluluklar için vekiller seçmesine değinmektedir. Ayrıca şu denetleme mekanizmaları ve yönetim kurullarını da belirlemektedir:

1.İslami şura meclisi için seçilen milletvekillerinin en önemi görevi olan kanun koyuculuğun yanı sıra, şu görevleri de bulunmaktadır: ülkenin tüm işlerini iyice araştırmak, vekiller hakkında gensoru önergesinde bulunmak, halkın şikâyetlerini incelemek.⁵

2. Hükümetin idaresi için cumhurbaşkanını seçmek, ülke idaresini denetlemek, her bir bakanın yaptığı işleri ve aldığı kararları incelemek.⁶

3. Uzmanlar Meclisi vekillerini seçmek ki bu vekillerin en önemli görevlerin başında; rehberi seçmek ve rehberi denetlemektir.⁷

4. Köy, kasaba, ilçe ve illerde kanunların kendileri için belirlemiş olduğu görevleri yerine getirmek üzere; İslami şuraları seçmek.⁸

C: Halkın yöneticileri denetlemedeki diğer yollar:

1.siyasi partiler ve kültürel örgütler.⁹

2.basın ve yayın kuruluşları, gazete ve televizyonlar.¹⁰

3. Toplantılar ve yürüyüşler.¹¹

⁵ İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Madde: 62, 76, 88, 79, 90.

⁶ Aynı, Madde: 134.

⁷ Aynı, Madde: 107.

⁸ Aynı, Madde: 100.

⁹ Aynı, Madde: 126.

¹⁰ Aynı, Madde: 124.

¹¹ Aynı, Madde: 127.

6- Halkın Devleti Destekleyip, Yanında Yer Almadaki Rolü.

İslami hükümet nasıl ki ilk kuruluş aşamasında halkın genelinin bi-ati ve çoğunluğun oyunu alması gerekiyorsa aynı şekilde devletin bekası ve idamesi için de halkın desteğini almak zorundadır. Ancak halkın destek vermesi ve devletin yanında yer almasıyla iç ve dış düşmanların karşısında durulabilir. Hz. Ali (a.s) buna, Maliki Eşter'i Mısır valisi olarak tayin ettiği zaman buyurmuş olduğu emirnamede, özellikle toplumun zahmet çeken halkına güvenmesi, onların desteğini alması gerektiğini vurgulayıp, sadece zenginlere güvenmemesi gerektiğini bildirmiştir. Önemli olan birinci grubu razı ve hoşnut etmektir, ikinci grubu değil.¹

İmam Humeyni (r.a) de bu hususta şunları söylemektedir: “Halk devletin arkasında olmalıdır, halkın desteğini almayan devlet yenilmeye mahkûmdur.”² Başka bir konuşmasında buyuruyor: “Her halükarda halka muhtacız, yani İslam cumhuriyeti sonuna kadar halkı istemektedir. İslam cumhuriyetini kuran halktır ve yine sonuna kadar devam ettirecek olan da halktır.”³

7- İslam Devleti Halka Hizmet İçin Vardır.

İslam'a göre kurulan İslam devletinin en önemli görevleri şunlardır: İlahi hükümleri uygulamak, toplumsal düzeni sağlamak, iç ve dış emniyeti sağlamak, toplumun refah seviyesini yükseltmek, zulüm ve adaletsizliği yok edip adaleti hâkim kılmak.

İslam ve masumlara göre hâkimiyet sadece; ezilmiş halkları ezilmişlikten kurtarıp, onlara haklarını geri verip, zayıf ve mahrumlara yardım ettiği sürece geçerlidir. Velhasıl, idarecinin en önemli hedefi Allah'ın zayıf kullarını maddi ve manevi yönden güçlü kılmaktır.

İmam Ali (a.s) Maliki Eşter'e yazmış olduğu mektupta şöyle buyuruyor:

“Halka merhametle muameleyi kendine âdet et; onları sevmeyi, onlara lüt-fetmeyi huy edin. Onlara karşı yiyeceklerini, içeceklerini ganimet bilen yı-

¹ Nehc'ül Belağâ, Mektup: 53.

² Cayıgahı Merdum Der Nizâmı İslami Ez Didgahı İmam Humeyni, s: 162.Müessesei Tenzim Ve Neşri Asarı İmam Humeyni.

³ Cayıgahı Merdum Der Nizâmı İslami Ez Didgahı İmam Humeyni, s: 166.Müessesei Tenzim Ve Neşri Asarı İmam Humeyni.

tıcı bir canavar kesilme. Çünkü halk iki sınıftır: Bir kısmı dinde kardeştir sana, öbür kısmı yaratılıştan eştir sana.”⁴

İmam Humeyni (r.a) de imam Ali'nin (a.s) yolunu ve düşüncelerini takip ederek, İslam devletinin en önemli görevini şu şekilde beyan etmektedir: “İslami hükümette devlet halkın hizmetçisi olmak zorundadır. Başbakan dahi eğer bir hata yapacak olsa halk onu mahkemeye verebilmeli ve suçu sabit olduktan sonra cezalandırılmalıdır.”⁵

Bunlar İslam'ın belirlemiş olduğu halkın devlet karşısında ve devletin de halk karşısındaki sorumluluk ve haklarından bazılarıdır.

İslam'a Göre Özgürlüğün Sınırı

Soru

İslam'a göre özgürlüğün sınırı nedir?

Kısa Cevap

Özgürlüğün çeşitli anlamları vardır. Bu anlamlara göre de sınırları değişir. Özgürlüğün anlamlarını şöyle özetleyebiliriz:

1- Allah-u Teâlâ'nın mutlak vücudu ve zâtı göz önüne alınırsa, varlığı hiçbir şeye bağlı olmadığı için (istiklali vücudî) O'nun mutlak özgürlüğü var ve hiçbir sınırlayıcısı yoktur.

2- Bir felsefe ve kelam konusu olan “ihtiyar sahibi olma” anlamındaki özgürlük, hukuken ve şer'an bir sınırlama ve yasaklama olsa da, insanın iradi fiillerinde özgür olması demektir.

3- Hukukî özgürlüğün (mesken, elbise, iş ve eş seçiminde özgürlük, düşünce ve inanç özgürlüğü...) sınırları, (Şia açısından) insanın maddî, manevî, dünya ve ahiret menfaatleriyle çelişmediği yere kadardır.

Siyasetle ilgili olan medeni ya da sosyal özgürlük, bu kavramın içinde yer almaktadır. Toplumsal özgürlük konusunda asıl soru şudur: Devlet ya da kanun bireysel özgürlükleri nereye kadar sınırlayabilir?

Bu sorunun cevabı şudur: İslami siyasi düşüncede ne fesada neden olan aşırı bir özgürlüğe cevaz verilmiştir, ne de insanı, ona kötümser bir

⁴ Nehc'ül Belağâ, Mektup: 53.

⁵ Cayıgahı Merdum Der Nizâmı İslami Ez Didgahı İmam Humeyni, s: 50.Müessesesi Tenzîm Ve Neşri Asarı İmam Humeyni.

gözle bakarak bütün değerini yok eden ve faal, özgür ve sorumlu bir varlık yerine onu zelil ve iradesiz hale getiren adil olmayan sistemi kabul etmeye zorlamıştır.

Ayrıntılı Cevap

İnsan için hiçbir şey özgürlük kadar değerli değildir. Eğer insanı bir yere hapsediler ve ona dünyanın bütün lezzet ve güzelliklerini sunsalar yine de buna razı olmaz ve özgürlüğü seçer.

Peygamberlerin kutsiyetlerinin kalıcı olmasının önemli nedenlerinden birisi bu noktada yatmaktadır. Yani insanlığın her zaman özgürlüğe ihtiyacı vardır. Bu, onun doğal ve fıtrî hakkıdır. İnsanlığın bu büyük hakkını yani özgürlüğü ilk olarak savunanlar peygamberlerdir. Onlar (a.s) özgürlüğü tanıyıp onun gerçekleşmesi için mücadele verdiler. Getirdikleri öğretiler, özgürlüğü koruyacak en güzel ilkeleri içermektedir. Bu yüzden peygamberler, insanların hatırasında hep canlı kalmışlardır. Oysa insanların ihtiyaçlarını gidermek için çaba harcayan bilim insanlarına gelince, bilim ve teknolojiye yeni gelişme ve ilerlemeler onların unutulmalarına neden olmuştur. Örneğin, Mısır Firavunları zamanında “cam”ı icat eden, kimse anmamakta ve değer vermemektedir.

Kısacası özgürlük insanın tabii hakkı olup onun yapısına işlemiştir.

Özgürlük hakkına gelince şu nokta göz önüne alınmalıdır ki, özgürlük kavramı çeşitli manaları olan kavramlardır. Birisi bilerek ya da bilmeyerek özgürlüğün bir manasına ait olan bir hükmü başka bir manaya yükleyebilir. Özgürlük kavramında lafzî mugalataya düşmemek için çeşitli manalarını bilmek gerekir.

Özgürlüğün Manaları

1. Varlığında hiçbir şeye bağlı olmamak (istiklali vücudi) manasında özgürlük: Özgürlüğün anlamlarından biri şudur: Bir varlık varlığında tamamen bağımsız olur, başka hiçbir varlığın etkisi ve sultanı altında olmaz. Allah’a inanmayan kimseler diyorlar ki: “Varlık âlemi hiçbir şeye bağlı değildir. Kendi ayağı üzerinde durmaktadır.” Hatta Allah’a inananlardan bazıları da şöyle diyorlar: “Allah âlemi yarattıktan sonra onu kendi haline bırakmıştır, yaratıldıktan sonra âlemin Allah’a ihtiyacı yoktur.” Onlar âlemde insan için böyle bir özgürlüğe inanıyorlar. Ama İslam’a göre böyle bir özgürlük ancak Allah-u Teâlâ’ya aittir. Yalnızca Allah’ın varlığında hiçbir

sınırlama yoktur. O'dur müstakil ve muhtaç olmayan varlık ve diğer bütün varlıklar O'na muhtaçtır.

2. İhtiyar manasında özgürlük: İlahiyat, felsefe, kelam ve felsefi psikolojiye konu olan bu özgürlüğün karşıt anlamı cebirdir. Bilginler eskiden beri, acaba insan davranışlarında özgür müdür yoksa özgür olduğunu mu zannediyor, yani aslında mecburdur ve herhangi bir ihtiyarı yok mudur, konusu üzerinde hep tartışmışlardır. Burada üç görüş bulunmaktadır:

a) Cebir: Bu görüşün taraftarları¹ diyorlar ki: İnsanların kendi amel ve davranışları üzerinde en küçük bir ihtiyarı /özgürlüğü yoktur. İnsan bir üstadın elindeki şuurlu bir varlık gibidir. Yaşananlar Allah'ın meşiiyetinden başka bir şey değildir.

b) Tefviz (Kendi haline bırakmak): Bu görüşün taraftarları şöyle diyorlar: ² Allah insanı yarattı, ona akıl, şuur verdi sonra da kendi haline bıraktı. İnsanın fiillerinde ne Allah'ın bir tesiri vardır, ne de kaza ve kaderin.

c) Emrun beyne'l-Emreyn (Ne cebir, ne de tam serbestlik): Bu görüş Şia'nın inancıdır. Şiiler bunu Ehl-i Bey'ten (a.s) almışlardır. Yani insanın kaderi kendi elindedir. Amel ve davranışlarında irade sahibidir. Ancak bu irade, ilahi kaza ve kader ile yani Allah'ın isteğiyle olur. Yani insanın bir ameline iki irade etki eder: "Allah'ın iradesi ve insanın iradesi." Bu iki irade olmadıkça amel gerçekleşmeyecektir.

Ancak bu iki irade birbirlerinin enleminde değildir. Yani iki nedenin bir sonuçta etki ettiği anlamına gelmemektedir. Aksine birbirinin boylamındadır. Yani nasıl ki her varlığın var oluşu ilahi varlığın sayesinde ve her kudretlinin kudreti Allah'ın kudretine bağlı ise, aynı şekilde her muhtarın ihtiyarı Allah'ın irade ve ihtiyarındandır.

Bu görüşü ispat etmenin en kolay yolu, Allah'ın yaratıcılık ve rububiyetindeki tevhid inancı, O'nun irade ve kudretinin her şeyi kapsamı ile Allah'ın adaleti ve her fitrat ve vicdanın, insanın özgür olması gerektiğine tanıklık etmesidir.

Burada şu husus dikkate alınmalıdır: Mevzu bahis olan özgürlük, gerçeğin göstergesi olan tekvinî özgürlüktür. Bunlardan hukukî ve ahlâkî sonuçlar çıkaramayacağımızdan mugalata tuzağına düşmemek gerekir.

¹ Günümüzde Ehl-i Sünnet dünyasının çoğunluğu hatta tümüne yakını bu görüşe sahiptirler.

² Bu görüşün taraftarları Ehl-i Sünnet'ten Mu'tezile adındaki bir fırkaya mensuptular. Şu anda bu fırkaya mensup kimse kalmamıştır.

3. Dünya lezzetlerine bağlanmamak manasında özgürlük: Özgürlüğün üçüncü manası daha çok ahlâk ve irfanda geçerli bir manadır. Yani insanın dünyaya, maddiyata, dünyevî lezzetlerin hiçbirine bağlı olmaması demektir. Yalnızca Allah'a aşk ve sevgi beslemesidir. Birisini ya da bir şeyi seviyorsa bu ilahi cemalin tecellisi olduğundan ve Allah'a olan sevgisinden dolayı olmalıdır.

Ahlâkî bir anlamı olan özgürlüğün bu manası konusunda da mutlak bir genellemeye gitmemek gerekir. Çünkü bu alanda mutlak manada özgürlük insanın hiç bir şeyi, hiç kimseyi hatta Allah'ı da sevmemesi ve bağlanmaması demektir ki bu değer yargısına terstir. İşte sapma ve mugalata buradan başlar.

4. Köleliğin karşısındaki özgürlük: Bu bir toplumsal kavramdır. Eski zamanlarda¹ köle alım-satımı yaygındı. İnsanlar, insanları köle olarak alabiliyor, onları çalıştırıyorlardı. Kimsenin kölesi olmayan insanlar da vardı. İslam, köleliği kaldırmak için önemli adımlar atmış, akılcı yollar göstermiştir. Sözü uzatmamak için bu konuya girmeyeceğiz.

5. Hukuk ve siyasette özgürlük (Hakimiyet hakkı): Özgür insan başkalarının hakimiyetinde olmayan kimsedir. Kendi yolunu kendisi çizer.

Bu görüşe sahip olanlar ikiye ayrılır:

a) İnsan tam olarak özgür olmalıdır, kimsenin hatta Allah'ın bile hakimiyeti altında olmamalıdır.

b) (Şia'nın görüşü) İnsan Allah'tan başka kimsenin hakimiyeti altında olmamalıdır. Yani hakimiyet Allah'ındır ve ancak O hakimiyet hakkını başkasına verebilir.

Basit bir şekilde anlatmaya çalışırsak şöyle diyebiliriz: Yüce Allah fiziksel ve maddî varlığımızı yarattı ve ruhunu ona üfledi. Ardından hava, su, yiyecek, beden uzuvları, düşünme gücü gibi insanın yaşamında ihtiyaç duyduğu sayısız nimetler verdi. Allah'ın bütün bu maddî ve manevî nimetlere olan malikiyeti asla kaldırılamaz. Madem Allah malik ve biz O'nun kuluyuz, aklın "Malik mülkünde istediğini yapabilir" hükmü gereği O, bizim üzerimizde istediğini yapabilme hakkına sahiptir. Biz de Onun karşısında teslim ve itaatkâr olmak zorundayız.

¹ Kölelik gelişmiş ülkelerde değişik şekillerde hala devam etmektedir.

Ayrıca kimse yaratıcı kadar bizim varlığımızın özelliğini, ihtiyaçlarını ve kemale giden yolları bilemez. Bizim menfaat ve kemalimizi isteyen, kemale erişmemizin yolunu bilen yalnızca O'dur. Dolayısıyla biz de kendi menfaatlerimizi düşünüyorsak Allah'ın bizim için istediği dini seçmeli ve Onun hakimiyetini benimsemeliyiz.²

6- Hukuksal özgürlük³: Hukukta özgürlükten kasıt şudur: Toplumsal yaşamda bazı işler var ki insan onları yerine getirebilir ve devlet ve hükümetin onlara engel olma ve takip etme hakkı yoktur. Mesken, elbise, iş ve eş seçimi özgürlüğü, düşünce ve inanç özgürlüğü vb. gibi...

Burada bilinmesi gereken şey, bu hukuk ve özgürlüğün mutlak olmayışı ve sınırlandırılması gereğidir. Bunda şüphe yoktur. Dünyanın hiçbir yerinde, geçmişten günümüze kadar hiçbir hukuk nizamında bireylere mutlak özgürlük verilmemiştir. Aslında kanun koymak ve hukuk nizamı düzenlemek demek insanların davranışlarına sınırlama getirmek demektir. Mevzu bahis olan şey bu özgürlüğün sınırının nereye kadar olduğudur.

Günümüzde genellikle deniliyor ki, özgürlüğün sınırı başkalarının özgürlüğüdür. Yani insan başkalarına engel olmadığı sürece istediğini yapabilir.

Hukukta liberal eğilimin görüşü budur. Ama bu konuyu İslam açısından ele alırsak İslam'ın görüşünü şöyle özetleyebiliriz: Özgürlüğün sınırı insanların maddi, manevî, dünya ve ahiret menfaat ve faydaları esası üzerinedir. Yani bir davranışı seçmedeki özgürlüğün asıl şartı, insanın maddi ve manevî maslahatlarını temin etmesidir. Bunu, bir yiyecek ya da ilaç üreticisine, insan sağlığına zarar verecek şeyin dışında istediği yiyecek ya da ilacı üretme özgürlüğü verilmesine benzetebiliriz. Bir yiyecek ya da ilaçta tehlikeli ve zararlı bir madde keşfedilirse üretim durdurulur. Artık burada ticaret özgürlüğünden bahsedilmez. Kimse de çıkıp bu insan haklarına aykırıdır demez. Dünyada bugün en çok üzerinde durulan şey insanın bedene (maddi boyutuna) verilen zararlarıdır. Ama İslam bedensel zararların yanı sıra manevî ve ruhsal zararları da göz önüne almaktadır.

Son nokta olarak şunu belirtmek gerekir ki, siyasi konularla ilgili olan medenî ya da toplumsal özgürlük bu kavramın kapsamına girmektedir.

² Bu hakimiyet İslam'ın hükümet sisteminde (velayet-i fakih şekliyle) tecelli etmiştir.

³ Hukukta özgürlük, yalnızca bireysel davranışlara, şahsî ve özel yaşama ait değildir ki hukuk onları sınırlasın ya da sınırlamasın. Aksine toplumsal yaşamdaki işlere aittir.

Toplumsal özgürlükte asıl soru şudur: Devlet ve kanun bireysel özgürlükleri nereye kadar sınırlayabilir?

Bu sorunun cevabı şudur: İslam'a göre insanın, onu hayra ve maneviyata davet eden¹ ilahi bir fitratının olmasının yanı sıra, maddi boyutu da vardır. Bu maddi boyut, hayvani isteklerin menşeidir. Beşerin saadeti, fitratının onun doğasına galip gelmesiyle temin olur. Tabi doğasının da layık olduğu seviyeye ulaşması gerekir.

Öte yandan kanun koymak ve insanın dünyadaki gidişatını belirlemek ilahi hidayet ve rabbani vahyin ışığı altında olmalıdır. Zira insanın zarar ve faydasını tam manasıyla bilen ancak Allah'tır.

Bununla birlikte İslami siyasi düşüncede insanın fesadına neden olacak aşırı bir özgürlüğe cevaz verilmediği gibi insana kötümser bakarak onun bütün değerini yok eden, onu faal, muhtar ve sorumlu biri yerine zelil ve iradesiz hale getiren adaletsiz hükümetleri kabul etmeye mecbur eden bir bakış da yoktur.²

İslam'da Kölelik Sistemi

Soru

Peygamber ve İmamların neden cariye ve köleleri vardı? Bu, İslam'da kölelik sisteminin olduğuna ve onların da bu sistemi benimsediğine dair delil değil midir?

Kısa Cevap

Kölelerle evlenme, onlarla mahrem olma, mukatebe (kölelerin özgürlük anlaşması) vs. hükümlerin Kur'an'da geçmesi Peygamber'in (s.a.a) zamanında köleliğin olduğunu ispat etmektedir ama belirtmek gerekir ki, İslam'ın köleleri azat etmek için çok kapsamlı projeleri vardır. Bu projenin neticesinde bütün köleler zamanla özgürlüklerine kavuşmuşlardır. İslam'ın bu konudaki tutumunu anlamak için aşağıdaki noktaları göz önüne almak gerekir:

1- İslam köleliğin temelini atmadı.

¹ "Allah'ın fitratı ki Allah insanları o fitrat üzerine yaratmıştır." (Rum/30)

² Hadevi Tahrani, Mehdi, *Velayet ve Diyanet*, s.133 ve 134.

2- İslam kölelerin geçmişte yaşadıkları acı kadere her zaman büyük bir toplumsal sorun olarak baktı.

3- İslam kölelerin özgürlüğü için çok hesaplı planlar sunmuştur. Zira toplumun yarısını kölelerin oluşturduğu zamanlar olmuştu. Sahiplerinin onlara verdiğinin dışında hiç birinin ne kendilerine ait bir gelirleri vardı, ne de yaşamlarını sürdürebilecek herhangi bir imkânları. İslam onların özgür olmaları için bir kerede ferman verseydi, ya çoğu telef olurdu, ya da mahrumiyetten dolayı baskı altında kalan bu büyük işsiz ve aç çoğunluk her yere saldırır, kan döker, çatışma çıkarır ve toplumun düzenini bozarlardı. Bu yüzden İslam onların zamanla özgürlüklerine kavuşmaları ve topluma kazandırılmaları için hesaplı planlar yaptı. Bu planın aşağıda da getirdiğimiz birçok maddesi vardır:

1. Madde: Köleliğin kaynağını kurutmak.
2. Madde: Özgürlüğün kapılarını aralamak.
3. Madde: Kölelerin şahsiyetini ihya etmek.
4. Madde: Kölelere insani davranışta bulunmak.
5. Madde: İnsan tacirliğini reddetmek.

Peygamber (s.a.a) ve İmamların (a.s) köle ya da köleleri var idiyse bu, İslam'ın koyduğu sınırlar ve onun hikmetli programlarının dahilinde idi. Onların kölelere karşı davranışları öyle bir şekildeydi ki, kölelerini serbest bıraktıklarında onlar, İmam (a.s) yuvasını terk etmezlerdi.

Peygamber (s.a.a) ve İmamların (a.s) kölelere karşı bu davranışları, köleliğin kaldırılması yönünde Müslümanlara örnek de teşkil etmekteydi.

Ayrıntılı Cevap

Cevabın daha iyi anlaşılması için İslamın köleliğe bakış açısını kısaca açıklamak gerekir.

Kur'an'ı Kerim'de savaş esirlerinin köle alınması ve kölelik konusunda kesin bir hüküm gelmemişse de Kur'an'ın kölelerden bahsetmesi Peygamber'in (s.a.a) zamanında da köleliğin olduğunu ortaya koymaktadır.³ Örneğin savaşanların esir alınması ve onlardan köle olarak faydalanmanın caiz olması, kölelerle evlenmenin veya mahrem olmanın hükümleri, mukatebe (kölelerin özgürlük anlaşması) gibi meseleler Nisa, Nahl, Nur, Mü'minin, Rum ve Ahzap Sûrelerinde yer almıştır.

³ Tefsir-i Numûne, c. 21, s. 413 ve 417.

Kur'an'daki bu âyetlerden dolayı bazıları diyor ki: İlahi bir din ve içeriği yüce olan İslam, neden köleliği tümüyle ortadan kaldırmamış ve genel ve kesin bir hükümle onların özgürlüklerini sağlamamıştır? Evet, İslam, kölelere iyi davranılması için çok tavsiyelerde bulunmuştur ama önemli olan onların kayıtsız şartsız serbest bırakılmasıydı. Bir insan neden en büyük ilahi nimet olan özgürlükten mahrum olup başka bir insanın kölesi olsun ki?

Bunun cevabında önce şunları söylemeliyiz: İslam kölelerin özgürlüğüne kavuşması için çok ince ve zamanlaması çok uygun çözümler getirmiş, neticede de toplumda herhangi bir sorun çıkmadan hepsi yavaş yavaş özgürlüklerine kavuşmuştur.

Bu konunun açıklamasına geçmeden önce bir kaç noktayı hatırlatmamızda fayda var:

1- İslam kölelik sisteminin kurucusu değildi; İslam geldiği sırada kölelik bütün dünyaya yayılmış ve toplumların bel kemiğini oluşturmaktaydı.

2- Köleler tarih boyunca acı bir kadere sahiptiler. Örneğin, sözde medeni bir kavim olan Spartalıların köleleri öylesine bedbahtılar ki, Ruhul-Kavanin kitabının yazarının dediğine göre onlar yalnızca bir kişinin kölesi değil, herkesin kölesi sayılıyorlardı. Kimin canı isterse kanundan korkmadan kendisinin ya da başkasının kölesine istediği kadar işkence edebiliyordu. Gerçekte onlar hayvandan daha kötü bir yaşama sahiptiler.

Kölelerin, geri kalmış ülkelerden avlandıkları andan pazarlarda satılacakları zamana kadar birçoğu ölüyordu. Geriye kalanlarını ise doyumsuz insan tacirleri kendilerine gelir kaynağı yapıyorlardı. Satın alanlar da ancak yaşayabilecekleri kadar yiyecek veriyorlardı onlara; yaşlandıkları ve ölümcül hastalığa yakalandıklarında ise acımasız bir şekilde kendi hallerine bırakılıyorlardı. Bu yüzden kölelik tarihi dehşet verici cinayetlerle doludur. İslam, bütün insanların saadet ve özgürlüğü için gelen bir din olduğundan kölelerin geçmişteki bu acı kaderlerine büyük bir toplumsal sorun olarak bakmıştır. Onun karşısında sessiz kalmamış, kökünü kazımak için makul ve dakik çözüm yolları sunmuştur.

3- İslam'ın kölelerin özgürlüğü için getirdiği çözüm:

Genellikle dikkate alınmayan şey şudur: Bir topluma yanlış bir sistem hakim olmuşsa onun kökünü kazımak için zamana ihtiyaç vardır. Hesapsız yapılan bir hareket ters tepki yapar. Tıpkı tehlikeli bir hastalığa tutulup

hastalığı ilerleyen ya da yıllarca uyuşturucu kullanıp bağımlılık kazanan kimse gibi; böyle durumlarda genelde tedricî bir tedavi sistemi uygulanır.

Başka bir deyişle, İslam, eğer genel bir kanun çıkarıp bütün köleleri serbest bıraksaydı onların çoğu mahvolur ve ölüp giderdi. Çünkü toplumun yarısını onlar oluşturuyordu ve ne bir kazanç yolları vardı, ne barınacakları evleri, ne de yaşamlarını sürdürebilecek imkânları. Eğer bir gün ve bir saatte bütün köleler serbest bırakılsaydı büyük bir işsizlik ordusu ortaya çıkardı. Bunun sonucunda da hem kendi yaşamları tehlikeye girecekti, hem de toplumun düzeni bozulacaktı. Yokluk ve yoksulluk üzerlerine baskı yapınca her tarafa saldıracaklardı, kargaşa ve düzensizlik meydana gelecekti.

Bu yüzden zamanla serbest bırakılmaları ve topluma kazandırılmaları gerekirdi. Böylece ne kendi canları tehlikeye girecekti ve ne de toplumun emniyeti. İşte İslam, kölelerin özgürlüklerine kavuşmalarını sağlamak için böyle bir planlamayı yaptı.

Bu planın bir çok maddesi var. Biz onları sadece başlıklar halinde getireceğiz:

1. Madde: Köleliğin Kaynaklarını Kurutmak

Tarih boyunca insanları köle etmenin bir çok nedeni vardı. Yalnızca savaşlarda ve borçlular köle alınmazlardı, güç ve zorbalık da insanları köle etmek için bahane edilmişti. İslam bütün bunların önüne bir set çekerek yalnızca savaşta insanların esir alınmasına izin vermiştir. Açıktır ki, düşman savaşta yenilgiye uğratıldıktan sonra ya onların hepsi öldürülecek ya da esir alınacaklardı. Çünkü düşman serbest bırakılırsa yeniden toparlanıp saldırabilir. İslam ikinci yolu seçmiştir. Ancak esir alındıktan sonra durum tamamen değişmektedir. Esir işlediği onca cinayete rağmen İslam ona Müslümanların elindeki ilahi bir emanet olarak bakmakta, onların birçok haklarına riayet etmektedir.¹

Savaş bittikten sonra alınan esirin üç hükmü vardır: Herhangi bir şart olmadan serbest bırakmak, fidye alma şartıyla serbest bırakmak veya onu

¹ Vesailü's-Şia, c. 21, s. 92; Hz. Ali (a.s) buyuruyor: "Yarın esiri idam edecek olsan bile ona yemek verip ihsanda bulunman vaciptir." (el-Kâfi, c. 5, s. 35); İmam Zeynel Âbidin (a.s) buyuruyor: "Birisini esir aldığın zaman onu kendinle getiriyorsan, eğer yürümekten yorulmuşsa ve onu bindireceğin bineğin yoksa serbest bırak ve onu öldürme. Çünkü onu İmam'ın yanına getirdiğinde ne gibi bir hüküm vereceğini bilmiyorsun."

köle etmek. Bu üç şarttan birini seçmek Masum İmam'ın (a.s) yetkisindedir. O da esirlerin şartlarını göz önüne alarak, İslam'ın ve Müslümanların içerisinde ve dışarıdaki menfaatlerine göre en uygun olanını seçer.

İmam (a.s) esirleri serbest bırakma kararı almamışa onları ailelere verirdi. Zira o zamanlar, durumları belli oluncaya kadar içinde tutulabilecekleri bir hapishane yoktu.

İslam İmama, uygun olan neyse ona göre hareket etme yetkisi vermiştir. Bu şekilde İslam'da köleliğin kaynakları kurutuluyordu.

2. Madde: Özgürlüğün Kapılarını Açmak

İslam kölelerin serbest bırakılmaları için kapsamlı planlar yapmıştır. Müslümanlar onlara amel ettiklerinde kısa zamanda köleler serbest olacak ve İslam toplumuna kazandırılacaklardı. Bu planın başlıkları şunlardır:

a) Müslümanlardan toplanan zekat sekiz yerde harcanmalıdır. O sekiz yerden birisi köleleri satın alıp serbest bırakmaktır.¹ Bu şekilde İslami beytülmalde bütün köleler özgür oluncaya kadar daimi bir bütçe ayrılmış oluyordu.

b) İslam, kölelerin sahipleriyle anlaşma yapıp kendi kazançlarıyla serbest kalma kanunu çıkardı (İslam fıkında buna "Mukatebe" denir).

c) Köleleri serbest bırakmak, önemli ibadetlerden ve hayır amellerinden sayılmaktadır. Masum İmamlar (a.s) bu konuda herkesten öndeydiler. Öyle ki Hz. Ali'nin (a.s) kendi kazancıyla bin tane köleyi satın alıp serbest bıraktığı yazılmaktadır.²

d) Masum İmamlar (a.s) başkalarına örnek olsun diye küçük bir bahaneyle köleleri serbest bırakıyorlardı. İmam Bâkır (a.s) kendisine iyilik yapan kölelerinden birine şöyle buyurdu:

"Git, sen özgürsün artık, çünkü cennet ehli olan birisini hizmetime almak istemem."³

Yine İmam Zeynel Abidin'den (a.s) şöyle bir olay rivayet edilir:

Bir gün kölelerinden biri İmam'ın (a.s) başına su döküyordu, su kabı İmam'ın (a.s) başına düştü. Köle şu âyeti okudu: "...ve öfkelerini yenenlerdir" İmam

¹ Tevbe, 60.

² "Kendi elinin emeğiyle bin tane köle azat etti." (el-Kâfi, c. 5, s. 74)

³ Men La Yahduruhu'l-Fakih, c. 1, s. 27.

(a.s): “Öfkemi yendim” diye buyurdu. Köle “İnsanları affedenlerdir” âyetini okudu. İmam (a.s) “Allah affetsin” diye buyurdu. Köle ardından “Allah ih-sanda bulunanları sever” âyetini okudu. Bunu üzerine İmam (a.s) buyurdu ki: “Git sen artık özgürsün.”

e) Hatta bazı rivayetlerde yedi yıldan sonra köleler kendiliğinden serbest olduğu geçmektedir. İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor:

“İmamı olan birisi, sahibi istese de istemese de serbest olur. İmanı olan biri-sine yedi yıl geçtikten sonra hizmetçilik yaptırmak helal değildir.” ⁴

Yine Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğu rivayet edilir:

“Cebrail bana köleler konusunda hep tavsiyede bulunurdu, öyle ki, yakında süre tayin edileceğini ve hepsinin serbest kalacağını zannettim.” ⁵

f) Başkasıyla ortak kölesi olan kimse, kendi hakkını serbest bırakırsa diğer yarısını da ortağından satın alıp serbest bırakmak zorundadır.

g) İnsan sahip olduğu kölenin bir kısmını serbest bırakırsa diğer kısmı da kendiliğinden serbest kalırdı.

h) İnsan anne, baba, dede, evlat, amca, dayı, teyze, hala, kardeş, bacı, erkek ve kız kardeşlerinin çocuklarına malik olursa onlar hemen serbest olurlar.

ı) Kendi cariyesinden çocuk sahibi olan kimse o cariye-yi satamazdı ve mirasından çocuğunun hakkına düşen miktarca cariye serbest bırakmalıydı. Bir çok köle bu şekilde özgürlüklerine kavuştu. Çünkü bir çok cariye sahiplerinin eşleri durumundaydı ve onlardan çocuk sahibi oluyorlardı.

i) Bir çok suçun keffaresi köle serbest bırakmaktır (yanlışlıkla birini öldürmek, bilerek orucu yemek, yemin etmenin keffaresi bunlardan bazılarıdır).

j) Sahibi tarafından şiddetle cezalandırılan köle serbest bırakılmak zorundaydı.

İslam'dan önce köle sahipleri onlara her türlü işkenceyi yapmayı kendi hakları olarak görüyorlardı. Hiçbir engelleme olmadan istedikleri eziyeti yapıyorlardı. Ama İslam, kulak, burun, dil kesmek gibi bir kısım cezaları ya-

⁴ el-Kâfi, c. 6, s. 196.

⁵ Men La Yahduruhu'l-Fakih, c. 1, s. 52; Vesailu's-Şia, c. 2, s. 7; Müstedreku'l-Vesail, c. 13, s. 379.

sakladı ve kim kölesini bu şekilde cezalandırırsa kölesini serbest bırakmak zorundaydı.¹

3. Madde: Kölelerin Şahsiyetlerinin Onurlandırılması

Köleler, İslam'ın öngördüğü özgürlüğe doğru giderken, İslam onların haklarını ihya etmek için büyük girişimlerde bulundu. Onların insani şahsiyetlerini diriltmiş, bu yönden köleyle özgür insan arasında fark bırakmamıştı. İslam'da ölçü takvadır. Köleler önemli makamlara gelebiliyor hatta hakim de olabiliyorlardı. Resulullah'ın (s.a.a) zamanında köleler ordunun komutanlığı ve diğer önemli makamlara getirilmişlerdi.

Peygamber'in (s.a.a) bir çok sahabeti köle idi. Gerçekte onların çoğu, İslam büyüklerinin en büyük yarenleri durumundaydılar. Selman, Bilal, Ammar-ı Yasir ve Kanber bu guruptandı. Beni'l-Mustalak gazvesinden sonra Peygamber (s.a.a) bu kabileden bir cariyeyle evlenmiş ve bunun neticesinde kabilenin bütün esirleri serbest bırakılmıştı.

4. Madde: Kölelere İnsani Davranışta Bulunmak

İslam kölelere iyi davranması konusunda bir çok emir vermiştir. Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyuruyor:

“Kardeşi elinin altında olan kimse yediğinden ona yedirmeli, giydiğinden ona giydirmeli ve gücünden fazlasını ona yüklememelidir.”

Hiz. Ali (a.s) kölesi Kanber'e şöyle buyuruyordu:

“Senden daha iyi elbise giyersem Allah'tan utanırım, zira Allah Resulü (s.a.a) buyuruyor: Kendi giydiğinizden onlara giydirin, kendi yediğinizden onlara yedin.”

İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor:

“Babam ne zaman bir kölesine bir iş yapmasını emretse bakardı, eğer iş ağır ise kendisi de Bismillah der ve ona yardıma koyulurdu.”

İslam'ın özgürlüğe giden yolda kölelere davranışı öyle bir şekilde idi ki, gayrimüslimler bile bunu övmüşlerdir. Örneğin George Zeydan *Medeniyet Tarihi*'nde diyor ki: “İslam kölelere karşı çok merhametli idi. Hiz. Resulullah onlar için çok tavsiyelerde bulunmuştur. Örneğin, “Kölenin gücünün yetmediği işi ondan istemeyin”, “Kendi yediğinizden ona da verin”,

¹ Şerhu'l-Lüm'ati'd-Dimeşkiyye, c. 6, s. 280.

“Kölelerinize köle veya cariye demeyin, onlara oğlum, kızım deyin” diye buyurmaktaydı. Kur’an da köleler hakkında güzel bir tavsiyede bulunarak diyor ki: “Allah’a tapının, O’na ortak koşmayın, anne, baba, akraba, yetimlere, yoksullara, komşulara, yolda kalmışlara ve kölelere iyi davranın. Allah kendisini beğenenleri sevmez.”

5. Madde: İnsan Tacirliği: En Kötü Ticaret

İslam’da köle alım-satımı en kötü ticarettir. Resulullah’tan (s.a.a) rivayet edilen bir hadiste “*En kötü insan, insan taciridir*” diye buyurmaktadır.² Bu söz, İslam’ın köleler hakkındaki görüşü ve hedefini ortaya koymaktadır.

Bundan daha ilginç şudur ki, İslam, insanların özgürlük ve hürriyetinin ellerinden alınmasını ve onların bir ticaret malına dönüştürülmesini bağışlanmayan günahlardan saymaktadır. Yine bir hadiste Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:

“Allah her günahı bağışlar ama eşinin mihrini inkar eden, işçinin hakkını gaspeden ve özgür insanı satan kimseyi bağışlamaz.”³

Bu hadise göre kadın hakları ve işçi haklarını gaspetmek, insanların özgürlüğünü ellerinden almak bağışlanmayan üç günahdır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi İslam yalnızca savaşta esir edilenlerin köle olarak alınmasına izin vermiştir. Fakat asla mecburiyet yönü yoktur. Oysa İslam geldiği sırada ve ondan asırlar sonra Afrika ülkelerine saldırılarak insanlar zorla esir alınıyor ve köle ediliyorlardı. Bazen çok yüksek miktarlarda alım satımları oluyordu. Öyle ki İngiltere devleti yılda 200 bin kölenin alım satımını yapıyordu. Her yıl Afrika’dan 100 bin kişi yakalayıp köle olarak Amerika’ya götürüyorlardı.

Özetlemek gerekirse, köle konusunda İslam’ı eleştirenler sadece bu konuda yalan yanlış bir şeyler duyan kimselerdir. Böylelerinin yukarıda saydığımız maddelerden, bu maddelerin kölelere zarar vermeden serbest kalmasını sağlayan hedeflerinden haberleri yoktur. Onlar kasıtlı kişilerin etkisinde kalarak kendi akıllarınca İslam’ın önemli bir zaafını bulduklarını zannederek İslam’ın aleyhine geniş propagandalar yapmaktalar.⁴

Şimdiye kadar söylenenlerden anlaşılan şey, İslam liderlerinin de köle ya da kölelerinin olduğudur. Ama İslam’ın köleler konusundaki planlı ve

² el-Kâfi, c. 5, s. 114.

³ Müstedreku'l-Vesail, c. 13, s. 378.

⁴ Tefsir-i Numûne, c. 21, s. 410 ve 423.

makul tedbirleri, bu liderlerin onlara karşı davranışları sonucu bir çok köle serbest oldu. Ama serbest kaldıktan sonra bile köleler onlardan ayrılmıyorlardı. Israrla İmamların (a.s) yanında kalmak istiyorlardı ama İmamlar (a.s) kabul etmiyorlardı. Öte yandan İmamların (a.s) kölelere karşı davranışları örnek oluştuyordu. Bu tür davranışlar, başta Müslümanlar olmak üzere bütün insanlığa toplumların müptela olduğu böylesine önemli bir meselede ne yapacaklarını öğretmiştir.

İslam'dan Önce Hz. Peygamber'in (s.a.a) Dini

Soru

Hız. Resulullah (s.a.a.) peygamber olmadan önce hangi itikada ve dine sahipti?

Kısa Cevap

Bu bağlamda farklı görüşler vardır. Ancak kanaatimizce aşağıdaki görüş doğru olana daha yakındır: Peygamber (s.a.a.) şahsen Allah tarafından kendisine verilen has bir programa sahipti. O programa uygun bir şekilde eylemlerini ve yaşamını düzenliyordu. Yani asıl itibarıyla İslam dini kendisine gelinceye kadar bu ona mahsus bir inaçtı.

Ayrıntılı Cevap

İslam Peygamberinin, kendisine peygamberlik gelmeden önce putlara kesinlikle secde etmediği ve tevhit yolundan sapmadığı kesindir. Tarih onun hayatının bu boyutunu çok açık ve güzel bir şekilde yansıtır. Ama hangi dindendi ve hangi peygamberin dinine, şeriatına ve düsturlarına amel ediyordu noktasında Müslüman düşünürler arasında farklı görüşler vardır.

1- Bazıları Onun (s.a.a.) Hz. Mesih'in dinine bağlı ve bu din üzerinde olduğunu savunuyor. Zira Peygamber (s.a.a.) peygamberlikle görevlendirilmeden önce resmi din ve iptal (nasih) edilmeyen din hazreti Mesih'in diniydi.

2- Bir diğer kesim Müslüman düşünürler Hz. İbrahim'e bağlı ve bu din üzerinde olduğunu savunuyor.¹ Zira Hz. İbrahim "şeyhu'l-enbiya" ve Pey-

¹ Caferî, Yakup, Kevser, c. 6, s. 234. Peygamber (s.a.a.) İbrahim'in dinini takip ediyordu, ona tabiydi ve Allah tarafından kendisine İbrahim'in (a.s.) dinini takip et diye vahyedilmişti.

...Allahın Resulü Hz. Muhammed'in (s.a.a.) İslam ümmetiyle birlikte kendilerini Hz. İbrahim'in (a.s.) gerçek takipçileri olarak nitelendirmesinden daha yüce ne olabilir?

gamberlerin (a.s.) babası konumundaydı. Ayrıca İslam dinini, Hz. İbrahim'in dini gibidir şeklinde tanıtan âyetler de bu görüşü destekliyor, diyorlar.

“Babanız İbrahim'in dinine uyun. Allah, sizi hem daha önce, hem de bu Kur'an'da Müslüman diye isimlendirdi ki, Peygamber size şahit (ve örnek) olsun, siz de insanlara şahit (ve örnek) olasınız.”²

3- Müslüman düşünürlerden bir diğer kısım da bu konuda herhangi bir bilgiye sahip olmadıklarını belirtip şöyle diyorlar: Onun (s.a.a.) bir dine sahip olduğunu biliyoruz. Ama bu dinin hangi din olduğu noktasında bizim bir bilgimiz yoktur. Bu bağlamda biz bir neticeye varmış değiliz!

Söz konusu olan bu üç görüşün her birisinin kendine has bir gerekçeleri vardır. Ama bunlardan hiç birisi kesin değildir. En uygun olan görüş dördüncü görüştür. O da şudur: Peygamber (s.a.a.) şahsen Allah tarafından kendisine verilen has bir din ve has bir programa sahipti. O programa uygun bir şekilde eylemlerini ve yaşamını düzenliyordu. Yani asıl itibarıyla İslam dini kendisine gelinceye kadar bu ona ait has bir inanç idi.

Bu görüşün delili bir hadistir. Bu hadis Nehcu'l-Belaga'da zikredilmiştir ve şöyledir:

Peygamber'e (s.a.a.) İbrahim'in takipçisi ol şeklindeki vahiy sadece peygamberlikten önceki zamana has bir durum değildir. Bilakis bu bağlamdaki vahiy, peygamberlikten sonra da devam etmiştir. Yani Hz. Muhammed (s.a.a.) Hz. İbrahim'in (a.s.) yolunu devam ettirendir. Hz. İbrahim (a.s.) tevhit anlayışının temsilcisi ve putları kıran kahraman bir kimse unvanıyla başta bizim peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.a.) olmak üzere bütün peygamberler için örnekti. Aslında bütün peygamberler dinin usulleri noktasında Hz. İbrahim'in (a.s.) takipçileriydiler. Aralarında bazı farklılıklar bulunsada bu farklılıklar furû ve şeriatın bazı hükümleriyle alakalıydı. Bu farklılıklar da zamanın şartları ve gereksinimleri doğrultusunda gerçekleşiyordu. Bu bağlamda her din, döneminin iktiza ettiği şartlara uygun kendi şeriatini teşrii eder ve her birisi kendisine ait ayinleri ve programları sunar. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: “Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol koyduk. Eğer Allah dileseydi, elbette sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat verdiği şeylerde sizi imtihan etmek için ümmetlere ayırdı. Öyle ise iyiliklerde yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır.” (Maide/48)

Hiz. Resulullah ilahi öğretiler dolayısıyla Hz. İbrahim'e (a.s.) has bir ilgi gösterir ve teveccüh ederdi. Bu ilgi ve teveccüh o denli idi ki, İslam dininin Hz. İbrahim'in dininin aynısı, ancak onun tekâmül bulmuş ve zamanının şartlarına uygun bir şekilde Allah tarafından yeniden sunulmuş hali olduğunu söyleyebiliriz.

² Hac, 78.

“Allah’ın Resulü sütten kesildiği andan itibaren onu gece gündüz yönlendirsın, ona güzellikleri öğretsin ve onu güzel ahlâka yönlendirsın diye Allah tarafından en büyük melek onun arkadaşı kılındı.”¹

Böyle bir meleğin görevlendirilmesi has ve özel bir programın olmasına delildir.

Bu bağlamda bir diğer delil de şudur: Tarih kitaplarının hiçbirisinde Hz. Resulullah’ın Yahudi, Hıristiyan ve başka dinlerin ibadet yerlerine gidip orada ibadet ettiğinin yazılmamış olmasıdır. Ne putperestlerin ibadet ettikleri puthanelere gidip putperestlerin kenarında ibadetle meşgul olmuş, ne de ehl-i kitabın ibadethanelerine gidip onların kenarında ibadetle meşgul olmuştur. Bilakis tevhit anlayışına sahipti ve bu hattı devam ettiriyordu. Ameli olarak da sıkıca ahlâki usullere ve kurallara bağlıydı.

Biharu’l-Envar adlı rivaî kitapta Merhum Meclisî’nin yazdıklarına göre İslami kaynaklarda bu bağlamda birçok rivayet vardır. Söz konusu rivayetlerde şöyle denilmektedir:

“Peygamber (s.a.a.) ömrünün ilk başlarından beri Ruhû’l-Kudûs ile destekleniyordu, onun desteği ve teyidi altında idi. Peygamber (s.a.a.) kesinlikle Ruhû’l-Kudûs’un verdiği ilhamlar doğrultusunda amellerini düzenliyor ve bu doğrultuda kendi yaşamını sürdürüyordu.”

Allâme Meclisî’nin kendisi şahsi olarak şu görüştedir ki, Peygamber (s.a.a.) risalet makamından önce nübüvvet makamına sahipti. Bazı zamanlarda melekler onunla konuşuyordu. Peygamber de onların seslerini duyuyordu. Bazen de doğru (sadık) rüyalarla kendisine Allah tarafından ilahi ilham veriliyordu. Bu durum kırk yaşına kadar devam etti. Kırk yaşına girdikten sonra risalet makamına ulaştı. Bundan sonra Kur’an ve İslam dini resmi bir şekilde ona nazil oldu. Allâme Meclisî bu bağlamda altı delil zikrediyor. Yukarıda zikredilen deliller onun zikretmiş olduğu delillerin bir kısmıyla uyum içindedir.²

¹ Nehcu’l-Belaga, hutbe no: 192 (Kasiye hutbesi), “Hz. Peygamber sütten kesildikten sonra Allah meleklerden bir meleği ona arkadaş kıldı, bu melek gece gündüz onu güzel yollara sevk eder, varlık âleminin güzel ahlâkını ona öğretirdi.”

² Mekarim Şirazi, Nâsir, Tefsir-i Numûne, 1. baskı, Tahran, Daru’l-Kutubi’l-İslamiye, h.ş. 1374, c. 20, s. 507.

İslam'ın Barış Dini Olması

Soru

İslam barış manasındadır ama bazıları onu dünyadaki bir çok anlaşmazlık ve savaşın sebebi olarak görmektedir. Lütfen meseleyi analiz edip açıklayınız.

Kısa Cevap

Kur'an İslam'ın sulh, barış ve dostluk dini olduğunu şu âyetle ortaya koyar:

“Ey iman edenler! Hep birden barış ve esenliğe girin. Sakın Şeytan'ın adımlarını izlemeyin; kuşkusuz, o size açık bir düşmandır.” (Bakara/208)

Ancak şu noktaya dikkat etmek gerekir ki, genelde her dönemde bir gurup insan başkalarına karşı aşırılık, isyan ve zulmetme yolunu seçer, fesat ve bozgunculuk yapar. Bu yüzden kâmil bir din böyle bir duruma karşı suskun kalamaz ve zulme uğrayanları zalimin elinde bırakmaz. İşte bu yüzden İslam'ın düşmanlara, kâfir düşünceli insanlara karşı barış önerisi şartlıdır. Ama müminler için barış mutlak şekilde geçerlidir ve bu Kur'an'ın, müminlerin birbirleriyle ilişkileri için seçtiği tek yoldur. İslam af, merhamet ve bağışlamayı tavsiye ederek müminleri kardeşliğe ve barışa davet etmiştir.

İslam dininde savaş, düşmanlık ve ülkeleri fethetmek reddedilmiş; cihad bir savunma girişimi olarak ilahi hakimiyeti korumak, tağutların hakimiyetini reddetmek, dünya barış ve emniyetini korumak, zulüm ve adaletsizlikle mücadele etmek için caiz bilinmiştir.

İslam, müstekbirlerin zulmüyle mücadele amacıyla Müslüman ve gayrimüslimlerin uyanmaları için yüce küresel hedeflerin peşindedir. Doğal olarak başta küresel müstekbirler olmak üzere tağutlar, sermaye, güç ve hile sahipleri, gerçek İslam'ı kötü ve uğursuz emellerinin önünde büyük bir engel olarak gördükleri için bütün güçleriyle onu tahrip edip yıkmak için çalışıyor, onun çehresini karalamak için ellerinden geleni artlarına koymuyorlar.

Böyle bir durumda müminler, Peygamber (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in (a.s) yolunu takip ederek İslam'ın gerçek yüzünü açıklamalı ve yapılan kompoları etkisiz hale getirmelidirler.

Ayrıntılı Cevap

İslam'ın lügat kökü olan “silm” ve “selam” kelimeleri barış ve huzur manasına gelmektedir.¹ Kur'an'da da yer yer sulh ve barışa öncelik verilmiştir.² İslam'ın barış, sulh ve dostluk dini olduğunu teyit için şöyle buyurmaktadır:

“Ey iman edenler! Hep birden barış ve esenliğe girin. Sakın Şeytan'ın adımlarını izlemeyin; kuşkusuz, o size açık bir düşmandır.”³

Kur'an'a göre kalıcı ve küresel bir barış ve insanlık toplumlarının huzuru yalnızca Allah'a imanla gerçekleşir. Dil, ırk, servet, bölge vb. şeylerde farklı olan insanlar, ancak Allah'a imanla birbirlerine bağlanabilirler. Müslümanların küresel barış ve toplumsal adaletin İmam Mehdi'nin (a.s) hükmetiyle gerçekleşeceğine inanmaları gerçekte buna bir tekitleridir. Hatta Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Fakat barışa yanaşırlarsa sen de yanaş...”⁴

Ancak hatırlatmak gerekir ki, bu dünyada insanlar özgür olduklarından kimileri başkalarına karşı tuğyan, aşırılık, isyan ve zulüm etme yolunu seçmiş, fesat ve bozgunculuk yapmaktadırlar. Bu yüzden kâmil ve kapsamlı bir dinin insanlığın hidayetinin önündeki bu engelleri kaldırması için tedbirler alması gerekir.

Bazen tuğyan ve isyanlar öyle bir hadde varıyor ki güce başvurmadan başka bir yol kalmıyor. Bu yüzden İslam, cihad yasasını koymuştur. Yani Kur'an, mantıktan anlamayanlara, Peygamber'in (s.a.a) hidayet, irşad ve davetinin önüne küstahça set çekenlere, inat ve düşmanlıkla bilerek İslam'la savaşımlara karşı cihad etmeyi emrediyor ve şöyle buyuruyor:

“Ey Peygamber, kâfirlerle ve münafıklarla savaş ve onlara sert davran.”⁵

Müslümanlar düşmanların kalbine korku düşürmeliler ki onlara saldırma ve darbe vurma düşüncesi akıllarından geçmesin.⁶

¹ *Kitabu'l-Ayn*, c. 7, s. 267.

² Neml, 32-44.

³ Bakara, 208.

⁴ Enfal, 61.

⁵ Tahrim, 9.

⁶ Muhammed Taki Misbah Yazdı, *Porseşha ve Pasohha Derbare-i Nizam-ı Siyasi-i İslam*, s. 233.

Elbette İslam'ın, askerî açıdan hep hazırlıklı olmak, sınırların korumak⁷ (ki barış ve dostluğu korumanın bir yöntemi sayılır), önemli İslami ibadetlerden biri olan Allah yolunda cihad etmek emri ile haksız yere saldırmak ve taşkınlık yapmak birbirinden ayrılmalıdır. Yüce Allah cihadın önemi hakkında şöyle buyuruyor:

“Ve Allah için hakkıyla savaşın.”⁸

İslam dininde ülkeleri fethetmek ve şahsi gücü artırmak için cihad yasası konmamıştır. Cihad bir kurtuluş yoludur, kavga yolu değil. Bundan dolayı cihadın hedeflerine askerî yolun dışında bir yolla ulaşmak mümkünse savaşılmalıdır. Kâfirlerin savaştan önce İslam'a davet edilmesinin vacip olmasının nedeni budur.

Bu yüzden Yüce Allah cihadı, müstekbirleri ezmek, mustazafları kurtarmak, marifet ortamını hazırlamak, tevhit inancına, dünya ve ahiret saadetine ulaşmanın yollarından cahil ve habersiz bırakılanları bu yollarla tanıştırmak için vacip etmiştir.⁹

Allâme Tabatabâî, İslam'ın savaş ve çekişme taraftarı olmadığı, cihadın felsefe ve hakikati konusunda şöyle yazıyor: “Cihadın amacı dinin ikamesi ve Kelimetullah'ın yüceltilmesidir. Bu yüzden cihad bir ibadet olup onda kurbet kastı şarttır. Cihad başkalarının mal ve namusuna üstünlük sağlamak değildir. Cihad insaniyet haklarını savunmak için vacip edilmiştir; savunma da zaten sınırlıdır. Oysa tecavüz hadden çıkmak demektir. Bundan dolayı âyetin devamı şöyle buyuruyor:

“Sakin aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez.”^{10 11}

Sonuçta hakiki İslam, aşırı, tecavüzcü, uyumsuz ve savaşçı bir din değildir. Aksine onun emirleri bu cümleden de cihad, ilahi hakimiyetin ışığı altında insanlık ve dünyanın barış ve güvenliğini korumak, tağutların hakimiyetini reddetmek, zulüm ve adaletsizlikle mücadele etmek içindir. Kısaca özetlemek gerekirse cihad demek, yüce ilahi değerlerin gerçekleşmesi için adilane ve mukaddes bir savaş vermek demektir.¹²

⁷ Enfal, 60.

⁸ Hac, 78.

⁹ Neşriye-i Marifet, sayı:102, *İslam'da Cihadın Hedefleri* makalesi (Hamza Ali).

¹⁰ Bakara, 190.

¹¹ Muhammed Hüseyin Tabatabâî, *el-Mizan*, c. 10, s. 63, Beyrut, Müessesetu'l-A'lemi.

¹² Daha fazla bilgi için bkz. Murtaza Mutahharî, *Cihad ve Onun Kur'an'daki Mesruuiyeti*, Sadra yayınları, Kum.

Demek ki düşmanlar ve kâfirlerle barış yapmak, iman ehlinin izzet ve iktidarını koruma şartına bağlıdır. Nitekim Hz. Ali (a.s) Mısır valisi Malik Eşter'e yazdığı fermanında şöyle buyuruyordu:

“Düşman seni barışa çağırsa ve Allah'ın rızası da onda ise onu reddetme. Zira barış, senin ordunun huzuru, gam ve kederlerinin rahatlığı ve ülkenin güvenliğidir. Ama barıştan sonra düşmanından sakın ve ona karşı çok dikkatli ol. Çünkü düşman bazen gafil avlamak için sana yanaşır. Öyleyse ihtiyat et, uzak görüşlü ol, iyimser olma!”^{1 2}

Ama barış, Kur'an'ın müminlerin birbirleriyle ilişkileri için seçtiği tek yoldur. İslam göz yummayı, merhameti ve bağışlamayı tavsiye ederek müminleri kardeşliğe ve barışa davet etmektedir.³

Evet, Kur'an İslami değerlerden taviz vermeyi gerektiren korku, zayıflık ve uzlaşıcılıktan dolayı yapılan barışı kınamış, cihaddan ve savaş meydanının sıkıntılarından firar etmek için genellikle barışı öne çıkaran zayıf imanlıları uyarmıştır. Şöyle buyuruyor:

“Üstün durumda iken gevşeyip barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. O amellerinizi asla eksiltmeyecektir.”⁴

Buraya kadar söylediklerimizden açıkça anlaşılmaktadır ki dünyada bugün var olan savaşların ve çekişmelerin kökü gerçek İslam değildir. İslam'ın mantığı böyle bir şeyi teyit etmemektedir. Evet, İslam en kâmil ve en kapsamlı bir din olması hasebiyle Müslüman ve gayrimüslimlerin gafletten uyanmaları, onların hidayeti amacıyla müstekbirlerin zulmüyle mücadele gibi yüce küresel hedefleri olan bir dindir.⁵ Doğal olarak başta küresel istikbar olmak üzere tağutlar, sermaye, güç ve hile sahipleri gerçek İslam'ı kötü emellerinin önünde büyük bir engel olarak gördüklerinden⁶ bütün güçleriyle onu tahrip edip yıkmak için hiçbir propagandadan çekinmez, çehresini karalamak için ellerinden geleni artlarına koymazlar. Bu yüzden onlar İslam'ı savaşların, şiddetlerin ve terörlerin nedeni olarak

¹ Nehcu'l-Belağa, 53. Mektup.

² Hüseyin İskenderî, *Âyeha-i Zendeği*, c. 1, s. 300.

³ Hucurat, 9-10.

⁴ Muhammed, 35.

⁵ İmam Humeyni'nin (r.a) yüce ülkülerinin yayılmasını bu mübarek hedefe önemli bir katkısı olmuştur.

⁶ Burada İslam'dan kasıt öz Muhammedi İslam veya başka bir deyişle tağutların zulmüyle asla uzlaşmayan Ehl-i Beyt (a.s) yoludur.

tanıtırlar. Oysa onların kendileri savaş, terör ve şiddetin körükleyicisidirler. Müslümanlar sadece kendilerini savunmaktadırlar.

İşte bu durumda müminler Peygamber (s.a.a) ve Ehl-i Bey'tini takip ederek İslam'ın gerçek güzel yüzünü açıklamalı, İslam'ı, müstekbirlerin eliyle kurulan ve desteklenen şiddet taraftarı ve mantuksuz örgütlerden ayırmalıdır.

İslam'ın Üstünlüğü

Soru

Neden İslam'ı kabul etmeliyiz? İslam dininin diğer dinlere olan üstünlüğü nedir?

Kısa Cevap

Allah tarafından insanı hidayet edip onu ebedî mutluluğuna ve kemaline kavuşturmak için gönderilen dinlerin en kâmilî ve en kapsamlısı İslam dinidir. İslam dinini kabul etmemizi gerektiren nedenler aşağıdaki kanıtlar ve delillerdir.

- 1- İslam dininin kapsamlılığı;
- 2- İslam dininin öğretilerinin akl-ı selim ile uyum içinde olması;
- 3- İslam dininin dışında kalan dinlerin olgunlaşmamaları;
- 4- İslam dışındaki dinlerin tarihlerinin bitmesi ve zamanla tahrife uğramaları.

Bunlar, seçilmiş bir din unvanıyla İslam dinini kabul etmemizi sağlayan bazı delillerdir.

Ayrıntılı Cevap

İslam sözcüğü infial babının mastarı olup “s-l-m” kökünden gelme ve sıhhat, afiyet, her çeşit noksanlık, fesat ve ayıptan uzak anlamındadır. İn-fial babı ise şu manalara sahiptir: Boyun eğme, itaat etme ve hiçbir şekilde itiraz etmeksizin emir ve yasaklara imtisal etmek.⁷

Kemal ve mutluluğa ulaşmak için ilahi dinler silsilesinde İslam dini, insanları hidayet etmek için Allah tarafından gönderilmiş en kâmil ve en kapsayıcı dindir. İslam dinini kabul etmemizin nedenleri aşağıdaki delil ve argümanlardır:

⁷ en-Nuketü ve'l-Uyun (Tefsir-i Maverdi), c. 1, s. 379-380.

a) Hak Dinin Bir Tane Olması:

Her zaman hak olan din bir tanedir. Herkes hak olan bu dini, kâmil bir şekilde tanıyıp ona tabi olmak zorundadır. Kur'an-ı Kerim anlayışında sahih ve doğru din İslam dinidir. Onu seçip onun doğrultusunda hayatını tanzim etme zorunluluğu vardır. Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

“Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsranı uğrayanlardan olacaktır.”¹

Üstad Şehit Mutaahharî bu noktayı tekit ederek şöyle yazıyor: “...Hak olan din her zaman bir tanedir. Herkes onu takip etmek zorundadır. Son zamanlarda kendilerini aydın olarak nitelendiren bazı kimseler arasında re-vaç bulmuş olan anlayış ve düşünce -ki şöyle diyor: bütün semavî dinler muteber olma noktasında aynı ve her zaman için geçerli ve hakurlar- yanlış bir düşüncedir. Allah'ın peygamberleri arasında herhangi bir ihtilafın ve anlaşmazlığın olmadığı doğrudur... ama bu söz hak olan dinler birkaç tanedir ve herkes onlardan herhangi birisini seçebilir anlamına gelmemektedir. Tam aksine bu sözün anlamı şudur: İnsan Allah'ın göndermiş olduğu bütün peygamberleri kabul etmeli ve bilmelidir ki, bir önceki peygamber bir sonraki peygamberin ve özellikle onların en faziletlisi olan son peygamberin müjdeleycisiydiler. Sonra gelen her hak peygamber de kendisinden önce gelmiş olan peygamberleri tasdik etmiştir. Bütün peygamberlere iman etmenin gereksinimi, her zamanın insanının kendi dönemindeki peygamberin şeriatine tabi olmasıdır. Dolayısıyla hatemiyet döneminde Allah tarafından son peygamber vasıtasıyla gönderilen en son şeriate ve düsturlara tabi olmak ve onlarla amel etmek bir zorunluluktur. Bu İslam'ın gerekliliğidir; yani Allah'a teslim olmak ve göndermiş olduğu resullerin şeriatlerini kabul etmek gereklidir...

Dinde zorlama olmadığı doğrudur; “La ikrahe fi'd-din.”² Ancak bu söz, her zaman Allah'ın dini birkaç tanedir ve istediğimiz herhangi birisini seçme hakkına sahibiz anlamında değildir... Her zamanda tek bir din hakur. Onun dışında kalan bütün dinler batıldır. Her zaman şeriat sahibi bir peygamber Allah tarafından gelmiş ve toplum onun yaptığı kılavuzluktan yararlanmak, kendi kanun ve ahkâmını -ister ibadetler bağlamında olsun ister ibadetler dışında kalan diğer konular bağlamında olsun- ondan

¹ Âl-i İmran, 85.

² Bakara, 256.

almakla yükümlüdürler. Bu durum peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed'e (s.a.a.) sıra gelinceye kadar devam etmiştir. Bu dönemde Allah'a varmak isteyen herkesin onun (son peygamberin) dininden yardım dilemesi ve ondan kılavuzluk alması gerekir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

“Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır.”³

İslam'dan maksat bizim dinimiz değildir, bilakis Allah'a teslim olmak maksattır, denilirse cevap şudur: Doğrudur ki İslam teslim olmaktır ve İslam dini, teslim olma dininin kendisidir. Ancak teslim olmanın hakikati her zaman aynı şekilde idi. Bizim dönemimizde ise onun şekli peygamberlerin sonu olan Hazreti Muhammed'in (s.a.a) mübarek elleriyle zuhur bulmuş olan değerli dinin kendisidir. İslam kelimesi zorunlu olarak buna karşılık gelmektedir. Onun dışında hiçbir dine karşılık gelmemektedir. Başka bir beyanla Allah'a teslim olmanın gereksinimi Allah'ın düsturlarını kabul etmektir. Her zaman Allah'ın son düsturlarına amel edilmesinin gerekliliği çok açık ve nettir. Allah'ın en son düsturları, Onun son peygamberi tarafından getirilen dinin kendisidir.”⁴

b) İslam Dışında Dünyada Var Olan Dinlerin Yetersizliği:

Günümüz dünyasında mevcut olan dinlerin sahip oldukları delil ve argümanlar yetersizdir.

Birinci nokta: Maksadımız (İslam dışında kalan) diğer ilahi dinlerde var olan her şey batıldır ve bu dinlerde hak olan hiçbir söz bulunmamaktadır, demek değildir. Bilakis maksadımız, bu dinlerde bazı kabul edilmesi imkânsız bazı noktalar olduğunu, (dolayısıyla) bu dinlerin dinin kâmil olan çehresini açıklamaktan aciz olduğunu söylemektir.

İkinci nokta: Bu kısa araştırmada günümüz dünyasının en önemli dini olan Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın yetersiz olduklarına kısa bir şekilde değineceğiz. Böylece değer ve muteber olma bağlamında bu iki din-den daha düşük olan diğer dinlerin de yetersiz ve değersiz oldukları anlaşılmış olacaktır.

³ Âl-i İmran, 85.

⁴ Mecmua-i Âsar, c. 1, s. 277.

Günümüzdeki Hristiyan dininin, hakikatin kâmil çehresini açıklamaktan aciz olduğunu ispatlayan deliller şunlardır:

1- Hali hazırda Hristiyanların elinde bulunan İncil mütevatir ve senedi de kati değildir. Hz. İsa (a.s.) İsrailoğullarından idi. Dili İbraniceydi ve Beytu'l-Mukaddes'te peygamberlik iddiasında bulundu. O bölgenin insanları da İbranî idi. Az bir topluluk hariç kimse ona iman etmedi. Kendisine iman eden az topluluk hakkında da hiçbir bilgiye sahip değiliz. Ama Yunanca bilen Beytu'l-Mukaddes halkından bir kaçı Anadolu şehirlerine dağıldılar ve insanları Hz. İsa'nın dinine davet ettiler ve Yunan diliyle bazı kitaplar yazdılar. O kitaplara bazı konular yerleştirdiler ve Yunan halkına şöyle dediler: Hz. İsa şöyle dedi ve böyle yaptı. Hz. İsa'yı görüp amel ve davranışlarını müşahade eden ve onun dilini bilip sözlerini işiten kimseler Filistin'de idiler ve Hz. İsa'yı peygamber olarak kabul etmediler. Yunan diliyle yazılanların uydurulmuş olduğunu savundular. Bu kitapları ve kıssaları kabul edenler ise Beytu'l-Mukaddes'i görmemiş ve ondan uzak idiler. Ne Hz. İsa'yı görmüşlerdi, ne de onun dilini biliyorlardı. Bunların İncil'de yazdıkları kıssaların hepsi yalan bile olsaydı onları (yazarları) bu kıssaları yazmaktan alıkoyacak hiç kimse yoktu. Onu duyanların da onları yalanlamak için başvurabilecekleri herhangi bir ölçü ve yol yoktu.

Örneğin İncil'de şöyle yazmaktadır: Hz. Mesih (İsa a.s.) doğduktan sonra doğudan birkaç Mecusî geldi ve Yahudilerin doğan yeni padişahı nerededir, diye sordular ve şöyle devam ettiler: Onun yıldızını doğuda gördük. Onlar (sorulanlar) Hz. Mesih'in yerini kendilerine göstermediler. Onlar ansızın daha önce görmüş oldukları yıldızın gökyüzünde hareket edip İsa'nın (a.s.) içinde bulunduğu eve doğru gittiğini ve o evin üzerinde durduğunu görünce Hz. İsa'nın o evde olduğunu anladılar. Uyduruk olduğu kesin olan böylesine bir öykü ve hikayeyi rezil olacaklarından çekinmeden İncil'de yazmışlardır. Beytu'l-Mukaddes halkı için İbranice yazmamışlardı, bilakis batılılar için yazmışlardı. Kesin biliyoruz ki hiçbir yıldız bilimci (astrolog) birisinin yaratılmasıyla bir yıldız çıkacağına ve doğan kişinin üzerinde hareket edeceğine inanmıyor. Mecusîler de buna inanmıyorlar.

Hakeza şöyle diyoruz: Eski Hristiyanlar Hz. İsa'nın öldürülmesi hususunda ihtilaf içindeydiler. Bazı İncil kitaplarında Hz. İsa'nın kesinlikle öldürülmediği yazıyor. Oysaki bir şehirde herhangi birisi öldürülse çoğunluğun dikkatinden gizli kalmaz. Hele hele öldürülmesi asılarak idam türünden ise kesinlikle gizli kalması imkânsızdır. Ama İncil'i yazan kimseler yabancısıdır ve

yabancı bir dilde yazmışlardır. Yazarların kendileri de Beytu'l-Mukaddes'te olmadıkları için, Hz. İsa'nın öldürölüp öldürölmediğinden haberdar olmamışlardır. İncil yazarları özgürce, hiçbir şeyden çekinmeden maslahat gördükleri her şeyi yazmışlar. Hz. İsa'dan üç yüz yıl sonra Hristiyanların âlimleri bir toplantı düzenlediler ve bu toplantıda İncillerde yazılı olan bu tutarsızlıkları gidermek için kendi aralarında istişare ettiler. Yazılmış olan İnciller arasından dört tanesini seçip onlarda yazılmış olan şeylerin doğru, geride kalan sayısı belli olmayan diğer İncillerin batıl olduğunu ilan ettiler. Diğer İncillerde yazılı olan Hz. İsa'nın öldürölmediği meselesi de böylece resmîyetten düşmüş oldu.¹

2- Hristiyanlığın yetersizliği hakkındaki ikinci delil, günümüzdeki İncil kitabında yer alan birçok tahrif ve tenakuzlardır. Konuyla ilgili bilgi edinmek için şu kitaplara müracaat ediniz: Allâme Şa'rani, *Saadet Yolu*,² Fazıl Hindî, *İzharu'l-Hak*, Şehit Haşimi Nejad, *Kur'an ve Diğer İlâhî Kitaplar*.

3- Hristiyanlığın yetersizliği hakkındaki üçüncü delil, Hristiyanların sahip oldukları bazı inançlarının akıl ve mantık kurallarıyla tezat içinde olmasıdır. Şu inançlar bunun birkaç örneğidir: Allah'a çocuk nispet edilmesi, Allah'ın insan şeklinde mücessem olması, insanların günahlarını kendi üzerine alması, çarmlı meselesindeki meşakkate tahammölünün işlenmiş günahların kefareline döndürölmesi.

Yuhanna İncilinde şöyle yazmaktadır: “Yüce Allah varlık âlemini çok sevdiği için biricik ve yegâne oğlunu gönderdi ki insanlar ona iman etsinler ve ona iman ederek helak olmaktan kurtulup ebedî hayat kazansınlar. Yüce Allah kendi oğlunu varlık âlemine hükmetsin diye göndermedi. Yüce Allah kendi oğlunu, varlık âlemi onunla kurtuluş bulsun diye gönderdi.”³

Yahudilik dini hakkında da aynı üç sorun vardır.

Zira öncelikle onlarda da üç nüsha Tevrat vardır:

1- İbranice yazılmış nüsha; bu nüsha Yahudiler ve Protestan âlimleri tarafından muteber sayılmaktadır.

2- Samiri nüshası; bu nüsha Samirilerce (İsrailoğullarından bir diğer grup) muteber sayılmaktadır.

3- Yunanca nüsha; Protestanların dışında kalan Hristiyan âlimleri tarafından muteber sayılmaktadır.

¹ Şa'rani, Ebu'l-Hasan, *Rah-ı Saadet*, s. 187-188; 197-221.

² A.g.e.

³ Yuhanna İncili, 3: 16-17

Samirilerin kabul ettikleri nüsha, sadece Hz. Musa'nın (a.s.) beş kitabını ve Yuşa ve kazıların (hakim) kitabını kapsamaktadır. Ahd-i Atık'ın diğer kitaplarını muteber görmüyor. Hz. Âdem ile Hz. Nuh (a.s.) döneminde gerçekleşen tufan arasındaki fasılanın birinci nüshada 1656, ikinci nüshada 1307, üçüncü nüshada 1362 sene olduğu yazılmaktadır. Bu çelişkiye dikkatle her üç nüshanın da doğru olduğu kabul edilemez. Dolayısıyla onlardan birisinin doğru olması gerekiyor, onun da hangisi olduğu belli değildir.¹

İkinci olarak Tevrat'ta da insan aklının kabul edemeyeceği bazı konular söz konusudur. Örneğin Tevrat'ta Yüce Allah insan suretinde olup yol yürüyor ve türkü söylüyor. Yalancı ve aldatıcı bir kimse olarak tarif ediliyor. Zira (kendilerince Allah) Âdem'e (a.s.) şöyle demişti: İyi ve kötü ağaçtan yersen öleceksin. Oysa Âdem ve Havva o ağacın meyvesinden yediler, ölmemelerini bırakın, onlar iyilik ve kötülüklerle bile tanıştılar.² Tevrat'ta; Allah'ın Hz. Yakup ile güreş tuttuğu destanı da zikredilmektedir.³

c) İslam Dininin Üstünlüğü:

İslam dinini kabul etmemize neden olan delillerden birisi, İslam dinin üstünlüğüdür. İslam dininin üstünlüğünü bir çok açıdan açıklayabiliriz.

1- İslam dininin canlılığı ve kalıcı mucizesi: Bu dinin asıl mucizesi Kur'an'dır. Diğer geçmiş peygamberlerin tersine bu dinin mucizesi olan Kur'an kitap, mantık ve bilgi türündendir. Diğer peygamberlerin mucizeleri ise hissedilen şeyler türündendir. Bu nedenle sürekli canlıdır ve bağımsız olup özülle kaimdir. Peygamber'in (s.a.a.) hazırda bulunmasına ve Onun (s.a.a.) hayatına has bir şey değildir. Bu nedenle İslam dininin mucizesi kalıcı ve süreklilik özelliğini taşımaktadır. Bunun yanı sıra Kur'an-ı Kerim, meydan okumak ve insanları mübarezeeye davet etmesiyle günbegün canlılığını ve sürekliliğini ilan etmektedir. “

Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydi onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin.)”⁴

¹ Rah-ı Saadet, s. 206-207

² Tevrat, Sefer-i Peydayeş, 2 ve 3. Bâb.

³ A.g.e., 21. bâb, 24. âyet.

⁴ Bakara, 23.

2- **İslam'ın semavî kitabının (Kur'an'ın) tahriften korunması:** İslam dininde (Kur'an-ı Kerim'de) hiçbir değişiklik ve tahrif gerçekleşmiş değildir. Zira Allah'ın vermiş olduğu “Kur'an'ı ben kendim koruyacağım”⁵ sözünün yanı sıra Peygamber'in (s.a.a.) kendisi de şahsen Kur'an'ın korunmasına dakik bir şekilde özen göstermiştir. Bunun için ilk olarak sonradan vahiy kâtipleri olarak bilinen bir kısım sahabeyi tayin etti ve onlardan Kur'an âyetlerini ve sûrelerini yazmalarını istedi. İkinci olarak kendi ashabını Kur'an'ı ezberlemeye davet ve teşvik etti. Bu nedenle sahabelerin birçoğu Peygamber (s.a.a.) daha hayatta iken Kur'an'ın hafızları olarak tanınmışlardı. Üçüncü olarak sahabelerini Kur'an'ı okumaya teşvik ediyordu. Bunu yaparken Kur'an'ın elfazlarını, tecvidini, kelimelerini doğru okumalarını ve Kur'an'ın kavram ve muhtevasını öğrenmekle yetinmemelerini tekit ediyordu.⁶ İşte bu etkenler Kur'an'ın tahriften korunmasını sağladılar.

3- **İslam'ın üstünlüğünü ispatlayan üçüncü delil, Hz. Resulullah'ın (s.a.a.) hatemiyet meselesine göstermiş olduğu dikkattir:** İslam'ın dini metinleri⁷ Hz. Resulullah'ın Allahın son peygamberi olduğunu ve ondan sonra her hangi bir peygamberin söz konusu olamayacağı tekitle vurgulamaktadırlar. Tüm beşeri topluluklarda bir müdürün son düsturları ve son bildirileri amellerinin ve yaşamının nasıllığı için ölçü olarak kabul görülmekte ve zorunlu olarak icra edilmeye tabi tutuluyor. Gelende yeni düsturlarla daha önceki düsturlar kendiliğinden devreden çıkıp ilga olunuyor.

Diğer dinlerin dini metinlerde, peygamberlerinin Allahın son peygamberi olduğu zikir edilmemiştir. Bilakis kendi muhataplarını dolaylı veya dolaysız bir şekilde Hz. Resulullah'ın (s.a.a.) çıkacağını müjdelemişler.⁸ Yani bu dini metinler bir anlamda kendilerin getirmiş oldukları şeriatın geçici olduğunu yine kendileri açıklamışlardır.

4- **İslam'ın Kapsamlılığı:** İslam'ın üstünlüğü bağlamında dikkate alınması gereken diğer nokta İslam dininin kapsamlılığıdır. İslam dininin öğretileri insanın bütün boyutlarını; bireysel ve toplumsal, ruhsal ve psikolojik, maddî ve manevî yaşamını kapsar. Bütün bu boyutlarla ilgili söz söylemiştir. İslam dininin kapsamlılığını ve bu bağlamda İslami kavramların üstünlüğünün anlaşılması için karşılaştırmalı bir çalışma yapılması gerekmektedir.

⁵ Hicr, 9.

⁶ Rah-ı Saadet, s. 22, 24, 25, 215.

⁷ Ahzap, 40; Sahih-i Buharî, c. 4, s. 250.

⁸ Rah-ı Saadet, s. 226-241; Yuhanna İncili, 21: 41.

Bu çalışmada İslam dininin dinî metnlerinin muhtevasıyla diğer dinlerin dinî metnlerinin muhtevası karşılaştırılmalıdır. Bu karşılaştırmada İslam dininin inançlar, tevhit ve Allah'ın sıfatları, bireyin ahlâkı, toplumun ahlâkı, hukuk, iktisat, siyaset, hükümet gibi konularda diğer dinlerden ne kadar farklı ve ne kadar üstün olduğunu göreceksiniz.

5- Muteber bir tarihe sahip olması: İslam'ın üstünlüğünü ispatlayan noktalardan bir diğeri, günümüz dünyasında varolan dinler arasında canlı ve muteber bir tarihe sahip olan dinin İslam dini olmasıdır. Tarihçiler Hz. Resulullah'ın (s.a.a.) çocukluk dönemini bile en ince ayrıntılarıyla yazmışlardır. Oysa diğer dinler muteber ve geçerli tarihi belgelere sahip değildir. Bu nedenle bazı batılı düşünürler Hz. İsa'nın (a.s.) varlığına dair şüphe duymuşlardır. Eğer Müslümanların kitabı olan Kur'an-ı Kerim, Hz. İsa ve diğer peygamberlerin ismini zikretmemiş olsaydı, Yahudilik, Hristiyanlık ve peygamberleri, beşeri topluluklarda bu denli resmiyet kazanamaz ve bu denli revaç bulamazlardı kanısındayız.^{1 2}

İslamiyet'te Kadının Şahsiyeti ve Konumu

Soru

İslam dininin kadına bakış açısı nasıldır ve onun için nasıl bir konum belirlemiştir? Ayrıca onlar da tıpkı erkekler gibi midirler?

Kısa Cevap

İslam, insanın tekâmülünü hedef edinmiştir. Bu açıdan da kadın ve erkek arasında hiçbir fark yoktur. İslam açısından önemli olan kadınlık veya erkeklik değil, kendini yetiştirme ve Allah'a yakın olmaktır. Kadın ve erkek insanlığın iki temel unsurunu teşkil etmeleri nedeniyle, İslam'da bazen kadından ve bazen de erkekten söz edilmekte; bazı nedenlerden dolayı kadın övülmekte ve bazı nedenlerden dolayı da erkek övülmektedir. Bu iki cins arasında insan olma açısından hiçbir fark yoktur. Nitekim mutlak kemale ve bu yaratılışın hedefine ulaşma noktasında kadın ile erkek arasında hiçbir fark da bulunmamaktadır. Bu doğrultuda erkeğe verilen tüm güçler ve potansiyel kabiliyetler aynen kadına da verilmiştir, cinsiyetin bu hususta bir rolü söz konusu değildir. Evet, yaratılışta bir takım farklılıklar

¹ Mecmua-i Asar, c. 16, s. 44.

² Başka bir sorudan alıntı yapılmıştır.

bulunmakta ama bu farklılıklar dediğimiz gibi sadece yaratılış noktasındadır, yoksa kemale ulaşma noktasında değildir.

Kısaca İslam'ın kadın hakkındaki düşüncelerini şöyle sıralaya biliriz:

1. Kadın yüce Allah'ın cemal sıfatının göstergesi, incelik, letafet ve huzurun nişanesidir.

2- Kadının yaratılışı ve varlığının niteliği de tıpkı erkek gibidir. “Şüphesiz biz insanı en güzel bir surette yarattık.”

3- Kadın için de salt ilahi ve insani bir ruh takdir edilmiştir. Yüce Allah tarafından kadına ilahi ruh üflenmiş, bu ruh sebebiyle kendisine özel toleranslar tanınmış ve kadın birçok mükemmelliklerin kaynağı olarak yaratılmıştır. Kadının ruhuyla erkeğin ruhu arasında hiçbir fark yoktur. Dolayısıyla kadın da erkekle aynı kimliği taşımaktadır. Kadının cevheri erkeğin zati cevheriyle eşit konumdadır.

4. Kadın erkeğin huzur kaynağı, erkek de kadının güven kaynağı ve onun sorumlusudur.

5. Allah'a yaklaşmak, iyi işlerin sonucunu görmek, suluk yolunda ilerlemek kesinlikle özel bir cinsiyete bağlı değildir.

6. Fıkıhtaki bir takım erkek ve kadın arasındaki farklı hükümler, asla zulüm ve erkeğin üstünlüğünden kaynaklanmamaktadır. Bilakis erkeğin sorumluluğunun fazlalığı ve ailesine yönelik vazifelerinin çokluğundandır.

7- Kadın malikiyet hakkına sahiptir ve beğenilmiş ve meşru işlerde çektiği zahmetlerinin karşılığı bizzat kendi hakkıdır. Kadının malikiyet meselesi ve mülkü olan her şeydeki tasarrufu hiçbir eksiklik ve noksanlık olmaksızın tıpkı erkek gibidir.

8- Kadın bir şehvet aracı değildir. Aksine erkeğin ortağı, türün beka sebebi ve hayatın yarısını teşkil eden bir varlıktır. Kadınla evlenmek temiz bir niyetle olduğunda ibadet, doğru ve salim bir tavırla olduğu takdirde ise insan için ahiret azığı ve ukba hayatının esenliğine sebep olmaktadır. Allah Resulü (s.a.a) kadınlar hakkında şöyle buyurmaktadır: “Cennet annelerin ayakları altındadır.”

Ayrıntılı Cevap

İslam'da önemli olan, kadınlık veya erkeklik değildir. İslam'da söz konusu olan, insanın insan oluşu, yeteneklerin eğitilmesi ve herkesin, ister kadın, ister erkek olsun, vazifelerini yapmasıdır. Geçmiş ve mevcut mektep

ve ideolojiler karşısında İslam'ın kadın hakkındaki görüşünü belirleyen ve ortaya koyan en önemli şey kadın ve erkeği insanlık vazifeleri ve mefhumları açısından eşit kabullenmesidir. İslam, hem kadına ve hem de erkeğe eşit bir gözle bakmaktadır.

İslam'ın toplumsal sistemine göre ise; kadın hem değerli, hem de üstün şahsi özellikleri kendisinde toplayan olmalıdır. Bazı toplumlar kadına değer verdi, ama şahsiyet vermedi, günümüz batı medeniyeti ise şahsiyet verdi ama değerini yok etti. İslam her ikisini de kadına sunmaktadır. Kadının bir taraftan kemalleri kendisinde toplamalı örneğin; bilgi, hüner, güçlü irade, korkusuzluk, yaratıcılık, manevi boyut vb. ruhi ve cismi kemallere sahip olmalıdır. Fakat diğer taraftan da müptezel, ela ayağa düşmüş olmalıdır.

Kuran-ı Kerim, kadınlara şöyle değer vermiştir: Âdem'le beraber Havva'ya da ağaca yaklaşmamasını buyurmuştur, Sara'da Hz. İbrahim gibi melekleri görmekteydi, Meryem'e cennetten özel yiyecekler geliyordu ve Hz. Fatıma, Kevser (çok fazla hayırlı) olarak adlandırılmıştır. İnsanlık tarihinin en örnek kadını, Hz. Fatıma'dır. O Peygamberin ev işlerini yapmasını istemesine sevinmekte, ama yeri geldiğinde de tüm tarihin kaderini etkileyecek, dünyanın en bilgin insanların bile yapamayacağı türde bir konuşmayı camide yapmaktadır. Ama konuşmasını erkeklerin önüne çıkmadan, perdenin arkasında yapmıştır. Böylece hem kendisinin kadınlık sınırlarını korumakta ve hem de toplumsal olaylara duyarsız kalmamaktadır.

Soru da özellikle İslam dininin kadın hakkındaki görüşleri ve bakış açısı sorulduğundan, şimdi İslam'ın görüşünü sıralayalım. Kadının İslamiyet'teki konumu ve değerini üç boyuttan ele alabiliriz:

a) İnsani Şahsiyet Yönünden

1. Kadın yüce Allah'ın cemel sıfatının göstergesi, incelik, letafet ve huzurun nişanesidir. Her varlık Allah'ın isim ve sıfatlarının bir mazharıdır, çünkü varlık âlemi Allah'ın fiili sıfatlarının ürünüdür, zati sıfatlarının değil. Hz. Ali (a.s) buyuruyor: "Tüm hamdlar kendisini yarattıkları varlıklarla tanıtan Allah'a olsun."¹Kuran-ı Kerim'e göre kadının yaratılışı, aile ve evlilik kurumunun felsefesi bazı küçük isteklerden çok daha ötedir.

¹ Nehcül-Belağa,Hutbe:108. Ayrıca bakınız: Cevadi Amuli,Celal Ve Cemal Aynasında Kadın.

“ O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerinden biri de: Kendilerine ısınmanız için, size içinizden eşler yaratması, birbirinize karşı sevgi ve şefkat var etmesidir. Elbette bunda, düşünen kimseler için ibretler vardır.”²

2. Allah katında insanın hangi ırktan yahut hangi cinsten olduğunun bir önemi yoktur. Allah katında önemli olan, ona kulluk etmektir. Kimin kulluğu daha çok ve bilinçliyse, değerli odur.

“ Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O’ndan en çok korkanız, takvalı olanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.”³

3. Bütün peygamberlerin ve tüm ilahi kitapların muhatapları insanoğludur, davet ettikleri tüm beşer içindir. Burada asla kadın erkek ayrımı yapılmamıştır.

4. Kadının da ulaşması istenilen, yaratılışın gayesi olan sonsuz başarılar, mükemmellikler ve kemaller onun nasıl bir konumda olduğunu gösterir.

“Ey insan! Şüphe yok ki sen Rabbine karşı çaba üstüne çaba göstermektesin; sonunda O’na varacaksın.”⁴ “Herkes, kazancına bağlıdır.”⁵ “İnsan, emek ve gayretinin neticesinden başka şey elde edemez.”⁶

5. Kim Allah’a kulsa, Allah’a yakındır, ister erkek olsun ister kadın.

“Kullarım sana, beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar.”⁷

6. Cehennem azabından kurtulup, cennet diyarına yerleşmek gerek, bu bir insanın ulaşabileceği en büyük güzelliştir ve buna ulaşmak için erkek yahut kadın olma şartı bulunmamaktadır. Tek şart iman ve salih amellerde bulunmaktır.

“Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile verimiz.”⁸

² Rum,21.

³ Hucurat,13.

⁴ İnşıkak,6.

⁵ Tur,21.

⁶ Necm,39.

⁷ Bakara,286.

⁸ Nahl,97.

7. Fıtratından kim yüz çevirir, gerçekleri inkâr edip, Allah'a düşman kesilirse, ilahi lanet onu kapsayacaktır ve bunda da cinsiyetin önemi yoktur.

“İnkâr edenler ve inkârcı olarak da ölenler var ya, İşte Allah'ın, meleklerinin ve bütün insanların lâneti hep onların üstünedir.”¹

Tüm bu ayetlerden anlaşılan şudur: Allah'ın mükemmellik için yarattığı ve bu yolda ona bir takım sorumluluklar verdiği kimse insandır. İnsanlar içerisinde belli bir cins, ırk yahut renk değildir. Önemli olan aklın ve kalben Allah'a iman edip, farzları yerine getirip haramlardan sakınmaktır. Kim bunu en güzel şekilde yaparsa o üstün ve değerli insandır, ister kadın olsun isterse de erkek.

b) Allah'ı Tanıma Ve İrfani Makamlara Ulaşma Yönünden

1. Allah tüm varlıkların tek ilahıdır, onu tanımak ve ona ulaşmak erkeklerin tekelinde değildir ve marifette kadını kendisine yabancı bilmemektedir. İnsan olan herkes özgür iradesiyle manevi yönden kendisini geliştirebilir ve bu gelişimin formülü şudur: Tanıma, sevgi, itaat, yakınlık. Bu amaca ulaşmak için hem kadınlardan hem de erkeklerden çok kimse adım atmıştır. Kuran bunlardan iki güzel ve iki de ibretlik örnek bize vermektedir:

Birinci güzel örnek küfür ortamında imanlı olmayı başarmış Firavun'un eşi Asiye:

“Allah, inananlara da Firavun'un karısını misal gösterdi. O: Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap; beni Firavun'dan ve onun (kötü) işinden kurtar ve beni zalimler topluluğundan kurtar! demişti.”²

İkinci güzel örnek ise cennet hanımlarının efendilerinden Hz. Meryem, Kuran onun hakkında buyuruyor:

“Bir de İmran'ın kızı Meryem'i misal getirir. Meryem, iffet ve namusunu korudu. Biz ona Ruhumuzdan üfledik. O da Rabbisinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti ve gönülden itaat edenlerden oldu.”³

Tüm insanlara yani erkeklere de ibret olsun diye iki kötü kadın örnek verilmiştir, biri Hz. Nuh'un eşi ve diğeri Hz. Lut'un: “Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki

¹ Bakara,161.

² Tahrim,11.

³ Tahrim,12.

sâlih kişinin nikâhları altında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin! denildi.”⁴

2. Allah'a ulaşma yolunda en etkili araç duygusal bir kalptir, dolayısıyla bu büyük sermayeyi daha fazla kendilerinde bulunduranlar kadınlardır. “Allah'a ulaşmanın insandan insana değişen başlıca iki yolu bulunmakta; biri düşünce, ikincisi ise zikirdir. Zikir ve Allah'la münacat kalple, sevgiyle ve duyguyla bağlantılıdır, bu bağlamda kadın erkekten daha başarılıdır.”⁵

3. Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmaktadır: “ En güzel ilim tevhid ve en güzel ibadette istiğfardır.”⁶ En üstün bu ilim ve ibadete ulaşmakta kadın ve erkek arasında farkın olmadığı aşikârdır.

Velhasıl tarih boyunca birçok kadının irfan ve Allah'ı tanıma alanında ne kadar önemli makamlara ulaşmış olmaları, İslam'ın bu gibi konularda cinsiyete önem vermediğinin göstergesidir.

c) Hukuksal ve Fıkhi Yönden

Bazılarının İslamiyet'te kadına önem verilmediğini ve erkeklerden farklı olarak kabul edildiğini düşünmelerinin nedeni, büyük ihtimalle bu boyuttan kaynaklanmaktadır. Erkek ile kadın arasında farklı hükümlerin bulunması bu şekilde düşünceye sebebiyet vermiştir. Fakat hükümlerin genel yapısı bilindiği takdirde bu yanlış anlama bertaraf olacaktır. Cinsiyete göre farklılık gösteren İslami hükümler birkaç kısımdır:

1. Ortak hükümler: Namaz, oruç, hac vb.
2. Kadınlara özel hükümler: Aybaşı gibi.
3. Farklılık olarak algılanan hükümler: Kadının miras ve diyetinde ki payı gibi. Bunun nedenini genel olarak şöyle diyebiliriz:
 1. Ailenin geçim sorumluluğu erkeğe aittir, dolayısıyla biraz daha fazla maddi imkânların ona sağlanması gerekmektedir.
 2. Nehcû'l-Belağ'da olduğu gibi bir takım rivayetlerde kadının yerilmesi, sadece o dönem ve mekânda yaşanan bazı kadınları kapsamaktadır.

⁴ Tahrim,10.

⁵ Celal Ve Cemal Aynasında Kadın.

⁶ Usul-u Kâfi, c:2,s:517.

3. İslam fıkhiında, cihad ve hakimlik gibi bazı hükümlerin kadınların sorumluluğu dışında olması aslında onlar için ilahi bir lütuftur. Zira bu gibi yükümlülükler kadının duygusal ve latif özelliğiyle uyuşmamaktadır.

4. Kadınlar için bazı sınırlandırmalarında konulmasının nedeni toplumsal kötülük yahut gelebilecek tehlikelerin önceden önünün alınması içindir.

“Eğer (Allah’tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklere karşı) çekici bir eda ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır.”¹

Velhasıl, İslam’a göre ilahi mükemmelliklere ulaşma ve Allah’a kul olma noktasında kadın ile erkek arasında hiçbir fark bulunmamaktadır. Eğer İslam toplumu kadınlarına, Hz. Fatıma (a.s) ve Hz. Zeynep (a.s) gibi örnek şahsiyetleri ideal kadın olarak benimsetebilir ve bu vesileyle dünyaya etkisini gösterebilecek büyük kadınlar yetiştirebilirse, işte o zaman kadın gerçek makamına ulaşmıştır demektir. Kadın, ilahî sistemin, kadın-erkek ayrımı yapmadan insan için belirlediği ilmi ve manevî kemallere ulaştığı takdirde, daha iyi çocuklar terbiye edebilecek, daha sıcak bir aile ortamı oluşacak, toplumsal gelişim artacak, hayattaki problemler daha kolay çözülecek ve kısacası, kadın ve erkek mutlu olacaktır. Bu hedefe ulaşmak için çalışmak gerekir. Hedef, kadınları başka bir safa çekip, onları erkeklerle düşmanca bir rekabete sokmak değildir. Hedef, kadınların ve erkeklerin doğru bir eğitiminle geçerek büyük insanlar olabilmelerini sağlamaktır. İslamî tecrübeler, bu hedefin mümkün olduğunu ispatlamıştır.

İsmet Makamı

Soru

İsmet kavramını açıklayabilir misiniz? Masum İmamlar’ın (a.s) dışında başkaları da ismet makamına ulaşabilirler mi?

Kısa Cevap

İslamî inanç sisteminde ismet makamına sahip olan kimseye masum denmektedir. Masum, Allah’ın özel lütfüyle her türlü günah ve kötü işlerden kendini uzak tutan, en küçük bir hata, yanlışlık yapmayan kimsedir.

¹ Ahzap,32.

Ama böyle bir durum cebir ve iradesizlikten değil, aksine günah ve hata yapabilme imkân ve iradesine sahip olmakla beraberdir. Masumun iradesinin hata ve günaha yönelmesine engel olan birçok neden vardır: İyi ve kötü işler hakkında gerçek bir bilgiye sahip olmak, Allah tarafından özel bir teyit ve inayete nail olmak, Ruh'u'l-Kudüs'ten faydalanmak (Ruh'u'l-Kudüs, sürekli masumla beraber olan mukaddes bir ruha denir)...

Peygamberler ve on dört masumun dışında kimse masum değildir. Başkalarının da Ruh'u'l-Kudüs'ünün olduğuna dair herhangi bir delil yoktur. Ancak bunu söylememiz Hz. Ebulfazl, Hz. Ali'nin (a.s) babası Hz. Ebu Talib, Masumların (a.s) anneleri, Hz. Ali Ekber vs. şahsiyetlerin günahkâr oldukları anlamına gelmez. Onların makamı adaletin üstünde ismetin aşığındadır.

İslâm kültüründe değerli insanların şahsiyetleri üç sözcükle değerlendirilir:

1- Adalet: Farzları yerine getirme ve günahları terk etme özelliğine sahip olmak.

Bu mertebede farzlara amel etmek ve haramları terk etmek yeterlidir. Büyük günahlardan uzaklaşıp küçük günahlarda ısrar etmeyen kimse adil olur.

2-Azamet: Adaletin üstündedir. Azametli kimse nurlu bir ruha sahip olup Allah'ın salih kulları sınıfına girerler.

3-İsmet: Bu makama sahip olanlar en küçük bir hata, günah ve yanlışlıktan uzak kimselerdir. Ruh'u'l-Kudüs'e sahip olmak -çeşitli rivayetlere göre- bu makamın gereğidir.

Ayrıntılı Cevap

İslâm'ın değer biçme kültüründe değerli insanlar, üç sözcükle değerlendirilir:

1-Adalet: İslâm'ın yasakladığı günahlardan ve yasaklardan uzak kalarak ruhunu terbiye eden, teslim ve itaatte öncü olan kimselere adil kimse denir. Böyleleri kendilerini gûnahtan temizleyerek ilahî emirleri yerine getirmede seçkin kimselerdir. Bu aşama, iyilerin ulaştığı en aşağı derecedir. Allah, herkesten bu dereceye çıkmasını istemektedir.

Bu makama ulaşmanın yolu büyük günahları terk etmek ve küçük günahlarda ısrar etmemektir. Ama aklından da günah geçmeyecek diye bir şart söz konusu değildir.

2-Azamet: Adaletten öteye gidip Allah'ın salih kullarının sınıfında yer alan ve yüzde yüz temiz ve arınmış olan kimseler azamet makamına sahiptirler. Onların nurlu bir ruhları vardır. Günah işlemedikleri gibi ruhu bulandıran diğer şeylerden de uzak dururlar. Böylesi bir azamet için vera', zühd, sağlam iman, nafiz basiret vb. gibi deyimlerde kullanılmıştır.

Belirtmek gerekir ki, ismetin dereceleri olduğu gibi ismetten aşağı, adaletten yukarı olan azametinin de geniş bir alanı vardır. İnsanlar Allah'a yakın oldukları ölçüde tekvinî velayete daha yakın olur ve kâinata etki etme gücü kazanırlar. Bu yüzdendir ki evliyanın hepsi bir mertebede değildirler. Bunun manası herkesin böyle bir makama ulaşma gücünün olduğu demek değildir. Zira bu makamın ölçüsü nura sahip olmak ve zulmetten uzaklaşmaktır.

Bu yüzden bazılarını "Abd-u Salih", "Ruhun Nuru", "Nurlu Ruhun Sahibi" demek, nurun sahibi (Allah), Peygamberlerin ve Ehlibeyt İmamlarının (a.s) saf nurlarının salahiyetindedir.

Sonuç: Azamet makamı adaletin üstündedir. Zira adalette büyük günahı terk etmek ve küçüklere ısrar etmemek yeterlidir. Oysa salih kullar varlıklarını tümüyle salih kul lakabına layık edecek yüksek bir vera' ve zühde sahiptirler.

Yüce ve azametli kimsenin özel bir nurlu ruhu vardır. Çünkü kâmil aklı ve yüce ruhu onu bütün karanlıklardan uzaklaştırmış ve yalnızca salih amel ve ibadet mihveri üzerinde hareket etmektedir.

Bu özel nurluluk, üstün bir marifet, salih bir amel, temiz bir yapı ve hepsinin başında mutlak veli olan Yüce Allah'ın ve onun belirlediği velilerinin (masumların) özel inayetlerinin sonucudur.

Nasıl ki zulmet bazılarının hakikatinin perde arkası ise nur da, bazı bireylerin hakikatinin simgesidir. Allah'ın salih kulları bütün iyiliklerine rağmen Ruh'u'l-Kudüs'e sahip değiller. Ruh'u'l-Kudüs büyük ve temiz bir ruhtur ama melek değildir. Resulullah'ı (s.a.a) ve İmamları (a.s) himaye eden O'dur.

Sözün özü:

a) Bazılarının makamı her ne kadar yüksek olsa da melekuti ismet makamının gölgesine yetişemezler. İsmet bazı şeylere bağlıdır. O şeylerinde en üst sınırı 14 Masumda bulunur ancak. Niçin ve nasıl? İleride buna değineceğiz.

b) Hz. Ebulfazl, Hz. Masume, Hz. Zeynep, Hz. Rugayye, Hz. Ebu Talib, Hz. Hatice, Hz. Fatıma binti Esed (Hz. Ali'nin değerli annesi), Hz. Ali Ekber gibi saygın kimseler masum değiller ama Allah'ın özel velilerinin sahip olduğu azamet makamındadırlar.

Bu Grubun Azamet Makamlarının Delili

İsmet, masumun kendisinin iddia ve deliliyle ispat olunur. Azamet makamına sahip olan evliyalar, asla böyle bir iddiada bulunmamışlardır. İsmetin kutsi ruhunun onlarda olduğuna dair elde herhangi bir delil de yoktur. Ama onların her birinin azametine deliller vardır. Aşağıda onların bazılarını zikrediyoruz:

Hz. Ebu Talib

Bir hadiste şöyle rivayet ediliyor: “Birisi Hz. Ali’yi (a.s) küçük düşürmek ve babasını lekelemek için halkın içinde (Hz. Ali’nin (a.s) düşmanlarının kötü propagandaları sonucu halk Hz. Ebu Talib’i gayrimüslim zannediyordu) “Baban cehennem ateşinde ilahî azapta mıdır acaba?” diye sordu. Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu:

“Andolsun Muhammed’i peygamberliğe seçen Allah’a babam her günahkâra şefa’at edecek ve Allah onun şefa’atını kabul edecektir. Acaba oğlu olan ben cehennemi ve cennetin nimetlerini bölüştüren birisi olarak babam Ebu Talip cehennem ateşinde azap mı görecek? Andolsun Allah’a kıyamet günü babamın nuru beş kişinin (âl-i Aba’daki beş kişi) dışında herkesin nurunu söndürecek. Zira babamın nuru bizim nurumuzdandır, bizim de nurumuz Âdem (a.s) yaratılmadan iki bin yıl önce yaratılmıştır.”¹

Hz. Hatice

Resulullah (s.a.a) miraç olaylarını anlatırken şöyle buyurdu:

“Miraçtan dönerken Cebrail’e dedim ki: “Bir isteğin var mı?” Dedi ki: “Allah’tan ve benden taraf Hatice’ye selam söyle.”²

Allah’ın selamı tam bir teslimiyet makamına sahip olana gelir.

Resul-i Ekrem (s.a.a) “Şüphesiz Allah, Âdem’i, Nuh’u, İbrahim soyunu ve İmran soyunu seçti, âlemlere üstün etti.” âyetinin tefsirinde şöyle buyuruyor:

¹ Biharu’l-Envar, c. 35, s. 110.

² a.g.e, c. 16, s. 7.

“Ve (diğer seçilmişlerden) Ali, Hasan, Hüseyin, Hamza, Cafer, Fatıma ve Hatice’dir. Onlar âlemlere üstündürler.”¹

Hız. Fatıma binti Esed (Hız. Ali’nin Değerli Annesi)

Muhaddis Hacı Şeyh Abbas Kummî (*Mefatihu’l-Cinan*’ın müellifi), bu değerli hanımefendi hakkında şöyle yazıyor:

“Onun yüce makamı -Allah ondan razı olsun- Hız. Ali’yi (a.s) Kâbe’de dünyaya getirmesinden belli olmaktadır. İmanını ilk açıklayanlardandı. İslam’ı kabul eden on birinci kişi idi. O öyle birisi idi ki, Resulullah (s.a.a) ona değer verir, her zaman azametle anar ve ona anne diye hitap ederdi.”

Raviler rivayet ederler ki, o vefat ettiği zaman Resulullah (s.a.a) ağlayıp matem tuttu. Gömleğini ona kefen yaptı, onun cenazesine namaz kıldı, namazda kırk tekbir getirdi ve onu mezara kendisi koydu. Bu onu ahiret seferine hazırladı...²

Hız. Muhammed (s.a.a) onun hakkında şöyle buyuruyor:

“O Allah’ın yaratıklarının en iyilerindendi. Ebu Talip’ten sonra bana iyiliklerde bulundu.”³

3-İslâm’ın değer ölçüsünde üçüncü sözcük “ismet” tir. Aşağıda onun açıklamasını yapacağız:

Akaiite ismet sahibi olan kişiye masum denir. Masum, Allah’ın lüt-füyle her türlü günahıtan, kötü ve uygunsuz işlerden sakınan kimsedir. Bu sakınma da cibrî değildir, onları yapma gücü olduğu halde yapmaz. İmam Cafer-i Sâdık (a.s) buyuruyor: “Masum, Allah’ın inayetiyle bütün günahlardan korunan kimsedir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor:

“Kim Allah’a sarılırsa şüphe yok ki o doğru yola hidayet olmuştur.”⁴

Önemli nokta: İlim ve ismetin birbirleriyle yakın ilişkisi vardır. Öyle ki, ismetin esas kaynağı ilim ve marifettir. İnsan bir şeyi gerçek manada anlarsa onun sonuçlarını da bilir. Bu yüzden onu yapıp yapmama konusunda doğru ve sağlam karar alır.

¹ a.g.e, c. 37, s. 63.

² *Sefinetu’l-Bihar*, c. 7, s. 122.

³ *Biharu’l-Envar*, c. 35, s. 79.

⁴ *Meaniyu’l-Ahbar*, s. 132.

İsmetin Sınırlı Olmasının Sırrı

Bazen, masumlar neden on dört kişiyle sınırlıdır ve başkaları da masum değiller, diye sorarlar:

1.Nokta: Sorunun cevabını Allah'ın belirleyici irade, hikmet ve takdirinde aramak gerekir. Böyle bir sınırlamanın Allah'ın isteğiyle tam bir ilgisi vardır. Ama bu istek ve takdir bir hikmet ve neden üzerinedir. Dinî kaynaklardan anlaşıldığına göre insanın varlık ve hayatı bu maddî dünyanın bir kaç yıllık hayatıyla sınırlı değildir. Ruh, beden yaratılmadan çok önceleri yaratılmıştır.⁵

Bu yüzden geçmişteki kararlarımız ve tepkilerimiz, yine Allah'ın bütün insanların geleceğine olan ilmi, kimin salih, kimin şaki olduğunu bilmesi gibi faktörlerin tümü el ele vererek ismet, ilim, nübüvvet, imamet, vahiy gibi seçkinlikleri kimin hak ettiğini ortaya çıkarmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılması için Nudbe duasının şu cümlelerine dikkat edin:

“Allah'ım, evliya ve seçtiklerinin hakkında bizim onlara karşı huşu içinde olmamızı, onları övüp onlara teslim olmamızı irade ettin. Evliyaların, kendin ve dinin için halis kıldığın kimselerdir. Bu seçim ve üstün kılmanın alameti haddi ve sınırı olmayan, azalıp yok olmayan kalıcı ve değerli nimetlerini onlara vermendir. Bunun da nedeni senin onlarla (önceki âlemlerde), bu her yeri kül olmuş dünyaya karşı zahit olacak, onun menfaatlerine göz dikmeyeceklerine dair şartın idi. Onlar da bu şartı kabul ettiler. Sen de onların vefalı olduklarını bildiğin için onları kabul ettin, kurbunda yer verdin, (devamında) yüce zikrini ve her şeye şamil övgünü onlara sundun, öyle ki, meleklerini onlara nazil ettin, vahiy göndererek değer verdin, kendine ait özel ilminden onlara bağışladın. Böylelerini sana giden yol ve cennete girmeye vesile ettin...”

Duanın bu bölümüne dikkatle baktığımızda insanların önceki âlemde imtihan edildiklerini ve bu kendi değerini bilme yarışmasında bazı kimselerin Allah'a kul olmayı her şeye tercih ettiklerini ve bu kulluğu dünyaya satmama üzerine söz verdiklerini görüyoruz. Ancak bu ahde ancak çok az kimseler girmiş ve bu sözlerinde samimi olduklarını ortaya koymuşlardır. Allah da yalnızca onların ahdlerine vefa edeceklerini bildiği için en iyi nimetlerini onlara vermiştir. Kurb, yüce zikrinden faydalanmak, övgüde bulunmak, melekleri onlara nazil etmek, kendilerine vahiy ve özel ilmin

⁵ Bkz. Kasım Turhan, *Ruhların Bedenlerden Önce Yaratılışı*.

gelmesi, herkesin cennete gitmesine vesile olmaları, Allah'a ulaşmanın yolu vs. bu nimetlerdendir.

Bundan dolayı bazıları imam, bazıları peygamber ve bazıları da sadece ismet makamına sahip oldular. Her makamda da herkes layık olduğu mer-
tebeye ulaşmıştır. Ama İslam peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.a) ve pak
Ehl-i Bey'tinin (a.s) mertebesi herkesten ve diğer seçilmişlerden daha üs-
tündür. İmam Rıza (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Allah azze ve celle bizi mukaddes ve temiz bir ruhla beraber etti... Allah
Resulünün dışında, öncekilerden kimsede bu ruh yoktu. Böyle bir ruh biz
imamların hepsinde var. O'dur imamları muvaffak ve himaye eden. O, aziz
ve celil olan Allah'la bizim aramızda uzanan bir nurdur.”¹

2. *Nokta:* Allah'ın -az ya da çok- mukadder ettiği şey, yarattığının ih-
tiyaç duyduğu şeyin ölçüsüne göredir. Nasıl ki iki kulak, bir dil ve iki el
bu miktarın yeterli olduğunu gösteriyorsa İslâm dininde masumların yal-
nızca on dört olması da ümmetin ve diğer insanların on dört masumdan
fazlasına ihtiyacı olmadığını göstermektedir. Bu sayı yeterli olduğu için is-
mete götürecek sebep ve faktörler başkalarına verilmedi. İsmete götüren
sebeplerden biri daha öncede değindiğimiz gibi Ruhul-Kudüs'tür. Aşağıda
buna açıklama getiriyoruz:

Şia Yüce Allah'ın seçkin kullarını Ruhul-Kudüs'le desteklediğine, onun
vesilesiyle hata, yanlışlık ve gafletten koruduğuna inanır. İmam Sâdık (a.s)
buyuruyor:

“Allah Resulü (s.a.a) Ruhul-Kudüs tarafından ilahî destek ve tevfiğe nail olu-
yor ve onun sebebine insanların işlerinde hata ve yanlışlık yapmıyordu.”²

Yine Masum İmamlar'ın (a.s) rivayetlerinde imamin ismetinin yalnızca
onun imamet süresinde sınırlı olmadığı, imametten öncede ilahî ismete sa-
hip oldukları belirtilmiştir.

Kaderi Bilmek

Soru

Eğer insanlar kendi kaderlerinden bir şekilde haberdar olurlarsa, bu
onların faydasına mı olur yoksa zararına mı?

¹ Biharu'l-Envar, c. 25, s. 48.

² el-Kâfi, c. 1, s. 272.

Kısa Cevap

Gelecekteki hadiselerin değiştirilebilecek de olan bazıları, bazen rüya ve benzeri şekilde insana aşikâr olmaktadır. Bu iş sadece Allah'ın isteği üzerine gerçekleşir ve onda bir hikmet bulunur. Ama eğer bir insan amel etmek ve kendini tanımak yerine meraklanarak geleceği bilmeye çalışırsa ve özellikle bu ilgi salt maddî ve dünyevî başarılarla yönelik korku ve ümit-ten kaynaklarsa, gerçekte kendini kandırır ve peşinde olduğu şey ona hiçbir fayda sağlamaz. Çünkü bir taraftan kader meselesine odaklanarak determinizm sapmasına daha çok müptela olur ve iradesi minimum düzeye iner ve öte taraftan da bu ilgi kendiliğinden insanın teslim psikolojisi ve manevî tekamülüyle uyuşan çabasıyla tezat oluşturur.

Ayrıntılı Cevap

Genel olarak her ne kadar ilahi kaza ve kader ilahi bir menşee sahip olsa da, bireyin iyi ve kötü iradesinden etkilenir ve kendini tanımayla nihai tekâmülüne yakınlaşması için insana gerekli fırsat ve şartları hazırlayan bir kaynak sayılır. Gerçekte her bireyin hayatında vuku bulan bela, mutluluk ve değişik hadiselerin tümü, Allah'ın lütuf ve rahmetinin bir boyutu olup insanın arınması ve terbiye edilmesi hedefiyle nihai saadete ermek için programlanmıştır. Öte yandan bunlar insana dönen iyi ve kötü amellerin yankılarıdır ve her insanın onlarla karşılaşarak daha fazla düşünmesi hedeflenmektedir. İnsanın geleceği kendisinin geçmiş ve şimdiki düşünce ve yaptıklarının neticesidir. Elbette bu mesele amel, düşünce ve isteklerin değişik mertebelerinden müteşekkil binlerce sebebin etkili olması nedeniyle çok girift ve rahatlıkla öngörülebilir değildir. Ama bir yandan da her fikir ve amel, icat edilmiş bu planda değişiklik yaratabilir.

Dinsel öğretilerde vurgulanmış olan “levh-i mahfuz” ve “levh-i mahv ve ispat” bu gerçeğe ilintilidir; yani her insan kendi için yeni bir kader yaratabilir. İlahi ihsan ve kerem, insanın yüce maksada ulaşması için yolu açık bırakmıştır. Bu vasatta gelecekte ve deyim yerindeyse kaderden haberdar olmanın insana ne gibi bir faydası olabilecektir? Oysaki gerçek imtihan insanın kehanet yoluyla değil, ancak tabii olarak kendi amellerinin neticesinden haberdar olması durumunda tahakkuk eder. Öte yandan kesin kaderden haberdar olmanın, ilahi ilmin bir parçası olduğunu ve herkesin onu bilmediğini bilmekteyiz. Ama gerçekte bireyin

hâlihazırdaki şartlarla kendi için hazırladığı gelecekteki oluşumlar, rüya ve benzeri şeyler ile bazı fertler için aşıkâr olur ve bu sadece ilahi istek üzerine tahakkuk eder ve onda özel bir hikmet bulunur. Eğer bir insan amel etmek ve kendini tanımak ve de Allah'ın her birey için caiz gördüğü en yüksek kadere kendini uyarlamak yerine, meraklanarak geleceği bilmeye çalışırsa ve özellikle bu ilgi salt maddî ve dünyevî başarılarla yönelik korku ve ümitten kaynaklanırsa, gerçekte kendini kandırır ve peşinde olduğu şey ona hiçbir fayda sağlamaz. Özel bir takım durumlarda birey ilham veya ilahi velilerin ilmi yoluyla kendi hayatındaki gerçeklerin bir kısmından haberdar olmakta ve bu onun hidayete ermesi ve kendini geliştirmesi için faydalı sayılmaktadır.

Gerçekte bu, bireyin kendi iradesiyle ve ilahi onayla icra merhalesine geçireceği öngörülmüş bir planın sunulması ve kendi iradî hareketi yolunda daha fazla bir yakın ve itminan ile hareket etmesi gibidir. Bu husus eğer sadece ilahi yolda vuku bulursa, bireyin maslahatına olabilir. Ama birey kendini bu yola uyarlamaz, yalnızca kendi iç isteklerinin etkisi altında kalır ve onların gerçekleşeceği veya gerçekleşmeyeceğinden haberdar olmak isterse, amelde kendini daha çok belalara müptela eder ve gelecekte haberdar olmak için gösterdiği çaba neticesinde de yalan, kehanet, falcılık ve benzeri şeylerden başka bir şey ona nasip olmaz. Yanı sıra bu tedricen onda ihtiyar, irade, gayret ve çaba psikolojisini (determinizme eğilim kaydederek) zayıflatacak ve en sonda da iradesizlik yüzünden kendisini istediği tarafa sevk edebilecek dalgaların esiri haline getirecektir.

Allah'a inanıp iradesini O'na teslim etmiş ve tüm çabaları Allah'a itaat etme yolunda olan mümin bireyin bilmek isteyeceği tek önemli şey, Rabbinin kendisinden razı olup olmadığıdır. Bu da onun Allah ile olan ilişkisi, ünsiyet makamı, rıza, teslim, sabır ve diğer manevî makamlar ile bağlantılıdır. Lakin değişik yollarla (kehanet, öngörü ve falcılık gibi) kaderden haberdar olma eğilimi, genellikle dünyevî bağlılıklara daha fazla vurguda bulunan kimselere musallat olmaktadır. Oysaki bunların olup olmaması Allah'ın gerçek kulları için birdir. Bu gibi bireylere egemen olacak sapmalar, genellikle insanı irade, ihtiyar ve marifeti yok eden çıkmaz bir labirente sokar ve bunun neticesinde birey, bu gibi insanları şahsî temayüllerinin oyuncağı haline getirmiş yalancı iddia sahiplerinin esiri olur.

Kadının Örtünmesi

Soru

Lütfen kadının örtünmesinin sınırları hakkında bir hadis veya kadının yüzünün açık olmasının caiz olduğunu açıklayan bir hadis zikrediniz.

Kısa Cevap

Nur Sûresinin 31'inci âyeti ve birçok rivayetlerde örtünmenin sınırları açıklanmıştır. Allah Teâlâ, zikredilen âyette şöyle buyurmaktadır:

“Mümin kadınlara da söyle: Bakışlarını kontrol etsinler ve mahrem yerlerini korusunlar. Açıkta olanı dışında süslerini açmasınlar.¹ Başörtülerini, yakalarının üzerine salıversinler. Süslerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendilerinden olan kadınlar, köleleri, kadınlara ilgi duymayan erkekler ve kadınların örtülü yerlerine vâkıf olmayan çocuklar dışında kimseye açmasınlar. Gizledikleri süslerinin bilinmesi için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hep birlikte Allah’a tövbe edin ki, kurtuluşa eresiniz.”

Usul-i Kâfi kitabında örtünmenin sınırları hakkında çok sayıda rivayet beyan edilmiştir.

Mesude İbn Ziyad, İmam Sâdık'a (a.s) kadının örtmesi gerekmeyen ziynet yerleri hakkında sorulduğunda, İmam'ın (a.s) verdiği cevabı şöyle nakletmektedir: “Yüz ve elleri.”

Elbette İslâm dinine göre kadının yüzünün açık olması, makyaj yapılmadığı ve süslenilmediği durumda caizdir.

Ayrıntılı Cevap

Kadının hicabı ve örtünmesi o kadar önemlidir ki Allah Teâlâ, onu Kur'ân-ı Kerim'de zikretmiştir. Allah Teâlâ, Nur Sûresinde bu konuda şöyle buyurmaktadır:

“Mümin kadınlara da söyle: Bakışlarını kontrol etsinler ve mahrem yerlerini korusunlar. Açıkta olanı dışında süslerini açmasınlar.² Başört-

¹ İmam Sâdık'a (a.s) “Kadının vücudunda, mahrem olmayan kimsenin görmesinde herhangi bir sakınca olmayan yerler nelerdir?” diye sorulduğunda şöyle dediği nakledilmiştir: “Yüzü, elleri (bilekten aşağı kısmı) ve ayakları (topuktan aşağı kısmı).” Bkz. *es-Sa'fi, el-Kâfi*'den naklen.

² İmam Sâdık'a (a.s), “Kadının vücudunda, mahrem olmayan kimsenin görmesinde herhangi bir sakınca olmayan yerler nelerdir?” diye sorulduğunda şöyle dediği

tülerini, yakalarının üzerine salıversinler. Süslerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendilerinden olan kadınlar, köleleri, kadınlara ilgi duymayan erkekler ve kadınların örtülü yerlerine vâkıf olmayan çocuklar dışında kimseye açmasınlar. Gizledikleri süslerinin bilinmesi için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hep birlikte Allah'a tövbe edin ki, kurtuluşa eresiniz.”¹

Alimlerin çoğu, yüz ve bileklerden aşağı ellerin, tesettür hükmünden istisna edildiğine ve bu âyette de bu istisnaya dair işaretlerin olduğuna inanmaktadır; istisnaya dair bazı işaretler:

a) Yukarıdaki âyette açık ziynet yerinin istisna edilmesi, ister süs yeri olarak telakki edilsin, ister süsün kendisi olarak, yüzü ve elleri örtmenin gerekmediğine dair açık bir delildir.

b) Yukarıdaki âyette, baş, boyun ve sinenin örtülmesine işaret eden, başörtülerinin yakaların üzerine kadar örtülmesi emrinde, yüzün örtülmesiyle ilgili bir söz yoktur ve bu da başka bir karinedir.² Tarih de yüze peçe takmanın, İslâm'ın ilk yıllarında yaygın olmadığını göstermektedir.³

Masum imamlar da aynı şekilde birçok rivayetlerde, bu âyetin beyanı ve tefsirinde, tesettür ve örtünmenin ölçüsünü açıklamışlardır. Fuzeyl Yesar (İmam Sadık'ın (a.s) yarenlerinden birisi) şöyle demektedir: İmam Sâdık'a (a.s) “Kadının iki zira'sı (bilekten dirseğe kadar olan kısım), Allah'ın, kendi kocalarından başkalarına göstermemelerini emrettiği ziynet yerlerinden midir?” diye sordum. İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurdu:

“Evet, bedeninin, başörtüden aşağıda kalan her yeri ziynet yeri sayılmaktadır.”⁴

nakledilmiştir: “Yüzü, elleri (bilekten aşağı kısmı) ve ayakları (topuktan aşağı kısmı).” Bkz. *es-Sa'fi, el-Kâfi*’den naklen.

¹ Nur, 31.

² Açıklama: Bu âyetin iniş sebebi hakkında şöyle söylenmiştir: Arap kadınlar, o zamanda, gerisi omuzlarına ve başlarının arkasına gelecek şekilde başörtüyü örtmekteydiler ve böylesi bir durumda da başörtüsü kulaklarının arkasına gelmekte ve sadece baş ve enseyi örtmekteydi. Ama boğazın altı ve yakanın üzerinde kalan sinenin birazı açık kalmaktaydı. İslâm dini, bu durumu düzeltmiş ve başörtüsünün gerisini, ön tarafa getirerek yakanın ve sinenin üzerine atmalarını emretmiştir. Sonuç olarak yüz kısmı dışında kalan her yer örtülmelidir.

³ *Numûne Tefsiri*, c. 14, s. 450-451.

⁴ *Usul-i Kâfi*, c. 5, s. 521, “Kadının Bakılması Helal Olan Yerleri” Bâbı.

Aynı şekilde Mesude İbn Ziyad, İmam Sâdık'a (a.s) kadının örtmesi gerekmeyen ziynet yerleri hakkında sorulduğunda, İmam'ın (a.s) verdiği cevabı şöyle nakletmektedir: "Yüz ve elleri"⁵

Ama şu iki noktaya dikkat edilmelidir:

1. İslâm dinine göre, kadının yüzünün açık olması, makyaj yapılmadığı ve süslenilmediği veya örfe göre ziynet sayılmayacak ölçüde ve fesada da yol açmaması şartıyla çok az ve hafif süslenmesi durumunda caizdir.⁶

2. Açıklanan konularda yüzün ve ellerin örtülmesinin gereği yoktur. Ama bu onlara erkeğin bakmasının sakıncası olmadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü bu ikisi arasında bir bağ yoktur ve biz burada sadece birinci konu üzerinde durduk.⁷

Kadının Zarıflığı

Soru

Kadın zarif bir varlık mıdır, yoksa zayıf bir varlık mıdır?

Kısa Cevap

Kur'an'a göre kadının makamı çok yüksektir. Kur'an yaratılış yönünden kadın ve erkeğin aynı cinsten olduğunu söylemekte ve insanlıkta bir bilmektedir.

Bu semavî kitap özel ilahi lütufa nail olan, vahyin rububî makamına çıkan ve meleklerin konuştuğu kadınlardan bahsetmiş, iman ve Allah yolunda mukavemetin örnekleri olan kimseler olarak insanlığa tanıtmıştır. Hz. Meryem'e (s.a) ve Firavun'un karısına ait âyetleri buna örnek verebiliriz.

Erkeğin bazı özellik ve güçlerde kadından, kadının da bazı özelliklerde erkekten üstün olması hiç birinin güçlü veya zayıf olduğunu göstermez. Aslında kadın ve erkeği bu yönlerden mukayese etmek de doğru değildir. Çünkü erkeğin baba (nafakanın sorumlusu) olması onun kadına göre daha fazla bedensel güce sahip olmasını gerektirirken kadının da anne (çocuğun

⁵ Vesailü's-Şia, c. 20, h. 25429, s. 203, "Lezzet Kastı Olmadan Kadının Bakılması Helal Olan Yerleri" Bâbı.

⁶ İmam Humeyni'nin fetvalarından, c. 3, s. 256, soru: 33-34; Tevzihu'l-Mesail, c. 2, s. 929.

⁷ Daha fazla bilgi edinmek için şu kaynağa başvurulabilir: Mutahharî, Murtaza, Hicab, s. 164-235.

eğitim ve gelişiminin sorumlusu) olması erkeğe göre daha fazla duygusallık ve hissiyata sahip olmasını gerektiriyor. İşte her şeyin kendi yerini alması manasına gelen adalet budur.

Zarif ve zayıf olmak görecelidir. Yani bir şey bir şeye göre sert ve güçlü olabilir ama aynı şey başka bir şeye göre zayıf ve latiftir. Örneğin Kur'an'ın mantığına göre insan zayıftır:

“Allah yükünüzün az olmasını ister, çünkü insan zayıf olarak yaratılmıştır.”

Ama aynı insan etrafındaki bir çok varlığa göre güçlüdür. Öyleyse hüküm verildiği zaman ölçüler belli olmalıdır. Yani, bedensel güç ölçüsüne göre bir şey zayıfsa, bilgi gücü gibi başka bir ölçüye göre güçlü olabilir.

Kısacası kadın ve erkek birbirlerine göre farklılıkları ve faziletleri olan iki insan sınıfıdır. Onlar cismi ve fizyolojik şartlar açısından farklı olduklarından her biri kendine özgü vazifeler için yaratılmışlardır. Bu farklılık -ne ki ayrımcılık- hikmetin kendisidir ve insan neslinin bekası içindir. Bunun manası kemal yolunun kadınlara kapalı veya sınırlı olması değildir. Kadınların ruhsal özelliklerinden biri, hisler ve duygular karşısındaki tepki ve etkilenmeleridir. Yani erkeklerden daha çabuk mutluluk, endişe, ağlamak ve gülmek gibi nefsanî hislere kapılırlar.

Demek ki Allah Teâlâ, kadının doğası ve görevleri gereği sorumluluklarını yerine getirebilsin diye onu nazik ve zarif yaratmıştır. Bu yüzden kadın erkeğe göre daha zayıf ve latiftir.

Ayrıntılı Cevap

Soruyu cevaplarken bazı noktalara dikkat çekmek gerekiyor:

1- Kur'an'ın Bakış Açısına Göre Kadının Makam ve Menziletinin Çok Yüce Olması:

Kur'an yaratılış yönünden erkek ve kadını aynı cinsten ve insanlıkta bir bilmektedir:

“Ey insanlar, sizi tek bir candan yarattı, o canın eşini de ondan yarattı ikisinden birçok erkek ve kadın türetti.”¹

¹ Nisa, 1.

Kur'an'ın ifadelerinde fazilet, yüce insanî değerlere sahip olma, manevî makam ve yüce sıfatları kazanma konularında kadınla erkek arasında herhangi bir fark görülmemektedir. Bu manada Kur'an'da birçok âyet var ki onlardan biri şudur:

“Erkek olsun, kadın olsun, inanarak iyi işlerde bulunanı tertemiz bir yaşayışa mazhar ederiz ve mükafatını, yaptığı en güzel işlere karşılık olarak mutlaka vereceğiz.”²

Kur'an'da erkek baba, kadın anne olarak zikredilmiş ve evlat onlara saygı göstermekle, hürmetsizlik etmemekle görevlendirilmiştir, hatta müşrik bile olsalar. Ancak şirke davet ederlerse bu daveti kabul etmemeleri gerekir ama onlara iyi davranmalıdır. Her yerde anne ve baba eşit derecede övülmüşlerdir.

Kadınla erkeğin yüce insanî değeri konusunda şu noktalara dikkat çekmektedir:

“Şüphe yok ki Müslüman erkeklere ve Müslüman kadınlara, inanan erkeklere ve kadınlara, itaat eden erkeklere ve kadınlara, doğru söyleyen erkeklere ve kadınlara, sabreden erkeklere ve kadınlara, korkan erkeklere ve kadınlara, sadaka veren erkeklere ve kadınlara, oruç tutan erkeklere ve kadınlara...”³

Kur'an-ı Kerim, özel ilahi lütufa, vahyin rububi makamına nail olmuş veya meleklerin kendileriyle konuştuğu kadınları, iman ve Allah yolunda mukavemet eden örnek ve olgular olarak göstermiştir. Bu konuda Hz. Meryem (s.a), Hz. Musa'nın annesi ve Firavun'un karısıyla⁴ ilgili âyetlere işaret edilebilir:

“Rabbi, onu iyi bir surette kabul etti, bir nebat yetiştirir gibi onu yetiştirdi, geliştirdi, Zekerriyya'yı da onun hizmetine memur etti. Zekerriyya, ne vakit mihraba girse yanında bir yiyecek bulurdu. Ya Meryem demişti, bunlar nereden geliyor sana? Meryem, Allah'tan demişti, şüphe yok ki Allah dilediğini sayısız rızıklarla rızıklandırır.”⁵

Sonra şöyle buyuruyor:

² Nahl, 97.

³ Ahzab, 35.

⁴ “Ve gene Allah, inananlara, Firavun'un karısını örnek getirmede; hani Rabbim demişti, bana cennette bir ev kur ve beni kurtar Firavun'dan ve yaptığı şeyden ve beni kurtar zalim topluluktan.” (Tahrim/11)

⁵ Âl-i İmran, 37.

“An o zamanı da, hani melekler Meryem’e, ya Meryem, Allah gerçekten de seni seçti, arıttı ve âlemlerdeki kadınlara üstün etti.”¹

2- Zarif ve Zayıf Manalarının Göreceli Olması:

Belirtmek gerekir ki zarif ve zayıf olmak birbirlerine bağlı değildir; yani birinin olduğu yerde diğeri de olacak diye bir kural yoktur. Bir şey sert ama zayıf olabilir; bunun tersi de geçerlidir. Birarada da olabilirler; yani bir varlık hem zarif, hem de zayıf olabilir.

Bu ikisi göreceli ve bölümlenebilen şeylerdendir. Yani bir şey bir şeye göre sert ve güçlü olabilirken, aynı şey bir başka şeye göre de zarif ve zayıf olabilir. Örneğin Kur’an’ın mantığında insan zayıf bir varlıktır:

“Allah yükünüzün az olmasını ister, çünkü insan zayıf olarak yaratılmıştır.”²

Ama o, bir çok varlığa göre güçlüdür. İnsanın yaptığı bazı şeyleri, ondan daha güçlü bir çok varlık yapmaktan acizdir. Yine Kur’an şöyle bu-yuruyor:

“Kitaba ait bir bilgiye sahip olansa ben dedi, gözünü yumup açma-dan onu getiririm sana.”^{3 4}

Öyleyse hüküm vermekte ölçüler belli olmalıdır. Yani, bedensel güç ölçüsüne göre zayıf olan bir varlık, ilim, yetenek vb. gibi başka bir ölçüye göre güçlü olabilir...

3- Kadın ve erkek her ne kadar aynı türden olsalar da insan olduk-larından, insan için geçerli olan tekvin ve teşri’e (yasamaya) ait ne varsa hem kadın, hem erkek için geçerlidir. Ama unutmamak gerekir ki bu iki

¹ Âl-i İmran, 42.

² Nisa, 28.

³ Neml, 40.

⁴ İkinci kişi, ilahi kitaptan önemli ölçüde bilgiye sahip olan salih biriydi. Kur’an onun hakkında şöyle buyuruyor: “Kitaba ait bir bilgiye sahip olansa ben dedi, gözünü yumup açmadan onu getiririm sana.” Hz. Süleyman bu öneriyi kabul edince o da manevî gücüyle Sebe kraliçesinin tahtını bir göz açıp kapama hızında getirdi: “Derken baktı ki taht yanında durmada, onu görünce bu dedi, Rabbimin lütfundandır, ihsanından, şükür mü edeceğim, nankör mü olacağım, beni sınamak istiyor.” O şahıs, Hz. Süleyman’ın has dost ve yakınlarından olan imanlı biriydi. Tarihlerde onun adının Asif b. Berhiya olduğu yazılıdır, Hz. Süleyman’ın veziri ve kız kardeşinin oğlu olduğu söylenmiştir. (Mekarim Şirazi, Tefsir-i Numüne, c. 15, s. 469.)

türün birbirlerine göre farklılıkları ve üstünlükleri vardır. Onlar cismi yünden ve fizyolojik şartlara göre farklıdırlar. Bu yüzden belli görevleri yerine getirmek için yaratılmışlardır. Bu farklılık – ayrımcılık değil- hikmetin kendisi ve insan neslinin bekası içindir. Bunun manası kemale erme yolunun kadına kapalı veya sınırlı olması değildir. Duygular karşısında tepki ve etkilenme, kadınların ayrılmaz bir parçasıdır. Onlar erkeklerden daha çabuk sevinç, endişe, ağlama, gülme vb. gibi hislere kapılırlar.

Başka bir ifadeyle, kadınların fırtatları sevgi ve muhabbet üzerinedir. Bu, kadının makamına bir tür olumlu ve değer yaklaşımıdır. Kadının duygusal olması, onun akıl ve düşünce yönünden ölçülü olmasına engel değildir. Kadın da erkek gibi normal teorik akıla sahip olabilir, zeka ve feraseti, hislerinin mağlubu olmayabilir. Ancak kadınlar erkeklerle göre hislerini daha fazla dengeleme yönünde çaba göstermek zorunda kalabilirler.⁵

Kadınlar ve kızlar çok zarif varlıklar olduklarından ve Hz. Ali'nin (a.s) "*Kadın güzel kokulu güldür.*"⁶ buyruğundan onların hassas ve kırgın oldukları ve hafif bir esintide dağılabilecekleri anlaşılmaktadır. Bu yüzden onlara uygun korumalar yapılmalıdır.

Erkek bazı özellik ve güçlerde kadından üstünse eğer, kadın da bazı özelliklerde erkekte daha güçlüdür. Demek ki hiç biri mutlak şekilde güçlü ya da zayıf değildir. Hatta kadınla erkeği bu yönüyle mukayese etmek de doğru değildir. Zira erkeğin baba (nafakanın sorumlusu) olması onun kadına göre daha fazla bedensel güce sahip olmasını gerektirirken, kadının da anne (çocuğun eğitim ve gelişiminin sorumlusu) olması erkeğe göre daha fazla duygusallığa sahip olmasını gerektirmektedir. İşte bu, her şeyin kendi yerini alması demek olan adalettir.

Demek ki Allah-u Teâlâ, kadının doğası ve görevleri gereği sorumluluklarını yerine getirebilsin diye onu nazik ve zarif yaratmıştır. Ama zikredilenler dikkate alınarak yine de bu ikisi arasında bir mukayese yapılacaksa, kadının erkeğe göre daha zarif ve zayıf olduğu neticesine varılacaktır.

⁵ a.g.e., s. 353.

⁶ Usul-u Kâfi, c. 5, s. 510, Bâb-ı İkrâm-ı Zevce: "...Kadın reyhandır, kahraman değil..."

Masum Kavramının Timsalleri

Soru

Kimler masum kavramının örnekleridir?

Kısa Cevap

Masumluk nefsanî bir sıfat ve derunî bir güç olup taşıyanı günaha bulaşmanın ötesinde günah işleme düşüncesi ve tasavvurundan alıkoyar. İstılahta ise hata, unutma, sürçme ve günahıtan korunma ve mahfuz olma anlamındadır. Genel bir sınıflandırmayla masumiyet iki çeşittir: 1- Tümel korunma ve masumiyet; 2- Güçlü ve zayıf olarak derecelendirilebilen nisbî masumiyet.

Bu esas uyarınca masumiyet beş grubu kapsar:

1. Tüm ilahî peygamberler.
2. Tüm imamlar.
3. Tüm ilahî melekler.
4. Yukarıdaki üç gurup dışında kalan masumiyet.
5. Bir gurup muhlis insanlar.

Ayrıntılı Cevap

Masumiyet sözlükte korunma ve mahfuz olma manasındadır. İstılahta ise hata, unutma, sürçme ve günahıtan korunma ve mahfuz olma anlamındadır.¹ Başka bir ifadeyle nefsanî bir sıfat ve derunî bir güç olup taşıyanı günaha bulaşmanın ötesinde günah işleme düşüncesi ve tasavvurundan alıkoyar. Hata ve günahıtan korunma iki çeşittir.

1- Bütün ömür boyunca (doğumdan ölüme dek) ilahî dini öğrenme, öğretme ve uygulamada tüm yanlış, unutma, günah ve hatalardan tümel bir şekilde korunmak ve masum kalmak. Bu çeşit masumiyet sadece melekler, peygamberler ve imamlarda tahakkuk etmiştir, başkalarında tahakkuk ettiğine dair ise bir bilgimiz yoktur.²

2- Güçlü ve zayıf olarak derecelendirilebilen ve değişik bireylerde farklı ve muhtelif bir durum arz eden nisbî masumiyet. Din işlerinde çaba, riyazet ve ibadetlerin ardından bir ölçüye kadar masumiyet kazanılabilir ve bun-

¹ Akaidü'l-İmamiye, s. 187.

² Bkz. Misbah Yazdî, *Maarif-i Kur'an*, c. 4 ve 5 (Rah ve Rahnema Şinasi), s. 212-147; *Amuzeş-i Akaid*, c. 2, s. 260-232, 24-26. ders.

ların vasıtasıyla korunabilir. Elbette ömrün sonuna dek bunun korunması bağlamında bir güvence yoktur. Bu yüzden nisbî masumiyet zayıf ve güçlü dereceleri göz önünde bulundurularak başkalarına isnat edilebilir. Normal bireylerdeki bu halden “adalet melekesi” olarak söz edilir; yani kendisinde bilerek bir sürçme ve büyük bir günah görülme-yen bir şahıs yapısına atfedilir.³

Son kıstasa göre masum hem peygamberler, imamlar ve melekleri kapsamakta ve hem de kendini yetiştirerek günaha bulaşmayan insanları kapsamaktadır. Bu esas uyarınca bu makam ve konum peygamberler ve on dört masuma özgü değildir. Başka muhlis mahlûklar da bazı mertebelerde bu özelliğe sahiptir. Bu yüzden biz masumları beş bölüme ayırıyor ve onların masumiyet delillerini kısaca açıklıyoruz:

1. Peygamberler (a.s):

Semavî peygamberler küçük ve büyük her türlü gûnahtan korunmuş olmalı ve asla bir anlık olsa dahi günahın etrafında gezinmemelidirler. Şia bilginlerinin görüşüne göre peygamberler dört çeşit masumiyette birbirleriyle eşittirler: Vahyi idrak etme ve bildirmede masum olmak; inançlarda masum olmak; günahlardan masum olmak; hata ve unutmadan masum olmak.

Peygamberlerin Masumiyetinin Aklî Delilleri:

Büyük kelim bilginleri akıl yoluyla peygamberlerin masumiyetinin gerekliliğine yönelik birçok delil getirmişlerdir. Bazıları şunlardır:

a) Derunî Etkenler:

Peygamberlerin varlığında günah etkenleri (cehalet, bilgisizlik, şehvet ve heveslerin galebesi vb.) günahı önleme etkenleri karşısında yeniktir.

b) Güven ve Gayeyi Zedeleme Delili:

Peygamberlerin yollanmasının hedefinin ilahî buyruklar aracılığıyla insan türünün hidayete ermesi olduğu açıktır. Bu hedef peygamberlerin söz ve öğretilerine yönelik halkın hiçbir şüphe kuşkusunu olmaması durumunda gerçekleşir. Onları can ve gönülden kabullenmeleri, onlara yüzde yüz teslim

³ Diğer cevaplardan alıntı yapılmıştır.

olmaları ve güven duymaları için kendilerinin sözlerini Allah'ın sözleri ve öğretilerini de ilahî öğretiler bilmelidirler. Akıllı, bilge ve bilinçli bir şahsın asla gaye ve hedefinin aksine hareket etmeyeceği kesindir. Böyleyken onlar günah ve hatadan masum olmazlarsa, insanları sapkınlığa yönleltecektir. Bu da peygamberlerin yollanmasındaki hedefin tam karşı noktasıdır.

c) Cehalete Yöneltilme ve Hatayı Teşvik Etmek:

Yüce Allah'ın kendi kullarını hidayete erdirmeye makamında asla onları hata yapmaya teşvik edecek ve sapmaya çağırarak en küçük bir fiil işlemeyeceği kesindir. Çünkü herkesten ve özellikle de zatı temiz olan Yüce Allah'tan böyle bir fiilin meydana gelmesi çirkin ve kötüdür. Eğer Yüce Allah mucizeler ve ilmî kanıtlar gibi peygamberliğin delillerini masum olmayan birinin inisiyatifine (yalan atması, hata yapması ve günah işlemesi mümkün birine) bırakırsa, kullarını sapkınlığa yönleltmiş olacaktır. Hâlbuki bu fiil Allah'a isnat edilemez.

d) Masum Olmayanın Vahiy Alma Liyakâtinde Olmaması:

Her bilgece memuriyetin gerekli bir liyakât ve kabiliyete ihtiyaç duyduğunu bilmekteyiz. Layık ve kabiliyetli olmayan bireylerin vazifelerini doğru bir şekilde yapması mümkün değildir. Peygamberlerin, Allah'ın mesajını vahiy yoluyla aldıkları ve insanlara ulaştırdıklarını da biliyoruz. Bu mesaj baştan sona nur ve maneviyattır. Muhtevası da tümüyle iman ve takvadır. Böyle bir mesaj alıcısı tabiat ötesi ve her türlü kusur ve eksiklikten arı olan Yüce Allah ile irtibat kurabilecek ve muhtevası temizlik ve takvayla dolu bir mesajı yüklenebilecek kadar temiz ve münezzeh olmalıdır.

Peygamberlerin Masumiyetinin Nakli Delilleri:

Bir takım Kur'an âyetleri peygamberlerin masumiyetine delalet etmektedir. Aşağıda onlardan bazılarına işaret ediyoruz:

a) Peygamberleri muhlislerden sayan âyetler. Muhlisler, şeytanın bile kendilerini saptırmaktan meyus olduğu ve onları istisna kıldığı kimselerdir.

“İblis, “Senin şerefine andolsun ki, içlerinden ihlâşlı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracağım” dedi.”¹

¹ Sâd, 82-83.

Muhlis (ihlâslı) masum ile eşittir ve kesinlikle peygamberler onun örnekleridirler. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Kitap’ta, Musa’yı da an. Şüphesiz o muhlis bir insan idi. Bir resûl, bir nebi idi.”²

Hız. Yusuf (a.s) hakkında da şöyle buyurmuştur:

“Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.”³

b) Kur’an-ı Kerim peygamberlere mutlak bir şekilde itaat edilmesini gerekli görmüştür⁴ ve mutlak itaatin gereği de masumiyettir.

c) Kur’an-ı Kerim ilahî makamları, zulme bulaşmamış kimselere özgü kılmıştır.⁵ Her günah da en azından nefse zulmetmektir. Kur’an-ı Kerim’in bakışında her günah işleyen kişi zalim olarak adlandırılır.

2. İmamlar (a.s):

İmamların masumiyeti de peygamberlerin masumiyetinden farklı değildir; onlar da doğdukları günden itibaren masumdurlar.⁶ Sadece imamlar hakkında vahiy alma ve bildirme yerine vahiy öğretilerini açıklama ve beyan etmeden söz edilmektedir.⁷ İmamların masumiyetinin aklî delilleri peygamberlerin masumiyetinin aklî delillerinin aynısıdır. İmamların masumiyetinin naklî delilleri ise şunlardır:

Tathir Âyeti:

Kur’an şöyle buyuruyor:

“Ey Ehl-i Bey! Allah, sadece sizden kiri (günah ve çirkinliği) gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister.”⁸

Âyetin bu bölümünde iki çoğul zamir kullanılmış ve her ikisi de eril çoğunluk halinde gelmiştir. Dolayısıyla Peygamber’in (s.a.a) eşleriyle bir irtibatı bulunmamaktadır. Aynı şekilde âyette yer alan “innema” tabiri genellikle öz-

² Meryem, 51.

³ Yusuf, 24.

⁴ Bakara, 124.

⁵ Bakara, 124.

⁶ Muhammed Taki Misbah Yazdî, *Rahnema Şinasi*, s. 673.

⁷ *Menşur-ı Akaid-i İmamiye*, s. 110 ve 111; Hasan Yusufyan, *Porseman-ı İsmet*, s. 43.

⁸ Ahzab, 33.

günlük içindir ve tercümesinde ise sadece ve yalnız sözcüklerinden istifade edilmektedir. Bunun delili ise âyette zikredilen üstünlüğün Peygamber'in (s.a.a) ailesine özgü olması ve başkalarını kapsamamasıdır. "Yuridu" (Allah irade etmekte ve istemekte) cümlesi Rabbin tekvinî iradesine işarettir. Yani Yüce Allah teşriî değil, tekvinî bir buyrukla sizi her türlü kirden temizlemeyi ve korumayı irade etmiştir. Zira teşriî irade onların temizliklerini korumak için sorumlu kılınmasıdır. Bu sorumluluğun Peygamber (s.a.a) ailesine özgü olmadığını ve tüm Müslümanların kendilerini temiz tutmak için sorumlu ve görevli olduğunu biliyoruz. Âyetteki "rics" kelimesi sözlükte temiz olmayan bir şey anlamındadır.¹

Her ne kadar bazı büyük şahsiyetlerin sözlerinde "rics" kelimesi "günah" veya "şirk" yahut "yanlış inanç" veyahut "cimrilik ve kıskançlık" anlamında tefsir edilmişse de gerçekte bunlar bu geniş ve engin mefhumun örneklerinin beyanıdır. Elif ve lam'ın cins türünün bu kelimenin başına gelmesi (errics) ve burada genellik anlamını yansıtmaması nedeniyle âyetin mefhumu şöyledir: Allah her çeşit ve her türlü kirliliği onlardan uzak kılmayı irade etmiştir. Âyetteki "ve yutahhirikum tathiren" cümlesi "tathir" kelimesinin manasının temiz kılmak olması nedeniyle kir ve önceki cümlede gelen her türlü kirliliği gidermeye yönelik yeni bir vurgulamadır. Arap gramerinde mutlak meful olan "tathiren" kavramı da bu mananın bir başka vurgulayıcısıdır. Netice itibarıyla, Yüce Allah değişik vurgulamalar ile Peygamber'in (s.a.a) Ehl-i Beytini her türlü çirkinlik ve kirlilikten temizlemeyi ve arı kılmayı irade etmiştir. Elbette başka deliller de Peygamber'in (s.a.a) Ehl-i Beytinin sadece on dört masum olduğu hususunu açıkça beyan etmektedir.

3. Melekler:

İmam Askerî (a.s) şöyle buyurmaktadır:

"Allah'ın melekleri ilahî lütuf sayesinde küfür ve beğenilmeyen şeylerden masum ve güvendedirler."²

¹ İster insanlık doğası açısından kirli ve menfur olsun yahut akıl ve şeriatın veyahut bunların tümü hükmünce olsun. Bu nedenle Ragıb, *Müfredat*'ta "rics" kelimesini kirli şey olarak manalandırdıktan sonra bunun dört suretini zikretmektedir. (İnsanlık doğası veya akıl, yahut şeriat veyahut bunların tümü açısından kirli olmak.)

² "Allah'ın melekleri O'nun lütfüyle küfür ve çirkin şeylerden korunmakta ve güvnlüktedirler. Onlar, Allah'ın kendilerine emrettiği şeye isyan etmez ve emrettiği şeyi yaparlar." (Biharul-Envar, c. 56, s. 321.)

Aynı şekilde devamında şöyle buyurmaktadır:

“Melekler peygamberler ve imamlar gibidirler.”³

4- Üç Gurup Dışında Kalan Masumlar

Masumiyet peygamberlik ve imamet ile eşdeğer değildir. Zira Hz. Fatıma (a.s) ve Hz. Meryem (a.s) gibi, bir insanın masum olmakla beraber peygamber olmaması mümkündür. Bazı Kur'an âyetleri Hz. Meryem'in temiz ve arı oluşuna tanıklık etmektedir:

“Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.”⁴

Müfessirler bu âyetin Hz. Meryem'in masum oluşuna delalet ettiği görüşünde hemfikirdirler.⁵ Aynı şekilde yukarıda belirtildiği gibi tathir âyeti de Hz. Zehra'nın masum oluşuna delalet etmektedir.

5- Muhtlisler:

İnsanlardan bir gurup masumiyetin bazı mertebelerine, yani günah işlemekten korunmaya ulaşabilirler.⁶ Çünkü masumiyetin menşei insanın irade ve tercihidir. Elbette tüm yönlü masumiyet ilahî evliyalardan bir gruba mahsustur ama sakınan bazı müminler nefis tezhibi ve tezkiyesi yoluyla fiillerinin çoğunda günaha bulaşmaktan korunabilirler. Bu tercih edilir bir konudur.⁷ Gerçekte ilahî emirleri yerine getirme, men edilen hususlardan sakınma ve küçük günahları yapmada ısrar etmeme konusunda kararlı bir meleke taşımadır. Bu, bazen kendisinden adalet melekesi olarak söz edilen şeydir.

Matem Tutmanın Felsefesi

Soru

Matem ve yas tutmanın felsefesini sormak sizce mantıklı mıdır? Ayrıca Şiaların imamları ve özellikle Hz. Hüseyin için yas tutmasının felsefesi nedir?

³ Sonra şöyle buyurmuştur: “Eğer dedikleri gibi Allah bu melekleri yeryüzüne halife kılmaşa ve onlar dünyada peygamberler ve imamlar gibiyse, o zaman peygamber ve imam sayılırlar.”

⁴ Âl-i İmran, 42.

⁵ el-Mizan, c. 3, s. 217.

⁶ Bkz. Allâme Tabatabâi, *Velayetname*, Tercüme: Hümayun Himmeti, s. 48-55.

⁷ *Menşur-i Akaid-i İmamiye*, s. 116.

Cevap

Yeni oluşan tahlil ve açıklama eğilimlerini de göz önünde bulundursak, çağımız insanı her zaman karşılaştığı ve kesin olarak kabul ettiği inançlar hakkında araştırmalar ve incelemelerde bulunmaktadır. Aslına bakılacak olursa, böyle araştırmalar peşine düşerek, gerçekleri aramak insanın en belirgin özelliklerinden biridir. Aynı şey matem ve yas tutmak için de geçerlidir. Doğal olarak, insan bu konuyu incelemek ve araştırmak peşindedir. Matem merasimlerini tam olarak aklın kabul edeceği delillerle inanmadığı sürece yahut en azından bu tür işlerin akla ters düşmediğine kanaat getirmediğçe ona inanıp, yapmak istemez.

Her inancı ve yapılacak olan her işi böyle düşünmek takdir edilir bir şeydir. Ancak bu şekilde insanın, İslami bilgi temelleri ve Şia kültürü güçlenecektir. Yani imanında sağlam kalmak isteyen herkesin, inanç temelini akli delillerle desteklemesi gerekir.

Bu teorik görüşler kişinin imanının güçlenmesini sağlayacaktır. Çünkü iman tanıma ve akli kullanmayla oluşur. Bu yüzden matem merasimlerinin felsefesini araştırmak çok da mantıklıdır. Yeni neslin imanının daha güçlü olması için yas merasimlerinin kabul edilir akli delillerle anlatılması gerekir.

Ehlibeyt'e Yas Tutmanın Felsefesi

Ehlibeyt'in ve masumların şehadet yıl dönümlerinde yas merasimleri düzenlemenin hikmetini şöyle sıralayabiliriz:

1. Sevgi; Kur'ân-ı Kerim, Peygamber'in ailesini ve onun Ehlibeyt'ini sevmeyi bütün Müslümanlara farz kılmıştır.

“De ki: Ben bu tebliğime karşı sizden akrabalarımın sevgiden başka hiçbir ücret istemiyorum.”¹

Şüphesiz sevginin şartları vardır. Gerçekten ve gönülden seven kimse, bu şartları en güzel şekilde yerine getiren kimsedir. Sevginin en önemli şartlarından birisi, insanın dostunun üzüntülü anında üzüлp ve sevinçli olduğu zamanlarında sevinmesidir.

¹ Şura, 23, Hud, 29, Mizanu'l-Hikmet, c. 2, s. 236.

Bu yüzden hadislerde Ehlibeyt'in mutlu günlerinde sevinç ve yash günlerinde matem toplantılarının düzenlenmesi özellikle emredilmiştir. Hz. Ali (a.s) bir rivayetle şöyle buyurmaktadır:

“Bizim Şialarımız, mutluluğumuza ve üzüntümüze ortaklardır.”

İmam Sadık da (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Bizim Şialarımız, bizim bir parçamızdır ve kalan toprağımızdan yaratılmıştır; bizi üzüp, sevindiren her şey onları da üzüp, sevindirmektedir.”

Bunun dışında akıl da, şeriatla de, Ehlibeyt'in matem günlerinde insanın üzüntüsünü; ağlaması, üzülməsi, az yemek yiyip ve az içerek, keuderli olduğunu belli ettirecek giysiler giyerek göstermesi gerektiğini söylemektedir.

2. İnsan yetiştirmek; Şia kültürüne göre o büyük şahsiyetler için matem tutmak, bilinçli bir şekilde yapılmalıdır. Ashında insan bu şekilde onların faziletlerini, makamlarını ve hedeflerini hatırlamaktadır. Böylelikle hayatının her aşamasında olgu olarak onları seçmektedir.

Yas merasimlerine katılan birisi, duygusal toplantıdan ayrıldığı zaman en büyük hedefi; sevdiğinin sıfatlarını, özelliklerini coşkunlukla içsel bir ideali yakalamaktadır ve onu pratiğe dökmektir.

3. Toplumu düzeltme; Bu merasimler tek tek fertleri erdemli olarak yetiştirdi mi, doğal olarak toplum kendisini yetiştirmiş olacaktır. Şahıslar, Ehlibeyt'in hedeflerini toplumun tüm genelinde oluşturmak isteyeceklerdir. Bu yüzden, matemın hikmetlerinden birinin de, İslam'ın bildirdiği olguları toplumda oluşturmak olduğunu söyleyebiliriz.

4. Şia kültürünü yeni nesile aktarmak; Şüphesiz yeni oluşan nesil, Ehlibeyt (a.s) kültürüyle, çocukluk döneminde katıldıkları merasimlerde tanışmaktadır. Yeni nesillere, masum İmamların teorik, pratik inançlarını aktarmanın en önemli ve etkili yollarından biri, bu toplantılardır. Matem merasimleri muhteva itibarıyla en güzel eğitim ve öğretim metodudur. Bu şekilde Ehlibeyt'in yaşantısı ve sözleri aktarılmaktadır.

İmam Hüseyin'e (a.s) Yas Tutmanın Felsefesi

Yukarıda zikrettiğimiz insan yetiştirme, toplumu güzelleştirme, Şia kültürünü yeni nesillere aktarma hikmetlerini, İmam Hüseyin'in (a.s) matem törenlerinde daha açık görmekteyiz. Çünkü İmam'ın (a.s) kıyamının

mahiyeti, eğitsel, siyasi, kültürel ve toplumsal öğretileri insan ve toplumun yüceliği için belirgindir. Bunlar Şia kültürünün en önemli temel taşlarıdır ve buna da merasimler sayesinde ulaşılmaktadır.

Aşura'nın mesaj ve sözlerine dikkat ettiğimiz zaman insanı ve toplumu geliştirme, Şia kültürünü oluşturma boyutlarını açıkça görmekteyiz. Örneğin; ibadet, fedakârlık, yiğitlik, tevekkül, sabır, iyiliği emredip, kötülükten sakındırmak, Yezidîlerin hâkimiyetiyle İslam'ın yok oluşu, Yezid gibi birisine biatin haramlığı, zilletle yaşamaktansa ölümün yüceliği, imtihan zamanında insanların azlığı, batılın hâkimiyetinde şehadetin önemi, şehadetin insan için bir süs olması, batıl ve zulüm düzenlerine karşı savaş, hak önderin özellikleri, Allah'ın razı olduğuna razı olmak, özgür müminlerin zilleti kabul etmeyişi, ölümün cennet için sadece köprü oluşu, özgürlük, hakkın bekası için yardım isteme... vb. Aşura'nın en önemli mesajları arasındadır.

Dünyaya özgürlük dersi verdi Hüseyin,
Düşüncesiyle himmet tohumu ekti Hüseyin,
Dinin yoksa hiç olmazsa özgür ol dedi,
Bu kelamla sözü bitirdi Hüseyin.
İzzetli ölüm, zilletle yaşamdan daha iyi,
Bu feryadı gönülden haykırdı Hüseyin.

Yukarıda belirttiğimiz hikmetlerin dışında, daha iyi anlaşılması için şunları da sıralayabiliriz:

1. Zalimlerin karşı durup, mazlumlarının yanında yer almak.
2. Adalet peşinde olup, zalimlerden intikam alma hissini güçlendirmek.
3. Şiaların her zaman hakkın yanında olması için bir konum hazırlamak.

Mecusiler Yahut Zerdüş Dini

Soru

Mecusiler yahut Zerdüş dini ve kurucusu hakkında bilgi istiyorum. Acaba bu din semavi bir din midir?

Kısa Cevap

Arap dilinde Zerdüş dinine mensup olanlar için kullanılan "Mecusi" kavramı, Yunanca'ya girdikten sonra "magus" şeklini alan, kadim Farsça'daki

“meguş” veya “megu” kavramından alınmıştır. (İngilizce’deki magic kavramı da bu kavramdan türemiştir.) Bu kavram Arap diline girdikten sonra “Mecusi” şekline bürünmüştür. Mecusilerin dini olan Zerdüşt dini, kutsal kitaplar (Tevrat ve İncil) ile irtibatlıdır. Kutsal kitapta bu addan söz edilmemiştir ama Tevrat’ın sekiz sayfasında İran sultanlarından söz edilmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Aryalıların İran’a girmesinden birkaç asır sonra bu kavim yavaş yavaş şehir ve yerleşik hayata geçmeye başladı ve bu durum onların dünya görüşünü de bir hayli etkiledi.

O dönemlerde ıslah ve terbiye edici birisi ortaya çıkarak İranlıları yeni bir dine davet etti ve bu şekilde Mağan dinini ortadan kaldırdı. Kendini iyi ve aydın bir tanrının elçisi olarak tanıtan bu peygamberin adı Zerdüşt idi. O kendi dinini, dünyayı olumsuzluklardan temizlemek, onu iyilik ve aydınlığa doğru götürmek üzere Ahura Mazda’dan aldığını iddia ediyordu.

Zerdüşt’ün peygamberliği hakkında İmam Cafer-i Sadık’dan (as) şöyle nakledilmektedir:

“Peygamber Efendimiz (saa) [Medine’ye yerleştikten sonra] Mekke halkına bir mektup yazarak onları putperestliği terk etmeye ve İslam dinini kabul etmeye mecbur kıldı. Mekkeliler cevaben onlardan cizye almasını ve puta tapmalarına izin vermesini önerdiler.

Allah Resulü (saa) onların cevabında yalnızca kitap ehlerinden cizye aldığını yazdı. Onlar Allah Resulü’nü (saa) yalanlayarak, kendisinin Hecer¹ Zerdüştlerinden cizye aldığını yazdılar. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (saa) şöyle yazdı: Zerdüştlerin bir peygamberi vardı ve öldürüldü. Kitapları vardı ve yakıldı. Peygamberleri onlara bir kitap getirmiş ve o kitap on iki bin inek derisi üzerine yazılmış idi.”²

Zerdüşt’ün takipçileri “Mecusi”, “Gebr” ve “Parsi” adlarıyla anılmaktadırlar. “Mecus”³ kelimesi Kur’an-ı Kerim’de sadece bir defa Hacc suresinde birkaç tevhit dininden bahsettikten sonra ve müşriklere değinmeden önce yer almıştır. İslam âlimlerinin çoğu Zerdüşt’ün peygamber olduğunu kabul etmiş ve Mecusileri kitap ehlerinden saymışlardır.

¹ Bahreyn’in bir bölümü veya tamamıdır.

² el-Kâfi, Tahran: Mektebet’us-Saduk, (1962), c.3, s.567.

³ “Mecus” Arap dili edebiyatına göre, çoğul cins ismi olup, tekili Mecusi’dir. Aynen “Arap” ve “Arabi”, “Rum” ve “Rumi” gibi...

Süryani dilinde kâfir anlamına gelen “*Gebr*” kelimesi başkaları tarafından onlar için kullanılmıştır. “*Parsi*” kelimesi ise genellikle Hindistanlı Zerdüştlere ifade eder.

Zerdüşst dini milattan yaklaşık bir asır önce değişime uğramış ve ona “*Mazdayasna*” adını vermişlerdir. Mazdayasna sözlükte “*Mazda’yı övme*” anlamındadır.

Zerdüşst’ün Hayatı

Âlimlerin eski dönem İran peygamberinin varlığı konusunda tereddütleri vardır. Ancak bu alimlerin birçoğu, onun varlığını inkâr etmemektedirler. “*Zarathushtra*” kelimesinden türeyen Zerdüşst, Zertüşst, Zeradeşt, Zerateşt, Zerdüşst ve benzeri kelimeler (Zerdüşst’ün semavi kitabının bir bölümü olan) Gathalar’da geçmektedir ve sahih olan görüşe göre sarı deve sahibi anlamına gelen “*Zerdeşter*” kelimesinin muadilidir.

Zerdüşst’ün babasının adı, yaşlı at sahibi anlamına gelen Poruşaspa, annesinin adı, inek sağan anlamına gelen Dugdova ve hanedanının adı ise beyaz ırk anlamına gelen Spitama’dır.

İslam âleminin meşhur tarihçilerinden birisi olan Taberi ve onun takipçileri, Zerdüşst’ü Filistinli bilmişler ve onun oradan İran’a geçtiğini söylemişlerdir. Ancak Zerdüşst’ün takipçileri gibi tarihçilerin geneli onun İranlı ve Azerbaycan halkından olduğuna inanmaktadırlar. Onun peygamberliğe seçildiği yerin, Urumiye gölünün¹ yakınlarındaki bir dağ olduğunu söylerler. Bu nedenle, Urumiye gölünün suyu Zerdüşstler için kutsaldır. Bazı araştırmacılar da onun eski İran’ın doğu bölgelerinden olduğuna inanmaktadırlar.

Zerdüşst’ün yaşadığı zaman konusu da ihtilaflı olup, M.Ö. altı binli yıllara dayandırılmaktadır. Ancak meşhur olan görüşe göre, o M.Ö. 660 yılında dünyaya gelmiş ve 630 yılında yani otuz yaşındayken peygamberliğe seçilmiştir.

¹ Urumiye Gölü (Farsça: دریاچه ارومیه), İran’ın Kuzeybatısında, Batı Azerbaycan Eyaleti ile Doğu Azerbaycan Eyaleti arasında bulunan tuz gölü. İran’ın en büyük gölüdür ve aynı zamanda Dünya’nın en büyük ikinci tuz gölüdür. Göl 5,200 km² yüzölçümüne sahip olup en derin yeri yaklaşık 16 metredir. Tebriz, gölün kıyısındaki en büyük yerleşim yeridir. (Mütercim)

Zerdüşt peygamberliğe seçildikten hemen sonra dönemin padişahı olan Goştâsp'a giderek onu kendi dinine davet etmiş ve Goştâsp da bu daveti hiç beklemeden kabul etmiştir. Firdevsi'nin Şehnemesinde geçtiği üzere İranlılar o dönemde Turanlılara haraç vermekteydiler. Zerdüşt, padişaha başkalarına haraç vermemesini emretti ve o da bunu kabul etti:

Bu dönemde ortaya çıkınca	Mübarek oldu o şah yıldızı
Dedi şaha o yaşlı Zerdüşt	Dinimizde olmaz zillet
Çin padişahına haraç vermek	Dine ne yarar sağlar
Endişemden sana bir örnek	Geçmiş yıllarımıza bir bak
Hiçbiri Türklere vermedi haraç	İranlıya yakışmaz böyle bir yük
Goştâsp kabul etti bu sözü	Emir verdi haraç verilmeyecek

Onların bu tutumu Turanlıları oldukça öfkeliendirdi ve İran şahına bu dini terk etmesini söylediler. Bunun ardından İran üzerine bir ordu gönderdiler. Zerdüşt rivayetlerine göre, Zerdüşt'ün bizzat kendisi de bu savaşa katıldı ve öldürüldü. Goştâsp Turanlılara galip geldi ve Zerdüşt dinini yaymaya devam etti. Oğlu İsfendiyar'ı da bu dini yaymak üzere dünyanın dört bir yerine elçi olarak göndermekteydi.

Zerdüşt'ün M.Ö. 583 yılında yetmiş yedi yaşındayken Afganistan'ın Belh şehrindeki ateş mihrabında Turanlılar tarafından öldürüldüğü de söylenmiştir.

Zerdüşt'ün peygamber olarak gönderildiği Firdevsi'nin şehnamesinde de geçmektedir. Ancak ne yazık ki, bu olay kitabın efsaneler bölümünde geçer. Goştâsp (Zerdüşt'ün davetini kabul edip, onun dinine giren padişah) hakkında da çeşitli ihtilaflar vardır. Bazıları onun Ahemenes'in I. Daryuş'un babası olan Viştaspa olduğunu söylemişlerdir. Öte yandan Viştaspa'nın bir padişah değil de bir vali olduğu tarihin kesin olan gerçeklerindendir.

Kutsal Kitapları

Zerdüştlere mukaddes kitabı “Esas” ve “Temel” anlamına gelen Avesta'dır. Bu kitap eski İran'a ait olup, Avesta diliyle yazılmıştır. Pehlevi ve Sanskrit dilleriyle aynı köktendir. Birçok araştırmacının vardığı sonuca göre, Avesta hattı Sasaniler döneminde (M.S. 226–641) oluştu. Önceleri hafızlar tarafından zihinlerde yer eden Avesta, bu yazı hattıyla kaleme alınmış oldu. Bir görüşe göre de bu olay İslam'ın gelişinden sonra gerçekleşmiştir.

Zerdüştler ve araştırmacılar Avesta'nın aslında çok daha büyük olduğu konusunda hemfikirdirler. Bazılarının inancına göre, rivayetlerde de buyrulduğu gibi on iki bin inek derisinin üzerine yazılmıştır. Günümüzdeki Avesta seksen üç bin kelimededen oluşmaktadır. Avesta'nın aslının üç yüz kırk beş bin yedi yüz kelime olduğu yani hâlihazırda elimizde olandan dört kat daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Asıl Avesta 21 neskten (kitap veya bölümden) oluşmaktaydı ve günümüz Avestası da 21 nesktir.

Avesta'nın beş bölümü vardır:

1- Yansa (Kutlama ve Tapınma); Bu bölümün bir kısmı Gatalar (ilahiler) olarak adlandırılmaktadır. Dua ve dini öğretilerden oluşan ve Avesta'nın en meşhur bölümü olan Gatalar, Zerdüşt'ün kendisine nispet verilmiştir. Avesta'nın diğer bölümleri ise Zerdüşt dininin öncülerine nispet verilmektedir.

2- Visparad (Bütün Efendiler), duaları içerir.

3- Vendidad (Şeytana karşı kanun), helal, haram, necis ve pak olan şeyler hakkındadır.

4- Yaştlar (Dua, ilahi ve zikir)

5- Horde Avesta, bayramlar, dini törenler ve ilahilerin belirlenmesi hakkındadır.

Zerdüştler Avesta'nın yanı sıra Zend Avesta adında bir tefsire ve aynı şekilde Pehlevi dilinde diğer bir mukaddes kitaba da sahiptirler.

Zerdüşt'ün Öğretileri

Zerdüşt dininde; söylemde, düşüncede ve davranışta doğruluk olmak üzere üç temel esas vardır. Bu esasın benzerini diğer dinlerde de görmek mümkündür. Örneğin İslam dininde şöyle geçer: İman kalple tasdik etmek, dille ikrar etmek ve uzuvlarla amel etmektir.¹

Aydınlık tanrısının göstergelerinden biri olan ateşe saygı göstermek, onun sönmemesini sağlamak ve ateş mihrabı olarak bilinen mabetlerde onun etrafında Mubitlerin öncülüğüyle has bir merasimin yerine getirilmesi bu dinin en belirgin özelliklerindendir. Aynı şekilde gelişim, çiftçilik, hayvancılık ve şehirlerde yaşamak övülen işlerdendir. Özellikle köpek ve inekler olmak üzere hayvanlara saygı göstermek ve insanlarla iyi ge-

¹ Bihar'ul Envar, c.69, s.73

çinmenin özel bir yeri vardır. Onlar geçmiş dönemlerde ölülerini toprağa, suya ve ateşe bırakmazlardı. Çünkü bu üç maddeyi mukaddes bilip onları kirletmek istemiyorlardı. Bundan ötürü hayvanların yemesi için cenazeleri Dakhma (Sessizlik kuleleri) adındaki bir mekâna bırakırlardı. Ancak son yıllarda ölülerini toprağa defnetmektedirler.

Yaratılış Öyküsü ve İki Tanrıya İnanış

Zerdüşterin iki tanrıya yani iyilik ve kötülük tanrısı veya aydınlık ve karanlık tanrısına hangi dönemde tapmaya başladıkları bilinmemektedir. Zerdüş'tün kendisine isnat edilen (Yesna'da) Gatalar bölümünde Ehriman, Kutsal Bilgenin karşısında yer almıştır. Bir başka deyişle aydınlık ve karanlık tanrıların üstünde olan tek ilah Ahura Mazda'nın karşısında rakip olmuştur. Öte yandan Zerdüşterden Zurvaniler adında bir grup Sasaniler döneminde ortaya çıkmış ve Zurvan (Zruuan) adındaki tek tanrıya inanmışlardır. Onu aydınlık ve karanlık tanrılarından üstün bilmekteydiler. Bu fırkanın o dönemin İran'ında çok taraftarı vardı.²

Tanrılar

Zerdüş'tin incelediğimizde Zerdüş'tün İranlılar arasında dini reform yapmak için kıyam ettiğini ve Aryalıların eski dinlerine ait hurafelere saldırdığını görmekteyiz. Ahura Mazda'yı tebliğ etmesi ve kendi kavminin Daeva (Div) diye adlandırılan tanrılarını batıl bilip onları, “*Yalanı Sevenlerin Tanrısı*” diye adlandırması bunun bir örneğidir. Zerdüş'tininde Ahura Mazda'nın İbrahim dinindeki meleklerin konumunda olan altı yardımcısı vardır. O yardımcılar kutsal ölümsüzler anlamına gelen Amesha Spenta olarak adlandırıyorlardı. Onların mukaddes bilge anlamına gelen Spenta Mainyu adında bir rehberleri vardı. Kendilerinin isimleri ise şöyleydi:

- 1- Vohuman
- 2- Asha-vahishta
- 3- Xshathra-vairya
- 4- Spenta-armaiti
- 5- Haurvartat
- 6- Ameretat

² Esasen eski dönemlerde iki tanrıya inanmak yaygın bir durumdu. Onun bir çeşidine “*Ganusi Ekolü*” denilmekteydi. Bu kelime Yunancadan gelmektedir. Günümüzde de Gnostic olarak telaffuz edilmektedir.

Onlardan sonra Yezeteler yer almaktadır. Onlardan otuz tanesi meşhurdur. Onlar kutsal bilginin teşkilatıdır ve bunun mukabilinde Ehrimen'in de teşkilatı vardır.

Zerdüşť dinine göre dünyanın şu anki dönemi 12000 yıldır. İyilik tanrısı 3000 yıl dünyaya hükmetti. Bu müddet içerisinde kötülük tanrısı karanlıktaydı. Sonra kötülük tanrısı karanlıktan çıktı ve iyilik tanrısıyla karşılaştı. İyilik tanrısı mücadele etmesi için ona 9000 yıl mühlet verdi. O, sonunda kendisinin zafere ulaşacağından emindi. Bu müddette her ikisi de iyilik ve kötülük yaratmaya başladılar. Böylece birbirleriyle savaşa koyuldular. 3000 yıldan sonra Zerdüşť yaratıldı. Bu müddetten sonra güçlerin dengelenmesi iyilik tanrısının lehine tamamlandı ve yükselişine devam etti.

Ahir Zaman

Zoroastrean Millennialism kitabında Zerdüşť'ün soyundan üç kurtarıcının zuhur edeceğinin beklenildiği ele alınmaktadır. Bu kurtarıcılar, birbiri ardınca dünyayı adaletle dolduracaktır. Bu kurtarıcılar, şunlardır:

- 1- Huşider, Zerdüşť'ten 1000 yıl sonra.
- 2- Huşidermah, Zerdüşť'ten 2000 yıl sonra.
- 3- Soaşyans (veya Soaşyant), Zerdüşť'ten 3000 yıl sonra gelecek ve onun zuhuruyla dünya son bulacaktır.

Ruhun Bekası

Zerdüşťler ruhun ölümsüzlüğüne inanmaktadırlar. Onlar, ruhun bedenden ayrıldıktan sonra kıyamete kadar berzah âleminde kalacağını söylemektedir. Aynı şekilde onlar sırat köprüsüne, amellerin tartılmasına, cennet ve cehenneme inanmaktadırlar. Zerdüşť dinindeki cennet İslam dinindeki gibidir. Ancak ateş mukaddes olduğundan dolayı Zerdüşť inancındaki cehennem çok soğuk, pis ve yılan gibi hayvanların günahkârlara eziyet ettiği bir yerdir.

Şu Anki Durumu

İslam ordusu II. Halife döneminde İran'ı fethetti. Bu fetihden sonra İranlılar Zerdüşťlüğü terk ederek İslam dinini seçti ve bu dine birçok hizmetlerde bulundular. Bu hizmetlerin şerhi Şehit Mutahhari'nin (ra) yazmış olduğu "İran ve İslam'ın Karşılıklı Hizmetleri" adlı kitapta yer almaktadır.

Behram b. Keykubat isimli bir mubedin M.S. 1600 yılında uydurduğu Sen-can öyküsüne göre İran fethedildikten sonra Zerdüşter bir asır boyunca Müslümanların eziyetine maruz kalmışlardır. Daha sonra müneccimlerin tavsiyesi üzerine deniz yoluyla Hindistan'ın Bombai şehrine göç etmişlerdir. Bu öykü tarihçiler tarafından onaylanmamaktadır. Onlar Zerdüşterin Hindistan'a göçünün İslam'dan önce başladığını ve İslam'dan bir müddet sonrasına kadar devam ettiğini savunmaktadırlar. Şu anda Zerdüşterlerden yüz elli bin kadar İran topraklarında huzur içerisinde yaşamakta ve "Parsi" diye adlandırılmaktadırlar. Onlardan yaklaşık elli bin kişi de Yezd, Kirman ve Tahran'da yaşamaktadır.

Zerdüşter tahsilli ve kültürlü bir kavim olup, insanlarla her zaman iyi geçinmişlerdir.

Meleklerin Ömrü

Soru

Meleklerin ömürlerini bildiren hadisler var mı? Melekler de ölürler mi? Acaba Cebrail, Mikail ve ölüm meleği gibi mukarreb melekler de kıyametten önce ölecekler mi?

Kısa Cevap

Hadislere göre melkelerin yaratılması, Hz. Resulullah (s.a.a.) ve Ehl-i Beyt İmamlarının (a.s) ruhlarının yaratılmasından sonra gerçekleşmiştir.

Bütün melekler hatta Cebrail, İsrail, ve diğer mukarreb melekler kıyametten önce öleceklerdir. Meleklerin ölümleri hakkında iki ihtimal söz konusudur: Ya ruhlarının temsili gövdelerinden ayrılması anlamındadır ya da onların sürekli yapmakta oldukları görevlerinin sona ermesi anlamındadır.

Ayrıntılı Cevap

Çeşitli hadisler uyarınca melekler Allah'ın yaratmış olduğu en eski yaratıklar arasında yer alırlar. Çünkü hadislerle göre meleklerin yaratılışı Hz. Peygamber (s.a.a) ve Ehl-i Beyt İmamlarının (a.s) ruhlarının yaratılmasından sonra gerçekleşmiştir.¹ Yine bir çok hadis gereğince Allah'ın yarattığı ilk mahluk, Hz. Muhammed'in (s.a.a) ve Ehl-i Beyt İmamlarının nuru-

¹ Biharu'l-Envar, c. 15, s. 8 ve c. 18, s. 245, c. 24, s. 88.

dur. Bundan sonra Yüce Allah gökleri ve yeri yaratmış ve sonra melekleri yaratmıştır. Cabir b. Abdullah el-Ensari şöyle nakleder: Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu:

“Gerçekten Allah, ben, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin’i sonra İmamları bir nurdan yarattı. Sonra o nurdan bizim şiamızı yarattı ve ... Sonra yerleri, gökleri ve melekleri yarattı.”¹

Meleklerin ölümüne gelince âyet-i kerime şöyle buyuruyor:

“Sûra üfürülünce Allah’ın istediği kimseler dışında yerde ve gökte bulunan herkes ölür.”²

Bu âyete göre yerde ve gökte olan herkes ölecektir, bu melekleri de içine alır ancak Allah bazı yaratıkları bundan istisna etmiştir. Bundan anlaşılıyor ki varlıklardan bir kısmı birinci üfürülüştü ölmeyecekler. Bunların kimler oldukları hakkında müfessirler arasında ihtilaf vardır. Bazı müfessirlere göre bunlar Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail gibi mukarreb meleklerdir. Bir rivayette yer aldığına göre bu âyet okunduğu zaman halk, Resulullah’a (s.a.a) istisna edilenlerin kimleri olduğunu sordular. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu:

“Bunlar Cebrail, Mikail, İsrail ve ölüm meleğidir. Bütün yaratıkların canları alınca onlara sıra gelir ve onların da sırasıyla canları alınır.”³

Bir diğer hadise göre Allah’ın arşını taşıyan melekler de bunlara eklenmiştir.⁴

Bazı hadislerden anlaşılıyor ki⁵ birinci üfürülüştün zamanı gelince İsrail sûra üfler ve İsrail’in dışında bütün canlı varlıklar ölürler, işte bu hadis⁶ gereğince ve yine “Her şey yok olacaktır Onun yüzü dışında”⁷ âyetinden ve diğer âyetlerden anlaşıldığı üzere geriye kalan yaratıklar da sonunda öleceklerdir ve Allah Teâlâ’dan başka hiçbir canlı varlık kalmayacaktır.

Meleklerin ölümünün nasıl olduğuna gelince şunu belirtmemiz gerekir ki ruhun madde ve cisim âleminde ayrılması anlamında bizim bildiğimiz

¹ Biharu’l-Envar, c. 26, s. 244 ve 242.

² Zümer, 68.

³ Biharu’l-Envar, c. 79, s. 184.

⁴ Biharu’l-Envar, c. 6, s. 329.

⁵ Biharu’l-Envar, c. 6, s. 329.

⁶ Biharu’l-Envar, c. 6, s. 324.

⁷ Kasas, 88.

ölüm, melekler hakkında geçerli değildir. Çünkü onların cisimleri yoktur ki onların hakkında cismin bedenden ayrılması düşünülebilir. Bu yüzden onların ölümleri hakkında şu ihtimaller söz konusudur:

1- Onlar hakkında ölümün anlamı ruhlarının temsili gövdelerinden ayrılması anlamındadır.

2- Onların ölümü sürekli yapmaya güçlerinin yettiği işleri yapmaktan aciz kalışları ve kavrayış güçlerini yitirmeleri anlamını taşır.⁸

Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere melekler uzun ömürlü yaratıklardır ancak onlar da bir gün öleceklerdir.

Miraç

Soru

Size Miraç hakkında birkaç soru sormak istiyorum:

1. Miraç nedir?

2. Hz. Muhammed'in (s.a.a) dışında miraca giden peygamber var mı? İmam Sâdık'tan (a.s), Peygamberimiz'in (s.a.a) 120 kere miraca gittiği rivayet edilmiştir. Peygamberimiz'in kaç kere miraca gittiği ve bayramını yaptığımız zamanı konusundaki ihtilaflar, ayrıca Peygamberimiz'in miraca gittiğinde neler gördüğü, dönüşünün nasıl olduğu ve döndüğünde neler yaptığı hakkında bilgi verir misiniz?

Kısa Cevap

Miraç, Arapça'da göğe çıkmak için kullanılan vasıta demektir. Rivayet ve tefsirlerde ise Peygamberimiz'in (s.a.a) fiziki olarak Mekke'den Beytu'l-Mukaddes'e gitmesine, oradan göğe çıkmasına, sonra da tekrar Mekke'ye dönmesine miraç denmektedir. Rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Resulullah'ın (s.a.a) dışında herhangi bir peygamber miraca gitmemiştir. Sadece Hz. Süleyman, Hz. İdris ve Hz. İsa gibi peygamberler miracın bazı merhalelerinin benzerini yaşamışlardır. Yine rivayetlerden Peygamberimiz'in (s.a.a) miraca bir kere gittiği anlaşılsa da farklı özelliklerde defalarca miraca gittiği de söylenebilir.

Miracın zamanı konusunda rivayetler değişik olsa da hangisinin doğru olduğu konusunda kesin bir şey söyleyemeyiz. Kesin tarihi bilmemek,

⁸ Bkz. *Tefsir-i Numûne*, c. 19, s. 541.

benzeri birçok olayda olduğu gibi burada da böyle bir şeyin gerçekleşmediği manasına gelmez.

Peygamberimiz (s.a.a) miraçtan sonra direkt olarak Mekke'ye dönmüş, bu önemli olayı Kureyşliler'e anlatmış ve onu delillerle ispat etmiştir. Ayrıca nübüvveti boyunca miraçta gördüklerinden söylenebilecek olanları sade bir şekilde insanlara anlatıyordu. Onların çoğu rivayet ve tefsir kitaplarında kaydedilmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Sorunuza cevap verebilmek için önce onu bölümlere ayıracak, sonra incelemeye alacağız:

1. Miraç nedir ve İslami metinlerde nasıl kullanılmıştır?
2. Peygamberimiz'in (s.a.a) dışındaki peygamberlerden miraca giden var mı yoksa bu konu yalnızca Resulullah'a (s.a.a) mı özgüdür?
3. Peygamberimiz (s.a.a) kaç kere miraca gitmiştir?
4. Miraç tam olarak ne zaman gerçekleşti?
5. Peygamberimiz (s.a.a) miraçta neler gördü?
6. Peygamberimiz (s.a.a) miraçtan nasıl döndü ve döndükten sonra neler yaptı?

Şimdi bunları sırasıyla ele alalım:

1. Miraç, Arapça'da göğe çıkmak için kullanılan vasıta demektir. Bu dilde merdivene de miraç denilmektedir.¹

Kur'an-ı Kerim, İsra Sûresinin birinci âyetinde Resulullah'ın (s.a.a) mucizevî bir şekilde Mescidu'l-Haram'la (Mekke) Beytu'l-Mukaddes (Mescidu'l-Aksa) arasındaki uzak mesafeyi Allah'ın yardımıyla bir gecede gittiği anlatılmaktadır. Bu yolculuk daha uzun bir yolculuğa, yani göklerde dolaşmaya ve ilahi âyetleri görmeye hazırlık olmuştur. Olayın ikinci kısmı Necm Sûresinin ilk âyetlerinde anlatılmıştır.

Bununla birlikte miraç kelimesi Kur'an'da geçmemiş, bu kelime rivayetlerde ve söz konusu âyetlerin tefsirinde Leyletu'l-Mirâç (Miraç Gecesi) şeklinde geçmiştir. Ona böyle bir ad verilmesi Peygamberimiz'in (s.a.a) bu yolculukta Burak adlı bir bineğe bindiği için olabilir.²

¹ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arap*, c. 2, s. 322.

² Hürri Âmulî, Muhammed b.Hasan, *Vesailu's-Şia*, c. 5, s. 257, H.6483, Müesseset-u Alu'l-Beyt, Kum, h.k. 1409.

Kısacası biz ne zaman burada bu kelimeyi kullansak maksadımız Peygamberimiz'in (s.a.a) bu güzel ve mucizevî yolculuğu olacaktır.

2. Bu mucizenin Peygamberimiz'le (s.a.a) sınırlı olup olmadığı konusuna gelince, aklî ve dinî ölçülere göre diğer peygamberlerin de Allah'ın yardımıyla mucize hızıyla yerde ve gökte hareket etmelerine ve Allah'ın âyetlerini görmelerine herhangi bir engel yoktur. Ancak Kur'an-ı Kerim'den ve sahih rivayetlerden bu şekilde göğe çıkıp sonra ümmetinin içine dönerek tebliğine devam eden hiç bir peygamberin olmadığı anlaşılmaktadır.

Bazı âyetlerde, Hz. Süleyman'ın (a.s) rüzgarın vasıtasıyla süratle dünyanın çeşitli yerlerine gittiğinden³ veya Hz. İdris (a.s)⁴ ve Hz. İsa (a.s)⁵ gibi peygamberlerin göğe yükseldiklerinden bahsedilmektedir. Ama yukarıda da değindiğimiz gibi bunların hiç biri Peygamberimizin (s.a.a) miracına tam olarak benzememektedir. Zira Hz. Süleyman'ın (a.s) yolculuğu yer-yüzünde idi. Hz. İdris (a.s) ve Hz. İsa (a.s) ise göğe yükseldiler ama dönmediler. Şia rivayetlerine göre Hz. İdris (a.s) gökyüzünde vefat etmiş⁶, Hz. İsa (a.s) ise hala gökte olup Hz. Mehdi'nin (a.s) zuhurunu ve ona yardım etmeyi beklemektedir.⁷

3. Allah'ın kuluna ve resulüne böyle bir mucizeyi defalarca verebileceğine inanıyorsak da miraçla ilgili âyetlerden ve rivayetlerin tamamına yakından bu özellikteki bir miracın Peygamberimiz'in (s.a.a) yaşamında bir kere gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Allah Resulü'nün (s.a.a) miracının iki kere veya 120 kere gerçekleştiğini söyleyen rivayetlere⁸ gelince bunlar hakkında diyoruz ki:

a) Böyle rivayetlerin sayısı az olup dolaylı ve açık şekilde miracın bir kere gerçekleştiğini söyleyen rivayetler karşısında zayıf kalmaktalar.

b) Söz konusu az sayıdaki rivayetlerin senetleri de fazla muteber değildir. Örneğin birinci rivayetin senedindeki Ali bin Ebi Hamza denen kimse

³ “Böylece rüzgarı onun emrine verdik de Onun emriyle dilediği yöne hafif hafif esirdi.” (Enbiya/81, Sebe/12, Sad/36)

⁴ “Biz onu pek yüce bir mekana (makama) yükselttik.” (Meryem/57)

⁵ “Allah onu kendisine yükseltti...” (Nisa/158)

⁶ Kuleynî, Muhammed b. Yakup, *el- Kâfî*, c. 3, s. 250, H.26, Daru'l-Kutubi- İslamiyye, Tahran, h.ş. 1365.

⁷ a.g.e., c. 8, s. 49, H.10.

⁸ Şeyh Saduk, *Hisal*, c. 2, s. 600-601, H.3, İntişarat-ı Camia-yı Müderrisin, Kum, h.k. 1403.

zayıf biridir¹; Kasım bin Muhammed denen kişi ise Vakıfî'dir.² İkinci rivayetin senedinde ise Seleme bin el-Hattap gibiler vardır. Rical ilmi âlimleri onun rivayet nakletmede zayıf olduğunu söylüyorlar.³

c) Bununla birlikte Peygamberimiz'in (s.a.a) fiziki miracının bir kere ama manevî miracının defalarca olduğunu söyleyebiliriz. Miracın tekrarlandığını söyleyen rivayetler ruhani miraçlara işaret etmektedir. Hatta bunların peygamberlerin dışındaki kimseler için de gerçekleşebileceğini söyleyebiliriz. Nitekim namazın müminin miracı olduğunu belirten rivayetler vardır.⁴

4. Hatırlatmak gerekir ki, birçok tarihi olayın kendisine, öğretilerine, ibretlerine dikkat etmek onun zamanını tam olarak bilmekten çok daha önemlidir. Zaman ve mekana haddinden fazla önem vermek asıl olaydan bir tür uzaklaşmak demektir. Belki de bu yüzden Allah, Kur'an'da bir çok peygamberin adını ve yaşamını zikrederken hiç birinin doğum, risalet ve vefat tarihini tam olarak vermemiş, birinin dışında⁵ hiç bir peygamberin peygamberlik süresini zikretmemiştir.

Kaldı ki miraç, henüz İslam'ın temellerinin zayıf olduğu ve İslam tarihinin yazılmaya başlanmadığı dönemde gerçekleşmişti. Bu yüzden miracın zamanı konusunda Müslüman tarihçiler arasında görüş birliği yoktur. Kimilerine göre risaletin 10. yılında, kimilerine göre Ramazan'ın 16'sını 17'sine bağlayan gece, kimilerine göre de risaletin başlarında gerçekleşmiştir.⁶ Bundan dolayı miracı kutlamak istediğinizde bu tarihlerden birini, hatta başka bir tarihi bu amaç için seçebilir ve o tarihte onu ele alıp inceleyebilirsiniz. Bunun başka bir tarihte olmasının sakıncası yoktur.

5. İsra Süresinin 1. âyetine göre miracın hedefi ilahi âyetleri Peygamber'e (s.a.a) göstermektir. Kur'an, yerde ve göklerde ne varsa tümünün, hatta insanların bile Allah'ın âyetleri olduğunu vurgulamaktadır.⁷ Buna göre Allah

¹ *Rical-i Allâme Hilli*, s. 232-233, Daru'z-Zahair, Kum, h.k. 1411.

² *Rical-i Keşşî*, s. 452, İntişarat-ı Danişgah-ı Meşhed, h.ş. 1348. (Vakıfî, sadece 7 imam olduğuna inanan Şiilere denir. Bu mezhebin ravilerine güvenilirlik vesikası verilmemiştir.)

³ *Rical-i Allâme Hilli*, s. 227.

⁴ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharul-Envar*, c. 79, s. 247, Müessesetü'l-Vefa, Beyrut, h.k. 1404.

⁵ Ankebut, 14. âyet Hz. Nuh (a.s) hakkındadır.

⁶ Mekarim Şirazi, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c. 12, s. 14, Daru'l-Kutubi'l-İslamiyye, Tahran, h.ş. 1374.

⁷ Zariyat/20-21, Bakara/164, Âl-i İmran/190 ve başka bir çok âyet.

miraçta yalnızca normal âyetleri değil, onların yanı sıra çok büyük âyetleri Peygamber (s.a.a) gibi onları idrak edebilecek birine göstermek istemiştir. Allah bu âyetleri “Allah’ın büyük âyetleri” diye nitelemiştir.⁸

Biz idrak edemeyeceğimiz için, Peygamber’in (s.a.a) orada yaşadıklarının tümünü söylemediği kesindir. Ama birçok rivayette orada yaşadıklarının bir kısmı anlatılmıştır. Ancak Müslümanlar olayın aslını kabul etmelerine karşın malesef hadis yazmada meydana gelen duraklamadan dolayı bu alanda çeşitli ve bazen de çelişkili rivayetler karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden Şeyh Tabersî bu alandaki rivayetleri dört kısma ayırmış, her kısma örnekler getirerek onlar hakkında nasıl bir görüşe sahip olmamız gerektiğinin yolunu göstermiştir:

1. Kısım: Bu guruptaki rivayetler mütevatir olup doğruluklarında şüphemiz yoktur. Peygamberimiz’in (s.a.a) miraca gittiği konusunu ele alan ama ayrıntılara girmeyen rivayetler bu türdendir. Böyle rivayetler doğal olarak kabul görürler.

2. Kısım: Miracın akıl ve dinin ilk ölçüleriyle çelişmeyen bazı ayrıntılarını anlatan rivayetler; Peygamberimizin göklerde dolaşması, peygamberlerle görüşmesi, arş, sidretü’l-münteha, cennet ve cehennemi görmesi bu ayrıntılardandır. Bunları kabul ediyor ve bazılarının aksine rüyada değil de Peygamberimiz (s.a.a) uyanırken gerçekleştiğine inanıyoruz.

3. Kısım: Kimi rivayetlerin zahirleri bazı bilgilerimizle uyuşmamaktadır. Ama bazı yönlerden bu uyuşmazlık giderilebilir. Örneğin Peygamberimiz’in (s.a.a) cennettekilerin nimetler içinde olduğunu, cehennemdekilerin de azaplandıklarını görmesi gibi. (Burada kıyamet gelmeden insanlar nasıl cennette ve cehennemde olabilirler sorusu akla gelebilir. Cevap olarak diyoruz ki: Onlar berzah cennet ve cehennemi olabilir veya onların kendileri değil de isim, sıfat ve temsili cisimlerini görmüştür.) Böyle rivayetleri tevelleriyle kabul etmek gerekir.

4. Kısım: Zahirleri sahih ve ölçülere uygun olmayan, tevelleri de çok zor olan rivayetlerdir. Örneğin Peygamber’in (s.a.a) Allah’la beraber bir tahtın üzerinde oturması gibi. Böyle rivayetlerin reddedilmesi gerekir.⁹

⁸ Necm, 18.

⁹ Tabersî, Fazl b. Hasan, *Mecmeu’l-Beyan*, c. 6, s. 609, İntişarat-ı Nasır Hüsrev, Tahran, h.ş. 1372.

Bu alandaki onca rivayeti bu kısa yazıda aktarmak mümkün olmayacağından, bu konudaki kitap ve makalelere bakabilirsiniz.¹

6. Peygamberimiz'in (s.a.a) miraçtan nasıl döndüğü ve döndükten sonra neler yaptığı konusunda bazı rivayetlerde Peygamber Efendimiz'in gökten döndükten sonra direkt olarak Mekke şehrine geldiği ve kendileri hakkında çok endişe duyan Ebu Talib'le görüştüğü nakledilmiştir.² Sonra miraç olayını Kureyş'e haber vererek onların bu konudaki şüphe ve sorularını cevaplamıştır. Örneğin Beytu'l-Mukaddes'in özellikleri³ ve yolunun üzerinde olan Kureyş kervanı hakkında⁴ sorular sormuş, Peygamberimiz (s.a.a) de onları cevaplamıştır.

Allah Resulünün (s.a.a) miraçta uygun gördüğü şeyleri sonradan anlattığı konusunda rivayetler vardır. Bu rivayetlerde "Götürdü beni" veya "Yükseltti beni" gibi ibareler geçmiştir. Bu kelimeleri İslami ilimlerin toplandığı yazılım programlarının aramalarına yazarak çok sayıdaki miraç hadisine ulaşabilirsiniz.

Mümin Karı-Kocanın Ölümünden Sonraki Durumu

Soru

Karı ve kocanın ölümünden sonra da birlikte yaşayabilmeleri mümkün müdür? Eğer mümkünse şartları nedir?

Kısa Cevap

İnsanın ahiretteki yaşam şeklinin tüm detayları, Masumlar (a.s) dışında hiç kimse için malum değildir. Bununla birlikte erkek ve kadın arasındaki evlilik ilişkisi ve sözleşmesi dünya hayatıyla ilgilidir ve mümin kadınlar ahirette de dünyadaki eşleriyle yaşama mecburiyetinde değildir. Elbette isterlerse onlarla yaşayabilirler. Aynı şekilde bu dünyada kocası bulunmayan veya kocası salih olmayan ve Firavun'un eşi Asiye gibi kocası cehennem ehli olan kadınlar için cennette her türlü lezzet ve cümleden olmak üzere cennetlik salih eşler hazırır.

¹ Örneğin Tefsir-i Numûne'nin 12. ve 22. ciltlerinde miraç hakkında faydalı bilgiler bulabilirsiniz.

² *Biharul Envar*, c. 18, s. 383.

³ a.g.e., s. 309.

⁴ a.g.e., s. 335.

Ayrıntılı Cevap

Âyet ve rivayetlerde ahiretteki yaşam şekline çok az bahsedilmiştir. İnsanın ölümden sonraki yaşamının tüm detayları, Masumlar (a.s) dışında hiç kimse için malum değildir. Ama erkek ve kadın arasındaki evlilik ilişkisi ve sözleşmesinin bu dünyayla ilgili olduğu ve bu dünyada eşleri olan kadınların ahirette de aynı eşler ile yaşamaya mecbur olmayacakları kesin bir husustur; çünkü onların evlilik akitleri bu dünya hayatıyla ilgilidir, ahirette ise herkes kendi ameline tabidir ve kendi amellerinin cevabını vermelidir. Elbette bazı rivayetlerde Allah'ın ahirette mümin kadınları huri şekline sokacağı ve onların salih eşleriyle cennette birlikte yaşayacağı belirtilmiştir.⁵ Ama bu, mümin kadınların ahirette de dünyadaki eşleriyle yaşamaya mecbur olacakları manasında değildir.

Aynı şekilde *Mecmeu'l-Beyan* tefsirinde şöyle belirtilmiştir: “Cennette müminlerin eşleri olacak kadınların huri şekline sokulmuş kendilerinin bu dünyadaki eşleri olması ve onların cennette kendi eşleriyle yaşamaları ihtimal dâhilindedir.”⁶ Elbette bu dünyada kocası bulunmayan veya Firavun'un eşi Asiye gibi kocası cehennem ehli olan kadınlar için cennette her türlü lezzet ve bu cümleden olmak üzere cennetlik salih eşler hazırdır; zira Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

“Cennette kalbin istediği ve gözün görmekten lezzet duyduğu her şey mevcuttur.”⁷

Bu âyet her tür lezzeti ve bu cümleden olmak üzere cennetlik salih eşleri kapsamaktadır. Bir başka âyette de özellikle cennetlik eşlere değinilerek şöyle buyurulmuştur:

“Cennetlikler için orada temiz ve pak eşler mevcuttur.”⁸

Âyetler mecmuasından cennetlik kadınların tıpkı cennetlik erkekler gibi gönüllerinin istediği her türlü lezzetten yararlanacakları ve bu cümleden olmak üzere cennetlik salih ve gönüllerinin istediği eşlerden faydalanacakları iyice anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerim bazı âyetlerde “iri gözlü güzel hurileri” cennetlik eşler olarak tanıtmaktadır. Nitekim şöyle buyurmaktadır:

⁵ Suyutî, *Durru'l-Mensur*, c. 7, s. 633.

⁶ *Mecmeu'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an*, c. 1, s. 163.

⁷ Zuhurf, 71.

⁸ Bakara, 25.

“Biz, kendilerini iri gözlü güzel eşlerle evlendiririz.”¹

Bu âyetler cennetlik kadın ve erkekleri kapsamaktadır; çünkü bu ilahi vaatlerin sadece erkeklere özgü olduğunun hiçbir delili yoktur. Özellikle de “hur” ve “ayn” kavramlarının sözlük manalarına dikkat edildiği takdirde iri gözlü güzel eş nimetinin erkeklere özgü olmadığı ve kadınların da bundan nasipleneceği anlaşılabacaktır. Doğal olarak bu, hiç kimsenin onlara katılmayacağı anlamında değildir.

Nitekim müfessirler şöyle demişlerdir: Kur’an âyetleri açıkça babalar, anneler ve onların salih evlatlarının cennet ehline katılacağını belirtmektedir. Gerçekte bu, ilahi nimetlerin onlar için tamamlanması ve ilgi duydukları fertlerden ayrılma da dahil olmak üzere hiçbir eksiklik hissetmemeleri içindir. Orası yeni ve mükemmel bir yer olması sebebiyle her şey yeni ve taptaze olacaktır. Onlar da yeni ve taptaze çehreler ve de daha samimi ve sıcak bir samimiyet ve sevgi ile oraya gireceklerdir. Bu sevgi cennet nimetlerinin değerini daha artıracaktır.

Elbette Rad Sûresinin 23. âyetinde sadece babalar, evlatlar ve anneler zikredilmiştir ama gerçekte tüm yakınlar bu toplulukta bir araya gelecektir. Çünkü erkek ve kız kardeşler ve hatta diğer yakınlar olmaksızın evlatlar ve babaların hazır olması mümkün değildir. Bu husus, azıcık bir dikkatle belli olacaktır; zira herkim cennetlik olursa onun salih babası da kendisine katılacaktır ve salih baba cennetlik olması hasebiyle de tüm evlatlar ona katılacak ve bu şekilde kardeşler bir araya gelecektir. Bu hesaplara diğer yakınlar da onların topluluğunda yer alacaktır.²

Namaz Kılmayanların Durumu

Soru

Namaz kılmayan kimseler mutlaka cehenneme mi gidecektir? Hatta birçok iyi iş yapsalar dahi yine de cehenneme mi gideceklerdir?

Kısa Cevap

Dinî öğretilerimiz esasınca namaz, ameller arasında ilk ibadî fiildir. Eğer insanın namazı kabul edilirse, diğer ibadî amelleri de kabul edilir. Öte

¹ Tur, 20.

² Tefsir-i Numûne, c. 10, s. 195.

yandan Kur'an ayetlerinin açıkça belirtmesiyle, her kim zerre miktarınca iyi amel işlerse onun karşılığını alacaktır. Bu âyetler uyarınca, şahsın terazisinde hayrın miktarı fazla olursa, insanın namazsız olsa da kurtuluş ehli olması apaçıktır. Namazı terk etmenin iki delili olabileceği söylenebilir.

1. İbadî amellerin biri sıfatıyla namazı inkâr etmek. Bu inkâr ve terk kesinlikle azap görmeye ve cehenneme gitmeye neden teşkil eder.

2. Eğer namazı terk etmek inkâr etmeden kaynaklanmazsa ve tembel-lik ve önem vermemekten kaynaklanırsa, bu tartışılır bir konudur ve ayrıntılı cevapta buna değinilecektir.

Ayrıntılı Cevap

Yukarıdaki soruyu açıklamak, birkaç meseleyi dile getirmeye ve incelemeye bağlıdır ve bu konuları açıklamakla sorunun cevabına ulaşmayı arzu ediyoruz.

1. Hepimizin bildiği gibi dinî öğretilerimiz esasınca namaz, ameller arasında ilk ibadî fiildir; yani inanç usullerinden sonra dinin rükünleri olarak adlandırılan amel merhalesinde önemsenen ilk şey namazdır. Namaz, dinin temeli ve dayanağı diye tabir edilir. Aynı şekilde nakledildiği üzere eğer insanın namazı kabul edilirse, diğer amelleri de kabul edilir.³ İbadet hükümlerinde namazın çok önemli bir konumu vardır ve onu hiçbir halde terk etmek caiz değildir. Sadece yükümlülüğün artık olmadığı baygınlık ve şursuzluk gibi hallerde namaz kılınmaz. Namaz hak karşısında baş eğmek ve teslim olmaktır. Şeytan da bu zaviyeden darbe yemiştir; çünkü secde etme bağlamındaki ilahî buyruğun karşısında teslim olmamıştır.

2. Öte taraftan, Kur'an ayetlerinin açıkça belirttiği üzere her kim zerre miktarınca iyi amel işlerse, onun karşılığını alacaktır ve aynı şekilde her ne kadar kötü ve çirkin amelde bulunursa da onun cezasını çekecektir. Apaçık olduğu üzere bu âyetler uyarınca, insan hesap gününde terazisinde eğer hayrın miktarı üstün gelecek olursa, namazsız olsa da kurtuluş ehli olmalıdır.

3. Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

“Sonra onu aşağıların aşağısına gönderdik. Ancak iman edip salih amel işleyenler için eksilmeyen devamlı bir ecir vardır.”⁴

³ el-Kâfi, c. 2, s. 268, Daru'l-Kutubi'l-İslâmiye, Tahran, şemsi 1365.

⁴ Tin, 5 ve 6.

Bu âyette iyi ameller tabiri kullanılmıştır ve iyi amellerden birisi de namazdır. O halde insan diğer iyi amelleri işleyerek ödül alabilir.

4. İbadî amellerde kabulün ölçüsü niyettir. Yani insan, eğer namaz da dâhil olmak üzere en üstün ibadî ve insanî amelleri ilahî bir niyet taşımaksızın ve Allah'a yaklaşma kastı gütmeksizin yaparsa ve bunları yaparken şirk koşarsa, bu ameller ilahî dergâhta kabul olmayacak ve onlar için herhangi bir sevap göz önünde bulundurulmayacaktır.

Bu girişten sonra şöyle söyleyebiliriz: Namaz, birçok bereketi barındırıp insanı Allah'a yakınlaştırır. Namaz, Allah'ı zikretmektir, verdiği nimetlere teşekkürdür. Bunlara rağmen namaz kılmayan bir insan, bu ilahî nimetlerden yoksundur ve bu üstünlüklerden faydalanamaz. Yüce Allah şirk de dâhil tüm günahları tövbeden sonra bağışlar. Bunlardan dolayı cennete girmenin kesin ölçüsü namazdır. Bunlara rağmen iyi amel işlemiş namaz kılmayan insanlar cehenneme girecek diye bir şey söylenemez. Burada belirtilmesi gereken husus şudur: Namaz, iki şeyden dolayı terk edilir:

1. İbadî amellerden biri sıfatıyla namazı inkâr etmek. Bu inkâr üzere terk, kesinlikle azap görmeye ve cehenneme girmeye neden teşkil eder.

2. Ama namazı terk etmek inkâr etmekten kaynaklanmıyorsa ve sadece önemsememek ve tembellikten kaynaklanıyorsa bu husus tartışılır bir meseledir.

Namaz Vakti ve Namazları Cem

Soru

Bana Ehl-i Sünnet'ten birkaç soru geldi, bunları yanıtlayıp bana yardımcı olursanız çok sevinirim.

1. Neden Şiiler, akşam namazını Ehl-i Sünnet'ten 15 dakika sonra kıhyorlar ve iftar ediyorlar?

2. Neden Şiiler namazlarını üç vakitte kıhyor da bizim gibi beş vakitte kılmıyorlar?

Cevap

Birinci sorunuzun cevabı şöyledir: Ehl-i Beyt İmâmlarından elde bulunan sahih hadislere göre akşam vaktinin ölçüsü, güneşin batı ufuklarında gözden kayboluşu değildir. Güneşin gözden kayboluşuyla birlikte, doğu

ufuklarındaki güneşin ışınlarının oluşturduğu parıltı ve kızılığın kaybolması da gerekir. Başka bir ifadeyle, güneş batı tarafında olduğunda ışınları karşı tarafa yansır ve doğu tarafının yüksek yerlerinde örneğin yüksek dağların başında güneş ışıklarından oluşan kızılık gözükür; eğer doğu tarafında yüksek bir dağ ve benzeri bir şey olmasa bile güneş ışınlarının etkisi sonucu doğunun gök ufuklarında bu kızılık görülür. Güneş yerin hareketi sonucu aşağı indikçe söz konusu parıltı ve kızılık da karşı taraftan yani doğudan batıya doğru çekilir; güneş tam batınca bu kızılık insanın baş tarafından geçerek batıya doğru kayar ve böyle olduğunda güneşin tam olarak battığı anlaşılır; yani şer'i ölçülere göre akşam olur.

Oysaki Ehl-i Sünnet'te yaygın olan görüş şu ki akşam namazının vakti güneşin gözlerden kaybolmasıyla başlar. Hatta bazı Ehl-i Sünnet alimleri batı tarafında bir dağ olur da güneş dağın diğer tarafına geçme sonucu gözlerden kaybolursa bunu akşamın olması için yeterli bilmişlerdir. Ama Şia uleması arasında yaygın olan görüş bunun aksinedir. Şia uleması, Ehl-i Beyt İmâmlarından gelen sahih hadislerle dayanarak akşam namazının vaktinin yukarıda açıklandığı üzere güneşin tam batışı, yani doğudaki kızılığın insanın başının üzerinden batıya geçmesiyle gerçekleştiğine inanırlar. Şia'nın büyük âlimlerinden Merhum Sahib-i Cevâhir bu görüşün Şia uleması arasında fetva, amel ve nakil yönünden mutlak şekilde meşhur olduğunu nakleder.

Merhum Kuleynî *Furu'ül Kafi*'de ve Merhum Şeyh Tusi *Et-Tehzib*'de İmâm Muhammed Bâkır'dan (a.s) şöyle nakleder:

“Şu taraftaki, yani doğudaki kızılık yok olunca, güneş hem yerin doğusundan hem de batısından batmıştır.”

Yine Şeyh Hurr-i Amuli *Vesailu's-Şia*'da Abdullah b. Vezzah'tan şöyle nakleder:

“Ben İmâm Musa Kazım'a (a.s) yazdım ki, “Güneş gözden kayboluyor, akşam (karanlığı) başlıyor; sonra akşam (karanlığı) çoğalıyor, güneş de artık gözlerimizden kayboluyor, dağın başında bir kızılık beliriyor; bizim bulunduğumuz bölgedeki müezzinler de ezan okuyorlar. Acaba böyle olduğunda ben namazımı kılayım mı? Oruca niyetli isem orucumu açayım mı? Yoksa dağın başındaki kızılığın gitmesini mi bekleyeyim? İmâm Musa Kazım (a.s) bana şöyle yazdı: “Ben kızılık gidinceye kadar senin beklemeni ve dinin için daha ihtiyatlı olan şeyi tutmanı (gerekli) görüyorum.”

Bu hususta bir çok hadis vardır biz bu kadarıyla yetindik. Şüphesiz bu hadisler Ehl-i Beyt'e uymayı gerekli bilen her kes için hüccettir.

İkinci sorunuza gelince, günlük beş namazın (sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının) beş vakitte mi kılınması farzdır? Yoksa öğle ve ikindiye bir arada ve akşam ve yatsıyı da bir arada olmak üzere üç vakitte kılmak da mutlak surette caiz midir?

Bu hususta Şia ulamasıyla Ehl-i Sünnet âlimleri arasında ihtilaf vardır. Şia uleması Kur'an-ı Kerim, Peygamber (s.a.a) ve Ehl-i Beyt İmamlarından gelen sahih hadislerle dayanarak namazların ayrı olarak beş vakitte kılınabileceği gibi üç vakitte de kılınabileceğine fetva vermişlerdir.

Şia ulemasının delilini kısaca şöyle açıklayabiliriz: Allah-u Teala Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor:

“Güneşin batıya yönelmesinde, gecenin karanlığına kadar ve sabah vakti namaz kıl...”¹

Ehl-i Sünnet'in meşhur tefsircilerinden Fahr-i Razi, bu âyetin tefsirinde şöyle diyor: “Eğer âyetin orijinalinde bulunan “gasak” kelimesi, karanlığın başlaması olarak tefsir edilirse, “gasak” gün batışının başlangıcı olur; buna göre bu âyette zikredilen vakitler üç vakittir: Öğle vakti, akşam vakti ve fecr (sabah) vakti. Bu da öğle vaktinin, öğle ve ikindi namazları için müşterek vakit olmasını, gün batışının da akşam ve yatsı namazları arasında müşterek vakit olmasını gerektirir. Bu ise mutlak şekilde öğle ile ikindiye ve akşam ile yatsıyı bir arada kılmanın (cem etmenin) caiz olması sonucunu doğurur.”²

Kurtubi kendi tefsirinde şöyle der: “Te'vil (tefsir) ehli bu âyetin farz namazlar hakkında nazil olduğu hususunda tam bir görüş birliği içindeler. Muhahid “Gündüzün iki ucunda” tabiri hakkında şöyle demiştir: “Bir uç, sabah namazının vaktidir ve diğer uç da öğle ve ikindi namazlarının vaktidir.” Bu görüşü İbn-i Atiyye de benimsemiştir. Gecenin gündüze yakın zamanlarından maksat ise akşam ve yatsı namazının vaktidir.”

Şeyh Saduk kendi sahih senediyle İmâm Cafer Sâdık'tan (a.s) şöyle nakleder:

“Şüphesiz Peygamber (s.a.a) öğle ve ikindi namazlarını bir ezan ve iki ka-met ile bir arada cem etti (bir arada kıldı) Yine akşam ve yatsı namazını

¹ İsra: 78

² Tefsir-i Kebir, söz konusu âyetin tefsiri bölümü

yolculuk olmadan ve her hangi bir özür de bulunmadan bir ezan ve iki kamet (yani her bir namaza bir kamet) okuyarak bir arada kıldı.”

Yine İlel’üş Şerayı’ kitabında İmâm Cafer Sâdık’tan (a.s) şöyle nakle-
der:

“Şüphesiz Resulullah (s.a.a) ortada her hangi bir zaruret ve özür olmadan öğle ve ikinci namazlarını bir arada kıldı. Ömer, kavmin (Peygamber’in zamandaki insanların) Peygamber’e karşı en cüretkârı idi; Peygamber’in bu iki namazı bir arada kılması üzerine, “Namazda bir yenilik mi olmuş?” diye sordu. Peygamber (s.a.a) “Hayır, sadece ümmetime bir kolaylık ve genişlik oluşturmak için böyle yaptım” dedi.

Bu hususta Ehl-i Sünnet’in muteber kaynaklarında da bir çok hadis vardır. Ama ne yazık ki Ehl-i Sünnet uleması fetva verirken bu hadisleri görmezlikten gelmişlerdir; belki de onlara göre sünneti kabul etmede ölçü, ilk üç halifenin ve Emevilerin bir hadisi kabul edip etmeyişleridir. Örneğin Müslim kendi Sahih’inde İbn-i Abbas’tan şöyle nakleder:

“Resulullah (s.a.a) Medine’de bulunduğunda her hangi bir korku ve yağmur da olmadan öğle ve ikinci namazlarını ve akşam ve yatsı namazlarını cem etmiştir (bir arada kılmıştır.) İbn-i Abbas’a “Bununla ne yapmak istedi?” diye sordular. İbn-i Abbas “Ümmetinin zor durumda kalmamasını istedi” diye cevap verdi.”

Nevevi de Müslim’in şerhinde (c.1, s.246) şöyle diyor: “İmâmlardan bazıları yolculuk olmadan da namazları cem etmenin caiz olduğu görüşündeler.”

Namazda Ellerin Konumu

Soru

Caferiler olarak namazı elleriniz açık kılıyorsunuz; bunun sebebi nedir? Delilleriyle açıklarsanız memnun olurum..

Cevap

Caferilerin namazda ellerini açarak namaz kılmaları bu konuda Ehl-i Beyt kanalıyla nakledilen hadislerden dayanmaktadır. Zira bu hadislerde namazda ellerin bağlanmasının sakıncalı olduğu açık bir şekilde vurgulanmıştır. Biz bunlardan sadece bir kaçını aktarmakla yetineceğiz:

Muhammed b. Müslim, İmam Muhammed Bâkır (a.s) veya İmam Cafer-i Sadık'a (a.s) şöyle sordu:

“Kişi namazda sağ elini sol elinin üzerine koyabilir mi?” Cevabında İmâm (a.s) “Hayır, bunu yapmamalıdır” buyurdu.¹

Zürâre İmâm Muhammed Bâkır’dan (a.s) şöyle nakletmektedir:

“Namazını şevk ve huzur içinde kıl ve ellerini bağlama; zira bu fiil tarzını Mecusiler (büyüklerine karşı) yapmaktadırlar.”²

Şeyh Sadûk kendi senediyle Hz. Emir-ül Mu'minin Ali'den (a.s) şöyle nakletmektedir:

“Müslüman bir kimse namazında Allah'ın huzurunda durduğu bir sırada ellerini bağlayarak küfür ehli olan Mecusilere benzememelidir”³

Zaten Ehl-i Sünnet'in de dört mezhebinden hiç birisi el bağlamanın farz olduğuna, hatta vacip olduğuna fetva vermemiştir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde sünnet olduğu söylenirken, İmam Mâlik'e bu konuda üç fetvâ isnad edilmiştir:

a) Meşhur fetvası olan ellerin namazda açılması ve bağlanmaması gerektiği

b) Ellerin göğüs ile göbek arasında bağlanması

c) Mükellefin, bağlama veya açma hususunda serbest olduğu.

(Bu konuda Ehl-i Sünnet'in şu kaynaklarına baş vurulabilir: (El-Mecmu', c.3, s.311, El-Lübâb, c.1, S.71, El-Muğnî, C.1, S.473, El-Hidâye, C.1, S.47, Şerh-u Feth-il Kadir, C.1, S.201, Neyl-ül Evtar, C.2, S.203, Şerh-ul Hidaye, C.1, S.102, El-Mebcut, C.1, S.23-42)

Gördüğünüz gibi hiç bir imamları bunun farz olduğuna fetva vermemiştir. Ama maalesef insanlarımızın çoğu bunları bilmediği için birisinin eli açık namaz kıldığını görünce, hemen “Bu da nasıl namaz kılmaktır? diye itiraz ediyorlar.

Hatta burada şunu söyleyebiliriz ki elleri açmak her halükarda ihtiyata daha uygundur. Zira elleri açarak namaz kılmak bütün imamların fetvasına göre yeterlidir ve insan vazifesini eda etmiş olur. En fazlası bir sünneti kaçırmış olur; bu da ona bir sorumluluk getirmez. Ancak elleri bağlamada

¹ Vesâil-üş Şia, c.4, Namazı Bozan Sebepler, Bab: 15, Hadis: 1

² Vesâil-üş Şia, c.4, Namazı Bozan Sebepler, Bab: 15, Hadis: 5

³ Vesâil-üş Şia, c.4, Namazı Bozan Sebepler, Bab: 15, Hadis: 7

bu ihtiyat söz konusu değil; zira Ehl-i Beyt İmamlarının hepsi istisnasız ve İmam Malik en meşhur fetvasında bunun caiz olmadığını söylemektedirler. Şimdi bu görüş doğru olduğu takdirde, insanın tedbir alabileceği mümkün olduğu halde, caiz olmayan bir şeyi yaptığı ortaya çıkmış olur...

Şimdi Ehl-i Sünnet'in, bu amelin (el bağlamanın) sünnet olduğuna delil olarak gösterdikleri bazı rivayetleri de kısaca ele almamız uygun olur. Onların bu konuda ileri sürdüğü rivayetlerin en önemlilerinin üzerinde durmağa çalışacağız:

1- Sehl b. Sa'd'ın Rivâyeti: Buhârî Ebu Hâzım'den, o da Sehl b. Sa'd'dan şöyle nakletmiştir; dedi ki:

“İnsanlara, sağ ellerini sol dirseklerinin üzerine koymaları emrediliyordu.” Ebu Hâzım “Bana göre ravî bunu Resulullah’a isnad etmek istemiştir” diye de kendi görüşünü rivayetin altına eklemiştir. Buhârî’nin hocası İsmail b. Ebi Üveys ise Sehl b. Sa’d’a isnad etmeden “Bu emir Resulullah’a isnad ediliyor” tespitinde bulunmuştur.”⁴

Bize göre bu rivayete dayanarak Resulullah’ın böyle bir emirde bulunduğunu iddia etmek doğru değildir. Zira eğer gerçekten Allah’ın Resulü böyle bir şeyi emretseydi, o zaman “İnsanlara böyle emrediliyordu” demenin bir anlamı yoktur. “Resulullah böyle emrediyordu” denmesi gerekirdi. Bu da bu işin Resulullah’tan sonra emir sahibi ve halife olan kimselerden kaynaklandığını gösteriyor. Evet onlar güya böyle bir şeyin namazda daha çok huşuya vesile olduğu içtihadında bulunarak insanlara namazda böyle yapmalarını emrediyorlardı. İbn-i Hacer’in de bu konuda yaptığı açıklama bunu gösteriyor. O diyor ki: “Namazda böyle bir şekle bürünmenin (el bağlamanın) hikmeti, bunun zelil bir sâile yakışan bir durum olduğudur. Ayrıca bu, insanın boş şeylerle (saçı sakalıyla oynaması gibi) meşgul olmasına engel olur ve huşuya daha yakın bir durumdur. Buhârî de bunu düşündüğü için ardından hemen “Huşu Bâbı” diye bir bâb açmıştır.

Rivayetin altında İsmail’den nakledilen söz de bizce bu işin Resulullah tarafından değil ondan sonraki emir sahiplerinden kaynaklandığının karinesidir. Zira o diyor ki “Bu iş Resulullah’a isnad ediliyor.” Demek ki Sünnetten olduğu kesin değildir. Sadece bir isnad söz konusudur; isnad edenin de kim olduğu belli değildir. İsmail’in bu açıklaması dikkate alınırsa

⁴ Feth-ül Bârî Fî Şerh-i Sahih-il Buhârî (İbn-i Hacer), C.2, S.224, Es-Sünen-ül Kübrâ (Beyhakî), C.2, S.28

Sehl b. Sa'd'ın bu rivayetinin merfu' (senedi kopuk) bir durumda olduğu görülür. Böyle bir rivayet de hiçbir zaman başlı başına bir hüccet ve delil sayılmaz. İbn-i Hacer'in açıklaması da bu yöndedir; O diyor ki: "Hadis ehlinin ıstılahında bir râvînin "Şöyle isnad ediliyor" demesi o hadisi merfu' (senedi kopuk) olarak Resulullah'tan naklettiğini gösterir." ¹

İsmail'den önceki Ebu Hâzim'in dipnotuna gelince, gerçi o "Bana göre, Sehl bunu Resulullah'a isnad ediyor" diyerek hadisi merfu' olmaktan çıkarmağa çalışıyorsa da bizce bu yeterli değildir. Zira "Bana göre.." demesi onun da elinde delil olmadığı için bu konuda kesin konuşmadığını ve başkasından duyduğunu göstermektedir.

2- Vâil b. Hacer'in Rivâyeti: Bu rivayet ise birkaç türlü nakledilmiştir:

a)- Müslim Vâil b. Hacer'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah'ı gördüm ki namaza girdiğinde, ellerini kaldırarak tekbir getirdi, sonra elbisesini üzerine sardı ve sağ elini sol elinin üzerine koydu; rukûa gitmek istediğinde ise elini elbisesinden çıkardı ve yukarı kaldırarak tekbir getirip öyle rükûa gitti..." ²

Evvela bu hadisin senedi zayıftır; zira senedinde "Hemmam" isimli râvî var. Ricâl âlimlerinden İbn-i Ammâr, onun hakkında "O itina edilmeyen bir râvîdir" demiştir. Yine Amr b. Şeybe, Affân'dan şöyle nakleder: "Yahyâ b. Said Hemmâm'ın naklettiği hadislerin çoğuna itiraz ediyordu." ³

Saniyen, bu hadise delil olarak istinad etmek, bir fiile istinad etmektir. Bu ise ancak yapılan fiilin gerekçesi belli olursa doğru olur. Burada ise Allah Resulü'nün neden böyle yaptığı belli değil. Zira hadisin zahirinden anlaşılan şu ki Allah Resulü, elbisesinin etrafını toplayarak onunla göğsünü kapatıp sağ elini sol elinin üzerine koydu. Şimdi bunu bir sünnet olarak mı yaptı; yoksa böylece elbisesinin açılmamasını, bu vesileyle de soğuktan korunmasını sağlamak için mi yaptı? Bizce ikincisinin ihtimali daha büyüktür. En azından bu iki ihtimalin ikisi de söz konusudur. Onun için fiilin kesin nedeni belli olmadığı müddetçe bu rivayet delil olarak gösterilemez. Aksi takdirde namazda elbisenin vücuda sarılmasını da bir sünnet olarak görmemiz gerekir; çünkü râvînin dediğine göre Resulullah namazda bunu da yapmıştır; oysa kimse böyle bir şeyi iddia etmemiştir.

¹ Feth-ül Bârî Fî Şerh-i Sahih-il Buhârî (İbn-i Hacer), C.2, S.224, 1. dipnot

² Sahih-i Müslim, C.1, S.382, Namaz Kitabı, Bâb:5

³ Hüdes-Sârî, C.1, S.449

Kaldı ki Resulullah, Muhâcir ve Ensârdan oluşan Medine'deki Müslümanlara, on yılı aşkın bir zaman zarfında sürekli namaz kıldırarak ve bütün fiilleri onun gözünün önünde cereyan etmiştir. Eğer böyle bir şey Resulullah'tan görülmüş olsaydı, bu, yaygın, hatta mütevâtir bir şekilde as-hap vasıtasıyla çeşitli kanallardan nakledilir ve sadece Vâil b. Hacer'le sınırlı kalmazdı; hem de böylesine müphem bir şekilde!!

Aynı konuda Vail'den birkaç rivayet daha nakledilmiştir ki sırasıyla onların da üzerinde durmağa çalışalım:

Beyhakî kendi senediyle Musa b. Ümeyr'den, o da Alkame b. Vâil'den, o da babası Vâil'den şöyle nakletmiştir: "Resulullah namaza durduğunda sol elini sağ eliyle tutardı." Râvî diyor: "Ben Alkame'nin de aynı şeyi yaptığını gördüm." ⁴

Evvela, bu rivayetin de senedi zayıftır. Zira senedinde Abdullah b. Cafer b. Necih vardır ki İbn-i Muin onun hakkında: "Bir şey değil" demiştir. Nesâî ise onun hakkında: "O terkedilmiş birisidir" tespitinde bulunmuştur. Veki'e onun hadisi getirildiğinde sözü keser (dinlemezdi). Evet onun zayıflığında ittifak edilmiştir." ⁵

Saniyen, Vâil'in birinci rivayeti hakkında dediğimiz burası için de geçerlidir. Yani burada da bir fiile istinad söz konusudur ve nedeni belli değildir. Sonra Resulullah'ın sürekli bu işi yaptığı vaki olsaydı, meşhur olur ve bunlar hep gözleri önünde cereyan eden onca sahabiden muhtelif kanallardan nakledilirdi; ama öyle olmadığı ortadadır. Hatta râvinin "Ben Alkame'nin de öyle yaptığını gördüm" demesi, onun da böyle bir şeyden haberi olmadığını ve ilk defa Alkame'de böyle bir şeye rastladığını gösteriyor.

Beyhakî başka bir senetle de bu rivayeti Vâil b. Hacer'den nakletmiştir ki değindiğimiz sorunlar aynen orası için de geçerlidir. Üstelik onun da senedi zayıftır. Çünkü senedinde Abdullah b. Recâ'nın ismi geçmekte. Amr b. Aliyy-il Fellâs onun hakkında şöyle demiştir: "Çok karıştırır ve hata yapardı. Nakilleri hüccet ve delil sayılmaz." ⁶

3- Abdullah b. Mes'ud: Beyhakî Abdullah'tan şöyle nakletmiştir: "Ben namaz kılıyordum ve sol elimi sağ elimin üzerine koymuştum. Bunu gören Resulullah (s.a.a), benim sağ elimi sol elimin üzerine koydu." ⁷

⁴ Sünen-i Beyhakî, C.2, S.28

⁵ Delail-üs Sıdk, C.1, S.87

⁶ Hüdes-Sârî, C.1, S.437

⁷ Sünen-i Beyhakî, C.2, S.28

Bu rivayetle ilgili olarak iki hususu belirtmekle yetineceğiz.. Evvela bu rivayetin senedi de zayıftır. Zira senedinde Heşim b. Beşir vardır ki uydurmacılıkla meşhurdur. ¹

Saniyen ilk iman edenlerden sayılan Abdullah b. Mes'ud gibi alim sahbi, nasıl olmuştu da o güne kadar henüz namazın sünnetlerinden bihaber kalmıştı?! Yani o güne kadar bir kere olsun Allah Resulü'nün nasıl namaz kıldığını görmemiş miydi ki böyle basit bir hataya düşmüş olsun? Sizin akıl mantığınız böyle bir şeye ihtimal verebiliyor mu?!

Bu konuda Sünnî kaynaklarda bir iki rivayet daha mevcuttur ki hem sened hem de muhteva açısından bunlardan daha zayıf bir durumda oldukları için, onları ele almaya lüzum kalmadığını düşünerek bu kadarıyla yetiniyoruz.

Konuyla ilgili hatırlatılmasında fayda mülahaza ettiğimiz bir husus da şudur ki, ister Ehl-i Sünnet, isterse Ehl-i Beyt kaynaklarında bir çok hadisler nakledilmiştir ki onlarda Allah Resulü'nün nasıl namaz kıldığı sahabe tarafından izah edilmektedir. Gerçi bunların arasında bir takım farklılıklar mevcuttur; ancak hepsinin ortak bir noktası Allah Resulü'nün namazda elleri bağladığına dair her hangi bir açıklamanın onların hiç birisinde yer almayışıdır. Bunu da bizce böyle bir şeyin esasen söz konusu olmadığına bir karine olarak zikredebiliriz.

Bir diğer husus da şudur ki Ehl-i Sünnet kaynaklarında namazda ellerini açan bir çok tabînin de ismi geçmektedir ki, İbn-i Zübeyr, İbn-i Sirin, İbn-i Müseyyib ve Said b. Cübeyr bunlardan bir kaçıdır. ²

Son bir hususu da aktarıp bu konuyu noktalamak istiyoruz. Yukarıda aktardığımız hususlara dayanarak diyoruz ki bizce el bağlama olayı, ya esasen asılsızdır; yada bazı Ehl-i Sünnet alimlerinin de değindiği gibi bu bir sünnet değil, namazda uzun zaman ayakta duranların istirahat etmesi için böyle yapmaya verilen bir ruhsattır. Mesela İmam Evzâi bu konuda mükellefin bağlama veya açma hususunda serbest olduğunu söyledikten sonra şöyle demiştir: “Elleri birbirinin üzerine koymalarına izin verilmeleri, onlara bir şefkat ve merhametten dolayı idi. Zira onlar uzun uzun ayakta ibadete duruyorlardı; öyle ki kan parmaklarının ucuna iniyordu. Bu yüzden

¹ Hüdes-Sârî, C.1, S.449

² El-Müsannaf, C.1, S.428

rahatlamak için kendilerine “Ellerinizi birbirinin üzerine dayarsanız bir sakıncası yoktur” denilmiştir.”³

Namazda Neyin Üzerine Secde Edilmelidir?

Soru

Şia neden secde ederken illa da bir taş üzerine secde etmeği gerekli görüyor? Temiz olan her şeye secde etmenin ne sakıncası vardır? Ehl-i Sünnet’ten bazıları sizin bu tavrınızı bir nevi taşı kutsama, taşa taparlılık olarak nitelendiriyorlar? Özellikle sürekli yanınızda secde için bir taş parçasını bulundurmanız bu yöndeki şüpheleri daha da kuvvetlendiriyor; ne diyorsunuz bu konuda?

Cevap

Biz Ehl-i Beyt mektebi mensuplarının yaptığı secde şekli, Hz. Resulullah’ın emir ve sünnetine uygun secde şekli olmakla birlikte, selef-i salih olan as-hap ve tabiinin büyüklerinin de uygulamasına da mutabıktır. Ehl-i Sünnet’in şimdiki uygulaması ise, bu hususta yapılan bir içtihatdır. Oysa, ibadetin asıl teşrii, tevkifi (Allah’ın emriyle) olduğu gibi, şekli de tevkifidir. Yani, hiç-bir kimse, içtihatla ibadet teşri edemeyeceği gibi, ibadetin şeklini de içtihatla belirleyemez; bu husus tümüyle Allah Teâlâ’nın emri ve Resulü’nün açıklamasına tabidir.

Taşa tapıyorlar diyenlere sormak lazım. Acaba Hz. Resulullah (s.a.a) ile birlikte öğle namazını kılarken sıcaklığın şiddetinden bir avuç çakıl taşını elinde serinleterek üzerine secde eden Cabir bin Abdullah da mı taş tapıyordu?!⁴ Üzerine secde etmesi için Merve dağı taşlarından düz bir parçanın kendisine gönderilmesini isteyen Ali bin Abdullah bin Abbâs da mı taş tapıyordu?!⁵ Gemiyle yolculuğa çıktığında üzerine secde etmesi için kendisiyle birlikte bir tuğla parçası götüren Masruk bin Acda’ da mı taş tapıyordu?!⁶ Secdeye giderken alnını üzerine koyacağı çakıl taşlarını eliyle düzenleyen Abdullah bin Ömer de mi taş tapıyordu?!⁷ Aslında bu man-

³ El-Mebsût, C.1, S.23-42

⁴ Sünen-i Nesâi, Hadis: 1071, Sünen-i Ebî Davud,, Hadis: 338, Müsned-i Ahmed b.Hanbel,, Hadis: 13982, 13983.

⁵ Ahbar-u Mekke, C.3, S.151.

⁶ Tabakat-ül Kübra, C.6, S.79.

⁷ Muvatta-i Mâlik,, Hadis: 335, 357.

tığa göre bütün ahabı taşa tapmakla suçlamamız gerekir! Çünkü onların hepsi bunu yapıyordu.¹

Ümm-ül Mu'minin Âişe diyor ki: "Ben Hz. Resulullah'ın secde ederken her hangi bir şeyle alnını yere (toprağa) değmekten öndediğini görmedim."² Yine Ehl-i Sünnet'in muteber hadisçilerinin naklettiği bir hadiste şöyle geçer: Ebu Said Hudri'den; dedi ki: "Ben Resulullah'ın çamur üzerine secde ettiğini gördüm. Öyle ki, çamur Hazret'in alnında iz bırakmıştı."³ Ebu Hureyre ve İbn-i Abbâs da aynı şeyi nakletmişlerdir. Yine İbn-i Abbâs şöyle demiştir: "Hz. Resulullah taş üzerine secde etti."⁴ Yine Vâil diyor: "Ben gördüm ki, Hz. Resulullah secde ederken alnını ve burnunu yere koyardı."⁵ Yine Rufâa bin Râfi, merfu olarak naklettiği bir hadiste şöyle demiştir: "Sonra Hazret tekbir getirirdi. Secdeye gittiğinde de alnını yere (toprağa) ulaştırır ve organlarının hareketten durmasına kadar secdede kalırdı."⁶

Yine İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, Ümm-ül Mu'minin Âişe, Ümm-ü Seleme, Meymune, Enes bin Mâlik, Ümm-ü Eymen ve diğerlerinin naklettikleri hadislerde Hz. Resulullah'ın hurma lifinden örülen bir hasır parçası üzerinde namaz kılıp secde ettiği de geçmektedir.⁷

Yine İbn-i Abbâs şöyle demiştir: "Ben soğuk bir günün sabahında Hz. Resulullah'ı beyaz bir ridayla namaz kılariken gördüm. Ridasıyla el ve ayaklarını yerin soğüğundan korumaya çalışıyordu."⁸

Çeşitli tariklerle nakledilmiş olan bu hadislerden de aynı şey anlaşıl-maktadır. Burada, Hz. Resulullah'ın ve ahabının secdelerini, yer, taş ve in-san tarafından tüketilmeyen bitkilerden üretilen hasır gibi sergiler üzerine yapmalarının, bunların üzerine secde etmenin şart olduğundan dolayı değil, belki de o dönemlerde başka bir seçeneklerinin olmadığından böyle yapmış

¹ Muvatta-i Mâlik,, Hadis: 338 ve Sünen-i Beyhakî Enes'in hadisi, C.1, S.439.

² Sünen-i Ebi Davud, Hadis: 1108, Müsned-i Ahmed, Hadis: 23170.

³ Buhârî, Hadis: 269, 1879, Müslim,, Hadis: 1993,1994,1995, Nesâî,, Hadis: 1083, Sünen-i Ebi Davud, Hadis: 760,1174, Muvatta-i Mâlik,, Hadis: 611.

⁴ El-Musannaf,, C.1, S.379, Kenz-ül Ümmâl, C.4, S.212, Sünen-i Beyhakî, C.2, S.102, Siretunâ (Allâme Emîni), S.127.

⁵ Ahkâm-ül Kur'an (Cessâs), C.3, S.36, Müsned-i Ahmed...

⁶ Siretunâ, S.127, Sünen-i Beyhakî, C.2, S.1-21.

⁷ El-Musannaf, C.1, S.394, Sünen-i Beyhakî, C.2, S.421, Müsned-i Ahmed, Hadis: 2300, 2674,3199,4502 ve.. Sünen-i Tirmizî,, Hadis: 124, 303 Tarih-i İsbahân, C.2, S.141, Mecme-üz Zevâid, C.2, S.65, Sünen-i Nesâî,, Hadis: 271, 381, 730, Sünen-i İbn-i Mâce,, Hadis: 624, 1018, Sahih-i Müslim, Hadis: 450, Sahih-i Buhârî, Hadis: 366, 368.

⁸ Sünen-i Beyhakî, C.2, S.106.

oldukları ihtimali akla gelebilir. Ancak bu ihtimale itibar edemeyiz. Çünkü bu ihtimal, bu şekilde secde etmeği ister mukim olsun, ister seferi, bütün hayatları boyunca sürdüren ashabın ve tabiinin bu davranışlarını tevcih etmekten acizdir. Zira bu davranış, onların bu şekilde secde etmeği imkansızlıktan değil, bizatihi kasıtlı olarak tercih ettiklerini göstermektedir. Üstelik ashop ve tabiinin kendileri bu şekilde secde etmenin gerekli olduğuna ve böyle yapılmayan secdenin sahih olmadığına açıkça fetva da vermişlerdir. Bizim bu konuyu burada derinliğine açmamız imkansızdır. Ama örnek olsun diye bazı ashop ve tabiinin amel ve fetvalarına değinmeğe çalışacağız:

Mesela, Ebu Ümeyye diyor ki: “Ebu Bekir yer üzerine secde eder veya namaz kılardı”⁹ Bu hadisin söz akışından, Ebu Bekir’in ömrü boyunca böyle yaptığı anlaşılmaktadır.

Yine Ebu Ubeyde şöyle nakletmiştir: “İbn-i Mesud yerin üzerinden gayrisine secde etmez veya namaz kılmazdı.”¹⁰ Bu hadis için de aynı şey söz konusudur.

Öte yandan İbn-i Abbâs buna da yetinmemiş, bizatihi böyle secde etmenin gerektiğine açıkça fetvâ da vermiştir; İbn-i Abbâs şöyle demiştir: “Kim, namaz kılariken burnunu alnıyla birlikte yere (toprak ve yerden sayılan taş gibi şeylere) değdirmese, namazı kifayet etmez.”¹¹

Yine Ubade bin Sabit’in de ısrarla bu sünnete uyduğu ilgili kaynaklarda yer almıştır. Bir hadiste şöyle geçer: “Ubâde bin Sâbit namaz kılmak isteyince sarığını alnından kaldırırdı.”¹² Bu hadisten de Ubâde bin Sabit’in bu işi, alnın yere veya hasır gibi üzerine secde etmenin câiz olduğu şeye değmesi için yaptığı anlaşılmaktadır.

Abdullah bin Ömer’in de secdelerini bu şekilde yerine getirdiği kaydedilmiş, hatta onun elini de alnını koyduğu şeyin üzerine koyduğu nakledilmiştir. Nâfi şöyle diyor: “Ben çok soğuk bir günde onun secde ettiği çakıl taşları üzerine koymak üzere elini cubbesinden dışarı çıkardığımı gördüm.”¹³

⁹ El-Musannaf, C.1, S.379, Siretunâ, S.128, Kenz-ül Ümmâl, C.4, S.212.

¹⁰ El-Musannaf, C.1, S.367, Tuhfet-ül Ahvezî, C.1, S.273, Siretunâ, S.128, Mecme-üz Zevâid, C.2, S.57.

¹¹ Kenz-ül Ümmâl, C.4, S.100, Mecme-üz Zevâid, C.2, S.126.

¹² Sünen-i Beyhakî, C.2, S.105.

¹³ Sünen-i Beyhakî, C.1, S.107, Muvatta, C.1, S.177.

Tabiine gelince, onlar da aynı sünneti sürdürmüşlerdir. Biz bu hususta da sadece birkaç örnek vermekle yetineceğiz. İlgili kaynaklarda tabiinin önde gelen şahsiyetlerinden biri olan Masruk bin Acda'nın gemide bile yerden gayrisine secde etmediği câiz görmediği yer almıştır.¹ Peki Masruk'un bu fetvayı imkansızlıktan dolayı verdiği söylenebilir mi?

Yine İbn-i Abbâs'ın öğrencisi Atâ, her halükârda yer üzerine secde etmenin gerekli olduğuna fetvâ vermiştir. İbn-i Cureyh diyor; ben Atâ'ya "İnsanın şilte veya hasır parçası üzerine secde etmesi câiz midir?" diye sordum. Atâ: "Eğer alının ve elinin altında olmazsa, dizini onun üzerine koysa bile secdesinde bir sakınca yoktur. Çünkü yüzünü yere koymaktadır" cevabını verdi."² Atâ'nın bu fetvası da aynı gerçeği gözler önüne sermektedir.

Keza Urve bin Zubeir'in yerden gayri bir şeyin üzerine secde etmekten sakındığı rivâyet edilmiştir.³

Açıktır ki, mezkur ihtimal ashap ve tabiinin bir ömür boyu sürekli olarak yaptığı bu amellerini tevcih etmekten âciz kaldığı gibi, bunun gerekli olduğuna ve aksinin câiz olmadığına dair olan fetvaları, onların bu icraatlarını yukarıda işaret edilen ve benzeri nedenlerle değil, aksine ellerinde onları buna mülzem kılan şer'i bir gerekçenin olduğunu göstermektedir. Peki o şer'i gerekçe neydi? Açıktır ki, Hz. Resulullah'ın icraatı ve sünneti bu hususa gerekçe teşkil etmeye yeterlidir. Çünkü o Hazret'in sünnet ve icraatı da Müslümanlara şer'i gerekçe teşkil etmektedir. Allah-u Teâlâ, Allah'ı ve âhiret günündeki saadeti dileyenler için o Hazret'in en güzel örnek teşkil ettiğini ve neyi getirmişse ona uymalarının zorunlu olduğunu bildirmiştir.⁴ Özellikle de konu şer'i bir konu olup o Hazret de: "Ben nasıl namaz kılıyorsam, siz de o şekilde namaz kılın"⁵ buyurmuştur. İlâveten, Hazret yalnızca bu icraatıyla iktifa etmemiş ve ilahi bir elçi olarak bizatihi secdenin bu şekilde yapılması gerektiği doğrultusunda sözlü açıklamalarda bulunmuş ve emretmiştir. Bizim, o Hazret'in bu doğrultuda olan açıklama ve emirlerinin tamamına burada yer vermemiz imkansızdır. Dolayısıyla sadece birkaç örnek vermekle yetinip, size ilgili geniş kaynaklara müracaat etmeyi tavsiye edeceğiz.

¹ Tabakât-ül Kübrâ, C.6, S.53, El-Musannaf, C.2, S.583, Siretunâ, S.136.

² El-Musannaf, C.1, S.391, 392.

³ Feth-ül Bârî, C.1, S.410, Şerh-ül Ahvezi, C.1, S.172.

⁴ Ahzab: 21, Haşr: 7.

⁵ Sahih-i Buhâri, Hadis: 595, 5549, 6705, Sünen-i Dârimi, Hadis: 1225.

Hazret'in bu husustaki sözlü açıklama ve emirlerini birkaç bölüme ayırabiliriz:

a)-Çakıl üzerine secde eden Müslümanlar, yakıcı sıcaktan dolayı çakıl üzerine secde etmelerinin zorluğunu Hazret'e şikayet ediyorlar. Ama Hazret onların bu şikayetlerini görmezlikten geliyor ve onlara: "Elbisenizle veya benzeri bir şeyle alnınızı ve elinizi sıcaktan koruyabilirsiniz" demiyor. Oysa bu hususta müsaade gelse bile bu, mutlak cevâz anlamına gelmemektedir ve sadece zaruret halinde câiz olduğunu ispat edebilir. Nitekim ileride zaruret halinde buna müsaade edildiğini göreceğiz. Ashabın şikayeti hususunda bir çok hadis vardır. Biz sadece ikisini zikretmekle yetineceğiz:

1-Beyhakî, Habbab bin Ert'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Şiddetli sıcaklık nedeniyle secde halinde alın ve ellerimizin yanmasını Peygamber'e şikayet ettik, fakat Hazret şikayetimizi kabul etmedi."⁶

2-İbn-i Mes'ud dedi ki: "Biz yakıcı sıcaklıktan dolayı Hz. Peygamber'e şikayette bulunduk, ama Hazret bizim şikayetimizi kabul etmedi."⁷ Ehl-i Sünnet'in önde gelen alimlerinden olan İbn-i Esir "En- Nihâye" adlı kitabında yukarıda naklettiğimiz Habbâb'ın hadisini naklettikten sonra şunları kaydediyor: "Fakihler bu hadisi secdeler bölümünde zikrediyorlar. Çünkü ashap, sıcaklığın şiddetinden secde ederken elbiselerinin kenarlarını alnlarının altına koyuyorlardı. Ama bu eylemden men' edildiler. Çünkü onlar çakıl üzerine secde etmelerinden duydukları zahmeti Resulullah'a şikayet edince, onlara elbiselerinin kenarları üzerine secde etmeye müsaade edilmedi." Ben diyorum ki, bu hadislerden elbise dışındaki başka bir şeyle de alnın yere değmesini önlemenin câiz olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü eğer bu câiz olsaydı, Hazret ashaba evlerinden getirecekleri deri veya elbise parçası gibi başka bir şeyle alnlarını sıcaktan koruma izni verirdi. Oysa bu hadislerde böyle bir şeye cevaz verildiğinden bahsedilmiyor.

b)-Hz. Resulullah (s.a.a), secde ederken alnlarının toprağa değmesinden korunmaya çalışan ashaba alnlarını toprağa koymalarını emrediyor. Bu hususta da birçok hadis gelmiştir. Biz onlardan sadece birkaçına değineceğiz:

⁶ Sünen-i Beyhakî, C.1, S.433 ve, C.2, S.105, 107, Sahih-i Müslim, Hadis: 981, Müsned-i Ahmed, Hadis: 20144, 20153, Sünen-i Nesâî, Hadis: 493, Sünen-i İbn-i Mâce, Hadis: 667, El-Musannaf, C.1, S.544 vs..

⁷ Siretunâ, S.127, Sünen-i İbn-i Mâce, Hadis: 668, Lisân-ül Mizân, C.2, S.63.

1- Hâlid-ül Cuhenî şöyle demiştir: “Peygamber-i Ekrem Suhayb’in secde ederken göya topraktan korunmaya çalıştığını görünce, ona: “Ey Suhayb yüzünü (alnını) toprak üzerine koy” buyurdu.”¹

2-Ümm-ül Mü’minin Ümm-ü Seleme şöyle demiştir: “Peygamber-i Ekrem, ismi Aflah olan bir hizmetçimizin secde ederken yeri üflediğini görünce ona: “Ey Aflah alnını toprağa koy” buyurdu.”²

3-Bir hadiste şöyle nakletmiştir: “Hz. Resulullah Muaz’a: “Secde ederken yüzünü (alnını) toprağa bulaştır” buyurdu.”³

c)-Hz. Resulullah (s.a.a) secde ederken sarığın alnın üzerinden kaldırılmasını emrediyor. Bu hususta da çok sayıda hadis gelmiştir. Biz onların bir kaçını örnek olarak zikredeceğiz:

1-Sâlih bin Havân-üs Sebaî şöyle demiştir: “Hz. Resulullah bir kişinin yanında namaz kıldığını gördü. O adam alnına sarık sarmıştı. Hazret onun sarığını alnından kaldırdı.”⁴

1-Ayaz bin Abdullah El-Kureyşî şöyle demiştir: “Hz. Resulullah bir kişinin sarığının üzerine secde ettiğini görünce eliyle alnına işaret ederek, sarığını alnından kaldırmamasını emretti.”⁵

d)-Hz. Resulullah (s.a.a) secde ederken alnın ve burnun iyice yere (toprağa) koyulmasını emretmiştir. Bu hususta da çok sayıda hadis gelmiştir. Biz onlardan sadece ikisini zikretmekle yetineceğiz:

1-Peygamber-i Ekrem şöyle buyurmuştur: “Sizden biri namaz kıldığında kibirinin çıkması için alnını ve burnunu iyice yere (toprağa) yapıştırın.”⁶

2-İbn-i Abbâs şöyle demiştir: “Hz. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdular: “Secde ettiğinde alnını ve burnunu iyice yerin (toprağın) üzerine koy.”⁷ Bu ve benzeri hadisler de secde ederken alnın yerin üzerine koyulmasının gerektiğini açıkça göstermektedir.

e)-Hz. Resulullah (s.a.a) yeryüzünün kendisi ve ümmeti için secdegâh ve temizleyici kılındığını açıklıyor. Bu alanda da Hazret’ten çok sayıda hadis

¹ El-Musannaf, C.1, S.392, Kenz-ül Ümmâl, C.4, S.100.

² Kenz-ül Ümmâl, C.4, S.99, El-İsâbe, C.1, S.58, Şerh-ül Ahvezî, C.8, S.86, Sünen-i Tirmizî Hadis: 348, Müsned-i Ahmed, Hadis: 25519.

³ İrşâd-üs Sâri, C.1, S.405.

⁴ Sünen-i Beyhakî, C.2, S.105, Siretunâ, S.128, Üsd-ül Gâbe, C.3, S.9.

⁵ Aynın kaynaklar.

⁶ En-Nihâye, (İbn-i Esir) “Rağm” maddesi.

⁷ Ahkâm-ül Kur’ân (Cessâs), C.3, S.209, Müsned-i Ahmed, Hadis: 2473.

nakledilmiştir. Biz bu hadislerden de sadece bir kaçına değinmekle yetineceğiz:

1-Peygamber-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurmuştur: “Yeryüzü benim için secdegâh ve temizleyici kılınmıştır.”⁸

2-Hz. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: “Yeryüzünün tamamı bizler için secdegâh ve temizleyici kılınmıştır.”⁹

3-Hz. Resulullah’tan (s.a.a) yine şöyle nakledilmiştir: “Yeryüzü bana temiz, temizleyici ve secdegâh kılınmıştır.”¹⁰

Bütün muteber kaynaklarda tevatür haddinde nakledilen bu hadislerle iki hüküm beyan edilmiştir: Birincisi yerin temizleyici oluşu, yani su bulunmayan veya suyun kullanılmasının sakıncalı olduğu yerlerde abdesti gerektiren konularda yere teyemmüm edilebileceği hükmüdür. İkincisi ise, yerin secdegâh oluşudur. Dolayısıyla bu hadislerden şu sonuç çıkar: Secde ancak teyemmümün câiz olduğu şeyin üzerine yapılabilir. Açıktır ki, teyemmüm ancak yerin üzerine yapılabilir. O halde secde de ancak yerin üzerine yapılabilir. Ve nasıl ki elbise ve halı gibi şeylerin üzerine teyemmüm etmek doğru değilse, bu hadisler gereğince secde de aynı hükmü taşımaktadır.

En iyisi bu konuyu Ehl-i Beyt İmâmları’ndan nakledilen bir hadisle kapatalım: Hişâm bin Hakem diyor; ben Hz. İmâm Sâdık’a(a.s) nelerin üzerine secde etmenin câiz olduğunu sorduğumda, İmâm (a.s) şu cevabı verdi:

“Secde sadece yere ve yenilen ve giyilenleri hariç, yerden bitenlerin üzerine câizdir.” Ben: “Fedan olayım, bunun sebebi nedir?” dedim. Hazret şöyle buyurdu: “Çünkü secde etmek Allah karşısında huzu etmek ve küçülmek demektir. Bu yüzden de yenilecek ve giyilecek şeyler üzerine secde etmek doğru değildir. Zira dünya oğulları, (düşkünleri) yedikleri ve giydikleri şeylerin kullarıdır. Halbuki secde eden, secde anında Allah’a kulluk etmektedir. Dolayısıyla da ona secde halinde dünyaya aldanmış olan dünya uşaklarının mabudu olan şeylerin üzerine alnını koyması doğru olmaz. Alnını yere koyması ise daha efdaldır. Çünkü bu, Allah’a karşı tevazu ve küçüklüğünü göstermek için daha uygundur.”¹¹

⁸ Sahih-i Buhârî, Hadis: 323, 419, Sahih-i Müslim, Hadis: 812, 2755, Sünen-i Nesai, Hadis: 429, Sünen-i İbn-i Mâce, Hadis: 560, Sünen-i Ebî Davud Hadis: 413, Müsned-i Ahmed, Hadis: 89, 8969, 9328, 10113, 20337, 20352, Sünen-i Beyhakî, C.1, S.212 vs...

⁹ Sahih-i Müslim, Hadis: 811, Müsned-i Ahmed, Hadis: 22167 vs...

¹⁰ Sünen-i Beyhakî, C.6, S.291, Müslim, Hadis: 810, Buhârî, Hadis: 323, 419, Nesâî, Hadis: 429, 728, Müsned-i Ahmed, Hadis: 13745, Sünen-i Dârimî, Hadis: 1353 vs...

¹¹ Bihâr-ül Envâr, C.82, S.147.

Neden-Sonuç Konusuna Mutezile ile Şia'nın Bakışı Arasındaki Fark

Soru

el-Mizan tefsirinde neden-sonuç konusunda Mutezile'nin bakışına işaret edilmiş ve bu hususta onların bakışıyla Şia'nın bakışı arasında fark olduğu belirtilmiştir. Mutezile'nin görüşünü lütfen açıklayınız?

Kısa Cevap

Allâme Tabatabâi insanların fiilleri ve Yüce Allah ile olan irtibatı konusunda Mutezile mensuplarının görüşüne işaret etmiştir. Onlara göre insan muhayyerdir. Bundan ötürü insan fiillerinin öznesi sadece kendidir ve başka bir ilk neden yoktur. Bu gurup, insan fiillerinin öznesini Allah bilmemiz durumunda bunun cibri gerektireceğini düşünmüştür. Allâme Tabatabâi bir takım ön açıklamalardan sonra şöyle söylemektedir: İnsan varlığı ilahi iradeye nasıl bağlıysa, fiilleri de ilahi iradeye bağlıdır. O halde Mutezile'nin insan fiilleri Yüce Allah'a bağlı ve müstenit değildir diye ifade edilen görüşü temelden yanlış ve geçersizdir. Bundan dolayı neden ve sonuç bağlamında Mutezile ile Şia filozofları arasında göze çarpan ihtilaf, Mutezile'nin, Şiilerin aksine nedenlerin ilk nedene bağlı olduğunu inkâr etmesi ve bunu reddetmesidir.

Ayrıntılı Cevap

Allâme Tabatabâi *el-Mizan* tefsirinde insan fiillerinin Allah ile irtibatının niteliği hususunda Mutezile'nin görüşüne işaret etmektedir.¹ Mutezile mensupları, insan fiillerinin hiçbir şekilde Allah ile irtibatlı ve O'na müstenit olmadığına inanmaktadır. Çünkü insan mecbur değildir, özgür ve muhayyerdir. Onlar, Allah'ın kendi kullarının fiilleriyle herhangi bir irtibat kurması halinde, bunun gereği olarak insanın mecbur olacağını düşünmüşlerdir. Bu sebeple de Allah'ın insan fiilleriyle irtibatını inkâr etmişlerdir. Allâme Tabatabâi *el-Mizan* tefsirinde bu düşüncenin yanlış olduğunu ve reddedilmesi gerektiğini belirtirken sonucun nedene bağlılık niteliğine işaret etmiş ve bu konuyu irdelerken bu düşüncüyü hatalı saymıştır.

¹ Bu konu el-Mizan tefsirinin şu ciltlerinde yer almaktadır: c. 1, s. 166; c. 9, s. 260. Deft-e İntişarat-ı İslami Camia-i Müderrisin-i Havza-i İlmiye-i Kum, 5. baskı, h.ş. 1374.

Allâme şöyle demektedir: “Her şeyin varlığı, nedene ihtiyaç duyar; çünkü sonuç kendi başına bağımsız değildir. O, evvela, bir sonucun kendi nedenine bağlı olmasının zorunlu varlığa muhtaç olmamaya sebep teşkil etmeyeceği neticesini almıştır. Çünkü her neden, zorunlu bir varlığa ihtiyaç duyar (bundan ötürü her ne kadar ilk etapta insan fiillerinin nedeni insanın kendisi olsa da insan zorunlu bir nedene ihtiyaç duyar ve o neden de Yüce Allah’ın zâtıdır). İkinci olarak, insan varlığı ilahi iradeye nasıl bağılıysa, fiilleri de varlığı gibi ilahi iradeye bağlıdır. O halde Mutezile’nin insan fiilleri Yüce Allah’a bağlı ve müstenit değildir diye ifade edilen görüşü temelden yanlış ve geçersizdir. O halde her sonuç taşıdığı varlıksal had ile kendi nedenine bağlıdır. Neticede bir insan baba, anne, zaman, mekân, şekil, ölçü, nicelik, nitelik ve diğer maddi özelliklerini de içeren tüm varlıksal hadlerle ilk nedene nasıl bağılıysa, insan fiili de tüm varlıksal özellikleriyle aynı ilk nedene bağlıdır.”²

O halde sonucun varlığı sürekli ilk nedenine bağlıdır. Sonucun, nedenlerin nedeniyle irtibatlı olmadığı bir örnek dahi tasavvur etmek makul değildir. Mutezile bazı yerlerde bu bağlantıyı inkâr etmektedir. Onlar neden ve sebeplerin etki etmede tamamıyla bağımsız olduğuna inanmaktadır. “Mutezile Allah’ı tenzih etmek ve zulüm gibi çirkin günah ve fiilleri Allah’a isnat etmemek için, neden ve sebepleri etki etmede bağımsız bilmiş ve mümkün varlıkların sadece zatlarında Allah’a ihtiyaç duyduklarını ve fiillerinde ise bağımsız olduklarını belirtmişlerdir. Böylece Mutezile etkiyi neden ve sebeplere bırakmaktadır. Mutezile gerçekte Allah’ı çirkin fiillerden tenzih etmek için, O’na fiillerde ortak yaratmıştır.”³

Şehid Mutahharî de bu hususa işaret etmiş ve Mutezile’nin bazı yerlerde neden-sonuç gerekliliği esasını inkâr ettiğini belirtmiştir: “Nedensellik kaidesini evrenin seyrinden ve en azından insan amel ve fiillerinden dışlamamız mümkün müdür?! Mutezile ve bu ekolün takipçileri bu işi yapmış ve neden-sonuç gerekliliği esasını en azından muhayyer özne bağlamında inkâr etmişlerdir. Avrupalı bir gurup bilgin de Mutezile’nin bu husustaki düşüncesini dile getirmiş ve “özgür irade” yani nedensellik kai-

² Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *Tefsiru’l-Mizan*, c. 1, s. 168; Musevi Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır; *İntişarat-ı İslami Camia-i Müderrisin-i Havza-i İlmiye-i Kum*, 5. baskı, h.ş. 1374.

³ Peşuheşkede-i Tahkikat-ı İslami, *Ferheng-i Şia*, s. 202, Zemzem-i Hidayet, Kum, h.ş. 1385.

desine tabi olmayan bir iradede söz etmiştir. Hatta onlar nedensellik kaidesinin sadece atomlardan teşkil olan maddi dünya için geçerli olduğunu, ruhsal dünya ve atomların iç dünyasında ise bunun geçerli olmadığını iddia etmişlerdir.”¹

Sonuç:

Neden ve sonuç bağlamında Mutezile ile Şia filozofları arasında göze çarpan ihtilaf, Mutezile’nin Şiilerin aksine nedenlerin ilk ve baş nedene bağlı olduğunu inkâr etmesi ve bunu reddetmesidir.

Ölümden Korkmak

Soru

Neden ölümden korkuyoruz?

Kısa Cevap

Ölümden korkmanın değişik neden ve sebepleri olabilir ve biz bu yazıda özet olarak bu nedenlerin bazılarını işaret edeceğiz.

1. İnsanların çoğu ölümü yokluk ve bitiş olarak yorumlamaktadır. Apaçık olduğu üzere insan yok olmaktan dehşet duyar. Eğer insan ölümü bu şekilde yorumlarsa, kesinlikle ondan kaçır. Bu yüzden hayatının en güzel anlarında bile ölüm fikri yaşam sevincini insana zehir eder ve sürekli insanı kaygılandırır.

2. Bazı insanlar da ölümü yaşamın sonu bilmez ve ahirete inanır. Ancak kötü amelleri nedeniyle ölümden korkarlar; zira ölümü, kötü amellerinin sonuçları ile yüzleşmek olarak görürler. Bundan dolayı ilahî hesaptan ve amellerin karşılığını bulmaktan kaçmak için ellerinden geldikçe ölümü geciktirmeye çalışırır.

Bir şahıs Hz. Peygamber’e (s.a.a) neden ölümü sevmiyorum diye sorar. Hz. Peygamber (s.a.a), “Servetin var mı?” diye sorar. Evet der. Hz. Peygamber (s.a.a), “Ölmeden önce ondan bir şey yolladın mı?” diye sorar ve o şahıs hayır der. Hz. Peygamber (s.a.a), “İşte bundan dolayı ölümü sevmiyorsun.” buyurur.² Bu, İmam Ali’nin (a.s) hikmetli sözlerinden birinde bizi uyardığı

¹ Mutahharî, Murtaza, *Mecmua-i Âsar-ı Üstad Mutahharî*, c. 1, s. 387-388, İntişarat-ı Sadra, 11. baskı, h.ş. 1381.

² Şeyh Saduk, *Hisal*, tercüme-i Kumre-i, c. 1, s. 69, Tahran, 1. baskı, şemsî 1377.

şeydir: “Ahiret azığının azlığı, yolun uzunluğu, seferin uzaklığı, maksadın büyüklüğü ve güzergâhın azim olması ne kadar zordur!”³

3. İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor:

“Bir fert Ebuzer’e neden ölümden korkuyoruz diye sorar. Ebuzer şöyle cevap verir: “Çünkü dünyayı bayındır ama ahretinizi viran ettiniz. Bayındır ettiğiniz noktadan viran ettiğiniz mekâna intikal etmeyi istememektesiniz.”⁴

Bu rivayetlerden istifade edildiği üzere ölümden korkma nedeni, ahiret için çabalamamak, ona teveccüh etmemek ve dünyaya yönelmektir. Bu ahiretin viran olmasına neden olur. İnsan, ölümün ahiret âlemine ayak basmak ve bu dünyadaki çabalarının karşılığını görmek olduğuna inanmalıdır. Bu inanç insanı şer’î ve insanî görevlerini yerine getirmeye yöneltir ve onun Allah’ın geniş rahmetine ümit duymasına neden olur. Böyle bir durumda insan ölümden korkmamakla birlikte, onu ilahî görüşmeye vesilesi olması sebebiyle sever ve ona aşk duyar. Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Ölüm müminin hediyesidir.”⁵

Müminlerin Emiri Hz. Ali şöyle buyurmuştur:

“Allah’a yemin ederim ki Ebu Talib evladının ölüme olan ilgisi, süt emen bebeğin annenin sütüne olan ilgisinden daha çoktur.”⁶

Bu nedenle ölümden korkmamanın yolu ahirete teveccüh etmektir; çünkü Allah’a ve kıyamet gününe iman etmemek ve de ahireti unutmak ve onun için azık hazırlamamak ölümden korkmanın temel nedenlerindendir.

Ölümden Sonra Ruh

Soru

“Ölenin ruhunun bu dünyada olanlardan haberi vardır.” sözünün manası nedir? Ruhun bu dünyadan nasıl haberi olabilir? Meleklerin vasıtasıyla mı bu dünyadan haberi oluyor?

³ Temimî Amedî, Abdülvahid, *Gureru’l-Hikem ve Dureru’l-Kelim*, s. 144, Defter-i Tebliğat-ı İslâmî, Kum, şemsi 1366.

⁴ Ali Ekber Ahundî, *Muhammed*, c. 2, s. 458, Daru’l-Kütübî’l-İslamiyye, Tahran, 4. baskı, kameri 1407.

⁵ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu’l-Envar*, c. 70, s. 171, Müessesetu’l-Vefa, Beyrut, kameri 1409.

⁶ *Nehcu’l-Belâğ*, s. 52, 5. hutbe.

Kısa Cevap

Kur'an-ı Kerim'den ve Ehlibeyt İmamlarının (a.s) rivayetlerinden, öldükten sonra ruhların dünyaya gelebildikleri, yakınlarının, eş ve dostlarının vs. durumlarından haberdar oldukları anlaşılmaktadır. Meleklerin de bu işteki rolü reddedilmediği gibi buna açıkça değinilmiştir. Rivayetlerde bu konuda şöyle buyurulmaktadır:

“Şüphesiz yok ki mümin kendi ailesini ziyaret eder; hoşuna giden şeyleri görür, hoşuna gitmeyen şeyler de ondan gizlenir.”

“Yüce Allah bir meleği onunla beraber gönderir ve hoşuna gidecek şeyleri ona gösterir...”

Ayrıntılı Cevap

Cevabın daha iyi anlaşılabilmesi için önce birkaç noktaya dikkat çekmek zorundayız:

1- İnsan ruh ve bedenden meydana gelen iki boyutlu bir varlıktır. İnsanda ruh denen bir gerçeğin olduğuna dair şüphesiz yoktur. İnsan ruhu yaşayan, bilen, gücü ve iradesi olan soyut bir özdür. Ona nefis-i natika veya can da denmektedir.¹

Ruhun bedene olan bağıllığı tedbir amaçlıdır. Yani aslında hayata sahip olan ruhtur ve bedene bağlı kaldığı sürece beden de ondan hayat almaktadır. Bedenden ayrıldığı zaman ruh yaşamına devam ederken beden yaşam özelliklerini kaybeder ve yavaş yavaş çürümeye yüz tutar.²

2- Ölümden sonraki yaşam hakkında akla dayalı yapılan araştırmalar ruhun bekası ve meadın gerekliliği gibi konuları genel olarak ispat edebilirler ama ölümden sonraki teferruatı ancak vahiy yoluyla ve Ehlibeyt İmamlarının (a.s) rivayetlerinden öğrenebiliriz.

3- Bu konudaki âyet ve rivayetler, insanların ruhlarının öldükten sonra dünyada olanlardan haberdar olabileceklerini göstermektedir.

Bu konudaki birkaç rivayeti örnek olarak getiriyoruz:

1- İshak b. Ammar diyor ki:

¹ Konu ruhla cismin irtibatı ve birbirlerini etkilemeleri hakkında olduğunda “can” ve ruha ait olaylar cisimden ayrı olarak ele alındığında ise ruh kelimesini kullanıyoruz.

² el-Mizan (Farsça tercümesi), c. 19, s. 344.

İmam Kâzım'a (a.s): "Mümin ailesini ziyaret edebiliyor mu?" diye sorduğumda İmam (a.s) "Evet" diye buyurdu. "Ne kadar?" diye sorduğumda, "Faziletlerine göre; kimisi her gün, kimisi de üç günde bir." diye buyurdu.

İshak b. Ammar diyor ki: "İmam (a.s) konuştuğu esnada şöyle bir şey dediği aklımda kaldı: "Onların en azı Cuma günleri(ailelerini ziyaret edecekler)dir." Ben: "Hangi saatte?" diye sordum, İmam (a.s) da buyurdu ki: "Zeval vaktinde (öğlen vakti) veya öyle bir zamanda; Allah-u Teâlâ, sevineceği şeyleri göstermesi ve üzüleceği şeyleri göstermemesi için onunla beraber bir melek gönderir." ³

2- İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor:

"Şüphesiz ki mümin ailesini ziyaret eder; hoşuna giden şeyleri görür, hoşuna gitmeyen şeyler ise ondan gizlenir. Şüphesiz kâfir de ailesini ziyaret eder; üzüleceği şeyleri görür, hoşuna gidecek şeyler de ondan gizlenir." İmam (a.s) buyurdu: "Kimileri her Cuma ziyaret eder, kimileri de amellerine göre ziyaret ederler." ⁴

3- Melekler, sebepler sıralamasının uzantısında yer aldıklarından ve kendileri de ilahi sebeplerden olduklarından, ruhların Allah'ın emriyle dünyaya gelip ailelerinin, yakınlarının vs. durumlarından haberdar olmalarında vasıta olmaları uzak bir ihtimal değildir. Nitekim rivayetlerde de buna işaret edilmiştir.

Psikolojik Savaş

Soru

Psikolojik savaşa karşı koyma yolları nelerdir?

Kısa Cevap

Düşmanı yenilgiye uğratmanın ve onun üzerinde hâkimiyet kurmanın yöntemlerinden biri psikolojik savaştır. Bunun işlevi ve etkisi, askeri ve fiziki savaştan dereceleriyle daha yüksektir. Allah Resulü (s.a.a) peygamberliğinin ilk yıllarında inkârcıların psikolojik ve propagandaya dayalı şiddetli saldırılarına maruz kalmıştır. Hz. Peygamber (s.a.a) de ahlaki, insani ve İslami usulleri koruyarak İslâm savaşçılarının psikolojisini takviye etme ve düşmanın psikolojisini zayıflatmadan ibaret iki boyutta, psikolojik savaşın

³ Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c. 6, s. 268.

⁴ Kuleynî, *el-Kâfi*, c. 3, s. 230.

en işlevsel taktiklerini yarattı. Toplamların ilerlemesi ve savaş şekillerinin girift hale gelmesiyle psikolojik savaş, askeri savaştan daha önemli bir duruma gelmiş ve ülkelerin siyasi, askeri, ekonomik ve toplumsal faaliyetlerinin bir unsuru addedilmiştir. Bugün sömürgeci ve zorba ülkelerin siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal ve propaganda eksenli faaliyetlerinin önemli kısmı psikolojik savaş operasyonlarının hizmetinde, hedef seçilen ülkelerin halkına karşı kullanılmaktadır. Bunun temel hedefi, bu halklara gizli ve hissedilmeyecek bir şekilde egemen olmaktır. Bu siyasi hedefe ulaşmak için iki önemli husus vurgulanmıştır:

- a) Karamsarlık ve ümitsizlik.
- b) Korku ve dehşet uyandırmak.

Psikolojik savaşların değişik yöntem ve türleri vardır. Gerçekleri manipüle etmek için şayia yaratmak (ülkelerin yöneticilerine yönelik kötümserlik yaratmak, halkta kaygı ve ıstırapı artırmak, yöneticilerin şahsiyetini yıpratmak, inançları yok etmek, toplumsal sağlıklı atmosferler oluşturmak ve halk arasında ihtilaf çıkarmak), hadiseleri büyötmek, övmek, ikilik çıkarmak ve aldatmak bu kabildendir. Bizim içinde bulunduğumuz İslâm toplumunda psikolojik savaşa karşı koymanın işlevselliği tecrübeyle ispatlanmış en önemli yolları şunlardan ibarettir:

1. Allah Tebarek ve Teâlâ'ya tevekköl etmek.
2. Düşmanı tanıma ve ona karşı koyma yollarını bilmede basiret taşımak.
3. Özgüven ve insanın kendi dinî kimliğine dönmesi.
4. İç cepheyi kontrol etmek ve bu cephe içinde koordineyi sağlamak.
5. Toplum bireyleri arasında dostluk ve birliktelik yaratmak.
6. Doğruluk ve yalandan sakınma kültürünü yaymak.
7. İç araç ve kabiliyetlerden ulusal onur ve iktidar için yararlanmak.
8. Hakikat ve propaganda arasındaki farkı görebilmeleri için yurttaşları eğitmek.
9. Düşmanın zaaf noktalarını öğrenmek.
10. Düşman karşısında açık faaliyet göstermek, onunla yüz yüze gelmek ve değerleri savunmak.

Ayrıntılı Cevap

Cevap vermeden önce psikolojik savaşa aşina olmak için bazı hususları hatırlatmak gerekmektedir. Zira her fenomen ile doğru ve etkili bir şekilde mücadele etmek, onu tam olarak tanımaya bağlıdır. Elbette psikolojik savaşın tüm boyut ve şekillerini tam anlamıyla öğrenmek geniş bir uzmanlık gerektirir ve bu kısa yazıda bunun için fırsat bulunmamaktadır. Ama kısaca ifade etmek gerekirse düşmanı yenilgiye uğratmak ve ona egemen olmanın yöntemlerinden biri psikolojik savaştır. Psikolojik savaşın işlevsellik ve etkisi askeri ve fiziki savaşlardan derecelerce daha üstündür. Diğer savaş şekilleri gibi bu yöntem de inanan ve inanmayan değişik topluluk, ulus ve halklar arasında eski zamanlardan beri yaygındır ve her güç düşmana karşı koymada ondan istifade etmeye çalışmıştır. O halde psikolojik savaş ve mücadele, zatı itibari ile yerilen ve çirkin bir şey değildir. Eğer psikolojik savaş insanlara zulüm etmek ve onları sömürmek için kullanılırsa veya ahlaki ve insani olmayan yöntemlerden yararlanılırsa bu yerilecek ve kınanacaktır.

İslâm'da Psikolojik Savaş:

Allah Resulü (s.a.a) peygamberliğinin ilk dönemlerinde inkârcıların psikolojik ve propagandaya dayalı şiddetli saldırılarına maruz kalmıştı. Hz. Peygamber (s.a.a) de her zaman hem İslâm savaşçılarının psikolojisini takviye etme ve hem de düşmanın psikolojisini zayıflatma boyutunda psikolojik savaşın en üstün taktik ve tekniklerinin yaratıcısı sayılırdı. Elbette bu taktiksel yeniliklerin hiçbiri ahlaki, insani ve İslami usullerle çelişmezdi.

İslâm'ın ilk dönemindeki psikolojik savaşa örnekler:

1. Hz. Peygamber (s.a.a) Müslümanların Rumlardan korktuğunu bildirmesine rağmen bazen İslâm ordusundan bir grubu partizan eylemler yapmak için Rum sınırına yollardı. Hz. Peygamber (s.a.a) bu hareketiyle Rumların zaafalarını ortaya çıkarmakta ve Müslümanların psikolojisini takviye etmekteydi.

2. Mekke fethi gecesinde Hz. Peygamber (s.a.a) İslâm ordusunun yüksek noktalarda birçok ateş yakmasını emretti ve böylece düşmanların Müslümanların sayısının çok olduğunu tasavvur edip psikolojilerinin zayıflatılmasını hedefledi.¹

¹ Makrizî, *İmtau'l Esmâ'a*, c. 1, s. 358, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 1999/1420.

3. Müslümanlar düşman kuvvetleriyle karşılaşınca sarsıcı ve kendilerine özgü sloganlar atmaktaydı. Bu hem Müslümanların kendi taraftarlarını tanımasına ve hem de düşmanların psikolojisinin zayıflatılmasına neden olmaktaydı. Savaşta öldüren öldüren, ahed ahed ve Allah-u Ekber gibi sloganlar atılmaktaydı.¹

4. Hendek Savaşında Hz. Peygamber (s.a.a) Müslümanlar ile savaşmayı sürdürmekten vazgeçmeleri için Yahudilere bir şahsı gönderdi.²

5. Başka güçleri tarafsız hale getirmek –galip gelmede düşmanın itminanı gevşetmek- ve onlara psikolojik baskıda bulunmak ve de kendilerini korkutmak İslâm'ın ilk yıllarında psikolojik savaş boyutunda Hz. Peygamber'in (s.a.a) ve sahabelerinin taktiksel yöntemleriydi.

İslâm düşmanları da İslâm'a karşı koyma doğrultusunda değişik durum ve zamanlarda psikolojik savaş yönteminden istifade etmekteydiler. Uhud Savaşında müşrikler İslâm ordusunun psikolojisini bozmak için Peygamber'in (s.a.a) öldürüldüğü yalanını yüksek sesle seslendiriyorlardı.³ Kur'an-ı Kerim münafıklar tarafından psikolojik savaş yönteminin kullanılmasını şu şekilde beyan etmektedir:

“İman edenlerle karşılaştıkları zaman, “inandık” derler. Fakat şeytanlarıyla (münafık dostlarıyla) yalnız kaldıkları zaman, “Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz” derler.”⁴

Birinci Dünya Savaşında propaganda, psikolojik savaş doğrultusunda bir yöntem olarak kullanıldı. Savaşan taraflar çirkin hareketlerini açıklamak için ülkelerin kamuoyunu yanıltmakta ve aldatmaktaydılar. Bu yöntem İkinci Dünya Savaşı boyunca da aynı şekilde önemini korudu. Savaşan taraflar bu yöntemi kullanmada birbirleriyle rekabet etmekteydiler. Bu şekilde bazı durumlarda psikolojik savaş, askeri savaştan daha fazla bir önem kazandı ve ülkelerin siyasi, askeri, ekonomik ve toplumsal faaliyetlerinin bir unsuru haline geldi. Bugün ülkelerin siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal ve propaganda eksenli faaliyetlerinin önemli bir kısmı hedef ülkelerin haklarına karşı kullanılan psikolojik savaşın hizmetinde yer almaktadır. Bu faaliyet, istihbarat servislerinin kontrolü altında ulusal ve uluslararası bo-

¹ İmtau'l Esmâ'a, c. 9, s. 276.

² A.g.e, c. 1, s. 240; Tarih-i Taberî, c. 2, s. 578, Daru't-Turas, Beyrut, 1378/1967.

³ İbn Esir, el-Kâmil, c. 7, s. 157, Tercüme: Ebu'l-Kasım Halit ve Abbas Halili, Müessesesi-i Matbuatiyi İlmi, Tahran, h.ş. 1371.

⁴ Bakara, 14.

yutta değişik işlevlere sahiptir. Bu faaliyetin temel hedefi inançları manipüle etmek, dürtüleri itibarsızlaştırmak, rakibin psikolojisini tahrip etmek ve zayıflatmak, karşıt devletin iktidarını sarsmak veya onun bakış ve kararını değiştirmek ve en sonda da onlara gizli ve hissedilmeyecek şekilde egemen olmaktır. Bu temel hedefe ulaşmak için iki önemli husus vurgulanmıştır:

a) Karamsarlık ve ümitsizliğin aşılması: Birey ideal ve beklenen şartları gerçekleştirmeye kararlı olduğu ve kendi çabasında herhangi bir nedenden ötürü başarılı olmadığı ve bunun tekrarlandığı durumlarda, ruhsal ve psikolojik bir buhrana duçar olur ve bu durum çaresizlik ve uyuşmazlık şeklinde kendini gösterir. Bu vaziyette iyi olmayan şartları sunarak kendi hedeflerine ulaşmak için bireyi faaliyetten alıkoymaya, onun özgüvenini zedelemeye, kendisine kararsızlık ve ümitsizlik aşılamaya çalışırlar.

b) Korku ve dehşet yaratmak: Korku ve korkutmak bir toplumdaki bireylerin psikolojik açıdan yenilmesi için en önemli ve etkili araçlardan sayılır. Bu fiil de kitle iletişim araçları ve ekonomik ve siyasi ambargodan istifade edilerek uygulanır.

Bugün İslâm ve devrim düşmanları insani olmayan yöntemler ile büyük propaganda ve medya imkânlarını kullanarak her gün ve gece ülkeye aleyhine psikolojik savaş yürütmekte ve İslâm mezhepleri arasındaki ihtilaflı konuları büyük göstererek birleşmiş safları birbirinden ayırmaya çalışmaktadır. Ehl-i Sünnet ve Şia gibi İslâm mezhepleri ve Türk, Fars, Beluç ve Kürtler gibi kavimler arasındaki ihtilaflı konuları büyütmeleri bu kabildendir. Onların psikolojik savaşta istifade ettiği en önemli araç dergiler, kitaplar, konuşmalar ve iç ile dış medya organları vesilesiyle propaganda yapmaktır. Bu savaşta düşmanın propaganda hedefi, bireylerin bakış ve inançlarını kendine yöneltip değiştirmektir.

Psikolojik Savaş Türleri

Sömürgeci ülkeler bizim aleyhimize yürüttükleri psikolojik savaşta değişik yöntemlerden istifade etmektedir ve bunların en önemlileri şunlardır:

1. Şayia: Şayia, muhatapların inançlarını değiştirme yönünde kullanılan, ağızdan ağza, bireyden bireye intikal eden ve herhangi güvenilir bir delil ve belgeden yoksun belirli bir iddiaya denir. Şayianın yaratılmasının hedefleri şunlardır:

- a) Düzen ve yöneticilere yönelik kötümserlik oluşturmak. Bu, iyi olmayan neticeler meydana getirebilir.
- b) Halkta kaygı ve ıstırapı artırmak.
- c) Şahsiyeti lekelemek ve değerleri, yöneticileri ve düzenin haysiyetini zedelemek.
- d) Toplumsal açıdan sağlıklı bir atmosfer oluşturmak.
- e) Halk arasında ayrılık çıkarmak ve her ulusun başarısının bağlı olduğu birlik ve beraberliği yok etmek.

2. *Gerçekleri Tahrif Etmek*: Gerçekleri tahrif etmek de kullanılan yöntemlerden biridir. Düşman bu yöntemi kullanarak kamuoyunu hakikat ve gerçeklerden saptırmak ve bu şekilde meseleleri daha değişik bir şekilde yansıtmaya çalışır. Başka bir tabirle onlar halkın mesaj ve olayları kendilerinin istediği şekilde algılamasına neden olmaktadır. Diğer yöntemler genellikle bu hedef için kullanılır.

3. *Büyütmek ve Abartmak*: İşlevsel olmanın yanı sıra basit de olan bu yöntem psikolojik savaşta iki şekilde kullanılır: Düşman karşı tarafın zaaf noktaları veya eksiklikleri ve mevcut sorunlarını haddinden fazla büyük gösterip halkın endişelenmesini artırmak için bunu vurgular. Diğer bir yöntem de düşmanın taşıdığı olumlu hususları topluma tanıtması ve kamuoyunda onları büyük göstermesi ve bu yolla bireyleri kendine çekmeye çalışmasıdır. Bu iki hareket birlikte yapılarak düşman için daha üstün bir netice ortaya çıkarır.

4. *İhtilaf*: Her ulus ve devletsel düzenin başarısındaki asıl etken birlik ve beraberlik olması nedeniyle ayrılık da bunun tersine her ulusun zillet ve bahtsızlığının asıl etkeni sayılır. Bu yöntem düşmanın psikolojik savaşta kullandığı yaklaşık tüm yöntemlerin neticesidir. Gerçekte düşman psikolojik savaş çıkarma yoluyla halk ve yöneticiler arasında ayrılık yaratmaya ve bu vesileyle kendi menfaatlerine ulaşmaya çalışır.

Psikolojik Savaşa Karşı Koyma Yolları:

Psikolojik savaş zihni, düşünsel, kültürel ve ideolojik bir atmosfer oluşturma yönünde gerçekleşir ve buna karşı koymak zihinsel zekâ ve tüm alanlarda ve bu cümleden olmak üzere uygun medya araçlarından istifade etmede maharetli bir şekilde hareketleri organize etmeye bağlıdır. Düşmanın kullandığı yöntemler ile İslami değer, kültür ve ahlâka bağlı kalınarak

düşmanın psikolojik savaşına karşı koymalı ve onun açık ve gizli kompolarını başarısız kılmalıyız. İşlevselliği tecrübe ile kanıtlanmış psikolojik savaş karşı koymanın en önemli yolları şunlardan ibarettir:

1. Allah Tebarek ve Teâlâ'ya dayanmak ve İslâm düşmanlarının karşısında onun yardımına iman etmek.

2. Düşmanı dosttan ayırt edebilecek bir basiret taşımak, psikolojik savaşın değişik şekillerini ve ona karşı koyma yollarını bilmek.

3. Özgüven ve dinî hüviyete dönmek: Eğer bir ulus kendi sermaye, imkân, güç, kabiliyet ve üstünlüklerine inanırsa hiçbir zaman yabancılar karşısında aşağılanma hissi taşımaz ve psikolojik savaşların etkisinde çok az kalır.

4. İç cepheyi kontrol etmek ve güçler arasında koordinasyon sağlamak: Her zaman kendi güçlerinin ifrat ve tefrite yönelmesini denetlemek ve onlar arasında dengeyi sağlamak her toplumun önder ve yöneticilerinin görevidir. Zira koordinesizlik ve ihtilaf, düşmanın psikolojik savaşta başarılı olmasının alt yapısını oluşturur.

5. Toplum bireyleri arasında dostluk ve birlikteliğin oluşturulması: Tolerans ve değişik eğilimlere tahammül etme gücünün artırılmasıyla, güvensizlik alt yapısı hazırlayacak ve düşmanın hedeflerine yardımcı olabilecek kendi güçlerimizin tefrika ve ayrılığa düşmesinin önü alınmalıdır.

6. Doğru sözlü olmak ve yalan söylemekten kaçınma kültürünün yayılması: Eğer halk, ülkenin yönetici ve sorumlularına yönelik güveni yitirir ve onların dürüst olmadığına inanmaya başlarsa düşman psikolojik savaşta hedefine ulaşmış olur.

7. Ulusal onur ve iktidar yönünde iç araç ve kabiliyetlerden faydalanmak.

8. Hakikat ve propaganda arasındaki farkı bilebilmeleri için yurttaşları eğitmek: Bundan dolayı bilinçli olunmalı, şayiaların yayılmasının önü alınarak düşmanın yalanları etkisiz hale getirilmeli ve her ortamda duyumları ifade etmekten kaçınılmalıdır.

9. Düşmanın zaaf noktalarını tanımak: Düşman her zaman kendi zaaf noktalarını gizleyerek muhatapların zihninde yalan bir iktidar oluşturmaya ve bu yolla rakibi mücadele etmekten ümitsiz hale getirmeye çalışır. Düşmanın zaaf noktalarının belirginleşmesiyle o silahını kaybeder.

10. Düşmana karşı açık ve yüz yüze faaliyetlerde bulunmak ve değerleri savunmak: Değerleri savunmada zaaf göstermek ve düşman ile yüz yüze gelmekten kaçınmak, güçlerin psikolojisinin zayıflamasına ve onların değerlerin esasında kuşku duymalarına neden olur. Bu yüzden tam bir cesaret ve kararlılık ile her zaman değerleri bireylerin kalp ve canında diri tutmalıyız. Son olarak hatırlatmalıyız ki düşmanın psikolojik operasyonları karşısında sebat göstermek, direnmek ve psikolojik savaşta dirençli olmak toplumdaki her bireyin görevidir. Onlar zeki ve bilinçlice düşmanın propaganda eksenli saldırısının önünü almalıdır.

Reenkarnasyon

Soru

İslâm'ın ardı ardına gerçekleşen yaşantılar (reenkarnasyon) hakkındaki görüşü nedir?

Kısa Cevap

Asırlar önce Hindistan'da reenkarnasyon görüşü ortaya atılmış ve ruhların defalarca tekrar dünyaya geri dönmesi hakkında dünya çapında bir inanç yaygınlaşmıştır. Bu görüş, asırların geçmesiyle dünyadaki halkların birçoğunun ilgisini çekmiş ve hatta bazıları dini bir inanç olarak ona bağlanmışlardır. Bu kesintisiz süre içerisinde, büyük bilginler bu konuyu inceleyerek eleştirmiş ve yanlış olduğuna dair deliller ortaya sunmuşlardır.

İslâm dini ruhların, iyi işler yaparak ruhlarla beraber yaşama şartlarını oluşturmak için dünyaya başka bir şahsın bedeninde veya canlı bir varlığın kalıbında tekrar gelmesini kabul etmemekte ve onu açıkça reddetmektedir. Kur'ân-ı Kerim bu hususta şöyle buyurmaktadır:

“Nihayet her birine ölüm geldiği vakit diyecek ki: “Rabbim! Döndür, döndür beni döndür, ta ki boşa geçirdiğim dünyada iyi işler yapayım.” Hayır! Bu onun ağzından çıkan (boş) bir sözden ibarettir. Onların gerisinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır.”

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Tenasühü (reenkarnasyon) kabul eden ve ona inanan birisi yüce Allah'ı inkâr etmiştir, cennet ve cehennemin gerçek olmadığını zannetmiştir.”

Ayrıntılı Cevap

İlahi peygamberlerin öğretilerine göre insanın ölümüyle ruh bedenden ayrılarak berzah âlemine gitmektedir ve orada kıyamet gününe kadar hayatına devam edecektir. Eğer iyilerden olursa, iyi amellerinin mükâfatını alacaktır ama eğer kötülerden olursa kötü amellerinin cezasını görecektir. Peygamberlerin öğretilerine göre ilahi kaza, insan ruhunun ölümden sonra tekrar dünyaya gelmemesi ve bu dünyada yeni bir hayata başlamaması ve kıyamet gününe kadar berzahta kalarak sonra sürekli kalıcı olan ahiret âlemine gitmesi üzerinedir.

Ama asırlar önce Hindistan'da, reenkarnasyon görüşü ortaya atılmış ve ruhların defalarca tekrar dünyaya geri dönmesi hakkında konuşulmuştur. Bu görüş, asırların geçmesiyle ilerleyerek dünyadaki halkların birçoğunun ilgisini çekmiş ve çoğu insan bunun doğru olduğunu zannetmiştir. Öyle ki hatta bazıları, dinî bir inanç olarak ona bağlanmışlardır. Bu kesintisiz süre içerisinde, büyük bilginler bu konuyu inceleyerek eleştirmişler ve onun yanlış olduğuna dair birçok deliller ortaya koymuşlardır.

Reenkarnasyon görüşünü savunanlar, iki grup insanın ruhlarının dünyaya geri gelmediğini söylemektedirler. Birinci grup, saadet yolunda en son kemale erişmiş ve ölümden sonra da mutlak kemale nail olan kimseler. Bunların, tekrar dünyaya dönüp çaba sarf ederek tamamlayacakları eksik bir yönleri yoktur.

İkinci grup, bedbahtlığın son noktasına ulaşmış kimselerdir. Bunlar da dünyaya geri dönmemektedirler. Çünkü hayatlarında o kadar sapıklığa düşmüşler ve saadet yolunu kendi yüzlerine kapatmışlar ki sonsuz bir alçalışa duçar olmuşlar ve dünyaya geri dönmekle de kötü geçmişlerini telafi ederek, sınırlı da olsa saadet ve kemale ulaşma kapasitelerini kaybetmişlerdir.

Onlar, reenkarnasyon ve dünyaya geri dönmenin, sadece kemale ulaşmış olanlarla bedbahtlığa düşmüş olanlar arasında olan üçüncü gruba özel olduğuna inanmaktadırlar. Bunlar dünyadan gittikten sonra ruhları, sahip oldukları değişik huy ve ahlâklarına uygun olarak değişik ve çeşitli şekillerde tekrar bu dünyaya gelmektedirler. Bu yüzden her şekil için özel bir isim koymuşlardır. Eğer insan ruhu, insan şeklinde dönerse, “nesh”, hayvan şeklinde dönerse “mesh”, bitki olarak dönerse “fesh” ve cansız maddeler şeklinde dönerse “resh” olarak adlandırmışlardır.

Reenkarnasyonu savunanlar, bazı durumlarda ruhların dünyaya geri dönmemesinin, eksikliklerini tamamlamak, nefsin kemale ermesi ve yüce insanî mertebelere nail olmak için olduğuna inanmaktadırlar. Şöyle söylemektedirler: Ruhların bu dünyaya geri dönmelerinin sebeplerinden birisi de, yaşantılarında iyi olanların, tekrar övülen ahlâklarının ve beğenilen amellerinin mükâfatını almaları ve yaşantılarında kötü olanların da beğenilmeyen huylarının ve kötü davranışlarının cezalarını görmeleridir. Çünkü insanların birçoğu insanî değerlere göre yaşamışlar ve ömürlerini pak olarak sürdürmüşler ama bunun yanında sürekli çeşitli mahrumiyetlere duçar olmuşlar ve hayatlarını da fakir olarak veya hasta olarak geçirmişlerdir. Bunlar bir sonraki hayatlarında iyi ahlâklarının mükâfatını alacaklar ve refah ve cismi sağlık nimetine sahip olacaklardır. Birçok insanlar da önceki hayatlarında kötü ahlâk ve davranışlara sahip olmuşlar, insanlar onların ellerinden acı ve sıkıntı çekmişler ve çeşitli nimetlerden faydalanmışlardır. Bunların ruhları bir sonraki hayatta, ahlâklarına uygun olarak, hayvan, böcek, bitki ve cansız madde şeklinde veya eksik, sakat, hasta ve itilmiş olarak topluma dönmektedirler ve her durumda cismi ve ruhi azaba müptela olmaktadır.

Lâkin İslâm dini, ruhların iyi işler yaparak ruhlarla beraber yaşama şartlarını oluşturmak için dünyaya başka bir şahsın bedeninde veya canlı bir varlığın kalıbında tekrar gelmesini kabul etmemekte ve onu açıkça reddetmektedir. Kur'ân-ı Kerim bu hususta şöyle buyurmaktadır:

“Nihayet her birine ölüm geldiği vakit diyecek ki: “Rabbim! Döndür, döndür beni döndür ki boşa geçirdiğim dünyada iyi işler yapayım.” Hayır! Bu onun ağzından çıkan (boş) bir sözden ibarettir. Onların gerisinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır.”¹

Reenkarnasyon görüşünü savunanlara göre, kıyamet, insanların hesaba çekilmesi, cennet ve cehennem, yani özetle ahiret âlemindeki azap ve sevap gerçekliğini yitirmekte ve ona gerek kalmamaktadır. Çünkü onlar, insan türünün çoğunun ölümden hemen sonra bu dünyaya geri döndüğünü ve her defasında kendi amellerinin, iyi veya kötü karşılığını gördüklerini söylemektedirler. Böylesi bir görüş ilahî peygamberlerin öğretileriyle çelişmekte ve mukaddes İslâm dininin en açık ilkelerinin tersinedir. Şia imamları da açıkça bunun küfür olduğunu söylemişlerdir. Me'mun, İmam Rıza'ya (a.s)

¹ Muminun, 99-100.

şöyle arz etti: “Tenasühe (reenkarnasyon) inanan kimseler hakkında ne buyuruyorsunuz?” İmam Rıza (a.s) bu sorunun cevabında şöyle buyurdu:

“Tenasühü (reenkarnasyon) kabul eden ve ona inanan birisi yüce Allah’ı inkâr etmiş, cennet ve cehennemin gerçek olmadığını zannetmiştir.”²

İmam Sâdık (a.s) da tenasühü (reenkarnasyon) kabul edenler hakkında şöyle buyurmuştur:

“Bunlar, cennetin, cehennemin, yeniden dirilişin olmadığını zannettiler. Kıyamet, onların gözünde, ruhun bir kalıptan çıkıp başka bir kalıba girmesinden ibarettir. Eğer birinci kalıpta iyilerden ise dönüşü daha üstün ve daha iyi bir kalıpta, dünyanın en üstün yerinde olacaktır. Ama eğer kötülerden olursa, bazı dört ayaklı zahmet çeken ve yük taşıyan, hayatları zahmet ve çile çekmekle geçen hayvanların kalıplarına girecek veya geceleri uçan ve kabristanlarla alakası olan kötü şekilli küçük kuşların bedenlerinde yer alacaklardır.”³

Elbette reenkarnasyon ve ruhların bu dünyaya geri dönmesi konusunun sadece ilahî peygamberlerin öğretileriyle çalışmadığı ve sadece Allah’a küfür sebebi, ahiret âlemindeki sevap ve azabı ve meadî inkâr olmadığı, bunlarla beraber ilmi açıdan da bilginlerin onun felsefesini deliller getirerek çürüttükleri noktasına da dikkat edilmelidir.

Ünlü felsefeci Molla Sadra şöyle demektedir: “Nefis yaratılışın ilk merhalesinde, derecesi tabiat derecesidir. Sonra maddenin tamamlama hareketine uygun olarak bitki ve hayvan sınırını geçene kadar yükselmektedir. Buna göre nefsin, kabiliyetten az da olsa fiiliyata geçtiği bir merhalede tekrar sırf kabiliyet ve yetenek merhalesine dönmesi imkânsızdır. İlave olarak, önceden de işaret edildiği gibi suret ve madde tek bir şeydir ve kabiliyet ve fiiliyat olmak üzere iki yönleri vardır. Tamamlama ve kemale ulaşma hareketini beraber kat etmektedirler ve her kabiliyet ve yetenek karşısında özel bir fiiliyata nail olmaktadır. Buna göre bitkisel ve hayvansal sınırı geçen bir ruhun, meni ve cenine dönmesi imkânsızdır.”⁴

Reenkarnasyon görüşünün bir diğer sorunu da, t2 zamanındaki bir şahıs t1 zamanındaki bir şahıs arasında “Bu onun aynısıdır” hükmünün nasıl verileceğidir. Her birimiz kendi yaşantımızda cismi ve psikolojik özelliklerin birbirinin aynısı olmadığı değişik merhaleleri geçirmektediriz. Ama hatıralar

² *Sefinetu'l-Bihar*, “Nesh” konusu.

³ Tabersî, *İhticac*, c. 2, s. 89.

⁴ *Şevahidu'r-Rububiyye*, s. 161.

gibi bu merhaleleri birbirine bağlayan halkalar vardır ve bu halkalar bütün merhalelerde şahsın bir olduğunu onaylamaktadır. Ama reenkarnasyon görüşünde, hangi delile göre t1 ve t2 zamanlarında ruhun bir olduğuna hükmedelim? Eğer kriter, hatıraların devamı olsa, çoğunlukla (reenkarnasyon görüşüne göre insanların çoğunluğu reenkarnasyonda yer almaktadırlar) şahsın önceki yaşantısından hiçbir hatırası yoktur. Eğer kriter cismin devamı olsa, aynı şekilde reenkarnasyon teorisinde bir örneği yoktur. Çünkü bu teoriye göre şahıs bazen erkek ve bazen kadın, bazen insan ve bazen hayvan şeklinde bu dünyaya gelmektedir. Eğer kriter ruh yapısının benzerliği olsa, bir zamanda bu benzerliğe sahip olan A şahsı ve B şahsının olması açıklanamaz. Başka bir deyişle sorun iki kişinin bir olduğuna dair hükmedilebilmesi için ruhi özelliklerde ne kadar benzerlik olması gerektiğidir. Sonuç olarak şahsi kimliğin, farz edilen iki zamanda devam etmesi mümkün değildir.¹

Tenasuh (Reenkarnasyon) Görüşünün Ortaya Çıkış Sebepleri:

Burada bu görüşün ortaya çıkış sebeplerinin bazılarını zikretmemiz yeterlidir:

a) Fikri ve Felsefi Sebepleri:

1. *Kıyamet gününün ve ahiret âleminin inkârı*: Bir gurup, ahiret âlemine inanmadığı veya imkânsız zannettikleri ve diğer taraftan da iyilerle kötülerin amellerinin karşılığını almamalarının Allah'ın adaletiyle çeliştiğini gördükleri için iyilerin ruhlarının yeniden önceki bedenlerinden daha iyi olan başka bedenlerde bu dünyaya geri gelerek iyi amellerinin karşılığını görecekları ve kötülerin ruhlarının da sıkıntı, zahmet çeken ve eksik olan bedenlerde geri gelerek kötü amellerinin karşılığını görecekları düşüncesine inandılar. Gerçekte bu sayede temizlenerek kemale ermektedirler.

2. *Çocukların hasta veya sakat doğmalarının açıklanması için*: Diğer bir gurup da, bazı sakat ve hasta çocukları görerek düşünceye daldılar. Bu çocuklar hiç günah işlememelerine rağmen, Allah onları neden bu şekilde yaratmıştır? Bunlarda olan ruhlar, mutlaka günahkâr, şerli ve asi kimselere aittir ve kötü amellerinin karşılığını görmeleri ve acı çekmeleri için bu şekilde bu dünyaya geri gelmişlerdir.

¹ Maarif-i İslâmî, Nehad-ı Nemayendegî, s. 175.

b) Psikolojik Sebepler:

1. *Hayattaki eksiklikler ve başarısızlıkları telafi etmek*: Bu inancın bir diğer nedeni de, insanların çoğunun hayatta karşılaştıkları çeşitli başarısızlıklardır. Bu başarısızlık ve eksikliklerin psikolojik tepkisi değişik şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bazen “içe kapanıklık” hayallere sığınıp hayal âleminde eksikliğini tamamlamak şeklindedir. Bu, şairlerin birçoğunda görülmektedir. Onlar bu dünyada kendi sevgililerini bulamadıkları için hayal âleminde onun resmini oluşturarak kedilerini avutmaktadırlar. Bir gurup da bu dünyada yeni bir hayata geri dönmeyi, kendi perişan düşüncelerini sakinleştirmek için kullanmaktaydılar.

Bu başarısız insanlar, kendi başarısızlık ve eksikliklerini telafi etmek için ruhlarının bir daha başka bedenlerde bu dünyaya gelerek istedikleri arzulara ulaşacaklarını düşünmekteydiler.

2. *Sert ve kaba amellerin açıklanması*: Bu akidenin psikolojik sebeplerinden bir diğeri de, intikam almada kendi sert ve acımasız tutumlarına bahane getirmektir. Örneğin, cahiliyet dönemindeki Araplar intikam alma duygularını doyurmak için aşırı bir şekilde ısrar ederek ayak diremekteydiler ve bir kabile veya bir şahsa oluşan kinleri, baba ve atalarından miras olarak almaktaydılar. Bazen vahşice olan intikam alma duygularına bahane getirmek için bu akideye sarılmaktaydılar. Onlar, kabilelerinden olan birisi öldürüldüğü zaman, ruhunun “hame” olarak adlandırdıkları “bum” a benzeyen bir kuşun bedenine geldiğine, sürekli öldürülmüş cesedin etrafında dolaştığına, acı bir şekilde inlediğine, onu mezara koydukları zaman, onun mezarının etrafında gezdiğine, sürekli “Susuzluğumu giderin... Susuzluğumu giderin!” diye feryat ettiğine ve katilin kanı dökülmediği sürece de acı feryadının dinmeyeceğine inanmaktaydılar.

Son olarak şu noktaya dikkat edilmelidir: Ric’ate (Şia’nın hak olan inançlarından birisidir) inanmak tenasühe (reenkarnasyon) inanmaktan farklıdır. Çünkü ric’atte ruh, ilk kemallerinin korunmasıyla ve aynı bedeniyle dönmektedir. Bu yüzden yokluğun döndürülmesi veya fiiliyetten kabiliyete dönülmesi değildir. Tenasühte tam tersine, ruh fiiliyete ulaştıktan ve maddî ve tâbii kemal merhalelerini kat ettikten sonra başka bedenlerde geri dönmektedir.

Ric'at

Soru

Ric'at nedir? Kimleri kapsamaktadır ve ne zaman gerçekleşecektir?

Kısa Cevap

Şia inançlarından birisi de ric'attir. Ölümünden sonra ve ahirete gitmeden önce bu dünyaya geri dönme anlamına gelmektedir ve İmam-ı Zaman Hz. Mehdi'nin (a.s) zuhurundan sonra ve kıyamet gününden önce gerçekleşecektir.

Ric'at, herkesi değil, sadece müminlerin ileri gelenleriyle kâfirlerin önde gelenlerini kapsamaktadır.

Ayrıntılı Cevap

Ric'at, sözlükte, geri dönmek anlamına gelir.¹ İslâm bir terim olarak ise müminlerin ileri gelenlerinden bir gurupla kâfirlerin önde gelenlerinden bir grubun, ölümünden sonra ve kıyamet gününden önce tekrar bu dünyaya gelmesi anlamındadır.

Ehl-i Beyt mezhebinin inançlarından olan ric'at, birçok âyet ve rivayetlere dayandırılmaktadır.

Ric'at'ın Âyet ve Rivayetlerde Açıklanışı

a) Âyetler:

Âyetler üzerinde düşünüldüğünde, Kur'ân-ı Kerim'in konuya iki şekilde baktığı görülecektir:

1. Gelecekte ric'at olayının gerçekleşeceğine işaret eden âyetler. Örneğin Neml Sûresi 83. âyette Yüce Allah, şöyle buyurmaktadır:

“Ve o gün, her ümmetten, delillerimizi yalanlayan bir topluluğu toplayacağız ve onlar, takım-takım duracaklar.”

Büyük din âlimlerinin birçoğu bu âyetin, ric'at konusuna değindiğine ve kötülerden ve iyilerden bir grubun bu dünyaya geri geleceklerine inanmaktadırlar. Çünkü eğer kıyamet günü kastedilmiş olsaydı, “min kulli ümmetin fevcen (her ümmetten bir gurup)” tabiri doğru olmazdı. Çünkü Kehf Sûresinin 47. âyetinde de buyrulduğu gibi kıyamet günü herkes haşr edilecektir:

¹ Ferheng-i Muin, c. 2, s. 1640.

“Hiçbirini bırakmaksızın onları (tüm ölüleri) mahşerde toplamış olacağız.”

2. Bir çeşit ric’at sayılan geçmiş ümmetlerde, gerçekleşen bazı olaylara işaret eden âyetler. Örneğin:

a) Bakara Sûresinin 259. âyetinde evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş ve ehlinin cesetleri ve kemikleri de etrafa dağılmış bir kasabaya uğrayan ve ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir diye soran bir peygamber anlatılmaktadır. Allah, onu öldürüp yüz sene öylece bıraktı; sonra tekrar diriltti. “Ne kadar kaldın?” dedi. “Bir gün yahut daha az” dedi. Allah ona: “Hayır, yüz sene kaldın” dedi.² Bu Peygamberin ismi Uzeyr olsun veya başka bir peygamber önemli değildir. Önemli olan Kur’ân’ın bu dünyada, ölümden sonraki hayatı açıklamasıdır.³

b) Bakara Sûresinin 243. âyetinde başka bir ric’at olayından bahsedilmektedir: Ölüm korkusundan yurtlarından çıkıp gidenler için Yüce Allah ölüm emrini verdi ve sonra onları tekrar diriltti.⁴

c) Bakara Sûresinin 55 ve 56. âyetlerinde Benî İsrail’den bir grubun, Allah’ı görmek istemelerinden sonra yıldırım çarpması sonucu öldükleri ve sonra şükretmeleri için Allah’ın onları tekrar dirilttiği olayı geçmektedir.⁵

d) Maide Sûresinin 110. âyetinde Hz. İsa’nın (a.s) mucizeleri anlatılırken şöyle buyrulmaktadır:

“Sen ölüleri benim iznimle diriltiyordun.”⁶

(Tehrucu) yüklemine geniş zamanı ifade etmesi, onun tekrarlandığına bir delildir ve bu bazıları için bir çeşit ric’at sayılmaktadır.

e) Bakara Sûresinin 73. âyeti, Benî İsrail’de ölen birisinin katilini bulmak için çıkan tartışma sonucu Allah’ın emriyle öldürülen kişinin diriltilmesi hakkındadır. Kur’ân-ı Kerim, şöyle buyurmaktadır:

“Haydi, şimdi (öldürülen) adama, (kesilen ineğin) bir parçasıyla vurun” dedik. İşte Allah böyle ölüleri diriltir...⁷

² Bakara, 259.

³ “Allah onu öldürüp yüz sene bıraktı; sonra tekrar diriltti.”

⁴ “Allah onlara “Ölün!” dedi (öldüler). Sonra onları diriltti.”

⁵ “Sonra ölümünüzün ardından sizi dirilttik ki şükredesiniz.”

⁶ “Ölüleri benim iznimle (hayata) çıkarıyordun.”

⁷ “Haydi, şimdi (öldürülen) adama, (kesilen ineğin) bir parçasıyla vurun, dedik. Böylece Allah ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size âyetlerini (Peygamberine verdiği mucizelerini) gösterir.”

Bu zikredilen beş âyetten başka, Kur'ân-ı Kerim'de bunu açıklayan diğer âyetler de vardır. Ashab-ı Kehf'in hikâyesi de aynı şekilde ric'ate benzer bir olayı içerir. Kıyamette ölümden sonra dirilişin mümkün olduğunun Hz. İbrahim'e (a.s) gösterilmesi için, kesildikten sonra tekrar hayata dönen dört kuş olayı da ric'at konusuna bir delil sayılır.¹

b) Rivayetler:

İmam Cafer Sâdık (a.s), ric'at konusunda şöyle buyurmaktadır:

“Allah'a andolsun ki Yüce Allah, ölüleri diriltmeden ve dirileri de öldürmeden, hakkı sahibine döndürmeden ve seçkin dinini tüm dünyada hâkim kılmadan önce, gece ve gündüzler sona ermeyecektir.”

Nakle göre Me'mun, İmam Rıza'ya (a.s) şöyle söyledi:

“Ey Ebu'l-Hasan! Ric'at konusundaki görüşünüz nedir?” Hz. İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu: “Ric'at bir gerçektir. Ric'at önceki ümmetlerde de vardı ve Kur'ân da bunu anlatmaktadır. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur: “Önceki ümmetlerde gerçekleşen her şey, bu ümmette de aynı şekilde en ince ayrıntısına kadar gerçekleşecektir.”²

Bu konuda birçok hadis bulunmaktadır ama konuyu fazla uzatmamak için bu iki hadisle yetinmeyi uygun gördük.

Akıl ve Felsefe Açısından Ric'at Olayının Gerçekleşmesi:

Burada ric'at konusunun hikmet ve felsefesi üzerine birkaç noktaya değinilmesi gerekmektedir:

1. Tekâmüle Ermek:

Dünya yeteneklerin ve kabiliyetlerin ortaya çıkması ve tekâmülü içindir. Dünya, yaratıkların yetiştirilip istenilen kemale eriştirilerek ahirete ulaşması için yaratılmıştır. Ama müminlerden bir gurup, engeller ve tabii olmayan ölümlerden dolayı, bu manevî yolculuğu devam ettiremeden diğer âleme göç etmişlerdir. Yüce Allah'ın hikmeti, onları dünyaya döndürüp bu tekâmül yolculuklarını tamamlamalarını sağlamayı gerektirir. İmam Sadık'ın (a.s) buyurduğu gibi:

¹ Numûne Tefsiri, c. 15, s. 546-557.

² Uyun-u Ahbar-ı Rıza (a.s), c. 1, s. 2 ve 20, Mizanu'l-Hikme'nin nakline göre, 6924-6926. Hadisler.

“Öldürülmüş olan mümin, doğal bir şekilde ölmesi için ve doğal bir şekilde ölmüş olan mümin de öldürülmesi için (şehitlik sevabına ulaşması için) dünyaya geri döndürülecektir.”³

2. Dünyevî Azap:

İnsanlardan birçoğu bu dünyada çeşitli haklarından mahrum kalarak mazlumca öldürülmüşlerdir. Ric’atin hikmetlerinden birisi de, zulüm ve haksızlıkta zirveye ulaşan kimselerle onların haksızlığına uğrayan mazlum kimseleri dünyaya döndürmesi ve mazlum olan tarafın kendi eliyle kendi hakkını zalim olan taraftan almasıdır. İmam Musa Kazım (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Ölen insanlar, kendi intikamlarını almaları için dünyaya geri döneceklerdir... Zulüm gören herkes, aynısıyla intikam alacaktır. Öldürülen herkes, kanının karşılığını katilinden kendi eliyle alacaktır. Bu yüzden dökülen kanlarının karşılığını almaları için, onların düşmanları da dünyaya geri geleceklerdir. Mazlumlar onları öldürdükten sonra otuz ay yaşayacaklardır. Sonra kanlarının intikamını almış ve kalpleri sakinleşmiş bir halde hepsi bir gecede öleceklerdir. Onların düşmanları cehennemin en ağır azaplarına uğratılacaklardır.”⁴

Bu iki grubun tekrar dünyaya gelmeleri, birinci grup için tekâmül halkasının tamamlanması ve ikinci grup için de zilletin en aşağı mertebesine düşmeleri demektir. İmam Sadık’ın (a.s) da buyurduğu gibi:

“Ric’at genel değildir ve kâmil imana erişmiş ve aşın küfre düşmüş kimseler hakkındadır.”⁵

Ric’atin mümin ve kâfirlere özel olması ve genel olmamasına bakılınca, bu zikredilen iki konunun, onun temel hikmetlerinden olduğu anlaşılmaktadır.

3. Dine Yardım Etmek ve Dünyada Adalet Hükümetini Kurmak:

Birçok âyet ve rivayetlerden, İslâm dini ve ilahî adalet hükümetinin, Hz. Mehdi’nin (a.s) eliyle bütün dünyaya yayılacağı anlaşılmaktadır. Yüce Allah, şöyle buyuruyor:

³ *Biharu’l-Envar*, c. 53, s. 40.

⁴ Devanî, Ali, *Mehdi-yi Mevud*, Tercüme, c. 13, s. 1188, Daru’l-Kutubi’l-İslamiye, c. 27.

⁵ Zamirî, Muhammed Rıza, *Rec’at*, s. 55, Mevud yayıncılık, Tahran, 2. Baskı, 1380.

“Biz kendi peygamberlerimize ve müminlere dünyada ve şahitlerin dirildiği günde yardım edeceğiz.”¹

Bu âyetin zahirinden, yardımın bireysel değil toplu olarak yapılacağı anlaşılmaktadır. Şimdiye kadar böyle bir yardım gerçekleşmediği için gelecekte mutlaka gerçekleşecektir. Çünkü ilahî vaadin gerçekleşmemesi düşünülemez. İmam Sâdık (a.s) bu âyetin tefsirinde şöyle buyurmaktadır:

“Allah’a andolsun ki bu yardım ric’atte olacaktır. Peygamberlerin ve imamların birçoğu bu dünyada öldürüldüler ve kimse onlara yardım etmedi. Bu konu ric’atte gerçekleşecektir.”²

Aynı şekilde İmam Muhammed Bâkır (a.s), “O (Allah), müşrikler hoşlanmasalar da (kendi) dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resulünü hidayet ve hak din ile gönderendir.” âyetinin tefsirinde şöyle buyurmaktadır: *Allah, hak dini ric’atte diğer dinlere üstün kılacaktır.*³

Ric’atin Gerçekleşme Zamanı:

Ric’atin, Hz. Mehdi’nin (a.s) zuhurundan sonra, o hazretin şahadetinden önce ve kıyamet kopmadan gerçekleşeceğine dair rivayetler vardır.

İmam Sadık (a.s) bu konu hakkında şöyle buyurmaktadır:

“İmam-ı Zaman’ın (a.s) kıyam vakti geldiğinde, Cemadiye’l-Ahir ve Recep aylarında da hiç görmedik bir şekilde yağmur yağacaktır. Sonra Allah, o yağmur vesilesiyle müminlerin et ve kemiklerini kabirlerinde olgunlaştıracaktır. Onları görür gibiyim; Cehine’den gelmekte⁴ ve saçlarındaki toz ve toprakları silkelemekteler.”⁵

Son söylenecek nokta, rivayetlere göre ilk ric’at edecek kimsenin şehitlerin önderi Hz. Hüseyin’in (a.s) olacağıdır. Hz. Hüseyin (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Yeryüzü yarıldığında ilk çıkacak olan benim ve o, Hz. Ali’nin (a.s) ric’at ettiği ve Hz. Mehdi’nin (a.s) de kıyam ettiği zamandır.”⁶

¹ Mümin, 10.

² Yezdi Hairî, Şeyh Ali, *İlzanu’n-Nasib*, Kum, Hakk-ı Beyyin baskı kuruluşu, h.k. 1397.

³ *Biharul’-Envar*, c. 53, s. 64.

⁴ Cehine: Medine’nin uzağında bir yer ismidir ve bu isimde bir kabile gelmiştir. *Mecmeu’l-Bahreyn*, c. 6, s. 230.

⁵ *Mizanu’l-Hikme*, 6926. Hadis.

⁶ *Mizanu’l-Hikme*, 6937. Hadis.

Bu bağlamda İmam Sâdık'tan (a.s) da şöyle bir rivayet nakledilmiştir: “Dünyaya ilk dönecek kimse, Hüseyin İbn Ali'dir (a.s). O kadar hüküm sürece ki yaşlanması sonucu kaşları gözlerinin üzerine dökülecektir.”⁷

Ruhlar Âleminde Zaman

Soru

Ruhlar âleminde zaman mevcut mudur?

Kısa Cevap

Zaman, aklî bir mefhum olup maddî varlıkların ontolojik tarzından elde edilir. Nitekim sebat mefhumu da soyut varlıkların ontolojik tarzından elde edilir. Ruh, soyut varlıklardandır ve soyut varlıklar âleminde zaman mevcut değildir; çünkü zaman, tabiat âleminin özelliklerindendir. Elbette ruhlar (soyutlar) âleminde maddî varlıklar için kullanılan “zaman” kelimesinin yerine, soyut varlıklar için kullanılan “dehr” kelimesi yer alır.

Ayrıntılı Cevap

Takriben tüm İslâm filozofları, zamanın bir tür birleşik miktar ve nicelik olduğu, geçici ve durmayan bir özelliği kendinde barındırdığı ve hareket vasıtasıyla⁸ cisimlere yüklendiği görüşünde hemfikirdir.⁹ Molla Sadra önceki filozofların zaman hakkında belirtmiş olduğu iki özelliği genel olarak kabul etmiştir ve bu iki özellik şunlardır:

1. Zaman bölünebilir bir olgu ve nicelik kabilindendir.
2. Zamanın hareket ile ayrılmayan bir ilişkisi vardır.

Molla Sadra, kendinden önceki filozofların belirttiği diğer iki özelliğe ise karşı çıkmıştır:

1. Önceki filozoflar zaman ve hareketi dış arazlardan saymaktaydı. Molla Sadra ise onları sadece zihnin tahlili ile birbirinden ayrılabilen maddî varlıkların tahlili arazlarından bilmiştir.

⁷ Mizanu'l-Hikme, 6935. Hadis.

⁸ Hareketin sade bir tanımı vardır: Hareket, tedrici değişimden ibarettir. Hareket hakkında başka tanımlar da yapılmıştır ve şeyin tedrici olarak kuvveden fiile geçişi bunlardan biridir. Muhammed Taki Misbah Yazdî, *Amuzeş-i Felsefe*, s. 266, Sazman-ı Tebliğat, 2. baskı, Tahran, 1366.

⁹ Muhammed Taki, Misbah, *Amuzeş-i Felsefe*, c. 2, s. 148.

2. Filozofların arazi hususlardaki hareketi ve özellikle feleğin dairesel hareketi olarak sandıkları zamanla eşgüdümlü hareketi, o cisimlerin çevhersel hareketi olarak değerlendirdi ve bu şekilde zamanı onların zatî hususlarından biri olarak tanıttı.

Bu nedenle Molla Sadra'nın görüşüne göre zamanın hakikati şudur: Zaman, her cismin kendi zatında sahip olduğu akıcı olmayan boylam, enlem ve kalınlığa ek olarak taşıdığı akıcı bir boyut ve uzamadır. O, zamanı maddî varlıkların ontolojik tarzından elde edilen aklı bir mefhum bilmektir. Nitekim sebat mefhumu da soyut varlıkların ontolojik tarzından elde edilmektedir.¹ Filozofların literatüründe “dehr” soyut varlıklar için bir kapsam olup maddî varlıklar için kullanılan zamanın karşısında yer alır. Nitekim Yüce Allah hakkında da “sermed” kavramı kullanılmaktadır.²

Her halükarda evvela, zamansal öncelik ve sonralığın zamansal hususlara özgü olduğunu, zaman ufkundan ötede olan bir varlığın hiçbir fenomenle zamansal bir ilişki kurmayacağını, ona yönelik geçmiş, hal ve geleceğin bir olacağını ve zaman kapsamında bulunan dağınık varlıkların onun açısından toplu görüneceğini bilmek gerekir.³ İkincisi; mekân ve zaman içinde olmak, değişkenlik ve hareket madde ve tabiat âleminin gereklerinden olan eksiklik ve sınırlamalardır. Oysaki soyut varlıklar âlemi, tabiat âleminden daha yücedir, kemaller âlemidir ve bu sınırlamalara sahip değildir. Çünkü araştırmacılar bir sınıflandırmayla, küllî âlemleri üç âleme ayırmaktadır: Birincisi, hem zat ve hem de fiil makamında madde ve madde-nin eserlerinden soyut ve arı olan akıl âlemidir. İkincisi, madde âleminden soyut olan, ama şekil, boyut ve durum gibi onun bazı özelliklerini taşıyan misal âlemidir. Üçüncüsü ise madde ve tabiat âlemidir.⁴

Bu sınıflandırma esasınca, üçüncü âlem olan madde ve tabiat âleminde bulunan varlıklar, maddeye bir tür ilgi ve yakınlıkduyar. Bu, tümünü hareket, değişkenlik, zaman ve mekân içinde olmanın kuşattığı bu âlemin özellik ve hususiyetlerindendir. Madde âleminden daha üstün ve değerli olan diğer iki âlemde ise durum bunun tersinedir. Bu yüzden ruhlar âlemi

¹ a.g.e. s. 139.

² Bu iki kavram bazen (Arapça'da) “meta” karşısında ve nispet mefhumu taşıyarak kullanılır; çünkü sabitlerin değişkenlere yönelik nispetinin dehr olduğu söylenmektedir.

³ a.g.e. s. 149.

⁴ Aştıyanî, Mirza Ahmed, *Teraifü'l-Hikem*, c. 1, s. 22, İntişarat-ı Kitabhane-i Saduk, 3. baskı, Tahran, 1362 ş.

olan soyut varlıklar âleminde zaman mevcut değildir, bilakis soyut varlıklar için “dehr” bir kapsam olup maddî varlıklar için bir kapsam olan zaman karşısında yer alır. Elbette ruhun soyut oluşu hususunda bir şüphe bulunmamaktadır⁵ ve bu konuda birçok delil ileri sürülmüştür.⁶

Bu delillerden birisine örnek olarak işaret etmemiz yerinde olacaktır: Her insan varlığında iki tür idrak mevcuttur. Bunlar cüzî idrak ve küllî idrakten ibarettir. Cüzî, beş duyu organıyla (görmek, işitmek, koklamak, tatmak ve dokunmak) idrak edilir ve duyular ile idrak edilen şeylerin tümü bedeninin dışındadır. İnsanın diğer idrak türü ise küllî hususlardır. Küllî sadece zihinde yer alır ve onun yeri, insan aklı ve ruhudur; Örneğin ilim ve apaçık birincil doğrular ve bu kabilden olan bütünün cüzden büyük olması bu türdendir. Elbette zihin, hafıza ve akıl insandaki ruhun boyutlarıdır. Ruh; külliler, kaideler ve apaçık birincil doğruların yüklendiği yerdir. Bu küllî hususlar dış dünyada mevcut değildir, sadece insan ruhuna yüklenmektedir. Bu nedenle, onların yüklenildiği yer de maddî olamaz. Bu açıklamayla, kapsam ile kapsanılan ve hal ile mahal arasında bir uyum ortaya çıkar ve bir mahzur da doğmaz.⁷

Merhum Hacı Nasıruddin Tusî, bu nedenselliği kısa ve açık bir şekilde şöyle beyan etmektedir: “Ruh, maddeden soyut bir cevherdir; çünkü o (külli) maddeden soyuttur.”⁸ Sonuç itibariyle, ruhun soyut ve soyut var-

⁵ Kur’ân âyetleri, insana üfürülen ruhun, melekût âlemi cinsinden olduğu ve Allah’a isnat edildiği anlamını taşır. Bu, ruhun maddî varlıklardan üstün bir şey olduğunu ve zamanın da içinde olduğu maddî özelliklerin ruhlar âlemiyle bağdaşmadığını gösterir. Bkz: “Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. Sonra onu az bir su (meni) hâlinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik. Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga” yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratılanların en güzeli olan Allah’ın şanı ne yücedir!” Müminun Süresi, 12 ila 14; “O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı. Sonra onun neslini bir öz sudan, değersiz bir sudan yarattı. Sonra onu tamamlayıp şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir. Ve sizin için kulaklar, gözler, kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz!” Secde, 7 ila 9. Marifet, Muhammed Hadi, *Ulum-i Kur’ân*, c. 1, s. 27-31, İntişarat-ı Temhid, Kum, 1378.

⁶ Örneğin Allame Hasanzade ruhun soyut oluşu hakkında yemiştten fazla delil ileri sürmektedir. Bkz: Hasan, Hasanzade Amulî, *Talike Be Keşfü’l-Murad*, el-Maksadu’s-Sani, s. 278, Müessese-i Neşr-i İslâmî, Kameri 1417.

⁷ Hüseyinî Cebelî, Seyid Ebu’l-Kasım, s. 84, İntişarat-ı Camia-i Müderrisin, Kum, Şemsi 1387.

⁸ Allame Hillî, *Şerhu Tecridi’l-İtikadat*, el-Kısmu’s-Sani, 5. Maksad, s. 185.

lıklar âleminin daha üstün ve değerli olduğunun ispat edilmesiyle ve aynı şekilde zamanın tabiat âlemine özgü özelliklerden sayıldığının ve tabiat âleminin en alçak varlık âlemi olduğunun açıklanmasıyla, zaman kavramının sadece madde ve tabiat âleminde kullanıldığı ve madde ve maddenin özelliklerinden soyut olan ruhlar âleminde zamanın olmadığı açıklığa kavuşmuş oldu.

Sahabe ve Halifelere Lanet Konusu

Soru

Şia sahabe ve halifelere lanet ediyor mu?

Kısa Cevap

Geçmişte ve günümüzde Şiilerin itham altında olduğu konulardan biri budur. Şia düşmanları, Şiilerin sahabeye karşı olan kinlerini içlerinde gizlediğini iddia ederler. Ancak bu, yersiz iftiradan başka bir şey değildir. Zira Şiiler sahabeyi şeriatın taşıyıcıları ve onun tebliğcileri olarak görmekteler. Kur'an buyuruyor:

“Muhammed Allah'ın resulüdür; Onunla beraber olanlar kâfirlere karşı şiddetli ve kendi aralarında merhametlidirler. Onlar hep rüku ve secde halindedirler...”

Masum İmamlar da sahabeyi methetmişlerdir. Hz. Ali (a.s) şöyle buyuruyor:

“Ben Hz. Muhammed'in (s.a.a) ashabını gördüm, hiç birinizi onlar gibi görmüyorum. Saçları karmaşık ve yüzleri tozlu olarak sabahlarlardı. Akşamdan sabaha kadar secde ve kıyam halinde ibadet ederlerdi.”

İmam Seccad (a.s) da onlara çok dua ederdi.

Kısacası Ehl-i Beyt mektebinin inancı şudur: Sahabelerin durumu adalet yönünden başkaları gibidir. Onların içinde adil olan da vardır, adil olmayan da. Bir süre Peygamber'in (s.a.a) yanında olmak demek her zaman adil olunacağı manasına gelmez. Resulullah'ın (s.a.a) siyeri onların hal ve davranışlarında görülmediği sürece bu birlikteliğin adalete bir etkisi yoktur. Dolayısıyla ölçü, siyer ve ameldir. Amelleri İslami ölçülere uygun olan kimse adil, bu ölçülere muhalif olan ise adil değildir. Bu görüş hem Kur'an ve sünnete uygundur, hem de tarihi gerçeklere.

Ayrıntılı Cevap

Şiilerin Allah Resulüne (s.a.a) ve değerli ashabına karşı tam bir saygısı vardır. Risaletin ve ilahi nurun taşıyıcılarına karşı nasıl kin güdülebilir? Onlar, Resulullah'ın (s.a.a) destekçisi ve savunucusu, Onun uğrunda cihad edenlerdir. Allah'ın methettiği kimselere kin gütmek mümkün müdür? Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Muhammed, Allah'ın resulüdür; onunla beraber bulunanlar, kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler; onları görürsün ki rüku etmekte, secdeye kapanmaktalar. Allah'tan lütuf ve hoşnutluğunu dilemek isterler; yüzlerinde, secde eserinin alametleri görünmededir ve bu onların Tevrat'taki vasıflarıdır. Onlara ait bu vasıflar, İncil'de de var; adeta ekilmiş bir taneye benzer ki filiz vermiştir, derken filizi kuvvetlenmiştir, derken kalınlaşmıştır da dümdüz boy vermiştir, gövdelerine dayanıp yücelmiştir; ekincileri şaşırır, sevindirir. Böylece Allah kâfirleri, bununla kızdırıp yerindirmek ister. Allah, onlardan inananlara ve iyi işlerde bulunanlara mağfiret ve pek büyük bir mükâfat vaad etmiştir.”¹

Onlar Allah ve Resulüne yardımcı olmuş, Allah'ın dinini ihya etmiş, İslam devletinin temellerini atmış ve cahiliyeti ortadan kaldırmış kimselerdir.²

Şiilerin büyük imamı ve rehberi Hz. Ali (a.s), Peygamber'in (s.a.a) ashabı hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Ben Hz. Muhammed'in ashabını gördüm, hiç birinizi onlar gibi görmüyorum. Saçları karmaşık ve yüzleri tozlu olarak sabahlarlardı. Akşamdan sabaha kadar secde ve kıyam halinde ibadet ederlerdi. Alınlarını ve yüzlerini Allah'ın karşısında toprağa sürerlerdi. Meadın korkusundan öylesine huzursuzdular ki sanki ateşin üstündeymiş gibiydiler. Alınları uzun secdelerden dolayı (keçilerin dizlerinin nasır bağladığı gibi) nasır bağlamıştı. Allah'ın adı geldiğinde öyle bir ağlarlardı ki, yakaları ıslanırdı, verilecek cezanın korkusundan veya ümit ettikleri mükâfattan dolayı şiddetli rüzgarda titreyen ağaçlar gibiydiler.”³

Yine şöyle buyuruyor:

“Hak yolunda yürüyen ve hak üzere ölen kardeşlerim neredeler? Nerede Ammar? Nerede Teyhan'ın oğlu? Nerede Zü's-şehadeteyn? Birbirleriyle onlar

¹ Fetih, 29.

² *Adalet-i Sahabe*, s. 14 (Mecmua-yı Cihani-i Ehl-i Beyt (a.s))

³ *Nehcu'l-Belağa*, s. 144, 97. Hutbe.

gibi fedakârlık etmede ahdeden, başları Allah yolunda bedenlerinden ayrılıp zalimlere gönderilen kardeşler neredeler? (Hutbenin ravisi Nevf diyor ki: Burada İmam (a.s) mübarek sakalını avcuna alıp uzun süre ağladıktan sonra şöyle buyurdu:) Yazık! Kardeşlerim Kur'an okudular ve ona göre hüküm verdiler, ilahi farzlar üzerinde düşündüler ve onlara amel ettiler, ilahi sünnetleri yaşattular, bidatları yokettiler, cihad davetini kabul ettiler, rehberlerine güvenip Onun peşinden gittiler.”¹

İmam Seccad (a.s) da Peygamber'in (s.a.a) ashabına Sahife-i Seccadiye'de aktarılan duasında şöyle buyuruyor:

“Allah'ım! Yeryüzü ehlinde peygamberlere tabi olanları; düşmanlar yalanlamalarıyla peygamberlere karşı çıktıkları zaman peygamberleri giyaben (kalben) doğrulayanları; iman hakikatleriyle onlara gönül verenleri; Âdem'den Muhammed'e -Allah'ın salat ve selamı ona ve soyuna olsun- kadar her asır ve zamanda o asrın insanları için delil olarak gönderdiğin hidayet imamlarına, takva ehlinin önderlerine -hepsine selam olsun- uyanları kendinden bir mağfret ve ırdanla an.

Allah'ım, özellikle de Muhammed'in ashabından, sahabeliği bilip hakkını eda edenlerin, ona yardımda güzel bir imtihan verenlerin, onu destekleyip himaye edenlerin, koşarak elçiliğine inananların, davetini kabulde yarışıp öne geçenlerin, Rabbinin mesajlarını duyururken kendisine icabet edenlerin, dâvâsı uğruna eşleri ve çocuklarından ayrılanların, nübüvvetini sağlamlaştırmak için babaları ve oğullarıyla savaşıp onun bereketiyle zafere ulaşanların, gönüllerinde onun sevgisini besleyerek bu sevgiyle asla zarara uğramayacak bir ticaret umanların, onun kulpuna yapışınca kabilelerinden dışlananların, ona yakınlık gölgesinde yer alınca akrabahıklarından çıkarılanların, Allah'ım, bunları senin için ve senin yolunda kaybettiklerini unutma! İnsanları senin (dininin) etrafında topladıkları, Resulünle birlikte sana davet ettikleri için hoşnutluğunla onları hoşnut et. Senin yolunda kavimlerinin memleketini terkettikleri, geçim bolluğunu bırakıp geçim darlığına katlandıkları için onları ve dinini yüceltmek için sayılarını çoğalttuğun mazlumlara mükâfatlandır.

Allah'ım, onları (ashabı) güzelliyle izleyip, “Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi bağışla.” (Haşr/10)...diyen tabiine de en iyi mükâfatını ver.”²

¹ a.g.e., s.164, 182. Hutbe.

² Sahife-i Seccadiye, s. 42, İmamın, Peygamberlere tabi olanlara duası.

Yine Şia fakihler de sahabenin özel bir makam ve mevkiye sahip olduklarına inanmışlardır. Şehid Sadr (r.a) şöyle diyor: “Sahabe, mümin öncüler, ışık tutanlar, İslam ümmetinin ilerlemesi için en iyi ve en salih kaynaktır. Öyleki insanlık tarihi Peygamber’in (s.a.a) yetiştirdiği dostlarından daha inançlı, daha üstün, daha seçkin ve daha temiz bir nesil yazmıyor.”³

Evet bu konuda bizimle Ehl-i Sünnet arasında görüş ayrılığı var. Bunun nedeni biz, Kur’an’dan yola çıkarak Peygamberimizin sahabesini ve Onunla (s.a.a) beraber yaşayanları birkaç gruba ayırıyoruz.

1- Öncü gurup:

(“Muhacirlerle ensardan ilk olarak inanmada ileri dereceyi alanlarla iyilikte onlara uyanlara gelince: Allah onlardan razı olmuştur, onlar da ondan razı olmuşlardır ve onlara, kıyılarından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır, orada ebedi kalır onlar. Budur en büyük kurtuluş ve saadet.”)⁴

2- Ağacın altında biat edenler:

(“Ve andolsun ki Allah, ağaç altında, sizinle biatleştikleri zaman, inanarlardan razı olmuştur da onlara sükun ve huzur indirmiştir ve onlara pek yakın bir fethi mükâfat olarak da vermiştir.”)⁵

3- Fetihden önce cihad edenler ve infakta bulunanlar:

(“Sizden, fetihden önce mallarını harcayan ve savaşan, başkalarıyla bir değildir; onların, fetihden sonra mallarını harcayan ve savaşanlara karşı derece bakımından pek büyük bir üstünlükleri var ve hepsine de Allah, güzel mükâfatlar vaatlemiştir ve Allah, ne yapıyorsanız, hepsinden de haberdardır.”)⁶

Kur’an-ı Kerim bu yüce ve üstün zâtların karşısında onlarla aralarında büyük farkları olan başka kimseleri de zikretmektedir. Aşağıda onların kimler olduğunu yazıyoruz:

1- Münafıklar.⁷

2- Peygamberin de tanımadığı gizli münafıklar.⁸

³ Mecmua-yı Kamile, No:11, Velayet konusu, s. 48.

⁴ Tevbe, 100.

⁵ Fetih, 18.

⁶ Hadid, 10.

⁷ Münafikun, 1.

⁸ Tevbe, 1.

- 3- Zayıf imanlı ve kalplerinde hastalık olanlar.¹
- 4- Fitnecilerin sözlerine kulak asan zayıf yapılı insanlar.²
- 5- İyi ve kötü amelleri olanlar.³
- 6- Mürted olma sınırına gelenler.⁴
- 7- Sözleriyle amelleri bir olmayan fasıklar.⁵
- 8- Kalplerine iman girmeyenler.⁶

Bu saydıklarımızın dışında da bazıları hakkında zikredilen kötü sıfatlar vardır. Ayrıca sahabenin içinde öyleleri vardı ki, Akabe'de geceleyin Peygamber Efendimize (s.a.a) suikast düzenlemişlerdi.⁷

Buna göre Şiilerin sahabe hakkındaki görüşünü şöyle özetleyebiliriz:

Ehl-i Beyt mektebine göre sahabe de diğer insanlar gibidir; onların içinde adil olan da var, adil olmayan da. Sahabe olan herkes adil olacak diye bir kural yoktur. Allah Resulünün (s.a.a) siyeri ve davranışları bir kişiye görülmediği sürece sahabe olması onu adil yapmaz.

Öyleyse ölçü, ameldeki hareket ve davranışlardır. Amelleri İslami ölçülere uyan herkes adil, uymayanlar ise adil değildir. Daha önce de söylediğimiz gibi bu görüş Kur'an'a ve nebevî sünnete mutabık olan görüştür. Malik b. Nuveyre gibi büyük bir sahabeyle onu katledip aynı gece karısıyla yatan kişiyi neye ve hangi mantığa göre eşit sayıp her ikisine de sahabe diyebiliriz?

Velid b. Ukbe gibi şarap içene sahabe diye nasıl yandaşlık edebiliriz veya İslam hükümetini diktatörlüğe çeviren, ümmetin salihlerini öldüren ve şer'i imam ve halifeye (Ali b. Ebi Talib) savaş açanı nasıl savunabiliriz?

Ammar b. Yasir'le asilerin reisini sırf her ikisi de sahabidir diye eşit görmek doğru mudur? Hem de Peygamber'in (s.a.a) "Ammar'ı zalim ve azgın bir gurup öldürecektir." diye buyurduğunu bildiğimiz halde.

Hangi akıl sahibi böyle bir şeyi yapabilir? Yaptığımızı farzederek, o zaman İslam'dan geriye, sahabe olma bahanesiyle zorbaların ve zalimlerin yaptıklarına kılıf bulmaktan başka bir şey kalır mı?

¹ Ahzab, 12.

² Tevbe, 45-47.

³ Tevbe, 102.

⁴ Âl-i İmran, 154.

⁵ Hucurat, 6; Secde, 18.

⁶ Hucurat, 14.

⁷ Abdülhüseyn Şerefuddîn, *Füsulu'l-Mühimme*, s. 189.

İslam dini, nerede ve ne zaman yaşarsa yaşasın suçlu ve doğru yoldan sapmışlarla karıştırılmaktan daha aziz ve üstündür. Bizim inancımız budur ve bu konuda kimseye iltifat etmeyiz, çünkü hak uyulmaya ve açıklanmaya daha layıktır.

Ehl-i Sünnet kardeşlerimize soruyoruz: Siz, üçüncü halife Osman'la onu öldürenleri eşit mi kabul ediyorsunuz? Eğer eşit iseler neden Hz. Ali'ye (a.s) bu kadar saldırıda bulunuldu? Osman'ın kanını alma bahanesiyle neden Cemel ve Siffin Savaşlarını açtılar? Bu iki gurup eşit değillerse, ona karşı gelenlerle, onun öldürülmesine yardım edenler kanun ve şeriattan çıkmış sayılıyorlarsa bu, sahabenin adil olmadığının göstergesidir. Öyleyse Şiiilerin görüşü başkalarının görüşü gibi olduğu halde neden onlara saldırıyor?

Dolayısıyla Şi'a'ya göre adaletin ölçüsü yüce Peygamber'in (s.a.a) siyeyrine sarılmak ve Onun (s.a.a) sünnetine, Onun (s.a.a) yaşamında ve vefatından sonra bağlı olmaktır. Kim bu yolda olursa ona saygı gösterir, onu takip eder ve ona Allah'tan mağfiret ve yüce makamlar dileriz. Bu yolda olmayanları ise adil bilmeyiz. Örneğin sahabelerden ikisi Peygamber'in (s.a.a) eşlerinden biriyle ordu hazırlayıp Basra'da Peygamber'in (s.a.a) şer'i halifesi Ali b. Ebi Talib'e karşı Cemel Savaşı'nı açtılar. Bu savaşta binlerce Müslüman öldürüldü. Şimdi soruyoruz: Bu kanların dökülmesi, bu savaşın açılması caiz miydi?

Ya da Resulullah'ın (s.a.a) sahabesi sıfatında olan birisi Siffin Savaşı'nı açıyor ve bu savaşta yaşla kuru bir arada yanıyordu. Biz, bu savaş dine aykırıdır, şer'i imam ve halifeye saldırıdır, diyoruz. Bu gibi ameller kişilerin sahabe olmalarıyla uyuşmaz. Şiiiler ile diğerlerinin ihtilaf ettiği temel nokta budur. Dolayısıyla burada söz konusu olan küfür etmek, lanet etmek vb. şeylerin olmadığı bellidir.

Sihir

Soru

Şia âlimlerinin sihir hakkındaki görüşü nedir ve sihir nasıl iptal edilebilir?

Kısa Cevap

Sihir olağanüstü bir fiil olup bazen bir tür hipnotizma ve hokkabazlıktır ve bazen de sadece ruhsal, hayali ve telkin yönüne sahiptir. Bazen

tanınmamış fiziksel ve kimyasal özelliklerden yararlanarak, bazen bir takım cisim ve unsurlardan istifade ederek ve bazen de şeytanlardan yardım alma yoluyla gerçekleşir. Sihirbazlar sapık ve dünyaya tapan insanlar olup asıl işleri hakikatleri tahrif etmektir. Birçok zaman bir grubun hurafe ve vehimlere yönelik haddi aşan ilgisinden yararlanmakta ve ağlarını atmaktadırlar. Çok açık olduğu üzere insanların bilinç düzeylerinin yükselmesi, bu tür işler karşısında durmak için en iyi yol sayılmaktadır. Büyük İslâm önderlerinden bize ulaşan hadislerde sihir şiddetlice kınanmış ve yasaklanmıştır. İslâm fakihleri görüş birliğiyle şöyle demektedir: Sihir öğrenmek, yapmak ve büyücülük haramdır. Elbette sihirbazların büyüsunü iptal etmek için onu öğrenmekten başka yol olmazsa hüküm değişir. Hatta bazen yalancı bir iddia sahibi bu yolla insanları kandırıp saptırmak istediği vakit onun sihir ve büyüsunü iptal ve yalanını da ifşa etmek için kifayet farzı olarak bir grubun sihri öğrenmesi gerekli olur. Rivayet kitaplarında sihri yok etmek için bir takım âyet ve duaların okunması tavsiye edilmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Sihir Kur'an açısından iki bölüme ayrılmaktadır:

1. Bu, maksadın kandırmak, hokkabazlık, el çabukluğu ve hipnotizma olduğu ve bir hakikat taşımadığı bölümdür. Nitekim şöyle okuyoruz:

“Musa: “Yok, (önce) siz atın” dedi. Bir de ne görsün, onların ipleri ve değnekleri yaptıkları sihirden dolayı kendisine hızla sürünür gibi görünüyor.”¹ “(Musa), “Siz atın” dedi. Bunun üzerine onlar (ellerindeki) atınca insanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar. Büyük bir sihir yaptılar.”²

Bu âyetlerle sihrin eşyada tasarruf yapabilecek ve bir etki bırakabilecek bir hakikatinin olmadığı, aksine bunun sihirbazların hokkabazlık ve hipnotizmasından kaynaklanan bir yanılsama olduğu açıklığa kavuşmaktadır.

2. Bazı Kur'an âyetlerinden sihrin bir takım türlerinin gerçekten etki bıraktığı anlaşılmaktadır. Örneğin bir âyette **“Onlar erkek ve karısı arasında ayrılık yaratacak sihirleri öğreniyorlardı”** diye buyrulmaktadır. Bir başka ifadeyle **“Onlar kendilerine zararı olan ve faydası olmayan şeyi öğreniyorlardı”³** diye buyrulmaktadır. Sihrin etkisi sadece ruhsal mıdır

¹ Taha, 66.

² Araf, 116.

³ Bakara, 102.

yoksa cismani ve harici etkiler bırakması da mümkün müdür? Yukarıdaki âyette buna işaret edilmemiştir. Dolayısıyla bazıları sihrin etkisinin sadece ruhsal yönlerden olduğuna inanmaktadır.⁴⁵

Her halükârda genel bir değerlendirmeye şöyle söylenebilir: Sihir olağanüstü bir fiil olup insanların varlığına bir takım etkiler bırakır. Bazen bir tür hipnotizma ve hokkabazlıktır, bazen de sadece ruhsal, hayali ve telkin yönüne sahiptir. Bazen tanınmamış fiziksel ve kimyasal özelliklerden yararlanarak, bazen bir takım cisim ve unsurlardan istifade ederek ve bazen de şeytanlardan yardım alma yoluyla gerçekleşir.

Elbette sihirbazlar sapık ve dünyaya tapan insanlar olup asıl işleri hakikatleri tahrif etmektir. Çağımızda geçmişte yığımlara gizli olan birçok cisim ve unsurun özellikleri aşikâr olduğu ve hatta muhtelif varlıkların mucizevî eserleri alanında bir takım kitaplar yazıldığından, sihirbazların sihirlerinin birçok bölümü açıklığa kavuşmuş ve birçok alanda sihirbazların elinden bu silah alınmıştır. (Unsurların kimyasal özelliklerinin veya nurun özelliklerinin aşikâr olması gibi). Ama her haliyle sihir, varlığı inkâr edilebilecek ve tüm çeşitleri hurafelere isnat edilebilecek bir şey değildir. Bazı çeşitleri henüz de revaçtadır ve şimdiye dek sırrı öğrenilmemiştir; Hintli sihirbazların yaptığı bir takım işler gibi.⁶ İslâm'ın bakışında birçok hususta sihir insanların sapmasına, hakikatlerin tahrif edilmesine ve sade zihinli fertlerin inanç temellerinin sarsılmasına neden olmaktadır. Büyük İslâm önderlerinden bize ulaşan hadislerde sihir şiddetlice kınanmış ve yasaklanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Az veya çok olsun sihir öğreten kimse kâfir olmuştur. Böyle bir kimsenin Allah ile irtibatı tamamıyla kesilir...”⁷

O halde İslâm'ın bakışında sihir yapmak, öğretmek, öğrenmek ve elde etmek yasak, haram⁸ve büyük günahlardandır. Bazı rivayetlerde sihiri

⁴ Allâme, *el-Mizan*'da şöyle buyuruyor: Sihir insanın hislerinde bir tür tasarrufta bulunmaktadır. Gerçek olmayan şeyleri görme duyusunun görmesi ve duyma duyusunun da işitmesi şeklindedir. (*Tercüme-i el-Mizan*, c. 8, s. 275.) Bunun kısımlarından biri de insanların hayallerinde tasarrufta bulunmaktadır. Buna göz sihiri denir. Bu maharet sihrin tüm maharetlerinden daha kesin ve doğrudur. (*Tercüme-i el-Mizan*, c. 1, s. 368.)

⁵ *Tefsir-i Numûne*, c. 1, s. 379.

⁶ *Tefsir-i Numûne*, c. 13, s. 241.

⁷ *Vesailü's-Şia*, 25. bâb. 7. Hadis. “Az veya çok olsun sihir öğreten kimse kâfir olmuştur. Böyle bir kimsenin Allah ile irtibatı tamamıyla kesilir...” (*Tefsir-i Numûne*, c. 1, s. 380.)

⁸ Bkz. *Tahriru'l-Vesile*, c. 1, s. 498, 16. mesele.

öğretmek ve öğrenmek küfre sebep sayılmıştır. İslâm fakihleri görüş birliğiyle şöyle demektedir: Sihir öğrenmek, yapmak ve büyücülük haramdır. Elbette sihirbazların büyüsünü iptal etmek için onu öğrenmekten başka yol olmazsa hüküm değişir. Hatta bazen yalancı bir iddia sahibi bu yolla insanları kandırıp saptırmak istediği vakit onun sihir ve büyüsünü iptal ve yalanını da ifşa etmek için kifayet farzı olarak bir grubun sihir öğrenmesi gerekli olur.

Bu istisnanın delili İmam Sâdık'tan (a.s) nakledilen bir hadistir. Bu hadiste şöyle yer almaktadır: “Sihir yapma karşılığında ücret alan sihirbaz ve büyücülerden biri İmam Sadık'ın (a.s) yanına gelir ve şöyle der: “Benim mesleğim sihir idi ve onun karşılığında ücret alıyordum. Geçimimi de bu yolla temin ediyordum. Bu gelir ile Allah'ın evini ziyaret ettim ama şimdi onu terk edip tövbe ettim. Benim için bir kurtuluş yolu var mıdır?” İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurdu:

“Sihrin bağına aç ama büyücülük bağı bağlama.”

Bu hadisten istifade edildiği kadarıyla sihir bağına çözmek için onu öğrenmek ve yapmak sakıncasızdır.¹ Aynı şekilde başka durumlarda da İslâm sihir öğrenmeyi caiz bilmiştir ve onlar şunlardır:

1. Sihirden zarar gören kimselerin sihrin etkisini yok etmek için onu öğrenmesi.
2. Yalancı peygamberlik iddiasında bulunanların iddiasını iptal etmek için.
3. Sihirbazların sihrini yok etmek için onu öğrenmek.

Bazı kitap² ve rivayetlerde sihri yok etmek için bir takım âyet ve duaların okunması tavsiye edilmiştir. Örnek olarak birkaç tanesine işaret ediyoruz:

1. Muhammed b. İsa şöyle der: Hz. Rıza'ya (a.s) sihir hakkında sordum ve kendisi şöyle buyurdu:

“Sihir gerçektir ve Allah'ın izniyle etki eder. Ne zaman sana sihir yapsalar elini yüzüne kadar kaldır ve şu duayı oku:

“Azim olan Allah'ın adıyla. Ebedi ve sonsuz büyük arşın rabbi yüce Allah'ın adıyla.”

¹ Bkz. *Kitabu'l-Mekasib*, c. 1, s. 270-274.

² *Mefatihul-Cenan*, Sihirin değiştirilmesi ve iptali başlığında zikredilmiştir.

2. İbn Abbas şöyle demektedir: Yahudi Lebid, Peygamber'e (s.a.a) sihir yaptı ve sihri Benî Zarik kuyusuna attı. Peygamber hastalandı. Kendisi uyurken iki melek geldi. Onlardan biri Peygamber'in başucunda ve diğeri de ayağının yanında oturdu ve kendisine sihir yapıldığını, sihrin deri altına bırakıldığını ve Zerva kuyusundaki bir taşın altına konulduğunu bildirdiler. Peygamber (s.a.a) Ali (a.s), Zübeyr ve Ammar'ı gönderdi ve onlar kuyunun suyunu çektiler, taşı kaldırdılar ve sihri çıkardılar. Onda iğneyle on bir düğüm atılan tarak dişleri ile bir miktar saç gördüler. Bu esnada Nasr ve Felak Süreleri nazil oldu. Açtıkları her düğümle bir âyet okudular. Peygamber (s.a.a) hafiflik hissetti ve sanki zincirden kurtulmuşçasına ayağa kalktı. Cebrail ise şöyle diyordu: Sana eziyet eden her kıskancın her şeyinden seni yüksek kılan Allah'ın adıyla ve Allah sana şifa vermektedir.”

3. Sihirlenmiş bir insanın her zaman şu âyetleri kendiyile beraber taşınması gerekir:

“Sihirbazlar atacaklarını atınca, Musa dedi ki: Sizin bu yaptığınız sihirhirdir. Allah, onu elbette boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah, bozguncuların işini düzeltmez. Suçluların hoşuna gitmese de, Allah, hakkı sözleriyle gerçekleştirecektir.”³

“Biz de Musa'ya, “Elindeki değneğini at” diye vahyettik. Bir de ne görsünler o, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor. Böylece hak yerini buldu ve onların yapmış oldukları şeylerin hepsi boşa çıktı. Artık orada yenilmişler ve küçük düşmüşlerdi.”⁴

4. Sihirlenmiş kimse şu âyeti yedi defa okumalıdır:

“Allah, “Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size bir iktidar vereceğiz de âyetlerimiz sayesinde size (kötü bir amaçla) ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar, galip gelecek olanlardır dedi.”⁵⁶

O halde genel olarak sihirbazların sihrinin şerrinden Allah'a sığınmak lazımdır.

Belirtilenlerin bütününden alınan netice üzere sihri yok etmek için sihir öğrenilebilir. Ama halkın sihir olarak nitelediği birçok hususun, bir grubun aşırı bir şekilde hurafe ve vehimlere olan ilgisinden ve ortaya çıkan

³ Yunus, 81-82.

⁴ Araf, 117, 118 ve 119.

⁵ Kasas, 35.

⁶ Raziuddin, Hasan b. Fazl Tabersî, *Mekarimu'l-Ahlak*, Tercüme-i Mir Bâkırî, c. 2, s. 326-329.

şartlardan kötü istifade eden başka bir faydacı guruptan kaynaklandığına dikkat edilmelidir. Oysaki onların sihirden bir haberleri yoktur. Artı, sihrin en azından bir bölümü de insanın hayalinde tasarrufta bulunarak gerçekleşmektedir. Sihirbazlar ve Hz. Musa (a.s) olayında vuku bulduğu gibi bu durumlarda halkın inanç ve bilinç düzeyinin artmasıyla pratikte bu gibi sihirlerin bir etkisi olmayacaktır.

Her haliyle eğer bir sihir gerçekten etki ederse, ondan kurtulmak için dua ve rivayetlerde belirtilen şeylerden istifade edilebilir. Eğer kurtuluş yolu sadece sihirden istifade etmekten geçerse, sihri iptal etmek için sihirden istifade etmek de caizdir. Elbette sihrin öğrenilmesi sapmayacaklarına dair güven veren fertler için caizdir; yani öğrenilmesi bir takım kayıt ve şartlarla ile caizdir.

Soyut Varlıklar

Soru

Bildiğimiz gibi hayali idrakler boyut ve şekil sahibi olan temsili soyut varlıklar türündendir. Lakin onların bölünme kabiliyeti bulunmamaktadır. Hayali idraklerin üç boyuta sahip olmasından onların hacim sahibi olduğu neticesi de elde edilmez mi? Eğer onların hacmi varsa, mekânları da olmaz mı? Esasen eğer mekân hacimden alınıyorsa, bu açıdan hayali idrakler ile maddi ve cismani varlıklar arasında ne gibi bir fark vardır?

Kısa Cevap

Her ne kadar boyut ve şekillere sahip olsalar da misal âlemindeki mevcut suretler ve hayali şekillerin maddi mekânları olduğuna inanılmaz. Çünkü her varlığın hükümleri kendisine özgüdür ve varlıklara isnat edilen hükümler onların tahakkuk ettikleri kapsama tabidir. Eğer onların tahakkuk ettiği kapsam zihinsel ise hükümleri de zihinsel olur. Eğer bir varlığın gerçekleşme kapsamı maddi ise hükümleri de maddi olur. Eğer varlık temsili bir varlıksa onun hükümleri ve hükümlerinden biri sayılan mekânı da temsili olur.

Ayrıntılı Cevap

Mekân cisme tabidir; her nerede cisim maddi olursa mekânda maddi olur ve her nerede cisim maddi olmazsa mekân da maddi olmaz. Örneğin

misal âleminde¹ hem temsili suretlerin mekânı olduğu ve hem de temsili suretlerin mekânı olmadığı söylenebilir. Eğer mekândan kastedilen şey maddi mekân ise misal âlemindeki suretlerin mekânı olmaz ve böyle bir mekân temsili suretlere isnat edilemez. Çünkü onlar maddeden yoksundurlar. Eğer mekândan kastedilen şey maddi olmayan bir mekânsa temsili suretlerin mekânı vardır ve mekânları da kendileri gibi temsildir. Platon, kadim büyük filozoflar ve aynı şekilde keşif ve şuhud ehli ilahi düşünürler, misal âlemindeki varlıkların maddi bir mekân ve boyut içermeyen varlıklar olarak var olduklarına, misal âleminde bulunan suretlerin boyut ve mekân açısından bir tür soyut hal taşıdıklarına ve şekil ve miktar taşıma açısından ise bir tür cisme sahip olduklarına inanırlar.² Lâkin mekânın mahiyeti ve hakikati hakkında değişik düşünce ve görüşler vardır ve bu görüşlerin en önemlileri üç tanedir:

1. Müttekellimler gibi bazıları mekânın dış varlığını inkâr ederler. Onlar mekânı vehmedilen bir boyut olarak değerlendirir ve onu cismin doldurduğu vehmedilen bir alan olarak ifade ederler.

2. Bazıları da mekânın dış varlığı ve bir gerçekliği olduğunu belirterek ona duyusal olarak işaret edilebileceğine inanır. Tıpkı burada otur veya orada otur dememiz gibi. Burası ve orası işarettir ve işaret edilebilen bir şey yok sayılmaz. Bu iki gruba ayrılır:

a) Meşşâi ekolü mensuplarının görüşüne göre, mekân kuşatıcı zahir düzeyiyle temasta olan bâtın düzeyine denir. Örneğin suyun içinde bulunduğu bir vazo veya bardak bu kabildendir. Bu vazonun bir zâhirî yüzeyi ve bir de bâtınî yüzeyi vardır. Vazonun zâhirî yüzeyi, vazonun dışı, bâtınî yüzeyi ise vazonun içidir. Vazonun bâtın yüzeyi suyun zâhirî yüzeyiyle temastadır. O halde vazonun bâtınî yüzeyi içeren ve suyun zâhirî yüzeyi ise kapsanandır. Biri kapsayan, diğeri ise kapsanandır. O halde Meşşâi ekolüne mensup kimselerin görüşüne göre suyun mekânı bâtın yüzeyidir. Lâkin bu görüşe değişik eleştiriler yöneltmiştir.

¹ Yarı soyut bir âlem olup akıl âlemi (melekler âlemi veya ceberut) ile madde âlemi arasında yer alır. Bu âlem ne aklî cevherler gibi cismanî özellik ve hadlerin tümünden yoksun sayılır ve ne de cismanî cevherler gibi cismanî özellikler ve hadlerin tümünü taşır. Temsili suretlerin maddesi bulunmaz; ancak renk, şekil ve miktardan ibaret olan maddenin ilinekları onda bulunur. (MisbahYezdî, *Amuzeş-i Felsefe*, c. 2, s. 178, 2. baskı, Şirket-i Çap ve Neşr-i Beynelmîlel Sazman-ı Tebligatı İslami, h.ş. 1379.)

² Cevad Âmulî, *Rehik-i Mahtum*, c. 1, b. 4, s. 209, 1. baskı, Neşr-i İsrâ, h.ş. 1375.

b) Molla Sadra'nın da kabul etmeye eğilim taşıdığı İshrak ekolü bilgelerinin mekânın mahiyeti hakkındaki görüşü şudur: Mekân soyut bir boyuttan ibarettir ve onun soyut oluşu temsili varlıkların soyut oluşu gibidir. Lâkin kendisi misal âleminden değildir. Çünkü misal âlemindeki varlıklar maddede ve madde de onlarda yerleşik değildir. Bu mekân ile temsili varlıklar arasındaki farkı oluşturur. Lâkin bu soyut boyut yani mekân maddede ve madde de onda yer edinir. Gerçekte mekân maddî boyut ile iç içedir; bundan dolayı İshrakî bilgiler yerleşik şeyin tümüyle mekânda yer edindiğini söyler. Çünkü fitratımız bütün bu şeyin bir taraf veya yüzeyde olmadığını aksine mekânda olduğunu bize söyler. Örneğin biz suyun bir tarafının sürahide olduğunu söylememekteyiz, bilakis bütün bu suyun sürahide olduğunu söylemekteyiz. Bütün bu suyun sürahide olması ancak onun tümünün mekân taşıması durumunda geçerlidir ve bu mekânın soyut bir boyut olması ve böylece cismin maddi boyutuyla iç içe geçmesi durumunda mümkündür. Çünkü soyut varlığın maddi varlık ile iç içe geçmesi muhal değildir, bilakis iki maddi varlığın iç içe geçmesi muhaldir.¹

İlmî suretler hakkında belirtilmelidir ki ilmî suret maddeden soyut olup yeti ve istidattan yoksundur. Çünkü ilmî suret bizim bilgimize konu olması nedeniyle eylemsellik taşır ve başka bir şeyin yetisini kendisinde taşımaz ve onda bir değişim meydana gelmez. Eğer onda bir değişimin olacağını varsayarsak, yeni suret önceki suret ile zıt olur. Gerçekte yeni bir resim ortaya çıkar. Tıpkı bir elmayı zihnimizde canlandırmamız ve onu iki parçaya ayırmayı istememiz gibi. Burada gerçekte elmanın iki parçasının sureti yeni bir tasavvurdur. Önceki suretin gerçekten de iki parçaya ayrılması diye bir şey söz konusu değildir. O halde ilmî surette bir değişiklik meydana gelmemiştir. Oysaki ilmî suretler maddi olsaydı değişimi kabul etmekten kaçamazdı ve bölünme, zaman ve mekân gibi maddenin özelliklerini ona isnat edebilirdik. Çünkü bütün bunlar maddenin özelliklerindendir ve ilim zatı itibarıyla ikiye bölünme, üçe bölünme ve buna benzer durumlara maruz kalma kabiliyetine sahip değildir. Aynı şekilde ilim zamana da bağlı değildir; çünkü maddi olsaydı zamanın değişmesiyle ilmî suret de değişirdi. Aynı şekilde mekânsal da değildir. Dolayısıyla zihnin

¹ Şirazî, Seyyid Razi, *Dershayî Şerh-i Manzumeyi Hekim Sebzevarî*, c. 2, s. 1563-1567, 1. baskı, Müessesesi-i İntişarat-ı Hikmet, Tahran, h.ş. 1383.

onun için bir mekân olmayı istemesi söz konusu değildir.² Bundan dolayı ilmî suretler soyuttur ve maddi değildirler.

Bu esas uyarınca filozoflar, bilinci soyut bir şeyin başka bir soyut şey nezdinde hazır olması olarak tanımlamışlardır. Bundan dolayı ilmî suretler için maddi bir mekân göz önünde bulundurulamaz ve zihin hayali suretler için bir mekân olarak değerlendirilemez. Eşyanın hükümleri, kendilerinin gerçekleşme kapsamına tabidir. Eğer bir şeyin gerçekleşme kapsamı dışarıdaysa, onun hükümleri de dışarıdadır ve eğer bir şeyin gerçekleşme kapsamı zihindeyse onun hükümleri de zihindedir. Bunun için zihinsel varlığa yüklenen her hüküm zihinseldir. Örneğin eğer bir sürahiye içindeki su ile zihnimizde canlandıracak olursak, ona isnat edilen her şey zihinsel ve hayali olur. Onun için varsayılan mekân bile zihinsel ve hayalidir. Hayali idrakler üç boyuta yani boylam, enlem ve derinliğe sahiptir. Lâkin burada bu üç boyutun hayali olduğuna da dikkat edilmelidir. Tıpkı bizim özel bir enlem, boylam, derinlik ve belirli bir hacim ile bir cismi zihnimizde canlandırmamız gibi. Örneğin herhangi bir dağ zihnimizde canlandırdığımızda onun için maddi bir mekân göz önünde bulunduramayız ve onun mekânının zihin olduğunu söyleyemeyiz. Eğer onun için bir mekân göz önünde bulundurursak bu madde dışı ve hayali olacaktır. Bizzat bu husus hayali suretlerin soyut oluşunun delillerinden biridir.

O halde biz mekânı her ne şekilde tanımlarsak; yani onu ister Meşşâi ekolüne mensup kimselerin tanımladığı gibi kapsayan zahir yüzeyinin kapsanan batın yüzeyiyle temas kurması olarak ve ister İşrak ekolüne mensup kimselerin tanımladığı gibi soyut boyut olarak tanımlayalım, hayali ve temsili suretler için maddi bir mekân göz önünde bulunduramayız. Lâkin onun için temsili bir mekân göz önünde bulundurulabilir.

Son olarak şu noktaya dikkat etmek gerekir: Misal âleminde madde-nin varlığının olmadığı hakkında belirtilen tüm konular, madde hakkında kabul edilen ve yaygın olan tanıma tabidir. Lâkin ışık türünden varlıkların latif ve ışıldayan bir madde taşıdığını kabul edersek, bu madde hakkında başka bir tanıma kabullenmek manasına gelir ve bu tanım misal âlemini de içerir.

² Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *Nihayetu'l-Hikme*, s. 294, Müessesesi-i Neşr-i İslami, Kum, h.k. 1422.

Şans

Soru

İnsanların “Falan kimsenin şansı var, filan kimsenin şansı yok” demeleri ne anlama gelmektedir? Aslında şans diye bir şey var mıdır, yok mudur? Eğer varsa neden insanlar bu alanda farklıdır? Her şeyi verenin Allah olduğuna dikkat ederek insanların “Senin alın yazın buymuş” demeleri ne anlama gelmektedir? İnsanlar arasındaki fark günümüzde neden bu kadar çoktur?

Kısa Cevap

Halk arasında bazen kullanılan, baht, uğur ve şans sözcükleri, daha çok edebiyat ve şiirlerde bulunmaktadır. Bu sözcük iki manaya gelebilir:

1. Bir şeyin nedensiz meydana gelmesi: Bu mana, felsefi açıdan reddedilmiştir ve her şeyin kendine göre ayrı bir nedeni ve sebebi olduğu ispatlanmıştır. Elbette bu sebep iyi ve hayırlı bir sebep olmayabilir. Yani adaletsizlik ve zulüm gibi bir neden, bir şeyin meydana gelmesinde rol alabilir. Ama özel bir düşünceden kaynaklanan bu gibi sözcüklere yönelmenin bazı özel sebepleri vardır ki şunlardan ibarettir:

a) Hak alma, makamlar ve bağışlarda, sosyal adaletsizlik, zulüm ve uyumsuzluğun olması.

b) Toplum içerisinde rahatlık isteme psikolojisinin olması ve bazı insanların hayattan daha fazla fayda almalarının, şans ve talih olarak yorumlanması.

c) Zalim hükümetler, bu tür kelimelerle propaganda yaparak kendi hükümetlerini şans ve alın yazısına bağlayıp insanların itiraz etmelerini engellemek istemişlerdir.

İslâm kaynaklarındaki rivayetler ve âyetlerde de, şans ve talihe hiç itina edilmeyerek kabul görmemiştir.

2. Alın yazısı ve ilâh-i takdir: Bu mana kabul görmektedir ve insanın başarılı olmasının, Allah'ın inayeti ve insanın kendi çabasıyla mümkün olacağı anlamına gelmektedir. Bu çabada sosyal ve çevresel şart ve kabiliyetler önemli rol oynamaktadır ve toplumda görülen farklılıkların sırrı da budur.

Ayrıntılı Cevap

“Şans” kelimesinin aslı Fransızca’dır ve fırsat anlamına gelmektedir. Ama halk arasında genellikle şans, sebebi belli olmayan olaylara denilmektedir. Bu olayların gerçekleşmesini şansa dayandırmaktadırlar. Eğer şanstın maksat, bir şeyin illetsiz meydana gelmesiye, hiç şüphesiz İslâm felsefesine ve kesin delillere göre reddedilmektedir.¹ Biz illetleri bilmesek de, eğer illetler üzerinden perde kalkacak olursa, hiçbir şeyin rastgele olmadığını görürüz.

İyi şanslı ve kötü şanslılık, varlıkların illetlerinin bilinmemesinden daha çok her kişinin kendi hakkındaki düşüncesinin neticesidir ve kendisini herhangi bir delile göre kötü şanslı gören birisi, doğal olarak ona uygun davranışlarda bulunacaktır.

Elbette bazen insanlar arasında ilahi takdirlere de şans kelimesi kullanılabilir. Örneğin, maddî durumu iyi olan ve ticarî işlerden iyi kâr elde eden birisine iyi şanslı denmektedir.

Bu konunun daha iyi değerlendirilebilmesi için, olayların nedenlerine daha geniş bir açıdan bakmak gerekir. Şahsın zâhîrî faaliyetlerine ilâve olarak manevî ve ruhî durumuna, hatta önceki nesillerin etkilerine, başkalarının duaları ve beddualarına ve hayatın düzenli ve düzensiz olmasındaki gizli ve açık nedenlere dikkat edilmelidir. Eğer şanstın maksat bu mana ise rivayet ve âyetlerde yeri vardır ve din açısından bu konu kabul görmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Allah kiminize kiminizden daha bol rızık verdi...”²

İmam Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Allah rızıkları takdir etmiş ve onları az ve çok olarak adilce taksim etmiştir. Bu yolla fakir ve kudretlinin sabır ve şükrünü imtihan etmek istemiştir.”³

Eğer şans, olumsuz manada yani olayların illetsiz olduğu anlamında, alırsak şöyle diyebiliriz; insanların bu gibi kelimeleri kullanmalarının bazı nedenleri şunlardır:

1. Hak alma, makamlar ve bağışlarda, sosyal adaletsizlik, zulüm ve uyumsuzluğun olması. İnsanlar illeti gerçek olmayan bu tür olayları gördükleri zaman, hepsini şansa bağlamaktadırlar.

¹ Mutahharî, Murtaza, *Yirmi Konuşma*, s. 80-83.

² Nahl, 71.

³ *Nehcû'l-Belağa*, 91. Hutbe.

2. Toplum içerisinde rahatlık isteme psikolojisinin olması ve bazı insanların hayattan daha fazla fayda almalarının, şans ve talih olarak yorumlanması. Daha az bir çabayla hedeflerine ulaşmak isteyen ve amellerinin çabuk netice vermesini isteyen kimseler, çabuk kazanç sağlayamadıklarını ve başkalarının da bağış, makam ve mevkide ilerleme ve kazanç elde ettiklerini görünce bunu şans ve talihe yorumlamaktadırlar.

3. Zalim hükümetlerin propagandası, bu tür düşüncelerin insanlar arasında yayılmasında etkili olmuştur. Onlar, hükümete ulaşmak ve onu devam ettirmek için bu tür yorumlarla bunu kendi şans ve alın yazılarına bağlayıp insanların itiraz etmelerini engellemek istemişlerdir.¹

Ama Kur'an mantığında, insanın çaba ve gayretinin, ilâhî ve maddî nimet ve hedeflere ulaşmada özel bir yeri vardır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez.”²

Lâkin insanların bu verilen nimetlerden aldıkları faydaların farklı olması, Allah'ın yardımına, değişik kabiliyetlere, insanlardaki sosyal ve ruhî yeteneklere ve diğer sebeplere bağlıdır.

Elbette, dünyevî nimetlerden faydalanan herkesin bunda hakkının olmasına, çaba ve gayretine veya Allah'ın yardımına dayandırmak doğru değildir. Belki bunları zulüm ve zorla elde etmiş olabilir ve bu da dinde kınanmış ve reddedilmiştir.

Şefaât

Soru

İslâm inancındaki şefaatten maksat nedir? Lütfen şefaati açıklayınız.

Kısa Cevap

“Şefaât” kelimesinin sözlük anlamı, iki şeyin birbirine iliştilmesidir ve halk arasında ise makamı ve değeri olan bir kimsenin büyük bir makama sahip olan birisinden bir suçun cezasını affetmesini veya yapılan bir hizmetin karşılığını artırmasını istemesi anlamına gelmektedir.

¹ Mutahharî, Murtaza, *Hüseyinî Yiğitlik*, c. 1, s. 326.

² Rad, 11.

Şefaatin kelimesinin bu gibi konularda kullanılmasının sebebi, suçlu kimsenin tek başına bağışlanmaya veya hizmette bulunan kimsenin tek başına daha fazla karşılık almaya hakkının olmaması ama şefaatin de isteğinin eklenmesi sayesinde böyle bir hakka sahip olmasıdır.

İslâm kültürüne göre şefaatin, bir kimseye bir hayır ulaştırmak veya ondan bir şerri uzaklaştırmak için Allah katında yapılan bir aracılıktır. Ama burada, bu yolun Allah tarafından ebedî rahmeti almaya az layık olan kimseler için açılmış olduğuna ve bunun için de bazı şart ve kuralların belirlenmiş olduğuna dikkat edilmelidir.

Şefaatin aslı, örneğin suçlu bir kimse kendi amellerini Allah-u Teâlâ'ya sunmaya layık görmemektedir ve bu yüzden istenilmeyen durumundan ve cezalandırılmaktan kurtulmak için bazı sebepleri oluşturmakta ve bir şefaataçı sayesinde kendisini daha iyi bir duruma getirerek Allah'ın rahmet ve affına mazhar olmaya çalışmaktadır.

İslâm dinine göre şefaatin kayıtsız ve şartsız bir konu değildir. Suçun, şefaatin edenin ve şefaatin olunanın durumuna göre bazı şartlar vardır ve bu şartlar gerçekleşmediği sürece şefaatin de gerçekleşmez. Şefaate inanmanın, günahkâr kimselerin düzelmesi ve eğitilmesinde ve daha yüksek kemallere ulaşmak için çaba sarf etmelerinde çok önemli etkisi vardır.

Ayrıntılı Cevap

Şefaatin “şef (çift)” kökünden gelmektedir; bir şeyi kendisi gibi başka bir şeye eklemek anlamında kullanılmaktadır. Bu kelimenin karşısındaki zıt kelime ise “vitir (tek)” kelimesidir. Sonuç olarak şefaatin kelimesi daha güçlü ve daha yüce bir ferdin daha zayıf bir ferde yardım etmek için onun yanında yer alması anlamında kullanılmaktadır.

Şefaatin halk arasında, şefaatin eden kimsenin kendi konumundan istifade ederek güç ve kudret sahibi birisinin eli altındakileri cezalandırma hususundaki görüşünü değiştirmesi anlamında kullanılmaktadır ve bu iş bazen şefaatin edenin nüfuzundan istifade ederek ve bazen de duygusal konulardan yararlanarak veya kudret sahibinin suçlu hakkındaki görüşünü değiştirerek vb. ... gerçekleşmektedir. Bütün bu durumlarda şefaatin, suçlunun ruh yapısında, fikrinde ve düşüncesinde bir değişiklik yapmamaktadır ve bütün etkisi şefaatte bulunulan kimse üzerindedir.

Bu tür şefaatin İslâm dininde ve Kur'an-ı Kerim'de bir yeri yoktur. Çünkü ne Allah-u Teâlâ bir hata yapmaktadır ki O'nun görüşünü değiştirme

ve düzeltme gereği olsun; ne O'nda harekete geçirmek için insanda olan duygular gibi duygular vardır; ne de bir kimsenin nüfuzunu göz önünde bulundurur, ne de kimseden korkar ve adaletli olmayan karşılık veya azap da O'nun hakkında düşünülemez ki bu hatasını düzeltmesi istensin.

Ama İslâm dininde ve Kur'ân âyetlerinde üzerinde durulan şefaât, şefaât olunan kimsenin konumunun değişmesi çerçevesinde olan şefaattir; yani şefaât olunanın, şefaât edenle arasında bir irtibat kurarak istenilmeyen bir durumdan ve azap edilmekten kurtulup bağışlanarak iyi bir duruma gelmeye çalışmasıdır. Böylesine bir şefaate inanmak, gerçekte günahkâr kimselerin ıslah edilmeleri ve terbiye edilmeleri için yüce bir eğitim okuldur. Çünkü çok ağır günaha bulaşan kimseler, eğer bir taraftan vicdan azabına duçar olurlar ve diğer taraftan da Allah'ın bağışlamasına ve rahmetine karşı ümitsiz olarak doğru yola geri dönmeyi imkânsız görürlerse, kendi amellerinde bir değişiklik yapma düşüncesine hiçbir zaman girmezler; çünkü bunu yapmanın hiçbir faydası olmadığını düşüneceklerdir. Bazen de tam tersine daha fazla sapıklık ve isyana dalmalarına veya "bu toplum bizim bu duruma düşmemize neden oldu" diyerek kendi günahlarını ve suçlarını toplumun üzerine atıp daha fazla suç işleyerek bu toplumdan intikam almaya çalışmalarına sebep olmaktadır. Ama şefaate inanmak, onlara ümit kapısı açarak onların kendi amellerini değiştirme düşüncesine girmelerini ve hatta geçmişî telafi etmeye çabalamalarını sağlayacaktır ve bu durum günahkâr kimselerin terbiyesine ve toplumda emniyetin sağlanmasına sebep olacaktır.

Diğer taraftan da şefaatin genel olmaması ve günah, suç, şefaât eden ve şefaât olunan yönünden bazı şartlarının olması, bu konuya inanan kimselerin bu çok kıymetli fırsatı elden kaçırmamak için onun şartlarını hazırlamaya çalışmasını ve zulüm, şirk vb. gibi şefaât edilmeyen günahlardan kaçınmak zorunda olmalarını sağlayacaktır. Bu şekilde şefaate nail olmaya çalışacaklardır.

Bütün bunlar Kur'ân âyetlerinin üzerinde durduğu şefaatin, ilahî peygamberlerin gönderiliş nedeni olan toplum fertlerinin tezkîyesi ve terbiyesi yönünde olan çok değerli bir vesile olduğuna dair delildir.¹

Başka bir tabirle şefaât halk arasında, makamı ve değeri olan bir kimsenin büyük bir makama sahip olan birisinden bir suçun cezasını affet-

¹ Numûne Tefsiri, c. 1, s. 223-246.

mesini veya yapılan bir hizmetin karşılığını arturmasını istemesi anlamına gelmektedir. Ama bilindik durumlarda, şefaât edenin şefaâtini kabul eden kimsenin kendisine göre bazı delilleri ve şartları olabilir ama bu delil ve şartlar Allah-u Teâlâ hakkında geçerli olmayabilir.

Allah-u Teâlâ tarafından izin verilmiş olan şefaâtçilerin şefaât hakları, onlardan korkulduğu veya onlara ihtiyaç duyulduğu için değildir. Tam tersine Allah tarafından ebedi rahmeti almaya az layık olan kimseler için açılmış olan ve bunun için de bazı şart ve kuralların belirlendiği bir yoldur.

Elbette şefaât kelimesi İslâm kültüründe bazen daha geniş anlamda kullanılmaktadır ve bir başka vesileyle insanda her hayırlı etkinin ortaya çıkması anlamına da gelmektedir. Anne ve babanın çocuklarına karşı veya öğretmenlerin öğrencilerine karşı veya hatta müezzinin, onun ezanıyla namazı hatırlayan ve camiye giden kimselere karşı şefaât edeceklerinin söylenmesi, gerçekte, dünyada sahip oldukları o etkilerin hayırlarının kıyamet gününde şefaât şeklinde ortaya çıkacağı anlamına gelmektedir.

Aynı şekilde tövbe etmek, günahkârlar için bu dünyada bir çeşit şefaattir ve hatta başkalarına dua etmek ve onların ihtiyaçlarının Allah-u Teâlâ tarafından giderilmesini istemek de “Allah katında şefaât” anlamına gelmektedir. Çünkü bütün bunların hepsi, Allah-u Teâlâ katında bir kimseye bir hayır ulaştırmak veya birinden bir şerri uzaklaştırmaktır.²

Şefaatin Kıyametteki Yeri ve Önemi

Soru

Şefaatin kıyametteki yeri ve önemi nedir?

Kısa Cevap

Şefaât, zayıf birini güçlendirmek, takviye etmek demektir. Şefî' (şefaât edici) ise ihtiyacı olana yardım eden ve onu mutedil bir duruma getirip ihtiyacını gideren kimsedir.

Kıyamette şefaât etmek Allah'a mahsustur. Elbette Yüce Allah bazılarına da başkalarına şefaât etmeleri için izin vermiştir. Bu konu hakkında gelen birçok rivayetten, kıyamette şefî'lerin çok olacağı anlaşılmaktadır.

² Misbah Yezdî, *Akâid Dersleri*, s. 482-483. Daha fazla bilgi edinmek için şu kaynaklara başvurabilirsiniz: *Numûne Tefsiri*, c. 2, s. 267 ve *el-Mizan Tefsirinin tercümesi*, c. 1, s. 239-277.

Peygamberler (a.s), âlimler, şehidler, melekler, mü'minler, salih ameli olanlar, Masum İmamlar (a.s) ve Kur'an, şefa'at edicilerdendir.

Şefaate layık olan kimsenin ilahi iznin yanı sıra Allah'a, Peygamberlere (a.s), kıyamet gününe ve şefa'at hakkının olması gibi Allah'ın peygamberlere nazil ettiği şeylere sağlam bir imanı olması ve bu imanını ömrünün sonuna kadar koruması gerekir.

Ayrıntılı Cevap

Cevabın daha iyi anlaşılabilmesi için bir kaç noktaya dikkat çekmek zorundayız:

1- Şefaatin Manası

Şefa'at, zayıf birini güçlendirmek, takviye etmek demektir. Şefî' (şefa'at edici) ise ihtiyacı olana yardım eden ve onu dengeli ve normal bir duruma getirip ihtiyaçsız kılan kimsedir.¹

2- Şefa'at Ediciler

Kur'an-ı Kerim'de birçok âyette kıyamet günü şefaatin Allah'a mahsus olduğu belirtilmiştir.² Allah, şefa'at iznini istediği kimselere verecektir. Gaybî ilim nasıl Allah'a mahsus ise ve onu Resulüne (s.a.a) vermişse³ şefa'at de Allah'a mahsustur ve onu Resulüne (s.a.a) ve başkalarına vermiştir.

Şefa'at iki kısma ayrılır:

1- Tekvinî

2- Teşriî

Tekvinî şefa'at, dünyadaki bütün sebeplerden kaynaklanmaktadır. Allah katında bütün sebepler şefa'atçidir. Çünkü onlar Allah ile yaratıkları arasında vasıtadırlar.

Teşriî ve kanunî şefa'at iki kısma ayrılır:

1- Dünyadaki şefa'at: Bu şefa'at ilahi bağışlanmaya veya ilahi dergaha yakınlaşmaya neden olur. Bu kısım şefa'atte Allah ile kul arasındaki şefa'atçi ve vasıta bir kaç guruptur:

¹ el-Mizan, c. 1, s. 157.

² Bakara, 256; Zümer, 44.

³ Cin, 27.

- a- Günahtan tevbe edenler.⁴
 b- Allah Resulüne (s.a.a) inananlar.⁵
 c- İnsanın salih ameli.⁶
 d- Kur'an-ı Kerim.⁷
 e- Salih amelle ilgisi olan her şey. Örneğin camiler, türbeler, eyyamullah, Enbiya gibi.⁸
 f- Melekler.⁹
 g- Kendisi ve din kardeşleri için istiğfar eden mü'minler.¹⁰
- 2- Kıyamet günü şefa'at edecek olanlar: Kur'an'ın âyetlerinden kıyamet gününde fazlasıyla şefa'atçinin olacağı anlaşılmaktadır. Peygamberler (a.s),¹¹ âlimler, şehidler, melekler,¹² ve mü'minler bu şefa'atçilerdendir.

-Rivayetlere Göre Şefa'atçiler

Sünni ve Şiiler bu konuda bir çok hadis rivayet etmişlerdir. Aşağıda onlardan bazılarını naklediyoruz:

1- Resulullah (s.a.a) şöyle buyuruyor:

“Kıyamet günü mü'minler Âdem'in yanına gidecek ve diyecekler ki: “Ey baba, cenneti(n kapısını) bize aç.” O zaman Âdem diyecek ki: “Ben buna layık değilim (ben bunu yapamam).” Onlar İbrahim'in yanına gidecekler, O da diyecek ki: “Ben de bunu yapamam.” Musa ve İsa da aynısını söyleyecekler. Onları benim yanıma yollayacaklar. Ben kalkıp Allah'tan izin alacağım ve siz Müslümanları şimşek gibi sıratı geçireceğim.”¹³

2- Yine şöyle buyuruyor:

“Her peygamberin Allah'tan bir isteği var, ben ise isteğimi kıyamete sakladım; o da ümmete şefa'at etmektir.”¹⁴

⁴ Zümer, 54.

⁵ Hadid, 28.

⁶ Maide, 9.

⁷ Maide, 16.

⁸ Nisa, 64.

⁹ Mümin, 7.

¹⁰ Bakara, 286.

¹¹ Enbiya, 28.

¹² Zuhuruf, 86.

¹³ Biharu'l-Envar, c. 8, s. 35.

¹⁴ Şeyh Müfid, el-İhtisâs, s. 37.

3- İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor:

“Kim üç şeyi inkâr ederse bizim Şiilerimizden değildir: Allah Resulünün (s.a.a) miracını, kabirde suali ve şefaati.”¹

4- İmam Bâkır (a.s) şöyle buyuruyor:

“Allah Resulünün (s.a.a) ümmetine şefaati izni vardır, biz de Şiilerimize şefaati edeceğiz ve Şiilerimiz de kendi ailelerine şefaati edecekler.”²

3-Şefaati Olunacakların Şartları

İnsanların hak yoldan sapmamaları ve doğru şekilde eğitilmeleri için, şefaatin kimlere erişeceği konusu kapalı tutulmuştur.³ Nitekim Ku’ran-ı Kerim de şefaati olunacakları belirlememiş, sadece özelliklerini beyan ederek şöyle buyurmuştur:

“Herkes kazancına bağlıdır. Ancak sağ taraf ehli başka. Cennetlerdedir onlar, sorarlar, konuşurlar mücrimlerin halinden. Nedir derler cehenneme sokan sizi? Derler ki: Namaz kılmazdık ve yoksulu doyurmazdık ve boş laflarla azgınlığa dalanlarla biz de daldık ve ceza gününü yalanlardık, bize ölüm gelip çatıncaya dek. Derken şefaatiçilerin şefaati fayda vermez onlara.”⁴

Âyet demek istiyor ki, cehennem ehli bu dört sıfatlarından yani namaz kılmamak, Allah yolunda infakta bulunmamak, dünyaya dalmak ve hesap gününü yalanlamalarından dolayı cehennemlik oldular. Bu dört kötü sıfat dinin temellerini sarsan şeylerdendir. Bunların aksi yani namaz kılmak, infak etmek, dünya zevklerine dalmamak ve kıyamete inanmak Allah’ın dinini ayakta tutar. Çünkü dindarlık masum olan hidayetçilere uymak demektir. Bu da ancak dünya ve onun insanı aldatan ziynetlerine gönül vermemek ve Allah’a yönelmekle olur. Bu ikisi gerçekleşti mi hem dünyaya dalanlardan uzaklaşmış olunur, hem de kıyamet yalanlanmaz.

Bu iki sıfat, ardından Allah’a yönelmeyi ve topluma hizmet etmeyi getirir. Bu da âyette namaz kılmak vasfı ve diğerine Allah yolunda infak etmek özelliği ile işaret edilmiştir. Demek ki dinin temeli bu dört sıfatı bilmek ve onlara amel etmektir. Bu dördü dinin diğer rükünlerini de peşinden

¹ Biharu’l-Envar, c. 6, s. 223.

² a.g.e.

³ el-Mizan, c. 1, s. 159.

⁴ Müddessir, 38-48.

getirir; zira birisi muvahhid olmazsa veya nübüvveti inkâr ederse bu dört sığata sahip olması mükün değıldir.⁵

Kısacası aşığıdaki şartlara sahip olanlar şefaata edilmeye layıktırlar:

1- Allah'a, peygamberlere, kıyamete ve Allah'ın peygamberlerine gönderdiklerine sağlam bir imanının olması. Zira Kur'an'ın bazı âyetlerinde kâfir ve müşriklere neden ateşe atıldınız, diye sorulduğunda "Bize şefaata edecek kimse yoktu"⁶ diye cevap verirler. Demek ki kâfirlerin şefaata olunma liyakatleri yoktur. Enbiya Süresinin 28. âyetinde de şöyle buyuruluyor:

"Peygamberler ve melekler kendisinden razı olunmuş kimseye şefaata ederler."

İmam Rıza'ya (a.s) bu âyetin tefsiri sorulduğunda şöyle buyurdu:

"Maksat, dinde beğenilmiş olmak demektir."

Dolayısıyla şefaata, din ve inançta kendisinden razı olunmuş kimseye mahsustur; çeşitli kısımlarıyla kâfirler, örneğin inkârcılar ve müşrikler şefaatten mahrum olacaktır.

2-Şefaatin hak olduğuna inanan kimseler. Resulullah (s.a.a) şöyle buyuruyor:

"Benim şefaata edeceğime iman etmeyen kimseye Allah şefaatimi nasip etmeyecektir."⁷

3 ve4- Namaz kılanlar ve fakirlere yardım edenler. Görüldüğü üzere Müddessir Süresinde günahkârların cehenneme gitmesinin nedeni olarak namaz kılmamak, fakirlere yardım etmemek ve kıyameti yalanlamak sayılmaktadır. İmam Sâdık (a.s) buyuruyor:

"Bizim şefaatemiz namazı hafife alana ulaşmaz."⁸

Kısacası şefaata şartsız bir konu değildir; hem şefaate konu olacak günah yönünden, hem şefaata eden yönünden, hem de şefaata olunacak yönünden bir takım şartları vardır. Bu ilkeye inanan kimseler bu çok kıymetli fırsattan yararlanmak ve şefaata olunmak için onun şartlarını yerine getirmek ve zulüm, şirk gibi şefaate engel olan günahlardan kaçınmak zorundadırlar.

⁵ el-Mizan, c. 1, s. 259.

⁶ Şuara, 100.

⁷ Biharu'l-Envar, c. 8, s. 34.

⁸ Vesailu's-Şia, c. 4, s. 25.

Şeytanın Yaratılış Sebebi

Soru

Yüce Allah, şeytanı niçin yaratmıştır?

Kısa Cevap

Yüce Allah şeytanı, şeytan olarak yaratmadı. O, yıllarca (6 bin yıl)¹ melekler ve ibadet ehliyle beraberdi ama sonraları tekebbüre düşmesi sonucu, kendi isteğiyle itaatsizlik ve sapıklık yolunu seçmiş ve Allah'ın rahmetinden de uzaklaşmıştır.

Şeytanın varlığı, imanlı ve doğru yoldan gitmek isteyenler için zararlı değildir. Tam tersine ilerlemeleri ve tekâmüle ermeleri için bir vesiledir. Çünkü tekâmüle ermek ve ilerlemek, her zaman için zıtlıklardan, çelişkilerden ve çekişmelerden geçmekle gerçekleşmektedir.² Şeytanın bu âlemdeki rolü, batıla doğru bir davetçi rolüdür. Yani şeytan, insanları sadece sapıklığa ve yoldan çıkmaya çağırmaktadır. Yüce Allah, ona nefislere hâkim olma gücü vermemiştir.

Kur'an öğretileri, insanların doğru yoldan saptırılmasındaki şeytanın rolünün, sadece davet etmekle sınırlı olduğunu ve hiçbir zaman insanları zorla saptıramayacağını anlatmaktadır. Çünkü insan iki tane davetin muhatabıdır. Biri Allah'ın daveti ve diğeri de şeytanın davetidir ve insan bu iki davetten birisini seçmekte serbesttir. Ama eğer insanlar kendi iradeleriyle, şeytanın davetini kabul ederler ve onu kendilerine örnek seçerek emirlerine itaat ederlerse, şeytan onlara hâkim olacak ve onları helak edecektir.

Ayrıntılı Cevap

Şeytan aslında cinlerden olan bir varlıktır, bunu Kuran'ı Kerim'de yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Meleklerle: “Âdem’e secde edin” demiştik. İblis’ten başka hepsi secde etmişti. O, cinlerden idi.”³

Melekler Allah'ın buyurmuş olduğu her emri harfiyen yerine getirirler ve onun sözünden asla çıkmazlar, oysa cinler insanlar gibi özgür varlıklar-

¹ Nehcül-Belağa, Kasia Hutbesi, s. 234.

² Bistunî, Muhammed, *Kuran'a Göre Şeytanın Tanınması*, s. 17.

³ Kehf,50

dır ve emirlere itaat etmeye bilmektedirler. Bu yüzden Kuran'ın bazı ayetlerinde onların mümin ve kâfir oldukları belirtilmektedir. ⁴

Öyleyse cinlerde insanlar gibi kendi iradesiyle hareket edebilen varlıklardır, özgürce doğru yoldan da gide bilirler yahut yanlış işlerde yapabilirler. Buna göre onlarda feyyaz olan Allah tarafından yaratılmayı hak etmektedirler. İnsan ve cinlerin yaratılış amaçlarından saparak, kâfir ve günahkâr olmaları onların var olmalarının yanlış olduğu anlamına gelmez. Allah onları güzellikler için yarattı, oysa onlar kendi iradeleriyle yanlış yolu seçmişlerse bu Allah'ın yaratma hikmetine ters düşmemektedir. Allah insanları ve cinleri kendi özgür iradeleri ile kendisine itaat emesi için yarattı, bunun içinde aynı şekilde özgürce itaat etmeme özelliğini de bırakması gerekmektedir, özgür iradeleriyle Allah'a itaat etmedikleri takdirde de bu, Allah'ın hikmetlice yaratmasına bir zarar getirmemektedir.

Buraya kadar söylediklerimiz şeytanın kendisi ve özgür iradesiyle yapmış olduğu işler hakkındaydı ve böylece yaratılışının yersiz olmadığı belirtilmiş olduk. Fakat şeytanın yaratılışını insanın yaratılışıyla karşılaştırdığımız da şu soru akla gelmektedir; “Şeytanın var olması insan için kaçınılmaz ve gerekli midir?”

İblis Allah'ın emrine karşı geldikten sonra, Allah'ın huzurundan kovulurken insanı yoldan çıkarmak için izin istedi. Yüce Allah'ta onun bu isteğini kabul ederek şöyle buyurdu:

“Şüphesiz sen mühlet verilenlersin.” ⁵

Allah'ın şeytana bu izni vermesinden, şeytanın insanın yaratılış hedefine ters düşmediği anlaşılmaktadır.

İnsanoğlu sonsuz mükemmellik ve kemal için yaratılmıştır, bu kemale ulaşmakta insanın içinde iyi ve kötüye karşı isteğin olmasına bağlıdır. Eğer iyi işleri seçecek olursa ancak o zaman mükemmel bir varlık olabilir ve kötü işleri seçtiği takdirde de hayvanlardan daha aşağı olur. Her insan kendi içinde hak ve batıla karşı yöneliş içerisindedir yani; nefsi emmare onu kötülöklere doğru sürüklerken, akıl ve fıtratta onu güzelliklere davet etmektedir. Bu esnada şeytan kötölükleri insana vesvese edip yoldan çıkarmaya çalışırken, meleklerde insanı iyiliklere seslemektedir. Şeytan ve melekler tarafından yapılan bu çağrılar insanın özgür iradesiyle asla

⁴ Cin,14;En'am,128;Araf,179.

⁵ Araf,15

çelişmemektedir. İnsan şeytanı yahut melekleri dinlemekte özgürdür, onlar asla insanı bir işe zorlamazlar.

Yüce Allah Kuran'ı Kerim'de bunu şöyle buyurmaktadır:

“Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, inanmayanların dostları kıldık.”¹

Şeytanın insana kötülükleri vesvese etmesi aslında nefsi emmarenin günaha karşı kıskırtılmasıdır, meleklerinde iyilikleri ilham etmesi akıl ve fitrata doğru harekete geçirmedir. İnsanoğlu ancak bu iki güçlü isteğin ve yönelişin olmasıyla mükemmel olabilir, iyi ve kötünün içinden sadece iyi olanı seçmek insanı geliştirerek kemale ulaştırır.

Bazıları şeytanın var olmasını nedeniyle insanın Allah'a daha fazla sığındığı görüşündedir. İnsanoğlu böylesine büyük bir düşman karşısında Allah'tan yardım istemesi ve ona sığınması sebebiyle yaratılış hedefine daha hızlı ulaşmaktadır. Kuran bu noktaya birçok ayetinde dikkat çekmektedir, şöyle buyruluyor:

“Ve de ki: Rabbim! Şeytanların kıskırtmalarından sana sığınırım! Rabbim! Yanımda bulunmalarından da Sana sığınırım.”²

Peki, şeytan niçin yaratılmıştır ve var oluş felsefesidir? Bu soru her Müslüman düşünürün aklına gelen ve üzerinde araştırma yapmaya iten önemli sorulardan biridir. Doğru cevap verebilmek içinde farklı boyutlardan geniş bir şekilde açıklamaya gereksinim duymaktadır. Sorunun Allah, insan ve şeytandan oluşan üç tarafı bulunmaktadır, şimdi kısaca bunları incelemeye çalışalım:

Bir: Allah'ın insanı yaratmasındaki amacı onun kemale ulaşmasıdır, insan mükemmel bir varlık olmak için yaratılmıştır. Yani Allah'ın insanı yaratması insan içindir, onun kemale ulaşması, kesinlikle bu yaratılışın Allah'a bir faydası bulunmamaktadır zira zaten o en mükemmel varlıktır.

İki: İnsanı kemale ulaştırın yol ise; Allah'ı tanımaktan geçer, insan ancak ve ancak Allah'ı tanıdığı zaman kâmil olabilir, Allah'ı tanımakta ona ibadet etmeğe bağlıdır. Bu yüzden yüce Allah insanı yaratmakta ki hedefini şöyle buyuruyor:

¹ Araf,27

² Muminun,97/98

“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”³

İmam Bakır (a.s) da buyuruyor: “Yani Allah’ı tanısınlar diye.”

Üç: İbadet ve Allah’a kulluk eden bir insan, eğer bu ibadeti kendi özgür iradesi ve isteği ile seçmişse ancak o zaman onun için kemale doğru ilerliyor diyebiliriz. Eğer melekler gibi Allah’a isyan etme hakkı olmasa, denilenleri yapmak zorunda olursa o zaman bu kemal değildir. Bu yüzden Allah mükemmel olmasını istediği insanı özgür yaratmıştır ve ona doğru ve yanlış yolu göstermiştir. Kuran-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır:

“Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.”⁴

Burada insanın imtihana tabi tutulması, bir temel olarak karşımıza çıkmaktadır. İmtihana tabi tutulmak insanın özgür iradesini göstermektedir ve kimlerin mükemmelliği istediği ve kimlerin de hak yoldan yüz çevirdikleri ortaya çıkmaktadır. Kuran’ın onlarca ayetinde Allah’ın insanları imtihan etmesinden bahsedilmektedir.

“Doğrusu biz insanı, imtihan etmek için karışık bir nutfeden yarattık da onu iştirici, görücü yaptık.”⁵

Adilce bir imtihan içinde her iki yolun gösterilip, insanın hangisini isterse o taraftan gitmesine izin verilmelidir. İnsanı yoldan çıkarıp günaha sürüklemek için sadece şeytani vesveseler bulunmamakta, bunun yanı sıra insanın mükemmel olması için Allah tarafından sayısız nimetler verilmiştir, işte onlardan bazıları şöyledir:

1- Fıtrat üzere yaratılıp, içinde Allah doğru bir isteğin bırakılması.

“O halde yüzünü bir hanif olarak dine tut, Allah’ın insanları kendisi üzerine yarattığı fıtratına...”⁶

2- Allah’ın bizzat kendisi insanın hidayetini üstlenmiştir.

“Allah kullarını esenlik yurduna çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir.”⁷

³ Zariyat,56

⁴ İnsan,3

⁵ İnsan,2

⁶ Rum,30

⁷ Yunus,25

3- İnsanın doğru bir seçim yapabilmesi için iyiliklerin ve kötülüklerin ilham edilmesi.

“Sonra da ona iyilik ve kötülükleri ilham edene yemin ederim ki, Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir, Onu kötülüklerle gömen de ziyan etmiştir.”¹

4- İnsanın, Allah’a imanı güzel bilip sevmesi.

“Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir.”²

5- Hayatı boyunca insana, özellikle müminlere yardım etmesi.

6- İnsanın çabasına göre hidayet kapılarının açılması.

“Hem, bize yollarımızı göstermiş olduğu halde ne diye biz, Allah’a dayanıp güvenmeyelim?”³

Allah’ı Teala’nın insanın kemale ulaşması için bunca vermiş olduğu nimet karşısında, insanı kötülüklerle davet edeninde bulunması gerekmektedir, çünkü ancak o zaman gerçek bir imtihan söz konusu olabilir. Gerçek imtihan yani insanın iki yol arasında kalıp bunlardan birini seçmesine bağlıdır. Yüce Allah’ta bunun için hem iyi taraftan ve hem de kötü taraftan tüm imkânları sunmuştur.

Demek ki, şeytanın vesveseleri ve yoldan çıkarma çabaları kesinlikle zorlama şeklinde değildir ve insanın fitratına yüz çevirmesinden sonra başlamaktadır. Kendi özgür iradeleriyle kötü işler yapanlar, iyilerle birlikte olma haklarını kaybederler, onlar şeytan gibi kötü varlıklarla beraber olurlar ve şeytan da sürekli onlara vesvese eder. Bu Allah’ın günahkâr kullarına dünyada vermiş olduğu bir cezadır.

“(Resulüm!) Görmedin mi? Biz, kâfirlerin üzerine, kendilerini iyice (isyankârlığa) sevk eden şeytanları gönderdik.”⁴

Şeytanın Çocukları

Soru

Şeytanın çocukları var mı ve onlar da lanetlenmişler mi?

¹ Şems,8

² Hucurat,7

³ İbrahim,12

⁴ Meryem,83

Kısa Cevap

Şeytanın kendisine yardım eden çocukları vardır ve bütün çocukları onun yolunu devam ettirmektedirler. Hz. Resulullah (s.a.a) ile beraber yaratılan ve O hazretin Müslüman yaptığı şeytanın dışında kalan çocuklarının hepsi de lanetlenmiş ve kovulmuşlardır.

Ayrıntılı Cevap

Şeytan da tıpkı insanlar gibi çocuklara sahiptir. Bu konu hem Kur'an'da, hem de rivayetlerde açıklanmıştır. Kur'an'da şöyle buyrulur:

“Şimdi siz, benden ayrı olarak onu ve onun soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır.”⁵

Allâme Meclisî, *Biharu'l-Envar* kitabının “es-Sema ve'l-Âlem” adlı bölümünde şöyle diyor: “Bir rivayette Allah Teâlâ'nın şeytana şöyle buyurduğu anlatılır: “Sana da, Âdem'e verdiğim gibi çocuk vereceğim ve her Âdemoğlunun, kendisiyle beraber dünyaya gelen bir şeytanı vardır.”⁶

Şeytanın çocukları da tıpkı şeytan gibi insan neslini saptırmak için dünyaya gelir ve şeytanın yolunu devam ettirirler. O halde açıktır ki bu şeytanları da lanet kapsar. Elbette şeytanın soyundan olup çok nadir olsa da Müslüman olanların dışında, yaklaşık hepsi lanetlenmiş ve kovulmuşlardır.

Allâme Meclisî yine bu kitabında şöyle buyurur: “Acaba sizin de bir şeytanınız var mı?” şeklinde Resulullah'a arz ettiler, O hazret şöyle buyurdu: “Evet ancak Allah Teâlâ'nın yardımıyla, şeytanımı Müslüman yaptım.”⁷

Konuyla ilgili olarak bir takım noktaların hatırlatılması yararlı olacaktır:

1-Kur'an'da söz konusu edilen şeytanın nesli⁸ ve şeytanın kabilesinin⁹ insanlar üzerindeki güç ve velayeti bir genel kural değildir. Bu bazı kişiler veya bazı durumlar için geçerli olan cüz'i bir olgudur. Örneğin bunlardan biri, bazı insanlar üzerinde tasarruf ve velayetinin olması yanında, bazıları üzerinde tasarruf ve velayeti yoktur veya bazı amellere dehalet ederken bazı

⁵ Kehf, 50.

⁶ es-Sema ve'l-Âlem kitabının tercümesi, s. 243.

⁷ a.g.e, s. 254.

⁸ Kehf, 50.

⁹ “Çünkü o ve kabilesi, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz şeytanları, inanmayanların dostları yaptık.” (Âraf/27)

ameller üzerinde etkili değildir. Her halükârda diğer şeytanların etkinliği büyük şeytan olan İblis'in etkinliği ile ilgilidir.¹

2- Asıl şeytan (İblis) cinler tayfasındandır² ve Kur'an'da bir yerde şeytan için nesil karar kılındığı³ başka bir yerde ölüm ile nispetlendirilmesinden cinler arasında da çoğalmanın olduğunu anlayabiliriz.⁴ Zira ölüm ve neslin karar kılındığı her canlının, aynı zamanda çoğalması da gerekir. Burada "Acaba cinlerin çoğalması tıpkı insan ve diğer canlılar gibi cinsel birleşme yoluyla mıdır? Yoksa başka bir şekilde mi?" sorusu cevapsız kalmıştır ve Kur'an âyetlerinden bir şey çıkarılamamaktadır.⁵

Şeytan'ın Düşüncelerimize Sızması

Soru

Şeytan bizim fikir ve düşüncelerimize nasıl sızmakta ve isteklerini dilendirmektedir?

Kısa Cevap

Şeytanın insana sızma yollarını incelemeye tabi tutmadan önce şeytan denen varlık hakkında kısa da olsa bir bilgi edinmemiz lazımdır. Şeytan sözcüğünün türediği ilk lafız hakkında görüş sahipleri arasında bir takım ihtilaflar mevcuttur. Ama bu kelimenin uzak olmuş anlamındaki "şatan" kavramından türediğini söylememiz doğru olur. Dolayısıyla birçok örneği olabilir. Ama onların en belirginini ve hepsinin önderi İblis'tir. Şeytan cin türünden bir varlıktır. Bu yüzden Masumlar (a.s) dışında değişik şekillere girip hayvan ve insan dâhil her surete bürünebilir. Dolayısıyla onun temel hile yollarından biri de bu yoldur. O, insanların akıbetinin kritik anlarında kendini güzel görünlü bir insan suretine büründürür ve insanları aldatmanın altyapısını oluşturur ama o her zaman bu yöntemden istifade etmez; yani soyut hal ile cisim hali arasında bir durumda yer alır. Bu yüzden direkt olarak insanın temel dayanağı ve

¹ el-Mizan, c. 12, s. 63.

² "Meleklerle "Âdem'e secde edin!" demiştik; secde ettiler, yalnız İblis etmedi. O cinlerdendi." (Kehf/50)

³ Kehf Sûresi 50.

⁴ "Kendilerinden önce geçen insan ve cin toplulukları arasında (azabın içinde) bulunacaklardır." (Ahkaf/18)

⁵ el-Mizan, c. 12, s. 226.

insaniyeti olan soyut ruha ulaşamaz. Bunun için kötülüğü emreden nefis adındaki kanalla isteklerini bize hâkim kılar. Kötülüğü emreden nefis, hayvansal nefis olup yücelme ve yetkinleşme durumunda mutmain olmuş nefis veya yüce ruha dönüşmektedir. O halde şeytan kötülüğü emreden nefis veya insan nefsinin heveslerinin ilgi duyduğu sapmaları anımsatarak ve şekillendirerek insanın sapmasının ve kanmasının sebeplerini hazırlamaktadır. Bunun için insanın aldanmasında şeytanın nedenin bir parçası ve yardımcı neden olduğunu ve de tam bir neden olmadığını söylemek gerekir. Bu şekillendirmelerin tümüyle hayvanî temayüllerimizle uyuşan değişik görünüşleri vardır ve şunlardan ibarettir:

a) **Çirkin Amelleri Güzel Göstermek:** Şeytan çirkinlikleri güzel göstererek zulüm ve günahın çirkinliğini ortadan kaldırmakta ve insanın daha rahat bir şekilde günaha düşmesi için haram işlemenin toplumsal engellerini azaltmaktadır. Bu, günah ameller için bizim içimizde öne sürdüğümüz bahanelerdir.

b) **Yalan Vaatler:** Şeytan yalan, uzun ve ulaşılabilen arzular vaat ederek insanı ahiret, ölüm ve Yüce Allah'tan alıkoyar. Böyle bir şahıs nefsanî hevesleriyle uğraşır ve Kaf dağındaki arzusuna ulaşma yolunda büyük günahlar işlemeye de hazır hale gelir.

c) **Korku ve Kaygı:** Şeytan gelecek ve gelecekteki hadiseler hakkında insanda korku ve kaygı oluşturarak insanı servet biriktirmeye, cihattan kaçmaya ve tuğyan edenlerle beraber olmaya vb. davet eder. Onu çirkin ameller ve gelecek korkusundan kaynaklanan günahlara sevk eder.

Ayrıntılı Cevap

Şeytan kelimesinin türediği lafız hakkında bilginler arasında birkaç görüş mevcuttur. Şeytan sözcüğünün uzak olmuş anlamındaki “şatan” kelimesinden türediği görüşü daha uygun görünmektedir.⁶ Birçok müfessirin söylediğine göre şeytan, doğru yoldan çıkmış rahatsız edici ve tuğyan eden bir varlıktır. Bu varsayımla, şeytan ismi genel bir isim olup değişik örneklerle sahiptir ve insan ve cinlerden her tuğyan eden varlığı kapsamaktadır.⁷

⁶ *Lisanu'l-Arab*, c. 13, “Şatan” kavramı.

⁷ *Tefsir-i Numûne*, c. 1, s. 191.

İblis ise insanların atası Âdem'e (a.s) secde etmekten kaçınan şeytandır.¹ Kur'an-ı Kerim'in açık buyruğuyla İblis bir insan değildir, cin türünden² bir varlıktır ve ateşten yaratılmıştır. Bu gurup yaratıkların özelliği cisim ve soyutluk arasında bir hallerinin olması ve değişik şekillere bürünmeleri yani dış ve somut kalıplara girmeleridir. Şeytan hakkındaki sorulan sorudan anlaşıldığı kadarıyla İblis kastedilmektedir. Bu varsayım-dan hareketle soruyu yanıtlayacağız. Belirttiğimiz gibi şeytan şekilsel bir varlıktır ve bildiğimiz üzere insan ise iki boyutlu bir varlıktır; yani hem cismanî ve hem de ruhanî yönleri sahiptir. O halde şeytan insanı kandırmak istediği zaman, çaresiz olarak özel bir kanaldan, insanın dayanağı ve insanîyetinin kaynağı olan ruhuyla irtibat kurması gerekecektir. İnsan nefsi değişik yönleri sahiptir. Bunlar, kendisinden ruh veya mutmain olmuş nefis diye söz edilen ruhanî yön ve kendisinden kötülüğü emreden ve nefsanî hevesler diye söz edilen şeytanî yönden ibarettir. Şeytan insana hükmetmek için çaresiz olarak onun kötülüğü emreden nefsi³ kanalından istifade edecektir. Öte taraftan ise şekilsel bir varlığın direkt olarak cismanî varlıklar ile irtibat ve iletişim kurması mümkün değildir. Şeytanın bu gizemli irtibatı kötülüğü emreden nefis ile yani kendisinden anımsatma ve vesvese diye söz edilen şeyle gerçekleşir.

Allâme Tabatabâi bu hususta şöyle söylemektedir: “Şeytan kalbe vesvese verme yoluyla insanı kandırmaktadır.”⁴ O halde şeytan nedenin bir bölümüdür, yalnız başına insanı saptırması mümkün değildir ve o sadece insanı nefsinin istediği yöne çağırmaktadır. Başka bir ifadeyle o yardımcı bir nedendir, tam bir neden değildir. İnsan da onun karşısında özgürdür; onun yolunu takip edebilir veya hakkın buyruklarına ve kendi aklına uyabilir. Bu yüzden Yüce Allah insanın şeytana uymaması hakkında şöyle buyuruyor:

“Şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır.”⁵

¹ “Hani meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.” (Bakara/34)

² Kehf, 54.

³ *Ahlak der Kur'an*, s. 234.

⁴ *Tercüme-i el-Mizan*, c. 1, s. 201.

⁵ Bakara, 208.

Soru şudur: Şeytan, insanın ussal olmayan hisleri ve nefsanî heveslerini nasıl tahrik etmekte ve onu çirkin ameller işlemeye yöneltmektedir? Şeytan bu hedefe ulaşmak için değişik yollardan yararlanmaktadır. Onlardan bazılarını işaret edeceğiz. Söylediğimiz gibi şeytan aynî ve somut bir varlık sıfatıyla herhangi bir şekle bürünebilir. Bu, şeytanın aldatma yollarından biridir. Yani o kritik ve tarihî anlarda iyi görünüşlü bir birey şekline bürünüp insanları hak yoldan saptırmaktadır. Bu gerçeğin tarihte numuneleri kaydedilmiştir ve belki de her birimiz için gerçekleşmiştir.⁶ Ama başka yollardan da istifade etmektedir ve Kur'an âyetlerinde onlara işaret edilmiştir.

1. Çirkin Amelleri Güzel Göstermek: İnsanların yapması gayesiyle beğenilmiş ve güzel görünmesi için beğenilmeyen davranışları şeytan güzel göstermektedir. Bu, Kur'an-ı Kerim'de hakkın batıla⁷ ve batılın da hakka büründürülmesi olarak söz edilen ve Yahudilerin taktiklerinden sayılan bir şeydir. Amellerin süslenmesi kolay ve insanın nefsanî istekleriyle uyumlu bir yoldur. Bu yüzden Kur'an'da şöyle buyurulmuştur: “Şeytan işlerini onlara güzel gösterdi. Böylece onları Allah yolundan alıkoydu...”⁸

2. Yalan Vaatler: Şeytan yalan vaatler vererek ve uzun emelleri yaparak insanı gerçeklerden ve önündeki imtihanlardan gafil kılar ve onu ulaşılmayan vehimlerle meşgul eder. Böyle bir şeyin neticesinin de Allah'ı unutmak ve O'ndan gaflet etmek olduğu bellidir. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Şeytan onlara (birçok) vaatte bulunur ve onları kuruntulara sürükler...”⁹

3. Korku ve Kaygı: Şeytanın hilelerinden biri de insanı geleceğine dönük korkutmak ve kaygılandırmaktır. Bu korku hali Allah'a ümitsiz olmak, kötü zan beslemek, tevekkül etmemek ve neticede de insanın iyilik yapmaktan sakınması gibi birçok sonucun nedenidir. Tıpkı şeytanın insanı gelecekte fakir ve yoksul olmayla korkutması ve bu hususun

⁶ Bkz. Selim b. Kays Hilalî, *Esrar-ı Âl-i Muhammed*, s. 220.

⁷ Bakara, 42.

⁸ Nahl, 24.

⁹ Nisa, 120.

da insanın cimri olması ve infak etmesine engel olması gibi. Bu konu da Kur'an âyetlerince önemsenmiştir. Kur'an şöyle buyuruyor:

“Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size çirkinliği ve hayâsızlığı emreder.”¹

Şiilik Nedir?

Soru

Şii olmamızın sebebi nedir, bunun kabul edilir bir açıklaması var mıdır?

Kısa Cevap

Genel bir sınıflandırmayla din, ilahî ve beşerî diye iki kısma ayrılmaktadır. Din, birey ve toplumu yönetmek ve de vahiy ve akıl aracılığıyla insanları yetiştirmek için onlara sunulan inançlar, ahlakîyat, kanunlar ve yasalar mecmuasıdır. İslam sözlükte teslim olmak ve onaylamak anlamındadır. Şia ise takipçi manasındadır. Şiilik mezhebinin diğer mezheplerden üstün oluşu onun “hak olması” nedeniyledir. Her devirde sadece bir din haktır ve Yüce Allah her zaman diliminde sadece bir şeriata sahiptir. Bunun dışında kalan her din ve mezhep batıl ve yalandır veya geçersiz ve tükenmiştir. İslam insanlara gönderilmiş en son ve en kâmil dindir. Yüce Allah İslam dışında başka bir dini kabul etmeyecektir.

“Kuşkusuz Allah nezdinde din sadece İslam’dır.”

“Her kim İslam dışında bir din seçecek olursa ondan kabul edilmeyecektir.”

Şiilik mezhebinin esas ve temeli tevhid, adalet, nübüvvet, imamet ve meaddır. Şia, Hz. Resulullah’ın (s.a.a) halifeleri sıfatıyla on iki masum imama (a.s) inanmaktadır. Bunların ilki Ali (a.s) ve sonuncusu da Mehdi’dir (a.s). Yüce İslam Peygamberinden (s.a.a) nakledilen hadislerde Ehlibeyt İmamlarının (a.s) sayısı ve adları belirtilmiştir. Şialar, tüm amel, inanç, ahlak ve ruh hallerini İslam öğretileri ve Kur’an ile Peygamber’in (s.a.a) buyruklarına göre tanzim eden ve onun emrini Allah’ın emri bilen bir topluluktur. Resulullah (s.a.a) hayattayken bu lakabı (Şia) Emirul Muminin Hz. Ali’nin takipçilerine vermiştir.

¹ Bakara, 268.

Ayrıntılı Cevap

Genel bir sınıflandırmayla din, ilahî ve beşerî diye iki kısma ayrılmaktadır.

Beşerî Dinler: Bizzat beşerin düşünerek kendi için tedvin edip oluşturduğu inanç, ahlak, kanun ve yasalar bütününe denmektedir. Bu yüzden bu din insan hevesinin esiri ve aracıdır.

İlahî Dinler: İnsanlığın hidayete ermesi, öğretileri aracılığıyla heves ve meylini kontrol etmesi ve özgürlüğünü sağlaması için Allah'ın gönderdiği inanç, ahlak, kanun ve yasalar manzumesine denmektedir.² İslam sözlükte teslim olmak ve onaylamak manasındadır. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim, çağrısını yaptığı dini İslam olarak adlandırmıştır. Bu dinin genel programı insanın âlemlerin Rabbine teslim olması³ ve bu teslim neticesinde bir olan Allah dışında kimseye tapmaması ve O'nun emrinden başkasına uymamasıdır. İslam dini tekâmül ve saadete ulaşmak için en kapsamlı ve en yetkin ilahî din olup Yüce Allah tarafından insanın hidayete ermesi için gönderilmiştir.⁴ İslam dinini kabul etmemize neden olan etkenler aşağıdaki delillerden ibarettir:

1. İslam'ın kuşatıcılığı.
2. İslam öğretilerinin selim akıl ile uyuşması.
3. İslam dışındaki diğer dinlerin yetersizliği.
4. Diğer dinlerin tüketim tarihinin sona ermesi ve zaman içinde tahrif edilmeleri.

Beşere gönderilmiş ilahî ve semavî dinlerin çeşitliliği, enlemsel değil boylamsal bir çeşitlilik arz etmektedir. Bu, yeni dinin önceki dini kaldırması ve onu mükemmelleştirmesi anlamındadır. Yeni dinin gelmesiyle önceki dinin tüketim tarihi sona ermekte, resmîyetten düşmekte ve yerini yeni dine vermektedir. Herkesin yeni dine uyması ve ona iman etmesi gerekmektedir. Bu yüzden kutsal metin ve dinî ibarelerde yeni dine iman etmeyenler “kâfir” olarak anılmaktadır. İslam, beşerin hidayete ermesi için gönderilmiş en son ve en yetkin dindir ve Allah İslam'dan başka bir dini kabul etmeyecektir.

² Cevad Âmulî, Abdullah, *İntizar-ı Beşer ez Din*, s. 24 ve 26.

³ “Ey iman edenler! Hepiniz topluca barış ve güvenliğe (İslâm'a) girin.” (Bakara/208)

⁴ Maide, 3.

“Şüphesiz Allah nezdinde din fakat İslam’dır.”¹

“Her kim İslam’dan başka bir din seçerse ondan kabul edilmeyecektir.”²

Hiz. Resulullah’ın (s.a.a) öngöründe bulunduğu gibi maalesef Müslümanlar da diğerk kavimler ve din müntesipleri gibi değışik ve çeşitli mezheplere ayrılmıştır. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Benden sonra ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bu fırkalardan birisi kurtulacak, diğerk yetmiş iki fırka ise ateşeg girecektir.”³

Bu fırkaların her biri kurtulacak fırka olduğunu iddia etmekte ve bu iddia için de delil öne sürmektedir. Bir fırka dışında geriye kalanların hak üzere olmadığı kesin bir husustur. Kesin deliller esasınca İslam mezhepleri arasında hak mezhep ve kurtulacak fırka On iki İmam Şia’sıdır. Şiilik doğru ve hakiki İslam’ın ta kendisidir. Şia hak ve kurtulacak fırka olduğunu ispatlamak için bir takım delillere isnatta bulunmakta ve onların doğruluğunda ısrar etmektedir. Çünkü bu inanç, akıl ve nakilden (Kur’an ve Peygamber (s.a.a) ile Ehl-i Beytinin (a.s) sünneti) alınmıştır. Şia’nın delillerine değinmeden önce Şia’nın manasına işaret ediyoruz: Şia Arap dilinde taraftar manasındadır. Kur’an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

“Şüphesiz İbrahim de O’nun şialarından/taraftarlarından idi.”⁴

İstilahta ise Şia, Peygamber’in vefat etmeden önce değışik ortamlarda ve bu cümleden olmak üzere Hicret’in onuncu yılı on sekiz Zilhicce’de Gadir Hum bölgesinde büyük bir topluluğın önünde kendi halifesini ve Müslümanların önderini belirlediğine ve onu kendinden sonra siyasî, ilmî ve dinî merci olarak atadığına inanan gruba denmektedir. Rivayetlere göre Resulullah (s.a.a) hayattayken bu lakabı (Şia) Emirul Muminin Hiz. Ali’nin(a.s) taraftarlarına vermiştir. Ali bin Ebi Talib’e işaret ederek şöyle buyurmuştur:

“Canımı elinde bulundurana yemin olsun ki bu (Ali) ve şiaları/taraftarları kıyamet günü kurtuluşa ereceklerdir.”^{5 6}

¹ “Şüphesiz Allah katında din İslam’dır.” (Âl-i İmran/19)

² “Kim İslâm’dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecektir.” (Âl-i İmran/85)

³ Saduk, *Hisal*, s. 585.

⁴ Saffat, 83.

⁵ Celaleddin Suyutî, *Durru’l-Mensur*, c. 6, Beyyine Süresinin yedinci âyetinin tefsiri. (“Şüphesiz, iman edip salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlısıdır.”)

⁶ Şia Pasoh Midehed, s. 22-23.

Şiilik mezhebinin esas ve temeli tevhid, adalet, nübüvvet, imamet ve meaddır. Şia, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) halifeleri sıfatıyla on iki masum İmam'a (a.s) inanmaktadır. Bunların ilki Ali (a.s) ve sonuncusu da Mehdi'dir (a.s). Yüce İslam Peygamberi'nden (s.a.a) nakledilen hadislerde Ehlibeyt İmamlarının (a.s) sayısı ve adları belirtilmiştir.

Şia'nın Delilleri

Bu alanda birçok delil bulunmaktadır. Kısa olması için sadece bazılarına işaret ediyoruz:

1. Akli Deliller:

Lütuf Kaidesi: Bu kaideye göre Allah insanların hidayete ermesi gayesiyle, dini tebliğ etme cihetinde peygamber yolladığı gibi peygamberden sonra da peygamberlerin yolunu sürdürmek için sayılı imamlar atayacaktır.

İlim Kaidesi: Yerinde ispatlanmış dinî öğretiler esasınca⁷ Şia, imamın bir takım şartları olduğuna inanmaktadır. Masumiyet⁸, en bilgin olmak ve en üstün olmak bu şartlardandır. Bu sıfatları (özellikle masumiyeti) tanımak insanlar için mümkün değildir ve sadece Allah bu sıfatlardan haberdardır. O halde imamı seçen ve atayan O'dur.

2. Nakli Deliller:

Kur'an:

“Sizin dostunuz ancak Allah'tır ve Peygamberidir ve inananlar, namaz kılanlar ve rükû ederken zekât verenlerdir.”⁹

Peygamber (s.a.a) duasında şöyle buyurmuştur: *“Ey Allah'ım göğsümü ferah tut, işleri bana kolay kıl ve arkamın sağlam ve güçlü olması için ailemden Ali'yi vezirim yap.”* Bunun üzerine Cebrail nazil oldu ve Peygamber'e (s.a.a) “Oku” dedi. Peygamber (s.a.a) “Neyi okuyayım?” dedi. O da “Sizin dostunuz ancak Allah'tır ve Peygamberidir ve inananlar, namaz kılanlar ve rükû ederken zekât verenlerdir, âyetini oku” dedi.

⁷ Şia'nın kelam kitaplarına müracaat ediniz. Örneğin Keşfu'l-Murad, Bab-ı İmamet, Şerait-i İmam.

⁸ Daha fazla bilgi için Bakara Süresinin 124. âyetinin tefsirine bakınız.

⁹ Maide, 55.

Yani Allah ve Resulü (s.a.a) insanlara yönelik velayet taşıdıkları gibi Ali (a.s) de taşımaktadır.¹

“Ey iman edenler, Allah’a itaat edin; elçiye itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de.”²

¹ “Sizin dostunuz ancak Allah’tır ve Peygamberidir ve inananlar, namaz kılanlar ve rükû ederken zekât verenlerdir.” (Maide/55) Mecmeu’l-Bahreyn ve diğer kitaplarda Abdullah bin Abbas’tan şöyle nakledilmiştir: Bir gün Zemzem Kuyusu kenarında oturmuş, Peygamber’in dilinden halka hadis nakletmekteydi. Aniden başında sarık olan yüzünü örtmüş bir adam yaklaştı ve İbni Abbas Peygamber’den (s.a.a) bir hadis naklettiğinde, o da Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurdu diyerek başka bir hadis nakletmeye başladı. İbni Abbas ondan kendisini tanıtmamasını istedi. O yüzünü açtı ve şöyle dedi: “Ey insanlar her kim beni tanıımıyorsa bilsin ki ben Ebuzer’im. Bu kulaklarımla Allah Resulü’nden duydum ve eğer yalan söylüyorsam kulaklarım sağır olsun. Bu gözlerimle hadiseyi gördüm ve eğer yalan söylüyorsam her ikisi de kör olsun. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu:

“Ali iyilerin önderi ve kâfirlerin katilidir. Her kim ona yardım ederse Allah ona yardım eder ve her kim ona yardım etmekten el çekerse Allah ona yardım etmekten el çeker.”

Sonra Ebuzer devam ederek şöyle dedi: “Bir gün Allah Resulü (s.a.a) ile birlikte mes-citte namaz kılıyordum. Bir dilenci mescide girdi ve oradakilerden yardım istedi, ama hiç kimse ona bir şey vermedi. O da elini göğe doğru kaldırarak şöyle dedi: Ey Allah’ım sen şahit ol, ben senin peygamberinin mescidinde yardım diledim ama hiç kimse bana yardım etmedi. Bu esnada Ali (a.s) rûku halindeydi ve sağ elindeki kü-çük yüzüğü işaret etti. Dilenci yaklaştı ve yüzüğü onun elinden çıkardı. Namaz kıl-makta olan Peygamber (s.a.a) bu hadiseyi gördü ve namazını tamamladıktan sonra göğe başını kaldırarak şöyle buyurdu:

“Ey Allah’ım! Kardeşim Musa senden ruhunu engin kılmanı, işleri kendisine kolaylaştır-manı ve halkın sözlerini anlaması için dilinin düğümünü çözmeni talep etti. Aynı şekilde Musa, kardeşi Harun’u kendisine yaver ve yardımcı kılmanı ve de onun vesilesiyle gü-cünü artırmanı ve işlerine onu ortak etmeni istedi. Ey Allah’ım! Ben senin elçin ve seçti-ğin kimseyim. Göğsümü engin kıl, işleri bana kolaylaştır ve arkamın güçlenmesi ve sağ-lam olması için ailemden Ali’yi yardımcım kıl.”

Ebuzer şöyle nakletmektedir: Daha Peygamber’in (s.a.a) duası tamamlanmadan Ceb-rail nazil oldu ve Peygamber’e “Oku” dedi. Peygamber (s.a.a) “Neyi okuyayım?” dedi. O da “Sizin dostunuz ancak Allah’tır ve Peygamberidir ve inananlar, namaz kı-lanlar ve rükû ederken zekât verenlerdir.” âyetini oku.” dedi... (Tefsir-i Numûne, c. 4, s. 422)

² Nisa Sûresi, 59. Tüm Şia müfessirler emir sahiplerinin masum imamlar olduğu ve İslam toplumunun maddî ve manevî tüm yaşam alanlarındaki önderliğin Allah ve Peygamber (s.a.a) tarafından kendilerine verildiği ve de onlardan başkasını kapsamadığı hususunda görüş birliği içindedirler. Elbette onlar tarafından bir makama atanmış ve İslam toplumunda bir görev üstlenmiş kimselere belirli şartlar çerçevesinde itaat etmek lazımdır. Bu, onlar emir sahipleri oldukları için değildir, emir sahiplerinin temsilcileri olmaları nedeniyledir.

Emir sahiplerinden maksat, İslam toplumunun maddî ve manevî önderliğinin tüm hayat alanlarında Allah ve Peygamber (s.a.a) tarafından kendilerine verildiği masum imamlardır ve onlardan başkalarını kapsamamaktadır.³

“Yakın akrabalarını uyar.”⁴

“Ey peygamber Rabbinden sana indirileni bildir ve bunu yapmazsan görevini yapmamış olursun.”⁵

“Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim.”⁶

“Ey Ehl-i Bey! Gerçekten Allah, sizden kiri (günah ve çirkinliği) gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister.”⁷

Bu âyetler ve bu hususta belirtilen başka birçok âyet bu konuya işaret etmektedir.⁸

Sünnet:

Peygamber (s.a.a) tarih ve rivayetlerin açıkça belirttiği üzere her zaman Ali'yi (a.s) kendi vasi ve halifesi olarak tanıtmaktaydı. Biz numune olarak sadece birkaç tanesine işaret ediyoruz:

Yevmu'd-Dar Hadisi: Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu:

“Bu benim sizin aranızdaki kardeşim, vasim ve halifemdir. Onun sözünü dinleyin ve kendisine itaat edin.”⁹

Güvercin Hadisi:

“Allah Resulü (s.a.a) için cennetten kızartılmış bir güvercin getirildi. Peygamber, Yüce Allah'tan yanındaki en sevgili yaratığın kendi yanına gelmesini

³ Tefsir-i Numûne, c. 3, s. 436.

⁴ Şuara, 214.

⁵ Maide, 67.

⁶ Maide, 3.

⁷ Ahzab, 33.

⁸ Allâme Hillî, Hz. Ali'nin (a.s) imametini ispatlamak için bin delil ve muhaliflerin şüphelerini iptal etmek için de bin delil getirmiştir.

ذا الكتاب الموسوم بكتاب الألفين الفارق بين الصدق و المين فأوردت فيه من الأدلة اليقينية و البراهين العقلية و النقلية ألف دليل على إمامة سيد الوصيين على بن أبي طالب أمير المؤمنين ع و ألف دليل على إبطال شبه الطاعنين و أوردت فيه من الأدلة على باقى الأئمة ع ما فيه كفاية للمسترشدين (Elfeyn kitabının mukaddimesi)

⁹ Tefsir-i Numûne, c. 15, s. 372.

istedi. Allah beni muvaffak kıldı ve ben Peygamber'in yanına geldim ve o güvercini beraber yedik.”¹

Yakınlık Hadisi: Peygamber şöyle buyurdu:

“Ey Ali senin bana yakınlığın Harun'un Musa'ya yakınlığı gibidir ama ben-den sonra bir peygamber yoktur.”²

İki Emanet Hadisi: Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu:

“Ben aranızda iki emanet bırakıyorum. Bunlardan birisi, diğerinden daha büyük olup gökten yere uzanan Allah'ın kitabıdır. Diğer ise itretim olan Ehl-i Beytimdir. Kevser havuzunda bana ulaşınca dek bu ikisinin birbi-rinden ayrılmayacağı bana bildirilmiştir.”³

Gadir Hum Hadisi: Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurdu:

“Ben kimin dost ve rehberi isem Ali onun dost ve rehberidir.” Peygamber bu sözü üç defa ve bazı hadis aktarıcılarına göre ise dört defa tekrar etmiş ve ardından göğe bakarak şöyle buyurmuştur: “Ey Allah'ım! Onun dostunu dost ve düşmanını düşman edin, onu seveni sevdire ve sevmeyeni sevgisiz kıl, yarenlerine yardım et ve kendisini terk edenleri yardımından mahrum kıl, hakkı onunla beraber kıl ve hakkı ondan ayırma.” Ardından şöyle bu-yurdu: “Biliniz ki burada hazır olanların tümü bu haberi burada olmayan-lara bildirmekle görevlidir.”⁴

Mezkûr hadisler bu hususta nakledilen hadis pınarından bir damla-dır. O halde Şiiler tüm amel, inanç, ahlak ve ruh haletlerini İslam öğreti-leri esasınca tanzim eden ve Peygamber'in (s.a.a) buyruklarından dışarı çık-mayan bir topluluktur. Onlar Peygamber'in emrini Allah'ın emri bilmekte, Kur'an ve Allah Resulü'ne uymakta⁵ ve Allah Resulü'nün peygamberliğini Ali bin Ebi Talib'in (a.s) vasilik ve hilafetiyle birlikte defalarca ilan ettiğine inanmaktadırlar.

¹ Saduk, *el-Hisal*, c. 2, s. 580.

² *Ravza-i Kâfi*, Tercüme-i Kemerî, c. 2, s. 182.

³ *Keşfu'l-Gumme*, Tercüme ve Şerh-i Zevareî, c. 1, s. 44.

⁴ *Tefsir-i Numûne*, c. 5, s. 12.

⁵ “Allah'a ve elçiye itaat edin.” (Muhammed/33) ve “Elçimin size verdiğini alın.” (Haşr/7) âyetleri gereği.

Şia'nın Temel Fırkaları

Soru

Eğer mümkünse Şia'nın temel fırkalarının sayısını beyan eder misiniz?

Kısa Cevap

Şia kavramı sözlükte “takipçi”, “yaver” ve bir tarz yol ve dine sahip olma anlamına gelir. Müslümanlar arasındaki literatürde ise Hz. Ali'nin (a.s) takipçilerine özgü bir bağlamda kullanılmıştır. Bu kavram hakkındaki en doğru tanım şudur: “Şia, Hz. Ali'nin (a.s) veliahtlığının nas yoluyla belirlendiğine ve onun Peygamber-i Ekrem'e (s.a.a) veliaht olma hususunda en liyakatli şahıs olduğuna inanan kimsedir.”

Şia kavramı genel bir anlam ifade edip kabul edilen tanım uyarınca Zeydiye, Keysaniye, İsmailiye gibi tüm Şia fırka ve gurupları kapsar.

Ehl-i Beyt (a.s) takipçileri hakkında Caferî, Talibî, Hasse, Alevî, Fatımî, İmamî gibi başka kavramlar da kullanılmaktadırlar. Şia'nın asıl fırkaları hakkında birkaç görüş vardır. Bağdadî kitabında, Şia'nın asıl fırkalarını Zeydiye, Keysaniye ve İmamiye diye üç fırka bilmıştır. Ama Şehristanî, İsmailiye'yi de asıl fırkalar kategorisinden saymıştır. Hacı Tûsi (r.a) Kavaidu'l-Akaid'te Bağdadî'nin görüşüne katılmış ve Zeydiye, Keysaniye ve İmamiye'yi Şia'nın asıl fırkaları bilmıştır. Şia âlimleri ve din ve mezhepler tarihçileri arasında meşhur olan ise Şiiliğin asıl fırkalarının üç fırka olduğu ama onların da kol-ları ve uzantıları hakkında görüş ayrılıklarının bulunduğu dur.

Ayrıntılı Cevap

Şia kavramı sözlük kitaplarında “takipçi”, “yaver” ve bir tarz, yol ve dine sahip olma anlamına gelir.⁶ Şia kavramı, Müslümanlar arasındaki literatürde ise Hz. Ali'nin (a.s) takipçilerine özgü bir bağlamda kullanılmıştır.

Elbette bu tanımların hiçbirisi kapsayıcı ve ayırt edici değildir. Tarihte Şia'nın muhtelif fırkalarına bakarak aşağıdaki tabirin bu kavram için en doğru tanım olduğu söylenebilir: Şia, Hz. Ali'nin (a.s) veliahtlığının nas yoluyla belirlenmiş bilen ve onu Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) veliahtlığı için en liyakatli şahıs gören kimseye denir. Bu tanımda Şia ve diğer guruplar arasında ayrılık noktası olan nas kavramına vurguda bulunulmuştur; zira diğer guruplar Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) veliahtlığını seçime

⁶ el-Kamusu'l-Muhit, s. 61 ve 62; Tacu'l-Arus, c. 5, s. 405; Lisanu'l-Arab, c.7, s. 258; İbn Esir, en-Nihaye, c. 2, s. 242.

dayandırmaktadır ama Şia bunu nas ve Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) beyanına bağlı bilmektedir.

Şiiliğin Ortaya Çıkış Tarihi

Bazı araştırmacılar Şiiliğin Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) vefatından sonra ortaya çıktığını söylemiştir. Bunlar birkaç guruptur: Bir gurup, Şiiliğin sahabenin büyüklerinden bir grubun açıkça Ali (a.s) hilafet ve imamete herkesten daha layıktır dediği Sakife gününde ortaya çıktığını söylemiştir. İkinci bir gurup Şiiliğin ortaya çıkmasını Osman'ın hilafetinin son dönemleriyle ilişkilendirmiş ve Abdullah b. Seba'nın görüşlerinin bu zamanda yayılmasını Şiiliğin ortaya çıkmasıyla bağlantılı bilmıştır. Bir başka gurup ise Şia'nın Fitnetu'd-Dar (üçüncü halifenin katledilme günü) günü ortaya çıktığına inanmaktadır. Dördüncü gurup, Şiiliğin hakemiyet macerasından sonra Hz. Ali'nin (a.s) şahadetine dek olan dönem içerisinde ortaya çıktığına inanmaktadır. Beşinci gurup ise Şiiliği Kerbela hareketi ve İmam Hüseyin'in (a.s) şahadetiyle ilintili bilmıştır. Bu dağınık ve perakende görüşler karşısında bir gurup araştırmacı da Şiiliğin Allah Resulü (s.a.a) döneminde kökü olduğuna ve onun defalarca bu kavramı Hz. Ali'nin (a.s) takipçileri ve yarenleri hakkında kullandığına inanmaktadır.

Şia âlimleri arasından Merhum Kaşifu'l-Gıta, Şeyh Muhammed Hüseyin Muzaffer, Muhammed Hüseyin Zeyn Âmilî ve Ehl-i Sünnet âlimleri arasından da Muhammed Kürt Ali şöyle söylemektedir: Peygamber (s.a.a) döneminde bir gurup sahabe Ali'nin (a.s) şiasî sıfatıyla meşhurdular.¹ Hak şudur ki Peygamber (s.a.a) döneminde ve bizzat Peygamber'in (s.a.a) kendi eliyle Şiiliğin temeli atılmış, Peygamber'in (s.a.a) vefatından sonra da Şiilerin safi belirlenmiş ve Hz. Ali'yi Peygamber'e (s.a.a) veliaht bilenler, Ali'nin (a.s) şiasî olarak adlandırılmıştır. Şia kavramı genel bir mefhum olup kabul edilen tanım uyarınca Zeydiye, Keysaniye, İsmailiye gibi tüm Şia fırka ve gurupları kapsar. Ama bu hususta bu genel mefhum ile farkları olan ve bazen Ehl-i Beyt takipçilerini adlandırdıkları başka kavramlar da mevcuttur. Bu kavramların her biri hakkında da kısa bir açıklamada bulunmak lazımdır. Bu kavramların bazıları şunlardır:

1- Rafizî: Rafz, reddetmek, terk etmek ve bir işi bırakmak anlamındadır. Şia muhalifleri bu kavramı genellikle Şiileri kötölemek ve yemek

¹ Bkz. Resul Caferiyan, *Tarih-i Teşeyyu' der İran*, s. 24-28.

gayesiyle kullanılmaktadırlar. Bu kavram hakkında şöyle söylenmiştir: Şiiler ilk iki halifenin hilafetini reddettiğinden ötürü Rafizî diye adlandırılmışlardır. Bazıları da Zeyd'in kıyam ettiği sırada ilk iki halife hususundaki nispeten mülayim tutumundan dolayı ordusunu terk eden Şiilere söylendiğini belirtmişlerdir. Bu iki anlamdan hangisini kabul edersek edelim Rafizî kavramı, genel mefhumu itibarıyla Şia'yla eş anlamlı değildir.

2- Caferî: İmam Cafer-i Sâdık (a.s) yoğun çabalarıyla Ehlibeyt İmamlarının (a.s) önderliğine inanan Şiilere fikhî ve kelimî özel bir hüviyet kazandırdığından, onun öğretilerinden faydalanan Şiiler, Caferî diye meşhur olmuşlardır. Bugün Caferî kavramı on iki imam Şiiliğiyle eş anlamlı adedilse de İsmailileri de içermektedir. Çünkü onlar da İmam Cafer-i Sâdık'ın (a.s) imametini inanmaktadırlar.

3- İmamî: İmamların her biri döneminde, Hz. Fatma'nın (a.s) evlatlarından olan Ehlibeyt İmamlarının (a.s) imametini inanan ve bu çizgiyi on ikinci imama dek sürdüren Şiiler, İmamî olarak adlandırılmışlardır. İmamî, tarihi seyri içerisinde muhtelif zamanlar münasebetiyle, Hz. Ali (a.s) döneminde Şia ile eş anlamlı olma gibi başka anlamlar da taşımıştır. Ama bugün on iki imam Şiiliğine denk bir anlamı vardır.

4- Hasse: Bu kavram daha çok fikhî metinlerde amme (Müslümanların ekseriyeti) sözcüğü karşısında kullanılmakta ve Şia anlamına gelmektedir. Bu kavramın fikhî metinlerdeki daha özel anlamı, fikhını on iki masum imamdan alan on iki imam mezhebidir.

5- Alevî: Bu kavram bir zamanlar Şianın kelimî eğilimine (Hz. Ali'nin (a.s) üstünlüğüne inanma) delalet etse de sonraları daha çok nesebî manada yani fertlerin nesebî olarak Hz. Ali'ye (a.s) bağlılığını bildirme anlamında kullanılmıştır.

6- Fatmî: Bu kavram daha çok nesebî anlamda kullanılır ve İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in (a.s) evlatlarını Keysaniye'nin kendisini nispetlendirdiği Muhammed b. Hanefiye'nin evlatlarından ayırmak için kullanılmıştır; zira Muhammed b. Hanefiye her ne kadar Hazreti Ali'nin (a.s) evlatlarından olsa da Hz. Fatma'nın evlatlarından değildi.

7- Talibî: Bu kavram da nesebî bir mefhum taşımakla birlikte kapsamı önceki iki kavramdan daha geniştir. Talibî, Ebu Talib evlatları anlamında olup o yüce insanın Hz. Ali (a.s) dışındaki yoldan gelen evlatlarını da kapsar. Bu kavramı tam anlamak, Ebu'l-Ferec-i İsfahani'nin *Makatulu't-*

Talibin kitabını okumakla mümkündür. Çünkü orada tüm Talibilerin kıyamlarından ve bu cümleden olma üzere Cafer b. Talib'in evlatlarının kıyamlarından da bahsedilmektedir. Bu, tarih boyunca Şia'nın tabir edildiği kavramlar mecmuasıdır.

Şiilik tarihi boyunca birçok iniş ve çıkışları arkasında bırakmıştır. Bu çıkışların bazıları, bazen bu mektebi tüm İslam dünyasına egemen olmaya yaklaştırmış ve inişleri ise bazen baş aşağı düşüşe yöneltmiştir. Bu arada İslamî öğretilerin değişik boyutlarındaki kadim zenginlik, devlet teşkil edebilirlik iddiası ve bu iddiayı sayılı merhalelerde ispat etmek ve son olarak da tarih boyunca bağımsız bir hüviyet taşımak gibi unsurlar bu mektebi ayrıcalıklı kılmıştır. Şia mezhebi aklî, fikhî, kelamî, ahlakî ve diğer dayanaklara sahip olduğundan tüm kısıtlamalar, baskılar ve zehirli propagandalara rağmen kendine tüm dünyada yer açabilmiş ve tüm dünyada sayıları günbegün artan birçok taraftar toplayabilmiştir. Ama maalesef itiraf etmeliyiz ki eskiden beri tüm din ve mezhepleri kuşatan büyük tefrika ve birçok fırkanın türemesi afeti, az çok Şia mezhebini de sarmıştır. Tüm Müslümanların, Resulullah (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in (a.s) gerçek takipçilerinin günbegün artan bilinciyle, birlik ve gönüldeşlikleriyle tüm Müslümanların düşmanları etkisiz kılıp bir bayrak altında toplanacakları bir günü arzuluyoruz.

Şia'nın asıl fırkaları hakkında birkaç görüş vardır:

Bağdadî kitabında, Şia'nın asıl fırkalarını Zeydiye, Keysaniye ve İmamiye diye üç fırka bilmiştir. O, başta gulatı (aşırıları) da Şia'nın kollarından saymış ama sonra onların İslam'dan çıkmaları nedeniyle İslamî fırkalardan sayılmadığını belirtmiştir.¹ Şehristanî, İsmailiye'yi de asıl fırkalar kategorisinden saymış ve Şia'nın asıl fırkalarını beş fırka bilmiştir.² Hace Tûsi (r.a) Kavaidu'l-Akaid'te Bağdadî'nin görüşüne katılmış ve Zeydiye, Keysaniye ve İmamiye'yi Şia'nın asıl fırkaları bilmiştir.³ Şia âlimleri ve din ve mezhep tarihçileri arasında meşhur olan ise Şiiliğin asıl fırkalarının üç fırka olduğu ama onların da kolları ve uzantıları hakkında görüş ayrılıklarının bulunduğuudur.

¹ Bağdadî, *el-Fark Beyne'l-Fırak*, s. 21-23.

² Şehristanî, *Milel ve Nihel*, c. 1, s. 147.

³ Hace Nasraddin Tûsi, *Kavaidu'l-Akaid*, s. 110.

Şia'daki Adaletin Mutezile ile Farkı

Soru

Şia'daki adaletin, Mutezile'deki adalet ile farkını açıklayınız.

Kısa Cevap

Şia ve Mutezile, adaleti kendi mezhep usullerinden biri olarak ilan etmekte ve her ikisi de husn ve gubhu aklı ilkesine inanmaktadır. Yani bir takım konular hakkında hatta mukaddes şariat tarafından bir hüküm belirtilmemişse dahi, insan aklı yalnız başına onların iyi veya kötü olduğunu anlayabilmektedir. Zulüm de insan aklının çirkinliğini idrak ettiği konulardan biri sayılmaktadır. Bu nedenle, Yüce Allah böyle bir kötülüğe mürtecip olamaz ve O, fiillerinde gerekli olduğu üzere adaletle riayet edecektir.

Bu iki mezhebin farkı şudur: Mutezile açısından eğer insanın tüm fiilleri Allah'a isnat edilirse, O'nun ödüllendirmesi ve cezalandırması adaletle aykırı olacaktır. Mutezile bu çıkmazdan kurtulmak için fiilî tevhidî inkâr etmiştir. Şia ise, fiilî tevhidî inkâr etmeksizin ve insan davranışını tamamıyla bağımsız bilmeksizin, insan fiilinin Allah'ın fiilinin enleminde olmayıp boylamında olduğunu açıklayarak Allah'ın adaletine inanmanın ne şekilde olması gerektiğini açıklamıştır.

Ayrıntılı Cevap

Adalet konusunda Mutezile ve Şia arasındaki fark şu noktadan kaynaklanmaktadır: Her iki gurup da adaleti kendi mezheplerinin bir usulü olarak tanıtımlarına karşın, Mutezile adaleti ispat etmek için, fiilî tevhidî tartışmaya açmıştır. Fiilî tevhidin anlamı, ister hayır olsun ve ister şer olsun tüm işlerin failinin Allah olduğu, O'ndan başka bir failin olmadığı ve esasen Allah istemeyene dek hiçbir hadisenin meydana gelmeyeceğidir.⁴

O halde sevap ile ceza ve cennet ile cehennem nasıl adalet ile uyuşacaktır? Bu esasla sevap ve cezayı adalet ile uyumlu bir hale getirebilmek için fiilî tevhit kabul edilmemeli ve her şahsın fiili Allah'a değil, kendine isnat edilmelidir. Ama Şia, fiilî tevhidin insan istek ve iradesiyle çelişmediğine ve insan iradesinin Allah'ın iradesinin uzantısında olabileceğine inanmaktadır. Elbette Allah'ın iradesi olmaksızın insan kendi iradesini gerçekleştirmeyi başaramaz. Ama Allah'ın kendi engin gücü doğrultusunda ve buna paralel olmaksızın insana sınırlı bir seçim hakkı vermeyi irade ettiğine ve bu esasla onları ödüllendireceğine ve cezalandıracağına inanılabilir. Bu hu-

⁴ İnsan, 30; Tekvir, 29.

susta daha fazla bilgi edinmek için, bu konuda yazılmış bir makalenin bir bölümüne dikkatinizi çekiyoruz:

Mutezile İnancında Adaletin Yeri

Mutezile, bazı işlerin gerçekte adalet ve bazı işlerin de zulüm sayıldığına inanmaktadır. Örneğin, Allah'ın hayırsever fertleri ödüllendirmesi ve günahkâr şahısları da cezalandırması gerçekte adalet ile eşittir ve Allah'ın bunun aksine davranması muhaldir. Çünkü Yüce Allah adildir, asla zulüm işlemez ve de Allah'ın zulümde bulunması çirkindir. Bu gurup, akli ve zatî iyiyi ve kötüyü kabul etmiştir. Nitekim Üstat Mutahharî bu hususta şöyle yazmaktadır:

“Onlar, eşyanın güzellik ve çirkinlik esasının insan davranışlarının ölçü ve mikyası olduğu gibi, rububi fiillerin de ölçü ve mikyası olabileceğine inanmaktadır. . . Onlar adaletin zatî olarak iyi ve zulmün de zatî olarak kötü olduğunu, sonsuz akıl olan ve tüm akılların bahşedicisi olan Allah'ın, aklın iyi gördüğü bir şeyi asla terk etmeyeceğini ve aklın çirkin gördüğü bir şeyi de yapmayacağını söylemektedir.”¹

Mutezile, insan aklının eşyanın iyi ve kötü olduğunu teşhis etmede başarısız olduğuna ve şeriatın açıklamasına bakmaksızın doğruluk, emanet, iffet ve takva gibi bazı hususların zatî olarak iyi olduğunu ve yalan, ihanet ve fuhuş gibi bazı işlerin de zatî olarak kötü olduğunu teşhis edebileceğine inanmaktadır. Bu nedenle, Allah bir hüküm vermeden önce, eşyalar zatlarında zatî iyilik veya çirkinliğe sahip olmaktadır. Bu mesele başka konuları peşinden getirmekte ve onların bazıları ilahiyat ve bazıları da insanla ilişkisi olan yaratılışın bir hedef ve gayesi var mıdır gibi sorular şekillindedir. Belirtmek gerekir ki, Mutezile adalet taraftarı olması nedeniyle, fiillerde tevhidi inkâr etmekte ve fiilî tevhidin insanın kendi fiillerini yaratmaması ve Allah'ın onun fiillerini yaratması anlamına geldiğine ve de bu görüşün ilahî adalete aykırı olduğuna inanmaktadır. Hakeza onlar insan özgürlüğünü ve ihtiyarını inkâr eden Eşaire'ye muhaliftir.

Bu esasa, Mutezile düşüncesinde adaletin yerinin ne olduğu ve onların tıpkı Şii âlimleri gibi neden adaleti iman ve inanç usullerinden saydıkları ve beş usullerinin ikincisi olarak karar kıldıkları anlaşılabilir. Mutezile, kendince fiilî tevhidi adalete ve Eşaire de kendi zannınca adaleti fiilî tevhide feda etmektedir; ama gerçekte ne Mutezile adaleti doğru bir şekilde açıklayabilmiş

¹ Mecmua-i Asar, Üstat Mutahharî, c. 1, s. 54 ve 76.

ve ne de Eşaire fiilî tevhidin derinliklerine varabilmiştir. Bu açıdan, Mutezile ile Eşaire arasındaki temel fark, tevhit ve adalet meselesi hakkındadır.

İmamiye'nin Bakışında Adalet

Şii âlimleri Kur'an, Peygamber'in (s.a.a) hadisleri ve onun Ehl-i Bey'tinin (a.s) sözlerinden ilham alarak adalet meselesini Şia'nın beş inanç usulünün ikincisi olarak kabul etmiş ve fiillerin iyilik ve kötülüğünün aklı ve zatî olduğuna inanmıştır. Başka bir ifadeyle, fiillerin bir kısmı, zatî olarak iyi ve güzel ve bir kısmı da çirkin ve kötüdür. İnsan aklı, şeriat sahibinin hükümüne bakmaksızın bağımsız olarak bazı fiillerin iyi ve kötü olduğunu idrak edebilir. Tıpkı aklın adaletin iyi ve zulmün kötü olduğuna hükmetmesi gibidir. Bu yüzden, Yüce Allah sadece iyi ve güzel işleri emretmekte ve sadece kötü ve çirkin işlerden sakındırmaktadır. Şerî hükümler de gerçek ve zatî maslahat ve fesatlar esasındadır ve bunlar onların bağlı oldukları hususlarda mevcuttur. Bu esas uyarınca, gerçekte kötülük barındıran her şeyi şeriat sahibi yasaklar; çünkü O, kötü ve çirkin bir iş yapmaz. Bundan dolayı Allah adildir. Şehit Mutahharî bu hususta şöyle yazmaktadır:

“Allah feyiz ve rahmetini ve aynı şekilde bela ve nimetini zatî önceki istihkaklara göre verir ve yaratılış düzeninde ilahî feyiz, rahmet, bela, ödül ve ceza açısından özel bir nizam mevcuttur.” Her ne kadar Mutezile ve Şia ekolleri birçok inançsal meselede hemfikir olsa ve bu yüzden Eşaire karşısında “adliyye” olarak adlandırılırsalar da, bu iki ekol arasında bir takım farklılıklar mevcuttur. Örneğin, Şia ekolünde, adalet esası fiilî veya zatî tevhide bir zarar verilmeksizin kuşatıcı bir tarzda kabul edilmiştir. Bu şekilde adalet tevhidin yanında yer almıştır. Bu ekolde adaletin esas oluşu, aklın saygınlığı, insan şahsiyetinin özgür ve ihtiyar sahibi olduğu ve evrenin hikmete dayalı düzeni, zatî veya fiilî tevhide bir hâle getirilmeksizin ispat edilmiştir. İlahî mülkte bir ortak olarak lanse edilmeden ve ilahî irade insan iradesine mağlup edilmeden insan iradesi onaylanmıştır. İnsanın ilahî kaza ve kader karşısında mecbur olduğu neticesi alınmaksızın varlıkta baştan sona kadar ilahî kaza ve kader kanıtlanmıştır.”

Ama Mutezile adaleti fiilî tevhitte değil, sıfatlardaki tevhitte ilet sürmektedir; zira onlar fiilî tevhidi adaletle aykırı bilmektedir. Mutezile'nin sıfatsal tevhidi, zatın her sıfattan yoksun olmasıdır. Onlar sıfatların zat ile aynı olduğunu ispat edemediler. Oysaki Şia'nın sıfatsal tevhidinde sıfatlar, zat ile aynıdır. Aynı şekilde Şia'nın fiilî tevhidi, Eşaire'nin fiilî tevhidiyle farklıdır. Eşaire'nin fiilî tevhidinin manası, hiçbir varlığın hiçbir etkiye sahip olmaması ve onların tümünün bir şekilde direkt olarak Allah tarafından

olmasıdır. Bundan dolayı, kulların fiillerinin direkt yaratıcısı Allah'tır ve kul kendi amelinin yaratıcısı değildir.

Şia'nın fiilî tevhidî ise, sebepler ve sonuçlar düzeninin geçerli olduğu, her sonucun kendi sebebiyle kaim olmakla birlikte Allah ile de kaim olması ve bu ikisinin birbirinin paralelinde olmayıp boylamında yer aldığı anlamındadır. Bu yüzden Şia'nın bakışında tevhit, ilahî adalet esasıyla uyuşup zatî, ibadî, sıfatî ve fiilî tevhidini kapsar. Bundan dolayı İmamiye Şia'sının âlimleri semavî vahiyden ilham almayla, akıl ve İslâmî öğretileri üzerinde düşünme gücünü taşımayla ve de dua ve özellikle İmam Ali'nin (a.s) mucizevî hutbeleri gibi delil olan rivayetlere sahip olmayla, İslâm düşüncesinde derin akli konuları dile getiren ilk kimseler sıfatıyla, İslâm birliğini koruyarak İslâm'ın sınırları ve kesin inançlarını (küfür dünyasının İslâm dünyası aleyhine ürettiği yeni ve güncel birçok şüphe karşısında) âlimane bir şekilde delillendirebilmiş ve pekiştirebilmişlerdir.

Bu nedenle birçok İslâm filozofu Şia idi ve Şia, İslâm felsefesini sürdürebilmiştir. Nitekim Ehli Sünnet tarihçileri, Şia aklının kadim dönemlerden beri felsefî bir akıl olduğunu, yani Şia düşüncesinin geçmişte de nass üzere ve akli olduğunu itiraf etmiştir. Bu nedenle Şia âlimleri, temiz imamların (a.s) öğretileri ve buyruklarıyla, ilahî gelenek ve vahiy mektebinin eğitimcilerinin ilahî yaşamında, ilahî adaletin yerini kavrayabilmiş ve insanlara ispat edebilmiştir. Bu sebeple, Şia mektebinde adaletin mümtaz bir yeri vardır; zira vahiy mektebinin eğitimcisi Muhammed Mustafa (s.a.a) ve onun vefatından sonra ise Şiilerin ilk İmam'ı olan Ali b. Ebi Talib (a.s) adalet ve eşitliğin sembolleri ve de hak ve insafın kâmil âşıklarıdır. Eğer adalet, zihnî mefhumundan sıyrılıp aynileşir ve tecessümleşirse, ilk önce Hz. Muhammed (s.a.a) ve sonra da Ali (a.s) olur. Bu iki kâmil insanlık örneğinin zatı da manevî ve zihnî olarak irdelenecek olursa, adalet ortaya çıkacaktır; zira bu ikisi, ilahî sünnet olup tüm varlıklarından adalet fışkırmaktadır. Nitekim Yüce Allah, Peygamber'in (a.s) yaşam tarzı hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Andolsun, Allah'ın Resûlü'nde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.”¹

Allah onun yaşam tarzını övmekle kalmamış, insanlara onun tarzını takip etmenin zorunlu olduğunu hatırlatmış ve tüm zamanlardaki insanlar için kâmil bir örnek olarak o yüce şahsiyetten bahsetmiştir.

❦

¹ Ahzab, 21.

Şia'ya Göre Büyük Günah

Soru

Şia'ya göre büyük günahın konumu nedir?

Kısa Cevap

Büyük günah konusunda Müslüman fırkalar arasında, çoğu siyasi olan ifrat ve tefritler vardır.

Bunun en belirgin örneği Mürcie ve Hariciler'dir. Mürcie, zalim yöneticileri temize çıkarmak için zâhirî imanı veya Müslümanlık iddiasını ve görüntüyü korumayı yeterli görmekte, büyük küçük hiç bir günahın, hatta Ehl-i Bey'tin (a.s) kanını dökmek bile olsa imana zarar vermeyeceğini ispatlamaya çabalamaktadır. Hariciler ise tam tersine diğer İslami mezheplere uyguladıkları şiddete ve onlara karşı verdikleri mücadeleye kılıf bulmak için bir kere bile olsa büyük günah işleyen herkese kâfir damgası vurmakta, ardından düşman saydıkları kimseleri günahkâr diye yaftalayarak İslam dairesinden çıkarmaktadırlar. Mutezili ise bu iki inancın arasında belirsiz bir yol tutmuştur.

Şia öğretilerine baktığımızda Şiilerin bu konudaki inancının şöyle olduğunu görmekteyiz: İman asıldır. Ama gerçek iman, ameli peşinden getiren imandır. Gerçek manada mümin olan kimse pervasızca büyük günah işlemez, hatta küçük günah bile işlemez. Ayağı kayarak büyük günah işlerse hemen rahim olan Allah'ın uygun gördüğü ve gösterdiği yollardan giderek onu telafi etmeye çalışır, günahının bağışlanmasını ümit eder. Böyle yapmayan biri gerçek imana sahip olmayan, sadece görüntüde mümin olan kimsedir. İmanı ve ameli olmayan kimse, ilahi imtihanı geçemeyeceğinden ahirette cehenneme gidecektir.

Ayrıntılı Cevap

Belirtmek gerekir ki, günahların küçük ve büyük diye ikiye ayrılması Kur'an-ı Kerim kaynaklıdır. Nisa/31, Şura/37 ve Necm/32 bu konu hakkındadır.

Bir taraftan günahların hangilerinin büyük, hangilerinin küçük olduğu hususunun Kur'an'da açıklanmaması, diğer taraftan büyük günahın durum ve konumunun ne olduğunun bilinmemesi İslamî fırkalar arasında önemli tartışmalara yol açmıştır.

Şia rivayet kitaplarında hangi günahların büyük olduğunu konusunda birçok rivayet mevcuttur. Diğer mezheplerin kelim ve tefsir kitaplarında da büyük ve küçük günahlar tanımlanmıştır.

Büyük günahların sahip olduğu konum için her şeyden önce belirtmek gerekir ki:

1- Birçok İslami mektepte büyük günahın konumu, dinî öğretilerden çok siyasi olaylardan kaynaklanmaktadır. Bu konuda görüş öne süren mektepler sırasıyla şöyledir:

a) Mürcie: Bu fırkaya göre iman amelden önce gelir. Yani bir kimse şehadet getirip Müslüman olursa artık hiç bir günah onun cennete girmesine engel olamaz. Böyle bir düşünce Emevi sultanları tarafından hararetle destekleniyordu. Bu görüş, Ehl-i Bey'ti (a.s) ve günahsız halkı şehit eden, içki içen, dünyaya aşırı düşkün olan Emevi sultanlarının da hayırlı bir akıbeti olacağını, onların da cennete gideceklerini dikte etmektedir. Çünkü onlar zahirde iman sahibiydiler ve namaz, oruç, hac vs. amelleri yerine getiriyorlardı!

Bu fırkanın âlimleri akaitlerini Kur'an'ın bazı âyetlerine dayandırıyorlar. Örneğin diyorlar ki: Bakara Sûresinin 3'ten 5'e kadar olan âyetlerinde büyük günah işlememeyi kurtuluşa ermenin şartı olarak saymamıştır.

“Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar. Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler; ahiret gününe de kesinkes inanırlar. İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.”

Ancak onlar bu özelliklerin 2. âyette geçen takvâlılara ait olduğunu ve takvanın da büyük günahla uyuşmadığını unutuyorlar.¹ Böyle bir inanç sözde Müslümanların günaha bulaşmaları için ellerini öylesine açık bırakıyor ki Müslüman olduklarını söyleyerek her türlü cinayeti işleyebilmekteler!

İmam Sâdık (a.s) bu konuda şöyle buyuruyor:

“Mürcie, biz Ehl-i Bey'ti katleden Benî Ümeyye'nin de mümin olduğuna inandığı için Ehl-i Beyt şehitlerinin kanı onların da yakasına yapışacaktır.”²

¹ Mürcie'nin söz konusu âyetini delil diye getirmesi ve onun reddi hakkında bkz. Tayyib, Seyyid Abdülhüseyin, *Atyebu'l-Kur'an fi Tefsiri'l-Kur'an*, c. 1, s. 258-259, İntişarat-ı İslam, Tahran, h.ş. 1378.

² Kuleynî, Muhammed b. Yakup, *el-Kâfi*, c. 2, s. 409, H.1, Daru'l-Kutubi'l-İslamiyye, Tahran, h.ş. 1365.

b) Müslüman olan herkesin pak olduğuna inanan ve sultanların zulümlerine kılıf uyduran Mürctie'nin tam aksine İslam toplumunda ifratçı başka bir fırka baş gösterdi. Bu fırkaya göre büyük günah işleyen herkes kâfir ve mürteddir, canı ve malı mübahtır. Kendisine dini bir görüntü veren bu akaidin de kökü siyasi olup Sıffin Savaşı'ndan sonra İmam Ali'nin (a.s) hakemiyeti kabul etmesiyle ortaya çıktı. Kendilerine Harici veya Marikin denilen bu gurup, önce Kur'an'ın bazı âyetlerine³ dayanarak hakemiyeti büyük günah saymış, sonra Peygamber'in (s.a.a) halifesine kâfir hükmü vererek onunla savaşmışlardır.⁴

O günden sonra büyük günah işleyen herkesin kâfir olduğunu ve ebedi olarak cehennemde kalacağını savunmuşlardır!⁵ Onlara göre gerçekte imanin herhangi bir değeri yoktur, asıl olan ameldir. İmanı, temeli zayıf ve yıkılma imkanı olan bir bina olarak görür ve düşen her tuğlayla binanın çökeceğine inanırlardı. Bu fırkanın ele başlarının maksatları siyasi olmasına rağmen takipçilerinin çoğu cehaletlerinden dolayı onların bu hilelerini dini sanarak onlara kandılar. Bu fırka önceki fırkanın, yani kurnazca hakim güçlerin zulümlerine kılıf uyduran Mürctie'nin aksine güya dini ihya etme çabasıındaydılar. Bu yüzden İmam Ali (a.s), Mürctie itikadının ortaya çıkma kaynağı olan Emevi itikadının, Harici itikattan daha kötü olduğunu söylüyordu.⁶

c) Bu arada, büyük günah işleyen Müslümanların durumunun iki durum arasında olduğu⁷ görüşüne sahip olan Mutezile diye bir itikat da vardır. Mutezile'ye göre büyük günah işleyen Müslüman ne mümindir, ne de kâfir. Bu itikat Şia itikadına yakın olsa da iman ile küfür arasında kalan yerin ne manaya geldiği tam olarak bilinmediğinden Şia itikadından ayrılmaktadır.

2- Şia'nın büyük günah işleyen kimsenin konumu hakkındaki görüşünün anlaşılması için büyük günah işleyenlerin birbirlerinden ayırt edilmesi gerekir. Şii'ye göre büyük günah işleyenler şu guruplara ayrılırlar:

³ “Hüküm ancak Allah'ındır.” (En'am/57; Yusuf/40 ve 67)

⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Mekarım Şirazi, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c. 9, s. 418-419, Daru'l-Kutub'l-İslamiyye, Tahran, h.ş. 1374.

⁵ Haricilerin itikatlarını çürütme konusunda birçok rivayet vardır. Örneğin *Biharu'l-Envar*, c. 33, s. 421, 25. Bâb, Müessessetu'l- Vefa, Beyrut, h.k. 1404.

⁶ Nehcu'l-Belağa, s. 94, 61. Hutbe, İntişarat-ı Daru'l-Hicret, Kum, Tarihsiz.

⁷ Bu deyim, Mutezile'nin “Ne cebir var, ne de ihtiyar” görüşünde de kullanılmış ve Şiiler de onu teyit etmiştir ama ileride de göreceğimiz gibi, Şia bu deymi büyük günah işleyen müminin konumu hususunda kabul etmemektedir.

a) Müminler: Şia mektebinde iman genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılır. Genel iman, diğer İslami mektepler göz önüne alınmaksızın İslam'a iman etmektir. Özel iman ise İslam'ın şartlarının yanı sıra Peygamber'in (s.a.a) Ehl-i Beyt'inin velayet ve imametine de iman etmektir. Birçok rivayette böyle bir ayırım yapılmıştır. Örneğin bir rivayette İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor:

“İslam, iki şehadeti getirmek, namaz kılmak, zekat vermek, hac farizalarını yerine getirmek, Ramazan'da oruç tutmaktır. İman ise bunların yanı sıra velayeti kabul etmeyi de gerektirir.”¹

b) İmansızlar: Nice kâfir var ki genel iman dairesinin dışındadır ve nice Müslüman da var ki genel imana sahip olmalarına rağmen Ehl-i Beyt mektebini kabul etmemiştir; dolayısıyla özel imandan yoksundurlar. Doğal olarak bu grupta olanların hepsi için eşit şekilde hüküm verilemez. Örnek olarak onlardan ikisini getiriyoruz:

Mustazaf: Hak din hakkında fazla bilgi sahibi olmadıkları için onu tanıyamayan kimselerdir. Böyle kimseler fitrî kurallara uydukça ve başkalarının haklarına tecavüz etmedikçe, büyük günah işlerlerse dini tanımadıklarından dolayı Allah bu günahları bağışlayabilir.

İnatçılar: İnatçılar veya mücadeleciler, hak din kendilerine delille ispat olduğu halde dünyevî menfaatlerinden dolayı onu kabule yanaşmayan kimselerdir. Böylelerinin iman etmemesi yalnız başına cehenneme gitmeleri için yeterlidir. Ayrıca diğer büyük günahları da işlerlerse azapları artar. Nahl Sûresinin 88. âyeti bu konu hakkındadır.

Şimdi yukarıda zikredilenlere dayanarak sözde Şia mektebine inandığı halde büyük günah işleyen kimselerin durumuna göre büyük günahın nasıl bir yere sahip olduğuna bakalım.

Şia âlimler, bu alanda çeşitli ve bazen de farklı gibi görünen rivayetlere dayanarak şöyle diyorlar: Ne Mürcie gibi böyle günahkârların cehennemden kurtulup cennete gideceklerini söyleyebiliriz, ne Hariciler gibi büyük günah işler işlemez ebedi olarak cehennemde kalacaklarını, ne de Mutezile gibi iman ve küfür sınırının dışında kaldıklarını söyleyebiliriz. Büyük günah işleyen müminler fasık müminlerdir, eğer cennete gitmek istiyorlarsa kaybettikleri adaleti yeniden kazanıp çaba harcamaları gerekmektedir. Yoksa her günah işledikçe imanının derecelerinden bir derece düşer ve sonunda

¹ Kuleynî, Muhammed b. Yakup, *el-Kafi*, c. 2, s. 24-25, H.4.

öyle bir duruma gelirler ki, tevbe kapısı açık olmasına rağmen tevbe edemeyecek, dolayısıyla cehenneme gideceklerdir. Başka bir deyişle, Şia inancına göre her ne kadar imanın önceliği varsa da iman ve amel birbirlerini gerektirmektedirler. İmanı olduğunu söyleyip de dininin emirlerini yerine getirmeyen kimsenin imanlı olduğu söylenemez. Ve gerçekte amelin olmaması değil, imanın olmaması insanı cehenneme götürür.

Dolayısıyla bu alandaki Şia inancını şöyle özetleyebiliriz:

1- İmanlı birinin günahlarının tümü büyük de olsa bağışlanabilir. Ancak kul hakkına ait günahlar için helallik alınmalıdır.

2- Büyük günahları işleyenler tevbe etmedikleri sürece imanın yüce derecelerinden biri olan adalet makamından düşerler. Ama mümin sınıfindan çıkmazlar.

3- Devamlı büyük günah işleyen kimse gerçek manada tevbe etmez veya günahını telafi yoluna gitmezse sonunda bu onu iman dairesinden çıkarır.

4- Velayete inanıp iman etmek büyük veya küçük günah işlemek için bahane olamaz.

5- Gerçek mümin manevî haletlerinde korku ve ümit arasında olan kimsedir.

Şimdi yukarıdaki maddeleri daha geniş şekilde ele alalım:

1- İnsanlar iki sebepten dolayı büyük günah işlerler: Ya dine inmadıkları için günah işlerler; bu durumda günahkâr olmalarının yanı sıra imanları da olmadığından mümin sınıfından çıkarlar. Veya inanç sahibidirler ama şeytanın vesveseleri ve şehvetleri, kendilerini bazı günahları işlemeye sevketmektedir. Bunların akıbeti tartışmalıdır. Allâme Hillî, *Şerh-i Tecrit* adlı eserinde, günah işleyen herkesin ebedi olarak ateşte kalacağına inanan Haricilerin inancını reddederek şöyle buyuruyor: “Büyük günah işleyen müminin cehennemde ebedi kalacağına inanırsak, bütün ömrünü ibadetle geçiren kimse, ömrünün sonuna doğru imanını kaybetmeden bir günah işledi diye, onu bütün ömrünü günah ve şirkle geçirenle aynı seviyede tutmak, her ikisinin de ebede kadar yanyana cehennemde olacaklarını farzetmek mümkün olmayan bir şeydir. Çünkü bu tamamen akıl ve mantığa aykırıdır.”²

² Muğniye, Muhammed Cevad, *Tefsir-i Kaşif*, c. 1, s. 139 (Şerh-i Tecrit'ten naklen), Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahran, h.k. 1424.

Dolayısıyla büyük günah işleyen mümine kâfir diyemeyiz. Allah'ın geniş rahmetini ve kullarının günahlarını bağışlayacağını gösteren birçok âyetin¹ böyle kimselere faydası olmayacaksa kime faydası olacak?

Ancak günahkâr kimselerin mümin olup olmadıklarını da Allah bilir. Nitekim Kur'an'da şöyle buyuruyor:

“İçinizde ne var, Rabbiniz, sizden daha iyi bilir. Düzgün ve temiz kişiler olursanız şüphe yok ki o, tevbe edip hakka dönenlerin suçlarını örter.”²

Allah öylesine affedici ve büyük ki affını tevbe etme şartına bile bağlamadığı³ gibi şirkin dışında bağışlanmayı hakkeden herkesi bağışlayacaktır.⁴ Birçok rivayette bu affın büyük günahları işleyenleri de kapsamına aldığı açıkça belirtilmiştir.⁵

Kur'an'da öyle âyetler var ki, bundan da öteye geçerek iman getirmek şartıyla geçmiş günahları hatta şirkin de bağışlanacağı müjdelemekteler!⁶

Ancak bunlar Allah'la kul arasında olan günahlarla ilgilidir. Yetim malı yemek, yalan yere şahitlik yapmak gibi büyük günahlardan dolayı zarar görenlerden imkân dahilinde helallik almak gerekir. Zira Emiru'l-Müminin'in (a.s) buyruğuna göre kıyamette böyle günahlar dikkatle incelenecek ve onlara asla göz yumulmayacaktır.⁷

Yukarıda söylenenlerden yola çıkarak günahkâr mümine, günahından dolayı nimete nankörlük etti diye kâfir ya da mürted diyemeyiz. Yine daha önce söylendiği gibi Haricilerin inancı siyasi olup âyet ve rivayetlerle tezat halindedir.

¹ Bakara/192 ve 225, En'am/147, A'raf/156, Mümin/7, Nuh/10 vb. Bu âyetlerin bazılarında mümin olmayanların da günahlarının bağışlanacağı belirtilmiştir.

² İsra, 25.

³ İmam Sâdık'ın (a.s) “Biz büyük günah işleyenlere şefaateceğiz ama gerçek manada tevbe edenler iyilerden olup bizim şefaetimize de ihtiyaçları olmayacaktır.” diye buyurduğu rivayet edilmiştir. (Hürr Âmulî, Muhammed b. el-Hasan, *Vesailu's-Şia*, c. 15, s. 334, H.20669, Müesseset-u Alu'l-Beyt, Kum, h.k. 1409.)

⁴ Nisa/48 ve 116.

⁵ el-Kâfi, c. 2, s. 284, H.18.

⁶ “De ki: Ey nefislerine uyup hadden aşırı hareket eden kullarım, Allah rahmetinden ümit kesmeyin; şüphe yok ki Allah, bütün suçları örter, şüphe yok ki o, suçları örter, rahimdir.” (Zümer/53)

⁷ *Nehcu'l-Belağa*, s. 255, 176. Hutbe.

2- Görüldüğü üzere Mürcie, hakim güçlerin gayri meşru işlerine kılıf uydurmak için büyük günahların, hatta geniş manada imana bile zarar vermediğine inanmasına karşın, Şia inancına göre büyük günah işleyenler kâfir olmazlar ama imanın yüce derecelerinden aşağı düşerler.⁸ Böyleleri bir camide cemaat imamı bile olamazken, nasıl olur İslam toplumuna imam ve halife olabilirler?⁹

Rivayetlere göre büyük günah işleyenler adalet gibi imanın yüksek makamlarından yoksun olan kimselerdir. Dolayısıyla onların İslami mahkemelerdeki tanıklıkları kabul edilmez¹⁰, onlarla ilişki kurulmaz, evlenilmez...¹¹ Böyle birisi nimete nankörlük eden kâfir hükmünde olup tevbe etmez ve geçmiş amellerini ıslah etmezse cehenneme gidebilir.¹² Kısacası sözde iman, bütün günahların bağışlanmasını garanti etmez.

3- Günah ne kadar çok olursa tevbe imkânı da o ölçüde azalır. Günahı çok olan bazı kimseler, tevbe kapısı açık olsa da tevbe etmek kendilerine nasip olmayabilir. Bu konuda dikkatlerinizi iki rivayete çekiyoruz:

Birincisi İmam Sâdık'tan (a.s) nakledilen, kasıtlı olarak mümin birini öldüren kimse hakkında sorulduğunda İmam'ın (a.s), onun tevbesinin kabul olmayacağı konusuna girmeden: “Böyle biri (günahının büyüklüğünden dolayı) tevbe etmeye muvaffak olmayacaktır.”¹³ diye buyurduğu rivayettir.

İkincisi de Emiru'l-Muminin'den (a.s) nakledilen rivayettir. İmam (a.s) orada şöyle buyuruyor:

“İmanlı kimsenin 40 savunma kalkanı vardır, melekler de onu kanatlarıyla korumaktadırlar. Ne zaman büyük günah işlense o kalkanlardan biri düşer. Böyle devam ederse iş öyle bir yere gelir ki, her türlü günahı işler ve bununla iftihar da eder! Sonunda ise biz Ehl-i Beyt'in düşmanı kesilir!”¹⁴

⁸ *Usul-u Kâfi*, c. 2, s. 284-285, H. 21 örneğinde olduğu gibi Şia'nın İmamlarından (a.s) gelen, büyük günahı olanların iman diâresinden çıktıkları hususundaki rivayetler, iman derecelerinin düşmesi demektir, yoksa tam olarak imandan çıkmak manasına gelmez.

⁹ *Vesailu's-Şia*, c. 18, s. 313-318, 11. Bâbdaki rivayetlere bakınız.

¹⁰ a.g.e, c. 27, s. 391, H. 34032.

¹¹ a.g.e, c. 25, s. 312, H. 31987.

¹² a.g.e, c. 15, s. 338, H. 20683.

¹³ a.g.e, c. 29, s. 32, H. 35077.

¹⁴ Kuleynî, Muhammed b. Yakup, *el-Kafi*, c. 2, s. 279, H. 9.

Hatırlatmak gerekir ki, küçük günahta da ısrar edilirse bu ısrar onu büyük günaha çevirir.¹ Bu durumda büyük günah işleyen ve onda ısrar edenin akıbetinin ne olacağını söylemeye de gerek yoktur herhalde.

4- Rivayetlerde iman ve velayetin temel, amelin ise onun kolu olduğu belirtilmiştir. Bu doğrudur ve usul mantığına uygundur, ancak ondan yanlış bir mana çıkarılmamalıdır. Şu iki rivayete dikkat edin:

-Muhammed bin Marid diyor ki: “İmam Sâdık’a (a.s) “İmanın varsa istediğini yapabilirsin.” dediğinizi duydum doğru mu?”² diye arzettiğimde İmam (a.s) bunu teyit etti. Ben şaşırarak “İmanlı kimse hatta zina edip, hırsızlık yapıp şarap içse de mi?” diye yeniden sorduğumda “İnna lillah ve inna ileyhi raciun” diye buyurdu

. “Benim sözümden böyle bir şey çıkarmak çok insafsızlıktır. Bizler (Masum İmamlar) her amelimizden sorumlu olduğumuz halde Şiilerimiz hiç bir şeyden sorumlu olmasınlar mı? Benim bu sözümün manası şudur: İmanın olursa, ister küçük olsun, ister büyük, güzel amelden istediğini yap. Zira (imanın olduğunu varsayarsak) Allah amelini kabul edecektir.”³

-Bir başka rivayet şöyledir:

“Ali’yi sevmek güzel ameldir; bu sevgiyle hiç bir günah insana zarar vermez.”⁴

Önceki rivayetlerde olduğu gibi bu tür rivayetlerden de, Şii her türlü günahı işleyebilir, şeklinde yanlış sonuç çıkarılabilir. Ne var ki, Ehl-i Bey’i (a.s) sevmenin, ister dünyada olsun, ister ahirette, Şiilere fayda sağlayacağına, onlara yardımcı olacağına ve büyük günahlar için aracı olup şefaet edeceklerine inansak da bu, kesinlikle yukarıdaki şiirden anlaşılan şey olmayacaktır. Şairin mübalağa yaptığını söylersek yanlış söylemiş olmayız. Zira Ali’yi seven kimse sorumsuz ve dininin düsturlarına bağlı olmayan biri olamaz. Evet, böyle biri de başkaları gibi yaşamında hatalara düşebilir. Ama Allah ve velilerini sevdiği için Onlar kendisine darılmasınlar diye⁵

¹ Vesailu’s-Şia, c. 15, s. 337-338, H. 20681.

² Rivayetin diğer kısımlarına baktığımızda sanki ravi İmam’ın sözünü “İman sahibi olmakla istediğin günahı işleyebilirsin!” şeklinde anlamıştır.

³ Vesailu’s-Şia, c. 1, s. 114-115, H. 287.

⁴ İhsai, İbn Ebi Cumhur, Avali’l-Leali, c. 4, s. 86, H. 103, İntişarat-ı Seyyidu’s-Şuheda, Kum, h.k. 1405.

⁵ Peygamberimiz’in (s.a.a) ve Masumların (a.s) imanlı insanların günahlarından dolayı onlardan rahatsız olup darıldıkları hususunda rivayetler vardır. Örnek olarak bkz.

başka günah işlemez, Ehl-i Beyt'e olan iman ve sevgisi yalan bir slogandan ibaret olmasın diye hemen tevbe eder ve telafi yoluna gider.

5- Bazı rivayetler insanı umutlandırıyor, bazıları da endişelendiriyorsa bunun nedeni, ne imanlı insanlara her türlü günahı işleme izni verilmesinde, ne de eğer günah işlemişse Allah'ın geniş rahmetinden ümitsizliğe düşmesinin istenmesindendir.

İmanlı bir kimse Allah'ın affına ümitli olmalıdır. Çünkü Allah affedeceğine dair vaat vermiş ve herkese (mümin olmayanlara da) tevbe kapısını açık tutmuştur. Ayrıca insan güzel ameller yaparsa onun geçmişte yaptığı yanlış amelleri telafi edeceğini de (Tekfir=Örtme) vurgulamaktadır.⁶

Kaldı ki, insan günahkâr olarak ölebilir veya günahlarının çokluğundan dolayı ömrünün sonuna kadar tevbe etmek nasip olmadığından imanını kaybedebilir ve sonuçta Peygamber'in (s.a.a) ve Masumların (a.s) şefaatine nail olmayabilir. Yine bazı günahlar ve kötü davranışlar veya daha önce yapılan güzel amellerin yokolmasına veya etkisiz hale gelmesine neden olan imanın zayıflaması ve yok olması ihtimalinden dolayı (tedbir)⁷, imanlılar da endişe duyabileceklerdir. Bu yüzden manevî yaşamda hem ümit içinde olunmalı hem de endişeli ve bu iki kanatla güzel bir şekilde hedefe doğru yol alınmalıdır.

Şia İnançlarını Takviye Eden Etkenler

Soru

Şii inançlarını takviye eden etkenler nelerdir?

Kısa Cevap

Şii inançlarını takviye etmek için ilmî olarak bu inançları kanıtlamak, inançları hurafe eksenli meselelerden ayıklamak ve ihtimal dâhilindeki tüm inançla ilgili şüphelere uygun yanıtlar vermek gerekmektedir. Pratik alanda da şer'î ibadetleri yerine getirmek ve nefis tezkiyesi özel bir öneme sahiptir. Zira temiz amel, imanı takviye eder. Nitekim kötü ve çirkin amel de insanın imanını gevşetir. Aynı şekilde duygusal boyutta da bilgi eksenli duygu

Vesailu's-Şia, c. 16, s. 107-108, H. 21105 vd.

⁶ Bakara/271, Âl-i İmran/195, Nisa/31, Maide/12 ve 65, Enfal/29, Ankebut/7, Zümer/35, Feth/5, Teğabun/9, Talak/5, Tahrir/8 vd.

⁷ Bakara/217, Maide/5 ve 53, En'am/88, Hud/16, Ahzab/19, Zümer/65, Hucurat/2 vd.

ve sevgileri pekiştirmek lazımdır. Zira dinî öğretiler açısından din sevgiyle eşit addedilmiştir. Doğru iman temellerini takviye etmesi için bu üç alan koordineli ve birbirini dengeleyecek şekilde ilerlemelidir.

Ayrıntılı Cevap

İnsan fitrî olarak kemal talibidir ve sürekli noksanlık ve kemalden çıkmaya çabalamakta ve her yönden kemale ulaşmak istemektedir. Elbette kemali teşhis etmede yanlışlığa duçar olması ve sapması da muhtemeldir. Ama kemal talebi Allah'ın her insanın benliğine yerleştirdiği fitrî esaslardandır. İman, insan kemalinin öğelerinden birisidir, değişik mertebelere sahip en önemli kemaldır. Her müminin her gün imanını artırması ve onu takviye etmesi için çalışması gerekmektedir. Doğru imanı takviye etmek için ilmî, amelî ve duygusal üç alanda çabalamak gerekir.

1. İlmî Cihet

Tüm Şia fakihleri dinin usullerinde taklit etmenin caiz olmadığını belirtmiştir. İnsan düşünce, araştırma ve delil ile bu usulleri kabul etmeli ve onlara yönelik kesin bilgi elde etmelidir. Bundan dolayı her Şia fert inanç ve itikatlarını kanıtlamalı, başta inançsal meseleler olmak üzere dinsel meseleleri günlük programları arasına koymalı, günbegün dinî ve Şia bilgilerini derinleştirip çoğaltmalı, böylece garazlı ve bilgisiz bireyler tarafından üretilip din ve kutsallar adıyla sunulan hurafelerden inançları temizlemeli ve de hak On iki İmam mezhebinden ibaret Muhammedî İslam'ı diğer insanlara sunmalıdır. Eğer insan delil ile bir konuya inandığında en küçük bir şüpheyile imanı gevşemez. İslam ve Kur'an'ın ilim ve düşünceye yönelik tüm tavsiyeleri bu doğrultuda değerlendirilmektedir.

Her Şii birey Şia'nın inançlarını araştırarak bu inançların diğer mezheplerin inançlarından daha üstün olduğunu görecektir ve bu üstünlükleri idrak ederek imanı güçlenecektir. Her Şii fert dinini kimlerden aldığına ve kimleri örnek edindiğine dikkat edilmelidir. Şia, Allah'ın pisliklerden temizlediği ve kendilerini bilgi madeni ve ilim sahibi olarak tanıttığı kimseleri imam edinmekle kıvanç duymaktadır.¹

¹ Hz. İmam Humeynî (r.a) vasiyetnamesinde şöyle yazmaktadır: "Ali bin Ebi Talib'ten kadir olan Allah'ın gücüyle diri ve işleri gözetleyen evrenin kurtarıcısı Hz. Mehdi'ye (a.s) kadar tüm masum imamların bizden olmasından övünç duyuyoruz. Tarihin en büyük şahsiyeti olan ve Yüce Allah, Peygamber (s.a.a) ve Masum İmamlar (a.s) dışında hiç kimsenin makamını idrak etmediği ve idrak edemeyeceği Bâkır'ı'l-Ulum'un (İmam

Aynı şekilde zihinlerde muhtemelen uyanabilecek şüphelere karşı hassas olunmalı ve de araştırarak ve derin bir incelemede bulunarak doğru ve ikna edici cevaplar verilmelidir. Çünkü şüphe salgın bir hastalık mesabesinde olup doğru ve çabuk tedavi edilmediği takdirde hem yakalanmış bireyi müptela etmesi, hem de başkalarına geçmesi ve onları da hasta kılması muhtemeldir. Dinî şüpheler doğru ve mantıklı bir şekilde bertaraf edilmediği takdirde tedricen birey ve toplumun iman ve inanç temellerini viran edecektir.

2. Amelî Cihet

Dinî kaynaklarımızda “büyük cihat” sıfatıyla anılan nefis tezkiyesi, imanı mükemmelleştiren ve takviye eden en önemli etkidir. Aynı şekilde şart ve adaplarına riayet ederek ibadetleri doğru şekilde yerine getirmek insanın inançları üzerinde müspet bir etki bırakır ve bu inançları güçlendirir. Kur’an ve rivayet açısından insan, ameli dinî inançların güçlenmesi veya zayıflamasında çok etkilidir. Kur’an-ı Kerim şöyle buyuruyor:

“Yakin sana gelinceye dek Rabbine ibadet et.”²

Öte taraftan beğenilmeyen davranışlar ve günah tedricen insanın imanını gevşetir ve hatta küfre yönlendirir. Kur’an-ı Kerim bu hususta şöyle buyuruyor:

“Sonra, Allah’ın âyetlerini yalanladıkları ve onlarla alay etmekte oldukları için, kötülük işleyen sonu daha da kötü oldu.”³

3. Duygusal Cihet

Duygusallık insanın önemli boyutlarından biridir ve insan inançlarındaki rolü çok etkilidir. Bazı hadislerde din sevgi olarak tefsir edilmiştir. İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Din sevgiden başka bir şey değildir.”⁴

Bâkir) bizden olmasından kıvanç duyuyoruz.” İmam Humeynî, Nigereş-i Mevzu-i ber Vasiyetname-i Siyasi İlahi İmam Humeynî, s. 6, 8. baskı, Müessese-i Tanzim ve Neşr-i Âsar-ı İmam Humeynî, Tahran, h.ş. 1383.

² Hicr, 99.

³ Rum, 10.

⁴ Şeyh Saduk, *el-Hisal*, s. 21, Cemaatu’l-Müderresin fi’l-Havzati’l-İlmiye, Kum, h.ş. 1362.

Gerçek sevgi, insanı sevgiliye itaat etmeye sevk eder ve sevgili ondan ne isterse en güzel şekilde yerine getirmesini sağlar. Bu yüzden İmam Sâdık (a.s) belirtilen hadisin devamında şu âyeti okumuştur:

“De ki: “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.”¹

Bu esas uyarınca doğru bilgi ve marifet üzerine bina edilmiş duyguları güçlendirmek Şii inançlarını takviye eden diğer etkenlerden biridir.

Şia’da Üzüntünün Hâkim Olması

Soru

İnsanların bütün hastalılarının ilacı gülmektir. Fakat Şiaların dini törenlerinin hepsinde ağlamak ve üzüntü hâkimdir. Acaba sizlerde gülmeye hiç mi yer yoktur?

Cevap

Bu soru birçok Müslüman’ın zihninde bulunmaktadır. Konunun genişliği ve inceliği, gerçeği arayanlara en güzel şekilde, İslam’ın doğru görüşünü derinlemesine açıklamayı gerektirmektedir. Bu soruya vereceğimiz cevap dört aşamadan oluşmaktadır:

1. Bu şüphenin çıkış yeri ile ilgilidir. Öncelikle, teoride ve pratikte böyle bir sorunu oluşturan sebep veya sebepleri belirlemek.
2. İslam’da mutlulukla üzüntünün konumu.
3. Mutluluk ve üzüntünün psikolojik konumu, bunun bilimsel ve dinsel kaynaklar yardımıyla açıklanması.
4. Mutluluk ve üzüntünün (ağlamak ve gülmek) doğru bir şekilde yerinin belirlenmesi.

1. Bu Düşüncenin Kökeni

Aklınıza böyle bir sorun gelmesinin ve bu şekilde düşünmenizin nedeni, hiç şüphesiz toplumda yapılan dinsel törenlerdeki uygulamalardır. Müslümanlar genelde hep yas merasimleri düzenlemektedirler. Fakat bu

¹ Âl-i İmran, 31.

İslam'ın her zaman bunu emrettiği anlamına gelmez; sürekli üzüntülü olmak öz İslami öğretilerle kesinlikle uyuşmamaktadır.

Bu tür dini merasimleri düzenleyenler, masumların doğum günlerinde bile ağıtlar yakıp, ağlamak gerektiğini zannediyorlar. Hâlbuki bu tamamen yanlıştır. Bu yanlışlığa düşmelerinin nedeni ise; insanları ağlatmaları gerektiğini düşünmeleridir. Bunu bir sorumluluk olarak algılamaktadırlar. Bunlara göre güzel olan ağlamaktır; insan hüznünlü olup ağladığı zaman Allah'a ulaşmaktadır ve varlık âleminin merkeziyle irtibata geçmektedir. Bu temelsiz ve hiçbir delili olmayan görüşten dolayı da, en ufak bir bahane ile hemen insanları ağlatmaya çalışıyorlar ve bunu çok güzel bir iş telakki ediyorlar. Dini görevlerinin ağlatmak olduğu inancında olan mersiye okuyanlar ve meddahlar, vazifelerini bu şekilde yerine getirdiklerini zannediyorlar.

Bunlar aşırıya gitmişlerdir. Bunların karşında ise diğer bir grup tefrite düşerek ne için olursa olsun ağlamanın kötü olduğu inancındadırlar. Bunlara göre ağlamak insanın psikolojisini bozan ve onu hasta yapan olumsuz bir davranıştır. Bu yüzden de böyle düşünenler her yerde ve her zaman başkalarını güldürmeye çalışmaktadırlar.

Sırf gülmek ve başkalarını güldürmek için akıl almaz onlarca yolu deniyorlar. Her ne kadar yersiz olsa bile maksat gülmek olsun diye ellerinden geleni yapıyorlar.

Birinci grup; mutluluk kaynağı olan her şeyi yaşamlarından çıkarıp atmaktadırlar. Hatta bazen insanı mutlu eder diye renkli elbise bile giymektedirler. İkinci grup; sınırsız eğlenmeleri, yerli yersiz gülmeleri ve hep eğlence peşinde olmaları nedeniyle hayatın hedefini unutmuşlardır. Öyle ki çoğu zaman günahla gönüllerini hoş tutmaya çalışıyorlar.

Bu iki olumsuz davranış dolayısıyla, dışarıdan bakanlar bunların mensup oldukları ideolojileri sırf ağlama dini veya sırf eğlence dini olarak görmüşlerdir. Bu yüzden de İslam'da her ikisinin olabileceği akıllarına gelmemektedir.

Orta yoldan çıkarak, aşırıya gitme veya geri kalma (hep ağlamak, hep gülmek) düşüncesi günümüzde İslam âlemini kaplamış bulunmaktadır, çoğu Müslüman bu yanlışlığa saplanmış bulunmaktadır. Orta yolu tutmak yerine bazıları hep suratlarını asarak hiç gülmemekte, bazıları da İslam âlemindeki bunca derde rağmen dertlenmeden hep eğlence peşindedirler. Bunlar orta yol olan, her ikisini içine alan ve her birinin yerli yerinde

yapılmasını savunan üçüncü bir yolu düşünemiyorlar. Bu iki düşünce tarzı yenilmeye ve kaybetmeye mecburdurlar. Çünkü bunlar İslam'ın görüşü değildir; İslam çok daha farklı emretmektedir.

2. Mutluluk ve Hüzün İslam'daki Yeri

İslam açısından sırf ağlamak ve gülmek, üzölmek ve sevinmek tek başına hiçbir önem arz etmez. Bunların hiçbirisi başlı başına diğlerinden üstün kabul edilmemektedir.

İslam sırf ağlansın yahut sırf gülünsün diye kimseyi yönlendirmemiştir. Bu işte önemli olan, neden ve niçin yapıldığıdır. İslam mukaddime ve getirisine önem vermektedir.

Sevinç ve hüzün, insanın insanlık boyutuna hâkim olan onun ruhuyla alakalı bir durumudur ve bunu ağlayarak ve gülererek göstermektedir. Her insan, insan olması hasebiyle bu iki duyguya sahiptir. İslam'a göre, eğer bu duygular insanın Allah'a kulluğunda kötü etki bırakmıyorsa iyidir, aksi takdirde kabul edilmemektedir.

Ağlamak ve gülmek, eğer insanı ulaşması gereken hedefinden alıko-yuyorsa, insanlara hizmet etmenin önünü alıyorsa ve Allah'a kulluk etmesini engelliyorsa o zaman kötüdür. Aynı şey sevinmek ve gülmek içinde geçerlidir. Gülme ve ağlamaya değer veren yahut yeren iki neden bulunmaktadır; birincisi bu duyguların oluşum nedeni ve ikincisi bu duyguları gösterme tarzı.

Rivayetlerde "sebepsiz gülme" olarak tabir edilen, bilinçsizce gülüş beğenilmemiştir. Bunun aksine bilinçli olan eğlenme beğenilmiştir.

İmam Hasan Askeri (a.s) bir hadiste şöyle buyurmaktadır:

"Sebepsiz yere gülmek cahilliğin belirtisidir."

Diğeri bir hadiste de İmam Kazım şöyle (a.s) buyuruyor:

"Allah sebepsiz yere gülteni sevmez."¹

Demek ki her çeşit gülme, kötü veya iyi değildir. Önemli olan niçin yapıldığıdır. Ağlamak da aynı şekildedir, örneğin Allah korkusundan veya Allah sevgisinden dolayı ağlamak İslam'da beğenilen bir davranıştır. İmam Bâkır (a.s) şöyle buyurmaktadır:

¹ Biharu'l-Envar, c. 72, s. 59.

“Allah katında gece yarısı sadece onun korkusundan dolayı ağlayan kulun gözyaşından daha kıymetli ve sevimli bir damla yoktur.”

İmam Ali (a.s) buyuruyor:

“Allah korkusundan ağlamak ilahi rahmetin anahtarıdır.”

Diğer bir hadiste şöyle buyurmaktadır:

“Allah korkusundan ağlamak kalbi nurlandırır ve insanın günaha dönmesini engeller.”²

Gülmek insanın ruhuyla uyuşup, akılcıca olursa, ağlamak da insanın bilincini çoğaltıp kemale doğru ilerlemesini sağlarsa güzeldir. Bu iki beğenilen duygu Allah'ın rızasıyla birlikte olduğu için iyidir, ayrıca ruhun ve bedeninin sıhhatini de sağlamaktadır.

İslam'ın Görüşü

1- İnsanı bunalıma sokacak ağlama iyi değildir. Resulullah'ın (s.a.a) hayatını anlatan kitaplarda, üzgün gördüğü bir ashabını hemen şaka yaparak güldürdüğü nakledilmektedir. Masum İmamlarımız da etrafındakilere nasıl mutlu olunması gerektiğini göstermişlerdir. Şöyle buyurmaktadırlar:

“Mutlu ve rahat yaşayabilmen için, Allah'ın razı olduğuna sende razı ol.”

2- İslam'ın beğenip, onayladığı ağlama, Allah korkusundan dolayı yapılan ağlamadır. Allah için ağlamalar insanın kendisini yetiştirip Allah'a ulaştırmasında en etkili yöntemdir. Tabii ki bu, her zaman her yerde surat asmak anlamına gelmemektedir.

Allah'ın dostlarına olan sevgi ve düşmanlarına olan nefret dolayısıyla ağlamak da bu gruba girmektedir.

3- Gülmek kesinlikle kötü ve beğenilmeyen bir özellik değildir. Aksine İslam gülmek üzerinde çok durmuş ve insanın gülmesine önem vermiştir. Gülmek mutlu olmanın göstergesidir. İnsan şaka yaparak, fıkra anlatarak, mizahta bulunarak mutlu olabilir. Burada önemli olan edep ve İslami kurallarına riayet etmektir. Sadece bazı olumsuz özellikleri bulunan gülme şekilleri yasaklanmıştır (kahkaha atmak gibi).

4- İslam hiçbir zaman ağlamak ve gülmek arasında seçim yapmamıştır ve birini diğerinden üstün tutmamıştır. Her ikisini insanın varlık

² Mizanul-Hikme, c. 1, s. 453.

boyutuyla bağlantılı kabul ederek bunlar için bir takım şartlar ve sınırlar belirlemiştir.

5- Normal zamanlarda -bazı zamanlar hariç- insan yaşamına hâkim olması gereken özellik gülmektir. İnsan birçok değişik yolla günlük yaşamında mutlu olmalıdır; tebessüm etmek, çalışmak, şaka yapmak, spor yapmak, gınahtan uzak durmak, seyahate çıkmak, güzel koku sürmek ve açık renkli elbise giymek insanı mutlu edecektir. İslam mektebinde, mümin her zaman güler yüzlüdür, münafığın ise suratı sürekli asıktır.¹

Resulullah (ki, en güzel sıfatları kendisinde toplayandır) şöyle buyurmaktadır:

“Şüphesiz ben de sizin gibi bir insanım, şaka ve mizah yapıyordum.” Bir diğer beyanında buyuruyor: “Ben de şaka yapıyorum, ama şakamda hak ve doğrudan başka bir şey olmaz.”²

6- İslam'ın övdüğü gülme hikmetli ve bilinçli olarak yapılan gülmedir. Gülme yoluyla fikir, irfan, ahlak, fıkı vb. karşılıklı aktarılmaktadır. Peygamberimizin yaşamında bunu çokça görmekteyiz. Bir gün yaşlılara şöyle buyurdu: “*Cennete sadece güzel yüzlü gençler girecektir.*” yaşlıların tedirgin olduğunu gördükten sonra tebessümle şöyle devam etti: “*Sizler önce genç olacaksınız ve ondan sonra cennete gireceksiniz.*”

Demek ki, düşüncesizce, günah yoluyla yapılan şakalar (gıybet, töhmet, yalan, küfür etmek, aşağılamak vb.), kahrkaha atarak gülmek İslam'ın kabul etmeyip, yasakladığı eğlence şekilleridir. İmamlarımız bu tür eğlencelerin zararlarını rivayetlerde buyurmuşlardır. Rivayetlerden, kahrkaha atmanın, çok gülmenin, insanların bir araya gelip sadece gülme ile vakitlerini geçirmelerinin, yalanla karışık eğlencelerin çok kötü olduğu anlaşılmaktadır.

İmam Sadık (a.s) şöyle buyuruyor: “Kahrkaha şeytandandır.”

Resulullah (s.a.a) buyuruyor ki: “Çok gülmek imanı yok eder.”

Yine Allah Resulü (s.a.a) buyuruyor: “Sırf başkalarını güldürmek için yalan söyleyene yazıklar olsun. Yazıklar olsun ona.”³

7- İslam'ın beğenip, onayladığı ağlama; Allah korkusundan, Allah dostlarına olan sevgi ve onların düşmanlarına olan nefret dolayısıyla olandır.

¹ Biharu'l-Envar, c. 77, s. 155.

² Biharu'l-Envar, c. 16, s. 295.

³ Mizanu'l-Hikme, c. 1, s. 481.

Diğer tüm üzülp, ağlamalar iyi değildir. Ağlamak insanı kemale ulaştırıp, maneviyatını çoğalttığı takdirde değerlidir. Bu yüzden isyan edercesine, çılgınlıklar atarak, vücudu yaralayarak yapılan ağlamalar kötüdür ve İslam bunu kesinlikle kabul etmemektedir.

İslam'ın gerçek görüşünü öğrenmek ve yanlışlığa düşmemek için o konu hakkındaki rivayetlerin hepsini incelemek gerekir. Sadece bir rivayete bağlı kalarak İslam öğrenilmez ve soruda olduğu gibi insan yanlış düşer. Mutlu olmayı hayatlarından silen, sevinmeyi yok sayan, ağlamanın güzel olduğunu kabul ederek sürekli üzüntülü olanlar, yalnızca İslam'ın beğenmediği ve yerdiği hadisleri okumuşlardır. Yanlışlığa düşmelerinin nedeni de buradan kaynaklanıyor. Aynı şey üzülmeyi kötü bilip, gereksiz eğlence peşinde olanlar için de geçerlidir.

İnsanın hayatına hâkim olan en önemli özellik eğlenip gülmektir. İnsan en ufak bahanelerle mutlu olmasını bilmelidir. Ağlamak ise hayatın her anına hâkim olmamalıdır; sadece belirli zamanlarda ve belirli sebepler nedeniyle olmalıdır.

Her ne kadar Allah korkusundan ağlamanın güzel olduğunu söyledikse de bundan maksadımız her yerde, toplumun içinde de ağlamak değildir, bu yalnızken yapılmalıdır.

3. Psikolojik Açıdan Mutluluk

Soruya tam cevap vererek, doğru bir sonuca varabilmemiz için, konuyu psikolojik açıdan da incelememiz gerekmektedir. Bunun için de meseleyi iki başlık altında açıklamaya çalışacağız:

Mutluluğun Tanımı

Belki de psikolojide en az işlenen konulardan biri de mutluluk gerçeğidir. Mutluluk hakkında ortak bir tanım bulunmamaktadır, birçok değişik tanımlar yapılmıştır, örneğin:

Başarıya ulaşma sonucu insanda oluşan olumlu duyguya denir.

Mutluluk, dertsiz olan tüm keyiflere denir.

Aristoteles'e göre, bilimsel olarak değişik konumlardaki insan için mutluluğun tanımını yapamayız, çünkü mutluluğun üç tane olduğuna inanmaktadır.

a) Mutluluğun en aşağısı; lezzet ve keyif almak.

b) Orta dereceli mutluluk; amelde güzel işler yapabilmek.

c) Mutluluğun en üstünü; düşünür ve mütefekkir olarak yaşamaktır.

Sıradan insanlar için mutlu olmak yani günlük yaşamdan keyif alabilmektir. Bunlar için mutluluğa ulaşmak hangi yolla olursa olsun önemli değildir. Değersiz, kötü işler ve hatta insanın kendisini değersiz kılmayla da buna ulaşılabilir.

Böyle bir mutluluk anlayışı, insanın yaratılışıyla uyuşmamaktadır. Bazıları mutluluk hapları kullanarak geçici mutluluğa ulaşmaktadırlar. Fakat gün geçtikçe hayattan memnun olmama derecesi düşecektir. Sokrat şöyle diyor: Bir domuz gibi mutlu olmaktansa, üzgün olmayı tercih ederim. Domuz keyif alma açısından yüksek derecededir, fakat hiçbir zaman aklını kullanamaz, yaptığı işleri bir ölçüye göre yapmaz, işte bu yüzden memnuniyetini gösteremez.

Öyleyse herkesin ortak görüşü olabilecek bir tanım yapmamız gerekmektedir. Buna göre de mutluluğu şöyle tarif edebiliriz: Mutluluk, kendinden memnuniyet ve keyif derecesinin bileşimidir (kendinden memnuniyet + keyif derecesi = mutluluk). Her ne kadar insanların çoğu mutluluğun doruğuna (düşünür olarak yaşamak) ulaşamasa da, aşağı derecelerde kalmamalıdır ve sadece hayvani keyiflerle kendisini kandırmamalıdır.

Mutluluğa Ulaşmanın Yolları

Her ne kadar insan yaşamında sürekli acı ve üzüntüler olsa bile, gene de bunu hayatının her anına genelleştirmemelidir. Sorunların sürekli etrafında dolaşmasına izin vermemelidir.

Bu yüzden mutlu olmak için kendisine yol seçmelidir. Biz bu yolu kısaca şöyle tanımlamaktayız: Uzun süreli mutluluk yalnızca ahlak ve din ile mümkündür. Demek ki mutluluğun yolu, sorumsuzca, sınırsızca yaşamak ve toplumun, ahlakın, dinin kurallarına bağlı olmamaktan geçmemektedir.

Bilimsel açıdan insanın mutlu olabilmesi için birçok değişik yöntem bulunmaktadır. Onlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Yersiz endişelere karşı direnmek.
- 2- Tahammül edebilme ve kabullenme gücünün çoğaltılması.

- 3- Yolculuğa çıkmak.
- 4- Spor yapmak.
- 5- Gülmek ve insanlara tebessüm etmek.
- 6- Şaka yapmak.
- 7- Açık renkli elbise giymek.
- 8- Bakımlı olmak.
- 9- Mutlu ve huzurlu insanlarla görüşmek.
- 10- Yersiz beklentilerde bulunmamak.

4. Beğenilen Sevinç ve Hüzün

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalardan şöyle bir sonuç çıkarabiliriz:

1- Mutlu olmanın yollarından biri gülmektir. Fakat şunu unutmayalım ki, önemli olan her zaman mutlu olmaktır, her zaman gülmek değildir. Sürekli mutlu olmak, İslam'ın beğenip, istediği bir yaşam tarzıdır. Kalıcı ve gerçek mutluluğa ulaşmak ise yalnızca ahlak ve din kurallarına uymak ile mümkündür.

2- Gülmenin bir tedavi yöntemi olduğunu sadece kısmen kabul edebiliriz. Sürekli gülmek sadece sıradan ve idealsız insanlar için iyidir. Hedefi büyük olan insanlar boş şeylerle vakitlerini geçirmezler. Bu yüzden büyük filozoflardan olan Sokrat, Platon ve Aristoteles yüce insani mutluluğun sadece, düşünme sonucu oluşan mutluluk olduğunu söylemişlerdir. Mutlu olmak isteyen herkes bu yüce mutluluğun peşinde olmalıdır ve sıradan hayvani mutluluklarla yetinmemelidir.

Rivayetlerde bunun için “zahitçe mutluluk” tabiri kullanılmıştır. Emirelmüminin Hz. Ali (a.s) şöyle buyuruyor:

“Zahitler, dünyada gulse bile aslında gönülleri ağlamaktadır. Mutludurlar, ama kalplerinde hüzün çoktur.”¹

3- Toplum ve insan yaşamına hâkim olan ve olması gereken duygu mutluluktur. Dinsel toplantılarda bunu göremiyorsak kesinlikle bunun sebebi din değildir. Bu din mensuplarının yapmış olduğu bir hatadır.

¹ Mizanu'l-Hikme, c. 5, s. 485.

İslam'ın istemiş olduğu ağlama, Allah korkusundan dolayı olan ağlamadır. Mümin geceleri secdegâhını gözyaşlarıyla ıslatarak, göğün yedinci katına kadar kendisini yükseltmektedir. Her zaman, her yerde, yerli yersiz, olur olmaz ağlamaları İslam onaylamamaktadır.

4- Dini merasimler üç esas üzere kurulmuşlardır:

a) Dini öğretilerin açıklanması, İslam'ın emirlerinin öğrenilmesi ve toplumsal sorumlulukların hatırlatılması.

b) İnsanların birbirleriyle arkadaş, dost ve samimi olmalarını sağlamaktır.

c) İbadet ve Allah'a kulluk etmek.

Bu üç temel esasın dışında yapılan her şey ektir. Özel bazı zamanlarda bu programlara eklemelerde yapılmaktadır. Örneğin, mersiye okumak, dua ve ziyaretname okumak böyledir.

Şimdi dini merasimlerde mersiye okumayı açıklayalım:

1- Dini toplantılar genelde mersiye okumak için değildir. Mersiye okuyarak ağlayıp, ağlatmak sadece Muharrem ayı ve masumların şehadet yıl dönümleri içindir. İslam'a göre, Ehlibeyt'in üzüntülü olduğu ve onların şehit edildikleri günlerde Müslümanlarında üzülp ağlaması gerekmektedir. Bunu İmamlarımız şöyle buyurmaktadır:

“Bizim Şialarımız, bizim üzüntümüzle üzülr ve sevincimizle de mutlu olur.”

Bu yüzden sürekli mersiye okumak yahut sürekli eğlenmek orta yoldan çıkmak demektir. Her ikisi de yerli yerinde yapılmalıdır.

2- Her ne kadar matem merasimlerinin esası üzülp ağlamak olsa bile, bunlar insanda üzüntü yaratmamaktadır. Bu merasimlerin, mersiye okunarak, ağıtlar yakılıp, sinelere vurularak geçtiği doğrudur. Fakat bu üzülmeler çok farklıdır. Bunlar aslında insanda sevinç oluşturmaktadır. İnsanı harekete geçirerek Ehlibeyt'in yolunda ilerlemesini sağlamaktadır.

Her gülme sevinçten dolayı olmadığı gibi her ağlama da üzüntü yaratmaz. Eğer Allah korkusundan ağlamak güzeldir diyorsak, bunun nedeni insanı üzmediği içindir.

3- Matem merasimlerinin düzenlenmesinin sebebi, gönül bağlılığından kaynaklanmaktadır, Şialar Ehlibeyt'in mateminde üzülp sevgilerini

göstermektedirler. Bunun peşi sıra ise insanın gönlünün tarif edilmez bir huzur ve mutlulukla dolmasıdır.

Ehlibeyt dostları kendilerini Ehlibeyt'e borçlu bilmektedir, onların çektiği sıkıntılara ortak olarak bu borcu ödemeye çalışmaktadırlar. İnsanın borcunu ödemesi onu rahatlatır mı yoksa rahatsız mı eder?

4- Merasimlerin sonunda kısa bir meriye okuyarak ağlamak, borç ödeme olduğu gibi, bir çeşit dini ve ahlaki yaşam tarzıdır. Gerçek mutluluğun kaynağı olan ahlak ve din bizlere Ehlibeyt'in mateminde üzülmemizi emretmektedir.

5- Dua ve ziyaretnameleri okurken, birden mersiye okumaya başlamak gereksiz ve aşırıya gitmektir. Nedeni ise, bu merasimleri düzenleyen ve okuyanların bilgisizliğinden kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak, dini merasimlerin temellerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Allah'ın istediği ve Ehlibeyt'in anlattığı gibi kulluk etmek.
- 2- Dini ve toplumsal sorumlulukların hatırlatılması ve gerçeklerin açıklanması.
- 3- Dostluk ve samimiyetin oluşması.
- 4- Ehlibeyt'e karşı, Şialık borcunu ödemeye çalışmak ve böylelikle onların manevi yaşam tarzını hayata geçirmek.

Şiaların Ahiretteki Durumu

Soru

Bir rivayette Hz. Ali'nin (a.s) şöyle buyurduğunu okudum: “Şia Müslümanlar cehenneme gitmeyecektir.” Aynı şekilde bir kitapta cehennemin birinci tabakasının Müslümanlara (Peygamber'in ümmeti) özgü olduğunu okudum! Bunlardan hangisi doğrudur?

Kısa Cevap

Kıyamette bireylerin muhasebeye çekilmesi, cennet nimetlerinden faydalanması veya cehennem azabına duçar olması, bir kaideye göredir. Yüce Allah bu esas ve kaideyi Kur'an-ı Kerim âyetlerinde bize bildirmiştir. Yüce Allah bu hususta gurupsal ve ulusal özellikleri kenara koyarak insan amellerini ölçü olarak belirtmektedir. Yani sevap ve cenneti, insanın

iman ve salih amelinin semeresi, cehennem azabını da inkârcılık ve kötü amellerinin neticesi saymaktadır.

Ayrıntılı Cevap

Tarih boyunca kurtulan fırka hakkında Müslüman guruplar arasında tartışmalar yaşanmıştır. Bu kelam tartışmaları genellikle İslam Peygambetine (s.a.a) isnat edilen bir hadis temelinde yürütülmüş ve ondan fırkalar hadisi diye söz edilmiştir. Din ve mezhep kitapları yazarları bundan esinlenerek Müslüman gurupları sayı açısından bu hadise uyarlamaya çalışmıştır. Bu hadiste bu guruplardan birinin kurtuluş ve cennet ehli olduğuna işaret edilmiştir. Bu yüzden gurupların hepsi, kendilerinin tüm Müslümanlar arasında kurtuluşa daha layık olduklarını ispatlamaya çalışmıştır. Kur'an-ı Kerim de bu hususta yani ahiret âleminde insanların kurtuluşu hakkında bir takım oluşumları ve onların ulusal ve kavimsel üstünlükler hususuna dayanarak kendilerini cennet ehli saymalarıyla birlikte diğer insanların cennete girme liyakati taşımadığına inandıklarını anımsatmaktadır. Aynı şekilde Ehl-i Sünnet ve Şia'dan nakledilen rivayetler arasında sevap, azap, cennet ve cehennem meselesine değinen haberlere rastlamaktayız. Bunların her biri bu hususla ilgili bir takım ölçüleri belirtmiştir. Şimdi bu kısa mukaddimeyi de göz önünde bulundurarak iki temel noktanın aydınlanması gerekmektedir.

1. Yüce Allah bireylerin cennet ve cehenneme girmesi hakkında bir ölçü belirlemiş midir yoksa belirlememiş midir?

Yüce Allah bazı âyetlerde kendilerini diğerlerinden üstün gören ve kendilerinin ulusal ve kavimsel özelliklerinin uhrevî kurtuluşa neden olacağına inanan kesimlere işaret etmektedir. Bu gurup, cehennem azabının sadece birkaç günlüğüne kendilerini kuşatacağı ve sonra cennete girecekleri sanısını taşımaktaydı. Yüce Allah bu tür sanı karşısında şöyle buyurmaktadır:

“ Siz bunun için Allah'tan söz mü aldınız? Eğer böyle ise, Allah verdiği sözden dönmez. Yoksa siz Allah'a karşı bilemeyeceğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?”¹

Kerim olan Allah bu uyarıyı yaptıktan sonra insanların cennet ve cehenneme gitmesinin ölçüsünü tümel bir kaide şeklinde bize açıklamaktadır:

¹ Bakara, 80.

“Evet, kötülük işleyip suçu benliğini kaplamış (ve böylece şirke düşmüş) olan kimseler var ya, işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır. İman edip salih ameller işleyenler ise cennetliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır.”²

Aynı şekilde bazıları da Yahudi ve Hristiyanların dışında hiç kimsenin cennete girmeyeceğini düşünüyordu. Kur'an-ı Kerim bu saçma iddia karşısında, onların bu sözü ispat edecek hiçbir delili olmadığını ve cennetin kendilerine özgü olduğuna dair göttükleri iddianın sadece rüya ve hayalden ibaret olduğunu kanıtladıktan sonra, cennete girmenin temel ve esas ölçüsünü tümel bir kaide şeklinde beyan etmiştir:

“Hayır, öyle değil! Kim “iḥsan” derecesine yükselerek özünü Allah'a teslim ederse, onun mükâfatı Rabbinin katındadır. Artık onlara korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.”³

Bu âyet, cennete girmenin nedenini, Allah'ın buyruğuna teslim olmak ve iḥsan sahibi olmak bilmektedir. Yani cennet iddia ve sloganla kimseye verilmez. Bilakis iman ve salih amele gerek vardır. Bu esasla Kur'an-ı Kerim bireylerin sevap ve azaba müstehak olması hakkında bir takım ölçüler belirlemiştir. Bu ölçüler insanların amelleri olup onların ahiret âleminde ayrıcalıklı olmasına neden olur. Onları saadet veya bedbahtlıkla muttasıf kılar. Elbette bu sınıflandırmada Kur'an'da üçüncü bir guruptan da söz edilmiştir. Âyet-i kerimenin tabiriyle onlar Allah'ın rahmetine ümit beslemekte ve Allah da kendilerini ya bağışlamakta veya azaplandırmaktadır.⁴

2. Rivayetlerde cennetle müjdelenmiş Şiilerden maksat kimlerdir?

Şia rivayetleri arasında da Şiilerin cennete gideceğini aksettiren Peygamber (s.a.a) ve Masum İmamlardan (a.s) aktarılmış hadisler mevcuttur. Bu rivayetlerde cennete gidecek kimselerin Şiiliğine vurguda bulunmuş olması, söz konusu rivayetleri daha iyi anlamak için her şeyden önce bizi Şia'yı açık ve net olarak tanımlamaya sevk etmektedir. Bunun ardından da bu tür rivayetler hakkında yapılmış yorumlara değinmemiz icap etmektedir.

² Bakara, 81 ve 82.

³ Bakara, 112.

⁴ Tevbe, 106.

Şia'nın Sözlük Manası

Sözcükbilimciler “Şia” kavramı hakkında hizip, ümmet, yoldaşlar, fırka, takipçiler, yarenler, yardımcıları ve bir husus etrafında toplanmış bir gurup gibi değişik manalar ileri sürmüşlerdir.¹

Şia'nın İstilah Manası

Şia ıstılahta Peygamber-i Ekrem'in halifeliğini Peygamber ailesinin özel hakkı gören ve İslam öğretilerini öğrenmede Ehli Beyt'in, yani İmamların (a.s) takipçisi olan kimselere denir.²

Şia kavramı tarih boyunca mefhum olarak dönüşümlere uğramış, siyasi taraftar, bazen seven ve bazen de inançsal Şia, yani davranış ve hareketlerde temiz imamları takip etmek olarak gündeme gelmiştir.

Ehlibeyt İmamlarına Göre Şia

Ehli Beyt'ten nakledilen rivayetler bütününden anlaşıldığı üzere, onların Şia'dan kastettikleri mana, salt taraftarlık ve sevmek değildir. Bilakis Ehlibeyt İmamlarının (a.s) Şia sıfatını kendi taraftarları için kullanmada vurgulamak istedikleri nokta şudur: Şia olmanın ölçüsü, kendilerine davranış ve hareketlerde itaat etmek ve uymaktır. Bu nedenle imamlar, kendilerini Şii olarak adlandıran ve bu vesileyle amellerini gerekçeli gösteren guruplarla karşılaştıklarında ciddi bir tutum sergilemekteydi. Bu konunun daha aydınlanması için Masum İmamlardan (a.s) birkaç rivayete işaret ediyoruz. Masum İmamlardan bize ulaşmış gerçek Şii'ye işaret eden, yanı sıra Şii sıfatı taşıma nedeniyle Allah'ın azabından uzak oluncaya değin düşüncesini yeren ve böyle şahısların iddialarını yalan olarak niteleyen bir takım rivayetler mevcuttur. Bir şahıs şöyle söylemektedir: İmam Sâdık'a (a.s) sizin dostlarınız günahlara bulaşmakta ve biz ümit etmekteyiz demekteler, diye söyledim. İmam şöyle buyurdu:

“Yalan söylüyorlar. Onlar bizim dostlarımız değildir. Onlar, arzularının kendilerini sağa ve sola götürdüğü kimselerdir. Her kim bir şeyi

¹ İbni Manzur, Cemaluddin, *Lisanu'l-Arab*, c. 8, s. 188, Dar-ı Sadr, Beyrut, 1. Baskı, h.k. 1410.

² Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *Şia der İslam*, s. 25-26, Kitabhane-i Bozorg-ı İslamî, Tahran, h.ş. 1354.

ümit ederse, ona ulaşmak için çabalar ve her kim de bir şeyden korkarsa ondan kaçır.”³

Hız. Sâdık (a.s) şöyle buyurdu:

“Dilde söyleyen ama pratikte bizim davranış ve hareketlerimize muhalefet eden kimse bizim Şii'miz değildir. Bizim Şii'miz kalbi ve dili bizimle uyuyan ve davranış ve harekette de bizim takipçimiz olan kimsedir. Bu tür şahıslar bizim Şii'lerimizdir.”⁴

Şia imamları bazı rivayetlerde gerçek Şiileri nitelemiş ve onların özelliklerini saymışlardır. Bu hususta İmam Bâkır (a.s) ve İmam Sâdık'ın (a.s) sözlerine işaret edilebilir. İmam Bâkır (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Ey Cabir kendini Şiiliğe atfedip bununla yetinen bir kimse kendisini bizim dostumuz bilebilir mi?! Allah'a yemin olsun ki bizim Şii'miz sadece Allah'tan sakınan, O'na itaat eden ve tevazu, huşu, Allah'ı çok anmak, oruç, namazla, fakir ve ihtiyaç sahibi komşuları, borçluları ve yetimleri sormakla, dürüstlük, Kur'an okumak, halk hakkında hayırdan başka bir şey konuşmamak ve toplumlarının emini olmakla tanınan kimsedir.”⁵

Hız. Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor:

“Bizim Şiilerimiz takva, çalışma, vefa, emanet, züht ve ibadet ehli olan, gece ve gündüz elli bir rekât namaz kılan, gece namaza duran, gündüz oruç tutan, malının zekâtını veren, hac yapan ve her haram amelden uzak duran kimselerdir.”⁶

Şiiliğin doğru manasını açıklamamanın getirdiği zararlardan birisi de kayıtsızlıktır. Tarih boyunca Şiilik akımını yanlış yorumlayıp şer'i hususlara uymayı bırakan ve dinin imamı tanımaktan⁷ ibaret olduğu noktadan hareketle delil getirerek kayıtsızlık girdabına batmayı gerekçelendiren bir takım gurupların davranış ve hareketlerine tanıklık etmekteyiz. Şiiliğe bu tür bir perspektiften bakmak, gerçek Şiiliğe telafi edilmeyen

³ Kuleynî, Muhammed b. Yakub, *el-Kâfi*, c. 2, s. 68, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahrân, 4. baskı, h.ş. 1365.

⁴ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, c. 65, s. 164, Müessesetu'l-Vefa, Beyrut, Lübnan, 4. baskı, h.k. 1404.

⁵ Saduk, Muhammed b. Ali, *Emali*, s. 626, İslamiye, Tahrân, 6. baskı, h.ş. 1376.

⁶ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, c. 65, s. 167, Müessesetu'l-Vefa, Beyrut, Lübnan, 4. baskı, h.k. 1404.

⁷ Men La Yehduruhu'l-Fakih, c. 4, s. 545, Müessesetu'n-Neşri'l-İslamî, Kum, 3. baskı, h.k. 1413.

darbelerin inmesine neden olmuştur. İkinci bir nokta da şudur: Daha önce de belirtildiği gibi fertlerin sevap veya azaba müstehak olmasının ölçüsü dine bağlılıktır ve bu açıdan toplum katmanları arasında hiçbir ayrıcalık gözetilmemiştir. Allah'ın kurtuluş ölçüsü kıldığı şey göz önünde bulundurulmaksızın özel bir fert veya akım veyahut gruba müntesip olmak Allah'a yakınlaşmayı ve azaptan kurtulmayı sağlamaz. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır.”¹

Hakeza İmam Rıza (a.s), Zeydu'n-Nar adıyla meşhur kardeşine şöyle buyurmaktadır:

“Ey Zeyd! Kufe bakkallarının Fatıma kendini korudu ve Allah onun evlatlarına cehennemi haram kıldı, diye söylemeleri seni mağrur etmiş midir? Allah'a yemin olsun ki bu husus Hasan, Hüseyin (a.s) ve Fatıma'nın rahminden doğan kimseler dışında, başkaları için geçerli değildir. Hz. Musa b. Cafer (a.s) Allah'a itaat etsin, gündüzleri oruç tutsun, geceleri teheccüd, geceyi diri kılmak ve gece namazı ile meşgul olsun ve sen de Allah'a isyan et ve yarın kıyamet gününde Allah'ın huzurunda onunla eşit ol veya Allah'ın nezdinde ondan daha değerli ol, böyle bir şey olabilir mi?”²

Dinin misyonlarından biri de birey ve toplumu ıslah etmek, onları manevî erginliğe ulaştırmak ve güzel ahlaka büründürmektir. Bu husus da peygamberlerin vasıtasıyla insana ulaşan Allah'ın buyruklarına uymak dışında müyesser olmaz. Bu nedenle bir dinin böyle hedefler taşımakla birlikte bazı fertlere kaçma yolu açması ve bu fertlerin dinsel kanunlara bağlılık göstermeksizin dünyada dine bağlı olan diğer insanlar gibi din-darlığın nimetinden faydalanması ve ahirette onlarla eşit olması ve bazen onlardan daha fazla uhrevî ödüller alması tasavvur edilebilir mi? Gerçekte bunun gayeyi zedelemek olduğu söylenebilir.

Bu yüzden Şia'dan maksat, rivayetlerde belirtildiği gibi, Allah'a itaat etmede masum imamlara uymak ve salih amelde bulunmak ise, Kur'an-ı Kerim'in buyruğu esasınca uhrevî ödülleri almak ve cennete girmek onlara nasip olacaktır. Bu durumun dışında yani salt imamlara

¹ Hucurat, 13.

² Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, c. 43, s. 230, Müessesetu'l-Vefa, Beyrut, Lübnan, 4. baskı, h.k. 1404.

ilgi göstermek ve ruhsal bağılılık taşımak veya onları siyasî olarak takip etmek cennete girmeye neden olmaz. Cehennemin birinci tabakasının günahkâr Müslümanlara ait olduğunu bildiren rivayetler hakkında ise şöyle söylemek gerekir: Kur'an-ı Kerim perspektifinden cennet ve cehenneme girmenin ölçüsü, insan amelleridir. Bireylerin kimlik bilgileri önemsenmeyecektir. Zira İslam ve iman arasında fark gözetilmelidir. Yüce Allah bu hususta iman iddiasında bulunan kimselere şöyle buyuruyor:

“İman ettik demeyin, Müslüman olduk deyin.”³

İki şehadeti söylemek insanı İslam'ın savunma alanına alır. Bu husus dünyevî, hukukî ve içtimaî hayat boyutuyla ilgilidir ve insan Müslüman olduktan sonra ondan yararlanır. Ama cennete müstehak olmak bunun üzerinde bir şeydir. Yani belirtildiği gibi cennete girmek için hem Allah'a teslim olmak ve derunî iman, hem de dışarıda salih amel gereklidir. Başka bir ifadeyle pratik dayanak taşımak uhrevî sevap kazanmanın gereğidir. Bu yüzden cennete girmek için Kur'an dışında belirtilen ölçüler ve salt Şiilik veya İslam ile muttasıf olmak, azaba veya cehenneme girmeye engel değildir.

Netice olarak söylemeliyiz ki cennete girmenin ölçüsü insan amelleridir. Ne İslam kimliği ve ne de isimsel Şiilik kurtuluş değildir. Bu esasa ve Kur'an-ı Kerim'in âyetleri ve Ehlibeyt İmamlarının buyruklarına istinaden Allah'ın buyruklarını yerine getirmeyen, haramlardan sakınmayan ve O'nun emirlerine itaat etmeyen Müslüman ve Şiiler bu nimetten mahrum olacak ve cehennem azabına maruz kalacaklardır. Bu azabın ebedi olup olmadığı, sevap ve azap mertebelerinin ne olduğu ve bu konuda şefaahat bahsinin ne gibi bir yeri olduğu başka bir fırsatı talep etmektedir. Son hatırlatmamız şudur: Bizim sözlerimizin manası, Şii olmanın insanın cennete girmesinde hiçbir rol taşımadığı ve iyi bir ameli Şii olmayan biri yapsa bile cenneti hak edeceği değildir. Zira biz hem inanç ve hem de amelin gereklilik addettiğine ve onların insanı saadete götüren iki kanat olduğuna inanmaktayız.

³ Hucurat, 14.

Şirk

Soru

Şirk nedir?

Kısa Cevap

Şirk lügatte, pay vermek anlamındadır, Kur'anî kullanımda ise şirk-ten kasıt Allah Teâlâ'ya ortak ve benzer koştur. Şirk, tevhit ve hanifliğin karşısında yer almaktadır. Hanif, yani istikamet ve itidale yönelmek. Muvahhit insanlar şirkten yüz çevirip tevhit esasına yöneldikleri için onlara hanif denir.

Şirk iki kısma ayrılır: Akidede şirk ve amelde (ibadet ve itaatte) şirk.

Akidede şirkin de kısımları vardır:

1- İlahiyatta şirk: Allah'ın dışında, bütün ilahi sıfatlara sahip müstakil başka bir varlığın olduğuna inanmak.

2- Yaratmada şirk: Âlemde müstakil iki ayrı yaratıcının olduğuna inanmak.

3- Rububiyette şirk: Âlemdeki işlerin idaresinde birbirinden ayrı rablerin olduğuna inanmak.

Amelde şirk de iki kısma ayrılmaktadır:

Açık şirk ve gizli şirk.

Bunların hükümleri fıkıh ve kelimada açıklanmıştır.

Kur'an'a göre şirkin bütün kısımları sapıklık ve Allah'a büyük bir zulüm sayılmaktadır.

Günümüzde bazı fırkalar, şirk meselesini bahane edip başkalarını suçlamaktadırlar. Böyleleri kendilerini delil yönünden zayıf gördükleri için zorbacı yöntemlere başvurup kendileri dışında kalan bütün Müslümanları dinden çıkmak ve müşrik olmakla itham etmektedirler.

Ayrıntılı Cevap

Şirk lügatte pay vermek ve iki ortağın birbirine karışması demektir.¹ Kur'anî kavram olarak ise hanifin karşısında kullanılmaktadır. Şirkten ka-

¹ Mecmeu'l-Bahreyn, c. 5, s. 274; el-Ayn, c. 5, s. 293.

sıt, Allah'a ortak ve benzer koştur. Hanif, sapkınlıktan çıkıp doğru- luğa yönelmek manasına gelmektedir. Halis tevhidin takipçileri, şirkten yüz çevirip tevhid esasına yöneldikleri için onlara hanif denmektedir. Yine bu yüzden hanifin manalarından biri doğru ve müstakimdir.²

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de Peygamberine şöyle buyuruyor:

“De ki: Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, dosdoğru dine; tevhid inancı üzere olan İbrahim'in dinine iletti ve o, müşriklerden değildi.”³

Yine buyurmaktadır ki:

“Ve (yine bana şöyle emredildi): Yüzünü dosdoğru bir şekilde hak dine çevir. Sakın Allah'a ortak koşanlardan olma.”⁴

Dolayısıyla Kur'an'a göre şirk, tevhit ve hanifin tam karşısındadır. Şirkin ne olduğunu bilmek için tevhit ve hanifin ne olduğunu bilmek gerekir. Çünkü eşya zıddıyla tanınır.

Genel olarak şirk iki kısma ayrılır: Akidede şirk ve amelde şirk.

Akidede Şirk:

1- İlahlıkta şirk: Allah'ın dışında, bütün cemal ve kemal sıfatlara sahip müstakil başka bir varlığın olduğuna inanmak. Böyle bir inanç küfre neden olur.⁵ Bu yüzden Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de Peygamberine şöyle buyuruyor:

“Şüphesiz ki: ‘Allah, Meryem oğlu Mesih'tir’ diyenler kafir olmuşlardır. De ki: ‘Allah, Meryem oğlu Mesih'i annesini ve yeryüzünde olanların tümünü yok etmek istese, ona karşı kim ne yapabilir?’ Gökle-

² Hanif, Hanefe kipinden olup sapkınlıktan çıkıp doğruluğa yönelmek manasına gelmektedir. Halbuki Hanefe'nin manası tam tersinedir. Yani doğruluktan eğriliğe yönelmek demektir. Halis tevhidin takipçileri şirkten yüz çevirip bu asıl esasa yöneldikleri için onlara hanif denmektedir. Yine bu yüzden Hanifin manalarından birisi doğru ve müstakim demektir.

Buradan anlaşılıyor ki, müfessirlerin hanif kelimesi için yaptıkları tefsirler, yani Allah'ın evini haccetmek, hakkın yolundan gitmek, Hz. İbrahim'in (a.s) takipçisi olmak, ihlaslı amel gibi manalar yukarıda açıklanan anlamın birer örneğidir. (*Tefsir-i Numûne*, c. 2, s. 605)

³ En'am, 161.

⁴ Yunus, 105.

⁵ Hatırlatmak gerekir ki şirkin bütün kısımları bir biçimde küfre neden olur ve bu küfür hem kelamî küfürdür, hem de fikhî.

rin, yerin ve bu ikisinin arasındakilerin hakimiyeti Allah'a aittir. (O) dilediğini yaratır ve Allah'ın her şeye gücü yeter.”¹

2- Yaratmada şirk: İnsanın âlemde ayrı ayrı iki yaratıcının olduğuna inanmasıdır. Öyle ki âlemin işlerindeki yaratma ve tasarruf/etki onların elindedir. Nitekim Mecusiler hayır yaratıcısı (Yezdan) ve şer yaratıcısı (Ehrimen) olmak üzere iki yaratıcının olduğuna inanmaktadırlar.

3- Rububiyette şirk: İnsanın âlemde çeşitli rablerin olduğuna inanmasıdır. Yani âlemdaki işler, bu çeşitli rablere ayrı ayrı havale edilmiştir. Hz. İbrahim'in (a.s) zamanındaki müşrikler böyle bir şirke müptela olmuşlardı. İşlerin idaresinde kimisi yıldızların, kimisi Ay'ın kimisi de Güneş'in etkili olduğuna inanırdı.

Amelde Şirk:

Amelde şirk, ibadet ve itaatteki şirktir.

Yani insan, ilahlık, yaratıcılık ve rablik makamı olduğuna inandığı kimselere karşı huzu ve huşu yapar onlara ibadet eder.

Şunu da bilmek gerekir ki ne yazık ki bazıları şirki yanlış yorumlayarak din büyüklerine saygı gösteren, onların mezarlarını öpen kimseleri şirkle suçlamaktadırlar.

Onların şirk için belirledikleri ölçülerin hiçbir değeri yoktur. Zira onların koydukları ölçüler, Kur'an'ın âyetleri, İslam Peygamberi'nin (s.a.a) ve halifeleri olan On iki İmam'ın (a.s) tutum ve davranışlarıyla çelişmektedir.

Aşağıda onların sahte ölçülerinden bazılarına işaret ediyoruz:

1- Allah'ın dışında gaybî güce inanmak: Diyorlar ki birisi, Peygamber veya evliyalardan birinden yardım isterse ve onların duaları duyduğuna ve hallerinden haberleri olduğuna veya hacetini yerine getirdiğine inanırsa bu da şirktir.²

2- Ölülerden hacet istemek, onlardan yardım dilemek ve onlara yönelmek şirktir.³

¹ Maide, 17.

² Mecmuay-ı Fetavay-ı Bin Baz, c. 2, s. 552.

³ Fethu'l-Mecid, s. 68.

3- Dua ve tevessül bir çeşit ibadettir; buna göre Allah'ın dışında birinden istekte bulunmak şirktir.⁴

4- Kabirleri ziyaret etmek şirktir.

5- Enbiya ve Salihlerin eşyalarına teberrük etmek şirktir.

6- Peygamberin doğumunu kutlamak şirktir.

7- Kabirlere türbe yapmak şirktir.

Ancak onların bu iddialarının hiçbir delili yoktur. Hatta onların bu sözleri tamamen Kur'an ve sünnete aykırıdır.

Bu sahte ölçüler iki kısma ayrılır:

1- Bu ölçü ve amellere, inançta şirk demelerinin nedeni müşriklerin amellerine benzediği içindir.

Bu şüphelerin cevabı şudur: Allah'tan başkasının gaybî güce sahip olduğuna inanmak, onlara tevessül etmekle şifa verildiğine, hacetlerin yerine getirildiğine inanmak eğer tevessül edilen kimsenin ilah olduğu ve kendi başına bu işleri yaptığına inanmak şeklinde olursa bu şirk sayılır. Ancak Peygamber ve imamlara tevessül eden hiçbir Müslüman böyle bir inancı taşımaz. Sadece onlar Allah katında saygın bir makama sahip olduğu için Allah'ın onlara bir takım feyizler verdiğini ve kendi feyzine aracı kıldığına inanmak şeklinde olursa bunun bir mahzuru yoktur.

2- Onların şirk diye niteledikleri, Hz. Peygamber'in (s.a.a) doğumunu kutlamak, kabirlerin üstüne kubbe ve türbe yapmak, onları öpmek vb. işlere gelince bu da yersiz ve temelsiz bir iddiadır. Çünkü bu işler ibadet değildir.

İbadet, uluhiyyet veya yaratmak ya da rablık makamına inanmaktan kaynaklanan huzu ve huşudur.

Ama eğer huzu ve huşu böyle bir inançtan kaynaklanmazsa, asla ibadet sayılmaz. Bu yüzden Allah-u Teâlâ, Yusuf Süresinde Hz. Yusuf'un (a.s) kardeşlerinin, onun karşısında secdeye kapanmalarını şirk saymamaktadır. Zira onlar Hz. Yusuf'u (a.s) uluhiyyet, yaratıcılık ve rablık makamında görmemişlerdir.

⁴ Ali Asker Rızvanî, *el-Reddu Ale'-el-Rafize* (Şia Şinasi'den naklen), s. 135-143.

Müslüman âlimler ve bilginler bu gibi sahte ölçülere cevap vermişlerdir.

Tam Salâvat

Soru

Salâvat getirirken âl-i Muhammed denmediğinde günah işlenmiş olduğu söylenir. Şunu biliyoruz ki Suyutî kendi tefsirinde, Buharî, Müslim, Ebu Davud, Tirmizî, Nesai ve İbn Mace şöyle naklederler: Resulullah'a "Ey Allah'ın Resulü! Sana selam verme yolunu biliyoruz, nasıl sana salâvat getirelim?" diye sorduklarında Peygamber: "Şöyle deyin" dedi: *"Allahumme salli ala Muhammed ve âl-i Muhammed. Kema salleyte âla İbrahime ve âl-i İbrahim. İnneke Hamidun Mecid. Allahumme Barik âla Muhammedin ve âl-i Muhammed. Kema barekte âla İbrahime ve âl-i İbrahim. İnneke Hamidun Mecid."* Suyutî bu hadisten başka aynı manayı ifade eden 18 hadis nakletmektedir ve bu hadislerin tümü salâvat getirirken âl-i Muhammedin de eklenmesinin gerekli olduğuna işaret etmektedir. İbn Hacer es-Savâik kitabında Peygamber'in, eksik salâvat getirilmesini ve sadece "Allahumme salli âla Muhammed" denilmesini yasakladığını ve salâvat getirirken Allahumme salli âla Muhammedin ve âl-i Muhammed denilmesini emrettiğini nakletmiştir. Bu konuda Şia kaynaklarında gelen hadisler ise daha fazladır.

Ancak benim sorum şu ki Kur'an âyeti Peygamber'e yalnız başına salâvat getirmeyi emretmiyor mu? Buna rağmen nasıl âl-i Muhammed'in de salâvata eklenmesinin farz olduğunu söyleyebiliriz? Bu dinde bir bidat sayılmaz mı? Âlimler "Eşhedu anne aliyyen veliyullah"ı ezanda müstehap olarak söylemenin sakıncası olmadığını ancak ezanın bir parçası olarak söylemenin dinde bidat sayıldığını ve haram olduğunu açıkça vurgulamışlardır. Buna göre âl-i Muhammed'i söylemenin salâvatın bir parçası olduğunu söylemek neye dayanır? Oysa Kur'an açıkça şöyle diyor: "Allah ve melekleri Peygamber'e salât eder ey iman edenler siz de ona salât edin." Oysa Peygamber kelimesi Ehl-i Bey'ti içine almaz. Buna göre âl-i Muhammed nasıl salâvatın bir parçası sayılır?

Lütfen bu soruyu kelim ve felsefe açısından cevaplayın. Âl-i Muhammed'i salâvatta zikretme hakkındaki Şia ve Sünnî kaynaklarında bulunan hadisleri zikretmekle yetinmeyin.

Kısa Cevap

Âl-i Muhammed'e salâvat getirmek bidat olmadığı gibi Kur'ân, hadis, akıl ve irfanla da uyumludur. Çünkü:

1- Bidatin manası dinde olmayan bir şeyi dine dâhil etmektir. Biz âl-i Muhammed'e salâvat getirmenin bidat olmadığını söylüyoruz çünkü bu konu Peygamber ve Ehl-i Bey'ten gelen hadislerde yer almıştır.

2- Allah Kur'ân-ı Kerim'de birçok hükmü genel olarak açıklamıştır, onun bütün özelliklerini açıklamamıştır. Bu hükümlerin ayrıntılarını ve özelliklerini açıklamayı Kur'ân'ın gerçek müfessirleri olan Peygamber'e ve Ehl-i Bey'te bırakmıştır.

Buna göre Peygamber, âyetin tefsirinde âl-i Muhammed'in salâvatta olmasını emrediyorsa bunun Kur'ân'ın gerçek tefsiri olduğu anlaşılır.

3- Kur'ân, zâhirî anlamından başka derin bâtinî anlamı da içerir. Bu anlamları Peygamber ve Ehl-i Bey'tin bize bildirmeleri gerekir. Nebi kelimesi zâhirî anlamı gereği âl-i Muhammed'i içermese de bâtinî anlamı gereği bunu içerir.

4- Kur'ân-ı Kerim, Peygamber'i ve Ehl-i Bey'ti bir gerçek olarak nazara alır. Bundan başka insanların örfü de aynı fikir ve akidede olan kimselere aynı gözle bakarlar. Dinî kaynaklar Peygamber ve Ehl-i Bey'tin bir nurdan olduklarını vurgular. Bu yüzden irfan ilminde Peygamber ve Ehl-i Beyt bir nur olarak bilinmekte ve hakikat-i muhammediye olarak ifade edilmektedir.

Diğer nokta şu ki Peygamber'e salâvat getirmek hadd-i zatında farz değildir, sadece namazın teşehhüdünde farzdır. Elbette Hz. Muhammed'e salâvat getirmenin farz olduğu yerlerde âl-i Muhammed'e salâvat getirmek de farz olur, müstehap olan yerlerde âl-i Muhammed'i söylemek de müstehap olur.

Ayrıntılı Cevap

Cevabın açıklık kazanması için aşağıdaki noktaları dikkate almak gerekir:

1- Bidat, dinde olmayan bir şeyi dine ekleyip dinin bir parçası bil-meye denir. Bu ilke kendi yerinde ispatlanmıştır ki Peygamber ve Ehl-i Bey'tin söz ve tutumları dinin öğelerini belirler. Buna göre âl-i Muham-med Kur'an'da olmadığına göre bu bir bidattir demeniz yanlıştır. Çünkü bunun hadislerde yer alması onun dinin bir ögesi sayılması için yeterli de-lil oluşturur ve Kur'an'da geçmediği için bidat sayılması doğru değildir.

2- Taharet, namaz, oruç, hac, cihat, humus, zekât vb. hükümler Kur'an'da yer almalarına rağmen bunların ayrıntıları ve şartları Kur'an'da açıklanmış değildir. Örneğin namazın farz olduğu Kur'an'da açıklanmış ve bazı cüz ve şartlarına da özet bir şekilde işaret edilmiştir. Ancak bun-ların ayrıntılarına gelince örneğin namazda okunacak zikirler, kaç rekât olduğu ve nasıl kılınacağı gibi hüküm ve şartlar açıklanmamıştır. Müslü-manların yöntemi bu hükümlerin ayrıntılarını Peygamber'den öğrenmekti. Onlar bir hükmün nasıl yerine getirileceğini öğrenmek için Peygamber'in huzuruna varıp o hükümle ilgili bilmedikleri hususları soruyorlardı ve Peygamberde açıklıyordu. Müslümanlar da bu emirler doğrultusunda o farizayı yerine getiriyorlardı.

Salâvat hakkında da aynı yöntem uygulanmıştır. Salâvat âyeti olan “İnnellahe ve melaiketehu yusallune alennebi ya eyyuhellezine amenu sallu aleyhi ve sellimu teslima”¹ âyeti inince Müslümanlar Peygamber'in huzuruna varıp Peygamber'e nasıl salâvat getirileceğini sordular. Ehl-i Sünnet ve Şia'nın çeşitli kaynaklarında yer alan bir hadis uyarınca bu-nun üzerine Peygamber şöyle deyin dedi:

“Allahumme salli ala Muhammed ve âl-i Muhammed...”²

Böylece Müslümanlar salâvatla ilgili kendi görevlerini öğrenmiş oldular.³

¹ Ahzab, 56.

² Numûne Tefsiri, c. 17, s. 419.

³ Bkz. a.g.e, s. 428.

Başka bir ifadeyle Allah Teâlâ Peygamber'i Kur'an'ın açıklayıcı ve müfessiri olarak tanıttığına göre⁴, Peygamber de yukarıdaki âyeti, yani “Ya ey-yuhellezine amenu sallu aleyhi ve sellimu teslima”yı⁵ Allahume sallı âla Muhammed ve âl-i Muhammed olarak tefsir ettiğine göre âl-i Muhammed'e salâvat getirmenin Kur'an'dan anlaşılacağını söyleyebiliriz.

3- Kur'an zâhirî anlamının yanı sıra derin bâtinî anlama da sahiptir. Bu bâtinî anlamı Peygamber ve Ehl-i Beyt bize bildirmelidir.⁶ Buna göre salâvat getirirken âl-i Muhammed'i de söylemenin gerektiğini emreden hadisler, işte Kur'an'ın bu batınî anlamına işaret sayılabilir. Yani Nebi kelimesi zahirde âl-i Muhammed'i içermese de bâtinî anlamı gereği âl-i Muhammed'i de içerir.

4- Kur'an âyetlerinden anlaşıldığı üzere Allah Teâlâ Peygamber ve Ehl-i Beyt'i bir nur saymaktadır. Örneğin Allah Teâlâ Tathir âyetinde şöyle buyurmaktadır.

“Allah siz Ehl-i Beyt'ten her türlü pisliği gidermek ve sizi tertemiz kılmak istemektedir.”⁷

Bu âyette Allah Peygamber ve ailesini bir gerçek olarak değerlendirmektedir.

Yine Meveddet âyetinde şöyle demektedir:

“De ki sizden yakınlarımı sevmekten başka hiçbir karşılık istemem.”⁸

Peygamber'in elçiliğinin karşılığı olarak yakınlarını sevmek olduğu bildiriliyorsa bunun anlamı Ehl-i Beyt ile Peygamber'in birbirinden ayrılmazlığıdır. Mübahele âyetinde şöyle buyurmaktadır:

“Deyin ki gelin kendi çocuklarımızı ve çocuklarınızı kendi kadınlarımızı ve kadınlarımızı ve kendimizi ve kendimizi çağıralım...”⁹

⁴ Haşr, 7.

⁵ Ahzab, 56.

⁶ Biharu'l-Envar, c. 89, s. 90-95.

⁷ Ahzab, 33.

⁸ Şura, 23.

⁹ Âl-i İmran, 61.

Bu âyette Hz. Ali, Peygamber'in nefsi olarak ifade edilmiştir. Bu âyette Peygamber, duasının kabulü için Ehl-i Beyt'ini de yanında bulundurmakla görevlendirilmiştir.

5- Birçok hadiste Peygamber ve Ehl-i Beyt'in bir nur olduğu belirtilmiştir. Örneğin şu hadise dikkat edin. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Ben Allah'ın nurundan yaratılmışım. Ehl-i Beyt'im de benim nurumdan yaratılmışlardır.”¹

6- Arifler de Peygamber ve Ehl-i Beyt'in nurlarından Hakikat-i Muhammediye ve sadır-ı evvel olarak söz etmektedirler. Onlara göre bunlar değişik tecelli ve belirtileri olan bir gerçeğin ifadeleridir.

7- Halk ve örfün nazarında bir görüş ve fikri paylaşılan kimseler bir gerçek olarak görülür ve bir gözle onlara bakılır.

Sonuç şu ki: Ehl-i Beyt'e salâvat getirmeyi de Peygamber'e salâvat getirmekle birlikte zikretmek bidat olmadığı gibi, hem Kur'an, hem hadisler, hem de akıl ve örfle uyumludur. Gerçekte Ehl-i Beyt'e salâvat, Peygamber'e salâvatla aynı gerçeği ifade etmektedir.

Son noktada şu ki: Peygamber'e salâvat her yerde ve mutlak şekilde farz değildir. Elbette önemle vurgulanan müstehap amellere aittir. Sadece namazın teşehhüdü gibi özel durumlarda farz olur.² Elbette Peygamber'e salâvat farz olduğu durumlarda âl-i Muhammed'e de salâvat getirmek farz olur. Müstehap olduğu yerlerde de müstehap olur.

Terörün İslam'da Yasak Oluşu

Soru

İslam'ın terör hakkındaki görüşü nedir? Acaba birisini terör etmek ve hâkimin izni olmadan onu öldürmek doğru mudur?

Cevap

Bu sorunun cevabı şöyledir: İslam dini Müslüman olsun veya olmasın bütün insanlar için yaşam hakkına büyük bir önem vermekte ve saygı

¹ Biharu'l-Envar, c. 15, s. 20.

² Tahriru'l-Vesile, c. 1, s. 143, 1. Mesele.

duymaktadır. İslam devletinin görevlerinden biri de, Müslümanlarla beraber Müslüman olmayanların ve yabancıların da emniyetini sağlamaktır. Hiçbir ideoloji İslam kadar yaşama hakkına önem vermemiştir. Öyle ki İslam'da bir insanı öldürmek tüm insanlığı öldürmek ve bir insanı yaşatmak tüm insanlığı yaşatmak gibidir:

“Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur.”³

Bu yüzden, Allah tarafından herkese bahşedilen yaşam çok kutsaldır, bir insanı öldürmek sadece Allah'a ve Allah'ın emretmiş olduğu durumlara mahsustur. Bir insanın hangi şartlarda öldürülmesi gerektiği fıkhıta belirtilmiştir. Örneğin eğer biri haksız yere bilerek birisini öldürse katilinde kısasla öldürülmesi gerekir veya dinden çıkan ve masum İmam'a karşı savaş açıp, karşı gelen kimse de aynı şekilde öldürülmeyi hak etmiştir. Bunların dışında kimsenin kimseyi öldürmeye hakkı bulunmamaktadır.

Fakat İslam'ın terör hakkındaki görüşünü açıkça öğrenebilmemiz için, öncelikle terör kavramının Batı'da ve İslam'da ne manaya geldiğini açıklayalım:

1. Batı Literatüründe Terör

Batı kültüründe terör kavramı şu manaya gelmektedir: Bir kişi veya grubun siyasi bir hedef yahut güce ulaşmak için, şiddet uygulayarak gerçekleştirdikleri, korkutma ve yıldırma hareketidir.

Batı'da, terör için tam anlaşılır ve açık bir tanım yapılmamıştır. Her devlet kendi çıkarlarıyla uyuşur şekilde tarif etmeye çalışmıştır. Örneğin, acaba hakları ellerinden alınan ve yaşamlarını belirlemelerine izin verilmeyen grupların, sivilleri hedef almadan yapmış oldukları mücadeleye de terör denilebilir mi?

Acaba her şeyleri ellerinden alınan Filistinlilerin, haklarına ulaşmak için yapmış oldukları direniş terör müdür? Yoksa teslim olarak her şeylerini İsraililere mi bırakmaları gerekir? Acaba aslında İsrail'in yapmış olduğu devlet terörü değil midir?

³ Maide, 32.

2. İslam Literatüründe Terör

İslam edebiyatında terör kavramı için “fetk” kelimesi kullanılmıştır, yani ansızın, beklenmedik bir şekilde öldürmek.¹ İslam fıkıhı ve hukuku açısından terörle ilgili şunları söyleyebiliriz:

a) Hangi dinden mezhepten ve nerede olursa olsun günahsız insanları öldürmek haramdır. Rehber Ayetullah Hamenei, 11 Eylül olaylarıyla ilgili olarak yaptığı açıklamada, dünyanın neresinde, hangi dinden, mezhepten ve ideolojiden olursa olsun günahsız insanları öldürmenin yanlışlığına değinerek şöyle buyurmuştur: “Bu terörist hareketlerin nerede olduğu önemli değildir. Terör nerede olursa olsun kötüdür, ister Hiroşima’da olsun isterse de Nagazaki’de, Gana’da, Sabra ve Şatilla’da Bosna Hersek, Irak, New York, Washington ve diğer nerede olursa olsun, terör kötüdür.”

Resulullah da (s.a.a) “İslam ve iman terörü yasaklayıp, önünü almıştır.” diye buyurmaktadır.

b) Bazılarının, işlemiş oldukları suçlardan dolayı öldürülmesine izin verilmiştir. Müslümanlar aleyhine savaşan, İslam’ın Peygamber ve İmam-lar gibi büyük şahsiyetlerine hakaret eden ve kutsal değerlerine saldıran-lar, İslam devletini yıkıp bu hususta tağutlara yardımcı olanların öldürül-mesine belirli şart ve sınırlar çerçevesinde izin verilmiştir.

Hz. Resulullah (s.a.a), Mekke’nin fethinde Mekke’ye giriş esnasında, askerlerine kan dökülmemesi ve kimsenin öldürülmemesi emrini vermişti. Fakat on kişinin de bulunduğu yerde hemen öldürülmesini istemişti.

O on kişi şu kimselerdi: Ekrem b. Ebi Cehil, Hebar b. Esved, Abdullah b. Sa’d, Mukayyes Sabbae Leysi, Huveyre b. Nevfel, Abdullah b. Hatel, Safvan b. Ümeyye, Vahşi b. Harb (Hz. Hamza’nın katili), Abdullah b. Zübeyri, Haris b. Telatle ve içlerinde Ebu Süfya’nın karısı Hind’in de bulunduğu dört kadın ki, bunlar Peygamber (s.a.a) hakkında kötü söz-ler söyleyen şarkıcıları. Bunların hepsi büyük suçlar işleyip, İslam aley-hine çalışanlardı ve Peygamber de hepsinin öldürülmesi emretmişti.² Bu hususta değinilmesi gereken çok önemli meselelerden biri de şudur:

¹ Mizanu’l-Hikme, c. 9, s. 4508.

² Daha fazla bilgi için bakınız, Sireyi Nebevi, İbn Hişam, c. 4, s. 51. Mecmeu’l-Beyan fi Tefsiri’l-Kur’an, Tebersi, c. 9, Nasr suresinin tefsiri. Tarih-i Peygamber-i İslam,

Bu hüküm gizli ve üstü örtülü bir hüküm değildir. Müslümanların önderi, İslam adaletinden kaçanlar için, hükmün uygulanması isteyebilir. Bu insanların yaşam hakkının zayi edilmesi demek değildir. Bu tür suçlara mürtekip olmayanlar için emniyet yine en üst seviyede sağlanacaktır, fakat büyük suçları işleyenlerin de cezalandırılması gerekmektedir.

İmam Humeyni, Salman Rüştü hakkında bu hükmün uygulanmasını açıkça isteyerek şöyle buyurmuştur: “İslam’a, Kur’ân’a ve Peygamber’e (s.a.a) hakaret eden *Şeytan Ayetleri* kitabının yazarı ve içindekilerden haberdar olarak onu hazırlayıp, bastırانların idamla mahkûm olduklarını dünyadaki bütün gayretli Müslümanlara duyururum. Bir daha kimsenin böylesine İslami değerlere hakaret etmemesi için tüm Müslümanlardan, onu buldukları yerde öldürmelerini istiyorum. Bu yolda ölenler inşaAllah Allah katında şehittirler. Ona ulaşan, ama öldüremeyenlerden istediğim de, diğerlerine bildirerek bir an önce ölmesini sağlamalarıdır. Bu şekilde işlemiş olduğu büyük suçun cezasını çekmelidir.”³

Özetle İslam, masum insanların her ne şekilde olursa olsun öldürülmelerine karşıdır. Bu insanın hangi mezhepten, dinden ve ideolojiden olduğunun farkı yoktur. Haksız yere birini öldürmek cinayettir ve suçlu bir an önce cezasını çekmek zorundadır.

Teveşül

Soru

Teveşül nedir? Kur’an’da, Peygamber’in (s.a.a) sünnetinde, Ehl-i Beyt (a.s), sahabeler ve Müslümanların yaşantılarında teveşülün caiz ve meşru oluşuna dair bir delil var mıdır?

Kısa Cevap

Yüce Allah dışında bir başkasına teveşül etmek ve ilahi peygamber ve evliyalarından yardım dilemek, Müslümanlar nezdinde normal ve olağan bir davranış sayılmıştır. Bu, Allah’ın fiillerine onların ortak kılındığı anlamında değildir. Tersine, Allah’ın insanların hacet ve isteklerini onların varlıklarının bereketiyle kabul etmesi anlamındadır. Gerçekte onlar

Subhani, s. 434.

³ Sahife-i Nur, c. 21, s. 86.

evliyaların vesilesiyle Allah'a tevessül etmektedirler. İsteklerini yerine getirmesi için Allah'a yalvarmakta ve kendilerinin isteklerini yerine getirmeyi Allah'tan istemeleri için de O'nun evliyalarına yakarmaktadırlar. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de müminlerden istenmiştir: "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının, O'na yaklaşmaya vesile arayın." (Maide/35) Özetle, Allah'ın evliyalarına tevessül etmek akıl ve şeriatın kabul ettiği bir şeydir. Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a), Ehl-i Beyt imamlarının ve ilk başından bugüne dek tüm Müslümanların yaşantıları, ilahi evliyalara tevessül etmenin caiz olduğunu göstermektedir. Resulullah (s.a.a) ve Ehl-i Beyt (a.s) imamları, insanları Kur'an ve Allah'ın evliyalarına tevessül etmeye teşvik etmekteydi.

Ayrıntılı Cevap

Peygamberlere ve Evliyaullah'a Tevessül Etmek

Tüm peygamberlerin üzerinde ittifak ettikleri, İslam dininin gereklerinden ve tevhit rükünlerinden birisi evrenin yönetiminin Allah'ın elinde olduğu ve yaratmak, rızık vermek, diriltmek, öldürmek, gece ve gündüzü yaratmak, karanlık ve aydınlık, yağmur yağdırmak gibi meselelerin sadece Allah tarafından yapıldığıdır.

Kur'an-ı Kerim değişik âyetlerde bu manayı vurgulamış ve tüm şirk çeşitlerini (ulûhiyet, rububiyet, ubudiyet vb.) sert bir şekilde reddetmiştir. Ama Yüce Allah dışında bir başkasına tevessül etmenin ve ilahi peygamber ve evliyalardan yardım dilemenin Müslümanlar nezdinde normal ve olağan sayıldığına dikkat edilmelidir. Bu, Allah'ın fiillerine onların ortak kılındığı anlamına gelmez. Bu, onların ilahi dergâha yakın kimse oldukları ve Allah yanında özel bir yer ve saygınlık taşıdıkları anlamına gelir. Bu nedenle Allah'ın feyzinin sebep ve vesilesi olmaktadır. Konunun aydınlanması için sözlük ve ıstılahta tevessül kavramının incelenmesi gereklidir.

Tevessül sözlükte insanın hedefine ulaşmak için meyil ve istekle kendisine başvurduğu şeye denmektedir.¹ Bazıları tevessülün kıyamet günü şefaet etmek olduğunu söylemiştir.² Müslümanların dinî ıstalahında ise ilahi

¹ Ragıb İsfahanî, *Müfredat-ı Ragıb*, s. 560; Fahr-i Razi, *Tefsir-i Kebir*, 4/349, İbni Esir, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis*, 5/185.

² İbni Esir, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis*, 5/185.

yakınlık makamına ulaşmak için peygamberler, imamlar ve değerli insanları Allah nezdinde vasıta kılmaktır. Tevessüle inanmak Kur'an-ı Kerim ve nebevî sünnet-i şeriften alınmış bir meseledir. Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının, O’na yaklaşmaya vesile arayın ve O’nun yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.”³

Tevessül ettiğimiz şey bazen bizi âlemlerin Rabbine yaklaştıran salih ameller ve bazen de Allah nezdinde özel bir yer ve saygınlığı olan izzetli bir insandır. Aynı şekilde bazen diri fertlere ve bazen de bu dünyadan göçmüş bireylere tevessül edilmektedir. Bunun Kur'an ve rivayetlerde belirtilmiş bazı örneklerine işaret ediyoruz:

1. Yusuf'un kardeşlerinin, babaları Yakup'a tevessül etmeleri:

“Oğulları, Ey babamız! Allah’tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik” dediler. Yakup, Rabbinden sizin bağışlanmanızı dileyeceğim. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir dedi.”⁴

Gördüğümüz gibi Yakup, evlatlarının isteğini reddetmemiş ve onlara neden direkt olarak kendiniz Allah’a yönelmiyor ve bana tevessül ediyorsunuz, diye bir şey söylememiştir. O, onların tevessülünü kabul etmiş ve kendileri için Allah’tan bağışlama talebinde bulunacağına söz vermiştir.

2. Peygamber’e (s.a.a) tevessül etmek:

“Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah’tan günahlarının bağışlanmasını dileseler ve Peygamber de onlara bağışlama dileseydi, elbette Allah’ı tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı.”⁵

Bu âyet Allah’tan bağışlama dilemek gayesiyle, hatırı için Allah’ın insanın hacetini karşılayacağı onurlu bir vasıta bulmak gerektiğini göstermektedir.

3. Osman bin Hanif şöyle demektedir:

Kör bir adam Peygamber’in (s.a.a) yanına geldi ve şöyle dedi: “Allah’tan bana şifa vermesini isteyin.” Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “Eğer sabredersen senin için daha iyidir ama istiyorsan Allah’tan sana şifa vermesini

³ Maide, 35.

⁴ Yusuf, 97-98.

⁵ Nisa, 64.

isteyeyim.” O adam “Allah’tan bana şifa vermesini isteyin” dedi. Peygamber (s.a.a) ona abdest almasını ve Allah’a şu duayla seslenmesini buyurdu: “Ey Allah’ım senden istiyorum ve rahmet peygamberi Muhammed’in vasıtasıyla sana yöneliyorum. Ey Muhammed hacetimi gidermesi için ben senin vasıtanla Rabbime yöneldim.”¹ Bu sahih hadis tevessülün meşru olduğunu vurgulamaktadır; çünkü Allah Resulü (s.a.a) bu şahsı tevessül etmekten men etmemekle kalmayıp peygamberi kendisi ve Allah arasında vasıta kılarak kendisine şifa vermesi için Allah’tan nasıl talepte bulunacağına dair doğru tevessül yöntemini ona öğretmektedir. Bu da ilahi evliyalara tevessül etmek anlamındadır.

4. Enes bin Malik şöyle demektedir:

Bir adam Allah Resulü’nün yanına gelerek şöyle dedi: “Hayvanlarım susuzluktan telef oldu. Allah’tan (yağmur yağması için) talepte bulunun.” Peygamber (s.a.a) dua etti ve bir hafta boyunca yağmur yağdı. Sonra bir adam Peygamber’in (s.a.a) yanına geldi ve “Ey peygamber evler yıkıldı, yollar kesildi ve...” diyiverdi. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “Ey Allah’ım (rahmet yağmurunu) dağlara, tepelere, vadilerin içine, nehirlere ve ağaç yeşeren noktalara nazil et.” Ondan sonra Medine şehrinde yağmur kesildi ama etrafta aynı şekilde yağmaya devam ediyordu.²

5. Âdem’in (a.s) sürçmeye maruz kaldığında şöyle dediği nakledilmektedir:

“Ey Allah’ım! Muhammed’in hakkı için beni bağışlamayı senden diliyorum.” (Bunun üzerine) Allah şöyle buyurur: “Ey Âdem, henüz onu yaratmadığım halde Muhammed’i nasıl tanıdın?” Âdem şöyle cevap verir: “Beni yarattığın zaman arşa baktım ve orada “La ilahe illallah Muhammed Resulullah” diye yazıldığını gördüm. Onun senin adına yakın olduğunu görünce kendisinin senin nezdinde en sevimli yaratık olduğunu anladım.” Allah da şöyle buyurur: “Benden Muhammed’in hakkı için istediğinden dolayı seni bağışlıyorum.”³

6. Suyutî’nin İbn Abbas kanalıyla Allah Resulü’nden aktardığı yukarıdaki rivayetin bir başka naklinde İbn Abbas şöyle demektedir:

Âdem’in (a.s) Rabbinden aldığı ve bağışlanmasına neden olan kelimeler hakkında Allah Resulü’ne (s.a.a) sordum ve kendisi şöyle buyurdu: “Âdem,

¹ Tirmizî, *el-Camiu’s-Sahih*, 5/35783529.

² Muhammed bin İsmail bin Buharî, *Sahih-i Buharî*, c. 1, s. 344-346, h. 968-967.

³ *Hakimu’l-Müstedrek Âla’l-Sahihayn*, 3/517, h. 4286; Beyhakî, *Delailu’n-Nubuvve*, 5/489; *Vefau’l-Vefa*, 4/1371-1372; Suyutî, *Durru’l-Mensur*, 1/59.

Allah'tan Muhammed, Ali, Fatuma, Hasan ve Hüseyin'in hakkı için kendi tövbesini kabul etmesini istedi ve Allah da onun tövbesini kabul etti.”⁴

7. Ebu Hureyre'nin Allah Resulü'nden naklettiği bir başka hadiste de şöyle belirtilmektedir:

“Ey Âdem! Bunlar (Ehl-i Beyt) benim yakınımıdır... Bir hacetin olduğu zaman onları vasıta kıl ve onlara tevessül et.” Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “Biz (Ehl-i Beyt) kurtuluş gemisiyiz. Kim bu gemiye binerse kurtuluşa erer ve kim de yüz çevirirse helak olur. O halde kimin Allah'tan bir istek ve haceti varsa, biz Ehl-i Beyt'i vasıta kılması gerekir.”⁵

8. İbn Abbas şöyle demektedir: Ömer bin Hattab Peygamber'in (s.a.a) amcası Abbas bin Abdulmuttalib vesilesiyle yağmur istedi ve şöyle dedi:

“Ey Allah'ım! Biz peygamberimizin amcası aracılığıyla senden yağmur istiyor ve onun beyaz saçları vesilesiyle şefaata talep ediyoruz.” Böylece yağmur yağdı ve suya kandılar.⁶ Bu hadisin bir başka naklinde de şöyle yer almaktadır: Abbas yağmur talebinde bulunduğu ve yağmur yağdığına Ömer halka yönelip şöyle dedi: “Tanrıya yemin olsun ki Abbas Allah nezdinde bizim vasitamızdır ve onun Allah yanında bir makamı vardır.”⁷ Kastalanı şöyle demektedir: Ömer, Abbas aracılığıyla yağmur dileğinde bulunduğu zaman şöyle dedi: “Ey insanlar, Allah Resulü (s.a.a) Abbas'a baba gözüyle bakardı. Onu takip edin ve Allah ile aranızda aracı kılın.”⁸

Bu davranış, tevessülü mutlak olarak veya Peygamber'den (s.a.a) başkasına tevessül etmeyi haram kılan kimselerin düşüncelerini iptal etmekte ve aracılığın bir örneğinin de Allah'a yakınlaşma sebebi olan muhterem ve makam sahibi fertler olduğunu açıkça belirtmektedir. “Tanrıya yemin olsun ki Abbas Allah nezdinde bizim vasitamızdır ve onun Allah yanında bir makamı vardır” diye Ömer'in söylediği söz de tevessül ve

⁴ Suyutî, *Durru'l-Mensur*, c. 1, s.60-61, Daru'l-Kitabi'l-Irakiye baskısı, h.k. 1377.

⁵ İbrahim bin Cuveynî, *Feraid Samtin*, c. 1, s. 36-37, Beyrut Müessesesi-i Mahmudi, 1. baskı, h.k. 1398, Harezmi, *Menakib*, s. 318, h. 320, İntişarat-ı İslami Kum, h.k. 1441.

⁶ Ebu Naim İsfahani, *Delailü'l-Nübüvvet*, 2/725, h.k. 511; *Sahih-i Buhari*, Kitabu'l-Cuma, Babu'l-İstiska.

⁷ İbni Esir, *Esedü'l-Gaye*, 3/11.

⁸ *el-Mevahibu'l-Ledeniye*, 3/380; *Fethu'l-Bari*, 2/413.

yakınlaşmanın salahiyetine delalet noktasında yeterli bir açıklığa sahiptir. İbn Hacer Askalanî şöyle yazmaktadır: Peygamber'in (s.a.a) amcası Abbas duasında şöyle söyledi: "Senin peygamberin ile taşıdığım akrabalık bağı nedeniyle halk bana yöneldi."¹ Elbette Abbas'ın makam ve konumuna tevessül edildiği hususunda hiçbir kuşku yoktur. Böylece Müslümanların İslam'ın ilk dönemlerinde hacetlerinin kabul edilmesi için temiz ve salih şahıslara tevessül ettikleri kesin ve katî olarak söylenebilir.

Müslümanların Yaşamında Tevessül

Aynı şekilde hadislerden anlaşıldığı kadarıyla Müslümanların bu tarzı tevessül edilenlerin dünyadan göçmelerinden sonra da sürmüştür ve bunun bazı numuneleri şunlardır:

1. Beyhakî şöyle nakletmektedir: Bir adam Peygamber'in (s.a.a) kabri başına geldi ve şöyle dedi: "Ey Muhammed (s.a.a), ümmet için yağmur dile." Çok geçmeden yağmur yağdı ve halk suya kandı.²

2. Abbasî sultanı Mansur, Malikî mezhebinin imamı Malik bin Enes'e, Peygamber'i (s.a.a) ziyaret şeklini sorduğunda ve kendisine kibleye dönerek mi dua edeyim yoksa Peygamber-i Ekrem'e mi diye söylediğinde, Malik cevap olarak şöyle dedi: "Neden yüzünü ondan çeviriyorsun? O, diriliş günü senin ve atan Âdem'in (a.s) vesilesidir. Ona dön ve onu şefaathçi kıl. Allah onun şefaatinin kabul eder." Allah şöyle buyuruyor: "Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dileseler ve Peygamber de onlara bağışlama dileseydi, elbette Allah'ı tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı."³

3. Şafii mezhebi imamı Muhammed bin İdris Şafii'den tevessüle ve özellikle de Allah Resulü'nün (s.a.a) ailesine tevessül etmeye derin bir şekilde inandığını gösteren bir takım şiiirler kalmıştır. O şöyle demektedir: "Peygamber'in (s.a.a) ailesi Allah yanında benim vesilemdir ve onların hatırı için kıyamet günü amel defterimin sağ elime verilmesini ümit ediyorum."⁴ Şafii divanının bir başka yerinde de Peygamber'in (s.a.a) Ehl-i Bey'tini överek şöyle demektedir: "Eğer benim günahım Muhammed'in Ehl-i Bey'tini

¹ Fethu'l-Bari, 2/413, Daru'l-Marifet-i Lübnan.

² Vefau'l-Vefa, 4/1374.

³ Vefau'l-Vefa, c. 2, s. 1376.

⁴ Divan-ı Şafii, s. 162, el-Mevasi'ku'l-Marifet, s. 178.

sevmekse, bu hiçbir zaman tevbe etmeyeceğim bir günahıdır.” Peygamber’in (s.a.a) ailesi kıyamet günü ve de şan ve makamları bakanlar için aşikâr olacağı zaman bana şefa’at edeceklerdir.”⁵ Şafii bu şiiriyle de tam bir açıklık ile Peygamber’in (s.a.a) ailesini kendi şefa’atçileri olarak tanıtmaktadır.

4. İslam’ın ilk dönemlerindeki Müslümanlar arasında Allah’ın evliyelerine tevessül etme meselesi çok yaygındı. Onlar geniş bir şekilde şiirlerinde ondan bahsetmekte ve Peygamber’i (s.a.a) kendileri ve Allah arasında bir vesile olarak tanıtmaktaydılar. Sevad b. Karib’in Peygamber (s.a.a) hakkında söylediği kaside bunlardan biridir: “Allah dışında bir rab olmadığına şehadet ederim. Sen her gizli ve saklı olana eminsin ve ey en üstün ve uluların evladı, peygamberler arasında senin Allah’a en yakın vesile olduğuna şehadet ederim.”⁶ Resulullah (s.a.a) bu şiiri duydu ve hiçbir zaman onu söyleyeni böyle sözler söylemekten men etmedi, şirk ve bid’at ile itham etmedi.

5. Hanbelî mezhebinin büyük şahsiyetlerinden “Ebu Ali Helal” tevessüle inananlardan olup şöyle demektedir: “Ne zaman bir rahatsızlık ve sıkıntım olsaydı Hz. Musa bin Cafer’in (a.s) kabrine gider ve ona tevessül ederdim. Allah da sorunlarımı çözerdi ve sıkıntılarım hallolurdu.”⁷

Peygamber’in (s.a.a) Ehl-i Beyt’inin (a.s) Perspektifinden Tevessül

Ehl-i Beyt imamlarının (a.s) bakışında da tevessül beğenilen bir davranıştır. Onlar insanları Kur’an ve Allah’ın evliyelerine tevessül etmeye

⁵ لئن كان ذنبى حب آل محمد
فذلك ذنب لست عنه أتوب
هم شفعاى يوم حشرى و موقفى
إذا ما بدت للناظرین خطوب

⁶ و أشهد أن لا رب غيره
و أنك مأمون على كل غائب
و أنك أدنى المرسلین وسیلة
ألى الله یابن الاکرمین الاطائب. (Zaynî Dahalan, *ed-Dureru’l-Sünniyet*, s. 29.)

⁷ Hatib-i Bağdadî, *Tarih-i Bağdad*, 1/120.

teşvik ederdi. Örneğin İmam Seccad'ın (a.s) dualarında şöyle yer almaktadır:

“Ey Allah'ım! Ben yüksek Muhammed makamı ve aydın Alevî velayet ve tarikâtı vesilesiyle sana yaklaşmayı diliyorum. Beni bunun ve onun şerrinden koruman için o ikisinin vasıtasıyla sana yöneliyorum.”¹

Hız. Fatıma Zehra'nın (a.s) şöyle buyurduğu nakledilmektedir:

“Azamet ve nurundan ötürü Allah'a hamdederim. Göklerde ve yerde olan tüm varlıklar Allah'a yaklaşmak için vesile aramaktadır. Ve biz (Peygamber ailesi), kulları arasında Allah'a yaklaşma vesilesiyiz.”²

Ayşe, Hariciler hakkında Peygamber'in (s.a.a) şöyle buyurduğunu nakletmektedir: “Hariciler Allah'ın en kötü yaratıklarıdır. Allah'a en yakın vesile olan kulların en üstünü (Ali bin Ebi Talib (a.s)) onları öldürecekler.”³ Aynı şekilde, Merhum Saduk, senet belirterek Allah Resulü'nden şöyle nakletmiştir:

“(Çoğu) İmamlar Hüseyin'in (a.s) neslindendir. Her kim onlara uyarsa Allah'a uymuştur. Her kim de onlardan yüz çevirirse ilahi buyruklardan yüz çevirmiştir. Onlar Allah'ın sağlam kulpları ve kulların O'na yaklaşma vesilesidirler.”⁴

Gördüğümüz gibi hem yaşarken ve hem de vefat ettikten sonra peygamberler ve ilahi evliyalara tevessül etmek, önceki peygamberler devrinde, Hız. Resulullah (s.a.a) zamanında, Peygamber'den (s.a.a) sonra, sahabe ve tabiin döneminde ve değişik İslamî çağlarda caiz ve yaygın bir husus olagelmıştır. Değişik İslamî mezheplere müntesip Müslüman halklar, sürekli hacet ve ihtiyaçlarının giderilmesi için ilahi peygamber ve evliyalara tevessül etmişlerdir. Öyleyse tevessül meşru ve İslamî bir meseledir. Eğer biri veya birileri bu beğenilen İslamî geleneği görmezlikten geliyorsa, İslamî doğru yoldan fasıla almış olanlar ve yanlışlarını düzelterek ilahi doğru yola dönmeleri gerekenler kendileri olur.

¹ Sahife-i Seccadiye, 49. dua.

² İbni Ebi'l-Hadid, Şerh-i Nehcu'l-Belağa, 16/211; Bağdadî, Belağatu'n-Nisa.

³ Şerh-i Nehcu'l-Belağa, 2/267; İbnu'l-Meğazili, el-Menakib, s. 100, h. 79, Daru'l-Ezva, Beyrut, h.k. 1412; Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, c. 6, s. 359; Daru'l-Fikr, h.k. 1414.

⁴ Saduk, Uyun-i Ahbaru'r-Rıza (a.s), c. 1, s. 63.

Tevrat'ta Geçen Hz. Süleyman'ın Allah'a İtaatsizliği

Soru

Tevrat'ta zikredilen kıssaların ne kadar doğru olduğunu sormak istiyorum. Çünkü bu kitaplarda Hz. Süleyman'ın (a.s) ömrünün sonlarında Allah'a itaatsizlik ettiği belirtilmiştir. Yanı sıra Tevrat'ta Ahamenişler padişahlarına değinilen bölüm ne kadar muteberdir?

Kısa Cevap

Sorunuzu aşağıdaki kısımlara ayırabiliriz:

1. Tevrat'ın metin ve muhtevası ve özellikle de kıssaları doğru mudur, yoksa tahrif mi edilmiştir?
 2. Peygamberler ve özellikle de Hz. Süleyman (a.s) Allah'a itaatsizlik etmiş midir?
 3. Tevrat'ın Ahamenişler padişahları hakkındaki kıssasının itibarı nedir?
- Birinci soru hakkında şunları söylemek gerekir:

Her ne kadar Yahudi dini ilahi bir kökene sahip olup tevhidi ve İbrahimi din sayılsa da, maalesef Hz. Musa (a.s) sonrası ona eklenen hurafeler nedeniyle birçok hususta dinî olmayan bir tarz ve renk almıştır. Bugünkü Tevratların hangi zamanda ve hangi belgeler üzerinden kopyalandığı belli değildir. Hz. Musa (a.s) zamanında Tevrat'tan bir şeyin yazılmış olması ve yazılmış olsa da meydana gelen onca hadiseden sonra geriye bir şey kalması uzak bir ihtimaldir. Zira Mısır'da, Sina'da kırk yıl şaşkınlıkta, Hz. Musa'nın vefatından sonra ve uzun savaşlarda Yahudilerin öğrenme ve yazma fırsatı olmamıştır. Belki Hz. Musa, Firavun'un sarayında kaldığı yıllarda yazma öğrenmiş olabilir. Her halükârda olan her neydiyse, tarihin tanıklığıyla Tevrat kaybolmuştur. İkinci günlerin haberlerinde şöyle yer almaktadır: Kâhin Helka, Musa vasıtasıyla nazil olan Tanrı'nın Tevrat'ını buldu ve onu katip Şafan'a verdi ve kendisi onu padişaha getirdi... Ve kâhin Uzra onun için İran padişahının emriyle bir başka nüsha yazdı...

Kaygılı hadiseler şöyle demektedir: Tevrat (şariat usulleri), Buhtunnasr'ın emriyle heykelin tahrip edilmesi neticesinde ahit tabutuyla birlikte yağmalanmıştır. O halde Uzra'nın onu hangi nüsha üzerinden yazdığı belli değildir. Kendisine ilham mı olmuştur yoksa diğer kâhinlerin dilinden

mi yazmıştır? Birinci sorunun cevabının belli olmasıyla, ikinci sorunun cevabı da aydınlanmış olacaktır. Ama bununla birlikte tam ve detaylı olarak onu inceleyeceğiz. Şimdiki tahrif edilmiş Tevrat, Hz. Süleyman'ı, bu büyük peygamberi şirk ve başka şeylerle itham etmektedir. Tevrat put evi inşa etme, putperestliği yayma, kadınlara ölçüsüz bir şekilde aşk duyması hakkında ve onun çok hafif âşıkane betimlemelerine dair en çirkin isnatlarda bulunmuştur. Bunların hepsini burada nakletmek utandırıcıdır. Ayrıntılı cevapta daha yumuşak görünen bir kısmını aktarmakla yetineceğiz ve sorunuzun üçüncü kısmına da cevap vereceğiz.

Ayrıntılı Cevap

Birinci Sorunun Cevabı:

Her ne kadar Yahudi dini ilahi bir kökene sahip olup tevhidi ve İbrahimi din sayılsa da, maalesef Hz. Musa (a.s) sonrası ona eklenen hurafeler nedeniyle birçok hususta dinî olmayan bir tarz ve renk almıştır. Şimdiki Tevrat'ın beş kitabında (dört sefer ve Talmut şerhi), daha çok Hz. Musa'nın vefatından sonra gerçekleşen hadise ve olaylar, padişahların tarihi, savaşlar ve önderler yer almaktadır. Bu Tevrat'ta da asıl Tevrat'ın tahrif olduğuna yönelik işaret ve göndermeler bulunmaktadır.¹ Şimdiki Tevratların hangi zamanda ve hangi belgeler üzerinden kopyalandığı belli değildir. Bizzat tarihin tanıklığıyla Tevrat bir dönem kaybolmuştur.² İkinci günlerin haberlerinde şöyle yer almaktadır: Kâhin Helka, Musa vasıtasıyla nazil olan Tanrı'nın Tevrat'ını buldu ve onu kâtip Şafan'a verdi ve kendisi onu padişaha getirdi... Ve kâhin Uzra onun için İran padişahının emriyle bir başka nüsha yazdı...³

Kaygılı hadiseler şöyle demektedir: Tevrat (şeriat usulleri), Buhtunnasr'ın emriyle heykelin tahrif edilmesi neticesinde ahit tabutuyla birlikte yağmalanmıştır. O halde Uzra'nın onu hangi nüsha üzerinden yazdığı belli değildir. Kendisine ilham mı olmuştur yoksa diğer kâhinlerin dilinden mi yazmıştır?⁴ Belirtilen hususlardan anlaşıldığı üzere, Hz. Musa (a.s) za-

¹ *Kitab-ı Mukaddes*, Sefer-i Tesnih, 31. bölüm.

² *Kitab-ı Mukaddes*, 34. bölüm, 14-17.

³ *Kitab-ı Mukaddes*, Sefer-i Uzra, 7. bölüm.

⁴ Taleğani, Seyyid Mahmut, *Pertuyi ez Kur'an*, c. 5, s. 13, dipnot, Şirket-i Sehami İntişar, Tahran, 4. baskı, h.ş. 1362.

manında Tevrat'tan bir şey yazılmamıştır ve eğer yazılmışsa bile meydana gelen onca hadise neticesinde ondan geriye bir şey kalmamıştır. Elbette Hz. Resulullah (s.a.a) zamanında Yahudi ve Hristiyanların elinde bulunan tüm Tevrat ve İncil'in tahrif olmadığı, bunların bazı konularının (içinde Peygamber'in alametlerinin bulunduğu âyetler gibi) Hz. Musa (a.s) ve Hz. İsa'ya nazil olan gerçek Tevrat ve İncil'de yer aldığı hususuna Kur'an âyetleri de delalet etmektedir.⁵ Ama onların tümü Allah tarafından nazil olan âyetler değildi, bilakis tahrif ve çarpıtmaya maruz kalmıştı. Aynı şekilde Allah Resulü (s.a.a) zamanında bulunan Tevrat ve İncil'in, mevcut Tevrat ve dört İncil (Markos, Yuhanna, Matta ve Luka) olduğu da kesindir. O halde Kur'an-ı Kerim bu Tevrat ve İncilleri yüzde yüz olarak değil de sadece bazı bölümlerini kabul ve onların tahrife ve oynanmaya maruz kaldığına tanıklık etmektedir.⁶

İkinci Sorunun Cevabı:

Birinci sorunun cevabının belli olmasıyla, ikinci sorunun cevabı da aydınlanmış olacaktır. Ama bununla birlikte tam ve detaylı olarak onu inceleyeceğiz. Eğer mevcut Tevrat'ı incelemeye tabi tutacak olursak, onun birkaç yerinde masum ve büyük peygamberlere iftiralar atıldığını gözlemleyeceğiz. Eğer Tevrat'ın tahrif edildiğine dair hiçbir delil olmasaydı bile, bu tek delil yeterliydi. Şimdi bunun birkaç örneğini numune olarak aktarıyoruz:

1. Bu iftiralardan birisi Hz. Davud'a atılan kabul edilmez bir iftiradır. Tevrat'ta Allah'ın büyük peygamberlerinden ve masum sayılan Hz. Davud (a.s) hakkında gülünç ve kabul edilmez konular yer almaktadır. Bu iftiranın özeti şudur: Hz. Davud (a.s), kendi ordusunda bulunan fertlerden birinin (Urya) eşiyle zina etti ve sonra Urya'yı öldürdü.⁷

⁵ “Kendilerine ellerindekini (Tevrat'ı) tasdik eden bir kitap (Kur'an) gelince onu inkâr ettiler. Oysa, daha önce (bu kitabı getirecek peygamber ile) inkârcılara (Arap müşriklerine) karşı yardım istiyorlardı. (Tevrat'tan) tanıyıp bildikleri (bu peygamber) kendilerine gelince ise onu inkâr ettiler. Allah'ın lâneti inkârcıların üzerine olsun.” (Bakara/89)

⁶ Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'an*, Musevi Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, c. 3, s. 10, Defter-i İntişarat-ı İslamî Camia-i Müderrisin-i Havza-i İlmiye-i Kum, h.ş. 1374.

⁷ *Tevrat*, İkinci kitap (Şemuil), 11. Bölüm, 2-27, Tefsir-i Âsan'dan alıntı, c. 17, s. 22.

2. Tahrif edilmiş Tevrat şöyle demektedir: Hz. Lut'un kızları babalarını sarhoş etti ve onunla yattılar. Moavlılar ve Ammonlular bu iki kızdan türedi.¹

3. Hz. İshak (Hz. İbrahim'in (a.s) oğlu) dünyadan göçünce Peygamberlik Hz. Yakub'a ulaştı. Ama şöyle demektedir: Yakub peygamberlik hakkında hileyle kendini senin kardeşinin yerine atadı.²

4. Tahrif edilmiş mevcut Tevrat'ta yer alan İsrail'in tanrının meleği ile veya bizzat kendisiyle gürüş tutması kıssası, semavî bir kitabın makamından uzak olan uydurulmuş ve çocukça bir hikâyedir. Bu, mevcut Tevrat'ın tahrif edildiğinin delillerinden biridir.³

Mevcut Tevrat'ta Hz. Süleyman'ın Çehresi!

Kur'an, Hz. Süleyman'ı büyük bir devlete sahip olmakla birlikte asla makam ve mala esir olmayan ilim ehli ve çok takvalı büyük bir peygamber olarak tanıtmaktadır. Hz. Süleyman, Sebe melekesi tarafından kendisini kandırmak için birçok hediye ile gelen şahıslara bana mal ile yardım mı etmek istiyorsunuz, Allah'ın bana verdikleri size verdiklerinden daha üstündür, diye söylemiştir.⁴ Onun son arzusu Rabbin nimetlerine teşekkür edebilmektir.

“(Süleyman) Bu sözü üzerine tebessüm edip güldü ve dedi ki: “Rabbim, bana, anne ve babama verdiğin nimete şükretmemi ve hoşnut olacağın salih bir amelde bulunmamı ilham et...”⁵

O kimsenin bilerek bir karıncaya bile eziyet etmesine izin vermeyen bir önderdi. Bu yüzden Neml vadisinde bir karınca şöyle dedi:

“Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler”⁶

¹ Sefer-i Peydayeş, 19. bâb.

² Sefer-i Peydayeş, 27. bâb, Beyanü's-Saadet'ten alıntı, c. 7, s. 430.

³ Mekarim Şirazi, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, c. 1, s. 205, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahrân, h.ş. 1374.

⁴ Neml, 36.

⁵ Neml, 19

⁶ Neml Sûresinin 18. âyetinde şöyle yer almaktadır:

يَا أَيُّهَا النَّملُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ. قِيد لا يشعرون

Kudret taşımakla birlikte sadece mantık ile söz söylerdi. Hatta Hud-hud gibi bir kuşla konuşurken bile hak ve adaleti bırakmazdı. Kur'an'ın Allah'a çok dönen ve çok iyi bir kul olarak kendisinden bahsettiği bir hâkimdi. Allah'ın ilim ve hikmet verdiği, hidayete erdirdiği ve ömründe bir an bile şirk koşmayan bir şahıs idi. Ama tahrif edilmiş Tevrat, Hz. Süleyman'ı, bu büyük peygamberi şirk ve başka şeylerle itham etmektedir. Tevrat put evi inşa etme, putperestliği yayma, kadınlara ölçüsüz bir şekilde aşk duyması hakkında ve onun çok hafif âşıkane betimlemelerine dair en çirkin isnatlarda bulunmuştur. Bunların hepsini burada nakletmek utandırıcıdır ve sadece daha yumuşak görünen bir kısmını aktarmakla yetineceğiz.

Melikler ve padişahların birinci kitabında şöyle okumaktayız: “Süleyman firavunun kızının yanısıra Moavlı, Ammonlu, Edomlu, Saydalı ve Hititli birçok yabancı kadın sevdi. Bu kadınlar RAB'bin İsrail halkına, “Ne siz onların arasına girin, ne de onlar sizin aranızda girsinler; çünkü onlar kesinlikle sizi kendi ilahlarının ardınca yürümek üzere saptıracaklardır” dediği uluslardandı. Buna karşın, Süleyman onlara sevgiyle bağlandı. Süleyman'ın kral kızlarından yedi yüz karısı ve üç yüz cariyesi vardı. Karıları onu yolundan saptırdılar. Süleyman yaşlandıkça, karıları onu başka ilahların ardınca yürümek üzere saptırdılar. Böylece Süleyman bütün yüreğini Tanrısı RAB'be adayan babası Davut gibi yaşamadı. Saydalılar'ın tanrıçası Aştoret'e ve Ammonlular'ın iğrenç ilahı Molek'e taptı. Böylece RAB'bin gözünde kötü olanı yaptı, RAB'bin yolunda yürüyen babası Davut gibi tam anlamıyla RAB'bi izlemedi. Yeruşalim'in doğusundaki tepede Moavlılar'ın iğrenç ilahı Kemoş'a ve Ammonlular'ın iğrenç ilahı Molek'e tapmak için bir yer yaptırdı. İlahlarına buhur yakıp kurban kesen bütün yabancı karıları için de aynı şeyleri yaptı. İsrail'in Tanrısı RAB, kendisine iki kez görünüp, “Başka ilahlara tapma!” demesine karşın, Süleyman RAB'bin yolundan saptı ve O'nun buyruğuna uymadı. Bu yüzden RAB Süleyman'a öfkelenerek, “Seninle yaptığım antlaşmaya ve kurallarıma bilerek uymadığın için krallığı elinden alacağım ve görevlilerinden birine vereceğim” dedi, “Ancak baban Davut'un hatırı için, bunu senin yaşadığın sürede değil, oğlun kral olduktan sonra yapacağım. Ama oğlu-

nun elinden bütün krallığı almayacağım. Kulum Davut'un ve kendi seçtiğim Yeruşalim'in hatırı için oğluna bir oymak bırakacağım.”¹

Tevrat'ın bu uyduruk kıssasından anlaşılan şunlardır:

1. Süleyman, putperest kavimlerin kadınlarına çok ilgi duyuyordu, Allah'ın buyruğunun aksine onlardan birçoğuyla evlendi ve tedricen onların dinine eğilim kaydetti! Süleyman'ın kral kızlarından yedi yüz karısı ve üç yüz cariyesi olmasına karşın, onun kadınlara aşırı ilgi duyması, kendisini Allah yolundan dışarı çıkarmıştır! (Allah'a sığınırız.)

2. Süleyman, açıkça puthane yapma emri verdi. Saydalılar'ın tanrıçası Aştoret'e ve Ammonlular'ın iğrenç ilahı Molek'e taptı. Yeruşalim'in doğusundaki tepede Moavlılar'ın iğrenç ilahı Kemoş'a ve Ammonlular'ın iğrenç ilahı Molek'e tapmak için bir yer yaptırdı. Bütün bunlar Süleyman yaşlandığında vuku buldu!

3. Allah bu büyük sapma ve günah nedeniyle ona bir ceza verdi ve o ceza, ülkesini onun elinden almaktı. Ama bizzat onun elinden almayıp evladı “Rahbam”ın elinden alacaktı. Ona istediği kadar saltanat sürmesi için mühlet verecekti. Bu ise Allah'ın muhlis kulu Süleyman'ın babası Davud'un hatırı içindi. Bu muhlis kul, Tevrat'ın açıkça belirtmesine göre (Allah'a sığınırız) bir insanı öldürmüş, evli biriyle zina etmiş ve kendi asker ve hizmetçisinin eşini sahiplenmiştir!! Süleyman gibi kutsal birine hiç kimse böyle iftiralar atabilir mi?!

Eğer biz Süleyman'ı Kur'an'ın tanıttığı şekilde biliyorsak, durum açıktır. Eğer onu İsrailoğulları padişahlarından biri olarak bilsek bile kendisi hakkında böyle ithamların doğru olması yine de mümkün değildir. Eğer Tevrat'a göre kendisini peygamber bilmesek kesinlikle Tali Talu peygamber olacaktır. Zira ahd-i atik kitaplarının “Süleyman'ın vaazları” veya “Süleyman'ın hikmetleri” ve “Süleyman'ın ezgileri” adlı iki kitabı, bu büyük ilahi şahsın sözleridir. Ahamenişliler hakkında ise belirtmek gerekir ki Kur'an açıkça onların serüvenine değinmemiştir. Ama Yahudilerin Kurûş tarafından Buhtunnasr'ın elinden kurtarılımları nedeniyle ve kitaplarında vuku bulan tahrif göz önünde bulundurulduğunda bir takım abartmalarda bulunmuş olmaları muhtemeldir. Gerçekten de mev-

¹ Tevrat, “Kitab-ı Evvel” “Muluk ve Padişahan” 11. Bölüm, 1-34.

cut Tevrat'a inanan Yahudi ve Hristiyanların bu sorulara cevabı nedir? Ve bu rezaleti nasıl kabul etmektedirler?!²

Ulu'l-emr Âyeti

Soru

“Ey inananlar, Allah’a, peygambere ve sizden olan emir sahiplerine (Ulu'l-emre) itaat edin.” âyeti kimin hakkında nazil oldu?

Kısa Cevap

Şia müfessirlerinin arasında “Ulu'l-emr”den maksadın, İslam toplumunun maddi ve manevî yaşamının tüm boyutlarındaki önderliğinin, Allah ve Peygamberi (s.a.a) tarafından kendilerine verilen masum imamlar olduğu ve onlardan başka kimsenin buna ortak olmadığı konusunda ihtilaf yoktur. Ancak Ehlibeyt İmamlarının kendileri birilerini bir göreve atar ve bir makam verirlerse belli şartlarda onlara da itaat gereklidir. Bu itaat onların ulu'l-emr olduklarından dolayı değil, ulu'l-emrin temsilcileri olduklarından dolayıdır.

Şüphesiz “Allah’a, peygambere... itaat edin.” âyetinde gelen bu itaat, mutlak olup kayıtsız, şartsızdır. Hiçbir şarta bağlı değildir. Bu da göstermektedir ki Resul, Allah’ın hükmüyle muhalif olan bir şeye emretmez ve bir şeyden sakındırmaz. Yoksa Allah’ın kendisine ve resulüne itaatı farz etmesi çelişki olurdu. Resulün bütün emir ve yasaklarının Allah Teâlâ’nın emir ve yasaklarıyla uyumlu olması, Resulün ismetinin dışında bir şeyle düşünülemez ve gerçekleşmezdi. Bu söz ulu'l-emr konusunda da aynen geçerlidir.

Ayrıntılı Cevap

“Ey inananlar, Allah’a, peygambere ve sizden olan emir sahiplerine (Ulu'l-emre) itaat edin. Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsanız bir şeyde ihtilafa düştünüz mü o hususta Allah’a ve Peygambere müracaat edin; bu hareket hem hayırlıdır, hem de sonu pek güzeldir.”³

Tefsir:

² Mekarim Şirazî, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, c. 18, s. 48, 49, 50 ve 51.

³ Nisa, 59.

Bu âyet ve ondan sonraki birkaç âyet, İslam'ın en önemli meselelerinden birinden yani rehberlik meselesinden bahsetmekte, Müslümanların çeşitli dinî ve toplumsal meselelerinde gerçek mercii belirlemektedir.

Âyette önce iman sahiplerine Allah'a itaat etme emri veriliyor. Mümin bir kişi için bütün itaatler Allah'ın itaatine dönmeli, her türlü rehberlik O'ndan kaynaklanmalı ve O'nun emrine uygun olmalıdır. Zira tekvin âleminin hakim ve maliki O'dur, bu yüzden bütün hakimiyet ve malikiyetler O'nun fermanı ile olmalıdır.

Bir sonraki merhalede Peygambere (s.a.a) itaat emri veriliyor. Öyle bir peygamber ki masumdur ve heva hevesine göre konuşmaz, Allah'ın yeryüzündeki temsilcisidir ve sözü Allah'ın sözüdür. Bu makamı Allah O'na vermiştir. Allah'a itaat O'nun zatının yaratıcılık ve malikiyetinin gereğidir¹ ama Peygamber'e (s.a.a) itaat Allah'ın emrinin sonucudur. Başka bir ifadeyle Allah'a itaat, bizzat (asaleten) farzdır, Peygamber'e itaatın farzlığı ise bi'l-gayrdır (Allah emriyledir). Belki de bu yüzden "itaat" kelimesi âyette iki kere tekrar edilmiştir.

Üçüncü merhalede, ulu'l-emr'e itaat emri veriliyor. Bu mesele İslam toplumunun bağrından çıkmış, insanların din ve dünyasının hâfızıdır.

Ulu'l-emr hakkındaki görüşlere geçmeden önce diyoruz ki: Onlar, hangi taifeden olurlarsa olsunlar, vahiyden bir nasipleri yoktur ve işleri, yalnızca kendilerine göre doğru olan görüşleri söylemektir. İnsanların bu görüşlere itaat etmesi Peygamber'in görüşlerine itaat etmek gibi farzdır.²

Ulu'l-emr Kimlerdir?

Ulu'l-emrin kimler olduğu konusunda müfessirler arasında değişik görüşler vardır. Aşağıda kısaca bu görüşleri getiriyoruz:

1- Bir kısım Ehl-i Sünnet müfessirine göre nerede ve ne zaman olursa olsun bütün yöneticiler ulu'l-emr'dirler. Bu konuda herhangi bir istisna yapmamışlardır. Bu görüşün neticesi şudur: Müslümanlar ne şe-

¹ Nâsir Mekarım Şirazi, *Tefsir-i Numûne*, c. 3, s. 435-440, Daru'l-Kutub-i İsmailiyye yayınları, Tahran, h.ş. 1374.

² Muhammed Hüseyin Tabatabâi, *el-Mizan* (Farsçası), c. 4, s. 618.

kilde olursa olsun her türlü yönetim şekline uymak zorundalar, hatta Moğollar olsa bile.

2- *el-Menar, fi Zilali Kur'an* vb. gibi tefsirlerin yazarlarına göre, ulu'l-emr'den maksat halkın temsilcileri, yöneticiler, âlimler, halkın tüm işlerine bakan görevli kimselerdir. Ama İslam'ın hükümlerine aykırı olmak kaydıyla onlara itaat edilir.

3- Bazılarına göre ise ulu'l-emr, maneviyat ve düşünce sahibi yöneticiler, yani âlimler ve bilginlerdir. Onlar adil olmalı, kitap ve sünneti iyi bilmeliler.

4- Bazı Ehl-i Sünnet müfessirlerine göre ise ulu'l-emr yalnızca ilk dört halifedir, onlardan başka kimse ulu'l-emr değildir. Dolayısıyla onlardan sonraki zamanlarda ulu'l-emr yoktur.

5- Bir başka gurup müfessir de Peygamber'in (s.a.a) sahabesini ulu'l-emr olarak kabul etmekte.

6- Ulu'l-emr için verilen ihtimallerden bir diğeri, onların İslam ordusu kumandanlarının olduğudur.

7- Şia müfessirlerin tümünün, ulu'l-emr'in Masum İmamlar olduğu konusunda görüş birlikleri vardır. Masum İmamlar, Allah ve Peygamberi (s.a.a) tarafından, İslam toplumunun maddî ve manevî yaşamının tüm yönlerine rehberler olarak atanmış, Onlardan başka kimse buna ortak edilmemiştir. Ancak onlar tarafından bir makama getirilen kimselere de belli şartlarda itaat gereklidir. Bu itaat ulu'l-emr olduklarından dolayı değil, ulu'l-emr'in temsilcileri olduklarından dolayıdır.

Şimdi bu görüşleri kısaca inceleyeceğiz:

Birinci tefsir, hiç bir şekilde âyetin içeriği ve İslam öğretilerinin ruhuyla uyuşmamaktadır. Çünkü her türlü yönetim şekline kayıtsız şartsız uymayı, Allah'ın ve Resulünün (s.a.a) itaatinin seviyesinde görmek imkânsızdır.

İkinci ve üçüncü tefsir ise âyetin genelliğiyle uyuşmamaktadır. Zira yöneticilere, âlimlere ve bilginlere uymanın şartları vardır. Örneğin kitap ve sünnete aykırı sözleri olmamalıdır. Dolayısıyla haktan saparlarsa onlara itaat farz olmaz. Oysa âyet, ulu'l-emr'e itaati herhangi bir şarta bağlamamıştır.

Dördüncü tefsirin manası şudur: Günümüzde Müslümanların içinde ulu'l-emr olacak kimse yoktur. Ayrıca böyle bir sınırlamanın herhangi bir delili yoktur ve üçüncü tefsirin sakıncası burada da geçerlidir.

Beşinci ve altıncı tefsirlerin sakıncası da aynıdır. Yani böyle sınırlamanın hiçbir delili yoktur. Herhangi bir sebepten dolayı haktan saparlarsa onlara itaat edilmez. Halbuki âyet, ulu'l-emr'in itaatinin, aynen Peygamber'in (s.a.a) itaati gibi olduğunu söylüyor.

Sonuç olarak yukarıdaki eleştirilere maruz kalmayan tek tefsir yedinci tefsirdir. Yani ulu'l-emr, Masum imamlardır. Zira bu tefsir, âyetten çıkan tartışmasız itaatın farz olmasıyla tamamen uyushmaktadır. Çünkü imamın ismeti, onu her türlü hata ve yanlışlıktan korumaktadır. Bu yüzden onun emrine itaat, Peygamber'in emrine itaat gibi farz olacaktır. Öyleyse O'nun itaatinin seviyesinde olmalı ve "itaat edin" cümlesi olmadan Resule bağlanmalıdır.

Ehl-i Sünnet'in bazı meşhur âlimlerinin söz konusu âyeti tefsir ederlerken bu hakikati itiraf etmeleri dikkate şayandır. Örneğin Fahr-i Razi şöyle diyor: "Allah birine kesin olarak ve kayıtsız şartsız itaat etmeyi gerekli görmüşse o kimse mutlaka masum olmalıdır. Zira hata yapmaktan masum olmazsa, hata yaptığında Allah ona itaat etmeyi ve onun hatasına uymayı gerekli görmüş demektir ki bu da ilahi hükümde tezat var manasına gelir. Çünkü bir taraftan o amel yasaklanmış diğer taraftan ulu'l-emre itaat etmek farz kılınmıştır. Bu, emir ve yasağın aynı anda bir arada olmasına neden olur. Dolayısıyla Yüce Allah kayıtsız şartsız ulu'l-emre itaat etmeyi farz etmişse ve ulu'l-emr masum olmazsa böyle bir emir doğru olmayacaktır.

Yukarıda söylenenlerden âyette söz edilen ulu'l-emr'in mutlaka masum olması gerektiğini anlıyoruz."

O daha sonra şöyle diyor: "Masum ise, ümmetin tümüdür. Bu da, ümmetin icma ve görüş birliğinin hüccet olduğuna delildir."¹

Görüldüğü üzere Fahr-i Razi âyetin, ulu'l-emr'in masum olması gerektiğine delalet ettiğini kabul ediyor, ancak Ehl-i Beyt'in (a.s) mektebini ve bu mektebin İmamlarını tanımadığı için ulu'l-emr'in belli kişiler

¹ Fahr-i Razi, *Tefsir-i Kebir (Mefatihul-Gayb)*, c. 10, s. 113, Dar-u İhyai't-Turasi'l-Arabiyya, h.ş. 1357.

olabileceği ihtimalini göz ardı etmiştir. Bu yüzden mecburen ulu'l-emr'i ümmetin tümü (veya Müslümanların genelinin temsilcileri) manasında tefsir etmiştir. Halbuki bu ihtimal yanlıştır. Çünkü ulu'l-emr İslam toplumunun önderi olmalı, İslam devleti ve Müslümanların sorunları onun eliyle halledilmelidir. Öte yandan genelin hatta onların temsilcilerinin ortak görüşleriyle yönetim gerçekleşmez. Zira Müslümanların karşılaştıkları toplumsal, siyasi, kültürel, ahlaki ve ekonomik meselelerde bütün ümmetin veya temsilcilerinin ortak görüşe varmaları genellikle mümkün değildir. Çoğunluğa uymak ise ulu'l-emr'e uymak demek değildir. Dolayısıyla Fahr-i Razi ve onun görüşünü kabul eden çağdaş âlimlerin sözünün gereği, ulu'l-emr'e itaatin tümüyle ortadan kalkması veya çok az ve istisna bir konu haline gelmesidir.

Yukarıda söylenenlerden şu sonuca ulaşıyoruz: Âyet-i kerime yalnızca ümmetin bir kısmını oluşturan masum önderleri ispatlamaktadır.

Bir Soru ve Cevabı

Soru: Ulu'l-emr'den maksat Masum İmamlar ise neden âyetin devamında Müslümanların arasındaki anlaşmazlıklar meselesine değinerek şöyle buyrulmaktadır?

“Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsanız bir şeyde ihtilafa düştünüz mü o hususta Allah’a ve Peygamber’e müracaat edin; bu hareket, hem hayırlıdır, hem de sonu pek güzeldir.”

Cevap

Çünkü âyet müminlere hitap ederek “*Ey İnananlar!..*” diye buyurmaktadır. Şüphesiz anlaşmazlıktan maksat bu müminlerin (Ulu'l-emrin dışındakilerin) anlaşmazlıklarıdır.² Müminlerin ulu'l-emr ile -ona itaat etmek farzken- anlaşmazlığa düşmesi düşünülemez. Dolayısıyla müminlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklar kastedilmek zorundadır. Yine anlaşmazlıkları görüş vermekte de değildir. Çünkü emir ve görüş sahibinin, onların içinde olduğu varsayılmaktadır. Eğer aralarında anlaşmazlık çıkarsa meydana gelen yeni olayların hükmü hakkında olur. Sonraki

² Tabatabâi, a.g.e., c. 4, s. 619, Musevî Hemedanî'nin Farsça çevirisi, Defter-i İntişarat-ı İslami-i Camiay-ı Müderrisin-i Havza-i İlmiyyey-i Kum yayınları, Kum, 5. Baskı, h.ş. 1374.

âyetlerde tağutların hükmüne başvuranlar kınanmaktalar. Allah ve Resulünün hükmüne boyun eğenler bu mananın karinesidir. Bu hüküm, Kur'an ve sünnette belirlenen dinin hükümlerine döndürülmelidir. Bir hükmü Kur'an ve sünnetten anlayan kimse için o ikisi kesin hüccettir. Veliyy-i Emr, "Kitap ve sünnet böyle hükmediyor" dediği zaman onun sözü kesin hüccettir, zira âyet-i kerime veliyy-i emrin itaatini farz olarak varsaymış ve itaatin farz oluşuna herhangi bir kayıt ve şart getirmemiştir. Öyleyse ulu'l-emrin sözü, sonuçta kitap ve sünnete dayanmaktadır.

Bundan ulu'l-emrin -olması gereken her kimse- Allah ve Resulünün koyduğu hüküm dışında hüküm verme ve yine Kitap ve sünnetteki hükümleri neshetme hakları olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Yoksa her dönemin anlaşmazlıklarını o dönemin veliyy-i emrine yönlendirirdi ve artık anlaşmazlıkları Kitap ve sünnete yönlendirmenin veya Allah ve Resulüne başvurun demesinin bir manası kalmazdı. Oysaki "Allah ve Resulü, bir işe hükmetti mi erkek olsun, kadın olsun, hiçbir inananın, o işi istediği gibi yapmakta muhayyer olmasına imkân yoktur ve kim, Allah'a ve Peygamberine isyan ederse gerçekten de apaçık bir sapıklığa düşmüş, sapıtıp gitmiştir."¹ âyet-i kerimesi Allah ve Resulünden başka kimsenin hüküm koymaya hakkı olmadığına ortaya koyuyor.

Âyetin hükmüne göre teşriin (yasama) manası Allah'ın hükmüdür. Resulün hükmü ise ya Allah'ın hükmüdür veya ondan daha geneldir. Ulu'l-emr'in vazifesi ise velayetlerinin nüfuz ettiği yerlerde görüşlerini belirtmektir. Başka bir ifadeyle genel ve umumi konu ve olaylarda Allah ve Resulünün hükmünü keşfetmelidirler.

Kısaca belirtmek gerekirse ulu'l-emrin kanun koyma veya kanunu neshetme yetkileri yoktur. Onların başkalarından farkı Allah ve Resulünün hükmü, yani kitap ve sünnetin onlara havale edilmesidir. Bu yüzden Allah Teâlâ, hükmü döndürme konusundan bahseden söz konusu âyette onların adını getirmemiş, yalnızca "Allah'a ve Peygamber'e müracaat edin" diye buyurmuştur. Buradan anlıyoruz ki, Allah-u Teâlâ'nın bir itaati var, Resul ve ulu'l-emrin de bir itaati var. Bu nedenle "Allah'a, peygambere ve sizden olan emir sahiplerine (Ulu'l-emr'e) itaat edin."² diye buyurmuştur.

¹ Ahzap, 36.

² el-Mizan (Farsçası), c. 4, s. 621.

Resul (s.a.a) ve Ulu'l-emr'e İtaatin Mutlak Olması ve İsmete Delaleti

Fahr-i Razi'den aktardığımız gibi “Allah’a, peygambere ve sizden olan emir sahiplerine (Ulu'l-emr’e) itaat edin.” âyetinde gelen bu itaat mutlak bir itaat olup herhangi bir şart ve kayda bağlı değildir. Bu da Resulün, Allah’ın hükmüne muhalif bir şeye emretmediğine ve bir şeyden sakındırmadığına delildir. Yoksa Allah’ın kendisine ve Resulüne itaati farz etmesi Allah tarafından yapılan bir çelişki olurdu. Resulün bütün emir ve yasaklarının, Allah Teâlâ’nın emir ve yasaklarıyla uyumlu olması Resulün ismetinin dışında bir şeyle düşünülemez ve gerçekleşemez. Bu söz ulu'l-emr konusunda da aynen geçerlidir.³

Usul-u Din

Soru

Usul-u din nedir ve kaç tanedir, açıklayınız?

Cevap

Usul-u din, dinin temel inançlarını kapsar. İnsan aklını kullanarak ve akli delillerden yararlanarak her zaman karşısına çıkan üç sorunun cevabını bu bölümde alır:

Beni ve bu âlemi yaratan birisi var mı, eğer varsa o kimdir?

Yaratılış amacım ve bu dünyada bulunuş gayem nedir?

Ölüm sonrası başka bir yaşam var mı ve acaba dünyada yaptıklarımın karşılığını göreceğim miyim?

Ehlibeyt mektebine göre İslam dinin inanç esasları beştir: Tevhid, Adalet, Nübüvvet, İmamet, Mead.

1- Tevhid

Tevhit yaratıcı olarak sadece Allah’ı kabul etmek, onu bir bilmek ve kulluğun sadece ona özgü olduğuna inanmaktır.

³ a.g.e., s. 621.

Tevhid terimsel anlamda, Allah'ı ve varlığın kaynağını bir bilmek anlamındadır. İslâm da tevhid dini yani; bir, eşsiz ve tek olan Allah'a inanmak, ondan başka tapılmaya lâyık birinin (mabudun) olmadığını kabullenmektir. Eğer İslâm dinini bir cümlede özetlemek istersek, o cümle "La ilahe illallah" olacaktır.

Tevhidin birçok derecesi vardır. Tevhidin karşısında olan şirkin de aynı şekilde dereceleri vardır. Bu dereceler şunlardan ibarettir:

Zatta Tevhid: Varlık âleminin kaynağının yalnızca bir varlık olduğuna inanmaktır. Yani bütün varlıkları vasıtaıyla veya vasıtasız onun yarattığına, onu ise başka bir varlığın yaratmadığına inanmaktır.

İbadette Tevhid: İbadete layık olarak yalnız yüce Allah'ı bilmek ve ondan başkasına ibadet etmemektir.

Sıfatta Tevhid: Allah'ın zati sıfatlarının (ilim, kudret, hayat) zatının özü olduğuna inanmaktır. Allah'ın zati sıfatları kavram açısından çeşitli ve farklıdır; ama mistak açısından hepsi bir ve Allah'ın zatının kendisi olup ondan ayrı değildir.

Fiilde Tevhid: Âlemdeki varlıkların zatları bağımsız olmayıp, Allah'ın yarattığı ve ona bağımlı olmakla beraber, onların fiilleri de Allah'ın gücü ve kuvvetiyledir. Yani fiilde de, zatlarında oldukları gibi bağımsız değildirler.

Allah'ı isim ve niteliklerini tanıma, onun ilimsel, bireysel ve toplumsal etkisinin ötesinde insanın saadeti için çok değerli ve etkili bir şeydir. İnsanın tekâmülü Yüce Allah'ı doğru bir şekilde tanımasına bağlıdır. Allah'ı lâyık olduğu şekliyle tanımayan, güzel işler yapmaya özen gösterse de asla insan-i kemalin son derecesine ulaşamayacaktır.

İnsanın Allah'ı doğru bir şekilde tanıması nefsanî kemalin en yüce derecesi olup, insanı hakikate ve Allah'a doğru yüceltir.

Ayrıca Allah'ın sıfatlarını bilmeden onu bilmek imkânsızdır. Kul, Allah'ı sıfatları ile tanıyabilir. Yüce Allah'ın sıfatlarını şu başlıklar altında toplaya biliriz:

Zati Sıfatlar: Zati sıfatlar; Allah'ı, zatının dışında bir şeyi göz önüne almadan nitelendirdiğimiz sıfatlardır. Başka bir deyişle; Allah'ı onlarla nitelemek için, yalnızca Allah'ın kendi zatını mülâhaza etmenin yeterli

olup, Allah'ın zatı dışında hiçbir şeyi, nazara almaya bir gerek olmayan sıfatlara Zati Sıfatlar denir. Hayat, kudret ve ilim bu kabil sıfatlardandır. Eğer varlık âleminde Allah'ın kendisinden başka, hiçbir şey var olmaz ve sadece kendisi var olsaydı bile, ona hayat, kudret ve ilim sıfatlarını isnat edip, "Allah Hayy'dır, Kadir'dir ve Âlim'dir" denilebilirdi.

Fiili Sıfatlar: Fiili Sıfatlar, Allah'ın zatının dışında bir şey göz önüne alınmadan Yüce Allah'ın nitelenemediği sıfatlara denir. Öyleyse, Allah'ı fiili sıfatlarla nitelendirmek için, sadece Yüce Allah'ın zatının göz önünde bulundurmamak yeterli olmayıp, Zatı'nın dışında bir şeyin de olması ve onun zatla olan irtibatı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Meselâ, eğer hiçbir şey yaratılmamış olsaydı, Allah "Yaratıcı" sıfatıyla nitelenmezdi. Kullardan hiçbiri Allah'a karşı günah işlemeseydi, Allah'tan bağışlayan ve cezalandıran diye söz edilmezdi. Zira günahkâr olmadığı takdirde bağışlanacak veya cezalandırılacak bir kimse olmadığından Allah için böyle bir konum söz konusu olmazdı. O halde yüce Allah'ın; Yaratıcı, Kanun Koyan, Bağışlayan, Cezalandıran, Rızık Veren gibi, Allah'ın fiil makamından çıkarılan sıfatlara Fiili Sıfatlar denmektedir.

Subuti Sıfatlar: Yüce Allah'ın zatının kemalini beyan eden, sıfatlardır. Allah'ın subuti sıfatlarında hiçbir eksiklik söz konusu değildir, eksiksiz bir kemale delâlet eden sıfatlardır.

Selbi Sıfatlar: Herhangi bir eksikliği yüce Allah'tan men eden / uzak tutan sıfatlardır. Örneğin; Cisim olmaması, Aciz olmaması, Mekânının olmaması ve Zamanının olmaması gibi.

Subuti sıfatlara Cemalî sıfatlar, Selbi sıfatlara ise Celalî sıfatlar da denir.

2- Adalet

Ehlibeyt mektebine özgü inanç esaslarından biri de yüce Allah'ın adillğine inanmaktır.

Allah adildir asla zulüm etmez, bütün hayırların kaynağı odur, ondan asla şer sadır olmaz ve kullarını da hiçbir zaman kötü bir işe mecbur kılmaz. Onları güzelliklere emretmiş ve çirkinliklerden de sakındırmıştır. Yüce Allah hiç kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemeyiz, herkes gücü yettiğinden hesaba çekilir ve başkasının yaptığından hesaba çekilmez.

O günahkâr kullarını ister merhametiyle affeder ve isterse de adaletiyle cezalandırır, ama cezalandırırken de asla hak ettiğinden fazla cezalandırmaz. Zira zulmü güçsüz ve zayıf kimse yapar, sonsuz güç ve kudret sahibi olan Allahın birine zulüm etmesi düşünülemez.

Aklın hükmüyle adalet beğenilen güzel bir iş olup zulümse çirkin ve kötüdür. Öte taraftan yüce Allah hekim olduğundan, bütün güzeli işleri yapar. Ondan kesinlikle hiçbir çirkin iş sadır olmaz.

Buna göre adalet, Allah'ın hiçbir kimseye zulmetmediğine ve akıl sahiplerinin kötü gördüğü şeyleri işlemediğine inanmaktır.

Adalet, herkese ve her şeye gereken hakkının verilmesi ve fertler arasında, nedensiz ayırım yapılmamasıdır.

Başka bir deyimle adalet, Allah'ın her şeyi gerçek ve uygun hedef ve kemaline ulaşabilecek şekilde yaratması, her varlığı kendine layık mevki ve yerine koyup, hakkı hak sahibi olana vermesidir. Yoksa insanları veya bütün varlıkları bir şekilde ve eşit haklara sahip olarak yaratmaya ve ister çaba harcasın, ister harcamasın, ister ihsan ehli olsun, ister fesat ehli, herkese aynı hakkı tanımaya adalet denmez.

Ehlibeyt İmamları bu hususu çeşitli zaviyelerden ele alıp, her yönüne aydınlık getirmişlerdir. Ehlibeyt İmamları'nın buyruklarına baktığımızda, adl-i ilahiyi şu sıfatlarla tanıyabiliriz:

- 1- Yüce Allah zalim değildir.
- 2- Yüce Allah kullarına en hayırlı olanı seçer.
- 3- Yüce Allah herkese, ancak gücü yettiği kadar yükler.

Tüm bunları akli yönden, Kur'an-ı Kerim ayetlerinden, Hz. Resulullah ve Ehlibeyt imamlarından gelen hadislerden açıkça anlamaktayız.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Şüphesiz Allah, zerre ağırlığında haksızlık etmez ve eğer yapılan iş hayır olursa, onu arttırır ve kendi katından büyük bir mükâfat verir.”¹

Yine şöyle buyuruyor:

“Allah, insanlara asla zulmetmez. Yalnız insanlar kendilerine zulmederler.”²

¹ Nisâ: 40.

² Yûnus: 44.

3- Nübüvvet

İnanç esaslarından biri de, insanların irşat ve hidayeti için ilahi elçilerin gönderildiğine inanmaktır. İslam ümmeti olarak bizler, ilki Hz. Adem sonuncusu Hz. Muhammed Mustafa (s.a.a) olmak üzere, Allah Teâlâ'nın yüz yirmi dört bin peygamber gönderdiğine inanmaktayız. Çünkü insan, tekâmül ve saadete ulaşabilmesi için, özel ilahi hidayete muhtaçtır. Bu hidayet vahiy yoluyla peygambere verilerek, onların aracılığı ile bütün insanlığa ulaştırılmıştır. Bu yüzden bütün işleri hikmet üzere olan yüce Allah, boş ve anlamsız işler yapmadığı gibi, ona lâyık olan şeyler de ondan sadır olur ve insanlığı bu hayati ihtiyaçtan mahrum bırakmaz. Bu insanlığın vahye ve peygambere zarurî olarak ihtiyacı olduğuna dair delilin özetiştir.

Peygamberler insanlığın, en büyük ıslah edicileri ve insanlığa, en çok çaba harcayan rehberleridir. Onlar insanlığı tekâmül ve saadetin en doruk noktasına ulaştırabilmek için bir an için bile asla geri durmamışlardır. Hiçbir zorluktan kaçınmamış, bütün bu zorluklara tahammül etmiş, olumsuzlukları canları pahasına göğüslemiş, halkın eziyet ve işkencelelerini, bir tatlı şerbet misali içmişlerdir. Bütün bunlara katlanarak insanlık tarihinde en büyük değişim ve atılımları gerçekleştirmişlerdir.

Buna göre peygamberlerin yaşamlarında en büyük hedef, amaç ve idealleri şunlardır:

1-Tevhid ve İbadet: Tüm peygamberlerin asıl hedefi halkı, tevhid inancına, Allah'tan başka bir ilah olmadığına davet etmektir. Peygamberler, yalnızca Allah'a ibadet esasına dayalı bir toplum kurmak için mücadele vermişlerdir.

2- İlim ve Ahlaki Değerler: Peygamberler, insanları cehalet ve her türlü zulümden kurtararak, ahlaki değerler çerçevesinde uygarlık ve ilim ışığına kavuşturan ilahi önderlerdir. Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Ben ahlaki değerleri tamamlamak için, peygamberliğe seçildim."

3- İnsanları Her Türlü Esareten Kurtarmak: Peygamberin hedeflerinden biri de, insanları batıl inançlar, hurafe ve yanlış gelenek ve göreneklerin zulmet ve karanlığından kurtararak, Allah'ın gösterdiği nurlu yol ve aydınlığa yönlendirmektir.

4- Tağut ve Müstekbirlere Karşı Mücadele: Peygamberler insanları köleleştirerek, kendi hizmetine alan müstekbirlerle savaş, onların zulmü altında inleyen insanları kurtarmak ve onları layık oldukları insani makama ulaştırmak için mücadele etmişlerdir. İşte bu yüzdendir ki, tarih boyunca peygamberlere karşı amansız savaş açanların hep müstekbirler olduğunu görmekteyiz. Peygamberler, her zaman zayıf bırakılmışların yanında yer alıp, zalim ve müstekbirlerin karşısında direnmişlerdir.

5- İhtilaf ve Bölünmeleri Ortadan Kaldırmak: Peygamberlerin hedeflerinden biri de, insanlar arasında çıkan yerli yersiz ihtilafları giderip, hak ve hakikat esası üzere kurulu olan, birlik ve beraberliğe sahip bir toplum yaratmaktır.

6- Ruhsal Hastalıkları Tedavi Etmek: Peygamberler insanların ruhsal hastalıklarını tedavi eden en büyük doktorlardır. Onlar günah ve isyan etmek sonucu kararak ölen kalplere hayat vermek için gönderilmişlerdir.

7- Güzel Bir Örnek Olmak: Peygamberler, ahlak ve sireleriyle insanlık için uyulması gereken en güzel örneklerdir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Ey iman edenler! Andolsun ki, sizin için, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çok anan kimseler için Resulullah en güzel örnektir.”¹

İşte bu peygamberlerin özelliklerinden biri de masum olmalarıdır. İsmet /masumiyet sözlükte yasak ve korunma manasındır.

Peygamberlerin masumiyetinden maksat: Bir; Vahyi alma, koruma ve ulaştırma makamında her türlü yanlıştan korunmuş oldukları ve iki; her türlü günah ve pislige hatta en küçük hatalara dahi bulaşmaktan korunmuş olduklarıdır.

Kuran-ı Kerim’de yirmi yedi peygamberin ismi geçmiştir. O peygamberler şunlardır: Hz. Adem, Nuh, İdris, Salih, İbrahim, İsmail, İshak, Yusuf, Lut Yakup, Musa, Harun, Şuayb, Zekeriya, Yahya, İsa, Davut, İlyas, Elyasa, Süleyman, Eyyub, Zülkifl, Hud, Uzeyr, Yunus, Lokman ve Hz. Muhammed.

¹ Ahzab: 21

Bu 124. bin peygamberden bazıları Kuran-ı Kerim’de Ulul Azm peygamber olarak tanıtılmış. Hadislerde, Ulul Azm peygamberlerin sayısının beş kişi olduğu ve bunlara, Ulul Azm denmesinin sebebi olarak sahip oldukları üstün azim ve iradeye ilaveten, kendilerinin bizzat şeriat sahibi olup, başka bir peygamberin şeriatına tabi olmamaları olduğu kaydedilmiştir. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: “Nebilerin ve resullerin efendileri beş kişidir. Onlar resullerden Ulul Azm olanlarıdır. Vahiy değirmeni onların eksenini etrafında dönmektedir. Onlar: Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed’dir.” ²

Tüm bunlar içerisinde en üstün makama sahip olan İslam peygamberi ve son peygamber Hz. Muhammed’dir. O 570 yılında Arabistan’da dünyaya geldi. Babasının adı Abdullah idi. Doğruluk, dürüstlük, eminlikle geçen kırk yıldan sonra, resmen Allah tarafından peygamberlik görevine başlatıldı. Halka Allah tarafından kanunlar tebliğ etti. Peygamber efendimizin Allah tarafından getirmiş olduğu bu dinin adına da İslâm denilmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.a) peygamberlik görevine başladıktan sonra 13 yıl Mekke’de halkı İslâm’a davet ederek bu yolda bütün kötülük ve zorluklara tahammül etti. Sonra Medine’ye hicret ederek orayı kendisine İslâm hükümetinin merkezi olarak seçti.

Hicretten sonra Medine’de 10 yıl boyunca insanları İslâm’a davet etti. 10 yıldan sonra Arap yarımadasının hepsi Müslüman oldu. Bu yıllar içerisinde Allah’ın ayetleri, Peygamber’e yeri ve zamanı geldikçe, nazil oluyordu. O bu ayetleri halka okuyup İslâm’ın hükümlerini en güzel şekilde onlara öğretiyordu.

Bu yıllar ve peygamberlik yıllarından önce peygamberin başından geçen olaylar çok hayret verici, ruhlara hitap edici ve öğreticidir. Bu konularda geniş kitaplar yazılmıştır.

4- İmamet

Şia, Hz. Peygamber (s.a.a) kendisinden sonra Hz. Ali’yi imam olarak tayin ettiğine, Müslümanların ve toplumun idarecisi olarak atadığına inanmaktadır. İmamet İslâm toplumunu kontrol altına alıp, onların

² Usul-u Kafi, c. 1 s. 175

dünyevi, dini, maddi ve manevî her şeylerinde onlara önderlik etmektedir, dolayısıyla böyle bir önderlik sadece Allah tarafından atanma yoluyla meşru olup kabul edilebilir. Hatta peygamberin kendisi bile, kendi başına bu konuda görüş belirtme hakkına sahip olmayıp; bunu sadece Allah'ın emri doğrultusunda yapabilir. Bu yüzden imamet peygamberlik gibi ilahi atama yoluyladır. Nasıl ki peygamber sadece Allah tarafından seçilebilirse, imam da sadece, Allah tarafından seçilir.

Bize göre; nasıl ki, peygamberler her türlü günah ve hatadan masum olup ilahi ilimle teyit ediliyorlarsa, imamlar da aynen öyledir. Böyle oldukları için de onları ancak Allah tayin edebilir; çünkü kimin masum olup, nübüvvet veya imamet makamına layık olduğunu ancak Allah bilir. Bu sıfatı kulların teşhis etmesi imkânsızdır.

Şia'ya göre imamet, sadece yüzeysel bir makam olmayıp aksine çok yüce seçkin ve manevî bir makamdır. İmam toplumun sosyal konularından ve idaresinden öteye, her açıdan insanların hidayetini de sağlamak görevini üstlenmiştir. O, halkın düşüncesini ve ruhunu hidayet eder. Peygamberin dinini her türlü tehlike tahrif ve değişime uğratılmaktan korur ve peygamberin gönderilmesindeki hedefleri uygular.

İslâm dini mükemmel bir din olması ve bütün insanlığın sorunlarına her zaman ve mekânda cevap verebilmesinin ve dünyanın sonuna kadar kalıcılığını koruyabilmesinin tek çaresinin toplumun zarurî kanunları hakkında, bu dinin ileriye yönelik görüşlerinin olmasına bağlıdır. Zira toplumun ve dinin bu zarurî kanunları Peygamber'in vefatıyla, ortadan kalkma tehlikesiyle yüz-yüze kalacaktır.

İşte bütün bunların garantisi, Resulullah (s.a.a) için lâyık olan, onun yolunu eksiksiz bir şekilde sürdürüp onun dininin koruyucusu olacak bir imamın olmasıdır. Öyle bir imam ki, İslâm'ın bütün gereklerini ve ince-liklerini, en geniş ebatlarıyla anlayabilmeli ve Allah tarafından özel olarak verilmiş bir ilme sahip olmalıdır. Bunun yanında nefsanî ve şeytani duygularının etkisinde kalarak, bilerek veya bilmeyerek; dinde tahrif ve değişiklik yapmaması, hatalara duçar olmaması için masumiyet sıfatına sahip olması gerekir. Aynı şekilde peygamberin, eğitim programlarını üstlenip cahil insanlara, en yüce tekâmül derecesine yetiştirebilecek ve toplumsal şartların müsait olması halinde hükümet işlerinin kontrolcüsü,

toplumdaki işlerin idareciliği, İslâm kanunlarının en güzel şekilde icra edicisi hakkı ve adaleti dünyaya yayabilecek güce sahip olmalıdır.

Yüce Allah tarafından atanan ve Peygamberimiz tarafından da bildirilen masum imamların sayısının 12 tanedir. Bu imamlar, birbiri peşine peygamberin yolunun devam ettiricileri ve ümmetin hidayet nurudurlar. Onlar diktatör ve zalim hâkimlerin hazırlamış olduğu, en zor şartlar altında dahi peygamberin dinini koruyup sonunda bu yolda kendi canlarını feda ederek şehit olmuşlardır. O üstün insanlar sırasıyla şunlardır:

1- İmam Ali: Babasının adı Ebu Talib, annesinin adı Esed kızı Fatıma'dır. Bî'setten on yıl önce, Recep ayının 13. günü Kâbe'nin içinde doğmuştur. Peygamber'in vefatından sonra imamete ulaşmıştır, imamet süresi 30 yıldır. Bu sürenin dört yıl dokuz ayında hükümet etmiştir. Hicretin 40. yılı Ramazan ayının 19. günü Kufe Mescidi'nin mihrabında, yaratılmışların en kötüsü İbn-i Mülcem'in kılıç darbesiyle Ramazan'ın 21. gecesi 63 yaşında iken şehadete erişmiştir.

2- İmam Hasan: Peygamber'in Sibt-i Ekber'i, cennet gençlerinin efendisi Hz. Hasan'ın babası Hz. Ali (a.s) ve annesi Hz. Fatıma'dır (s.a). Hicretin 3. yılı Ramazan ayının yarısında Medine-i Münevvere'de doğmuştur. İmam Ali'nin şehadetinden sonra 10 yıl imamet görevinde bulunmuş ve hicretin 50. yılı, Sefer ayının 28'inde 47 yaşındayken Muaviye'nin emriyle kendi hanımı olan Ca'de vasıtasıyla zehirlenerek Medine'de şehit edilmiştir.

3- İmam Hüseyin: Kerbela şehidi, Seyyid'üş- Şüheda, Ebu Abdullah Hüseyin'in babası İmam Ali annesi ise Hz. Fatıma'dır. Hicretin dördüncü yılı Şaban ayının üçüncü günü Medine'de gözlerini dünyaya açtı. 11 yıl imamet yaptıktan sonra hicretin 61. yılı, Muharrem ayının 10. günü 57 yaşında iken Kerbela'da 72 yaramı ile birlikte susuz ve acımasızca Yezid ordusu tarafından şehit edildi.

4- İmam Ali Zeyn'ul-Abidin: İmam Seccad olarak da tanınan dördüncü imamımızın babası Kerbela şehidi Hz. Hüseyin ve annesi Şehribanu hanımdır. Hicretin 38. yılı, Şaban ayının beşinde Medine'de doğdu. İmameti yaklaşık otuz beş yıl sürdü ve hicretin 95. yılı Muharrem ayının 25'inde; Hişam b. Abdulmelik tarafından 56 yaşında Medine'de şehit oldu. İmam Zeyn'el-Abidin (a.s), Emevilerin en şiddetli zulüm ve baskısı

döneminde ve en zor şartlarda imamet görevini yerine getirmiş ve maarif, ahlak, siyaset, sosyolojik konuları dua kalıbında en güzel bir şekilde beyan etmiştir.

5- İmam Muhammed Bakır: Babası İmam Seccad, annesi İmam Hasanın kızı Fatıma'dır. Hicretin 57. yılı, Recep ayının evvelinde Cuma günü Medine'de dünyaya geldi. On dokuz yıl imamette bulundu, bu dönemde Ümeyye Oğulları ile Abbas Oğulları savaş halinde olduklarından, İmam Bakır (a.s) en müsait ortama sahip idi ve bu ortamdan en güzel bir şekilde yararlanarak öğrenciler yetiştirmiş, Şia'nın temelini güçlendirmiş ve kültürel bir inkılâp gerçekleştirmiştir. Hicretin 114. yılı, Zilhicce ayının yedisinde, Pazartesi günü 57 yaşında Hişam b. Abdulmelik'in emriyle Medine'de şehadete erişti.

6- İmam Cafer-i Sadık: İmam Sadık'ın babası beşinci imam olan İmam Muhammed Bakır ve annesi Ümmü Ferve'dir. Hicretin 83. yılı, Rebi'ul-Evvel ayının 17'sinde Medine'de dünyaya geldi ve hicretin 148. yılı, Şevval ayının 25'inde, 65 yaşında Mansur Devaniki'nin emriyle zehirlenerek Medine'de şehadete ulaştı. İmamet dönemi, 34 yıl sürdü ve bu dönem Şiiliğin yaygınlaştığı bir dönemdir. İmam Sadık (a.s) Emeviler ile Abbasiler arasındaki savaştan yararlanarak geniş bir şekilde ilim havzaları teşkil etti, dört bin öğrenci yetiştirdi ve ilahî maarifi ihya ile mektebin istikrarını sağlamış oldu.

7- İmam Musa Kazım: Babası İmam Caferi Sadık, annesi Hamide'dir. Hicretin 128. yılı Sefer ayının 7'sinde Pazar günü Mekke ve Medine arasında yer alan "Ebva" köyünde dünyaya geldi. Otuzbeş yıllık imametinin 23 yılı Abbâsî halifelerinin beşincisi olan Harun'un hükûmeti döneminde geçmiştir ve bizzat Harun Reşid'in emriyle Bağdat'ta tutulduğu zindanda 55 yaşında iken şehit edildi.

8- İmam Ali Rıza: Mübarek türbesi Meşhed'de bulunan İmam Rıza'nın aziz babası İmam Musa b. Cafer'dir, abide ve takvalı annesi ise Tüktem, Necme, Tahire ve Selame isimleriyle meşhurdur Hicretin 148. yılı, Zilkade ayının 11'de Medine'de dünyaya geldi. Yirmi yıl imamet görevinde bulundu, bunun 17 yılını Medine'de ve 3 yılını da horasanda geçirdi. Hicretin 203. yılı, Sefer ayının sonunda, 55 yaşında iken Memun'un eliyle şehadete erişti.

9- İmam Muhammed Taki: İmam Rıza'nın tek oğludur, annesinin ismi Hayzeran'dır. Hicretin 195. yılı, Recep ayının 10'unda doğmuş ve 7 yaşında da imamet makamına ermiştir ve 17 yıl sonra da hicretin 220. yılı, Zilkade ayının sonunda, Mu'tasım'ın komplosu ve kendi hanımı (Memun'un kızı) Ümmü Fazl'ın eliyle 25 yaşında Bağdat'ta şehit edildi.

10- İmam Ali Naki: Babası İmam Muhammed Takî annesi Semane Hatun'dur. Hicretin 212. yılı Zilhicce ayının 15. günü Medine'de doğdu. Hicretin 254. yılı, Recep ayının 3. günü 42 yaşında, Abbasi halifesi Mu'tez'in emri ve Mutemed-i Abbasi'nin eliyle şehadete erişti.

11- İmam Hasan Askeri: Onbirinci imamın aziz babası İmam Ali Naki ve mümine annesi Selil Hatun'dur. Hicretin 232. yılı Rebi'us-Sani'nin 8'inde veya Rebi'ul-Evvel'in 24'ünde Medine'de doğdu. Altı yıl imamette bulunduktan sonra hicretin 260. yılı Rebi'ul-Evvel ayının 8'inde Mu'temed'in hilesiyle 28 yaşında Samerra'da şehadete erişti.

12- İmam Mehdi: Zamanın Hücceti, Mehdi-i Mev'ud, İmam-ı Asr, Sahib'uz-Zeman ve Bakıyyetullah İmam Mehdi; hicretin 255. (M. 867) veya 256. yılı, Şaban ayının 15. günü Samerra'da dünyaya gözünü açtı. Babası İmam Hasan Askeri (a.s) annesi ise Nergis Hanım'dır. İmam Mehdi, doğduğu ilk günlerden beri herkese görünmüyordu ve halk yetmiş yıl civarında o hazretin özel naipleri aracılığıyla onunla bağlantı kuruyordu. Bu yetmiş yıllık döneme Gaybet-i Suğra (Küçük Gaybet) diyorlar ve ondan bu tarafa Gaybet-i Kübra (Büyük Gaybet) başlıyor. Gaybet-i Kübra zamanından zuhur zamanına kadar, kimse artık özel naiplik unvanıyla tayin olmamış ve olmayacak. Halk, dinî işlerde ihtisas sahibi olan fakihlere ve hadis rivayet eden âlimlere müracaat etmekle mükelleftirler.

5- Mead

Semavî dinlerin tümü, insanın ölmekle yok olmayıp, sadece bu dünyadan başka bir dünyaya gideceği ve o dünyada iyi ya da kötü amellerinin karşılığını göreceği hakikatini açıkça bildirmişlerdir.

Yüce Allah'ın tüm peygamberleri ve onların tüm izleyicileri şu gerçeği haykırıyorlardı: Bu dünyanın ilginç düzen ve kurgusu abes ve amaçsız değildir, insanoğlu bu dünyadan göçtükten sonra hayatta iken yaptığı bütün işlerin hesabını verecektir. Bu nedenle peygamberlere tâbi olanlar,

çaba ve gayretlerini böyle kesin ve kat'î bir gelecek için hazırlıyorlardı ve her zaman şöyle diyorlardı:

“Rabbimiz! Sen bu -dünyayı- boşuna yaratmadın. Sen münezzehsin. Koru bizi ateşin azabından.”¹

Dolayısıyla İslâm dininin temel esaslarından birisi de miad (ahiret, cennet, cehennem...) inancıdır. Bu esasa göre, bu âlemde dünyaya gelmiş bütün insanlar, geçmiştekiler ve gelecekler, bir müddet bu dünyada yaşadıktan sonra, başka bir âlemde tekrar yaşamlarını sürdüreceklidir. Allah'ın adalet mahkemesi hazır olup cennet veya cehenneme gireceklerdir. Sonuçta bu iki ebedi hayattan birisi onların nasibi olacaktır.

Kuran ayetlerinden ve rivayetlerden, ahiret âlemi hakkında anlaşılan bir diğer konu da; insanın hemen ölümden sonra, büyük kıyamet âlemine götürülmeyeceği, dünya ile ahiret arasında bir dönemi geçireceğidir. Bu dönemin adına “Berzâh âlemi” denir.

Kıyametin durum ve haletini anlayabilmenin tek yolu Kuran'a ve masumların (a.s) sözlerine müracaat etmektir. Kuran'a baktığımız zaman şunu öğreniyoruz: “Kıyametin olması bu dünyanın düzeninde büyük değişikliklerin oluşuyuladır. Öyle ki bu âlemin düzeni dağılıp başka bir âlemin düzeni oluşacaktır. Bu sırada insanlık yaşamının evvelinden sonuna kadar gelmiş geçmiş bütün insanlar tekrar dirilecek ve kendi amellerinin karşılığını göreceklerdir.”

Sonrasında ilahi adalet mahkemesi kurulacak bütün kulların amel defteri getirilerek kendilerine verilecektir. Bu defterde bütün herkesin işleri açıkça yazılı olup kimseye “Dünyada ne yaptın?” sorusu sorulmaya gerek kalmayacaktır.

Bu mahkemede melekler, peygamberler, Allah'ın seçkin kulları imamlar şahit olarak hazır olacaklardır. Hatta eller, ayaklar, bedeninin derisi bile insana şahit olacaktır. Herkesin hesabı dikkatle ve Allah'ın mizaniyle ölçülür. Adalet üzere onlara hüküm verilir. Herkes kendi amel ve işlerinin karşılığına ulaşır. İyilik sahiplerine onlarca kat karşılık verilir. Hiç kimse başkasının yükünü yüklenmez; ama başkalarını yoldan çıkaranların bunun cezasının dışında yoldan çıkardığı insanın cezası kadar da ceza çeker. O günde hiç kimseden bir karşılık kabul edilmez. Allah'ın beğendiği

¹ Âl-i İmrân: 191.

ölçülerde ve Allah tarafından şefa'at etme izni olan kimsenin dışında hiç kimse başkasına şefa'at edemez.

Kulların amelleri incelendikten sonra ilahi hüküm ilan edilir. İtaat ehli ile günahkâr insanlar birbirlerinden ayrılırlar. Müminler anlı açık, güler yüzlü ve sevinçli bir şekilde cennete, kâfir ve münafıklar ise yüzleri siyah ve üzgün bir şekilde zilletle cehennem tarafına götürülürler. Ama herkesin yolu cehennemden geçer. Müminlerin nurları yollarını aydınlatır. Kâfir ve münafıklar ise karanlık ve zulmette yol alırlar. Müminler cennete yaklaştıklarında onun kapıları açılmış rahmet melekleri onları karşılamaya gelirler. Onlara ihtiram ve saygıyla selam verirler. Onlara ebedi huzur ve saadeti müjdeliler. Diğer taraftan kâfir ve münafıklar cehenneme ulaştıklarında cehennem kapıları açılmış azap melekleri sert ve sinirli bir şekilde onlara azaplar ve ebedi cehennem azabının onları beklediğini söylerler.

Furu-u Din

Soru

Furu-u Din nedir?

Cevap

İslam dinin kendi inanç sistemi üzerine bina ettiği; uyulması, yapılması yahut sakınılması gereken bu fer-i öğretilere “Furu-u Din” denilmektedir. Furu-u din eğer insanın iç dünyası ve ruhi boyutuyla alakalı ise buna ahlak ve eğer insanın dış dünyası, eylemi, pratik yaşantısıyla alakalı ise buna da “Fıkıh yahut Ahkâm” denilir. Fıkıh insanın daha çok fiziksel boyutu ile alakalıdır. Yüce Allah, insanların dünya ve ahretlerini düzene koymak ve onları saadete yolunda ilerlemelerini sağlamak için; yaşamın her anı için bir hüküm belirlemiştir. Bu hükümleri açıklama vazifesi “Fıkıh ilmi” ne aittir ve bu alanda uzman olan müçtehitler mükelleflerin her türlü sorularına cevap vererek ilahi hükümleri belirlemektedirler. Belirlenen bu fetvaların yer aldığı kitap müçtehidin risale/ tam ilmi halleridir.

Yaşamımızın her anı için belirlenen fıkhi hükümler şunlardan ibarettir:

1- Vacip: Yüce Allahın kuldan mutlaka yapmasını istediği ve yapmadığı takdirde cezalandırılacağı iş. Sabah namazı, ramazan orucu gibi.

2- Haram: Kulun mutlaka yapmaması gereken ve yaptığı takdirde cezalandırılacağı iş. Faiz almak ve içki içmek gibi.

3- Müstehap: Yapılması güzel olan, İslami açıdan teşvik edilen ama yapılmadığı takdirde cezası olmayan iş. Gece namazı kılmak, geceleri suyu oturarak içmek gibi.

4- Mekruh: Yapılmaması daha iyi olan ama yapıldığı takdirde de cezası olmayan işlere denir. Örneğin sabah namazından sonra uyumak.

5- Mubah: Yapılıp yapılmaması insanın kendisine bırakılmıştır. Yeme-içme ve uyuma gibi.

Fur-u Din'in sayısı oldukça fazladır; ancak en belirgin olanları şunlardır:

1- Namaz

2- Oruç

3- Zekât

4- Humus

5- Hac

6- Cihat

7- İyiliği Emretmek

8- Kötülükten Sakındırmak

9- Tevelli, yani Allah'ın, Peygamber'in ve Ehlibeyt'in dostlarıyla dost olup onları sevmek.

10- Teberri, yani Allah'ın, Peygamber'in ve Ehlibeyt'in düşmanlarıyla düşman olup, onları sevmemektir.

Usul ve Fûrû-u Dinin Kaynağı

Soru

Dinin usul ve fûrû'u Ehlibeyt İmamlarının (a.s) hadislerinden mi alınmıştır? Eğer böyle ise lütfen kaynak gösteriniz. Değilse ne zaman ve kim tarafından böyle bir ayırım yapılmıştır?

Kısa Cevap

Dinin usul ve fûrû'unun şu andaki şekli Ehlibeyt İmamlarının (a.s) hadislerinden alınmamıştır. Âlimler, dinî öğretileri bu şekilde bölümlere ayırmışlardır. Bu iki asılın geçmişi hicri birinci yüzyılın ikinci yarısına dayanmaktadır. Ama bu ismi (usul-u din) kimin verdiği tam olarak belli değildir. Böyle ilmî konular genellikle âlimlerin sözleri ve düşüncelerinin neticesinde şekillenmekte ve din âlimlerinin kapsamlı ilmî hareketlerinin sonucu olarak doğmaktadır. Dolayısıyla belli bir kişinin olduğunu söylemek doğru olmaz.

Ayrıntılı Cevap

Bir şeyin aslı, bir binanın üzerine kurulduğu kök ve temel demektir. Buna göre usul-u din, din binasının üzerine kurulduğu temellerdir.¹

Usul-u din terimi, akaid ilminde kullanılan özel manasıyla² bütün dinlerin temellerini oluşturan akideler demektir.

Bütün tevhid dinlerinin temeli genel olarak üç ortak inanca dayanmaktadır:

1. Bir olan Allah'a inanmak.
2. Ahirette herkesin sonsuz yaşamı olduğuna, bu dünyada yaptıklarının karşılığını alacağına (mead) inanmak.
3. Allah tarafından insanları nihaî kemale, dünya ve ahiret saadetine götürecektir peygamberlerin gönderildiğine inanmak.³

Ancak bu terimler ve usul sözcüğünün böyle temel inançlarda kullanılması terimlere dayalıdır.⁴ Bu konuda herhangi bir âyet ve rivayet yoktur. Sadece İslam âlimleri bazı meseleleri önemlerinden dolayı usul-u dinden saymışlardır.

Şia âlimleri, bütün tevhid dinlerinin ortak olduğu bu üç esasın yanına "İmamet" ve "Adalet" esaslarını da eklemiştir. Her ne kadar imamet, nübüvvetten sonra gelse de Peygamber'in (s.a.a) vefatından sonra Müslümanların arasında çıkan ihtilaflardan dolayı Şia, bu önemli akidesini

¹ Ahmed er-Rahmani el-Hemedani, *İmam Ali (a.s)*, s. 586, Neşr-i Münir, Tahran.

² Muhammed Taki Misbah Yazdi, *Amuzeş-i Akaid*, s. 14, Neşr-i Beyne'l-Milel.

³ Muhammed Bâkır Meclisi, *Biharu'l-Envar*, c. 65, Neşr-i Müessesetu'l-Vefa, Beyrut.

⁴ *Amuzeş-i Akaid*, s. 14.

ortaya koymak için imameti ve ona olan inancı kendi asıllarının içinde saymıştır. Zira aklı ve nakli deliller ve Peygamberimizin (s.a.a) tavsiyeleri üzerine, nübüvvet imametle devam etmezse din eksik olacak ve insanlar sapacaklardır.¹

Öte yandan İslam toplumunda bahsedilen en eski meselelerden biri “Cebir ve İhtiyar” meselesidir.²

Bu konu 1. yüzyılda Müslümanların arasında geniş ve etkili bir şekilde yaygındı. Cebir ve ihtiyar meselesi kendisiyle beraber adalet meselesini de ortaya çıkardı. Zira ihtiyar ile adalet, cebir ile adaletsizlik arasında doğrudan bir ilişki vardır. Yani ihtiyarın, görev, mükâfat ve ceza adilce olursa bir manası olur. İnsan özgür olmazsa, ilahi irade veya doğal sebepler karşısında eli bağlı ve mecbur kalırsa artık görev, mükâfat ve ceza manasını kaybeder. Bu mesele İslam dünyasında çok önemli ve etkili insani ve şahsi bir mesele olmasının yanı sıra işin içine siyaset de karıştığı için bu sebepten dolayı ölen ve hapse düşenler olmuştur. Emevîler cinayet işlemek için cebir (kaza-kader) meselesini bir bahane olarak ellerinde tutuyorlardı. Özgürlük taraftarlarını, dini bir akideye muhalefet ettikleri bahanesiyle öldürüyor veya hapse atıyorlardı. O zamanlar şu cümle çok meşhurdu: “Cebir ve teşbih Emevî (Benî Ümeyye’ye aittir), adalet ve tevhid de Alevî’dir (Ali’ye ve Şialarına aittir).”³

Emevîler döneminde, Ma’bed Cuhenî ve Gaylan Dimeşkî irade ve ihtiyar inancına sahip oldukları için Haccac tarafından öldürülmüşlerdi. Abbasîlerin döneminde özellikle Me’mun ve Mu’tasım adaletin taraftarlığını yapılsa da Mütevekkil’in başa geçmesiyle işler tersine döndü ve Eşaire’nin görüşü (cebir taraftarları) İslam dünyasına (Şia’nın dışında) hâkim olmaya başladı ve günümüze kadar devam etti. Bu meselenin önem ve etkisinden dolayı Şia, usul-u dinin bir aslı olarak hep göz önüne alın- sını diye adaleti, tevhidin ardından usul-u dinden saydı.

Fürû-u dine gelince, bu terim İslam’ın ameli ahkâmına denmektedir. Usul-u dinin rütbesi, yakınle beraber olan ilim bâbından olduğu için, amel babından olan fürû-u dinden önce gelmektedir. Yani ilim ve itikat

¹ Mütevatir bir hadis olan Sekaleyn Hadisi’nde, Kur’an ve İtret’in Peygamber’den (s.a.a) sonra insanları hidayet edeceği belirtilmiştir.

² Murtaza Mutahharî, *Adl-i İlahi*, s. 17, Neşr-i Sadra.

³ Murtaza Mutahharî, *İnsan ve Sermeveşt*, s. 64, Neşr-i Sadra.

olmadıkça amelin manası olmaz. Bu nedenle İslam'ın amelî ahkâmına fûrû-u din denmektedir. Fûrû-u din, usulün üzerine kuruludur. Merhum Feyz-i Kaşanî'nin dediği gibi, usul-u din ağaçtır, fûru-u din ise onun meyvesidir. O şöyle buyuruyor: "Bu ikisinin (ilim ve amel) en değerlisi ilimdir. İlim ağaç, ibadet ise onun meyvesi gibidir."⁴

Usul-u Din'de Adaletin Yer Alması

Soru

Neden Usul-i Din'de Allah'ın adalet sıfatı bir esas olarak kabul edilmekte ve diğer sıfatları Usul-i Din'den sayılmamaktadır?

Kısa Cevap

Şiânın akaid temelleri Tevhid, Adalet, Mead, Nübüvvet ve İmamet'tir. Adalet, ilahi sıfatlardan biri olduğundan diğer sıfatlar gibi Tevhid'in içinde ele alınması gerekir, ancak sahip olduğu önemden dolayı ayrı olarak ele alınmıştır.

Adalet sıfatının önemli olmasının nedeni, Adliye (Şîi ve Mutezili) kelamı ile Eş'arî kelamının birbirlerinden ayrılmasına sebep olduğu içindir. Bu öyle bir sıfattır ki onu kabul veya reddetmek değişik ve çelişik sonuçlar doğurmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, Eş'arîler Allah'ın adaletini reddetmiyorlar; onlar diyorlar ki Allah'ın yaptığı her şey akıla göre zulüm de olsa adalettir.

Ayrıntılı Cevap

Ehl-i Beyt mektebinin akaid temelleri Tevhid, Adalet, Mead, Nübüvvet ve İmamet'tir. Bütün Müslümanlar Tevhid, Adalet ve Mead'ı kabul etmekte ama adalet ve imamet meselesi Oniki İmam Şiası ile diğer mezhepler arasında (Şia ile adalet meselesinde aynı görüşe sahip olan Mutezile'nin dışında) ihtilafa yol açmıştır.

Adalet, her ne kadar Allah'ın sıfatlarından biri ise de, akait ilmi ıstılahında tevhid lafzı Allah'ın adalet ve diğer sıfatlarını içine almış olsa da önemli meselelerden olduğu için Eşaire ile Adliye'nin (İmamiyye şiası ve

⁴ Molla Muhsin Feyz-i Kaşanî, *İlmü'l-Yakin fî Usulu'd-Din*, c. 1, s. 4-5, İntişarat-ı Bidar.

ilahi adalete inanan Mutezile'nin) birbirinden ayrılmasına neden olmuştur. Bu ayrılığın doğurduğu birçok sonuç olduğundan ayrıca ele alınmış ve akaidin temellerinden sayılmıştır. Şia ve Mutezile ilahi adalete inandığı için onlara "Adliye" denmiştir.¹

Adaletin Manası

Adalete inanmak, hüsn ve kubh-i aklî'nin bölümlerindendir.² Adliye, fiillerin Allah-u Teâlâ'ya tekvinî ve teşriî (yasama) bağlantısının dışında hüsn (güzellik ve iyilik) ve kubhun (kötülük ve çirkinlik) olduğuna, insan aklının bir yere kadar fiillerin hüsn ve kubhunu anlayabildiğine inanmaktadır. Yani Allah, kabih iş yapmaz. Bunun manası Allah'a emir vermek veya O'nu sakındırmak (bunlardan Allah'a sığınırız) demek değildir. Manası şudur: Allah'ın kabih iş yapması imkânsızdır. Mutezile'nin bu konudaki görüşlerinin zaafı vardır ki ayrıca incelenmesi gerekir. "Ancak Şia'nın inancı Ehlibeyt İmamlarından aldığı öğretilere göre böyledir."³ Bu açıklamaya göre adalet, Allah'ın subutî kemal sıfatlarındanıdır.⁴ Yani Yüce Allah zulmetmez, kabih fiil ve akl-ı selime aykırı bir şey yapmaz.⁵ Adliye, hüsn ve kubh kaidesinden yola çıkarak nimet verene şükretmek, lütuf kaidesi, cebir ve ihtiyar meselesi ve bu meselenin doğurduğu sonuçlar gibi bazı kelimî kaideleri halletmiştir.⁶

Eşaire: Tarihi ve Akidesi

Basralı olan Ebulhasan Eş'arî'nin taraftarlarına Eş'arî denmektedir. O yıllarca Ebu Ali Cubaî'nin (Mutezile şeyhi) öğrencilerinden idi. Ancak daha sonra ondan ayrılmış ve kendisine yeni bir kelim ekolü kurmuştur. Onun Mutezile'den ayrılmasının en büyük nedeni adalet ve Kur'an'ın yaratılması konusundaki ihtilafları oldu. Bu ayrılık h. 300 yılında gerçekleşti.⁷

¹ Ayetullah Misbah Yazdî, *Amuṣeṣ-i Akaid*, s. 161.

² Ayetullah Subhanî, *Milel ve Nihel*, c. 2, s. 332.

³ Ayetullah Misbah Yazdî, a.e., s. 162.

⁴ *Bidayetu'l-Ma'arif* (Farsça tercüme), c. 1, s. 112.

⁵ Şeyh Muhammed Hüseyin Âl-i Kaşifu'l-Gıta, *Aslu's-Şia ve Usuluha*, s. 74.

⁶ a.g.e., s. 75.

⁷ Muhammed Cevad Meşkur, *Ferheng-i Fırak-ı İslami*, s. 54.

Eş'arîlerin metodu, Mutezile metodu olan burhan ve kelamın dışında olup Ehl-i Sünnet'in yolunu teyit ve takviye eden bir metottur.⁸

Bu kelimî mektebin ilerlemesi ve Ehl-i Sünnet'in diğer mezheplerini etkisi altına almasında siyasi maksatlar gözardı edilemez. Abbasilerin döneminde h. 295'den 320'ye kadar yani Mütevekkil'in zamanından Muktedir'in zamanına kadar Mutezile ve akılcılara baskılar yapıldı. Bu süre (295-320) içinde Ebulhasan Eş'arî, Mutezile ekolünden tevbe etti ve Abbasi halifelerinin, daha sonra da Selçuklu padişahlarının kabul edip sürdürdüğü Ehl-i Hadis ekolüne girdi.⁹

Eşaire'nin İnançları

Ebul Hasan Eş'ari, kelimasını dört rükun ve her rüknü on asıl üzerine kurdu ki biz onlardan konumuzla ilgili olanlarına işaret edeceğiz.¹⁰

-Allah, kullarının fiillerini yaratandır.

-Allah, insanın gücünün üstünde görev verebilir (yani akli olarak kabih olan bir fiili yapabilir).

-Allah, günahsız kimselere azap edebilir.

-Şartlara uygun imam bulunmazsa, o andaki sultanın hükümlerine itaat gereklidir.

-Büyük günahı olan kimse tevbe etmeden ölürse, onun hükmü Allah'ın elindedir; isterse onu rahmetiyle bağışlar, isterse Peygamberinin şefaatine nail eder.

Yine diyorlar ki akılda eşyanın hüsn ve kubhuna delalet edecek herhangi birşey yoktur; şeriatın hüsn dediği şey iyidir ve kubh dediği şey kötüdür. Yani Allah, itaatkâr birini cehennem ateşine atabilir ve ebedi olarak onu orada tutabilir veya günahkâr birini cennete götürebilir (ve bu yaptığı da kabih değildir). Akli hüsn ve kubhu nefyeden, bunun sonucu olarak ilahi adaleti nefyeden bütün bu batıl görüşlerden ve bireysel ve toplumsal yaşamı etkileyen gerekliliklerden dolayı, mezhep âlimleri, bu konuyu tekit etmek için ilahi adaleti akaidin temellerinden biri olarak zikrettiler.

⁸ a.g.e., s. 56.

⁹ a.g.e., s. 56; Ayetullah Subhanî, a.g.e., c. 2, s. 32.

¹⁰ Muhammed Cevad Meşkur, a.g.e., s. 56-57-58.

Ancak belirtmek gerekir ki Eşaire, Allah'ın adaletini nefyetmiyor ama onların kelamına göre adalet Allah'ın yaptığı şeydir ve aklın onu anlaması için herhangi bir yol yoktur.

Namazın Fûrû-u Din'den Olması

Soru

Namaz dinin direği ise neden Fûrû-u Din'den sayılmıştır?

Kısa Cevap

Usul-u din, insanın akıl ve idrakıyla kabul ederek İslam'a girdiği inançlar topluluğuna denir. İslam'a girildikten sonra insanın üzerine bir takım bireysel ve toplumsal vazifeler farz olur ki onlardan biri namazdır. Namaz, ahkâmın içinde çok önemli bir yere sahip olduğundan ona dinin direği denmiştir. Ama temel inançlardan olmadığı için usul-u din-den sayılmamıştır.

Ayrıntılı Cevap

Din, Arapça bir kelime olup, ıstılahta "İnsanın ve kâinatın bir yaratıcısı olduğuna ve bu inanca uygun amellerin olduğuna inanmak" demektir.¹ Dinin bu tanımı ve ıstilahî açıklaması dikkate alındığında her dinin iki bölümden meydana geldiği görülecektir:

1-Kök ve temel niteliğindeki inanç ya da inançlar.

2-Bu inanç temellerine uygun ve onlardan kaynaklanan ameli hükümler.²

Birinci bölüme (inanç bölümüne) Usul-u din, ikinci bölüme (ameli hükümler bölümüne) ise fûrû-u din denir.³ Usul-u din'e usul (asıllar) denmesinin nedeni fikir ve akideye ait olmasından dolayıdır. Yani temeli ve esası din olan şeydir. İnsanın fûrû-u dinin nitelik ve niceliğine ne ölçüde bağlı olduğu onun usul-u dinine ne kadar inancı olduğuna bağlıdır.⁴

¹ Misbah Yezdi, *Amużeş-i Akaid*, s. 11.

² a.g.e., s. 12.

³ a.g.e.

⁴ Şeyh Ali Asğar Kaimî, *Usul-u İtikadat*, s. 5.

Usul-u dinin özel ve genel olmak üzere iki terimi vardır. Din hükümlerinin karşısında olan şey genel usul-u dindir. Belli bir dinin özelliklerinden (genel usul-u dine ilave olarak) bir ya da bir kaç temel inanca sahip olana da özel usul-u din denir.⁵

İslam'ın usulü (genel manasıyla) tevhid, nübüvvet ve meaddır. Özel manadaki usul-u din (usul-u mezhep) ise bu üç tanenin yanı sıra adalet ve imameti de kapsamına almaktadır.

Bu açıklamayla usul-u dinin ne manaya geldiği ve neyi kapsadığı anlaşıldı. Yine fûrû-u dinden kastın İslam'ın amelî ahkâmı olduğu da anlaşıldı. Usul-u din ilme dayalı olduğu için amele dayalı olan fûrû-u dinden daha önce gelmektedir. Yani ilim ve itikat olmadığı sürece amelin manası yoktur. Ancak usul-u dindeki ilim tümüyle bir ilim değildir; ya-kinle beraber olan ilim, yani ilmu'l-yakindir.

Merhum Feyz-i Kaşanî bu konuda şöyle buyuruyor: “Bu ikisinin (ilim ve amel) en üstünü ilimdir. İlim bir ağaç, ibadet de onun meyvesi gibidir.”⁶

O, ilim ve amel arasındaki bağlantı hakkında şöyle diyor: “İmanın kaynağı da ilimdir. Çünkü iman bir şeyi tasdik etmek olduğundan mecburen o şey önce kavranmalıdır; bu da ilimdir. İman, ilmin ölçüsü kadardır.”⁷

Buna göre usul-u din, insanın herşeyden önce bilmesi ve yakın etmesi gereken şeylerdir. Böylece İslam'a girecek ve ardından amelî buyruklar gelecektir.⁸ Çünkü “ilimi elde etmek ibadetten öncedir.”⁹ İlmin de-recesi de amelden önce olduğundan bunlara asıl denmiştir. İnsan İslam'a girdikten sonra fûrû-u din denilen bir takım (namaz, zekât, oruç vb. gibi zâhirî; tevekkül, takva, şükür vb.g ibi bâtinî)¹⁰ ibadetlerle karşılaşır. Ancak görüldüğü üzere fûrû deyimi ibadet ya da ibadetlerin dinin direği olmasıyla çelişmez. İslam'ı bir eve benzetirsek, bu usulün o eve girmek için bir anahtar konumunda olduğunu göreceğiz. Bu evin, üzerine kurulduğu

⁵ *Amuzeş-i Akaid* (Özet ve değiştirmeye.)

⁶ Molla Hüseyin Feyz-i Kaşanî, *İlmü'l-Yakin fi Usulü'd-Din*, c. 1, s. 4-5.

⁷ a.g.e., s. 6-8.

⁸ Seyyid Mahmud Mar'âşi Şuşterî, *Meslek-i İmamiyye der Usul-u Akaid*, s. 11.

⁹ Molla Hüseyin Feyz-i Kaşanî, a.g.e., s. 12.

¹⁰ a.g.e.

direkleri vardır. Bu bir ibare, bazı ibadetler için Ehl-i Beyt'ten (a.s) bize gelmiştir. İmam Bâkır (a.s) şöyle buyuruyor:

“İslam beş direk üzerine kurulmuştur: Namaz, zekat, hac, oruç ve velayet.” Zûrare'nin sorusu üzerine ise “Velayet bu beşinin en üstünüdür.”¹ buyurmuştur.

İmam Sâdık da (a.s) bir rivayette ilim, marifet ve amelin yerlerine işaret ederek şöyle buyuruyor:

“Kulu ilahi kurba ulaştıran en üstün şey marifet, sonra da namazdır.”²

Evet namaz çok önemli olduğu için ona dinin direği denilmiştir.³ İmam Bâkır (a.s) şöyle buyuruyor:

“Eğer insanın namazı (kıyamette) kabul olursa diğer amelleri de kabul olur,⁴ kabul olmazsa diğer amelleri de kabul olmaz.”⁵

Ancak bu olağanüstü önem, namazın fûrû-u dinden sayılmasına engel olmaz.

Vahhabiler

Soru

İslamcı radikaller ve özellikle de Vahhabilerin inanç çerçevesini ve Şia'ya yönelttikleri eleştirileri açıklar mısınız?

Kısa Cevap

Vahhabiler, Muhammed bin Abdulvahhab'ın takipçileridir. O, İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyım Cevzî ekolünün takipçisi olup Arap yarımadasında yeni bir inancın temelini atmıştır. Vahhabilik İslamî fırkalardan sayılıp Arabistan, Pakistan ve Hindistan gibi bazı ülkelerde taraftarları mevcuttur. Onların inancına göre Peygamber (s.a.a) ve İmamlardan

¹ Şeyh Abbas Kummî, *Sefinetu'l-Bihar*, c. 3, s. 109.

² a.g.e.

³ İmam Bâkır (a.s) buyuruyor: “Namaz dinin direğidir.” (Vesailü's-Şia, c. 4, s. 27)

⁴ Ancak rivayetlerde işaret edildiği gibi İslam'ın diğer direkleri kabul olunmazlarsa namaz da kabul olunmayacaktır. Örneğin rivayetlerde namazın kabul şartının velayeti kabul etmeye bağlı olduğu belirtilmiştir: “Amellerin kabul şartı velayettir.” (Bkz. *Menakıb-ı Harezmi*, s. 19 ve 252.)

⁵ Şeyh Abbas Kummî, a.g.e., c. 3, s. 109.

(a.s) hacet istemek, Peygamber (s.a.a) ve temiz İmamların kabirlerine ziyarette bulunmak, saygı göstermek ve onları yüceltmek bir tür bidat ve putperestlik sayılır ve haramdır. Onlar namaz dışında Peygamber'e (s.a.a) selam göndermeyi, saygı duymayı ve onu yüceltmeyi caiz bilmezler. Onun dünyevî hayatının sonunu, onun yüceltilmesi ve anılmasının sonu olarak görürler. İmamlar ve büyük şahsiyetlerin kabirlerine her türlü yapı, kubbe ve eşiği bidat addederler. Allah Resulü'nün (s.a.a) tüm beşerî yetersizlik ve zaafı taşıyan bir insan olduğuna, dünyadan göçtüğüne, bizden ve bugünkü dünyadan hiçbir haberinin olmadığına ve kabrini ziyaret etmenin haram olduğuna inanırlar. Vahhabilere göre yukarıdaki hususları terk etmeyen bir insan muvahhit ve Müslüman olamaz. Hatırlatmalıyız ki bu inançlar Şia ve Ehl-i Sünnet'ten birçok âlim tarafından eleştiriye tabi tutulmuş ve reddedilmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Vahhabiler, Muhammed bin Abdulvahhab bin Necdî'nin (1703-1792) takipçileridir. Bu fırkanın adı onun babasının adı olan Abdulvahhab'tan alınmıştır.⁶ Vahhabilik İslamî fırkalardan sayılıp Arabistan, Pakistan ve Hindistan gibi bazı ülkelerde taraftarları mevcuttur. Muhammed Cevad Muğniyye "*Hazihi Hiye el-Vahhabiyye*" kitabında Muhammed bin Abdulvahhab'ın kitaplarına ve diğer Vahhabilerin eserlerine atıfta bulunarak şöyle yazar: Vahhabilere göre belirli hususları (ilerde işaret edilecektir) terk etmeyen bir insan ne muvahhit ve ne de Müslümandır.⁷

Oysaki tüm Müslümanlar şهادeteyni söyleyen herkesin Müslüman olduğuna, kan ve malının korunacağına inanmaktadır. Vahhabiler ise amelsiz sözün bir değer ve itibarının olmadığını, dolayısıyla şهادeteyni söyleyen ama ölülerden yardım isteyen herkesin kâfir ve müşrik olacağını ve de kan ve malının helal kılınacağını söylemektedir. Vahhabi mezhebi bugün Suudi Arabistan'da resmi mezheptir. Bu mezhep âlimlerinin verdiği fetvalar devlet tarafından icra edilmektedir. Onlar mezhebin fer'i hususlarında Ahmet bin Hanbel'e uymakta ve dört mezhep (Hanefî, Şafîi,

⁶ Meşkûr, Muhammed Cevad, *Ferheng-i Fırak-ı İslamî*.

⁷ A.g.e.

Hanbeli ve Malikî) takipçilerinin hiçbirini eleştirmemekte ama Şia ve Zeydiye gibi diğer mezhep takipçilerini tenkide tabi tutmaktadırlar.¹

Vahhabiliğin inançlarını belirtmeden önce şirk hakkında kısa bir mukaddimeyle açıklamada bulunmamız lazımdır: Şirk sözlükte ortak karar kılmak ve iki ortağın birleşmesidir.² Kur'an ıstılahında Haniflik karşısında kullanılır ve şirkten kasıt ise Yüce Allah'a ortak, eş ve benzer koştur. Hanif, dalaletten doğruluk ve dürüstlüğe temayül etmektir. Halis tevhit takipçileri şirkten yüz çevirip bu temel esasa temayül ettiklerinden onlara Hanif denmektedir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de Peygambere şöyle buyurmaktadır:

“De ki: Şüphesiz Rabbim beni doğru bir yola, dosdoğru bir dine, Hakk'a yönelen İbrahim'in dinine iletti. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi.”³

Aynı şekilde şöyle buyurmaktadır: “Ve: Bir muvahhid (hanif) olarak yüzünü dine doğru yönelt ve sakın müşriklerden olma.”⁴ Bundan dolayı Kur'an açısından şirk, Hanif dininin mukabil noktasında yer alır ve şirki tanımak için, eşya zıddı vasıtasıyla tanınır kaidesince Hanif dinini tanımak gerekir. Bir cümleyle şirkin tevhidin zıddı olduğu söylenebilir. Tevhidin kısımları olduğu gibi, şirkin de kısımları vardır. Genel bir sınıflandırmayla inançtaki şirk ve ameldeki şirk olmak üzere şirk iki kısma ayrılır. İnançtaki şirk de üç kısma ayrılır:

1- Ulûhiyetteki Şirk: Bağımsız olarak tüm cemal ve kemal sıfatlarına sahip Allah dışındaki bir varlığa inanmaktır. Böyle bir inanç, küfre sebep olur.⁵ Bu nedenle Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

“Allah, Meryem oğlu Mesih'tir” diyenler kesinlikle kâfir oldular.”⁶

¹ A.g.e.

² Muhammed el-Bahreyn, c. 5, s. 293.

³ “De ki: Şüphesiz Rabbim beni doğru bir yola, dosdoğru bir dine, Hakk'a yönelen İbrahim'in dinine iletti. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi.” (Enam/161)

⁴ “Ve: Bir muvahhid (hanif) olarak yüzünü dine yönelt ve sakın müşriklerden olma.” (Yunus/105)

⁵ Hatırlatmak gerekir ki şirkin tüm türleri bir şekilde küfre sebep olur. Elbette kastımızın kelim ve fıkıh bağlamındaki küfür olduğuna dikkat edilmelidir.

⁶ “Allah, Meryem oğlu Mesih'tir” diyenler kesinlikle kâfir oldular.” (Maide/17)

2- Yaratmadaki Şirk: İnsanın evrendeki hususlarda yaratma ve müdahalenin ellerinde olacağı şekilde evren hakkında iki bağımsız özneye inanmasıdır. Nitekim Mecusiler (Zerdüştlüğe inananlar) hayır (Yezdan) ve şer (Ehrimen) diye iki özneye inanırlar.

3- Rububiyetteki Şirk: Evrenin yönetilmesinin her ayrı rabbe bağımsız olarak verildiği anlamında insanın evrende muhtelif rablerin varlığına ve Allah'ın da rablerin rabbi olduğuna inanmasıdır. Nitekim Hz. İbrahim (a.s) dönemindeki müşrikler bu tür bir şirke müptela idiler; bir gurup yıldızları, bir gurup ayı ve diğer bir gurup da güneşi rab bilmekteydi.

Amel Esnasındaki Şirk

Amel esnasındaki şirki ibadet ve tapınmadaki şirk olarak adlandırır- lar. Bu, insanın bazılarının ulûhiyet veya yaratıcılık veyahut rububiyetine inanmasından dolayı kendilerine tazim ve huşuda bulunması ve saygı göstermesi anlamındadır. Bunlar Kur'an-ı Kerim'den elde edilen şirkin ölçü ve kıstaslarıdır. Ama bir gurup ve bu cümleden olmak üzere Vahhabiler, şirk için kendilerince bir takım ölçü ve kıstaslar yaratmış ve onlarla diğer Müslümanları şirk ile itham etmektedirler. Bizim bakışımızda onların şirk için tayin ettikleri ölçü ve kıstasların hiçbir itibarı yoktur. Zira onların ölçüleri Kur'an âyetleri, Yüce Hz. Resulullah (s.a.a) ve onun halifelerinin (on iki imam) yaşam metodu ile farklılık arz etmektedir. Burada Vahhabiliğin bazı inançlarına işaret ediyoruz:

1- Onlar, Allah dışında bir başkasının gaybî hâkimiyetine inanma hakkında şöyle demektedirler: "Eğer bir kimse Peygamber (s.a.a) veya Allah'ın evliyalrı gibi onun dışındakilerden yardım dilerse ve onların kendisinin duasını işittiğine, halinden haberdar olduklarına veya hacetini gidereceklerine inanırsa, bunlar büyük şirk türlerinden sayılır."⁷

2- Ölülerden yardım dilemek: Vahhabilere göre ölülerden hacet istemek, yardım dilemek ve onlara (peygamber ve masum imamlar olsa bile) teveccüh etmek şirkin türleridir. Bu, dünyadaki şirkin esas ve temelidir.⁸

⁷ Mecmua-yı Fetava-yı Bin-i Baz, c. 2, s. 552.

⁸ Fethu'l-Mecid, s. 68.

3- Dua ve tevessül bir çeşit ibadettir. Onlar şöyle demekteler: “İbadet Allah’a özgüdür ve dua da bir çeşit ibadettir. Öyleyse Allah’tan başkasından istemek şirktir.”¹

4- Kabirleri ziyaret etmek şirktir.

5- Peygamber ve salihlerin eserlerini kutsamak şirktir.

6- Peygamber’in (s.a.a) doğum gününü kutlamak şirktir.

7- Kabirler üzerine kubbe ve eşik inşa etmek şirktir.

Bu uydurulmuş inanç ve ölçüler iki bölüme ayrılabilir:

1- Vahhabiler bu ölçü ve amellerin bir kısmını inançta şirk bilmeleri nedeniyle onlara müşrikçe ameller demekteler. Onların bu kısım inançlarının reddi hakkında şöyle söylemek mümkündür: Gaybî hâkimiyet, şifa vermek, hacet gidermeye inanmak gibi hususların tümü Yüce Allah’a isnat edilmesi ve diğerlerinin yaptıkları her şeyin Yüce Allah tarafından olup kendilerine verildiği şeklinde olması durumunda şirk olmayacaktır. Zira burada Allah dışında bir kimse için hiçbir bağımsızlık gözetilmemiştir.

Ulûhiyetteki şirk, yaratmadaki şirk ve rubûbiyetteki şirk tanımında söylediğimiz üzere inançtaki şirk türleri, insanın Allah dışındaki bir varlığın bağımsız olarak kemal ve cemal sıfatlarına sahip olduğuna yahut bağımsız olarak yaratabilmesine veyahut bağımsız olarak yönetebilmesine inanması durumunda tahakkuk eder. Ama onun gücü Allah’a bağımlı bir güççe, artık şirkin manası olmayacaktır. Resulullah (s.a.a) ve onun halifelerinden yardım, hacet isteyen veya onların fevkalade gücü olduğuna vb. inanan biz ve diğer Müslümanlar, bu makamın Allah tarafından onlara bahşedildiğine inanıyoruz. Bu kayıtla yine de şirk midir bu?

2- Onların şirk bildiği ikinci kısım hususlar, Peygamber’in (s.a.a) doğum gününü kutlamak, kabirler üzerine kubbe ve eşik yapmak, türbeyi öpmek vb. söz konusu amelleri ibadet sanmalarıdır. Bu inançlara cevap verirken onlara şöyle diyoruz: Sizler ibadetin manasını doğru anlamışsınız. İbadet, bir takım özelliklere sahiptir ve bu özellikler ile ibadet Allah’a özgüdür. İbadet ulûhiyet, yaratıcılık ve rubûbiyete inanmadan kaynaklanan tazim ve huşudan ibarettir.

¹ *er-Red Âla’r-Rafize* (Ali Asgar Rızvanî, s. 135-143’ten nakledilmiştir.)

Bundan dolayı, bu tanımla eğer tazim ve huşu böyle bir inançtan kaynaklanmıyorsa, hiçbir surette ibadet sayılmaz. Bu nedenle Yüce Allah Yusuf Sûresinde Yusuf'un (a.s) kardeşlerinin onun karşısında secde etmelerini naklederken bunu şirk saymamıştır. Zira onlar hiçbir zaman Yusuf hakkında ulûhiyet, yaratıcılık ve rubûbiyet inancına sahip olmamışlardı. Sevinerek söylemeliyiz ki İslam dini âlimleri ve bilinçli bilginler bütün bu uydurulmuş husus ve ölçülere cevap vermişlerdir. Burada yargıda bulunmayı sizin selim aklınıza bırakıyoruz. Bu öğretiler fıtrat ve Kur'an ile mutabık olabilir mi? Risaletin ücreti addedilen Ehl-i Bey'ti sevmek bu mudur?² Kur'an, şehitler diridir ve Allah nezdinde rızıklandırılmaktadır diye buyurmuyor mu?³ Peygamber'in (s.a.a) makamı şehitlerden daha mı küçüktür?!... Bugün bazı fırkalar bu meseleyi (şirk) diğerlerinin görüşlerini hata saymak için bir bahane olarak kullanmakta ve delil getirmede kendilerini zayıf ve eli boş gördükleri her zaman ve konumda diğerlerini şirk ile itham etmektedirler. Bu, İslamî olmayan, ahlak dışı ve sapkınca bir davranıştır. Elbette İslam dini âlimleri onların tüm eleştirilerini yanıtlamışlardır.⁴ Daha fazla bilgi için kitaplara başvurabilirsiniz.

Yaşamda Sürekli Zorluklarla Karşılaşmak

Soru

Bir müddet önce başladığım işte zarar ettim. Aile fertlerim sürekli hastalar. Ailede çalışan sadece benim ve hayat yükünü yalnız başıma omuzlamaktayım. Lütfen benim için bir çözüm yolu önerin.

Kısa Cevap

İnsanlar sürekli değişik yollarla Allah'ın sınamasına tabi tutulur ve başarılı şahıslar ancak bu sınamalardan yüz akıyla çıkanlardır. Bu esas uyarınca Allah'ın rahmetinden meyus olmayın ve Allah'a dua etmeyle, O'ndan rızık talebinde bulunmayla ve sorunları gidermeyi istemeyle birlikte mevcut durumunuzun iyileşmesi için çalışın. Her halükârda sabır göstererek ve şükrederek Allah'tan iyi bir ödül alacağınızı bilin.

² Şura, 23.

³ Âl-i İmran, 169.

⁴ Vahhabilik İnançları sorusunun cevabından iktibas edilmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Ahiret ve uhrevî daimî yaşama inanan her imanlı insan saadet ve mutluluğunu yalnız bu dünyada aramaz. Elbette bu dünyada ona sahip olmanın veya onu istemenin bir engeli yoktur. İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Servet ve evlatlar bu dünya için faydalıdır, ahiret içinse iyi işler değerlidir. Ama Allah her ikisini birden nadiren insana hediye etmektedir.”¹

Aynı şekilde şöyle buyurmuştur:

“Dünya mümin için bir zindan gibidir. Zindan yaşamının onun için hoş geçmesi beklenebilir mi?”²

İmam Hasan Mücteba'nın (a.s) buyurduğuna göre ise zahirde zengin ve nimetler içinde olan imanlı fertler, Allah'ın ahiretteki vaatlerini göz önünde bulundurarak ve onu dünyanın sınırlı ve gidici servetiyle mukayese ederek kendilerini zindandaymış gibi hissederler.³ Bu esas uyarınca ilk merhalede ahireti düşünmeli, sonraki merhalede Allah'tan dünya yaşamını da bizim için daha kolay kılmasını istemeliyiz. Bununla birlikte, eğer Allah bir şahsa üstün ekonomik imkânlar vermişse ve onu hastalık, derbederlik ve buna benzer sorunlardan uzak kılmışsa, o halde Allah onu daha çok sevmektedir, diye bir düşünceye kapılmamalıyız. Allah'ın, mümin kulunun iyiliğini herkesten daha iyi bildiğine ve onun için aldığı her kararda bir hayır olduğuna kesin bir şekilde inanmalıyız. İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Ben mümin kul hakkında hayrete düşmekteyim. Zira Allah onun için neyi mukadder etmişse, sonunda bu kul için hayırdır. Eğer onu makasla parça parça etmeleri mukadder ise onun için iyidir ve eğer dünyanın doğu ve batısının onun olması mukadder ise yine onun faydasıdır!”⁴

Bu farklılıkları hatta peygamberler arasında bile müşahade etmekteyiz. Örneğin Hz. Süleyman (a.s) gibi bir peygamber engin bir alana hük-

¹ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, Müessesesi-i el-Vefa, Beyrut, h.k. 1404, c. 67, s. 225.

² a.g.e., c. 65, s. 221, 11. rivayet.

³ a.g.e., c. 43, s. 346.

⁴ Hürr Âmulî, Muhammed b. el-Hasan, *Vesailu's-Şia*, Müessesesi-i Âlu'l-Beyt, Kum, h.k. 1409, c. 3, s. 250, 3544. rivayet.

metmekteydi ve cinler, insanlar ve kuşlar kendisinin hizmetindeydi.⁵ Rüzgârlar onun emrindeydi ve istediği yere kendisini götürmekteydiler.⁶ Öte taraftan Hz. Eyyüb (a.s) gibi bir peygamber ise birçok zorluk ve sorun içinde yer almaktaydı.⁷ Bu, Allah'ın Hz. Süleyman'ı (a.s) Hz. Eyyüb'e (a.s) tercih ettiğine bir delil olamaz. Sadece her kulun ayrı bir şekilde sırandığına delil teşkil eder. Bu meseleyi ve Allah nezdinde kullar için bir takım makamlar olduğu ve malları verme veya şahsa bedensel bir zararın gelmesi dışında bu makamlara ulaşmanın mümkün olmadığı⁸ veya hut yaşamın zorlukları ne kadar çok olursa bunun karşılığında Allah'ın vereceği mükâfatın daha çok olacağı ve Allah'ın bir kulu sevdiği zaman onu büyük zorluklara müptela kıldığını⁹ bilmekle, zorluklar bizim için daha kolay olacaktır. Ama tüm bu belirtilenler, sadece köşeye kapanıp zorluklara tahammül etmemizi ve Allah'tan dünyevî yaşamımızı iyileştirmesi için yardım talebinde bulunmamamızı gerektirmez. Aksine zorluklara tahammül etmenin bir mükâfatı ve onların bertaraf olması için dua etmenin de ayrı bir mükâfatı bulunmaktadır.

Bu esas uyarınca, İmamlarımızdan (a.s) sorunların bertaraf edilmesi hakkında bir takım tavsiyeler nakledilmiştir. Şimdi bu rivayetleri burada naklediyor ve sizi bekleyen uhrevî mükâfatın yanı sıra, dünyevî sorunlarınızın da azalmasını ümid ediyoruz.

1. Çok az miktarda olsa da sadaka vermek, Allah'ın rahmetine nail olmanıza neden olabilir. İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor:

“Hastalar, kendinizi sadaka ile tedavi edin, dualarınız ile kendinizi belalardan uzak kılın ve rızık ve azığınızı sadaka vererek Allah'tan isteyin.”¹⁰

Başka bir tabirle sadaka bir çeşit Allah ile ticaret sayılmaktadır. Bu hususta İmam Sâdık (a.s) evlatlarına şu miktarda sadaka verin diye buyurmuş ve evlatları eğer bu miktarda sadaka verirsek bizim için bir şey

⁵ Neml, 17.

⁶ Sebe, 12.

⁷ Enbiya, 83.

⁸ Vesailü's-Şia, c. 3, s. 262, 3587. rivayet.

⁹ a.g.e., c. 3, s. 252, 3553. rivayet.

¹⁰ a.g.e., c. 9, s. 375, 12276. rivayet.

kalmayacaktır dediklerinde de Allah onun karşılığını bize verecektir, çünkü sadaka rızkın kilididir, diye buyurmuştur.¹

2. Yaşamdaki bereketin yollarından birisi de istiğfardır. İmamlarımız (a.s) Kur'an âyetlerine² dayanarak istiğfarın mal, evlat, dünya ve ahiret hayrının çoğalmasını sağladığını belirtmişlerdir.³

3. Rivayet ve dua kitaplarında Allah'tan rızık dilemek için değişik dualar bulunmaktadır.⁴ Kendi çabalarınızın yanı sıra bu dualardan da yararlanabilirsiniz. Örneğin aşırı fakirliği bertaraf etmek için tavsiye edilen⁵ "la havle vela kuvvete illa bilah" zikrini devamlı söylemeye işaret edilebilir.

4. Ümitsiz Olmamak: En büyük günahlardan birisi Allah'ın rahmetinden ümitsiz olmaktır.⁶ Bu esas uyarınca, her ne kadar Hz. Eyyûb (a.s) gibi yoksulluk, hastalık, mal ve evlatların elden gitmesine duçar olsak ve Hz. Yakub (a.s) gibi yıllarca beklesek de Allah'tan yüz çevirmemeli ve ümitsiz olmamalıyız. Çünkü zorluklardan sonra rahatlıklar pekâlâ gelebilir.⁷ Elbette fakirlik, hastalık ve diğer yaşam sorunları insan hayatında kesinlikle rahatsız edici etkiler oluşturmaktadır. Bu tabiidir ve ilahi kazaya razı olmayla da çelişmemektedir. Nitekim Hz. Yakub'un (a.s) gözleri aşırı rahatsızlıktan dolayı görmez olmuştu ama o yüce şahsiyet hiçbir zaman Allah'ın rahmetinden ümitsiz olmamıştı.

5. Sürekli Çabalamak: Medine Şiiilerinden birisi aşırı bir fakirliğe duçar oldu ve durumu vahimleşti. İmam Sâdık (a.s) bu durumu görünce kendisine şöyle buyurdu:

"Pazara git, kendin için bir yer seç, tezgâhını ser, bir testi su kenarına koy ve kazanç yerinden ayrılma!"

İmam'ın (a.s) bu buyruğunu yerine getirdikten sonra bu şahsın durumu zamanla iyileşmeye başladı.⁸ İmam'ın (a.s) o şahsa buyurduğu

¹ a.g.e., c. 9, s. 369, 12260. rivayet.

² Nuh, 10-11.

³ *Biharu'l-Envar*, c. 88, s. 336, 20. rivayet, c. 92, s. 293.

⁴ Örnek olarak *Biharu'l-Envar*, c. 92, s. 293, 11. Bâb.

⁵ *Vesailu's-Şia*, c. 17, s. 218, 9159. rivayet.

⁶ Yusuf, 87.

⁷ İnşirah, 5-6.

⁸ *Vesailu's-Şia*, c. 17, s. 56, 21966. rivayet.

şeylerin ona özgü olduğunu biliyoruz. Tüm fertlerin böyle bir şey yapması gerektiği düşünülmemelidir. Ama İmam'ın (a.s) buyruklarından elde edilen nokta şudur: Allah'tan rızık istemekle beraber, aynı zamanda ciddiyet ve çaba göstermeli, gevşeklik ve tembellikten de kaçınmalıyız.

6. Yaşam harcamalarında dengeye riayet etmek de yaşama bereket katan yollardan biri olabilir. Çünkü geliri az olmasına karşın maalesef gelirleriyle uyuşmayan harcamalar yapan insanlar da gözlemlenmektedir. Oysaki bu harcamalar olmadan da hayata devam edilebilir. Bir rivayette dört grubun duasının kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Bunlardan iki grup daha önce kendilerine işaret edilen, evinde oturup hiçbir çaba göstermeden Allah'tan rızık isteyen kimseler ve diğer grup ise malı olan ama onu boş şeylere harcayan ve sonra Allah'tan rızık talebinde bulunan kimselerdir. Yüce Allah bu gruba "Ben yaşamda size dengeli davranmayı emretmedim mi?" diye buyurmaktadır. Bu rivayette mallarını diğerlerine senetsiz olarak borç verenler de bu grupta yer alan insanlardan sayılmıştır.⁹

7. Başkalarına ve özellikle de anne ve babaya kendileri hayattayken veya vefat ettikten sonra yapılan iyilik, rızkın çoğalmasına neden olur.¹⁰ Rivayetlerde rızkın çoğalmasına neden olan başka birçok husus daha sayılmıştır. Ezan okurken müezzine eşlik etmek¹¹, ıtnak ve bıyık kesmek, başı gül suyu ile yıkamak¹², bakımlı ve güzel kokulu olmak, yaşanan yeri temiz tutmak¹³, komşulara iyi davranmak¹⁴, İmam Hüseyin'in (a.s) kabrini ziyaret etmek¹⁵ vb.¹⁶ hususlara işaret edilebilir.

Yeniden Dirilişin Cismani veya Ruhanî Oluşu

Soru

İnsanların cennetteki durumu nasıl olacaktır? Onlar bu dünyevi cisim ile mi cennete girecekler yoksa sadece ruhlar mı orada bulunabilir?

⁹ a.g.e., c. 7, s. 124, 8908. rivayet.
¹⁰ a.g.e., c. 18, s. 381, 23874. rivayet.
¹¹ a.g.e., c. 1, s. 314, 828. rivayet.
¹² a.g.e., c. 2, s. 60, 1480. rivayet.
¹³ a.g.e., c. 5, s. 7, 5746. rivayet.
¹⁴ a.g.e., c. 12, s. 123, 15831. rivayet.
¹⁵ a.g.e., c. 14, s. 413, 19483. rivayet.
¹⁶ a.g.e., c. 15, s. 347, 20704. rivayet.

Kısa Cevap

Her ne kadar akli deliller ahiret ve bu dünyevi hayat dışındaki başka bir dünyanın gerekliliğine tanıklık etse de ahiretin nitelik ve keyfiyeti, ahiretin sadece ruhani olup olmayacağı veya hem ruhani ve hem cismani olup olmayacağı ve de cisimsel dirilişi kabul etme durumunda bu cismin maddî mi yoksa misali mi olacağı akli deliller yoluyla kanıtlanabilecek konular zümresinden değildir.

Bu yüzden bir gurup mütekellim, ahireti sadece cisimsel bilmiş, beden ve mekanizması dışında bir ruhun varlığına inanmamıştır. Başta Meşşa ekolü takipçileri olmak üzere bir gurup filozof da sadece ruhani ahirete inanmıştır. Onlar, öldükten sonra ruhun beden ile ilişkisinin kesildiğini ama mevcut ruhun maddeden yoksun olması nedeniyle fena ve yokluğa maruz kalmayacağını ve beden ile ilişkisinin kesilmesinden sonra baki ve ebedi kalacağını söylemiştir. Ama birçok bilge, arif, kelam ilmi bilgini ve Şeyh Mufid, Şeyh Tusî ve Hacı Nasır gibi Şîî âlimler her ikisine de inanmış ve dirilişte ruhun bedene döneceğini ve neticede insanın dirilişinin cismani olacağını söylemiştir.

Ayrıntılı Cevap

Kesin olan şey, her din ve mezhepte Allah'a inanmak gibi ahirete inanmanın da var olduğudur. Dolayısıyla hikmetli bir yaratılışa inanan fertler -hangi din veya mezhepten olursa olsun- bâtinî vicdan ve derunî bilinçleri vesilesi ile bu genel inancı (diriliş) itiraf ederler. Ama onlar bunun niteliği hakkında görüş ayrılığı yaşarlar. Diriliş cisimsel midir yoksa ruhani midir, cisimsel olması durumunda ahiretteki beden insanın bu dünyada taşıdığı doğal beden gibi midir veya misali veya berzah bedeni olarak adlandırılan daha latif bir beden midir? Burada özet olarak bilgilerin görüşlerini dile getirecek ve sonra meşhur görüşü açıklayacağız:¹

1. Bir gurup mütekellim dirilişi sadece cisimsel bilmiş, beden ve mekanizması dışında bir ruhun varlığına inanmamıştır.

2. Bir gurup filozof özellikle Meşşa ekolü takipçileri sadece ruhani dirilişe inanmış ve şöyle demişlerdir: Öldükten sonra ruhun beden ile ilişkisi

¹ Molla Sadra, *Mebde ve Mead*, Ahmed bin Muhammed Hüseyin Erdekânî, Abdullah Nuranî, s. 433-436, Merkez-i Neşr-i Danişgahî, Tahran, şemsi 1362; Subhanî, Cafer, *İlahiyat ve Mearifî İslâmî*, s. 290-297, İntişarat-ı Şafak, Kum, 2.baskı, şemsi 1379.

kesilir, ama mevcut ruh maddeden yoksun olduğu için onda fena ve yokluk olmaz ve onun bedenle ilişkisi kesildikten sonra baki ve ebedi olur. Bu görüş, birinci gurup filozofların cisimsel diriliş hakkındaki şüphe ve eleştirilerini yanıtlayamamalarından kaynaklanmış, onlar da çaresiz olarak ruhani dirilişe inanmış ve cisimsel dirilişi inkâr etmiştir.

3. Birçok alim, arif, kelam âlimi ve Şeyh Mufid, Şeyh Tusî ve Hacı Nasır gibi Şîî âlimler, her iki görüşün ortasına inanmaktadır: Dirilişte ruh bedene döner ve neticede insanın dirilişi cisimseldir. Elbette bu cisim ruhsuz değil, ruh taşıyan bir cisimdir. Bu görüşü taşıyanlar iki gruba ayrılmıştır:

a) Onların bazıları kıyamette ruhun doğal ve kimyasal etki ve etkileşim içinde olan tabii ve maddî bir bedene döneceğine inanır.

b) Bir gurup da ruhun latif, maddeden arı, miktar ve şekil sahibi bir misal ve berzah bedenine döneceğine inanır. Bu latif beden bir tür dünya bedenine tekabül eder ve onu gören herkes “bu” dünyada yaşayan filan insandır der. Ama maddî olmadığından ve kimyasal ve fiziksel etki ve etkileşim kabiliyeti taşımadığından onunla arasında fark olur. Bu cisim insanın rüyada gördüğü cisimler gibidir.

Her ne kadar akli deliller, diriliş ve bu dünya dışındaki başka bir dünyanın gerekliliğine tanıklık etse de dirilişin niteliği, sadece ruhani veya cismani olup olmadığı ve cisimsel olması durumunda maddî mi yoksa berzah ve misal cismi mi olup olmadığı konuları akli deliller yoluyla ispat edilebilecek konular değildir. Bu yüzden büyük alim İbn Sina şöyle demektedir: “Bilinmelidir ki, dirilişin bir bölümü şeriat yoluyla nakledilmiş ve şeriat onu kabul etmiştir. Onu ispat etmek için şeriat ve Hz. Peygamber’in (s.a.a) tasdik yolu dışında başka bir yol yoktur ve o bedenın dirilmesi ile ilgilidir. Cisimsel dirilişin niteliği ve onun detaylarını şeriat delili ve vahyin bildirimi ile kabullenmeliyiz; zira belirtilen kıstas insanlığın bu yolla hakikatleri kavraması için en güvenilir ve mükemmel ölçüdür.”²

Bundan dolayı dirilişin niteliği hakkında Kur’ân âyetleri ve hadiselerle müracaat etmek ve bu zor meselede onlardan yardım almak zorunludur.

² İbn Sina, *İlahiyat-ı Şifa*, Hasanzade Amulî, Hasan, Makale-i 9, s. 460, İntişarat-ı Defter-i Tebligat-ı İslâmî, Kum, 1. baskı, şemsi 1376.

Kur'ân ve Cismanel Diriliş

Kur'ân âyetleri açıkça insanların dirilişinin kıyamet gününde sadece ruhani olmadığına, bunun hem ruhani ve hem cismani olduğuna tanıklık etmektedir. Aynı şekilde ruhun bağlı olacağı cisim de dünyevi maddî cisim olacaktır. Birçok ayet buna delalet etmektedir ve burada kısa olması için sadece bir kaçını belirtmekle yetiniyoruz:

Bazı âyetler kemiklerin dirilmesini muhal bilen kimselere yanıt vermektedir:

“De ki: Onları ilk defa var eden diriltecektir. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir.”¹

“İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sanır? “Evet, bizim onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter.”²

Bir gurup ayet kıyamet gününde insanın kabirden kalkacağını ve hesaba çekileceğini bildirmektedir:

“Fakat bilmez mi ki kabirdekiler, dışarı çıkınca.”³

“Sûra üfürülür. Bir de bakarsın, kabirlerden çıkmış, Rablerine doğru akın akın gitmektedirler.”⁴

Bazen Kur'ân cismanel dirilişin imkânını, onun dünyada gerçekleşmesi aracılığıyla ispat eder. Uzeyr'in⁵ şaşırtıcı serüveni ve Hz. İbrahim'in Allah'a cismanel diriliş hakkındaki sorusu bu kabildendir.⁶

Kur'ân-ı Kerim'in bazen ilk hayata yöneltmesi ve bazen de Uzeyr veya Ashab-ı Kehf kıssasında olduğu gibi ölümlerin dirilmesine dönük örnekler vermesinden, insanın yeni hayatının bu maddî bedenle birlikte olacağı neticesi elde edilir.

İmam Ali'nin *Nehcû'l-Belağ'a*'daki sözlerinden de diğer dünyada insanların dirilişinin tabii beden ile olacağını anlamak mümkündür. İmam Ali (a.s) bu hususta şöyle buyurmaktadır:

¹ Yasin, 79.

² Kıyamet, 3-4.

³ Adiyat, 9.

⁴ Yasin, 51.

⁵ Bakara, 259.

⁶ Bakara, 260.

“Biliniz ki insanın bu nazik derisi ateşte dayanamaz, o halde kendinize merhamet edin...”⁷

“Diriliş zamanı gelecek, o zaman insanları mezarlıklardan çıkaracaklardır. Bu esnada onların tümü Allah’ın emriyle koşacak ve hızlıca dönüş yerine doğru ilerleyecektir.”⁸

“Yeryüzü içinde bulundurduğu her şeyi dışarıya atacak, Allah onları eski haldeyken yenileyecek ve dağılmışken toplayacaktır...”⁹

4. Renkli meyvelerden,¹⁰ kuşların etinden¹¹ ve büyük gözlü kadınlarla evlenmekten¹² yararlanmak gibi cennette iyi fertlere vaat edilmiş birçok nimet, dirilişin cisimsel olmaması durumunda zor bir şekilde tasavvur edilebilir.

Sonuç: Meşhur mütekellim, filozof ve din âlimleri ayet ve rivayetlerden yararlanarak insanların kıyamet gününde dirilişinin cisimsel olacağına inanır.

Yeryüzünün En Üstün Yaratığı

Soru

Allah Teâlâ’nın varlık âleminde bizim bilmediğimiz başka varlıkları yarattığı konusu da göz önüne alınırsa acaba insan yeryüzünde mi en üstün yaratıktır, yoksa bütün âlemde mi? Acaba Allah’ın insandan daha üstün bir varlığı yaratması mümkün müdür?

Kısa Cevap

Bize göre insan, varlık âleminde -ister yerde olsun ister gökte- bütün varlıkların en üstünüdür. Biz bunu insanın yaratılışı hakkındaki âyet ve hadislerden anlıyoruz. İnsanın üstün olmasının nedeni onun sahip olduğu şu özelliklerdir: 1- İlâhi bir ruha sahip olması, 2- Meleklerin secde ettiği varlık olması, 3-Yaratılışın ve varlığın özü olan Hz. Muhammed’in (s.a.a) insan olması.

⁷ Meadihah, Abdulmecit, *Hurşid-i bi-Gurub-i Nehcû'l-Belağa*, hadis 182, s. 218, Neşr-i Zerre, 1. baskı, şemsi 1373.

⁸ a.g.e, hadis 82, s. 80.

⁹ a.g.e, hadis 108, s. 125.

¹⁰ Mürselat, 42; Muminun, 19; Saffat, 42; Duhan, 55.

¹¹ Vakıa, 21; Tur, 22.

¹² Rahman, 72; Vakıa, 22.

İnsandan daha üstün bir varlığın yaratılması felsefeye göre zati olarak imkânsız değilse de yukarıda saydığımız özelliklerden dolayı böyle bir şeyin olması uzak bir ihtimaldir.

Ayrıntılı Cevap

Cevabın daha iyi anlaşılabilmesi için bir kaç noktaya dikkat çekmek istiyoruz:

1-İnsan âlemdeki bütün varlıklar hakkında tam bir bilgiye sahip değildir ama insan vahiy, Peygamberler (a.s) ve Masum İmamlar'ın (a.s) verdiği bilgilerle çeşitli varlıklar ve insanın konumu ve derecesi hakkında bilgiler elde edebilir. Örnek olarak şu rivayete dikkatinizi çekmek istiyoruz:

Abdullah b. Sinan diyor ki: “İmam Sâdık’a (a.s) ‘Melekler mi üstündür yoksa Âdemoğulları mı?’ diye sorduğumda cevap olarak Hz. Ali’nin (a.s) şu sözünü aktardı: “Allah meleklerle şehvetsiz akıl verdi, hayvanlara da akılsız şehvet. İnsana ise aklın yanında şehvet de vermiştir. Eğer insanın akli, şehvetine galip gelirse meleklerden de üstündür ama şehveti aklına üstün gelirse hayvandan da aşağıdır.”¹

2-İnsanın yerde ve gökte olan bütün varlıkların en üstünü olduğuna inanıyoruz. Biz bunu âyet ve hadislerden çıkarmaktayız. Bu üstünlüğün nedeni insanın sahip olduğu özelliklerden dolayıdır. Aşağıda bu özelliklere kısaca işaret ediyoruz:

a) İnsanın önemli özelliklerinden ilki onun ilahi bir ruha sahip olmasıdır. Bu özellik yalnızca insana özgüdür. Kur’an buyuruyor:

“Onun yaratılışını tamamlayıp kemale getirerek ruhumdan üfürünce...”²

b) Melekler insanın karşısında secde ettiler:

“Hani meleklerle Âdem’e secde edin demiştik... bütün melekler secde etmişlerdi...”³

c) Yeryüzünde Allah’ın halifesi olmak, insanı melekler, cinler gibi diğer varlıklardan ayıran başka bir özelliğidir:

¹ Vesailu’s-Şia, c. 15, s. 209.

² Hicr, 29.

³ Bakara, 34.

“Hani rabbın meleklere, ben yeryüzünde mutlaka bir halife yaratacağım demişti...”⁴

d) İnsanın bir başka özelliği, onun yaratılışın asıl hedefi olmasıdır. Gerçekte başka varlıkların yaratılışı insan ve onun faydalanması içindir:

“Göklerde ve yeryüzünde ne varsa ram etmiştir size...”⁵

“Ey Ademoglu! Varlıkları senin için yarattım, seni de kendim için.”⁶

Bunun nedeni belki de insanda, âlemin en aşağı mertebesinde yani tabiat âleminde, en üstün merteye olan rüşd mertebesi yani fena fillah mertebesine çıkma gücünün olmasıdır.

e) Yaratılışın özü olan Hz. Muhammed'in (s.a.a) insan oluşu, insanın melekler, cinler vs. varlıklardan üstün olduğuna en büyük delildir.

Yaptığımız açıklamalardan anlaşıldı ki, insan bütün âlemin en üstün varlığıdır. Allah Teâlâ, Bakara Sûresinde meleklerle konuşmasını anlatırken Âdem'in (a.s) yaratılış nedeni ve sürecine şöyle değinmektedir:

“Hani rabbın meleklere, ben yeryüzünde mutlaka bir halife yaratacağım demişti...”⁷

Halife Arapça'da, “kendisinin üstünde kimsenin olmadığı imam”a denir. Dolayısıyla Allah-u Teâlâ, insana bu lakabı vermekle onun yeteneklerini var olan ve var olacak her şeyden üstün etmiştir. Eğer Yüce Allah Âdem'den daha üstün birini yaratmak isterse insanın bu makamdan (halifetullah'tan) azledilmesi gerekir.

Öte yandan insanların içinde, yaratılışın özü ve varlık âleminin doğru Hz. Muhammed (s.a.a) ve Masum İmamlar (a.s) vardır. Dolayısıyla Allah'ın insandan daha üstün bir varlık yaratacağı uzak bir ihtimaldir.

⁴ Bakara, 30.

⁵ Casiye, 13.

⁶ İlmu'l-Yakin, c. 1, s. 381.

⁷ Bakara, 30.

Yok Olmak

Soru

Yok olmak mümkün müdür?

Ayrıntılı Cevap

Yok olmaktan kastınız nedir? Doğmadan önceki hale dönmek midir kastınız? Örneğin insan bazen der ki: Keşke doğmasaydım.

Geçmişe dönmek mümkün değildir. Zira zaman geçip gidiyor ve bu bizim istek ve irademize bağlı değildir; zaman geri de dönmez. Bu mana göz önüne alındığında yok olmak imkânsız bir şeydir. Ancak yok olmaktan kastınız ölmek ise, bilin ki ölüm yokluk değildir. Ölüm bir halden başka bir hale geçiştir. Bir âlemden başka bir âleme geçmektir. Dolayısıyla ölüm, gerçekte tekâmül ve ilerleme sayılmaktadır. Nitekim Mevlana diyor ki:

Cansızlıktan çıktım bitki oldum
Bitki olmaktan çıktım hayvan oldum
Hayvanlıktan çıktım insan oldum
O zaman neden yok olurum diye ölümden korkayım
Bir hamlede insan olmaktan da çıkayım
Meleklerden kanat almak için
Sonra melek olmaktan da çıkayım
Vehmin olmadığı şeye ulaşayım
Öyleyse yok olayım erganun gibi yok olayım¹
“İnna ileyhi raciun” diyeyim.²

Mevlana demek istiyor ki, insan olmak için cisim olmak, bitki olmak ve hayvan olmak gerekir. Bu üç merhalenin her biri, gerçekte bir önceki merhalenin ölümüyle gerçekleşir.³ Ve bununla şöyle bir netice alıyor: Eğer şu anda ölsen yokluğa gitmem. Aksine bir aşama daha yukarı çıkarım ki, o da meleklerin mertebesidir.

¹ Mevlana'nın burada yokluktan kastı şiirinin üst beyitlerinde kendisinin dediği gibi, bir halden başka bir hale geçmektir.

² *Mesnevi-i Manevî*, 3. Defter, s. 512

³ Sadrevî ekolünün görüşüne göre ölüm, giysiden (var oluştan) sonraki giysidir (var oluştan), yokluktan sonraki giysi (var olma) değil.

Filozoflar da ölümden sonra ki dirilmeyi yokluğa dönüş olarak kabul etmiyor ve diyorlar ki: “Ma’dumun (yok olanın) aynısının dönmesi imkânsızdır.”⁴

Kıyamet ve meadî ma’dumun iadesi ve yok olan bir şeyin yeniden var olmasıdır diye düşünen kimse yanılıyor. Zira:

1- Ölmekle yok olunmaz; ölüm bir çeşit tekâmüldür. İnsanın gerçek hakikatini teşkil eden ruh, bedenden ayrılmakla yaşamını devam ettiriyor, hatta güç ve kudreti, bedeninin idaresinde olduğu zamankinden çok daha fazladır.

2- Mead ve kıyamet, yok oluştan sonra tekrar var olmak demek değildir. Mead dönüş demektir. Bunun da manası yok olduktan sonra tekrar var olmak değil, Allah’a dönüştür. Kısaca belirtmek gerekirse, yok olmanın her hangi bir manası yoktur ve böyle bir şey mümkün de değildir.⁵

⁴ Filozofların delilleri hakkında bilgi sahibi olmak için bkz. Allame Tabatabâi, *Nihayetu’l-Hikme*, s. 22-25.

⁵ Felsefede “Var olan bir şey yok olur mu?” diye bir konu vardır. Eğer hiçbir varlık yok olmuyorsa, bu kanun varlıkların ezeli ve ebedi oldukları anlamına mı geliyor? Bu soruya Lavoisier (Lavazye) ‘nin deneysel yolla ve felsefi olarak iki şekilde cevap vermiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Allâme Tabatabâi, *Usul-u Felsefe ve Reviş-i Realizm*, c. 3, s. 111-121, (Üstat Mutahharî’nin dipnot açıklamalarıyla) Allâme Tabatabâi, *Nihayetu’l-Hikme*, s. 326.

Sorular ve Cevaplar

CİLT I

KELAM & FELSEFE

Sorular, ihtiyacımız doğrultusunda oluşan bilmediğimiz, anlam veremediğimiz durumların gerekli mercîye danışılması ile ilgili bir araştırma sürecine tabidir. Bu mercî, ister düşünce yoluyla, ister bir başka insanın deneyimlerinden edinilmiş bilgilere başvurma olsun, hepsi öğrenme arzusunun istekleridir.

Öğrenmek, ruhsal olgunluğa kavuşma dürtüsü, bu dünyada oluşumuzun nedeninin araştırılması gibi birçok sorumluluğun farkındalığı, bizleri sorarak en doğrusunu bulmamıza iten bir durum oluşturur.

Bizler genelde bilgisiz olduğumuz anlaşılmasın diye soru sormaktan da kaçınırsınız, her şeyi kendimiz çözmeye çalışır, konu hakkındaki yetersiz bilgiden dolayı da eylem safhasında sınıfta kalırsınız. Burada her şeyden önce görmemiz gereken bir durum var, her birimiz her birimizin hizmet edenleriyiz. Böylesine güzel bir hizmet düzeni varken neden bir-birimizden yardım almayalım ki?

el-Mustafa
yayınları